IV C
13.

BIBLIOT. UNIW. W POZNANIU
Ov 78/0
INKUNABUŁY

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc. 161 4°
INKUNABUŁY

BARTHOLOMEI
ANGLICI
DE PROPRIET:
RERUM.
699

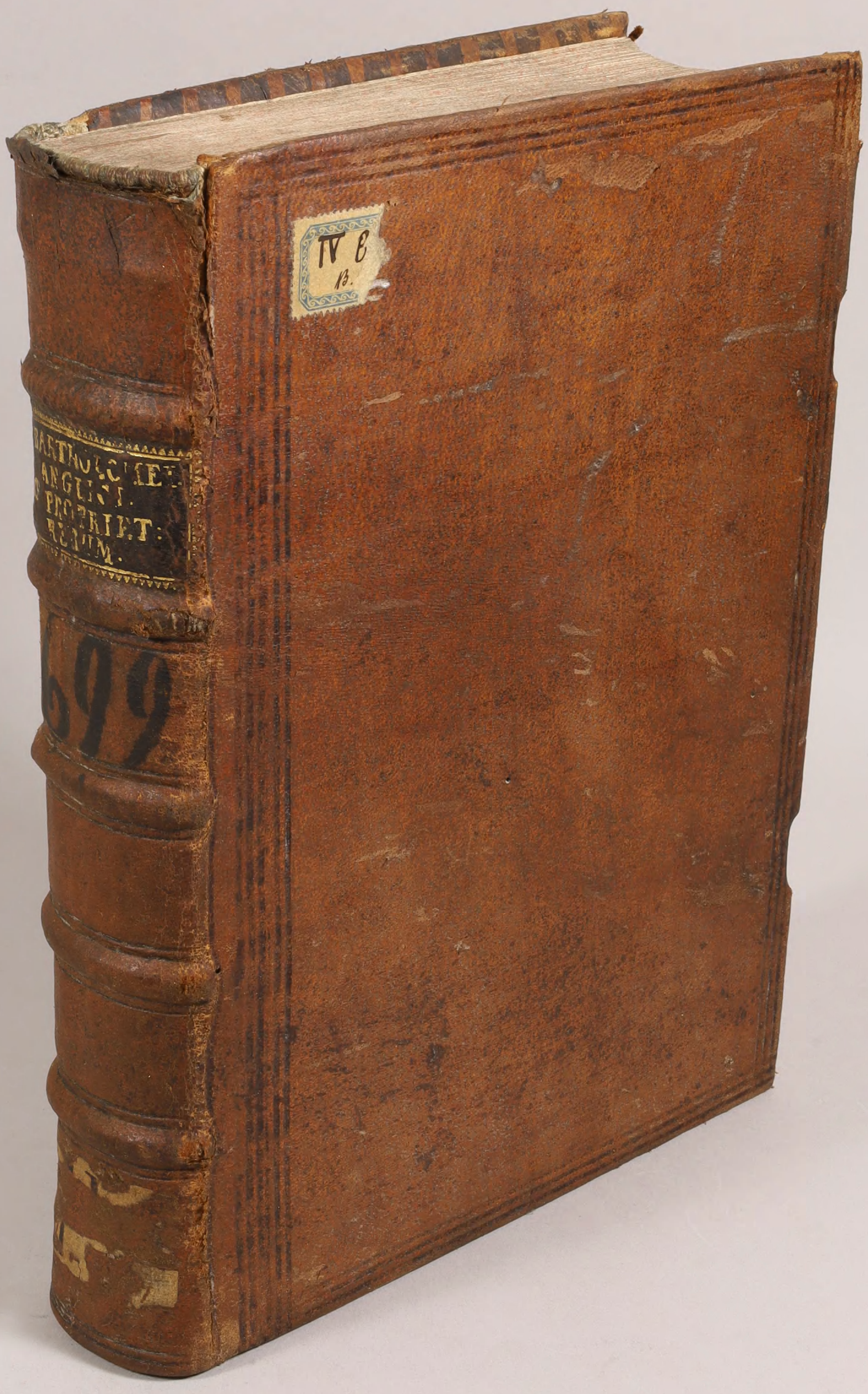
IV E
13.
699

Tabula generalis

K.D. 1932.520

Incipiunt ti

tuli libroꝝ ⁊ capituloꝝ ve
nerabil' Bartholomei an/
glici de ꝓprietatibꝫ rerum.

Liber prim⁹

Prohemium de ꝓprietatibꝫ
rerum
Unus immēsus ⁊ incōmu
tabilis deus dicit. Cap. i.
De essentie. vnitate ⁊ per
sonaꝝ pluralitate ij.
Quicq̄d d̄r de deo aut ē es
sētia aut notō aut ꝑsōa iij
De notionibus iiij
Ex de⁹ ꝯgscit' i suo effectu v
q̄d notificēt noīa de deo vi
De nominibꝫ essentialiū
distinctionū vii.
De nominibꝫ ꝯcretis viij
De nominibꝫ medijs ix.
de noīb⁹ adiectiuis q̄ pure
significāt diuinā eēntiā x
De illis q̄ ad aliquid ꝯno
tant positiue xi.
De his q̄ cōnotant respe/
ctiue xij.
De noīm adiectiuorū sup
inductione xiii.
De noībꝫ ꝑsonalibꝫ xiiii.
de notionū subdistictōe xv
De ꝓprietatib⁹ diuine es/
sentie xvi
Quomodo Bernard⁹ de/
scripsit deum xvii.
De noībꝫ que notificāt de
um in suis operibꝫ xviii
De noībꝫ appropriatis xix
de noīb⁹ trāssumptiuis xx
De diuersis xp̄i noībꝫ q̄/
bus nuncupat' xxi.

Liber secun

dus de ꝓprietatib⁹ angeloꝝ
De interp̄tatōe angeli i.
q̄d sit angel⁹ s̄m dam. ij.
Quomodo angeli in effi
gie corꝑali depingant' iij.
Q̄uo angeli describāt' iiij
Quomodo angeli ꝯpant'
materialibus v.
de ordinibꝫ āgeloꝝ hierar
chijs et eoꝝ officijs vi.
De triplici hierarchia vij
De ordine serapbin viii.
De ordine cherubin ix.
De ordine thronoꝝ x
De media hierarchia xi
D ordine dn̄ationū xii.
De ordine p̄ncipatuū xiij
De ordine potestatū xiiii
De tercia hierarchia xv.
De ordine v̄tutum xvi.
de ordine archāgeloꝝ xvii.
De ordine angeloꝝ xviii.
De malis angelis xix
De angelis ꝑuersis xx.

Liber terci⁹

de ꝓprietatib⁹ aīe rōnalis
De hominis descriptōe i.
De homine interiori. scili
cet de anima ij.
Adhuc de anima iii.
Quomodo aīa a ꝑbis sit
descripta iiii.
Quomodo aīa a gentib⁹
nomen accepit v
De potentijs anime vi.
De triplici potētia aīe vii
De anima vegetabili viii
De anima sensibili ix.
de sensu cōi siue int̄iori x
De v̄tute sensitiua xi.
de v̄tute sensibili motīa xij
De anima rōnali xiii.
De v̄tutib⁹ aīe q̄bꝫ potēs ē
suas operationes exerce/
re xiiii
De v̄tute vitali cui⁹ initi/
um est cor xv
De v̄tute animali xvi.
De v̄tute visibili xvii.
De auditu xviii
De olfactu xix.
De gustu xx
De tactu xxi
De his q̄ exigunt' ad ꝑfe/
ctionem nature xxi
De pulsibus xxiii.
De varietate pulsuū xxiiij

Liber quar

tus de ꝓprietatibꝫ substan/
tie corporee
De quatuor elementaribꝫ
qualitatibus i.
De frigiditate ii.
De siccitate iii.
De humiditate iiii.
De cibo ⁊ potu v.
De hūoribꝫ ⁊ eoꝝ genera/
tione effectu ⁊ opatōe vi.
De sanguine vii.
de sanguinis ꝓprietate viij
De fleumate ix
De colera x.
De melancolia xi.

Liber quin/

tus de dispositōne mēbroꝝ
De mēbroꝝ ꝓprietatibꝫ in
generali i
De ꝓprietatibꝫ capitis ii.
De cerebro iii.
De caluaria iiii.
De oculis v.
De dispositōe oculoꝝ vi
De pupilla vii.
De cilijs viii
de supcilioꝝ ꝓprietatib⁹ ix
De fronte x
De temporibꝫ xi
De auribus xii
De naso xiii
De genis xiiii.
De barba xv
De mandibulis xvi.
De labijs xvii
De mento xviii
De ore xix
De dentibus xx
De lingua xxi
De saliue ꝓprietatibꝫ xxii
De voce xxiii.
De gutture xxiiii.
De collo xxv.
De humeris xxvi.
De brachijs xxvii

2

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu Uniw. im. A. Mickiewicza
Inc. 161

IV B
13.

Gustav Balke.
stud. philos.

Dar Kurat. Okr. Szk. Pozn.
Bibl. Gim. Rogoźno Wlkp. 1932

1488

Hł * 250 8/1

Rogoźno Wlkp.

1206160 (N)

Tabula generalis

K,D. 1932.520

Incipiunt ti

tuli librorꝫ ⁊ capitulorꝫ ve
nerabilꝭ Bartholomei an/
glici ꝛ̄ꝑprietatib⁹ rerum.

Liber primꝰ

Prohemium ꝛ̄ꝑprietatib⁹ rerum
Unus immēsus ⁊ incōmu
tabilis ⁊ꝰ deus dicit. Cap. i.
De essentie. vnitate ⁊ per
sonaꝝ pluralitate ij.
Quicq̄d dr̄ de deo aut ē es/
sētia aut notō aut pson̄a iij
De notionibus iiij
Qr̄ deꝰ ꝓgnit i suo effectu
q̄d notificēt noīa de deo vi
De nominib⁹ essentialiū
distinctionū vii.
De nominib⁹ ꝓcetis viij
De nominib⁹ medijs ix.
de noīb⁹ adiectiuis q̄ pure
significāt diuinā eētiā x
De illis q̄ ad aliquid ꝓno
tant positiue xi.
De his q̄ cōnotant respe/
ctiue xij.
De noīm adiectiuorū sup
inductione xiii.
De noīb⁹ psonalib⁹ xiiii.
de notionū subdistinctōe xv
De ꝛ̄ꝑprietatib⁹ diuine es/
sentie xvi
Quomodo Bernard⁹ de/
scripsit deum xvii.
De noīb⁹ que notificāt de
um in suis operib⁹ xviii
De noīb⁹ appropriatis xix
de noīb⁹ trāssumptiuis xx
De diuersis xp̄i noīb⁹ q̄/
bus nuncupat xxi.

Liber secun

dus de ꝛ̄ꝑprietatib⁹ angelorꝫ
De interp̄tatōe angeli i.
q̄d sit angel⁹ ꝑm dam. ij.
Quomodo angeli in effi
gie corꝑali depingant iij.
Quo angeli describāt iij
Quomodo angeli ꝓpant
materialibus v.
de ordinib⁹ āgelorꝫ hierar
chijs et eorꝫ officijs vi.
De triplici hierarchia vij
De ordine seraphin viii.
De ordine cherubin ix.
De ordine thronorꝫ x
De media hierarchia xi
D ordine dñationū xii.
De ordine principatuū xiij
De ordine potestatū xiiii
De tercia hierarchia xv.
De ordine virtutum xvi.
de ordine archāgelorꝫ xvii.
De ordine angelorꝫ xviii.
De malis angelis xix
De angelis puersis xx.

Liber tercius

de ꝛ̄ꝑprietatib⁹ aīe rōnalis
De homine descriptōe i.
De homine interiori. scili
cet de anima ij.
Adhuc de anima iii.
Quomodo aīa a pbis sit
descripta iiii.
Quomodo aīa a gentib⁹
nomen accepit v
De potentijs anime vi.
De triplici potētia aīe vii
De anima vegetabili viii
De anima sensibili ix.
de sensu cōi siue interiori x
De virtute sensitiua xi.
de virtute sensibili motiua xij
De anima rōnali xiii.
De virtutib⁹ aīe q̄b⁹ potēs ē
suas operationes exerce/
re xiiii
De virtute vitali cui⁹ initi/
um est cor xv
De virtute animali xvi.
De virtute visibili xvii.
De auditu xviii
De olfactu xix.
De gustu xx
De tactu xxi
De his q̄ exigunt ad pfe/
ctionem nature xxi

Liber quar

tus de ꝛ̄ꝑprietatib⁹ substan
tie corꝑee
De quatuor elementorꝫ
qualitatibus i.
De frigiditate ii.
De siccitate iii.
De humiditate iiii.
De cibo ⁊ potu v.
De hūoribus ⁊ eorꝫ genera/
tione effectu ⁊ opatōe vi.
De sanguine vii.
de sanguinis ꝛ̄ꝑprietate viij
De fleumate ix
De colera x.
De melancolia xi.

Liber quin

tus de dispositōne mēbrorꝫ
De mēbrorꝫ ꝛ̄ꝑprietatib⁹ in
generali i
De ꝛ̄ꝑprietatib⁹ capitis ii.
De cerebro iii.
De caluaria iiii.
De oculis v.
De dispositōe oculorꝫ vi
De pupilla vii.
De cilijs viii
de supciliorꝫ ꝛ̄ꝑprietatib⁹ ix
De fronte x
De temporib⁹ xi
De auribus xii
De naso xiii
De genis xiiii.
De barba xv
De mandibulis xvi.
De labijs xvii
De mento xviii
De ore xix
De dentibus xx
De lingua xxi
De saliue ꝛ̄ꝑprietatib⁹ xxii
De voce xxiii.
De gutture xxiiii.
De collo xxv.
De humeris xxvi.
De brachijs xxvii

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu

Inc. 161

De manibus xxviij
De digitis xxix
De vngula xxx.
De latere xxxi.
De dorso xxxij.
De pectore xxxiii.
De mãmilla xxxiiii.
De pulmone xxxv
De corde xxxvi
De anhelitu xxxvij
De stomacho xxxviij
De epate xxxix.
De felle xl
De splene xli
De visceribus xlij
De renibus xliij.
De vesica xliiij
De vrina xlv
De ventre xlvi
De vmbilico xlvij
De genitalibus xlviij
De matrice xlix
De natibus l
De femoribus li
De genibus lij
De cruribus liij
De pedibus liiij
De planta lv
De calceo lvi
De ossibus lvij
De medulla lviij
De cartillagine lix
De nervis lx
De venis lxi
De carne lxij
De pinguedine lxiij
De cute lxiiij
De pilis lxv
De capillis lxvi

Liber sextus de etatibus

De etate Capi.i.
De morte ij
De creatione infantis iij
De infante iiij
De puero v
De puella vi
De matre vij
De filia viij
De nutrice ix
De obstetrice x
De ancilla xi
De masculo xij
De viro xiij
De patre xiiij
De seruo xv
de seruo malo ⁊ nequã xvi
de ꝯditõib⁹ boni serui xvij
d̃ bono dño siue dñio xviij
de malo dño siue dñio xix
De cibo xx
De potu xxi
De prandio ⁊ ꝯuiuio xxij
De cena xxiij
De somno xxiiij
de eis q̃ in somno fiũt xxv
De vigilia xxvi
De somno xxvij
De exercitio xxviij
De quiete xxix

Liber septimus tractat de infirmitatibus.

De dolore capitis et eius causis ⁊ signis i.
De medicina et remedijs doloris ⁊ passiõis capitis ij
De catarro iij
De frenesi ⁊ eius causis signis ⁊ remedijs iiij
De amentia ⁊ ei⁹ causis ⁊ signis v
De stupore ⁊ letargia vi
De ꝟtigine vij
De vigilia viij
De morbo caduco ix
De sternutatione x
De tremore xi
De spasmo xij
De paralisi xiij
De passionib⁹ oculoꝝ xiiij
de lippitudĩe ⁊ albugĩe xv
De infectione oculi ꝑ sanguinem induratum xvi
De lacrimis inuolunta/rijs xvij
De defectu visus xviij
De cecitate xix
De surditate xx
De polipo xxi
De passione nariũ xxij
De fetore oris xxiij
De dolore dentium xxiiij
De lingua ⁊ sermonis ablatione xxv
De raucedine xxvi
De squinantia ⁊ suffocatione gutturis xxvij
De difficultate anhelãdi inspirãdi ⁊ respirãdi xxviij
De sputo sanioso ⁊ sãguinolento xxix
De ptisi xxx
De dolore cordis ⁊ cardiaca passione xxxi
De febre xxxij
De febre effimera xxxiij
De ethica xxxiiij
De febre putrida xxxv
d̃ signis putride febris xxxvi
de febre quotidiana xxxvij
De febre terciana et eius signis et cura xxxviij
De quartana et ei⁹ signis et remedijs xxxix
De febre simplici ⁊ composita xl
De fleumate xli
De horripilatione xlij
De fastidio xliij
De bolismo xliiij
De singulto xlv
De vomitu xlvi
De dolore ventris siue stomachi xlvij
De tortura xlviij
De dissenteria xlix
De lienteria l.
De ydropisi li
De ictericia lij
De emorroide liij
De dolore renum liiii
De hernia lv
De arthetica lvi
De gutta sciatica lvii
De podagra lviii
De apostemate lix
De vlcere lx

De pustula lxi
De scabie lxij
De impetigine lxiii
De lepra lxiiij
De morphea lxv
De veneno vipere lxvi
d̄ morsu canis rabidi lxvij
De remedio contra mor/
sum canis rabidi lxviij
De medicina lxix
De medicīa attractiua lxx

Liber octa/

u⁹ d̄ mdo ⁊ corpib⁹ celestibo
Quid sit mundus i.
De celoꝝ distinctōne ij
De celo aqueo iij
De empireo iiij
De ethere v
De spera celi vi
De circulo vij
De galaxia siue lacteo ci r
culo viij
De zodiaco ix
De signo arietis x
De signo tauri xi
De signo geminoꝝ xij
De signo cancri xiij
De signo leonis xiiij
De signo virginis xv
De signo libre xvi
De signo scorpionis xvij
De sagittario xviij
De capricorno xix
De aquario xx
De signo piscium xxi
De duplici motu plane/
tarum xxij
De saturno xxiij
De ioue xxiiij
Natura de marte xxv
Natura de venere xxvi
De mercurio xxvij
De sole xxviij
De luna xxix
De quibusdam ꝓprietati/
bus lune malis xxx
De capite ⁊ cauda draco
nis xxxi
De cometa xxxij
De stellis fixis xxxiij
De polo xxxiiii
De arcturo xxxv
De orione xxxvi
De hiadibus xxxvii
De pliadibus xxxviii
De canicula xxxix
De luce ⁊ ei⁹ ꝓprietatib⁹ xl
De splendore xli
De lumine xlii
De radio xliii
De vmbra xliiii
De tenebra xlv

Liber non⁹

de tpe ⁊ ptibus tpis
De tempore Capi.i.
de anno solari et equino/
ctiali ii
De anno lunari iii
De tempore vernali iiii
De estate v
De autumno vi
De hyeme vii
De mense viii
De februario ix
De marcio x
De aprili xi
De quinto mense xii
De mense sexto xiii
De septimo mense xiiii
De octauo mense xv
De septembri xvi
De decimo mense xvii
De vndecimo mēse xviii
De decembri xix
De ebdomada ⁊ diebo xx
De aurora xxi
De meridie xxii
De vespera xxiii
De nocte xxiiii
De sabbato xxv
De neomenia xxvi
De septuagesima xxvii
De quinq̄gesima xxviii
De quadragesima xxix
De paschate xxx
de penthecoste xxxi
de scenophegia xxxii
de encenia xxxiii

Liber deci/

mus de materia ⁊ forma
de forma Capi.i.
de elemento ii
de igne iii
de flamma iiii
de fumo v
de carbone vi
de scintilla vii
de fauilla viii
de cinere ix

Liber vnde

cim⁹ d̄ aere ⁊ passionib⁹ ei⁹
de igne ꝑpendiculari i.
de ventis in generali ii
d̄ vēto oriētali subsolāo iii
de nubibus iiii
de yride v
de rore vi
de pluuia vii
de gutta viii
de pruina ix
de grandine x
de niue xi
de nebula xii
de tonitruo xiii
de corruscatione xiiii
de fulmine xv
de aura xvi

liber duode

ci⁹ de auib⁹ ī gñali ⁊ ī spēali
de aquila Capi.i.
de accipitre ii
de alieto iii
de apibus iiii
de bubone v
de columba vi
de coturnicibus vii
de ciconia viii
de cornice ix
de coruo x
de cigno xi
de culice xii
de cicada xiii
de fenice xiiii
de grue xv
de gallo xvi

Tabula

De gallo gallinacio xvij
De gallina xviii
De griphe xix
De herodio xx
De yrundine xxi
De kaladrio xxij
De laro xxiij
De locusta xxiiij
De mergulo xxv
De miluo xxvi
De nicticorace xxvij
De onocrotalo xxviij
De pellicano xxix
De perdice xxx
De pauone xxxi
De passeribus xxxij
De strutione xxxiii
De turture xxxiiij
De vulture xxxv
De vlula xxxvi
De vpupa xxxvij
De vesptilione xxxviij

Liber deci/

musterci⁹ de aq̄ ⁊ e⁹ ornatu

De puteo Capi.i.
De fluuio ij
De amne iij
De gion q̄ et nilus d̄r iiij
De tigri v
De euphrate vi
De dorice vij
De iordane viij
De gazan ix
De lacu in generali x
De aspalti xi
De lacu tiberiadis xij
De stagno genesar xiij
De piscina xiiij
De riuo xv
De fluctu xvi
De gurgite xvij
De tramite xviij
De alluuione xix
De abysso xx
De mari xxi
De mari magno siue me/
diterraneo xxij
De pelago xxxiii
De gutta xxiiij
De spuma xxv
De piscibus xxvi

Liber deci/

musquart⁹ de t̄ra ⁊ ptib⁹ ei⁹

De terra Capi.i.
De monte ij
De ararath iij
De bethel iiij
De caucaso v
De hebal vi
De hermon vij
De hebron viij
De montib⁹ ethiopie ix
De ethna x
De monte esau xi
De monte effraim xij
De monte phasga xiij
De monte gosor xiiij
De monte galaad xv
De monte garizim xvi
De monte gelboe xvij
De monte golgata xviij
De gaas xix
De monte ephron xx
De montib⁹ israhel xxi
De montib⁹ yp̄boreis xxij
De carmelo xxiij
De libano xxiiij
De moria xxv
De nebo xxvi
De hor xxvij
De oliueto xxviij
De olimpo xxix
De oreb xxx
De parnaso xxxi
De alpibus xxxij
De rupibus xxxiij
De sophora xxxiiij
De segor xxxv
De monte synai xxxvi
De monte syon xxxvij
De selmon xxxviij
De monte sophin xxxix
De monte seon xl
De monte semeron xli
De monte seir xlij
De monte tabor xliij
De ziph xliiij
De collibus xlv
De valle xlvi
De campo xlvij
De agro xlviij
De predio xlix
De prato l.
De deserto li
De heremo lij
De antro liij
De fossa liiij
De spelunca lv
De cauerna lvi

Liber deci/

musquintus de ꝓuincijs

De orbe Capi.i.
De asia ij
De assiria iij
De arabia iiij
De armenia v
De aradia vi
De albania vij
De attica viij
De achaia ix
De archadia x
De alania xi
De amazonia xij
De alemānia xiij
De anglia xiiij
De aquitania xv
De andegauia xvi
De aluernia xvii
De apulia xviii
De africa xix
De asturia xx
De arrogonia xxi
De babylonia xxii
De bactria xxiii
de braciana xxiiij
de brabancia xxv
de belgica xxvi
de bithinia xxvij
de britannia xxviii
de boetia xxix
de bohemia xxx
de burgundia xxxi
de capadocia xxxii
de chaldea xxxiii
de cedar xxxiiii
de cancia xxxv
de canthabria xxxvi

de chananea xxxvii
de campania xxxviii
de cauda xxxix
de cilicia xl
de cipros xli
de creta xlii
de cicladibus xliii
de choa que alio nomie di
citur choes xliiii
de corsica xlv
de dalmacia xlvi
de dacia xlvii
de delo xlviii
de dedan xlix
de europa l.
de euilath li
de ethiopia lii
de egipto liii
de ellade liiii
de eola lv
de franconia lvi
de francia lvii
de flandria lviii
de fenicis prouincia lix
de frigia lx
de frisia lxi
de fortunaꝝ insulis lxii
de galilea lxiii
de galacia lxiiii
de gallicia lxv
de gallia lxvi
de gadis insula lxvii
de grecia lxviii
de getulia lxix
de gorgonibus lxx
de gothia lxxi
de guido lxxii
de india lxxiii
de ircania lxxiiii
de idumea lxxv
de iudea lxxvi
de iberia lxxvii
de italia lxxviii
de hispania lxxix
de ibernia lxxx
de icaria lxxxi
de insula in salo sita lxxxii
de karthagine lxxxiii
de karinthia lxxxiiii
de korsica lxxxv
de lacedemonia lxxxvi
de lectonia lxxxvii
de liuonia lxxxviii
de licia lxxxix
de liddia xc
de libia xci
de lothoringia xcii
de lusithania xciii
de mauritania xciiii
de macedonia xcv
de magnesia xcvi
de mesia xcvii
de mesopotamia xcviii
de media xcix
de melos c
de midia ci
de missena cii
de mithilene ciii
de nabathea ciiii
de norrvegia cv
de normānia cvi
de numedia cvii
de narbonēsi ꝓuincia cviii
de ophir cix
de olandia cx
de orcada cxi
de paradiso cxii
de parthia cxiii
de palestina cxiiii
de pamphilia cxv
de pannonia que etiam vn
garia appellatur cxvi
de paron cxvii
de pentapoli cxviii
de persida cxix
de pirenea cxx
de pigmea cxxi
de pictauia cxxii
de picardia cxxiii
de ramathea cxxiiii
de reucia cxxv
de riualia cxxvi
de rincouia cxxvii
de romana ꝓuīcia cxxviii
de romania cxxix
de rodo cxxx
de ruthia cxxxi
de sabea cxxxii
de samaria cxxxiii
de sambia cxxxiiii
de sabaudia cxxxv
de sardinia cxxxvi
de sarmatha cxxxvii
de samo cxxxviii
de saxonia cxxxix
de sclauia cxl
de sparciata cxli
de sere cxlii
de selandia cxliii
de semigallia cxliiii
de senonensi cxlv
de siria cxlvi
de sichima cxlvii
de scitia cxlviii
de sicionia cxlix
de sicilia cl
de sirtibus cli
de scocia clii
de suecia cliii
de sueuia cliiii
de thanatos clv
de taprobana clvi
de tracia clvii
de traconitida clviii
de thessalia clix
de tenedos clx
de thile clxi
de tripolitana clxii
de trogodea clxiii
de troiana clxiiii
de tuscia clxv
de thuringia clxvi
de thuronia clxvii
de rvasconia clxviii
de venecia clxix
de rvestualia clxx
de vironia clxxi
de rvinlandia clxxii
de vitria clxxiii
de yselandia clxxiiii
de zeugia clxxv

Liber deci

mussext⁹ d lapidib⁹ ꝑciosis
de arena Capi.i.
de argilla ii
de alabastro iii
de auro iiii
de auricalco v
de auripigmento vi

Tabula

de argento vii
de argentoniuo viii
de adamante ix
de ametisto x
de achate xi
de abestone xii
de absicto xiii
de alabandina xiiii
de argirite xv
de astrione xvi
de allectoria xvii
de asterite xviii
de amatide xix
de bitumine xx
de berillo xxi
de calculo xxii
de cote xxiii
de calce xxiiii
de cemento xxv
de carbunculo xxvi
de crisoprasso xxvii
de calcedonio xxviii
de crisolito xxix
de celidonio xxx
de cristallo xxxi
de ceraunio xxxii
de corallo xxxiii
de corneolo xxxiiii
de dyonisio xxxv
de dyadoco xxxvi
de ere xxxvii
de electro xxxviii
de echite xxxix
de emathite xl
de elitropia xli
de enidro xlii
de episte xliii
de exoliceto xliiii
de ferro xlv
de ferrugine xlvi
de gleba xlvii
de gemma xlviii
de gagate xlix
de galactile l.
de gelacia li
de geratice lii
de iaspide liii
de iacincto liiii
de yride lv
de ienia lvi
de lrame lvii
de lrabrate lviii
de lralcophano lix
de ligurio lx
de liparea lxi
de margarita lxii
de magnete lxiii
de melonite lxiiii
de menophite lxv
de mirite lxvi
de medo lxvii
de merochite lxviii
de marmore lxix
de nitro lxx
de noset lxxi
de onichino lxxii
de optallio lxxiii
de orite lxxiiii
de petra lxxv
de pario lxxvi
de prassio lxxvii
de pirite lxxviii
de pionite lxxix
de pantero lxxx
de plumbo lxxxi
de puluere lxxxii
de quirin lxxxiii
de quandros lxxxiiii
de rabei lxxxv
de rostein lxxxvi
de saphiro lxxxvii
de smaragdo lxxxviii
de sardio lxxxix
de sardonice xc
de sole xci
de silenite xcii
de stanno xciii
de sulphure xciiii
de sale xcv
de topasio xcvi
de turchoge xcvii
de terra sigillata xcviii
de tartaro xcix
de vitro c
de ydachite ci
de yerarchite cii
de zimiech ciii
de zignite ciiii

Liber deci

musseptimus de arboribus et herbis et earum proprietatibus
de arbore Capi. i.
de arbore aromatica ii
de amigdalo iii
de abiete iiii
de aloa v
de aloe vi
de arundine vii
de amomo viii
de aneto ix
de aniso x
de allio xi
de absinthio xii
de apio xiii
de aristologia xiiii
de agnocasto xv
de artemesia xvi
de auena xvii
de balsamo xviii
de bdellio xix
de buxo xx
de balaustia xxi
de beta xxii
de cedro xxiii
de cipresso xxiiii
de cipro xxv
de cinamomo xxvi
de casia xxvii
de casia fistula xxviii
de calamo xxix
de calamo vsuali xxx
de calamo scripturali xxxi
de cappare xxxii
de cardamomo xxxiii
de calamento xxxiiii
de carice xxxv
de carduo xxxvi
de carica xxxvii
de cimino xxxviii
de coriandro xxxix
de coloquintida xl
de croco xli
de cepa xlii
de cepe xliii
de cucumere xliiii
de cucurbita xlv
de celidonia xlvi
de centaurea xlvi

De daphni xlviii
De diptanno xlix
De dracontea l
De draganto li
De ebeno lii
De edera liii
De elitropio liiii
de elleboro lv
de esula lvi
de eruca lvii
de enula lviii
de epithimo lix
de ebullo lx
de fico lxi
de fraxino lxii
de fago lxiii
de faba lxiiii
de frumento lxv
de farre lxvi
de farina lxvii
de fermento lxviii
de fumo terre lxix
de feniculo lxx
de ferula lxxi
de feno lxxii
de flagellis lxxiii
de fructu lxxiiii
de germine lxxv
de gramine lxxvi
de galbano lxxvii
de gutta lxxviii
de gariophilis lxxix
de genesta lxxx
de grano lxxxi
de gith lxxxii
de ilice lxxxiii
de iunipero lxxxiiii
de ysopo lxxxv
de iacincto lxxxvi
de iusquiamo lxxxvii
de castanea lxxxviii
de lauro lxxxix
de lentisco xc
de lilio xci
de lactuca xcii
de lappa xciii
de lappate xciiii
de legumine xcv
de lente xcvi
de lino xcvii
de malo xcviii
de malogranato xcix
de moro c.
de mirto ci
de mirra cii
de mirro ciii
de mandragora ciiii
de milio cv
de menta cvi
de malua cvii
de nuce cviii
de nuce auellana cix
de nardo cx
de olea cxi
de oleo cxii
de oleastro cxiii
de olere cxiiii
de ordeo cxv
de palma cxvi
de palmite cxvii
de propagine cxviii
de platano cxix
de populo cxx
de pino cxxi
de pinea cxxii
de pice cxxiii
de piro cxxiiii
de pruno cxxv
de papiro cxxvi
de paliuro cxxvii
de papauere cxxviii
de plantagine cxxix
de petrosilino cxxx
de pipere cxxxi
de pulegio cxxxii
de porro cxxxiii
de quercu cxxxiiii
de quisquiliis cxxxv
de rosa cxxxvi
de radice cxxxvii
de ramno cxxxviii
de resina cxxxix
de rubo cxl
de ruta cxli
d̄ saltu ⁊ ei⁹ ꝓpetatib⁹ cxlii
de salice cxliii
de sambuco cxliiii
de saliunca cxlv
de stacte cxlvi
de storace cxlvii
de sicomoro cxlviii
de spina cxlix
de lignis sethim cl
de sentice cli
de sepe clii
de sude cliii
de siliqua cliiii
de sinapi clv
de semine clvi
de stipula clvii
de simila clviii
de scopa clix
de stuppa clx
de taxo clxi
de tabula clxii
de trabe clxiii
de therebintho clxiiii
de thina clxv
de tirso clxvi
de tigno clxvii
de tritico clxviii
de tisana clxix
de tribulo clxx
de thimo clxxi
de thimiamate clxxii
dee thure clxxiii
de vimine clxxiiii
de virga clxxv
de virgulto clxxvi
de vite clxxvii
de vite agresti clxxviii
de vitulamine clxxix
de vinea clxxx
de vua clxxxi
de vua imatura clxxxii
de vua passa clxxxiii
de vino clxxxiiii
de vino rubeo clxxxv
de vino nouo clxxxvi
de vino condito clxxxvii
de vino acetoso clxxxviii
de vinacio clxxxix
de vinaria cxc
de viola cxci
de vlmo cxcii
de vrtica cxciii
de zizania cxciiii
de zinzibere cxcv
de zeduario cxcvi
de zucaro cxcvii

Tabula

Liber deci/

muſoctau⁹ de aſalibꝫ ꝓmo in generali
de aſalibus in ſpeciali i.
de ariete ii
de agno iii.
de agno anniculo iiii.
de agna v.
de apro vi.
de aſino vii.
de angue viii
de aſpide ix.
de aranea x.
de ape xi
de boue xii
de bubulco xiii.
de bubalo xiiii.
de baſiliſco xv.
de botrace xvi
de bufone Ibidem
de bombice xvii.
de camelis xviii
de camelopardo xix.
de cameleonte xx.
de caprea xxi
de capreolo xxii
de capra xxiii.
de cane xxiiii.
de caniculo xxv.
ō aliis ꝑpetatib⁹ canū xxvi
de catulis xxvii
de caſtore xxviii
de ceruo xxix.
de ceraſte xxx.
de cornu xxxi.
de cocodrillo xxxii.
de colubro xxxiii.
de damula xxxiiii.
de dromedario xxxv.
de dipſade xxxvi.
de dracone xxxvii.
de equo xxxviii
de equa xxxix.
de poledro xl.
de elephante xli
de naſo elephantis xlii.
de elephantibus xliii
de hedo xliiii.
de eruca xlv
de faunis ⁊ ſatiris xlvi.
de feminis xlvii
de fetante xlviii.
de fetu xlix
de ficario l.
de formica li.
de formicaleone lii.
de fuco liii
de griphe liiii.
de glire lv.
de grullo lvi.
de hinnulo lvii.
de hirco lviii.
de hiena lix.
de hericio lx
de herinacio lxi.
de iuuenca lxii.
de leone lxiii.
de leena lxiiii
de leopardo lxv
de lepore lxvi
de lince lxvii
de limace lxviii
de lupo lxix
de mulo lxx.
de mure lxxi
de muſtela lxxii.
de migali lxxiii.
de murilego lxxiiii
de noctiluca lxxv.
de onagro lxxvi.
de onocentauro lxxvii
de orice lxxviii.
de oue lxxix
de panthera lxxx
de pardo lxxxi
de piloſis lxxxii
de pigargo lxxxiii.
de pigmeis lxxxiiii
de porco lxxxv
de pediculo lxxxvi.
de pulice lxxxvii.
de rinoceronte lxxxviii.
de rana lxxxix.
de ſalamandra xc
de ſanguiſuga xci.
de ſtellione xcii
de ſerpente xciii.
de ſimea xciiii
de ſirena xcv
de ſcorpione xcvi
de ſue xcvii
de thauro xcviii
de tragelapho xcix
de talpa c.
de taxo ci
de tigride cii
de tinea ciii.
de teredine ciiii.
de teſtudine cv.
de tortuca cvi
de vacca cvii
de vacca agreſti cviii
de vitulo cix.
de vaſo cx.
de vaſa cxi.
de vulpe cxii
de verme cxiii
de vermiculo cxiiii.
de vipera cxv.

Liber deci/

muſnon⁹ de colorib⁹ odori/bus ſaporib⁹ ⁊ liquoribꝫ
de materia coloris Cap. i
de materia coloris nigri ii
de generatione coloris al/bi iii.
de gradibus inter albedinē et nigredinem iiii.
de actōe calidi ⁊ frigidi v
de ſpecieb⁹ colorum quot ſunt vi
de opinione illorū qui po/nunt lucem eſſe de ſubſtantia coloris vii.
de coloris mutatione viii.
de colore in oculis ix.
de colorib⁹ in ꝑticulari x
de colore glauco ⁊ flauo xi
de pallido colore xii
de rubeo colore xiii
de croceo colore xiiii.
de colore croceo xv
de colore minio xvi.
de puniceo colore xvii.
de viridi colore xviii.
de colore liuido xix
de colore liuido xx.
de colore indico xxi.

De nigredine xxiij.
De sinopi xxiij.
De sirico xxiiij.
De minio xxv.
De cinobrio xxvi.
De prassino xxvij.
De sandaracha xxviij.
De arsenico xxix.
De occa xxx.
De indaco xxxi.
De atramento xxxij
De melino colore xxxiij.
De stibio xxxiiij.
De ceruſa xxxv.
De purpurea xxxvi.
De odore xxxvij.
De effectu odor xxxviij.
De fetore xxxix.
De ſapore xl.
De pura dulcedine et ei⁹ effectu xli.
De ſapore dulci xlij.
De ſapore vnctuoſo xliij.
De ſapore ſalſo xliiij.
De ſapore amaro xlv.
De ſapore acuto xlvi.
De ſapore acetoſo xlvij.
De ſapore pontico xlviij.
De ſapore ſtiptico xlix.
De ſapore inſipido l.
De liquore li.
De liquore in ſpeciali ⁊ p⁹mo de melle lij.
De fauo liij.
De mulſo liiij.
De medone lv.
De dareto lvi.
De pigmento lvij
De oximelle lviij.
De cera lix.
De cereo lx.
De lacte lxi
De lacte camelino lxij.
De lacte vaccino lxiij.
De lacte caprino lxiiij.
De lacte pecorino lxv.
De lacte aſinino lxvi.
De lacte caballino lxvij.
De lacte porcino lxviij.
De lacte animaliū lxix.
De ſero lxx.
De butiro lxxi.
De caſeo lxxij.
De veteri caſeo lxxiij.
De coagulo lxxiiij.
De diuerſis vtutibus rerum lxxv.
De putredine lxxvi.
De ouis et eius p⁹prietatibus lxxvij.
De ouis aſpidum lxxviij.
De ouis araneaꝝ lxxix.
De ouis aquilaꝝ lxxx.
De ouis anſerum lxxxi.
De ouis anetariū lxxxij.
De ouis alaudaꝝ lxxxiij.
De ouis bubonū lxxxiiij.
De ouis coruor lxxxv.
De ouis cignor lxxxvi.
De ouis cocodrillor lxxxvij
De ouis colūbaꝝ lxxxviij
De ouis colubri lxxxix.
De ouis draconū xc.
Douis herodior xci.
De ouis formicaꝝ xcij.
De ouis gruum xciij.
De ouis griphum xciiij
De ouis gallinarū xcv.
De ouis yrundinū xcvi
De ouis cancror xcvij.
De ouis locuſtaꝝ xcviij.
De ouis lacertaꝝ xcix.
De ouis milui c.
De ouis merguli ci.
De ouis niſi cij.
De ouis coturnicis ciij
De ouis oncorotali ciiij.
De ouis pauonis cv.
De ouis perdicis cvi.
De ouis paſſerum cvij.
De ouis quiſtule cviij.
De ouis riuatricis cix.
De ouis ſtrutionis cx.
De ouis turturis cxi.
De ouis vpupe cxij.
De ouis vulturis cxiij.
De nūero pōdere ⁊ meſura. ⁊ p⁹mo de vnitate cxiiij
De dualitate cxv.
De nūero ternario cxvi.
De nūero quaternario cxvij.
De quinario cxviij.
De ſenario cxix.
De ſeptenario cxx.
De octonario cxxi.
De nouenario cxxij.
De denario cxxiij.
De nūero diminuto cxxiiij.
De ſecunda diuiſione totius numeri cxxv.
De tercia diuiſione totius numeri cxxvi.
De meſura ⁊ pōdere cxxvij
De figura triāguli cxxviij
De meſura corpor cxxix.
De menſura ſpacij localis cxxx.
De ponderib⁹ cxxxi.
De modulatōe cāt⁹ cxxxij
De tuba cxxxiij.
De buccina cxxxiiij.
De tibia cxxxv.
De calamo cxxxvi.
De ſambuca cxxxvij.
De ſimphonia cxxxviij
De armoniaca cxxxix.
De tumpano cxl.
De cithara cxli.
De pſalterio cxlij.
De lira cxliij.
De cimbalo cxliiij.
De ſiſtro cxlv.
De tintinabulo cxlvi.

Expliciunt tituli librorum et capitulorum Bartholomei anglici ō p̄prietatibus rerum.

Nomina autorū

Autores quorum

scripta hic tractant sunt hi.

Augustinus
Adamantius
Alcuinus
Ambrosius
Anselmus
Basilius
Beda
Bernardus
Cyprianus
Crisostomus
Damasus
Damascenus
Dyonisius
Eticus
Eusebius
Elpicras
Fulgentius
Gregorius
Gilbertus
Haymo
Jeronimus
Jsidorus
Innocentius
Leo papa
Michael scotus
Nazazenus
Origenes
Orosius
Petrus
Pamphilus
Patricius
Rabanus
Rupertus linconiensis
Richardus de san. vic.
Symon coñ.
Stephanus
Strabus

Inter pbos autē hi sunt autores

Aristoteles
Aluiceñ.
Auerrois
Algazel
Apollonius
Alfredus anglicus
Asclepides magus
Boecius
Licero
Catho
Constantinus medicus
Demostenes
Democritus
Dyascorides
Donatus grāmaticus
Eraclitus
Epitinus
Enclides
Egidius medicus
Galienus medicus
Hali medicus
Jorat caldeus
Ipartus
Juuenalis
Johannicus
Ralixtus grecus siue athenuensis
Leucippus
Macrobius
Marcianus
Mercurius
Miselat astrologus
Minus delphicus
Ouidius
Oribasius medicus
Papias
Plato
Phisiologus
Plateatius medicus
Plautus medicus
Persius
Plinius iunior
Priscianus
Pitagoras
Plotinus
Rasis
Rufus medicus
Salustius
Salernitanus
Scipio africanus
Secundus philosophus
Seneca
Solinus
Symonides
Termegistus
Theophrastus
Titus liuius
Tullius
Theophilus de vrinis
Ptholomeus
Uarro
Virgilius
Huguitio pisanus
Uuilhelmus conthes
Ipocras
Jsaac
Zeno
Zoroastes magus
Albumazar

Istorum et multorum aliorum in istis libellis verba in diuersis locis summatim et breuiter recitantur vt patere potest diligenter intuenti.

Explicit tabula generalis.

Prohemiū de proprietatibus rerū fratris Bartholomei anglici ordinis fratrum minorum: feliciter incipit.

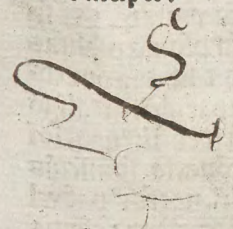

Cum proprietates rerū seqn̄tur substantias: ſm distinctōnem ⁊ ordinem substātiarum / erit ordo ⁊ distinctō proprietatū. de q̄bus adiutorio diuino est presens opusculū compilatū. vtile mihi ⁊ forsitan alijs q̄ naturas rerum ⁊ proprietates: ꝑ sanctoꝝ libros necnō ⁊ ꝓhoꝝ dispersas nō cognouerūt ad intelligenda enigmata scripturaꝝ: que sub symbolis ⁊ figuris ꝓprietatum reꝝ naturalium ⁊ artificialiū / a spiritusctō sunt tradite ⁊ velate / quēad modū ostendit btūs Dyonisius in hierarchia angelica circa principiū dicens. Nō est aliter nobis possibile lucere diuinū radium / nisi varietate sacroꝝ velaminū anagogice circūuelatum. quoniā īpossibile est animo nostro / ad immaterialē celestiū hierarchiaꝝ ascendere cōtemplatiōem: nisi ea que ſm ipsum est materiali manuductiōe vtatur ⁊ cetera. q̄si diceret. Nō potest animus noster ad inuisibiliū cōtemplatōem ascendere: nisi ꝑ visibilium cōsideratōem dirigat. Inuisibilia enī dei: per ea que facta sunt intellecta cōspiciūtur. vt dicit apl's. Et ideo theologia prouide sacris ⁊ poetic; informationibus vsa est. vt ⁊ rerum visibilium similitudinibus: allegorice locutōnes ⁊ mistici intellectus trāsumptōes forment: et sic carnalibus ⁊ visibilibus spitualia ⁊ inuisibilia coaptentur. Huius rei gratia presens efficio opusculū ad edificatōem domus dñi / q̄ est deus gloriosus sublimis ⁊ benedictus in secula seculoꝝ. In quo agitur de q̄busdā proprietatibus reꝝ naturaliū. quaꝝ alia ē incorporea: alia corporea. Et primo de proprietatib⁹ substantie incorporee / ſm sui differētias: quarum alia est corpori vnibilis. vt anima rationalis: sensibilis ⁊ vegetabilis. alia nō vnibilis corpori. vt angelus. Et angeloꝝ alij sunt boni: alij mali. In bonis vero angelis est ordo ſm trinā multiplicatōem trinitatis. vnde a beato Dyonisio distinguūt tres hierarchie celestes / quarū quelibet trium ordinū continet dispositiōes Nouemdecī itaq̄ sunt / de q̄bus in hoc opusculo (adiuuāte deo) ꝑ ordinem est agendū. ⁊ hoc tam in cōmuni q̄ in speciali Primo igitur agit de deo ⁊ nominib⁹ diuinis. que dicunt de deo. vel quo ad essentiā: vl' ꝑsonam. siue quo ad effectum: siue appropriatōem. Scdo de ꝓprietatibus angeloꝝ: tam bonoꝝ q̄ maloꝝ: in generali ⁊ speciali. Tertio de ꝓprietatibus anime rōnalis / quo ad nature sue simplicitatē. ⁊ quo ad viriū suarum diuersitatem. ⁊ de eius vnione ⁊ operatione in corpe: prout cōfert ei formā ⁊ ꝑfectōem. Quarto de proprietatibus substātie corporee: scz de elementis ⁊ elemētaribus q̄litatibus / ex q̄bus componit omne corp⁹. et de quatuor humoribus: ex q̄bus componūtur corpa tam hoīm q̄ brutoꝝ. Quinto de hominis corpe ⁊ singulis eius ꝑtibus / de q̄bus sacra scriptura facit mentōem. Sexto de etatibus. Septimo de infirmitatibus ⁊ venenis Octauo de mūdo: ⁊ corpibus celestibus Nono de tempe ⁊ ꝑtibus tpis. Decimo de materia ⁊ forma et eaꝝ ꝓprietatibus ⁊ elemētis. Undecimo de aere ⁊ passionibus eius. Duodecimo de auibus: in generali ⁊ ī speciali. Tertiodecimo de aquis ⁊ eius differentijs ⁊ ornatu scz de piscibus. Quartodecimo de terra ⁊ eius ꝑtibus Quintodecimo de ꝓuincijs. Decimosexto de lapidibus et metallis. Decimoseptimo de herbis ⁊ plātis. Decimooctauo de animalibus Decimonono de accidentib⁹: scz de coloribus: saporibus. ⁊c. In istis xix. libellulis / reꝝ naturaliū ꝓprietates summatim ⁊ breuiter continent. prout ad manus meas / spice q̄ effugerūt manus metentiū: pertingere potuerūt In quibus de meo: pauca vel q̄si nulla appo sui. sed oīa q̄ dicētur de libris autēticis

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - Uniw. im. A. Mickiewicza w Poznaniu

sanctoꝝ ꝛ philosophoꝝ excipiẽs: sub bre
ui hoc cõpendio pariter ꝯpilaui. sicut p
singulos titulos/ poterit legẽtium indu
stria ꝯuerti.

Incipit liber pri

mus de ꝓpꝛietatib⁹ rerũ venerabilis
fratris Barthꝯlomei anglici.

De ꝓpꝛi

etatibus itaq; et na
turis rerũ: tam spũa
lium q̃ corpaliũ elu
cidare aliq̃ cupiẽtes
ab illo sumam⁹ exor
diũ q̃ est alpha ꝛ o: ꝓncipiũ ꝛ finis oĩm
bonoꝝ In ꝓncipio patris luminũ: a
quo ꝓcedit omne datũ optimũ ꝛ omne
donũ ꝓfectũ: ꝛ ploratꝫ auxiliũ. vt ille/
qui illuminat oẽm hominẽ venientẽ in
hũc mundũ/ et reuelat ꝓfunda de tene
bris: ꝛ absco dita ꝓducit in lucem. huic
opusculo (q̃ ad ipsi⁹ laudẽ ꝛ legẽtiũ vti
litatẽ: de diuerꝝ sctoꝝ ꝛ pboꝝ dictꝫ/ nõ
sine labore recolligere iã incepi) felicẽ
dignet⁹ impendere cõsummationẽ.

Ca. I. Vnus im

mensus ꝛ incõmutabilis deus dicitur.

Si igitur vt dicit Innocẽti⁹
iij. solus ꝛ ver⁹ deus etern⁹. im
mensus. incõmutabilis. oĩpo
tens ꝛ ineffabilis pater ꝛ filius ꝛ spũsctus tres q̃dẽ ꝑsone. sed vna
eẽntia substãtia ꝛ natura simplex oĩno
pater a nullo. fili⁹ a patre spũsctus ab
vtroq; absq; initio ꝛ fine. pat̃ generãs
fili⁹ nascens. spũsctus a ꝑre ꝛ filio ꝓce
dens. De tres ꝑsone sunt cõsubstantia
les. coeterne. oĩpotentes. coeq̃les. vnũ
vniuersoꝝ ꝓncipiũ. creator oĩm visibi
liũ ꝛ inuisibiliũ spũaliũ ꝛ corpaliũ crea
turaꝝ q̃ sua virtute omnipotẽti fiml̃ ab
initio tpis vtrãq; ꝯdidit creaturã vide
licet angelicã ꝛ mũdanã. ac deiñ hũanã
q̃si cões ex spũ ꝛ corpe ꝯstitutã. Hucusq;
Innocẽtius extra de sum. trini. c. i.

Ca. II De essentie

vnitate ꝛ ꝑsonaꝝ pluralitate.

Ecautẽ sancta trinitas ſm
b cõem essentiã est indiuidua
ꝛ ſm ꝑsonales ꝓpietates est
discreta in nature sue simpli
citate nõ admittẽs diuisiõꝝ: nec in ꝑso
nali ꝓpietate recipiẽs vnitatẽ. Sz sp
in essentia vnitas. ꝛ in ꝑsonis pl̃alitas
inuenit⁹ a q̃ oĩs ꝯfusio ꝛ mutua ꝯmixtõ
remouet⁹. qz cũ ali⁹ sit pat̃ ali⁹ fili⁹ alius
spũsctus. ꝑ nõ poterit eẽ fili⁹ neq; spi
ritussctus. sicut nec ecõuerso. spũsctus
nõ põt eẽ pater vel fili⁹. nec fili⁹ pat̃ vel
spũsctus Sz q̃libet istoꝝ est vna eẽntia
vel natura q̃ sola est vniuersoꝝ ꝓncipiũ
ꝑter q̃ nõ est aliud repire. ꝛ hec eẽntia
neq; est generãs neq; generata neq; ꝓ
cedẽs. Sz ẽ pater q̃ generat ꝛ fili⁹ q̃ gi
gnit⁹. et spũsctus q̃ ꝓcedit vt simpl̃ di
stinctio sit in ꝑsonis ꝛ in natura vnitas
teneat⁹. Dñ licet ali⁹ sit ꝑ ali⁹ fili⁹ alius
spũsctus. nõ tñ aliꝰ. Sz id q̃ est ꝑ est fi
lius ꝛ spũsctus. Pater vo generãdo to
tã substãtiã suã ei dedit sine diuisiõe. ꝛ
tñ totum retinuit sine diminutõe ꝛ sic
vna ꝛ eadẽ res est pr̃ gignens et fili⁹ na
scẽs ꝛ spũsctus ab vtroq; ꝓcedẽs Huc
usq; Innocẽtius. iij. extra vbi supra de
summa trini. c. i.

Capi. III. Quod

quicquid dicit⁹ de deo aut est eẽntia aut
notio aut ꝑsona.

Tautẽ dicta ꝛ dicẽda clari⁹
v eluceſcãt notãdũ ẽ iurta san
ctoꝝ traditõeꝫ. q̃ q̃cq̃d i deo
est aut de deo dr̃ aut est eẽntia
aut notio aut ꝑsona. vna est ei indiuisi
bilis eẽntia. ꝑsone tres. ꝛ hę tres ꝑsone
sunt vna eẽntia ꝛ vn⁹ de⁹ ꝛ q̃libet eaꝝ est
vna eẽntia ꝛ vn⁹ deus. ꝑ a nullo. fili⁹ a
ꝑre nascẽdo. spũsctus a ꝑre p filiũ ꝓce
dẽdo. pr̃ filiũ generat. fili⁹ gignit. ꝛ pat̃
cũ filio spm̃sctm̃ spirãt. ꝛ q⁹ filius spm̃
sanctũ spirat hoc hꝫ a ꝑre. Quicq̃d enĩ
ꝑsona habet vel facit. hoc hꝫ a ꝑsona a q̃
est. Et iõ qz fili⁹ est a ꝑre ab ipo oĩa hꝫ.
ꝛ qz spũsctus est a ꝑre ꝛ filio iõ hꝫ q⁹ hꝫ
cõiter ab vtroq;. sed ꝓpter huiõi nascibi
litatẽ vel ꝓcessionabilitatẽ: ꝑ nõ est
maioꝝ nascẽte vel spiritussctõ ꝓcedente

quia veritas diuine essentie equalr est in ipsis ⁊ in patre. Hec omia habent a Boetio in libro de trinitate. ⁊ ab hugone ⁊ etiã augustino ⁊ richardo.

Ca. IIII De notionibus.

Notiones autem sunt q̃nq̃ ſm Hugonẽ ⁊ Aug. s. pr̃nitas innascibilitas. filiatio. ꝓcessio. ⁊ cõis spiratio. Et dicunt hec quinq̃ aliq̃n notiones. q2 notificãt ꝑsonas. aliq̃n distinctões. q2 ꝑsonas distinguũt. aliq̃n relatões. q2 ꝑ ipsas q̃nq̃ ꝑsone ad seinuicẽ referũtur. Dicuntur etiã ꝓprietates. quia ꝑsonis ꝓprie ĩsunt Istaꝝ autẽ notionũ tres dicũtur ꝑsonales ꝓprietates. s. paternitas. filiatio. ꝓcessio. eo scz ꝙ ꝑsonas faciũt. nam istaꝝ q̃nq̃ notionũ tres sunt pr̃is. scilz innascibilitas. paternitas. ⁊ cõis spiratio. ⁊ due filij. s. filiatio ⁊ cõis spiratio. vna vero. s. s. tantũ scz ꝓcessio. nec aliq̃d derogat. s. s. ꝙ tantũ habz vnã notionẽ. neq̃ filio superexcrescit ꝙ hz duas. nec pater maior ẽ alijs ꝑsonis duabꝫ q̃uis tribꝫ notionibꝰ specialr ab alijs discernatur. Regulariter enĩ de istis notionibꝫ tenẽdum est ꝙ nulla de alia ꝑdicat ⁊ ꝙ quelibet est diuina essentia ⁊ vnus deus et vna essentia Itẽ nulla notio inest diuine essentie sed tantũ ꝑsone. q2 essentia nec distinguit nec distinguit sed sole ꝑsone ab inuicem distinguũtur.

Ca. V. Quod deꝰ cognoscitur in suo effectu.

Quamuis ãt diuĩa essentia a mortalibꝫ nõ ꝑt cognosci ad plenũ neq̃ cõprehẽdi hic in via. cognoscit tamẽ in suo effectu inquãtum est oĩm principiũ siue causa. q2 deũ esse vix insipiẽs dubitat. ⁊ tamen quid sit ſm maiestatẽ magnitudinẽ nullius creature intelligẽtia iuestigat. vt dicit Damas. Et iõ positiue nõ potest cognosci nisi ꝑ effectũ suorum operꝝ q̃uis priuatiue ⁊ ꝑ abnegatõem multiformiter in scripturis describat ⁊ nominetur.

Ca. VI Quid notificent nomina de deo.

De euidentiã autez nominũ que nobis deum manifestãt aliqualr notandũ est in quadam simplici ⁊ rudi cõsideratione. ꝙ omẽ nomẽ dictũ de deo aut notificat essentiã aut notionẽ aut ꝑsonã. Nam oĩa que notificãt essentiã dicunt essentialia. que ꝑsonam ꝑsonalia q̃ notões nationalia. Nomẽ autẽ essentiale sonat in q̃d ⁊ ꝑdicat in q̃d. ꝑsonale significat quẽ ⁊ ꝑdicat in quẽ. Notionale vero nomẽ sonat in quã ⁊ ꝑdicat in quã vñ ista ꝑdicata in diuinis sepiꝰ ꝑdicantur vel ponũtur. scz q̃s. que. q̃d Quis q2 pater vel filiꝰ vel. s. s. Que ꝓcessio filiatio pr̃nitas. ⁊c. q̃d substantia essentia ⁊ hmõi. q̃ mere q̃dditatem rei significãt ⁊ diuinã essentiã simpliciter ⁊ abstracte repñtant. Hec ãt noĩa sic distinguũtur

Ca. Septimũ De nominibꝫ essentialiũ distinctõnum.

Uia nomẽ essentiale aut est nomẽ substantiuũ aut adiectiuũ. Si substãtiuũ aut ẽ abstractũ aut concretũ aut mediũ. Abstracta autẽ dicimꝰ vt dicit. Augu. que absolute diuinã essentiã significant. vt essentia. bonitas. diuinitas. et hmõi que semper supponũt ⁊ significãt diuinã essentiã nec pñt trahi ꝑ aliquid cõiunctũ ad supponendũ ꝓ persona. vñ talia noĩa sumpta cũ prepositõibus verbis noĩbus ⁊ ꝑticipijs ꝑsonalibꝰ vel notionalibꝫ reddũt ꝓpositões falsas in q̃bus ponuntur. vñ hec est falsa. essentia generat vel generat. essentia est de essentia vel essentia est apud essentiã ⁊ hmõi De istis autẽ nominibꝰ que pure sunt essentialia generalr est tenendũ. ꝙ omne nomẽ pure essentiale ꝑdicat de qualibet ꝑsona ꝑ se. ⁊ de omĩbus insimlr singulariter ⁊ nõ pluralr. verbi gratia pater est diuinitas. filius est deitas. et spũs sctũs est deitas. ⁊ simlr sunt vna diuinitas ⁊ non deitates.

Ca. octauum. De nominibus cõcretis.

Nomina cõcreta sunt que ad modũ ꝯcretoꝝ signãt formas in supposito. vl' signant quasi formã in subiecto. vt deꝰ. creator. ⁊ sil'ia que general'r significant diuinã essentiã. sed quãdoqꝫ supponũt pro essentia quandoqꝫ pro ꝑsona.

Ca. nonũ. De nominibus medijs.

Nomina vero media dicũtur que hñt modũ ⁊ formã ⁊ significatiõem abstractorũ sed vsum ⁊ officiũ cõcretoꝝ. vt lumẽ. sapientia. ⁊ hmõi. Ista enĩ licet abstractiua sunt aliqñ supponũt ꝓ ꝑsonis vt cum dicit' lumen de lumĩe. sapientia de sapientia. principiũ de principio. et sil'ia. ⁊ hec nomina abstracta ꝑdicãtur sicut de qualibet persona ꝑ se ⁊ de omĩbꝰ simul nõ plural'r. sed singulariter.

Ca. x. De nominibꝰ adiectiuis que pure significant diuinam essentiam.

Diectiua nomĩa alia significant pure diuinã essentiam nihil cõnotando. vt ens. bonus. ⁊ hmõi. alia aliq̃d cõnotant positiue. alia aliquid priuatiue. vt eternus. immẽsus. immortalis. ⁊ hmõi Eternꝰ enim principal'r significat diuinã essentiã ⁊ scdario cõnotat carentiã principij ⁊ finis. vñ cum dr eternus sensus est. deus est ⁊ caret principio ⁊ fine. Simil'r immensus principal'r significat diuinã essentiã. ⁊ ꝯnotat abnegatõnem mẽsure localis. Sil'r dr incircumscriptus ꝑ abnegatõem loci ⁊ vbi et de similibus sil'r est intelligendũ. ⁊ hec nomina ꝑdicant' de omnibꝰ ꝑsonis simul ⁊ diuisim singulariter ⁊ nõ pluraliter. vt pater est eternꝰ. filius eternus. s. s. eternus. ⁊ hi tres sunt vnus eternus.

Ca. vndecimum. De illis que aliq̃d cõnotant positiue.

Diectiuorũ nominũ que aliquid cõnotãt positiue quedã cõnotãt effectũ in creaturã ⁊ quedã respectũ. Eoꝝ aũt que cõnotant effectũ quedã cõnotãt in habitu vt iustus. misericors. ⁊ hmõi. q̃dã in actu vt iustificãs miserator ⁊ hmõi. Que autẽ cõnotant effectũ in actu ꝑdicãtur de deo ex ꝑte vñ deus incepit eẽ miserator qñ incepit misereri. sed ea q̃ cõnotant in habitu ꝑdicãtur de deo ab eterno. vt deus ab eterno fuit iustus et misericors. ⁊c.

Ca. duodecimum De his que connotant respectum.

Nomina vero que ꝯnotant respectum creatoris ad creaturas. vt deꝰ est refugiũ. ⁊ hmõi quedã cõnotãt respectũ persone ad ꝑsonã. vt similis. eq̃lis Similis enim pricipal'r significat diuinã eẽntiam. scdario aũt cõnotat distinctõem ꝑsonalem. Hmõi vero noĩa licet eẽntias significent tñ rõne cõnotati ꝑdicantur de ꝑsonis simul sumptis pluraliter et nõ singulariter. vñ nõ dicit' pater ⁊ filius sunt similis sed dr sunt similes.

Ca. tredecimũ De nominũ adiectiuoꝝ suꝑinductiõe.

Diectiuoꝝ etiam nominũ q̃dam sunt ꝑtitiua. vt aliquis alius. ⁊ similia. quedam vero sunt nũeralia. vt vnus. duo. tres. ⁊ omĩa in neutro genere substãtiua significãt diuinã essentiã. ⁊ ꝑdicant' de ꝑsonis omnibus singulariter et non plural'r. vt pater ⁊ filius sunt vnũ. et in genere masculino ⁊ feĩno substantiuata sunt ꝑsonalia. vnde hec est vera pr̃ ⁊ filius sunt duo. si duo sit masculini generis sed si sit neutri generis tũc est falsa Huiusmodi aũt nomina adiectiue retenta sequunt' naturã suoꝝ substantiuorũ. vñ si substãtiua sint essentialia ⁊ ipsa adiectiua sil'r. ⁊ si sint ꝑsonalia similiter et ipsa adiectiua. vñ hec est falsa pater et filius sunt vnus. sed hec est vera sunt vnus deus.

Ca. XIIII. De nominibus personalibus.

Nomina psonalia quedã predicant de vna psona tantũ. vt pr̃ ⁊ filius ⁊ s. s. quedã de duabus. ita q̃ de vtraq̃ vt principiũ spũssctĩ Nã pater est principiũ spũssancti. ⁊ filiꝰ est principiũ spũssancti. vñ cũ dr̃ pater ⁊ filius sunt principiũ spũssctĩ. li principiũ supponit ꝑ duabus personis. sed significat vnã notionẽ scz cõmunẽ spiratõem quedã vo p̃dicãtur de duabꝰ psonis ita q̃ de neutra per se vt pater ⁊ filius sunt duo. ita q̃ li duo sit masculini generis ⁊ nõ neutri. quedã predicãtur de tribꝰ. ita q̃ de nulla ꝑ se. vt trinitas. Nam vt dicit Isid. li. vi. ethimol. trinitas est appellata eo q̃ fiat totum vnũ ex tribus q̃si trium vnitas. nam dũ tria sunt id est tres psone vnũ sunt. quia singula in se manẽt ⁊ om̃ia in om̃ibus. pater ergo et filius ⁊ spũssctũs sunt trinitas ⁊ vnitas Idem enĩ in natura. vnũ quod in essentia. tria in psona. vnũ propter maiestatis cõmunionẽ. tria propter psonarum ꝓprietatem quedã etiã nomĩa p̃dicãtur de singulis psonis ita q̃ nõ de om̃ibꝰ vel pluribus singl̃ariter vel tantũ plural̃r. vt ipostasis seu psona. Pater enim ⁊ filius ⁊ spiritussanctus sunt tres ipostases seu persone ⁊ non vna.

Ca. XV. De notionum subdistinctione.

Nomina vero notionalia quedam sunt abstractiua. vt paternitas. natiuitas. ꝓcessibilitas spirabilitas ⁊ hmõi. quedã vero cõcretiua et adiectiua. vt innascibil̃. generãs nascens. spirans. ꝓcedẽs. om̃ia autem abstractiua p̃dicãtur de essentia. vñ hec est vera. essentia est paternitas. ⁊ econuerso. essentia est innascibilitas. ⁊ econuerso. ⁊ ita de alijs Cõcretiua vero nũq̃ de essentia p̃dicãtur siue sint nomĩa siue ꝑticipia. ⁊ ideo omnes tales propositõnes sunt false. Essentia generat vel generatur. vel essentia est generãs vel generata. ⁊ ita de alijs. Itẽ nominũ notionalium quedã p̃dicant̃ de vna psona tãtum. vt generans de patre genitus vel nascẽs de filio. ꝓcedens de spũsctõ. quedam de vtraq̃ duaꝝ vt spirans de patre ⁊ filio. quia pater ⁊ filius spirant spm̃sanctũ. quedã etiam p̃dicãtur de qualibet vt distinctus. pater enĩ est distinctꝰ ab alijs psonis. simil̃r filius ⁊ spũssctũs

Ca. decimũsextuz.

De proprietatibus diuine essentie

Proprietates vero diuinas diuine scz essentie ꝯuenienter determinat Joh. damas. li. iij. ca. viij. Deus est inquit sine fine ⁊ principio. principiũ primũ. increatũ. ingenitum. impartibile. ĩmortale. eternũ. infinitũ. incircũscriptum. indeterminatũ. potens ad infinita. simplex incõpositum influxibile. impassibile. inuincibile. inalterabile. fons bonitatis ⁊ iusticie lumen intellectuale. virtus inaccessibilis ⁊ immẽsurabilis. ⁊ tamen omnia mẽsurat propria volũtate. creaturaꝝ oĩm effectiua. omniũ contẽtiua ⁊ ꝯseruatiua omniũ ꝓuisiua. omnia implens in suo regno. omnibꝰ dominãs et imperans. et nullum cõtrarium habens. omnia incõtaminate cõtinens. omnibꝰ substantijs eminẽs. et sup omnia existens semp bona. semp beata. semp plena. principatꝰ ⁊ potestates ordinans. determinans ac disponens. Sup oẽm substantiã vitam ratiõem ⁊ intelligentiã existens. per se enim est lux. ꝑ se est vita ꝑ se est substãtia. ꝑ se existens fons essentie vel scientie. his que sunt. his que viuũt. his que ꝑticipant ratõem. Omnibꝰ omniũ bonoꝝ causa est. vna substantia. vna virtus. vna volũtas. vna opatio. vnũ prĩcipium. vna ptãs. vna dñatio. vna diuinitas in tribꝰ ꝑfectis ipostasibꝰ seu psonis patris ⁊ filij ⁊ spũssancti. vna ratõne creditur colit̃ ⁊ adoratur Unde ipsa trinitas est incõfuse vnita. ⁊ indistãter disiuncta. Indistãtes enĩ sunt hec psone ⁊ abinuicẽ inseꝑabiles nõ cõfuse adinuicẽ cõuertibiles. qꝛ adinuicẽ nõ cõmiscentur nec pariter ꝯfundũtur. Nã patꝰ est in filio. ⁊ spũssctũs in pr̃e ⁊ in filio.

et filius in patre ⁊ spūsctō. nulla ꝯmix
tione facta vel ꝯuersiōe vni⁹ in alteruz
sine mutua ꝯfusiōe. Imo ipse ꝑsone su
is ꝓprietatib⁹ abinuicē sunt distincte et
ſm identitatē essentie indiuisibil'r sunt
vnite vñ diuinitas simplex imptibilis
existēs varia dona suis distribuit crea
turis. Sed multiplicata ꝑ dona impti
bilis ꝑmanz ⁊ ad suā simplicitatē crea
turas suas cōuertit ⁊ ꝯiungit. Oīa im
ꝑmiscibil'r ꝑtrāsit ⁊ ꝑ ipsam nihil. sim
plici cognitōne oīa cognoscit tā pñtia
q̄ ꝑterita ⁊ futura q̄ ꝑt oīa que vult sed
nō vult oīa que ꝑt. Pōt enī ꝑdere mun
dum. nō vult autē. Dicit enī ad hoc idē
Dyoni. li. i. ca. xvi. Deus enī immate
rial'r existēs incircūscriptibilis est. qꝛ
loco nō ꝯtinetur. Ipse enī suiipsi⁹ loc⁹ ē
oīa implens sup oīa existēs oīa cō
tinēs. vniuscuiusq̄ naturā imꝑmiscibi
liter ꝑtrāsiens oībus suā opatōem. ſm
susceptiuā virtutē tribuēs. Et cū sit to
tus imptibilis. tot⁹ est total'r ens vbiq̄
et nō ꝑs in ꝑte ꝑtial'r diuisus. sed tot⁹
in omnib⁹ ⁊ tot⁹ sup oīe. vñ ipe sol⁹ in
cōprehēsibilis est ⁊ interminabilis. ⁊ a
nullo ꝑterq̄ a semetipo cognit⁹ Nā ipe
solus suiipsi⁹ ꝯtēplator maxim⁹ est. vñ
ad eius totalē cōprehensionē nulla pōt
ꝑtingere creatura cū sit infinitus in se
virtute tamē sua infinita finit ⁊ termi
nat vniuersa ꝓpter quod termegist⁹ de
scribēs deū ꝓut potuit. ait sic. Deus est
spera intellectualis cuius centrū vbiq̄
est circūferentia vo nusq̄. Diuina enī
eēntia in se ꝯsiderata ꝑfecta est ad mo
dū spere quia nō habz principiū neq̄ fi
nē sed ꝓut cōsideraf vt causa deducens
res inesse ⁊ eas limitās ⁊ finiēs. sic dici
tur esse centꝝ qꝛ sicut centꝝ finit lineas
⁊ ab ipso linee deducūtur. ita deus dedu
cit creaturas ⁊ limitat ⁊ finit eas.

Capi. XVII. Quo modo bernardus describit deum.

Lio mō describit Bern. deū tā
q̄ causam ꝑ effectū. dicēs De
us est volūtas oīipotēs beniuo
lentia lumen eternū. incōmutabilis rō
creans mentē ad se ꝑticipandū. viuifi
cans ad sentiendū. afficiēs ad aptandū
dilatans ad cupiendū. iustificans ad ꝓ
merendū. accendēs ad zelū. fecundans
ad fructū. ꝓmouēs ad bonitatē. dirigēs
ad eq̄tatē. roborās ad virtutē formans
ad beniuolentiā. moderās ad sapiam vi
sitās ad ꝯsolatōem. illuminās ad cog
nitōnem. ꝑpetuās ad imortalitatē. im
plens ad felicitatē. circūdans ad securi
tatem. amat vt charitas. nouit vt ꝟitas
sedet vt eq̄tas. dñaf vt maiestas. regit
vt principiū. medef vt salus. reuelat vt
lux. assistit vt pietas. hucusq̄ bern.

Ca. XVIII De nominib⁹ que notificāt deū in suis opib⁹.

Et quamuis indiuisibilia sunt
opa btissime trinitatis. tamē a
sanctis distinguūt quedā noīa
ꝑ que notificaf de⁹ in opib⁹ suis. q̄ inuo
cabilis est ⁊ inotificabilis in se quo ad
intima maiestat. Sūt āt q̄dam noīa ap
ꝓpriata ⁊ q̄dā sunt trāssūpta ⁊ trāslata

Ca. decimūnonū. De nominibus appropriatis

Omina vero appropriata sunt
x. de quib⁹ Isi. in. vi. li. c. i. dicit
sic. Apud Heb. x. nominib⁹ de⁹
nūcupaf. Primū ē. El siue hisfryros. i.
fortis. quia nulla infirmitate opprimit
sed fortis est ⁊ sufficiēs ad oīa ꝑpetrāda
Scdm nomē est eloe. i. theophelos. i. ti
mor. eo q̄ deus a cūctis ipm colētib⁹ sit
timēdus. Tertiū nomē est sabbaoth. i.
princeps exercituū eo q̄ oēs exercit⁹ ce
li eius dñio sunt subiecti. Quartū no
mē est zelioz vel ramathel. i. excelsus de⁹
quia excelsus deus ⁊ sup celos gl'a eius
Quintū nomē eyel. i. q̄ est. deus enī q̄
est etern⁹ vere est qui tantū nouit eē. fu
isse autē ⁊ mō nō esse vel futurū esse nō
nouit. Sextū nomen est adonay. i. do
minus. quia ei⁹ dominationi subijcitur
totus mūdus. Septimū nomē est ya. i.
spiritus alm⁹. deus enī spūs est. Octa
uū nomē est tetragramathon. i. nomen
quatuor litteraꝝ. scribitur enī quattuor
litteris apud hebreos qd̄ ineffabile pro
nūciant ⁊ signāt nomē dei. quia dicitur

ineffabile. nõ quia dici nõ possit sed qꝛ eius significatõ ab humano corde non põt comp̃hendi. Nonum nomẽ est saday id est om̃ipotens. qꝛ om̃ipotens est nomẽ eius. ⁊ dꝛ omnipotẽs a faciẽdo om̃e qđ vult. et nõ a faciẽdo qđ nõ vult. ꝙ si alteꝝ tantũ ei acciderit oĩpotens neq̃q̃ esset. Decimũ nomẽ est eloym. ⁊ est nomen trinitatis ⁊ ꝑtinet ad p̃rem ⁊ filiũ ⁊ sp̃m̃sctm̃ ⁊ ideo plurale est apđ hebreos ⁊ singulare. Signat enĩ diuinã eẽntiam cũ suppositõe trium ꝑsonaꝝ vnde dicitur trinitas quasi trium vnitas

Ca. xx. De nominibus transsumptis.

Unt autẽ qnedã noĩa trãssumpta a creaturis q̃bus vtit̃ scriptura qñ intendit aliquas exponere conditões creatoris. qꝛ Damas. li. i. c. xiiij. inq̃t. Quia multa in scriptura diuina symbolice sunt dicta ⁊ figuratiue ⁊ trãssumptiue. scire oportet ꝙ hoĩes grossa carne induti excelsas ⁊ immortales deitatis opatõnes intelligere non p̃nt nisi q̃busdam formis ⁊ imaginib⁹ ⁊ notis q̃bus hoĩes vti sepius sunt sueti Uñ oĩa corpalia q̃ de deo dicunt̃ nõ proprie sed symbolice intelligũtur Simpl'r enĩ de⁹ est ⁊ nõ figurabilis. oculos tñ et palpebras ⁊ visum habere dꝛ. qꝛ vniuersoꝝ hñs virtutẽ consideratiuã eũ nihil põt latere. nihil põt subterfugere suaꝫ notionẽ. Simili rõe aures ⁊ auditum habere dicit̃. quia apud ip̃m ꝓpiciationẽ fore ⁊ dep̃cationis susceptõem asserere nõ timem⁹. Per hũc enim sensum nos mites oñdim⁹ qñ deprecantib⁹ aures familiarius inclinam⁹. Os ⁊ labia ⁊ fauces habere dꝛ. qꝛ illa velut loquẽdo ꝑ inspiratõem nobis reuelat que hoĩm cogitatio ꝑ hm̃oi organa exprimit ⁊ ostẽdit Guttur etiã habere dꝛ ⁊ gustũ qꝛ in nostre iusticie opibus tanq̃ in gustu delectat̃. Nares et olfactũ habere dꝛ. qꝛ tanq̃ odoꝛ suauissim⁹ dño est placẽs q̃ deuotõis affectũ sibi exhibet. faciẽ ipsum habere scriptura cõmemorat. qꝛ ꝑ eius opa virtutẽ ⁊ p̃ntiam diuin⁹ sermo manifestat. nã ꝑsone p̃ntia in facie declaratur. man⁹ ⁊ brachia rep̃ntant ei⁹ subtilẽ ⁊ inuincibilẽ opatõem. qꝛ nos digitꝫ ac manibus ⁊ brachijs subtiliora ⁊ fortiora opamur. qñ dexterã dei cõmemorat. certiora ⁊ dei digniora insinuat. vñ et iurare ꝑ dexterã dꝛ qñ intrãs mutabile eius ꝯsiliũ ꝑhibet̃. frequẽter pauꝑibꝫ subuenit. ⁊ indigẽtib⁹ auxiliat̃. ⁊ ideo pedes habere dꝛ. sepe enĩ oñdit in effectu qđ solent opari hoĩes pedibus vel incessu. Pectus ⁊ cor habere dꝛ ꝓpter cognitoꝝ iugẽ recordatõem. ventrẽ et viscera ꝓpter illã quã in nobis oñdit misericordiã ⁊ cõpassionẽ. Irasci dicit̃ ⁊ furere ꝓpter odiũ malicie ⁊ iustã quã infert peccãtibus vltionẽ. dormire dꝛ et obliuisci ꝓpter iniurie dissimulatõem ⁊ vindicte retardatõem vñ qꝛ tot modis ꝑ sua beneficia nostra supplet̃ indigentia more hũano dicitur h̃re diuersa mẽbra. Uñ beatus Dionisi⁹ effect⁹ dei multiplices sic describit. De⁹ inquit est oĩm causa et principiũ eoꝝ q̃ sunt substãtia ⁊ viuentiũ vita. ratiocinantiũ rõ excidentium ab eo reuocatio. ⁊ reꝝ resurrectio corrũpentiũ. qđ ꝑm naturã est renouatio. et eoꝝ que mouẽtur ꝑm execrabilẽ impetum reformatio. sacrũ firmamentũ minus stantiũ. ⁊ ipsoꝝ que ad ip̃m reducũtur via ⁊ reordinatissima manuductio Et seq̃tur post pauca. Ipse est eoꝝ que ab ipso sunt pater principalior q̃ ipsi q̃ eos genuerũt. Nã ⁊ ipsi ceperũt ab ipso esse ⁊ generare. Eoꝝ autẽ qui ip̃m sequũtur ⁊ ab ip̃o pascunt̃ pastoꝛ est. illuminatoꝝ est splendoꝛ. ꝑfectoꝝ ꝑfectio. deificatoꝝ deificatio. discordantiũ pax. simpliciũ simplicitas. ⁊ vnitorum vnio suꝑprincipale ⁊ substãtiale principium occultum sue cognitõis. ꝑm ꝙ phas est et possibile vnicuiq̃. bona traditio. ⁊c. Hec verba dionisij recitat Damas. ca. iij. Ex quibus om̃ibus patet ꝙ omnia corpalia de deo dicta sunt ad figuratiuũ intellectum mystice referenda.

Cap. xxi. De diuersis xp̃i noib⁹ q̃bus nũcupat̃.

Unt iteꝝ quedã alia noĩa q̃ ad significatõeꝫ illoꝝ que de homĩe

christo assumpto scz dei filio intelligūt a similitudinib' rer artificiose trāssumpta sicut pz in Isi. li. vij. c. ij. vbi dicitur Christ' multis modis in scriptura vocari cōsueuit. Dicit enim ibidē q xp̄s a chrismate vocat' est Ipse eni pre cūctis suis cōsortib'. oim gratiar plenitudie ē delibut'. q iesus hebraice. sother grece. saluator vero latine dr. eo q cūctis gentibus saluator est transmissus. ꝓpter qd ipse messyas hebraice dr. eo q om̄is ꝓphetalis sacerdotalis ⁊ regalis dignitatis priuilegio sit diuinit' insignit'. nam messias dicit vnctus. Dicit etiā emanuel. i. nobiscū de' eo q deus per virginē natus in carne apparēs nobis se ꝯiūxit Dicitur etiā verbū caro factū. qr verbū est inq̄ntū nascit a patre in eternitate. sed caro dicit inq̄ntū a matre nascitur in tpis mutabilitate. Silr dr vnigenitus ⁊ priogenitus. qr patris ⁊ etiā mr̄is fuit filius vnicus añ quē nullus ⁊ post quē nō erat alius. Multis etiam alijs modis p̄figuratur in rebus creatis Dicitur etiā principiū. qr pater p ipsum om̄ia finit vel fecit. Dicit ⁊ os dei quia p ipsum de' mundo loq̄tur. Dicitq̄ manus. qr p ipsum rerū vniuersitas ꝯtinetur. dr via quia p ipsum ad brauiū puenitur. vita dr quia in ipso om̄ia viuūt. veritas qr nec fallit nec fallit. dicit fons qr om̄is boni origo indeficiēs ⁊ reficit sitientes. Et multis alijs figuris innūerabilib' ⁊ infinitis nobis dat intelligi i scripturis. sicut ibi ponit Isi. in exēplis multiplr. Sicut pater ⁊ filius ꝓpter varios effectus in creaturis varijs nominib' nūcupātur. sic spūssctūs patri et filio in simplicitate nature ꝯsubstātialis ⁊ coetern' diuersis vocat nominib' ⁊ diuersis rebus mltifarie cōpatur. Propter qd dicit in. vij. Sap. q est sctūs in om̄i scz creature sanctificatōe. ⁊ est multiplex in charismatū ⁊ donor distributione. vnicus in p̄ris ⁊ filij vniformi cōnexione. necnō in sanctor charitatiua vnione. subtilis in cogitationū ⁊ affectionū pscrutatiōe. modest' in discreta et modesta affectuū hūanor ordinatione discretus in facūdie siue eloquētie administratōe. Incoinq̄natus sine macule cōtagione. suauis in p̄ceptis. suauior in cōsilijs. suauissim' in p̄mijs. amans bonū actū in actiuis q̄ suauis est in contēplatiuis. human' humanā diligēs societatē. benign' innatā habens in se bonitatē. stabilis lassis ⁊ infirmis ꝯferēs firmitatē et nullā prorsus hn̄s in se vicissitudinis mutabilitatē. securus illis quos ꝓtegit auferēs formidulositatez. oēm hn̄s virtutē. omnib' cōferens vtutū pfectiōem. oia prospiciēs. oēm hn̄s cognitōem. capiēs oēm spm̄ intelligibilem. om̄is spūs rōnalis motū inuestigans ⁊ affectōnē. mūdus in se ⁊ ab alijs auferēs infectiōem. Multis etiā alijs noibus nūcupatur. Dicitur eni digit' ꝓpter eius discretā ⁊ subtilem opatōem Columba ꝓpter simplicitatis amorem. Nubes ꝓpter estuantiū refrigeratiōem. Uentus propt occultā grār inspiratōz Ignis propt gratie euaporatōem. Ros siue pluuia propt aīe fecundatōz. Mel propt dulcifluā interioris hois imutationē. Oleū propter inferiorē aīme impinguatōem ⁊ exhilaratōnez. Multis alijs compatur diuin' spūs. sed ista sufficiant p exemplo Nūc ad angelor proprietates adiuuāte dn̄o manū apponā'

Incipit liber secūdus de proprietatibus angelorum.

E proprietatib' angelicis diuino adiutorio aliq̄ in medium nobis ꝓlaturi. prio incipiendū est ab eisdē in generali. ⁊ deinde in speciali vbi singulor ordinū dispositiōes. ⁊ officior diuerse ministratōes. prout p̄nti cōgruit opusculo p ordinem declarabūtur.

Capitulū Primū

De interpretatōne angeli.

Agel' itaq̄ grece. hebraice malach. latine vero nūcius interp̄tatur. eo q p angelorum ministeriū diuina volūtas populo nūcietur

Unde angelus nomē est officij nō nature. spiritus autē non est angelus. sed qñ a deo mittit tunc prio angelus proprie nūcupatur. Cui scz angelo licentia pictoris alas tribuit. in quarū subito motu celerē angelor opationē figuratiue predicta pictoris licentia simplicib⁹ p ostēdit. sicut poetas ventis ascribere alas antiquitas non prohibuit. sicut dicit Ysido. libro vij. ca. vij.

Capit. Secundū.

Quid sit angelus sm Damas.

Est igitur angelus sm Damas. substātia intellectualis. semp mobilis. arbitrio libera. incorporea deo ministrās. sm grām z non naturā immortalitatē percipiens. Ex hac angelica descriptōe multiplex nobis resultat proprietas angelor. Dicit enī substantia intellectualis. qz tōne spūalitatis sue substātie z singularis spiritualitatis oēs formas intelligibiles in se participat z species cognoscibiles apprehēdit. z qnto a terrestris materie coartatione est remotior. tāto in contēplatione immaterialiū est perfectior. sicut expse dicit in libro causar. Hā intelligentie plene sunt formis. et ideo oēs spēs cognoscibiles eis subiacibiles in eis relucent sicut ibidē dicit cōsequenter. Preter hec natura angelica omnē antecedit creaturā corpoream. i essentie subtilitate. in simplicitate. in intellectus perspicacitate. in liberi arbitrij habilitate qz hec angelica natura nulla hz vexendentiam a materia. iō corruptō materialis ei non potest aliqliter cōuenire vñ sensual cognitio eius intellectū deformē non impedit. Angelus enī deformē habet intellectū. z iō supra tps est z totū intelligit simul z nō vnū post aliud. aut vnum ex alio. sicut ex pmissis cōclusionē sicut humanus intellectus q̄ est vni⁹ ex alio collatiuus Vñ qualis est compatio simplicis ad cōpositū z puncti ad lineā in eēndo. talis est compatio angelici intellectus ad humanū in intelligendo et iudicando. Nulla malicia angelicum affectum a creatoris sui obsequio retrahit vel auertit. vnde quāto angelica substātia est simplicior z ab omni cōditione materie distantior. tanto dei similitudo in ea relucet expressior et in ipsa sicut speculo clarissimo splendor diuine sapientie relucet expssior et tanto est dignior influentia glorie. quāto effectius adhesit incōmutabili veritati ex libera z propria volūtate. vt dicit Grego. Dixit inquit deus omnipotens naturā summorū spirituū bonam sed mutabilē cōdidit vt qui permanere vellent mererētur z deo maiores meriti apud deū fierent qnto mutabilitatis sue votū. voluntatis studio defixissent. dicit etiā idem Angelus in contēplatōne sui creatoris immutabilis permanet. z tamē eo q̄ creatura est vicissitudinē mutabilitatis habet. In angelis enī tria considerātur vt ait Dionisius. Essentia qua subsistūt. virtus qua possunt opatio qua pagūt. Eorum essentia est simplex z immaterialis pura distincta seu discreta Eor virtus est libera intelligēs. diligēs. indefessa. Habent enim ptātem libere eligēdi. intelligendi z diligēdi z deo incōmutabiliē adherēdi. Insup hñt vtutē opandi. qz omnia faciunt sine more dilatōne. omnia aduersa coercēt sine resistentia et cōtradictōne. Semper nobis assistūt et nobis seruiūt sine intermissiōe. Unde eorum opatio est voluntaria. subita. vtilis. et honesta. nam deo seruiūt sine coactione subito et in instāti iussa perficiunt sine procrastinatiōe. omnia proficua et vtilia procurāt summa attentione. licitz et honestis vacāt que sunt sine reprehensione. Patet itaqz q̄ triplex virtus est in angelo scz cognoscendi. operandi. et perfistēdi. Cognoscit enim deū supra se in speculo eternitatis sine aliqua interpositōne. Semp enim videt faciem patris. Mathei. xviij. Extra se apprehendit omnia sine collectōne. Intra se retinet apprehensa sine obliuione. Sic etiā habent virtutē operandi potenter. celeriter. vtiliter. incessanter. Habent etiā virtutē psistendi in nature sue simplicitate. qz mortalitatis vicissitudine non alterātur passibilitatis cōtrarietate nō

afficiũtur. mole carnea nõ retardãtur. Persistunt etiã in gratie ⁊ glorie firmitate. quia diuinis legib⁹ subiecti nulla affectõe vel actione ei cõtrariant. Cum sint benigni nullo inuidie stimulo torquẽtur. Cum sint puri nulla affectõne turpi cõtaminãtur. Persistũt etiã in officij dignitate. nam cũ sint iusti nullo modo sibiinuicẽ iniuriãtur. q̃ subsunt nullo ꝯtemptu subijciũtur. ⁊ q̃ presunt sine tyrãnide alijs principãtur. Preterea angelica natura prĩe luci scꝫ deo vicinius est cõiuncta. ⁊ ideo copiosiori lumine repleta ⁊ tãto de vite fonte ꝓfundius haurit quãto cõtemplãdo prĩo lumini vicinius se subiũgit. ⁊ tãto principaliores theophanias. i. illuiatiões diuinas ꝯtinue recipit. quãto ꝑfecti⁹ ad summũ bonũ ꝑ amorẽ inflexibilẽ se cõuertit. vñ illa lux eterna primo sup angelos influit ⁊ ipsis mediãtibus ad nos descẽdit. ⁊ iõ lex ꝑ angelos ad hoĩes processit. Unde ꝓpter istã primã a patre luminũ illuminatõem ad angelos descendentẽ vocãtur angeli a Dioni. agalmatha. i. specula clarissima diuini lumĩs receptacula. Uñ in li. de diuinis no. ca. vi. dicit sic. Angelus est imago dei. manifestatio occulti lumĩs. speculũ purum splendidissimũ. immaculatũ. incõtaminatũ recipiens totaꝫ si phas est dicere speciositatẽ bñformate deiformitatis et pure declaratõis in seipso sicut possibile est bonitatẽ que est in abditis. ⁊c. Imago dei d̃r propter deiformẽ intellectum qꝛ sicut deus oĩa videt sine deliberatiõe ⁊ collectiõe. ita angeli. qꝛ nec vident ꝑ mediũ nec appꝛhendũt ꝑ sensum. Dicit̃ etiã ⁊ occulti lumĩs manifestatõ. qꝛ diuinitatis lumẽ qd̃ in se incõprehensibl̃e est ⁊ occultũ ꝑ influentiã recipiẽdo. et alijs trãsmittẽdo inferioribꝫ maĩfestãt Dicit̃ ⁊ speculũ propter lumĩs receptibilitatẽ ⁊ d̃r speculũ purum propter naturalẽ sue substãtie puritatẽ. Nil enim habet corporee feditatis. immaculatũ. sine macula culpe original̃. incõtaminatũ sine cõtagio culpe mortal̃. incoinq̃natum sine infectione culpe venial̃ Dicit̃ etiã recipiẽs speciositatẽ deiformitatis qꝛ in specie et mõ cognoscẽdi sil̃is est diuinitati q̃ declarat inferiorib⁹ abditã et ineffabilẽ ac occultã d̃ine bonitatis suauitatẽ. nã qd̃ ꝯtemplãdo et gustãdo diuinit⁹ ꝑcipit inferiorib⁹ notificat ⁊ trãsfundit. Angeli eni ſm Damas. li. ij. ca. iij. sunt lumĩa quedã ĩtelligibilia ex primo lumĩe lumẽ hñtia nõ lingua vel auribꝰ indigẽtia. sed sine ſmone ⁊ sine voce suas volũtates ⁊ intelligẽtias sibiinuicẽ tradẽtia ⁊ exprimẽtia. loco corpali nõ ꝯtẽta. nõ ꝑietib⁹ vel claustris corpaliter circũscripta. triplicẽ dimẽsionem nõ hñtia. Sꝫ intellectual̃r assunt ⁊ operãtur vbicũq̃ eis fuerit imperatũ. Sũt ⁊ hi. spũs natural̃r fortes ⁊ veloces ad diuine volũtatis expletiõeꝫ ⁊ vbiq̃ cito inueniũtur vbicũq̃ diuin⁹ iusserit nutus. ⁊ q̃ circa nos sunt dispensantes ⁊ auxiliãtes nobis ſm diuinã volũtatẽ sup nos entes ⁊ tñ circa deũ exñtes. ad malum difficile mobiles. qꝛ omino ĩmobiles ex grã q̃uis nõ natura. deũ q̃ntum possibile est ꝯtemplãtes et in ipso delectãtes. ⁊ cũ sint incorporei ⁊ spũales non sunt nuptijs indigẽtes. hucusq̃ Dam̃.

Capitulũ Tertiũ.

Quõ ãgeli in effigie corpali depingãt̃

Uãuis ãt angl̃ica natura ab oĩ materia ⁊ lineamẽtis corpis sit aliena. tñ in effigie corpali depĩgũt̃ angeli ⁊ varia mẽbra ⁊ figuras hr̃e diuersas ĩ scriptura sepi⁹ mẽorãtur. sꝫ ꝑ denoĩatões mẽbroꝝ visibiliũ intelligũt̃ ĩuisibiles actões celestiũ aĩoꝝ. Nã cuꝫ lõga coma ⁊ reflexis capill̃ vbiq̃ angl̃i depingũt̃. in q̃b⁹ vtiq̃ eoꝝ mũde affectõnes ⁊ ordinate cogitatões intelligũtur Nã capilli capitis designãt cogitatiões ⁊ affectões q̃ oriunt̃ ex radice mẽtꝫ. Aures hr̃e dicũtur. qꝛ diuinã inspiratõꝫ accipiũt quã vtiq̃ diiudicãt ⁊ discernũt Nares eis pictores attribuũt ⁊ merito qꝛ vicia velut fetida refugiũt. sꝫ v̄tutes q̃si q̃dã odorifera diligũt ⁊ int̃ mũda et ĩmũda. fetida ⁊ aromatica sagacissime diuidũt ⁊ distinguũt Ora lĩguas ⁊ labia hr̃e sepi⁹ mẽorant̃. qꝛ d̃ina secta q̃i loq̃ndo nobis ꝓfert̃ ⁊ d̃inis laudibꝫ ꝯtinue

inhiant ⁊ intendūt. Imberbes pictorū licentia depingit eos. q̄ eoꝝ virtutem quasi iuuenilē statū ꝯsiderās eos nec viribus nec senio deficere sic ostendit Dētes habere dicūtur. q̄ grām quā diuinitus accipiūt alijs cōicare ⁊ q̄si cōmoliendo diuidere ꝯsueuerūt. vñ in dentibꝰ eoꝝ ptās actiua ⁊ cōicatiua merito designat. Iō etiam brachia ⁊ manꝰ hñt. q̄ virtute sua actiua ⁊ ꝑmansiua infirmitates nrās sustinēt ⁊ vsq̄ in finē ab electoꝝ defensiōe ⁊ supportatōe nō desistūt Eor ⁊ pectus hr̄e fingūtur. q̄ cū deiformē hñt vitā ad susceptiōem deiformis vite ⁊ vitalis grē nobis manifestissime cooꝑant. Costas ⁊ latera hñt q̄ oīa grāꝝ munera in se tuta possidēt ⁊ ꝑ ipoꝝ custodiā in electis hoībꝰ oīa tuta manēt Lūbos ⁊ femora hr̄e dicūtur. sed vestibꝰ occultata. q̄ grāꝝ ⁊ virtutū in se hñt semina. que oībus carnalibꝰ sunt occulta. Pedes hñt sed q̄si generalr̄ denudatos q̄ liberos hñt affectionū motꝰ in deum ab omni mortali cōcupiscentia penitus sequestratos.

Ca. quartū. Quomodo angeli describantur.

Escribuntur etiā angeli sub figura multiplici mirabiliter alterati sicut tāgit. Dyoni. in fine angelice hierarchie. Nā describūtur pēnati ⁊ alati. quia a cōtagiōe terrena penitus alieni. ꝯtēplatōis raptu ad diuini amoris intima intellectu et affectu sunt penitꝰ eleuati. vestibꝰ coccineis siue igneis sunt vestiti q̄ lumīe diuine ꝯgnitōis ⁊ diuine dilectōis flāma sunt amicti. Psal. Amicti lumīe sicut vestimēto. zonis aureis accingunt. q̄ v̄tutū habitu talr̄ sunt accincti q̄ nullatenꝰ ad alia vicia dilabūtur. Virgas ⁊ sceptra ī manibꝰ gestant q̄ post deū diffiniunt oīa recta. ⁊ vniuersa q̄ sunt in mūdo sensibili iuste regūt. Tela etiā et gladios in manibꝰ portāt. q̄ virtute sibi tradita demonū ⁊ rebelliū conamina destruūt ⁊ debellāt. Trullā ⁊ ꝑpendiculū et alias mēsuras oparioꝝ instrumēta visi sunt hr̄e. q̄ dñs ꝑ angeloꝝ ꝓuidētiam solet malos ad bonū cōuertere. et vt spūssctī fiāt habitatio ꝓmouere. Calamos mēsuras ⁊ funiculos in manibꝰ portāt. q̄ singlorū merita ⁊ demerita discutiūt mēsurāt ⁊ pōderāt. Phialas cū aromatibꝰ hr̄e dicūt. q̄ ꝑ eoꝝ misteriū nr̄a vulnera ad sanitatis grāz ꝑducūt. Succicti ⁊ q̄si ꝑati ad eūdū legūt. q̄ iusti ad patriā eoꝝ patrocinio quotidie deducūt Atramētaria ⁊ scriptoꝝ instrumēta portare dicūtur. q̄ ꝑ eorū misteriū diuine volūtatis abdita sepissime describūtur. Armis bellicis ornati dicūtur. q̄ boni eorū adiutorio in bello spūali ⁊ corꝑali ꝯtinue ꝓtegūt. Cytharas resonare faciūt q̄ illi q̄ eoꝝ merētur ꝯsolari patrocinio desperatōis tristiciā nō incurrūt. Tubas in malbꝰ portant. q̄ vt in bono ꝓficiamꝰ nos incitāt ⁊ inuitāt. Multa talia de habitu ⁊ gestu angelico in scriptura referūtur in q̄bus eorum opera mirifica designātur.

Capitu. quintum

Qualr̄ angeli cōꝑant rebꝰ materialibꝰ

Ompāt etiā alijs rebꝰ trāssumptis a naturalibꝰ ad eorū exprimēdas misticas oꝑatōes. verbi grā. vētis assimilant. q̄ ad oīa agēda subito trāsuolant ⁊ circūferunt. Nubes dicūtur. q̄ ꝑ raptū cōtēplatōis suspensi in deū rapiūt. Igni comꝑant. q̄ diuini amoris incēdio totalr̄ inflāmāt. nā ad modū ignis cognitōe lucēt ⁊ dilectiōe ardēt. nūc aur̄ nūc argētū nūc electꝝ nomināt q̄ splendorē hñt pur̄ ⁊ luciformi dei sapīa illustrāt. Carbunculꝰ saphiris ⁊ alijs gēmis solidis ⁊ trāslucidis assimilātur. q̄ in dei gratia stabiles effecti in glīa cōfirmātur. ⁊ eoꝝ grata pñtia oīa q̄ in celo sunt ⁊ in terra mirabiliter decorantur. Dicūtur etiā leones. q̄ demonibus ⁊ pctōribus sunt terribiles. vel ideo vt dicit cōmentator sup hierarchiam angelicā. q̄ qñ ad ꝯtemplandū deū aspirāt. qđ prius ꝑ cognitiōem inherebat a mēoria tergitur qñ ī ꝯcupiscētibꝰ animis desiderata claritas est maīfesta nā leo cū cauda delere ꝓpria vestigia consueuit. Dicūtur ⁊ boues. q̄ bos terrā sulcans ipam innouat ⁊ ad fructū eā aptat

Sic angeli mentes hoim dispnũt ad recipiendũ germina virtutũ ꝛ donorũ. Aquile vocãtur qꝛ immediate influxibilr ꝛ recte verum qui est sol iusticie irreuerberatis oculis cõtemplãtur. Dicũt etiã equi. qꝛ lege obediẽtie vo q̃ eis p̃sidet sunt subiecti. Et etiã qñq̃ albi ꝓpter lucidã dei cognitiõez. qñq̃ nigri ꝓ divine maiestatis incomp̃hensionẽ. nã nigredo color est sed obscur⁹ ꝛ occultus. qñq̃ rubei qꝛ indicãt terrorẽ iusticie et cõtatis. qñq̃ varij ꝓpter varium vsum suscepte potestatis. nã in vario extremi colores vniũtur ꝛ p angelor virtutẽ perfectiuã. prima secũdis ꝛ secũda primis cõuertibiliter cõuertũtur. ꝛ in amorem mutuũ cõuertũtur. Flumina ignea dicũtur. qꝛ effusiones divine gratie suscipiũt. ꝛ copiosam ac indeficientẽ influẽtiam vitifica fecũditate ad alios trãsfundunt. ꝛ ideo fluuio igneo assimilant. Dicũtur et currus in quo multa copulata pariter vehũtur. qꝛ ipsi grata societate ꝛ iocũda pariter sociati siue copulati cõi assensu in divina extollũt. Dicũtur etiã rote. quia sicut rota in se volvitur ꝛ revoluit. ꝛ circa idẽ centrũ semp mouetur. sic angeli circa deũ quasi circa intelligibile centrũ contẽplando circũ mouẽtur. quia eor desiderũ est inextinguibile ꝛ qđ desideraf est incõp̃hensibile Ideo etiã curribus ꝛ rotis igneis compar. qꝛ ad subditos descendũt eos illuminãdo ꝛ iter redeũt ipsos p cõtemplationẽ ad superiora reducendo. Sanctorũ etiã orões ꝛ vota coꝛã dño repñtant. et defunctor aias ad patriã in sinũ abrae referũt ꝛ transportãt. Dicũtur etiã medici. quia animas curãt Dicũtur ꝛ fabri quia arma spiritualia nobis parãt. Dicuntur ꝛ vigiles ꝛ custodes. quia nullo ignorãtie somno depressi imminẽtia pericula annũciãt. Dicũtur etiã messores. quia elector ꝑfm in horreũ regni celorum congregãt. Dicunt ꝛ milites. qꝛ p nobis contra demones dimicãt ꝛ cõcertant. Dicũtur duces. tum qꝛ modũ pugnandi cõtra hostes spirituales nobis indicãt. tum etiã qꝛ viã ad patriã manifestant. Istis ꝛ multis aliis figuris angelice virtutes quo ad eorũ substantiã virtutẽ et opatiõem nobis insinuantur et dãtur intelligi in scriptur⁹. Sed pauca que exempli causa sunt hic dicta ad presens nunc sufficiant.

Ca. VI. De ordinibus angelorum hierarchijs ꝛ eor officijs

Determinatis ex parte ꝓprietatibus angelor in generali ꝓut ad hoc opusculũ pertinz. ad singulos angelor ordinũ hierarchias accedendũ ẽ vt singulor ordinũ officia ꝓuenientias ꝛ differẽtias p ꝓditiões ꝓprias cognoscã⁹.

Ca. VII. De triplici hierarchia.

Triplex aũt est hierarchia sicut sanctissim⁹ tradit dionisi⁹. s. suprema celestis q̃ ꝓsistit i tribꝰ ꝑsonis scda celestis q̃ ꝓpletur in sctis angelis. tertia subcelestis q̃ pficit in prelat⁹ Est autẽ hierarchia sicut ibidẽ asserit Dionysi⁹. rex sacrar ꝛ rõnaliũ ordinata ptãs in subditis debitũ retinens principatũ Hierarchia aũt celestis q̃ est triplex. s. supior que grece dicit epiphania. ꝛ describit sic a dyo. Epiphania est in incalescẽtis affectõis incẽdio. altioris intellectus fastigio. iudicij libera resultatio distributa. Hã hec hierarchia tres cõtinet ordines. s. seraphin q̃ amoris incẽdio pre alijs feruent. ꝛ cherubin q̃ cognitõis priuilegio gaudẽt. ꝛ thronos qui iusticie ꝓpẽdicto alijs ꝑeminẽt. De duab⁹ alijs hierarchijs dicẽt infra i locis suis Jn oi aũt hierarchia exiguñt nccãrio: ordo. sciẽtia. ꝛ actio. Hã vt idẽ dt Dio. Hierarchia ẽ ordo divin⁹ scia ꝛ act⁹. dei forme q̃ntũ possibile simulans ꝛ adiudicãs ei diuinit⁹ illuiatiões ꝓportionaliter in dei similitudinẽ ascendens. ꝛc. Ecce tria ponit in hierarchie descriptõe sc̃z ordinẽ sciam ꝛ actõem. qꝛ si hoꝛ truũ aliqđ defuerit nõ erit hierarchia. iõ dicit hierarchia ordo divin⁹. i. ptãs ordinata et fm deum disposita. vnde in ordine natat officiũ in sciẽtia discretio. in actiõe ministeriũ. sine ordine ꝑsumptio est actio. sine actiõe negligentia est ordo. si

ne sciētia autē ⁊ actio est reprehensibilis et ordo inutilis Et iō tam in ordine. q̄z in sciētia ⁊ actōe ois hierarchia dei ꝓformitatē imitat. ⁊ sm modū ⁊ mensuram sue illuminatōis in ordine suo ꝓficit et recte discernendo ⁊ bñ operando ad dei imitatiōem quātū possibile est ascēdit Talis est autē inter angelos hierarchica ordinis dispositio. q̄ angeli superiores ordinū copiosius diuinū lumē hauriunt. ⁊ ad eos q̄ se ordine sunt inferiores receptū cōmunicādo p̄ trāsfundūt. nam hec lex in angelico ordine custodit vt i gratie ⁊ glorie ꝓticipatiōe alij sint primi alij secundi ⁊ alij vltimi. vt illi q̄ ordine ⁊ naturalīū ꝓticipatōe sunt impares. sint etiā in glorie pceptōe ineq̄les. vt dicit Dyoni. Oportet supiores angelos sp esse ductores ⁊ manuductores aliorū inferior. vt eos adducāt ad diuinā illumiatōem adductōem ⁊ communicatōem ⁊ inductiōem p cōuersionē in illumiatōe p cognitōem. in cognitione p pceptōem. Hā vt dicit Greg. i. moral. Alij veo assistūt p cōtemplatiōz alij ad exteriora exeūt ⁊ tñ ab interiori ꝓtemplatōe nō recedūt. q̄z illū sp inspiciūt qui pñs est vbiciūq̄z vadūt Excellētia autē ordinū assignat sm pēminētiā bonorū. quia sm differētem eēntie simplicitatē ⁊ naturalis sapientie perspicacitatē ⁊ differentē arbitrij libertatē recipiunt ordinis diuersitatē. qui eni natura magni sunt subtiles ⁊ sapientia magis pspicaces in ampliorīs gratie munere sunt ceteris digniores. vnde singuli hierarchiaci ordines propria habēt bona sm q̄ opantur ⁊ gradus ꝓprios sm quos suas opatiōes moderāt. Nō enim fas est vt q̄s opari p̄sumat. q̄d ad suū ordinē ⁊ officiū nō expectat. In hoc eni consistit hierarchiaci ordinis pfectō vt q̄ illuminant illuminēt. ⁊ qui purgātur purgēt. ⁊ qui pficiunt pficiāt. Hñ talis est ordo vt q̄ primo purgant postea illuminent. ⁊ pficiant. Hā purgatiōem seq̄tur illuiatio. ⁊ illuiatōez pfectōis ꝓsummatio. vñ supiores ordies imediate recipiūt a deo purgatiōem vt sint dari. et pfectiōem vt sint pfecti Et iter ab illis sm ordinē diuīe dispositiōis inferiores purgāt illuiant ⁊ pficiūtur. nec intelligitur hec purgatio a corruptōe vicij. sed pot̄ ab impfectōe boni. nā sm dio. oportet angelicos spiritus ad illi⁹ similitudinē qui oīm caret ꝓtagio ⁊ dissimilitudine mūdos eē ab immūdicia ⁊ ꝓfusiōe lucentes veritate pfectos bonitate. Inter istos itaq̄z sacratissimos ordines q̄dam sunt primi. quidā medij. quidā vero infimi. vnde primi illuminant. vltimi illuminātur. medij vero illuminant vltimos. ⁊ a primis illuminant.

Ca. octauū De ordine seraphin.

Primo ergo ordie velut a digniori est incipiendū q̄t. s. a seraphin. de quo dicit Ysi. li. vij. Seraphin est angelorū multitudo qui ardētes vel incendētes interp̄tātur. eo q̄ inter eos et deū nulli angeli sunt interiacij. ⁊ iō q̄nto ei vicinius collocātur tāto magis caritate diuini lumis inflāmant. ⁊ iō faciē dñi ⁊ pedes velare dicūt q̄ ceteri angeli diuinā maiestatē neq̄z istis pfectis intuent. ⁊ iō tāto maiori claritate illustrāt q̄nto ardētiori motu dilectiōis intime inflāmāt. vñ istoꝝ āgeloꝝ officiū ēppriū ⁊ ardere i se ⁊ alios ad diuīe dilectiōis incēdiū ꝓmouere. Proprietates āt h⁹ ordis principales et spēales elicere possum⁹ ex rebus Dio. sic dicēs Pulcre inq̄t pria celestiū hierarchiarū excellētissimis eēntijs sertificatur. ordinē hñs altiorē oīb⁹ citra deū imediate collocatū Et iō prie opatōes theoplonie in ip̄z tanq̄z deo p̄ximū referūtur. ⁊ seq̄tur Est āt seraphi mobile sp circa diuina ⁊ incessabile caliditū. acutū. ⁊ supfluidū. intēte ⁊ inflexibiliter sp motōis. suppositoꝝ reductiuū. actiue exēplificatiuū. recalificās ea q̄ ipsi sertās in sibi caliditatē ⁊ igneū celer⁹ ⁊ holocaustomatis purgatiuū circūuelatū inextinguibile. hñs lucifoꝝmē ⁊ illuiatiuā ꝓprietatē. ois tenebrose obscuratōis p̄secutricē ⁊ malefactricē ⁊c. Hec verba diuinissima sunt et oīm mortalīū sensum quoad significatōis misteriū excedētia.

Prout tamē potero cūuis balbutiendo
alicua explanabr. Videtur āt diffinire
Dyonisi⁹. q̄ cognominatō seraphin p
prietatis ⁊ officij discretōnem et varie
gratie pticipatōem in angelis manife
stat seraphin nūcupatis. Nam appella
tio seraphin vocet mobile. hoc forsan di
cit⁹ pter natura ignei amoris. quo ange
licus affectus in deū rapit⁹ ⁊ mouet. hic
vero mot⁹ est quietis causatiu⁹ augmen
tatiu⁹ ⁊ cōpletiuus. Docet etiā inces sa
bile quia talis amor nūq̄ excidit. nūq̄
ab appetitu amati recēsc it. Docet ⁊ ca
lidū. quia ad modū caloris accēsus aīm
excitat vis amoris. et iō subdit acutū.
quia vis amoris penetrat ad intima cō
ditoris. vñ acutū dicit quandā violen
tiam amātis q̄ intrat ⁊ penetrat ad rē
amatā. Dicit etiā supferuidū quia q̄
uis ad interiora diuinitat⁹ amor se ex
tendat affectu. tñ circūire nō cessat vt
qō intellectu nō capit ꝺ̄ teplatōis tamē
gustu aliq̄liter cōprehendat. sicut illud
qō ebullit caloris vehemētia vndiq̄ se
iactitat ⁊ diffundit. sic affectus angeli
cus nihil cōsideratū relinq̄t imo quā
toplus cognoscit⁹ tanto amplius scire
cupit. Addit etiā inflexibilis motōnis
quia amor angelic⁹ q̄uis in deū mouea
tur. inflexibilis tamē est ne amatū aliq̄
liter amittatur. vñ simil mobilis est et
incessabilis ⁊ hoc intēte ⁊ intime. q⁹ ad
dei interiora tēdit. vñ mobilis est sp et
nunq̄ in se sistit ⁊ intētus vt in deū ten
dat sed intim⁹ vt ad exteriora nō efflu
at. oīno autē inflexibilis vt ad aliꝺ pre
ter ipm ⁊ extra ipm nō diuertat. Dici
tur etiā suppositoꝝ reductiuū q⁹ amor
angelicus semp ad supiora se extēdit ⁊
tñ ab amore inferior non excedit. imo
ad diuine illuminatōis pticipatiōem
reuocat inferiores ordines et reducit.
Dicitur etiā vocere actiuū ⁊ explificā
tiuū. q⁹ non solū incēdit inferiores ad
amādū. vez etiā formā ⁊ explū pbet in
feriorib⁹ q̄liter summū bonū sit sup oīa
diligendū ⁊ qualit⁹ sit p amorē redeundū
in deū ⁊ sm ipsi⁹ beneplacitū incedendū
Ideo etiā dicitur q⁹ amor eor sit califi
cans ⁊ resuscitās in silem caliditatem.
quia ad hoc laborāt vt inferiores ⁊ si nō
equalit⁹ tamē differēter ardeāt ⁊ feruē
scant. Nec hoc dicit q⁹ inferiores ange
li fuerūt frigidi vel mortui. sed hoc dicit
quia subiecti ordines p ipsos ad ampli
orem amoris affectū cōtinue excitant
Propter qō sequitur. Igneū celit⁹ ⁊ olo
caustomatis purgatiuū. q⁹ ignis diui
nus primos anglos accēdit vt alios in
cendāt. illumīat vt illuminent. purgat
vt purgent. Ignis enī diuin⁹ suauiter
ardet. nec cōburit vel cōsumit ad lesio
nē sed pti⁹ ad purgatiōez. ⁊ iō dicit olo
causti pgatiu⁹. q⁹ sicut ex toto illuīat
ita ex toto purgat. nec ab infectōne ali
cui⁹ vicij. sed ab impfectōe boni. q⁹ illa
est purgatio pfecta vbi oīs correctio ab
est. ⁊ oīs pfectio adest. Dicitur etiā vir
tus seraphin multimoda ⁊ multifida.
multimoda inq̄ntum multiformit⁹ mo
uetur appetēdo ⁊ opando. multifida in
q̄ntū beatificatur possidēdo. multimoda
inq̄ztum pgit scrutādo. multifida in eo
qō inuenit penetrādo. Per multas enī
vias ⁊ affectōes varias pgit et puenit
ad vnū bonū ⁊ vna vita simil cūcta app
hendit. Docet etiā notatio seraphin in
circūuelatū. q⁹ sine oī velamie figure vl
creature interposito diligit videre deū ⁊
a plenitudine fontis lucis eēne sine me
dio aliquo illumīatur vt illuminet. ac
cendit⁹ vt accendat. Unde in hoc sunt
angeli illius ordinis alijs digniores. q⁹
sue pfectōnis influentiā immediate si
ne interpositiōe a deo recipiunt sine di
minutione eādem alijs pticipando tri
buunt. illam possident ⁊ custodiūt sine
amissione. Nunq̄ tepescūt a dilectōne.
nec flectūtur ab incōuertibili ad deum
intentōne. nec labore nec tedio vesistūt
ab inferior ad deum gratuita reductōe
Hec de proprietatibus seraphin dicta
sufficiant.

Ca. IX De ordine cherubin.

Secundus ordo dicitur cheru
bin quod interpretatur scientie
plenitudo. Sunt enim sm
Ysi. li. vij. sublimiora agmia

angeloꝝ preter seraphin. eo ꝙ vicinius diuine sapientie suppositi. ampliori scientie diuine dono sunt repleti. ⁊ iõ merito ordo cherubin post seraphin ordiatur. qꝛ post donũ charitatis a quo denominat̃ seraphin excellentissimũ est donum sapiẽtie ⁊ cognitõis diuine volũtatis vel veritatis a quo cherubin denominat̃. Nam in angelis huius ordinis principal̃r relucet radius diuini luminis quantũ ad ꝑticipatõem ꝑcellẽtem diuine cognitõis vnde ꝓprietates ⁊ effect⁹ angeloꝝ istius ordinis innuit beatus Dyoni. ca. vij. vbi dicit ꝙ cognominatõ cherubin docet eoꝝ cognoscibile ⁊c. est sensus verboꝝ ꝙ angeli isti⁹ ordinis dicũtur cognoscẽtes. qꝛ in dono diuine sapiẽtie sunt ceteris magis excellẽtes. Deifidi etiã ab ipso nũcupant̃ in quo dei visio que in eis viget ĩtelligit̃. quia dei maiestatẽ ceteris clari⁹ cõtemplãt̃. Dicũtur etiã altissime datõnis luminũ acceptiui in quo innuit̃ ꝙ cherubin ordo diuine illuminatõis excellentia ꝑ ceteris adimplet̃. Sunt etiã illi angeli diuine pulcritudinis in prima opatrice virtute cõtemplatiui. quia ꝑ lumẽ diuine sapiẽtie diuinã pulcritudinẽ cõtemplãtur. Per hoc etiã innuit ꝙ in eis ⁊ ꝑ eos prima opatrix virtus scꝫ de⁹ clarissime intuet̃. Dicũtur etiã sapiẽtifica traditiõe repleti. quia ꝑ sapientificam creatoris traditõem alijs plus alijs minus donũ sapientie diuine impartiũt̃. Dicũtur etiã cõmunicatiui. quia lumẽ sapientie quod in eis copiose diffunditur. ꝑ ipsos ad ordines illuminãdos copiose deriuatur nam plenitudinẽ lucis quã suscipiũt alijs cõmunicant ⁊ trãsfũdunt. Dicũtur etiã contẽplatõis pure ⁊ simplicis ac immediati fulgoris susceptiui. Fulgorem vocat illuminatiõem ꝑ quã peruenit̃ ad merã et purã contemplationẽ vbi virtus diuina nõ in imagine vel figura vel aliqua mediãte creatura. sed ꝑ semetip̃am. ⁊ in semetip̃a cõtemplat̃. Dicũtur etiã diuino alimento domestica atq̃ viuifica vnitate diuine refectõnis repleti. quia in hoc ꝙ replent̃ lumine cognitõnis: reficiũtur dulcedine dilectõis. Non enĩ multum ꝓdest illuminare ꝑ cognitõem nisi cõcomitaret̃ alimẽtũ spũssancti. s. refectõ ꝑ dilectõem. Ista autẽ refectio dr̃ domestica viuifica et vna. Domestica qꝛ amicis ⁊ domesticis solũmodo prepat̃. Viuifica quia viuũ efficit quẽlibet qui ex tali cibo satiat̃. Unica est ⁊ singular⁹. quia delectatiõe cũ extranea. scilicꝫ cuꝫ carnali dulcedine nõ gustatur. Quãuis autem vnica sit refectio. multiplex tamẽ satietas inuenitur in hoc vnico alimento. vnde cũ hec solũ ꝑcipitur plena et vera satietas inuenitur.

Ca. x. De ordine thronorum.

Tertius ordo est thronorum et est hic ordo a thronis dictus a dono iudicij. eo ꝙ de⁹ in eis sedeat ⁊ iudicia sua discernat ⁊ cuncta subiecta ꝑ illos disponat. vt dicit Isid. vñ virtus diuine eq̃tatis throno igneo in Dañ. compatur scꝫ propter ꝑspicuitatẽ cognitõis quia deus singula diiudicãs ꝑ ipsos vniuersa prudenter discutit. ⁊ propter impetuositatẽ cui nihil obuiat vel resistit. Illi autẽ angeli in quib⁹ singulariter relucet rectitudo diuini iudicij throni nuncupãtur. Isid. Et ideo a beato Dio. sedes altissime dicuntur. quia alte ꝓpter diuinã autoritatẽ quasi ad iudicandũ ordinãtur. altiores quia diuĩe iusticie regulam in iudicio imitãtur sed altissime qꝛ immediati⁹ altissimo deo dispositione hierarchiaca collocãtur. Sedes cõpacte quia apte ⁊ cõueniẽter iuncte quoad iũcturam ⁊ cõuenientiã diuinorum iudicioꝝ. cõueniens enĩ est ⁊ aptũ vt ex culpa penam ⁊ ex iusticia gloriã ex qualitate opis qualitatẽ retributõnis quilibet sortiat̃. vnde cõuenienter ⁊ apte coheret pena culpe ⁊ gl̃ia iusticie. qꝛ si culpa ⁊ gl̃a. pena ⁊ iusticia nõ cõuenirẽt coaptatã sedẽ inuicẽ nõ haberent. cõpactio itaq̃ sediũ equitas ẽ iudicioꝝ. Sedes ab oĩ ignominiosa subiectõe libere quia quãto sibi presidenti deo sunt subiecti. tanto per ipsum ⁊ in ipso merẽtur

amplius sublimari. Sedes deifere. qꝛ deũ sibi p̄sidentẽ ferũt. ⁊ deificã ptãtem ꝑ diuina iudicia in subiectis creaturis iudicãt ⁊ ostendũt. Sedes diuini sup̄aduẽtus susceptiue immaterialr̄ ⁊ sup̄mũdane qꝛ noticiã diuinitatis sine studio ⁊ fatigatõne ꝑcipiunt ⁊ impassibilr̄ ⁊ sine diminutiõe ad inferiora trãsfundũt in quo nos spiritualr̄ instruunt vt ab re materiali ⁊ terrena nos euacuantes. nos ad eternoꝝ susceptõem coaptemus. Sedes etiã ab om̄i extremitate sunt remote. qꝛ ei qui sine extremis est id est p̄cipio ⁊ fine imediatissime sunt cõiuncte. Nam in deo cui inherẽt nõ est inuenire principiũ vel extremũ. Throni itaqꝫ diuinã virtutẽ assumũt ⁊ eandem ad inferiora deriuãt ⁊ transfundũt Obediẽter se deo subijciũt. ⁊ nec ex aliq̃ necessitate sed mera liberalitate in agẽdis om̄ibus subijci se ostendũt.

Ca. XI De media hierarchia.

Edia hierarchia ſm Isid. tres ꝯtinꝫ ordies. s. p̄cipat' ptãtes ⁊ dñatões Hec ãt hierarchia a Dyo. vocat' epophonomia. i. dina illuiatõ sui ꝑticipes inter scalari reuerẽtia insigniẽs. vsuꝫ dñandi edocens arcensqꝫ ꝯtrariũ. Prima differentia dicit' propter principat' qui p̄ ceteris possident donũ reuerẽtie quoꝝ officiũ est docere ⁊ exercere et exhibere reuerentiã reuerẽdis ſm diuersos grad' prelatiõis. iuxta illud. Cui honorẽ. honorem. Rom̄. xiiij. Vsus vero dñandi spectat ad dñatiões. que docẽt subditis dñari. nõ ſm libidinosam p̄essendi cupiditatẽ. sed ſm dei voluntatẽ Nam deus vult homies p̄esse hominib' vt ꝓficiant nõ vt sup̄biant. vt eos in fide ⁊ moribus instruãt. nõ vt de libertatis dñio insolescãt. Ertatio vero potestatis refertur ad ordinem ptãtum q̃ potestatiue a nobis coercent demones ne nobis tantum noceãt quantũ desiderant vel affectant. Et taliter ponitur dispositõ medie hierarchie q̃uis alio mõ videatur ordinari ſm Isi. ⁊ Grego. sed de hoc ad p̄ns opusculum nihil spectat.

Ca. XII. De ordine dominatõnum.

Uartus ordo est dñatõnum que ſm Isi. potestatibꝰ ⁊ vtutibus p̄sunt ⁊ p̄eminent. que pro eo ꝙ ceteris angeloꝝ agminibus p̄sint siue dñantur. dñatõnes nũcupant'. Hui' ordinis est officiũ ſm Greg. in bello sp̄uali nos instruere. qualiter oporteat hoies prelatõis officium exercere. Docent etiã prelatos qualit' sine tyrannide ⁊ subditoꝝ oppressiõe in regimie debeant se habere. Hoꝝ angelorum ministeriũ est ſm Dyonisiũ seruili timore deposito in deũ moueri ⁊ absqꝫ reflectiõe ad cõmodũ tempale ei incessanter famulari q̃ singulari excellentia inuisibilem annũciatõem in subiectis ordinib' solo imperio formãt. Sunt angeli istius ordis ab oĩ oppressiõe liberi vt libere ad summũ eleuẽtur ⁊ nulli infra summũ subijciãt'. vñ ita deo subsunt ꝙ nulli inferiori subijciũt'. Per vniuersalem excellentiã supra oẽm subiectõnem eleuant' ita tñ ꝙ ꝑ nullã violentiã aut tyrannidẽ ad oppressionẽ inferiorũ inclinãtur. vñ dicit Dyoni. ꝙ ſm dissimilitudinẽ tyrannidis dñiuꝫ exercent seueritatẽ habẽt in potestate et cũ seueritate liberalitatẽ in benignitate et dũ a dñationibus potestas exercet' liberalitas circa inferiores nõ tollit' Per istam tñ liberalitatẽ eoruꝫ potestas nullo modo minorat'. imo deo se cõformantes regulã ⁊ legem sue p̄sidentie q̃ntũ possibile est imitãtur. Nunqꝫ ad aliqua vana se cõuertũt. sed cõtinue ad bonũ summũ. (quod Dyonisius vniuersale vocat) oculos dirigũt. ⁊ ab illo qui om̄ibus dominat'. mẽtis aciẽ nõ auertũt. vnde dei formitatis ⁊ diuine sil'itudinis prout possunt sunt ꝑticipes ſm Diony. Itaqꝫ dñatiões p̄ie sunt in scda hierarchia.

Ca. XIII De ordine principatuum.

q Uintus ordo dicit' principatus et hic ordo ſm sctõs docꝫ hoies

inferiores gradus exhibere reuerētiam maioribꝫ existētibꝫ in statu altioris dignitatis vtputa regibꝫ / principibus et prelatis. De angelis istius ordis dicit Dyonisi⁹. ad pricipatus ptinet vniuersalis ducatus ⁊ regimē ductiuū ad dei similitudinē. qꝛ isti angeli habēt ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deū ⁊ doceant ipm reuereri in seipso ⁊ in ꝓximo. specialiter in plato. q̄ ſm Dyonisiū ideo dicūtur principat⁹ qꝛ habent alios reducere vel ꝯuertere ad primū ⁊ pricipale pricipiū scilicet deuꝫ qnē ipsi prout possibile est imitantur et quantum phas est in presidendi officio priucipi assimilant. Dicit eni Isido. li. vij. Principat⁹ sunt qui angeloꝝ agminibus presunt qui ꝓ eo ꝙ subditos angelos ad explendū diuinū ministerium ordināt ⁊ disponūt. principatus vocabulum acceperūt. nam alij sunt qui administrant alij q̄ assistūt. milia enim miliuꝫ ministrabant ei ⁊ decies centena milia assistunt ei. Dañ. septimo.

Capitulum decimumquartum. De ordine potestatum

Extus ordo est protestatū. Et dicunt potestates ſm Isidoꝝ. qꝛ eis vtutes aduerse sunt subiecte. ⁊ ideo potestatū noie nuncupantur qꝛ maligni spūs eoꝝ potestate coercent ne tm̄ noceant quātuꝫ cupiūt ⁊ affectāt Hoꝝ angeloꝝ officiū est ſm Greg. illos qui in bello spirituali desudant ꝯfortare et ne ab aduersarijs violanter supētur defendere. ⁊ vt boni victoriā obtineant viriliter adiuuare. huic concordat Dionisi. dicēs. Potestatū ministeriū esse cauere ne aliqd̄ aduersum possit bonis obsistere vel nocere. dic̄ etiā Gregorius. Potestates in suo ordine perceperunt potētius vt eoꝝ dispositioni aduerse potestates subiciātur. q̄ ne tāto hominibꝫ noceant quātū desiderāt potestatū misterio refrenātur. de his potestatibꝫ dicit Dionisi⁹. Ipse scē potestates habēt equipotentē. i. equalē cū dñatiōibꝫ potestatem que eadē diuina munera. in suo ordie et gradu humiliter suscipiūt ⁊ custodiūt sine ꝯfusione. Nihil eni tyrannice p̄cipitant cōtra inferiores nihil violentia et fortitudine attemptāt. sed poti⁹ deiformiter. i. ad diuinā similitudinē angelos inferiores ordinate reuocant ⁊ ad potētificā ⁊ causalē potentiā. i. ad deum qui omnia potest ⁊ omniū ē causa supmundane ⁊ intellectualiter reducere nō cessāt vt ꝑ has deiformes ꝓprietates medie celestium animarū dispositiōes illuminent purgent ⁊ ꝑficiāt Sicut eni ipe potestates mediātibꝫ supioribus ad dei similitudinem ꝯuertūtur ita mediātibꝫ ipsis potestatibꝫ qui inferiores sunt ad deiformitatem reducūtur vt sic om̄s superiores medij ⁊ inferiores ordines mysticarū purgationū illuminationū et ꝑfectionum participes efficiantur.

Capitulum decimumquintum. De tertia hierachia

Ertia hierachia que dicit ephionia tres cōtinet ordines iferiores. s. vtutes archāgelos āgelos Et ſm hoc iferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia ē diuinū ꝑticipiū nature legibus occurrēs secreta reuelans ꝓ capacitate discreta nature legibꝫ occurrēs. Hoc ꝑtinet ad virtutes qui potestatē habēt faciendi miracula ⁊ curādi morbos ⁊ languores. Secreta reuelās. hoc ꝑtinet ad archangelos ⁊ angelos. Pro capacitate. discreta. hoc refert ad archāgeloꝝ differētiā ⁊ angelorū. qꝛ maiores vt archāgeli maiora. minores vt angeli minora reuelāt Per archangelos eni reuelabant ꝓphetis maiora secreta vt illud. Ecce vgo cōcipiet ⁊c̄ Per angelos āt minora. vt illd̄ Dauid. Episcopatū eius accipiet alter ⁊c̄. Et dicit ephionia ab ephi qd̄ ē sub ⁊ phanos qd̄ est apparitio. quia inferiori modo q̄ꝫ in alijs resultat dei similitudo in ordinibꝫ huius hierarchie

Capitulum sedecimum de ordine virtutum

Eptimus ordo est virtutū Virtutes enim sunt angelorū agmina / ministeria habentia ad vir

tutes ⁊ miracula faciēda in quibꝰ potis-
sime relucet virtus diuina ꝓpter quod
et virtutes nominātur. vt dicit Isido.
Istius ordinis angeli ab ordinibus me
die hierarchie recipiunt illuminatōem
purgatiōem/et ꝑfectiōez. vnde ſm Di
onisiuz virtutes habēt virilitatem ad
optiōes fortem incommutabilē. ſm dei
formā eis indicātē. In hoc enī deo sunt
similes ⁊ ꝯformes. qꝛ ad omnia agen-
da incōmutabilē virtutis. vigorē acce
perunt. ⁊ ideo istoꝝ spirituū opatiuam
virtutē ꝑstringit dyoni. sic dicēs. Ipsa
sanctaꝝ ꝟtutū cognominatio fortē quē
dam ⁊ incōmutabilē docet vigorez ſm
inditā eis deiformitatē ad nullam susce
ptiōez diuinarū illuminationū imbeci
liter infirmatā ⁊c. quasi diceret in hoc
ꝙ isti angeli virtutes sunt vocati deifor
mes ⁊ similes deo dinoscuntur. Nam di
uina virtus fortis est ad agendū vt nō
frangatur alicuius opis difficultate et
incōmutabilis est ad ꝑseuerādū vt non
langueat seu infirmetur alicuius spacij
seu temporis diuturnitate. Sic an-
geli isti consimiles sunt. quia ad om-
nia agenda robusti et incōmutabiles ī
ueniuntur. vnde virtuosi sunt non solū
opando verum etiā in illuminatōes su
scipiendo. nā horū angelorum virtus ⁊
si infirma videat diuine virtuti cōpara
ta. Non tamē infirma est ad eādē ꝑ gra
tiam cōformata. Infirma est nature cō
ditione. sed non infirmatur aliqua cor-
ruptiōe quin participat totū quicquid
creature est debitū. fortitudinē scilicet
sufficientē ⁊ sue nature cōgruentem. Et
ideo dicit Diouisius ꝙ habēt deiformē
motum firmiter se ferentē. Insuper es-
sentialē et potentificam dei virtutē. qꝛ
propria virtute in deū mouētur. et vñ
eorū virtuositas in superessentialē vir-
tutē creatoris sustollitur inde deiformi
ymaginis similitudo ī eis repitur. Dei
formitatē aūt quā recipiūt ad inferio-
res angelos trāsfundunt. accipiūt q̄dez
per donū. sed alijs tribuūt per exemplū
Horum angelorū est officiū. ſm dioni
siū docere prelatos. prelatiōis officiuz
exequi feliciter ⁊ cōstanter et vt ipsius
onus sustineant patienter. ſm Gregor.
vero in quarto moraliū. Istorum offici
um in his qui virtutē habent est docere
qualiter imaginem dei in se reparēt et
reforment ac reformatā viriliter custo
diant ac cōseruent. vnde per istoꝝ ange
lorum ministeriū virtus miracula faci
endi ꝑfectis cōceditur vt reducti ad pri
mum statū in quo deus fecit hominē ad
suam imaginē per huiusmodi miracula
ostendantur. Angeli istius ordinis di-
uinā virtutem cōtinue aspiciūt. et in ip
sa contemplatiōe cōtremiscūt. sed iste
timor penalis non est cū potius sit admi
ratiōis q̄z horroris prout Gregorius di
cit in moralibꝰ. libro quarto:

Capitulum deci-
mum septimū De ordine archangeloꝝ

Octauus ordo est angelorū qui
ſm Isidorū summi nuncij vel nū
ciorum principes interp̄tantur
Nam primatū tenēt inter angelos. sūt
enim duces ⁊ principes sub quoꝝ ordīe
vnicuiq̄z angelorū officia deputata sūt
Naz archangelis angeli p̄sunt vt patz
in zachariaꝰ vbi angelus maior dixit mi
nori. vade et doce puerū istū ⁊c. Si enī
in ip̄is angeloꝝ officijs superiores infe
riores nō disponerēt. nullo mō hoc qd̄
homini diceret angelus ab angelo co
gnouisset. hi archāgeli sepe ꝓprijs nomi
nibꝰ denotantur vt ꝑ ipsoꝝ vocabula ip
sorū cōditiōes ⁊ opera ostendantur. Nā
gabriel virgini mittitur vt illū denunci
aret venturū qui ꝯtra aereas potestates
obtinere debuit victoriā et triūphum.
Gabriel enim dei fortitudo interpreta
tur. sicut ⁊ raphael qui interp̄tatur me-
dicina dei ad thobiam missus fuit qui ei⁹
oculis curatiōem adhibuit ⁊ cecitatem
abstulit ⁊ detersit ⁊ sic de alijs. Hucusq̄z
Isido. li. vij. capitulo quīto Horū ange
lorū officiū est ſm Greg. De his que ad
promotionē fidei ꝑtinent. vt de aduētu
filij dei de ei⁹ gestis ⁊ dictis fideles pro
mouere. Archāgeloꝝ etiā est ſm dyoni.
ꝓphetias ꝓphetis reuelare demones hoī-
bus dñantes arcere ne vlterius plus
ledāt. sicut ꝑtātum est eosdez coercere

ne dñiũ sibi vsurpẽt aut accipiãt Archã geli etiam angelis suppositis eis sunt digniores ⁊ annũciatione priores cete risq; sunt perfectiores Nam ꝑm dyoni: inferiores cõuertũt ad principale prin cipiuꝫ suum et quantũ eis possibile est angeli inferiores ipsis mediãtibus ad ipsum informantur. Insup vnifican id est angelos ad vnitatẽ illius pricipij colligant ⁊ adunãt. ducendo angelos si bi subditos ꝑm ducatus inuisibiles ⁊ or dinatos quibus habent ducere ⁊ docere sequentes alios et subiectos. Isti etiã archangeli inter ordines inferioris hie rarchie sunt intermedij ⁊ ideo a supiori bus illuminationes participãt ⁊ easdẽ angelis inferioribꝫ ꝑticipatas cõmuni cant ⁊ annũciãt. in quibus angelis om nium angelorũ dispositio hierarchiaca ex triplici ternario celestium ordinum perfectissime est completa.

Capitulum deci mumoctauum De ordine angelorum.

Onus ordo et vltimus est an geloruꝫ. Angelus autem grece malach hebrayce dicit. Latine vero nuncius interpretatur. eo ꝙ volũ tatẽ domini popul' annũciare cõsueuerũt. Angeli autẽ vocabulum nomẽ est offi cij nõ nature. Nam angelus ẽ semp spi ritus. sed quãdo mittitur tũc primo an gelus nũcupat. Angelis vero pictorum licentia pennas fingit vt eorũ discursũ celerẽ significent sicut ⁊ iuxa poetarũ fa bulas venti pennas habere dicunt. sicut dicitur. Qui ambulat sup pennas ven torũ. Huculsq; Isidor'. li. vij. ca. v. Se cundum dyonisiũ aũt angeli inferioris ordinis non participãt ordinẽ supiorũ illuminationũ. non enĩ ꝑticipant cum ipsis sed ex ipsis. Nam angeli supiores primo loco diuinas illuminatiões susci piũt. ⁊ illas postmodũ ad aliorũ noticiã et cognitiõem deferũt. qui ⁊ primi nun cij dicunt. Alij aũt posteriores sunt ⁊ vl timi. Angeli etiã ꝑm eundẽ dyonisium homines ad diuinã cognitiõeꝫ adducũt ⁊ subleuant ⁊ vt iuste viuant instruunt et informãt Unde q̃uis angeli ⁊ si non habent angelos alios sub se inferiores quibus presunt. habẽt tamen sub se in feriores hominũ ordines quibꝫ presunt quos ordinant ⁊ disponunt. Sursum ex tendunt ꝑ dilectionẽ dei. in semetipsis formantur per custodiam sui. sub se pro grediuntur ꝑ eorũ tutelam quorũ mini sterio deputantur. Istoꝝ itaq; angeloꝝ multiplex est effectus. naꝫ angelus no stre custodie singulariter deputat' nos stimulat ad bonũ et excitat ⁊ ne in vicijs dormiamus. Actu. xij. Item spiritualiter nos reficit ne sub onere vie ĩ patriã succumbam'. iij. Reg. xix. Item arcet demones ne ab ipsis ledamur Thobie viij. Item instruit in ambiguis vt cer tificemur. Danielis. ix. ⁊. x. Itez cõduc ne in vijs deuiem'. Thobie. v. ⁊ Exodi xxiij. Item nobis in tristicia positis as sistit vt cõsulemur. Luce. xxiij. ⁊ Gene. xvi. vbi dicitur de angelo qui ꝯfortauit flentem Agar. Item nobis peccantibꝫ cõpatiũtur ne desperemus. Isaie. xxiiij. et Judit. ij. Itẽ velociter nobis assistũt ne cadamus. Isaie. xxiiij. Ite angeli. Item adiuuant contra hostes ne vinca mur. Gene. xxxij. ⁊. ij. Macha. penulti. Item vulnera nostra sanant ne moria mur Thobie. xi. Item peccata nostra ad memoriam reducunt vt erubescam' Jo sue. ij. Item voluntatẽ dñi annũciant vt ei acquiescam'. Luc. ij Item impedi menta auferunt vt diuinis liberius ser uamus. Exodi. xxiij. precedetq; te ⁊c. Item frequẽtes nos visitãt et nobis ꝑ cauent ne offendamns. Isa. lx. ꝑm penã ⁊c. Item deo semp assistũt vt cõtemplẽ tur. Luc. i. ⁊ Danielis. viij. Decies cen tena milia ⁊c. Item orando nobis me rentur. Job. xxxiij. si fuerit Item a di uina laude non retardantur. Isa. vi. et apoc. v. non habebant requiem. ⁊c. Itẽ deum sine velamine facie ad faciem con templãtur Math. xviij. Angeli eorum ⁊c Item nullius corpulentie mole ĩ sua substantia vel in virtute aggrauantur. Luce vltimo. Spiritus carnẽ ⁊ ossa ⁊c. Item supra tempus existens in tempe opatur angelicus eniꝫ intellectus cũ sit deiformis vt dic dyonisi' est instãtane'

et ideo sine collectiõe vnius ad aliud subito intelligit et in virtualitate sue substantie in instanti omnia agenda agit. Unde de angelo qui vocatur a philosophis intelligentia dicit q̃ fit creat⁹ in orizonte temporis et eternitatis vt patet in primo libro de causis. Item homines ex subita angeli presentia territos bonus angelus blandiendo aspectu suo cõsolatur. vt dicit Ambro. luce primo ibi. ne timeas zacharia. ꝛc Sed demõ ecõuerso quos sua presẽtia territos facit. ampliori horrore percutit vt dicit idẽ. Itẽ angel⁹ q̃n vlt apparet et q̃n vult ab hũanis aspectib⁹ occultat. vt dicit idem ibidẽ Item corpus p suo beneplacito operationi sue cõgruum vt appareat assumit et pacto suo officio idem corpus assumptum deponit. Judic. xiij. Euanuit ꝛc. Item assumpto corpe pro aliqua necessitate non egetat illud corpus nec viuificat sed tantũ mouet. vnde quadoq̃ videtur comedere et bibere vt hõ. et tamen non comedit nec bibit. sed potestate sua cibum adnihilat et assumit vt patz. Thobie. xij. vbi dicit angelus. Videbar quidẽ ꝛc. Angel⁹ ei non cõmedit aliqua necessitate sed solum potestate q̃ vt dicit aug⁹. sup. Luce vltimo. q̃ radi⁹ cõsumit aquã potestate sed terra absorbet necessitate. vñ fuit ibi comestio potestatiua quo ad masticatiõem et cibi cõsumptionẽ nõ tamen necessaria quo ad incorporatiõem Dec itaq̃ leuia et plana de pretatibus bonor angelorũ ad vtilitatẽ puulorũ dicta ad presens sufficiant.

Capitulum decimumnonum. De malis angelis.

Sicut bonus angelus hominibus datur ad subsidiũ et conseruationem. sic malus angelus datus ẽ vnicuiq̃ ad exercitiũ et probatiõem vnde horum malignorũ spirituũ caput et dux est lucifer. qui sm Greg. sic est dictus p eo q̃ aliis angelis clarior est creat⁹. vnde gregorius. Primus angel⁹ ideo omni lapide pretioso ornatus extitit. q̃ cum cunctis angelorũ agminib⁹ pfuit ex eorum comparatione clarior fuit. sed contra conditorem suum superbiens lucẽ et claritatez perdidit. et formã deformẽ et obscuram apostasie sue merito acq̃siuit. De hoc dicit Damas. li. i. ca. xviij. Ex his angelicis virtutib⁹ qui alijs perat et cui terre custodia commissa est. nõ natura malus factus. sed bonus existens nequaq̃ ab ipo conditore malicie semitã in se habens. nõ ferẽs illuminatiõez et honorẽ quẽ ipse cõditor largitus fuerat. electione liberi arbitrij sui vsus est ex eo q̃ est sm naturã in id qõ est pter naturã. vnde deo rebellare volens et a primo bono deficiens in malum venit. Et infra. Lumen igitur creatus a cõditore. pria voluntate tenebra factus est. Simul aũt cum eo euulsa est et cõsecuta angelorum qui sub ipso ordinati erãt infinita multitudo et voluntarie facti sunt mali. õ bono ad malum declinantes. Item dicit ibi q̃ non habẽt potestatem nec virtutem cõtra aliquẽ nisi a deo permittente et dispositiue concedatur sed diuina permissione transfiguratur in quãcunq̃ voluerit imaginẽ seu figurã. Omnis igitur malicia et immunde passiones ex ipsis cogitate sũt quas quidẽ immittere. i. suggerere possunt sed violentiaz inferre nõ preualent. Item qõ hominib⁹ est mortis angelis ẽ lapsus. Post casum enim nõ est eis pnia quemadmodum post mortem hominib⁹ nõ est vita. Hucusq̃ Damas. Item dicit greg. a gratia delectus. obstinatus in malicia pmãsit ita q̃ nihil bona voluntate velit. liberũ siquidez habet arbitriũ sed depssum et ad malum incessanter inclinatum ita q̃ semp bonũ refugit. malum vero eligere non desistens Et ideo accidit. vt dicit cassiodor⁹. volebat et cupiebat rapere diuinitatez et amisit felicitatem. Item q̃ altitudinẽ sibi nõ conuenientẽ indebite appetyt ideo iusto ordine ad ima ruit. vt qui se iuste nõ tenuit in summo sm iusticie ordinez se teneat nũc in imo. pter qõ dyabolus id ẽ deorsum fluens a sanctis est dict⁹. Ob iustis alijs nominib⁹ nũcupatur quib⁹ sua malicia p nominũ similitudinem intimatur. Dicitur enim demon ymo sm plato. in thymeo cacodemon. i. mala sciẽs

demon enī sciēs interp̄tatur. Sic autē dicitur ꝓpter sciētie quaviget naturaliter perspicacitatē. viget enī sensu nature expiētia tp̄is. viget intelligētia scripture sicut dicit Beda ⁊ etiā Damas. c. xviij. De hoc dicit Isid. li. vij. ca. vltio. Demones vocāt greci ꝑitos. i. sciētes p̄sciūt eī multa futura. vnde solēt dare Reponsa aliqua. In illis enim est ꝯgnitio rerum plusq̄ in hominib ꝑtim subtilioris sensus acumine. existentia lōgissime vite. partim ꝑ dei iussum angelica reuelatiōe. Hi corꝑum aereoꝝ natura vigent ante transgressionē celestia corpora gerebant lapsi vero in aeream qualitatem ꝯuersi sunt et ista aeris caliginosi spacia teneri permissi sunt qui eis carcer est vsq̄ ad iudiciū. Hi sunt p̄uaricatores angeli quoꝝ dyabolus p̄riceps ē Item dicit sathan. i. aduersarius. qꝛ ex corruptela malicie deo qui summe bonus est ꝯtinue aduersatur vt dicit Hieronimus Precipitata audacia magis p̄sumit q̄ possit vt dic glo. Isaie. xvi. Maior est arrogātia eiꝰ ⁊c. Sicut enī dicit idem potiꝰ vult esse q̄ nō esse vt puguet ꝯtra deum q̄uis suuꝫ ex hoc sciat crescere nocumentū. Item vocatur beemoth iob q̄dragesimo. ecce beemoth. beemoth bos vel animal interp̄tat. demon sic bos comedere fenuꝫ appetit. qꝛ suggestiōis sue dente conterere sp̄ualiū virorū vitam mūdam querit. Carnalia enī desideria amat demon. Item dicitur leuiathan. i additamētum. Job. xl. quia vt dic Gregoriꝰ Malum malo addit et penā pene addere non desistit. Sicut enī sua ⁊ suorum crescit culpa. sic ⁊ pena. Item dicit appolion grece. i. exterminator latine. vt patet Apo. xv. qꝛ bona virtutum que deus in ecclesia siue anima plātat malicia ipsum stimulāte exterminare desiderat sicut dicitur in ps̄. Exterminauit eā aper de silua. ⁊c. Item dicit cōmuniter dyabolus qui hebraice dicit dorsuꝫ fluēs quia quietꝰ in celi culmine stare cōtemsit. sup̄bie sue pondere deorsum cadere meruit. grece vo dicit criminator eo q̄ vel ad crimina allicit et inflammat. vel quia electorum innocentiam falsis criminibus inficit ⁊ accusat vt dicit Apoc. xij. Proiectus est accusator ⁊c. Et sicut dicit Isid. ethimoloiarū libro. viij. Itē preter ista nomina multipliciter in scriptura eius malicia denotatur. Dicitur enim serpens vel draco ꝓpter eius virulētam astuciā. Apoc. xij. Leo ꝓpter eius aptam violentiā. i. Pe. vlti. tamq̄ leo rugiēs. Uectis ꝓpter eius obstinatā duriciam Isa. xxv. Coluber tortuosus ꝓpt̄ ipsius in isto aere caliginoso latentiam Et iō ab aug. recitatur opinio platonis de cacodemonib super Gene. ad literā li. viij. et habet li. v. siue dis. viij. c. i. Demones aerea dicunt animalia quia corporū aereorū vigent natura nec per mortem disoluūtur. qꝛ p̄ualet in eis elemētum aptū ad patiendū potius q̄ ad agēdum. Item dicit Aug. in libro de ci. dei. ca. viij. Demones sunt animalia anio passiua mēte rationalia tp̄e. i. duratiōe eterna corpe aerea ⁊c. Hec q̄dem ab augusti. opinatiue ⁊ recitatiue sunt dicta volente insinuare q̄liter demon a loco summe illuminoso. scꝫ celo empyreo sit expulsus ⁊ in hoc aere caliginoso intrusus vt ibi patiatur ⁊ inde assumat corpꝰ q̄n a deo ꝑmittitur vt hominū vita ꝑ ipsius ministeriū exerceat ꝓpter quod ab Isa. faber cōflans prunas ⁊ formās vas in opus suū dr quia eius exercitio vita electorū qui vasa sunt gratie cōprobat Isa. lv. Creaui fabrū ⁊c. His itaq̄ nominibus ⁊ multis alijs modis demō nominat quib virulēta eiꝰ rabies demonstratur. Dicit enī beda in glosa. sup illū locū. i. Pe. vlt. Circuit q̄rens quē deuoret ⁊c. Circuit enī tanq̄ hostis obsidens muros clausus exploras vt ꝑ inferiorē ꝑtem ad interiora penetretur. Offert ⁊ oculis formas illicitas vt visu destruat castitatē. aures ꝑ canora temptat vt moliat xp̄anum figorē. Linguā cōuicio ꝓuocat. Manum iniurijs lacessentib ad vindictā ꝓuocat vel ad cedem istigat Honores terrenos ꝓmittit vt anihilet celestes. ⁊ cum latenter nō potest fallere aptos addit terrores in pace subdolus in ꝑsecutione violentus cōtra quē animꝰ debet esse tm̄ ꝑatus ad resistendū

qñtũ ille ẽ pat' ad ĩpugnãdũ hucusq; gl'.

Capitulum vicesimum. De angelis puersis.

Mali igitur angeli cõsentiẽtes voluntati luciferi cadentis irrecuperabiliter in hoc aere caliginoso velut in carcere sunt reclusi. Ceciderunt aũt de luce in tenebrã. de scientia ĩ ignorantiã de dilectiõe in odiũ ⁊ inuidiam. de summa felicitate in summam miseriã. vt dicit Greg'. Item demones presunt demonibꝫ ſm maiorẽ scientiaꝫ et minorẽ. alijs subsunt. vt di. Ambro. sup Lucã Quamuis enĩ obstinati sunt in malo viuaci tamẽ sensu non sunt penitus spoliati. Nam vt di. Isido. triplici acumĩe vigẽt demones. Nã quedã sciũt subtilitate nature. quedam experientia temporũ et diuturnitate. quedã sanctorum spirituũ reuelatiõe Item demones vt di. Aug'. in eius viuacitate ingenij cognoscunt seminales rerum virtutes. nobis occultas quas ꝑ cõgruas ⁊ temperatas elementoꝝ ꝑ cõmixtiões spargunt ⁊ sic diuersas rerũ species ꝓducũt qđ enim poss ꝑ se facere natura successiue hoc potest diabolus facere per accelerationẽ operũ nature. vnde per artem demonũ magi pharaõis serpentes ⁊ ranas subito produxerũt sicut super Exo. glosa dicit. Item demonũ intentio tota ẽ ad malũ ⁊ ad fatigationẽ bonorũ et ideo elementa sepe perturbãt tempestates in mari ⁊ in aere concitant. fructus terre corrumpũt ⁊ deuastant vt patet Apoca. vij. ca. et longe peiora facerent. si boni angeli non cohiberẽt ⁊ ideo quia ꝯtinue peccãt quocũq; vadũt penã suã ꝯtinue secũ portant vt di. Greg'. Item grego. li. moral'. xxxij. demones semꝑ afflictiõem iustoꝝ expetũt. sed si a deo potestatẽ non accipiũt ad temptatiõis articulũ nullatenus cõualescunt. vnde quãdo vnuꝫ malum intulerint. ad faciendũ aliud subito se accingunt. vñ exeuntes ab obsesso porcos intrare petierũt. Nam vt suã agant maliciam etiã bruta ledere appetunt. qnando cohibente eos diuina potentia homines ledere non presumunt

Item in libro. xiiij. ſm diuersas diuersorum complexiões varias diuersis parant temptationũ illaqueantes deceptiões. nã letos temptãt de luxuria tristes de discordia. timidos đ despatiõe superbos de presumptiõe. Item in libro. xxij. primo antiquus hostis temptans quasi cõsulendo blanda ⁊ illicita animo suggerit. post ad delectatiõeꝫ ꝑtrahit ad extremũ ꝑ cõsensum possidens violenta consuetudiue premit. vnde de ipso dicit iob. xli. Strigit caudam ⁊c. Item idem li. xxxij. Nequaq; hostis callidus quempiã ꝑmit. sed calliditate pestifere ꝑsuasionis ⁊ fraudulẽtis ꝯsilijs interficit. qꝛdum dulcia resonant ad noxia cor inclinant. Item idem li. viij. sicut est perditꝰ hũanis sensibꝫ se obijcit. modo quasi angelum lucis se ostendit. Itez li. xxxiiij. in fine mundi tanto feruẽtior erit ad seuiciam quãto se sentit viciniorẽ ad iudicium ⁊ ad penam. Item ibidẽ tũc quicq̃d nequiter voluerit callidus exquiret tunc superbis ceruicem quam altius eriget ⁊ per illum dampnatũ hominez quẽ gestabit omne quod poterit. tunc nequiter ostendet. Itẽ ibidẽ li. xxxiij. Apparẽte iudicio cũcto assistente celestis curie ministerio. antiquus ille hostis diabolꝰ belua crudelis et fortis in medio captiuus adducetur. cum suo toto corpe eterne gehenne incendijs mãcipabitur vbi vtiq; inauditum erit spectaculũ quando hec immanissima belua electorũ oculis ostendetur. Hec pauca de infinitis ꝓprietatibꝫ malignorũ spũuꝫ ⁊ eoꝝ effectibꝫ dicta sufficiãt cã breuitatẽ. al's vo ipi' sathãe ꝓprietates opatões ⁊ occultas machinatões si q̃s scire desiderat libꝝ. Greg'. sup iob ꝑlegat ⁊ ꝑcurrat maxime in duobꝫ. c. penul'. scꝫ. xl. et. xli.

Explicit liber secundus

Incipit liber tertius đ ꝓprietatibꝫ aĩe rõ al'.

Diuuante iesu christo ĩ precedẽtibꝫ aliquas proprietates de substantia penitus incorporea diuina sci

licet natura et angelica quātum ad hoc spectat, opusculum breuiter introduximus. nunc cum eiusdē interueniēte auxilio ad creaturam corpoream stilum conuertamus. a dignissima creaturarū scilicet homine qui naturam et proprietatē sapit tā corpū q̄ spūuz inchoātes.

Capitulum primū

De hominis descriptione.

Um igitur homo ſm Isidorum sit animal deiforme mansuetum natura ſm legem rationis discipline susceptibile: diuinam habens ymaginem in potentia cognoscendi et similitudinem in potentia diligendi. Ad h vt rudibo ⁊ puulis hominis proprietates manifestius innotescant a partibus eius ex quibus est compositus est breuiter inchoandum. Et primo a natura digniori. scilicet ab anima secunduz quam cum substantia angelica conuenit ac concordat. quia ſm illam supra naturam corporis homo ad celestia eleuatur. Nam sicut dicit Isidorus. homo abusiue ab humo est dictus cum ex societate: non tantum corporis sed anime sit concretus. Et ideo grece antropos idest sursum erectus appellatur. eo q̄ ab ymo ad contemplationem sui artificis spiritus regimine subleuatur. vñ poeta. Pronaq̄ cum spectant animalia cetera terram. Os homini sublime dedit celumq̄ videre. Jussit et erectos ad sidera tollere vultus. Homo itaq̄ cecum querat et non tanq̄ pecus ventri obediens mentem in terra figat. Cum etiā ſm Isidoꝝ duplex sit homo scilicet interior et exterior. primo ab interiori scililet anima est tractandum.

Capitulū secūduz

De homine interiori scilicet anima

Rimo igitur videndum est quid sit anima rationalis secūdū rem et ſm diffinitionem. et quid dicatur ſm ethimo. et nominis impositionem. Deinde quid secundum potentiam et virtutem. Tertio quod ſm effectum et operationem. Quarto quid ſm sui perfectibilis comperatinem scilicet que sit eius ꝓprietas quando cum corpore coniungitur. et que quando ab eo separat. Aīa a vo rōalis de qua hic intēdim⁹ a q̄dā scis ⁊ phis diffinitur vt spiritus. a quibusdam vt anima. a quibusdam vt anima et spiritus. In quantum autem anima habet naturam spiritus diffinitur ab Augustino in libro de motu cordis.

Capitulum tertiū

Adhuc de anima.

Nima est substantia incorporea intellectualis illuminatiōis a primo vltima relatione perceptiua. Ex qua diffinitione primam et precipuam cognoscimus rationalis anime proprietatez spiritus enim humanus mediāte post angelos est diuine illumiuationis receptiuus. Item inquamtum est anima diffinitur dupliciter. Quia vnit corpori scililet. vt motor mobili et nauta naui. et ſm hoc diffinitur a remigio sic. Anima est substantia incorporea regēs corpus. Et ab augustino de anima et spiritu. Anima est substantia quedam rationis particeps corpori regendo accommodata. Ex qua diffinitione alia spiritus proprietas elicitur. s. q̄ quadā necessitate amoris et gubernationis ad regimen corpis sibi vniti naturaliter inclinatur ex quo etiaz patet q̄ anima in corpore regendo non per dimensionem ⁊ loci spacium in corpe extēditur. sed ei⁹ virtute corpus vndiq̄ regitur ⁊ mouetur sicut ponit Calcidius exemplum in cōmento super thimeū de aranea que in medio tele eius residens sentit qualemcunq̄ motum interi⁹ vel exerius factuz sic anima in centro cordis residens sine sui distēsiōe totū corpus viuificat ⁊ omniū mēbroꝝ mot⁹ dirigit ⁊ gubernat Prout autē cōparatur corpi sibi vnito vt forma et pefectio diffinitur a pho in li. de anima sic. Anima est endelechia. i. act⁹ prim⁹ siue pfectiō corpis phisici organici potētia vitā habētis. Ex q̄ diffinitiōe pz q̄ q̄uis corpi sit vnibilis. nō tamen

omni sed solum organisato corpi et phi
sico. i. naturaliter ad susceptõez anime
rõnalis disposito infundit ⁊ vnit. Itez
inquantũ est anima ⁊ spiritus quadru/
pliciter diffinitur. prio in ꝯpatione ad
creaturas generaliter sicut ait aug. in li:
de anima ⁊ spũ. Anĩa est oĩm similitudo
Ex quo patet. ꝙ aĩa ex sui natura ad su
scipiendũ in se oĩm rer̃ sil̃tudines ẽ ap
ta nata. vt dr̃ in li. de aĩa ⁊ spũ. aĩa ad sil̃
tudinẽ toti⁹ sapiẽtie facta in se oĩum re
rũ gerit similitudinẽ. qꝛ similis terre est
ꝑ eẽntiã. aque vero ꝑ imaginatiõez aeri
ꝑ ratiõem firmamẽto ꝑ intellectũ celo
empireo ꝑ intelligẽtiã. Sexto aũt mõ
diffinit in compatõe ad deũ tanq̃ ad su
am cãm efficiẽtẽ sic. Anima ẽ deiforme
spiraculũ vite. Ex quo patet ꝓprietas
aĩe ꝙ nõ extraduce. nec ex seminali rati
one ꝓpagat. sed ad viuificatiõz corpis
a deo infundit ⁊ creatur Itẽ septimo mõ
describit in ꝯpatiõe ad deũ sicut ad finẽ
suũ sic. Aĩa est spũs intellectualis ad be
atitudinẽ in se ⁊ ĩ corpe ordinat⁹. ⁊ ex h̃
relucet anime ꝓprietas. scz. ꝙ anĩa nõ so
lum sepata beatificat cũ angelis vel sicut
angelus ĩ omni corpe glorificato ipius
felicitas ampliat. Has oẽs differẽtias
et diffinitiões sub quadã generali dscri
ptiõe cõprehendit Jo Damas. omelia
xxvi. Anima ẽ substatia viuẽz simplex ⁊
incorpea. corpeis oculis s̃m ꝓpriã natu
ram inuisibilis ⁊ immortalis rationalis
intellectualis inꝑigurabilis organico
vtẽs corpe ⁊ huic scz corpi vite augmẽ/
tatiõis sensus ⁊ generatiõis tributiua
nõ aliũ habẽs p̃t seipaz ĩtellectũ sz ꝑtẽ
suiipsius purissimã. Sicut etenĩ ocul⁹
in corpe. ita est anima intellectus arbi/
trio libera ⁊ volũtaria ⁊ opatiua volũta
te ꝟtibilis quoniã creabilis. Oĩa hec
ex eius grã qui eã cõdidit suscipiens ex
q̃ ⁊ esse ⁊ naturã suscepit. Hucusq̃ Jo.
Damas. in c. supradicto Cõsimiles etiã
ꝓprietates describit Bern. sic dicẽs. O
aĩa insignita dei imagine decorata simi
litudine despõsata fide dotata spũ. redẽ/
pta xp̃i sanguine deputata cũ angelis.
capax beatitudĩs hẽres salutis ꝑticeps
rationis. q̃d tibi cũ carne? Ex istis mul
tis diffinitõibꝫ ⁊ descriptõibꝫ varijs va
rie ꝓprietates aĩe quo ad esse nature et
etiam gratie iam reluceut.

Capitulum quar/

tum. Qnõ anĩa sit a phisicis descripta.

Uid tñ s̃m rem sit anĩa. pluribꝫ
incertũ est Nã circa hoc antiqui
legũtur phi varias q̃si ꝯtrarias
sententias ꝓtulisse. Recitat enĩ Aresto
tiles. in li. de aĩa. ꝙ plato posuit animã
eẽntiaz se mouentẽ. Seno ꝟo dicit ani
mã eẽ numerũ se mouentẽ. Pictagoras
armoniã. paphino⁹ ydeã. Asclepides ꝟo
dixit animã eẽ quĩq̃ sensuũ exercitiuũ
siue ꝯsonũ. Ipocras aũt spũm tenuẽ per
omne corpus dispsum. Eradi⁹ phisicus
lucẽ vel scintillã eẽntie animã vocat. De
mocritus spũm insertũ athomis. vñ pro
pter facilitatẽ mot⁹ totũ corp⁹ aĩe puiũ
asserit Permenides dicit eã ex terra et
igne esse Epicurus dicit aĩaz q̃ndã spẽz
ex igne ⁊ aere esse. Ipert⁹ dicit animã
quendã vigorẽ igneũ fore. Juxta illud
Igne⁹ ẽ illis vigor ⁊ celestis origo. Cũ
ergo tot ⁊ tã diuersa de substãtia anĩe a
sapientibꝫ sint relata. h̃ solum sufficiat
quo ad pñs ꝙ s̃m sanctoꝝ dicta. Anĩa
est quedã spualis et intellecualis rati
onalis substãtia ad viuificandũ ⁊ perfi
ciendũ corp⁹ humanũ a deo ex nihilo sic
creata. vnde qꝛ substantia est cõtrarioꝝ
susceptiua susceptibilis enĩ est sciẽtie ⁊
ignorantie virtutis ⁊ malicie ⁊ hoc sine
substantie sue immutatione seu deperdi
tione. Item quia incorporea est non est
sensu coꝑali peruia neq̃ s̃m dimensio
nem extensiua. Item quia simplex est in
natura. ideo nec augmenti nec detri/
mẽti est in sua essentia receptiua. ⁊ ideo
nec in corpe maiori est maior. nec in mi
nori minor. vt dicit augustinus. Item
q̃uis simplex sit ⁊ inuariabilis in substã
tia sua. est tamen in potentia sua multi
plex. Nã multitudo in virtute et in po/
tentia non ponit maioritatem in natu/
ra vel minoritatem. sed quo ad varios
effectus est potẽtialis multitudo in ani
ma. vnde non est maior in tribus q̃ in
vna. nec minor est in vna in q̃ tribus.

Patet itaq; multiplex anime ꝓprietas ꝑm rem ⁊ diffinitionem. Lucidius aũt patebit aie ꝯdũio ꝑ nos ipsũ ꝯ ipsũ ꝯpositiõz

Capitulum quintũ

De quomodo aia nomẽ a gẽtilibꝫ cepit

Anima igitur ꝑm Jsidoꝝ a gentilibꝫ nom̃ accepit, ꝑ eo q; ꝑm eoꝝ opinionẽ ventus sit. q; aerez oze attrahẽtes viuere videmur. Sed illud aptissime falsum est quia multo ꝓius anima corpi infunditur q̃z aer oze capiatur. q; in genitricis vtero statim viuit q̃ñ a dño infunditur ⁊ creatur. Anima igitur dicit, eo q; viuit. ⁊ corpus cui infunditur animat ⁊ viuificat. Spiritus vero dicitur. q; vitam in se habet spirituali animalẽ et naturalem. et q; spirare facit ipsum corpus. Jdem etiã in essentia ẽ anima ⁊ animus. sed anima ꝺicit vitã ꝑm rationem animus ꝯsiliũ. vnde dicũt ꝓbi animaz. i. vitã sine animo i. sine ꝯsilio ꝓmanere. Dicitur etiã anima mens. q; tanq̃z caput eminet vel q; meminit. vnde homo ꝑm mentẽ ꝺz umago dei. Jtem multa nomina anime sũt ita cõiuncta q; vnum ꝑ alio sepe ponit̃ et ꝑ diuersa nomina anima diuersis respectibꝫ nominatur. Anima enĩ dicitur dum animat ⁊ viuificat. Sens in quantum recolligit. Animus dũ vult. Ratio dum rectũ iudicat. Spiritus dum spirat. Sensus dũ aliquid sentit. Ãñ ⁊ ꝓ his aie ꝓprietatibꝫ sciẽtia que anime qualitas est a sensu nomẽ accepit. Hucusq; Jsidoꝝ libꝝ vndecimo. capi. i.

Capitulum sextũ

De potentijs anime.

Anima vero plures habet potentias cum sit in substãtia vna multiplicẽ habet ꝯparationẽ ꝑm quã oꝝtuit diuersam potentiaz ipsius oñdere ꝓtitionẽ. Cõpatur ei ad corꝑ ⁊ ad finẽ suũ. ⁊ ad actũ suũ. ꝑm cõpatiõz vo ad corꝑ quidẽ habet potẽtias quatũ prima est ꝑm Augus. sensualitas qne vis est anime qua mouetur ⁊ tendit in corꝑis sensus atq; appetitus rerũ ad corꝑ ꝓtinentũ. Hac potentia mouetur animal ad appetendũ delectabilia. refugit q̃z nocua. Secũda potentia est sensus scilicet vis anime qua cognoscit res sensibiles ⁊ corꝑales q̃ñ sunt pñtes. Tertia est imaginatio qua anima intuetur formas rerũ corꝑaliũ cum sunt absentes. Quarta est ratio que inter bonum ⁊ malum. verũ et falsum discernit. Quinta est intellectus que res non materiales sed intelligibiles cõprehendit vt̃ deum ⁊ angelũ ⁊ huiusmodi. Tres prime potentie. s. sensualitas sensus et imaginatio sunt in anima, put est corꝑi vnibꝫ et ei influit vitam ⁊ sensum interiorem ⁊ exteriorẽ ad ipsius corꝑis pfectionẽ. ⁊ hẽ potẽtie hominibꝫ ⁊ brutis sunt cõmunes. due vo alie. s. ratio ⁊ intellect' sunt in ea, put a corꝑe est sepabilis ⁊ remanet separata sicut angelus ⁊ hoc ꝑm diuplicẽ aspectũ. Respicit nanq̃z superiora ⁊ sic intellect' nũcupatur. respicit ⁊ inferiora. ⁊ sic ratio dicitur. Prout aũt anima cõpatur ad finem sunm triplicẽ habet potẽtiam scilicet rationalem qua tendit in verũ. concupiscibilem qua tendit in bonũ. irascibilem qua tendit in arduum et eternũ. Jn rationali est cognitio veri in cõcupiscibili voluntas ⁊ desideriũ boni. in irascibili est fuga cõtrarij. s. mali. Dis itaq; potentia sic considerata est cognitiua siue apprehensiua veri ⁊ effectiua boni vel motiua ad fugam mali. De vi igitur apprehensiua siue rationali omnis sensus oritur. De vi aũt motiua cõcupiscibili ⁊ irascibili nascitur omnis affectio siue affectus. que affectões sunt quattuoꝝ. s. gaudium spes timor et doloꝝ. prime due nascuntur de concupiscibili nam de re quã cõcupiscimus gaudemus ⁊ gaudẽdo speramus. Due vero alie. scz timoꝝ ⁊ doloꝝ oriuntur de irascibili. quia de eo quod odimus iã dolem' et dolendo timem'. Hi siquidẽ quattuoꝝ affect' virtutũ omniũ ⁊ viciorũ quedaz sunt substrata materia sic̃ alꝫ ẽ ostensũ et hoc patet ꝑ aug̃. libro de anima ⁊ spũ vbi hec oia declarantur.

Capitulũ septimũ

De triplici potentia anime.

Rout vero ꝯsideratur anima ad suum actũ triplex potẽtia occurrit. s. vegetabilis sensibilis ratõnalis. immo ĩ diuersis subiectis triplex dicit̃ anima. scz vegetabilis que est ĩ plãtis ⁊ radicibus. sensibilis que est in brutis ⁊ animalibus. rationalis in hominibus. Unde animã vegetabilẽ comparat phũs triangulo. quia hmõi tres sunt ꝑtes. generatiua/nutritiua/augmentatiua. Unde hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria Animã sensibilem ꝯparat quadrangulo qꝛ quadrangulus ducta linea ab angulo ad angulum duos facit triangulos anima sensibilis duos facit triangulos potentiarũ vbicũqꝫ enim anima est sensibilis ibi vegetabilis inuenitur sed nõ econuerso. Animã autem rationalez cõpat circulo ratione sue ꝑfectionis ⁊ capacitatis. Omniũ eni figurarũ ysoperimetrarum. i. equales ambitus habentiũ maxim⁹ est circulus. Quamuis eni ꝑfectibilis facta sit in scientia ⁊ virtutibus anima rationalis. vt dicitur in libro de anima ꝑfectissima est ⁊ capacissima instar circuli quantũ ad potẽtias naturales. vnde supposita anima rationali presupponit̃ potentia vegetabilis ⁊ sensibilis. sed non conuertitur

Capitulum octamum. De anima vegetabili

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuam necessariaz ad multiplicatiõem specierum potentiã nutritiuã ad cõseruationem indiuidui sed potẽtiam augmentatinã ad ꝑfectiõem subiecti. Huic autez virtuti vegetabili quattuor deseruiunt scilicet virtus appetitiua que fuit necessaria in nutrimẽto. digestiua que sepat cõueniẽs ab incõuenienti in nutrimento retentiua que trãsmittit ad singulas partes in aĩalibꝫ ⁊ ad singulos ramos ĩ plantis qđ cõueniens est in alimento ⁊ cõiungitur eis vt restauretur deꝑditio tam in animalibꝫ q̃ꝫ in plantis. Expulsiua que expellit illud qđ nature est incoueniens et nociuum. Sunt et alie virtutes potentie vegetabili administrantes vt immutatiua. informatiua. assimilatiua. perforabilis aspera lenis quarũ differentias non intendim⁹ ꝓsequi. qꝛ in libro Johannicij per se patẽt. Ex predictis igitur breuiter recollige ꝙ anima potentiam vegetabilẽ in plantis de similibus similia producit ⁊ producta in esse multiplicat. et custodit. Item que sunt uecessaria ad nutrimẽtum appetit recipit incorporat atqꝫ vnit. Item que inconuenientia sunt abijcit et excludit. Item per generatiuam virtutẽ cui deseruit passitiua multiplicat speciẽ et ad esse perducit. Item per nutritiuam speciem multiplicatã reuouet atqꝫ nutrit Itẽ ꝑ augmentatiuã subiectũ dilatando ĩ debita quãtitate perficit et ꝓducit. Item senio et tꝑis mutabilitate deficit ⁊ tandem pereunte corpore ipsa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant.

Capitulum nonũ De anima sensibili

E anima autem sensibili quantum ad potentiarum suarum differentias aliqua pauca breuiter sunt dicenda. Nam virtus sensibil̃ in subtilissimis cerebri ventriculis sedẽ habet. ab ipso aũt cerebro per neruos et arterias ꝑ singulas ꝑtes animalis se diffundens motum et sensum voluntariũ in singulis membris opatur Duplicem itaqꝫ habet anima sensibilis potestatem. s. apprehensiuã ⁊ motiuã. Apprepensiua vero diuiditur in sensum cõmunem siue interiorem ⁊ in sensum ꝑticularem siue exteriorem. sensus vero exterior ꝯtinet visum auditum gustũ oderatũ ⁊ tactuz. ⁊ iste sensus in suis organis ꝓducit̃ talit̃ ad effectũ. Quidã neruus q̃ ab anathomia đr obtic⁹ descẽdit a cerebro ad oculos seu ad oculoꝝ pupillas ⁊ ramificat̃ in duas ꝑtes. ⁊ ali⁹ q̃dẽ ad aures. terti⁹ ad nares. quart⁹ ad linguam ⁊ palatũ. quit⁹ ramificat̃ ad orgãa tact⁹ ꝑ totũ corp⁹. Per istos itaqꝫ neruos spirit⁹ sẽsibil̃ vbiqꝫ diffũdit̃ ꝑ corp⁹ ⁊ ei⁹ virtute totũ sẽsibile ⁊ mobile reddit̃ ex cui⁹

spiritus diffusione per neruos arterias et musculos tota corporis compago ad motum habilis inuenitur.

Capitulum decimum de sensu cōmuni siue interiori

Ensus vero cōis siue interior diuiditur in tres ptes ꝑm tres cerebri regiones. nā in cerebro sunt tres cellule. scilicet anterior: in qua virtus imaginatiua operatur. que quidem ea que sensus extrīsecus apprehendit interius ordinat ⁊ componit. Ut dicat Johannicius. Est et media cellula. scilicet logistica in qua ratio sensibilis vel estimatiua virt⁹ dominatur. Est iterū et tertia ⁊ postrema que est memoratiua que ea que apprehensa sunt ꝑ imaginatiōem siue rationem ī thesauro memorie retinet ⁊ custodit

Capitulum vndecimum. De virtute sensitiua.

Ensus itaq; siue sensitiua virtus que ab anima sensibili procedit est potentia qua anima de coloribus saporib⁹ et alijs sensuū obiectis iudicat ⁊ discernit. Imaginatiua vero est virtus qua formas pri⁹ a ꝑticularibus receptas q̄uis absentes apprehēdimus. vt patet quando mōtes aureos cogitamus. vel qñ ꝓpter similitudinem aliorū montium de monte pernaso somniamus. Uis autem estimatiua siue ratio sensibilis est ꝑm quā in precauēdis malis nobis vel in delectabilibus cōsequendis prudentes sunt homines ⁊ sagaces. ⁊ hec estimatiua nobis cōmunis est et brutis vt patet in canib⁹ et etiam lupis. Ratione tamen proprie loquendo nō vtūtur. sed quadā forti et solerti estimatiōe. sed de hoc alias. Memoratiua vero est vis ꝯseruatiua siue recordatiua per quam species rerū ne in obliuionem veniāt reponimus ⁊ reseruamus Unde dicit q̄dam: memoria est archa siue cistula rationis.

Capitulū duodecimum. De virtute sensibili motiua.

Irtus aūt sensibilis motiua diuidit in naturalē vitalē ⁊ aīalē Uirtus aūt naturalis est motiua humorum in corpore animalis per venas. ⁊ habet sedem suam principaliter in epate. eo q̄ ibi pricipaliter operetur Uirtus quoq; vitalis habet motum suum per arterias in quibus mouet spiritus a corde procedētes. Nam hec virt⁹ sedē suaz habet in corde. vnde oriunt̄ arterie sicut ex epate vene nascuntur. tanti enim caloris est cor q̄ nisi frigido aere attracto eius calor mitigaretur vtiq; in semetipso suffocaretur. Propter quod per arterias et pulmonem necesse est aerem attrahere ⁊ eius incendiū mitigare. Uirtus autem animalis motiua que principaliter sedem habet in vētriculis cerebri a quo oriuntur om̄s nerui mediante nucha. id est medulla spinali que est in spondilibus dorsi mouet omnia membra. Primo eniz mouet neruos et musculos et lacertos. q̄ moti mouent et alia membra motu voluntario in omnem partē. ꝑm vero q̄ mouet manus dicitur virtus operatiua. ꝑm vero q̄ se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur virtus progressiua eo q̄ ꝑm eam mouentur animalia motu progressiuo. Recollige igitur breuiter anime sensibilis proprietates huic tractatui cōgruentes. Est igitur anima sensibilis quedam spiritualis substantia vegetabili nobilior et dignior Rationabili vero lōge indignior et ignobilior. Nā eius esse et opatio dependet a materia siue subiecto cui⁹ est perfectiua. Unde pereunte corpore perit eius essentia ⁊ opatio nec ꝑmanet a corpe sepata. q̄diu tamen est in corpore nobiles habet operationes. Est enim corporum animalium sensificatiua et in ipsis sensuuz interiorum ⁊ exteriorum ꝑm organorum exigētia completiua. Item omnium membrorū ꝑm omnem partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sui virtutis distributiua vel diffusiua. Item secundum maiorem nobilitatem organorum et membrorum est nobiliū actionum ꝓductiua Itē somni

et vigilie in animalibus est effectiua. Item virtute eius ad interiora reuocata i interioribꝫ corpis fortius ē actiua Item diffusa ꝑ exteriores sensus ⁊ circa diuersa occupata debilius in singulis opatur. qñ enī actualiter intēditur in visu debilitat ⁊ remittitur in auditu ⁊ sic de alijs. Vñ dicit. Sīgulis intentus minor ē ad singula sensus. Itē in extremis ⁊ nimis excellentibꝫ eiꝰ virtus obtūditur. sꝫ in medijs delectatur. Itez eiꝰ virtꝰ et opatio impedit qñ ꝓpter opilatiōem meatuū ⁊ poroꝝ in mēbris spiritui sensibili via seu transitꝰ denegatur vt in paraliticis epilēticis ⁊ alijs patet Item ex nimio calore dissoluēte ⁊ poros dilatāte virtus eius dissoluit sicut ex nimia frigiditate ꝯstringēte ne se diffundat coartatur. Item ex odoriferis virtꝰ animalis ꝺpdita restauratur sicut ex fetidis corrumpit ⁊ grauatur. Sed hec de virtute sensibili iam sufficiant.

Cap. tredecimum

De anima rationali

Anima vero rationalis. siue intellectiua idē est qd intellectus Vñ diuiditur ſm duos pricipales actus. i. intellectū speculatiuū ⁊ intellectū practicū. Intellectꝰ enī speculatiuus exerercetur in ꝯtēplatione. intellectꝰ vero practicus in opatione. Et ſm hanc radicē diuidit vita actiua ⁊ contēplatiua. Anima igitur rōnalis ꝑpetua est et incorruptibilis ac immortalis ꝓpter qd et pricipalis eiꝰ actus. s. intelligere nullatenꝰ depēdet a corpe. ⁊ ideo ꝑfecte viuit ⁊ intelligit a corpe seperata imo quāto plus se corpi imerserit. tāto tardius ⁊ imꝑfectiꝰ intelligit et quanto se magis a carnalibꝫ nexibus subtraxerit tanto faciliꝰ ⁊ clariꝰ apprehendit. Uoco aūt hic imersionē vel ꝑ fātasticā imaginatiōez vel per delectatiōem carnis siue tampaliū dilectiōez. vñ dicit Greg. homo sicut in medio creatꝰ est vt eēt inferior angelo supiorqꝫ iumēto. ita habꝫ aliquid qd necesse est cōuenire cuꝫ summo ⁊ aliquid cū infimo. Immortalitatem quidē habet spūs cū angelo. mortalitatē corpis cū iumēto. Anima igitur si ad deū ꝑ rationē ꝯuertitur illuminatur melioratꝰ ⁊ ꝑficit. Si vo ꝑ affectōes ad creaturas ꝯuertit obscuratur corrūpit et deterioratur. q̄uis enī aīa in se ꝯsiderata immortalis sit ⁊ ꝑpetua. passibilis est tamē ex colligatiōe corpis cui ē ꝯiūcta. vñ Augu. in li. de aīa ⁊ spū. aīe icorporibꝫ viuētes ꝑ dilectōem reꝝ sensibiliū corpalibꝫ afficiūtur a corpibus exeuntes in eisdez imaginibꝫ tormenta patiūtur. ꝓpterea enī corpalibus passiōibꝫ ibidē detinere possunt. qꝛ hic mūdate a corruptiōe corporꝝ nō fuerūt. Ex quo patet q anima q̄uis in sui natura sit purissima. ipuritatē cōtrahit a carne cum originaliter ē corrupta sic vinū vel aliꝰ q̄cūqꝫ liquor ex vase corrupto ꝯtrahit īfectiōez. ⁊ iō exuta a corpe qñqꝫ ex colligatiōe corpis secū sordes defert ⁊ iō necesse est vt purgēt sic gēma de luto nouit emūdata. Hec aūt omīa de dictis Aug sunt excepta. Recollige igitur ex ꝑdictis q aīa rōnalis inter omēs creaturas diuine imaginis ⁊ similitudinis ē expressiꝰ representatiua ⁊ h qꝛ trina est in potētia q̄uis vnica ⁊ simplex fit in natura. Itē omniū rerum similitudinem est in se cōtentiua. Et ideo anima dicitur omniū rerū similitudo. vt dicit Augu. Itez semel creata in corpe vel extra corpus est in esse perpetuo permāsiua. Nam vt dicit Cassiod. nunq̄ ad diuinā imaginez diceretur creata si mortis termino clauderetur. Itē endelechia est corpis organici phici. ⁊ ideo ipsius corpis in parte ⁊ in toto est ꝑfectiua. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni ⁊ mali veri ⁊ falsi diiudicatiua et libere electiua Item ſm diuersas potētias formarum et specieꝝ diuersarū rerum presentiū et absentiū est apprehēsiua. Nā res materiales ꝑ suas naturales formas presentes vel absentes discernit. res vero immateriales per sui presentiam comprehendit. vt ait Augustinus. Item per reflexionē suiipsius supra se. suiipsius est cognitiua vt dicit philosophus. Nam videndo et intelligendo cognoscit se ⁊c. Item illuminationum ⁊ impressionuꝫ

diuersarū/ad motū tabule est naturaliter receptiua. Item cū naturaliter incorpari ⁊ corpi vniri appetat. vnionis cū corpe est naturalite r affectiua. Itē naturaliter est appetitiua boni ⁊ malicie fugitiua q̄uis enī ex defectu liberi arbitrij q̄nq̄ malū eligat. tamen ex natura malo remurmurat. vt dic̄ Augusti/ Unde anima vegetabilis appetit eē. sensibilis appetit bene esse/ rationalis aūt affectat optimū esse. Et iō nunq̄ quiescit. nisi cū optimo cōiungat̄ Locus enī anime rationalis est deus/ ad quē mouet̄ vt in eo quiescat nō p distensionez sed poti⁹ per desideriū et amorē. He itaq̄ anime ꝓprietates cum alijs supra positis iam sufficiant.

Ca. XIIII. De virtutibus anime quibus potens est suas operationes exercere.

Postq̄ diximꝰ de ꝓprietatib⁹ anime in se ⁊ in suo corpe cōsiderate/ restat videre de ipsius virtutibus quib⁹ potens est suas opationes in corpore exercere. Hec aute virtus est potentia anime ei assentialiter attributa ad suas peragēdas in corpore actiones. Nam mediante hac virtute corpus viuificat. cor ⁊ arterias cōstringit continue ⁊ dilatat/ sensum ⁊ motum voluntarium omni animato corpori administrat. vt dicit Constan. libro. xiij. Hec itaq̄ est triplex. naturalis que est in epate/ vitalis siue spiritualis que in corde. animalis que in cerebro sedem habet Actio igitur virtutis naturalis in animalibus ⁊ in plātis communis est que generat/ nutrit ⁊ augmentat. vt dicit idem Constan. Est autē generatio prout hic sumitur substantie humoris vel rationis seminalis in substantiam plante vel animalis operatiōe nature facta mutatio. Et hec virtus incipit operari a tempore generatiōis vsq̄ ad ꝑfectiōem plante vel animalis. Huic aūt generationi naturali due virtutes. s. īmutatiua ⁊ informatiua subministrāt. Nā virt⁹ immutatiua ē illa que substātiā semis trāsmutat ⁊ ꝯuertit ī substantiam singulaꝝ ꝑtiū plāte vel animalis. Et hec virt⁹ istā facit transmutatiōez mediantib⁹ q̄ttuor qualitatib⁹ primis. s. calido/ frigo/ humido ⁊ sicco. nam ꝑ calidū ⁊ humidum operatur substātiam molliorem vt carnem in animalib⁹. flores et medullam in ardorib⁹. ꝑ caliduz ⁊ siccum operatur radices in vegetabilibus/ cor ī animātibus. per frigidum ⁊ humidū opatur in plātarū folijs et animaliū pilis. per frigidum et siccum opatur in neruis ⁊ ossibus animalium in truncis ⁊ corticibus arborū ⁊ plantarum. Uirtus ꝟo secūdaria scilicet informatiua actiōi nature in generatiōibus est necessaria. q̄ ordinat ⁊ distinguit formam et speciē ipi generato ꝑ partes singulas ꝯgruētes. Nā hec virtus ꝑforanda ꝑforat. vacua cōcauat. aspera lenificat. ⁊ nimis lenia asperat. et vnicuiq̄ ꝑticule superficiem ꝑficit ⁊ figurat. He aūt due virtutes scz immutatiua et informatiua nō diutius operantur nisi quousq̄ ipa res generata vt animal vel plāta inesse nature cōpleat̄ Et ideo necesse fuit vt virtus nutritiua ad cōseruatiōem generationis cōtinue sequeretur. est enim ipsius generatiue virtutis adiutrix et ministra. q̄ in longitudine latitudine ⁊ profunditate augmentat ⁊ extendit ipm generatum Pascitiua quoq̄ virtus nutritiuā adiuuat ⁊ ei ministrat q̄ cibū ab animalib⁹ assumptū in mēbris assimilat ⁊ solidat ⁊ quod dissolutū est ac deperditum vi caloris vel aliqua passione aeris reparat et restaurat. ⁊ ideo natura mirabilis pascitiuam virtutē nutritiue fec̄ adiutricē et vtrūq̄ subiecit ministerio virtutꝭ generatiue. Huic ergo pascitiue ꝟtuti q̄ttuor virtutes ꝑticulares subministrāt s. appetitiua q̄ nutrimentū cōueniēs attrahit ipsis membris ⁊ ad nutrimentū carnis attrahit tꝑamētū sanguinis. ad nutrimētum cerebri et pulmonis temꝑamentū fleumatis. ⁊ sic de alijs Item ei coopatur virtus digestiua q̄ conuenientia ab inconuenientib⁹ nutriendo separat et diuidit purum ab impuro Itē virtus retentiua que. s. purū nutrimen

tum custodit. et quod iaz actiõe nature excoctũ est singulis mẽbris incorpat. assimilat atqz vnit. Itẽ expulsiua que superflua membris tracta eis nullaten⁹ assimilando necessaria expellit. Et ideo sicut vis appetitiua opat̃ cũ calido ⁊ sicco ⁊ digestiua cũ calido ⁊ humido ⁊ retẽtiua cũ frigido ⁊ sicco. sic expulsiua cũ frigido ⁊ humido opatur.

Ca. xv. De virtute vitali cuius initium est cor.

Irtutẽ autẽ naturalẽ sequit̃ virtus vitalis que vnificat cui⁹ fundamentũ siue ꝓprium do miciliũ est cor a q̃ procedit vita ad omĩa mẽbra viuificãda. Istius virtutis opationi coopatur vis volũtarie motiua. qua cor ⁊ arterie dilatãtur et cõstringũt̃. Et dicit̃ hec dilatatio motus cordis a medio in oẽs extremitates Sic ecõuerso ꝯstrictio d̃r motus ab extremitatibꝰ ad ip̃m mediũ sicut est ĩ fabroꝝ follibus videre. Virtus ergo vitalis cor dilatãdo mediante pulmone ad cor aerẽ attrahit et a corde ad alia membra ꝑ arterias trasmittit. Et ista virtus per virtutẽ dilatatiuã cordis ⁊ cõstrictiuã anhelitũ in animali opatur qui mouet pectus motu continuo. neruis tamẽ motis primitus ⁊ lacertis. Iste autez flatus siue anhelit⁹ necessari⁹ est ad caloris naturalis mitigatiõz. et ad spirit⁹ vitalis nutrimẽtũ. necnõ ad spiritus animalis generatiõem. Custodia enĩz caloris naturalis est frigidi aeris tpatus attractu ⁊ custodia vitalis. ex cui⁹ tpamẽto generat̃ spũs animalis ⁊ ideo ad vite conseruatiõez nihil est magis necessariũ q̃z anhelitus. bene dispositus in oĩbꝰ ordinatus. Hec oĩa habentur a Constan. in pantegni. Sine cibo seuum et potu ad horã põt ꝯsistere animal. sine attractione vero aeris nec ad momentũ põt animal indebita cõsistentia permanere. Corrũpitur tamen hic anhelitus siue aer attractus multis modis. ⁊ seq̃tur necessario destructio animalis. Primo ex cerebri mala dispositiõe. nam cerebro quocũqz mõ in suo officio ĩpedito ꝓpter defectũ influentie spirituum. deficit cordis dilatatio et debita constrictio Unde seq̃tur necessario animalis suffocatio. vt patz in apoplexia ⁊ in alijs causis consimilibus. Item idem accidit ex cordis lesione qñ humorũ ibi naturalit̃ existentiũ fit euacuatio ⁊ per consequẽs spirituũ exinanitio ⁊ sic aeris attractio non habet locuz. Item idẽ accidit ex subita caloris naturalis ad interiora cordis repcussione vt patet in timorosis et fleubothomis. qui aliquãdo deficiunt et sincopisant. Item idem accidit ex epatis infectione. nã corruptio epatis generatiõz aufert puri sanguis quo calor naturalis nutrit̃. quo oblato ipũs vitalis deficit ⁊ per cõsequẽs anhelitus ꝑticulariter vel vniuersaliter impedit̃. Itẽ idem accidit ex pulmonis ꝑforatione. et patet in ptisicis in quibꝰ ventus astrictus ꝑ occultos poros euanescit ⁊ ad tẽperandũ calorẽ cordis nullatenus satisfacit. Item idẽ accidit in omni ⁊ maxime interioris vacuitatis corpis subita repletiõe. vt patet in submersis in quibus poris opilatis anhelitus intercluditur ⁊ simpliciter impeditur. Item ex nimia aeris corruptiõe. vt patet in pestilentia ⁊ corrupto aere qñ ipũs vitalis suũ cõtrariũ fugiẽs interioribus cordis se intercludit ⁊ ex corrupto aere iam oppressus cor et alia corpis mẽbra regere non sufficit. ymo deficit ĩ se. ⁊ quasi subito euanescit. ⁊ tũc mors est ĩ potris Itẽ ex humorum thoracis ⁊ pectoris infectiua corruptione. vt patet ⁊ in leprosis. Itẽ ex viaꝝ canaliũ pulmõis obstructione. vt patet in asmaticis ⁊ anhelosis ⁊ alijs. Itẽ ex spẽali cordis corruptiõe sic ex morsu alicuius venenosi reptilis cuius venenũ ad cor penetrãs naturalem calorẽ vincit. et sic anhelitus via intercludit̃. Item nimia calidi aeris rarefactiõe sicut cõtingit ex balneo nimis calido vl̃ sole feruẽtissimo poros nimis rarefaciente ⁊ aperiente. vnde fit nimia caloris naturalis exalatio ⁊ sic nõ sufficit aer frigidus attract⁹ ad caloris accidentalis mitigatiõz. ⁊ sic anhelit⁹ impedit̃. Itẽ idẽ accidit ex aere nimis frigido

lacertos ⁊ neruos pectoris cõstringẽte vñ ⁊ vis attratiua aeris impedit. vtꝫ in dormientibꝰ sup̄ niuẽ. Item idẽ qñqꝫ cõtingit ex vena cordis q̄ d̄r cõcaua vena opilatiõe qua opilata ⁊ interclusa denegatur transitus siue via sanguis ab epate ad cor ad vitalis spiritus nutrimẽtũ vnde calore intẽso ⁊ humore subtracto animal suffocatur. q̄r non sufficit aer ad cor refrigerãdum. Item idez accidit ex colere siue alteri⁹ humoris in subtilissimis venis cordis intẽsione. vt pꝫ ĩ acutis febribus in quibꝰ deficit anhelitus. Item ex gutturis ⁊ aliorũ meatuũ exteriorũ nimia ⁊ violenta ꝯstrictiõe vt ẽ videre in suspensis ⁊ suffocatis in quibꝰ intercepto anhelitu cor subito incenditur ⁊ sic animal subito moritur. His et multis alijs modis vitalis v̄tus p̄ defectũ anhelitus impeditur. Ex virtute spirituali ꝓcedũt ira pugna indignatõ emulatio ⁊ consimiles passiões q̄ q̄dez surgũt in brutis ex motu spũalis v̄tutis cũ impetu ⁊ sine discretiõe. sed in hominibus ordinãde sunt ⁊ regẽde sub certa animi ratiõe. Hec de spũali siue vitali virtute sufficiant.

Ca. XVI. De virtute animali

Virtus animalis sedẽ et locũ habet insupiori p̄te hominis .s. in cerebro. et hec ẽ triplex ordinatiua sensitiua et motiua. Ordinatiua p̄ se solum explet cerebrũ. Nã in prima p̄te sui ĩ anteriori cellula ordinat fantasiam siue ymaginationem. in media cellula ordinat estimatiuã ⁊ ratiõꝫ ⁊ iterꝫ in posteriori cellula p̄ficit memoriã ⁊ memoratiuã actiõem. Nã virt⁹ ymaginatiua illud q̄d̄ format ⁊ imaginat̄ trãsmittit ad iudiciũ rõnis. Ratio vero q̄d̄ ab imaginatiõe recipit ⁊ quasi iudex iudicat ⁊ diffinit ad memoriã trãsmittendo. Memoria ea que fuerũt ĩ intellectu posita recipit ⁊ donec illa ad actum reducat. cõseruat firmiter ⁊ custodit. Secũda v̄tus .s. sensitiua sic habet formari. nã spũs aĩalis ab ĩterioribꝰ vẽtriculis cerebri mediãtibꝰ q̄bus dã neruis q̄ sunt mollissimi ꝓgreditur ex quibꝰ sensus format̄. Vñ quidã diriguntur cũ spũ animali ad oculos vt ibi formetur visus. Quidã ad nares vt formetur olfactus ⁊ sic de alijs. Sẽsus igitur visus subtilior est cũ sit natura eius ignea. Auditus sensus est aere⁹ q̄r p̄cussi aeris sonitus. deinde subtilior est olfactus cũ sit natura ei⁹ fumea. deinde gustus cũ sit ei⁹ natura aqua. postremo sensus tact⁹ grossior est omnibꝰ. quia natura sua cũ sit terrea in duris .s. in ossibus ⁊ in neruis / in asperis lenibꝰ / frigidis / ⁊ calidis est necessaria. Horꝫ sensuũ singuli habẽt sua officia vt immutati ⁊ informati a suis obiectis q̄ sentiũt vt sua sensata intellectui representent.

Ca. XVII. De virtute visibili.

Ensus igitur visus cũ sit igneus est simplicissim⁹ vñ et remotissima subito ꝯprehendit. Sẽsus aũt visus sic formatur. In medio quippe oculi .s. in pupilla est quidã humor purissimus ⁊ lucentissimus q̄ cristalloides a ph̄is est vocat⁹ eo q̄ more cristalli ad suscipiendas varias coloꝝ formas subito coaptatur. Visus enim ẽ sensus coloꝝ figuraꝝ et formarũ ⁊ ꝓprietatũ exterioꝝ susceptiu⁹ ⁊ discertiu⁹. vñ ad visum p̄ficiẽdũ sunt h̄ necessaria .s. causa efficiẽs. organũ siue ĩstrumentũ ꝯueniẽs exterior res op̄ãs siue aer deferens. aĩe intẽtio ⁊ motus mediocris. Causa efficiẽs est v̄tus animalis. Instrumentũ est humor cristallinus in vtroqꝫ oculo collocat⁹. clar⁹ ⁊ rotũd⁹. Clarus est vt sua claritate spũm ⁊ aerẽ p̄ oculos irradiet. rotũdus vt minus sit passibilis. q̄r forma rotũda in lateribus elisa angulos non habet in q̄bus ꝯtineatur sup̄fluitas prestitura lesionẽ. Exterior res coop̄ãs est aer sine quo mediãte visus nõ potest p̄fici. vt enĩ visus p̄ficiat̄ in quibusdã aĩalibus aeris claritas exigit̄. in quibusdam vero obscuritas. ĩ quibusdã aũt mediocritas. nã in murilegis exigitur obscuritas. in vesp̄tilionibꝰ ⁊ in quibusdam alijs animalibus medi

ocritas vt post patebit. Item attentio etiã anime est necessaria. dum eniz circa rem aliquam inuestigandaz alio sensu est intenta oculus minus ꝑfecte videt. qꝛ de re visa nõ iudicat. Item necessarius est motus mediocris. si enim moueretur res visa vehementer, ex multo impetu visus cõfunderetur ⁊ ex motu nimio ⁊ cõtinuo dispergeretur vt patet in remo fracto apparente in aqua ꝓpter motum aque velociter. Sic etiã aliqđ lignum oblongum velociter motum apparet rotundum. De visu vero qualiter fiat fuerũt apud veteres varie opiniones. Fit aũt ſm philosophũ vt patz ex primo capitulo ꝑspectiue tripliciter visus. vno modo ꝑ directas lineas super quas venit spẽs rei vise ad visuz: Alio modo sup reflexas quando scilicet prĩo multiplicantur species a re ad speculum et a speculo fit reflexio ad visum Tertõ modo fit per lineas que licet non sint reflexe ab aliquo: sed diriguntur inter rẽ et visum. non tamen vadunt incessu recto semp. sed aliquando diuertunt a via recta qñ scilicet mediũ multiplex interponitur. Et sunt ista media diuersarum dyaphoneitatum vt quando vnum densius est ⁊ alius rarius id est minus densum ⁊ rarum. Aliquando enim occurrit medium alterius nature sed frangitur radius siue species radiosa nisi veniat super lineam cadentem ꝑpendiculariter sup illud medium secundum occurrens ⁊ voco lineam cadere perpendiculariter super corpus planum ad angulos rectos. super corpus vero spericum quando cadit in eius centrum. Ad visum autem primo modo dictum nouem precipue exiguntur sicut habetur ibidẽ. Primuz est sanitas siue bona dispositõ organi visus. Secnndum est oppositio visibilis contra visum. quia visus tali modo videndi non videt nisi rem illam a cui⁹ partibo venit species super lineas rectas cadentes in centrum oculi que omnes linee ducte a singulis ꝑtibus rei faciũt vnam pyramidem cuius conus est in pupilla ⁊ basis in re visa. vt patet ĩ hac figura. A enim et B sunt (A B

axes quando videns directe ĩtuet. pũctuz. c. Quãdo vo ĩtuet pũctũ. d. tũc ille due. b. c exeũtes ab oc̃lis dicũt axes. D E quia exeũt imediate ab oculi medio ad rem visam. Tertiũ est distãtia ꝓportionalis. Quartum. est situs determinatus nõ nimis ab axe visuali elongatus. qꝛ illud scilicet quod multũ elongatur ab ipso axe licet visui opponatur. tamen distincte nõ cognoscit. Axis visualis est radius ille siue linea que ĩtelligitur duci a medio visus ad punctũ rei vise directe ad oppositum in medio visus. vtz ĩ hac figura Quin A B tũ est soliditas seu densitas rei vise. qꝛ qđ est omnino ꝑuium nõ videm⁹. vñ et aer non videtur eo ꝙ est in fine dyaphoneitatis ⁊ nõ habet densitatem vt dicit autor scientie ꝑspectiue. Sextũ est magnitudo debita rei visibilis qꝛ res potest esse ita ꝑua ꝙ non videbitur in aliqua distantia qꝛ visus non est nisi per piramidem ad oculũ venientẽ que si fuerit valde parua occupabit ꝑtem visus valde ꝑuã. Sed visus non sentit visibile nisi quãdo ꝑs superficiei sue immutata fuerit quantitate visibili. Septimum est raritas medij interiacentis. quoniam mediũ si fuerit densum impedieť multiplicatio speciei vt non veniat debito modo et de facili ad puppillam. Octauum est lux. qꝛ species visibilis non immutat visum nisi cum luce. Nonum est tempus qꝛ visio fit ĩ tempore sicut ꝓbatur in ꝑspectiua. q̃uis eni visibile subito ostendatur visui non tamen discrete cognosceret nec distincte nisi aliqua habita anime deliberatione. que mora indiget et tempore: Et ideo attentio anime est etiam necessaria in predictis. vt supra dictuz est. preterea ſm phm non solum venit species rei vise ad visum secundum piramidem visualem. sed species visus ad rem super consimilem piramidem extensam in eodem loco Dicit enim Aristotiles. in. xix. libro. de animalibus. ꝙ nihil aliud est visum videre q̃ ꝙ visus exeat ad rem visam Et idem vult aug.

primo libro sup Geñ. et vi. musice. a re autem visa nihil venit nisi species eius neq; a visu ad rem venit aliud q̄z species eius nihil enim exit ab oculi substantia qr corrūperetur sed exit ab oculo conus piramidis r dilatatur eius basis super totam superficiem rei vise. Item pbat autor perspectiue i libro primo q̄ nihil videtur nisi per lucem orientem sup rē visam. ab eadem vsq; ad oculum multiplicataz. vnde necessario exigitur tertia piramis. scilicet ipsius lucis. et omnium istorum trium pyramidum coni sunt in oculis r bases in re visa. Quando ergo visus habet species venientes super has tres pyramides. tunc transit species lucis r caloris per medium tunicarum et humorū oculi vsq; ad humorez crystallinum et ibi incipit anima facere iudicium de re visa per speciem illam. Iz ibi non completur. ymo vlterius multiplicatur species vsq; ad neruum obticū siue cōcauum qui latet in superficie cerebri r ibi est virtus visiua in radice. r supposito primo principali vno. aliter enim vna res semper videretur due ꝓpter duos oculos nisi continuarentur ad vnum organum in quo fit vna virtus fontalis deriuata ad pupillas. Hec omnia ostendit autor pspectiue. Aliam rationem visus ostendit r assignat Constan. libro tertio. capitulo vndecimo. Dicit enim spiritum visibilem oculuz et aerem corpora clara esse que irradiatione quadaz sese inuicē irradiando immutant. Aer enim qui iuxta est rem videndaz ab eis proprietatibus immutatur r sic immutatus oculo se offert a quo spiritus visibilis immutatur. Nam ista virtus visiua vsq; ad extremas partes pupille se diffundens aeri immutato adiungitur r quasi vnum cum illo efficitur et color mediante aere delatus anime iudicio presentatur. Aer enim ex varietate formarum sibi obiectarum facile immutatur sicut videmus ex obiecto panni rubei ad solis radium vicinum aerem colorari. vnde non est mirum si oculum claruz et diaphanum sibi immediate conuenctum qualitate et forma consimili afficiat r immutet. Quantum igitur sufficit ad presens opusculum breuiter recollige q̄ visus vel virtus visibilis ceteris sensibus est subtilior et viuacior. vnde a viuacitate visus nomen accepit. vt dicit Isidorus. Item ceteris sensibus est dignior. et ideo pm situm aliis est superior. Item in effectu tanq; quedam ignea vis aliis est potentior. quia alij sensus propinquiora. hic vero sua virtute remotissima comprehendit sub angulo recto et pyramidali visa diiudicat et discernit. pm nobiliorem naturā et dispositionem organi faciliori modo intervidenda distinguit. Unde dicit Aristotiles libro. xij. q̄ visus bonus et acutus erit ex humore temperato. vnde et aues vt aquile vncorum vnguium sunt acutvi sus. et hoc propter purum r subtilem humorem et temperatum in organis visus existentem. et tales aues a remotis et altissimis locis vident cibum. etiaz tales aues altiꝰ se eleuant q̄z alia volatilia. Aues vero in terra manētes non sunt acuti visus vnde prope et non delonge vident cibum suum Item idem libro. xix. oculi glauci nō sunt acuti visus de die neq; nigri de nocte. propter paucitatem autem humorum oculus glaucꝰ mouetur motu maiori. vnde et virtus visiua debilitatur. Nigri autem oculi mouētur minus propter multitudinem humoris. et lumen noctis est debilius et humor in nocte est naturaliter guiosis motus Et ideo spiritus visibilis intercluditur per humorem et impeditur. Item idem visus senum nō est acutus quoniam senum cutis est rugosa. ex quo patet q̄ ex bonitate organi vel debilitate debilitatur et fortificatur vis videndi vnde dicitur ibidem. Cū oculi animalium habent coopertorium et fuerit humor in pupilla mundus et temperatus et motus etiam temperatus et cutis super pupillam tenuis tunc visus est acutis et videt a remotis. sed tamen non perfecte distinguit a remotis inter colores et differentias corpo-

ris. visus tamē talium animalium melius est visu eorum quorum humor in oculis est multus et non habent coopertorium omnino. Nam propter continuam apertionem spiritus visibilis disgregatur et puppilia etiam de facili leditur et sic visus impeditur. In habentibus vero palpebras ⁊ coopercula. patet causa contraria. Dicitur etiam ibidem ꝙ visus accuti causa invidendo a remotis ē propter situm occulorum. Nam oculus eminens est ꝑui visus ⁊ non videbit bene a remotis. sed oculus profundus videt a remotis. Nam motus eius nō diuiditur nec consumitur. sed exit ab eis recte virtus visibilis ⁊ vadit directe ad res visas. vnde cum extra oculum non fuerit coopculuꝫ necessario debilitatur visus nec videbit a remotis nisi debiliter. Hucusqꝫ Arestotiles. libro duodecimo. Et hec sufficiant que de visus proprietatibus generaliter iam sunt dicta Nam alia patebunt infra vbi de natura et proprietate oculi tractabitur.

Capitulum decimumoctauum. De auditu

Irtus audibilis in aurium organis suuꝫ sortitur effectū Est autem auditus sensus ꝓprie sonorum perceptiuus. Unde ad peficiendum auditum quattuor ad minus sunt necessaria. scilicet causa efficiens. organum conuenieus medium ordinate sonum deferens. anime intentio de his conferens vel de his intendēs. Causa efficiēs est virtus animalis audibilis Instrumentum conueniens est quoddaꝫ os petrosum siue cartillaginosum auribus suppositum quod quidem est concauum siccum tortuosuꝫ et durum. Cōcauum est siquidem auditus organum vt in sui concauitate spiritum et aerem contineat. Tortuosum est ne stupor ex subita et vehementi allisione natus spiritum audibilem ledat et iō organi circularitate sonus temperate susceptus spiritum audibilem nō reuerberat sed perficit et delectat. duruꝫ etiam est et siccum vt sic eo melior ⁊ fortior fiat aeris allisio. et sic sonitus maior fiat. vt patet de tympanis que melius resonant flante borea vento scilicet. frigido et sicco q̄ꝫ austro humido atqꝫ lēto. vt dicit Constantinꝰ. et atiā aristo. Mediū vero deferens percussus est aer qui aurium foramina subintrat et allidit os petrosum quod est primum auditus instrumentum. Est etiaꝫ necessarie anime intentio. quia q̄ꝫdiu solicita est et intenta ad diuersa minus viget ad perficiendam virtutis audibilis actionem. sicut videmus in multis vndiqꝫ circundatis. quia fere nihil audiunt cuꝫ mens ad singula suam non habet attentionem. et ideo nihil percipitur tunc auditu. Fit autem auditus hoc modo. duo nerui ab interiori parte cerebri exeuntes in ossibus petrosis aurium infiguntur per quos spiritus animalis ad ossa defertur p̄dicta quibus exterior aer formam alicuius soni referens ei immediate coniungitur. vnde aer percussus ossa illa allidit et spiritus in eis existēs ſm proprietatem aeris ibi existentꝰ et neruos allidentis immutatur. Spiritus vero sic immutatus recurrens ad suam cellulam fantasticam immutationē anime representat. et sic auditus perficitur. Patet igitur ꝙ auditus merito dicitur aereus eo ꝙ per aerem repercussum habet semper generari. inde est ꝙ natura posuit sensum auditus in medio rotundi capitis. vt dicit Aristotiles libro duodecimo. quia auditus circulariter et non directe sonum aeris percussi vndiqꝫ apprehendit. hic etiam sensus sicut et ceteri contristatur. quia corrūpitur in extremis ⁊ in medijs delectat̄ et saluatur. vnde dicit Ambrosius in exame. Incolas regionis vbi oritur nilus auditu esse penitus priuatos ꝓpter fragorem et strepitū horribilem. quoniam idem fluuius de montis precipicio corruens incolarum auribus incutere consuenit stuporem et surditatem. Hic etiam sensus sicut et ceteri multis subiacet passionibus. quia quandoqꝫ totꝰ

aufertur et tunc surditas vocatur. Et quandoq; minoratur. et tunc grauitas auditus nominatur. quandoq; autem cursum suum egreditur. causa antez passionis quandoq; est ex vicio cerebri siue nerui qui est via auditus. et hoc qz opilatur. vel quia aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vicio ipsaruz antrium quia quandoq; a diuersis humoribus corrumpuntur. quandoq; putredines in suis concauitatibus coadunantur. quandoq; lapides vel alia que transitum aeris ad spiritum audibilem impediunt immittuntur. quandoq; ex titillatione vermium et corrosione nerui audibiles molestantur. quandoq; etiaz ex aere corrupto calido vel frigido instrumenta auditus inficiuntur et leduntur quandoq; etiam ex grossa ventositate in poris neruorum sensibilium interclusa via auditus impeditur vt patet in illis in quibus videtur q audiant fistolas cornua aut campanas ex quibus omnibus virtus auditiua leditur vel aufertur sicut in tractatu aurium post dicetur.

Capitulum decimumnonum. De olfactu.

Olfactus siue odoratus ē sensus proprie odorum perceptiuus. Ad quem perficiendum exigitur spiritus animalis tāq; causa efficiens. Necessarium autem est organum expediens scilicet narium perfecta dispositio in quibus sunt caruncule ad modum mammillarum pendētes que sunt proria organa odoratus. et recipiunt spiritum animalem per quosdā neruos a cerebro descendentes. Nares enim nō sunt proprie instrumenta olfactus que sunt cartillaginose. et ideo sunt insensibiles. qō patet quia eis abscisis non priuatur animal odoratu. Similiter nos per fetida loca transeuntes si flatuz reprimerimus subintrantem nares aerem fetidum non sentimus. et hoc est quia ille caruncule opilate quasi quodā motu voluntario sunt obstructe. Sūt etiam hę caruncule concaue et spongiose ideo concaue vt in sua concaua porositate fumum a re odorabili recipiant resolutum. Ideo etiaz sunt spongiose vt in eis vigeat virtus attractiua. et ideo exterior necessaria est aeris cooperatio vt scilicet aer fm fumositatez a re odoranda resolutus immutetur et in ipsis caruncul is incorporetur. Unde sic habet fieri odoratus. Spiritꝰ animalis p quosdam neruos q̄ dicuntur odorabiles ad predictas caruncul as a cerebro transmittuntur. fumus autem corporis odoriferi resolutus aeri admiscetur quem cerebri ventriculi per illas duas caruncul as sibi attrahunt et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic per illam immutationem in spiritu animali factam odoris discretio percipitur. odoratus autem spectat ad fumosaz naturam seu materiam quoniam habet per eam fieri. Odor enim nihil aliud ē q̄ aerea seu fumosa substantia a corpore resoluta. hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessarium et amicabilem attrahit cerebrum sicut cor anhelitum et huiusmodi aeris attractu cerebrum temperatur et confortatur sicut calor cordis attractione anhelitus mitigatur. Vapor enim si fuerit malicioſus fetidus et corruptus spiritum animalez corrumpit et sepius pestiferos morbos generat et inducit. Unde olfactus in suo effectu sepius impeditur quandoq; pter malā cerebri complexiōz quādoq; propter humorum crudorum vel corruptorum in neruis odorabilibꝰ nimiaz repletionem. vt patet in patientibus fluxum narium seu catarrum. quandoq; propter prauam instrumentuorum olfactus dispositionem. quādo scilicet nimis dilatantur vel nimium constringuntur. quandoq; propter superfluam carnis superexcrescentis opilationem. vt patet in poliposis. quandoq; propter apostematis siue cuiuscunq; humoris corrupti infectionem. quandoq; propter alicuius humoris calidi et sicci corrosionem. Ut patet in cancrosis

et huiusmodi. Hic sensus propter sui subtilitatem quando bene disponitur virtutem animalem cōfortat et a fumositate superflua euacuat et econuerso qñ corruptus est aliquo casu vel infectus virtus animalis leditur et in suis actionibus impeditur. Dicit etiam aristoteles. libro duodecimo. q̄ sensus olfact⁹ non est nisi per actionem aeris in animali habenti nasum qui est membrum in medio aliorum sensuum positum in anteriori parte capitis propter iuuamentum anhelitus. Omne animal habens pulmonem habet nasum vel aliud loco nasi propter anhelitus iuuamētum. Unde patet q̄ organum olfactus non solum est in animalibus ad vecētiam et vecorem. verum etiam ad perficiendum virtutem spiritus animalis et attribuendum virtuti vitali in corde adiutorium et vigorem. Hec virtus scilicet odorativa viget in quadrupedibus Unde et solo odore discernūt inter herbas salubres et venenosas et precipue in symeis que eque vel magis discernūt inter cibos et cibos per olfactum q̄ per gustum. Deinde in canibus viget maxime illa virtus qui solius odoris ductu ad sentiendum animalium vestigia viuacitate olfactus infallibiliter ꝺ prehendunt. viget etiam in volatilibus precipue in vulturibus quia secundum Ambro. in exameron. et Ysidorus libro duodecimo. capitulo sexto. ita sunt viuacis olfactus q̄ vltra maria cadauera sentiunt in his ergo 7 in alijs operationis nature conditionibus. admiranda est diuina sapientia que per ista et alia similia dat nobis quodammodo intelligere qualiter per ista sensata materialia ad intellectum eorus que sunt supra sensum sint paulatim cordis interiora ad intelligentiam spiritualium promouenda. et propter hoc ista simpliciter ē in hoc opusculo mea intentō 7 finis meus. Hec de olfactu dicta sufficiant.

Capitulum vicesimum. de gustu

Ustus est proprie sensus saporum perceptiuus Ad quez gustum sensibiliter perficiendū necessaria sunt illa causalia effectiua materialia 7 informatiua que et in alijs sensibus iam sunt dicta. Hā virtus animalis est causa efficiens. causa materialis et instrumentalis est lingua propria cum suis arterys. spiritum animalem ad perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidem lingua ꝑm sue substantie complexionem est concaua porosa humida et insipida. Concaua quidem est vt sui concauitate humorositatem rei gustabilis resolutā in se suscipiat. porosa vt quod esset grossum vel subtile de re gustanda. ad nernos lingue libere subintraret. 7 vt virtus attractiua ad perficiendum ea plus vigeret. humida quidem est vt cooperaretur ad acceptorum dissolutionem. vt si aliqua sicca et dura forsitan lingue vel palato applicarētur humiditate lingue ad digestionem siue qualemcunq̄ resolutionem facilius aptarentur. Erat etiam et insipida vt esset cuiuslibet rei 7 saporis facilius receptiua sicut aqua que si determinatum saporem haberet alterius qualitatem recipere non valeret. Fit autem gustus hoc modo. Duo nerui in medio lingue infiguntur. qui postmodū in multos ramos. in extremitatibus lateralibus lingue dispertiuntur et per eos spiritus animalis in linguaz defertur Cum ergo res gustanda subintrat linguam vel poros neruorum spiritus animalis existens ibi immutatur ꝑm eius proprietates quas postea iudicō anime representat. gustus ergo tanto olfactu grossior est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. quia odoratus natura est fumosa. gustus autē sensibilitas humectatio est aquosa. vt dicit Constan. Hic sensus animali utilis est ad individui conseruationem. gustu enim corrupto vel ablato vis nutritiua deficit et sic substantia animalis paulatiz perit. Gustus autem corrumpitur quando sua instrumenta ledunt vel quādo corrupti humo

res in ipsis dominantur. et hoc fit quā-
do non saporanda sentit. vel quando sa-
poranda sub propria qualitate non ap-
prehendit et hoc accidit quando singu-
laris humor in lingue substantia domi
natur. verbi gratia. si dominatur cole-
ra rubea omnia sentit amara. ⁊ si salsū
fleuma sentit salsa ⁊ sic de alijs vt patet
in febricitantibus in quibus dominiū
corrupti humoris gustum inficit et cor
rumpit. Immutatur etiam quādo ledi
tur per maliciam rei. que gustatur. vt pa
tet in aloe. ⁊ in alijs nimis amaris quo
rū horrore gustus asperatur. delectatur
autē gustus in dulcibus ꝓpter illā quā
habet cum dulcedine assimilationem.
quia dulcedo que fundatur sup̄ calidus
et humidum similis est omnibus mem-
bris que dulcibus maxime nutriuntur
dulcia enim multi sunt nutrimenti. et
de facili membris assimilantur sicut di
cit. Isaac in dieter.

Ca. XXI De tactu

Tactus est sensus specierum tan
gibilium ꝑceptiuus. Nam v̄tu
te tactus anima apprehendit ca
lidum ⁊ humidū frigidum ⁊ siccus. mol
le ⁊ durum. lene ⁊ asperum. Vel ſm Aui
ceñ. tactus est vis ordinata in neruis to
tius corporis ad apprehendendū q̄d tan
git. Hic autem sensus licet sit in omni-
bus partibus pricipaliter tamē viget in
volis manuū ⁊ in plantis quas natura
temperatas ista cōposuit ratione vt sci
licet calida ⁊ frigida facilius persenti-
rent. sunt autem he ꝑtes concaue vt tā
genda melius percipiantur. et tenenda
melius et fortius teneantur. Neruose
vt ibi vigeat sensibilitas. q̄ omne ner-
uosum sensibile est Temperate vt a q̄li
bet re temperata facilius immutentur
Obiectum itaq̄ siue sensatum tactus
dici potest cōpositio primarum qualita
tum et quedam cōuenientia ad illas. vt
asperum lene. durum molle. Item horū
extremis sensus tactus leditur. vt patz
in nimis calido ⁊ nimis frigido in medi
is natura delectatur. vt in tepido. Ad
istum autez sensum perficiēdum exigūt
ista scilicet causa efficiens. et hec est de
riuatio spirit⁹ animalis ad organa ta-
ctus. Item instrumentum conueniens
⁊ hoc est duplex. scz nerui d̄ cerebro egre
dientes singulis membris spiritus ani
malem deferentes. Secūdariū vero in
strumentū est caro in qua nerui inuolu-
ti sunt et infixi per quos virtus tangibi
lis operatur. Nam ipsis mediantibus
species rei tangibilis anime iudicio de
portatur Item tertium exigitur. scilicet
exteriorum coopatio que est necessaria
vt res tangenda organo tactus appro-
pinquet ex cuius appropinquatione spi
ritus animalis in carne ⁊ neruis existēs
immutetur et immutatus proprietatez
rei tacte representet. ⁊ sic sensus iste in
sua actione fit completus vt dicit Cō
stan. Hoc autem est proprium sensus
tactus q̄ omnes alij sensus habent sin-
gulare membrum et organum sue actio
ni specialiter deputatum Solus autem
tactus est generaliter in membris om-
nibus exceptis pilis et crinibus ⁊ pedū
ac manuum vnguibus in quibus non ē
neruus et per consequens neq̄ sensus.
Hic sensus pre omnibus alijs magis ē
terrestris atq̄ grossus. et ideo aspera et
dura ⁊ cetera huiusmodi terrestres pas
siones sensibus alijs similitudinis gra
tia perfectius cōprehendit. Hic sensus
q̄uis alijs sensibus ratiōe obiectorum
videatur grossior esse. suppositis tamen
alijs iudicatur esse vtilior. q̄ q̄uis alij
sensus possint aliqualiter eē sine tactu
tamen bene ⁊ complete esse sine tactu
est impossibile. vt dicit philosoph⁹. vn-
de generalior est tactus ceteris. tum q̄
per omnes corporis particulas diffundi
tur. tum quia omnibus alijs sensibus
cooperatur precipue gustui. Hi enim
duo sensus. scilicet gustus et tactus
sunt magis continui cum ipso corde. et
ideo sunt magis de esse animalis et d̄ su
is sensatis iudicant expressius et obie-
ctis Om̄e enim membrorum habet v
num neruum vel duos quibus sensus
tactus et motus voluntarius perficitur
⁊ completur sicut in anathomia Cōstā.
inueniuntur. Leditur aūt iste sensus tact⁹

quandoqꝫ sicut et superiores quandoqꝫ autem ex toto aufertur vbi sensus et motꝰ voluntarius penitus amittuntur vt contingit in membris paraliticis ⁊ contractis. Item quandoqꝫ minoratur sicut quando aliqđ membꝝ obdormire dicitur quando scilicꝫ ꝓpter aliquaꝫ opilationem vel mēbri cōstrictiōem. spiritus sensibilis libere transire per mēbrū non ꝑmittitur. Leditur etiam a mala cerebri compassione vt patet in epilenticis. qui hora accessiōis etiā tactū ignis non aduertunt Sepe etiam patitur ab extrinseca aeris immutatiōe vt in digitis nimio frigore ꝯstrictis in quibꝰ motus voluntarius impeditur. vnde vnus alium constringere non potest. Itē quādoqꝫ ex partiū corporis incisione. Nam membrū a corpore precisum nihil omnino sentit etiā si concussum fuerit penitꝰ vel combustum. Item membrū etiā manēs in corpore si fuerit aliquo casu mortuum vel putrefactū sensu tangibili omnino priuatur. tanto eni sensus tactus grauius patitur quanto ꝓfundius i neruis sensibilibus vulneratur. Itez cū dolor sensus sit rei nociue contingens ex ꝑtium discontinuatione. res inferens dolorem membro maxime ledit tactum ⁊ maximam infert corpi passionē ⁊ grauem efficit immutatiōem. Nam omne sensatum immutationē facit in organo sensitiui sui. vt dicit philosophus. Itē plures immutatōes faciunt sensata tactus q̄ꝫ aliorum sensuum. grossior enim est et materialior ceteris sensibus. et ideo fortius retinet impressiones conuenientis ⁊ inconuenientis. Item quia tactus est sensus vniuersalis adherens singulis partibus. ad vniuersalem destructionem tactus destruitur subiectuꝫ totius animalis. Non sic est de aliis sensibus. Destructo enim sensu visus alie virtutes animalis ꝓpter hoc non destruuntur ymmo quādoqꝫ in suis actionibꝰ fortius intendūtur. sed destructo tactu destruitur omnis sensus. vnde patet q̄ sensus tactus est subiectū omniū alioꝝ sensuum ⁊ fundamentum Item cū quatuor sensus alij singulari et proprium sensatum habeāt. ⁊ obiectū scilicet q̄ sic cadit in vno sensu/ q̄ nō in alio sicut calor in visu. sapor in gustu ⁊c. Solus tactus est qui omnibus alijs organis sensuum/ suas imprimit passiones. Est ei cōmune omnibus sensibus q̄ propria habent obiecta et sensata in quibus nō errant nisi casu. propter quedā enim accidentia contingit sensum particularē errare. qꝛ vt dicit Ares. hmōi faciūt sepe fantasiā mentiri vt patet in visu qui iudicat stellam magnam esse paruam propter magnam distantiam situs. et gustu qui dicit amarū dulce et econuerso propter palati infectionē et sic de aliis contingit. Cōmune igitur est ⁊ generale q̄ omnes sensus ꝑticulares exteriores a ꝯmuni sensu iteriori tanq̄ꝫ linee quedam a centro particulariter exeunt ⁊ secundum varias eorum passiōes organa sensitiua ꝑficiunt. et suorum sensatorum formas ⁊ similitudines ad sensum communem singulariter reducunt quo mediante de singuloꝝ proprietatibus et differentijs quantū eorū actioni congruit iudicant et discernunt. Et hec dicta de proprietatibus virtutum et sensuum iam sufficiant.

Ca. XXII. De his que exiguntur ad perfectionez nature

Icut ad regimē nature exigūtur sensus ⁊ virtutes. ita ad ꝑfectionem eiusdem exiguntur necessario spiritus quidam/ quorum beneficio et motu continuo/ tam sensus quam virtutes in amialibus moderantur/ vt suas peragant actiones. Dicitur autem spiritus prout hic sumitur/ quedā substantia subtilis et aerea/ virtutes corporis excitans ad suas peragēdas actiones. Uel sicut dicitur in libro spiritus ⁊ anie. Spiritus est quoddaꝫ corpus subtile/ vi caloris generatum ⁊ in humano corpore per venas corporis viuificans/ et per arterias pulsatiles/ anhelitum/ vitam atqꝫ pulsum animalibus administrās. sensum et motū volūtariū. mediantibus neruis ⁊ musculis opās in corporibus animatis Hic spūs

scdm medicos sic habet generari. dum per calorē agentez in sanguinem fortis in epate fit ebulitio. Fumus quidaz resoluitur qui ex venis epatis subtiliatus ⁊ depuratus. in quādā subtilem ⁊ spūalem substātiam siue aereā naturā ꝯmutatur. q̄ spiritus naturalis dicitur/eo ꝙ sua potestate naturaliter sanguinē subtiliat ⁊ a leuitate sua ip̄m ad singula mēbra impellit ⁊ agitat. ⁊ ideo iste spūs est virtutis naturalis ꝓprie regitiuꝰ. vt dic̄ Constan. Hic idem spūs ꝑ venas quasdā ad cor mittit. vbi ꝑ collisionē ⁊ motū partiū cordis ad inuicē magis depurat̄ et in naturā subtiliorē conuertit̄. ⁊ tunc spūs vitalis a phisicis nuncupatur/eo ꝙ a corde ꝑ arterias ad totius corpis membra se diffundit. ⁊ spiritualē virtutem augmētans. eius operatiōes rectificat ⁊ custodit. Nam quedā arteria a sinistro cordis ventriculo exiēs/in suo ortu mox in duos diuiditur ramos. quoꝝ vnꝰ tendit ad inferiora in plurimos diuisus ramos/quibꝫ mediantibus spiritus vitalis ad omnia inferiora membra vnificāda in corpe deportatur. Alter vero ramus tendens ad supiora diuiditur. iterum in tres ramos/quorū dexter ad dexterum brachiū. sinister ad sinistrū equaliter se diffundit. In arterijs sic diuersimode bifurcatis/transfunditur spiritus vitalis per totum corpus. ⁊ vitalem in arterijs pulsum opatur. Medi⁹ vero ramus ad cerebrū se extendit/⁊ superiores ꝑtes viuificans vitalem spiritū in omnibꝫ partibꝫ circumfundit. Idem vero spūs ad ventriculos cerebri vlterius penetrās ibidē plus digeritur ⁊ subtiliatur. ⁊ in essentiā animalis spūs/ q̄ subtilior est ceteris transmutatur Iste igit̄ spiritus animalis/in anteriori ventriculo cerebri generatus/ꝑticulariter diffunditur per organa sentiendi. Nihilominus tamē pars remanet in eisdem ventriculis. vt sensus comunis ⁊ imaginatiua virtus ꝑficiatur Deinde transit ad medium ventriculū. s. ad cellulā logisticam. ad perficiendum intellectum Formato aūt intellectu. transit ad puppim siue ad cellulā memoralez. impressiones in alijs cellulis factas secum deferens vt in thalamo memorie reponātur. A puppi vero. i. a posteriori ꝑte capitis id est cerebri/ꝑ medullam spine dorsi. que a ꝓhisicis nucha dicitur penetrat ad neruos motiuos. vt sic motus volūtarius in omnibus partibus corporis inferioris generetur. Unus igitur ⁊ idē spiritus corporeus. subtilis tamen ⁊ aereus. propter diuersa officia in diuersis membris/diuersis nominibus est vocatus. Nam spiritus naturalis est in epate. spiritus vitalis in corde. sed spiritus dicitur animalis. prout in capite operatur. Hunc quidem spirituz non debem⁹ credere humanam animam siue rationalem animū. sed potius vt dicit Augustinus. eiusdem vehiculū et proprium instrumētum. Mediante enim tali spiritu. anima corpori iungitur. et sine talis spiritus ministerio/nulla anime actio perfecte in corpore exercetur. Unde istis spiritibus lesis/⁊ in suis effectibꝫ qualitercūqꝫ impeditis/resoluta corpis et anime armonia. rationalis spiritus in cunctis suis operatiōbus in corde impeditur. vt patet in maniacis ⁊ in freneticis/et alijs in quibus vsus rationis sepius non habet locum. et hoc est quia predictorum spirituum humore vel vulnere leditur instrumentum. Istis igit̄ spiritibus confortatis/anima confortatur. ⁊ istis debilitatis vel deficientibus ipsa anima quo ad regimen corporis deficit vel in suis actionibus minoratur/vt plane dicit Constan. Et hec de istis spiritibus sufficiant q̄tum ad p̄sentem pertinet tractatum.

Ca. XXII. De pulsibus

Cum pulsus spiritus vitalis sit effectus. restat vt de pulsibus ⁊ eorū propretatibꝫ aliqua dicam us. Est itaqꝫ pulsus s̄m dyastolem et sistolem id est s̄m dilatationem et constrictionem cordis ⁊ arteriarū motus. Cum igitur cor in continuo motu existens a centro vsqꝫ ad circūferentiam in sanguinis ⁊ caloris motu ac in pulsu spiritus vitalis

cōtinue moueatur. ex tali motu vsq; ad extremitates dilatat. q̄ñ vero e conuerso ab extremitatibꝫ ad centrū mouetur costringitur. cordis igitur dilatatio ad frigidū aerem attrahendū et cōstrictio ad aerem fumosum expellendū sunt causa pulsus. Ad hoc āt necessarius est pulsus vt dipositio spiritualis virtutis intelligatur et eius opatio cognoscatur. Hic itaq; pulsus a corde incipit per arterias ⁊ ad extremitates corporis se diffundit. vnde cōsistentiā cordis ⁊ eiꝰ actionē ostendit Solet āt a medicis non in omnibꝫ partibus corpis sed in brachialibus arteriarum motus pulsus conmuniter inueniri. quoniā in quibusdā non posset bene discerni ꝓpter earū a centro cordis elongatiōem. in quibusdā autem ꝓpter cordis regentis occultationem. in quibusdā aūt ꝓpter ossiū ꝯstrictiōem. Et ideo antiqui sapiētes ad discernendum pulsum arterias brachij elegerūt. ⁊ hoc siquidē fuit facilius vtilius ⁊ honestius facilius quia carnose partes arteriam nō occultāt. vtilius q2 brachiales arterie cordi magis approximāt. honestius quia nec egro nec medico aliquā verecundiā generant seu ministrant. Indecens eni esset ⁊ verecundum occulta mēbra corpis denudare. Discernitur autē pulsus ꝓprie ꝑ digitoꝝ appositiōem sup locum pulsātilē. qd̄ fieri ꝯsueuit cū mediocri impressione. aliter in forti aliter id debili quia in forti et carnoso fortius in debili ⁊ carnibus denudato: remissius et leuiori pressione fieri cōsueuit. Ad hꝫ est sciēdū vt dicit Cōstan. q̄ multe sunt pulsuum diuersitates que tamē ad decē referuntur vel reducunt. Primus attenditur ꝑm dimensionis quātitatē. ⁊ hic est triplex. magnus quado per longū latum ⁊ profundū arterie se diffundit Et peruenit iste pulsus fortis ⁊ grossus ex fortitudine spūs quo dilatatur pulsus et est pulsus ex nimio calore qui indiget infrigidatione ⁊ ex mollicie membri obedientis dilatatioi. dicitur ⁊ paruus occultus ⁊ strictus q̄ñ ad centrū redit. ⁊ hoc fit ex defectu virtutis et paruitate caloris. dr ⁊ mediocris equalis et tpatꝰ quando nec centro nec extremitatibus est vicinus. hec mediocritas ex magno ⁊ paruo procedit Item cōsideratꝰ ꝑm tempus motuū ⁊ dicitur velox tardus ⁊ medius. velox dicitur q2 paruo tempis interuallo sepius mouetur. et hoc cōtigit ex forti calore ⁊ virtute. tardus q2 magnum ꝯtinet tpis interuallū vel spaciū ad sui motus cōplementū. ⁊ hoc accidit ex defectu virtutis ⁊ caloris minoratione. Medius inter hos laudabilis ē habendus Tertio cōsideratur pulsus secūdum tenorē virtutis. ⁊ ꝑm hoc est fortis debilis ⁊ medius. fortis ē q̄ñ quadā virtute a se videt expellere digitum tangētis. et hoc accidit ex fortitudine virtutis et mollicie organi facilis ad mouendum Debilis est q̄ñ debiliter digitū percutit et hoc est ex imbecilitate virtutis ⁊ duricia organi inobedientis. mediꝰ ab vtroq; tēpatur. Quarto attenditur ꝑm cōsistentiā organi. et tunc dicitur durus et mollis ⁊ medius. durus est q̄ñ cum quadam aspitate ⁊ duricia resistere videtur ⁊ hoc ꝓuenit ex vasorū siccitate. mollis est quando digiti cū magna suauitate sentiūt ita vt videat ab eis penetrari. ⁊ hoc ꝓuenit ex hūmiditate. medius inter hos duos est tpatus. Quinto iudicat ꝑm plenū ⁊ vacuū ⁊ medium. plenus est qui quadam hūmiditate redundare videtur. ⁊ hoc ꝓuenit ex nimia sanguinis ⁊ spūs repletiōe. vacuus aūt est quādo apparet inflatus. sed tāgitur quasi vacuis digitis ꝑforatur. medius ab his est temperatꝰ. Sexto indicatur puulsꝰ ꝑm qualitatē arteriarū. ⁊ diuiditur in calidum frigidū ⁊ medium. calidus est cum digitoꝝ extremitates sentiūt calidam arteriaꝝ substantiā ⁊ hoc ꝓuenit ex materia itra habita. s. ex spiritu ⁊ calore. i. calido sanguine. frigidus ecōtrario mō est intelligendus. medius vero ab his duobus tempatur. Septimo iudicat ex opere quietis et hic diuiditur in spissum rarū et i mediū. Spissus est qui in sua dilatatōe digitorū extremitates sepe percutit ⁊ subito recedit. ⁊ hoc accidit ex fortitudine caloris et defectu virtutis. fortitudo enim caloris remedium

querit refrigeratiōis. defectus vero virtutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo laborat. rarus vero ecōuerso et ex contraria causa prouenit. s. ex tarditate caloris et fortitudine virtutis. medius inter hos erit tpatus. Hi. vij. pulsus sensu sunt notabiles et ad discernendū ceteris faciliores. Alij vero tres pulsus quorū primus diuiditur in pondus laudabile et non laudabile. Secūdus qui diuiditur in concordem et in nō equalem. Et tertius qui secundū pcussionem maiorē vel minorē diuiditur in ordinatū et in non ordinatū tamen vix valent a pitissimis medicis deprehendi. et ideo de eis ad pñs suspsedendū est. si q̄s tñ eas scire voluerit i septimo libro pātegñ. cōstantini capl'o tertio de quo hec exprimimus iueniet determinata sufficientissime oīa et expressa ibi d̄ pulsu caprizante marcellino serrino verniculoso formidante estuante et tremente diffusius disputatur d̄ q̄bo nihil ad presenstum ꝓpter difficultatem tū etiā ꝓpter singulariū pulsuū multiplicitatem tū etiam quia pñti opusc'o multū necessaria non videtur.

Capitulum vicesimumquartū. De varietate pulsuum

Variatur autem pulsus ꝓpter mlta. Primo propter sexus discetionē nā in masculis qui validioris sunt nature et fortioris fortior est pulsus q̄ꝫ in feminis que sūt nature magis debiles et hoc est quia natura sepe iterando nititur supplere in feminis q d̄ p fortiorez pulsum semel in masculis opatur. Item variatur pulsus p complexionē q̄r si fuerit calida facit pulsū fortiorē maiorē et velociorē. si vero frigida facit puū debilē atq̄ꝫ tardū. si āt hūida mollē reddit et spissum si sica asperū atq̄ꝫ durū Item diuersificat ꝓpter variā corpis dispositōez q̄r in macilentis generaliter ē pulsus fortior et viuacior quā in crassis. et hoc forsitā ꝓpter minorē arterie p molem carneā occultatōz. vel ꝓpter maiorē caloris naturalis q̄ abūdat i macilētis intensionē q̄ quidē calor pulsum efficit fortiorē Itē ꝓpter etatis diuersitatē q̄r pueri hñt velociorē pulsuz ad īnati caloris refrigeratiōez. q̄r in talib' plus abūdat nā velocitatē facit magnitudo caloris et debilitas virtutis q̄ ad attrahēduz frigidū aerē semel nō sufficit. vt supradictū est. iuuēs vo ꝓpt abundantē i eis virtutē pulsuz hñt fortē et velocē. Senes vero ecōuerso puū tardū debilē et rarū. et hoc q̄r eoꝝ cōplexio appropīquat frigiditati. vñ nō ē necesse multū attrahere aerē frigidū cā refrigeratōis. Alie āt etates his affines sm ea cui magis approximāt pulsuz similiorē sunt hñtes et hoc tā in masculis q̄ꝫ in feis. Itē ꝓpt tpis īmutatōez. nā ver ꝓpt tpantiā frigiditatis et caliditatis pulsū facit fortē. silr et autūnus. Omē ei tpamētū vtuti naturali adhibet incremētū. Estas vo q̄r calidissima ē debilē pulsum reddit et puū proter nimiā pectoris dilatatōz propt quā euanescit vt' et debilitat. et iō pulsus debilitati nō sufficit vt magn' efficiat. hyēs aūt quia frigida est facit pulsuz tardū. sz tamē multū fortē. tarditas aūt pueniet ex hoc q̄ nō optet multū refrigerari. fortis a ūt ē q̄r calor naturalis ad iteriora refugit corpis. vñ vtutē et pulsū confortat qñ nō excedit. Calor vero estiualis vtrūq̄ꝫ dissoluit. Item ꝓpt diuersoruz climatū et regionū inhabitatōz. q̄r in calida regiōe habitantes vt in ethyopia pulsum habēt velocē quasi estiuū. habitantes vero in frigida pulsum hñt similem hyemali. Inhabitātes vero sub linea equinoctiali pulsuz hñt mediocrē sicut in tpe vernali et autūnali. Similiter aer calid' frigid' et siccus siue tpat' pulsum variat et imutat. Item ꝓpter impregnatiōz. nā pregnātes in pulsu sunt mutabiles q̄r in pricipio vsq̄ꝫ a sextū mensem pulsuz hñt fortē spissum et velocē q̄r calor calorem augmētat naturalē et vires mulieris vsq̄ꝫ ad hoc tpus sunt mediocres et fetus adhuc pu'. vñ paꝝ nutrimēti abstrahit ab earum corpib'. et iō ē pulsus ad hoc tpat'. In septimo vero mense fetus maiorat et iō magis nutrimētū requirit vñ natura grauat et p consequēs pulsus debilitat. Item ꝓpter somni et vi

giliaꝝ alteratiõꝫ qꝛ tempe somni paru⁹ esse solet ⁊ tardus. sed post somnũ fit fortis ⁊ magn⁹, quia tũc calor naturalis cõfortatur. verũtamẽ si somn⁹ nimis ꝓlongetur pulsus rarescit et debilitat. Propterea si quis a somno excitetur subito natura discutit ⁊ pulsus velox spissus tremẽs ⁊ inordinat⁹ subito inuenitur. sed cum quiescit iterũ reuertitur in pristinũ statũ. Item ꝓpter laborẽ ⁊ corporis exercitatõeꝫ que si fuerit tempata pulsum facit fortẽ magnũ velocẽ ⁊ spissum. quia calor naturalis post hmõi excitat. si vero exercitiũ exiuerit tempamentuꝫ accidit ecõtra pulsus paruus dur⁹ tardus ⁊ rarus quia in fine laborantibꝫ virtus deficit ⁊ calor naturalis dissoluitur et pulsus ꝑ consequẽs minoratur. Iteꝫ ꝓpter balneorũ assuefactiõem. Nam in aqua calida balneantes tꝑate pulsuꝫ habent fortem ⁊ magnũ ⁊ spissum. ⁊ hoc ꝓpter nature ꝯfortationẽ ⁊ ꝓpter supfluitatũ humidarũ cõsumptiõeꝫ. sed in nimis morantibꝫ in aqua pulsus debilis efficitur remanet tñ sicut prius velocitas ⁊ spissitudo. Similiter balneãtes in aqua frigida tꝑate pulsũ habent fortem ⁊ velocẽ. ⁊ hoc cõtigit propter caloris naturalis coadunatiõeꝫ ⁊ confortationẽ ꝟtutis prouenientis ex tempamẽto exterioris infrigidationis. sed nimia mora in tali balneo pulsũ debilitat ⁊ virtutẽ. et hoc contigit in macilentis plus q̃ꝫ in crassis propter frigiditatẽ ad exteriora nimis subito. ⁊ quasi sine obstaculo penetrantẽ ⁊ quasi ꝑcordia plus debito ꝯstringentẽ. Item ꝓpter cibi ⁊ potus variã sũptõem. Cibus enim supfluus ⁊ indigestus pulsum debilitat. moderatus vero digestusq̃ꝫ ac ꝑ membra diffusus excitata virtute pulsum augmẽtat Similiter ⁊ pot⁹ moderatus et digest⁹ pulsum facit fortẽ magnũ ⁊ velocẽ. frigidus aũt rarũ et tardũ. Itẽ ꝓpter passionũ anime variationẽ. Nã ira facit pulsum velocẽ fortẽ et spissũ leticia mediocrẽ. Timor silr pulsum efficit velocẽ inordinatũ ⁊ trementẽ similiter ⁊ dolor et ita de alijs cõtingit. Hec aũt dicta de anime ⁊ eius potẽtiarũ ꝓprietatibus et effectibus quãtũ spectat ad hoc opusculum iam sufficiãt. Nũc aũt de ꝓprietatibus humani corporis cui⁹ anima virt⁹ ẽ ⁊ ꝑfectio adiuuãte dei gratia aliqua sũt dicenda.

Incipit liber quart⁹ de proprietatibꝫ substantie corporee.

E humani

itaq̃ꝫ corpis et partium ei⁹ ꝓprietatibꝫ tractaturi ab elementaribus q̃litatibꝫ et humoribus; ex quibus constat corpus est primitus inchoandum.

Capitulum primũ

De quattuor elemẽtaribꝫ qualitatibꝫ.

Uattuor itaq̃ꝫ sunt elementa ⁊ elementares qualitates ex q̃bꝫ cõstituit omne aĩatum corpus materialiter ꝑcipue corpu⁹ humanũ; qd̃ inter oĩa elemẽta est nobilissimũ ⁊ nobilissime int oĩa ꝯposita ordinatũ vtputa propriũ aĩe rõalis organũ ipi⁹ opationibus tã naturalibꝫ q̃ꝫ volũtarijs deputatũ. Est itaq̃ꝫ corp⁹ hominis ꝯpositũ ex q̃tuor elemẽtis. s. ex terra aqua igne ⁊ aere quoꝝ quodlibet habet ꝓprias q̃litates Sunt aũt quattuor prime ⁊ pricipales s. caliditas frigiditas siccitas hũiditas que dicũtur prĩe quia primo labunt ab elemẽtis in elemẽtata. Dicunt etiã pricipales qꝛ ab eis oẽs secundarij effect⁹ oriuntur Harũ qualitatũ due sunt actiue. s. caliditas ⁊ frigitas. alie vero due. s. siccitas ⁊ humiditas sũt passiue. vñ ab istarũ qualitatũ ꝑualentia ⁊ dñio dicũtur elemẽta actiua vel passiua. Dicũtur autẽ prime due pricipaliter actiue. nõ qꝛ ille tm̃ agãt. qꝛ passiue similit agunt Nulla eni qualitas est ociosa in corpore sed he iõ dicutur actiue. qꝛ ꝑ actões earꝝ alie hñt induci ⁊ ꝯseruari. Nã caliditas q̃ñq̃ꝫ humiditatẽ q̃ñq̃ꝫ siccitatẽ inducit ⁊ custodit vt potest videri i carne salsa. calor eni solis frestres ꝑtes dissoluit ⁊ aquosas ⁊ aereas ⁊ sic relaxãdo ⁊ remolliendo a calore inducitur humiditas.

siccitatem aũt inducit qꝛ calor agẽs in humiditatẽ pri⁹ eã dissoluit ⁊ dissolutã cõsumit ⁊ sic siccitas que est lima caloris inducitur ⁊ etiã cõseruatur. Caliditas igit̃ est elemẽtaris q̃litas summe actiua ꝙ patꝫ ꝑ ei⁹ affectũ Dum enim agit in rẽ aliquã. primo eius ꝑtes dissoluit quibꝰ dissolutis res debilior efficitur q̃ ꝑ ꝑtiũ coherentiam fortior fuit. ⁊ ideo actio rei agentis min⁹ resistit. Item caliditas est oĩm generabiliũ artifex ⁊ causa generatiõis totius pricipaliter effectiua. Est aũt duplex caliditas. caliditas solaris siue celestis generãs. ⁊ hec ẽ saluatiua et generatiua. Unde qñq̃ generãtur rane ex celesti calore in aere. alia est elementaris et generata. ⁊ hec ẽ corruptiua ⁊ ꝯsumptiua sicut qñ fit coadunatio fractorũ radioꝝ in puncto alicuius corpis ꝑspicui si fiat coadunatõ radioꝝ in speculo põt incendi stuppa ex reflectione radiorũ ⁊ cõburi. Itẽ inferiorũ ad supiora reductiua faciẽdo eni motum a centro ad circũferentiã dissoluit terrestria in aquosa ⁊ aquosa in aerea ⁊ illa in ignea ⁊ sic inferiora ⁊ media reducit in sua supiora. Itẽ eoꝝ que dure sũt cõpactõis est remollitiua. agẽdo eni in grossaꝫ substantiã eã mollificat dissoluendo vtꝫ in metallis calore lique facto dissoluẽdo eni terrestria in aquosa remollit. Item molliũ ⁊ liquidoꝝ est induratiua vt pꝫ in ouo igni apposito qꝛ liq̃diori bus ⁊ subtilioribꝰ ꝑtibꝰ resolutis. terrestribꝰ ꝑtibꝰ remanẽtibꝰ indurescit. Itez densoꝝ est subtiliatiua. dũ eni motũ a centro ad circunferẽtiã hẽat vi sua rẽ i quã agit dissoluit ⁊ sue actioni ydoneã reddit. vñ cũ rem ad simplicitatẽ reducere laborat ꝑ ꝯsequẽs subtiliat. nã simplicitas grosse rei subtilitas ẽ que nascitur ꝑ minorẽ ꝑtiũ cõpactiõem vt pꝫ in glacie que calore soluta subtiliat̃ Itẽ virtute sua ẽ depuratiua metalloꝝ ⁊ rubiginis ipoꝝ cõsumptiua Nam agẽdo in substãtiã ipsi⁹ metalli illã disoluit ⁊ si q̃d inuenit feculentie rubigis separat ⁊ cõsumit. si aũt fuerit aurũ omnino purũ violentia caloris quidẽ dissoluit̃ sed nõ consumit̃. vnde aurũ ꝑfecte depuratuꝫ q̃uis ꝑ calorem dissoluatur nõ tñ in suo pondere minoratur. Itẽ caliditas est accidẽtaliter corruptiua vt est videre qñ calor plus dissoluit q̃ cõsumat. ipi humores putrefiũt ⁊ corrũpũt̃ vt pꝫ in cumulo frumẽti aqua asperso vbi calor interclusus aquã resoluit i famositatẽ que inclusa ⁊ retẽta grana remollit ⁊ putrefacit ac corrumpit. Item naturaliter est grauiũ alleuitiua. dũ el hũiditas ꝑ calorẽ resoluta cõsumitur. põdus minoratur ⁊ sic substantia rei leuiatur. ꝓpterea calore agẽte in humiditatẽ fumus generat̃ qui fumus alleuiatur ⁊ depuratur ⁊ in spiritũ scꝫ substãtiã leuẽ ⁊ aereã mutatur ⁊ rem in qua continetur reddit leuiorẽ. Hinc est ꝙ corpa animaliũ viuentiũ incomꝑabiliter sunt leuiora q̃ corpa mortuorũ ꝓpter calorẽ ⁊ spiritũ cõtentũ in arteriis ⁊ i venis. Sic eni corpa animãtiuꝫ sunt leuiora post prãdiũ q̃ añ ꝓpter caloris cõfortatiõeꝫ. Item accidẽtaliter ẽ caliditas aggrauatiua. Agẽdo eni in substantiã rei. subtiliores et leuiores ꝑtes cõsumit ⁊ remanẽtibꝰ ꝑtibꝰ grossioribꝰ fit ꝯpactio ⁊ ꝑ ꝯsequẽs aggrauatio. per poroꝝ etiã apertioeꝫ ex vi caloris fit spirituũ euaꝑatõ ex quoꝝ pñtia corp⁹ leuiat̃ q̃bꝰ euaporatis ꝑ ipoꝝ absentiã aggrauatur. Itẽ caliditas est caloris rubei generatiua. agẽs eni in materiam partes terrestres resoluit in aquosas ⁊ illas in aereas ⁊ in igneas. vñ ex circũfusione ignearũ ꝑtiũ imitantiũ rei supficieꝫ calor igneus .s. rubius generatur sicut est videre in rosis. Propterea dũ ꝑ calorẽ calidi humores in corpe generant̃ ex eorũ diffusione ꝑ corpis supficiẽ color rube⁹ generatur. Item accidentalit̃ ẽ discoloratiua qꝛ per caliditatẽ poros aperiẽtem exalãt humores et spiritus euanescunt ex quoꝝ pñtia fiebat coloratio eoꝝ absẽtia color discolor generat̃. sicut est videre de rosa que de fumo sulphuris albescit Item nimis intẽsa naturaliter est mortificatiua. quia dum vltim⁹ mot⁹ caloris agit in substantiã eam ad vltimũ resoluit. resoluendo in fine destruit ⁊ cõsumit. Item accidentaliter est viuificatiua. quia per caliditatẽ prestantez motũ

cordi in spititibꝫ sit spirituũ in corpe re
stauratõ ⁊ nutrimenti membroꝝ fit com
petens administratio ⁊ sic ꝑ consequẽs
corpꝰ regit ⁊ viuificatur. Recollige ita
q̃ ex predictis ꝙ caliditas ẽ elementa/
ris ꝓprietas summe actiua penetratiua
summe mobilis ⁊ motiua generata ex
motu radioꝝ suiꝑius multiplicatia siue
cõmunicatiua illorũ in quorũ sustanti
am agit in suã spẽm trãsformatiua illo
rum q̃ frigiditate mortua sunt ⁊ destru/
cta viuificatiua ⁊ renouatiua. vt patet
in radicibꝫ ⁊ in plantis que hyemali fri
gore mortificati vernali calore reuiui/
scunt. inferioꝝ ad supiora reductiua. at
tractiua. supfluoꝝ ꝯsumptiua ⁊ sordiuꝫ
purgatiua. in materijs diuersis diuer/
soꝝ immo oppositoꝝ est effectuũ ꝓducti
ua. et ideo nũc inuenit rarefactiua et re
mollificatiua liquefactiua ⁊ apitiua et
ecõuerso. nũc condẽsatiua ⁊ induratiua
ꝯstrictiua et opilatiua. nũc etiã saluati
ua nunc corruptiua. Est etiã vtue ꝓpria
saporũ immutatiua. nã acetosa et agre/
stia cõuertit in dulcia vt ẽ videre in fru
ctibꝫ ⁊ in vuis. ꝑ nimiã aũt intẽsionem
et excessum dulcia cõuertit in amara et
in salsa. Nam ex calore intẽso exurente
sanguinem sanguis in coleram cõuerti
tur. et per eundẽ aqua ꝑ fortẽ ebulitio
nem subtiliores ꝑtes aereas ꝯsumentez
terrestribꝫ manẽtibꝫ in salis substãtiaꝫ
transmutatur Est aũt caliditas crudoꝝ
et indigestoꝝ maturatiua ⁊ maturitatẽ
in fructibꝫ celeriꝰ ꝑfectiua. vñ in regio/
nibꝫ calidis fructus citius maturescũt q̃
in frigidis ⁊ plus dulcescũt et etiã for/
marũ ⁊ spẽꝝ potẽtia in materia latenter
existentiũ ad actũ deductiua vt patꝫ in
mineraribꝫ. nã ꝑ caloris actiõez aurũ
es argẽtũ ⁊ cetere metallice species de la
pidibꝫ educunt ⁊ forma nobiliori vesti/
unt. Per calorẽ etiã dissoluẽtẽ substanti
am cinerũ ⁊ depurãtẽ cineres in vitruꝫ
cõuertunt. vnde pꝫ ꝙ calor aeris ⁊ natu
re est mister qꝛ mediãte calore nobilissi
me spẽs ⁊ forme tã naturales q̃ artifici
ales de potẽtia ad actũ ꝓducũt. Est in/
sup caliditas impssa i aere plurimarũꝫ
passionũ vt puta nubiũ corruscationũꝫ
fulgurũ ymbriũ ⁊ hmõi generatiua Nã
vi sua actiua attractiua vapores varios
siccos ⁊ hũidos ad diuersa aeris intersti
cia eleuat q̃bus aggregatis ⁊ ꝯdensatis
in nubes calor inclusus eas alterat i va
rias spẽs ⁊ trãsmutat. q̃s diuersimode
tandẽ dissoluit ⁊ dissolutas nũc in spẽꝫ
niuis vel grãdis nũc in spẽm pluuie seu
imbris ad tras vndiq̃ circũspgit. Est ꝑ
terea hec caliditas suoꝝ obiectoꝝ a cen/
tro ad circũferẽtiã eleuatiua vt pꝫ i ele
mẽtis in q̃bꝫ dñat. s. in aere ⁊ i igne que
summa distãtia a cẽtro terre elõgãtur.
Hoc etiã pꝫ i oleo qđ supenatat ⁊ in ali
is oibꝫ in q̃bꝫ naturalit calor vicit. Est
insup dispositiõnũ siue qualitatũ sui ob
iecti oñsiua. vtꝫ in corpe vbi dñat calor
Nã vt dic Cõstan. li. i. ca. xvi. Corpꝰ si
fuerit calidũ erit caro multa. pinguedo
pauca. color rubeꝰ. pili mlti. nigri vl sub
rubei tactꝰ calidꝰ. intellectꝰ bonꝰ. hõ facũ
dus multũ mobilis. audax. iracũdus. a
mans libidinosus ⁊ multũ appetẽs ⁊ ci/
to digerẽs. aspe vocis ⁊ verecũdꝰ. fortis
et velocis pulsus. Hec ⁊ multa alia po
nit Cõstan. signa q̃ calidi corpis sunt i
dicia. Hec de calore dicta sufficiãt

Capitulum secundum De frigiditate.

Frigiditas est elementaris qua
litas quedam actiua ꝓprietas
debilior i actiõe q̃ caliditas. ip
sius. n. ẽ moueri a circũferẽtia ad centꝝ
⁊ iõ ꝑtes subiecti i qđ agit facit sibi vici
niꝰ adherere ⁊ iõ tardiꝰ ⁊ difficiliꝰ ꝑficit
in ipo effectũ suũ. Quãuis et naturali
ter hẽat infrigidare tñ accidẽtaliter ca
lefacit. videmꝰ eni in hyeme ꝙ ex frigi/
ditate ꝯstringẽte poros corpis calide fu
mositates iteriora petũt ⁊ n hñtes libeꝝ
exitũ qꝛ intꝰ sunt retẽte se occultãt ⁊ ca/
lefaciũt. vñ exterior frigiditas intꝰ acci
dentaliter calefacit. Itẽ frigiditas ẽ cõ
densatiua qꝛ frigiditate motũ faciẽte ad
cẽtrũ. ꝑs ꝑti viciniꝰ coheret ꝑtes ei priꝰ
erãt ꝑ interpositiõez hũiditatis sepate
a cẽtro ⁊ seiucte sꝫ ꝯdẽsata humiditate
ad cẽtrũ ꝯstrigũtur. Itẽ q̃uis reducẽdo
ꝑtes ad centrũ sit naturaliter ꝯiunctia.

tamen accidẽtaliter est dissolutiua ⁊ ꝑ
tiũ distinctiua sicut est videre ĩ cerebro
frigiditate aliq̃ cõpresso vi cõpressiõis
humiditas in eo retenta exprimit̃ dila
bitur ⁊ ꝑ diuersa cerebri emũctoria di
spertitur vtz in patiẽtibꝫ cattarũ ex cau
sa frigida. Itẽ naturaliter ingrossatia
quia dũ pactiõez frigiditatis ꝑtes ꝑti
bus vicini⁹ coadhærẽt totũ grossius effi
citur. preterea ꝑtes ignee ꝑ frigiditatẽ
cõprimentẽ cõdensant̃ in aereas. aeree
in aq̃as ut aquee in terrestres ⁊ sic tota
grossior efficitur Est tamẽ frigiditas ac
cidentaliter subtiliatiua quia q̃ñqꝫ per
frigiditatẽ ꝯstringentẽ multa fit humi
ditatis oppresse eductio que humiditas
con tenta in poris substãtiam ingrossa-
bat ex hoc ꝙ humiditatis fit eductio cõ
sequit̃ accidẽtaliter substantie subtilia
tio sicut patet in pelle lota et expressa.
Item quãuis ex cõstrictiõe patium ex
virtute cõprimẽte facta euacuatiõe spi
rituum fit frigiditas naturalit̃ graua-
tiua accidentaliter tamẽ leuiat qꝛ facta
eductione humiditatis / que grauabat
totius substantie fit alleuiatio Itez fri
giditas temperata est vite rei conserua
tiua. quia dum ꝑ frigiditatẽ humiditas
condensatur caliditatis intentio retar
datur. vnde sicut paulatim humiditas
per poros resoluitur ita resoluta paula-
tim ꝯsumitur. ⁊ sic ne calor dissoluat sub
stantiam rei impeditur. ⁊ res ne feteat
frigiditatis beneficio custoditur vñ in
locis frigidis ⁊ ãtrosis cau dauera pau
latim sine fetore frigiditate resistente
consummuntur. Clauduntur etiam po
re frigiditate cõstringente. vnde vapo
res putredine exalent exterius ad inte
riora reprimuntur. frigiditas tamen ac
cidentaliter corruptiua est ⁊ destructi-
ua. Nam dum digesto ex frigiditate in
stomacho impeditur. tunc impedita calo
ris naturalis actione debita / corrupti
humores generãtur a quibus sequitur
corꝑis corruptio dum corrupti humo-
res copi incorꝑantur. Et hoc est videre
in vulneribus quibus frigida nimis ap
posita poros restrigunt vnde recẽtes fu
mo sitates interius carnem remolliunt
et eam corrodẽtes vel corrumpentes pu
trefaciunt. Item naturaliter est disco-
loratiua sicut videmus qꝛ in hyeme ca-
lor corporis vel cordis fugiens suum cõ.
trarium humorem ⁊ spũm ad interiora
secum reducit et sic exteriorem cutis su
perficiem calore de pauperatã discolora
tam facit vt patet in labijs et in genis
veruntamẽ accidentaliter est coloratia
quia ꝑ frigiditatem fit pororũ cõstrictõ
et spirituũ ac humorũ retentio quorum
presentia fit superficialiter cutis colo
ratio. Item frigiditas nimis intensa ẽ
est naturaliter mortificatiua. Quia
dum per eam fit nimiam constrictio in
corde spiritus deficiũt omnino ⁊ sic cor
de mortificato a quo ꝓcedit aliorũ viui
ficatio sequitur et illorũ necessaria mor
tificatõ Ex frigiditate etiam nimis do
minate calor debilis extinguit̃ et sic vi
talis spiritus nõ hñs fomentũ suffocat̃
accidentaliter tñ est frigiditas viuifica
tiua sicut est videre in auibꝫ q̃buidaꝫ q̃
ex arboribꝫ ꝓcreãtur. q̃ vice fructuũ tan
q̃ꝫ quedã tuberositates ex arbore nascũ
tur. sꝫ q̃ꝫdiu sunt in arbore nullaten⁹ vi-
uificant̃. ⁊ hoc accidit sicut dicit cõmen-
tator sup librũ vegetabiliũ ꝓpter porosi-
tatem ligni ⁊ fumositatẽ a cortice exalã
te. sed quãdo ille tuberositates ruptis
tenaculis in aquã cadũt. frigiditate po
ros exteri⁹ cõstringẽte fumositates inte
rius retinentur que cõculcate ad inuicẽ
depurantur ac subtiliantur ⁊ dum inte
rius detinentur. in spiritum conuertun
tur ex cuius multiplicatione et diffusio
ne ꝑ singulas ꝑtes ille tuberiositates vi
uificantur ⁊ postea in quãdã auiũ spẽm
trãsformãtur q̃ q̃dem ab alijs auibꝫ in
natura et complexõe multũ sunt diuer
se. Parum enĩ hñt de carne et minus de
sanguine et ideo ad esum nõ sunt apte
vt dicit idem ꝯmentator. materiã tamẽ
diuine laudis ꝯsiderãtibꝫ administrãt.
Illos enĩ spiritualiter rep̃sentãt quos
ad lignũ crucis diuin⁹ spũs in aqua ba
ptismatis generat in q̃bus carnis et san
guinis desideria nõ abũdãt qui viuifi-
cati spiritu volare ad celestia totis viri
bus desiderãt et aspirãt. sed de hoc alias

Item frigiditas mater est albedinis et palloris. sicut calliditas mater est nigredinis ⁊ ruboris. vñ in calidis regionibꝫ nascuntur nigri homines et fusci sicut apud mauros. in frigidis vero nascunt̃ albi sicut aput sclauos vt dic̃ Aris. in li. de ce. ⁊ mun. ⁊ assignat ratiõz. quia ex dominio frigiditatis in frigidis regionibꝰ matrices mulierũ ad talem fetũ disponũtur. vnde procreant albos filios ꝑm cutẽ ⁊ longos ac flauos ⁊ molles ⁊ laxos crines habẽtes. E contrario aũt est in calidis regionibꝫ vbi pariunt filios nigros crispos et paucos crines habentes vt apparet in ethyopibꝰ. Est igitur frigiditas in suo dñio in subiecto suiipsius manifestatiua. nam in illis corporibus vbi dominatur est color albus. capillus mollis ⁊ laxus. intellectus durus ⁊ obliuiosus appetitus ꝑuus et somnꝰ multus. incessus grauis ⁊ tardus vt dicit cõstan. li. i. ca. xvij. Hec aũt nõ simplicit̃ sunt intelligenda semꝑ in omni frigido in esse necessario sed in cõperatiõe ad caliditatis dñantis ꝯplexionẽ in ꝓportione regionis calide ad frigidã regionem talia autores retulerunt et in suis scriptis posteris reliquerũt Hec aũt de propetatibꝫ frigiditat̃ dicta sufficiãt ad pñs quia alie patent ꝑ oppositũ eorũ que dicta sunt superius de calore. Nota hicꝫ caliditas et frigiditas vario mõ gerant albedinẽ Calidũ enĩ adurẽs partes terrestres generat nigrũ ꝑtes enĩ terrestres aduste ꝑ sepationẽ ab aereo ⁊ aq̃o que fit in istis/ cõprimunt̃ in seipsis et obstruuntur pori. ita ꝙ nõ potest eis lux misceri Et cũ euolauerint ꝑtes dyaphoni scꝫ aeris et aque/ que lucis erãt ꝑceptibiles/ ꝑ consequẽs remanet illud obscurum et nigrũ qđ cõbustuꝫ est. Est etiam calidũ dissoluẽs ac ꝑ hoc substantiã rarefaciẽs/ ⁊ ꝑ consequẽs introductiuũ aeris/ qui cũ sit corpus dyaphanũ ac receptibile luminis. generatur albedo in corpore ad hoc terminato Est iterum calidum dirigẽs ac ꝯmiscens grossum terreum cum subtili aqueo continuãte. et sic est causatiuũ albedinis in ossibus. q̃ fere omnia sunt alba. Est etiã calidũ fugans frigidũ in ꝓfundum. Tunc ꝫ frigidum ꝑtes inspissat/ ꝓhibet in suꝑficie luminis receptiõez et sic reliquit nigredinem. Alijs etiaꝫ multis modis generatur album ⁊ nigrũ a calido. Frigidum vero est inducens humidũ aqueũ. eo ꝙ simbolũ habeat cum ipso / qꝛ vtrũq̃ est in aqua. ac ꝑ cõsequẽs quia humidũ est dyaphanũ. ac luminis receptiuũ. causat albedinẽ. Est iterũ frigidũ coagulatiuũ ac cõgelatiuũ terrestriũ partiũ/ et ꝑ cõsequẽs claritatis in suꝑficie destructiuũ ⁊ nigri causatiuũ. Est etiã frigidũ excellens calidũ qđ secũ ad superficiẽ trahit humidũ/ ideoq̃ superficies coloratur/ sic ꝫ color albus efficitur. Item frigidum est fugans calidũ in profundũ/ qđ quidẽ in profundo multiplicatũ. inflãmat et incẽdit hũidiũ postq̃ vero exalauerit humidũ/ exurit ꝑtes terrestres/ ⁊ relinq̃t̃ color niger. Sicut patet in fructibꝫ quos occupat pruina ⁊ in arboribꝫ frigꝰ enĩ pruine/ fugãs intrisecꝰ naturale calidũ ipsius floris/ inflãmat humidũ/ ideoq̃ flos cadens. primo ẽ subtus rubeꝰ vbi ramũ contingit / deinde fit niger cũ humidũ euolauerit. qꝛ tunc nõ relinquit̃ nisi terrestreitas cõbusta/ his itaq̃ modis ⁊ alijs generatur albũ et nigru a frigido. in corpe ad hoc terminato. Hec vincẽtiꝰ in speculo suo naturali. li. iij. ca. lxxiij.

Capitulum tertiũ

De siccitate

Siccitas est quedaꝫ elemẽtaris ꝓprietas passiua qualitas quam nunc caliditas nunc frigiditas introducit. plus tamẽ se habet ad calorez q̃ ad frigiditatẽ cũ siccitas sit lima caloris Dicit̃ aũt siccitas q̃si sine succo i. humore qꝛ humor ⁊ siccitas opponũtur Cuiꝰ effectus principalis ẽ desiccare sicut hũiditatis humectare. secũdariꝰ aũt effectꝰ habet multos sicut est inspissare. exasperare motũ retardare ꝯsumere ꝺstruere mortificare. Proprietas itaq̃ illa que habet desiccare principaliter ꝑtes humidas a circũferentia ad cẽtrũ retrahit ⁊ ne interminaliter fluxibilitate sue

substantie res humida se diffundat quasi obicem se opponit. Hoc videm⁹ qz in litoribus maris arene siccitas terminus ponit mari z vbi terminatur tere naturalis siccitas fluxibiles maris impetus vlterius pcedere non pmittit sic expresse dicit Bre. sup Job. xxvij. Quis posuit mari terminū ꝛc. Dicit etiā idem ieronim⁹ Hiere. v. ibi posuit arenam terminū mari ꝛc. Idē enī expressius ponit pbus. Siccitas igitur que non pfecte terminatur in proprio centro est qualitatis humorose male in se terminabilis terminatiua z sue interminabilitatis finis imobilis put patet ad sensuz. sue fluxibilitatis repcussiua z in pte vel totaliter in extremitatibꝫ psumptiua. Est igitur siccitas humiditati cōtraria tā in effectu qꝫ in natura accidētaliter tamē potest esse aliquādo humectationis inductiua. nā cū sit lima caloris excitat z intendit caloris motū siue actū qui exercitatus dissoluit actualem vel potentialem quā inuenit humiditatē que q̄ dem dissolutaz diffusa p mēbra humiditatē elicit seu humorē. Siccitas etiam q̄ dñatur qz habet motū ad centrū mēbra coartat et constringit. et sic per constrictiōez educit humiditas q̄ prius fuit p corpus diffusa. vnde videtur corp⁹ humectari qō prius siccuz fuit. Sic etiam videmus in montibꝫ siccis herbas specialiter humidas pcreari sicut est herba que dicitur crassula. cibalaria. vermicularia ꝛc. Nec hoc ē mirū. nam siccitas que naturaliter intendit cōseruari montem in sua siccitate z hoc p suū simile. scz per siccum vi actiua ad sui nutrimētū attrahit omne siccū. Humidū vero abhorrens z fugiens tanqꝫ suū contrariū de se repellit vsqꝫ ad radices herbaz que insu perficiem ōtis tanqꝫ supflue ab interioris ōtis substātia sūt reiecte Unde humorem sic reiectum radices attrahūt. et inde nutriunt herbe humide z crasse fiunt Eadem videtur esse ratio cōmentatoris super libū methеorozum vbi dicit q̄ fontes z flumina nascunt de montibꝫ qz cū sint montes cauernosi et spongiosi et plurimū etiā contineāt calidi fit a montibus magna attractio et ratiōe vacui z etiā ratione calidi aeris inclusi q̄ igit attrahitur simile monti in siccitate sibi incorporatur. Quod vero dissimile est vt pute in humiditate repellitur z aggregatur in vnū locum qō tādem expellitur z foras per capita fontiū ad flumina pficienda cōtinue veruatur. Siccitas igit est attractiua sibi ne cessatioz et sibi quidem similiū est incorporatiua. supfluoz vero aut dissimiliū sibi expulsiua. Item siccitas ē naturaliter attenuatiua quia siccitas cōsumit humiditatē quā inuenit in subiecto qua consumpta sequit extenuatio. Item siccitas est substantie induratiua quia cōsumendo humiditatez in materiā efficit ipam duram sicut in luto est videre. quia siccum durum fit. Item siccitate agente in rem subtilem vt in aereā substatiā siue aqueā subtiliozi efficitur z ratioz. sicut videm⁹ q̄ flante vrea aer desiccat z rarescit z subtiliat Item accidentaliter potest esse remollitiua qñ enim siccitas cōsumit humiditatem que ptiū est cōglutinatō sequit p cōsequēs ptiū sepatio z mollificatio sicut est videre in ligno vetustissimo cui⁹ hūiditate p siccatiuatē cōsumpta sic molle reddit z in puluerē mollē tactui cedētez redigitur. Item naturaliter est asperatiua. nā agēs in subiectū humiditatem quā inuenit cōsumit in supficie z quam nō potest cōsumere indurat z ita inducitur quedā i supficiē equalitas ex vacuitate desiccata z duricie elenata ex qua fit asperitas que nihil aliud est qꝫ in equalitas fm durū corp⁹. Accidentaliter tñ quandoqꝫ lenificat sicut quādo ex siccitate acuit calor qui suo accidente dissoluit humores q̄ dissoluti et peraliam arteriam distillantes eam leniunt et humectant. Item siccitas est motus tardatiua. nam per dominium siccitatis nimie partes aereas z aquose in terrestres inspissantur et sic subitantia grossioz effecta et grauioz. tardioz ē ad motū. Per numiā ei siccitatem spiritus exinaniuntur quorum multitudine corpus mouebat veloci⁹. vñ eorū facta diminutiōe p siccitatē mouetur difficil⁹. tñ est siccitas

aliquā do accidentaliter mot⁹ adiuuatia quia siccitas faciēs motū ad centꝝ equaliter ducit circūferētie ꝑtes ad mediuꝫ et fit ꝑtium circūflexio equaliter ⁊ rotūdatio. Unde qꝛ rotūduꝫ nō habet āgelos in q̄bus possit impediri volubilitate sua mobili⁹ reddit ꝑterea siccitas consumēdo humidas suꝑfluitates spiritus subtiliat ⁊ depurat ⁊ velociores reddit eos nā a suꝑfluitate depurati q̄ corpus grauabat. ad motū habilitant corpus ip̄m. Item naturaliter est consumptiua et per hoc quod consumit humores corpus euacuat ⁊ a suo nutrimento depauperat et necessario inanitur. Item naturaliter est destructiua quia humiditatez substantialem que materialiter subnutrit et partes recopulat pariter destruit et consumit. Causa est qualiter res animata vel inanimata destruitur et dissoluitur. Item animata corpoa specialiter destruit quia spiritus naturales qui cōstant ex fumo humido dissoluit quando illam humiditatem consumit. vnde deficiente materia ⁊ spiritu corp⁹ necessario mortificatur. vnde pessima est qualitas mortificatiua. dum excedit. viuificat tamē accidentaliter. nam humores quandoqꝫ reumatisātes ad spiritualia et meatos spiritus opilantes parati sunt super inducere suffocationem. siccitas autem superueniens vel medicina sicca agens in illos humores consumit eos et spirituū vias aperit. vnde rei quasi prius mortue sequitur viuificatio. Quāuis igitur siccitas sic necessaria in omni corpore elementato ad superfluitatis humide consumptionem et ipsius humiditatis coartationem insuper ad ipsius caloris remissi excitatione. mortifera tamen est qualitas et pessima qn̄ debitam excedit in corporibus proportionem. nam pessimas infirmitates solet ī corporibus inducere ac nociuas vt ptisim et ethicam ⁊ huiusmodi. quibus vix potest medicine beneficio subueniri. insuper ꝑ nutrimētalis humoris consumptionem corpus exiccat cutis superficem cuntrahit et corrugat. senium accelerat. corpus superficialiter discolorat et deformat. sitim immoderatam prouocat. arterias exasperat et vocez impedit et rarificat caput a capillis spoliat et d̄calvat articulos manuum et pedum cōtrahit et incuruat vt est videre in leprosis. sed hec dicta de siccitatis effectibus nunc sufficiant.

Capitulū quartuꝫ

De humiditate.

Umiditas est elementaris passiua qualitas actiuarum qualitatum impressionibus obediens et subdita actionū caliditatis et frigiditatis susceptia. Est autem humiditas omnium corporum ⁊ precipue animatorum nutritiua. augmentatiua. conseruatiua. deperditorum in corpore restauratiua. nam humore et calore omnia generantur vt dicit philosophus et generata nutriuntur. vt est videre in radicibus et seminibus. nam granum terre commissum primo oportet perfundi humiditate aquea ⁊ aerea et per inclusum calorem naturalem rarificari et dilatari et tandem actione caloris humiditas resoluta grossiorez sui partem terrestriorem terre inferi⁹ transmittit. quam quidem terra in suis recipit visceribus et calore incluso coagulat et in radicis substantiam per commixtionem humidi et sicci cōuertit. humiditas autem illa radicalis derelicta ⁊ in radice sic procreata humorem quem inuenit in terra sibi similem ratione similitudinis et in via attractiua; interclusi caloris sibi attrahit ⁊ attractū quātum sibi sufficit in sui nutrimenum conuertit quod autem sibi non est necessarium per calorem illam humiditatez dissoluentem et subtiliantem ipsam superius transmittit et primo in substantiā germinis deinde in substantiaꝫ stipitis vltimo in substantiam floris fructus ⁊ frondis sic transmissam coagulat et cōuertit. Quia igitur humiditas omniuꝫ illorum que vegetantur nutrimentū est et materia manifestū est ꝙ omniū vegetabiliū est nutritiua ⁊ ꝑ sui diffusionez ⁊ incorꝑatiōez ī latū in longū ⁊ ī spissuꝫ

augmentatiua. Item humiditas deperditorum in corporibus vegitabilibus ⁊ animatis est restauratiua. naꝫ per calorem agentē continue intrinsecus et extrinsec⁹ corpa cōsumuntur ⁊ cito pirent nisi per restauratiōeꝫ humidi reparent. ⁊ iō necessaria fuit cōtinua humiditatis attractio vt cōtinua fieret deperditi reparatio. ⁊ per cōsequēs cibi restauratio vel cōseruatio. ē ꝑterea hūiditas inferiorū cōseruatiua. nā ex aggregatiōe radiorū cōtinua in aere ⁊ in terra tāta fieret, caloris generatio et siccitatis inductio ꝙ aer inflamaretur ⁊ terre supficies cōbureretur nisi virtus caloris actiua per aeris ⁊ aque humiditatē actioni eius resistentē ꝓportione debita ad temperiē reduceret. ⁊ ideo vt dicit Macrob. Opposuit deus fonti caloris fontē toti⁹ humoris vt per humoris pñtiam calori opposita ei⁹ violentia reprimeret. et sic mundi machina in esse debito cōseruaretur. alioquin a calore nimio subito solueret. Item humiditas est partiū terre cōiūctiua. Tante ei siccitatis est terra ꝙ nisi humiditate aque humectaretur que libet eius ꝑticula ab alia dissolueretur et ideo fecit natura spōgiosos mōtes ⁊ terrā cauernosam in multis locis ⁊ porosam vt sic fieret ratiōe vacui aeris ⁊ aq̄ fortis attractō adiuuāte siccitatis mitigatione ⁊ partiū terre seperabiliū vnione Unde qd̄ facit sanguis currens per venas in corpe idē facit humiditas in venis terre. Rigat eni terre siccitatē ⁊ eaꝫ disponit ⁊ abilitat ad fecunditatē Habꝫ aūt humiditas quasdam ꝓprietates, et effectus primas ⁊ naturales. qnasdā vero secūdarias ⁊ quodāmodo casuales sicut ⁊ alie qualitates. Est ei humiditas naturaliter labilis et fluxibilis male in se terminabilis. sed tñ sistitur termino alieno vt dic̄ phus. A centro eni ad circūferentiā est motiua vnde ⁊ se diffundēdo subiectū suū totaliter defluendo dissolueret si aliud ei nō obsisteret qd̄ eius fluxibilitatē per reductiōem partiuꝫ ad centrū terminaret. vñ videmus fluctus maris arene siccitate in maris littoribꝫ a suo fluxu cōpesci ⁊ in se quodāmodo reuocari. Item naturaliter mollitiua est partes eni materie duras ⁊ compactas per sui subtractiōem et diffusionem relaxat ⁊ rarificat ⁊ remollit. Est tamē duratiua accidentaliter sicut videmus in gibbis ⁊ etiā apostematibꝫ quibusdā in quibꝫ ꝯfluunt humores frigidi ⁊ ex frigiditate partes humidas ad centrū repercutiente ⁊ condensante indurantur ⁊ insclirosim. i. duriciam sepe cōmutātur Idem etiā ꝯtingit ex nimio calore ꝑtes liquidiores cōsumente quibꝫ ꝯsumptis partes grossiores cōpinguntur pariter ⁊ indurantur. Item naturaliter est mūdificatiua. nam sua remollitione et partium ꝑ quas diffunditur ab inuicem laxatione partes sordidas diuidit ⁊ diuisas lubrificādo remouet et abstergit vt patet maxime in ipsa aqua que substantialiter humectat ⁊ maxime sordiū purgatiua ⁊ hoc maxime si substantiali hūiditati caliditas cooperetur vt patet in tritico ⁊ furfure in radice brione et etiam in sapone et in medulla fabe et in cōsimilibꝫ que omnia sordes faciei et totius corporis mūdificant ⁊ depurant Itē quia de se motuꝫ habet a centro siue medio ad extrema cū ille motus ex se non sit fortis multuꝫ. sed respectu caloris sit obtusus. est siquidem sui in latum principaliter diffusiua. in alium vero sine calore non est multum quantū est de se extensiua sed quandoqꝫ calor in ipsa dominatur et in ipsa obediente materia humida operatur tunc in omnem partem sed maxime in altum, ⁊ i longum vi caloris sursum eleuante et vsqꝫ ad extremitates diffundente exigitur et protelatur Corpora vero in quibus predominator calor et humor temperatus naturaliter et generaliter sunt altiora et longiora et etiam gratiliora q̄ꝫ illa in quibus existente humiditate multa et dominā te calore paruo remissius operante causa contraria inuenitur. et ideo homines calidi vt colerici obediente humore substantiali caloris actioni sunt alijs. s. fleumaticis lōgiores ⁊ in omnibus extremitatibus corpis alijs partibꝫ et circumstantijs ꝯcurrentibus hinc inde eq̄liter

in gracilitate ꝛ lõgitudíe aptiores. vbi autem est calor mult⁹ ꝛ humor multus non tamẽ actõe ignee virtutis sup flu⁹ aut diminut⁹ sed cõgruus ꝛ cõmensura tus. corpa in omni diuisione fiunt ma gna longa ꝛ lata. Alta enim sũt ꝓpter ca lorem subtiliores ptes humiditatis ad summitatem deferentẽ. Lata enĩ fiunt ꝛ spissa ꝓpter virtutes caloris ptes gros siores humiditatis ad singulas ptes in teriores ꝑm sui exigentiam vndiq; dif fundentẽ ꝛ ptes parti ꝑm ꝛgruentiã na ture vndiq; adunãtes. Jtẽ humiditas est naturaliter lenificatiua. Nã sui cir cumfusione in extrema rei omes partes vacuas replẽdo ad equalitatẽ pducit⁹ ꝛ sic rei superficiẽ cõplanãdo ꝛ adequãdo eã leuẽ facit. accidentaliter tñ quãdoq; ex asperat. s. quando aliquo casu simul cali di ꝛ frigidi hũores ad aliquẽ locũ cõflu unt ꝛ concurrũt. Calidi quidẽ superficiẽ rei eleuant Frigidi quoq; deprimũt ꝛ sic ex cõtrarijs humoribꝫ cõtrarietas et in equalitas cũ asperitate quadã corpis in superfice generatur. Jtẽ humiditas si fue rit ꝑm nature exigẽtiã in corpe cõmẽsu rata omniũ actionum anime ꝛ corporis est adiuuatiua. Nã ex humoribꝫ spũs re gitiui corpis generãtur ꝛ in esse cõser uantur. Spirituũ quoq; ꝟtutes suos effectus in singulis organis corpoꝝ sen sitiuis ꝛ motiuis ꝑ humor⁹ ministeriũ operantur vt patet in virtute visiua q̃ mediante humore cristallino visum in oculo opat⁹ similiter virtus gustatiua nũq; sine hũore saluali inter sapores di scernere arbitratur ꝛ sic de alijs. nã hũi ditate substãtiali destructa in corpe vel corrupta tota animi actio pariter erit impedita. Si enĩ fuerit in toto corpore vel in aliqua parte corporis superfluitas humida abũdãs q̃ nõ potlit regi a natu ra. pricipiũ est ꝛ materia putrefactõis ꝛ generat i corpore grauissimas passiões vt patet in apoplexia in qua superflua humiditas sic occupat omes ventricu los cerebri q̃ nõ permittit ꝑ neruos sen sibiles spiritꝫ animalẽ ad sensificandũ corp⁹ ꝛ mouendũ deferẽtes animam in corpe suas pagere actões. imo autem cor pori subito sensum atq; motum ꝛ tandẽ inducit suffocatiões atq; mortem. ficut Hal. in cõmento super anphorismos ex ponens verbũ Jpo. Soluere apoplexiaꝫ fortem impossibile. debilem vero nõ fa cile ꝛc Fluematica ei hũiditas occupãs totam cerebri regionẽ opilat meat⁹ ner uoꝝ vnde nõ potest duci spiritus anima lis ad inferiora immo intercluditur an helitus ꝛ vita finitur. Nec aũt humidi tas peccat q̃doq; in quantitate. quãdo q; in qualitate et hoc aliquãdo a causa i trinseca. q̃q; a causa extriseca. a causa intrinseca sicut a mala cõplexione quã do nociua hũmiditas radicat⁹ in mem bris ꝛ nõ potest a calore naturali dissol ui et consumi nec a sua malicia imutari. Talis itaq; hũiditas in diuersis locis corporis diuersas inducit infirmitates vt patet in epylensia quando ꝓcedit ex vicio capitis ꝛ in ydropsi q̃n ex mala cõ plexione generatur epatis. Jtem a cau sa extrinseca sicꝫ a rebus que a Jo. ꝛ Hal vocantur res non naturales quales sũt aer cibus potus somn⁹ vigilia inanat nitio et repletio exercitium atq; quies Decenꝫ omnia si fuerint assumpta ꝑm exigentiam nature hũmiditatẽ substan tialem generãt ac cõseruãt et perditam reparãt et restaurant. Si vero a contra rio modo sumpta fuerint. cõtrariũ ha bent effectum. nã hũmiditatem innatu ralem generant ꝛ augmentãt aut natu ralem corrumpũt alterant ꝛ immutant vt patet. nã vt dicit Hal. in amphoris. Jpo. pte. iij. super locum illũ. Jmmuta tiones temporu maxime generant mor bos ꝛc. Tempora inquit anni non sunt cã morbi sꝫ mutatões ꝓplexionũ ipsi⁹ tpis q̃n. s. cõplexio aeris q̃ deberet ꝛgrue re tẽpori. in oposita cõmutat⁹ sicut q̃n cõ plexio veris que deberet esse calida ꝛ hũi da efficit sicꝫ in autũno frigida ꝛ sicca ꝛ e cõuerso. ꝛ sic de alijs. Nã si fuerit aer fer nalis generaliter frigid⁹ ꝛ siccus ꝛ ꝑcesse rit aer in hyeme q̃si fernalis. scilicet ca lidus et hũmidus necesse est in vere multos egrotare. et etiam mulieres parituras occasione facile aborture. Et hec est ratio Galieni. quam assignat

qz ex humiditate z caliditate hyemis p
cedētis mīta fiebat humiditatis i corp
bus generatō z fleumatis coadunatio
Aer vero in mitio veris si fuerit frigid⁹
et siccus claudit poros z nō sinit fumos
exalare vnde retētō calore dissoluit hu
miditatē istam supfluā in hyeme gene
tatā z cum calor sit debilis z nō posset eā
pfecte digerere nec ex toto ꝓsumere trā
smittit eam sic indigestam nūc ad supe
riora membra z nūc ad inferiora vbi co
adunata fit causa diuersarū passionū vt
si ascenderit ad caput pōt esse causa reu
matis z catarri. Si vero ad intestina et
fuerit fleuma salsum mortificando inte
stina inducit dissenteriā z sic de aliis Il
la eadē pōt esse ratio aduersus i mulieri
bus. qz humiditas illa defluens ad ma
tricē grauat eā z remolliēdo retinacula
fetus ac relaxando est causa abortiendi
Aliā aūt rationem vbi assignat Auicen
na. z sic de aliis passionibus aeris z tempis
est intelligendū q mutāt humiditatis
qualitatē vel calorē immoderate nimis
dissoluendo vel nimis cōsumendo. siue ca
lore remissio supfluitates eius nō eua
cuando z sic intelligēdum est de aere ni
mis frigido poros claudente humores
plus debito cōstringente. Sed de aere
frigido ad presens hec dicta sufficiant

Capitulū quintus

De cibo z potu.

Et cibo vero z potu patet. Nam
p debiti nutrimenti cibi scz z po
tus subtractionem humiditas
subtrahitur et calor inducta siccitate in
tēsior effectus nō inueniēs in quid agat
ad substantialē humiditatē se cōuertit
in quā agendo ipam nimis attenuat vel
cōsumit. z econuerso. si cibus vel potus fu
erit immoderatus humiditas nimis in
tenditur z calor naturalis debilitatur. qz
non sufficit ad digerēdū. facit tamen ca
lor qđ potest. Nam aliqđ resolutū ex illo
supfluo cibo sumpto. aliud resolutū cuz
sit fumositas grossa z indigesta petit ce
rebrum et partes eius mitigas seu tu
niculas grauiter eas ledit z aliqñ emy
graneā vel aliā capitis passionē pessimā
excitat z inducit. aliquando etiam radi
ces neruorum sensibiliū illa fumositas
maliciosa tangit et suo acumine siue
furiositate ad intima ipōrū neruorū pe
netrans spiritum animalem ibi existen
tem impedit atq; ledit. vnde z substan
tiam z rationis vsum pturbat z linguā
rationis interpretez titubādo contrahit
et peruertit vt patet in ebrijs. Motum
etiam voluntarium sepius retardat vel
penitus destruit vt patet in tremulis z
paraliticis. nec mirum nam virtus cor
poris regitiua q est sita in neruis z in mu
sculis a natura. neruum siue membrum
quodlibet sic depressum regere z erigere
satagit et intendit sed preualēs ille a
cutus fumus et resistens virtutez natu
ralem vincere cupiens membrū deprimit
deprimere nitit et contendit. Vnde ex
isto duplici motu contrario scilicet vno
eleuāte z alio deprimente membrū tre
mor sepius generatur z tandē victa to
taliter virtute regitiua mors de paraly
sis in talibus generatur. Et iō optimū
cōsilium est sapientis qui dicit. Ne te ef
fundas inquit sup escam. qz in mul
tis esdis infirmitas grauis cē. idē itaq;
malum generat in corpe somnus imo
deratus. nam in somno remittūtur vir
tutes et actiones naturales interiores ani
males intenduntur. vnde clausis poris
forinsecis calor intrinsecus ꝓfortatus
multos humores attrahit quos quidē nec
dirigere potest nec cōsumere z tūc pua
lente tanta supfluitate quā non pōt na
tura regere sequitur necessario mors z
suffocatio sicut est videre sepius in dor
mientibus post acceptā medicinā z etiā
in minutis. In vigilantibus aūt nimis
causa cōtraria opatur in quibus nimia
fit humor z spirituū cōsumptio. vnde z
mors iterū comitatur. Item eadē ratō
suffocatiōis est in nimis repletis z eadē
ratio defectōis est in ieiunantibus supra
vires z nimiū inanitis. Item qui nimis
se exercitant p nimiā caloris intensionē
humores nimis cōsumentem se destru
unt et cōsumut. In nimis vo q escētibus
cā est cōtraria qz in ipis magna est z im
moderata humiditatis attractio z nulla

superfluitatis euaporatio nec spirituum subtiliatio ⁊ ideo necessario humiditas superflua disponitur ad putrefactiōem ⁊ corruptiōem. Istis ⁊ alijs multis modis infinitis qualitates elemētares in suis naturalibꝫ effectibꝫ impediuntur sicut patet in ratiōibꝫ supra dictis q̄s de verbis cōstan. in pantegn. et Ga. in cōmento amplꝰ. Ipo. et Empe. succincte compilauimꝰ vñ de his supsedeamus. ⁊ ideo ad describendas proprietates humorum que ex his qualitatibꝫ cōponuntur manus apponamus ex quibus cōstituitur omne corpus quod spiritu sensibili et rationali animatur

Capitulum sextuz

De humoribꝫ ⁊ eorū generatione effectu et operatione

Est igitur humor quedam substantia actualiter liquida ex cōiunctione elementarium qualitatum ꝑ digestionē in animalis corpore generata apta membra nutrire et eoꝝ actiōes cōfortare naturaliter vel accidētaliter impedire. Nam humor est corporum sensibiliū materiale pricipiū ⁊ primum ac precipuū ratione nutrimenti ī suis ꝑagendis actionibꝫ iuuamentum. Sunt aūt humores. vt dicit Constan. vocati elementorū filij ex eorū originaliter cōstitutionum qualitate. Sunt aūt quattuor humores scilicet sanguis fleuma colera et melancolia. qui quidez respectu membroꝝ dicunt simplices. q̄uis respectu elementoꝝ quorū sunt filij compositi inueniantur. Hi quattuor humores in quantitate ⁊ qualitate equalitatē proportione debita obseruātes omnia corpora sanguinē habentia ꝑficiūt ac custodiūt in debita cōsistentia sanitatis sicut econuerso ex eorū inequalitate siue infectiōe infirmitatē generant et inducunt. Fuerunt aūt hi necessarij ad corporis ꝯstitutionem ad ipsiꝰ regimē ⁊ conseruationē ad ꝯtinue deperditorū in corpore restaurationē sicut dicit Gal. sup ampho. Corpus enim subiacet fluxui vt patet in sudoribus ⁊ in sputis et huiusmodi alteratiōe scilicet de frigiditate in caliditatē et ecōuerso ⁊ corruptiōe q̄ ex fluxitate nimia seq̄t ⁊ ex alteratōe diuturna vt g̊ qd̄ superfluū est in corpe diruatur et deperditū reparetur ⁊ mala alteratio in bonam transmutetur ⁊ per consequēs corruptioni aliqualiter obuietur. necessaria fuit qnatuor humorū presentia vt corpus animale in vigore ipsis mediantibus incolume conseruetur. Horū autem humorum generatio sic habet fieri recepto enim cibo in loco decoctionis. primo scilicet in stomacho. subtilior eiꝰ pars et liquidior que a phisicis ptisinaria vocatur ꝑ quasdam venas ad epar trahitur et ibi ꝑ caloris naturalis actionem in quattuor humores transmutat̄ quorum generatio simpliciter in epate fit ⁊ incipit. sed nō similiter finitur. Primo enim caloris actio qd̄ frigidū est et humidum in naturam fleumatis ꝯuertit. Secundo quod calidū ⁊ humidū est in naturā sanguinis transit. quod vero calidum ⁊ siccū naturam colere construit. Sed qd̄ frigidum ⁊ siccū in substantiam melācolie se cōponit. Talis igitur est ꝓcessus. Primo siquidez generatur fleuma tanq̄ humor semicoctus. Secūdo sanguis cuius decoctio est perfecta. Tertio colera cuius decoctio tempamētum excedit. Ultima autē melancolia q̄si pars terrestrior ⁊ aliorū fex in esse ꝓcedit. vnde talis est ordo vt dicit Auicē. ꝙ elementorū recta ⁊ reciproca est generatio. quia de aere fit ignis ⁊ econuerso humorū autē generatio quedam est recta. sed non reciproca. d̄ fleumate enim ꝑ decoctiōez fit sanguis sed nō ecōuerso Similiter d̄ sangie fit colera ꝑ calorē intensum siccātē hūorē ⁊ subtilātem ꝫ nō econuerso. Simili modo ꝑ adustionem ex colera fit melancolia ⁊ non econuerso Sic eni accidit in generatiōe humorū sicut accidit in generatiōe vini ex musto sic dicit Const. nā feruēte musto generatur quedā spūa supficiē petēs ⁊ q̄dā substātia terrea ad fudū descēdēs et alia ē aquosa ꝑm cꝰ augm̄tū vinū ī substātia est magis debile ⁊ minus calidū. Et quātomagis antiquat̄ tātomagis fit calidū ꝓpter hmōi aquositatis resolutionē

et q̃nto maior est vini puritas. tanto co
ctio est cõpleta. sic in hũoribus est pars
leuitate sua supiora petẽs. s. colera. alia
velut fex deorsum tendẽs. s. melancolia.
alia vero in cruditate manẽs. s. fleuma.
quarta vero est sanguis i sua puritate p
manẽs. a ceteris hũoribꝰ depurat. Nul
lus tñ sanguis est ita purꝰ q̃n alijs hũo
ribus sit pmixtꝰ. vñ eoꝝ cõmixtiõe spe
ciez variat ⁊ colorẽ. nã p cõmixtionẽ co
lere appet rufus a melancolia niger. a
fleumate aquosus et spumosus.

Ca. VII de sãguine

Sanguis vt dicit Isid. a gre
co nomẽ sumpsit. eoq̃ susten
tat. vegetat ⁊ viuat. i. vitã cõ
firmet. nã sanctire cõfirma
re est Dicit aũt sanguis dũ est in corpe
effusus vo dicit cruor. eo q̃ effusus cur
rendo corruat. alij aũt vocant sanguiez
quasi suauẽ. eoq̃ gustu ⁊ tactu sit suauis
nõ eni est sanguis purꝰ ⁊ integer nisi in
iuuenibꝰ. Nam dicunt phici sanguinẽ
minui p etatẽ. vñ in senibꝰ tremor ẽ ex
defectu. ꝓprie aũt sanguis aimi possessio
est. Inde genas lacerare in luctu mulie
ribus mos est. Vñ etiã purpuree vestes
⁊ purpurei flores ponunt sup mortuos.
animositatẽ mortui dũ erat in suo san
guine repñtantes. Hucusq̃ ysido. li. x.
ca. ij. Sanguis aũt sm ꝯstan. inter q̃ttu
or humores laudabilior et nature ami
cabilior est. ꝓpter eius eq̃lem ⁊ pfectã co
ctionẽ quã efficit calor temperatus ex
materia pura ⁊ aerea ad corporis nutri
mentum. Est vo sanguis sm eundẽ cõ
stan. alius naturalis aliꝰ innaturalis.
Naturalis aũt alius est cõtentus in ar
terijs. alius est in venis. Qui vo est in
arterijs calidior est ⁊ subtilior/rubicun
dior/clarior ⁊ i sapore dulcꝫ. Est aũt ca
lidior propter cordis ⁊ spũs vicinitatẽ.
subtilior ꝓpter cordis calorẽ/subtilian
tem ⁊ rarificantẽ. ⁊ hoc vt resumendo p
spissas tunicas arteriaꝝ. facile nõ possit
in alia membra labi. Rarior autem est
propter virtutez colere in ipso. acutior
est autem ꝓpter augmentũ caloris. san
guis vero in venis cõtentus/est calidꝰ
et humidus. inter grossum ⁊ subtilem.
mediocris i sapore est valde dulcis/ oĩ
malo carens odore. cito coagulatur cũ
exierit. Vñ talis sanguis epar designat
temperatũ. Si vo fuerit subtilis aquo
sus non boni odoris/nec dulcis saporis
cõmixtionem alterius hũoris ipm in
ficientis indicat. Jam eni degenerat in
sanguinẽ innaturalẽ Qui sic dicit. vel
qꝛ a sua generatõe ẽ (vt i leprosis) cor
ruptus. aut propter incõuenientez ma
teriã ex q̃ est generatꝰ. ⁊ ꝓpter extraneũ
humorẽ cum quo est cõmixtus/modicũ
autẽ colere vel alteriꝰ inficientis humo
ris mixtũ cum puro sanguine ipm infi
cit. et in sue q̃litatis similitudinez ipm
trahit. Hucusq̃ cõstantinꝰ pantegñ. ix.
ca. iiij. Alias sanguis proprietates poit
aresto. in libro aĩaliũ. iij. dicit eni. Om
ne aĩal hñs sanguinẽ/habet epar ⁊ cor
Vñ omia animalia carentia sanguine
sunt minoris corpis ⁊ vtutis aĩmalibꝰ
hñtibꝰ sanguinẽ. ⁊ cum absciditur caro
exit sãguis nisi illa mortua fuerit ⁊ cor
rupta. Item in omni aĩali bone dispo
sitionis est sanguis mediocris. qꝛ nõ ni
mis multus sic sunt potãtes vinũ nouũ
nec nimis paucus sicut corporis crassi.
qꝛ aĩalia nimis crassi corpis sunt pau
ci sanguinis/et subito augmentat pin
guedo. et quanto tanto minoratur san
guis. Item omne corpus sanguineum
putrescit cito/et maxime prope ossa. ho
mo enim habet sanguinẽ subtilem val
de respectu aliorum animaliũ. quorum
sanguis est nigrior et spissior sanguine
hominis/⁊ maxime thauri ⁊ asini. ⁊ san
guis in iferiori parte corpis spissior est
⁊ nigrior q̃ꝫ in superiori. Item sanguis
q̃n generatur valde in multa q̃ntitate/
erit causa egritudinis. q̃m attenuatur ⁊
fit aquosus. et ꝓpter hꝰ forsan sudat hõ
sanguinem. quod q̃dez est vtputo pro
pter supfluam liquidi sanguinis abun
dãtiam a qua se intendit exonerare na
tura. vnde eicit eius ptes aquosas ad
supficiem cutis/et eas expellit per sudo
rem. Item cum hõ dormierit/erit san
guis in manifesto modicus. nec mirum
qꝛ tũc reuocatur a natura in adiutoriũ

virtutis naturalis vt ipsius bñficio su
as peragat actiões. vnde qñ tunc se pro
fundit ad interiora extremitas corpis
pallida remãet ⁊ exanguis. ⁊ ꝓpt̃ h̃ forte
accidit ꝙ si corpus dormiẽtis pungat̃
nõ exit inde tm̃ sanguinis q̃ntũ si esset
vigilãs Itẽ d̃r ibidem. ꝙ si sanguis fue
rit bñ coctus. ⁊ digestus bñ fit ex eo se
pum. ⁊ hoc forsan. quia ei⁹ vnctuositas
per tẽperatã decoctionẽ coagulatur ⁊ de al
bata in sepũ vel pinguidinẽ transmuta
tur. Item cũ alteratur sanguis a cursu
nature sue ⁊ fuerit corrupt⁹ exibit a sto
macho et a naribo Itẽ cũ putrescit san
guis in aliquo mẽbro nisi reducat̃ arte
vel natura efficitur ex eo virus ⁊ in sani
em cõmutatur. Hucusq̃ Constan. lib.
iij. Item dicit ibidẽ li. xij. vene sunt va
sa sanguis. ex quo patet ꝙ sanguis ẽ vl
timus cibus aĩalis hñtis sanguinẽ Itẽ
dicit ibidẽ. Ita est sanguis amicabilis
nature ꝙ etiã aĩal carens sanguĩe ciba
tur ꝑ illud qd̃ cõuenit cũ sanguine / vt
patet in vermibꝰ ⁊ muscis q̃ carnib⁹ insi
dent ⁊ saguinẽ sugunt ⁊ inde sibi attra
hunt nutrim̃tum ꝓpter h̃ si animal nõ
nutrit̃ cibo isto efficitur macilentum ⁊
male dispositũ. et qñ bene cibatur cre
scit et fit bone dispositionis per talis ci
bi nutrimentũ. et si ille sanguis vñ fit
cibus fuerit clarus ⁊ bonus erit corpus
sanum / et si mal⁹ infirmũ. Itẽ sanguis
terrestris coagulatur cito propter hũi
ditatis priuationẽ Vñ om̃e aĩmal ha
bens subtilẽ sanguinẽ ⁊ mundũ atq̃ ca
lidum alijs aĩalibus sensum habet me
liorem. Sanguis enĩ mdꝰ subtilis ⁊ ca
lidus et maioris mot⁹ intellectui cõue
nientior est. Itẽ om̃e aĩal carẽs sangui
ne est maioris timoris aĩali habenti san
guinẽ. ꝓpter h̃ hñs mũdum sanguinẽ ⁊
calidum ⁊ leuez nõ mouetur nisi modi
cum ꝓpter timorez. Itẽ sanguis thau
ri cõgelatur citius ⁊ coagulat̃ sanguine
oĩm aĩalium alioꝝ. Sanguis enĩ oĩm
animaliũ coagulat̃ s̃m magis et minus
p̃ter leporis et cerui ⁊ sibi similiũ in na
tura quoꝝ sanguis nõ coagulatur. vt di
cit Aresto. Sanguis thaurin⁹ sic̃ dicit
idẽ li. iij. ⁊. xij. maxime est coagulatiõis
et velocis. et h̃ forsitan ꝓpter excessum
caloris et siccitat̃. vñ haustus crud⁹ in
terficit sicut venenũ. Vñ de quodã ph̃o
dicit̃ ꝙ hausto sãguĩe thauri se peremit
Item idẽ li. xiij. sanguis in ꝑte dextera
calidior est q̃ in sinistra. Et iõ ꝓpter vi
gorẽ calidi sanguis ĩ ꝑte illa man⁹ dexte
ra ꝓnior est ad opandũ ⁊ habilior q̃ si
nistra. Vñ dic̃ aresto. li. i. ꝙ leo pri⁹ mo
uet pedẽ dextꝝ q̃ sinistꝝ. et sup amphoꝝ
dicit̃ ꝙ mulier portans masculũ subito
vocata ab aliquo primo mouet pedem
dextꝝ ꝙ facit calid⁹ sanguis q̃ in cõcipiẽ
te masculũ cõpletius opatur. Itẽ in eo
dẽ libro d̃r ꝙ sanguis prima et ꝑcipua
est materia cordis ⁊ epatis. Vñ ⁊ cor cõ
cauum est ad sanguinẽ copiosius reci
piendũ et spissum ad eundẽ diligẽter
custodiendũ. et in nullo mẽbro est san
guis sine venis nisi in corde tm̃ et d̃ cor
de exit ꝑ q̃sdam venas ad alia loca cor
poris et nõ venit aliũde sanguis ad cor
qm̃ fons et principiũ sauguinis mẽbꝝ
primũ recipiens sanguinẽ. et h̃ manife
statur ex anathomia et mõ generatõis
qꝛ prima creatio cordis apparet sangui
nea. Vnde s̃m aresto. cor est primũ san
guinis receptiuũ. et iõ in medio ponit̃
vt eum transfundat tanq̃ a medio et a
centro ad omĩa alia membra. vnde dic̃
ꝙ cor est mediũ totius animalis a quo
ꝓcedit motus et sensus ⁊ vita toti⁹ ani
malis. Et ideo cor est in omnib⁹ haben
tibus sanguinem. quoniam necessario
principiũ sanguinis est et non epar.
Hec omnia aperte dic̃ Aresto. libro. xiij
q̃uis de pricipio sanguinis alio modo
sit scriptum ĩ libris medicoꝝ. sed de ista
controuersia nihil ad nos. quia vtraq̃
positio vl̃ opinio nobis deseruit quo ad
nostram intẽtionem. Ex predictis igi
tur autorum sententijs breuiter recol
lige ꝙ sanguis naturalis est purus ⁊ ca
lidus subtilis dulcis animalis nutribi
lis virtutis naturalis conseruatiuus se
des anime / ⁊ ipsius contẽtiuus. iuuen
tutis ꝑfectiuus. complexionis alterati
uus. vigoris cordis et spirituũ conser
uatiuus. letificatiuus / amoris exercita
tiuus sui. diffusione in suꝑficie corpis

ipsius coloratiuus. sanus ⁊ temperatus sanitatis conseruatiuus. corruptus corruptionis inductiu⁹. vt patz in lepra q̄ est sanguis corruptus in fontibꝰ / et cū alijs humoribus admixtus malicie eorum est temperatiu⁹. suavirtute coloris oculoz mitigatiuus. vt dicit Constan. q̄ sanguis columbe vel yrundinis de ala dextera extractus oculis calidus instillatus maculas abstergit oculoz. sanguinis enim talis valde est ignitiuus ⁊ dissolutiuus. sicut ibidem dicit cōmentator in viatico in tractatu de pannis et maculis oculoz in fine.

Capi. VIII de sanguinis mala proprietate.

Unt etiam sanguinis quedam proprietates minus laudabiles alijs supradictis. nam quanto bene dispositus nature est amicabilioz ⁊ vtilioz / tanto cū corruptus fuerit eidem est nociuioz / ⁊ grauioꝛes infert corpoꝛi passiones. Flam aliorum humoꝝ malicia sanguini admixta propter amicabilitatē eius ad naturā nō se ita subito manifestat. et ideo ab eorum lesione sibi natura minus p̄cauens latentem ip̄oz maliciam nō formidat. vt patet in febribus enutriceis ⁊ alijs mixtis in q̄bus colera rubea vel adusta sanguini admixta / nō ita cito se nature vl̄ medici iudicio manifestat. vt dicit Bal. super amplioz. Item sanguis si fuerit in corpe superfluus menstruosas in hominibus generat passiones nisi nature vel medicine beneficio euacuet citius / vt patet in sanguine mēstruali q̄ propter superabundātiam humiditatis ⁊ caloris indigentiā in mulieribus existens si vltra debitum retineat pessimaꝝ causa ē et occasio passionū. Inducit enī quandoq̄ spiritualiū suffocationem. quādoq̄ ydropisim / q̄nq̄ etiaz frenesim / siue manifestā passionem / put ille sanguis corruptus nimis diu retent⁹ ad diuersas transfundit corpis regiones / sicut in passionarū libro Bal. exp̄ssius continetur. Unde contra talia pericula summum remeduz est talis sanguinis corrupti euacuationem citius procreare. nec mirū si sanguis sic corruptus proprium subiectum sic molestat. qui alienum etiā mirabiliter inficit ⁊ molestat siue immutat. Flam vt dicit ysidorus libro. x. cap̄o. ij. sanguis menstrualis cōtactu fruges nō germinant. aceſcit musta. moriunt herbe. arbores amittūt fructus. ferrum rubigo corrūpit. nigrescūt era ⁊ metalla. q̄ si canes inde comederent in rabiem efferūtur. glutinum asphalti quod nec ferro dissoluitur. nec aquis ipo pollutum sponte dispergitur. vt ibidez dicit ysidor⁹. Dic sanguis ex superflua humiditate ⁊ debili calore in corporibus multū generatur. ⁊ ideo ne natura ex eo grauetur in matrice recolligitur tanq̄ in sentina. a qua si debito modo expulsus fuerit corpus totum mollificando alleuiat / ⁊ ipsam matricē ad cōceptiōem disponit ⁊ habilitat. Ūñ dicit Al resto. libro. ix. menstruū in fine mensis in mulieribus maxime viget. et ideo tunc vtiliter expellitur sanguis talis. quia sicut dic Jsidorus libro. xvi. sanguis menstrualis nō habet certam temporis reuolutionem. sed in maiori parte accidit in diminutiōe lune. et hoc est rectum. quia corpa animalium sunt tunc temporis frigidioza / ⁊ alteratur sanguis. ⁊ efficitur ex eo superfluitas menstrualis. que si tunc expellitur talis euacuatio laudabilis est et naturalis. quia si vltra tempus vel propter grossiciem sanguinis. vel propter altitudinem matricis / vel ꝓpter defectū expulsiue virtutis retineatur multis molestijs periculosis corpus mlieris aggrauatur / quod quidem generaliter est verum. a quarto decimo anno vsq̄ ad quinquagesimū quia in iuuenculis meatus sunt angusti et virtus debilis. Al quinq̄gesimo vero anno in antea sanguis minoratur et frigescit. calor destruit et tepescit. Unde iste due etates a tali immundicia sunt immunes. scilicet senectus vetularis et iuuentus puellaris / retinet tamen natura sanguinē menstrualem post mulierum impregnationem ad nutrimentū fetus et conceptus conseruatiōem. Ūñ

Arestoteles. libro. xv. Menstruum est sanguis nõ purus. sed indiget digestione operatiua. hic sanguis mixt⁹ cũ spermate/cibus est in animali. Unde mulier post conceptionẽ frequenter patiens fluxum mẽstrualem/solet facere obortiuum. aut enĩ debilitat̃ fetus aut morit̃ et hoc propter nutrimẽti subtractionez Unde retentio sanguinis menstrualis signũ est impgnatiõis ex iam dicta causa. quod aũt superfluit de sanguine menstruali detrahitur ad mãmillas. vt inde lac generet̃. Materia enĩ lactis est sanguis decoctus in mãmillis vt dicit Arestoteles libro. xvi. ⁊. xviij. Lac inquit ẽ sanguis digestus nõ corruptus. Item oportet vt fluxus sanguis menstrualis actualiter sit ĩ corpe anteq̃ mulier impregnetur. sicut dicit Aresto. libro. xv. et constãtinus. sicut optz arborẽ primo florere q̃ fructus facere. Item quando venit talis fluxus naturaliter semp accidit in etate lune/etati etiam mulierz conuenienti. Item aues et anĩalia nõ patiuntur talẽ fluxum. quia totalis sup fluitas transit in plumas ⁊ in pilos vt dicit arestoteles. Item dic̃ ruffus. mulieres nimis se exercentes ⁊ sepius mouentes/nõ multũ menstruant. sed que quiescũt ⁊ multũ comedũt/suauiterq̃ viuũt. tales multa purgatione indigẽt Item quando sanguis talis vel frigiditate vel crassicie/ora venarũ constrigente debito modo non exit. ad exeundum alias vias querit vt venas narium et emorroydarũ quas si clausas inuenerit ad alia membra se diffundit. ⁊ grauem nature infert passionẽ. Nam tales vt dicit in viatico Constan. defectũ appetitus patiũtur. nam cibaria bona abhorrent. puluerẽ vero carbonũ et lateꝝ appetunt et similiũ. nam sanguis retẽtus in maliciosum fumũ terrestrem et ponticum conuertitur quo rapto ad orificium stomachi appetitus rationalis subuertitur et irrationalis generat̃. Unde omnia talia corpora sunt maximis morbis apparata. (mate.

Capit. ix. de fleu/

Fleuma s̃m Johannẽ est humor semicoctus actione caloris imperfecti ex frigida ⁊ hũida nat̃a generat⁹. Et arestoteles dicit libro. xv. Fleuma est cibi superfluitas que nõ digeritur. Eadem enĩ est materia sanguinis ⁊ fleumatis. sed differũt s̃m decoctõnem maiorẽ vel minorem. vnde de fleumate fit sanguis p ampliorem caloris agentis intensiõem. nõ tamen econuerso. sanguis enĩ in fleuma nunq̃ transmutat̃/sicut colera mutat̃ in melancoliam. sed non ecõuerso vt dicit auicenna Est autem fleuma humor naturaliter frigidus. humidus et insipidus/quem natura mandat per mẽbra vt digeratur et ex ip̃o digesto corp⁹ nutriat̃. Notandum q̃ fleuma aliud est naturale aliud innaturale. Naturale aũt frigidum et humidũ/in colore album/in substantia fluidũ/in sapore parum dulce vel totaliter insipidũ. in epate tamen generat̃ vbi sedes est caloris. Est tamen habile vt in sanguinẽ transmutetur. et facta completa transmutatione corpus inde sustentetur. Fleuma enim q̃uis de se sit grossum et insipidũ per intensionem tamen caloris ip̃m immutantis forme et saporis sanguinis qui est dulcis/est susceptiuũ. vt patet in fleumate/quod dicitur esse dulcẽ. Unde ꝓpter vicinitatem et similitudinẽ quam habet cum sanguine indigent eo omnia mẽbra corporis. et ideo natura pronida fecit illd̃ cum sanguine per venas totius corpis transire propter necessitatem/⁊ etiam propter vtilitatẽ. Nam vt dicit Constantinus. deficiente sanguĩe digerit calor fleuma. quia inde intẽdit membra reficere et nutrire. Unde in hoc nobili⁹ est fleuma colera et melãcolia. quia rectificari non possunt vt ex eis fiat sanguis cui⁹ beneficio vigent ⁊ nutriũtur membra corpis vniuersa. Est etiam ei⁹ presentia cum sanguĩe necessaria vt ei⁹ frigore sanguinis feruor temperet̃. ⁊ liquiditate fleumatis spissitudo sanguinis in temperie ꝯseruetur. ⁊ sic facilius et expeditius ad singula membra nutrimentum sanguis deportetur. Utile etiã

est iũcture membroꝝ et alias ꝑtes mobiles suas liq̃da hũiditate humectare ne ex calore motus vel ex sanguine calido casu aliquo a suo officio retardentur. quia. siccitate insuper inducta impediant. Fleumatis aũt innaturalis q̃tuor sunt species. Est em̃ acetosum frigidũ ⁊ siccum propter melãcolie admixtionem. salsum calidũ ⁊ siccuꝫ propter colere rubee infectionem. dulce propt̃ sanguinis participatõem Vitreum sic dictum propter coloris vitri assimilationem. tale enim omino elongat̃ a colore. et ideo ceteris eius speciebus illd̃ est compacti⁹ et difficilius ad digerendum ⁊ in sanguĩe conuertendũ Hic humor si corruptus fuerit/ diuersas generat in corpe infirmitates cuius superabundantia (vt dicit Constantin⁹) cognoscitur per diuersa. nam vere fleumaticus est corpe deses/ grauis ⁊ tardus ⁊ sensu ebes/ mẽte obliuiosus/ carne mollis et fluidus/ colore liuidus/ albidus ĩ facie/ corde timid⁹/ sputis et execrationibus multis plenus. piger ⁊ somnicu⁹losus/ parui appetitus/ parue sitis. nisi sit salsum fleuma. quia tũc salsus sapor in ore sentitur propter calidi humoris admixtionẽ/ crine mollis et flauus ⁊ laxus cuius pulsus est mollis/ grossus et tardus. vrina alba spissa cruda ⁊ discolorata. statura pinguis et grossa ĩ extremitatib⁹. breuis ⁊ curta/ cuius cutis superficies plana et lenis ac a pilis denudata. somniat de aquarũ niuium et pluuiarũ inundatiõe/ nauigatione in aq̃s frigidis/ et etiam natatiõe. talis complexionis homines solent frigidũ morbum sepius incurrere et ipso fatigari. et precipue tempe hyemali. quia tunc tempis qualitates fleumat̃. scilicet frigiditas ⁊ humiditas intendũtur. vt dicit Constantin⁹. quere supra d̃ proprietatibus frigiditatis ⁊ humiditat̃.

Cap. x. de colera

Colera ſm Isidoꝝ dicta est eo q̃ in humore colerico calor tẽperamentum excedat. Colera alia naturalis/ alia innaturalis. Naturalis est que naturaliter est calida ⁊ sicca et in saubstantia subtilis/ in colore rubea clara. in sapore amara cũ quodam acumine/ que q̃nto est calidior. tanto est in colore rubicũdior ⁊ in sapore amarior. que cũ in corpore generat̃ in duas partes diuiditur/ quarũ vna transit cũ sanguine ⁊ alia trãsmittit̃ ad cistam fellis. illud autem quod vadit cũ sanguĩe penetrat cum ipso causa necessitatis ⁊ iuuamenti. necessariũ eniꝫ fuit vt sanguini admisceret̃ ad aptificandũ sanguinẽ ad membra colerica temperãda et nutrienda. quoniã in hoc sanguine oportꝫ esse colerã rubeaꝫ actualiter ſm debitã proportionẽ huiusmõi membroꝝ iuuat etiam vt sanguis subtiliet̃ vt facilius transeat per angustos meat⁹ ad interiora corpis nutriẽda. alia vero pars q̃ ad cistam fellis trahitur/ transmittit̃ ad ipsam causa necessitatis ⁊ etiã iuuamenti. necesse enim fuit ꝓpter mũdificatõeꝫ totius corpis ⁊ propter nutrimentum ipsius fellis. iuuat etiam stomachũ et intestina calefaciendo ⁊ pungendo. vt a supfluis se exonerent. ideo enim sepe accidit torsio et ventris dolor ⁊ colerica passio. quia via opilatur q̃ est inter fel et intestina. Innaturalis colera est q̃ egreditur a natura propter aliquod extraneum sibi commixtũ. nam cõmixto cum colera rubea fleumate aquoso/ generatur colera citrina que pre ceteꝫ est nimis calida ⁊ nociua. si vero fuerit fleuma grossioris essentie et spissioris inde colera vitelliua. iste due species sũt note. Tertia species ẽ colera quedã prassiua in colore viridis et amara acuta. sicut herba que prassium. id est marrubium vel porrus nũcupatur. nascitur aũt in stomacho illorum qui continue vtuntur herbis nimis calidis. vt porris cepis alleis ⁊ vastraciis. et huiusmõi. et forsitan a talibus herbis viridibus ⁊ crudis in colore contrahit virorem. et sic Gal. visum est. Auicenne aũt visum fuit q̃ prassiua generatur ex colera vitellina. quando nimis aduritur. cũ enim aduritur adustio in ea facit nigredinem ex q̃ cum citrinitate mixta viriditas intro-

ducitur Eruginosa vero colera est quarta species que per vlteriorē adustionē generatur ex prassiua. quādo enim tantum aduritur ꝙ eius hūorositas desiccatur. tūc declinat color eius ad albedinem qualis est color cineris. nam calor in humido corpe primo nigredinem efficit. deinde consumpta totaliter humiditate alborem quēdam introducit. vt est videre in lignis que prius q̄ꝫ conuertant in cinerē ꝯuertunt ī carbonē. Frigiditas vero ecōuerso in humido facit albedinē. in sicco āt nigredinē opat. sꝫ hec vltima in omnibus alijs peior est et venenosior/ cuius venenosa qualitas pessimas et mortiferas inducit in corpore passiones sicut herisipylam et noli me tangere/ et cetera huiusmodi. Humor igitur coleric⁹ naturalis non excedens terminos nature est aliorum humorum subtiliatiuus digestionis. confortatiu⁹ fecis et putredinis mūdificatiuus corporis ꝑm dimensionē lōgitudinis ⁊ latitudinis distensiuus. animositatis et audacie generatiuus mobilitatis et leuitatis effectiuus ad iram ⁊ ad appetitum vindicte excitatiuus. venerei appetitus prouocatiuus virtutis expulsiue adiuuatiuus materie grosse attenuatiuus. ⁊ a centro vsqꝫ ad circumferentiā diffusiuus ꝑm citrinitatem vel nigredinem superficiei substantie in colore mutatiuus. Unde colerici generaliter solent esse iracundi animo. immansueti leues et instabiles impetuosi in corpore longi tenues ⁊ macilenti colore fusci in crinibus nigri et crispi pili hyspidi et hirsuti. tactu calidi pulsus fortis ⁊ velocis. eorum vrina in substantia est tenuis ⁊ subtilis in colore ignea rutilans et clara. Hec colera si in aliqua parte corporis fuerit corrupta molestissimas infert corpori passiones. quarū hec sūt generalia signa. sicut enim dicit Constantinus in pantegn̄. libro. ix. capl'o. ij Si corpori dominetur colera corrupta erit cutis glauca vel citrina ⁊ erit defectus appetitiue virtutꝫ. amaritudo sentitur in ore. ita ꝙ dulcia videntur amara ⁊ sapida insipida pūctura et ardor in stomacho calido ex fumo pūgente neruos stomachi et mordicante. abominatio cum vomitu colerico cuꝫ siti lingue siccitas ex fumo calido trabeam arteriam desiccante et humorē saliualem circa neruos lingue consumentē. oculorum cōcauitas cum humido aspectu pulsus subtilis ⁊ velox et spissus. vrina rubea ⁊ intensa dolor capitis grauis. vigilia et alienatio mentis. horribiles visiones in somnis. tales enim somniant de igne et fulgure. et stupenda aeris inflammatione quod fit ex igneo fumo petente cerebrum et ymaginatiuā immutante. Et tantum de colera et specieb⁹ eius diuise ꝑm Galienum ⁊ Auicennam ad presens dicta sufficiant. Sequitur vltima proprietas substātie corporee quarti libri que dicitur melancolia.

Capitulum. XI.

De melancolia.

Melancolia est humor spissus et grossus. ex fece et turbulentia sanguinis generat⁹. Et dicitur a melon quod est niger ⁊ colim q̄d est humor. Inde dicitur melancolia/ quasi niger humor. Unde a phisicis colera nigra nuncupat. nam color eius declinat ad nigredinem. Est autem melācolia alia naturalis alia innatural'. Naturalis est frigida et sicca que fit in sanguine sicut fex in vino habet generari cuius substātia est spissa/ et terrestris cui⁹ sapor inter dulcediem et ponticitatem existit vicinus accipienti. Hec melancolia in duas partes habet diuidi. quarum vna remanet cum sanguine et penetrat secum ad membra causa et necessitatis ⁊ iuuamēti. fuit enim necesse vt cum sanguine misceretur. vt aptificaret sanguinem / ad membra melancolica nutrienda. Iuuat etiaꝫ sanguinē quia inspissat ne sua liquiditate subterfugiat digestionē. Secunda pars vero transmittitur ad splenem propter necessitatem et iuuamentum. necesse eniꝫ fuit hoc propter mūdificatiōem totius corporis/ et propter nutrimentum ip-

sius splenis. Juuamentum vero est vt profluat in os stomachi. vt scilicet ipm fortificet/inspisset. et. vt ibi pruritū faciat. et sic excitet famem et cooperetur ad desiderium nutrimēti. Illud autem melancolie quod est superfluum sanguinis transmittitur ad splenem. et quod a splene egreditur/ est illud quo indiget splen ad sui nutrimentum/ et sicut colera rubea iuuat stomachum ad expellenda superflua inferius. sic ⁊ melancolia iuuat virtutem appetitiuam superius. Dicitur autē fex sanguis potius q̄ colere vel fleumatis. quia resudat ⁊ separatur a sanguine/sicut descendit ypostasis vrinalis siue sedimen in liquore. de fleumate/ vero nihil resudat nec descendit propter eius viscositatem. similiter nec de colera propter eius subtilitatem. et ideo fex colere vl fleumatis non vocatur. Melancolia autem innaturalis non est ad modum ypostasis siue residentie et fecis. sed per modum adustionis et cinereitatis. et hoc accidit istis modis. Agēs enim calor nimis in substātia fleumatis ipsam adurit et per adustionem nimiam in coleram adustam conuertit. ⁊ si fuerit humor primo subtilis et aquosus quando aduritur. efficitur salsus. et si fuerit grossus trahitur ad acredinem vel ponticitatem. si vero contingat sanguinem aduri vel incinerari. cinis eius fit salsus cum quadam dulcedine pauca. sed quando contingit melancoliam naturalē aduri/ illa adustio seu cinis erit acris sicut acetū. et cū cadit in superficiem terre ebullit/cuius odor est grauis et acris sicut acetum/ quod musce fugiunt propter odoris horribilitatem et illa siquidem que magis est acris deterior est. Si vero melancolia quando aduritur grossioris fuerit substantie/ erit cinis eius minoris acredinis cum ponticitate pauca que cadens super terram minus ebullit et minus in vmbra penetrat/nec est minus maliciosa et venenosa/ sz ita cito perimit sic prima. Hec colera nigra nature inimica pessimas habet ac mortiferas qualitates. morbos eniz inducit incurabiles/ sicut cancrum et lepram/ et huiusmodi. Ex admixtione igitur per adustionem nimiam incinerati fleumatis sanguis et melancolie naturalis/ melancolia innaturalis et pessima generatur. ⁊ cum ex fleumate per decoctiōem generetur sanguis. et ex sanguine per intensiōem generetur colera. ex colera vero melancolia. Impossibile est ex ea humorem vlterius generari. sed tantummodo incineratur et ex illa incineratione naturalem humorem inficiente. ille humor pessimus accidētaliter procreatur vt dicit Constantinus libro primo capitulo. xxiiij Istius humoris dominantis in aliquo corpe/ hec sunt signa. Primo quia color cutis mutatur in nigredinem vel liuorem sentit acidum saporem/ ponticum et terrestrem sm humoris qualitatem Patiens animo est timidus sine causa/ passio eius est melancolia. Unde omnes hanc passionem habentes sine causa sunt timidi sepius atq̄ tristes. Et hoc ex melancolico humore cor constringente. Unde sic tristes interrogati quid timeant vel pro quo doleant/ non habent quid respondeant. Alij tamen sibi mortem imminere putant irrationabiliter. alij inimicicias alicuius formidant. alij mortem diligunt et desiderant. Unde galienus in libro passionum. Non est mirum inquit si patiens coleram magnā tristiciam vel mortis suspitionem patiatur cum exterius in corpore obscuritate nihil sit timidus. Unde quando aliquod obscuruz. vt est fumus melancolicis operit cerebrum. necesse est vt patiens timeat. quia causam vnde timeat secum portat. et ideo somniat terribilia et tenebrosa et visui pessima et in odore fetida. vel sapore acesa. ex quibus omnibus generatur melancolia passio. Item maniace et melancolice dispositionis est quando tales de tristabili gaudent et rident. De re vero exultanti plangunt/ atq̄

volent. Item tales pertinaciter tacent vbi esset loquēdum ⁊ insolerter loquūtur vbi esset tacendum. Item alij putant se esse vas fictile terreū et timent tangi ne rumpantur atq; frangantur. Item quidam putant se pugno mundum claudere et omnia in manibus cōtinere. et ideo manus ad cibum non extendunt. timent q; si manus extenderent partes mūdi defluerent ⁊ perirēt. Item quidā putant angelū tenere mūdum et pre tedio velle mundū dimittere cadere. et ideo manus erigunt et humeros volentes mūdum corruentem sustinere et multū recalcitrant quando man⁹ et humeros a medicis supprimere compellūtur. Item aliqbus videtur q; caput nō habeant. vel si putent se habere illud. putant caput esse plumbeum vel asininū seu aliter mōstruosum. Itē alij audiētes gallos cantare brachia erigunt ⁊ sese percutiūt et cantātes se esse gallos credunt. et tandem nimis clamantes rauci in clamādo vel muti fiūt Item alij in suspitiōem pessimam irretiuocabiliter incidūt propter quod amicos odiunt vituperant et confundnnt. Imo quādoq; percutiunt ⁊ occidunt has et multas alias mirabiles incurrūt melancolie passiones. prout refert Baliuus ⁊ alexander. et multi alij autores. quas quidē longū esset per singula enarrare. ⁊ hoc quotidie ad oculū experimur sicut nuper accidit quādam nobilez ad tantam vesipientiā melancolie vicio veniisse q; modis omnibus murilegū se putabat. Uñ alias q; sub lectis vbi catti insidiātur muribus quiescere nō valebat. forte tali pena peccatis suis exigētib⁹ percussus fuit Nabuchodonosor qui (prout dicitur in hystorijs) bestiam triformem scilicet leonem, aquilā et bouem septem annorū spacio se putabat Hec autem de melancolia ⁊ de alijs humoribus naturalibus quātum ad hoc pertinet opusculum dixisse nūc sufficiant.

Explicit liber quartus.

Incipit quintus liber de dispōne membrorum.

Acto de proprietatibus humorū. restat aliqua dicere de dispositōe membroꝝ que expdictis humoribus componuntur. Et primo de proprietatibꝫ eorum in genere. deinde de singulis in specie dicendum est aliquid.

Capi. i. De membrorum proprietatibus in generali.

Am vt dicit Auicenna. Membra sunt corpa ex prima humorum cōmixtione p̄creata. Uel vt dicitur sup Jo. Membrum est firma pars et solida animalis ex similibꝫ vel dissimilibus composita ad aliqd̄ speciale officiū deputata per hoc q; dicit firma ps differt mēbra a pte q̄ non est firma vt est spiritus. per hoc aūt q; dicatur ex similibꝫ vel dissimilibꝫ cōpositū insinuatur mēbroꝝ duplex diuersitas simplicium siue consimiliū et compositoꝝ siue officialiū. nam consimilia membra dicuntur et simplicia. quorum partes eiusdem nature sunt cū toto. vt quelibꝫ pars sanguinis est sanguis. et sic ō alij⁹ et huiusmodi membra. scilicet similia organicis et officialibus membris naturaliter sunt prioza vt puta ea componentia. sic principiū cōponēs est compositi pri⁹. orgāica siue officialia mēbra dicunt ex cōsiliꝫ generata ⁊ statuta q̄ ad cōpletionē sensus et mot⁹ sunt aīme instrumēta. vt man⁹ pes ocul⁹. ⁊ cōsilia. fuit eni necessariū q; in q̄litate ⁊ q̄ntitate diuersa essent vt actio anime cōpleret Natura enim fecit corpis instrumenta virtuti anime cōgruentia. virtutes eni anie sunt diuerse. ⁊ ideo mēbroꝝ diuersitates sunt necessarie. vt patz in mānibꝫ in quibꝫ sunt multi digiti in q̄ntitate ⁊ in q̄litate diuersi vt per eos possint magna sic minima retineri. Cū igit sit triplex anie actio. scz. animalis naturalis

et spūalis sic sunt membra istis ōpera/
tionibus anime necessaria. vnde mem
bra animalem virtutē sequentia dicū/
tur animata q̄ fuerūt necessaria ad sen
sum formandū et motum voluntarium
in omnib⁹ animalibus. sicut cerebrum
nerui oculi et alia instrumenta sensuū
Membra vo virtuti vitali obœdientia
dicūtur spēaliter vitalia q̄ facta sunt
propter anhelitus z vitalis spiritus at
tractionē et calōris mitigationem z vi
te conseruationē vt cor/pulmo. z huius
modi. membra aūt virtuti naturali de
seruientia dicūtur naturalia z nutriti/
ua/quorum quedā sunt nutritiua. q̄ scz
cibum in membrorū substātiam tranū/
mutant. sicut stomach⁹ epar z huiusmo
di. Quedam vero sunt generatiua ad
conseruationē spēi vt sclz specificarent
generalia z indiuiduarent specificata.
Cū enim omia indiuidua consummun
tur/necesse est vt per vim generatiuam
ne penitus pereāt reparētur. et sic nesse
specifico saluentur. Habent aūt hec mē
bra sibi alia deseruientia et adiuuātia
mutuo enī membra sibiūnicez submi/
nistrant. Hec autem membrorū subser/
uientiū vtilitas est multiplex. scilicet
preparatoria. purgatoria. defensoria. z
deportatoria Prima itaq̄ sunt prepara
toria sicut organa sensuū deseruiūt cere
bro cordi. pulmoni. epati. stomacho/et
ceteris instrumēta cibabilia. Secunda
sunt deportatoria/sicut sunt nerui q̄ su/
scipiunt spiritum animalem a cerebro
et deferunt ad singula membra. ad mo/
tum z sensum faciendū. Similiter z ar
terie deseruiūt cordi/z vene epati. nam
spiritū suscipiūt arterie a corde z defe/
runt ad pulsus faciendū. et vene sangui
nem ab epate ad corpus nutriendum.
Tertia sunt purgatoria. scilicet ea que
expellunt superflua z nociua. sicut forami
na narium in capite et meatus per que
cor emittit superfluā fumositatē pulmo/
ni vt emittatur. Similiter cista fellis
et splen purgant epar a superfluitatibus
colericis z melancolicis. sic̄ renes mun
dificāt ab aquosis. Quarta sunt defen
soria/sicut duo panniculi cum craneo
defendunt cerebr a nocumēto et lesiōe
et dicitur a phisicis dura mater et pia
mater. Similiter ossa pectoris defendūt
cor et lacerti z testudines costarū defen
dunt epar. Inter membra vo spiritua
lia cor est principalissimū. quia totius
vite aīmalis est principiū z caloris na
turalis fundamentū. Cuius adiuuati
ua sunt pulmo/panniculi/lacerti et ar
terie/quorum motu aer ad cordis re/
frigerationem attrahitur/et fumosus
calor superfluus ab ipo remouetur. cu/
ius defensiua interius sunt sui pannicu
li dyafragma. z huiusmōi. Membrorū
naturaliū z nutrituor principale ē epar
in quo sanguis digeritur vnde corpus
nutritur cui⁹ ministerio vicina sibi mē/
bra deputātur. Ex predictis patet q̄ q̄
dam sunt membra principalia. qz alioz
membroz inferiorum sunt principia z
radicalia fundamēta. Quedam vo sūt
officialia que influentiā virtutis reci/
piunt a p̄dictis et ad consuationē ani
malis sibiūnicē administrant Quedā
vero sunt similia que a constātino vocā/
tur omogenia. id est simplicia. et hec ab
omo quod est vnū z meros qđ est pars
quia vnius generis sunt cum partibus
suis quo ad naturā. qz quelibet pars vi
sibilis carnis est caro/et q̄libet pingue
dinis est pinguedo. et sic de aliis Recol
lige igit ex predictis q⁹ membra nature
artificio ordinata sunt corpis animati
perfectiua. Sunt etiā influentie z vtu/
tis ab anima receptiua. Item quadaz
mirabili proportione armoniaca pariter
sunt coniūcta. Nam minora maioribus
et maiora minoribus neruis z aliis liga
mētis piter coaptāt Item sibi mutuo sūt
administrātia. z suaz vtutū z opationum
parit cōmunicatiua. Nā superiora inferio
rib⁹ administrāt influētiā z gubernatiōz
inferiora superioribus supportationē. Me
dia vo vtraq̄ ipendūt copulā z coopa
tionē. Oculi enī inferiora mēbra diri
gunt et rectificant. Pedes vero z crura
pondus aliorum sustentant et suppor
tant. sed manus et brachia vtraq̄ ad/
iuuāt et defensant. Item mēbra q̄diu
reguntur ab anima sana permanent ad

completionem sue actionis ⁊ perfectio
nem corpis sunt vtilia. sed priuata a re
gimine spirituũ residuo corpori sunt no
ciua. Item membra pure ⁊ imperturba
te complexionis ad obediendũ actioni
spiritus sunt abiliora. Unde dicit Are
stoteles libro. xviij. ꝙ caput ideo est par
ue carnis et etiam pinguedinis propt̃
meliorem sensum et intellectũ. Et hoc
forsan ideo est ꝙ spiritus in neruis sen
sibilib⁹ per carnis grossiciẽ in suo transi
tu nimis impeditur. Item tanta est cõ
nexio inter membra/ ꝙ ꝓpter mutuam
adinuicem colligantiã sibi mutuo com
patiuntur. Unde membrũ minus com
patiens condolet amplius patienti. et
ideo si vnum membrũ lesum fuerit ad
locum doloris cõfluunt humores alio
rum membroꝝ. sicut dicitur in ampho
ris. Dolor membri maior superueni
ens dolorem alteti⁹ membri denigrat
et eius diminuit sensibilitatem. vt pa
tet in freneticꝫ quib⁹ si fortiter brachia
ac crura constringũtur dolor capitis di
minuitur. quia ad constrictum membꝝ
confluũt spiritus ⁊ humores ex quo su
perius caput alleuiatur. Itez membra
quanto sunt nobilioris substantie ⁊ cõ
positionis vehementius et citius sen
tiunt molestiã cuiusqꝫ lesionis. vt patꝫ
in oculo qui graui⁹ leditur puluere mo
dico q̃ꝫ manus vel pes magno vulnere.
Et hoc accidit propter oculi nobilita
tem. quia in eo spiritus sensibilis plus
dominatur. Unde lesio quantumcunqꝫ
modica in iuncturis membrorũ in sen
sibilibus neruis maxime est nociua. qꝛ
per impedimẽtum talium membrorum
potissime ⁊ citissime impedit̃ virtus sen
sibilis et motiua. ⁊ dissoluitur totius
corporis armonia. Item in membrorũ
procreatione ex errore nature aliquan
do accidit ꝙ membra fiunt superflua ⁊
monstruosa. sicut dicitur libro aĩmaliũ
xvij. ꝙ sepe sunt visa aĩmalia habentia
vnũ corpus ⁊ mlta capita. sicut apparu
it serpens vnus duo habens capita. nec
hoc est mirũ/ nisi quia rarum. quia vnũ
ouum aliq̃ndo habet duo vitella/ que
tamen ad inuicẽ vna tela sunt distin
cta. et hoc accidit ꝓpter concursum duo
rum spermatũ/ q̃ diuerso tempe tamen
propinquo mutuo se contingunt Et di
cit idem ꝙ ex tali ouo accidit membrũ
monstruosum. sicut pull⁹ habens vnum
corpus et q̃ttuor pedes ⁊ quattuor alas
habere est visus. Et ꝑm arestotelez ibi
dem hic error mõstruosus maxime ha
bet locũ in ouibus. et in capris ⁊ in ani
malib⁹ multoꝝ filiorum Et ideo dicit
ꝙ visus est caper habens in crurib⁹ cor
nua in antiq̃s temporib⁹ Ista aũt mon
struositas in membris supfluis genera
liter accidit ex superfluitate materie ⁊
defectu virtutis informatiue. vt dicit
ibidem in eodẽ. Unde debem⁹ estimare
ꝙ ista monstruositas in mẽbris accidit
ex materia. quando vero fortis est vir
tus opatiua et materia est modica. vel
occasione aliq̃ diminuta. tunc q̃dem cõ
tingit multa apparere mẽbra. sed in om
nib⁹ incompleta. qꝛ virtus ꝓpter defectũ
nature cõplere nõ potest. qd̃ intendit si
cut dicit idẽ virtus operatiua forte ope
rans opat̃/ nihil perfecte. s. vel cõplete.
Augustin⁹ aũt recitat in li. de ciuita. dei.
capl̃o. viij Cenocephalos esse homines
monstruosos capita canina hñtes ⁊ vo
cis loco latrat⁹ emittentes. alios aũt si
ne ceruice/ oculos hñtes in humeris.
Narrat insup idem ꝙ tempib⁹ suis na
tus est puer qui in superiorib⁹ membrꝫ
erat duplex/ in inferiorib⁹ simplex Nã
duo erant capita ⁊ duo pectora/ q̃ttuor
man⁹. venter aũt vnus/ ⁊ pedes duo. et
multa alia recitat ibi aug⁹. In quib⁹
omnib⁹ error nature designat̃. Item in
ter ipsa membra quo ad dignitatem et
ordinẽ magna differẽtia est. Nam que
dam sunt tribuentia ex se ⁊ aliunde nõ
suscipiẽtia. sicut cor qd̃ nihil ab alijs su
scipit ꝑm Arestotelem. Et tñ alijs vitã
et modũ distribuit ⁊ diffundit. Et sũt
quedã que sũt distribuẽtia ⁊ suscipien
tia/ sicut epar ⁊ cerebrum suscipiunt vi
gorem a corde/ et sunt principia virtu
tum. quia alijs administrant membris
Sũt etiam mẽbra nec distribuẽtia nec
suscipiẽtia. sꝫ sũt innixa ꝓpria ꝟtute ꝑm
opinionem medicoꝝ/ sicut sunt mẽbra

cõsimilia. Et sunt mẽbra suscipientia ⁊ non tribuentia. sicut sunt membra instrumentalia que recipiũt a cerebro virtutem sensitiue vel motiue/ et quando q̃ vtriusq̃. sed susceptam virtutem ad alia membra quãtum est de se vlterius non diffundũt. quia oculus non potest visiuam virtutez quã recepit a cerebro dare pedib⁹ vel manibus vel alicui membro/ nec auris audientiã. et sic de alijs. Et tamen ista membra corpori maxime sunt necessaria. quia per officia sibi appropriata sunt omniũ aliorum mẽbrorum corporis regitiua/ nisi forsan in suis actionib⁹ fuerint casu aliquo impedita. sicut quãdo lesa sunt vel corrupta. Hoc autem propriũ habent omia officialia membra. vt pro principalib⁹ mẽbris periculo se exponant vt est videre q̃ manus pro defensione capitis vl' cordis sine omni deliberatione naturaliter se opponit. Item membrũ bene sanum etiam membro infirmo subuenit. ⁊ materiam morbi ad se attrahẽdo. purgare vel alleuiare membrũ morbidum cõsueuit. Unde membr̃ sanum pro non sano sepius lesum fuit. membr̃ vero si putridum fuerit aut mortuũ/ sibi et toti corpori est nociuum. Et ideo nõ restat nisi vt abscidatur/ ne corrumpat aut destruat totum corpus. Et hec de membris in generali nunc sufficiant.

Ca. II. De proprietatibus capitis.

Inter membra principalia hominis. primo a ꝓprietatibus capitis inchoandũ est. Est autem caput prima pars ⁊ principalis inter omnia membra corporis exteriora. quo ad situm et effectum obtinens principatum. Est autẽ caput a capiẽdo dictum vt dicit ysidorus libro xi. cap̃. ij. eo q̃ omnes sensus ⁊ nerui inde initium habeant et capiant/ atq̃ ex eo q̃ omis vigendi causa et sentiẽdi ratio oriatur. In capite enĩ om̃es sensus apparent. vnde et ipsius anime que cõsulit corpori quodãmodo personam gerit. Isidor⁹. Est igitur caput sedes sensuum principium et origo omnium sensuum organicor̃ animalis virtutis proprium domiciliũ. diffundens ⁊ trasmittens ad omnia membra inferiora sensum ⁊ motum. habens septem foramia que sunt sensuum instrumenta. et hec s̃m aliquos septem planetar̃ orbibus correspondent. Caput itaq̃ digni⁹ ⁊ nobilius est oĩb⁹ membris. q̃ regnũ et gubernaculũ toti⁹ corpis. ei influens perfectionem v̄tutis ad suas ꝑagendas sensibiles actiões Et iõ a natura caput sitũ habet in corpis summo vt regat ordinet et disponat omia q̃ s̃m nature ordinem sunt sub ip̃o. Sic ei dicit Haly sup̃ teg. Gal. Dispositio capitis toti⁹ scitur ex trib⁹. s. ex q̃ntitate ei⁹ ⁊ figura. et q̃d ẽ ex ip̃o ⁊ ex capillis. Nã caput debz esse medium ⁊ mediocre inter magnũ ⁊ ꝑuum et ad alia membra ĩ q̃ntitate proportionatum. Caput enĩ si fuerit nimis ꝑuũ est illaudabile. Signat enĩ defectuz materie ⁊ debilitatem v̄tutis informatiue pariliter si fuerit nimis magnũ nõ erit laudabile. Nam ex defectu v̄tutis opatiue ⁊ sup̃fluitate materie hoc procedit vt dicit Haly. Item figura capitis est rotunda. ⁊ hoc ꝓpter passibilitatẽ ⁊ lesionis amotiõem ⁊ propter receptionem medulle cerebri ampliorẽ Est tñ caput oblongũ ⁊ circa tympora aliq̃ntulũ planum. Nam ꝑfectio boni capitz est q̃n in rotunditate disponitur ad similitudinẽ globi terrei inter manus vel ligna duo comp̃ssi. Talis enim globus est rotundus. et tñ aliquãtulum in vtroq̃ latere erit planus In ꝑte enĩ anteriori aliq̃ntulum est acutum et eleuatũ. et hoc ad retinẽdum ventriculum cerebri in prora capitis ex qua ꝓcedunt nerui quiq̃ sensus facientes Simili mõ parũ acuitur a parte posteriori propter receptionem ventriculi in puppi ex quo procedunt medulle spondibiles et nerui motum facientes voluntariũ. Item signũ bonitatis capitis est quãdo perfecte dispositionis sunt illa q̃ ex ipso sunt ⁊ sibi immediati⁹ ꝯiungunt. vt si collũ fuerit forte ⁊ mediocriter grossum et oẽs nerui fortes ⁊ magni fuerint ⁊ boni motus

Similiter ex capillis de capite procedē
tibus noscitur caput. Nam ꝑm eoꝝ q̄li-
tatem et q̄ntitatem/velocitatez siue tar
ditatem crescēdi de cōplexione capitis
et interiori eius dispositiōe iudicat̄ Nā
si capilli multi et crispi cito nascentes
post partū calorem signāt capitis ⁊ hūo
rem Et ecōuerso sicut dicetur inferi⁹ de
capillis. Capilli enī bñ dispositi q̄ꝫdiu
adherent capiti ip̄m custodiūt decorāt
et defendūt. ablati ꝟo ⁊ a capite oīno p̄
cisi ip̄m turpe reddunt. vt ptz ī alopicia
et in decaluatis. Item caput ex multis
ossibus cōstituitur/et hoc propter cere
bri defensiōem. Nam substātia cerebri
tenera est ⁊ mollis. Et iō de facili lede
retur nisi ꝑ interpositōem cranei ⁊ alio
rum ossiū a lesione extrinseca tueretur
Item caput aliquid habet de carnosita
te. et hoc fuit necesse ad temperamentū
ossium ⁊ neruoꝝ/ne forte frigiditate ni
mia ossium teneritudo cerebri occasiōa
liter lederetur. Caput tñ in sua cōposi
tione paꝝ habet carnositatis et pingue
dinis respectu alioꝝ membroꝝ. et hoc ꝓ
pter sensus viuacitatez et iuuamentū
intellect⁹. Arestoteles libro. xij. Item
caput q̄ꝫuis in partium suaꝝ cōpositiōe
multā videatur habere duriciem/et po
tissime in ossib⁹. multū tamen interius
habet d̄ mollicie ⁊ medulla. qꝛ mollicie
ipsius cerebri inter ossa capitis inclusi
tota corpis machina irrigatur. Itez ca
put ex sua cōpositione prima multū est
neruosum. et hoc fuit necesse ꝓpter ossiū
dissimiliū coniūctionem/et etiam pro
pter sensus ⁊ voluntarij mot⁹ opatōem
Nam ꝑ neruum mediū anīa motum ⁊
sensum in corpe opatur/et sine neruo
descendēte a capite. membꝝ mēbro nul
latenus copulat̄. imo si impediat̄ virtus
effluens a capite per neruoꝝ viciū ⁊ cor
ruptelam. totius corpis dissoluit̄ vni-
tas et compago. Itē caput totius corpo
ris est caminus siue tectū siue coopercu
lum. et iō multaꝝ fumositatū ascenden
tiū de toto corpe est in se receptiuū. fec̄
itaq̄ natura totam substantiā capitis
porosam occulte et manifeste. Occulte
vt per occultos poros occulte fumosita
tum superfluitates euacuarentur. Ma
nifeste vt per emunctoria ⁊ foramīa ma
nifesta grossiora ne caput lederet̄/ pur
garentur. Item alique sunt capitis pro
prietates q̄ndā defectū nature rep̄sen-
tantes/sicut patet in capitib⁹ monstruo
sis. Dicit enim Aresto. lib. xij. ꝙ aliqñ
contingit vnū esse cor in animali/et tñ
apparēt duo esse capita vel plura mem
bra. Et etiam ecōuerso/ aliqñ vidētur
duo eē corda ⁊ alia membra. et tñ non ē
nisi vnū caput. sed hoc totū est mōstruo
sum. Et hoc nō accidit nisi ex errore na
ture/vel ex superflua materia/vel ex vir
tute defectiua. sicut dicit Arest. li. xviij
vbi dicit. causa mōstruositatis talis nō
est nisi ī materia. Et seq̄tur. Talis mō-
struositas inuenitur in anīalib⁹ generā
tibus multos filios. sed in mulieribus
raro/nisi in mulierib⁹ egypti q̄ multos
pariunt filios plusq̄ꝫ in alijs regionib⁹
vel q̄ꝫ aliaꝝ regionū mulieres nisi vbi
alie mulieres mulieribus egyptiacis
sunt similes. Itē caput cū sit radix toti⁹
corpis et oīm corpalium ꝟtutū primū
et principale fundamētū. ipso bñ dispo
sito et ordinato omīa q̄ sibi subsunt. in
meliori consistentia disponūtur. et ipso
versa vice corrupto et corruptionis sin-
thomata patiente omīa inferiora corpo
ris membra necessario patiuntur Pati
tur autem caput aliquādo ex causa in-
trinseca sicut ex illis passionib⁹ que na
scūtur ex ipso cerebro ⁊ adiunctis eius
vt patet in cephaticis. freneticis. epilē
ticis. ⁊ hmōi. Aliqñ ꝟo patitur a causa
extrinseca/sicut ex aeris frigidi ⁊ calidi
siue alias distēperati imutatione siue q̄
licunq̄ꝫ alia rōne Item q̄ndoq̄ꝫ ex alio
rum membroꝝ colligantia ⁊ associatio-
ne/vt patet. Nam ex stomacho humori
bus corruptis repleto fumositates re-
solute ratiōe vicinitatis cerebrum pe-
tunt. ⁊ concauitates si quas inueniunt
vacuas replentes. pelliculas cerebri cō
primunt et distendunt. Et sic pūgen-
do. cerebri pelliculis dolorem inferunt
et includunt. Item idem accidit ex ni-
mia inanitione et abstinentia. vt patz
in nimis abstinētibus ⁊ vigilantib⁹. qꝛ

vt dicit Galienus longa vigilia gene/rat dolorem capitis. Item idē patet ex nimia repletiōe. sicut accidit ebriosis qui ex vino ⁊ supfluo fumo a vino reso luto cerebrū petente et pūgente. mani mas expūtur capitis passiones. Dicit etiam constātin⁹ q⁹ omis dolor capitis ex stomacho alleuiatur quādo stoma/chus exinanit. augmētatur aūt quādo stomach⁹ repletis cibis in malas qua/litates immutatur. Item sicut dicit are stoteles libro. viij. Natura ordinauit in capite/ sensus ⁊ instrumēta sensuū ꝑm eorum dignitatē/ et ꝑm anīalis necessi tatem. Et ideo posuit oculos in ante/riori parte capitis et superiori. quoniā animal vtet videre quod est anterius. quia sensus visus subtilior ē ⁊ nobilior Organa autē audit⁹ posuit natura in medio capitis rotūdi. qñ auditus non audit directe sed circūquaqꝫ. Sensum vo olfactus posuit natura post oc̄los q̄si mediū inter visum et gustū. nā ille sen sus visu ē grossior. gustu vero subtilior Vltimo ponit lingua que est instrumē/tum gustus et tactus/ quor operatio est circa substantiā magis grossam. Unde sensibus sic ordinatis caput est pfectus ⁊ totⁱ corpis pfectō ⁊ ornamentū. Et sic dicit. Aristoteles ibidē. Non fuerunt ita bene posita instrumenta sensuū in ca pitibus quadrupedū ⁊ brutor quoniaz auricule taliū aīmaliū sunt in parte su periori capitis et apparent / ita q⁹ tale animal nō ē rectū neqꝫ eleuati corpoꝫ sed ad terram declinatū. Deuiat etiam quandoqꝫ natura et errat in quibusdaz monstruosis hominibus. Qui dicuntur etiam habere videlicz totum corpus/ho minis ꝓter caput. Nam beluinā habent faciem siue caninā. vt narrat Solinus Similr errat natura in quibusdā ani/malibus monstruosis. sicut patet in la/mia/ que scōz glosam sup treñ. Caput virgineū habet et corpⁱ beluinū. Et di citur quādo lamie volunt aliquē homi nem comꝑhendere primo muliebri fa/cie ei blandiūtur et secū coire compel lunt vsqꝫ ad defectū. et quādo vlterius earū libidini nō potest satisfacere. ipm dilaniant. et tunc eum morsibo interfi ciunt et manducant.

Capitulum. iii.

De cerebro.

Cerebrum vt dicit Constanti⁹ in pantegñ. libro. scdo. capō. vi. Est corpⁱ album ⁊ sine sanguine de spi ritu et medulla habens multū. In cel lulis tribus est distinctū. Deinor toti us corpis est principiū. infra duas pelli culas scilicet piam matrē ⁊ duram est contentū In summitate capitis tanqꝫ excellentiori loco corpis collocatum. Fuit aūt cerebrū naturaliter album vt similitudinū cuiuslibz corporis esset fa cile susceptiuū. Habuit multū de spiri tu vt mult⁹ in eo esset motus. Habuit etiā multū d medulla vt calorꝫ acumen generatū ex motu temperaret. Parū vero habuit de sanguine. ne ei⁹ colore in ficeretur. ⁊ sic oīe apprehensum rubeū esse videretur. Ideo etiā fuit sine san/guine hūidū. vt cito in naturā sentiēdi mutaret vt dicit Constan. Ex tribus autē cellulis est distinctū. quia cerebr tres habet concauitates q̄ ventriculi a phisicis nuncupātur. In anteriori cel lula siue ventriculo formaf imaginatio in media ratio. in posteriori memoria et recordatio. Cognominaf autē pars anterior prora. posterior ps puppis vo citatur. Puppis minor est. quia pauci nerui ab eo procedunt. Et est puppis dura vt nerui motiui motū facilius pa tiantur. Frigida etiam est et sicca vt in ea melius fieret retentio. parū habuit de spiritu vt fieret quietis generatio. parum habuit de medulla respectu an teriorⁱs vt esset mediocriter dura. et sic forme impssio diutius in ea teneretur Prora vero. s. ps anterior est maior ca lidior ⁊ liquidior Maior vt nerui sensi biles ab eo pcedant. Molles vt sensi biles nerui ad susceptionē sensus faci lius disponant. Calidior vt ad susce ptionē forme imaginatiue aptior red deretur. Liquidior ⁊ hūidior pr vt ner uus sensibil⁹ facil⁹ moueret Cellula vo inter prorā et puppim media calida ē

et humida plus ceteris habens de spū
et medulla. de spiritu pl⁹ vt pfectior fie
ret in ea per rōem discretio/sic in alijs
mēbris fit per digestionē puri ab impu
ro separatio. Multū hūit de spū vt mult⁹
fieret mot⁹ ⁊ multū de medulla vt tēpe
raretur mot⁹ aīe. vt sic melius discerne
ret concepta. In istis trib⁹ cellulis sūt
tres opationes principales. qz i prima
forma a sensib⁹ appꝫhensa in fantasia si
ue ymaginatōe recolligitur. Deinde ad
mediā trāsmissa discernitur. tandē post
iudiciū rōnis ad ventriculum puppis
trāsmittitur/et memorie cōmendatur.
Fuit āt cerebꝝ rotūdū vt capaci⁹ sit spi
rituū ⁊ ne facile patiatur. Ad defensiōz
autem cerebri fuerūt necessarij duo pāni
qui vocātur mr̄es cerebri. vn⁹ est gross⁹
scz dura mater. Hic craneo supponitur
sed in medio cerebro ingrossatur/et ad
maiorē fortitudinē solidatur. nō tn̄ im
mediate cū craneo ꝯiūgitur. īmo poti⁹
suspēditur. ⁊ huc atqꝫ illuc circa cerebri
substantiā dilatatur. Hec dura mater
fuit necessaria. vt piā mr̄em q̄ ea tene
riorem a duricia cranei defensaret. ⁊ vt
venas et arterias cerebri colligaret. et
etiā si qua eēnt ibi spacia vacua illa im
pleret. Scdus pannicul⁹ dr̄ pia mater
que dure matri supponitur. q̄ mollior ē
dura matre. Vn̄ substantiā cerebri cir
cūuoluit/⁊ per dictas cellulas ab inui
cem separat ⁊ discernit. nec superfluit
pia mater. qz cerebri interius venas re
colligit. etiā cerebꝝ ne sua liquiditate
diffluat coadunando custodit. cerebruz
etiā coopiens ⁊ amplectens ipm a du
ra matre defendit. In sup per venas q̄s
habet cerebn̄ nutrit. ⁊ p arterias q̄s ꝯti
net. spm̄ ei transfundit. Cerebꝝ etiam
est membꝝ mouens ⁊ regens oīa mem
bra corpis inferiora. singulis sensum
largiēs atqꝫ motū. quo impedito omīa
in corpe īpediūtur/⁊ bn̄ se habente oīa
que sunt in corpe meli⁹ disponunt. Ha
bet aūt cerebꝝ hoc ꝓprium q̄ sentit et se
quitur motū lune. q̄ crescente medulla
cerebri crescit ⁊ decrescēte diminuit in
substantia ⁊ virtute. Nā tunc seipm cō
trahit ⁊ animali spiritui ita libere non
obedit. et hoc patet in lunatic⁹ ⁊ in epati
cis qui in nouilunio ⁊ plenilunio potis
sime molestātur. et h̄ idem qd̄ dicit are
stoteles libro. xij. de signis videlicet bo
nis ⁊ malis cerebri. Cerebꝝ inq̄t q̄ndo
nimis exiccatur vel humectat̄ nō faciet
suum opus. Sed infrigidat corp⁹. ⁊ si
militer etiā liq̄facit ipm spm̄. Et etiaz
ideo accidunt infirmitates ⁊ amissio i
tellectus ⁊ tandē mors. Item aīalia ni
mis magnum cerebꝝ hn̄tia sunt multi
somni. ⁊ hoc forsan accidit propt̄ humi
ditatem multā que inde resoluta in fu
mū opilantē meat⁹ cerebri inducit som
num. Item arestoteles ibidez Cerebꝝ
non habet in se sensuz tactus/sicut nec
sanguis nec alie supfluitates aīales ⁊
nō est in corpib⁹ oīm aīmalium nisi ad
saluandū naturā. et qd̄ miꝝ est cerebrū
omib⁹ corpis ptibus sensum tribuit ⁊
tamē de se ⁊ in se nihil sentit. Itē ibidē
sentit idem. Omne aīal hn̄s sanguinē
habet cerebꝝ vel aliud membꝝ cōueniēs
loco eius sicut aīal multipes ⁊ sibi sile.
et q̄uis sit in om̄i animali sanguinem
hn̄te. nihil tn̄ sanguinis ꝯtinet in sub
stantia medulle sue. sicut dicit Aresto.
libro. iij. Item aresto. li. xvi. Cerebrū
est frigidum substantialr̄ ⁊ humidū. ⁊ iō
fonti caloris aīalis. s. cordi est opposi
tum vt. s. humectetur ⁊ tēperetur super
fluitas caloris ⁊ siccitat̄ arteriaꝝ ex q̄b⁹
rethe cerebri est ꝯtextum. nā ex corde
ꝓcedunt arterie. sicut dicit Haly ex q̄
bus ꝯponitur rethe mirabile in quo q̄si
inuoluitur cerebꝝ. ⁊ in illo rethi digeri
tur spūs aīalis. ⁊ p ipm spm̄ fit penetra
tio virtutum cerebri ad alia mēbra. Et
ideo vt dicit Aresto. ibidē. Cerebrum
est primum membꝝ in creatōe aīalis
post creatōem cordis. Galien⁹ tn̄ dicit
q̄ cerebꝝ bn̄ cōplexionatū debet esse in
q̄ttuor q̄litatib⁹ tempatū. sed sic ibi di
cit Haly. Complexio cerebri natural
magis esse debet frigida ⁊ humida q̄ sit
calida siue sicca qd̄ fuit necesse ad infri
gidationem p̄dicti rethis ⁊ ad mitiga
tionem caloris accidentalis cerebri. q̄
accidit ex assiduitate sui motus. Item
aresto. li. xv. Hō int̄ omīa aīalia sue

quantitatis maximuz habet cerebr̄. qz cor maximi est caloris. Uñ ꝓpter calorꝫ dominiū ⁊ bonitatē cōplexiōis est hō boni intellect⁹ ⁊ intelligentior cunctꝫ aīalibus ⁊ nō pñt infantes lōgo tpe portare caput rectū ꝓpter magnitudinē ⁊ ponderositatem donec a calore cordis mediātibus arterijs a suo pondere alleuietur Bona v̄o cerebri dispositio sicut ⁊ mala ꝑ suas cognoscit actiones. Nā si fuerit substātia cerebri /mollis clara ac peruia de facili recipit formaꝝ impssiones et sigillatiōes. Uñ propt̄ velocitatem sigillationis formaꝝ rer̄. est hñs cām bone ⁊ velocis discipline. qñ v̄o ecōuerso est nō mollis vel turbida hñs cām durius ⁊ tardi⁹ recipit impssionē vel impssiones. Sed tñ cum recepte fuerint receptas diu ſuat. qd̄ est signū siccitatꝫ/sicut fluxibilitas ⁊ labilitas signū est hūiditatis vt dicit Haly. ⁊ sic de alijs q̄litatibus intelligendū est. Uerbi gr̄a. Si q̄s fuerit sollicit⁹ ꝯsuetudinal̄r mobilis instabilis audax iracūd⁹. calidū cerebr̄ videtur talis hr̄e. ecōuerso se hñs frigiditatem p̄tendit. Si v̄o fuerit piger obliuiosus somnolent⁹ humidū nimis designat. Et etiā ecōuerso si fuerit multū vigil ⁊ memoria tenax/degsinat siccum Si v̄o excedens fuerit cū caliditate humiditas multe fiūt supfluitates ⁊ multe accidūt capiti infirmitates. nocent aūt calida ⁊ hūida. ⁊ potissime meridionalis aer ⁊ cōfert septētrionalis/adest somn⁹ multus tali/nec pōt longo tpe vigilare. et qñ dormit accidit ei subeth. i. quies falsa. visum habet turbidū et sensus nō claros. Si v̄o excesserit cū caliditate siccitas peiora accidunt sinthomata nisi ꝙ tot supfluitates ñ generātur. Sensus siq̄dem hñt tales claros ⁊ a supfluitatibꝫ mūdos. sed plus vigilāt q̄ꝫ alij hoies/⁊ sunt animosi vaniloqui ⁊ instabiles. et cito accidit talibꝫ caluiciuz post adolescentiā. q̄ꝫuis in eis p̄cesserit mlti crines Silr̄ si excesserit frigiditas cum siccitate solēt tales hr̄e claros sensus ⁊ mūdos meat⁹ a supfluis ī iuuētute ⁊ oīno siue infirmitate. sꝫ qñ ꝓtēdit̄ etas de leui causa debilitantur ⁊ velociter senectus festinat ⁊ apparet cito in capite qz eis adueniūt cito cani. ⁊ si fortior sit siccitas q̄ꝫ frigiditas cū canicie efficiūt̄ calui. si vero fortior fuerit frigiditas caluicies nō accedet. qñ v̄o excedit frigiditas cū humiditate accidit ꝓfunditas somni ⁊ sensus ei⁹ suut mali ⁊ supfluitates multe. ⁊ si intendat̄ frigus aut humiditas patiens incidit in apoplexiā vel in palisim vel in mortē/⁊ nō accidit hñti hāc dispositionē caluitiū vt dicit Galien⁹ in tegñ. et in cōmento dic̄ idē Haly. Et hec de ꝓprietatibꝫ capitꝫ scilicꝫ et cerebri dicta sufficiant.

Capitulum. IIII.

De caluaria.

Caluaria est anterior ps cranei ab ossibus carnis sic dicta ꝓpt̄ capilloꝝ defectōem ⁊ neutral̄r ꝓnūciat̄ Uñ dicit ysidor⁹ li. xi. c. i. sic vertex d̄r supior ps capitꝫ exterius vbi capilli capitis colligātur/⁊ in q̄ cesaries vertitur vñ ⁊ nūcupatur. sic occipitium d̄r ps capitꝫ posterior. q̄i cōtra capitiū. caluaria capillis spoliat̄ cito ꝓpter ei⁹ siccitatem vertex tardi⁹/sed occiput tardissime siue nunq̄ꝫ propt̄ hūoris supfluitatē. De capillis autem quere infrā eodem.

Capitulum. V

De oculis.

Oculi vt dicit ysid̄. in li. xi. c. ij. quasi occulti sunt dicti. qz eos cilioꝝ tegmīa occultāt. ne q̄ incidētis iniurie offensiōe ledātur. Siue etiā iō qz occultū lumē ⁊ secretum positū intus hñt. Hi aūt int̄ oms sensus sunt aīme magis viciniores. Nam in oculis om̄e iudicium mentis est. Uñ anime perturbatio vel hilaritas ī oculis apparet. silr̄ amor vel odiū ⁊ cetere passiōes. Dicūt̄ et lumina. qz lumen exterius accipiūt acceptum cōicant ⁊ refundūt. Sūt autem oculi instrumēta visus/vt di. Constantin⁹. Et sunt duo vt si forte vn⁹ pateretur ei⁹ defect⁹ per alter̄ suppleretur. ⁊ quoniā oculus est loco speculatoris. iō locauit natura oculos ī eminentiori loco corpis. Sunt aūt oculi decem cause

ipſius ſubſtantiã cõponentes. ſ. ſeptem tunice ⁊ tres hũores. Jnt̃ humores vo primus albugine⁹. ſcõus cryſtallinus. tertius vitre⁹. Septez aũt tunice ſunt septẽ pellicule ſiue tele q̃ circũdãt illos hũores ⁊ ab inuicẽ diſtinguũt in q̃b vel in quoꝝ medio formatur viſus. ⁊ ſic ſũt a natura. inuicẽ ordinate q̃ q̃ttuoꝝ a pte ſunt anteriori. quaꝝ ꝓma ꝺr tela aranea. ſcꝺa vuea. tertia cornea. q̃rta ꝓiunctiua. Tres vo ſunt a pte interiori. ſcz rethina ſecũdina ⁊ ſclrotica. i. dura vt poſt patebit. Jnt̃ hec ãt oĩa vnũ ſolum eſt viſus inſtrm. ſ. hũor cryſtallin⁹ a cryſtallo ſic dict⁹. qz cryſtallo i colore aſſimilatur. Eſt igitur cryſtallin⁹ hũor ꝑm cõſtanti. alb⁹ lucidus clar⁹ in ſupficie planus. in medio oĩm aliorꝝ collocat⁹. ⁊ hoc iõ vt ei ab aliis oĩb⁹ eq̃liter ꝓximetur. Fuit etiã pur⁹ clarus ⁊ ꝺyaphan⁹ vt citius in oppoſitos colores trãſferretur. et ad oĩm color⁹ indifferẽter ſilitudinẽ imutaretur. Fuit etiã rotũdus i forma ⁊ i ſubſtãtia vt nõ facile lederetur nec i ei⁹ angul⁹ ſupfluũ aliq̃ colligeretur vñ caſualit⁹ pateretur. Sz ne nimia rotunditate nimis eſſz mobilis / hũit aliquã planiciẽ vt ad moderantiã ei⁹ velocitas ducere tur. Nã oĩs res pẽnit⁹ rotũda eliſa i ſua latera inſtabilis eſt ⁊ nõ firma. vt dicit conſtan. Q⁹ aũt p iſtũ humorẽ ꝓximeat fieri viſus ptz p hoc q̃ ſi aliq̃d int̃ ipm et ſpiñ viſibilẽ includeretur vt humor vel aliud accidens actus videndi ꝓhiberetur cũ ſpũs viſibilis ad ipm penetrare nõ poſſet propter obſtaculũ nõ valeret. Oritur aũt hũor iſte a ptib⁹ cerebri ſuperioribus puris puijs ⁊ ꝺyaphanis. ⁊ hoc proprie eſt pupilla ſiue medi⁹ oculi pũctus vbi eſt proprie vis videndi vbi nobis propius videntibus relucent q̃dã imagies velut in ſpeculo apparentes. ſed ꝛ hoc infra dicetur. Dic aũt hũor in medio aliorum duoꝝ collocatur. ſ. vitrei ⁊ albugi nei. Vitreus ãt humor a pte interiori collocatur. Albugineus vo a pte. ſ. anteriori collocatur. Vitreus ãt humor ad modũ vitri purus eſt ⁊ pſpicuus ⁊ arabice ꝺr gelados. cuius iuuamen eſt duplex primũ ⁊ pricipale eſt. q̃m ſanguinem nutriturũ cryſtallinũ humorẽ ſuſcipit ⁊ ꝛealbat ⁊ aptat. ⁊ ſic facile ꝓuenit in ſubſtãtiã cryſtallini. nõ em̃ fuit ꝓueniens vt tã puriſſimus humor impur⁹ ſuſcipet nutrimentũ. qõ q̃dem fieret ſi ſanguis rubeus nõ digeſtus / nõ ꝛealbatus / nõ ſubtiliatus cryſtallino humori occaſione aliq̃ ſe miſceret. aliud etiaz ẽ iuuamẽtum vt phĩleat humorẽ cryſtallinum a cõtractu ⁊ aſpritate tunicaꝝ q̃ reſpectu ipſius dure ſũt plerũq̃z atq̃z groſſe. Silr vo hũor albugine⁹ q̃ alio noie ꝺr euagaydos eſt a pte ãteriori q̃ etiã dupliciter iuuat cryſtallinũ. nã phĩleteuus leſionem ⁊ in ſua hũiditate tẽpat cryſtallini ſiccitatẽ cum albugineus ſit humor i oculis magꝝ humidus ⁊ cryſtallidus ſit magis ſiccus. ſpiſſitudine ſua etiã aliq̃ntulum ſpm̃ viſibilẽ aggregat et ꝓfortat. Jſte tres ptes oculi liczvocentur humores non tñ ſcõm ꝛitatem ſunt humores. qz nõ ſunt liq̃di ⁊ fluxibiles vt humores. ſ. d maiorẽ longe hñt in ſe humoris ꝛensitatẽ. ſunt etiã corpa vegetata ⁊ hñtia ꝛtutes innatas q̃ alcui humor nõ ꝓuenit Dicũtur tñ humores ꝓpter maiorẽ mollicieꝫ pſpicuitatẽ quã hñt ſup cetera mẽbra corpis et magis ſunt obediẽtia cõ alia organa ſenſibili actioi aĩalis ſpũs ⁊ ꝛtuti. Dicitres humores ne piter cõmiſceãtur tunicis interioribus ⁊ exterioribꝫ ab inuicem ſepant. Ordinãtur igit iſte ſeptẽ tunice in hunc modũ. nam iuxta cryſtallinũ humorem a parte interiori immediate eſt tunica q̃ ꝺr rethina q̃ a venis ⁊ arterijs pie mris eſt orta. ⁊ ꝓtexta in modũ rethis poꝛtãs ſecũ cibũ ad vitreũ humorẽ. ⁊ cũ ſuis neruis ſenſũ ad cryſtallinũ trãſmittit. p⁹ rethinã vo imediate ſeq̃tur tunica ſecũdina ab ipſa pia mre generata q̃ rethinã nutrit ⁊ ꝛfẽdit ne rũpatur caſu aliquo aut ledatur. tertõ ſeq̃tur tunica q̃ ꝺr ſclrotica. i. valde dura a dura mre cerebri ꝓcedens a duricia oſſis oſa alia ꝛfendens. ⁊ eſt q̃ſi ligamẽtũ oculoꝝ Al pte vo anteriori immediate iuxta cryſtallinũ humorẽ eſt tela aranea ſic ꝓpter ſui ſubtilitatem dicta vt eſſet ſp ũi puia ex ſubtilioribꝫ

partibus rethine tũice generata. Hec aũt tunica posita est inter cristallinũ ⁊ albugineũ humorẽ ꝓhibens eos cõmisceri. Hec tunica. s. aranea ꝯiuncta cũ interiori rethina primũ facit orbẽ. Nã hæ due tunice intra se claudũt humorẽ cristallinũ. Post hãc seq̃t tũica vuea sic dicta. eo ꝙ vue nigre assimilatur ĩ colore. et h̃ sano nature ꝯsilio. nã oĩa p̃dicta in cõpositione oculi erãt alba ⁊ clara. et spũs visibilis disgregatiua. ⁊ iõ necessaria fuit tunica vuea vt sua nigredĩe lumen in oculo aggregaret Nã nigredo ẽ cõgregatiua visus. Hec etiã tunica ad modũ spongie est quodãmodo porosa ⁊ villosa. neruoꝝ ſm Constan. cõtinens fila. vt cristallinũ humorem a supflua humiditate depuraret ⁊ spm̃ circunstãtib⁹ alijs mĩstraret. Hec tunica vuea a parte anteriori cum tunica secundina in ꝑte interiori ꝯiũgitur q̃ ꝯiuncta faciunt secundũ orbẽ. claudentes albugineum hũorem quẽ illic collocauit natura vt spm̃ clarefaceret ⁊ cristallĩo humori humiditatis naturã ministraret Post hanc ĩmediate seq̃tur tunica q̃ ab effectu d̃r cornea. qꝛ cornu lucido est similima vñ ⁊ ꝑuia est. Et spũs visibilis rõne sue trãsparentie ⁊ rõne aliq̃ntule densitatis sue est aggregatõis visus aliq̃ntulum cõpatiua. Rõne enĩ sue fortitudinis ⁊ coadherentie a nocum̃tis exterioribus est interioꝝ minus fortium defensiua. Et hec tunica q̃ d̃r cornea est interiori. s. sclirotice ꝯiuncta. ⁊ aliũ fac̃ orbem. Nã hæ due tũice. s. exterior cornea ⁊ interior sclirotica vitreũ humorẽ orbiculariter in se claudũt. vltimo aũt in supficie oculi exteri⁹ ponitur ꝯiunctiua q̃ a craneo descendẽs non totũ tegit oculũ. sꝫ ꝯsistit in angulis oculoꝝ eos. s. ligãs ⁊ retinẽs vt ĩ d̃bita maneãt fixiõe

Capitulum. VI

De dispotione oculoꝝ.

a D oculũ autẽ sic dispositum et ꝑfecte organisatũ/ defert spũs visibilis per hunc modũ. A prora eniꝫ id est ab ãteriori ꝑte cerebri exeũt duo nerui cõcaui q̃ dicuntur obtici/ q̃ in substantia cristallini humoris se infigunt. Hi duo nerui cõcaui transuersaliter ꝑ modũ crucꝫ infigũtur in oculis ⁊ termino siue puncto ꝯtactus cõiungũtur. et hoc ingeniose fec̃ natura vt altero clauso ⁊ impedito spũs vitalis ad alteruꝫ se transferat/ ⁊ ibi ꝑfectius suam cõpleat actõem. Vñ tunc pupilla videndi actu cõfortatur ꝓpter v̄tutis visiue coadunationem vt pꝫ in sagitarijs q̃ vno oculo clauso directi⁹ iaculant ⁊ sagittant Itẽ iõ etiã pariter ꝯnectũt spũs vitales. vt scꝫ ex mutua sustentatõe efficiãtur fortiores Item iõ etiam ꝯueniũt in termino cõtact⁹ ne vnũ duo videatur. quod etiã fieret/ si vterq̃ ocul⁹ ꝓpriũ idolum diuisim videret. Vñ oꝑtet ꝙ v̄tus visiua cõtinuetur ad vnũ organũ in quo fit vna v̄tus fontalis deriuata in pupillis sicut dicit autor ꝑspectiue. vt ꝑtꝫ in illis qui digitos oc̃lis supponũt. in q̃bꝫ vna depssa pupilla reliq̃ eleuatur vñ ⁊ spũs visibilis diuiditur. ⁊ vna res duplex videtur. ⁊ hec est cã. qꝛ lumen ab vno oculo tendit sursum. ⁊ ab altero recedit retrorsuꝫ. vñ tardius ab vtroq̃ oculo exiens. tangẽs extrema rei mediũ ĩtercidente aere non penetrat. vnde q̃si duo videt corpa. cũ tñ nõ sit nisi vnũ Nõ tñ oĩs strabo videt sic q̃uis sint oculi ineq̃les. qꝛ radius piramidalis recta linea egredit̃ ad supficiẽ rei vise sicut supra dictũ est de sensu visus. li. iiij. Oculus igitur bñ dispositus ꝯsideratur q̃ntũ ad ꝑfectam ꝑtiũ suaꝝ cõpositõem vt patet supra Itẽ q̃ntum ad situatõem. locum enĩ sibi vendicat supiorẽ propt̃ sue subtilitatis dignitatẽ. et maximã quã habet cũ aĩa vicinitatẽ. vt di. ysid̃. ⁊ arest. Item q̃ntũ ad q̃ntitatꝫ debitã ꝓportionem. nõ enĩ debet esse nimis ꝓminens et rect⁹. qꝛ signat ꝑturbatõꝫ discretõis nec nimis ꝓfund⁹. qꝛ signat defectũ nature ⁊ v̄tutis. Mediocris igitur ẽ laudabilis. Dicit ãt aresto. li. xix. Profundus visus videt a remotis. Nã mot⁹ añ q̃ꝫ exeat de organo visus nõ diuidit̃/ neq̃ cõsumitur. sed directe vadit radi⁹ visibilis ad res visas. sic̃ supra pꝫ de visu Item ꝯsideratur quo ad mot⁹ diuersifi

cationem. Nam in motu debet esse mediocr̃. qꝛ si fuerit ocul⁹ nimis mobilis. signat excessum caloris ⁊ ꝓnosticat mẽtis instabilitatẽ ⁊ affectionũ mutabilitem. Nimis ꝟo tard⁹ motus. ꝯriam sig̃t dispositõem. s. excessum frigiditatis ⁊ ꝑtinaciã affect⁹ ⁊ voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis est. qꝛ sig̃t facilẽ ment̃ app̃hensiõem ⁊ in apprehensis debitã fixionẽ. Vñ di. aresto. lib. xij. Clausura oculi debet esse mediocrit̃ festina. qꝛ si fuerit mlte aptionis ⁊ pauce clausure. inuerecũdia denotatur ⁊ stulticia. sic̃ di. li. i. Si ꝟo fuerit nimis tarda aptio designat defectũ ꝟtutis ⁊ cõpactionẽ materie ĩ neruis. q̃ actioni spũs nõ obedit vt pꝫ in litargicis. Itẽ cõsiderant̃ oculi ꝓprie quo ad sue actiõis ꝑfectionem. s. si fortis est app̃hensiõis. ⁊ de facili sine reuerberatõe iudicat de obiectis bonã dispositionẽ significat. vt patꝫ in oculis aq̃linis q̃ solem ĩ sua rota app̃hendunt. Actio aũt oculi ꝯsideratur ꝟm acutũ ⁊ obtusum. Nã cui⁹ visus subtilis fuerit ⁊ multus remota ⁊ propinq̃ app̃hendit qꝛ multus videt remota. qꝛ vero subtilis est discernit ipsa visa. Ocul⁹ eĩ ꝑui visus sicut di. arest. li. xix. nõ bñ videbit a remotis. spũs ꝟo grossus ⁊ multus remota videt qꝛ mult⁹. sed ñ ꝑfecte qꝛ grossus. pauc⁹ ꝟo subtilis videt ꝓpe et ꝑfecte. sꝫ nõ videt a lõge. propt̃ spũs visibilis paucitatẽ. qꝛ cũ videt ꝑfecte videt propt̃ ei⁹ subtilitatẽ. Pauc⁹ vero et grossus nõ videt lõge. ⁊ h̃ propt̃ sui paucitatẽ/ neqꝫ etiã videt ꝑfecte ꝓpt̃ sui grossitudinẽ. Scd̃m ꝟo ꝙ q̃s habet spm̃ visibilem magꝫ grossum ⁊ turbidũ tanto difficilior est et debiliorẽ hꝫ actũ videndi. Itẽ ꝯsideratur ocul⁹ ꝟm coloris variatõem. qꝛ ꝟm arest. li. xix. Oculi in pricipio generatiõis hñt viridem colorem. deinde mutãtur in nigredinẽ vel glaucitatẽ vel quẽcunqꝫ mediũ colorem eis cõdecentẽ. Nã si fuerit humor multus ⁊ spũs visibilis pauc⁹ in aliquo accidente ꝑturbat⁹. color niger ĩ eo fortificatur. si ꝟo fuerit humor pauc⁹ ⁊ spiritus visibilis /debilis erit color glauc⁹ Nã sicut di. arest. Glaucitas q̃dem oculoꝝ motus debilitatis est. Si ãt fuerit humor mediocr̃ ⁊ spũs fuerit tꝑat⁹ ex causis ꝯuenientibꝫ ad albedinẽ ⁊ nigredinem color erit varius. Oculi igitur si fuerit nigri de die erũt visus acuti. ꝓpter lumis ⁊ hũoris in organo visus aggregatõem. de nocte ꝟo erunt obtusi. qꝛ lumen noctis est debile/ ⁊ hũor nocturnus naturaliter est grauioris mot⁹. vt dicit arest. Ocul⁹ ꝟo glauc⁹ econtrario de die debilis est. de nocte ꝟo fortis. qꝛ cum materia glaucitat̃ ex se sit lucida adiuncta luci diurne multũ disgregat. et iõ in actũ videndi manente luce spiritus visibilis debilitatur. de nocte vero spũ visibili in oculo coadunato. claritate intra humorẽ paucũ ꝯtenta. nõdum recedente ꝑmanet in oculo potentia videndi ⁊ inter obscura aliq̃liter iudicandi. vt patet in murilegis. Itẽ ꝯsiderat̃ per ꝑtiũ circũstantiũ dispositõem sicut ex cilijs ⁊ sup̃cilijs. qꝛ si fuerint cilia cooptoria int⁹ carnosa ⁊ hũore sup̃fluo repleta visum impediũt. qꝛ hmõi cilia aerem grossum propter ꝑuitatẽ sui mot⁹ nõ intercidũt. Dicitur etiã li. i. Si lacrimale qd̃ seq̃tur ad angulũ oculi fuerit multe carnositatis sic̃ accidit oculis milui signat̃ astutia et formatio mala. Alias proprietates oculi q̃re supra in tractatu de sensu visus. Et hec de oculi compositione et effectu dicta sufficiant.

Capitulũ. VII.

De pupilla.

Upilla ꝟm ysid̃. li. xij. c. ij. est medius pũctus oculi vbi est vis videndi in q̃ qꝛ ꝑue ymagines vidẽtur pupilla appellatur. ꝑuuli eĩ pupilli appellantur. Vocatur ãt pupilla eo ꝙ pura sit ⁊ impolluta vt puella. Dicunt ãt phisici easdẽ pupillas q̃s videm⁹ ĩ ocul⁹ ꝑ triduũ morituros nõ hr̃e q̃bꝫ ñ visis certa desꝑatio est. Habet aũt circa se q̃ndã circl̃m qui corona d̃r. quo discernente ꝑ nigredinẽ albe ꝑtes oculi. a pupilla sepantur. Hec corona rotũditate sui ornat ambitũ pupille/ ⁊ in ipa cõsistit maxĩa oculi pulcritudo. hucusqꝫ ysido.

Sicut aũt dicit haly. pupilla est in qua formãtur imagies eoꝝ q̃ videnť in oculo. Omia aũt q̃ sunt in oculo/ex tunicis et hũoribꝰ aut sunt iuuantia pupillam aut ei ꝓuientia. et iõ sedet ĩ medio oĩm vt regina. Parua siq̃dez ẽ pupilla in q̃ntitate. maxĩa tñ est inter oĩa mẽbra ĩ virtute ⁊ iõ maxĩa. sicut ⁊ mĩma ꝯp̃hendit interius a spũ de cerebro veniente exterius v̄o a lumĩe ĩmutatur. Vñ mediante luce rei obiecte spẽm in se recipit/et receptã anĩe iudicio trãsmittit. Nam a singulis ꝑtibꝰ rei vise ꝯfluunt linee q̃ faciũt piramidẽ. cuiꝰ conus est in pupilla ⁊ basis in re visa sicut supra de visu ẽ ostensum. quere ibi. Hec pupilla oĩm coloꝝ ⁊ figuraꝝ reꝝ supficiẽ exprimentiũ est distinctĩa ⁊ diiudicatiua In medijs coloribꝰ ⁊ figuris siue formis delectatur. Corrũpitur aũt ĩ extremis aut saltem propť discõuenientiã cõtristať vt dicit phs. Item oĩa q̃ extra ip̃am sibi sũt obiecta videt ⁊ diiudicat. seip̃am aũt nũq̃ videt ꝑ lineas rectas sup q̃s venit spẽs rei vise ad visum. Sed qñ se videt/ꝫ accidit ꝑ radioꝝ reflexiõem. s. qñ primo multiplicatur spẽs rei a se vise ad speculũ/⁊ a speculo fit reflexio ad visum. sicut dicit autor ꝑspectiue Et iõ forsan spũs visibilis ĩ aspectu speculi delectatur. qꝛ ꝑ radioꝝ reflexiõem q̃i in se reuersus fortificatur ⁊ quodãmõ roboratur. Item pipilla oĩa sub angulo ꝯp̃hendit. qꝛ siue radij a pupilla exeãt ad rem visaꝫ siue a re visa ad pupillã redeant sꝑ in pupille medio siue centro tã q̃ꝫ in cono angl'ariter vniũtur. Nam angulus duaꝝ lineaꝝ alterius est ꝯtactus et iõ qꝛ oñes linee ꝑ quas formatur visus vniũtur. ⁊ q̃si angulãtur in pupille cono. et iõ bñ ⁊ proprie d̄r a phõ ꝙ oculus oĩa videt sub angulo. Item int̄ oẽs ꝑtes corꝑis est maxĩe sensibilis. ⁊ ꝓpť nobilitatẽ sue cõplexionis maxĩe ẽ passibilis. Et iõ citissime leditur. sed difficilime repatur. Et iõ dedit ei natura defendẽdi tunicas ⁊ cooptoria. vt sic resistat facilius causis interiꝰ vel exterius ĩferentibus lesionẽ. De his aũt oculi ⁊ pupille passionibus quere infra in tractatu speciali libro. vi.

Capitulum. VIII

De cilijs.

Cilia sunt oculoꝝ tegmina a celando sic dicta eo ꝙ oculos tegant ⁊ celent tuta custodia. vt di. ysid. li. xi. c. ij. Sunt aũt cilia in substantia neruosa ⁊ tenui propter facilitatẽ motus. qꝛ suo motu cõtinuo aerem intercidũt. ⁊ sic a lesiõe aeris exteriꝰ custodiũt oculos ⁊ defendũt. Hec cilia palpebre dicũtur. qꝛ palpitãdo sꝑ mouẽtur. assidue enĩ ad inuicẽ concurrũt vt assiduo motu reficiant obtuitũ. vt dicit ꝯstan. ⁊ ysido. sunt minute palpebre villis piloꝝ vt aptis ocul' si q̃d inciderit vel etiã occurrerit repellatur et inuolutis ipsis securius ⁊ q̃etius dormiatur. Itẽ vt aerem mediocriter intercidẽdo mitificẽt et sic visum serenũ custodiant ⁊ cõꝓuẽt hucusq̃ Isido. c. ij. supradicto. Sꝫm ꝯstãtinũ aũt palpebre hñt pilos nõ omnino rectos. sed ĩ extremitatibꝰ mediocriter reflexos. ⁊ hoc adinuenit natura vt abiliꝰ se claudant/⁊ fortius si q̃d impedimentũ occurreret ei efficaciꝰ obuiarent. Itez hec cilia in crescẽdo determiatam hñt q̃ntitatẽ a natura. ⁊ iõ eoꝝ pili nõ se extẽdũt/nec crescuut vt capilli sꝫ determiatã ꝓportionẽ hñt. Et iõ ꝓm cõstan. palpebre nõ sunt molles nec porose. sꝫ potiꝰ dure vt pili crescentes sint duri ⁊ reflexi. et nõ nimis in crescendo se extendãt sic herba crescẽs ĩ terra dura modica fit ⁊ erecta ⁊ nõ illa q̃ ĩ terra molli. Has palpebras ⁊ cilia fecit natura vt essent corpori ornamenta ⁊ oculis iuuamẽta. Vñ dic̃ arest. li. xij. ꝙ oẽ aĩal generans solũ habꝫ pilos in palpebris et oñe animal quadrupes claudit oculum per palpebrã supiorem. Auis autẽ habet loco palpebre quoddã cooptoriũ ad custodiam sensus visus/et claudit oculum per telam quãdam appropriatam extremitatibus oculorum. et quia natura oculi est aquea et humida. ideo indiget. tali custodia. Item omnis auis claudit oculum palpebra inferiori. Item oñe aĩmal carens palpebris est

debilis visus. vt patet in piscibus/lepo
ribus ⁊ hmōi. vt dicit Aresto. li. iiij. ⁊c.

Capitulum. IX

De supercilioꝝ proprietatibus.

Upercilia sunt dicta eo ꝙ cilijs
sunt supra posita que iō piloꝝ
mltitudīe sunt vestita vt sint oculis iu
uamēta ad depellendū hūorem vl sudorē
de capite influentē. Interciliū vo est il
lud mediū spaciū qđ est inter supcilia
sine pilis. vt di. ysido. li. xi. Sunt āt sup
cilia cilioꝝ iuuamēta ſm cōstan. ne q̄d
nociuum extrīsecus adueniat ꝓhibētia
sunt ⁊ honestātia qꝛ nullus sine eoꝝ pñ
tia decoratur. Hñt aūt supcilia quādā
vim latētē passionū aīe indicatiuā ſm
aresto. qꝛ cum fuerint supcilia recta sic
linee p̄tendūt femineā molliciē vel aīe
leuitatez. Itē supcilia demissa ⁊ nimis
pressa vel depssa signāt inuidū. sic dicit
aresto. li. i. Item supcilia eleuata ⁊ ī pi
lis spissa aniositatē p̄tendunt. depaupe
rata vo a pilis ⁊ oblōga timiditatem.
Item si fuerint spissa ⁊ lōgi pili visum
quodāmō obūbratiua excessum caloris
signant. Item si fuerint multe carnis ⁊
pauce pilositatis sensum duꝝ signant ⁊
obtusum ⁊ frigiditatem in mēbris prī
cipalibus dñantem. Itē si fuerīt pilis
spoliata aut interiorē signāt sanguinis
corruptionē. vt patet ī leprosis aut na
turalis hūoris cōsumptōz. vt in ethicꝫ
et similibꝫ. aut meatuū ⁊ viaꝝ humorū
opilatōem vt patet ī castratꝫ. Et dicūt
crescere circa senectutē intm̄ ꝙ visū im
pediūt nisi rescindātur. vt di. arest. li. iij
Item dic idē li. iij. in freq̄ntantibꝫ coi
tum nimis cadunt pili supcilioꝝ vel al
bescunt. qđ quidē accidit ꝓpt humiditatꝫ
cōsumptōem/⁊ propt defectum vtutis
⁊ ꝓpter frigiditatis cerebri augm̄tatō
nem. nā nimia siccitas caluiciem gene
rat. supabundās vo frigiditas caniciē
introducit sicut supra dictum est.

Capitulum. X

De fronte

Rons ab oculoꝝ foraminibꝰ est
noiata vt di. ysid. Hec eī quan
dam animi imaginatōem ⁊ indiciū mē
tis sua specie exprimit dū leta vel tristꝫ
est. Scđm āt vitatez essentialē frōs est
vt di. cōstan. os semicirculare nec mul
tū duꝝ nec multū molle/qđ iō fuit ne
cessariū vt esset tpamentū ne lederetur
vicinitas oculoꝝ. pelle aūt extrinseca tu
ta est ad sui dfensiōem ad alioꝝ orgāoꝝ
sensibiliū ꝯtinuatōem. ⁊ ad totiꝰ capitꝫ
decoratōem. Totiꝰ eni aīalis vtuositas
potissime in frōte lucet. Frons eī vt dic
phus sedes est verecundie ⁊ honoris. et
hoc q̄dem est ꝓpt vicinitatē imaginatīe
vtutis. cuiꝰ vtute tristia vel leta decētia
vel indecentia rōnis iudicio subito de
ferunt vbi vtiqꝫ discernūtur. Frōs ita
qꝫ oīm neruoꝝ a cerebro descēdētium ad
sensum pficiendū quodāmō turris est
⁊ defensaculū. infra cuiꝰ ꝯcauitatē descē
dūt nerui ad oīa instrumēta sensuū infe
rioꝝ quo misterio de oībꝫ obiectis sen
suum apud rōnis domiciliū fit iudiciū
Uñ ſm Greg. Frōs ē dignissima ps ca
pitis exterioris vbi īprimit caracteris
signū. s. signū iusticie ⁊ salutis vt signa
culum crucis qđ quondā erat suppliciū
mō locum habet in frontibꝫ impatoꝝ.
Frōs igitur bñ disposita oīa p̄dicta ma
nifestat. ſꝫ si fuerit a mediocritate de ge
nerās alia ſm phm p̄nosticat ⁊ figurat
Dicit eī arest. li. i. qñ frons fuerit ma
gna designat ponderositatē declinantem
ad stulticiā. ⁊ qñ fit int mediocritatem
pua signat bonitatem vtutꝫ. Sed qñ ni
mis eleuatur/⁊ q̄i in supficie rotunda
tur excessum signat colere/⁊ tales sepe
dispositi sunt ad colericas passiōes. sic
ad frenesim ⁊ furorem Frōs aūt respcu
alioꝝ membroꝝ faciei modice est carno
sitatis ⁊ pinguedīs. cuiꝰ cā est ſm Ha
ly ⁊ Arest. qꝛ carnositatis ⁊ pinguedīs
supfluitas īpedit ītellectū. Et iō nimia
carnositas in fronte cum q̄dā relucētia
et extensiōe cutis signum est corruptio
nis. vt patet hꝫ in leprosis. Item nimia
frontis attenuatio et supficialis pellis
corrugatio interiorem/designat cerebri
defectum ⁊ humoris substantialis fina
lem consumptōem. vt patet in antiq̄s
senio vel morbo lōgissimo tpe inanitꝫ.

Capitulum.xi.

De tymporibus.

Ympus vel typoꝛa dicunt illa capitis membra ad vterā sinistrā ꝑtē capitis adiacentia q̄ sic dicuntur.qꝛ sui mobilitate ꝯtinua q̄si interuallis tē poꝛ immutātur. vt dicit Ysid.li.xi.c.ij Sunt aūt tympoꝛa ꝑm Cōstantinū/ossa vtrimq; posita.in lateribꝫ oculoꝝ constituta.q̄ quidē aliq̄ntulū sūt mollia ꝛ neruosa.et ꝑ hoc fuit necessariū propt̄ sensum et motū oculoꝝ ꝑficiendū. Nam p tympoꝛa ad instrumēta sensuū mediantibus neruis spūs animalis vehitur.ꝛ p eadem ꝑm anat̄homiā spūs vitalis p q̄sdaꝫ arterias a coꝛde ad cerebꝝ remandat. Vñ propter neruoꝝ sensibilitatē ꝛ propt̄ arteriarum venarumq; pulsatilitatē in loco tympoꝛ colligātiā. tympoꝛa sunt passibilia et faciliꝛa ad lesionē.vnde animal percussum in loco tympoꝛ de facili moꝛitur qꝛ sic dicit Aꝛist.li.xix.ꝓcussio q̄ cadit sup ossa tympoꝛ mortalis est.qꝛ si in eis cōtingit vulnꝰ aīal ꝓclitatur. Et ꝑ accidit qꝛ humoꝛ q̄ est in tympoꝛibꝫ cito exit propter tenuitatē ossium.ꝛ tympoꝛa citius canescūt propt̄ hūoꝛis pauci/tatem et siccitatē in eis dominantē.ꝛ p pter ꝓuertibilitatē ad naturam frigiditatis. Item tympoꝛa interiꝰ villosa sūt aliquātulum.vnde hūoꝛem a cerebꝝ venientē recipiunt et somnū oculis in/ducunt Et si illi villi fuerint compꝫssi p eliquationē contenti humoꝛis oculos lacrimare faciunt.

Capitulū. xii.

De auribus.

Auris est instrumētum auditꝰ.et ē dicta aurꝫ a vocabꝰ hauriēdis aut quia greci ipsam vocem audensidē vocant.vnde dicūtur aures q̄si audes. voꝛ enim repcussa p eaꝫ anfractus sonum facit.quo sensum excipiunt audiendi. Summa auris pticula dicit pinula. Pinū enim antiqui acutū vocant. Hec ysid. Est aūt auris ꝓprie q̄dam substantia cartilaginea q̄ duabꝫ causis fuit necessaria.defendit enī ne quid noceꝫ in auditū cadat sicut oculos defendunt cilia.preterea auditū adiuuāt Nam voꝛ ꝓcussi aeris cū venerit ad cartilaginē ibi fortiter coadunat. vnde intrat foꝛamina q̄ sunt auditꝰ ꝓꝓria instrumēta. Sunt aūt hec foꝛamina in petroso osse cōstituta in q̄bus nerui vescētes a cerebꝝ sunt infixi.sensum et motū auribꝫ referētes/ꝛ imutationē vocis a foꝛaminibꝫ receptā iudicio asseꝛentes.et sunt hec foꝛamina sicut toꝛcular trāsuersa.ꝛ hoc ne frigidꝰ aer nimis cito intret.et interiꝛes panniculos sue neruos ledat.ꝛ ne aliq̄d nociuū incidat q̄ auditꝰ impediat instrumētū. vt ꝺꝛ in pantegni.li.iiij.ca.xv. patitur auris multiplr.qꝛ aliq̄n ex apostemate aure existente vñ ꝛ sanies egreditur ab aure Item ex vermibꝫ foꝛamen ab extrinseco intrātibꝫ vel ex putridis hūoꝛibꝫ intrinsecus nascentibꝫ quoꝝ signū est ꝓurigo intra auriclas ꝛ titillatio/ꝛ sentitur eoꝝ motio. Item ex superflua carne atq; verruca patitur auricula q̄n mali hūoꝛes in ea adunātur. Item patitur ex mala dispositiōe nerui aure ingredientis. sicut patꝫ in sonitu ꝛ tynnitu/ꝛ hmōi q̄ cōtingunt ex ventositate in panniculis cerebri se claudente in ꝓte nerui auricularis. Item patit ex grossis hūoꝛibꝰ illic se mouētibus.ꝛ tunc sentitur grauitas capitis cū sonitu ꝛ tynnitu. Item ꝛefici auditus ex ꝛefectu ꝛtutis audibilis vel ex ꝛtractione nerui sensibilis sicut in senibus cōtingere cōsueuit. Item aliq̄n fit surditas cū puer ꝓcreatur in vtero q̄n natura negligit instrumentū auditꝰ ꝓfo rare.ꝛ hoc est propt̄ sui ꝛfectōem vel p pter materiā quā inuenit sibi natura inoꝛdientē. Item patitur ex acuta egritudine cū colerici hūoꝛes ad cerebꝝ ascendētes auditū impediūt. hos adiuuat si p digestionē colera purgef. Vñ ꝺꝛ in amplꝛis. Surdis si solutio coleri ca supuenerit surditatē tollit. hucusq; cōstan. Item dicit aꝛist.li.xij.instrumētū audꝰ plenuꝫ ē spū naturali.qꝛ sic spūs naturalis facit in venis motū pulsatilē. sic in aure facit ꝛtutem auditus.ꝛ propter ꝑ addiscūtur res p sensuꝫ auditꝰ.

Et dicitur ibi q̄ creatio auriū fuit manifesta tela ⁊ cōtinens fuit tenuis. ⁊ hoc propt̄ subtilitatē audit⁹ ip̄ius. Debilitat aūt audit⁹ iu tymporibꝫ hūide cōplexionis. ⁊ p̄cipue in freq̄nter coeuntib⁹ ⁊ h̄ ꝓpter ꝑturbationē spūum q̄ ꝑficiūt auditū. Nam vt dicit idē Arest. freq̄ns nimis coitus corpi ⁊ cordi nocet. idem dicit hali. Item s̄m arest. li. xij. in rōnali animali aures ponūtur naturalr̄ in medio capitis rotūdi. qꝛ auris ñ in vna parte recte sed potius vndiq̄ꝫ vocū ⁊ sonoꝝ differentias comp̄hendit. In aīalibus v̄o q̄drupedibus q̄ caput hñt inclinatū ad terrā ⁊ nō sunt eleuati. corporis sunt aures in supiori ꝑte capitis. vt pꝫ in bobus asinis ⁊ equis/ ⁊ mot⁹ auricularum hmōi aīaliū sunt multi ꝓpt̄ eleuationes sui loci. et qꝛ multū mouētur in ꝑtes diuersas. recipiūt sonū repcussiōe multa. Item idē Aresto. ibidem nullū animal ouās habet auriculas exp̄ssas. nihilomin⁹ tamen hñt talia animalia/ quasdam vias occultas. et etiā volatilia carent auribꝫ exterioribꝫ. hñt tñ foramen mediū ⁊ viā aptam ꝑ quā auditus ꝑfectissime celebrat̄ Item hō inter oīa aīalia habet aures min⁹ mobiles ⁊ etiā s̄m dimensionē situs breuiores. sꝫ ad audiendū maxime sunt efficaces vt dicit̄ li. i. et h̄ ē ꝓpter bonitatē cōplexionis. Vñ qñ nimis est excessus ī auribꝫ homīs in magnitudine aliꝫ signis concurrentibꝫ signū est stoliditatis ⁊ tarditatis intellect⁹ vt dicit arestoteles.

Capitulum. XIII

De naso.

Nasus ē instrum̄tū olfactus s̄m Isidoꝝ a naribus aūt d̄r nasus Nares aūt iō sic vocātur. qꝛ ꝑ eas odorifera ⁊ spūalia q̄si odoramus ⁊ inter fetidū ⁊ odoriferꝝ discernamus. vñ quia odorifera nobis ꝑ eas manāt. nares dicunt̄ sicut per ꝯrium inscij ⁊ rudes ac inexperti ignari. q̄si sine nare dicti. Nasus aūt duo habet foramina s̄m ꝯstan. que ꝑ q̄ndā substantiā cartilaginosam adinuicē sunt distincta. Et hoꝝ foraminum vnū ad concauitatē palati tendit. alterum supius ad pelliculas cerebri vadit vt aerez attrahat cerebro ⁊ deferat ip̄is naribꝫ spūm aīalem ⁊ ad sensum odoratus ꝑficiendū adducat. primū foramen fuit necessariū ad eijciendas superfluitates a cerebro veniētes aliud ad spm̄ attrahendū ⁊ odoratū perficiendū. Sunt tñ propria instrumēta odoratus due caruncule q̄ dependēt a narib⁹ per modū māmillaꝝ. q̄ primo aerem attractum in se recipiūt. Deinde ad interiorem partē cerebri trāsmittūt. Iistis autem carunculis subseruiunt nares exteriores aerem. s. attrahendo ⁊ intra se includendo ⁊ subtiliando. vt tanto facili⁹ et ꝑfectius immutet̄ in organis odoratus. Neru⁹ eī a cerebro veniēs illa duo vbera nasi subintrat ⁊ eis aīalez spiritū administrat. vt dicit Constā. Fumus igitur mediante aere per nasum attractus spiritui aīmali se associat. qui immutatus illam imutatōez ī cerebro anime iudicio repñtat. Nasus igit̄ s̄m Cōstantinū fuit necessari⁹ ad aerem temperate attrahendum ad cerebrum per sua emūctoria expurgandū. ad calorem innatum in ventriculis cerebri temperandum. necnon ad discernēdum fumum a quacūq̄ꝫ substantia resolutū redolentem suauiter aut fetentē. Et iō s̄m arestotelem li. xij. seusus olfactus est diuisus/ sicut sensus audit⁹. et si ita nō esset nō faceret opus proportionatū ⁊ sensus olfactus nō esset nisi propt̄ attractōem aeris in aīali hñte nasum. Et h̄ mēbꝝ scꝫ nasus ī medio est. s. anteriori ꝑte capitis. Et propt̄ hoc posuit natura nasū in medio trium instrum̄toꝝ sensibiliuꝫ q̄si trutinā positā propt̄ motū anhelit⁹ aliꝫ sensib⁹ necessariū. Recollige igit̄ breuit̄ ex p̄dictis q̄ nasus ē mēbꝝ siue organū officiale aeris attractiuū ⁊ missiuum inter odores discretiuū. grossaꝝ supfluitatū cerebri purgatiuū spiritui aīali mīstratiuū ꝑ attractionē aer⁹ pulmonis dilatatiuū ⁊ ꝯstrictiuū. Et ideo s̄m ꝯstan. nares posite sūt ex trāsuerso ⁊ nō ex opposito pulmōi. vt si frigid⁹ aer q̄ñq̄ꝫ subeat pulmonē subito nō ledat si quid cū aere sic̄ puluis vel q̄d̄cūq̄ꝫ aliud

intrauerit pulmoni / obesse non possit. Est etiã nasus vt dicit Grego. sup cantica faciei maximũ ornamẽtũ. ita q̃ ei⁹ carẽtia tota facies residua dehonestat. Debet aũt dispositio nasi esse mediocris ita q̃ in longitudine. latitudine. altitudine modũ debitum nõ excedat. Nam si nares fuerint nimis tenues vel late mlti aeris attractione ferocitatẽ aĩe p̃tẽdũt ⁊ mẽtẽ indignãtẽ Ex dispositõib⁹ eñ mẽbroꝝ corpis sumunt ꝓnostica iudicia de affectõibus mentis. sicut dr in principio phisonomie. Nã accidentia mentis sepe ĩmutãtur ꝑm accidẽtia corporis sicut vinũ albũ ex vitro rubeo / qñ infunditur. colorẽ ꝯtrahit et ruborẽ. Et iõ mediocritas dispositiõis mediocritatem designat bonitatis. sicut dicit phus in libro suo in principio Impeditur ãt nasus in suo effectu. sicut di. Galien⁹ super ꝓnostica ibi. Nares acuti oculi cõcaui ⁊c. ꝓpter vehementiã caloris hũiditatem ꝯsumentꝫ. vñ ⁊ acuũur nares ⁊ ꝓfundãtur oculi ĩ acutis. ⁊ est signũ mortis. et accidit idẽ narib⁹ sicut dicit Galien⁹ qñ calor naturalis est debilis q̃ nõ potest se expandere ad extrema. ⁊ iõ ꝯsequitur q̃ spũs ⁊ sanguis non ꝯcurrunt ad extrema. Et iõ propt̃ frigiditatem mortificantẽ ꝯstringuntur mẽbra ⁊ coralteratur ⁊ accidit acumen nariũ / qd ẽ signum pessimũ ⁊ mortifer in patiẽtib⁹ acutam. Item impeditur nasus. vt dic̃ Constan. li. ix. c. xv. aliqñ ex mala cerebri dispositione. aliqñ ex nerui odorabilis opilatõe. aliq̃ndo ex humoꝝ fetidorum ⁊ corruptoꝝ in carunculis narium repletiõe. qñq̃ ex carnis supflue corrupte in foraminib⁹ nasi generatõe. vt pz in poliposis ⁊ leprosis. ⁊ hec lesio non solum ledit olfactũ. verumetiã facit minoratiõem vocis. Aliqñ patitur ex nimio fluxu humoris in ventriculis cerebri defluentis. ⁊ hoc vel ex caloris dissolutiõe vel ex frigiditatis nimia constrictione sicut pz sepi⁹ in catarro. Aliquando ex nimia repletione ⁊ acumine sanguinis ora venaꝝ nasi apientis. vnde de naribus fluit sanguis / tñ flux⁹ maxime per nares in multis egritudibus causa est dissolutiõis morbi ⁊ certum indiciũ cõualescentie ⁊ salutis. vt patet in acutis febribus q̃ p fluxum sanguis nariuz sepius terminantur. Et in amphoris. dr Mulieri deficientib⁹ mẽstruis sanguinem ex narib⁹ fluere est bonum.

Capitulũ. XIIII.

De genis.

Gene sunt inferiores oculorum ptes vñ barbe inchoãtur. vt dicit Isid. li. xi. c. ij. Genos eñ grece barba dr. eedem eñ ptes dicũtur maxille que p diminutõem a malis sunt dicte Male autẽ sic eminentes dicũtur oculi ptes ad eoꝝ ꝓtectiõem / supposite. vocate aũt sunt male siue qꝛ ĩ rotunditatẽ ꝓminent infra oculos quã greci mala appellant. siue qꝛ sunt supra maxillas vñ ⁊ a malis diminutiue dicuntur maxille sicut a palo paxillus. vt dicit ysid. Sunt aũt maxille siue gene ꝑm Cõstã. ex neruis et ossib⁹ interi⁹ cõposite ⁊ haꝝ ossa craneo cerebri sunt cõiuncta. Que ideo de varijs ⁊ mult̃ frustulis composita sunt. ne alia lederentur si vnũ aliq̃d pateretur. Exteri⁹ aũt sunt calide ⁊ carnose vt frigiditatem ossium ⁊ cartilaginum auriũ ⁊ narium temperarẽt vt organis sensibilib⁹ sibi vndiq̃ adiacẽtib⁹ suo calore fomentũ administrarẽt. Et ideo maxille oculis supponũtur ad eoꝝ ꝓtectõem. In medio sensuũ sunt posite ꝓpter nutrimẽti administratõem. calide sunt ⁊ neruose propter frigiditis instrumentorum sensuum mitigatiõem. Candide sunt et rubicunde propter ornatum faciei et vultus cõpositionem. Maxima enim pulcritudo hominis resultat ĩ genis ⁊ maxillis. maxime sicut dicit Constantin⁹ / maxille potissime hominis ostendũt complexiões. que si fuerint multũ rubicunde mixte cũ temperata albedine et in substãtia non nimis crasse. sed mediocriter carnose. calidaꝫ et humidã pretendunt complexiõem et ipsius temperamẽtum. Si vero fuerint in colore albide sine alicui⁹ rubedinis admixtiõe ⁊ ĩ substãtia pigues molles ⁊ fluide frigiditatꝫ ⁊ hũiditatꝫ oñdũt

excessum. si vero fusce in colore aut citrine. in substātia aūt tenues et macilente dominiū designant siccitatis nimie ⁊ caloris vt ptz in colericis. Si vero fuerint quasi liuide in colore ⁊ in substātia a carnibꝫ depaupate excessum signāt frigiditatis ⁊ siccitatis sicut in melācolicis videri pōt/nec solū declarant cōplexionum diuersitatē. verūetiā animi ⁊ affectiōuz notificāt q̄litatē. Nā ſm animi affectōnes ex subito timore vel gaudio pallescūt vel rubescūt subito. vt dicit Constantinus.

Capitulum. XV.

De barba.

Barba vt dicit Constatinus faciei viri est ornamentū. vñ apparens et cooperiens maxillas in vna parte est ad ornamentū/ in alia ad maxillarū adiutoriū siue famulatū. Naz sua villositate neruos maxillares tuetur a nimia aeris frigiditate. et ideo maxillarū est necessarium tegmētum. Barba vigoris et caloris naturalis est indicium. Et hec est causa q̄re vir et nō mulier barbescit. quia masculi feminis naturalr sunt calidiores. et ideo in maribus fum⁹ qui pilorꝫ est materia magꝫ augmētatur. quē quia natura non sufficiebat consumere expulit per duo loca scilicet per caput et ꝑ barbam. vnde accidit aliq̄ndo in mulieribꝫ calide et humide complexiōis ꝙ videntur barbescere. Et econtrario fit in masclis frigidis et siccis ꝙ barbescunt parū. Unde ⁊ in eunuchis non crescit barba. qꝛ perdiderunt illa membra calidiora que calidis humoris ⁊ fumi qui pilorū est materia sunt generatiua. Ex quo patet ꝙ barbe spissitudo caloris et hūoris substantialis ac vigoris est indiciū et differentie sexuū certum expimentū. Item in pueris non crescit barba q̄uis paruuli calidi sint ⁊ hūidi. qꝛ fumosa supfluitas que pilorū et capillorꝫ est materia. transit in augmentū ⁊ nutrimentū puerorꝫ. Hucusqꝫ constātin⁹. ſm vero Aresto. libro. xix. pili barbe sicut ⁊ capilli in sua dispositione repsentāt qualitates vaporis ex quo generant. quoniā si fuerit humor calidus fumosus ⁊ siccus. erūt pili barbe sicut capilli crispi reflexi et inuoluti. Et hoc accidit ꝙ per duas vias vadunt ꝯtrarias. qꝛ pars terrestris mouetur ad ꝑtes inferiores/ et calor mouet ad partes supiores. ⁊ sic inuoluūtur pili. et erūt pili crispi ꝓpter debilitatē suā Et hoc accidit propt paucitatē humiditatis et multitudinē partis terrestris. Vñ ex intenso calore corrugātur et inuoluūtur. Si vero fuerit vapor multum hūidus/ erūt pili lenes et longi. Nam humor decurrit lubrificando donec perueniat ad pilos. et propter hꝫ pili ⁊ barbe eorꝫ qui morant in tracia sunt lenes. Nam eorꝫ complexio est hūida. et aer continēs eos est hūidus. Econtrario accidit in hoibus cerebꝫ siccū hñtibꝫ ⁊ hitantibꝫ in regiōibꝫ calidis propt siccitatem aeris cōtinentis. Itē alteratur color pilorꝫ barbe ſm etatis varietatez. et iō canescit barba. in senectute ꝓpter debilitatē caloris ⁊ abūdantiā frigiditatis. Defluunt aūt q̄nqꝫ pili barbe propter coloris ⁊ hūoris interceptionē vt in castratis. q̄ndoqꝫ ex corruptiōe hūoris. vt patet in leprosis. Nam sicut dic idem Aresto. Casus pilorū similis est foliorꝫ arborum. et causa istius est diminutio humoris calidi et pinguis. Et iō non fluūt folia arborū in quibꝫ est hūor pinguis. Hucusqꝫ aresto. libro. xix.

Capitulū. XVI.

De mandibulis.

Mandibule a māducando sunt dicte vt dicit Isidor⁹ libro. xi. Mandibularū autem q̄dam est superior in qua dentes supiores infigunt. quedā inferior in q̄ dentes inferiores radicantur. Et est propriū, mandibule supioris ꝙ in omī animali fixa est et immobil excepto centeaculo. id est cocodrillo qui mouet mandibulā superiorē ꝯtra naturā omniū animalium et fixam ⁊ immobilē tenet inferiorem vt dicit Aresto. libro. iij. Sunt autem mādibule ex diuersis ⁊ duris ossibꝫ cōposite. neruis ⁊ lacertis varijs connexe

Et hoc fuit necessariū ꝓpter motus continuitatē. ⁊ aptionis clausure necessitatē vt dicit Constan. Sūt enī quasi due mole cōtinue ad cōterendū et molendū cibū se mouētes. vñ toti corpi nutrimētum mādibule submīstrant. Mādibule autē quibusdā ꝑticulis carnosis/et neruosis q̄ gingiue dicūtur circūdantur vndiq; ⁊ velātur ⁊ hoc propter fortiorē dentiū in maxillarū fundamētis radicationem. ⁊ ꝓpter nutrimēti neruis dentium admīstrationē ⁊ frigiditatis dentiū moderatōez. Et dicūtur gingiue vt dicit Isido. a dentib⁹ gignēdis. quia in eis dentes gignūtur ⁊ nutriūtur. Facte enī sunt ad decorē dentiū pariter ⁊ necessitatē ne nudi horrori potius existerēt q̄ decori pelliculis labioꝝ circūdant. quod fecit natura vt tā dentes q̄ maxillas ñ solū intrinsecus iuuarent. veꝝ a lesione extrinseca defensarent. cōtingit gingiuas corrūpi in animalib⁹ aliquando ex negligētia ⁊ quādoq; ex putridis humorib⁹ infici ⁊ corrūpi ⁊ tūc diuersas inferunt molestias ⁊ passiones. vt fetorem dentiū casum vel relaxatōem.

Capitulū. XVII.

De labijs.

Labia ſm Isi. a labendo sunt dicta. qđ autē supius est labium dicit quod vero inferius est labrum nūcupatur. Sunt autē labia necessaria ſm Constan. qꝛ dentes muniūt atq; tegūt. Sunt etiā neruosa et ex diuersis lacertis cōposita vt sic ad sensum et motū essent abiliora. Nā ad vocis formatōez necessario se apiunt vel claudunt. qꝛ illis abscisis vel ꝑ aliquā opilatōem vel cōtradictōez aliā impeditis. verba ꝑfecte nō possunt formari. Item labia mollia sunt ⁊ carnosa et hoc ꝓpter duriciei dentiū tempamentū fuit necessariū. Dentes igit̄ et eorū nerui cū ex natura sint frigidi nimis lederētur aeri frigido expositi si nō labiorū tegmine tuerētur Item labiorū extrema sunt rubicūda. quod accidit ſm Constan. propter cutis labioꝝ subtilitatēque de facili a colore sanguineo recipit quodāmodo roseam q̄litatē. vnde rubedo labiorū signū est puritatis cōplexionalis ⁊ impmixtionis turbati sanguinis ⁊ interioris virtutis sicut ecōuerso labiorū liuiditas signū est defectōis virtutis ⁊ caloris naturalis Itē labia tenuia sunt in substantia ⁊ subtilia vt sint flexibiliora ad motū ⁊ abiliora ad aerē immittēdū ⁊ intercidendū ne subito attractus interiorib⁹ sua frigiditate inferat lesionez et ideo labia aeri frigido se opponūt et ipm recipiendo depuratū reddūt vt suauius ⁊ vtilius ad interiora attrahat̄ hec om̄ia ſm Constan. Cōsimiles ꝓprietates narrat Aristo. li. xij. circa finē vbi dicit. Labia hoīs mollia sunt ⁊ carnosa et separi pñt ꝓpter salutem ⁊ custodiā dentiū et vt cōueniant ad exitū sermonis. vnde ⁊ labia duplicē habent vsum. sicut et lingua cui⁹ creatio est ad gustandum humidū et ad sermonē ꝓferendū sicut idē expresse dicit Arist. et ideo oportz ꝙ labia sint humida. qꝛ si creatio lingue ñ esset talis dispositōis ad labia nō posset lingua ꝑtingere ad dicēdos mltos modos literaꝝ quoniā quedā ex eis dicūt̄ per ꝑcussionē lingue ⁊ etiā quedā ꝑ coniunctōem labioꝝ. ⁊ ideo necessaria fuit labioꝝ creatio vt optima esset nature opatio. ⁊ ꝓpter hoc fuit caro hoīs valde mollis quoniā homo est boni sensus tactus scz ⁊ gustus magis q̄ alia aīalia hec om̄ia Aristo. li. xij. Recollige igit̄ qꝛ labia sunt tegmina dentiū custoditiua. mollicie sua duriciei dentiū tempatiua. vocis articulate ⁊ literalis formatiua. aeris frigidi vel calidi interceptiua. sua rubicūditate vel liuiditate defectus vel vigoris designatiua. virtutis interp̄tatiue ꝓpria organa passionū aīme scz odij ⁊ amicicie doloris vel tristicie expressiua. vñ đr ꝙ tremor labiorū in frenesi ⁊ acutis morbis mortē ꝓtendit vt đr in ꝓnosticis Et hec de labijs sufficiāt

Capitulū. XVIII.

De mento.

Mentū est dictum q̄si mandibularū fundamentū eo ꝙ inde oriantur. vt di. Isi. Menti autem

vt dicit Constan. duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi dentes subtiliores firmātur quadrupli atq; pares. Horū ossiū extremitas duas hz furcl'as vna est acuta cuius acumē quoddā ligamen inserit qd̄ ligamē a latere timporū ꝓtendit ꝑ quod etiā ⁊ bucca clauditur et apitur. Altera vero furcula grossa ē et rotūda cui⁹ rotūditate mentū fit mobile vt dicit Constā. qz hoc membrū fuit necessariū ꝓpter originē mandibularū et dentiū inferiorū radicatōem ⁊ ꝓpter volūtariā aeris clausurā ⁊ aptōnē. fuit etiā cōueniens ꝓpter faciei cōplexionē ⁊ ꝑfectā ipsi⁹ vultus cōsummatōez qd̄ si fuerit ꝓportionatū fronti totam honestat faciē ⁊ decorat hec om̄ia dicit Constan. In mento autē anialis maxima est fortitudo propt̄ ossis duriciē ⁊ neruorū cōpaginatōem. ⁊ propter fortē dentiū radicatōem. ⁊ iō bruta anialia se tangi ꝑ mentū de facili nō ꝑmittunt. nā mento cōfracto tota eorū ferocitas q̄si armis ꝑditis eneruat. vt ptz. i. Regū. xvij. vbi d̄r Confregit dauid mentū vrsi ⁊ eruit ouem de ore ei⁹ ⁊c. Homis vero mentū ꝑtractari amoris et fidei indiciū est. ij. Regum. xvi. Tenuit ioab mentū ama se quasi deosculans eum. ⁊c.

Capitulum. XIX.

De ore.

Os est dictū ex eo q̄ ꝑ ip̄m quasi ꝑ ostium cibos immittim⁹ et sputū foris eijcim⁹ vel eo quasi de ostio sermones egrediūtur. vt dicit Isi. Os etiā. vt dicit idē anime nūcius est qz illud ore exprimimus qd̄ prius in mēte cōcepimus. Est aūt os vt di. Grego. multis circūseptū custodijs scz dentib⁹ ⁊ labijs vt tot intermedijs mēs prius discernat q̄ proferat siue dicat vt prius verbū trāseat ꝑ limā q̄ ꝑ linguā. Fuit aūt oris instrumētū necessarium s̄m Constā. propter nutrimēti susceptionē. nullū enim membr̄ in aīmali nutrit nisi prius nutrimentū in ore recipiatur. Os ei prio cibum recipit ⁊ masticando ⁊ immutādo aptū digestioni stomacho trāsmittit. et propt̄ hoc natura fecit os humidū intrinsecus vt cibi siccitas eius hūiditate facilius imutet. Fecit etiā os neruosum ⁊ mediocrit̄ durū ⁊ cōcauum. Neruosum vt saporositas cibi facilius sentiret. durū ne cibi aspitate lederet nec nimis factū est durū. sed mediocriter ne nimia duricia sensualitas gustus impediret Concauū autem et rotundū fuit intrinsec⁹ vt cib⁹ assumptus hincinde facili⁹ moueret ⁊ ꝑ dētes sine impedimēto spūs trāsduceret. Itē necessariū est os propter aeris ⁊ spirit⁹ attractōem aer enī attractus ꝑ os in ipsius cōcauitate immutat depurat ⁊ subtiliat ⁊ sic ad cordis refrigeratiōem per cannale pulmonis transmittit sine cui⁹ refrigerio cor pre nimij caloris incēdio vreret et destrueret. Itē necessariū est propter vocis informatōez. ad hoc enī est palatū oris concauū vt plectr̄ ligue moueret facilius ⁊ ad vocē formādā expedite eleuaretur ⁊ deprimet. Itē vtile est ad grossarū supfluitatū a cerebro et pulmone veniētiū crebrā eiectōem q̄bo ꝑ ostium oris eiectis vitalis spūs i corde ⁊ aīalis in cerebro suas cōplent actōnes expeditius. Itē vtile est propt̄ mēbrorū nutribiliū a supfluis exoneratione qñ ergo stomach⁹ crudis humoribus oneratur. natura ꝑ vim expulsiuā operāte ꝑ oris orificiū expurgat. sicut dic. Constā. ⁊ Gal. sup illud ampho. in vomitib⁹ ⁊ purgatōib⁹ que spōte fiunt si q̄lia oportuit fiant conferūt ⁊ bñ ferūt. si vero nō ꝯtrariū. Patitur aūt os. vt dicit Constan. in viatico. qñq; ex alijs membris sibi vicinis infirmātibus. Patitur autē pustulas vlcera ⁊ hmōi ex corrupt̄ humorib⁹ aliūde ad buccā defluētibns. si rubeat ita q̄ nigredini attineat ⁊ caleat doleat aut ardeat materia sanguiea est ⁊ colerica. si vero multū nigrescat tāto molestius est ⁊ timidius ne forsan ad cancrū deueniatur Accidūt autē vlcera in ore lactentiū puulorū ꝓuenientia ex acumie lactis ⁊ ei⁹ corruptiōe. hucusq; Cōstan. in viatico ꝑticula secunda.

Capitulum vicesimum. De dentibus.

Dentes ſm grecos dicũt odũtes quaſi oĩa oppoſita diuidẽtes ꝛ incidẽtes vt dicit Iſiõ. Et ſunt dentes ſm Conſtan. quedã plãtaria in oſſibus maxillaꝝ ꝛ menti q̃buſdã radicibus inſerti ꝛ ſunt in marib⁹ ſm Cõſtã. xxxij. Sedecim enĩ in maxillarib⁹ ſunt poſiti quoꝝ quatuor in anteriori parte pares vocãt ꝛ q̃drupli. ꝛ hi lati ſunt et acuti inciſores vel preciſores a medicis nũcupant. ad inciſiones cuiuſlibet cibi ſunt apti ꝛ quicq̃d in eis accipit in ore conterit et mordet. Sunt itez duo qui canini ſunt dicti collaterales q̃druples ꝛ in ſummitate acuti duris cibis tamẽ molendis apti. Et dicũtur ſm Iſiõ. canini. qꝛ ad ſimilitudinẽ caninoꝝ conſtant ꝛ canes p ipſos oſſa rodũt. preciſoꝝib⁹ enĩm dentib⁹ ſunt fortiores acutiores ꝛ totũdiores. ꝛ ideo a q̃buſdaz columnelle vocãtur ꝛ qõ priores p̃cidere nõ p̃nt iſtis tanq̃z fortioꝝib⁹ ad cõfrigendũ tradũt. Sunt ꝛ dece alij extra q̃ pte ſupioris mandibule q̃ collaterales q̃druplis hi ſunt lati atq̃z groſſi. hi molares ſunt vocati ꝛ ad molendũ bene ſunt apti. nã que cõciſa ꝛ cõfracta ſunt a prioꝝib⁹ more mole ſubigũt. vt di. Iſido. Sunt quidẽ in ſuperiori mãdibula. xvi. dentes. ſcilz quatuor q̃drupli atq̃z pares ꝛ duo canini ꝛ nouẽ molares ꝛ totidem etiã dentes numero collocant in inferiori mãdibula ſeu in mẽto. dentes igitur q̃tum ad ſuũ numerũ et etiã ad officiũ quadripharie diuidũtur. quidã enĩ ſunt inciſiui ꝛ hi ſunt quatuor. duo ſupiores ꝛ duo inferiores q̃ prio aſpectui ſe offerũt. quidã vero ſunt pares et hi ſunt quatuor. duo ſupiores ꝛ duo inferiores q̃ alterutrũ iuxta inciſiuos poſiti mutuo ſe cõtingũt. Quidã vero dicũtur collaterales ſeu canini et hi quatuor ſcz duo ſupiores et duo inferiores ſe mutuo collidẽtes. quidã vo ſunt molares ꝛ hi. xx. ſcz. x. ſuperius ꝛ totidẽ inferius mutuo ſe tangẽtes ꝛ q̃ ab alijs inchoata ſunt quaſi mole cõtinue cõcidẽtes. Hi oĩes ſunt mãdibulis radicati et quodãmodo furcati ſed diuerſimode qꝛ anteriores ſcz q̃drupli ꝛ pares vnam habent furculã ſeu radicẽ. canini vo molares tres vel quatuor habere dicũtur. vt dicit Conſtã. Dentiũ quoq̃z numerũ diſcernit q̃litas ſexuũ. nam in viris plures. in femis pauciores inueniũtur vt dicit Conſtã. et Iſido. Diſtinguũt etiã dentes ſm p̃ceſſum etatis. quoniã ſicut di. Ariſto. li. ij. q̃ dentes ſenũ generaliter ſunt nigri ꝛ nõ acuti vt patet in canib⁹ quoꝝ etas p dentes noſcit quia dentes iuuenũ ſunt albi ꝛ acuti. ſenũ vero ecõtrario. Excipit tamẽ Ariſto. ibidem ab hac generalitate dẽtes equoꝝ quos dicit habere proprios q̃ precedente etate magis albeſcũt. dicit etiã ibidem oportet vtiq̃z ſcire q̃ animalia que ſunt multoꝝ dẽtium ꝛ cõiunctoꝝ ſunt vite lõgioris que vo paucoꝝ ſunt dentiũ et ſeparatoꝝ ſunt vite breuioris. Item dicit ibidẽ omne animal quadrupes generans animal ſibi ſimile habet dentes. Itẽ homo ejicit dentes in iuuẽtute anteriores nõ molares ꝛ hoc cõtingit forſan p pter furcularũ ꝛ radicũ debilitatẽ. molares autẽ nõ ejicit propter cãm cõtrariã et eſt generale in alijs animalib⁹ que nõ ejiciũt aliquẽ dentẽ priuſq̃z alter ſibi ſimilis in loco oriat̃ p̃mit⁹. Item Ariſto. li. xij. Omne animal carens dẽtib⁹ in ſupiori mandibula eſt ſiccũ ꝛ terreſtris nature. oĩe animal habẽs dentes in vtraq̃z mãdibula eſt piguedini ſimile. Itẽ idem li. xiiij. Natura nõ facit aliq̃d niſi quod melius et pfectius eſt. ꝛ ideo neceſſe eſt vt materia ptis terreſtris declinet a q̃buſdam animalibus ad partẽ ſupioꝝem ſcz in dentes et culmos p̃minentes ꝛ unquibuſdã in cornua. Et propt̃ hoc nõ potteſt habere dentes in vtraq̃z mãdibula animal habens cornua. Itẽ ibidẽ. li. xvi. Solũmodo inter alia oſſa creſcũt dentes dũ remanet animal et hoc eſt manifeſtũ in dentib⁹ ſup excreſcẽtib⁹ et decidẽtibus a locis ſuis cõtingentib⁹ ſeinuicem. Et cauſa incremẽti illoꝝ eſt p pter opatiõem eoꝝ. Si enĩ non creſcerent cõſumerẽtur cito et propt̃ hoc teruntur cito dentes animalium comedentiũ multum ꝛ carentiũ dentib⁹ magnis. Et ppt̃ hoc ingeniata ẽ natura ꝛ aggregauit

dentes ad inuicē propter senectūtem ⁊ finem. aliter si vita duraret ꝑ millenarium sꝑ dentes plures essent q̄ꝫ in pria creatōne. vñ dicit idē li. ij. dentes q̄ oriuntur intra gingiuā. nō oriūtur in virꝫ ⁊ mulierib⁹ nisi post viginti annos ⁊ forte in quibusdā mulierib⁹ post. lx. ⁊ origo eoꝝ erit cum maximo dolore. Itē idem. li. xix. Dentes acuti oriūtur añ latos quoniā dentib⁹ acutis indigetur ad abscisionez cibi prius. qꝛ prius est abscidere q̄ꝫ molere. ideo etiā citius crescūt. qꝛ minores sunt / qꝛ origo minoris rei est ex calore añ originē rei maioris. Item calor etiā lactis facit oriri dentes cito / ⁊ ꝓpter hoc est ꝙ pueri lactētes lac calidius nascūtur in eis dentes citi⁹ Item idē etiā ibidē. Anteriores dentes nascūtur in osse tenui ⁊ etiā debili propter ꝫ sunt velocis casus hucusq̄ aristote. Ad hec Constā. in viatico ꝑticula secunda Dentiū magnū est iuuamentū. et cum iuuamēto magnū corꝑis ornamētū ipsorū inq̄ꝫ non patientiū quoniā in patiētibus actio corrūpitur. Quorū passio diuersa est. Cui⁹ diuersitatis ꝑs est visui maīfesta sicut putredines fetores rupture. ꝑforatōnes. motiōes casus. limositates ⁊ similia. ꝑs vero nō apparēs est ⁊ occulta. sicut quādo dentes nimiuꝫ dolent ⁊ tamē exteri⁹ sani apparēt. Causa autē talis doloris sunt humores a capite descendētes vel a stomacho mediāte fumositate ascendētes. vel humores acuti in gingiuis ⁊ tūc dolores nimij cū saltu ⁊ pulsu sentiūtur propter maliciā humorū ⁊ acumē. Si vero dolor est a capite grauitas sentit̄ in capite ⁊ dolor. in facie rubor ex sanguine vel colera ad radices dentiū descendēte. Si vero fuerit a stomacho. dolor sentit̄ in stomacho et assidua eructuatio egredit̄ et erumpit. Dentes etiā aliquādo ꝑforātur. aliq̄ndo rumpūtur. aliquādo ex vermibus in citrinū viridē seu nigrum colorē mutāt̄. que om̄ia ex corruptis ⁊ pessimis hūoribus. ex malis cibis per neruos ad ligamentū dentiū descendentiū accidere dinoscūtur Dentes etiā aliquādo mouētur ⁊ causa motus humores sunt in dentiū radicibus / qꝛ si sint acuti necesse est in dētibus foramina effici ac fetores ⁊ putredines generari. Ex si vermes fuerint in causa dolor maxim⁹ gignitur. qꝛ neruū sensibilē corrodendo penetrant. Obstupescūt etiā dentes ⁊ exacerbātur ex hūore acido int⁹. vel extra neruos sensibiles inficiēte ⁊ dormitare vidētur ex causa nimis frigida sicut ex niue vel glacie neruos dentiū cōstringente. Itē dentes quādoq̄ cadūt ex nimia humiditate ligamēta dentiū relaxante quādoq̄ ex nimia siccitate. vt patꝫ in senib⁹ quorū dentes propt̄ subtractōem humiditatis nutribilis dilabūtur. Has ⁊ multas alias dentiū recitat Constan. passiones. sed hec sufficiāt Recollige igitur ex ꝑdictis ꝙ dentes in mādibulis tanq̄ꝫ in fundamētis ꝓprijs radicātur ex frigiditate dominātе albiores ceteris ossibus efficiūtur propt̄ sui duriciē de facili nō ledūtur. Substātia enim dentiū est ex se impassibilis. cū non sit sensibilis. vt dicit Constan. vñ dens ruptus nulluꝫ dolorē patit̄. Dicit̄ tamē patiet dolere ꝓpter neruū sensibilē qui in ei⁹ radicib⁹ sepe leditur ⁊ grauat̄. Dentes enī intrī secus neruis colligātur terminos carnis dentes excedūt ⁊ tamē in carne radicātur nihil intra se nec in se esse patiunt̄. Clausi sunt labijs ne videātur Indecens est enī cum apparent nisi forsan ꝓpter risum. Itē suꝑiores ad inferiores reuertūtur ⁊ sibi inuicē mutuo coaptātur ⁊ si inferiores aliquādo moueāt̄ suꝑiores tamē fixi et īmobiles reperiunt̄. Ordinate autē ad inuicē cōponunt̄. ad informatōem articulate vocis maxime coopantur toto corpori obsequūtur.

Capitulū vicesimumprimū. De lingua.

Lingua a lingendo cibū est dicta. vel qꝛ ꝑ eam articularis sonus v̄ba ligat. sicut enī plectrū corde. sic allidit̄ lingua dentib⁹. vt dicit Isido. Est autē lingua instrumentū gustus ⁊ locutōis. vt dicit Constā. ⁊ componit̄ de substātia molli carne porosa et spongiosa Est autē neruosa ꝓpter sensuꝫ

et motū porosa vt facili⁹ sapor penetret ad neruū facientē gustū ad quē veniunt multe vene sanguine p'ene. vnde rubicūda est in colore. Hec opatur pānicu/lis q̄bus spaciū bucce ⁊ palatū induit ⁊ vestit. a sup̄iori p̄te patet tota. ab inferiori autē p̄te patet vsq̄ ad ligamēta q̄bus merito est cōnexa vñ radices lingue et sensibile nerui q̄bus recipit sensum ⁊ motū a spiritib⁹ sunt occulti. In q̄busdā autē hominib⁹ vt dicit cōstā. cōtrahit lingua plusq̄ oportet intantū ꝙ nec in diuersas p̄tes mouet vñ oportet incidi ligamēta vt motus p̄ totū bucce spaciū amplief. Passiones enī multe accidūt lingue vt in substātia ipsi⁹ vel in neruis ad illā veniētibus vñ in viatico cōstan. Lingua animalis p̄dit motū voluntariū. Unde ⁊ vsum amittit ꝑmonis cuius causa est ex defectu virtutis motiue ex cerebro veniēte vel ex neruo opilato p̄ quē virtus trāsit aīalis. Aliqñ ex apostemate vel ex pustulis in lingua accidētibus Aliqñ sunt ꝓpria vicia in substantia lingue sicut cōplexio mala ex q̄ est sensibilis distemperātia ex nimio calore frigiditate vel humiditate vel siccitate vel apostema vel tumor. ⁊ similia ꝙ si lingua videat nimis tumida excessuz caloris designat. Si vero alba frigiditatē. si mollis humiditatē. si sicca ⁊ aspera siccitatē. ⁊ oīa talia līgue impediūt vsuz vel tollūt in toto vel in p̄te. Si aūt lingua sana videat nullas habēs maculas loq̄la tamē sit ablata. ex cerebro est defectus vel ex neruis sensibilibus opilatis Aliqñ est p̄ditio loq̄le ex p̄dita mente vt in frenesi vel litargia. Hucusq̄ Constan. in viatico. alios designat defectus lingue in pantegni. Constā. vbi dicit. accidūt pustule late ⁊ extēte in pellicul' exterioribꝰ lingue sicut accidit pueris malū lac suggentibus. ⁊ sunt qñq̄ albi qñq̄ nigri coloris. accidit aūt apostema lingue. eā nimis magnificans. ⁊ ab ore exire faciēs. ⁊ vocat exiliū lingue. Aliđ etiā gen⁹ apostematis līgue est q đ rana vocat eo ꝙ sicut rana nascit sub lingua ⁊ aufert vsum līgue. ⁊ ita rana muta đr ab effectu. Est autē aliud apostema lingue sanguinolentū vñ tota lingua patitur et loq̄la pariter cū gustu impeditur Ex viscosis enī humorib⁹ in lingua dominātib⁹ sensus gust⁹ corrūpit ⁊ imutat ita vt dulcia amara ⁊ insipida iudicent ⁊ ecōtrario. vt dicit Gal'. Itē Gal'. sup amphoꝝ. ꝙ accidit lingue balbucies ex nimia humiditate qñ lacerti lingue p̄ nimia humiditate ī extremis neq̄unt dilatari sicut est videre in ebriosis qui balbuciūt qñ in cerebro humore nimio p̄fundunt. Uñ dicit ibidē Gal'. naturaliter autē balbuciētes vel ꝓpter nimiam cerebri humiditatē balbuciunt vel ꝓpter lingue humectationē vel propt vtrūq̄. Illa etiā sup̄flua humiditas est causa quare aliq̄ efficiūtur drauli. q̄ aliq̄s litteras ꝓferre nō p̄nt. scilz r ꝓ n. vel c ꝓ t. ꝓferūt. ⁊ hoc patet in infantib⁹ q̄ multas lr̄ās corrūpunt ⁊ eas ꝓferre nō p̄nt Hec oīa dicit. Gal'. sup illū amphoris. ipodrauli a diarria maxime capiūtur. qꝛ nimia humiditas taliū que est causa draulizatōis redit ad stomachū ⁊ ītestina sepe lubrificādo inducit diarriā vel dissenteriā. i. fluxū ventris. sicut dicit. Gal'. Itē dicit Constā. in pantegni. ꝙ in laterib⁹ ligamētoꝝ lingue sunt q̄daz vene. q̄ saliuā lingue administrāt. Hec ab initio lingue incipiūt. a q̄b⁹ emanat quedā humectatio fleumatica que saliua appellatur. vnde ille vene vocātur a medicis saliuales siue habitatio saliualis. Initiū autē lingue vñ exeunt hec vene est caro glandulosa ⁊ alba ipsi⁹ saliue generatiua q̄ humectat linguā ⁊ tēperat ciboꝝ siccitatē. ⁊ augmentat eoꝝ succositatē vt post dicetur. vñ dic Arist. in. vi. ꝙ oues aliqñ habent sub lingua venas albas ⁊ ille faciūt fetus albos ⁊ aliq̄ habent nigras ⁊ ille faciūt fet⁹ nigros. alie varias ⁊ ille ꝓcreāt fetus varios ⁊c Recollige igitur breuiter ex iā dictis ꝙ lingua est substātia carnosa sanguinea et porosa. influētie spirit⁹ receptiua incōplexione calida ⁊ humida. in dispositōe tenuis ⁊ oblonga anteriori p̄te similis gladio in cono. in colore rubicūda. in loco concauo ⁊ humido sita ad motū facilima. vocū informatiua. sapoꝝ discretiua

p emissionē saliue oris humectiua. ꝯce
ptionū anime interp̄tatiua. dentibus ⁊
labijs q̄si muro duplici circumsepta In
diuersis aīalib⁹ quoad figurā varia Nā
in q̄busdā breuis est ⁊ grossa. in q̄busdā
vero ecōuerso. Qui vo hn̄t linguā gros
siorē hn̄t vocē grauiorē ⁊ ecōuerso Que
dā etiā aīalia hn̄t linguas medicinales
⁊ salutiferas. ⁊ hoc vel ex nature bonita
te. vel ex occulta aliq̄ ꝓprietate vt ligua
canis. vt dicit Cassiodor⁹ Quedā autē
linguas hn̄t mortiferas ꝓpter maliciā ⁊
furiositatē humoris in eis dn̄antꝫ sicut
lingua serpētis draconis ⁊ rabidi canis
cui⁹ morsus est summe venenosus cui⁹
lingua apparet sp extra os ⁊ distillat ve
nenū ⁊ inficit aquā in quaꝫ cadit. de q̄ q̄
biberit efficit̄ rabiosus. vt dicit Auicen
na ⁊ Cōstanti. in tractatu de venenosis
aīalib⁹ ⁊ venenis. Vn̄ etiā serpentū lin
gue ſm Arist. nigre sunt siue liuide siue
subrufe ⁊ maculose. acute ⁊ in motu ve
locissime. Et hoc ꝯtingit ꝓpter humorez
furiosum ⁊ venenosum. qui tā velociter
linguā agitat vt vna numero bifurcari
videatur. ligua tn̄ aspidis q̄uis in cor
pore viuētis serpentis plena sit veneno
mortifero. separata tn̄ a corpe ⁊ desiccata
venenū pdit. ⁊ venenū si pn̄s fuerit pro
dit vn̄ in pn̄tia veneni ī sudorē ꝓrūpe
ꝯsueuit. vn̄ talis lingua velut vtilis ⁊ ꝓ
ficua reputat̄ inter thesauros regios p̄
ciosa. q̄uis prius fuerit venenosa. ⁊c.

Capitulū vicesi
mumsecundū. De saliue ꝓprietatib⁹

Saliua est humor fleumatic⁹ ex
naturalib⁹ venis lingue genera
tus. vt dicit Constā. Est autē
saliua naturalr humida in colore alba.
ex cōtinuitate mot⁹ lingue ⁊ instr̄oꝝ spi
ritualiū spumosa in sapore insipida. qꝛ
potētialr est oim saporū in se receptiua.
Si enī esset alicui⁹ saporis determinati
nō eēt alteri⁹ susceptiua. Est etiam ſm
eundē Cōstan. saliua inter gustū ⁊ eius
obiectū media. nihil enī sensu gust⁹ per
cipit̄ nisi cui⁹ sapor mediāte saliua gust⁹
organo pn̄tat̄. Unde etiā ipsa ſm q̄lita
tē saporis rei gustate immutat̄. Fuit āt
necessaria saliua. vt dicit cōstan. ad hu
mectatōnē oris. vt saliue bn̄ficio irriga
retur. Itē propter digestionis prepati
onē. Cibus enī siccus in ore assumptus
non vtilr stomacho mitteret̄. nisi saliua
media prius humectaret̄. qꝛ sine saliue
adminiculo. res sicca nō de facili trans
glutiret̄. Itē vtilis est ad faciliorē sup
fluitatū cerebri ⁊ pulmonis euacuatio
nē. qꝛ tales emūctōnes calore vel frigo
re indurātur aut inuiscātur nō ita de fa
cili p ostiū oris extraherent̄. nisi primo
cū humoris saliualis adiutorio lubricā
do ad exitū pararent̄. Itē saliua hois ie
iuni habet q̄ndā vim latētis infectiōis
vn̄ ⁊ sanguinē aīmalis ledit si in aliquo
vulnere aliq̄d sanguini admisceret̄. vt
dicūt predicti autores in tractatu de ve
nenis. Et hoc forsitan est vt dicit Auicē
na. rōne cruditatis Humor enī crudus
sanguini pfecte digesto in suis q̄litati
bus repugnat ⁊ suū vt dicūt autores p
turbat tpamentū. Hinc est etiā vt di
cūt sancti. ⁊ habet̄ a plinio q̄ saliua siue
sputū hois ieiuni interimit serpētes et
venenosis aīalib⁹ est venenū. sic dt Basi
li⁹ sup illud verbū in exameron Ipsa cō
teret caput tuū ⁊ tu nisi. calca. ei⁹ Gen.
iij. Itē sicut dicit Gali. sup amphoris.
ibi. in saniei sputo fit phtisis ⁊ fluxus ⁊
vbi saliua tenet̄ moriūtur. ⁊c. Phtisici
ꝓpter vlcus pulmonis sp tussiunt. et a
supfluitate saniei vlteri⁹ spuendo se exo
nerāt ꝓut pn̄t sed tn̄ mors imminet q̄n
nō spuūt. qꝛ retēta ei⁹ saliua cū sanie vie
spūs interi⁹ claudūtur ⁊ sic phtisici suf
focati moriūtur. Itē sicut dicit Gal. in
li. crysis. Inter sputū ⁊ saliuā est diffe
rētia. Nā saliua est supfluitas natural
nutrimenti pectoris ⁊ generat̄ digesta.
Sputū vo est illud qd ad pectus adue
nit ſm diuersitatē cursus naturalis et
cursus p̄ter naturā. nec est semp dige
stū. Et iō sputū in acutis febrib⁹ ⁊ apo
stematib⁹ si leuiter fiat cū signis digesti
onis ⁊ sine tussi laboriosa. fortitudinez
signat virtutis ⁊ defectū morbi. sicut dr
in pnostica. ⁊ ecōuerso. Et ſm Gal. ⁊ ali
os cōmentatores ibidē. In saliua siue
in sputo cōsiderant̄ tria generalr Color

scz odor. ꝛ sapor Quia si sputū fuerit in colore liuidū cordis ꝛ spūaliū signat lesionē. Si vero sanguineū cū sanie admixta pulmonis ꝛsignat alteratōem. Si etiā fuerit in odore fetidū interiorē signat corruptōem. Itē si in sapore fuerit amaruz aut acidū humoris corrupti in stomacho ꝛ pulmone seu in substantia lingue signat dñationē Item in sputis habūdare signū est fleumatice cōplexionis. vñ ꝛ in senib⁹ solēt sputa habūdare grossa ꝛ viscosa ſm intensionē frigiditatis ꝛ resolutionē ꝛel dissolutionē humiditatis substantialis. ꝛc.

Capitulum vicesimumtertiū. De voce.

Vox est aeris tenuissim⁹ ictus. v plectro lingue format⁹ vt dicit Isi. ꝛ Pristian⁹. Organa ãt vocis siue instrumẽta multa sunt. vt dicit Constã. s. pulmo. arterie. guttur. vuula os. dẽtes. labia. atq; lingua. Sine enim istor instrumẽto vox nõ formaf. Et horũ quedã sunt vocis receptiua sicut pulmo cũ suis receptacul⁹ ꝛ canalib⁹. Quedã vero sunt vocis ordiatiua sicut vuula q̃ ſm ꝓstanti. pulcrã reddit ꝛ fortẽ qñ ad alia se hz ꝓportionalr. Alere enim in troeuntẽ tpat. ꝛ ne nimis ipetuose exeat cohibet ꝛ refrenat. Al receptiõe etiã pulueris guttura ꝛ arterias phibet ꝛ cõseruat. Quedã enī sunt vocis emissiua vt canales pulmonis ꝛ arterie q̃ sunt q̃dam fistule. q̃ si fuerint lenes mũde et tempate dulcẽ ac tempatã ꝛ eqlem reddunt vocẽ Si vero aspere fuerint ꝛ plus debito fuerint late ꝛ stricte aut distorte nimis graue ꝛel exilẽ dissonũ aut in eq̃lem emittũt vocẽ. Ad formatõem igit vocis aer in folliculo pulmonis recipitur ꝛ p ordinatũ arteriarum motũ p os emittit. Cũ ex veloci aeris cõmotione ꝛ organor vocis extensiõe son⁹ reddit q̃ in ore alis. platus ꝛ plectro lingue formot⁹ vox a sapiẽtib⁹ dicit Hucusq; constan. in pantegni. vñ Aristo. li. iiij⁹ Pulmo est primũ vocis receptaculũ. Et iõ oñe aial carẽs pulmone caret ꝛ voce ac loquela. Loq enī est distinguere vocem Cũ oñe aial nõ hñs linguã absolutam nõ hz vocẽ. vt dicit idẽ. Aues ꝛel muscs carent voce. faciũt tñ crepitũ in volando extendẽdo ꝛ cõtrahẽdo alas p aerez cadentẽ inter corp⁹ ꝛ alas. ꝛ sic faciũt locuste. Et hui⁹ pbatio est q̃ nunq̃ faciũt sonũ in sedendo. hz tantũmõ in volãdo rana ãt habet vocẽ ꝓpriã ꝛ anterius lingue sue applicat ori suo ꝛ qñ ex lingua p pinquat canne pulmonis absolutũ est ꝛ ꝓpter hoc habet vocẽ ꝓpriã. ꝛ est coax nec facit hoc nisi in aqua tantũ. et ꝓprie masculus tẽpe coitus qñ clamat felam per vocẽ cognitã. Rana vo multiplicat vocem qñ ponit mãdibulã inferiorẽ in aquã ꝛ extendit superiorẽ ꝛ p extensionẽ duar mandibular vocaferãt ꝛ propt nimiũ conatũ extensiõis lucent ear oculi sicut cãdele. cantãt ꝛ vociferant pl⁹ de nocte q̃z de die. qr tũc est sepi⁹ coit⁹ earũ dẽ. ꝛc. Itẽ ibidẽ. aues pui corpis plus vociferãt ꝛ garriũt q̃z magni ꝛ maxime tpe coit⁹. qñ vociferatio auiũ est maxime in illo tpe. Item idẽ. gall⁹ vociferat post vellũ ꝛ victoriã. Itẽ in auibus est q̃ masculꝰ dat vocẽ ꝛ nõ femina sicut gallus ꝛ mas coturnicũ. loq ãũt a ꝓpriatur hõmini. qui ãũt naturalr sunt muti sunt surdi ꝛ hñt vocẽ hz oino indiffinitã vt dicit idẽ Itẽ idẽ in eodẽ libro. oñes femie sunt subtilioris vocis ꝛ acutioz q̃z masculi ꝓter vaccã. qr vox femie est grossior. Itẽ ibidẽ exitus spermatis est in marib⁹ apud alteratõem vocis. ꝛ hec est in termino duor septennũ aliq̃ndo mutaf tamen vox citius in q̃busdã. et est significatio motus ad luxuriã. Itez ibidẽ qñ equi incipiũt coire erit eorum vox maior simil⁹ femie. vox tñ femine clarior est. Itẽ ibidẽ voces masculorum mutanf qñ mutilanf. Itẽ dr li. viij. voces oim quadrupedũ mutãtur ꝛ efficiũf sicut voces femiar qñ castrãtur. ꝛ li. xix dr. causa acuminis et alterationis vocis est ſm alterationem etatũ qñ vox innuenũ aialiũ est acutior voce senũ ꝛ mulierũ q̃z viror ꝛ voces omniũ animalium sunt acutiores in iuuẽtute. Itẽ idez mite femine et multi iuuenum vociferãt voce acuta. qñ propter debilitatẽ mo-

uent paucũ aerem ⁊ qđ est paucũ moue
tur velocius. et vox velox est acuta. gra
uitas autẽ vocis seq̃tur tarditatẽ. ⁊ aer
mult⁹ mouetur tarđ. mares ãt ⁊ senes
mouẽt multũ aerẽ. ⁊ iõ sunt grauioris
vocis. neruos enĩ ⁊ arterias hñt fortio
res masculi q̃ꝫ femine. ⁊ senes q̃ꝫ ꝑuuli
⁊ nõ castrati q̃ꝫ castrati. propt̃ debilita
tẽ ergo neruoꝝ erunt voces castratoꝝ si
miles vocib⁹ feminaꝝ. Hucusq̃ꝫ Arist.
Vox equalis clara. flexibilis inter acu
tũ ⁊ graue mediocris est laudabilis. sic
ecõuerso. vox tremula rauca ⁊ aspa debi
lis ⁊ dissona nimis grauis vel acuta est
vituꝑabilis. nã vox vnica dissona ⁊ in
ordinabilis multaꝝ ꝯfundit vocũ armo
niã. Vox itaq̃ꝫ cõsona dulcis ⁊ ordina
ta est letifica. amoris excitatiua. passio
nũ aĩe expressiua. vigoris ⁊ v̄tutis orga
noꝝ spũaliũ ꝓtestatiua. puritatis ⁊ bo
ne dispositõis earundẽ oñsiua. laboris
subleuatiua. tedij seu fastidij ablatiua
etatis ⁊ sex⁹ discretiua. ꝑconij ⁊ laudis
acq̃sitiua. affectõnis audientiũ mutati
ua. sicut de orpheo đr in fabulis ꝙ vocis
sue modulatõe arbores ⁊ nemora mon
tes ⁊ saxa demulcebat. ita est etiam vox
cõposita nature cõsona ⁊ amica ꝙ nõ so
lum delectat hoĩes. veꝝ etiã bruta aĩalia
qđ patet in bobus q̃ cãtu bubulci dulci
sono potiusq̃ꝫ iaculo ad laborãdũ excitã
tur volucres etiam in dulcis vocis mo
dulo delectãtur intantũ ꝙ sepe ꝑ dulcẽ
sonũ ad laq̃os ⁊ pericula ab aucupe ꝓuo
cãtur. iuxta illud poeticũ. Fistula dulce
canit volucrẽ dũ decipit auceps. Item
ꝑ dulces cãtilenas ⁊ armonias musicas
infirmi ⁊ maniaci ⁊ frenetici ad sensuꝫ
mẽtis ⁊ sanitatẽ corpis sepius reuocã
tur. Unde dicit Constã. in viatico ꝑti
cula. ij. ca. de amore q̃ đr Hereos sic dic̃
Dicunt alij ꝙ orphe⁹ dixit. Impatores
ad cõuiuia me inuitãt vt ex me delectẽt
ego tñ delector ex ipsis cũ quo velim ani
mos eoꝝ flectere possim de ira ad mãsue
tudinẽ. de tristicia ad leticiam. de auari
cia ad largitatẽ. de timore ad audaciam
Hec est ordinatõ musicoꝝ que circa sua
uitatẽ aĩe esse dinoscitur. et cũ dulciso
na etiã melodia demones aliqñ coartã
tur. ⁊ exire de corpib⁹ cõpellũtur. vt ptꝫ
in saule a quo spũs malus voce dauidi
ca recedere cogebatur. vt pꝫ. i. Regum
xvij. Ex q̃bus oĩbus iã patet q̃ꝫ vtilis
sit iocũda vox atq̃ꝫ dulcis. Ecõtrario ve
ro est de voce inordinata et horribili. qꝛ
nõ letificat sed cõtristat et aures ac mẽ
tem grauat. Unde Constã. in quodã ca
pitulo supradicto interrogatus q̃dam
phs. quare homo horribilis grauior eẽt
q̃ꝫ quodlibet pond⁹ taliter rñdisse fertur.
Homo inq̃t horribilis pond⁹ animi ẽ ⁊c.
Hec de voce bona ⁊ mala nũc sufficiant
Nam de his que vocẽ impediunt supra
dictũ est in tractatu de lingua Et adhuc
etiam dicetur infra. ⁊c.

Capitulum vicesi mumquartũ. De gutture.

Guttur est extremitas canalium
g pulmonis. vt dicit Constan. et
est duplicis iuuamẽti. maius ⁊
primũ est vt aerẽ attrahat ⁊ emittat. se
cundũ est vt cibos interi⁹ traijciat et vo
cẽ faciat. Hec canalis substãtia cartila
ginosa est atq̃ꝫ dura. vt cum vent⁹ exeat
vox emissa fiat clara. nã raucitas vocis
fit ex hũiditate canalis pulmonis Cõ
ponitur igitur a trib⁹ cartilaginib⁹. pria
est anteri⁹. gibbosa exteri⁹. cõcaua inte
ri⁹. Scđa priore est maiori ⁊ recte iuxta
os stamachi collocatur. Tertia cartila
go media inter primã et scđam. ex istis
cartilaginib⁹ quasi q̃dã ꝯcatenatõe gut
tur cõponitur vt dilatetur ⁊ cõstringat̃.
induitur tota substãtia gutturis eisdeꝫ
pãnicul̃ q̃bꝫ lĩgua induit̃ ⁊ palatũ Cõca
uitas ãt gutturꝫ quã aer ĩtrat ⁊ exit hꝫ
qđdã corp⁹ lĩgue sil̃e ꝯpositũ ex glãde et
pĩguedĩe ⁊ pellicul̃. et vocat̃ a medicꝫ lin
gua gutturꝫ siue cataracta. ⁊ ẽ primũ vo
cis vt đr instr̃m Nõ eĩ ꝑt al̃r vox eẽ nisi
claudatur ista cataracta. qꝛ si via guttu
ris fuerit apta impossibile est vocẽ esse
qꝛ aer paulatim exit. Unde gutturis ca
taracta ad flatũ ꝯstringẽdũ fuit necessa
ria. qꝛ v̄o guttur patitur ab hũorib⁹ a ca
pite descẽdẽtib⁹ vñ raucitas generatur ⁊
tussis qñꝫ a tractu corrupti ⁊ sicci aerꝫ
qñq̃ꝫ etiã ab iniecti pulueris. iõ habet

vuulā pro obstaculo ne puluis et hmōi aliquid pulmonē valeant subintrare q̄ fuit necessaria vt vocē faceret pulcrā fortem. ⁊ expeditā. Alleuiat autē aerem introeuntē eiusq̄ tēperat frigiditatem Unde quidā moriūt qñ radicitus eis incidit. qꝛ nimiū recipiūt aerez guttur ⁊ pulmonē infrigidantē. Est igit guttur organū vocis informatiōi necessariū cibi ⁊ potus in primū digestionis locū. s. in stomachū inductiuū. qꝛ ideo lōgum est ⁊ rotūdum vt amplioris aeris ad infrigidatōem caloris cordis sit facili⁹ attractiuū et expulsiuū. Est āt in vtraq̄ extremitate magis cōcauū et in medio magis strictū. vt sic sit vocis magis informatiuū. Est autē ex diuersis cartilaginib⁹ more ciphi se coopientibus ꝯpositū vt fortius existat. ⁊ ita vt ex teneritudine cartilaginis ad vocē variādā facilius se reflectat. Ingeniata autē est natura circa guttur. vt ſm duplex officiū animali necessariū duplicē vie habeat cōcauitatē Habet enī viā canalem ad aerē attrahēdum ⁊ anhelitū pficiendum. Habet etiā et viā manifestā ad cibum recipiendū. et hec duplex via quodā coopculo qđ epiglotū dr distinguit. habet enī se in supficie gutturis ad modū vestis ad vtrūq̄ foramē gutturis eq̄liter se habētis. Cū enī natura cibū appetit clauso foramine anhelit⁹ foramen ad susceptōem nutrimēti omino se aperit ⁊ ecōuerso cū natura attractiōem aeris desiderat foramē aliud gutturis se claudit ⁊ obturat. Itē contingit guttur multiplicit pati. s. p extrinsecā compassionē siue qualēcumq̄ lesionē. Itē qñq̄ p incautā cibi vel potus sumptōem. Si enī cibus intrauit meatū p quē cōtrahitur aer. via spūs de facili intercludit et aīal suffocatur. qñq̄ p humorū fluxū et reumatisatōem. Cōtingit autē hūores a capite ad canales gutturis cōfluere ⁊ ibidē facere apostema. q̄ si materia colerica fuerit et furiosa / cito mortificat animal ⁊ suffocat. nā vt dicit Constan. angustat flatū ita q̄ infirm⁹ vix cibū vel potū sumere possit vel recipe. dolorē patitur nimiū. si aūt sit materia sanguinea. infirm⁹ apparz plen⁹ corpe. rube⁹ in facie vene sunt plene. plen⁹ pulsus. tumor calidus ⁊ dulcis ex supabundātia sanguinis sentit gustus. Si vero ex colera rubea dolor est fortz angustia nimia. calor cū siti maxima et vigilia amaritudo in gustu est. Si aūt sit ex fleumate nō tantū dolet sed tumet lingua ⁊ mollescit Si ex salso sit fleumate oīa saporat in gutture tanq̄ salsa. vox patiētis efficit sicut puuloꝝ catulorū. quia ex siccitate salsi fleumatz trachea arteria coartat. vt dicit Constan. Cōtingit autē istā materiā malā qñq̄ totā recolligi īterius in pellicula q̄ diuidit viā aeris q̄ dicit trachea arteria a via per quā trāsit cib⁹ q̄ dicit isophagus ⁊ facit squinantiā que in vno die interficit. Ex cōpressione enīz trachee arterie denegat aeri liber transitus ad cor. Ex cōpressione autē isophagi ciborū trāsitus denegat. Qñq̄ colligitur materia ptim intra ⁊ ptim extra. ⁊ tūc iterum dicit squinātia ⁊ nō est ita mortifera. qñq̄ tota materia est extra ⁊ dicit synātia. ⁊ est adhuc minus mortifera tamē piculosa. In omibus his est dolor vehemēs gutturis. sed p̄cipue in prima cū suffocatiōe vocis. est etiā difficultas spirādi ⁊ respirādi. ita etiā replent nerui ex squinātia. ⁊ ita maxille spasmant q̄ vix etiam cum malleo pñt dentes aliquādo apiri. et ita acurratur lingua q̄ vix vel nunq̄ potest extrahi. In omib⁹ istis morbis guttur p̄mentib⁹ bonū signū est velox aspiratio anhelitus ⁊ respiratio. qꝛ trachea arteria non nimiū est cōpressa. Uñ nō ita timet suffocatio nihil enī ita timet in hac passione sicut amissio aerz. a quo ñ potest animal per vicesimā ptem vnius hore sine piculo abstinere Hec ⁊ mlta alia vt dicit Constan. patit guttur. s. vlceratiōz ⁊ inflationē. siti imoderatā. vocis raucitatē ex hūiditate nimia arteriā gutturz īfundēte ⁊ vocē īpediēte vel qñq̄ extinguēte vocis aspitatē ex siccitate aerz vel corpis siue cibi vel pulueris instrm loq̄ndi exaspante. Sz de gutture dicta sufficiant.

Ca. XXV de collo

Collum est dictū eo q rigidum
sit 7 rotundū. caput baiulās et
sustētans cui⁹ ps anterior gula.
posterior vero cervix vocat. vt dicit Ysi.
Cervix autē est dicta eo q p illā ptem
ad medullā spine cerebr̄ dirigit. Unde
cervix ḡsi via cerebri dr. vt dicit Ysid.
Est igit collū membr̄ rotundū inter ca
put 7 corpus mediū. 7 est osseū ex mult̄
ossib⁹ 7 neruis ꝯpositū. Osseum quidem
est vt fortius sit ad caput sustentandū.
neruosum aūt ad motū voluntariū fa/
ciendū et ad sensum ad inferiores ptes
corpis referendū. Collū enim influen/
tiā virtutis motiue recipit a cerebro.
7 etiā sensitiue 7 receptā ad inferiores
ptes corpis neruis mediātib⁹ trāsfun
dit. Debet autē collū habere quandā cō
uenientiā 7 ꝓportionē cū capite. nam si
forma capitis fuerit tpate magna 7 cer
vix aliquantulū grossa bonitatē signat
cōplexionis 7 dispositōis. vt dicit Con
stan. si vo fuerit caput puū 7 collū mag
nū quātitatī illius nō ꝓportionatū abū
dantiā designat materie superfluā 7 vtu/
tis informatiue defectū et eiusmodi ca/
put cephalica infirmitate. 7 auricular
dolore fatigatur. vt dicit Cōstan. sm aūt
Aristo. li. xiij. colli dispositio variatur
in animalib⁹ 7 volatilib⁹. Nā in quadru
pedib⁹ spissi corpis et crurū mediocrū
collū curtū est 7 grossum. 7 hmōi aialiū
in collo plurima est fortitudo. vt patet
in bob⁹ 7 bubalis 7 vrsis 7 lupis. quorū
maxima in spondilib⁹ colli fortitudo est
7 ideo solent boues p colla iugor vinci
lis alligari. Aialia vero longi crurīs et
grossioris corpis solent esse colli lōgio
ris. 7 hoc ꝓpter necessitatē pastus. vt pa
tet in equis. camelis. cervis. 7 huiusmo
di. maxima autē equi pulcritudo est in
collo. nā sm eius erectōem 7 spissitudi/
nē 7 extensionē a plurib⁹ estimatur aio/
sus. Itē Arist. in eodē. aues hntes cur
uū rostr̄ hnt curtū collū. vt pz in accipi
trib⁹. aq̄lis. et nisis. que vo sunt hntes
rostr̄ lōgū 7 rectū hnt collū lōgū. vt pz
in gruib⁹. ardeis. anserib⁹. 7 hoc est q ac
quirūt cibū de pfundo. Itē idē ibidem
Oēs aues pedū lōgor hnt collū grossiz
7 spissum. 7 volāt erte so collo. 7 si habu
erint collū lōgū 7 abile ad declinādū de
dinant illud 7 q̄si cōplicant in volādo.
Itē idē. si q̄s aial fuerit lōgi cruris erit
lōgi colli. 7 si curti/curti. Itē omne aial
hns collū habet pulmonē. tale vero q̄s
non anhelat aerē interi⁹ collū non habz
aialia aūt annulosi corpis nō hnt collū
distinctū a corpe sicut nec pisces. 7 hoc
q nō hnt scapulas. q nō vocatur collū
nisi membrū q̄s est inter caput 7 scapu
las. vt dicit Aristoteles ibidem.

Capitulum vicesi/
mūsextum. De humeris.

Umeri dicti sunt q̄i armi ad di
h stinctōem hmis a pectoribus mu
tis vnde nos hūeros illi vo ar
mos habere dicūtur. vt dicit Cōstanti.
Sunt aūt humeri ex variis ossib⁹ cōpo/
siti. quor precipue ista duo spatule di/
cūtur ad modū spate late. spatuz eni la
tum dr. Fuerūt aūt ossa necessaria. vt di
cit Constanti. de causis duab⁹ aut vt de
fendāt pectus ne quid retro pateretur
ab exterioribus. aut vt armor ligēt ossa q̄
interi⁹ sunt cōcaua. exteri⁹ vero gibbosa.
Erat aūt intra cōcauitas vt pdesset co
stis. que ossa sunt habētia nodos quos
medici vocāt spatularum oculos. quod
nomen ex officō assumpserūt. sicut enim
oculi totius corpis anteriores sunt de
fensores. ita ista a posteriori pectoza 7 eo
rum costas 7 ossa defendūt 7 custodiunt
Sunt autem isti ido oculi cōcaui vt ar
mor acumia possint ingredi. Habet aut
spatula duo acumina retro. vnū corui
rostro assimilatur. p q̄s eadem spatula
furcule est cōnexa ne a superiori locū suū
exeat interi⁹ Ad hoc natura posuit alte
rum ne subtus exiret acumen armorū.
furcule autē fuerūt ad hoc necessarie vt
armos ligarent 7 a pectore differre face
rēt. hor ossa exteri⁹ sunt rotūda. interi⁹
vo cōcaua 7 cū teneritudie pectoris aī
colligata. retro vo cū corui rostro. Sūt
autē eor ligamenta ossa cartilaginosa
que vocātur spatular capita ad hoc po
sita tātū. vt cōcatenatōez facerēt armo
rū. Extā dictis pz q̄ hūeri 7 armi isti

necessarij sunt etiã ad spũalium mẽbro
tum ꝛefensionẽ. Jtẽ ad brachiorũ siue
costaꝝ siue pectoris ꝛ vitaliũ ossium cha
tenationẽ ꝛ colligatõem Jtẽ ad ossium
ꝛ spondiliũ colli supportatõem. Jtẽ ne
cessarij sunt ad ponderũ diuersoꝝ sustẽ
tationẽ. nam ratõne sue osseositatis et
neruositatis maximã habent fortitudi
nẽ ꝛ vigorẽ. Jtẽ post caput ꝛ collũ in cor
pore maximã obtinẽt eleuatõem. Ellijs
enĩ membris supeminẽt sub capite con
stitutis. vt ꝑ in oĩ animali. Jtẽ pati
untur humeri qñq; ab extrinseco. vt vul
nera siue qualẽcunq; lesionẽ. siue propp
ter nimiã labꝛis ꝛ oneris cõtinuitatẽ.
ꝛ tũc potissime curãtur ꝑ quietẽ ꝛ alicu
ius vngenti appositõem. vñ dicit Arist.
li. vij. ꝙ iũcture elephãtis solent inũ
gi oleo oliue propt facilioꝛẽ oneris ꝛ la
bꝛis tolleratõnem vt meliꝰ ꝛmiant.
Jtẽ qñq; a causa intrinseca. s. ex fluxu
humoꝝ cõcurrentiũ ad iũcturas in ner
uis humeroꝝ. ex q̃bus nerui grauãtur
ꝛ in suo effectu impediũtur. Qñq; etiã
ipse iũcture supfluis humorib⁹ replẽ
tur ex quoꝝ acumine voloꝛ in sensibi
li neruo generatur.

Capitulũ. xxvii

De brachijs.

b Brachia a fortitudine sunt dic
cta Barim enim grece forte ꝺr
latine. vt dicit Jsi. In brachijs
enĩ thoꝛi lacertoꝝ sunt et insigne robur
exist. Di thoꝛi dicũtur musculi. Et di
cunf thoꝛi eo ꝙ illic q̃si viscera torta vi
deãtur. vt dicit Jsi. Brachiũ aũt vt ꝺr
Cõstan. ex duob⁹ constat ossib⁹. vnũ est
supra. ꝛ appellaf cubitus supioꝛ. alterũ
infra ꝛ dicif cubitus inferioꝛ. Est autẽ
os inferius prioꝛi maꝰ. qꝛ portans por
tato maius esse debet ꝛ firmꝰ. Cõcate
naf autẽ brachiũ cũ armo supioꝛi. ꝛ con
nectif neruis fortissimis q̃bus median
tib⁹ sensum ꝛ motũ voluntariũ recipit
et ad manũ post trãsmittit. Sũt brachia
rotũda propter maioꝛẽ ad opatõem et
motꝰ abilitatẽ ꝛ maioꝛẽ impassibilitatẽ
vt nõ facile patiãf. Sũt etiã flexibilia
in iũcturis tribꝰ. s. circa manũ. cubitũ. ꝛ
armũ. vt motui voluntario sint abilioꝛa
ꝛ ad obediẽdũ voluntatis impio ꝑmptioꝛ
ra. Preterea brachia respectu aliꝝ mẽ
broꝝ minꝰ sunt carnosa. ꝛ hoc propt sub
stãtiã ossiũ neruosam ex q̃ cõponũf pro
pter roboꝛis ꝛ vtutis ampliatõꝝ. In bra
chijs ei maxia est hois fortitudo ad por
tandũ. ad eleuãdũ. ad ꝓstringẽdũ. ad re
pellẽdũ. ad pugnandũ. ad opandũ. Jtẽ
brachioꝝ ossa sunt grossa. dura. cõcaua.
medullis plena. Grossa q̃dẽ sunt et du
ra ne ꝛe facili rũperenf. cõcaua ne nimia
soliditate nimis põderosa redderẽtur.
Medull' plena. vt ossa sicca ꝛ dura me
dullaꝝ pinguedine irrigarẽf. ꝛ vt spũs
a neruis ꝛ venis cõfluẽtes medullari tẽ
períe seruarẽtur ꝛ nutritẽtur. Cute mu
sculis et lacertis intermixta carne tegũ
tur ne ab aliquo extrinseco ꝛefacili lede
rẽtur. Jn iũcturis ꝛ vertebris cartilagi
ne vestiũtur. ne nimia duricie ossiũ mu
tuo se collidentiũ nerui sensibiles ali
quã molestiã paterẽtur. Et vt ipsa ossa
in suis iũcturis planicie et mollicie car
tilaginea expeditꝰ mouerẽtur. et nulliꝰ
aspitatis occursu tardarẽtur. Jtẽ bra
chia propt vnitatẽ quã habẽt cũ regio
ne cordis. spũ et pulsum ꝑ quasdã arte
rias recipiũt ꝛ variã ipsiꝰ mutatõem et
ꝓsistẽtiã ꝛefectũ ꝛ pfectũ in venis ꝛ ar e
rijs pulsantiꝰ manifestãt. Jtẽ brachia
propt vicinitatẽ cerebꝝ familiarẽ hñt
ꝓueniẽtiã cũ capite. ꝛ ab eo recipiũt la
tẽtis vtutis influẽtiã. Et iõ ꝑ ꝛefensiõe
capiꝭ ꝑm sensum nature ꝛ sine velitera
tõe ꝓtra ict' feriẽtiũ se opponũt. Jtẽ ꝛe
ne totꝰ corpis ꝛ maxie ꝛe regiõe capiꝭ
cordis ꝛ epatis ꝓueniũt in maib⁹ ꝛ digi
tis nutrimẽtũ tribuũt. Et iõ ꝙ sanguie
repletos se sentiunt ꝛ grauatos aliquã
ꝛe venas brachioꝝ apire ꝓsueuerũt. ꝛ sic
brachia sepe vulnerãf ꝛ pcutiũf vt alia
mẽbra sanitatẽ bñficiũ ꝓseq̃nf. Dicunt
eẽ medici ꝙ sic hẽẽ in li. ꝛe fl'omia Qui
infirmãf ivna pte corpis dñt venã l pte
oppositã apire Cñ ꝙ patif in ꝛextra mi
nuit ꝛe sinistra. ꝛ ecõuerso. nisi materia
fuerit venenosa vl alias furiosa Tũc ei
sanguis ad pte oppositã nõ ẽ attrahẽd⁹
ne materie venenositas trãsiẽs ꝑ cor vel

aliud membroꝝ nobile ipm ledat. sicut
dr ibidem. Brachia itaq; ꝓpter vtilita
tem aliaꝝ ꝑtium corpis sibi mutuo ser
uiũt. ⁊ pro mẽbroꝝ custodia vulnerari ⁊
percuti ⁊ a suo onere minui non subter
fugiũt. ⁊ se ꝑcutientib⁹ resistunt Hoc ãt
dicit Gal'. brachia hñt propriũ vt quod
cor diligit. brachia diligãt. ⁊ in amplex
um eoꝝ volũtarie se extendãt. Qđ aũt
corde diligi sentiũt q̃nto vicinius pñt
cordi applicant ⁊ cõstringũt intantũ vt
totũ dilectũ toti amãti cordi imprime
rent si valerẽt. Et hec de brachioꝝ ꝓprie
tatib⁹ sufficiãt. Itẽ denudatio ⁊ inq̃eta
tio brachioꝝ mortiferꝝ signũ est in acutꝫ
vt dicitur in pronosticis.

Capi. vicesimũ oc
tauum. De manibus.

Manus est dicta eo q̃ sit toti⁹ cor
m pis munus. vt dicit Isi. Ipsa
enĩ cibũ ori administrat. Ipsa
om̃ia operatur ac dispensat Per eã ac
cipim⁹ ⁊ damus. Abusiue enĩ man⁹ ars
vel artificiũ dr. sicut aliqñ de aliquo pi
ctore vel scriptore dr. Iste habet bonam
manũ. i. scribẽdi artẽ vel artificiũ. De
xtra a dãdo est dicta. Nã vt dicit Isid.
dextra pign⁹ pacis dat. Ipsa fidei ⁊ salu
tis testis adhibet. Et hoc est illud apud
Tulliũ fidem publicã iussu senat⁹ dedi
. i. dextram. Et apl's ad Gala. Quib⁹ de
di dextrã fidei ⁊ societatis. Sinistra ãt
dr quasi sine dextra siue qr rem fieri si
nat. a sinendo enĩ sinistra est vocata Pal
ma autẽ dr digitis expãsis manus intẽ
sa. sicut cõtractis pugn⁹. Pugn⁹ autẽ a
pugillo est dict⁹. sicut man⁹ expansa dr
palma. ab expãsis ramis. Est itaq; ma
nus magnũ corpis iuuamentũ ꝑiter et
ornamentũ propriũ ⁊ principale tact⁹
instrumentũ Nulla enĩ ꝑs corpis est ta
ctu taꝫ sensibilis. sicut vola man⁹. vt di
cit Isid. ⁊ etiã Constan. Manus autẽ
sm eundẽ Constan. quo ad exteriorẽ ꝑ
tem sui ex nouẽ ꝑuis ossib⁹ medulla ca
rentib⁹ diuersis ⁊ solidis est cõpacta. ha
buit autẽ tot ossa vt man⁹ esset mobil'.
Sunt autẽ ossa diuerse forme. Alia scꝫ
gibbosa. alia cõcaua. alia recta. vt cum
om̃ia iungerẽtur q̃si vnũ os redderetur
Ista autẽ ossa in duob⁹ ordinib⁹ stantia
ex vna ꝑte cũ vole pectinib⁹. ex alia ꝑ
te cũ duabus brachioꝝ ꝯcatenatõnib⁹
fortiter colligãtur Cõcatenatio ad sup
iora habet hoꝝ triũ vnã cõcauitatẽ bra
chia subeũtia ꝑ quã manus lateral'r ex
tendit atq; stringit. cõcatenatio v̄o in
ferior atq; minor interiori extremita
ti brachij iungit ipsi⁹ acumen cõcauita
te quiq; ossium subintrãte. Hec v̄o cõ
catenatio motũ facit añ ⁊ sil'r etiã retro
Vola manus dr interior ꝑs vbi maxie
viget tactus. Et ideo in illa ꝑte est ma
gis carnosa ⁊ magis mollis propter ta
ctus bonitatẽ. Et duas habet ꝑtes. Pe
cten est vna ꝑs. digiti ꝑs altera. cõponi
tur autẽ ex q̃tuor ossib⁹. vt si forte vnũ
ledat. alteꝝ nõ patiat. In cõcauitatib⁹
autẽ q̃tuor ossiũ pectinis q̃ttuor digiti
sunt inserti. ⁊ in eis cõcatenati Et ideo
dicit Aristo. li. xiiij. Man⁹ nõ est vnum
instrumentũ sed multa. Natura enĩ de
dit homĩ instrumẽta v̄tutib⁹ cõuenien
tia. vtpote manus in q̃bus sunt mlti di
giti ⁊ diuersi. vt ꝑ eos mĩma ⁊ maxima
valeãt retineri. Nã vt dicit idẽ. creatõ
man⁹ est cõueniens/multis ⁊ oppositis
opatiõibus. Est enĩ diuisa ⁊ extensa in
multas ꝑtes ⁊ potest homo vti vna sola
ꝑte. ⁊ duabus ⁊ plurib⁹ sm diuersos mo
dos. hñt enĩ vole manuũ hoc sibi appro
priatũ. q̃ nũq̃ in hoĩe pilescũt. q̃uis ex
terius in aliq̃bus pili crescũt. Maxime
autẽ hoc cõtingit in masculoꝝ manibus
⁊ hoc propter caloris abũdãtiã dñantẽ.
Est aũt manus dextra fortioris caloris
⁊ maioris siccitatis q̃ sinistra. Et ideo
ad opandũ dextra leuior est ⁊ abilior q̃
sinistra. Vñ Aristo. li. ij. aĩalia q̃drupe
dia que generãt aĩalia. loco manuũ ho
minis hñt pedes anteri⁹ Et pes sinister
in aĩmalibus nõ est absolut⁹ neq; leuis
motus sicut nec sinistra man⁹ in hoĩb⁹
ꝑterq̃ in elephãte Elephas etiã vt dic
Aris. li. i. vtit naso forti ⁊ lõgo loco ma
nuũ. ⁊ per ipm accipit cibũ ⁊ reddit ori
suo. Reddit etiã ꝑ nasum ori suo potũ
Et nullũ animal ꝑt hoc facere nisi ipse
Inter volatilia autem vtũtur pede pro

manu psitacus ꝛ porphirio .ſ. pellican' flam psitac' pede cibū accipt. ꝛ intingens in aquā. cibū cum pede ſuo ori porrigit ſic intictum. Similit ꝛ porphirio patitur āt man' multipliciter. ſ. ōctionem. arefactiōem/puſtulatiōem/ſciſionem. vermiū corroſionem. pruritum et titillationē. iuncturaꝝ diſlocationem. et cirogricā paſſionem. Cauſatur ꝓtractio qñq; ex calidis ꝛ ſiccis hūoribꝫ neruos veſiccantibꝫ. vel frigidis ꝛ humidis eoſdem inficientibꝫ et trāſitū ſpirituū includentibꝫ. vt patet in paliticis et leproſis quoꝝ man' ex putridis ꝛ corruptis humoribꝫ neruos ꝓſumentibus ꝛ veſiccantibꝫ ꝓtrahunt. Arreſcunt etiam manus ex debiti nutrimēti ſubtractiōe. vt pz in decrepitis ꝛ ſqualidis fame laborantibus ꝛ in cōfractis. Qñq; ex diſtemperātia caloris ꝛ exceſſu totā humiditatē ꝓſumēte. vt patz in ptiſicis ethicis ꝛ hmōi. Qñq; etiam ex vicio venarum ꝛ neruoꝝ q̄ opilantur. Vñ ex defectu hūoꝝ ꝛ etiā ſpirituū virt' regitiua impeditur. ex q̄bus manus arescunt ꝛ a vigore ꝛ corpulentia depaupātur. Puſtule aūt ꝛ veſice turgentes generātur ex prauis ꝛ corrupt̄ hūoribus extrema petentibꝫ. vñ ꝛ caro intus ſuperficialiter corrūpitur. et cute eleuata in veſicas vel puſtulas immutat. Sciſſure aūt ꝛ pruritus ꝛ hmōi accidunt ex hūoribus calidis ꝛ acutis fumis intercutaneis q̄ cutem ſcindūt ꝛ ſuo acumīe carnis ſuperficiem diuidūt ꝛ incidūt in primū pruritum ꝛ titillationē faciunt. ſed poſt volorem nō modicū ſuperducunt. Item etiā humor corruptus ſub cute latēs. qñ nō expellitur/nec a calore naturali ꝓſumit' paulatim plus ꝛ pl' corrūpitur ꝛ in paruos vermiculos cōuertitur. qui paulatim cutē corrodentes titillationē puocant ꝛ pruritū. Diſlocatio qñq; accidit ex caſu ꝛ percuſſura vel cōpreſſiōe nimia Vñ ex hmōi violentia iūctura locū ſuum exit ꝛ ſupinducitur volor grauis et tota man' redditur impotēs ad aliquid opandū. Accidit etiā ab intrinſeco .ſ. a numio hūore neruos iūcture infrigidāte lubrificante ꝛ relaxante. vñ de facili iunctura diſlocatur. Cyrogra vo dicit paſſio in manibꝫ q̄ ꝛ podogra in pedibꝫ nuncupatur. Generatur enī ex hūoribꝫ groſſis ꝛ crudis. in iūcturis coadunatis et conglobatis. Vñ ꝛ articuli ꝛ iūcture indurātur ꝛ q̄ nodoſe efficiūtur Et qñ talis infirmitas eſt longa artetica ſolet manibꝫ generari ꝛ vix curatur ſi fuerit diuturna. vt dr in amphoriſ. Multa alia incōmoda ſolent p̄cipue man' occupare. ſicut veſice ꝛ hmōi. et hec ſufficiāt Hoc ſoluz addendū ē qđ dr i amphoriſ. mulier ambidexter nō fit. Sup qđ verbum di. galien'. Maſculi ambabꝫ māibus eq̄liter opantur. qđ a muliere fieri non vidim' nec audiuim'. qđ ex ſue defectione eſt nature. Vir em̄ fortis ē ad opandū in dextera. q̄nto minus in ſiniſtra. Maſculi aūt fortes hnt neruos et lacertos in vtraq; parte. ꝛ calorem hnt mulieribꝫ fortiorē. ꝛ iō ſepius ꝓtingit q̄ operantur ſiniſtra ſicut ꝛ dextera.

Capitulū. xxix

De digitis.

Digiti nuncupati ſunt. vel quia decem ſunt. vel quia decenter iuncti exiſtunt. habent inter ſe numer ꝛ ordinē decentiſſimū. vt dicit yſiō. Primus digit' pollex vocat'. eo q̄ inter ceteros pl' virtute polleat ꝛ p̄uale at poteſtate. Scōs index ꝛ ſalutaris/ſicut dr demonſtrativ'. quia illo oēs fere ſalutam' ꝛ omia demōſtramuſ. Tertius eſt medi' qui ꝛ impudicus. Quartus ē anularis. q̄ eo anulus geritur Et dicitur etiā medicus vel medicinalis. q̄ eo trita collyria a medicis colligūtur. Quintus eſt auricularis ſic dictus. quia eo aures ſcalpimus. vt dicit Iſidorus. Componuntur aūt digiti ſm. Conſtantinū ſinguli ex tribus oſſibꝫ que ſibi inuicez concatenātur. Et quattuor digiti ſunt qui cum pectine colligūtur. Pollex autem cū brachij interiori cōcatenatione iungitur. Sunt aūt noduli. inferiores maiores q̄z ſuperiores et latiores ſic̄ portans/eo qđ portatur latius ꝛ firmius eē debet. vt dicit Conſtan. Scōm aūt ariſtotelē li. iij. Mobilitas digitoꝝ conue

niens est ad recipiendū et retinēdum. Sunt etiam digiti in longitudine distincti graciles inter se diuisi. in extremitatibus vnguibus muniti. ⁊ q̄nto sunt erectiores ⁊ reflexibiliores. tanto sunt ad opationes varias aptiores. Sunt modice carnis ꝓpter mot⁹ facilitatē ⁊ faciliorē tactū. qꝛ nihil facilius ī corpore discernit inter obiecta tact⁹ sicut extremitas digitoꝝ Et hoc forsan est propter viuacitatē neruoꝝ qui in digitoꝝ summitatibus reflectūtur. et ꝓpter cutis in digitoꝝ extremitatibus lenitatem. vt dicit constan. habent etiā digiti hoc ꝓpriū q̄ ante cibū sunt grossiores q̄ꝫ post cibum. vnde ⁊ anul⁹ q̄ ꝓpter sui ꝯstrictōnem vix añ prandiū diripitur/ de facili poterit post cibū amoueri. sicut dicitur sup amphoris. Item dicit aresto. li. vij. Aues aquatice hñt intra digitos quasi coriū/ ⁊ eoꝝ mãsio ē in aq̄. ⁊ aues hñtes digitos diuisos manēt ꝓprie sec⁹ aquā/ et cibantur ex eo qd̄ crescit in terra. Et iste non comedūt carnē nec viuūt de rapina sicut aues hñtes curuos vngues ī digitis q̄ comedūt omīa aīalia q̄ pñt venari ⁊ viuūt sanguine. tñ nō comedūt se inuicem sed parcūt auibus sui generis quod nō faciūt pisces. quoniā alios comedunt sui generis.

Capi. XXX.

De vngula.

Vngula est pars digiti extrema in supiori parte digitoꝝ collocata. que vt dicit Constantin⁹ cū carne et cute sibi vicina est cōiuncta. cuius ligamenta sunt cordosa. veniūt etiaꝫ ad vnglas vene nerui ⁊ arterie vt eis dent sensum et naturale iuuamentū. Harū incrementū longū est ⁊ latum. quantitati aūt digitoꝝ ꝓportionatū. Quod aūt supexcrescit et neruoꝝ tactuꝫ transit nihil sensit. Et ideo sine dolore prescindi se ꝑ mittit. Nam vngule incrementū ⁊ nutrimentū est simile nutrimēto pilorum Et iō excedunt in crescendo extrema digitoꝝ. vt dicit cōstantinus. Generatur aūt ex q̄busdā fumositatibus a corde resolutis vsq̄ꝫ ad digitoꝝ extremitates circumfusis. vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccātur ⁊ ī vngule substantiā cōmutantur. sicut dicitur sup libro ꝓnosti. in cōmēto. Et hoc ad extremitatū digitoꝝ subsidiū q̄ de facili propter sui teneritudinē lederētur nisi ꝑ vnguiū duriciē munirētur. vnde ipsoꝝ digitoꝝ sunt vngues iuuamētum et non minimū ornamentū. Est autem vnguis osse mollior. carne aūt ⁊ cartilagine durior. corneā quodāmodo hñs dispositionem ⁊ naturā. ⁊ iō habet in se quodammō corneam luciditatē et planiciem propt⁹ eius supficiem politā. et aliq̄ntulū transparentē. Vñ ⁊ q̄ndā in se repñtat luciditatem ⁊ speciositatem. quia ꝟo vnguis ex cordis fumositatibus generat⁹ cordis ipsius viuacitas vl⁹ mortificatio in eis aptissime ꝓnosticatur. Calore eniꝫ cordis deficiente vngues nigrescunt ⁊ pallescūt. ⁊ iō etiā sui mutatione vel ꝯtractione. extinctiōeꝫ caloris vel mortificatiōem nature pñtant ⁊ ꝑtendūt. vt dr̄ in li. ꝓnosti. Item arestote. li. vij. Aquilaꝝ vngues incuruantur ⁊ elevātur qñ cubant sup oua ⁊ nutriunt pullos suos ⁊ albescūt ale earuꝫ et debilitant⁹. Hoc aūt habet aq̄la ꝓpriū vt residens sup arborē ⁊ quiescēs. sepi⁹ respicit vngues suos timens forsan ne hebetentur. Nam vngues habet pro mucronib⁹. et iō ne ledātur nō libenter residet sup petrā. vt dicit idem. et quādo quiescit in se vngues claudit ⁊ reflectit. vt sic illesi ꝯseruētur. Hoc idem facit leo ⁊ aīalia curui vnguis. Itē idem libro. vij. Aues vncoꝝ vnguiū nō potūt omīno ꝑter paucas. ⁊ om̄s aues curuorum vnguiū curuū hñt rostrū et breue ac grossum collū. ⁊ cibātur a carne ⁊ venantur. aues tamen ex suo genere non comedūt nec eas impetūt vel inuadūt causa cibi. Ad inuicem tamē pugnant rostro ac vnguibus se dilacerant propt⁹ femīas ⁊ etiā propter nidos. Variatur autem vngula in oībus volatilibus et animalib⁹ quo ad dispositiōem/ etiam quo ad vsum. Nam in homīe man⁹ muniunt ⁊ ornāt. In volatilibus muniūt atq̄ꝫ pedes eorum armant. Animalium

vero pedes custodiũt ⁊ calceant. Unde in q̃busdã aĩalibus vngues sunt rotunde ⁊ integri/ vt in eq̃s. in q̃busdã longi et abscisi. vt in porcis. Dicitur enim ab aresto. li. xiij. Omne aĩal hñs culmos ꝓminentes sicut porci habẽt vngulas scissas. ⁊ ĩ vnguibꝫ ponit natura fortitudinem aĩalium. Uñ arest. li. xiij. Natura inq̃t semꝑ ponit vigorem in membris quibus vtũtur animalia. vt facit ĩdentibus qui sunt quasi serra. et vnguibus propter vigorem ⁊ iuuamentum.

Capitulũ. XXXI

De latere.

Latus ſm ysido. est dictũ eo q̃ ĩ iacentibꝫ latet Est em̃ leua ꝑs corꝑis vel sinistra. In latere em̃ dextro abilior ẽ motus. sed pars leue fortior est ⁊ oneri ferendo accõmodatior. vnd̃ pars illa leua a leuando dicta est eo q̃ aptior sit ad leuandũ aliq̃d ⁊ portandũ vt dicit ysido. Ipsa em̃ gestat clipeum ensem/ pharetram et cultellũ ⁊ cetera onera vt expedita sit dextera ad agẽdũ Isido. Latera ossibus costaꝝ potissime fulciũtur. Et dicuntur coste ſm ysidoꝝ eo q̃ ab ip̃is interiora custodiũtur ⁊ tota ventris mollicies costaꝝ munimine conseruet̃ cauti⁹ ⁊ saluetur. Cõponũtur aũt coste laterales ex pluribꝫ ossibꝫ dorsi spondilib⁹ colligatis ⁊ ex diuersis cartilaginibꝫ ossa predicta ꝯiũgentibꝫ vt dicit Constan. ⁊ hñt hec ossa similitudinem semicirculi. que dũ simul ex parte spondiliũ dorsi ⁊ pectoris iungũtur. circulũ facere vidẽtur. vt dicit Constan. Sunt aũt ossa q̃tuordecim. vt dic̃ idẽ. septena ⁊ septena. ex vtroq̃ latere collocata q̃ cũ septem teneris ossibꝫ cartilaginis spẽm ꝑtendentibꝫ ĩ furcella pectoris ꝯiungũtur. quoꝝ summitas tenera cartilagiosa sicut gladi⁹ acuitur ⁊ ori stomachi supponit̃ ad sui cordis defensionem vnde in cõpositione costaꝝ et pectoris in vniuerso trigintaduo ossa cõcurrunt. quoꝝ q̃tuordecim in lateribus et in cõpositione pectoris. ⁊ decem posteriores in dorsi cõpositione. et octo ossa cartilaginosa. oĩa ꝑdicta cõiungẽtia cõueniunt. vt dicit Constan. Contingit aũt latus sepe pati ex cã extrinseca. vt ex casu ruptura cõcussione ⁊ hmõi. q̃nq̃ ex intrinseca. vt ex fluxu hũoꝝ ⁊ cõcursu ypocundrioꝝ ad locũ ⁊ ꝯcauitatem costarũ. Aliq̃n apostema generatur. vt ꝑz in pleuresi q̃ generat̃ ex apostemate existente in teneritudine costaꝝ cui⁹ signa sunt dolor laterꝫ. tussis. febris acuta. cognoscitur aũt ꝑcipue ꝑ sputũ sãguineũ si ex sanguine. ꝑ citrinũ si ex colera. per albũ si ex fleumate. ꝑ liuidũ si fuerit ex melancolia. raro tñ ex humore melancolico generatur. sicut in practica ꝯtinetur. Talia em̃ apostemata q̃n radicant̃ in latere. grauissimũ inferũt dolorem ⁊ suffocationẽ ⁊ inflãmatiõem. et tunc in apostematico patiens q̃escere nõ potest nec iacere. Uñ d̃r in ꝓnosti. q̃ in febribꝫ acutis egꝝ iacere in latere. ⁊ ꝑcipue in dextro. bonũ signũ est. qꝛ signat loca vicina nõ esse apostemata. et spũalia mẽbra sunt liberiora ⁊ hñt locuꝫ in quo dilatentur. ⁊ sic hõ meli⁹ spirat ⁊ respirat quia nec stomach⁹ nec alia mẽbra cõprimunt spũalia. Cõtingit etiã in ypocũdrijs in regione vacua sub costis ventositatẽ aggregari ⁊ in costaꝝ pelliculis includi ex quaꝝ distensiõe punctura ⁊ dolor generatur. Quandoq̃ etiã contingit ex humoꝝ grossorum cõcursu locuꝫ opilari ⁊ indurari. et ita loca lateralia vel indurari nimis ⁊ ꝯtrahi / vel etiam nimiũ eleuari. Et ideo dicitur ĩ ꝓnost. ypo. In ypocundrijs si fuerint sine dolore/ ⁊ si molles sint si bñ composite. hinc et inde. bonum. Si ꝟo fuerint aut dolentes aut spasmo distente. id est si contracte fuerint / vt solet fieri in spasmo. Si int̃ se dissimiles. si in aliqua earuꝫ fuerit pulsus magn⁹ vt saltus/ malũ. Signat enĩ angustiã vel alienatõem ⁊c̃ Qd̃ quidẽ veꝝ est in acutis febribꝫ. et maxime si fuerit visus oculoꝝ horribil̃ et inordinatus. vt dicit idem cõmentator. Si vero fuerit ordiatus motus oculorum. nõ est tant⁹ timor de futura alienatione/ etiã in acutis. vt dicit idem.

Capitu. XXXII

De dorso.

Dorsum a duricie est dictū/ eo q̄ sit durior corpis superficies ad modum saxi ad portandum fortis.⁊ ad patiendū durabilis vt dicit Ysido. Dicitur etiā tergū.eo q̄ in ea parte supini in terra iacemus.qđ solus hō pōt Nam bruta aīalia aut in ventre aut in latere iacent. vnde in aīalibus tergū abusiue dr.vt dicit ysido. Et terendo tñ potest dici tergū.q⁹ variis flagellis teritur.non solū dorsum aīalium.verū etiā dorsum hoīnū captiuor.vt dicit idem Vel fm remigū.tergum dici pōt a teros grece quod est rotundū latine.eo q̄ dorsum animalis q̄ndā spēm prefert rotunditatis.eo q̄ omia ossa corpis fundātur supra dorsum.sicut carina nauis Incipit aūt dorsum fm cōstan.⁊ ysido. a puppi capitis ⁊ ptenditur vsq̄ ad renum vicinitatē. Est aūt dorsum ex vatis ossibus et spondilis cōpositum.⁊ hoc ob quattuor causas fuit necessariū. Primo quia oīm aliox est fundamētus sup quod omia alia ossa sūt posita sicut nauis sup carinam mediā est locata. Secundo q̄ viscerum interior defensio est et coopaculum. Tertio quia neruox a cerebro ad diuersas ptes corpis inferius descendētiū est adiutoriū. vt hinc et inde motus volūtarius ⁊ sensus diffundatur. Quarto vt medulle descendentis a cerebro sit speculū ⁊ ab intrinseca lesione illius defensiuum. Ex multis aūt ossibus cōpositum est animal vt facilius se erigat ⁊ inclinet.⁊ vt onera suppposita ferat fortius ⁊ supportet. Vocantur aūt ossa dorsi spondilia.et sunt cōcaua ⁊ medulla spinalis que a phisicis dicitur nucha/facili⁹ feratur ad inferiora membra ad motū volūtariū faciendum. Eadem enī est natura ⁊ virtus in cerebro ⁊ in nucha.vt dicit cōstātinus. et ideo duplici pellicula sicut cerebr est vestita.vt dicit idem. Uñ si hec medulla in spina dorsi ab aliqua causa fuerit impedita siue lesa virtus aīalis leditur.et in suis actionib impeditur sic et quādo cerebr leditur. Unde ⁊ animal lesa nucha de facili moritur.propter qđ natura fec ossa spōdilia dura ⁊ neruosa et insup acuta et spinosa.pter maiorē medulle defensionē ⁊ propter faciliorē resistentiam ⁊ repulsam iniurie. s. inferentis lesionem. Est aūt cutis dorsi sive pellis spissior ⁊ durior q̄ in ceteris ptibus animalis.et hoc pter cām supradictam. Patitur aūt dorsum multa ab interiori et ab exteriori.quia exteri⁹ patitur verberatiōes ⁊ excoriationē.⁊ multiplicem lesionem. interi⁹ aūt patitur neruox contractionē.humox nimiā repletionem.viarum et meatuū spirituū opilationem.punctura et hemorripilatōes et multiplicis gutte infestationem ⁊c.

Capitu. xxxiii.

De pectore.

Pectus est ossea pars ⁊ inferior inter mammillas ⁊ pulpas.et ideo pectus est dictū.quia est proximū inter partes eminētes māmillar. vt dicit ysidor⁹. Scōm vero ysidor ⁊ constātinum. Pectoris fundamentū est infra dorsum positū.cuius magna est concauitas vt intra posita custodiat. et cor ac pulmonē cum alijs membris spiritualibus ptegat ⁊ defendat. Magnitudo autē concauitatis pectoris sunt necessaria et vtilis vt pulmo huc ⁊ illuc possit dilatari ad refrigerandū caliduz fumū cordis. Fuit aūt osseum et neruosuz.pter maiorē fortitudinem ⁊ fortiorem vitalium defensionē in quibusdam pelliculis interioribz cum quadā pinguedine circundatur interius ⁊ munit.pter caloris naturalis fomentū ⁊ conseruationem et frigiditatis ossiū pectoris et thoracis mitigatiōem. Sunt autez fm constātinum due cōcauitates a se inuicem quibusdā pelliculis separate.et fuit hec diuisio necessaria vt si flat⁹ pectoris in vna parte casu in aliquo amitteretur.in altera parte cōcauitatis ad vite aīalis custodiā seruaretur.q̄ si vtraq̄ concauitas infirmaretur anhelitu intercluso de facili morerentur. Ptez pectoris pelliculis cor et pulmo colligantur. et ne de loco exeant inuolūtur.vt dicit constātin⁹ li.ij.c.xv. Est igitur pectus

mammillarũ fundamentũ/ ⁊ hoc nõ solum propt̃ ornatũ. vereticã propter necessariũ pectoris iuuamẽtum. Nam sua carnositate cooperiũt ⁊ eius osseam frigiditatem temperãtes ab extrinseca lesione aeris frigidi ꝓtegunt ⁊ defendũt. Nobilissimũ itaq̃ membr̃ est pect⁹ humanum. qꝛ sedes sapie est ⁊ domiciliuꝫ caloris vitalis ⁊ vigoris quo bñ disposito cũ suis ꝯtentis atq̃ sano. corpis totius vigor in suis actionib̃ cõfortatur et ecõuerso leso pectore toti⁹ corpis cõpago deterioratur. Patit̃ aũt pect⁹ multipliciter/ qñq̃ a nimia frigiditate constringente nerui ⁊ ligamẽta thoracis ꝑcutiũtur. ⁊ in suis effectib̃ impediũtur. et aliqñ ex nimia caliditate et siccitate substantialẽ eius hũorem cõsumente. ⁊ neruos pectoris ꝯhente. vt pꝫ in ptisicꝫ et ethicis calore nimio ꝯsumpt̃. qñq̃ ex nimia hũiditate sanguinea vel fleumatica meat⁹ pectorꝫ infundẽte ⁊ replente. Vñ ⁊ qñq̃ seq̃tur suffocatio. ⁊ qñq̃ raucitas ⁊ qñq̃ vocis ablatio. vt di. cõstãtin⁹. qñq̃ ex hũore corrupto in pelliculis pectoris collecto. vñ ⁊ pect⁹ apostematur ⁊ impeditur anhelit⁹ ⁊ aĩal aliquotiens suffocatur. Aliqñ patitur ex colligantia alioꝝ membroꝝ q̃ ledũtur. nam gutture leso aut pulmone aut stomacho necesse est vt pectus doleat et patiatur. maxime aũt sunt passiões pectoris ꝑiculose ⁊ ꝑcipue interiores ꝓpter cordis vbi est sedes vite vicinitatẽ. Vñ magis ledit modica pũctura interi⁹ in pectore q̃ vuluus maximũ exteri⁹ i brachio vel i crure. Variatur dispositio pectoris in hoĩb̃ ⁊ in volatilib̃. vt dicit aresto. Nam hoĩes hñt pectus latũ ⁊ aliq̃ntulũ a dextris et sinistris eleuatũ in medio. ⁊ ipa eleuatio est signũ animositatis ⁊ v̄tutis. ⁊ nullũ aĩal habꝫ mãmillas in pectore ꝑter hoĩes ⁊ elephantes vt di. aresto. li. ij. Aĩalia eñ vbera hñt aut in latere aut i ventre. vt porci et canes. asini. vacce atq̃ oues. sic̃ dicit idẽ. Plures fetus generãt aĩalia hñtia vbera in ventre. vt pꝫ in canib̃ ⁊ in porcis. q̃ illa q̃ hñt in pectore vt patet in hoĩe et elephante q̃ nunq̃ generãt nisi fetũ vnum. vt di. idẽ li. v. Aues ãt generalr̃ hñt pectus acutũ. ⁊ maxĩe aues prede q̃ sunt curui rostri ⁊ acuti vnguis ⁊ modice carnis ac boni volatus ⁊ acuti visus qm̃ vident cibũ suum a remotis valde et ideo tales aues eleuãt se in aere valde alte pl⁹ q̃ alia volatilia. ⁊ h̃ ꝓpter ꝑdictam cãm. sic̃ dicit arest. li. ij. Acuitas aũt pectoris in talib̃ auib̃ aniositatis ⁊ generositat̃ est indiciũ. vt dicit ysid̃. de accipitre. magis aũt inq̃t animosus pectore q̃ rostro vel vngue accipiter est armat⁹. et iõ accipiter est animosus pectore in aere ꝑcutit ⁊ deijcit predã suã.

Capi. XXXIIII.

De mammilla.

Mammilla eñ a rotunditate est dicta. maso eñ grece rotundũ latine vt di. ysid̃. Papilla v̄o d̃r caput mãmille quã infans sugit labijs ⁊ appꝛhendit. ⁊ d̃r papilla quia a puero tãgit̃ ⁊ palpatur. Dicũtur autẽ mãmille vbera quasi lacte vbera. vl̃ qꝛ lact̃ hũore in morẽ vtris sit plena. naꝫ post ꝑtũ si sanguis nõdũ fuerit pueri nutrimẽto consumpt⁹ naturali meatu fluit in mãmillas ⁊ eaꝝ v̄tute albescens. lactis recipit qualitatẽ. vt di. ysid̃. Scd̃m ꝯstan. autẽ mãmille de glandulosa substãtia sunt cõposite carne. s. molli. ⁊ alba sicut lact̃ est natura. Sunt aũt vene ⁊ arterie glãdulosa in substãtia mãmillaꝝ intermixte. ꝑ q̃s diffundit̃ sãguis ad mãmillas cum spũ. Sunt aũt mãmille in pectore posite vt cordi essent vicine. vt per caloris cordis decoctionem sanguis in materiam lactis facilius conuerteretur. Nam sanguis per concauã venã ad cor veniens. ⁊ deinde ad pectus tendẽs tandem ad mammillas penetrat. ⁊ in earũ carne spongiosaꝫ materiã lacteam vi caloris se trãsmutat. Caro eñ ipius mãmille carnosa est ⁊ cauernosa/ porosa. scꝫ et spongea. vñ ad generatiõem lactis ẽ apta ad cuiuslibet nutrimentũ pueri. Habet autem mãmilla hoc propriuꝫ vt d̃r super amphoris. q̃ mulieꝝ q̃ facture sunt abortiuũ mãmille exmollescãt. vt dicit ypocras. Item si dextra mamma

mulieres postꝫ gemios cõcepit ermol
lierit, masculꝰ abortius fit. si vo sini
stra/femia abortiabit. ⁊ si vtraqꝫ vterꝫ
fetus patiet abortiuũ. cuiꝰ rõem assigt
ibi Galie. in cõmẽto. dicit eni q̃ graci
litas mãmille paucitatẽ lactꝫ signat. vñ
cũ infans vbitũ nõ hẽat nutrimentũ.
necesse est vt abortiat ipe fetus Jtẽ idẽ
ypocras ibidem. ¶ Julieribꝫ in q̃bꝫ san
guis calidꝰ supfluus ouertit ad mãmil
las insaniã futurã signat. cuiꝰ rõ est ẽm
galienũ. qz cũ sanguis calidus ⁊ supfluꝰ
vel feruens ad mãmillas fluxerit si pre
nimietate sui et etiã caloris excessũ nõ
poterit i lac mutari in fumositatẽ acutã
resolutus caput petit. ⁊ sic insaniã ꝓpter
pturbatõem cerebri generat et inducit
Jtẽ idem in eodẽ. ¶ Julieri mẽstrua si
voluerit retinere sitiam maiorẽ. i. vẽto
sam vlvas appouere ad mãmillã. i. sub
mãmillaꝝ vnis ve matrice ascẽdẽtibꝫ
vt dicit Gal. ꝓ attractõem ventosarum
sanguis supfluꝰ attrahit ad mãmillas.
et sic inferioꝝ fluxus menstrui minoraf
sicut idẽ recitat galie. Jtem i eodẽ. Si
mulieri hñti in vtero. lac mltũ fluxerit
ex mãmillis/fetũ vbilẽ sigt. Si vo fu
erint vlvꝝ dura/itez vbilẽ signãt esse
fetũ. iõ eni nõ diminuit lac. qz fetꝰ ẽ de
bilis ad accipiendũ ⁊ ouertendũ in suũ
nutrimẽtũ. ¶ñ nimia fluxibilitas mã/
millaꝝ corruptõis ⁊ impfectiõis signũ
est. vt dicat gal. Si vo fuerit mediocrit
dure sanitatẽ fetus vesignãt. nimia em
mãmillaꝝ gracilitas ⁊ macilẽtia pꝰ cõ/
ptum fetũ esse vbilẽ signat ⁊ corruptũ.
nam signũ estꝫ subseq̃ vlvat abortiuũ
vt dicẽ idẽ. Jtem si ũpregnatio fuerit
masculi/appebit vextra mãmilla ma/
ioꝝ sinistra. si vo fuerit femie erit sini/
stra maioꝝ. ⁊ ꝫ primo apparet q̃n fetus
incipiet se mouere. vt dicit aresto. li. xix
Jtem sic di. idẽ. Sepe ex lactis multi/
tudine ⁊ coagulatõe mãmille nimis in
durescũt. et si supcreuerit pilꝰ aliqs tpe
induratõis accidit infirmitas magna. ⁊
dicit pilosa. nec cessabit dolor quousqꝫ
exeat putredo. sicut ibidẽ dicit aresto.
Jtem dicit idẽ li. vi. q̃ animalia q̃ sunt
multoꝝ vlvꝝ sunt multoꝝ filioꝝ. ⁊ hñt
vlvꝝ a parte inferiori diffusa. vt ptz in
canicula ⁊ in porca. ⁊ cũ parit porca dat
primo filio suo primã mãmillã. secũdo
secundã. ⁊ sic ve alijs. Animalia aũt pau
ca vlvꝝ hñtia paucos hñt filios vt mu
lier ⁊ elephas q̃ hñt vlvꝝ anteriꝰ in pe/
ctore collocata. ¶ Jãmulta igit ẽ mẽbrũ
nutrimẽto fetꝰ necessariũ sanguis men
strualis ad generatõez lactꝫ suscepti
et suscepti sanguis impuri vepuratiuũ
digestiuũ. ĩmutatiuũ. vealbatiuũ. dul/
coratiuũ. inspissatiuũ. pectoris ⁊ cordis
vefensiuũ. sexus ⁊ etatis discretiuũ. cor
ruptõis monstratiuũ. rotundũ. oblõgũ
nervosum. carnosum. puuloꝝ dentiũ.
expositum cavernosum seu porosum.

Capitu. xxxv.

De pulmone.

Ulmo cordis est flavellũ nomẽ
trahens exagitando greco. in
pulmõe ei pneuma. scz spũs est q̃ flãdo
etiam aerẽ recipit ⁊ emittit. Vel dicit
pulmo qz palpitat se apiendo. vt flatũ
capiat ⁊ stringẽdo emittat vñ i ꝯtinuo
motu est inspirando ⁊ respirãdo. vt di.
ysiõ. Est aũt pulmo ve carne molli ⁊ ae
rea creatus spume coagulate simlimꝰ
vt dicẽ ꝓstan. Cuiꝰ iuuamẽtum ẽ vt cor
vndiqꝫ circũdet. ⁊ aerẽ frigidũ ad sui tẽ
periem adminiſtret. Est etiã pulmo in
strumentũ spũs ⁊ vocis. Spũs fuit ne
cessarius ꝓpter cor. vt ꝑ attractiõem ae
ris refrigeraret. et ꝑ eius ꝓstrictionem
fumosa supfluitas expelleret. et iõ pul
mo inter cor ⁊ guttur est medi⁹ ne subi
to ad cor aer irrũpet. sed potius aerem
receptũ temperaret. Est iraqꝫ pulmo q̃
dam celle similitudo seruãs aerem fri
gidum ad cordis. i. feruorẽ mitigandũ.
vel calidum advocẽ necessariũ vt ad flatũ
Sine eni pulmõe vox formari nõ pot/
neqꝫ anhelitus. vt dicit aresto. lib. xiij.
Propter q̃ ꝓductas causas caro pulmo
nis mollis est ⁊ leuis ac cõcava. vt de
facili muret aerem in sui naturã. vt sic
vitalis spũs facilius transeat in ventri
culo cordis ad conseruatiõnẽ vite ani/
malis Et est generale vt di. Aristotele.
q̃ omne animal anhelans habet pulmo

nem. et omnia animalia ambulantia anhelant. ⁊ quedã anialia aquosa anhelãt vt delphini. Item omne aimal generãs habet nigꝝ pulmonem. et est multi sanguinis propter calorẽ nature. Pulmo vero animalis ouantis est paru⁹ ⁊ sicc⁹. et potest inflari ⁊ tumescere. vt di. arest. Et sicut dicit idẽ libro. xiij. Quedam animalia nõ hñt pulmonẽ. sꝫ branchas loco pulmonis. Item ibidẽ li. xvi. Omne aimal habens pulmonẽ calidius est animali carente pulmõe. Animal enĩ habens pulmonẽ multũ sanguineũ est respectu aĩalis nõ habentis. Patitur autem pulmo multipliciter. qñqꝫ eĩ ex humore reumatizante ad canales pulmonis. et tũc varie generant⁹ passiões. ſm varias hũoꝝ ad pulmonis principiũ fluxiones. sicut sunt squinãtia. tussis. ptisis. raucedo. asperitas vocis. et similia. Qñqꝫ patit⁹ ex coadunatiõe hũoris in pennis pulmõis. vñ fit ptisis et alie horrende passiones. vt pꝫ in sanguinem ⁊ saniẽ excreantibꝫ. vt di constan. Itẽ aliqñ patit⁹ ex ꝓprie substãtie vlceratione. et hꝫ accidit ex acumine hũoris ad pulmõis substantiã defluentis. Talis passio nõ de facili curat⁹. qꝛ cũ ex hũoris acumĩe substãtia pulmõis fuerit vlcerata propt⁹ ipi⁹ pulmõis teneritudiẽ et motus ꝯtinuatiõem nõ de facili solidatur. vnde ⁊ tũc aer attract⁹ ꝑ foramẽ vlceratũ de facili euanescit. vnde ad tẽperiem caloris cordis nõ sufficit qn potius propt⁹ aeris attracti paucitatẽ cor in se penitus marcescit Item dic arest. li. xviij. Animal si anhelauerit in comedendo cadit aliq̃d ex cibo in cõcauitatẽ pulmõis. et tũc accidit aĩali tussis et strangulatio. Nam tussis nihil aliud ẽ nisi motus animate ꝟtutis ad expellendũ superflua circa spũs instrumẽta. vt dicit constan. Recollige igit⁹ ex ꝑdictis ꝙ pulmo propriũ cordis est instrumẽtũ quia cor refrigerat subtilitate sue substantie aerem attractũ alterat et ĩmutat. vocem format. a motu nequaqꝫ cessat. quia constringit se mutuo ⁊ dilatat aerem ad supplementum caloris in suis folliculis ⁊ poris reseruat. Und tam diu potest viuere animal sub aqua sine suffocatione. qꝫ diu põt recollectũ aerẽ retinere. sui motus cõtinuitate. aerem admouet ⁊ deponit vel depurat. spiritui vitali continuũ nutrimentũ admistrat Cor deniqꝫ ab instrumentis sensibilibꝫ separat. hũorẽ spumosum generat cordis substantiã localiter circũdat qñ aliqua occasione patit⁹ mortem accelerat. actionẽ virtutis vitalis impedit et perturbat. Hec omĩa dicit Constantin⁹ per ordinem.

Capit. XXXVI

De corde.

Cor ſm ysidoꝝ a cura dicitur. eo ꝙ omnis sollicitudo ⁊ scientie causa in eo manet. quod quidem pulmoni est vicinũ. vt cum ira accenditur humidi pulmõis remedio temperetur In medio cor animalis positum est vt ad omnia corpis membra vitã influat atqꝫ motum. vt dcit Isidorus. Est autem cor ſm Constantinũ substantia quedã carnea villosa/dura/oblonga ⁊ rotunda. Fuit autẽ cor concauũ propt⁹ caloris conseruationẽ Est enim cor totius corporis fundamẽtum Fuit autẽ villosum vt facilius dilatando et constringendo se moueret⁹. Fuit etiam durum ne de facili lederetur Fuit etiã rotundum vt maior abundantia spirituum in eo repiretur Fuit et oblongũ in forma piri. s. tendens in acutũ vt actio caloꝝ naturalis semꝑ in conũ tendens fortior reddatur. Ponit⁹ aũt substantia cordis int⁹ ambas ꝯcauitates pectoris in medio ipsius animalis vt a corde quasi a centro ad circumferentiã toti⁹ corporis spiritus vitalis deferreretur. Caput autem cordis quod acutum dicitur. in sinistra parte huamani corporis collocatur/et qꝛ in hac parte cordis acuta plus viget et inhabitat spiritus vitalis/ideo in sinistro brachio pulsus fortissimus inuenitur. vergit autẽ cor ad sinistram partem hominis/vt ipsius calore frigiditas sinistre partis temperetur. Habet autem cor duas cõcauitates scꝫ sinistrã que ĩ acumen tendit ⁊

dexterā q̄ intra subsistit. ⁊ hec ꝯcauitates
ventriculi cordis nūcupātur. Et inter
istos duos ventriculos est vnū foramē
quod a q̄busdā vena vel via ꝯcaua nūcu
patur. Hoc foramē ꝯ dexterā ꝑtem est
latum. cōtra sinistrā v̄o ꝑtem strictum
Et hoc fuit necessariū vt sanguis a de
xtro ventriculo veniēs subtiliaret. et sic
facilius spūs vitalis in sinistro ventri
culo generaretur. Dicit eñ aug⁹. lib. de
differentia spūs ⁊ anie. q̄ in dextro ven
triculo cordis plus est de sanguie q̄ꝫ de
spū. in sinistro v̄o ecōuerso. qꝛ ibi spūs
vitalis generat ad viuificandū aīmal
per q̄sdā arterias diffusus vndiq̄ꝫ dila
tat. Sinistra ei ꝑs cordis duplex hꝫ fo
ramē. vnū inter arterias vene q̄ portāt
sanguinē a corde ad pulmonē. Alterꝫ fo
ramē est vñ exit arteria maior q̄ est for
ma arteriaꝝ toti⁹ corpis ꝑ quā pulsus ī
corde generat potissime ī ꝑte sinistra ꝓ
pter cām supradictā. Silr ꝑs dextera
duo habet foramīa. vnū intra venā que
dr cōcaua. portans ab epate sanguinem
in dexterā cordis ꝯcauitatē. de altero ve
ro exit vena arterie vt nutriat pulmōez
Coopiuntur aūt foramina q̄busdā pel
liculis q̄ apiunt sanguinē a corde emit
tendo. Deinde claudūtur reditū ꝓhi
bendo ꝓ humido. In vtroq̄ꝫ aūt cordis
ventriculo est frustulū q̄dā exteri⁹ q̄d
auricule assil'atur. ⁊ hec duo frusta cor
dis aureole nuncupātur in q̄bus vene
et arterie radicātur ⁊ solidantur. ⁊ habꝫ
cor in sua latitudīe q̄dā ossa cartilagi
nosa q̄ cordis sedes appellātur. Circū
it aūt cor q̄dā pānicul⁹ q̄ dr esse capsu
la cordis. ⁊ hic cū pānuiculis pectoris cō
solidatur. Hic pānicul⁹ non nimiū ꝓpe
cor iungitur: ne forte eius mot⁹ īpedire
tur q̄ corde fuit necessari⁹. vt esset fūda
mentū caloris naturalis vñ anīal gene
retur. Hucusq̄ꝫ cōstan. li. iiij. c. xxi. Di
cit aūt aresto. li. i. q̄ nō est mēbꝝ in quo
sit sanguis ita infixus sic in corde San
guis eni in pulmone est fix⁹. sed cordi
fixior est. Item idē li. xi. Cor positū est
in omī anīali ī medio pectoꝝ ꝑter q̄ꝫ in
homie. qꝛ cor homis declinat ad partez
sinistrā. ꝑs āt acuta cordis declinat ad
interius pectoꝝ in oībꝫ aīalibꝫ ꝑter q̄ꝫ ī
piscibus. qm̄ ꝑs acuta in istis ad ꝑtem
capitis dependet in loco ꝯiūctōis bran
ciaꝝ. Itē in eodē dr q̄ oē anīal hñs san
guinē habet epar ⁊ cor. Itē idem li. xij.
In corde eni est principiū venaꝝ et pri
ma virt⁹ creans sanguinē / ⁊ ei⁹ sanguis
est mund⁹. clarus. calid⁹ ⁊ maioꝝ sensus
et ꝯueniēs intellectui. Item in eodem
Principiū sensus anīalis est in corde
et sensus cū corde sunt cōtinui. Et. iij. ⁊
viij. li. dr. Cor ponitur in āteriori pecto
ris et ī medio q̄ principiū est vite ⁊ oīs
mot⁹ ⁊ oīs sensus in eo ē. Sensus aūt ⁊
mot⁹ nō sūt nisi ī anteriori ꝑte cordis. ⁊
ꝓpt̄ hoc distinguitur mediū ⁊ vltimū.
Et anhelit⁹ prīo vadit ad interi⁹ cordis
Natura aūt creatiōis cordis ē ex venis
quia ex genere venaꝝ Et situs cordis ē
cōueniēs. qm̄ est positū in loco supiori ⁊
in anteriori. qꝛ nobili⁹ ordinatur in lo
co nobiliori naturalit. cor aūt inter oīa
mēbra nobilissimū est. ⁊ iō positū est in
medio corpis quo indiget necessario. qꝛ
anīaliū est ꝯplemētū. nec est aliq̄d mem
brū ita necessariū ad vitā sicut cor. vñ
corde leso nō viuit anīal. Et iō corpus
cordis est in medio ⁊ creatio eius est in
corpe spisso et naturaliter cōcauo. et ē
concauū quoniā principiū venaruꝫ est
ex eo ad recipiendum sanguinē spissuꝫ
aut ad custodiendū principiū motus.
Et in nullo membro est sanguis sine ve
nis nisi ī corde tantū. quia exit sanguis
a corde et vadit in venas. ⁊ nō venit san
guis ad cor ex alio loco. quoniā cor est
fons et principiū sanguinis ⁊ primum
membrū habens sanguinē sicut manife
statur ex anathomia: quoniaꝫ creatio
cordis apparet primo sanguinea. ⁊ est
pricipiū motuum delectabiliū ⁊ offensi
bilium. et vniuersaliter motus cuiusli
bet sensus ex eo incipiūt. ⁊ ad ipsum re
deunt. et ei⁹ v̄tus expanditur ad omīa
membra ꝑm vnum modū. In aliq̄bus
aūt anīalibꝫ inuenitur os in corde ꝓpt̄
sustentamentū eius. sic ossa ponūtur in
mēbris. et in cordis aīaliuꝫ magni cor
dis sunt tres ventriculi. et in aīali par
ui cordis sunt tantum duo ventriculi.

Et iõ debet esse corde aĩalis venter. qm̃ cor debet esse locus receptõnis sanguis puri ⁊ temperati in q̃ntitatẽ ⁊ q̃litatẽ. Et est valde calidus ⁊ hũidus. qr cor ẽ mẽbr̃ in quo ẽ prima v̄tus. Hucusq̃ aresto. li. xiij. vbi multa dicũtur de hac materia. Item idẽ li. xvi. scz q̃ cor aĩalis debet esse ꝯplementũ propt̃ hoc creatur cor prius. Et propter calorẽ cordis et exitum venarũ ex eo posuit natura mẽbr̃ frigidũ ex opposito cordis. s. cerebrũ. ⁊ propter h̃ creat̃ caput in generatione post creationẽ cordis. Contĩgit ãt cor pati vel ex alior̃ hũor̃ colligantia. vt dicit Cõstan. vel ex propria distemperantia. Si enĩ in corde dñetur excedens caliditas. ebullit sanguis cordis ⁊ agitatur. et sic vitalis spũs ledit̃. Si nimia frigiditate cor ꝯstringit̃. ꝯgelatur sanguis vñ ⁊ mors seq̃tur. Q̃nq̃ etiã patitur ex aliquo apostemate capsulaꝫ eius inficiente. ⁊ tũc aĩal nõ diu viuit. Item accidit cordi tremor. ⁊ h̃ ex hũiditate aquosa in pelliculis cordis dispsa: que debitã eius impedit dilatatiõem ⁊ cõstrictionẽ. Vñ videtur infirmo q̃ cor de loco ad locũ moueat̃. Item accidit ei defectio ex spirituũ vel v̄tutis spũalis dissolutione ⁊ spũum euaporatõe. Et h̃ cõtingit vel ex nimia repletiõe virtutẽ aggrauãte ⁊ ꝯfundente / aut ex nimia inanitiõe v̄tutẽ dissoluente. sic̃ patꝫ in cardiacis et in q̃busdã post nimiũ sudorem. siue nimis acutã potionem. Item patitur aliq̃ñ ex fumositate aliq̃ corrupta ⁊ venenosa ad cor penetrante et cordis meat⁹ corrũpente. vñ mors seq̃tur idilate. Itẽ patitur q̃nq̃ de vene ꝯcaue opilatiõne. vñ ⁊ sanguis nutrim̃tũ cordis ⁊ vitalis spũs denegat̃. His et alijs modis cor patitur. vt di. cõstan. li. ix. c. xxiij. Dic̃ ad hec galien⁹ ĩ tegni. q̃ virtus et cõplexio cordis oñditur p̃ hec signa. s. p̃ magnitudinẽ respiratõis vel velocitatẽ pulsus ⁊ freq̃ntiã ei⁹ p̃ virilitatem ⁊ festinã actiõem p̃ irã audaciã et furorem p̃ amplitudinẽ pectoris ⁊ eius pilositatem. Hec oĩa calorẽ dñantem ĩ corde signant. Omĩa v̄o signa ꝯ̃ria designant eius ꝯ̃rietatem. Sup̃ quem locũ dicit haly in cõmento. Cor in homĩe se habet ad modũ radicis in arbore. Arteria nascens ex sinistro ventriculo sil̃is ẽ trunco vel cruri arboris q̃ elõgata a corde ramificatur in duas p̃tes / quar̃ vna tendit ad sursum alia deorsum. ⁊ ille ramificãtur ⁊ diuidũtur ad modũ virge ex ramis p̃ totũ corp⁹ vsq̃ ad arterias capillares sparsas in cute. ⁊ q̃ñ dilatat̃ cor / dilatãtur ⁊ oñs arterie sil̃. ⁊ q̃ñ cõstringitur / ⁊ ip̃e sil̃ ꝯstringũtur. ⁊ p̃ dilatatõem ear̃ attrahitur aer frigid⁹ ex exterioribꝰ cordis ad interiora ei⁹ / et in cõstrictione exprimitur vilior fum⁹ in eis generat⁹ ⁊ extrahit ip̃m ad exteriora. ⁊ p̃ h̃ eius calor euentatur. ⁊ per eius euẽtationẽ ei⁹ cõplexio adeq̃tur. Et vt ait idem v̄tus motiua q̃ est fixa ĩ corde currit p̃ arterias ad vnãquãq̃ p̃tẽ corporis ⁊ defert vnicuiq̃ p̃priã vitã et proprium calorẽ vitalẽ. Seruit enĩ pectus cordi se aperiẽdo ⁊ frigidũ aerem attrahendo ⁊ se claudendo. ac fumosum vaporem generatũ ex corde expellendo. vnd̃ si pectus ⁊ arteria et alia vitalia instrumenta fuerint salua. obediunt v̄tutes in op̃ibus suis. et quãdo sunt infirma non obediunt. Unde bonitas ⁊ malicia subministrãtium organorũ promouet vel impedit cor ad suas p̃agẽdas actiones. Unde quãdo cor est forte ⁊ habet membra sibi obedientia. bñ in dilatando ⁊ constringendo se habentia. fortis p̃cedit a corde respiratio. et fortis pulsus ⁊ fortis op̃atio s̃m bonitatẽ organi et virtutis. Quãdo v̄o virtus est debilis / ⁊ remissa nõ potest extendere arterias in oñs dimensiões vnde sequitur minor respiratio ⁊ minor pulsus. Itez ibidem. Si cor fuerit nimis frigidum et nimis humidũ et pulsus mollis / erit homo priuatus virilitate ⁊ audacia. timidus atq̃ piger / et a pilis in pectore nudus propter vaporis famosi vnd̃ generant pili paucitatem Si v̄o fuerit cor nimis siccũ ⁊ frigidum ⁊ faciet pulsum asper̃ dur̃ ⁊ paruũ ⁊ respiratio tarda est ⁊ rara / maxĩe si pectus p̃uũ fuerit atq̃ strictum. Hucusq̃ haly super tegñ. Gal̃. Et hec sufficiant.

Capit. XXXVII.

De anhelitu.

Anhelitus cordis ⁊ pulmõis est motus: ꝓpter attractõem frigidi aeris ad temperamentũ innati caloris cum eiusdẽ expulsione generatus. Cor enĩ nullo mõ carentiã attrahendi aeris pati potest. Si enĩ ꝑ modicũ spacium ab attractiõe aeris quiesceret lederetur vel deficeret. Anhelitus ḡ ꝯtrarios habet mot⁹. qꝛ dilatando pulmõez aerem trahit ⁊ ꝯstrĩgendo expellit. Anhelitus itaqꝫ est caloris cordis ꝑ attractionem aeris tẽperatiu⁹ ⁊ expellendo vaporem fumosum eiusdẽ purgatiu⁹. Est etiã animalis spũs ⁊ vitalis nutritiu⁹ Itẽ fortitudine vel debilitate ꝯsistentie spiritualiũ ostensiu⁹ sicut supi⁹ de pulmonis proprietatibus dictũ est. Itẽ in anhelando pl⁹ de spũ attrahitur q̃ꝫ expellatur. pars em̃ nõ modica transit in vitalis spũs nutrimentũ. Infra eniz pulmonẽ se recipit. ⁊ tamdiu anĩal sine suffocatione viuit q̃ꝫdiu inter instrum̃ta anhelitus spũs se includit. Itez patientibus instrum̃tis anhelit⁹ spũs corrumpuntur. ⁊ s̃m q̃litatẽ organi patientis immutat. vt dicit Constanti. Patitur aũt anhelit⁹ q̃nqꝫ ex defectu v̄tutis mouentis neruos ⁊ regentis q̃nqꝫ ex cõstipatione instrumẽtoꝝ spũs que ꝓuenit ex grossis humoribꝫ vel ex grossa ventositate viã anhelitus opilante. vel ex aliquo apostemate pulmonis panniculos cordis aggrauante. siue ex nimio calore cordis in pulmonis substãtia dominante. ex quibus omnibꝫ debilis redditur anhelitus atqꝫ rarus. Si autez fuerit velox ⁊ paruus. calorem alienũ designat qui virtutem suffocet ⁊ potissime vincat. Si tactus fuerit calidus ⁊ sitis ac lingue desiccatio subseq̃tur. anhelit⁹ vero pu⁹ et frigid⁹ vt in acutis febribꝫ signũ mort̃ ẽ Eius em̃ tarditas defectũ v̄tutis desig̃t expulsiue. frigiditas vero extinctiõem signat caloris naturalis. ⁊ defectũ v̄tutis in substãtia cordis et instrum̃toꝝ spũs Itez ĩmutatur anhelit⁹ ex mẽbroꝝ ĩterioꝝ vniuersali corruptõne. vt pꝫ in leprosis. q̃bꝫ anhelit⁹ fetid⁹ est ⁊ corrupt⁹/ ⁊ aerꝫ vicini corruptiu⁹. Vñ taliũ flatus solet eẽ appropinq̃ntiũ corruptiuus ⁊ infectiu⁹. Inficit eĩ aerẽ vicinum et reddit corruptibilẽ sicut sibul⁹ reguli flando aerẽ corrũpit. ⁊ aues volãtes inf̃icit. vt di. auicẽ. ⁊ ꝯstan.

Capi. XXXVIII.

De stomacho

Stomachus grece os d̃r. eo q̃ sit ostiũ ventris. ⁊ ip̃e cibũ recipiat atqꝫ ad intestina trãsmittat vt dicit ysid̃. Est aũt stomach⁹ s̃m cõstan. rotundus. oblõgus. ꝯcau⁹ interius. asper in fundo ⁊ carnosus/ duo h̃ñs orificia. vnũ inferius alteꝝ supi⁹. Est ãt asper ⁊ villosus vt cibũ receptũ meli⁹ retinere possit. Nã si esset lubricus ⁊ in supficie planus. ex sua lubricitate cib⁹ exiret indigestus. Fuit ãt ⁊ carnosus ĩ fundo vt digestio ꝯfortaretur. Caro ei⁹ ẽ calida ⁊ etiã humida. ex q̃bus q̃litatibꝫ maxĩe viget digestio in corpe aĩalis. Rotũd⁹ aũt fuit vt capacitate sua cibũ recipet ampliorẽ. Preterea quoqꝫ si alteri⁹ essꝫ figure. s. triangularis. vel hmõi hũores mali in eo de facili ad putredinẽ colligerentur cũ talis forma nõ posset a supfluis ꝓpter angulos desiccari. Oblongus etiam fuit: ne nimia rotunditate sua spiritualia comprimeret. Et vt etiam tanto facilius cum superiorib⁹/ ⁊ etiam inferioribus iungeretur Preterea stomachus precipue hũanus in parte superiori est strictus. In parte inferiori latus. et hoc quoqꝫ fuit necessariuz. quia cum homo ceteris anĩalibus sit erectior: cibus eius semꝑ ad inferiora descendit. et ideo vtilis fuit eius inferior latitudo: vt in eo recipi possit cibi multitudo Item neruosus est propter maiorem sensibilitatis et appetitus vigorositatem. Epate etiam circũdatur. vt ei calor maior ad ciborum decoctionẽ ab epate ministraretur. Epar enim suis quinqꝫ frustulis stomachum circunmcingit: et ei calorem tribuens succositatem ⁊ humorez vnde sanguis generatur ꝑ quasdã venas quas miseraicas

medici vocant. recipit ⁊ fortiori calorꝫ actione in sangninē alterat et cōuertit. Ad hec dicit Cōstantin⁹ ꝙ si stomach⁹ fuerit substanti al'r calid⁹. cibos grossos bñ digerit. delicatos vo ꝯsumit. ⁊ pl⁹ digerit q̄ꝫ appetit. ⁊ propter sil'itudinē cibos calidos maxīe querit nec famē sustinere pōt. Frigidus vero stomach⁹ grossi cibi nō est bene digestiu⁹/ ⁊ ex eis cito grauatur. et eos cito mutat in hūores acidos ⁊ corruptos. Stomachus vero siccus cito sitit nec par aq̄ sufficit. que si supflua fuerit rugitū in ventre facit. Qd si fuerit humidus stomach⁹ non sitit hūidū cibū appetit. sed par digerit. Hucusqꝫ cōstan. li. i. c. xuij Accidunt āt stomacho. vt dicit idē li. ix. c. xxvi. diuerse passiōes. s. mala digestio. fumositas dyarria. vomitus singult⁹. inflatio. ructuatio. et hec ex diuersis accidūt causis Quia q̄ñqꝫ ex mala ꝯplexione. q̄ñqꝫ ex nimia inanitione. q̄ñqꝫ ex nimia repletione. q̄ñqꝫ ex nimio hūor acumīe. q̄ñdoqꝫ ex cordis putrefactione. q̄ñqꝫ ex virtutis digestiue defectione. quādoqꝫ ex cibi qualitate. qꝛ si sit pungitiuus stomachus pūgitur. ⁊ ad exeundū compellitur. aut si viscosus lubricatur. ⁊ sic de facili egreditur. q̄ñqꝫ ex v̄tut̄ expulsiue nimia debilitate. nō solū ex se patit̄. verꝫ etiam ex alior membror colligantia et vinitate. Stomach⁹ em̄ est totius corporis paterfamilias. oīm mēbror nutrimentū recipiēs. ⁊ singl'or mēbror ꝓut expedit administrans necessitati. vt dicit idem Constantinus.

Capitu. XXXIX.

De epate.

Par siue iecur nomen habet. eo ꝙ ignis in eo sedē habet q̄ vsqꝫ ad cerebꝝ subuolat ⁊ deinde ad oculos ⁊ ceteros sensus ⁊ mēbra se diffundit. ⁊ calore suo succū sibi attractum in sanguinē transmutat quē ad vsuꝫ pascendi nutriendiqꝫ corp⁹ simul membrꝫ administrat. vnde epar dicitur. qꝛ talia membra pascit. In iecore sedes est voluptatis ⁊ concupiscentie/ cuius extremitates fibre vocātur. que sunt quasi lingue eminentes ⁊ stomachū amplectētes. calorē ad ciborū digestionē deferentes vel exhibentes. et dicuntur fibre quia ad aras phebi ab ariolis deferebātur. quibus oblatis ⁊ succensis responsa dabantur. Hucusqꝫ ysidor⁹. Est autem epar vt dicit constantin⁹/ membrū calidum concauū ⁊ lubricosum in dextro latere aīmalis collocatū. stomacho suppositum vt suo calore primā iuuet digestionem Est enī sanguineū et in colore rubicundū. quia succositas eius nimia caliditate in humorē sanguineum est transuersa. Aliquātulum est etiam durum ne de facili ledatur. Variatur enīꝫ epar in hominib⁹ in quantitate et ꝑtium multitudine. quia in hominib⁹ est magis q̄ꝫ in alijs bestijs eiusdem q̄ntitatis Numerus partiū eius in quibusdā est duplex. ⁊ hoc ad minus. in quibusdam triplex vel quadruplex vel ad maximū q̄ntuplex inuenitur. A lata autē epatis concauitate progreditur quedaꝫ vena que a medicis porta nūcupatur. et hec anteq̄ꝫ exeat in quinqꝫ diuiditur venulas quinqꝫ partes epatis intrantes Epar enim succositatē prime digestionis per quasdā venas in sua cōcauitate attrahit. et per caloris naturalis ebullitionem celebrat digestionē. secundo in massam sanguineā ⁊ quattuor humorū naturam cōuertit. Quod enī calidum est et humidū transit in materiam sanguinis. cuius receptaculum sunt vene. quod autē calidum ⁊ siccum est in naturam colere/ cuius propriū receptaculū est cista fellis. quod vero frigidum ⁊ siccum in materiā cedit melancolie. cuius proprium receptaculū est cistula splenis. sed quod est liquidū et aquosum in humorē transit fleumatis cui⁹ propriū receptaculum est pulmo Ex quo patet ꝙ epar naturalis virtut̄ est principiū fundamētum prime digestionis stomacho maximum iuuamētum. secunde vero digestionis in substantie sue concauitate est perfectiuū puruꝫ ab impuro separatiuuū. singulis membris nutrimenti trāsmissiuū. amoris venerei excitatiuū. diuersarū passionū receptiuū

Patitur enī quandoq̄ ex nimia calorꝫ intensione. Uñ ⁊ pori aperiūtur interiꝰ ex quoꝝ apertione ꝟtus euanescens remissius opatur. qñq̄ ex nimia frigiditate conuersionē attracte succositatis in naturā sanguineā impediente. ⁊ ex hꝰ sepissime ꝯtingit ydropisim generari. cū ydropisis nihil aliud sit ſm phꝰum nisi error ꝟtutis digestiue in epatis concauitate. Hac enī virtute errāte ⁊ in sua opatione deficiente. necesse est sanguinem corrūpi. quo indigesto corpus qđ inde nutritur in tumescēdo extenditur vñ ⁊ ydropisis generatur. Itē patitur epar ex substātie sue mala cōplexione. et hoc ſm hūoꝝ q̄ttuor distemperantiā in ipsius essentia dñantē. Itē patitur ex viaꝝ eius opilatiōe. Cōtingit eī sepe humorē grossuꝫ ⁊ viscosum ī venis epatis adunari. Uñ cum sanguis clausus exire nō potest clausa est ꝯstrictionis et opilatōis. Item etiā accidit ex nimio calore humorē sanguineū desiccante. et substantiā venaꝝ epatis ꝯhente q̄ non pōt sanguis libere diffundi ad alia mēbra corpis nutriēda Hoc idē aūt aliqñ potest ꝯtingere ex nimia frigiditate humores cōgelante. ⁊ meatus epatis constringente ⁊ ad mēbra nutriēda discursum sanguis ꝓhibente. Itē idem etiaꝫ accidit ex apostemate substantiā epatꝫ aggrauāte. ⁊ putredinē in ipiūs substātia generāte. Itē idem accidit ex inclusa ventositate pelliculas ipiꝰ epatis extēdente ⁊ ex mēbroꝝ inordinatiōe dolorē et merorē inducente Item sepe patitur ex immoderato fluxu sanguis q̄ accidit ex venaꝝ ab ipo egredientiū apertione et hoc ꝯtingit ex nimio sanguis acumine/ vel ex nimia repletōe/ vl' ex debilitate ꝟtutis retētiue/ vel ex nimio exercitio ⁊ labore. sicut di. cōstā. Ad hec de natura ⁊ signis cōplexionis epatis dicit galienus in tegni. Signū epatis qñ ē calidū. est amplitudo venaꝝ/ nō pulsatilium. Sup quē locū dicit haly/ qñ dominat et vicit calor ī epate. fit epar maius ⁊ vena eiꝰ maior dilatatur ⁊ magnificata est. Magnificātur oms vene nō pulsatiles in omnibꝰ membris/ ⁊ cale fit sanguis/ ⁊ generatur qñq̄ colera citrina. et p ꝓcessum tpis post statuꝫ adolescētie aduritur colera citrina. ⁊ fit ex ea colera nigra ⁊ diuerse aliqñ ex tali colera accidūt passiones. aliqñ autē nimio calori epatis cordis resistit frigiditas. Nam a corde velut a mēbro supiore ⁊ nobiliore epar in suis actiōibꝰ moderatur. Et hꝰ idem di. aresto. lib. xiij. vbi p̄ponit cor epati tanq̄ principium eius regitiuū. Itē di. Gal. q̄ frigiditas epatis ex colore cordis tpatur. et signū frigiditatis ⁊ siccitatꝫ epatis est strictura venaꝝ ⁊ paucitas sanguis sicut humiditatis eiusdē signū est mollicies venaꝝ et sanguis multitudo. Item idē di. Haly. q̄ epar est fons hūiditatis corporis. Uñ cum sit radix hūoris si sit epar siccū nō poterit aliqđ membꝝ corpꝰ ꝯuertere ad hūorem vel hūiditatem vt eiꝰ possit resistere siccitati. Intenditur aūt et remittitur siccitas ⁊ humiditas epat ſm cordis dispositōem. Epar ḡ est membꝝ nobile/ cuiꝰ alteratōe alterat corpus et influit nutrimētū ⁊ ꝟtutes nutritiuas et in mēbra reliq̄ inferiora sine medio ad supiora ꝟo mediāte corde ſm iudiciū galieni. Ecōuerso aūt ponit Arest. libro. xiij. q̄ cor facit oīa p̄dicta mediāte epate. que aūt verior sit opinio alioꝝ iudicio de reliquo. Et hec de ꝓprietatibꝰ epatis dicta sufficiant.

Capi. XL. de felle

Fel est dictum eo q̄ sit folliculꝰ gestans humorē ex dominio colere rubee amarissimū. vt dicit Isidorus. Est enī cistula fellis q̄daꝫ pellicula sup gibbū epatis collocata/ et habet duos furculos. p vnū deportat colera rubea ad intestina vt p ea virtus expulsiua ꝯfortetur. vt etiam acumie suo intestina melius expurgent. Per alium aūt deportatur colera ad stomachum vt sua caliditate ꝟtutem adiuuet digestiuam. Est igitur fel membꝝ calidum/ ⁊ etiam siccū. gibbo quoq̄ epatis suppositum est ꝓpriū colere rubee receptaclm Cuius est iuuamentū vt sanguis a colera rubea mūdificetur Sanguis enim

ex presentia colere incēderet nisi intra cistulā fellis ei⁹ supfluitas locaret. Est aūt sua caliditate decoctiōis cibarioꝝ iuuamentū sua subtilitate penetratiuū sua mortificatiōe ⁊ acumīe pungitiuū. et intestinoꝝ corrosiuū. ⁊ ad supflua ac fetida eijcienda excitatiuū. ⁊ etiā ex nimia calorꝫ intensiōe amarissimū. ⁊ p sui admixtiōꝫ dulcedīs sāguīs īmutatiuū hucusqꝫ cōstā. Scdm arest. li. iij. delphinus nō habet fel. genus oīm volatiliū et om̄e genus pisciū. ⁊ om̄e ouās habꝫ fel. Sed sm mai⁹ ⁊ minus ⁊ forte erit ī vijs subtilibꝫ extēsis ab epate vsqꝫ ad intestinū. Iste vie fortassis erūt fetide et forte erit fel in tali intestino. ⁊ diuersificatur. qꝛ qñqꝫ in supiori. q̄ndoqꝫ in medio. ⁊ qñqꝫ in inferiori. ⁊ q̄dam volatilia hñt fel occultatū in ītestino. vt columbe/coturnices ⁊ hyrūdines. q̄dā habent fel magnū in epate ⁊ in ventre ⁊ in intestino. sicut accipiter/milu⁹. Item aresto. li. xuij. Animalia q̄dam nō hñt fel oīno sicut equus ⁊ mul⁹ ⁊ asinus ⁊ elephas. camelus etiā nō habet fel distinctum. sed habet venas puas in q̄bꝫ ē fel Item q̄dam hoīes hñt magnū fel ī epate ⁊ q̄dā nō. Et est fel quoddā supfluū aggregatū sicut fex in ventre. illo tñ superfluo vtitur natura ad aliqd̄ iuuamētum In illis aūt q̄ hñt naturā epatis sanā. ⁊ quoꝝ sanguis naturalr̄ est dulcis nō inuenit fel/aut si inuenit erit puuꝫ. et h̄ in venis valde gracilibꝫ. et ꝓpter h̄ erit epar eoꝝ q̄ carent felle boni coloꝝ et dulcius alijs. qñ aūt habet aliqd̄ aīal fel/inuenit ꝙ est sub felle valde dulce. Nam p collectōem fellis ad locū vnum alie vicine ptes redduut dulciores Fel etiā ex sue substantie subtilitate et acumīe est grossoꝝ humoꝝ inscissiuū ⁊ sua siccitate cōsumptiuū. Vñ ī collirijs ocoloꝝ est necessariū ad visuꝫ clarificandū et acuendū ad impedimētū spūs vitalis remouendū. ⁊ maxīe fel accipitꝫ ⁊ aliarum volucꝝ viuentiū ex rapina sicut in viatico cōstan. tangitur Ex feruore aūt nimio ⁊ ebullitōe fellei hūoris ad epar tendētis inficit sanguis q̄ infectus ea q̄ ad nutrimentū mēbroꝝ trāsmittunt immutat ⁊ etiaꝫ ea inficit ⁊ cuti croceum colorem vel viridem. siue etiā nigꝝ sup inducit. Cui⁹ passionis signa sunt ista totius corpis infectio. sitis adest ⁊ oris amaritudo. dolor frōtis. auriū videlicet tinnitus. ⁊ vrina crocea cū ꝯsimili spuma ꝯtinua. vomit⁹ croceus. Aliqñ etiā cōtingit poros cistis fellis opilari. Vñ colera inficit ip̄m epar. ac ꝯsilem inducit passionē. Vñ ꝯstan. in viaticico dic̄ qñ patit fellis substātia. i. cistis ⁊ deficit virtus ei⁹ q̄ solet ab epate colerā rubeā extrahere remanēte colera cū sanguine tingit ⁊ alterat. Idē etiā ꝯtingit qñ apostema ē natū in vijs p q̄s colera ad fel transit Vñ ad epar rediēs p totū corp⁹ cū sanguīe se diffundit. qꝛ si porus inferior opilet ascēdit ad viā supiorē. s. ad ip̄m stomachū. vñ facies fit citrina. os amaꝝ ⁊ siccū. in stomacho ardor et sitis vrina cū egestiōe albescit. ꝓpt elongatōꝫ colere ab epate ⁊ renibꝫ vbi vrina solet tingi. Si vo porus supior opilet colera tingit inferiora. ⁊ apparēt signa que prioribꝫ sūt ꝯria. vt idē dic̄ cōstan. Et hec de felle dicta sufficiant. ⁊c.

Capitulum. XLI.

De splene.

Splen est dictū a supplendo. qꝛ partē sinistrā iecori ꝯriam supplet ne vacua existeret. quē quidā cām risus esse existimant. nā splene ridem⁹ felle irascimur. corde sapimus. cerebro sentimus. iecore amam⁹. quibꝫ ꝯstātibꝫ sanū est animal ⁊ integꝝ vt dicit ysid̄. Et sm cōstan. splen in sinistra pte collocatur cui⁹ forma naturalr̄ est oblōga. et paꝝ vsus stomachū ꝯcaua. ⁊ versus costas est gibbosa In his duobꝫ loc⁹ q̄busdā pānicul⁹ colligata. Et dr̄ splen duas hr̄e venas p quaꝝ vnā colerā nigram a sanguīe epatis sibi attrahit. p aliā vo q̄ntū sibi sufficit ad stomachū transmittit. vt eius appetit⁹ ꝯfortet Splenis igitur est iuuamentū vt ei in sinistra pte corpis d̄fectū suppleat. ⁊ ex opposito ad ꝯseruationē stomachi iecori respōdeat. vt propt mundificatōeꝫ epatis sanguinis feces sibi attrahat. et quantum ad

Biblioteka Główna w Poznaniu Uniw. im. A. Mickiewicza

appetitum sufficit ⁊ ad confortationem stomachi trāsmittat. Est igit̄ substātia splenis rara et spongiosa ꝓpter faciliorē humoris feculēti attractōez ⁊ remissionem. et est nigra propt̄ melācolie cuius est receptaculū assimilatōem. Est etiā a sinistris inter costas ⁊ stomachū posita propt̄ sinistre ꝑtis tēperantiā ⁊ infrigidationē. ac propter ꝯseruandā stomachi cui ꝯiungit̄ calefactōem. aliq̄ntulū est dura ne de facili ex qualitate hūoris feculenti cōtrahat lesionē. Cōtingit āt etiam splenē pati q̄nq̄z ex v̄tutis cōtentiue defectiōe. ⁊ h̄ q̄n nō sufficit hūorez attrahere. vel attractū ad locuz aliū destinare. Itē q̄nq̄z ex opilatiōe q̄n. s. humores grossi et viscosi in vijs splenis opilātur ⁊ adunant̄. Vñ ⁊ ei⁹ actōes impediunt̄. Item q̄nq̄z ex nimia hūoꝝ repletioue. qꝛ hūores ad splenē ꝯfluētes propter sui similtitudiez attrahūtur. ⁊ sufficienter nō euacuātur. vñ inuiscantur ⁊ in ꝯcauitate splenis indurātur in tantū vt ipsi⁹ splenis substātia crescere videat̄ Sed s̄m sniam ypocrat̄ si splen sit magn⁹/corpus marcescit. et si splen marcescit/corp⁹ impinguescit. Vñ ipsi⁹ splenis mediocritas ad ꝑuitatē potius q̄z ad magnitudinē intendēs bonitatē complexiōis designat. vt di. constan. li. ix. cap̄. xxvij.

Capitulum XLII

De visceribus.

Viscera s̄m ysidoꝝ inferiora dicuntur ꝓprie intestina mēbris vitalibus subdita ⁊ subiecta. que q̄dez dicūtur intestīa q̄si quodā interiori nexu quadā familiari reuerētia sūt supiorum mēbroꝝ culcitra ⁊ eorundē q̄dam necessaria instrum̄ta. Et dicūt̄ viscera quasi vitalia. qꝛ locis vitalibꝫ circa precordialia vbi gignit̄ vita sūt interioribꝫ circūfusa. Hucusq̄z ysido. Scd̄m cōstā. aūt intestina q̄dā sunt mēbra interius mutuo se tenentia ꝯcaua rotūda ꝑuentris longitudiuē ⁊ latitudinē collocata. quoꝝ cōpositio ⁊ substātia stomacho assimilatur. Sunt autē numero sex principalia intestina. quoꝝ tria sunt subtilia que supius sunt iūcta. tria v̄o sunt grossa ab inferiori incipientia. Primū intestinū trium subtiliū vocat̄ duodenū. quia in sua lōgitudine s̄m mensurā cuiuslibet homīs est duodecim digitorū. et hoc sup dorsum erigit̄/⁊ in nullā aliā ꝑtem retorq̄tur. Secundū vocat̄ ieiunū. qꝛ semp a cibis est vacuū. ⁊ dicunt sapientes ⁊ exꝑimētatores q̄ mortuo aīali sp inuenit̄ illud vacuū. Dicūt tñ quidā q̄ h̄ d̄r ab anathomicꝫ. qꝛ a se oīa eijciens nihil d̄ acceptis ad sui retinet nutrimentū. Tertiū subtile est appellatum. secundo similimū. sed tñ nunq̄z sine cibi corpulētia est inuentuz. Inter grossa v̄o intestina primū vocat̄ orbū. et in subtili extremitate habet os vnū et est illud intestinū sic vocatū. eoq̄ ipsum sit orbatū. i. q̄si viduatū ab altero orificio. Cū ei cetera intestina duo habent orificia. illud hz vnū solū. ⁊ iō se hz ad modū sacci. qꝛ multa recipit et pauca respectu alioꝝ eijcit vel emittit. Scd̄m v̄o intestinū sub orbo siue sub sacco positum d̄r yleon. ⁊ hoc a dextra in sinistrā tendit. ⁊ dicit̄ eo q̄ in eo intestino yliaca passio fieri cōsueuit. Tertiū itestinū vocat̄ a grecꝫ colon. ⁊ h̄ etiā imediate cū inferiori toti⁹ corpis orificio est ꝯiūctū et in h̄ intestino grauissima passio. s. colica generat̄. vel ex ipsi⁹ intestini nimia cōstrictiōe. vel alicui⁹ grossi ⁊ frigidi humoris coadunatiōe. ⁊ ꝑ cōseq̄ns viaꝝ illius intestini intrinseca opilatiōe. sicut narrat cōstan. ⁊ etiā galien⁹ sup amphoris. Patet igit̄ ex p̄dictis ad q̄d necessaria sunt intestina. qꝛ cibū imutāt. et in sua cōcauitate supflua recipiūt ad nature exoneratōez. ad h̄ etiā sūt nccaria viscerꝝ rotūditas gibbositas ⁊ volubilitas. vt di. cōstan. vt cibꝫ trāmissus a stomacho in eoꝝ gibbositate aliq̄ntulū inhereret. et s̄m aīalis necessitatē supflua expelleret ⁊ necessaria retineret. Sūt aūt rotunda ne a stomacho ī aliquo angulo supflue collecta remanerēt q̄ corruptōs inducerent intestinis. Sūt etiā intestina duobꝫ panniculis minimis/vel ad minus inuoluta. Et hoc fuit necessarium. qꝛ si vnus panniculus pateretur

ab altero panniculo subueniret. Sūt aūt intestina aliq̄ntulū villosa. et eoꝝ villi ꝑ latū etiā extensi. vt fecis supfluitatem expellerēt. ⁊ necessaria nutrimēto cōueniētius retinerēt. Sunt autē viscera siue intestina īuoluta ad inuicē et cōnexa ita vt mīora maioribꝫ et graciliora ⁊ debiliora grossioribꝫ ⁊ fortioribꝫ innitant. vt sic actōes virtutis natural' et in expellendo supflua ⁊ in recidendo necessaria apti⁹ ꝑficiant. Dic etiā aresto. li. ij. q̄ ꝑm varietatē dentiū in mandibulis aīalium variat in q̄ntitate ⁊ q̄litate natura intestinoꝝ. Uñ dicit q̄ intestinum oīm aīalium hñtium dentes ī vtraq̄ mādibula est min⁹ intestino nō habentiū. ⁊ nullū anīal habet intestinuꝫ rectū nisi hēat dentes in vtraq̄ mādibula. Itē ibidē. venter serpētis est strictus. ⁊ est sil'is intestino amplo. ⁊ si fuerit natural'r pu⁹ hꝫ fel in intestinis. ⁊ si fuerit magn⁹ sup epar. Item idē li. xiij Omīa aīalia ampli ⁊ recti intestini sūt gulosa valde. qꝛ ꝓpt diminutōem vsus cibi ⁊ indigestionē eij ciūt supfluitatem cibi indigestā. ⁊ cito exit cibꝫ. ⁊ iō appetunt multū ⁊ ꝯtinue q̄runt cibū. Cōtingit aūt pati viscera ⁊ ītestina multipl'r vt dicit cōstan. li. ix. c. xxvi Q̄ñq̄ ex colerico hūore vel ex melancolico substantiam intestinoꝝ corrodente. ⁊ fluxū dissenterie inducēte. ⁊ hec passio pessima ē ⁊ mortifera. vt dr in amphoris. Solutio ventris in cui⁹ initio colera exit nigra/ē mortale. Itē q̄ñq̄ ex ipsoꝝ visceꝝ interiori pūctura ⁊ vulneratōe. ⁊ hoc vel ab exteriori apostemate putrefactionem ⁊ puncturā in pāniculis ipoꝝ viscerum inducēte vel ab exteriori lesiōe. Itē q̄ñq̄ ex interclusione vnctuositatis pāniculos ⁊ neruos extēdēte. ⁊ ille dolor grauis est intantū vt aliq̄ñ intestina penetrari videant. Itē q̄ñq̄ ex hūore grosso ⁊ fleumatico inferiores ꝑtes intestinoꝝ obturante. ⁊ stercoꝝ exitū ꝓhibēte et yliacam passionē vel colericā inducēte. Uñ hic morbus pestilētialis ē ⁊ mortalis. raro sanitatē suscipiens. ⁊ sepe die secundo vel tertio interficiens nisi celerius succurrat. Ceteras intestinorum passiones quere infra in tractatu de infirmitatibus de colerica passione ⁊c.

Captulu. XLIII.

De renibus.

Renes vt ait Uarro sunt dicti/ eo q̄ obsceni hūores ab his nascuntur. Nā vene ⁊ medulle tenuē hūorem desudāt in renibꝫ q̄ liquor rursus a renibꝫ a calore venereo resolut⁹ recurrit ⁊ ad loca genitalia se diffūdit. vt dicit ysid. Loc⁹ aūt in lateribꝫ spondiliū dorsi in q̄bus ē sedes renū dicūtur lumbi/ q̄ ꝑm ysido. ob libidinis lasciuiā lūbi sūt dicti. qꝛ in viris a renibꝫ ⁊ lūbis est cā veneree voluptat. De renibꝫ aūt dicit ꝯstan. q̄ fuerīt facti vt ab epate aq̄ticū sanguinē sugentes eū depurarēt ⁊ eius colamentū. s. vrinā ad vesicā ꝑ meatus vritides. i. vias vriuales trāsportarent. qd etiā dicit haly sup tegni. Ordinauit inq̄t creator sūm⁹ duos renes vt attrahant aquositatē sanguis ab epate. et eaꝫ trāsmittāt ad vesicā expulsiōis gr̄a quia dicit arest. li. xiij. Renes inq̄ꝫ fuerunt creati ꝓpter vesicā vt sic opatio vesice esset melior ⁊ ꝑfectior qꝛ renes sūt ad colandū supfluū hūidi decurrentis ad vesicā. Item idē. Renuncul⁹ dexter altior sinistro est in omni aīali habente renes. qꝛ calor in dextra ꝑte fortior est vel superior. Itē idē. In oībꝫ anialibus renes hñtibus renuncul⁹ dexter est minoris pinguedīs q̄ꝫ sinister ⁊ altior. qm̄ natura ī dextera ꝑte leuior est ⁊ maiorꝫ motus ⁊ caloris. calor aūt dissoluit ⁊ cōsumit pinguedinē Itē renes sunt de vltimis mēbris interioꝝ. ⁊ propt̄ h̄ indigent magno calore. Recollige igitur q̄ renes sunt calidi ⁊ naturalis caloris conseruatiui frigiditatis ⁊ dorsi spondiliuꝫ sunt tēperatiui. a ꝯcauitate epat⁹ aquosi humoris attractiui. sanguis colatiui virtutis naturalis cōfortatiui. hūoris seminalis generatiui. porosi rotundi. pinguedine cooperti. carnosi quippe sūt et porosi propter faciliorē aquose superfluitatis attractōnem. rotundi ne colligant aliquē hūorem ad putrefactiōem pinguedīe sūt muniti ne ex frigiditate

ossium dorsi aliquam sustineant lesionē recipiūt aūt renes q̄sdam venas stomachi ab epate egredientes q̄bus humor in scd̄a digestiōe supflu⁹ defert ad ip̄os renes. vnde opilatis illis venis ⁊ in suo officio impedit renes vna cū epate patiunt Accidūt aliqñ in renibꝫ varie passiones. vt dic̄ cōstan. li. ij. ca. xxxuij. q̄ si vene epatis p̄cludūtur ab hūore sanguineo ad sui nutrimentū depauperantur vñ necessario extenuātur. si v̄o meat⁹ eoꝝ inferiores calore ⁊ frigore constringant ex p̄ñtia hūoꝝ supflui eoꝝ substātiam subintrātis nimis extēdūt ⁊ dilatant. ⁊ p ꝯseq̄ns corrūpūtur. vel humores desiccati purificantur. ⁊ in calculos cōuertūtur. Multꝫ etiā alijs modis patiunt sicut ex apostemate vētositate frigore nimio vel calore.

Capitu. XLIIII.

De vesica.

Vesica s̄m ysidoꝝ a venti capacitate est dicta. Nā p venti cōtractionem aperit ⁊ dilatat/ sicut ecōuerso per venti emissionē ꝯtrahit ⁊ artat Vocatur aūt vesica p diminutōem a vesica dicta q̄dam pellicula pendens in gutture auis sic̄ bursa in q̄ volucꝝ primo recipiūtur cibaria q̄ in p̄dicta vesicula digestioni secūde in iecore faciēde separantur. ⁊ in eodē folliculo tanq̄ꝫ in ꝓmptuario proprio ꝯ futurā esuriē reseruātur. s̄z vesica ꝓut hic sumit s̄m cōstan. est pāniculus dur⁹. rotūdus. ꝯcau⁹ sic̄ saccus in om̄i parte clausus excepto solo orificio superiori. Fuit aūt substātia ei⁹ dura ne acumie vrine cui⁹ ē receptaculū ledere tur. Fuit aūt ex oī pte clausa inferi⁹ vt liquor subito attract⁹ inuolūtarie expelleret Vñ p vnū ⁊ idē foramen vrina īgreditur p qd̄ egredit. vt pꝫ in anathomia. Fuit etiam rotundū vt in augmētū colamēti sanguis dilatetur. ⁊ ad ip̄i⁹ susceptionē capacior redderet. Dic̄ ei aresto. li. xiij. q̄ om̄e anial hñs pulmonem multū sitit. et ꝓpter h̄ indiget cibo hūido plusq̄ꝫ sicco. et iō fuit necessaria vesica ad recipiendū h⁹ supfluitatis hūiditatem. Itē ibidem. Nullū anial hñs plumas aut squamas aut cortices siue testas hꝫ vesicam oīno p̄ter tortucā marinam aut siluestrē. Nam supfluitas in hmōi anialibꝫ transit in nutrimētū plumaꝝ ⁊ squamaꝝ ⁊ hmōi. Itē ibidē li. iij Om̄e anial generans hꝫ vesicā. ouans aūt nō preterq̄ꝫ gen⁹ lacertaꝝ. ⁊ nō exit hūiditas a vesica mortuoꝝ. et forte aggregatur in vesica supfluitas sicca. ⁊ ex eo ꝯtingit lapis. Itē ibidem li. vi. In aīali oī carēte vesica ē vna via apparēs exitus stercoris ⁊ supflue hūiditatis.

Capitulū. XLV.

De vrina.

Vrina s̄m ysaac est colamentū sanguis ⁊ alioꝝ hūoꝝ exactiōe nature generatū. Naꝫ ab epate sumit initium. sed in renibꝫ recipit substātiā ⁊ colorem. aquosa ei substantia sanguinis p q̄sdā venas subtiles trāsmittat ad renes nutriendos. Vñ cū ad renum deportate fuerit regionē vbi colatur et ad modū seri eliquati depurat. ⁊ vi caloris epatis ⁊ renū tingit ⁊ colat. et sic desudans p poros vritides in vesicā in ipsi⁹ ꝯcauitate adunat. Vñ hec substantia hūida ⁊ liquida a vesica emissa ē vrina sic dicta. qꝛ est vritiua ⁊ mordicatiua. qꝛ vt dic̄ Egi. Qd̄ tangit mordet desiccat ⁊ vrit. vritiuā enīꝫ ⁊ desiccatiuā habet naturā. vñ valet ꝯ scabiem serpiginem ⁊ impetiginē. ꝯtra pustulas ⁊ vesicas si patiens inde se abluerit in potu spleneticis ꝯfert mūdat vulnera putrida ⁊ loca saniosa Cū felle etiā accipitris colliriata ⁊ oculis caute linitis immissa pannū corrodit et delet maculas oculoꝝ. sicut exp̄sse dic̄ Constā. ⁊ galienus. et iō vrina nō est abhorrenda. qꝛ ī multis vtilis est ⁊ accepta. Dicit etiaꝫ vrina ab vrith greco. i. demonstratiua. Demonstrat enī interiora. qꝛ vt certificemur de interioribꝫ vrine iudicio ducimur. demonstrat enī v̄tutē naturalez in epate ⁊ in alijs membris inferioribꝫ per vrine substantiā ⁊ colorē ⁊ maxie p eius sedimen siue subsistentiā quā medici ypostasim vocant certificamur. Nā si fuerit illa residentia in fundo vasis

alba pinea coadunata non diuisa forti
tudinē designat virtutis. ⁊ cōpletā actō
nem caloris naturalis in ipsis mēbris.
Per mediā autē regionē vrine quā me
dici enormiā dicūt de media regiōe cor
pis. i. de corde ⁊ sibi adiacētibus iudica
mus. nā si vrina in medio fuerit in colo
re ⁊ substantia bene disposita nō liuida.
nō volubilis aut obscura. vel obūbrata
spūalia mēbra iudicat esse sana. Simi
liter ꝑ ꝑtem vrine supiorez quā nephi
lem nūcupant de fortitudine virtutis ani
malis in regione capitis ꝓnosticamus
Nam si nō fuerit circul⁹ nimis grossus.
nō igneus. nō liuidus. nō viridis. non
granulosus. sed in colore ⁊ substātia tē
peratus cerebrū ⁊ oīa alia mēbra ani
mali virtuti seruiētia denūciat esse tuta
Si vero cōtraria signa fuerint in vrina
contrariā designāt corpis dispositōem
Iudicat autē precipue vrina ꝑm substā
tiam ⁊ colorē. Nam aliō signat quando
tenuis est in substāria quoniā humor
dominātis siccitatē. aliud qñ est medio
cris. quia tūc designat tempamētū siue
equalitatē ⁊ mediocritatē ꝑm colorem
autē iudicat. quia multi sunt colores. s.
xx. vt dicit Isaac et Egidius. quoꝝ q̄dā
caloris vel frigiditatis intēsionē alij re
missionē alij mediocritatē pretendunt.
Nā remissuz calorē designāt glaucus la
cteus ⁊ hmōi. Intēsum vero a rupho su
pius. Mediocris vo subcitrin⁹ ⁊ subru
fus. Inter quos quidā designāt mortifi
catōem. vt niger. viridis. liuidus. q̄daz
indigestionē albus lacte⁹ glaucus. q̄daz
digestiōis impfectōnem ⁊ impfectā in
choatōem. vt subpallidus. pallid⁹ Qui
dā pfectam digestionē. vt citrin⁹ rufus
Quidā excessum siue excedentē intē
sionē. vt subrubicūdus. rubicūd⁹. Qui
dam adustionē. vt in opostiañ. Quidā
supadustionē ⁊ mortificatōem. vt niger
viridis. Nigredo tamē causat quādoqz
a frigiditate calorē naturalē penitus ex
tinguēte. sicut pretendit liuiditas. sed
quando ꝓcedit ex vltiata adustione tūc
ꝓcedit viriditas. Istorum autē colorū
causas dicere nō pertinet ad hoc opus.
sed qui eas scire voluerit libros Isaac ⁊
Theophili Constātini. Egidij legat.
in q̄bus tractatur pfectissime de vrinis
sed ista ad presens hic sufficiant.

Capitulum qua
dragesimū sextum. De ventre.

Venter vterus ⁊ aluus inter se
differunt. vt dicit Isido. Uēter
enī est qui acceptos cibos dige
rit ⁊ apparet extrinsecus. Et est dict⁹ vē
ter. eo q̄ per ventrē veniat cibus ad totū
corpus Aluus est qui cibū recipit ⁊ pur
gari cōsueuit. Uterū sole mulieres ha
bent in quo cōcipiūt et dicitur vterus.
eo q̄ fetu impleatur interius. vt dicit
Isidorus. Est igit venter nutrimēti to
tius corpis receptaculum. vt dicit Cō
stanti. membrorū nutribiliū sedes prie
digestionis ⁊ secunde fundamentū cui⁹
creatio est carnosa calida et humida. et
hoc ꝓpter digestionis necessitatē panni
culis diuersis circūdatur ꝓpter interio
rem cōseruatōnem. cui⁹ dispositio est ro
tunda. ꝓpter liberiorē ciborū nutribiliū
collocatōem. Oblonga fuit ꝓpter facili
orem ipsius cū supioribus et inferiori
bus coniūctōem siue colligatōem Me
dium enī locum in corpe sibi vendicat.
vt nutrimentū inferioribus ⁊ supiori
bus membris distribuat ⁊ trāsmittat.
Est igitur venter inter oīes ꝑtes cor
poris mollior ⁊ infirmior et tamen cete
ris est vtilior. Nam tanq̄ nutrix corpo
ris ꝓ omnib⁹ alendis corpis membris
cibos recipit ⁊ decoquit ⁊ ad singula mē
bra debita nutrimenta deriuat ⁊ trans
mittit. Supfluitates multas ꝓpter ali
orum mēbroꝝ nutrimentū in se recolli
git. sed eas diu ferre nō sustinēs ipsas
a se reijcit ⁊ expellit. Ex mala dispositōe
membrorū nutribiliū que intra se cōti
net. diuersas infirmitates cōtrahit ali
quando ⁊ incurrit. que quidē passiones
tanto sunt piculosiores quanto ventri ⁊
alijs vitalibus sunt ꝓpinquiores. Pati
tur siquidē sepius propter nimiā reple
tionem. et tunc nō curatur nisi ꝑ cōtra
riam euacuatōem. Et ecōuerso quādo
molestatur propt nimiā inanitiōem ei
succurritur ꝑ contrariā repletōez. sicut

dicitur in amphoris. Quecũq; enĩ egri
tudines ex plenitudĩe fuerint euacua-
tio sanat et quecũq; ab inanitõe soluit
plenitudo. Item actões ventris ſm di
uersitatẽ tpis variant. Nã in hieme na
turalis calor in interiorib' ventris con
clusus forti' opatur. vñ appetit' in hye-
me magis accidit ⁊ digestio fortior ge-
neratur. qr vt dicit in amphoris. vẽtres
in hyeme ⁊ vere sunt calidissimi natura
⁊ somni longissimi.

Capitulũ quadra
gesimumseptimũ. De vmbilico.

Vmbilicus medi' est corpis loc'
sic dictus. q̃si iliorũ vmbo sicut
vmbo ĩ medio clipeorũ locus est
dictus. Ex vmbilico enĩ infans impen
dens nutrit. Est enĩ vmbilicus ſm Cõ
stantinũ ex neruis venis ⁊ arterijs com
posit' quo mediãte fetus sanguinẽ subti
lem attrahit ⁊ sugit/ ⁊ p ipsas arterias
spiritũ recipit. Rumpit autẽ vmbilic'
iuxta matricẽ dũ fetus egredit. et cum
fetu exit. quẽ obstetrices ligãt quatuor
digitor longitudine. et ex hac ligatura
fiũt extremitates vmbilici et rotũdita
tes. Hucusq; Constan. Sup Ezech. ãt
xvi. dicit Hiero. sic. Naturale est infan
tib' ortis prĩo vmbilicũ p̃scindi. deĩñ ad
sanguinẽ diluendũ aqua lauari. tertio
humorẽ puulorũ sole siccari. q̃rto tene
ra corpa pannis stringi ne membra dif
fluant. ⁊ sic deprauent. Ibidẽ etiã dicit
glosa gregorij q̃ vmbilicus est quo fet'
alit in vtero sicut arbores ⁊ virgule per
radices humore occulto terre nutriũt.
In vmbilico autem sita sunt genitalia
mulier. sicut in lumbis genitalia viro
rũ. ⁊ ido vmbilici noĩe luxuria designat
in Job. xl. Virtus eius in lũbis eius. ⁊
fortitudo eius in vmbilico ventris ei'.
De vmbilico aũt dicit. Arist. in li. xiij.
q̃ oñe animal generãs ⁊ ouãs habz vm
bilicũ tpe part' ⁊ cũ crescit ptus auis.
latet vmbilicus. ⁊ nihil oñino apparz.
quoniã cõtinuat cũ intestino p aliquã
ptium venar. Itẽ idem. li. xvi. Creatõ
vmbilici nõ est nisi cortex cõtinens ve-
nas. ⁊ cũ vmbilico cõtinuat. ⁊ currit san
guis a matrice p venas vmbilici q̃si per
canale ad pueri nutrimentũ. Crescit
ergo cõceptũ p eẽ vmbilici. vt dr ĩ eodẽ

Capitulũ quadra
gesimumoctauũ. De genitalibus

Genitalia sunt ptes corpis vt ⁊
nomẽ ipm docet. q̃ gignende so-
bolis virtutẽ acceperũt. vt dicit
Isid. Hec etiã pudenda pre verecũdia
dicunt. vñ ⁊ tegunt. ita q̃ nõ hñt eandẽ
spẽm decoris sicut alia membra que in
promptu sunt locata. Et ideo reputant
inhonesta. inter q̃ vnũ dicit veretrũ. vel
qr viri est tantũ vel qr membrũ est vere
cundũ. vel qr ex quo virus emittit. Nã
proprie dicitur virus ille humor a viri
natura fluens. vt dicit Isid. Sunt etiã
alia mẽbra virtutis generatiue funda-
mẽta. scilz testiculi. diminutiue a testib'
dicti. quorũ numer' incipit a duob' sine
quor testimonio nõ est aliq̃s vir pfect'.
hi semen calamo administrant. quod a
spine medulla ⁊ a renib' suscipiũt gratia
pcreandi. Hucusq; Isido. ſm Constã-
tinũ substãtia eorũ cõposita est de carne
glandulosa. alba. molli. ⁊ rara. et hoc fit
propt caloris obseruatõez. ⁊ sanguinis
immutatõem in albedinẽ. quod fit p ve
hementẽ calorem in ipsor substãtia san
guinẽ decoquentẽ. ⁊ in albedinẽ ꝯmutã
tem. Et dicunt hec mẽbra principalia.
quia pricipalis actõnis virtutis natu-
ralis scz generatiue sunt. pprie instrumẽ
ta. que si precisa fuerint. vigor viril' sex
us eneruat. ⁊ masculina cõplexio in fe-
mineã alterat. Et ideo ſm Arestotelem
libro. iij Eunuchi quãdo castrãtur ante
pollutionẽ in somno nõ oritur in corpe
eor post hec pilus. Si vero castrent post
pollutionẽ pret pilos pectoris oñes pili
defluũt ⁊ efficiũtur effemĩati et molles
animo ⁊ corpe imbecilles. Unde Arest.
libro. viij. voces hominũ quãdo castran
tur mutant ⁊ efficiunt sicut feminarũ ⁊
forme eor alterãtur ⁊ figure. Animalia
autẽ quãdo castrãtur in iuuẽtute effici
unt maiora. sed si castrent post pfectiõez
nõ augmentãtur. Cerui etiã si castrent

post pfectõem nõ augmentãtur. Cerui etiam si castrẽtur ante crementũ cornuum nõ oriunt eis cornua. et si post ortũ castrent. nõ vlterius crescũt cornua amplius. nec mutãt cornua. nec eijciũt ea sicut faciũt non castrati. Dicit etiã ibidem q si vituli nõ castrẽtur cito post annũ remanent pui. ⁊ dicit quãdo castrantur. extrahũtur radices neruorũ. et si acciderit loco vulneris apostema. ⁊ cremabunt testiculũ abscisum. ⁊ ponũt cinerẽ super apostema. Et quedã animalia castrantur solũ propter testiculos sicut castores qui etiã quãdo psequũtur avenatoribus ipsis dentib⁹ truncant testes ne vlteri⁹ psequãtur. Dicit etiã q onagri masculi castrant filios ⁊ eis dentibus testiculos pscindunt. sed matres a masculis occultant eos. ⁊ pcauent eis a maribus ne castrent. Item dicit libro. xvi. q auiũ testiculi post tempus sibi ad coitum a natura deputatũ efficiũtur puuli intantũ q tunc nõ apparẽt. sed tũc quãdo instat amoris tẽpus crescunt valde.

Sunt igit illi testiculi cum alijs mẽbris sibi administrãtibus humoris seminalis principiũ. ⁊ eius primũ ⁊ radicale fundamentũ. Nam vt dicit Constantinus. Deus ad animaliũ generatõem cõuenientẽ cõueniẽtia pcreauit membra in q̃bus inseruit materiale pricipiũ generatõis. quod quidẽ sine amoris affectu nõ potest produci ad effectũ talem. mẽbris genitalibus siquidẽ inseruit insepabilitatẽ et appetitũ. vt vnũ quodq̃ animal ad cõseruatõem speciei et multiplicatõem sui animaret. ⁊ hoc quidẽ diuino nutu factũ est ne forte abomiato coitu ab animalib⁹ generatõ euitaret. ad generatõis autẽ talis cõpletõnem necesse est duo animalia cõuenire scz masculũ et feminã. ex quoꝝ semie mutuo procrearet quodlibet indiuiduum. ita q in vno scz generãtium. scz in femina essz quasi principiũ materiale ⁊ passiuũ. In masculo vero esset formale pricipium ⁊ principaliter effectiuũ. Et iõ dicit Arestoteles libro. v. q generatio animaliũ duplex habet pricipiũ scilicz marẽ et feminã. Ex mare autẽ principium motus est sicut forma. Femina autem est sicut materia. ex cõmixtione autem vtriusq̃ fit creatura ⁊ creatio embrionis ⁊ cetera. Aptauit igit deus mẽbra generantiũ vt alterum emitterz seminale principiũ alterum reciperet. Et hec membra taliter a deo sapientissime sunt formata. vt ad opus suum nec meliora possunt eẽ neq̃ pfectiora. vt dicit Constãtinus. Sz certe his mẽbris plurimi abutũtur. quoniã ipsis ad generatõis fructũ nõ vtunt. sed poti⁹ cõtra ratõis ordinẽ ⁊ nature iura nõ ad seruiendũ proli. sed poti⁹ turpitudini ac libidini eadẽ complere dinoscũtur. Et iõ de ista materia dignũ duxi sub silentõ preterire ne forte spermatis explanãdo originẽ progressum vel finẽ videar carnalibus occasionẽ cogitãdi carnalia exhibere. de hoc solũ admouẽs vniuersos ne quis putet predictoꝝ membroꝝ officio eẽ p libito abutẽdũ. nã quicũq̃ pter legitime generatõis cõcessum vsum volũtarie membris genitalib⁹ ludibria libidinis exercuit deũ nature parentẽ ⁊ genitorẽ iã pdidit. nec in generatiõe iustorũ nisi cũ digne penituerit locũ inter filios glorie possidebit. Naz abusus generatiue preter patris luminũ iniuriam ⁊ quã meret offensam tollit grãm. vulnerat naturã. pdit societatẽ angelicã. acquirit gehennã. denigrat famã. euacuat substãtiam. ⁊ spoliat gloriã sempiternã vt dicit Ambrosius.

Capitulũ quadragesimũnonum. De matrice.

Matrix in femĩa est singulare mẽbrum ad modum vesice dispositũ ad susceptõnem humoris seminalis a natura deputatum ad quam tãq̃ ad muliebris corporis sentinã cõfluit humoris menstrualis superfluitas. q̃ propter menstrualem fluxum et refluxum menstruum est vocatum. eo q circuitu lunaris luminis solet accidere hoc superfluum. vt dicit Isidorus. Hec etiam muliebria nuncupãtur que in mulieribus durant naturaliter q̃diu viget in eis vis concipiẽdi quibus totaliter

deficiẽtibus deficit cõceptõis virtus Et dicũtur muliebria. quia in solis mulieribus hec infirmitas inuenit. Naz sola mulier animal mẽstruale est. vt dic Isidorus. cuius cruore cõtacte fruges nõ germinãt moriũtur herbe. amittũt arbores fructus ꝛc. Huius sanguinis proprietatẽ et naturã quere supra libro. iij. in tractatu de humorib⁹ Hoc menstruum est humane generatõnis principiũ. hoc nobiliũ et ignobiliũ est cõmune in matris vtero nutrimentũ. Unde ager nostre natiuitatis irrigat et nutrit infantulus q̃diu in matrice cõseruatur. Habet autẽ duas cellulas siue cõcauitates dextrã scilicet in qua mascul⁹ generat. et sinistrã que cõceptioni femine deputat fetus autẽ inter duas cõcauitates conceptus vtriusq̃ sexus dispositõem habere cõsueuit. In anathomia autẽ dicit q̃ matrix tres hz cellulas a dextris tres masclo appropriatas. et tres a sinistris feminis deputatas. In medio vero nascitur hermofrodita. in matrice vero concipit fetus qui a fouẽdo est sic dictus cui⁹ folliculus siue pellicula qua circũdatur secũdina dicit que simul cũ infante nascitur. et si in matrice casu aliquo post partuz in vtero mãserit piculum inducit nisi nature vel medicine remedio expellatur. Subiacet autẽ matrix ipa mlt̃is passionib⁹. quãdoq̃ patit supfluoꝝ humoꝝ retentiõem. ꝛ hoc ex viscoso humore ora venarũ opilante vel ex frigiditate coartãte vel ꝛ siccitate cõsumente. et he diuersitates dinoscũtur p signa ꝓpria. Item quãdoq̃ patitur nimiũ humorũ menstrualiũ fluxũ ꝛ effusionẽ. et hoc vel ex nimia abundãtia quã natura nõ potest retinere. vel ex nimia acumis humorũ violentia. ꝛ hec passio si antiq̃ fuerit vix curat. ex quo eni orificia venarum lõgo tempe sunt apta difficile consolidãtur. Itẽ patitur matrix suffocatõnem. in qua passione videt mulieri debere suffocari. matrice spiritualia comprimente. quod cõtingit ex nimia humoꝝ repletõne matricẽ extendẽte vel corrupta ꝛ venenosa fumositate a corrupto humore resoluta vacuitatem matricis replente ꝛ extendẽte. Uñ matrix repleta supius eleuata cõprimit spiritualia. vnde mulier pene suffocatur. Itẽ quãdoq̃ patitur p̃cipitatõem quãdo dextrorsuz vel sinistrorsum plus debito inclinatur. vel de loco suo exterius egredit. quod accidit ex neruoꝝ ipsius relaxatõe ex supfluis humoribus ipsam matricẽ aggrauantibus. Itẽ patitur aliquãdo apostematis interioris puncturã ꝛ dolorẽ. vt dicit Constãtinus. ex humorib⁹ collect̃ ad apostema. vnde seq̃tur punctura dolor grauissimus ꝛ arsura. Itẽ patit post impregnatõem dolorẽ et distensionẽ ex motu fetus ꝛ maxime circa ptum. tunc eni mouet motu fortiori Uñ necesse est tũc tpis matricẽ cõcuti atq̃ ledi. maxie autẽ patitur quando in ptu se exonerare nititur. et exitus fetus a casu aliquo impedit. qđ ɔtingit aliquotiẽs ex angustijs viarũ ipsi⁹ matricis q̃nq̃ ex pinguedine mulieris. aliq̃n ex nimia fet⁹ magnitudine ꝛ debilitate ac defectu vtut̃ expulsiue in corpe pturiẽtis. aliq̃n etiam ɔtingit fetũ eẽ mortuũ. ꝛ iõ nõ adiuuat mouẽdo ad exitũ siue ad ptũ. ꝛ aliq̃n credit se mulier habere pueꝝ ꝛ gestat in vtero aliqđ frustulũ mẽstruosum sic narrat Arest. li. xviij Accidit etiã mulieribo p⁹ impgnatiõez infirmitas q̃ mola đr. putabat ei q̃dã mulier q̃ p⁹ coitũ viri esset impgnata ꝛ inflabat vẽter ei⁹. ꝛ apparuerũt i ea signa impgnatõis. ꝛ cũ puenit tps pariẽdi ñ diminuebat in ea tumor vẽtris sz sic mãsit p tres ãnos. tandẽ peperit frustũ carnis ita duꝝ q̃ vix potuit ferro diuidi. ꝛ tale frustũ mola đr. ꝛ hoc q̃dẽ accidit sicut đt Arist. ibidẽ. q̃n videlicet fit suffocatõ ɔcepti ex pauore ꝛ humore male digestiõis. qꝛ tũc generatur frustũ. qđ q̃dem mola đr in matrice. ꝛc. Istis ei ꝛ multis alijs patit misera matrix mater nr̃a. ꝛc. Seq̃t alid capitulũ.

Ca. L. De natib⁹.

Nates dicũt eo q̃ ips inuitimur dũ sedem⁹. vt đt Isid. Uñ ɔglobata ẽ i eis caro ne p̃mẽt carnis mole doleãt. i ipis eni fert trũc⁹ corpis q̃ a collo icipit ꝛ vsq̃ ad nates se extẽdit

vt dicit ysidorus. Nates ſm Conſtan. ſunt neruoſe. ⁊ h̄ ꝓpt̄ coxarū ⁊ femoꝝ cū trunco corpis colligationē. et ideo fuerunt carnoſe ad temperādum neruorū et etiaꝫ oſſiū frigiditatē. ⁊ etiā ad defendendā neruoꝝ ſenſibilitatē. vt dicit cōſtantin⁹ li. iij. c. viij.

Capitulum LI.

De femoribus.

Femora dicūtur eo ꝙ ex illa ꝑte corpis viri a femis diſcernuntur. Extenduntur autē ab inguinibus vſqꝫ ad genua/ ⁊ mouētur femora in coxis quorū concaua vertebra dicuntur. Coxe vero quaſi coniuncte axi dicuntur. Flectūtur autē femora intus et non extra. ſubtus ſcꝫ ⁊ nō ſupra. ſicut brachia. Uñ a quibuſdā fruſtragines nuncupātur. vt dicit yſidor⁹. Sunt aūt femora ex magnis oſſibꝰ compoſita. vt dicit conſtan. li. iij. c. viij. tota quidez a ſupiori parte concaua. a ꝑte anteriori gibboſa duo habentia acumīa. Fuit autem neceſſaria magnitudo. vel quia totius corporis ſunt oſſiū fundamēta. vel quia maiores portāt lacertos ⁊ neruos per quos fit pedū motio volūtaria. fortitudo ꝑtis exterioris fuit neceſſaria vt locū habeant lacerti et nerui/ qui ſi eſſent intrinſecus cōtriſtarentur et lederent. Sunt aūt eadem intrinſec⁹ aliquātulum rotunda. et hoc fuit neceſſarium. ꝙ ſi ex vna parte tantū tortuoſū eſſet totū corpus/ eſſet tortum ⁊ non rectum. concauitas inſuꝑ fuit neceſſaria cū gibboſitate interiori. vt firmior eſſet inceſſus eoꝝ. Concauitas fuit nccaria vt ꝯcauitatū crurū eſſent ſubintratiua ſunt etiā femora carne ⁊ muſculis munita. vt oſſa haberent tutelā ab intrinſeca leſione. ⁊ etiam frigiditatem oſſium temperarēt. Sunt etiam verſus partez hominis ſupiorem groſſiora. ad partes vero inferiores graciliora. ⁊ hoc erat neceſſarium vt tanqꝫ media int⁹ extrema debitam hrēnt cum vtriſqꝫ ꝓportionē.

Capitulum. LII.

De genubus.

Genua ſm yſid. ꝯiunctiōes ſunt femoꝝ ⁊ crurū. Et ſunt dicta/ eo ꝙ ī vtero genis ſunt ꝯpoſita Coherent enī ſibi ⁊ cognata ſunt ocul⁹ lachrymaꝝ indicibꝰ ⁊ miſcdie. Nā a genio genua dicūt. Cuꝫ enī q̄s gignit/ ita format vt genua ſurſum ſint quoꝝ ꝯiunctione oculi formātur vt cōcaui. aut reconditi efficiant ſm v̄bum phi. Genua cōprimit arta gena. Inde eſt ꝙ cum homines ad genua ſe ꝓſternūt facili⁹ lachrymant Voluit enī natura eos vteri materni rememorari vbi in tenebris conſedebāt anteqꝫ ad lucē venirēt. huc uſqꝫ yſid. Sūt aūt ſm cōſtan. li. ij. c. viij oſſa q̄dam rotunda cartilaginoſa atqꝫ cōcaua. Fuerūt etiam rotunda ⁊ vt crura et coxa in ip̄oꝝ cōcauitate facili⁹ iungerentur/ neruoſa ſunt. vt d̄ facili crura a ſuperioribꝰ ſeꝑentur. propter h̄ etiaꝫ ſunt neruoſa vt actiones ſpūs aīmalis ad motū greſſibilez faciendū ad partes inferiores tranſmitterētur. Depauperantur aūt genua a carnoſitate et pinguediue propter mot⁹ ꝯtinuitatem. Si enī eſſent nimis carnoſa/ tunc de facili opilarent. ⁊ ſic actōes v̄tutis ſenſibilis per aliquā carnis groſſiciē impedirētur Uñ ⁊ genua qꝛ neruoſa ſunt valde ⁊ ſenſibilia ſunt de facili leſionē incurrentia qñ nerui ſenſibiles interi⁹ vel exterius aggrauātur. vt dicit conſtātinus.

Capitulum LIII.

De cruribus.

Crura a currēdo ſunt dicta/ qꝛ his currimus ⁊ greſſum facim⁹ Et ſunt dicte tybie. quia tybie ſunt ſimiles ſiue tube in ſpecie ⁊ longitudine. vt dicit Iſidorus. Sunt autem crura ſm Conſtantinum inter femora et pedes inter media. quibuſdā neruis ⁊ lacertis cū inferiorib⁹ concatenata per q̄ influētia greſſibil⁹ motus ⁊ regitiue virtutis ad pedes deriuat Sunt aūt crura ex oſſib⁹ fortiſſimis cōpoſita q̄ tanqꝫ colūne corpis ad deferendā ipſi⁹ molē ſūt abilia. Sunt etiā q̄buſdā muſcul⁹ ⁊ carnoſitate a ꝑte veſtita ſuperiori vt ſic in cōplicatione eoꝝ cum femoribꝰ. nec ab

eis reciperēt nec eis inferrēt offēdicula
Unde tāq̄ culcitra ad molē corpis sup
portandū. carnositas ipoꝝ cruriū in pte
supiori interi⁹ ē collocata Sūt etiā ner
uosa. vt sic ad motū velociorē eēnt for
tiora Sūt etiā medullis plēa. vt vtus
vitalis ⁊ aīalis p neruos ⁊ arterias dif
fusa custodiret. ⁊ ossiū siccitas medulle
humectatione irrigaret. vt dic̄ cōstan.

Capi. LIIII.

De pedibus.

Es vt dicit ysid. dr a podos gre
ce. Nā pedes q̄dē alternis mo
tibꝫ solo fixi icedūt Est āt pes extrema
pars ipi⁹ homis sustentās etiā pondus
toti⁹ corpis. Cōponit aūt fm cōstan. ex
ossibꝫ q̄dragintaq̄tuor. quoꝝ duo sunt
calcaneoꝝ. duo maniculaꝝ raste pedum
decē digitoꝝ triginta. Est aūt subt⁹ car
nosus in extremitatibꝫ plan⁹. in medio
aliq̄ntulū ꝯcauus. iō carnosus vt ossa
et arteriaꝝ duricie tuerent. Plan⁹ fuit
vt supposita facili⁹ portarent. ideo cōca
uus fuit vt si pes acuto supponeret. ad
concauū locū refugiū haberet. diuersis
ligaminibꝫ ⁊ neruis ossa pedū colligant
qd̄ fuit necessariū ad mai⁹ robur propt
fortiorē corpis sustentatōez. ⁊ vt pedes
motū hrēnt leuiorē. Variant aūt pedes
in aīalibꝫ Dic̄ eni arest. li. xuij. Quedā
aīmalia pedes habentia hn̄t pedes an
terius ⁊ posteri⁹. Et q̄dā in lateribꝫ sic
aīal hn̄s sanguinē ⁊ multipes. Et hoc
genus habet propriū q̄ pedes eius sūt
in anteriori corpis. Et cā illi⁹ est qꝛ ps
anterior ⁊ posterior sunt adunate in lo
co vno. Itē ibidem dicit q̄ natura po
suit loco manuū i q̄drupedibꝫ pedes an
teriores. Pedes aūt posteriores sunt ne
cessarij. vt portent pondus aīaliū. Et fu
it hoc necessariū vt essent q̄tuor pedes
in quadrupedibꝫ. Nā ad terrā totū eoꝝ
corp⁹ naturalr inclinat. ⁊ etiā ad terraz
mouet toto brutali appetitu. Et iō ne
cesse fuit tot fulcim̄tis erigi. vt possent
abilius ⁊ facili⁹ motu ꝓgressiuo ꝑgere
et moueri. Ido etiā fuerūt pedes poste
riores necessarij. qꝛ sicut di. arest. q̄ ps
anterior oīm animaliū quadrupedium
maior est ⁊ spissior ꝑte posteriori. Et iō
vt faciliter possent erigi ⁊ moueri poste
rius sicut et auterius pedes posteriores
sunt necessarij. Sic suo modo est d̄ pue
ris. scilicz quia pars anterior est ponde
rosior inferiori. et propter hoc incedūt
pueri super manus incuruati. et vtūtur
manibus pro pedibus in rependo. quia
nō possunt eleuare corpora sua. quoniā
superior pars corporis maior est infe
riori. Cum ergo iuuenescit homo. au
gmentatur pars inferior. et attenuat
pars superior corporis magis inferiori
vnde paulatim sursum erigitur. Dispo
sitio autem quadrupedū est econuerso
quia pars inferior primo est valde ma
gna. sed in iuuentute proficit pars supe
rior ⁊ eleuatur. Et propter hoc erit ele
uatio capitis ⁊ anterioris partis equo
rum. multo maior q̄ partis posteriorꝫ
Signum huiusmōi est sicut ibidem di
citur q̄ pullus equinus pede posteriori
tangit caput suuz. sed quādo intrat eta
tem nō potest facere idem. Item dicit
arestoteles libro. ij. q̄ pes sinister in ani
malibus in parte anteriori absolutus
non est. neq̄ ita leuis motus sicut sini
stra manus i hominibꝫ preter q̄ in ele
phante. Item Aresto. ibidem dicit q̄
elephas in sedendo flectit pedes suos.
sed non potest flectere quattuor simul
propter pondus corporis. sed flectit pe
des posteriores sicut homo. Item ibidē
dicitur q̄ volatile flectit pedes suos ad
posterius. sed alas que quidē sunt loco
manuū flectit ad anterius. Item ibidē
etiam dicitur q̄ pes dexter maioris est
motus generaliter in animalibꝫ q̄ pes
sinister. Et ideo dicitur q̄ animalia q̄
dam quādo ambulant primo mouent
pedem dextruz sicut leo et camelus ara
bicus. scilicet dromedarius. Aliquādo
tamen quedā aīalia mouēt pedē sinistrū
sicut vulpes et lupus. qui habent pedes
et tybias sinistre partis parte cōtraria
longiores. Et ideo semp claudicant a
dextris. a sinistris altius se erigendo et
se ad dextrum deprimendo. Est itaq̄
pes dexter maioris caloris. motus et
vigoris generaliter i aīalibꝫ q̄ sinister.

Et est signũ ad hoc qđ Galien⁹ sup am
phoris. dicit ꝙ mulier in vtero fetũ ge
rens ⁊ iunctis ⁊ ꝯpositis pedib⁹. dũ subi
to fuerit vocata. si masculũ habuerit in
vtero. primo ad mouendũ pedẽ dexterũ
admouebit. Si vero feminã gestauerit
ecõuerso. Item dr ab eodẽ li. ij. ⁊ iij. ꝙ
omẽ anial multoꝝ digitoꝝ in pedib⁹ est
multoꝝ filioꝝ. ⁊ ecõuerso. Item lib. ij.
Pedes oim q̃drupedũ sunt ex osse ⁊ ner
uis ⁊ modica carne. Similit⁹ ⁊ volatiliũ
et bipedum p̃ter hoiem. cui⁹ pedes sunt
subtus multe carnis. et hoc ꝓpter ossiũ
et neruoꝝ multipliciũ defensionẽ. Itez
sunt animãtia vtentia pede loco man⁹
vt simea in quadrupedibus. et psitacus
et porphirio in volatilib⁹. Nam pedum
adiutorio se iuuãt in cibando. Itẽ idez
li. xiij. Nullũ anial hñs scissuras mltas
in pede habet cornua. Et tñ omẽ aĩmal
hñs culmos in ore ꝓminẽtes. habz vn
gulas pedis scissas sic aper. Itẽ li. xiij.
Pedes in apib⁹ posteriores maiores
sunt q̃ medij vel anteriores ꝓpter am
bulationẽ. ⁊ vt cito eleuẽtur a terra qñ
voluerint euolare. Item li. xvi. Omẽ
anial q̃drupes hñs multas scissuras in
pedib⁹. vt leo canis lupus vulpes gene
rant filios cecos. De pedex̃o recollige.
qm̃ pes est in vltimo aĩalis ad ei⁹ perfe
ctionẽ lõgus plan⁹ ⁊ ꝯcauus. propt̃ for
tiorem vestigij imp̃ssionẽ. digitis etiaz
distinct⁹ propt̃ sui fortiorẽ detentõem.
Osseus ⁊ nerue⁹ propt̃ meliorẽ duratõ
nẽ. in aĩalib⁹ necessari⁹ ad eoꝝ erectõem
et motionẽ. Insup ad eoꝝ defensionez.
in volatilib⁹ scissi pedis ⁊ curui vnguis
ad victus acq̃sitionem. in volatilibus
clausi pedis ad sui regimen in aquis et
directõem. Et hec de pedum proprieta
tibus iam sufficiant.

Capitulum. LV.

De planta.

Planta pedis est extrema ps aĩa
lis a planicie sic dicta. Planici
es enĩ in ea sic exigitur vt for
tius terre imprimat̃. vt dicit ysid. du
riori cute vestitur q̃ cetera ps corporis
ne a spinis vl̃ etiã ab alijs obicibus pa
tiatur subito. ideo et animantiũ pedes
vngulis ⁊ etiã soleis muniũtur. ne de fa
cili calcando offendãtur. Plãte quoq̃
etiam toti⁹ corpis mole ⁊ pondere op
primunt̃. ⁊ iõ calceis et soleis indigent
ne ledant̃. vt dicit ysidorus ⁊c.

Capitulum. LVI.

De calcaneo.

Calcaneus posterior pars pedis
est ⁊ inferior a calcando dictus
quia eo terre vestigia imprimũtur. vt
dicit ysid. Et est rotũdus dispositione.
vt dic̃ ꝯstan. Et aliq̃ntulũ oblõg⁹. Ro
tund⁹. ne de facili ledat̃. oblõgus vt im
primat̃ firmi⁹. Solid⁹ etiã fuit fauctus
ne de facili p̃meret̃. Ex mollib⁹ ligami
nibus cũ cauilla colligat⁹. vt sursum et
deorsum facilius moueret̃ vulnera sibi
imp̃ssa difficilis sũt curatõis. tum pro
pter paucitatẽ carnis. tũ propt̃ motus
cõtinuatõem. vt dic̃ Constan. li. ij. c. x.

Capitulum LVII

De ossibus.

Icto de ꝓprietatib⁹ mẽbroꝝ p̃n
cipaliũ ⁊ officialiũ de consimili
bus membris et eorum cõditionibus.
nunc dicendũ est. et primo de ossibus.
Nam ossa sunt toti⁹ corpis solidamen
ta vt dicit ysidorus. In ipsis enĩ robur
consistit animalis. Sunt autem ossa ab
vsto dicta. quia ab antiquis vrebãtur
vel vt alij putant ab ore ossa dicun
tur. eo ꝙ in ore pateant. Nam vbi
q̃ cute et carnibus tecta celantur ex
cepto solo ore in quo ossa dentium de
monstrantur. Compago enim ossa ca
pitis sunt dicta. eo ꝙ sũt compacta ner
uis velut glutino quodã adhereant. ver
ticule autẽ dicũtur summe ossium par
tes. nodis grossioribus conglobate sic
dicte. eo ꝙ ad flexionem membrorum
vertantur. vt dicit Isidorus libro. xi.
Os est durior ⁊ siccior pars corpis ani
malis. Et hoc fuit necessariũ. aut quia
ossa sunt corporis fundamenta / super
que totius corporis fabrica est sita. et
ideo oportuit ea esse firmiora. aut qz
ab exterioribus defendunt interiora.

Sunt aũt ossa in corpe multa in specie diuersa. ⁊ hꝫ propt̃ maiorẽ corporis fortitudinẽ. vel ꝓpter mot⁹ leuioris facilitatẽ. vel propter cauendã nimiã corpis passibilitatẽ. Tãta em̃ est inter mẽbra corpis colligãtia ꝙ vno patiẽte oĩa cõpatiũt̃ Vñ nata fere oĩa duplicauit mẽbra vt si vnũ pateretur alterꝫ ꝯpateret̃ et iõ vbi oportuit plura cõpegit ossa In q̃ntitate sunt diuersa. qꝛ ĩ magnis mẽbris sunt magna / ⁊ in ꝑuis ꝑua Itẽ sũt qualitate diuersa cũ quedã sunt longa quedã rotunda. q̃dã ꝯcaua. q̃dã solida. Solida sunt q̃dẽ propt̃ maiorẽ firmitatem. Concaua ꝟo propt̃ maiorẽ mot⁹ leuitatẽ. Naꝫ qꝛ magna erãt ⁊ mobilia fecit ea natura ꝯcaua q̃ duabꝫ de causis medullis sunt plena. ne scꝫ cõcauitate frangerent̃ ⁊ vt inde nutrirent̃. Vñ per euaporationẽ medulle ꝑ poros ossium carnes q̃ sũt ipsis ossibꝫ viciniores / sũt ceteris dulciores. Sunt etiã ossa q̃busdã neruis inuicẽ cõstricta. ne ex nimio motu ossiũ se iungerent̃ / ⁊ sibi inuicem efficacius cooperẽt̃. In prima aũt ossiũ cõiunctione inest quedã viscosa hũiditas vt leui⁹ inuicẽ mouerentur Sunt etiam in extremitatibꝫ cartilagine vestita ne ex nimia ꝯfricatõe lederẽtur. hucusqꝫ cõstã. li. ij. c. ij. Scd̃m aresto. eni li. xij. ossa fuerũt creata ꝓpt̃ salutẽ corpis mollis qm̃ natura ei⁹ est valdꝫ dura. In animali carẽte ossibꝫ est mẽbꝝ ꝯueniẽs ossibꝫ eoꝝ defectũ supplens sicut arista in piscibus. sic ⁊ oĩm principiũ venarũ est cor vl̃ epar. sic spondile dorsi oĩm ossium principiũ est sup qd̃ fundant̃ et radicant̃ oĩa ossa sicut nauicl̃a sup carinã suam Natura itaqꝫ ossiũ est cõtinua cũ spondili. qm̃ ossa spondilia sunt custodientia teneritatẽ corpoꝝ aĩaliũ. et ossa q̃ vicinãtur ventri sunt parua vt non ꝓhibeant tumorẽ ventris ꝓpter cibũ aĩalis Itẽ idem. Ossa masculoꝝ fortiora sũt ossibus feminaꝝ generaliter ⁊ duriora et maxĩe ossa leõis / q̃ ꝓpter sui duriciẽ ex se ignẽ mittũt more lapidis si ad se inuicẽ collidant̃. Ossa ꝟo auiũ sunt debiliora aliis ⁊ simil̃r pisciũ. Itẽ idẽ arestoteles li. iij. Ossa abscisa nõ recrescũt sicut nec cartilago. qꝛ creatio illi⁹ est ꝓpinqua creationi illoꝝ. cũ cornua ⁊ vngule aĩaliũ ⁊ auiũ rostra pñt ad ignem mollificari ⁊ incuruari. ossa nec incuruant̃ nec mollificant̃ nec flectũtur. sed cõtundũtur. Itẽ idẽ aresto. li. xij. Aĩal hñs spinas loco ossiũ est pauci sanguis Itẽ om̃e aĩal hñs dentes in vtraqꝫ mãdibula habet ossa medullata. ⁊ ipoꝝ medulla similis est pinguedini. Quedã tñ ossa sunt spissa ⁊ dura vñ vident̃ esse sine medulla. vt ossa leonis ⁊ elepant̃. qꝛ medulla talium aĩalium latens est in poris ossiũ ⁊ occulta. Recollige igit̃ breuiter ex p̃dictis ꝙ ossa sunt toti⁹ corpis fundamenta frigida dura ⁊ sicca et ꝓpt̃ dominiũ frigiditatis naturalit̃ sunt alba fortiora ⁊ frigida ⁊ firma. interi⁹ ꝯcaua. medullis plena. ligamentis neruosis cõiuncta. cõtinuo se supportãtia Nã minora sup maiora radicant̃ ⁊ maiora minoribꝫ miro nature artificio coaptãtur. Sunt etiã cute et carne vestita q̃si vtriusqꝫ fulcimenta inflexibilia nerui naturali iunctura a calore carnis ⁊ sanguinis temperamẽtũ recipientia. Sunt etiã ex se insensibilia. tñ vehemẽtẽ inferũt corpori lesionẽ. qñ sunt conscissa vel confracta. et hꝫ ꝓpter neruoꝝ vicinitatem. quoꝝ ligamẽtis sunt inuicẽ cõiuncta. Cõtingit aũt ossa pati ex cã extrinseca sicut ex fractione. ꝯcussiõe. abscisione et iuncture egressione / ⁊ hmõi. qñqꝫ ex cã intrinseca. ⁊ hoc aliquotiẽs ex materie furiose corrosione. vt patꝫ in erisipilam. i. ignẽ sacrũ patientibꝫ. qñqꝫ ex nimia humoꝝ in iuncturis ossiũ aggregatione ⁊ repletiõe / vt pꝫ in arteticis. et quandoqꝫ ex medulle interioris corruptione vt accidit in leprosis. q̃ndoqꝫ ex humoris medullaris cõsumptõe / vt accidit in ethicis ⁊ cõsumptis Dolor autem ossiũ tanto est grauior ⁊ etiã ꝑiculosior / quanto in ꝓfundioribus ossium concauitatibꝫ radicatur Unde ossa corrupta carnẽ sibi ꝓximã paulatim corrũpunt et putrefactionẽ inducunt ⁊c.

Capi. LVIII.

De medulla.

m Edulla ſm Iſido. eſt appellata eo ꝙ madefaciat oſſa. Irrigat enī ⁊ cōfortat oſſa. vt ſcz eoꝝ tēperet qualitatē frigidā. Eſt autē medulla ſm Conſtantinū ſubſtantialiter calida ⁊ humida ⁊ ex puriſſimis ꝑtibus ⁊ vnctuoſis humoribꝰ nutribilis in oſſiū cōcauitatibus generata. vñ ſua caliditate oſſium tēperat frigiditatem. ⁊ ſua humiditate eoꝝ ſiccitatē irrigat. ⁊ ſua ſubſtantiali ꝓprietate virtutē animalis nutrit ⁊ cōſeruat. Medulla enī influentiā ſpirituū recipit a cerebro ⁊ ꝑcipue medulla oſſiū ſpondiliū. que a phiſicis nucha appellatur. ⁊ hec medulla mediantibus q̄buſdam neruis ſubſtantiā ⁊ motum membris ſub collo poſitis adminiſtrat. vt dicit Cōſtantinus libro. ij. ca. x. Medulle etiā ſm Iſido. ſua ſubtilitate ⁊ liquida vnctuoſitate ꝑ oſſa euaporāt ⁊ liquorē tenuē deſudant. qui liquor calore venereo reſolutus in renibꝰ animaliū amoris ⁊ voluptatis generat incentiuū. vide ſupra de renibus Unde ⁊ animalia que habēt oſſa medulla plena in libidinē ſunt prona. Ut dicit Uarro. q̄ vero habent ſolida ⁊ medullis vacua rarius in venerē cōmouenſ. vt patz in elephāte. Medulla enī vt dicit varro naturā lune imitaſ. nam creſcēte luna creſcit. ⁊ decreſcēte decreſcit. Uñ ꝑ occulta quedā reſpiracula vim lune ſentiēs ſm mutatōem minoraſ in ſua ſubſtātia vel augetur. hoc eſt videre in animalibus ⁊ etiā arboribꝰ quarū humor medullarꝫ ſuꝑabundat in plenilunio ⁊ in nouilunio depauꝑatur. Unde tunc arbores inſerere nō eſt bonū. quia fructus efficiūſ vermiculoſi ⁊ de facili cōputreſcūt. ⁊ hoc forſan accidit ꝓpter ſuꝑfluam humiditatē quā ſurculus tūc inſertus cōcipit ī medullā cuius ſuꝑfluū nō poteſt regi ⁊ dirigi a natura. vñ talis humor trāſmiſſus ad fructus eſt cauſa vermiculatōnis ⁊ celeris putrefactōnis Itē dicit Areſto. li. xij. ꝙ anīal habēs dentes in vtraq̄ mādibula habet medullā ſilem pinguedini ⁊ quedā animalia nō habent multum de medulla ſicut leo qui habet oſſa dura ⁊ ſpiſſa in q̄bus parū eſt de medulla. et iō fingitur ꝙ omīno medullā nō hēat. ⁊c. Medulla ſm dyaſ. medicinalis eſt valde ⁊ precipue volatiliū ⁊ animaliū ſilueſtriū. Nam labiorū ſanat excoriatōes ⁊ eorū vlcera cōglutinat. et etiā ſciſſuras auriū dolorē mitigat. glandiū duriciem emollit. pedū veſicas ſanat. dolorē gutturis mitigat ⁊ māmillaꝝ. ptiſicis ⁊ ethicis ſingulare eſt remediū. Uirtutē enī reſumptiuā habet. vnde ⁊ humorē deꝑditum in membris reſtaurat.

Capitulum quinquageſimūnonum. De cartilagine.

c Artilago eſt oſſiuz teneritudo. Et dicta eſt cartilago eo ꝙ leui ictu caret dolore dū plectiſ. vt di. Iſid. vt patet in auribꝰ ⁊ naribꝰ ⁊ coſtarū extremitatibus Nā cartilaginoſa duriora ſunt carne ⁊ oſſibus molliora. Fecit autē natura talia loca talis diſpoſitōnis ne forte rumperenſ cū plicarentur. vt dicit Conſtan. li. ij. ca. ix. Ueſtit autē cartilago extremitates oſſium ne in ſuis iuncturis ex mutua cōfricatōne exaſpenſ. ⁊ vt facilius oſſa cū carnibus iungerentur. Dicit aūt Ariſto. li. xiij. ꝙ cartilago abſciſa nō recreſcit. qꝛ eiꝰ creatio creatōni oſſis eſt ſimilis. nec habet cartilago ex ſe ſenſum aliquē ſed tantūmodo neruꝰ coniūctus cauſa eſt ſenſus ⁊ motus quādo ſentit vel mouet. vt dicit Conſtanti. In medio āt cordis animalis eſt os cartilaginoſum in ſua latitudine poſitū. ⁊ hoc ſedes cordis eſt appellatū. vt dicit Conſtan. li. iij. ca. xx. ⁊c.

Capitulum ſexageſimum. De neruis.

n Erui ſunt corporis ꝑtes q̄s greci vocant neuros. eo ꝙ artuum cōiunctōnes his fortius cohereant. Maximā enim virtutē facere neruos certiſſimū eſt. q̄ quāto fuerūt denſiores tanto ꝓpenſius augent firmitatez. vt dicit Iſi. ſm Conſtan. aūt fuerūt neceſſarij vt ſenſum ⁊ motū deferrēt membris. ꝑcipue oſſibus ⁊ cartilaginibꝰ ⁊ huiuſmodi. que ex ſe ſenſum nō habent neq̄ motū. Oīm aūt neruoꝝ ꝑcipuū fun

damentū est cerebrū. quia volūtarij motus ⁊ sensuū est principiū. Om̄es autē nerui aut de cerebro ꝓcedūt aut de medullis cerebri. i. de medullis spondiliū. tale mediū fuit necessariū. ne si immediate om̄es a cerebro ꝓcederēt aut rumpendo lesionē incurrerēt aut ꝓpter nimiam vie longitudinē a principio sensus in actu sentiēdi ⁊ in potentia vegetandi tantā potentiā nō haberēt. Nerui ergo a cerebro procedentes sunt molliores. De nucha aūt. id est de medulla spinali sunt duriores. sꝫ exeūtes a prora cerebri sunt mollissimi. qꝛ sensum portāt alijs. nā mollicies cito mutat̄ inter sensualitates. ꝓcedētes v̄o a puppi fuerūt duri vt motū possint pati. qꝛ mollia veloci motu cito rūpunt̄. Neruoꝝ āt a cerebro exeūtiuꝫ sex sunt paria quoꝝ primū par ꝓgredit̄ ad oculos ⁊ alia organa sensuū vt eis deferāt sensum ⁊ motū. hi et alijs neruis cōcauiores et molliores et maiores sunt. ideo magis cōcaui vt amplior spūs ꝑ eos sensibus administret̄. sunt et maiores ne eoꝝ cōcauitate eorū substātia rūperet̄. et vt maior quātitas spirituū ī eis includeret̄. Fuerūt ⁊ molles vt in eis sensus veloci⁹ ⁊ expedicius ꝑficeret̄. Hi nerui in egressione a cerebro sunt molles ⁊ lenes. sed quāto plus elongat̄ tāto duriores efficiūtur. Scd̄ꝫ par neruoꝝ incipit a posteriori ꝑte priorum. ⁊ illud par exit ꝑ quoddā foramen vicinū cōcauitati oculorū ⁊ oculis motū tribuit. Par tertiū incipit retro post secundū ⁊ ꝑ sedem capitis exiens a puppi cerebri in quatuor neruos ꝑticl̄ares se diuidit. ⁊ ꝑ diuersa loca reticulariter se diffundit. Quartū par prīo pari coniungit̄. sed ab eo diuisum post matrē piam dispgitur. vt ꝑ ipsam sibi tactus p̄beat̄. Quintū vero par in egressiōe sua in duos diuidit̄ neruos. quoꝝ vnus auriculariū foramina intrat ⁊ ibi se dilatans auditū aurib⁹ administrat. ali⁹ ad maxillas ꝑ tympora se diffundēs membroꝝ collateraliū adiuuat actōes. Sextum vero par a puppi videt̄ exire. et ab vnoquoqꝫ horꝝ triū iterꝝ alij exeūt. et ad motū sensus ꝑficiendū inferi⁹ ⁊ supius vniformiter se diffundūt Et adhuc preter ista paria exit a puppi par vnū et ex isto nucha ortū sumit. hoc ꝑ lacertos lingue ⁊ gutturis se diffundit. ⁊ eis motū ⁊ sensum tribuit. Preter neruos iā dictos om̄es alij nerui corporis a cerebro quidē egrediunt̄. s. nucha. id est medulla spondiliū mediante. In vniuerso v̄o dicunt̄ esse duo neruoꝝ paria. et. xxx. ⁊ vnū tantū impar. ⁊ hi om̄es multipliciter defendūtur. ⁊ cōcatenatōnib⁹ corpis ⁊ mēbroꝝ miro nature artificio vndiqꝫ diuidūtur. Hucusqꝫ Constā. li. ij. ca. x. ſm Arest. li. iij. in locis ossiū est multitudo neruoꝝ. ⁊ neruus natural̄r in lōgū fundit̄ ⁊ nō in latū. ⁊ ipse extēdit̄ extēsione multa. ⁊ in circuitu nerui est humiditas viscosa cōseruās neruos. et omne animal hn̄s sanguinē habet neruum. et neruus p̄scisus nō recrescit nec diuisus recōiungit̄ sicut vena q̄ scꝫ in scisa de facili reitegrat̄. Dicit etiā idē li. xix. ꝙ maxima virtus animaliū est in neruis. et maxime in thauro q̄ quāto senior tāto durior ⁊ fortior. et durior ei⁹ neruus est vnde extēdit̄ sicut corda. Recollige igitur ex p̄dictis ꝙ neruus a cerebro prīcipiū sumit. ⁊ ab eo sensum ⁊ motū recipiens alijs sensum tribuit. ꝑtes corpis diuisas colligit ⁊ annectit ī suo exitu mollem. sed in fine duꝝ se on̄dit in sua cōcauitate spm̄ recipit ⁊ custodit sua flexibilitate ossa inflexibilia flectit. Diuersas passiones in se recipit. vt dicit Cōstan. s. inscisionē. puncturā. cōtractōem. relaxatōem. opilatōem. vt patet in pātegni li. ix. ca. viij. et libro. xi. ⁊c.

Capitulū sexagesimumprimū: De venis.

Vene sunt dctē eo ꝙ sunt vie natantis sanguinis atqꝫ riui per totū corp⁹ diuisi. q̄bus vniuersa membra rigant̄ ⁊ nutriūtur. vt dicit Isid. Incipiūt āt vene ſm Constāti. ab epate sicut arterie a corde. nerui a cerebro. Et fuerūt vene necessarie sicut vasa sanguinis vt sanguinem ab ipso epate ad mēbra toti⁹ corpis nutriēda deferrēt. Sūt āt vene necessarie nature teneriorꝫ

atq; mollioris q̄ nerui. ideo vt epatis
nature vicinio mutarēt aliq̄ntulū san-
guinē ad se venientē. Sūt aūt vene om
nes ex vna tunica facte. nō ex duab⁹ si-
cut arterie. Nā arterie spūs recipiūt et
custodiūt Uene igit̄ exeūtes ab epate ab
ipso velut a matre nutrimentū sanguis
sugūt. ⁊ ꝑm vniuscuiusq; mēbri exigētiā
ip̄m distribuūt Uñ ꝑ singulas ꝑtes cor
ꝑis se diffundūt. et miro quodā nature
ingenio sibi mutuo subseruiūt. Int̄ ali
as autē patētes ⁊ occultas est vena que
etiam vocat̄ arteria. que nature fuit ne
cessaria vt calorem naturalē a corde ad
om̄ia alia mēbra deferret. Sunt autē he
arterie ex duab⁹ tunicis vel pellicul̄ cō-
posite. ⁊ sunt in forma similes in substā-
tia dissimiles. Eaꝝ interiora sunt villo
sa quaꝝ substātia est dura. ⁊ mlto gros
sior q̄ sint exteriora Extrinsec⁹ aūt sunt
villose ꝑ longitudinē quarū substātia ē
dura ꝓpter necessitatē motus. s. dilata-
tōis ⁊ cōstrictōis. Nā dilatādo seip̄am
a corde recipit ⁊ hoc ꝑ villos longitudi
nis. Cōstringēdo autē se fumosam su-
ꝑfluitatē expellit qd̄ fit pāniculis in la-
titudine villosis in q̄bus retinet̄ spiri-
tus q̄ a corde trahit̄. vñ duriores sunt
exterius om̄ibus alijs venis qd̄ fuit ne
cessariū ne forte rumperētur. He āt ve-
ne a corde incipiūt a sinistra cōcauitate
Ex hac eni ꝑte dicūtur due pulsatiue.
quarum vna interior panniculū habet
mollē. ⁊ hec vena pulsatilis vocat̄ q̄ ne-
cessaria fuit. ideo vt multā quantitatē
sanguinis ⁊ spūs pulmoni deferret ⁊ ae
rem excipet quē admisceret sanguini ⁊
eius feruorē tꝑaret. Hec vena pulmo-
nē intrat ⁊ ibi multiformiter diuiditur
Altera arteria est priore maior quam
Aresto. horren vocat. Illa a corde ascen
dendo in duas ꝑtes diuidit̄. Nā vna tē
dit sursum deferēs sanguinē depuratū ⁊
spm̄ vitalē ad cerebꝝ vt inde spūs ani-
malis generet̄ nutriat̄ ⁊ cōseruet̄. Alte
ra vero descendit inferi⁹. ⁊ hec dextrorsuꝫ
⁊ sinistrorsum. antrorsum ⁊ retrorsum.
multiplr̄ diuidit̄. Hucusq; Constanti.
libro. ij. capol̄. xij. Recollige igitur q̄ ve
na est vehiculū sanguinis. custodia vite
animalis quatuor humores sanguine-
os cōtinēs in se depuratos. q̄bus singu
le ꝑtes corꝑis nutriunt̄. Insuꝑ vena ē
cōcaua vt facilius sanguinē recipiat et
ꝑm nature indigentiā vena ad venā san
guinē reducat ⁊ trāsfundat. Uena etiā
sanitatis ⁊ infirmitatis est nūcia. Nā ꝑ
arteriaꝝ pulsum ⁊ venaꝝ dispositōem de
debilitate cordis siue fortitudine a me
dico iudicat̄. vena etiā si corrupta fue-
rit corrupti sanguinis ꝯtentiua. totius
corꝑis est corruptiua. vt patet in lepro
sis. quoꝝ sanguis est corruptissim⁹ in ve
nis a quib⁹ mēbra nutriūtur sugēdo. in
sanabliē cōtrahūt ⁊ corruptā infirmita
tē ⁊ corruptōem. Uena etiā in brachio
ledit̄ cōtrahit̄ ⁊ aꝑitur. vt ex ei⁹ lesione
toti⁹ corporis infirmitas subleuet̄. vene
etiā nimis anguste carne vel pinguedīe
nimis presse min⁹ hñt de sanguine ⁊ spi
ritu q̄ alie. Et iō in eaꝝ substātijs calor
naturalis deficit ⁊ vitalis spūs minora
tur. vñ et talia animalia min⁹ viuūt. vt
dicit Cōstan. li. xi. c. xvij. Aristo. āt di-
cit li. ij Uena inq̄t si fuerit abscisa vel in
scisa crescit ⁊ recōiungit̄. quod nō facit
neruus. Itē idē li. vi. Quales sunt ve-
ne sub lingua animalis tales sunt in co
lore fetus eius Uñ dicit q̄ oues hñtes
sub lingua venas albas habent fetus al
bos ⁊ econuerso Quere supra de propri
etatibus lingue. ⁊c.

Capitulum sexa-
gesimū secundū. De carne.

Caro aūt ꝑm remigiū a carie est
dicta. i. putredine. Est eni caro
vt dicit Greg. alterabilis. ⁊ per
cōsequēs de facili putribilis Et cū caro
multiplex sit. vt dicit Greg. q̄ alia ē ca
ro piscium alia volatiliū vel volucrum
alia serpentū In hoc humana caro obti
net priuilegiū. q̄ caro humana forme
nobilissime. s. rationali aīe est cōiuncta
ideo qd̄ sup̄ omnia mirabilissimū est in
nouissimo tempe caro hoīs caro dei est
effecta. quādo verbū caro factū est ⁊ ha
bitauit in nobis. q̄ndo caro que erat ex
cōditōne infima ex assumptiōe quidē a
verbo sup̄ma oīm est effecta. vt d̄t Greg.

Est autē caro ſm Conſtā. naturaliter calida et humida caloris naturalis fomentū. oſſium neruoꝝ ⁊ lacertoꝝ cooꝑimentū eoꝝ defenſio ⁊ frigiditatis eorū tꝑamentū. Cuius tres ſunt ſpēs Quedā enim pars muſculis neruis ſiue cordis eſt admixta. ⁊ dr̄ lacert⁹ Alia ꝑs eſt inter duꝝ ⁊ molle tempata ſicut cartilago. Tertia ꝑs eſt inter hec glādulosa caro ſola que maxime eſt in dorſo ⁊ in gingiuis. Caro autē que in coxaꝝ iacet ꝑte exteriori. oſſiū ſuꝑ eā quieſcentiū eſt q̄ ſi culcitra ⁊ neceſſariū fulcimentū Caro vero dorſi tā interior q̄ꝫ exterior fuit neceſſaria duab⁹ de cauſis. Nā medullam ſpondiliū ſcꝫ nuchā calefacit. ⁊ concauitatē inter oſſa replet ⁊ cuſtodit neruos ne aſcendētes ⁊ deſcendentes ꝓpter vie longitudinē diſrumpant̄. ꝯtra aerꝫ intemperiē ⁊ extrinſecā leſionē dorſi maxima defenſio ē. Caro v̄o inter dentes eorum ſeruat radices. nutriēs eas vt ſint ſtabiles Caro autē glādulosa eſt triplex Quedā humectat vt caro māmillaꝝ et glandes ſub lingua q̄ generāt ſaliuam. ne os ⁊ lingua ⁊ maxille ſiccitate nimia in motu intro retardent̄. Alia vero ꝑs nodoſa ⁊ glandulosa loca replet vacua. ⁊ venaꝝ ac neruoꝝ fouet loca. ⁊ eaꝝ recipit ſuꝑflua que reſudāt. Tertia v̄o circundat ſtomachū ⁊ inteſtina cui admiſcent̄ neruoꝝ et arteriaꝝ quedā reticula motū ⁊ ſenſum interiorib⁹ deportantia. nec illaꝝ via fuiſſet tuta niſi eis eēt ſubſtrata hec glandulosa caro vt nerui ⁊ arterie ſuꝑ eaꝫ ſuaui⁹ q̄eſcerēt vt ſi q̄d eis durū occurreret forte. mollē locum ad quē refugerēt inuenirēt. Hucuſq̄ꝫ Cōſtan. li. ij. ca. xiiij. Caro v̄o inter pinguedinē ⁊ maciē tempata laudabilis eſt et ſana precipue quādo corrupto ſanguine nō eſt intermixta. vl̄ ab eodē generata vel nutrita. qꝛ talis caro principium eſt corruptōis. ſicut dicit Arest. li. iij. et Conſtā. li. xi. ca. xvij. Dicit etiā Arest. xij. ꝙ caro nimis abūdans impedit ſpiritus opatōes. Et iō creatio capitis n̄ fuit ex multa carne vt eſſꝫ melioris ſenſus ⁊ intellectus ꝑfectioris. Itē idem li. i. Quādo locus circa oculos eſt mute carnis maliciā deſignat diſpoſitōis ⁊ aſtutiā ⁊ maliciā conſuetudinis ⁊ male formatōis. i. defectū informatiue v̄tut̄ Unde ſi fuerit caro vel maſſa carnea mlta nimis ⁊ virtus informatiua debilis mōſtruoſas generat in corpe paſſiones ſicut dicit ibidē li. xvi. vt ponit exēplū de muliere. q̄ credidit ſe cōcepiſſe fetū. et tandē peperit horridū carnis fruſtū q̄ a medicis mola dicit̄. ⁊c̄. Pars etiā corꝑis carnoſa tenera eſt ⁊ mollis. ⁊ iō impatiēs eſt laboris Unde dr̄ li. ij. ꝙ pedes cameli ſunt multe carnis ſicut pedes vrſi. quapropter fiūt camelo ſotulares de corio fortes qn̄ debent laborare vt auferat̄ ab eis dolor. Nec etiā caro eſt ſicut dic̄ idē li. xiij. primū inſtrum̄tū ſenſus nec eſt membꝝ ꝯueniens ſenſui. ſed neru⁹ eſt organū ſenſus intra carnē. Et iō caro mortua vel p̄ſciſa nihil ſentit. qꝛ ex ſe nō habet principiū ſenſus ſed ex neruo Quo corrupto vel ex toto opilato fit inſenſibilis ipſa caro vt pꝫ in paliticis Om̄es aūt aues curui roſtri ⁊ acuti vnguis veſcūtur carne. ſil̄r ⁊ fere ⁊ eaꝝ p̄da eſt caro ꝓpter neceſſitatē victus. vt dr̄ lib. xiiij. Aues autē prede q̄ ſunt pauce carnis ſunt animoſe ⁊ boni volat⁹ ⁊ acuti viſus ſicut ibidē dicit̄. Aues aūt multe pinguedinis ſunt tardioris motus ⁊ volatus ⁊ piguiores ⁊ carnoſiores ſunt in hyeme q̄ꝫ in eſtate. tū qꝛ pori tūc claudunt̄ ⁊ humores in pinguedinē ⁊ carnē cōdenſant̄. Tum etiā rōne q̄etis. quia de loco ad locū min⁹ ſolito tūc mouētur. ſicut dicit Iſaac in dietis.

Capitulū ſexageſimumtertiū. De pinguedine.

Pinguedo eſt res humida ſuper pelliculas ⁊ loca neruoſa collocata. vt dicit Conſtāti. Sanguis eni ſubtilis ⁊ vnctuoſus pinguedinem nō cōgregat in locis calidis ⁊ ſibi penetrabilib⁹. ſed cū ꝑuenerit ad loca natural̄r frigida ibi cōgelat̄ tandē et in pinguedinē ꝯuertit̄. Qd̄ fecit natura ex neceſſitate magna. vt ſcꝫ nerui et pellicule natural̄r ſicce pinguedinis humiditate tꝑarent̄. ⁊ difficili⁹ caſu aliquo rūꝑent̄.

et vt ex calore pinguedine interclusa in-
teriora ab exteriori frigiditate aer' mu
nirent. vt dicit Constā. li. ij. ca. xiiij Et
Arest. li. ij. Pinguedo ex sanguine indi
gesto in corpibus animaliū generat. et
maxime propter puitatē mot'. Et q̄n-
tomagis augmentat pinguedo. tāto di
minuit sanguis. vñ in hoīb' valde cras-
sis est sanguis paucus. Itē li. xiij. Mo-
tus dissoluit pīguedinē. silr ⁊ calor. vñ
in omībus aīalib' renūculus dexter mi
noris est pinguedinis q̄ sinister. et est
altior. qz in dextra pte calor natural' for
tior est q̄ in sinistra ⁊ maioris est mot'
Pinguia vero corpa sm Constāti. et ni
mia adipe r̄pleta pessima sunt ⁊ pessimis
morbis appropriata. qz natural' calor in
hmōi corpib' sepius suffocat. ⁊ via spiri
tuū opilatōe pinguedinis intercludit.
et ad regimen neruorū ⁊ arteriaꝝ spiri-
tuū influētia denegat. Et dicit ibidē. q
omīa corpa pinguia propt' supfluā hu-
moꝝ abundātiam in eis adunatā plixi
orē incurrūt infirmitatē ⁊ curā tardiorē
Nā pondere pinguedinis pressa. ad nul
lū se mouēt exercitiū. ⁊ calor naturalis
auget. ⁊ sic pinguedo cōgelata dissolui
tur. vñ ⁊ calor naturalis deficit. ⁊ mors
subitanea seq̄tur nisi forsan citi' occurra
tur. vt dicit Cōstā. li. xi. ca. xvij. Recol
lige igit q pinguedo vnctuositate sua ē
ignis nutritiua. sua aerea leuitate rei
supficiē petitiua. neruoꝝ ⁊ iuncturaꝝ mi
tigatiua. defensiua ⁊ relaxatiua. pellis si
ue corij remollitiua. poroꝝ inferioꝝ opi
latiua. caloris naturalis conseruatiua.
vacuitatis ⁊ cōcauitatis corpis repleti
ua. rugaꝝ cutis extēsiua. venaꝝ ⁊ arteria
rum corpis cōpressiua. actionū anime
sensus. s. ⁊ rōis īpeditiua. ꝯplemēti gene
ratōis aīalium tardatiua. Dicit etiā in
amphoris. q mulier nimis pinguis nō
cōcipit. si nō marcescit nec mirū qz pin
guedo viā matricis intercludit Est eti
am pīguedo humectiua. de facili enim
nō siccat Vñ dicit Arest. li. iij. q brodiū
animalis abūdantis in pinguedine nō
coagulat sicut eq̄ ⁊ porci. Itē omē anīal
habēs pīguedinē nō sepatā a carne est
pauce pinguedinis in ventre. ⁊ cum ven
tres erūt pui caro erit multe pinguedi-
nis. Item idē. qd est prope pupillā ocu
li in omībus aīalib' est multi sepi q̄uis
oculus sit dur'. ⁊ omē aīal multi sepi est
pauci seminis siue sit mas siue femīa. ⁊
nō habet sepū animal habens dētes in
vtraq̄ mādibula. vt dr ibidē. mox aūt
quādo a corpe extrahit in aere frigido
coagulat. Est autē idem sm substātiam
pinguedo adeps ⁊ aruina. Sz vt dicit
Isi. Aruina est pinguedo adherēs cuti.
Adeps ē pinguedo intestina obuoluēs
⁊ mēbra interi' custodiēs. zirb' vocatur
pellicula cui adheret pinguedo illa q̄ a
multis alluta dr. ⁊ de his dr ꝟsus Intus
adeps. aruina foris. pīguedo fit vbi vis
id est cōuenient pinguedo de oībus dr.

Capitulum sexa-
gesimūquartū. De cute.

Cutis est prima ps in superficie
corpis aīalis. ⁊ est sic vocata sm
Isido. eo q corpi supposita inci
sionē patiat. Cutin enī grece incisio dr
latine. Dicit ⁊ pellis eo q exteriores re
pellit a corpe iniurias. vētos scz ⁊ pluui
as solisq̄ perferat molestias ⁊ ardores.
Pellis enī abstracta mox coriū dr. Co
riū autē diminutiue caro dr eo q caro
corio tegat. vt dicit Isid. Est igitur cu-
tis exteriori corpis supficies carnem ⁊
ossa circūplectēs. ⁊ omīa interiora mu-
niēs atq̄ tegēs. ⁊ sm variam membroꝝ
necessitatē nūc se contrahēs nūc se extē
dens. Est etiā pro interioꝝ defensiōe va
rijs aeris passionib' se exponens. Habz
cutis naturalē tenuitatē. vt dicit Con
stan. ne corp' nimis occupet. habet ⁊ soli
ditatē vt facili' qd interi' est cōtineat ⁊
exteriori lesioni obuiet ⁊ resistat. Est āt
cutis mollior in hoīb' q̄ in alijs aīalib'.
⁊ hoc ꝓpter bonitatē tact'. si enī foret du
ra ⁊ spissa sicut teste conchiliū nihil sen
tiret. sipilosa sicut asinoꝝ pilorū massa
sensum tactus attenuaret Vñ in volis
manuū subtilior ē substantialiter cutis
supficies q̄ in alijs ptibus corporis vt
citi' ad tactū immutaret Est autē cutis
tota porosa precipue cutis capitis ꝓpter
necessariā fumose supfluitat expulsiōs

per calorē enim pori aperiūtur. ⁊ ea que inter cutē ⁊ carnem sunt supflua per vapores ⁊ sudores expurgant. Cutis etiā hois nō in omib⁹ membris est eq̄lis. nā cutis faciei est alijs tenuior ⁊ subtilior. ⁊ hoc propter sensus pfectōem ⁊ decoris ostensionē. Si enim fieret nimis grossa rubori sanguis puia nō esset. Si nimis spissa opationi sensuum qui vigent in facie nō cōueniret. Sic autē cōiungit cutis cū suppositis q̄ de facili excoriari nō potest ⁊ potissime in volis manuū et plantis pedum in quib⁹ adhæret neruis cordis ⁊ lacertꝫ. vt dicit Constā. Dicit autē Aresto. li. iij. q̄ fm colorē corij variant colores vnguiū ⁊ soleaꝝ ⁊ pilorum in aialibus. qꝛ si nigra fuerit cutis ⁊ p̄dicta erūt nigra. ⁊ si alba. alba. Et om̄e animal habēs sanguinē habet coriū. et coriū abscisum caret sensu Et habet hoc propriū coriū q̄ cū fuerit in aliquo loco carente carne nō recrescit abscisum nec cōsolidatur. vt patet in p̄pucio et in extremis palpebraꝝ. Item libro. xix. Cutis in q̄busdam animalib⁹ est rara. in q̄busdā spissa. fm dominiū humoris grossi vel tenuis. Vñ ⁊ pili grossi generātur ex cute grossa. ⁊ tenues ex tenui. Item in senectute cutis grossescit ⁊ idurescit cōtrahit ⁊ corrugat apud senectutē propter defectū caloris ⁊ cōsumptōem humoris naturalis. ⁊ tūc immutat species Patitur autē cutis sicut et alia mēbra q̄nq̄ ex causa intrinseca sicut ex vulnere discōtinuatōem. ex calore exustionē ex frigore pallorē vel liuorē seu qualemcūq̄ discoloratōez. quādoq̄ ex causa intrinseca sicut ex cōsumptōe humiditatis substātialis corrugatōem vt in senibus quādoq̄ ex humoris infectōne. vt in morphea ⁊ in leprā patientib⁹. Nam natura materiā infectā expellit ab interiorib⁹ vsq̄ ad cutē que sub cute manēs ipsam immutat. ⁊ supinducit infectiōz aliquādo. quādoq̄ squamositatē. quandoq̄ pruriginē ⁊ impetiginē. quandoq̄ cutis excoriatōnem ⁊ multiplicē aliam passionē. Pelles autē animaliū infinitis vsibus hominū accomodātur. vt vestiture. armature. scripture. caligature et huiusmodi. que longū esset enarrare. vt vix inuenit animal aliqd cuius pellicula alicui vsui hominū nō sit apta. sed hec dicta iam sufficiant. ⁊c.

Capitulū sexagesimumquintū. De pilis.

Pilus de pelle de qua exit est dictus. vt dicit Isido. Nascūtur aūt pili ex fumo calido et sicco. vt dicit Cōstan. Subtilitas enī fumi [illegible] egredit per poros exteriori aere exic[illegible]tur. ⁊ dum mollicies exterioris fumi exit. exeuntē ⁊ nō se diuidentē aer exiccat ⁊ in naturā pili cōuertit. Sunt aūt pili iuuamentū corpis pariter et ornamentū. vt dicit Constā. li. ij. ⁊ vl. Dicit Aresto. li. iij. q̄ pili nō crescūt nisi in corpibus animaliū generantiū aialia. Variātur autem pili fm varietatē corij aialis in quo crescūt. vt dicit libro. xix Nam aialia grosse cutis grossum hñt pilum. et hoc accidit ꝓpter multitudinez terrestris ptis. et viaꝝ siue poroꝝ amplitudinē. Et cum cutis fuerit cōtinua et spissa erūt pili multū tenues ⁊ subtiles propter stricturā viarū. ⁊ quādo humor fumosus qui est in cute fuerit velocis siccitatis nō erunt pili magni neq̄ longi ⁊ cum fuerint grossi ⁊ pingues erūt ecōtrario. et propter hoc elongant capitis pili hominis valde / qꝛ ille humor pinguis est nec de facili desiccat. et ideo habitātes in regione humida humidā habentes complexionē lenes habēt pilos et molles. sicut illi qui morant in tracia ⁊ econuerso. duros habent ⁊ crispos pilos. qui calidā ⁊ siccā inhabitāt regionem p̄sertim si consimilē habuerint cōplexionem. Nam ex calore corrugātur et obuoluūtur. sicut ibidē dicitur. et efficiūtur pili cripsi in nascendo de cute. quia p duas vias cōtrarias egrediunt Pars enim terrestris fumi calidi ⁊ sicci egredientis mouet inferius. Pars autem calidi mouetur supius. et sic inuoluūtur pili et efficiūtur crispi. ⁊ quando senescūt animalia habētia pilos indurescūt tunc pili plusq̄ prius sicut indurātur plume auium. ⁊ hoc propter pau-

citatem humoris. Item ibidē dicitur. cum castratur homo nō crescūt in eo vlterius pili. ⁊ hoc propter paucitatē humoris. et hoc est propter caloris ⁊ hūoris in membris principalib⁹ diminutionem. Item pili quādoq; diuersificantur ex causa extrinseca Nam vt dicitur ibidē. xix. Aque calide faciunt pilos albos. nigros frigide. ⁊ causa illius est. qr in aquis calidis est spūs plusq̄ in frigidis. et ideo cū aer calefacit ex eo efficit albedo sicut in spuma cōtingit videre. Ista autē mutatio accidētaliter prouenit in pilis sicut in capillis. sed nō semp ex aque frigide vel calide alteratōne.

Capitulū sexagesimum sextum. De capillis.

Capilli dicūtur quasi capitis pili. vt dicit Isido. ad hoc facti vt decorē prestent ⁊ cerebrū aduersus frigus muniant et defensent capillature autē inscisio cesaries dr a cedendo Virum enī tonderi decet et nō mulierē. Come autē sunt capilli non scissi. et est grecus sermo. Nam comā tondere dicitur. Crines autē proprie mulierū sunt et dicuntur crines eo q̄ vittis discriminent et diuidūtur. vnde et discriminalia dicūtur vitte quibus capilli diuisi recolliguntur. Hucusq; Isidorus. ſm Constanti. autē capillus ex fumo grosso ⁊ calido nascitur q̄ ex calidis igneis ⁊ intēsiuis humoribus per poros capitis egredit. et ab aere extrinseco desiccatur et sic in substātiam capilli cōuertit. hoc humore crescente crescūt capilli. vtpote ab ipso generati et nutriti. huius fumi materiam q̄ pdiderit capillos perdit et amittit. Pro qualitate igit fumi erūt et capilli quia si fumus niger et capilli nigri. et si multus fuerit fum⁹ multi erunt capilli. et si paucus pauci. qui fumus si omino defuerit peunt penitus capilli. ⁊ fit homo caluus cū vlterius capilli non possunt recrescere vlterius nō subueniunt medicine. Si autē fumus talis nō deficit sed illum potius alius humor inficit aut īpedit caluicies nō est proprie sed infirmitas quedam specialis que allopicia a medicis nūcupatur. ex qua infirmitate corrupto capillorū nutrimento cadūt capilli. et nudata pte capitis anterior capitis supficies deturpatur. Tales enī more vulpium qui ex calefactiōe immoderata patiūtur pilorū casum casualem pilorū fluxum patiūtur. allopes enī grece vulpes dicitur latine. Alias autē capillorū passiones ⁊ causas quere infra in tractatu de infirmitate ⁊ de casu et vicijs capillor. De canicie autem ⁊ causa eius quere ibidem. Quere etiā supra in tractatu de capite vbi capillorū inuenies dispositiōem naturas et diuersitates et cōplexiones. ſm Galie. et Haly. et Ipo. Tamen de canicie hic nota q̄ ſm Constan. et alios auctores canicies accidit ex humoris nutrimētalis capillorū nimia infrigidatōne. nam dominiū fleumatis frigidi ⁊ humidi est caniciei generatiuū. Ex fumo enī albo ⁊ frigido. albi efficiūtur tam pili q̄ capilli. Capilli autem tymporū ſm Arestotelem. citius canescūt q̄ alij crines. et hoc propter humoris paucitatem et ossium ibi existentiū predominātē frigiditatem. Canicies igitur vite et etatis designant maturitatē et extinctōem libidinis et viciorū pueriliū mortificatiōem vite p̄sentis. et future instantis necessariā nouitatem Caluicies est priuatio capillorū siue amissio ex defectu fumi humidi in anteriori parte capitis proueniens. vt dicit Constanti. Fit autem aliquādo propter abstinentiā cibi et defectum fumi humidi q̄ est materia capillor ſm Aresto. libro. iij Capilli infrequēter coeūtibus paulatim caluiciē inducūt. et si ante iuuentutē fluxerunt iterum oriūtur. post iuuentutē vero fluētes iterum nō recrescunt. Defluunt autem ⁊ deficiūt in parte anteriori capitis et tunc talis fluxus capillorū dicit proprie caluicies. et solet accidere vel propter nimiā cutis raritatem. ⁊ propter humorū paucitatē. ab occipite nō recedūt neq; caluescūt ꝓpter cutis spissitudinē ⁊ poror densitatē. ⁊ propt hūoris ibi exñtj viscositatē ex quo capilli hñt vegetari. vt dic Gal. sup amphoris. Uñ ibidē etiā

dicatur. q̄ pueri ⁊ etiam mulieres non caluescūt ⁊ hoc ꝓpter abundantiā humiditatis in capitib⁹ eoꝝ. similiter nec castrati. ⁊ hoc ꝓpter alterationem siue cōplexionis ⁊ dominantē frigiditatis qualitatem. que pros cutis capitis cōstringit. ⁊ fumū co adunādo euaporare nō permittit. Ellij tamē pili in mulierib⁹ ⁊ i castratis defluūt. vt dicit Arest. li. xix. Capilli ergo caput custodiūt. honestant. defendūt. q̄bus si caruerit hō. magis reputat⁹ inhonest⁹. Accidit autē etiā iste defectus ꝓ e iuuentutē. ⁊ maxime etiā circa senectutē ex causis supradictis. ⁊c.

Incipit liber sextus. De etatibus.

Icto de proprietatib⁹ ptium hois in speciali restat dicere de proprietatibus eiusdē in speciali ⁊ generali ſm etatū varietatē ⁊ ſm sexus distinctionem ⁊ rex naturaliū ac cōtra naturā multiplicem diuersitatē Exīstis enī oībus diuerse hominis proprietates attendūtur.

Capitulū primū

De etate.

Tas igitur homis ſm Remigiū nihil aliud est nisi tenor virtutū naturaliū. ſm cōtrarios motus vel quietē intermediā ꝑsideratus. quia ſm ista homo preterit ⁊ mouet ⁊ nunq̄ in eodē statu pmanet. Vel ſm Ysidorū. Etas est spaciū vite alicuius a cōceptiōe fetus incipiēs post seminūq̄ deficiēs seu desinens Sūt autē plures diuersitates etatis. ſm Constātinum ⁊ Ysidor⁹ Prima est infantia dentiū plantatiua. scilz etas nouiter genita. que vsq̄ ad septē durat mēses. q̄ nimis est adhuc tenera mollis ⁊ fluida ac limosa. vñ continuis indiget fomētis. Infantia autē put est dentiū plantatiua. vsq̄ ad septē extēdit annos. Et dr infans q̄si non fans. eo q̄ fari nō potest. neq̄ exprimere sermonē. dentibus nondū bñ ordinatis. vt dicit Ysido. Cui succedit puericia q̄ se extendit vsq̄ ad septenariū secundū scz vsq̄ ad annos quatuordeci. Est vero dicta a putertate vel a pupilla. q⁹ adhuc pueri sunt puri vt pupilla. vt dicit Ysi. Huic succedit adolescētia. ⁊ hec ſm viaticum terminat⁹ in tertio septenario in. xxi. anno. ſm Ysido. vero vsq̄ ad quartū septenariū scz vsq̄ ad annū. xxviij. extendit. Medicus vo ꝓtendit hāc etatē vlterius vsq̄ ad annū. xxx. ⁊. xxxv. Dicit hec etas adolescentia. eo q̄ ad gignendū sit adulta. vt dicit Ysi. ⁊ ad crescēdi vigorē sit magis apta. In hac etate sunt membra adhuc mollia. vt dicit Ysi. ⁊ extensibilia. Et ideo crescūt virtute caloris nominātis in eis vsq̄ ad cōplementi perfectionē. Huic adolescētie succedit iuuētus. ⁊ hec inter oēs etates est media ⁊ ideo fortissima. ⁊ ꝓtendit ſm Ysid⁹. vsq̄ ad annos. xlv. vel vsq̄ ad. l. in quo finit. Est autem iuuētus a iuuādo dicta. Est enī iuuenis in termino incremēti positus ⁊ ideo fortis ad iuuandū. Huic succedit ſm Ysidor⁹. senecta que inter iuuentutē media ē ⁊ senectutē q̄ ab Ysid⁹. grauitas nūcupat⁹. Senioribus ei cōtingit hec etas ⁊ maturis. In hac etate est declinatio a iuuētute in senectutē. Talib⁹ ät nondū est senect⁹ / sz resistit iuuēt⁹. vt dic Ysi. Huic succedit senect⁹. ſm quosdā anno lxx. finit. ſm quosdā ät nullo certo ānorū numero finit. Sed post predictas etates quantumcūq̄ vite supest. senectuti seu senio deputat. Et ſm Ysi. dicit senectus a sensus diminutiōe. eo q̄ senes p vetustate hebetiāt. Dicūt enī phisici. vt dicit Ysido. homines frigidi sanguinis stultos esse sicut prudētes esse in q̄bus sanguis calidus dñatur. Unde ⁊ senes in q̄bus iā sanguis friget ⁊ pueri in quibus nondū calet. sapiūt minus. Senes siquidē delirāt pre nimia senectute. pueri propter lasciuiā ⁊ leuitatē quid agāt ignorāt. vt dicit Ysido. Ultima autem ps senectutis dicit senium. sic aūt dicit. eo q̄ sit ēmin⁹ vite etatis atq̄ finis. Hec enī etas multa secū affert incōmoda et etiā cōmoda. bona scz ⁊ mala. vt dic Ysi. Bona siquidē quia nos a potētibus. et

etiam a tyrānis liberat. imponit etiam finē libidinis. frangit ⁊ impetū ire ⁊ viget sapientia vt in multis ⁊ saniora dat cōsilia. termin⁹ est miserie et felicitatis principiū. recessus a piculo ac accessus ad brauiū. Perfectio in merito ⁊ dispositio ad pfectū Mala vero affert secum vt dicit Isi. qꝛ seniū miseꝝ est debilitate ⁊ tedio. Subeunt enī morbi tristisq; senectus. Nā duo sunt quib⁹ minuūtur corpis vires scꝫ morbus ⁊ senectus In senio aūt calor naturalis extinguit. deficit virtus regitiua ⁊ humor dissoluitur. Deficit virtus et carnositas cōsumitur cōtrahūtur nerui. Cutis corrugat ⁊ incuruat corpore perit species. ⁊ decor corporis adnullat Et hec omia in senio. senex ab omibus vilipendit ⁊ grauis ⁊ onerosus ab omibus iudicat. tussib⁹ sputis et alijs passionib⁹ fatigat. quousq; resoluatur cinis in cinerē et puluis in puluerē reuertat. His enī spacijs tempis ⁊ etatis philosophi descripserūt humanā vitam in quibus mutatur ⁊ ad mortis terminū defluit continue. Hucusq; Isi. ⁊c.

Capitulum secundum.

De morte.

Mors dicta est eo q̄ sit amara vel a marte q̄ mortē fingit efficere. Est aūt ꝑm Isi. triplex mors scꝫ acerba. immatura. ⁊ merita. Prima est infantiū. secunda iuuenū. tertia naturalis atq; senum. Omis autē mortuus aut est funus aut cadauer. Dicitur autē funus a funib⁹ accēsis. quos antiq̄ ante feretrū paupis cera circūdatis deferebāt. Cadauer a cadendo est dictū. scilꝫ quia mortuus cadit ⁊ proijcit in sepulcrū. Dicit tunc defunct⁹ qꝛ vite officio tūc functus est Dicit ⁊ sepult⁹ quasi seorsum pulsus. qꝛ sub terra tumulatur Hucusq; Isido. li. xvi. ca. ij. Alias mortis proprietates quere infra in fine illius. vi. li. in fine de infirmitatibus.

Post hec de proprietatibus homis quo ad etatem infantilem dicēdum et de generatione eius primo. quia ei⁹ creatio est tāto ceteris animalibus excellētior quāto dignior. nō solum ꝑm mentē. verum etiā ꝑm tempatissimam corpis complexionem. Dicit enī Arestoteles libro. ij sicut frustū auri vel argenti se habet ad nummū monetarū. sic omes dispositiones alioꝝ ad hominē. vnde cuꝫ homo sit dignissima creaturaꝝ ingeniata est natura hoī ꝯferre mēbra nobilia ⁊ diuersa nobilioribꝰ opatōib⁹ ⁊ varijs ꝯueniētia propter qd̄ de eius creatōe ꝑm corp⁹ breuiter quedā sunt dicenda.

Capitulū tertium

De creatione infantis.

Circa creatōnem itaq; infantis exigit materia cōueniēs. locus expediēs nature ministeriū. scꝫ calor. velut causa efficiēs ⁊ spūs v̄tutem corpi influēs atq; regēs. Materia siquidē infantis est humor semialis decisus p actū generatōnis ex singulis ptibus vtriusq; pentis. Primo materia in loco cōceptōnis dispersa vi nature attractiua in cellulis matricis recolligitur. et p calorem opantem pariter cōmiscetur. quia nisi cōmixtio digesti sanguis vtriusq; parētis fieret infantis creatō nō posset fieri. Nam materia sanguis a mare procedēs spissa est et calida. Unde pre nimia spissitudine se nō potest dilatare. ⁊ ex supabundantia caloris materia destrueret infantis nisi ex sanguine mulieris cōtrarias qualitates habētis recipet tempamentū. Hec materia in dextre ptis cellula adunata. in naturam cedit maris. In sinistra vero cedit in naturā mulieris Et hec diuersitas accidit propter dominiū caloris i pte dextra potius q̄ꝫ in sinistra. Et sic dicit Galie. et Constanti. et Arestote. libro. xv. Si fuerit virtus sanguinis in mare vincens fetus patri assimilabit. ⁊ ecōuerso Et si fuerit equalis in vtroq;. consimilis vtriq; assimilabit. Hec materia virtute caloris excocta quadā pellicula tenuissima circūdat. intra quā instar lactꝫ coagulat. et hec materia est pellicula embrionis que est theca ⁊ cooptoriū vñ puer tegit in vtero matris. ⁊ hec cū puero

nascente egredit ruptis tenaculis. qb⁹ matricis villulis adherebat. Si vo aliquo casu in vtero mānserit post ptū mulier in piculo remanebit. Materie vo cōcepte z vi retentiua coadunate transmittit natura sanguinez menstruale ex cuius calore z humore fetus conceptus fomentat. Hmōi aūt fomento ager humane natiuitatis irrorat. Nā cū semē coagulatur fm Gal'. z Constā. cū spū z calore naturali sit plenum p quasdā venas z arterias ex substātia semis ortas z sanguini menstruali cōiunctas nutrimentū sibi attrahit z fomentū. Et hoc fuit necessariū vt p venas materia infantis nutriret z p arterias spūs ei attribueretur. His duob⁹ scilicet materie seminalis z humori nutrimētali coopatur calor naturalis qui intercluſus per vim informatiuā nititur formare membra corpis infantis. Nam de essentia ipsi⁹ seminis format cerebr̄ ossa cartilagines z pelliculas neruos. z arterias. De sanguine vo mēstruali format natura epar z oīa membra carnosa quor substātia ex sanguine p̄creatur. Primo aūt natura format principalia membra scz cor. cerebrū. et epar. que alior sunt fundamēta Et hec in principio quādo sunt in massa sanguinis sibi vicinātur scz postea ab inuicē diuiduntur. De his trib⁹ fundamētis alia tria nascūtur. de cerebro nerui et nucha de si. de corde arterie. de epate vero vene oriūtur. His quasi fundamētis iactis. formauit natura ossa hec custodientia. sicut craneū ad defensionē cerebri z costas pectoris ad defensionem cordis. z costas lateris ad defensionē epat. z sic similiter de alijs. Post ista nascūtur alia membra istis posteriora. vt manus pedes z cōsimilia. Nec ād non simul sed paulati formātur ac successiue. Infans enim quatuor gradib⁹ cōcreatur. Prim⁹ est cū adhuc sit vicin⁹ lacti. Secūdus est cum iā semen sanguini se p̄miscet Tūc eni nondū epar cor z cerebrū pfecte formātur. sed sunt quedā massa sanguinea quē gradū Ipo. vocat fetum. Terti⁹ gradus cū corde z cerebro z epate iā formatis. alia membra informia z indistincta sunt. Ultimus gradus est ab Ipo. ifans vocatus. Jam eni corpe organizato et ad susceptōem anime dispōsito viuificatur et iā incipit se mouere. z pedib⁹ calcitrare. z si est femia in sinistro latere pl⁹ mouetur. z si est mascul⁹ plus in dextero vt dicit Gal'. In lactis autē gradu est infans p sex dies. in gradu vero sanguinis p. ix. in gradu vo masse carnee p. xij in quarto autē añ plenā pfectōnem per xviij. vnde vsus. Sex in lacte dies terni sunt in sanguine trini. Bis seni carnē. ter seni mēbra figurāt. Et die p̄ceptōis vsq ad diē cōpletōis z viuificatiōis fetus sunt dies. clvi. ita q prim⁹ et vltim⁹ inclusiue teneātur. Ex quo patet q in quadragesimo sexto viuus z cōplet⁹ est fetus q̄ntū ad effectū generatiōis. z fm istū modū computat Aug. edificatōem templi sub numero. xlvi. annorū cui cōparat pfectōem corpis Jesu xpi sup Johan. vi. et li. iij. de trinitate. ca. v. inter cetera interserit ista vba. q̄dragesies sex dies seni ducēti sunt. z. lxx. z. vi. dies. q̄ numerus diez ꝑplet. ix. mēses. z. vi. dies. z seq̄tur in eodē capitulo. natus aūt dñs traditur. viij. kal'. ianuarij. Et die ergo cōceptōis que traditur fuisse. viij. kal'. aprilis. vsq ad. viij. kal'. Januarij ducenti. lxvi. dies reputuntur cōputati qui senariū numerū quadragesies sexies habent. quo numero templū est edificatum rē. Constāti. in li. iij. c. xxxvij. dicit q masculus qui in mense. viij. est nasciturus. xxx. diebus formatur. z. lxx. cōpletur. femina subdit mascul⁹. x. mensium xlvi. formatur diebus. z in. xc. cōpletur mascul⁹ vero. ix. mensiū. formatur in. xl. dieb⁹. z in. lxxx. cōpletur. In eodē etiam loco describit tps viuificatiōis z cōpletiōis sexus muliebris. scz de hoc supsedeo causa breuitat. hoc solū attendendū q femina tardius formāt z cōpletur q̄z masculus. vt patet ibi. z hmōi ibidem assignatur rō. qz semen vn nascit mascul⁹ fortius ē z calidi⁹ z in calidiori loco collocatur q̄z semen vn femia generatur. Dicetiā ibidē Constā. z Gal. sup amplius. dic Ipocras oēm infantē in octo mensibus motū habere. qz si aō fortis eet vt

possit exire quoquo mō ad vitā cōuale-
scit. Si vero nō exierit ipso motu debili-
tat. ita ⁊ patit vt in sequēti exiēs mēse
nullaten⁹ cōualescat. Si vero vsq; ad no
nū mēsem. vel saltē vsq; ad principium
decimi mensis natiuitas protrahat ro-
borat et etiā sine piculo nascitur. vt dicit
Constanti. li. pantegni. iij. ca. xxxiiij

Capitulū quartū.

De infante.

Infantulus igit ex seminib⁹ cō
trarias qualitates habētibus
generat in dextero si mas i fini-
stro autē latere si femia collocat sangui
ne menstruali in vtero nutrit ⁊ fomen-
tatur. Ex tam vili enim materia ⁊ ifir-
ma homo recipit a principio nutrimētū
virtute caloris natura coopante ⁊ dila
tāte singula mēbra paulatim ⁊ etiā nō
subito informat. solus enī xpūs subito
fuit formatus in vtero ⁊ distinctus qn̄
in vtero est cōceptus. vt dicit Aug. Ani
ma subintrante vita profundit ⁊ sensu
nature sentiēs circūdatiōez pellicule ad
ipsi⁹ rupturā mouet. ex cuius motu ma
tern⁹ vterus cōcutit ⁊ grauat. ⁊ cōpleta
actōe nature circa infantuli creatiōem
si ptus sit salubris. viij. vel. ix. vel. x. mē-
se ad exitū de vtero nitit ⁊ conat. exiens
vero secūdina circundat. in cuius exitu
vterus matern⁹ dolore nimio fatigatur
⁊ hoc accidit quādo ptus nimis prope
anticipat. deide ad aerē nimis frigidū
vel nimis calidū veniēs calamitati ⁊ mi
serie exponit. quod eius inatus clamor
aptissime attestat. caro infantuli recen
ter nati fluida est ⁊ tenella. ⁊ iō necessa-
ria sunt ei varia remedia ⁊ fomēta. ⁊ sic
dicit Constā. li. iij. ca. xxij Infantes in
qt vterū exeuntes in rosis cū sale tritis
inuoluātur vt eoꝝ mēbra cōfortent. ⁊ a
viscosa humiditate liberent. deinde pa
latū ⁊ gingiue cū digito melle vncto fri
cētur vt interiora oris mundificētur ⁊
cōfortent vt dulcedine et acumine mel
lis appetitus infantuli ꝓuocetur freqn
ter balneent cuz oleo mirtino aut rosa
ceo vngātur. omia eoꝝ membra fricen
tur p̄cipue masculoꝝ quoꝝ mēbra debēt
eē ꝓpter exercitiū duriora. somn⁹ eis sp
in loco obscuro prouocet. vt lumē ipsoꝝ
coadunetur. Lucidus enī locus nimis
visum dispergit. ⁊ tenellos adhuc oclos
ledit ⁊ sepi⁹ luscos facit. ⁊ ideo nō sunt
nimis lucido aeri exponēdi ne spiritus
visibilis disgregetur. Sup omia cauen
dū est ne malo lacte ⁊ corrupto nutrim̄
to nutriātur. quia ex viscoso lacte nutri
ti pessimas solent incurrere passiōes. si
cut oris vlceratiōem vomitum febrem
spasmū ventris solutōem ⁊ huiusmodi.
nec est danda infantulis medicina cum
egrotāt. sed nutrix in medicina et in cō
ueniēti dieta ꝓcuranda est vt sic infantis
defectū suppleat virt⁹ gerule nutricis.
sicut ibidē dicit Constan. Ex bona aūt
dispositōe lactis nutrimentalis bona fit
consistētia prolis ⁊ ecōuerso. ⁊ ex corru
ptōne sanguinis nutricis necessario le
ditur corpusculū pueri vel infantis ⁊ hoc
propter puerilis nature molliciē. ⁊ pro
pter facilē nutrimenti lactei conuertibi
litatē. Unde membra infantilia propt
sui teneritudinē ad diuersarū figuraꝝ
susceptōem habent flexibilitatē. et ideo
fascijs et alijs ligaminib⁹ cōgruis infan
tilia membra sunt ligāda ne torta effi
ciantur seu aliquā incurrāt difformita
tem. Quere li. v. de vmbilico. Item qꝛ
infantuli multū accipiūt nutrim̄ti som
no multo indigent. vt calor natural ad
interiora reuocet et ad nutrimentū ip
sorū digerēdum celebretur. et iō ex na
ture instinctu nutrices solēt infantulos
in cunabulis positos hincinde mouēdo
impellere vt ex motu tempato calor cō
fortetur ⁊ somn⁹ mulcebris per fumosita
tum resolutiōem in infantis cerebro ꝓ
uocetur. Solet etiā cātus adhiberi vt
sensus infantuli ex vocis dulcedine de
lectētur. ad hoc dicit Aresto. li. ij. q in in
fantulis abūdat cerebrū ⁊ sm qntitatē
sui corpis est valde magnū Uñ superior
ps corpis infantuli est maior ⁊ pondero
sior alijs ptib⁹. ⁊ iō infans in principio
sui mot⁹ ambulat sup pedes ⁊ sup man⁹
deiñ vero erigit suū corpus paulatim. qꝛ
ps anterior diminuitur ⁊ p ꝯseqns leui
or reddit. ps vero iferior crescit. p ꝯseqns

grauior efficit. etas ergo īfantis termi
nū habet in inchoatiōe etatis puerilis.

Capitu. quintum

De puero.

Uera puritate est dictus. vt di
cit Isi. Tunc enī puer proprie
dicit qñ est ablactatus a lacte ⁊
sepatus ab vbere. doli efficit capax. ⁊ iō
discipline susceptibilis repitur. ⁊ tunc
sub tutorib⁹ posit⁹ cogit subesse discipli
ne. Est autē etas puerilis calide et hu
mide cōplexionis in q̄bus mot⁹ venerei
ꝓpter viaꝝ angustiā nō inualescūt vsq̄
dum ad annū pubertatis ꝑducant. ⁊ iō
a puritate naturalis īnocētie pueri nū
cupant. vt dicit Isido. Sunt igit pueri
carne molles corpore flexibiles. ad mo
tū abiles atq̄ leues. aīo dociles sine cu
ra ⁊ solicitudine ⁊ tutā vitā ducētes so
la iocosa appreciātes. nullū ꝑiculū ma
gis q̄ ictum virge formidātes. plus po
mū q̄ aurum diligētes puerili tempe
nuditatem detegere verecūdiā nō habē
tes. laudem quādo laudant sicut nec vi
tuperiū quando vituperantur ab aliquo
reputātes. propter mobilitatē caloris
⁊ carnis ⁊ humoris de facili irascūtur et
de facili placantur. propt corpis teneri
tudinē de facili ledūtur. ⁊ labores diffi
cilime patiūt ex motu calidi humoris
in eis dominātis mobiles ⁊ instabiles
efficiūtur propt fortē calorē multū ap
petūt cibi. vnde propter nutrimenti sup
fluitatē de facili ad infirmitates varias
disponūtur. a corruptis ꝑentib⁹ geniti
corruptōnem cōtrahere dinoscūtur vt
patet in filijs leprosoꝝ ⁊ podagricorū q̄
ex corrupto humore parentū lepra ⁊ po
dogra sepius inficiūtur. ꝑ vocem ⁊ vul
tum pueri ab adultis dinoscūtur Unde
Aristo. in. li. iij. In pueris vox nō alte
ratur añ motū ad libidinē. quādo enim
vox in pueris mutat signū est pubertat.
et tūc ad generandū abiles inueniūtur
Item ꝑuuli pueri sepius malos habēt
mores. sola enim pñtia cogitant ⁊ de fu
turis nihil penitus curāt. ludos ⁊ vani
tates amāt. lucris ⁊ vtilitatib⁹ intēdere
recusant. minima maxima reputant. et
ecōuerso maxima modica vel nulla pu
tant. sibi noxia ⁊ cōtraria desiderant. et
imaginē pueri plusq̄ viri appreciant.
pl⁹ de amissiōe pomi. vel piri q̄ de amis
sione patrimonij plāgunt ⁊ plorāt. ⁊ be
neficiū acceptū nō reuocāt ad memori
am. om̄ia que vident appetūt ⁊ affectāt
⁊ voce ⁊ manu pariter ea rogāt. pueroꝝ
sibi consimiliū colloquia ⁊ cōsilia amāt
senū vero cōsortia fugiūt ⁊ declināt. nul
lū secretū celāt. sed q̄cq̄d vidēt vel audi
unt recitāt ⁊ reuelant subito ridēt. subi
to plorāt cōtinue clamant ⁊ garriūt et
chachinnāt. vix silent quādo dormiunt
vel dormitāt loti a sordibus iteꝝ se coin
quināt ⁊ immundāt. quando a matre la
uātur vel pectinātur recalcitrāt pro viri
bus ⁊ repugnant. solum ea que ventris
sunt cogitāt. imo proprij ventris mēsu
rā ignorāt semꝑ comedere sꝑ bibere de
siderāt et laborant. vix de lecto surgunt
et subito cibum petunt. ⁊c.

Capitulum sextū.

De puella.

Puella dicit quasi pura vt pupil
la. vt dicit Isid. sup om̄ia enī q̄
diligūtur in puella maxime di
ligit pudicicia. Sūt autē puelle cōside
rande. qꝛ ꝑm cōplexionē sunt calide hu
mide ⁊ tenelle ꝑm corpis dispositōꝫ gra
ciles ⁊ flexibiles atq̄ pulcre. ꝑm mētis
affectōeꝫ verecūde timide ⁊ iocūde. quo
ad exteriorē cōpositiōeꝫ morib⁹ discipli
nate in sermonib⁹ caute ⁊ tacite. in vesti
bus delicate Nā vt dicit Seneca. vestis
decētia pudicas decet. ⁊c. Est āt puella
nomē etatis integritatis ⁊ etiā honesta
tis. vt dicit Isi. Nā virgies puellas vsu
alit appellamus Dicit āt virgo ab etate
viridiori sicut ⁊ virga. Uel dr vgo ab in
corruptōe q̄si virago. qꝛ verā ignorat fe
mineā passionē. vt dt Isi. li. xi. c. ij. Dis
āt feminea vt dt Arist. habet generalit
flexibiliorē capillū ⁊ molliorē q̄ vir et
ceruicē lōgiorē. color muliebris genera
liter est magis cādid⁹ ⁊ vultus let⁹. mol
lis. seren⁹. bland⁹. ab hūeris vsq̄ ad vm
bilicū hñs corp⁹ magis angustū. ab vm
bilico vsq̄ ad genua ⁊ ec̄ ad pedū īfima

magis plixũ. manus ⁊ omnia membrorũ extremitates hñs flexibiliores ⁊ subtiliores. vox tenuis. sermo volubilis et facilis. incessus breuis passib⁹ breuib⁹ ⁊ curtatis. anim⁹ insolens ad iracundiã pronus. tenax odij misericors inuid⁹. laboris impatiẽs docilis subdolus amar⁹ in libidinẽ preceps. Vñ Aristo. li. viij. Femine inq̃t sunt omnib⁹ generib⁹ aĩaliũ debiliores marib⁹ p̃ter vrsam ⁊ leopardã. qr fortiores maribus reputant̃ ⁊ audaciores In alijs aũt aĩalib⁹ nõ femine sunt leuiores ad instruendũ ⁊ astutiores et molliores/ ⁊ sunt magis solicite circa fetũ nutriendum Et mulier qr est maioris pietat̃ q̃ vir eijcit citi⁹ lachrymas ⁊ magis est inuida ⁊ magis diligit ⁊ malicia aĩe magis est in muliere q̃ in viro. ⁊ est debilis spei. ⁊ est magis mendax ⁊ inuerecũda ⁊ maioris segniciei q̃ vir ⁊ tardioris mot⁹. vt dic̃ Aris. li. viij.

Capitulum septimum.

De matre.

Mater s̃m Isid. dr eo q̃ fetui nutriẽdo mãmã porrigat. solicita est mater circa fetũ. Fetus enĩ in vtero existẽs sanguine nutrit̃. sed eo nascẽte natura mandat sanguinẽ illum ad vbera vt mutet̃ in lac ad puer̃ nutriẽdũ Vnde infantul⁹ materno lacte nutritur laudabilius q̃ alio. Cõcipit ãt mat̃ cũ voluptate. sed cũ angustia pturit et dolore. fetũ suũ tenerrime diligit. ãplectitur osculat̃ solicite nutrit ⁊ fouet Itẽ mater postq̃ impgnata fuerit sanguinẽ menstruale nõ emittit. qr vt dicit Aristo. in nutrimentũ transit creature. Ex cõceptu masculi pueri min⁹ grauat̃ mat̃ ⁊ iõ pulcrioris est coloris ⁊ mũdioris. ⁊ etiã motus leuioris q̃ ex cõceptu femineo. vt dicit Aristo. ⁊ Constã. q̃toplus appropinq̃t ptui. tãto mater plus affligitur. ⁊ ex motu ipsi⁹ fetus pl⁹ fatigatur Signũ autẽ impgnatõis s̃m Aris. ⁊ etiam s̃m Gal. sup amphoris. postq̃ impgnate fuerint ipse mr̃es res diuersimodas desiderãt. colores mutant. sub oculis liuescũt. vbera turgescunt vter⁹ paulatĩ intumescit. ex magnitudine fet⁹ matricem extẽdentis. nauseã et vomitũ sepi⁹ patiũtur. graues ⁊ laboris impatiẽtes efficiũtur. in pariendo p̃ dolore clamare ꝯpellunt̃. leuiter piclitãtur p̃cipue iuuenes quar̃ mẽbra sunt exilia atq̃ stricta q̃nto aũt mater p puero dolores patit̃ grauiores tãtoplus natũ puer̃ diligit ⁊ diligenti⁹ nutrit atq̃ instruit. Impedimẽta vero matris in cõcipiẽdo. in fouẽdo. q̃re supra. li. v. vbi tãgitur de matrice ⁊ mãmilla. ⁊ infra eodem vbi tangit̃ de aborsu ⁊ de causis aborciendi.

Capitulum octauum.

De filia.

Filia sicut ⁊ filius a fouẽdo ẽ dicta eo q̃ mater eam fouet et ei materiã fouendi alios derelinquit. Nã eandẽ cõcipiendi virtutẽ quã mater a pntib⁹ accipit sue filie q̃ntum ad generatõis semẽ derelinq̃t. Tãto ãt filia matri est carior quanto eidẽ in sex⁹ discretõe est silior Filie aũt ꝯueniũt eedẽ proprietates que dicũtur de puella. Quere supra eodem ca. primo. ⁊c.

Capitulũ nonum

De nutrice.

Nutrix a nutriendo est dicta eo q̃ ad fetus nutrimẽtũ fit accõmodata. Nutrix vt dicit Isido. supplet in nutriendo puulũ vicem matris. Vnde nutrix ad modũ matris congaudet puero gaudẽti. ⁊ cõpatitur puero patiẽti. subleuat puer̃ cadẽtẽ. lactat puulũ plorantẽ. deosculat̃ puer̃ iacentẽ ligat et colligat puulũ se diffundentẽ. abluit ⁊ mũdificat puulũ se sordidantẽ pascit puer̃ digito se renitentẽ. ad loquendũ instruit puer̃ nescientẽ balbutit nutrix ⁊ quasi frangit linguã vt sic facilius instruat loq̃ntẽ. Medicina vtit̃ vt ad idoneitatẽ pducat puer̃ egrotantẽ. Nũc manib⁹ nũc hũeris nũc genibus releuat ⁊ subleuat puerũ vagientẽ. cibũ primo masticat ⁊ masticãdo puero edẽtulo preparat. vt facilius trãsglutiat cibũ. ⁊ sic reficit puerũ esuriente. Sibilis ⁊ cantilenis demulcet puer̃ dormientẽ. fascijs ⁊ lintheolis constringit membra

puerilia. ⁊ rectificat ea ne aliquā cōtra
hat puulus curuitatē ipm deformantē
balneis ⁊ vnguētis refouet paruuli car
nem. Quere supra eodē de infantulo ⁊c.

Capitulum deci-
mum. De obstetrice.

Obstetrix aūt dicit mulier que
habet artē iuuādi mulierē pari
entē vt facilius pariat ⁊ infan-
tulus ptus tēpe piculum nō incurrat.
Hec q̄busdam vnguētis ⁊ fomētis deli
nire solet vterꝫ pariētis vt minori diffi
cultate ⁊ dolore fetus de vtero abducat
Hec etiā puulū nascentē de vtero susci
pit ⁊ ipsi⁹ vmbilicū longitudine quatu-
or digitoꝝ circūnodat sanguinē puuli
aqua diluit. sale ⁊ melle ad desiccatōem
humoris ⁊ membroꝝ cōfortatōem deli
nit membra panniculis inuoluit. Que
re supra libro. v. de vmbilico. ⁊c.

Capitulum vnde
cimum. De ancilla.

Ancilla est famula vxoris obse-
quio deputata. hec laboriosis et
vilioribꝰ officijs deputat. grossi
oribus cibis reficit. vilioribꝰ pānis in-
duit seruitutis iugo p̄mitur si filiū con
ceperit prius seruꝰ q̄ natus reddit. ⁊ ab
vtero seruituti mācipat. Ancilla etiā si
seruilis fuerit cōditōis ꝓ libitu nubere
nō pmittitur. ⁊ q̄ secū cōtrahit si primo
liber fuerit seruus efficit post contractū
pecunia venditur ⁊ emit sicut pecus. An
cilla sicut ⁊ seruus ꝓpter īgratitudinis
vicium reuocat post manumissionē con
uicijs afficit virgis ⁊ verberibꝰ atteritur
varijs ⁊ cōtrarijs vexatiōibꝰ ⁊ angarijs
opprimitur. respirare inter miserias vix
pmittitur. vnde inter miserias misera
bilior est cōditio seruitutis. vt dicit Ra
banus exponēdo illud verbū Hiere. ix.
Seruietis dijs alienis qui nocte ⁊ die
req̄em nō dabūt vobis. ⁊c. Est autem
ꝓprium ancillarū ⁊ seruiliū psonarū. vt
dicit Rabanus cōtra suas dñas vel do
minos insolescere. Et quādo metꝰ eos
nō reprimit contra supiorū imperiū tu-
mido animo supbire. vt ptz in agar egy
ptiaca ancilla sare que vidēs se cōcepis
se cōtempsit dñam suā Gen. xvi. nec ad
cor reuersa est hec ancilla nisi quādo a
domina sua fuit exposita ad flagella vñ
seq̄tur ibi. Affligente eā sara dña sua ⁊c.
Seruiles eni psonas ⁊ ancillares timor
hūiliat et deprimit. quas benignꝰ amor
in supbie cōtemptū aliquotiēs eleuat ⁊
extollit. vt dicit ibidē. Scriptū est. qui
delicate nutrit seruū suū in fine inueni
et eum cōtumacem. Quere infra eodē
de seruo nequam.

Capitulum duo-
decimum. De masculo.

Masculus a mare diminutiue est
dictꝰ q̄ in omī genere animaliū
quoad sexus dignitatē obtinet
principatū. vt dicit Isid. Maior enim
est masculus femina quoad cōplexionē
quoad opatōem ⁊ quoad sensus discre-
tionē ⁊ quoad potestatē ⁊ dñatōz Quo
ad cōplexionē patet q̄ vir siue mascul⁹
respectu femine calidus est ⁊ siccus. ipa
vero ecōuerso. In masculo vigent vtu
tes formales ⁊ actiue. in femina vo ma
teriales ⁊ passiue. Unde dicit Aristote.
li. xv. q̄ vir se habz ad modū forme. mu
lier p modū materie patiētis. Itē pua
let mascul⁹ quoad naturalem opatōem
quia naturalis opatō plus viget in ma
sculo generalr q̄ in femina. in eo enim
maior est virtus. ⁊ ideo vir a viriū emi
nentia est dictꝰ. vt dicit Isidorus. Ner-
ui ei virorū ⁊ lacerti maiori robore sunt
fundati ⁊ ideo fortioribꝰ actionibꝰ erūt
apti. Ossa eni masculorū sunt fortiora
grossiora ⁊ in iūcturis solidiora. et ideo
ad omīa fortiora opa naturaliter sunt
fortiores. In masculis etiā sm Con-
stanti. sunt corda ampliora ⁊ maiora. ⁊
ideo ad receptōem abundātie maioris
spiritꝰ et sanguinis sunt abiliora. Et iō
propter abundantiā spirituū et calidi
sanguinis audacior est naturalit mens
viri q̄ mulieris in qua causa est contra
ria. propter caloris fortitudinē ⁊ cōple
xionis sicce vigorem Nulli viro accidit
passio mēstrualis sicut mulieribꝰ accide
re cōsueuit. Quicq̄d in masculorū cor-

prabus supfluitatis gignit aut p intẽ/
sum calorẽ consumit aut in pilos resol
uit aut p exercitiũ euacuat. Itẽ distat
cõditio viri ⁊ mulieris in sensus discre
tione. In oĩ enĩ genere aialiũ mascu
lus in pcauẽdis insidijs ⁊ in fugiendis
nociuis solertiorẽ habet animũ femis ⁊
prudentiorẽ vt dicit Arist. li. v. Añ vir
precedit feminã etiã rõe intellectusq̃
pspicuitate. vt dicit Augusti. qui pfert
vitũ mulieri ẽm apl̃m in imaginis di/
uine similitudine ⁊ dignitate. ⁊ ex ista
dignitate pcellit masculus in autorita
te ⁊ ptestate Autoritas enĩ vocendi et
presidẽdi viris cõcedit. feminis vo cõ/
suetudinal̃r negat. vt dicit apl̃s prio
Cor. vi. Mulierẽ in ecclesia vocere nõ
pmitto. Scriptũ ei est. sub viri ptesta
te eris et ipse dñabit tui. Genesis. iij.
Sũt igit viri femis calidiores ⁊ siccio/
res virib⁹ fortiores. audaciores. ingenio/
siores. cõstantiores mulierũ zelatores.
vñ ⁊ aialia pugnãt p vxorib⁹ suis. vt ỏr
Aristo. Sunt etiã corporis duriores ⁊
hispidiores vocis grossiores. aspect⁹ fo⁊/
tiores in oĩ genere aialiũ exceptavac
ca. cui⁹ vox est grossior. vt dicit Aristo.
li. iij. Sunt etiã oẽs masculi in oi gene
re aialiũ pluriũ ventium q̃ femine et
maiori indigẽt cibo ⁊ corpis nutrimẽto
pter abũdantẽ fortitudinẽ caloris do
minantis in masculis. humiditatẽ cibi
de facili cõsumẽtis. vt dicit Arist. li. iij

Capitulum decimumtertiũ.

De viro.

Ir a virtute vitiũ est dict⁹ ẽm
Isido. Hã in virib⁹ vir mulierẽ
pcellit. Caput enĩ mulieris est
vir. vt dicit apl̃s. Añ tenet regere vxo
rem suã sicut caput tot⁹ corpis curam
gerit. Hic maritus q̃si matrẽ tuens est
dictus. Hã vxoris sue q̃ mater est filio
rũ curã suscipit ⁊ tutelã Hic a spondẽdo
i. obligãdo ⁊ pmittẽdo sponsus ỏr. Hã
in cõtractu cõiugali fide intermedia se
obligat. vt indiuiduã cũ vxore vite con
suetudinẽ teneat vt debitũ ei reddat ⁊ fi
dem thori sui custodiat ⁊ eã p altera nõ
dimittat. Tãt⁹ aũt est amor viri ad vxo
rem vt ipi⁹ causa quelibet picula subeat
amorẽ eius amori matris pferat. ⁊ vt p
eius cohabitatõne patrẽ ⁊ matrẽ ⁊ pa
triã derelinquat. sicut dicit dñs. Propt
er hoc relinquet homo patrẽ ⁊ matrem
suã et adhærebit vxori sue. Hic sponsus
añ sponsalia mũerib⁹ ⁊ donis ad sui amo
ris amplexũ sponsam allicit. litteris et
nũcijs votũ suũ circa ipsam exprimit.
multa largit̃ ⁊ plurima repromittit vt
ei placeat. ludis ⁊ spectaculis se exponit.
frequẽtat tyrocinia robis ⁊ mutatorijs
se ornat ⁊ cõponit. Quicq̃d etiã rogatur
dare vel facere p eius amore pro viribus
tati facit nulli denegat aliq̃d q̃ sub no/
mine sponse rẽ aliquã sibi fieri petit. Blã
de eam alloq̃tur ⁊ blãdo vultu ac arden
ti oculo eã facie ad faciẽ intuet̃. Tandẽ
in eandẽ finalit̃ cõsentiẽs cõsensum suũ
corã pntibus verbis exprimit et anulo
eã subarrãte in cõiugem eã ducit. et in
signũ ratificatõis cõiugij iã cõtracti do
na ⁊ donalicia ei impẽdere ⁊ sub carte vl̃
cirographi testimonio cõcedere cõsue/
uit. festa ⁊ conuiuia nuptialia celebrat.
munera aduenientib⁹ donat. diuersis cãtu/
lenis ⁊ instrumẽtis musicalib⁹ pũtes le
tificat ⁊ exhilarat. His cõpletis spõsam
introducit ⁊ ad secreta thalami recipit ⁊
admittit. sociã mense ⁊ thori eã statuit
eã dñam pecunie sue ⁊ familie facit. ⁊c/
inde nõ min⁹ vxoris sue q̃ suipsi⁹ cãm
vel etiã cutã gerit et amore ⁊ etiaz zelo
ipsam corrigit ⁊ etiã custodiã circa eam
adhibet ⁊ apponit. gest⁹ ⁊ affatus piter ⁊
aspectus vxoris sue cõsiderat. ingressus
⁊ regressus ei⁹ trutinat atq̃ pẽsat. Viro
aũtẽ dona mulierẽ habente null⁹ est feli/
cior. q̃ vero habet vxorẽ clamorosam. ma
lam. rixosam. ebriosam. luxuriosam. ml̃
tuolã. sibi cõtrariã. sumptuosam. curio
sam. inuidiosam. vexatiosam. tediosam.
vagã. amarã. suspiciosam. odiosam nul/
lus tali viro miserabilior est ⁊ infelicior
Hec oĩa ⁊ supius posita tãgit Fulgẽ. in
sermone quodã de nuptijs in chana ga/
lilee Unde compat christũ sponsõ eccle
siam sponse bone. synagogã vero sponse
male ⁊ adultere. In sponsa autẽ ⁊ vxore
bona exigũtur iste conditiões. scz vt sit

frequens ⁊ deuota quoad dei ministeriū humilis ⁊ subdita quoad obseq̄um mariti affabilis et benigna quoad domesticos. liberal' ⁊ larga q̄ntū ad extraneos. misericors ⁊ benigna quoad miseros. mā sueta ⁊ pacifica quoad vicinos. circumspecta. ⁊ prudēs in p̄cauendis. fortis et patiēs in sustinēdis. sedula ⁊ diligēs in agēdis. modesta in habitu. ⁊ sobria ī motu. cauta in affatu. pudica ī aspectu. honesta in gestu. matura in incessu. verecūda in publico. iocūda cū marito. continens in occulto Talis vxor est laude digna que plus cōpositis morib' q̄ꝫ tortis crinib'. plus v̄tutibus q̄ꝫ pulcris vestibus studet placere viro suo. q̄ plus causa prolis q̄ꝫ causa libidinis in bonis matrimonij cōuersatur. q̄ ex cōiugio poti' habere filios gratie q̄ꝫ nature delectat'. Et hec de vxore bona nunc sufficiant

Capitulum decimumquartū. De patre.

Pater est principiū generatōis. Naturalr eni desiderat pr̄ suam speciem mltiplicare in filijs vt naturā quā non potest seruare in se custodiat in sua prole. vt dic̄ Constā. ⁊ iō ad filiorū generatiōem de sua substātia p generatōis officiū diuidit ⁊ trāsfundit. ⁊ tamē propter hāc delectatōem nature sue diminutōem nō recipit. generat aūt filiū sibi similē in specie ⁊ etiam in effigie maxime quādo virtus in semine patris vincit virtutē in semie matris. vt dicit Aristo. li. viij Et ideo pat' circa filioꝝ procreatōem solicit' existit. et naturalit' fetū suum diligit intātum vt etiā nutrimētū sibi subtrahat vt nutriat fetū suū. ⁊ hoc generalr est verum in om̄i genere aīaliū exceptis paucꝫ in quib' natura degenerat. ⁊ ideo nō multū solicitant' circa fetus suos a se eos eijciūt. sicut dicit Aristo. lib. vi. de aquila que eijcit pullos ⁊ alis ⁊ rostro ⁊ vnguibus eos fugat. Homo aūt puerū suum siue fetū diligit ⁊ nutrit. ablactatū suū cōmēsalem facit filiū. ⁊ in iuuētute verbis erudit ⁊ verberib' corrigere nō desistit sub custodia tutorū ip̄m cōstituit. ⁊ ne p̄sumat vultū hilarē filio nō ostendit. filiū sibi sil'em magis diligit. ⁊ in ipsum oculū cōsueuit figere. s̄m etatem ⁊ priogeniture dignitatē vestes ⁊ ciborū portōnes filijs suis diuidit. pro filijs acq̄rere ⁊ hereditatē augere nō desistit. acquisitā excolit ⁊ excultā filijs heredibus derelinq̄t. Pater vero q̄ a pascendo est dict' qui pascit filios in eoꝝ iuuentute. in senectute a filijs pascit' sicut est videre in auib' coruini generis Nā iuuenes pascūt senes. sicut dicit Aristo. qn̄ presenio nō p̄nt acquirere victū suū. ⁊ ideo vite lōgioris p̄missio honorantiū parētes ⁊ sustentātiū est remuneratō specialis. vt dicit Ambrosius. Scriptū est enī Honora patrē ⁊ matrē tuā vt sis longeuus sup terrā. Exo. xx. Eccl'ias. iij Qui honorat patrē vita viuet longiore Unde dicit glosa q̄ honorare p̄ntes est primū mādatū in promissiōe ⁊ p conseq̄ns magnū est mādatū in remuneratōe. et ei' trāsgressio maxima est in punitiōe. Un̄ patris maledictō nocet filijs. vt patet in cham qui ꝓpter paternā offensam penā meruit seruitutis. Gen̄. ix. Est itaq̄ꝫ pater ex filijs honorādus. sustentādus supportādus. letificādus. ⁊ defensand'. magnificand' ⁊ laudādus exaudiēdus ⁊ imitādus. vt dic̄ glosa ibi. si filij abrae estis opa abrae facite. Fili' ex parētum substātia. originē ducit. ⁊ ab eis fomentū recipit ⁊ sine parentū adiutorio neq̄ꝫ p̄ficit neq̄ꝫ viuit. q̄ntoplus a patre diligit' tāto ab eo diligētius instruit' freq̄ntius ced.t'. ⁊ sub discipline custodia artius custodit'. ⁊ cum a patre maxime diligatur diligi nō videt'. qꝛ verbis ⁊ verberib' ne insolescat sepius lacessit'. tāto affectuosi' quidē a patre diligitur quāto sua effigies in filio similior ⁊ expressior inuenit'. paterna quoq̄ꝫ facies cōfunditur. quādo aliq̄d turpe de filijs subauditur. paternus anim' grauiter offendit' quādo aliqua cōtumax rebellio in filijs presentat'. Circa filiorū autē educationem maxima parentū cura dirigitur ⁊ ob spem posteritatis filijs hereditas custoditur propt' paternā offensam ⁊ contemptū sepe s̄m leges exhereditatiōis

pena filius puniť. nulla prior sus maior est ingratitudo q̄z puerior filiorū quādo sm acceptū beneficiū a parentib⁹ eis nō succurrit nec a filijs necessitatis tēpe subuenit. pro honorificētia pntum filijs sepe impēditur honor largit. primogenito filio veteri maior hereditatis portio a legib⁹ diffinit. sed pp̄ter patris iniuriā ius primogenite prerogatiua aliquādo a primogenito tollit. et alius q̄ dignior est primogenite titulo inuestit. sicut dicit Hiero. sup glosaz Gen. xlix. Ruben primogenit⁹ meus. tu inq̄t iuxta ordinē natiuitatis tue hereditatē quā iure primogenite habere debuisti regnū scz et iā sacerdotiū perdidisti. ꝛc. Filij igitur q̄ p naturā velerent esse sicut pntes nobiles. diuites et etiaz liberi. per culpā efficiūtur viles paupes atq̄ serui. Quere supra de malo seruo

Capitulum decimumquintū.

De seruo.

Seruus sm Isido. a seruādo est dictus. Nā quondā quidā captiui seruabātur vel vt capite plecterētur. vel vt pcio redimerētur. Uel a seruiēdo sunt dicti eo q̄ vilioribus officijs que dñis nō cōueniūt nec filijs mācipant. Seruor triplex est gen⁹. vt dicit Isido. Quidā enim sunt vernaculi siue originarij. scz qui in seruitute sunt nati et tales multis penis legalibus subijciunt. q̄ sua vendere vel alienare nō pñt. nec cōtrahere nec dignitatis officiū assumere nec etiā testimoniū phibere ni si omnoz suoz volūtate. Unde sine infamia existētes sepe infamie pena puniūtur. Alij sunt serui empticij q̄ a barbaris vel hostib⁹ capti vel empti iugo seruitutis sunt oppressi. tertij cōducticij q̄ nō ex necessitate. sed volūtate seruiunt ob spem lucri et hi prie famuli a famulādo sunt dicti. id est. obsequēdo. vt dicit Isido. Sunt itaq̄ multe vtiles conditōes seruor malor de q̄b⁹ supra dictū est in tractatu de ancilla. Quere ibi. ꝛc.

Capitulū decimū septimum.

De seruo malo et nequam.

Ic de seruo nequā addendū est q̄ in multis sibi et alijs est nociuus. Solet enī ebrioſus esse et tūc bona dñi sui vel negligit vel furtiue subtrahit et expendit. Prouerbi. xxx. opatius ebrioſus nō locupletabit. Item remissus est et ociosus et tūc tēpus cōcessum ad laborandū inutiliter pdit. sicut suis dixit pater familias. Quid statis hic tota die ociosi. Et Eccli. xxxij. Mitte seruū in opatōem ne vacet. Dic enī vecet illū. Item de bonis dñi sui pdigus oia dissipat et cōsumit. Luce. xvi. Diffamatus est villicus q̄ dissipasset bona dñi sui. Itē piger et somnolent⁹ et vesidiosus omnia negocia dñi sui negligit et omittit. Eccle. xxxvij. Et cum seruo pigro tracta de ope. Et Luce. xix. Et seruus piger abscondit talentū dñi sui in terra et abijt. Item pteruus et ceruicosus etiā supra dñm se extollit. Eccli. x. vidi seruos in eqs. ꝛc. Et prouer. xxix. p seruū cū regnauerit. ꝛc. Itē cupidus est et lucri auidus lucrū dñi sui in proprium suū conuertit. Exemplū de giezi seruo helysei q̄ sub nomine dñi sui pecuniā pecijt. obtinuit. retulit. et abscondit. iij. Regū. v. Itē superbus et psumptuosus dñi impiū pmpendit sicut dixit miphiboseth de fiba seruo suo. seru⁹ meus cōtempsit me dñe mi rex et asinū sternere noluit. ij. Regū. xvi. et Job. xix. seruū meū. ꝛc. Itē cum sit durus et malicioſus gratiā sibi fieri vesiderat et appetit. sed obtentā alijs nō impendit. Matth. xviij. serue nequā omne debitū dimisi tibi q̄z rogasti. Item incircūspect⁹ est et oblitioſus et ignorans q̄ de suis excessib⁹ sit rōem dño suo reddituras ad memoriā nō reducit. Lu. xij si dixerit dñs me⁹ morā facit venire. ꝛc. Itē iracūdus et seditioſus totā pturbat familiā et offendit. Lu. xij. si incepterit seruus ille bibere et inebriari et familiā pcutere. veniet dñs eius. ꝛc. Itē maledicus et linguosus de oīb⁹ et precipue de domino suo maledicit. sicut patz de fiba seruo miphiboseth q̄ eum apd̄ regem accusauit. ij. Reg. xv. Eccli. as. vij. Ne audias seruū maledicentē tibi. Itē si fuerit delicatus et delicioſe nutrit⁹ a tra

dñm suum recalcitrat ⁊ resistit Prouer
bi.xxix Qui delicate nutrit ſuũ suũ.⁊c
et iterꝫ.nõ decent seruũ delicie. Itẽ frau
dulẽtus ⁊ dolosus insidias dño ponit ⁊
qñqꝫ ipm interficit siue ꝓdit.iiij. Reg.
xxix.tetẽderũt ei insidias serui sui ⁊ in
terfecerũt regẽ in domo sua Item dño
suo existẽs iniuriosus ab eo fugit ⁊ ipꝫ
deserens aduersario suo se cõiungit.iij.
Reg.ij.Fugerũt serui semey in geth ⁊c.
Et.i.Reg.xxv.increuerũt serui q̃ fugi
unt dños suos. Itẽ cũ sit nequã ⁊ flagi
tiosus vix ꝑ ꝟba de malicia cõpescitur.
Eccl'i.xxiij.ibi.Sicut seru' interrogat'.
id est tormẽtis castigat' freq̃nter a liuo
re.i.liuoris crimĩe nõ minuit'.sed mag'
ad odiũ ꝓuocatur.q.d.seru' inter torm̃
ta nõ meliorat' sed poti' peiorat'. Itẽ cuꝫ
sit ingrat' gratiã factã a dño non reco
gnoscit.sed de iusticia plusq̃ de grã sibi
fieri credit. Eccl'i.xxiij. Laxa man' ſuo
⁊ q̃ret libertatẽ. Itẽ si fuerit criminosus
⁊ culpat' dño suo.sine flagellis ab eo ex
torqueri ꝟitatis cõfessio nõ valebit Ec
clesiast.xlij. Seruo pessimo sanguinate
latus ibi glosa. Seru' q̃ verbis nõ corri
gitur vulnerib' corrigat'. Itẽ cũ sit astu
tus ⁊ labor ei odiosus vocat' ad labores
dormire se fingit.⁊ q̃si nõ audiẽs de vno
latere ad aliđ se cõuertit. Prouer. xxix
Seru' ꝟbis nõ p̃t erudiri. qꝛ qđ dicis
intelligit ⁊ rñdere ꝯtemnit. Et Lu.xij.
Seru' quidẽ sciẽs voluntatẽ dñi sui ⁊c

Capitulum deci
mumseptimũ. De cõditõib' boni ſui

b Oni aũt serui cõditio consistit
in diuersis. Nã bonus seru' est
docilis ⁊ ingeniosus ad intelligẽ
dũ. Prouer.xxvij. Seruus sapiẽs dña
bitur stultis filijs. Et Eccl'.vij. Seru'
sensatus ⁊c. Item humilis est ⁊ obseq̃o
sus ad qđlibet obseq̃um impendẽdum.
Psal. O dñe ego seru' tuus ⁊ fili' ancil
le tue. Ad Phili.ij. Humiliauit se for
mã serui accipiẽs. Itẽ hilaris ⁊ iocosus
ad ꝯuiuendũ. decet eni seruũ in suo mi
nisterio esse hilarẽ ⁊ iocundũ. Totũ ei
seruitiũ displicet.quando seruiẽs facie
leta caret. Gen.xlv. Et nos leti seruie
mus regi Et esa.lxv. Serui mei letabũ
tur ⁊ laudabũt pre exultatõe.⁊c. Item
affabilis ⁊ gratiosus ad loquendũ. quia
m'tũ diligũtur serui qñ affabiles sunt
⁊ benigni. Et ideo de dauid q̃ seruiebat
saul dicit'.i.Reg.xviij. Acceptus erat
dauid in oculis vniuersi populi.⁊ maxi
me in cõspectu seruoꝝ saul. Et in eodẽ.
Ecce places regi ⁊ vniuersi serui eius
diligũt te. Itẽ virilis ⁊ animosus se cõ
tra aduersariũ dñi sui ponẽs primo.i.
Reg.xvij Non cõcidat cor cuiusq̃ in eo
ego seru' tu' vadã ⁊ pugnabo aduersus
philisteũ.⁊c. Itẽ fidelis est in cõmisso
scꝫ negocio ⁊ studiosus ad exequẽdũ Lu
ce.xix. Euge serue bone ⁊ fidelis.⁊c. Et
Numeri.xij Seru' meus moises fidelis
in om̃i domo mea. Itẽ abilis est ⁊ artifi
ciosus ad lucrũ dñi procurandũ. Plus
eni intendit bonus seruus augmẽtare ⁊
multiplicare dñi sui peculiũ. q̃ suum ꝓ
priũ.quia in multiplicãdo dñi sui lucꝝ
ꝓcurat ⁊ ipse suũ. Luce.xix. Uocatis de
cem ſuis suis.tradidit illis decẽ mnas
⁊ ait.negociamini dũ venio.⁊c. Itẽ bo
nus seru' cautus est ⁊ multũ curiosus ad
rõem ⁊ cõpotum dñi sui ꝑsoluendũ de
datis ⁊ acceptis Nã de bene cõputatis
remuneratõem certus expectat.de non
cõputatis vero semper dubitat ⁊ formi
dat.vt patꝫ Luce.xix.vbi đr. Dñe ecce
mna tua decẽ mnas fecit. Cui dixit do
min'. Esto dñs habens ptãtem sup de
cem ciuitates. Itẽ solicitus est bon' ser
uus ⁊ aĩo studiosus prius dño suo ꝑpa
rare ꝯmodũ sicut prãdium siue lectũ q̃
se disponere ad prandẽdũ siue qual'rcũ
q̃ alias ad quiescendũ. Nunq̃ eni bon'
seru' cõmodũ sibi fieri putat quãdo vi
det q̃ dñs suus adhuc laborat. Luce.xij
Quis vestrũ habens seruũ.et si venerit
de agro dicat ei.prĩo discumbe.⁊c. Ideo
cõmendatur vrias qui dixit ad dauid.
ij.Reg.xi. Domin' meus Joab ⁊ serui
dñi mei sup faciem terre manẽt. et ego
ingrediar domum meã vt comedã ⁊ bi
bã ⁊c. Itẽ seruus fidelis ⁊ timorosus do
mini sui aduentũ prestolat' nec se dispo
nit vel deponit anteq̃ veniat ad dormiẽ
dum nec subintrat lectũ suũ ante aduẽ

tum suū. Luce. xij. Beatus seruus ille quē cum venerit dñs inuenerit vigilantem. Itē seruus qui circa dñm est sedulus ⁊ amorosus. alijs dormiētibus vigilat ad dñm suum custodiendū. Uñ merito reprēndit dauid abner et alios seruos regis saul dormiētes. i. Regū. xxvi Non erat qui vigilaret. sed oēs dormiebāt. ⁊ sequit. Filij mortis estis vos qui nō custoditis christū dñi. Item seruus qui in obsequijs dñi sui est affectuosus oculis ac manib⁹ semp circa dominū est intent⁹ ad sui beneplacitū pagendū. ne aliqō scilicz incōmodū sustineat vel defectū. siue ad aliquod beneficiū a dño beneficio recipiendū. psal. Sicut oculi ancille in manib⁹ dñe sue. ita ⁊c. Itē bonus seruus nūqz a labore est vacuus. nunqz ab vtilitate dñi sui est ociosus. quia siue comedat siue abstineat siue vigilet siue dormiat oia que facit ad vtilitatē illius cui seruit ordinat ⁊ reducit Job. vij Sicut cerui desiderat umbrā ⁊ mercenarij⁹ prestolat. ⁊c. Item bonus seruus nec in victu nec in vestitu domino suo est onerosus. imo veteri robam dñi sui aliquādo p anni circulū est contētus. scit enī q cōpleto seruitō suo plura est a dño beneficia recepturus Ideo in lege preceptū est. vt sine veste et viatico ⁊ supza preciū conductiuū seruⁱ in anno septimo nullatenⁱ a dño dimittatur. Exo. xxi. ⁊ Deutero. xv. Item seruⁱ in moribus disciplinatⁱ ⁊ virtuosus solet esse corā domino gratiosus et in oculis eius acceptus. ⁊ ideo seruⁱ sensatus ad hoc diligentiā adhibet vt vrbane et curialit⁹ et munde dño suo administret. quia aliquādo plus diligit dñs mundiciā seruientis cz ipsam exhibitōem seruitutis. psal. Ambulās in via immaculata. hic mihi ministrabat. Eccliast. vij Seruus sensatus est. ⁊c. Item seruⁱ bonus a dño correptus cōtra corripientē se nō est murmurans neqz querulosus. scit enī q bonus dñs iuste arguit seruū suum. Et talis quidē arguitio sibi accidit ad profectū. Eccliast. x. Seruo sensato liberi seruiēt. ⁊ vir disciplinatⁱ non murmurabit correptus. imo potius gaudebit. Unde Prouerbiorū. ix. Argue sapientem et diliget te.

Capitulum decimūoctauum

De bono dño siue dñio

Sicut autē seruus est nomē subiectiōis. sic dñs est nomē prelationis et potestatis. Unde a bono a quo est oīs potestas iustū dominiū est statutum. Sine enī dominio nō posset stare salua respublica. nec esset humana societas pacifica vel q̄eta Sublata namqz de medio dominorū iustorū potētia. libera essz malicia. nunqz innocentia foret tuta. vt dicit Ysido. Justa itaqz dñatio per tyrannidē suos non oppimit. sed suos aduersarios reprimit ⁊ etiā repellit. Dominorū etiā potestas seruos nō deserit. imo etiā pro subditis cōtra potestatē aduersariā se opponit vt dicit Greg. Unde etiā patet q dñs est nomen potestatis ⁊ nomē equitatis Justus enim est domin⁹ et iusticias dilexit equitatē vidit vultū eius. Et ideo quocz domin⁹ qui iustus est pviam videlicz iuris. causas lites et etiā cōtrouersias inter subditos dirimit / et diffinit vnicuicz quod suū est tribuit. cōtra malicia gladiū extrahit. pro defendenda innocentia clipeū iuste potentie cōtra maleficos obijcit et opponit. Pupillos viduas ⁊ orphanos de manu opprimētis eruit predones maleficos et fures p̄sequit atqz punit. acceptā potestatē nō sm voluntatis impetū. sed sm legis imperiū ordinat et disponit. Ex quo patet q domin⁹ est nomē equitatis. Est insup nomen liberalitatis. Nā boni et iusti domini liberales sunt et pij. Et sicut dicit Hester decimoctio. Cum ingt totum orbem dominationi mee subiugassem. nunqz volui potentie abuti magnitudine. sed clementia et lenitate gubernare subditos. ⁊c. Et ideo verus domin⁹ ad oēs preterqz ad maleficos liberalem et affabilem se ostendit. plus amari cz timeri diligit. non hominibus sed bestijs. id est bestialibus et malis dominari se cognoscit. vt dicit Gregorius sup illum locum. Benef. nono. Sit terror

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu

vester super cuncta animātia. ꝛc. Homo inq̄t. Grego. nō ratōnalib⁹ sed irratōnalibus aīalib⁹ est p̄latus. vt non ab hoīb⁹ sed aīalib⁹ timeat. Om̄es enī hoīes natura equales generauit. sed ꝑ varijs meritis alijs alios iusta dei dispensatio preponit. vt humana formidine peccare metuāt. q̄ diuinā iusticiā nō formidāt. Ex hec ergo timore dñi nō supbiant. nō suam gl'am sed subditorū iusticiā querāt. Non enī hominib⁹ sed bestijs dominant̄ qꝛ ex illa parte qua bestiales sunt. dñio ipsoꝝ prosternūtur. Est etiā dñs nomē nobilitatis. sicut dr̄ Deut. i. Tuli de tribubus vestris viros sapiētes et nobiles et cōstitui eos dños ꝛ principes ꝛ tribunos ꝛ cēturiones. Nam dñi dñt esse nobiles ꝛ generosi tā carne q̄ꝫ mēte. Ideo s̄m Ambro. naturā in aīalibus nobiliores ꝛ virib⁹ fortiores preposuit alioꝝ reges ꝛ ductores. ꝛ patet in aīalib⁹ ꝛ volatilib⁹ ꝛ etiā in apib⁹. in q̄bus oībus illi alijs dñantur ꝛ p̄ficiunt̄. in q̄bus nobiliores cōditōes s̄m nature bñficiū inueniūtur. vt sic addiscat hō nobilior p̄esse s̄m rōem ꝛ grām. ex quo sic aīalia p̄sunt aīalibus nobil'r ꝑ naturā. Itē dñs ē nomē honoris ꝛ dignitatis. sicut dicit apostolus ad Ephe. vi. Serui obedite dñis carnalib⁹ cū timore et terrore. ꝛc. Dñs enī iuste a subditis honorē ꝛ reuerentiā accipit. ꝛ officij sui merito subditos honorificētia dignos facit propter eī vnū regē bonū vel dñm tota patria honorat̄ freq̄ntatur ꝛ timet̄. Itē dñs est nomen pacis ꝛ securitatis Nam guerras ꝛ pugnas dñs iust⁹ sedat. ꝛ discordes ad ꝯcordiā reuocat. vñ sub bono ꝛ forti ac pacifico dño coloni patrie sunt securi. quia nullus audet inuadere terminos suos ac infringere pacem suam.

Capitulū decimū nonū.

De malo domino siue dñio.

Sicut aūt bono ꝛ iusto dño nihil reipublice vtili⁹ est ita dño malo nihil peius. Nā malus dñs subditos suos quos iuuare deberet. spoliat ꝛ opprimit. ꝛ indebitis officijs ꝛ seruitijs angariat ꝛ angustat Mich. ij. Qui violent̄ pellē tollitis de sup ꝛc. Propter munera iusticiā violat ꝛ paupi nō iudicat. Mich. iij. Audite principes q̄ abominamini iudiciū ꝑpl'i A quo recipitis vectigalia ꝛ tributū. ab inuasorib⁹ non defenditis. Nā ei in malicia sua nō cōsentientem cruciat ꝛ crudel'r flagellat. Esa. xix. Dabo egiptū in man⁹ dñorum crudeliū. ꝛc. Hiere. vi. Crudelis est. ꝛc Aliena tāq̄ꝫ ꝓpria vēdicat. ꝛ oīa sua esse putat. i. Reg. viij. Filios tuos ꝛ agros tollet. ꝛc. Timeri poti⁹ q̄ꝫ amari desiderat. Baruth. vi. Oñtantes metū gentibus. videte ergo ꝛc. Honorari ab hoīb⁹ ꝛ reuereri affectat. Dañ. ij. Cadentes adorate statuā ꝛc. Leges ꝛ statuta antiquoꝝ destruit ꝛ sua ordīat. Esa. x. Ue q̄ condūt leges iniq̄s. Sub specie iusticie crudelitatē ꝛ maliciā palliat ꝛ occultat. Esa. ij. Dñatores ei⁹ iniq̄. exactōibus ꝛ tallijs sepe vexet. Esa. iij Populū meū exactores spoliauer̄t Et Dañ. ix. c. et. xi Occasiōes extorq̄ndi ꝛ aliq̄d rapiendi captat Esa. lij Assur absq̄ꝫ cā calūniat⁹ ē eū. Mēdaces ꝛ delatores diligit ꝛ eorū cōsilijs aures accōmodat Prouer. xxix. Prīceps q̄ libent̄ audit v̄ba mēdacij. ꝛc Fidē ꝛ pactū nulli seruat. i. Mach. vi Iurauit illis rex ꝛ principes ei⁹ ꝛ seq̄tur Vidit munitōem ꝛ rupit citi⁹ iusiurandū: Epulas et delicias de alienis laborib⁹ sibi pat. ps̄. Deuo. ple. meā sicut es. pa. Exēplū de balthasar Dañ. v. ꝛ ezech. xix Eos q̄ diuti⁹ ꝛ fideli⁹ seruierūt peius remunerat. sicut voluit laban remunerare iacob. q̄ dixit. Nisi de⁹ p̄ris mei affuisset mihi. mō nudū forsitan dimisisses Itē nulli⁹ seruitia grata reputat. ꝛ iō oīa q̄ fiūt minora debito fore putat. sicut dr̄ Judith. iij Nec ista faciētes ferocitatē pectoꝝ ei⁹ mitigare potuer̄t Itē alijs laborātib⁹ ī ludis ꝛ ī potib⁹ ip̄e vacat. eccl'. x Ue t̄re cui⁹ rex puer ē. cui⁹ principes mane comedūt. ꝛ. iij. reg. xx Rex bibebat temulēt⁹ de vmbraculo suo ꝛc. Hec de ꝓprietatib⁹ hoīs quoad mēbroꝝ diuersitatē ꝛ q̄ ad etatē ꝛ quoad sex⁹ discretōꝫ ꝛ variā q̄litatē nūc sufficiāt Nūc de q̄busdā accn̄tib⁹ q̄ ꝯtingūt circa hominē ꝛ s̄m naturā ꝛ p̄ter naturā aliqua dei adiutorio sunt

dicenda. ⁊ primo de cibo. deinde de potu. tertō de vigilia ⁊ somno deiñ de exercitō

Capitulū vicesimum.

De cibo.

Dicto de proprietatib⁹ hoīs quo ad illa que ipm cōstituūt naturalit. dicendū restat de illis proprietatib⁹ rer que ipm ꝑm naturā in eē custodiūt. Et sunt ꝑm Jo. aer. exercitatio. q̄es. potus. cib⁹. vigilia ⁊ somn⁹. Sine istis nō custodit hūanū corpus Nos autē ordinē istum hic nō seq̄mur. q̄ in loco suo de aere postea dicem⁹. De cibo ergo primo dicam⁹ quantū hic sufficit. quia cib⁹ est ꝑm Constā. substātia cōuertibilis in essentiā corpis quo cibat corpus augmentās nutriēs ⁊ sustentans. Calor ei fortī mēbror interior ⁊ exterior in ꝯtinua ē actōe ⁊ resolutōe cui ꝯtinua debet restauratio ad deꝑditi bñficiū facienda. Cibus āt sumptus in silitudinē corpis vertit ⁊ in ipsi⁹ naturā transmutatur. Uñ in cibo ꝓcedit ipsi⁹ prepatio. deinde ei⁹ masticatio. tertō in locum digestionis receptō. quarto ipsi⁹ digestio ⁊ puri ab impuro sepatio. q̄nto ipsi⁹ attractio. ⁊ ꝑ singula mēbra distributō. sexto nature mēbri assimilatio. Si enī cibus nō assimilaret mēbris nūquam in eorū naturā incorparet vel ꝯuerteret. vltimo post oīa ista fit istius cibi incorpatio ⁊ in naturā corpis cōuersio. Nam quod calidū est ⁊ humidū trāsit in naturā sanguinis ⁊ carnis. q̄d v̄o frigidū ē ⁊ siccū in naturā nerui ⁊ in naturā ossis. ⁊ sic de alijs. Cib⁹ itaq̄ assumpt⁹ et incorpatus adhuc in iuuenib⁹ corp⁹ nutrit ⁊ augmētat. In senib⁹ v̄o calorē naturalem repat. deꝑdita etiā restaurat ⁊ custodit corp⁹ ne peat. Cibor aūt sunt multe diuersitates. Quidā enī cito in sanguinē ꝯuertūtur ꝓpter suā substantialē humiditatē ⁊ caliditatē et illā quā habent cū sanguine vicinitatē. Quidā v̄o ecōtrario ꝓpter cōtrariā causam tardius cōuertūtur. Quidā v̄o cibi multū nutriunt. q̄ multū sanguis generāt. Quidā v̄o par imo potius onerāt. tñ aliquātulum refocillant. Et generalr oīs cibus laudabilis generatiu⁹ sanguis magis ē cōueniens in regēda sanitate. Laborātib⁹ tñ est cōueniēs grossior cibus spissioris sanguis generatiu⁹. Itē oīs cib⁹ de quo generat multus sanguis paucā habet supfluitatē. Et ecōuerso cibus de quo gignitur pauc⁹ sanguis multas generat supfluitates. Et generalr ꝑm diuersitates cibor disponūtur ⁊ variātur cōplexiones mēbror ⁊ corpis q̄litates. vt dicit Constā. li. i. Circa cibū aūt ista cōsiderātur sicut ⁊ circa dietā. vt dicit Bal. super amphoris. s. cibi substātialitas. qualitas. quātitas. sumētis necessitas. tempis cōgruitas. Oportet enī medicū cognoscere substātiā ⁊ q̄litatē cibor ad custodiā ⁊ regimē corpor hūanorū Est enī quidā cib⁹ pure nutrimētal⁹ ⁊ facile cōuersiu⁹. ⁊ talis est nature cōseruatiu⁹ Quidā est cib⁹ medi⁹. ⁊ hic est facile alteratiu⁹ ⁊ nature adiuuatiu⁹. Quidā vero est cib⁹ pestilentialis et nature corruptiuus. sicut cib⁹ venenosus q̄ a tota specie mutat ⁊ destruit ipm corp⁹. Et iō oportet ciborū cognoscere substantiā et q̄litatē ne venenū assumat loco cibi. q̄litas āt cibi attēdit vel ꝑm vltimā elemētariū q̄litatū remissiōz. ⁊ sic ē cib⁹ calid⁹ vl frigid⁹ in prio gradu. vel ꝑm vltimā earū dē intēsiōz. ⁊ sic i q̄rto gradu. vel ꝑm harū mediatōz. ⁊ sic dr eē in tertō vel scdo gradu ꝑm maiorē excessū vel minorē. hoc etiā attēdēdū est q̄ tā ꝑm subāz q̄ ꝑm q̄litatē vt dt ꝯstā. Aliq̄s cib⁹ ē subtil⁹ q̄ scz de facili digeritur. cui⁹ q̄ntitas mlta parū nutrit. q̄ ꝑm Auic. subtilis ex eo generatur sāguis q̄ cito resoluitur a mēbrz ⁊ iō par nutrit. vt dt idē Et ē cib⁹ gross⁹ q̄. s. tardi⁹ digeritur. ⁊ ei⁹ ps modica mltū nutrit. ex quo sanguis grossus generatur q̄ tardi⁹ resoluitur ab ipsis mēbrz Nā vt dicit Isaac ex subtili cibo fit generatio subtilis sanguis ⁊ ecōuerso. ⁊ ē cib⁹ in subā ⁊ q̄litate tpat⁹ Cib⁹ āt pur⁹ laudabilis ē. q̄n est inter hec tpat⁹. ⁊ ecōuerso ꝑm Auicen. herbe crude ⁊ fruct⁹ nimis recētes min⁹ sunt boni quo ad cibū ꝓpt hūiditat excessum. Nā sanguinē replēt aq̄sitate ⁊ disponūt ad putrefactōz ⁊ iō poti⁹ sunt medicia q̄ cib⁹ Cib⁹ dz eē

vniformis. ne scz in vna mensa simul diuersa nutrientia assumātur. quia scdm Auicennā. Dum vnus cibus digerit. alter corrūpitur. ⁊ stomachus nimis extendit ⁊ repletur. Considerat etiā in cibo quātitas dimēsiue ⁊ extensiue. Naz attendit vel sm minimū. vel sm nimiū. vel sm inter hec mediū. Si vero fuerit cibus nimi⁹. naturā grauat. stomachuz distendit ⁊ inflat. rugitū ⁊ torsiones generat. malos humores ⁊ cathochinnos augmentat. nauseam ⁊ vomitū prouocat calorē naturalem sicut oleū lampadem extinguit ⁊ suffocat. spasmū ⁊ ꝯtractionē neruoꝝ causat. vlcera scabiem ⁊ apostemata fieri ꝓcurat. seniū ⁊ mortez accelerat. ꝯtra quā ꝑ ciborū multitudinem homo munire ⁊ defendere se credebat. Qñ vero cibus nimis pauc⁹ est naturā debilitat. visus ⁊ om̄es sensus hebetat. fluxū capillorum ⁊ caluiciē generat phtisim ⁊ ethicā accelerat. corp⁹ extenuat. ⁊ peiores infirmitates q̄ꝫ repletio nimia generat. Unde d̄r in amphoris. In tenuib⁹ dietꝫ peccāt maxime egrotātes Cibus ꝟo mediocris est laudabilis. qꝛ deꝑdita in corpe restaurat. ꝟtutem etiā cōseruat. sanguinē augmētat. calorē tēperat. ingeniū acuit. vires operandi tribuit. sanitatē corporis auget ⁊ custodit. suauē somnū ⁊ mulcebrē generat ⁊ inducit. vñ si fuerit maior ꝑ cibū restauratō q̄ꝫ fuerit precedēs ꝑ resoluentē calorem deꝑditio. cibus corp⁹ augmētat. vt patz in adolescētia. Si vero fuerit maior deꝑditio q̄ꝫ ꝑ cibū seq̄ntē restauratio. corp⁹ minuitur ⁊ deficit. vt in senectute. Sz si fuerit eq̄lis restauratō cōtra dissoluta. corp⁹ cōseruat in cōsistentia ⁊ in statu. sicut est videre in iuuētute. Considerat cib⁹ vel cibi effectus respectu comedētis qꝛ alius cōuenit sano ⁊ alius egro. alius iuueni. alius seni. ali⁹ exercitāti. ali⁹ q̄escenti. Multa eni sunt salubria sanitatem hñti q̄ sunt mortifera infirmāti Et etiā in sanis differētia est. qꝛ alliū ⁊ piꝑ quod alicui fleumatico est remediū. alicui colerico est venenū. ⁊ iusquiam⁹ qui est mors hoim gratissim⁹ cibus est passeri vel coturnici. vt dicit Gal. Variand⁹ est etiā cibus sm varietatē morbi. Nā aliquis cibus est salubris in q̄rtana qui est mortifer⁹ in acuta. et aliquis cib⁹ qui est vtilis in principio morbi. est nociu⁹ qñ infirmitas est in summo. Nā tūc debet dari cib⁹ tenuis. vt dicit Ipo. ⁊ Gal. qꝛ tunc natura circa digestionē morbi ē totalr intenta. vñ tunc eius effect⁹ diminuitur ⁊ impedit si occupata circa grossa cibaria teneret. Alius etiā cibus et alio modo dand⁹ est necessari⁹ in morbo cronico ⁊ diuturno. ⁊ alius in cōtrario quia in principio timet defect⁹ ꝟtutis. iō est necessari⁹ maior cib⁹ In contrario autē morbo timet infirmitatis augmentū. ⁊ ideo debet tūc dari minus. Cibatō ergo facienda est sm diuersitatē morbi. sm virtutē infirmi. ⁊ sm qualitatē ⁊ substantiā ipsius cibi. ⁊ sm hoc vtilitas cibi iudicat Itē alio modo cibādus est iuuenis ⁊ adolescēs ⁊ alio modo ipse senex. Nam abstinētia cibi q̄ senibus est facil pueris ⁊ iunioribꝰ est difficilis iuxta illud Ipo. Senes facilime ferūt ieiuniū secūdo ꝯsistentes facili⁹. pueri vero minus. Nā in senib⁹ debilis est calor naturalis. in aliis aūt est fortis Et ideo maior cib⁹ ad rep̄ssionē caloris naturalis ē necessarius iuuenib⁹ ⁊ ꝑuulis. minor vero illis. Eadē etiā est ratio quare min⁹ cibādi sunt quiescentes q̄ꝫ se exercitantes qꝛ in illis calor est debilior. in istis ꝟo fortior est. vt p⁹ patebit. Cōsiderat aūt in cibādo tp̄is cōgruitas. Nā grossiori dieta ⁊ largiori indigēt hoīes in hieme q̄ꝫ in estate. sicut dicit Ipo. Uētres in vere et in hyeme natura calidissimi sunt ⁊ somni longissimi. In his igitur horis plures oblatōes sunt dāde. quia tūc innat⁹ calor ē mult⁹ multo igit indiget nutrimēto. ⁊c. In hyeme eni viget appetit⁹. et fortior etiā est digestio calore existēte fortiore In estate vero ꝯriū ē Calor eni in hieme ingredit ad interiora. ⁊ ibi coadunat. In estate ꝟo suo silī ꝯgaudēs ⁊ exteriora petēs dissoluit ⁊ in corpe minorat. Qm̄ igit in hyeme mltū digeritur. mult⁹ excitat appetit⁹ ⁊ illd pz in pueris q̄ sunt mlti caloris. ⁊ iō mltū appetūt ⁊ multo indigēt cibo. Silr in

athletis in q̄bus rōne exercitij augmē-
tatur calor naturalis. ⁊ ideo mlto indi-
gent nutrim̄to. sicut ibi exēplificat Gal.
Est igit̄ cibus om̄i aīali necessarius. et
maxime cōueniēs est qn̄ vniformis ē. ⁊
inter sup̄fluū ⁊ diminutū tēpat̄. nimia
eni cibi repletō siue saturitas mors ani-
me ⁊ corpis esse cōsueuit. ⁊ potissime pi-
culosa est saturitas p' p̄cedentē sterili-
tatē siue famē. vt dicit Auicē. Plus eni
tūc natura appetit q̄ꝫ digerere possit. ⁊ iō
citra appetitū ⁊ saturitatē cib' assum̄d'ē

Capitulū vicesi-
mum primū. De potu.

Pot' est substātia liq̄da ad ani-
malis nutrimentū necessaria.
potus siq̄dem vt dicit Constā.
libro. v. ca. xxvij. multiplici de causa ne-
cessari' est. Corp' eni siccū humectat. et
quod humidū de corpe resoluit restau-
rat cibus p ipsum. ⁊ defert ad loca remo-
tiora. qui sua grossicie nō potest transire
p strictos meatus ⁊ angustos. Pot' etiā
vt dicit Constan. ⁊ etiā Auicē. diuersi-
ficat tripl'r. Est eni potus q̄ est tantū po-
tus. vt aq̄ que nō est corpis nutritiua. ⁊
est pot' q̄ est pot' ⁊ cib'. sicut vinū. qd̄ vt
dicit Constā. p oēs ptes corpis portat
cibū nutriens ⁊ calefaciēs spm̄ ⁊ etiam
sanguinē ⁊ calorē cufortās naturalē. ⁊ ē
potus medicinalis q̄ nō exhibet̄ s̄m viā
potus. sed poti' s̄m legē ⁊ regulā medici-
ne. sicut syrup' oximel occizucara ⁊ hu-
iusmodi. Sicut āt dicit Constā. in sani-
tate custodienda ⁊ infirmitate curanda
aq̄ est necessaria. ⁊ iō oportet q̄ medic'
aq̄ꝝ cōditōes nō negligat cognoscere ⁊
naturas vt laudādas tribuat ⁊ caueat
nō laudādas. Aq̄ꝝ aūt quedā est sapida
quedā nō sapida. Aqua ergo sapida in
substātia clara fontana aeris oriētalis
leuis cito calefiens. cito frigescēs Hu-
iusmodi aūt vt dicit Constā. in sanita-
te custodiēda est laudabilis nō grauās
cito eni exit cibū. per hoc eni q̄ est clara.
patet q̄ sordib' nō est intermixta. p hoc
aūt q̄ est leuis patet q̄ nō est indigesti-
bilis. p hoc aūt q̄ est cito calefiens ⁊ ci-
to frigescēs patet q̄ substātia est subtil'

Vn̄ si vis scire de duab' aq̄s que sit sub-
tilior in substantia ⁊ laudabilior ad bi-
bendū. intingue vnū pannū lineū bene
mundū in vnā. ⁊ aliū bn̄ mundū in aliā
⁊ expone soli q̄ prius erit siccus in aqua
subtiliori est intinct' Scd̄o p' hāc aquā
cōmendabilis est aq̄ fontana septētrio-
nalis. q̄ est inter orientē ⁊ aq̄lonē posita
fluēs v̄sus aq̄lonē. p hoc eni q̄ libere ex-
ponitur ventis septētrionalib'. ex motu
ventoꝝ subtiliat̄. est in hyeme calide na-
ture. ⁊ frigide in estate. Frigus eni sep-
tentrionale fugat calores ad interiora
fontiū sibi obiectoꝝ. q̄ coadunat' frigi-
ditati obuiat ⁊ resistit ⁊ aquā fontis ali-
quātulū calefacit In estate vero ecōtra-
ria calor aeris vincēs fugat frigiditatē
ad capita fontiū. q̄ ibi coadunata aquā
frigefacit. vt dicit macro. ⁊ cōstan. Itē
aqua fluens fortit̄ de mōtib' sup̄ petras
vel arenā limpidissimā. sicut alicui' ma-
gni flumis scd̄m gradū obtinet sanitat̄
vt dicit Cōstan. aq̄ vero pluuial'. vt di-
cit Cōstan. melior est alijs aq̄s ⁊ sapidi-
or. leuior. ⁊ mūdior. sicut dicit Ipoc. in
ipericōnoxomaton. Pluuia inq̄t est fu-
mus aquarū a sole attractarū. Natura
eni solis non nisi qd̄ subtilissimū est at-
trahit. ⁊ iō ceteris aq̄s melior est ⁊ dige-
stibilior. sed ꝓpter sui subtilitatem vici-
na est putrefactiōi. tn̄ vt dicit Constā.
ex putredine non est vitupanda. sed ex
subtilitate sua poti' est laudāda. oīs eni
aqua corruptōez cito admittēs est sub-
tilis. ledit eni qn̄ est putrida. quia rauci-
tatē generat atq̄ febres. s̄z nō putrida
optima ē. ⁊ iō a putredie est cauēda Itē
dicit Cōstā. Aq̄ que ex tenuissima colli-
gitur pluuia melior est natural'r. q̄ vero
descēdit cū tonitruo melior ē p' hāc. Nā
tonitru' suo motu pluuiā ip̄az subtiliat
d̄t etiā Cōst. q̄ q̄cūq̄ freq̄nt̄ bibit aquā
frigidā. nō euadit frigidas egritudies sal-
tē in senectute. Aq̄ v̄o calida. vt d̄t Cō-
stā. ieiuniū stomachū lauat a ciboꝝ feci-
b'. purgat fleuma. ⁊ oēz putredinē vētrz
purgat ⁊ mūdificat. vētrē soluit. naturā
alleuiat ⁊ ꝯfortat. e' tn̄ freq̄ns vsus nocz
stōchū ei t̄molit. digestiuā v̄tutē t̄bat
⁊ ipedit. ⁊ sāguiez de naribꝰ emanare fac

Item calida aq̃ laudabilior est ieiunis mane. maxime his q̃ de nocte crapulati sunt Dicit enī Auicen. Testificati sunt inq̃t antiq̃ sapientes q̃ aq̃ cocta est minoris inflatōis ⁊ facilioris penetratōis q̃ corpa et pmixta actōne ignis dissoluunt. ⁊ descendere cōpellūtur. ⁊ subiungit. torpidi inq̃t medicoꝝ estimati sunt q̃ subtilius exalet p decoctōem. ⁊ quod grossius est remaneat. sed hoc falsum ē ex ptibus enī cōsimilib⁹ ꝯstat aq̃ substātia tota. tamē posset fieri decoctio tanta q̃ nihil remaneret nisi fex ⁊ ps terrestrꝫ vt patet in aq̃ ex q̃ fit sal p violentā decoctōem. Aque autē ex niue et grādine resolute ceteris sunt illaudabiliores p̄ter aq̃s lacuales ⁊ palustres. Iste aque o m̄es sunt cauende. q̃ vt dicit Cōstā. splenem magnificant. epar ⁊ stomachū cōfundūt cutē horridā faciūt. et varias febres faciūt lapides gignūt. Si autē penit⁹ vitari nō pñt. autoritate Auicē. bullianť. Dicit autē Aris. in li. methoꝝ q̃ aqua niuis vel glaciei caloris solutōne ad priorē subtilitatē nō redibit. Aq̃ vero insipida est quadruplex ſm Constn. aliqua enī est salsa. alia sulphurea alia alūiosa. alia metallina. Salsa vero vt dicit ventrem emollit mordicādo intestina ⁊ laxat. sepe tamē bibita desudando ⁊ consumendo humorē ventrē ligat. cōstipat corpus. desiccat scabiē. et pruriginē sanat. idropicos iuuat si comedat seu bibatur Aq̃ vero sulphurea ad frigidas facit infirmitates. neruos calefacit. intercutaneos humores ꝯsumit. vide infra de sulphure. vbi virtutes eius pleni⁹ poteris intueri. Aqua aūt aluminosa ⁊ bituminosa infrigidat ⁊ desiccat sanguinis fluxū ꝯstringit ⁊ sedat ⁊ emorroides curat. Aqua vo metallina naturā metalli sequit ⁊ effectū. Nā trāsiens aqua p venā ferri. ventrē constipat. mēbra cōfortat. splenez deopilat. apostema curat. Aqua de metallo eris hūiditati subuenit. strāguiriā stringit. Aq̃ de metallo argenti refrigerat ⁊ desiccat. Hec aūt aqua multiplex potui dare nō ꝯsueuit. sed solū cōfert vsui medicine Est āt potus q̃ simul est cib⁹ ⁊ potus. s. vinū Diuersificat enī vinū in substātia Quedā enī sunt grossiora vina duriora alijs et nutribiliora. Alia vero sunt subtilia et paꝝ nutrientia. stomachū stati exeūtia dolorē quoq̃ colericū de capite auferentia. vrinā prouocātia. Alia vo sunt mediocria ⁊ in suis actōnib⁹ tempata Preter istā aūt vini ꝯsideratōez quoad substantiā cōsiderat vinū ſm Constan. q̃tuor modis. s. quo ad differentiā tēpis quoad redolentiā odoris. quoad saporis suauitatez. ⁊ quoad coloris claritatem. Nam in tpe diuersificātur vina. qđ enī nouiter de torculari est exp̄ssum nō transit in caliditate gradū primū. sicut dicit Gal. libro de simplici medicina. Vinū inquit cōstat ex quatuor substātijs. scz aq̃a. spumosa seu aerea. vinea siue etiā ignea ⁊ terrea. Aquea p longā moram cōsumitur ⁊ ps vinea cōfortatur. Vina itaq̃ veteriora sunt alijs calidiora. In odore diuersificāt vina. q̃ quedā sunt odorifera bñ nutrientia. alia vo odore horribilia. malū sanguinez et capitis dolorē generantia. In sapore etiā maxime diuersificātur vina. quedā enī sunt dulcia alijs nutribiliora ⁊ ventrem humectātia. alia vo sunt pontica stomachū cōfortātia. ventrem cōstipātia. pectori et sue ptinentie nocētia. alia sunt acerba q̃ et diuretica. alia vo amara et ceteris minus calida. In colore insup variant. Nam quoddā est albū min⁹ calidū. qđdam citrinū magis calidum. q̃ vt dicit Cōstantin⁹ Omniū membroꝝ est penetratiuū. sanguinis colerici generatiuū et doloris capitis cōmotiuū. aliud vero nigrū qđ ceteris est magꝫ nutritiuū. aliud aūt est rubeū siue rubicundū. ⁊ illud alijs magis est calidū. tamē q̃ terrestre ⁊ grossum respectu albi vel citrini. nō ita est pforatiuū nec lesiuū. Vinū autē qđ in om̄ibus p̄dictis est mediocre. p̄ ceteris est laudabile. Nā naturalē calorē cōfortat. p oia mēbra aīaz refocillat. gaudiū ⁊ audaciā generat. vtutē corpori administrat colerā rubeā cū sudore ⁊ vrina euacuat. colerā nigrā tpat. membra ex humore desiccata tempat ⁊ etiā humectat. vires reparat ⁊ corpora impinguat

appetitū prouocat. vim digestiuā adiuuat ⁊ ꝓcurat. intellectū acuit. opilatōez splenis ⁊ epatis aperit. supflua etiam in corpe destruit ⁊ ꝯsumit. albugines oculoꝝ ⁊ lippitudines tollit. eloq̄ntē efficit lapides in renib⁹ soluit. ⁊ arenulas dissipat ⁊ educit. sanādis vulneribus ꝯuenit. mēstruis subuenit. sanis ⁊ infirmis cōuenit. si mō debito ab aliquo assumat̄ si vero in q̄litate ⁊ quātitate modū excesserit. abutēti nō erit remediū vinū. sed mors erit potius ⁊ venenū. sicut pz infra de ebrietate. quere ibi. Tertiū gen⁹ potus est pot⁹ ⁊ medicina. sicut est oximel ⁊ syrupus nā talis potus cōfert sanitatez quia hūores in corpe digerit diuidit ⁊ expellit. q̄nq̄z laxat quandoq̄z cōstipat. quādoq̄z infrigidat ⁊ desiccat. quādoq̄z vero calefacit. remollit ⁊ etiam humectat. Sed tamē horum potuum differentias medicis dimittamus. ⁊c.

Capitulū vicesimūsecundū. De prandio ⁊ conuiuio

Ibus itaq̄z ⁊ potus ad prandiū et cōuiuiū habent ordinatiōem et respectū in prandijs ergo primo cibaria prepant̄. cōuiue pariter cōuocant̄. sedes ⁊ etiā sedilia exigūtur. in cenaculo ordinātur mense ⁊ mēsalia disponūtur et ornātur. hospites cū dño in mensa capite collocātur. non prius ad mēsam residēt. nisi prius manus hospitum abluātur. seorsum filie dñe. ⁊ deorsum famuli piter ad mensam cōbinant̄ coclearia. cultelli ⁊ salsaria primitus in mēsa ponūtur. et panes cū poculis mox supaddunt̄. fercula multa ⁊ varia subsequūtur. clientes ⁊ ministri cū diligentia singulis obsequūtur. se mutuo inuitantes iocūde piter collocant̄. viellis et citharis exhilarant̄. nūc vina nūc fercula renouant̄. sibiinuicez fercula opposita cōdiuidūt ⁊ partiūtur fruct⁹ tandē ⁊ species subinferūtur Completo prandio mēsalia cū reliquijs deferūtur. ⁊ mense de medio renouātur ⁊ man⁹ abluunt̄ iterum ⁊ tergūtur. Gratiarū actiōes deo ⁊ hospiti ꝑsoluūtur. exhilaratiōis grā pocula iteꝝ ⁊ iterū offerūtur. His in prandio completis. vel ad lectuluz q̄etis grā recipiūtur. vel ad ꝓpria redire ꝑmittūt̄.

Capitulum vicesimumtertiū. De cena.

Ena dr a cenon quod est cōmune ꝓpter vescentiū cōmunitatē. Apud veteres vero solitū fuit in ꝓpatulo vesci ⁊ ꝯmuniter epulari ne singularitas luxuriā generaret. Sed modo potest cena dici a cenos qd est vmbra quia iā vescentes ꝓpter ꝑcitatē querūt cenādi latibula. vt dicit Papi. Vel potius a cynos qd est canis ꝓpter defectū charitatis ⁊ carentiā. Unusquisq̄z eniz suam cenaz ꝑsumit ad manducandū. i. Coꝝ. xi. Oīnia aūt que supius de prandio vel cōuiuio dicta sunt cene cōueniunt. Istam tamē cenā mlta magnificāt ⁊ exaltāt. ⁊ hec oīnia occurrebāt in conuiuio assueri. vt patet Hester. i. Primū est tempis cōgruitas. Decet eni cenaz fieri tēpe cōgruo. ne scz nimis tempestiue nec nimis tarde. Scdm est loci oportunitas quātū ad spaciositatē amenitatem ⁊ etiā securitatē. In locis eni spaciosis amenis et securis solent nobiles facere festa sua. ⁊ ideo de assuero dr q̄ fecit cōuiuiū suū in vestibulo orti cōsiti ⁊c Tertiū est inuitātis liberalitas quo ad vultus hilaritatē. Nihil eni valet cena vbi facies hospitz cernit̄ turbulēta. Hester. i. cū incaluisset. ⁊c. Quartū est ferculoꝝ multiplicitas. vt qui non vult de vno saltē gustet de alio. Hester. i. Alijs atq̄z alijs vasis cibi inferebātur Quintum ⁊ vinorū ⁊ poculorū diuersitas Vñ Hester. i. dr. Vinū etiā qd regia magnifi. ⁊c. Sextum est ministroꝝ vrbanitas seu honestas Hester. i. Preposuerat mēsis de principib⁹ suis ⁊c. Septimū est discumbentiū amicoꝝ grata societas. Hester. i. Fecit cōuiuiū cunctis medis ⁊ ꝑsaꝝ inclitis. ⁊c. Octauū est cantoꝝ ⁊ instrumentoꝝ musicoꝝ iocunditas. Sine eni cythara vel symphonia nō solent cene nobilium celebrari. Lu. xv. cum audisset vocem. ⁊c. Nonū est luminariū et cereoꝝ copiosa numerositas Nam in tenebris cenare dedecorosum est. ⁊ etiam

periculosum propter muscas Et ideo ce
rei cādelabris infigūtur. lucerne lampa
des ⁊ candele necessario accendūt. De
cimū est oīm appositoꝝ deliciositas. Nā
in cenis nō solent grossa ⁊ cōia apponi
cibaria sicut in prandio sed potiꝰ quedā
specialia ⁊ leuia ⁊ deliciosa cenātibꝰ appo
nunt. maxime in curijs dñoꝝ. Undeci
mū est cene diuturnitas. Solēt enim
hoīes qñ expediti sunt a labore ꝓtrahere
cenā suā. Cibꝰ enī nimis cito sumptꝰ cō
tra noctē nocet. ⁊ iō morose est cenādū.
Ideo cōuiuiū assueri diu durauit ꝑ di
es. c. ⁊. l. Duodecimū est indēnitas. qꝛ
sine dāno cenātis est q̄libet ad cenā in
uitādus. Inhonestū enī est post cenam
volūtarie oblatā ꝯpellere aliquē ad sim
bolū ꝑsoluendū. Tertiūdecimū est q̄e
tis et soporis suauitas. post cenā enī est
q̄escendū. qꝛ tunc somnꝰ est valde dulcꝫ
⁊ ideo erāt lecti eburnei ⁊ aurei strati ꝑ
pauimentū in palatio assueri. vt patet
Hester. i. Nam vt dicit Constan. cū ci
boꝝ fumꝰ cerebꝝ īgredit facile dormimꝰ.

Capitulum vicesi mumquartū. De somno.

Omnus ſm Arestotelē est q̄es
animaliū virtutū cū intensione
naturaliū. Nā sensibilis ⁊ moti
ua virtus in somno ligat. virtꝰ autē na
turalis tūc fortissime oꝑatur. s. digesti
ua que in somno intendit ⁊ cōfortatur.
Alio modo dicit Augusti. in li. de q̄nti
tate anime. Somnꝰ inq̄t est quedā īsen
sibilitas naturalis cōis corꝑis ⁊ anime
passio. sicut enī sensus cōis est corꝑis ⁊
anime ita ⁊ somnꝰ. Nam vt ipse dicit.
Somnꝰ est quedā īmobilitatō ⁊ iuuamē
sensuū. Ex aūt dicit insensibilitas na
turalis. dicit ad differentiā eoꝝ q̄ sunt
ꝯtra naturā. vñ dicit ꝙ somnꝰ est priua
tio vigiliaꝝ. sicut cecitas priuatio visus
quia priuatō illud quod est ſm naturā
diminuit ⁊ destruit. Somnꝰ autē natu
rā cōfortat. ⁊ est ſm naturā sicut vigilie
Preterea anima nō delectat in priuatō
ne. sed in somno delectat. vñ somnꝰ pri
uatio nō est. sed est dispositō naturalis.
Alio modo diffinit somnus sic. Somnꝰ
quedā est passio mulcebris. meatꝰ cere
bri ⁊ vias sensuū opilans. naturalē vir
tutē cōfortans. calorē naturalē ab exte
rioribꝰ ad interiora reuocās. In somno
enī interiora corꝑis calescūt. exteriora
vero frigescūt Unde ꝓfundato calore li
gatur in somno ⁊ opilat organū sensus
cōis qđ est centrū omīū sensuū ꝑticula
riū. a quo oēs alij sensus ꝑticulares ori
unt. ⁊ extendūt quēadmodū linee a cen
tro ad circūferentiā ꝓtrahūt. Illo igit
ligato ⁊ opilato potētie ꝑticulares extē
di nō pñt ad organoꝝ sensuū extremita
tes. Hoc aūt fecit natura vt aīal a mo
tu volūtario q̄esceret. cū semꝑ moueri
volūtarie sit impossibile. Somnꝰ aūt vt
dicit Constā. in pantegni. Aliꝰ est na
turalis. aliꝰ innaturalis. de quo nihil ad
pñs. Naturalis vero fit ex humiditate
cerebri tꝑati. vt ex fumo humido ⁊ cla
ro a toto corꝑe ad cerebrū ascendēte Fu
mus āt ille ingrossat spūs ⁊ replet ner
uos. ⁊ ita vinculat ⁊ ligat sensus. Augu
stinus aūt in p̄dicto libro docꝫ ꝙ somnꝰ
aut est ab intrantibꝰ extrinsecꝰ escis aut
ab humore intrinsecꝰ tꝑato. qui cū resol
uit in fumū petit cerebꝝ. ⁊ ibi resolutus
distillat frigidus inferiꝰ licet ibi ascen
dat calidꝰ. distillādo aūt remittit calo
rē cordis ⁊ impedit ꝓcessum oꝑatōnum
Scđm aūt Augu. ⁊ Aris. Cor est princi
piū oꝑationū. ⁊ oīe bonū vel malum a
corde ꝓcedit. In somno aūt q̄escit vir
tus animalis alijs manētibꝰ sicut priꝰ.
scꝫ spūali ⁊ naturali Qđ patet ꝑ pulsuꝫ
⁊ inspiratōem ⁊ ꝑ digestionē. In som
no enī maxime digestio celebrat. Auicē
na enī sic diffinit somnuꝫ. Somnꝰ inq̄t
sermone naturali est reditꝰ spūs ab in
strumētis sensuū ⁊ motus ad principiū
cū quo principiant instrumēta ipoꝝ spi
rituū. Et somnꝰ quidē naturalis est spi
ritꝰ reditꝰ cū ꝓfundatōe vt digerat nu
triens. vt patet in somno exercitātium
Fit enī in eis somnꝰ ꝓfundꝰ propter sup
fluitatē resolutōis spūs. natura enī desi
derās additōeꝫ in substātia spūs. ꝓfun
dat ipm in interioribꝰ. ⁊ facit ipm late
re in interioribꝰ. vñ fit somnꝰ ꝓfundior
⁊ ꝓlixior in ipsis. Et hoc genere somni

Capitulum viceſimum quintum

De eis q̄ in ſomno fiāt

Hſomno igit̄ conſideraſ̄ womitentis voluntas. q2 voluntarie ad womiendū ſe diſponit. Haz ſm Auicē. Somnus nihil aliud eſt q̄z inuiſenſitiua q̄etis appetit⁹. Jtē womitationis breuitas. Dō enī q̄n ad womiendū ſe diſponit. celeriter a ſomno ſurgere ordinat ⁊ apponit. Jtē virtutis in womitatiōe vnitas. Hā virtus diſperſa in vigilādo aggregaſ ⁊ coadunaſ in corpe womiētis. vt dicit Auicen. Jtē womiētis inſenſibilitas. vt patet ex iā dictis. Frequēter enī cōtingit q̄ aliq̄s ita fortiter womit ⁊ tā p̄fundi eſt ſomni q̄ vix ſentit aliq̄d exterius. etiā ſi verberaſ̄. Jtem quietis ſuauitas. Hā dulcedo quā cōſequit q̄s in womiēdo facit ꝓterit⁹ laborū ⁊ etiā p̄ntiū obliuiſci. Jtē womiētis ſecuritas. quia dū womit etiā hoſtis p̄ſentiā nō paueſcit. Jtē figure womiēt⁹ mutabilitas. q2 exteri⁹ videt mortuus ⁊ interi⁹ viu⁹. foris pallid⁹ ⁊ int⁹ rube⁹. foris frigid⁹ ⁊ intus calet. foris tota virt⁹ in effigies quaſi cōtrarias ſe diffundit. ſz intus tota virt⁹ ſe recolligit. Jtē in womiēdo attēdit diuerſitas. Sūt enim q̄ womitū palpebris clauſis inuicē ⁊ adductis. ⁊ oia talia a ſalia ſunt acutioris viſus q̄z illa que aptis womitū oculis ⁊ nō tectis ſicut dicit Ariſto. Aſſ ⁊ piſces ſunt debilis viſus. q2 womiēdo nō claudunt oculos. Et ſicut dicit li. viij. Piſces q̄eſcūt in ſomno ſed modicuz. q2 ſubito expgiſcūtur ⁊ fugiūt. Quere ſu. li. v. de palpebra ⁊ de oculo. Jtem ſomnoz ⁊ fantaſmatū imaginabilitas. Hā in womiēdo ꝓpter p̄mixtionē tōnis cū fantaſmatib⁹ multe anime occurrūt fantaſie quorū quidē formas ⁊ ſimilitudines anima imaginatiue apprehēdit. ſed de ipſis imaginib⁹ ⁊ fantaſiis ad plenū nō diſcernit iō ſepe cū eugilauerit q̄ in ſomnis viderit nō aduertit. Jtē i womiēdo p̄cipue attēdit vtilitas. Hā q̄n ſomn⁹ eſt naturalis ⁊ tpatus multas ⁊ infinitas confert corpi cōmoditates. ſicut p̄z ſupza in verbis Auicen. ⁊ cōſtā. ⁊ maxime q2 tūc fit

womiunt euacuati medicina laxatiua. Reſoluit enī plurimū de ſubſtātia ſpūs cum ſupfluitatib⁹. ⁊ hic ſomn⁹ plurimū cōfert eis. reddit enī eos virtutibus ſuis vt dicit Auicēna. Sicut dicit Ariſt. li. iij. Somn⁹ cōuenit cuilibet animali ſanitatem p̄ſti. licet in q̄busdam ſit ſomn⁹ valde leuis ⁊ occultaſ̄. Ex p̄dictis patz q̄ cauſa materialis ſomni eſt fum⁹ indigeſtiōis a corpe reſolut⁹. Cauſa vo formal eſt in capite apō cōem ſenſum ⁊ originē oīm neruoz ſenſibiliū q̄ opilant ⁊ liganſ. et q̄eſcit animal ⁊ oia mēbra recreaſ̄. Actō aūt ſomni ſm Cōſtan. dupl̄r variatur. ſm q̄ntitatem ⁊ ſm magnitudinē materie quā inuenit in corpe. ſm q̄ntitatē. quia ſi fit nimis augmētata virtus deficit corp⁹ refrigeraſ ⁊ humectaſ. quia fit diſſolutio humoris. ⁊ p cōſeq̄ns fit extinctio caloris naturalis. ſicuma maioraſ. calor naturalis minoratur. Si vo ſit nimis pauca virtus digeſtiua deficit corpus deſiccaſ. Si vero ſit moderat⁹ cibus bñ digerit. corpus impinguaſ. anim⁹ cōfortaſ. calor naturalis augef. humores tēperanſ. mens clarificaſ. Jtē ex materia quaz inuenit eius actio variaſ. q2 ſi materia fuerit multa. calor naturalis debilis p ſomnū fit maior humor reſolutio. quaz intrans calor naturalē vincit ⁊ extinguit. Et ideo p̄cipit p̄cionatis⁹ minutis ne womiāt. ne ſcz p ſomnū tanta fiat reſolutio humoz q̄ nō poſſint a natura regi Sed ſi fuerit cibus tpatus ſilr ⁊ humores. calor naturalē p ſomnū interius reuocat⁹ cibos digerit. humores temperatos reddit. corp⁹ humectat calefacit ⁊ impinguat. Recollige igitur breuiter ex p̄dictis q̄ ſomn⁹ caloꝛē naturalē ad interiora reuocat. exteriora infrigidat. ⁊ a ſanguie vepaupat. interiora vero calefacit nutrit ac fortificat Jmpura ⁊ cruda decoquit ⁊ maturat. mor⁹ animales ⁊ ſenſibiles recreat et q̄etat. Si fuerit in qualitate ⁊ q̄ntitate tēpatus. egrotū alleuiat. futurā tamen naturevictoriā cōtra morbū ⁊ bonā cryſim venūcirit. Si aūt ecōuerſo ſomnus ſe habuerit. merito eſt ſuſpectus. vt dicit Conſtantinus.

digestio ⁊ puri ab impuro sepatio. Nā qđ purū est ⁊ corpi sile. tūc corpi vnitur. Qđ vero impur ⁊ dissile est vi expulsiua a corpe sepatur. de malo vero somno ⁊ in naturali quere infra li. vij. de litargia

Capitulum vicesimum sextum. De vigilia.

Vigilia est quedā aīalis dispositio cū diffundit ⁊ effundit spūs ad instrumēta sensus ⁊ mot⁹. vt eis vtat. Vñ vigilia nihil aliđ est q̄ libera spūs p organa sensus ⁊ mot⁹ diffusio animate vtutis in corpe pagēs actiones. Differt aūt vigilia ab insomneitate q̄ est supfluitas in vigilijs pueniens ex egressu aīalis virtutis a natura siue a re naturali. Et ei⁹ quidē cā qñq̄ est caliditas ⁊ siccitas cōplexionis. qñ ꝓpter igneitatē semp spūs mouet ad exteriora. ⁊ sic animal nō q̄escet. qñq̄ est ꝓpter malā materiā ledētē cerebr. sicut accidit ex dispositꝫ ad frenesim ⁊ ad maniā qñq̄ est ꝓpter vaporē malū pturbātem cerebrū et ei⁹ puritatē. sicut accidit in dispositis ad melancoliā. qñq̄ etiaꝫ ex viscositate hūiditatis in cerebro existētis. vt patꝫ in decrepitis qñq̄ est causa doloris tā corpalis q̄ spūalis. ⁊ vtrūq̄ nō pmittit spm̄ q̄escere. qñq̄ etiā est in causa malicia digestionis et mltitudo repletōis opprimēs spm̄ aīalem ⁊ q̄escere nō pmittēs. vt pꝫ in nimis inebriatis. in q̄bus fum⁹ vini acutus pungēs neruos sensibiles ⁊ ledēs eos q̄escere ñ pmittit. ⁊ tales sepe ad mortē vel furorē disponuntur. nisi ab arte vel natura ad dormiendū citi⁹ inducant. Vigilie autē naturales refrigerāt intrinsec⁹. qꝛ calor egredit ad exteriora. ⁊ ideo calefaciūt/ ⁊ desiccāt exterius. Si vero modū excesserint calorē augmentāt. corp⁹ attenuāt ⁊ desiccāt oculos ⁊ palpebras nimis grauāt. visuꝫ ebetāt ⁊ debilitāt. dolorē capitis generāt. ⁊ totū corp⁹ debilitāt ⁊ eneruāt. moderate aūt exteri⁹ calefaciunt et humectāt. qꝛ calor ⁊ humiditas petunt exteriora. quādo vo īmoderate sunt ex vehemēti motu spirituū calefaciūt ⁊ desiccāt. ⁊ intro ac exteri⁹ cōsumūt ⁊ naturā ledūt. vt dicit Constā. Cōueniūt igitur vigilie moderate laborātib⁹ vt mercedē augeāt ⁊ acq̄rant. speculātib⁹. vt insidias p̄caueāt. expectantib⁹. vt dñm venientē gaudēter recipiāt. medicinā sumentib⁹ ne se ledāt. egrotātib⁹ ⁊ maxīe litargicis vt citi⁹ cōualescāt. itinerātibo ne dietā dormiēdo negligant. gregē pascentib⁹ vt dānum a lupo aut ex alijs hostib⁹ nō incurrāt. orantib⁹ vt coronā promissam vigilātibus nō amittant.

Capitulum vicesimum septimū. De somnio

Somniū dormientiū quedā est dispositio q̄ diuersar rer formē ⁊ etiā silitudies imaginarie dormientiū mentib⁹ imprimūt. Hñt āt fieri multis modis. vt dicit Greg. ⁊ Macro. de somno scipionis. Nā ꝓpter colligantiā ⁊ vnionē quā hꝫ anima cū carne aliqñ dispositōes ⁊ passiōes que oriunt a corpe per q̄ndā applicatōem carnis ad aīam resultāt in ipa mēte. ⁊ iō solet somniādo taliū rer imagines intueri quales solet vigilādo aliquotiēs expiri. sicut etiā bruta aīalia somniāt. vt dic̄ aresto. li. iij. qꝛ canis somniat. qđ patet ex ei⁹ latratu. silr ⁊ equ⁹ qđ patet ex ei⁹ hinnitu. Et talia somnia causant aliqñ ex nimia repletiōe vel ex nimia inanitōe. qñq̄ ex p̄cedēti forti imaginatōe seu cogitatōe. Vñ Augu. sup Gen. li. xij. Sicut caro qñ oīno spūi subdit spūalis dr. Sic spūs qñ oīno carni innitit carnalis ⁊ aīalis nūcupat. Vñ mirandū nō est. si carni intendēs carnaliū rer imagines in se repñtet. Itē idem ibidē. In somnijs specier ⁊ corpor videm⁹ rer silitudines. nō ipsas res. tñ species rer q̄s somniādo videm⁹. rer nomib⁹ nūcupam⁹. ⁊ quod rer est propter solā silitudinē eis appropriā⁹. Vigilādo itaq̄ rer formas sensu ꝯprehēdim⁹. sed dormiēdo spū rerū imagines intuemur. Somnia āt aliqñ sunt vera. aliqñ falsa. aliqñ trāquilla aliqñ pturbata. Que aūt vera sunt. aliqñ sunt nuda. aliqñ figuratis ⁊ obscurꝫ significatōib⁹ inuoluta. vt pꝫ in somnio pharaonis. Tales āt impssiones fiunt

aliqñ in animo dormiētis p diuinā in-
spiratōem. aliqñ p angelicā administra-
tionē vt ptz in iacob q̄ vidit in somnis
virgas populeas. ⁊ angelū dicentē sibi.
tolle virgas ⁊c. Gen. xxx. aliqñ p malor
spirituū illusionē. vt patz in phanaticis
et falsis prophetis ⁊ arrepticijs. Vñ dicit
Aug. ibidē. Cū spūs bon⁹ in hec visa spi
ritū humanū assumit aut rapit non est
dubitādū illas imagines visas esse rer
aliquar q̄s nosse vtile est. dei enī mun⁹
est. Consiles aūt imagines aliqñ opat
angel⁹ sathane. q̄ se trāsfigurat in ange-
lū lucis. vt cū illi in maīfestis bonis cre
ditū sit seducat ad sua. sed qñ hmōi som
nia fiāt p reuelatōem. iudicat sobrius
intellect⁹ qñ diuinit⁹ p grām est adiut⁹.
Somnijs itaq̄ nō est passim fides ad-
hibēda. nec omino simplr respuēda. cū
aliqñ certa habeat de futuris diuinit⁹ p
somnia cōiectura. Somnia itaq̄ indif-
ferētia causant aliqñ ex cōplexione. vt
sanguine⁹ somniat leta. melancolic⁹ tri
stia. coleric⁹ ignea. fleumatic⁹ pluuias ni
ues ⁊ aq̄tica. ⁊ cetera hmōi q̄ vniuscu-
iusq̄ cōueniūt cōplexioni sexui ⁊ etati
vt dicit cōstan. Aliqñ ex appetitu ⁊ affe
ctōe. vt famelic⁹ somniat de cibo. ebrius
sitiēs de potu ⁊ de ei⁹ cōtrario. q̄nto autē
talis pl⁹ somniat bibere vl comedere tā
dē expgefact⁹ vehemēti⁹ esurire se repit
vel sitire. Aliqñ ex vehemēti studio ⁊ mē
tis circa aliq̄d applicatōe. vt auar⁹ sem-
p somniat aur semper videt q̄ cōputet
pecuniā. vel q̄ augeat vel diminuat argē
tum suū. Aliqñ ex cerebri pturbatōne.
vt pz in dispositis ad frenesim ⁊ maniā.
q̄ mira somniāt ⁊ inaudita. sm enī vapo
rē cellulā fantasticā inficientē vel imu-
tantē ipsa somnia imutantur Aliqñ ex
sanguis infectōe. q̄ enī corruptū hñt san
guinē somniāt se ambulare p loca imū
da corruptiōem hñtia et fetorē. Aliqñ
ex aeris imutatōe. aer enī ad imutatōz
disposit⁹ corp⁹ imutat ad eādē imutatōz.
Vñ fumi resoluti nouas faciūt in cere-
bro impssiones. que sunt causa varior ⁊
dissimiliū somnior. Itē ex etatis alte-
ratōe. infantes enī nihil somniant. Vñ
Arist. li. iiij. Hō inq̄t inter oīa aīalia p-
cipue somniat. Puer āt nō somniat añ
q̄nq̄ ānos. ⁊ seq̄tur In antiquo tpe fu
erūt viri ⁊ mulieres q̄ nō somniauerūt
⁊ q̄dā eor somniauerūt postq̄ venerunt
ad senectutē. et p⁹ modicū accidebat eis
mors ⁊ infirmitas. ⁊c.

Capitulum vicesi mumoctauū.

De exercitio.

Exercitiū ad nature cōseruatōez
est necessariū. vt dicit in pāteg-
ni. Est autez exercitiū duplex.
aliud enī est aīale. aliud corporale. Ani-
male sicut studiū vigilia ira tristicia so
licitudo. ⁊ hmōi si fuerint nature pporci
onata multū faciūt ad corporis et anie
sanitatē. sicut infra dicet de anime acci
dentib⁹ in fine septimi libri. Exercitiū
vero corporale aliud est eq̄le. aliud est in
equale. Equale mediū est inter debile ⁊
forte. magnū ⁊ paruū. velox ⁊ tardū. q̄d
scz nō semp addit in caliditate vel sicci
tate. Ineq̄le est q̄d istam tempantiā ex
cedit. ⁊ si multū excedit in suo pricipio
calefacit ⁊ desiccat. ⁊ si multū vlteriorat
p virtutis dissolutōem. ⁊ spūs empora
tiōem infrigidat ⁊ desiccat. Dicit autē
Constantinus. q̄ triplex est vtilitas ex
ercitij. quia calorē naturalē excitat. su
pflua dissoluit. mēbra indurat et eis so
liditatē tribuit. Inequale vo exercitiū
aliud est vniuersale. aliud vero pticula
re Vniuersale est quod omīa mēbra mo
uet. vt fodere. itinerare. ⁊ hmōi Parti
culare vero est vbi quedā membra qui
escunt ⁊ quedā mouētur. vt suere. scribe
re et similia. Hec autē varia exercitia
corpus variāt sm varia hominū officia
⁊ etiā artificia q̄dā calefacit ⁊ desiccat
sicut ars fabrilis. Nā aer a fornace ispi
ratus cū sit calid⁹ et etiā siccus eos desic
cat ⁊ calefacit. Ars vero piscatoria econ
uerso frigidat ⁊ humectat. Exercitium
vero particulare alid est forte aliud est
debile aliud mediocre. In exercitatōe
igit hec sunt ꝯsiderāda. scz quātitas. q̄li
tas. tempus. locus. Quātitas vt nō sit
nimis intēsa vel nimis remissa. In qua
litate ne nimis velox vel nimis tarda. sz
mediocris vtilis est ⁊ laudāda Temp⁹

quod maxime valet est ante prandium vt supfluitates lubrice facte ⁊ resolute p exercitiū euacuent ne cibus supueniens corrūpatur. post cibū vero cooperat virtuti digestiue ad ciboꝝ decoctiōem. ita tamen si fuerit temparū. nimiū vero nō est bonū quia potius est causa calefactōnis mēbrorū tam interiorū q̄ exteriorum. Attendēdus autē est locus. quia alius est aquosus. ⁊ infrigidat ⁊ humectat. vt locus piscatorū. alius vero est siccus et nemorosus. vt locus venatorū. ⁊ talis quantū est de se calefacit ratōne laboris ⁊ discursus ac desiccat. ⁊ sic de alijs Unde quidā sapiens interrogatus ad quid exercitatio laboris esset necessaria respōdit in hec verba Honestus inquit labor humane vite est fida custodia. dormiētis nature stimulus. sopiti calorꝫ lima. supfluitatis cōsumptio. vicioꝝ fuga morboꝝ mors. languoꝝ medicina. lucrū temporis. iuuētutis debitū. adolescētie disciplina. senectutis gaudiū. salutis adiutoriū. nutricis oīm malorū scꝫ ocij est emula seu etiā inimica Ille nempe solꝰ ab exercitio se abstrahat ⁊ labore q̄ felicitatis gaudio vult carere. Verba premissa etiā cōtinent in sermone Fulgentij ꝯtra ociosos vbi exponitur illd verbū Panē ociosa nō comedit In quo sermone multū cōmendat pij laboris exercitium. In fine sermonis tamē labori p̄ponit deuotū cōtēplatōis ociū dicēs Mariā propter contēplatōnis ociū minime fore inter ociosaꝝ mulieꝝ numerū computandā. quin potius om̄ibus preponēdam. Quomodo enī panem illa ociosa comedit. que pane vite plena alijs panē frāgit. Panē siquidē frangit qui orōis patrocinio. cōuersatōnis exemplo. pie eruditōis verbo esurientes ⁊ sitiētes iusticia refouet atq̄ pascit. Maria ergo que orōe subuenit. cōuersatōe ad bonū allicit. p̄dicatōe instruit. panē frāgit ⁊c

Capitulum vicesimumnonū. De quiete.

Quies autē est cessatio ab exercitio ⁊ etiā a labore. Sicut enim necessaria est ad nature ꝯseruatōnē exercitatō. sic etiā ⁊ quies. nā q̄es finis existit ⁊ cōsummatio motus et laboris Sine enim quiete nihil finalr est durabile. qꝛ quod caret alterna requie durabile nō est. Unde celū quod maxime est mobile motu suo tendit ad quietem. Similr sol luna sydera ignis aer aqua ⁊ om̄ia que s̄m naturā sunt mobilia. tendūt finalr ad quietem Unde dicit Augustinus. Quies naturalr habꝫ inclinatōem ad centrū. Et ideo principium est et dispositio aggregatōnis et adunatiōis partiū in loco suo. Et ideo om̄ia que sunt ordinata s̄m naturā ad q̄etem nobiliora iudicāt ⁊ digniora quādo sunt finaliter in quiete q̄ q̄ndo sunt in motu. sicut finis dignior est his que sunt ad finem Quies autē prout opponitur exercitio. tot modis cōsideratur quo ad effectū quot et ip̄m exercitium. Alia enī est spiritualis. alia corporalis. quarū vtraq̄ si fuerit nature cōmensurata erit salutifera anime ⁊ corpi. sanitatis hominis cōseruatiua. si autē nō. ecōuerso. Itē quies aliquādo est nimia Et hec est maloꝝ humoꝝ generatiua. nutritiua. multiplicatiua. corruptiōis inductiua. Nā aque quādo nimis q̄escunt. putrescūt. Similr ferrū ⁊ quodlibet metallū rubiginat quādo minus debito vsitatur. Alia est nimis parua. ⁊ hec similiter viciosa. quia naturā lassam nō recreat. debilitatē nō reparat. cōsumpta nō restaurat. Mediocris aūt inter has est laudabilis. nam calorē naturalem confortat. sensum recreat. digestionē emendat. corpus mediocriter purgat Item quo ad qualitatem quies alia est vera. ⁊ hec est laudabilis si nō sit nimia. alia nō vera. vt in febribus. et hec minus laudabilis est sicut post dicetur.

Explicit liber sextus.

Incipit septimus liber de infirmitatibus.

Postquam ꝯpleuim⁹ auxiliãte deo tractatũ de illoꝝ proprietatib⁹ que homis naturam ꝑficiunt ⁊ custodiunt/dicendũ est de his que cõtra naturã sibi accidũt. eiusq; naturã destruũt ⁊ corrũpunt. Tria eni sunt q̃ homis naturã ledunt. s. causa morbi. ipse morb⁹. et accidẽs sequẽs morbũ Causa morbi est illud vnde ꝓuenit mala ⁊ innatural' in corpe dispositio. vt mala complexio. nimia repletio vel inanitio. virtutis defectio. qualitatum alteratio. cõtinuitatis dissolutio. Om̃ia enim ista causa vel occasio morboꝝ sunt. Morbus ꝑm Johanniciũ est res ex qua accidit cõplexioni corpis lesionis nocumentũ. sicut febris apostema. ⁊c. Accidẽs est res sequẽs ad istaꝫ introductã in corpe passionẽ. siue sit cõtraria nature vt dolor capitis i cephatica. siue nõ sit ꝯtraria. sicut patꝫ in peripleumonia rubor accidit in maxilla Bona aũt corporis dispositio dicit' sanitas. ꝑ quã corpus homis in sua cõplexione ⁊ cõpositõe tale existit. vt suas libere ⁊ ꝑfecte ꝑagat actões. Ab hac tempantia si fuerit natura lapsa. incidit necessario in egritudinẽ ⁊ in morbũ Nam ex distempantia ⁊ ineq̃litate humoꝝ accidit morbus cõsimilis. vt est febris. hydropisis. ⁊ hmõi. Ex mala vero dispositione membroꝝ incipit morb⁹ dissimilis. vt in oculo obtalmia. vel in manu arthetica. Ex mala vero dispositõe vtriusq; ꝓuenit morbus vniuersalis. sicut est elephãtia siue lepra. Om̃is igit' morb⁹ vel est cõsimilis ⁊ humores ⁊ alia mẽbra cõsimilia inficiẽs. vt febris vel officialis q̃ membra impedit. vel est vniuersalis qui naturã interi⁹ et exterius destruit et corrumpit.

Capitulũ primũ.

De dolore capitis ⁊ ei⁹ caus ⁊ signis.

Dest istaꝝ itaq; infirmitatũ proprietatibus. scꝫ de eaꝝ causis effectibus ⁊ signis ⁊ remedijs aliqua sunt dicenda. Non quidẽ de omnibus/sed solũ de his q̃ in diuina scriptura generaliter exprimũtur. Et ideo de ordine prosequẽdi nõ est hic curãdum. Primo igit' de passiõibus capitis est inchoandũ. Esaie. i. Om̃e caput languidum. ⁊c. Dolor capitis. vt dicit Constanti. cephatica dicit'. ⁊ prouenit duobus modis. aut ab exterioribꝰ vt ex percussione vel ex calido aere dissoluẽte vel ex frigido cõstringente. Secundo modo scilicꝫ ab interioribꝰ prouenit vel causa priuata vel remota. Ex priuata que aliunde q̃ ex capite nõ prouenit ex causa remota vt a stomacho. Et si sit dolor ex causa priuata vel ex vicio solius q̃litatis maxime frigiditatis vel caliditatꝫ aut ex vicio humorũ. vtpote sanguinis fleumatis. ⁊c. Qui dolor si sit interpolatus modo veniens modo recedens. signum est q̃ est a stomacho. Unde Galienus. Si dolor est in capite. nulla certa causa extrinsecus veniente acuti humores grauant stomachũ. Si vero est sine intermissione ex humoribus est. Si ex sanguine calorẽ patitur in capite. grauitatem in fronte. quia anterior pars capitis sedes est sanguinis. oculi rubescũt faciei vene sunt plene. Si vero ex fumis colericis. calor sentitur in naribus siccitas in lingua. vigilie et sitis nõ desunt. maior in dextera sentitur dolor q̃ in sinistra. quia ibi colere sedes est. Facies cum oculis est citrina. amaritudo sentitur in ore. Si vero ex melancolia in sinistra parte erit dolor intensior cum frigore. Uigilijs grauitate facies erit liuida quasi terrei coloris. Oculi concaui lippitudo. oris acetositas. Si vero fuerit ex fleumate. sequit' dolor grauatiuus per os et nares exit superfluitas. et quandoq; cum tussi et graui spiritus attractõne et querela. Facies pallida et subtumida. oculorum lippitudines. oris insipiditas. dolor a ꝑte posteriori maior. Est eni ibi sedes fleumatis. Uñ

Galien⁹ in libro ꝯstitutõnũ. Nosse oportet caput diuidi in q̃tuor partes. Nam sanguis in fronte dominat. colera autẽ in dextra. melancolia in sinistra. fleuma vero in occipitio dominat. Istis et alijs modis plurimis accidit dolor capitis sicut ex acumine fortis vini. cuius fum⁹ pungit pelliculas cerebri. ⁊ grauẽ infert capiti passionẽ. Hucusq; Constantin⁹.

Capitu. secundũ

De medicina et remedijs doloris et passionis capitis.

Patitur autẽ caput dolorẽ quendam interiorẽ quẽ phisici. vt dicit Constãtinus vocãt emigraneã. Et hic dolor ſm Constantinum est grauissimus Sentit enĩ in capite quasi malleatõem ⁊ ꝑcussionẽ. non potest pati sonũ nec vocem. nec lucẽ vel splẽdorẽ. Et hic dolor est ex fumo colerico et calido cum ventositate. Et ideo sentit puncturã. arsurã ⁊ tinnitũ. Patitur autem caput specialr in cute exterius pustulas et scabiẽ. saniem ad modũ mellis emanantẽ ⁊ ideo talis scabies a Cõstãtino vocatur fauus. Habent enĩ pustule modica foramina. ex quib⁹ sanies egredit. qui fau⁹ ꝓuenit ex humore viscoso vsq; ad cutis suꝑficiẽ ꝑtingẽte vel vlcerante Item patit caput quandã in pueris familiarẽ passionẽ. quã Constãtinus vocat squamã. nos autẽ dicim⁹ eam tineã: quia ad modũ tinee suꝑiorẽ cutis capitis substantiã corrodit. et quasi insepabiliter tenet eã. Talis enĩ passio pruritũ in capite generat ĩmoderatũ. de quo post confricatiõem quedã squame dilabunt. Hec passio sepe euenit infantib⁹ ꝓpter abundãtiã humoris ⁊ molliciem ipsi⁹ cutis. abũdãtiã cibi ãplioris. His vt dicit cõstantin⁹ cibos subtrahimus ⁊ tũc humore vicino sublato vngenta et alia remedia adhibem⁹. Summũ autẽ lactentib⁹. vt dicit Constã. est remediũ vt aꝑtis retrorsum in auriculis venis sanguis extrahat. et extractus suꝑ locũ doloris calid⁹ inungat. quia poros caliditate sua et subtilitate aperit. et subintrando materiã diuidit ⁊ cõsumit. Et quia capillorũ radicibus illa squamositas adhærere, consueuit. sanari de facili nõ potest nisi radicitus de capite subtrahatur. Que passio si inueterata fuerit vlterius vix sanatur. vix enim tinea sic sanitati restituit. quin semper post in capite vestigiũ relinquat. Itẽ patitur caput exterius dispendiũ in ornatu. quando vel capilli capitis defluunt vel caluescunt. sicut supra dictũ est libro quinto. de capillis. quere ibi diligẽter Item patitur caput in suis capillis quandã corrosionẽ et indecentiã. quam medici vocant furfuriscam. Nam aliquotiẽs quedam squame granis furfuris simillime oriũtur iuxta radices capillorũ in capite Et hoc vel ex vicio cerebri vel ex vicio fumi egredientis a capite ad nutriturã capillorũ. sed hec immũdicia mundificatiuis ablutõnibus et medicinis diligẽtius est abluenda. sicut et pediculi et suriones et quasi insensibiles vermiculi. sunt quibusdã necessarijs medicaminibus de regione capitis amouendi. Capitis passiõibus supradictis sic ſm Cõstantinũ breuiter subuenit. Si acciderit dolor ex hũoris vicio. sicut ex sanguinis vel alteriusmodi humoris repletõne. sanguinẽ de cephalica extrahimus: debitis et cõgruis medicinis corp⁹ mũdificamus. precipue si in stomacho materia fuerit vomitũ prouocam⁹. et conuenienti medicina educim⁹. mundificato corpore. caput manus pedes aqua tepida ꝑfundimus. vt pori aperiãtur ⁊ fumi facilius euaporent. Si dolet pars posterior. venã latam in fronte aperimus et sanguinẽ extrahimus. et prodest. vt dicit Constãtinus vel tibias inferius scarificamus. et sic humores et fumus ⁊ spiritus qui causa sunt doloris a capite ad inferiores ꝑtes reuocãt. Si vero pars anterior dolet fluxum sanguinis a naribus prouocam⁹ Et si fuerit humor calidus ⁊ colericus frigidus occurrim⁹ medicinis. tympora. nares. ⁊ venas pulsatiles aqua rosacea cum lacte mulierꝫ masculũ nutriẽt inũgim⁹ ⁊ somnũ ꝓuocã⁹. si vero materia fuerit frigida ⁊ viscosa in stomachi orificõ posita digesta materia

damus coloraturā vomit' patiuā. sic de fundo stomachi ꝯuenienti eā educem' medicina. fom̄tis mediocriter vtimur calidis ⁊ vngētis. dietā mediocriter calidā adhibem'. et sic cōtraria contrarijs curam'. Si vero fuerit dolor capitis sine humoris vicio excessu alicui' q̄litat. tunc patiēs non indiget purgatiōe. sed potius alteratōe. Qualitatibꝰ igit' peccantib' adhibem' cōtrarias qualitates. Si vero fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletōe. sicut accidit nimiū crapulatis optimū remediū est aquā calidas bibere in maxima quātitate. ⁊ tūc modica mora interposita vomitum ꝓuocare fortioribus si vis vti medicinis recurre ad viaticū Constantini. sapientis industrie hec sufficiant. ⁊c.

Capitulum tertiū

De catarro.

Iudith octauo Venit estus sup caput manasse et mortuus. ⁊c. Causa acceleratōis mortis manasse fuit imoderatus fluxus reumatis in capite ad interiora defluētis ex violētia est' ⁊ caloris ipsius. humores capitis dissoluētis. vt tāgit Bern̄. Tales enī fluxus a medicis dicit' catarrus. et fit in capite multis de causis. Quādoq; ex caliditate aeris humores fluxibiles dissoluētis Quādoq; ex frigiditate eiusdē cerebrum cōstringētis ⁊ ꝑtes liq̄diores educētis. Quādoq; ex habūdantia humorū ꝑ incōtinentiā effluentiū ex interiori calore dissoluēte vel ex frigiditate cōprimēte vel exprimēte. aliquādo ex humiditate lubricāte. Quādoq; ex humorū liq̄ditate ⁊ fluxibilitate se diffundēte. Quādoq; ex debilitate v̄tutis retētiue. Fluxus āt ꝓueniēs ex humorū nimia abundantia. talia habet signa habitudo corꝑis plectorica est ⁊ repleta. facies eius subtumida. oculorū eminētia sup̄fluitatū oris ⁊ nariū abundātia cuꝫ corporis grauitate. Caloris dissoluētis hec sunt signa. color in facie rubeus cuꝫ rubore venaꝝ maxime in oculis. fluxus lachrymaꝝ calidarū mordificantiū oculos ⁊ calefacientiū ipsam cutē. calor sentitur in ꝓfundo. Frigiditas cōstringēs his cognoscit' signis. color faciei est pallidus. lachryme frigide. frigus sentitur in ꝓfundo. Si vero fiat ex liquiditate humoꝝ cognoscit' ꝑ multitudinē superfluitatū ab ore ⁊ naribus ⁊ eoꝝ fluidam sine cohibentia distillatōem. Si igitur sup̄fluitas est in causa. curatur ꝑ sup̄fluitatis eductōem. maxime si ad spiritalia fiat fluxus ⁊ ꝑ humoris fluidi cōstrictōnez. Si enī fuerit fluxus frigidus ⁊ humidus maxime valent in cōtrariū calida ⁊ sicca cōstrictiua humoris ⁊ cōsumptiua sicut laudanū. thus. storax. castoriū Si autē fuerit fluxus calidus. restrīgatur ꝑ frigidorū fomentatōem. ꝑ rosaꝝ in aqua pluuiali decoctiōem ⁊ subfumigatōem. ⁊ ipsaꝝ rosaꝝ ad foramina narium applicatōem. Attendēdum est autē q̄ q̄ꝫdiu catarrus est in vehemētia flux'. nullū epithimū est apponendū. nullum fomētum adhibendū. quia maior fieret dissolutio. vt dicit Cōstātin'. nec aquā debet capiti infundere. nisi forte aquam rosaceā vel salicis. vbi caliditas ē in cā.

Capitulū quartuꝫ

De frenesi et eius causis signis et remedijs.

Deutero. xxviij Percutiet te furore ⁊ amentia ⁊ stupore. ⁊c. Furorem vocat frenesim. quaꝫ sic describit Constan. Frenesis inq̄t est calidum apostema in quibusdā cerebri pelliculis. quam sequūtur vigilie ⁊ alienatōnes. Unde a frenibus id est. a pelliculis cerebrum obuoluētibus frenesis dicitur Accidit autē duobus modis ex colera rubea proprio calore et febrili leuigata. que furiosa effecta rapitur sup̄ius ꝑ venas neruos et arterias ⁊ colligitur ad apostema ⁊ fit vera frenesis. vel fit ex fumo a corpore ad cerebrū ascendente ⁊ ꝑturbante. et fit parafrenesis id est frenesis nō vera. Patitur freneticus terribilia accidentia scꝫ siti nimiā. siccitatē lingue. nigredinem et aspitatem. molestatōem ⁊ angustiam nimiā syncopim. propt defectū spirituū ⁊ mutatiōem caloris naturalis in nō naturalē. Fit enī

rubeus si sanguis. citrin⁹ si colera est in causa. Accidit autē hec passio calidis et siccis in tpe estiuo. et hec oīa colere coopantur. Parafrenesis vo q̄ generatur ex alioꝝ mēbroꝝ colligātia. vt ex apostemate stomachi vel matricis. his mēbrꝫ in statū primū redeūtib⁹. redit cerebrū ⁊ parafrenesis tūc curatur. Sed cū apostema fit in substātia cerebri tūc frenesis pessima est ⁊ molestissima. ⁊ iō periculosissima. Signa vero frenesis sunt. vrine discoloratio maior febre insania. vigiliaꝝ instātia. oculoꝝ mobilitas ⁊ extensio. dissoluta manuū ꝓiectio. capitis cōmotio. dentiū frendor ⁊ collisio semꝑ volunt surgere de lecto. modo cantāt. modo rident. modo plorāt. se custodientē ⁊ medicantē libenter mordēt ⁊ lacerāt. raro silent. multū clamāt. hi ꝑiculosissime egrotāt. ⁊ tñ se egrotare tūc ignorāt. Cito igitur his subueniendū est ne ꝑeant ⁊ hoc tā in dieta q̄ꝫ in medicina. Dieta eni dꝫ esse tenuissima. s. mica panis q̄ in aq̄ pluries est abluta. Medicina est vt in pricipio caput infirmi abradatur ⁊ cū tepido aceto abluatur. ī loco obscuro bene teneat vel ligetur. diuersi vultus ⁊ picture corā eo nō oñdant ne insania irritetur. silētiū circūstātibꝰ indicatur. stultis vbis suis nō rñdeat. in principio de medicina vena frōtis minuat inq̄ntū p̄t testa oui cape. sanguis extrahat añ oīa in pricipio si virt⁹ ⁊ etas ꝑmiserit de cephalica minuat. medicina āt est digestio ꝓcurāda ⁊ colera extīguēda sup oīa vngētis ⁊ fomētis somn⁹ ꝓuocetur. cū pulmone porcino vel pecorino caput rasum sepi⁹ cathaplasmetur. tīpora ⁊ frons cū succo lactuce ⁊ papauerꝫ liniantur. sic his cōiter exhibit adhuc ꝑseuerat insania ꝑ tres dies cū insomnietate ⁊ vrine discoloratōe. nō est de cōualescētia spes hñda. si vo īcipiat vrina colorari ⁊ mala signa minui. spandum est

Capitulū. V.

De amentia et eius causis et signis

Mentia idem est qd̄ mania sm plat. Est autē mania infectō anterioris cellule capitis cum priuatōe imaginatōis. sicut melācolia est infectio medie cellule capitis cū priuatione ratōis. vt dicit Constan. li. de melancolia. Melancolia inq̄t est suspectio dominās anime. quā timor ⁊ tristicia induxerūt. Et differūt passiones iste sm diuersitatē lesionis opatōnū. qꝛ in mania principalr leditur imaginatō. ī alia vero ratio. Et generātur he passiōes aliqñ ex cibis melācolicis. aliquādo ex potatōe fortis vini exurētis ⁊ incinerant humores. aliqñ ex aīe passionib⁹. s. solicitudine. tristicia. nimio studio. timore. aliqñ ex morsu rabidi canis siue alteri⁹ aīalis venenosi. aliqñ ex corruptōe aerꝫ pestiferi et infecti. aliqñ ex malicia hūoris corrupti. dominantis in corpe hoīs ad talē infirmitatē prepati. Scdm aūt diuersas causas diuersa sunt signa. naꝫ quidā clamāt. saltāt. se ⁊ alios vulnerāt ⁊ in latebris latitāt. de quoꝝ dispositōe ⁊ differētia supra habitū est li. v. vbi agitur de cerebri passione. hoꝝ medicina est vt ligentur vt a ꝓpria vel aliena cessent lesiōe. maxime sunt tales recreandi ⁊ a solicitudinis ⁊ timoris causa ⁊ materia amouēdi ⁊ instrumētis musicis letificādi. mediocriter exercitandi et tādem si purgatiōes ⁊ electuaria nō sufficiūt arte cyrurgica sunt curandi.

Capitulū. VI.

De stupore ⁊ letargia.

Deutero. xxviij. Percutiet te de cecitate. alia lr̄a stupore. Et vocatur stupor mentis sm Constātinum. quedā cecitas ratōnis que est q̄ si somnus oculis clausis quando propter defectū spirituū anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit. sicut ꝑcussi fuerūt sodomite in foribus loth. sicut dicit glosa Genes. tricesimo. et Sapientie vltimo. Hic stupor sm Constātinum. fit duobus modis. quia vel accidit ex ꝑturbatōne ratōnis non aduertentis. vel fit ex superfluitate humoris vias spirituum in cerebro impediētis. vt patꝫ in ebrios. vel ex nimia frigiditate aerꝫ neruos sensibiles cōprimentis. vt ptꝫ in his q̄ cōgelātur ī glacie vel ī niue

Fit etiã ex totius cerebri opilatõne. vt in apopleticis ⁊ letargicis hoc videm⁹. Stupor etiã dicit mẽbroꝝ rigor ⁊ extremitatũ corpis cõstrictio. qñ pre frigore mẽbra vident cõtrahi ⁊ dormire. Alio aũt mõ dr stupor sm Damas. qui dicit. ammoratio est stupor de re noua ⁊c. Stupor aũt ꝓut hic accipit est quedã somniculositas que est quedã dispositio sepe ad maximas infirmitates. et maxie ad letargiã que est apostema in posteriori cellula capitis generatũ Et dr a lethos qd est obliuio. eo ꝙ obliuionẽ inducit. Fit aũt freq̃nter in senib⁹ ex fleumate ⁊ in hyeme. ꝑ se aũt nũq̃ ꝓuenit sed semꝑ accidit ex p̃cedẽte aliq̃ egritudie Nã in quibusdã egritudinib⁹ enutritũ fleuma actõe febrilis caloris ebulliẽs rapitur ad cerebꝝ. et in posteriori cellula recolligit rõne ꝯformitatis ⁊ generat apostema. cuius signa sunt. febris cõtinua. vrina discolorata ⁊ spissa oppressio oculoꝝ. falsus somn⁹. eger vocat⁹ rñdet. ⁊ si cõtingat rñdere loq̃tur aliena. supinus iacet. ⁊ si sup latus quo ad horã vertat ꝓprio impetu iteꝝ supinat. in extremitatib⁹ notabiliter infrigidat. Hoꝝ remedium est vt eger in loco lucido statuat. loquentiũ ⁊ disputantiũ assit garrulitas. ꝑ pilos ⁊ barbã vehementi⁹ trahat ⁊ etiã ꝑ capillos. facies aqua frigida sepi⁹ perfundat. pedes inferi⁹ cõfricent. fumi fetidi inferi⁹ apponant vt cornu capre exustũ ⁊ hmõi. clisteriũ sup oĩa adhibeatur ⁊ apponat. sternutatõ ꝓuocet. caput abradat. fricet ⁊ aptiuis. vt de sinapi ⁊ filibus fomentet. sternutatio in hac causa optimũ signũ est. Si vero dormitatõ ꝑseuerauerit tremor cũ motu brachij et frendor dentiũ supuenerit. mortale est. Et est notandũ ꝙ si de frenetico fiat letargicus pessimũ est. Si vero ecõtrario fit. bonum est. s. qñ de letargico q̃s in frenesim moueatur. Hec oĩa extrahunt de plat. et Constantino.

Capitulũ septimũ

De vertigine.

m Iscuit dominus spm̃ vertiginis Esa. xix. Vertigo sm Constãti. idẽ est ꝙ scotamia. visus scz ⁊ spũs sensibilis corruptela. qua oĩa subito vidẽtur voluẽtia ⁊ tenebrosa. Causa aũt huiusmodi est. nimia humoꝝ abundantia cum ventositate mixta. Nã hi humores mouent in capite. ventositate de corpe siue stomacho ascendẽte ad cerebrũ. Si hec passio in solo fit cerebro. sentit patiens grauitatẽ in capite. sonituz in auditu. corruptõem in odoratu. ⁊ talis vertigo de facili non dimittit. Si vero est ex stomacho. patiẽs sentit abominatõez in ore stomachi et dolorẽ. sed talis vertigo recipit interpolatiõem. qr ascendẽte fumo. tũc vertigo incipit qñ vero nõ ascẽdit. tunc dimittit Hoꝝ remediũ est medicina purgatiua ⁊ fleubothomia ⁊ si aliud non impediat. pedes infirmi in aqua sunt ponendi. a vino abstineat. cum dissoluat. ⁊ etiã ab iflatiuis cibis ⁊ a grossꝫ vomitus etiam leuis prouocetur. quia multum valet.

Capitulum octauum.

De vigilia.

Igilia est insomneitas. que est quedã cerebri passio q̃si opposita letargie. Prouenit enim hec passio ex nimia motu cerebri ⁊ siccitate colere rubee siue nigre. ex intẽpato calore ⁊ ex humoribus nimis salsis. Ex illis oĩbus nascũtur vigilie inordinate. sequũtur angustie. mutat color. intendũtur solicitudines cogitatões ⁊ alienatõnes mẽtis. irratõnabiles suspitões. corpus subtiliat. desiccatur. virtus digestina corrũpitur. tota hois cõplexio immutatur. palpebre ⁊ facies intumescũt. et pessime passiones in corpore nutriunt. His cito ne pereant medicandum est. Horum facies et tympora cum sopiferis iungãtur. lacte muliebri somni gratia ꝑfundãtur corpa. bonis cibis reficiantur De vigilijs quere supra libro. vi

Capitulum nonũ

De morbo caduco.

Ecidit in terram spumans. ⁊c.

c Mathei. ix. Morbus caducus a Constanti. et alijs autoribus

epilencia nũcupatur Et hic morbus ab
antiquis ira dei vocabat. Est aũt epilẽ
cia. vt dicit Constan. humor humidus
quo ventriculi cerebri nõ pfecte opilãt
phibens aniam. i. spũm aĩalem ad decla
randũ actõem suã. quousq; ab illo hũo
re ex opilauerit cerebro viã suam. Dici
tur autẽ hec infirmitas in passione iera
noxon. i. sacra passio. qr sacrã partẽ cor
poris occupat scz caput Dicit autẽ hercu
dis. qr hec passio fortis est vt hercules.
Dicit et morbus caducus ab effectu. qr
opilatis neruis mẽbra que sunt instru
menta virtutuz a regimine spirituũ de
paupantur ⁊ destruunt. ⁊ ideo hoĩes in
hac passione cadere cõpellunt. Est autẽ
epilencia apoplexie vicina. locus enim
idẽ est vtrisq; ⁊ materia vnde nascit. fri
gida eni est ⁊ viscosa. In hoc autẽ diffe
unt. qr apoplexia omĩum ventriculorũ
est cerebri opilatiua cum priuatõne rõ
nis ⁊ diminutiõe sensus ⁊ motus. Epi
lencia eni nõ omĩũ sed principaliũ ven
triculoꝝ cerebri est impeditiua. Dicit
aũt ab epi qđ est supra ⁊ lemsis qđ est le
sio. quia supiorum precipue est lesiua.
Dicit et morb⁹ puerilis eo ꝙ pueris se
pe accidat. Patiens aũt morbũ istũ subi
to cadit. obtorq̃tur os ⁊ facies cũ tremo
re ceruicis ⁊ totius corpis. cũ constrictõ
ne dẽtium ⁊ stridore. ore spumant ⁊ plu
res supfluitates emittũt. Uocãt autem
medici epilenciã apoplexiã paruã. que
ex tribus est causis. vt dicit Constã. qr
vel ex humoribus fleumaticis vel ex me
lancolicis nascẽtibus in prora cerebri.
vel ex vẽtositate frigida ⁊ grossa cerebro
vel alicui mẽbro dñante sicut stomacho
Est eni aliquis humor q̃ nascitur ĩ illo
membro. et fumus ascẽdit ad cerebrum
cuius grossitudine vie animal' spiritus
opilant. ⁊ deinde morb⁹ caducus procre
atur. Hec passio. vt dicit Constãtinus
supuenit tpe determinato. Unde dicit
Galien⁹ Epilentia inq̃t que crescẽte lu
na venit. sui naturã signat esse humidã
Omẽ eni humidũ crescẽte luna habet
incrementũ. Que vero venit deficiente
luna frigidissima est. sed tamẽ parũ hu
mida est. Epilentie aũt tres sunt spẽs
sm triplicẽ locoꝝ speciẽ vbi fuerit scilicz
Epilentia aũt fit in capite ex materia
existente tantũ in cerebro Analempsia
vero fit ex materia existẽte in stomacho
nõ in cõcauitate sed in neruis eius et
arterijs ipsi⁹ stomachi. p quaꝝ medieta
tẽ materia ebulliẽs rapit ad cerebꝝ Ca
thalempsia vero fit ex materia existẽte
in extremitatib⁹ vt in manib⁹ ⁊ pedibus
que ꝓprijs quidẽ signis dinoscit. Nã ca
thalemptici morbũ suũ p̃sentiũt. Sen
tiũt eni receptiõem quãdã quasi formi
caꝝ vel motũ cuiusdã aure ex materia su
pius ascendẽte. ⁊ sepe ꝓ constructiõe ex
tremitatũ p̃seruãtur a casu. Et vt testa
tur Galie. isti sepe febriunt qñ sine calo
ris ebullitiõe. materia vix ab interiori
bus p̃t rapi ad supiora Analemptici ãt
ex repletõe stomachi laborãt ⁊ maxima
indigestiõe ⁊ ciboꝝ eructuatõe ⁊ abomi
natõne ⁊ hi etiã casum suũ presentiũt.
Epilentici autẽ nõ presentiũt. sed cõti
nua capitis grauedine laborãt Fiunt ãt
hec passiones qñq; ex sanguĩe sed sepi⁹
ex fleumate sepius etiã ex melãcolia et
cause iste p ꝓpria signa dinoscuntur ma
xime p corpis habitudinẽ sanguineã ⁊
fleumaticã. Uel melancolicã p faciẽ ru
beam vel pallidã seu liuidã p etatẽ. per
regionem. p dietã Si autẽ fuerit ex me
lancolia in defectu lune ledit maxime ⁊
infestat. Si vero ex sanguine vel ex fleu
mate ĩ plenilunio maxime se oñdit. he
passiões sunt maxime adherẽtie. et eas
curare difficile est. Cõfert tamẽ eis et
medicina ⁊ dieta. oportet vt a nociuis
cibis abstineant. ⁊ a coitu ⁊ a nimia fre
q̃ntia hoĩm. qr in talib⁹ locis solet eos ci
tius accessio occupare. bonis cibarijs et
lenib⁹ vtãtur ⁊ tempate. plus de mane.
minus aũt vel nihil de vespere comedẽt.
vinum tẽperate bibãt sm medicinam
purgent. sm humoris peccãtis exigẽti
am. Expimentũ plat. cõtra epilentiã.
tres sanguis guttas dicit esse p scarifi
catõez extrahendas a scapulis. ⁊ cũ ouo
corui in fine accessiõis patienti offeren
das. dicit etiã oua corui multũ cõferre.
Simil'r dicit pioniã potatã cõferre mul
tum. Idẽ ꝯfirmat Gal. ⁊ Constanti. et

Diascorides. Dicit etiã coagulũ lepo/ris bibitũ eos iuuare epilenticos. quia philet ne humor dissoluat qui ascẽdẽs opilat cerebrũ. Dicit etiã q̃ epar asini nũ assatũ cõfert si comedat Caprinum vero si detur epylẽticis. mouet epilenti am. Multa alia dicit Constãti. experi menta. de quibus nihil ad presens.

Capitulum decimum. De sternutatõne.

Ob quadragesimoprio. Sterinutatio eius. ꝛc. Sternutatio vt dicit Constã. est violenta cerebri cõmotio. ad expellendas fumosas ipsi⁹ cerebri supfluitates. De diuersis autẽ causis nascit. Aliqñ enĩ ipsa natura opatur cũ fumos supfluos satagat expellere a cerebro q̃ vel causa sunt morbi vel causa futuri vicij. Humanũ enĩ cerebrum humidi⁹ est cerebris aliox aialiũ. Unde ꝛ humores ibi adunant ꝛ coopante natura inde cũ sternutatõib⁹ expellũtur. Aliqñ enim fit sternutatõ vi morbi potiusq̃ nature expulsione. sicut i colica accidit et in peripleumonia. Aliqñ etiã habet fieri sternutatio sic Canales narium humanarũ curti sunt. vnde cito ad cerebrũ nociua ab extrinsecis veniunt. sicut pulus. aer frigidus. calor solis. et hmõi. que cũ ad cerebr venĩãt. expellũt a cerebro vigore ꝛ motu suo. et inde fit sternutatõ. Que si fiat in acutis febribus sine reumate. signũ est laudabile. Signat enim naturã ꝓfortatã in expellendo qõ sibi est nociuum. Si vero fiat cũ reumate. malũ signũ est. signat enim materie exuberantiã. Uñ syntonica est sternutatio ꝛ augmentũ reumatis. Et ideo in pleuresi ꝛ in cõsimilib⁹ malũ signũ est ꝛ illaudabile. Sternutatõ igitur cerebrũ cõmouet ꝛ exonerat. totum corpus cõcutit et alleuiat in suo exitu. Ex violenta cõmotõne aeris in canalibus narium strepitũ facit. que si plus debito post expulsionẽ supflui fumi pmãserit. ledit. qz nimis dissoluit. ꝛ aliquãdo graues passiones excitat ꝛ inducit. Restrigatur igit̃ p medicinas sicut per fumigatõnes constringẽtes spũs reparãtes et supfluitates ꝓsumẽtes. sicut ẽ camamilla. metastrũ. rosa. treos. nigella. ꝛ hmõi

Capitulum vnde cimum. De tremore.

Dixit dominus signũ in cayn. p scilicz tremorẽ capitis. ẽm glo. strabi Dis inqt strabus q̃ inuenerit me p tremorẽ capitis ꝛ agitatõez furiose mẽtis cognoscet me reũ mortis esse. Tremor aũt capitis q̃ ꝛ iectitatio dra Cõstãtino prouenit ex defectu ꝛ debilitate virtutis regitiue in neruis spõdiliũ ipsi⁹ colli ꝛ in lacertis mẽbrorum. In hoc autẽ morbo duo sunt mot⁹ q̃ sibi sunt oppositi. alter enĩ mouet sursum. et alter deorsuz. Superiorem vo natura operatur. inferiorẽ autẽ morbus. Morbus autẽ nititur membrũ deprimere inferi⁹ sed natura q̃ ipsum a suo regimĩe nõdũ destituit. nititur ipm regere ꝛ ponere in ꝓpria positõe. ꝛ ita sursuz eleuare. Et iõ ex tali motuũ ꝓtrarietate surgit tremor Causa autẽ inceptiõis tremoris est defectus vturis cõmouentis lacertos. vt dicit Constan. que virtus quãdoq̃ deficit causa male cõplexionis vel ex accidentib⁹ anie. sicut ex timore. ꝓpter spũs cõfluentes ad cor. vñ membra ponderositate sua tendũt iferius. vñ qz natura nõ habet sufficiẽtes spũs ad mẽbri regimen cõfluentes nõ ex toto ꝑt membrũ in sua cõsistentia detinere. et seq̃tur statim tremor. Talis aũt tremor quedã est dispositõ ad paralysim. maxime si acciderit vomitatõ frequens cũ tremore cui⁹ causa est frigiditas substãtiã neruorũ coagulans ꝛ constipãs ne virtus sensibilis eã penetrare possit. Dis autem palysis leuior est ad curãdũ cũ tremore q̃z illa que est sine tremore. qz in prima nõ est membr oino destitutũ a natura sicut est destitutũ penit⁹ in secũda Tal' itaq̃ tremor vna cũ vomitatõne. calefactiuis ꝛ cõfortatiuis ꝛ dissolutiuis ꝛ ꝓsumptiuis curabit medicinis sicut est theodoricon. ieralogodion. et similia. Ualet ꝛ balneatões. fricatões. ꝛ cũ calidis ꝛ aptiuis herbis suffumigatiões vt pori clausi apiant vt hmores supflui cõ

sumāt vt spūs excitent ⁊ nerui ꝯfortēt

Capitulū duodecimum. De spasmo.

Spasmus est neruoꝝ violēta cōtractio. motū voluntariū auferens ⁊ retardans. Talis cōtractio ꝓuenit aliqñ ex nimia repletōe q̄ndoqꝫ ex inanitōe. qñqꝫ ex nimia infrigidatōe. sicut est videre ī manib⁹ et labijs infrigidatoꝝ q̄ vix v̄ba formāt. vix etiam digitos cōplicāt aut recuruāt. Cōtractō autē ex tali intrinseca infigidatione soluit calore. ⁊ alia nō indiget medicina Caueat tñ patiēs ne nimis subito forti calori se exponat. qꝛ ex subita repcussione frigiditatis ad neruoꝝ extremitates dolorē nō modicū patiet. Cōtractōem vero factā ex inanitōe. hec scꝫ signa declarāt. precedit enī aliqñ fluxus immoderatus sanguinis vel ventris vel matricis aliqñ labor vel abstinentia supra vires laborātis vel abstinētis. aliqñ immoderat⁹ calor vt in corpe hoīs pacutas febres patiētis. aliqñ ꝓfunditas et dolor vulneris acumē ⁊ fortitudo assumpti medicamis. In his oīibus accidit spasm⁹ ex nimia nature desiccatiōe ⁊ substātialis humiditatis cōsumptiōe. vñ corrugat neru⁹ ⁊ cōtrahit sicut ꝑgamenū positū in igne. ⁊ iō via spirituū ꝑ neruos intercipit. ⁊ virtus vite regitiua īpedit. oīs talis spasm⁹ si diu durauerit mortalis est Vñ d̄r in amphoris. spasm⁹ ex colerico alias elleboro mortalis. Isti tamē spasmo in principio cōfert. calidū lac mulieris si sup musculos fauciū sup spinā ⁊ collū radices neruoꝝ vndiqꝫ ꝑfundant. ad idē valet aq̄ cū oleo si fuerit cū lana succida super locū neruoꝝ fomentata. Tertiū v̄o gen⁹ spasmi. s. ex repletōe q̄ solet accidere pinguib⁹ ⁊ carnosis ⁊ ingurgitatis ex infusiōe neruorū ⁊ dilatatōe facilius soluit qꝛ cū vngētis calidis balneis sternutatiōibus et gargarismis curat. vt docet ꝯstan. huic cōtractōni si febris supuenerit summū remediū erit. Vñ d̄r in amphoris. spasmo ⁊ tetano febris superueniens soluit egritudinē. Isti⁹ aūt spasmi triplex est spēs. s. epitestanus. s. qñ nerui posteriores spasmant. ⁊ epytrosten⁹. s. qñ anteriores nerui v̄sus pectus cōtrahūt. ⁊ tetanus qñ. s. anteriores ⁊ posteriores ꝯtractiōem patiūt. in his trib⁹ nō est ꝑfecta cura qñ accidit ex inanitōe. vt dictū ē.

Capitulū decimū tertium. De paralisi.

Paralisis est lesio ꝑtis humani corpis cū diminutōe vel priuatiōe mot⁹ vel sensus vel vtriusqꝫ Fit eī quādoqꝫ ex frigiditate cōstringēte quādoqꝫ ex humore opilāte. aliq̄ndo ex calore cōsumente ⁊ neruos sensibiles corrugāte. aliqñ ex vulnere neruos incidēte vel diuidēte. Ex istis enī causis et alijs denegat trāsitus spūs aīalis ad instrumēta sensus atqꝫ mot⁹. Unde si nerui sensibiles ⁊ motiui ex toto sunt opilati vel incisi efficit mēbꝝ pariter īmobile ⁊ insensibile. Si vero plena non fuerit opilatio vel trāsitus spirituū denegatō fit ibi ex materia deprimēte ⁊ v̄tute regitiua erigēte Tremor sicut dictū ē. hꝫ fieri specialr̄ palisis ex supfluitate ciboꝝ ⁊ maxime potuū ex quib⁹ nimia fit hūorum generatō ⁊ dissolutō ⁊ inde neruoꝝ cōsequit necessario opilatio Fit etiam ex frigiditate neruos ꝯstringēte. qñqꝫ est sinthoma alteri⁹ morbi. scꝫ qñ minor apoplexia in paralisim termīat. Est āt palisis alia vniuersalis alia ꝑticularis Uniuersalis est q̄ recte mediā ꝑtē occupat hoīs infirmātis Particularis est q̄ occupat ꝑtē vnā vt manū vel pedē vel linguā Itē materia ipsi⁹ opilatōis inducētis palisim qñqꝫ est in origine neruorū. qñqꝫ in ipso membro palitico Si in origine neruoꝝ sit cā stupor ⁊ insensibilitas est circa loca vicina vt in facie vel in prīcipio dorsi. si v̄o in ipso mēbro palitico tūc ip̄m patit tantū ⁊ nō supiora. vt dicit Gali. q̄ dicit se amouisse emplastrū qd̄ sophista posuerat sup manū ⁊ posuisse sup collū. Ex quo pꝫ q̄ s̄m varietatē locoꝝ morbi dꝫ variari mod⁹ medicine palisis ex incisiōe nerui penit⁹ incurabil est. silr̄ palisis vniuersalis in oīb⁹ ⁊ maxīe ī senib⁹ vix curat. circa iuuenes

tñ citi⁹ ⁊ efficaci⁹ opatur medicina. Primo ergo ĩ paralysi ex mollificatiuis et relaxatiuis tã interi⁹ q̃ exteri⁹ exhibit insistẽdũ est. deinde desiccatiuis ⁊ cõstrictiuis. Si vo primo desiccatiua vehemẽter apponerẽtur liq̃dioribꝫ partibꝫ consumptis reliquũ magis inspissaret. ⁊ sic cõpactius effectũ ad dissolutionẽ ⁊ consumptioni inobediẽtius redderetur. ⁊ iõ p̃dicto mõ caute est ꝓcedẽdũ. Cõgruis igitur medicinis interi⁹ purgatiuis. cõueniẽtibꝫ etiaꝫ vngẽtis exteri⁹ membra mollificẽtur saluia ⁊ castorio ĩ decoctiõe vini vtãtur. alias vo medicinas quere in plat. ⁊ in viatico constan.

Capitulu. XIIII.

De passionibus oculorum

Solet dolor accidere oculis aliquãdo ab exterioribꝫ sicut a vulnere ꝯtinuitatẽ oculoꝝ dissoluẽte. a puluere tenerã substantiã oculi ꝑturbante a fumo oculos obfuscante vento frigido spũm visibilẽ repcutiente. ab aere calido dissoluẽte. a nimia solis vel alteri⁹ lucidi corpis claritate spũm disgregante a nimia tenebrositate spũm visibilẽ cõculcãte. ab inordinata dieta ⁊ ebrietate cõtinua visum ebetante. a venerea voluptate consueta spũm ⁊ humorẽ cristallinũ corrũpente ⁊ dissoluente. aliq̃n ab interioribꝫ vel ab humoribꝫ calidis vel frigidis siccis vel humidis. Primus aũt dolor ⁊ p̃cipu⁹ causatur ab interioribꝫ calidũ apostema faciens sup albuginẽ oculoꝝ ex humoribꝫ confluẽtibꝫ ad pupillaꝫ et apostema faciẽtibꝫ. ⁊ hoc accidit ex debilitate oculi recipiẽtis ⁊ ex abundãtia seu acumine humoris confluẽtis ⁊ ex cerebro descendentis. In tali itaq̃ apostemate oculus intumescit ⁊ lachrymatur rubescit. dolorẽ ⁊ puncturã feruorẽ et arsuram sentit. potissime quãdo colera est in causa. Tunc enĩ videtur q̃ acubꝫ perforetur. Si vo humor frigidus sit ĩ causa. vel ventositas ocul⁹ distenditur. grauatur de nocte inuiscatur. humores nimij effluũt. ⁊ illi sunt viscosi. maxime affligitur humore fleumatis. Si vero sanguis sit in cã sentitur prurit⁹ multitudo lachrymaꝝ ⁊ calor in exitu eaꝝ leuis pũctio maior tumor ⁊ dolor in frõte maior ⁊ maxime affligitur in horis sanguis hec infirmitas si causatur ab exteriori patiens q̃escat. capite alto dormiat. ꝓpt̃ fluxũ lachrymaꝝ lumĩs splendorẽ fugiat ad vitandũ disgregationẽ ⁊ dissolutionẽ maiorem vocẽ nõ emittat ne ex conatu vocis in cerebro dissolutio fortis fiat. cibꝫ detur frigid⁹ ⁊ leuis digestionis ne reumatis flux⁹ augeatur. aq̃ clara et calida potetur. q̃ de natura sui fumi fumos consumit neruos ꝯfortat. arsurã ⁊ pũcturã mitigat. balneis aque dulcis tpatis vtatur. His obseruatis nõ optet aliter medicari. Si vo sit dolor ab interioribꝫ humoribꝫ purgẽtur humores peccantes vel per subtractionẽ sanguis vel ꝑ congruaꝫ medicine purgationẽ. colliria mitigatiua. ⁊ sanatiua interi⁹ ponãtur. sicut aqua rosacea cũ lacte femineo. vt di. constan. Lachryme cũ restrictorijs cõpescantur. Apponũtur ergo ĩ principio leuit̃ repercussiua ⁊ mitigatiua in statu ⁊ in augmẽto mediocrit̃ dissolutiua ĩ fine ꝯsumptiua ⁊ sp cũ istis cõfortatiua. Circa apostema vo oculi nũq̃ sunt maturatiua apponenda ne substãtia oculi q̃ est tenera destruatur si ad saniẽ ꝓtrahat̃. Preterea si materia est multũ calida ⁊ dolor fortis ñ sunt apponenda fortia repcussiua q̃ materia subito posset repcuti ad neruũ obticũ ⁊ opilãdo posset ꝑpetuã inducere cecitatẽ. Lippitudo est oculoꝝ viscosa ⁊ glutinosa supfluitas oculoꝝ palpebris adherens ex fleumaticis ⁊ melãcolicis hũoribꝫ ĩ angulis ocl̃oꝝ incipiẽs. palpebras ingrossans ⁊ inuertens. hec oculoꝝ cilia corrũpit ⁊ ip̃as palpebras quasi carneas crudas facit. In lippis. q̃ppe ocul' pupille sane sunt. sicut dic̃ glo. sup. xxi. Leuit̃ sed humore defluẽte palpebre grossescũt cui⁹ crebra infusione etiaꝫ pupille acies viciatur ⁊ illos significat quoꝝ ingeniũ ad cognitionẽ veritatis emicat. sed opatio carnalis vite obscurat.

Capitu. XV.

De lippitudine ⁊ albugine

Lia est passio oculoꝝ quam nos

maculā dicim⁹ q̄ albugo vel pān⁹ dr̄a cō
stā. Et habet generari sic. Primo fit flu
xus reumatis ad oculos ex quo fit obtal
mia dolor. s. ⁊ apostema ex q̄ male discus/
sa remanet q̄daz leuis macula siue infe/
ctio q̄ longo ꝓcessu tp̄is excrescit ī telaz
⁊ inspissatur ⁊ occupat maiorē locū. s. to
tā pupillā. tela v̄o excrescit in pānū per
maiorē inspissatōz ⁊ maiorē loci occupa
tionē. qr̄ totū nigr̄ oculi occupat. ad vl/
timū fit vnguis magis spissus, et durus
q̄dlibet istoꝝ incurabile ē si fuerit inue/
teratū tn̄ s̄m loci collocatōez debet diui
di. Si v̄o collocatur circa cristallinum
hūorē in ꝓfundū ꝑ dimidiū annū fit in
curabilis. In p̄ncipio aūt vix curatur. si
v̄o colligatur sub ꝯiunctiua vel etiā su/
pra ꝑ decē ānos pōt curari. Qn̄ igit̄ ma
cula recēs est ⁊ modica succ⁹ papaueris
tuffi sufficit ad medicādū vt dicit Con
stan. Papauer eī ruffum vel rubeū cali/
dū est in primo gradu. ⁊ siccū in scd̄o. et
ideo habet virtutē extenuādi cōsumēdi
⁊ desiccādi. Dicunt etiā phisici vt dicit
Constā. q̄ sanguis ex sūmitate dextere
ale colūbe vel hyrūdinis vel vppupe extra
ctus ⁊ sup̄ maculā recētē posit⁹ calid⁹ ma/
culā in principio potēter rūpit. sanguis
enī istaꝝ auiū ē valde ignitiu⁹ ⁊ dissoluti
uus ex natura auiū ex quib⁹ ꝓcedit

Capitulum. XVI.

De infectione oculi per sanguinē in/
duratum

a Lia etiam accidit oculis defor/
mitas et passio. scilicet sangui/
nis infectio quā constantin⁹ cru
stulam sanguinis nominat quando scili
cet sanguis aliquo casu ad oculos deflu
ens in crustulam desiccatur. Contingit
etiā ab arterijs ⁊ venis desudare ad ocu/
lum ⁊ venulas aliquas rumpi vel crepa/
re in tunica cōiunctiua ⁊ ex circūfluente
sanguine talem deformitatē in oculo ge
nerari hunc sanguinē sic coagulatū dis/
soluit sanguis turturis vel colūbe vt di
cit Constan. Idez facit lac mulieris cū
thure. Idem facit recens caseus sine sa
le melli cōmixtus si supponatur. multa
alia exp̄imenta dicit Constan.

Capitulū. XVII.

De lachrymis inuoluntarijs

f Luxus lachrymarū inuolūtari⁹
accidit oculis q̄nq̄z ab exteriori
bus sicut ex ꝑcussione ex calidi
aeris dissolutōe vel ex frigidi coartatōe
ex fumi mordificatōne ⁊ pulueris ꝑtur
batione ex cepaꝝ ⁊ alioꝝ acuminū odora
tione. q̄nq̄z ab interioribꝫ vt ex calidis
humoribꝫ vel frigidis vel ex sup̄abundā
tia humoꝝ ꝑ incōtinentiā effluentiū ex
debilitate contētiue v̄tutis cerebri ⁊ for
titudine expulsiue. Si aūt humores ca
lidi fuerint in cā. oculi rubent. ⁊ lachry/
me distillātes calefaciūt faciē ⁊ vrūt. ca
lida obsunt. frigida ꝓsunt. Si v̄o sunt
humores frigidi oculi sunt subalbidi vel
liuidi. lachryme etiā frigide faciē n̄ mor
dificāt frigida obsunt calida ꝓsunt. Ad
lachrymationē factā ex ꝑcussione ⁊ cau/
sis alijs exterioribꝫ p̄cipua cura est cera
pura cū puluere cimini calefacta et fre/
quēter cataplasmata. dolorē eī simul re/
mouet ac lachrymā ⁊ liuorē si fit cū vul/
nere cū cyrurgia curetur. Ad alias cau/
sas exteriores sufficit fomentū cū aqua
tepida ita q̄ tepor ad frigiditatē pl⁹ acce
dat. Si fiat aūt ex fluxu ⁊ ex sup̄abūdā
tia humoꝝ purget̄. detur dyaclibanū cuz
vino decoctionis thuris. ⁊ hoc p̄cipuuz
est. in hac causa fiant restrictoria circa
tympora ⁊ circa frontē. hec oīa valent ꝯ
fluxū ex causa calida ⁊ frigida

Capitul. XVIII.

De defectu visus

d Efectus visus accidit ocul' mul
tiplici de causa. aliquādo ex ma/
la complexione. aliquādo ex fumi ascē/
dentis a stomacho corruptione. aliquan
do ex nerui obtici opilatione ex chatara
ctis. ex spasmo et macula et huiusmodi
aliquando ex diete inordinatōe ex egri
tudine longa. ex ieiunio et coitu nimio.
⁊ ex multis alijs causis. sicut ex senectu
te ⁊ huiusmodi. Distinguēde igitur sūt
cause per propria signa. Nam si defectus
accidit ex fumositate stomachi defectus
visus nō est ꝯtinu⁹ sed interpolatus. s̄m

enim calor assumptor varietatē minuitur vel augetur. Si aūt est ex vicio cerebri cōtinu⁹ est defect⁹ ante prandiuz z p⁹ si expilatione nerui ipsi⁹ oculi substantia pura est et lucida atqz clara. Alia sigñ per se patēt. Ad istor ergo defectū tollendū si est ex vicio humoris stomachi mūdificetur. imo totum corpus pcipue caput. deinde apponātur remedia localia q̄ in viatico z in alijs autorib⁹ inueniūt

Capitulum. XIX.

De cecitate

Cecitas est priuatio visus. Priuatur aūt homo visu aliquando propter organor defectum et pupillarū improportionē ad spiritū visibilem. Ad hoc enī q̄ formetur visus exigitur debita portio organi spūm recipientis ad ipsum spūm. vt supra dictuz est de visu. ij. Aliqñ pter neruor interior opilationem. Si enī fuerit neruus qui dr obticus qui est visibilis spūs vehiculuz in suo principio vel medio vel alicui⁹ carnositatis superexcrescentia vel alicuius viscosi humoris abundantia totaliter opilatus virtutis visiue transitus nō peruenit ad pupillā. et sic cecitas in oculo generatur. Aliquādo fit propter humorū et spirituū cōsumptionē. vt est videre i senibus quorū oculi primo caligant et defectum visus patiuntur. Tandē defeciente virtute videndi potentie penitus destruūtur. Aliquando fit ex causa extrinseca sicut p oculor vulneratōz. p nimiā etiam et continuā lachrymarum effusionem. per substantie oculi dissolutionem per tunicarū oculi in spissationē z indurationem. z humor in oculo compactionem. Tunc enī non est pupilla spiritui visibili puia et ideo talis compactio est cecitatis in oculo inductiua. per substantialis humoris subitam deficcationē. vt in pupilla accidit in quibusdam potionatis z in minutis qui ex nimia sanguinis subtractione quādoqz incurrūt periculum cecitatis. Aliquādo propter subitam cū deficcatione substantialis humiditatis spūs visibilis disgregatiōem vt patet in vrso qui ad aspectū pelues ardentis quasi subito excecatur. cui⁹ excecatōnis causa est aspectus peluis ardentis et lucentis. cui⁹ ignea virtus tunicā oculi cū cristallo humore destruit z consumit. et eiusdem luciditas que spiritui est improportionalis ipm disgregat et dispergit. z sic necessario cecitatis pretuo vicium introducit. Inter omnes itaqz sensibiles passiones miserabilior est ipa cecitas. vt dicit Constātinus. Nam sine omni vinculo cecitas ceco carcer est. decipitur in apprehendendo spm imaginatiuam. qr de albo imaginatur q̄ sit nigz. z econuerso. Impeditur in iudicando vim deliberatiuā. Iudicat enī penes se z deliberat ire ad orientē z deceptus in suo iudicio vadit ad occidentē. puertitur z affectua. qr oblato sibi ad eligendū denario argenteo cū cupreo affectat eligere argenteū z eligit cupreum. Tanta siquidem est ceci miseria vt nō solū puero vel seruo se subijciat p regimine z ducatu. verū z sepius ipsi cani. z sepe ad tantā deducitur necessitatē vt ad trāseundū pontis vel vadi periculū plus cogitur credere cani qz sibiipsi. Item sepe in periculis vbi oēs dubitāt. qr nō videt periculū securus est cecus. z econuerso sepissime vbi nullū periculū imminet maxie cecus timet. sepe in plano cespitat pedib⁹ z offendit. sepe vbi pes esset eleuādus deprimit pedez et econuerso. vbi esset terre figēdus ipm eleuat z suspēdit. vndiqz palpando. et protectādo man⁹ dirigit. vndiqz ō itinere dubius manu z baculo viā querit. raro aliquid secur⁹ agit semp fere dubi⁹ z timēs erit. Item cec⁹ q̄n nud⁹ iacz vel sedet tectū se reputat. sepe etiā q̄n videtur ab oib⁹ se latere putat. Item faciē aliq̄n z oculos ad solē vel celuz cec⁹ eleuat. sed ipsi⁹ oculos celestis claritas nō imutat. ipsi⁹ ceci oculo sol pñtem exhibet suū radiū. sed tñ p̄sentis solis virtutē nō capit z effectuz vt dicit Greg. Item cecus aliq̄n puerum suū ductorē verterat et percutit et offendit. sed eadem verbera cito per puerum luit. Nam puer verberū non immemor in pontis medio siue quocunqz alio periculo ipsum solum deserit et ipsum fugiens sibi viam euadendi periculum non

ostendit. ⁊ ideo est miser cecus. qz in vo/
mo nihil audet fiducialiꝫ agere. in itine
re veseri a socio multuz timet. Jn hoc tñ
pior est ꝺditio hñtium oculos ꝙ̄ cecoꝝ
quia ipsi oculi hostes sunt ⁊ ꝺdones hu/
mani animi quoꝝ cōcupiscētias dū seq̄/
mur seuissimis hostib⁹ subiȷ̄cimur. sicut
dicit expositor sup illud Treñ. Oculus
meus vēꝺatus est animā meam. Jeli
us aūt est hȳmi oculis eruti cecū fie/
ri ꝙ̄ habere oculos ⁊ eoꝝ blandiciȷs vec/
pi et abduci. vt dicit Brego. sup illud
Jath. vi. melius est tibi luscū ad vitaz
ingredi ꝙ̄ duos oculos habentem in ge
hennā ignis mitti.

Capitulum. xx.

De surditate

Surditas est priuatio siue impe/
dimentuz auditꝰ. q̄ ſm Constā.
tinum metis est. Contingit aūt aliquā/
do auditū totaliter auferri. ⁊ tūc ꝓprie di
citur surditas. Et hz fieri ex humoribꝫ
opilātibꝫ neruos audibiles ⁊ buccas au
tū replētibꝫ intātū q̄ i eis nulla pōt fie
ri allisio q̄ñ ꝙ̄ nō ex toto auferf sed ꝓpter
diminutōez hūoris fit difficultas i sen
satione ⁊ hz grauitas auditꝰ. q̄ñ ꝙ̄ est ibi
sonitꝰ ⁊ tinnitus. ita q̄ putat patiens q̄
sit iuxta molendinū. siue iuxta organa. ⁊
hoc habet fieri ex grossa ventositate inꝯ/
clusa. ⁊ hoc habet fieri aliq̄ñ sine interpo
latione. ⁊ tūc ex priuata causa contingit
q̄ñ ꝙ̄ cū interpolatōne. ⁊ tūc est ex causa re
mota. q̄ñ ꝙ̄ enī nihil exterꝰ auditur pro
pter opilationē. sed auditꝰ ab interiori
bus imutaf. ita q̄ patiēs credit se audi/
re ab exterioribꝫ hoc qō sētit ab interio
ribus. et ſm hoc fallitur auditus. Jnul/
tis alȷ̄s modis auditus hȳs impeditur
Accidit etiā auri dolor aliq̄ñ siue aposte
ma. ⁊ hoc ex calore, dissoluēte vel ex fri/
giditate cōstringēte si sit ex calore dolor
est acutus. locus rubet. calida obsunt. fri
gida ꝓsunt. Si sit ex frigiditate dolor ē
ponderosus ⁊ grauatiuꝰ. locꝰ pallet. cali/
da obsunt. frigida ꝓsunt. aliq̄ñ ē ex apo
stemate calido ⁊ tunc ad predicta signa
sunt. est vehemēs febris. semp enim apo
stema auriū febrē ꝓcomitat ſz remissioꝝ
et cū minori dolore in causa frigida ꝙ̄ i
calida. Aliq̄ñ relinq̄tur i aure vulnus ex
apostemate p̄cedēte qō cognoscif ex do/
lore titillatōe ⁊ sanie effluēte. Aliq̄ñ fi/
unt vermes in auribꝫ ex humoribꝫ cali/
dis inuiscatis p interceptionē spūs vi
uificati. Signa ergo vermiuz sunt pru/
ritus ⁊ titillatio. ⁊ aliq̄ñ videri pōt si au
ris soli exponatur. Aliq̄ñ fit dolor a cau/
sa extrinseca sicut ex aqua vel lapilli sub
intratione. Aliq̄ñ ex concussione. cui⁹ si
gnū est exitus sanguis. aliq̄ñ tamen exit
sanguis ex supabūdantia et incōtinētia
eiusdē. Unde cōstan. Si subito sanguis
⁊ sine dolore ab auribꝫ exeat sine manife
sta cā signū est aliq̄d esse in capite quod
natura expellere laborat oportet ergo q̄
aures a principio mūdificētur. Ellias au
tem auriū passiones ꝓseqūr supra li. iȷ̄. de
auditu. ꝓq̄nto de aure. ibi ei sunt multa
inserta. Dolor igiſ auriū si est ex calore
⁊ sine apostemate frigidis et alteratiuis
insistēdū est. Ungi ei dz locꝰ dolōris oleo
rosaceo vel violaceo. ⁊ ꝯsilibꝫ. Talia enī
olea tepida auribꝫ instillent. nō ei actu
frigida debēt auribꝫ instillari. Si vo fit
ex frigiditate sine apostemate cū calidis
alteratiuis ad curā ꝓcedēdū ē sicut oleo
laurino rutaceo. et hȳmōi. Si vo fuerit
cū calido apostemate frigidis maturati
uis primo insistēdū est. deinde mūdifica
tiuis ⁊ in ꝓtraria cā adhibere debet medi
cina ꝓtraria. Rupto igiſ apostemate q̄ō
cognoscaf ex fluxu sanies ꝓmo mūdifica
dū est vulnꝰ. deinde ꝓsolidandū. mūdifi
candū aūt cū vino ⁊ cū melle sil mixtis
⁊ imissis ꝓsolidaf cum puluere thuris ⁊
masticis ⁊ hȳmōi. si vermes ibi fuerit suc
ci amari sicut perfici absinthij porri infū
dant. Silr oleum amarū ex amigdalis
amaris auri patiēti instillef. talibꝫ enī
vermes occidūtur ⁊ putrefacti cū sanie
educūtur. si aūt lapill⁹ intrauit caute ex
trahaf q̄ō si fieri nō pōt auris calidis in
ungaf ⁊ sternutatio ꝓuocef vel cū vento
sa fugatur ⁊ extrahatur. Ad surditatē re
mouendā vel saltē releuandā valēt mul
ta q̄ dicit cōstan. sed inter ola balsamus
instillatuz auribꝫ dicitur ꝓualere. Sur/
ditas tñ si fuerit a natiuitate incurabiſ

est. Silr q̄ p triēniū durauerit vix cura
tur. Tinnit' q̄ ex vētositate causatur cū
extenuatiuis vētositatis curetur. sicut
cū aneto calamēto colato origano ⁊ ꝯsi/
milibꝫ quoꝝ suffumigatione tinnit' sol/
uitur. Et hec de passionibꝫ auriū ⁊ earuꝫ
remedijs dicta sufficiant

Capitulum. XXI.

De polipo

p Olipus est supflua caro ex nari
bus excrescēs ex supfluis humo
ribus generata. Hāc passionē fetor hor/
ribilis semp ꝯcomitatur. ⁊ tñ fetor a po/
liposo nō sentitur. Propter opilationē
enī nerui odorabilis talis inter odoris
⁊ fetoris differētias nō discernit. Ha/
bet aūt fieri tam fetor nariū q̄ polipus
in hunc modū humores grossi ⁊ viscosi
fluūt ad carūculas nariū ⁊ ibidē diutur
nitate tempis ⁊ actione caloris ꝯdensā
tur ⁊ quasi in substantiā carneā ꝯuertū/
tur que corrupta cuꝫ sit inde fumositas
resoluta ⁊ aeri immixta inspirādo et re/
spirando fetorē facit. ⁊ infirmitas talis
polipus dr. qñq̄ etiā ad nares descendit
humiditas ⁊ etiā cōbibit spōgiosa nariū
porositas ⁊ ibi putrescēs corruptionem
generat ⁊ fetorē. qñq̄ etiā calidi humo
res acumīe suo pustulas in naribꝫ gene
rant que locū vlcerant et excoriant. Un
de tam ex corruptione carnis ⁊ humoris
q̄ ex coartatione inspirationū cum nō
possit cerebrum depurari. fetor necessa/
rio generatur. Primū igitur remediuꝫ
contra hanc passionē est vt caput forti ⁊
cōuenienti medicina purgetur. et post
fluxus intercipiat. deinde patiēs aquaꝫ
calidam naribus attrahat atq̄ sugat vt
humores inuiscati dissoluātur et educā
tur. Ad nares purgādas valent pillule
dyacostoree cum succo rute et vino tepi
do resolute si naribus sint iniecte. Ad re
stringenduꝫ fluxum mirabiliter valent
grana thuris albi si sepius assumantur.
Si vero fuerit polipus confirmatus pre
cedentibus purgationibus ⁊ de opilan
tibus pulueribus et medicinis corrosi
uis amoueatur vel per incisionem sicut ī
cyrurgia plenius edocetur

Capituluꝫ. XXII.

De passione narium

p Atiunt etiā nares sepius fluxū
sanguis. ⁊ hoc fit ī masculis tribꝫ
de causis tātū. Fit enī fluxus a cerebro ⁊
tūc fit cū sternutatione ⁊ cū dolore fron
tis ⁊ pūctione. vel ab epate ⁊ tunc dolor
sentitur in dextro latere ⁊ fluit per dexte
rā narē vel a splene ⁊ tūc a sinistro latere
erit dolor ⁊ fluit p sinistrā ptem. Preter
hec etiā in mulieribꝫ fit a matrice. et tūc
dolor est circa vmbilicuꝫ. Hic flux' qñq̄
est vtilis. Qñq̄ enī in febribꝫ etiā acu
tis et in frenesi in die cretico solet fieri
motu nature. ⁊ tūc solet bon' eē. nā bon' ē
qñ ante diē creticū fit ex nimia sangui/
nis interioris ebullitōe ⁊ feruore. vnde
acumīe suo venas aperit ⁊ fluxum facit
His ⁊ multis alijs d̄ causis fluit sāguis
siue aūt fuerit fluxus cretic' siue syntho
maticus. nō in principio restringat' flu
xus ne crisis impediatur vel ne sanguis
ad alias ptes vertatur. et synthoma pei'
faciat vt suffocationē ⁊ hmōi. Si autē
nimis augeretur fluxus si patiens esset
foris esset in pte patienti minuēdus. ex
tremitates sunt ligande ⁊ fortius ꝯstri
gende. medicine restrictiue sunt tympo
ribus ⁊ fronti adhibende. aqua cū aceto
in facie pfundēda. Si ab epate fiat flu
xus ponatur ventosa sup epatis regionē
Si a splene sup splenem. si a matrice
sup matricē vel māmillas.

Capitul. XXIII.

De fetore oris

f Etor oris qñq̄ causatur ex den
tium ⁊ gingiuaruꝫ corruptōne.
quandoq̄ ex oris et palati vlceratione
et putredine. quandoq̄ ex thoracis ma
la habitudine et membrorum spiritua
lium viciosa dispositione. quandoq̄ ex
putrefactione humoꝝ stomachi. quādo
q̄ ex vniuersali corporis infectione vt ī
leprosis quoꝝ anhelitus est fetidus ⁊ in
fectiuus. quandoq̄ ex fetidorum come
stione. vt patet in illis qui continue co/
medunt allium cepas atq̄ porrum. quā
doq̄ autem fit ex corruptione membr

rum spũaliũ ⁊ vniuersali corruptõe hu
moꝝ infectoꝝ. Palliari quidẽ ꝓõt sed ñ
curari. talis aũt fetor est ꝯtinuꝰ interpo
lationẽ non accipiẽs. Ille aũt qui est ex
vicio stomachi interpolat. qꝛ ante prãdi
um est maior ⁊ post prandiũ est ꝑuus vl'
nullus. ⁊ hic bñ curat' cuꝫ extersiuis aro
maticis ⁊ confortatiuis. Primo igit' ma
teria q̃ est in stomacho q̃ fetoris est cau
sa digerat'. diuidat' ⁊ expellat'. post come
stionẽ sepiꝰ vomitꝰ ꝓuocetur vt villi sto
machi mũdificẽtur. a putridis cibarijs
⁊ ad putrefactionez dispositis caueat'. vi
no aromatico ⁊ aromaticis ad ꝯfortatio
nẽ vtat'. Si causat' fetor ab alijs ꝓt gin
giuis ⁊ dentibꝫ putridis dẽtes extrahã
tur q̃ sunt in cã vel sanentur. gingiue fri
centur ⁊ mũdificẽtur cũ decoctiõe rosaꝝ
in vino vl' aceto tepido abluant' cũ pul
uere thuris ⁊ masticis ⁊ melle gingiue ⁊
radices dentiũ fricẽtur ⁊ mũdificẽtur

Capitu XXIIII.

De dolore dentium

Dolor dentium qñq̃ fit vicio sto
machi qñq̃ vicio cerebri. ex vi
cio cerebri qñq̃ humores frigidi et cali
di reumatizãtes neruos dentium infici
unt ⁊ dolorẽ inferũt. vicio aũt stomachi
fit ex humoribꝫ calidis in ipo existẽtibꝫ
a quibꝫ fumositas resoluta superiora pe
tens neruos dentiũ et radices mordẽdo
vel aggrauãdo dolorem infert dentibꝫ ac
fetorẽ. Si ex acutis et calidis est humo
ribus dolor est acutus ⁊ pungitiuus cuꝫ
rubore faciei cum asperitate et siccitate
gutturis cũ siti ⁊ amaritudine oris. Si
ex frigidis dolor est minor cũ grauamĩe
capitis cũ subtumiditate ⁊ pallore cum
acetosa eructuatione et oris insipidita
te. dolor autẽ veniens ex cerebro diu du
rat sine aliqua interpolatione. qꝛ aliquã
do. x. horis vel plus. qui ꝟo ꝓcedit ex sto
macho. iiij. vel. iij. affligit horis ⁊ post q̃e
scit. Cause ergo doloris dentiũ vt dicit
constã. sunt putredines ⁊ fetores ruptu
re ⁊ ꝑforationes motiones ⁊ casus et li
mositates. Perforantur enĩ dentes ⁊ qñ
q̃ rũpunt'. Aliqñ in colorẽ citrinũ viri
dem vel nigꝝ mutant'. q̃ oĩa ex humidita
te putrida nascũtur q̃ a stomacho ad liga
menta dentiũ defluit ⁊ ascendit. Eadem
et causa est relaxatiõis ⁊ motꝰ dentiũ at
q̃ casus. Nã acuti humores in radicibꝫ
dentiũ dentes ꝑforant ⁊ cõsumũt sepiꝰ ⁊
relaxãt. Unde sunt causa quare cadunt
cũ radices deficiũt aut putrescũt. ꝟmes
in dentibꝫ maxillaꝝ fiũt ex humoribꝫ ⁊
eoꝝ ꝯcauitatibꝫ putrefactis ⁊ cognoscit'
ex pruritu ⁊ titillatione ⁊ continua tere
bratione ⁊ dentis perforatione ⁊ fetoris
emissione. et multis alijs modis quere
supra li. v. in tractatu de dentibꝫ. Iste dẽ
tiũ dolorose passiones si sunt ex vicio hu
moruꝫ in cerebro vel in stomacho debita
purgatione purgẽtur. sepiꝰ dentes debitꝫ
dẽtifricijs mũdent'. de quibꝫ omnibꝫ suf
ficienter tractat cõstan. Uermes dentiũ
mirra ⁊ opio interficiũtur dentes relaxa
ti thure ⁊ mastice ꝯfirmant'. ⁊ hoc idẽ fa
cit garrarismus de gallis ⁊ malogranati
cortice ⁊ balaustie cũ aceto ꝑparatus

Capitulum XXV.

De lingua ⁊ sermonis ablatione

Lingua etiam multipliciter pa
titur. aliquãdo enĩ paliticatur ⁊
tunc ꝑdit voluntariũ motum ⁊
sermonis vsuꝫ. vt dicit ꝯstan. Cuiꝰ cau
sa est defectus motiue virtutis que exci
tatur ꝑ spũm venientẽ a cerebro. vel acci
dit ex neruo aĩalis virtutis vehiculo hu
more vel apostemate opilato. vel accidit
ex proprio substantie lingue vicio. s. ex
mala cõplexione lingue et distemperan
tia infrigidante. vel calore ⁊ siccitate vel
humore. Aliquãdo etiam lingua aposte
matur ⁊ tunc intumescit ⁊ sermo impedi
tur. Aliquando ex humore liquido rela
xatur ⁊ remollitur neruꝰ lingue ⁊ nimis
mollis efficitur. ⁊ tunc debitus sermo ꝑ
nimis remollitam linguã nõ formatur.
Aliquãdo ex humore nimis calido ⁊ sic
co cõtrahit' ⁊ corrugat'. ⁊ tunc totalit' ser
mo impeditur. Aliquãdo grauibꝫ vlceri
bus ⁊ pustulis leditur. ⁊ tunc tam in gu
stando q̃ in loquendo impeditur. Si er
go lingue substantia sit sana nullas ha
bẽs maclas. loquela tñ sit ablata a cere
bro surgit viciũ vel a neruo opilato. ali

qñ pditur loquela ex pdita mēte vt i frenesi vbi hō nō vtitur imaginatōe. mēoria. ⁊ rōne. ⁊ ideo nō miꝝ si perit loq̄la q̄ est instrumētū rōnis. q̄re supra li. v. de lingua sana ⁊ infirma.

Capitu. XXVI.

De raucedine

Raucedo multis hꝫ fieri de causis qꝛ ex siccitate vel humiditate et spirituū ⁊ v̄tutū defectibilitate. ex siccitate dupl'r. aut enī siccitas ineq̄litatē facit. aut ꝯstringit meat'. Dū ei ex siccitate exasperat' arteria ex asperitate seq̄tur ineq̄litas ⁊ ex ineq̄litate raucedo ⁊ vocis impedimētū. Itē ex siccitate fistulas ⁊ pulmonē coartāte seq̄tur vtrūq̄ꝫ p̄dictoꝝ. Ex hūiditate sil'r duobꝫ modis aut ex hūiditate ꝯtēta in vasis ⁊ maxime in sanguīe. aut ex fleumate a supioribꝫ distillāte. sanguis ei supabūdās venas distēdit. Vñ ⁊ meat' coartātur ⁊ seq̄tur vocis impedimētū. Sil'r fleuma distillans in tracheā arteriā ⁊ fistulas pulmōis p̄dicta opatur. ex defectu etiā spūs ⁊ v̄tutis impedit' vox qd̄ ptꝫ q̄ ei' fortitudo ex spū pficit' ⁊ v̄tute. si ergo est ex siccitate cognoscit' ex sicca tussi. q̄ est offendiculū spūs ī trachea arteria vel p cōpassionē ē qñ est sinthoma morbi vel p cōpassiones qñ fit ex siccitate exasperāte q̄ est ex frigiditate fistulas pulmōis coartāte ⁊ spūꝫ offendēte. Vñ generatur tussis vel ex humiditate a cerebro distillāte. Istis enī modis habet fieri tussis q̄ impedit ipam vocem. vel cognoscit' raucedo ex pūctura in spūalibꝫ quasi ex spinis facta ex gracilitate colli ex toti' corpis macilētia. sanguinē v̄o in causa esse cognoscim' ex tussi aliquātulū humectata rubore faciei venarū eminētia dulcedine oris. Fleuma esse in causa cognoscim' ex tussi aliquātulū humectata. ex oris insipiditate ⁊ saliuaꝝ abundātia. Defectū spirituū esse cognoscim' in causa ex debilitate ⁊ ex tenuitate toti' corpis ex febre p̄cedēte vel ex ieiunio ⁊ fluxu et omnibꝫ que corpus extenuant. si ergo hec raucedo fit ex causa sicca ⁊ calida abstineat a salsis calidis et siccis frixis ⁊ assis vtatur tpate frigidis ⁊ etiā humidis mediocriter calidis si ex sanguīe est passio fiat minutio. si ex fleumate dentur purgatōes ⁊ opilatiue que in frigida causa sunt necessarie. si vero est ex defectu spirituū subueniēdū est resumptiuis ⁊ ꝯfortatiuis. eadē aūt ē cura raucedinis ⁊ tussis. vide ī plat'. ⁊ ꝯstā.

Capitu. XXVII.

De squinantia et suffocatione gutturis.

Squinantia est gutturis suffocatio ⁊ pꝛuenit ex apostemate ī gutture. cui' tres sunt spēs. In prima tota materia colligit' interi' in quodam folliculo inter tracheā arteriā ⁊ isophagū. ⁊ cognoscit' ex vehementi dolore nullo tumore exteri' apparēte. apto etiā ore tumor interi' non apparet. ex febre acutissima ⁊ ex impedimēto vocis et ex iudicio patiētis. nihil enī pñt trāsglutire. ⁊ hec spēs incurabilis est. interficit ei sepi' prima die. Scda ē spēs qñ ī miori quātitate recolligit' intra ⁊ extra ī maiori. ⁊ dr squinātia. ⁊ habet oīa signa q̄ prima sꝫ remissiora. ⁊ apparet aliq̄s tumor extra. ⁊ hec spēs vix curatur. Tertia v̄o spēs est qñ tota materia colligit' extra ⁊ dr sinācia. cui' signa sunt vehemēs tumor extra. febris lēta. dolor modic' sine difficultate spirādi ⁊ respirādi. ⁊ hec spēs nō interficit nisi tumor ad īteriora se retraxerit. Fit aūt hec passio principaliter ex sanguīe. secūdario ex fleumate ⁊ melancolia. nunq̄ꝫ ex colera. ⁊ cognoscuntur hec cause p sua signa. Isti' passionis prima cura est sanguinis extractio in quātitate multa. incidant' etiā vene sub lingua fiunt scarificationes cuꝫ ventosis in collo et in scapulis. deinde apponant' lenificatiua maturatiua ⁊ mūdificatiua. que supra li. v. de gutture

Capitu. XXVIII.

De difficultate anhelandi inspirandi et respirandi

Difficultas inspirādi ⁊ respirādi vel vtrūq̄ꝫ dr asma vel disma Et accidit duplici de cā. s. ex siccitate coartāte. qꝛ qñ pulmo non pōt libere

dilatari ꝛ ꝯstringi inde seq̃tur asma. vel qñ ex hũore ispedit motꝰ pulmõis. qñqꝫ ei supabũdat hũor exterꝰ i superficie pulmonis cuiꝰ mole oppssus nõ põt libere dilatari. ꝛ tũc est spes asmatis q̃ ꝺz sanguisugiũ a sanguisuga. qz cũ violẽtia attrahit aerẽ ad coꝛ refrigerãdũ. Aliquando abũdat hũor interꝰ i fistulis pulmonis cuiꝰ interpositõe pulmo ñ põt libere ꝯstringi ꝛ tũc ꝺz anhelitꝰ. qz in hac spẽcie laborat patiẽs i expirãdo. Aliqñ ãt abũdat hũor interꝰ ꝛ exterꝰ ꝓpter qõ ñ põt pulmo libere dilatari nec ꝯstringi. ꝛ tũc est illa spes q̃ ꝺz ortonia. i. spũs rectitudinis qz patiẽs laborat eq̃liter i inspirãdo ꝛ expirãdo. ꝛ ita sunt tres spes asmatis ꝑm tres humoꝝ dispositões si ex ficcitate ꝛ caliditate vngentis electuarijs syrupis frigidis ꝛ humidis curetur ꝛ ecõuerso. vide in plaꝯ.

Capitu. xxix.

De sputo sanioso ꝛ sanguinolento

c Jrca sputũ etiã accidunt passiones. vt pz i empicis in q̃bꝫ ẽ sputũ sanioſũ ꝛ virulẽtũ ꝛ i emoptoicis in q̃bꝫ ẽ sanguinolẽtũ. Empima enim ꝺz passio qñ sanies excreaf. ꝛ hoc ꝯtingit in causis reumaticis ꝛ pleureticis et pleumonicis ꝛ in alijs apostematibꝰ stomachi pectoris vel pulmõis. ꝺz ãt fieri hoc mõ duꝝ hũoꝝ a supioꝝ ꝺistillat in pulmonẽ. pulmo repcutif ꝛ ex repcussione ꝯculcaf et ex ꝯculcatõe sanies nascif vel pulmo vlceraf vel ꝛfluẽs hũor ad aliquẽ locũ ad apostema recolligif ꝛ ibi issaniẽ cõmutaf q̃ vi nature vel sinthomatꝭ resolutꝰ p saniẽ siue sanioſum sputũ euacuatur. nõ tñ q̃libet spũes sanie ꝺz empicus iudicari. Pleuretici ei saniẽ spuũt ꝛ multi alij. ꝛ tñ nõ sunt empici. Sed illi qui infectõe pulmonis ꝛ ei saniosa habitudine sunt corrupti. quoꝝ signa sũt ista sputũ sanioſum corpis maculẽtia. colli gracilitas. ꝛ tussis cũ difficultate anhelandi. facies subtumida. tumẽt ꝛ volent orbes oculoꝝ. Emoptoici sunt p os sanguinẽ expuẽtes. qõ cõtingit p alicuiꝰ venę aptionẽ p humoꝝ multitudinẽ ꝛ eoꝝ fumositatẽ p corrosionẽ venę p caloris excessũ. calore ei pros apẽtiẽte sanguis emittif et exsudat. ꝛ ꝺz mitti p ꝺyabrosim. i. p resudatõez. ꝛ tũc sãguis emissus est purꝰ clarꝰ ꝛ paucꝰ absqꝫ ꝛlore patientis. ꝛ anhelitꝰ sentif calidꝰ. ab alijs ãt membris frequẽt redũdat ad os sicut a cerebro. ꝛ tũc est cũ rubore faciei ꝛ venarum oculoꝝ qñqꝫ a pulmõe. ꝛ tũc est sanguis spumosus cum tussi ꝛ ꝛlore sinistre mãmille. ꝛ sic ꝛ alijs mẽbris in q̃bꝫ sãguis colericꝰ vi nature ꝛ sinthomatis motus nũc p nares. nũc p os emittif ꝛ purgat. Prima itaqꝫ passio. s. sputũ sanioſũ sanetur ꝺissolutiuis. mũdificatiuis et extersiuis. ꝛ caueatur ne in ptisim cõuertatur. longũ ei empima pꝰ pleuresim infra xl. ꝺies in ptisim ꝯmutatur. vt ꝺi. Ipo. Scõa ꝺo passio. s. emoptoicoꝝ sanetur mũdificatiuis ꝛ cõstrictiuis medicinis. sicut in viatiẽ. cõtinetur ꝛ in plaꝯ.

Capitulum. xxx

De ptisi

p Tisis est cõsumptio naturalꝭ humoris corporis ex vlcere pulmonis pueniẽs. Fit aliqñ ex reumate a capite ꝺistillãti in pulmonẽ quẽ repcutit ꝛ repcutiẽdo cauat. et cauãdo vlcerat sicut gutta paulatim ꝺistillãdo petram cauat. Fit aũt ex nimia substãtie pulmõis ficcitate q̃ arefacta ꝛe facili laceratur. sicut pampinꝰ vitis in fine autũni ꝛeficcatus leui vẽto ꝺissipaf. Fit autẽ aliqñ ex sanguine qz aliq̃ vena rũpit in pulmone. Sãguis talis aliqñ i saniẽ ꝯuertit et sanies inficit ꝛ vlcerat pulmonẽ. Unde ꝛ Ipo. ex sanguine ꝛ sputo ptisis ꝛ fluxus ꝛ. ex vlceratõe pulmõis sic cõsumit totum corpus. Primo. n. per sui ꝺilatationẽ ab exterioꝝ trahit aerẽ quez ministrat cordi ad sui innati caloris mitigatõez q̃ dũ vlceraf ꝓpẽ sensũ ꝓprie lesiõis cohibet motũ suũ nec ꝑm ꝛbitũ ꝺilataf. vñ insufficiẽtẽ aerẽ cordi administrat quare paulatim calor intendit ꝛ paulatim corpus ꝯsumit. febris enim ethica ꝯcomitaf ptisim q̃ substãtialẽ ꝯsumit corpis humiditatẽ. ois ei ptisicꝰ ethicꝰ ẽ sz ñ ꝯuertit. Taꝯ ei passio ñ ꝺ facili curaf ex quo iuuare lescit. ꝛ affligit ꝯst. rõez. omẽ inq̃t vulnus

difficile sanat nisi mūdet. Alcus āt pulmonis purgari nō pt nisi cū tussi. tussis āt vulnꝰ cōsolidari non pmittit. dilatat eni ꝛ apit. Ān putredines maiores i se recolligit. dū ptim colligit pti purgat insanabile reddit apostema dū ita circinat. Qui ergo ptisim vult sanare. ꝓximo vulnꝰ pulmōis sanet pruscꝫ putrescat. Fistius āt ptisis ꝯfirmate sunt signa. calor ꝯtinuꝰ sed lentꝰ in volꝰ manuū ꝛ pedū acutioꝛ. rubor in maxillꝭ. strictura i flata. sitis cū aspritate lingue. collī gracilitas. totꝰ corpis ꝯsumptō. vnguū ꝛ extremitatū ꝯstrictō. cōcauitas ſm oꝛles oculoꝝ. dolor finistre spatule vsqꝫ ad hūeri. fluxꝰ capilloꝝ. ꝛ hoc signū est mortis in ptio imminētis. sic sputū fetidū ꝛ virulē tū. Et anhelitꝰ plus fetidꝰ ꝯsueto signat totalē subsitātie pulmōis corruptelā. Talis est nutriēdꝰ dieta q̄ refrigerat ꝛ solidat ac restaurat. Denī igit mediocrit frigida caloris febril mitigatiua. mediocriēventris mollificatiua. ꝑcipue tñ cauēdū est ne nimis soluat. qꝛ si fluxꝰ accidit moꝛs itrat vita recedit. vt ōt Egīd. valent eis humectantia et humoris cō sumpti restauratiua.

Capitulū. xxxi.

De tremoꝛe coꝛd̄ siue cardiaca passiōe.

Tremoꝛ siue cardiaca est passio cordis sic dicta. qꝛ ex defectu cordis oꝛit sepe. Duplex est ā t cardiaca. s. diafoꝛetica ꝛ. proꝛ aptiua qꝛ proꝛ aptiōez cōcomitat. Illa ōꝛ tremēs qꝛ cū quodā tremoꝛe sentit motꝰ cordis Diafoꝛetica ē ex cā calida ꝛ caloris dissipantia circa spūalia vñ ꝛ pꝛi apiunt hūoꝛes ꝛ fumi resoluūt q̄ fumꝰ exiēs per poꝛos i sudoꝛē cōdēsat ꝛ ex tali freq̄nti sudoꝛe idropisis vel ethica generat. ꝛ tales ex defectu virtutis sepi sincopizāt. Cardiaca ꝓpꝛo tremēs fit qñꝫ ex frigida cā. qñꝫ ex melācolia. qñcꝫ ex fleumatica. nā talis humoꝛ abūdās in pulmōe oppꝛimit aliquotiēs coꝛdis vtrāctꝫ capsulā ipamcꝫ coꝛdis subām. vñ ipedit debit motꝰ coꝛdis ꝛ obturāt vene p q̄s discurrit spūs vitalis. ꝛ tales pūpunt in subitā suffocatōꝛ ꝛ iō talis passio ōꝛ tremēs. qꝛ si teneat sinū sup coꝛ ñ sentiet coꝛ debito mō dilatari. ſꝫ cū quodā tremoꝛe pauꝛ ꝛ expirit tantū mouet. Illiq̄ est cū febꝛe lēta. aliq̄ cū febꝛe foꝛti et tūc maiꝰ ē piculū. aliq̄ sine febꝛe. aliq̄ melācolia ē in cā ꝛ tales incidūt i passiōꝛ q̄ ōꝛ incubꝰ vel phialtes Illiq̄ accidit ex vicio epatis a quo nō mādat sufficiēs nutrimētū coꝛdi. vñ deficit ꝛ debilitat. vt. d. ꝓstā. aliq̄ accidit ex mala dispositōe aliox mēbroꝝ ex quoꝝ colligātia coꝛ patit. sicut q̄ a cerebꝛo vel stomacho trāsmittit fumꝰ. vel hūoꝛ nociuꝰ. vñ subā coꝛdis ledit deficit vel grauat. ꝛ iō talibꝰ accidit tremoꝛ coꝛdis ex acumine fumi vel materie q̄ pūgit ꝛ moꝛdicat coꝛdis subām. vñ fit i eo tremoꝛ. accidit ꝛ fit ꝓpter coꝛdis ꝓpssiōꝛ ꝛ caloꝛ itēsiōez vñ siccitas ꝛ sit sulpiriū ꝛ altꝰ anhelitꝰ. qꝛ coꝛ laboꝛat ad aerē attrahēdū cū nō valeat se dilatare. accidit et tremoꝛ ex fumo melācolico ex siccitate spūs pturbāte. accidit et pigredo. qꝛ deficit calor naturalꝭ ꝛ iñ torpoꝛ et pigricia generat. ex defectu etiā cordis ꝛ debilitate spirituū accidit sincopis. q̄ a vulgo spasmatō vocat. ꝛ hoc ꝓtigit aliq̄ ex accidētibꝰ alie vt ex ſioꝛe coꝛ nimis cōstrigēte aliq̄ ex nimio gaudio vel ira coꝛ dilatāte ꝛ spūs exalāte vel euaporāte ꝛ soluēte. aliq̄ accidit ex accidētibꝰ corpis sic ex mala ꝓplexiōe vel repletōe vel nimia ſanitōe ex venaꝝ opilatōe. ꝛ spirituū cōpssiōe. aliq̄ ex nimio sudoꝛe Ex hac āt sincopi q̄dā incurrūt mortē subitaneā. opilata vena ꝓcaua p quā sanguis ꝛ spūs vitalꝭ ad coꝛ trāsferꝛ. vel eē opilato meatu p quē pulmo frigidū aerē solet recipe ꝛ a se fumositatē supfluā remouere qñꝫ ex matricis vel stomachi nimis repleti ꝓpssione Inoibꝰ istis g̃ piculꝭ si hūoꝛ ē in cā purgef debito mō hūoꝛ peccās. deīnf cōfoꝛtatiua ꝛ spirituū repatiua ꝛ resumptiua. si est ex nimio fluxu vel nimio sudoꝛe fluxꝰ intercipiat sudoꝛ reprimat. si ex nimia repletōe stomachꝰ euacuet. ꝫ tremoꝛē coꝛdis ꝓfoꝛtatiua cōferāt. sic dyamargariton ꝛ electuaria. ac medicie i q̄bꝰ cū aliis cōfoꝛtatiuis ponūt muscꝰ aux aut margarite siue perle. siue pul. ossis de corde cerui. ambꝛa lignū aloes spodiū. hec eni

oīa valent ꝯ cardiacā ⁊ sincopim ⁊ alias
ꝯsil'es cordis passiōes maxīe qñ accidit
sñ febre. i febrib' āt calida ñ sunt dāda.

Capitulum tricesi

mumsecundū. De febre.

Febris aūt ex distempantia cor
f dis accidit ⁊ ꝓuenit. qr vt dicit
Constā. Febris est calor nō na-
tural'a corde exiens rapt' ad oīa mēbra
corpis corruptōqꝫ nocēs actōni. Dicit
etiā Jpo. in epid. febris est calor cursuꝫ
nature exiēs opib' eius nocēs Auicēna
āt sic dicit Febris ē calor extrane' in cor
de accēsus ⁊ ꝓcedēs ab eo mediātibus
spiritib' ⁊ sanguīe ꝑ venas ⁊ arterias in
totū corp' ⁊ inflāmat' in eo inflāmatiōe
q̄ nocet opib' naturalib' Febris etiā vt
testat' Jpo. est flāma a pectore ꝓcedēs in
totū corpus. Diuersificat' enī febris tri
plicit' sm tria cōponētia corpus hūanū
Cōponit' enī ex subtilib'. i. ex spiritib' et
liq̄dis scꝫ ex hūorib' ⁊ solidis corpib'. s.
ex ipsis mēbris. Est itaqꝫ pria spēs fe-
bris qñ distēpantur spūs in calore et dr
effimera. scda in hūoribus ⁊ dr putrida
tertia que accidit in solidis mēbris ⁊ no
minat' ethica. ⁊ d. cōstanti. ꝙ gal'. has fe
bres bonis aptauit silitudinib'. effyme-
ra inq̄t febris vento calido videtur sil'is
esse quo vter replet' ex sui calore neces-
se est vt calefiat. Jdē etiā facit spūs ca-
lefact' circa cor ⁊ totū corp'. putrida vo
febris aq̄ calide est sil'is. Aq̄ enī calida
cū frigidū vas impleuerit ipm in calo
re suo calefacit. sil'r hūores calefacti ca-
lefaciūt corp' ⁊ alia mēbra. Ethica aūt
febris vasi calido aq̄ frigida pleno est cō
pabilis. aq̄ enī frigida ex vase calido ca
lefit. sic ⁊ febris ethica cū sit radicata in
mēbris calefacit cor ⁊ alios hūores cor
poris distempat ⁊ immutat.

Capitulum tricesi

mumtertiū. De febre effymera.

Effimera autē febris dr sm Ga
e li. ab effymeron qd est simplex
qr fit ex distemperantia q̄ fit in
subtili substantia. vt in spū. vel vt dicit
Jsaac. in li. febriū. Effymera ab effyme
ron marina belua dr q̄ in eodē die quo
nascit' morit'. vel sm magistros dr quasi
vni' diei feruor. meron ei dies dr apud
grecos. raro ei sui' feruor vltra vni' diei
terminū se extēdit. sp enī p' diem vnū
deficit cito vel in febrē putridā vel ethi
cā se cōuertit. vt. d. ꝯstā. ⁊ Jsa. Accidit
aūt ista febris ex causa interiori et etiā
ab exteriori Ab interiori āt fit dupl'r. s.
a frigore et calore. a frigore vt ex subita
frigiditate aeris. scꝫ qñ ex clausis subito
poris exteri' fumi calidi interi' cōcludū
tur. ⁊ ex eoꝝ cōculcatōe ⁊ multiplicatōe
calor intendit' ex quo cordis distēpātia
generat' Aliqñ accidit ex calore ⁊ distē
pantia aeris siue solis. qñqꝫ ex radiorū
repcussiōe spūs aīalis distēpat'. ⁊ ꝓpter
colligantiā spirituū ⁊ humoꝝ tot' hō dis
tpat'. a cā interiori effimera qñqꝫ ex calore
spirituū ⁊ hūorū cōplexio hoīs casu ali
quo subito īmutat'. sicut ex nimia exer-
citatōe p̄cedēte. ex nimia calidoꝝ freq̄n
tia vt vinoꝝ alborū et hmōi. ex quoꝝ ni
mio vsu calor aliquotiēs intendit' et fe-
bris effymera generat'. hec spēs febris
int' alias citi' ⁊ facili' incurrit'. sꝫ diffici
lius sanat'. multū tamen piculosa est et
grauis qñ in putridā vel ethicā cōmuta
tur. Accidit āt special'r ex q̄busdā aposte
matib' in inguīe nascentib'. et sub ascel
lis q̄ q̄dē a medicis bubones noīant' vñ
nō sine cā in ampho. dr In bubonib' q̄dē
oēs febres male exceptis effymeris ⁊c.
signa āt hui' sunt vrina nō mltū distās
a sana aliq̄ntulū intēsa. ⁊ aliq̄ntulū sub
tilis pulsus durus ⁊ velox ⁊ frequēs nō
multū a tpamento recedēs. Reliq̄ vero
virtutes vt appetitus et mot' volūtari'
parū immutātur. hec de facili febris cu
ratur. si cōgrua dieta vtatur patiens et
si a nociuis caueatur.

Capitulum tricesi

mumquartū. De ethica.

Ethica febris est que ledit soli-
e da mēbra. Et dr ab ethis qd est
habitudo q̄si febris cōuersa in
hitū. Aliqñ āt ē ethica febris ⁊ morb'
ꝑ se Aliqñ ꝓpt aliū morbū ꝑ se fit morb'
Aliqñ ex cibis nimis calidis et potibus

Aliquãdo ꝓpter nimia exercitia sicut p
pter studiũ immoderatũ. vigilias. ⁊ cõ
similia quibꝫ calefit spũs animalis. ⁊ p
consequẽs vitalis. ⁊ ita calefit ⁊ minora
tur hũiditas naturalis ⁊ inducit ethica
Aliqñ etiã causat ex alio morbo sicut ex
effymera ex putrida interpolata vel acu
ta etiã ꝓpter calidũ apostema. sepe enĩ cõ
tingit q effimera excedit tertiũ diẽ cõ
sistens in vna qualitate ⁊ apparet in cu
te infirmi quedaꝫ obscuritas liuiditas
citrinitas cõsumptio ⁊ tũc illa effimera
in ethicã mutat. maxime aũt accidit ex
effymera q̃ est ex angustia. ira. tristicia.
odio. ⁊ vigilia imoderata ⁊ cõsimilibus
anime exercitijs. ex febre interpolata sic
fit qꝫ calor innaturalis calefacit mẽbra
⁊ deficcat. ꝓpter acutã. qꝫ calefacit san
guinẽ vel pdñans substãtialẽ ꝙsumit hu
miditatẽ. qñ enĩ extenuat sanguis nõ ẽ
debitũ nutrimentuꝫ mẽbroꝝ. vñ seq̃tur
ꝙsumptio sicut fit in arbore que deficca
tur ex caliditate ⁊ siccitate aeris humi
ditatẽ ꝙsumẽtes in estate. vel ex nutrim̃
ti ablatiõe sicut accidit in hyeme qñ ca
dũt folia vel ex nutrimẽti corruptiõe ex
ꝓ mixtiõe ad malas ꝯmixtiones ⁊ qua
litates sicut ad vitrositatẽ. sulphureita
tem. ⁊ hmõi. sic contingit in hũanis coꝝ
pibꝫ. qñꝫ enĩ fit nutrimẽti ablatio. ꝓpẽ
impotẽtiã nature in digerẽdo cibo ⁊ re
staurando deperdita. sicut accidit in sẽ
ibus. quandoꝫ calor extrane⁹ corpi do
minatur ⁊ substãtialẽ humiditatẽ mem
broꝝ deficãdo destruit ⁊ cõsumit qñ so
let accidere in ethica q̃ puenit ex acuta
febre vl ex accidẽtibꝫ anime qñ sanguis
nutrit⁹ mẽbra radicalia mutat a sua dul
cedine ⁊ sapore. sicut accidit ꝓpter aposte
mata plũca corp⁹ calefacientia ⁊ ꝙsumẽ
tia que sunt aliqñ cã febris ethice siue
habitualis. Jn generali aũt ista sunt si
gna huius febris calor nociu⁹ equalis in
qualitet pte corpis. signũ scõm est q ca
lor leuis est ⁊ nõ pũgitiuus. vñ infirmi
pati febrẽ vix se putãt. tertiũ signũ ẽ q
eoꝝ color est liuid⁹ ⁊ plũbeus aut citri
nus. quartũ est q eoꝝ corpa sunt aspera
oculi cõcaui ficcã emittẽtes lippitudinẽ
nutritiua enĩ eoꝝ humiditas ab eis ab
lata est. Particularia aũt signa sunt di
uersa ꝑm diuersas spẽs hui⁹ febris. Spe
cies aũt diuersificant ꝑm diuersas hũi
ditates. Dicit enĩ auicen. q quattuoꝝ
sunt humiditates. Prima ẽ in extremi
tatibꝫ puarũ venaꝝ subintrãtiũ eẽntiã
membroꝝ cõsimiliũ. qñ aũt supaccedit
hec hũiditas fit febris putrida ⁊ nõ ethi
ca sꝫ facile generat ethicã ⁊ inducit. Se
cunda humiditas ẽ q ẽ in prositate mẽ
broꝝ consimiliũ sicut ros vnde etiam ⁊
ros ab autoribꝫ appellatur. ⁊ cũ hec super
accendatur fit ꝓprie prima spẽs ethice.
Tertia humiditas est q est diuersa acti
one membroꝝ cõsimiliũ ex pte nature ⁊
cõplectionis ipoꝝ membroꝝ. ⁊ stat loco
deperditoꝝ. vnde ⁊ ab autoribꝫ cambium
nũcupat. et qñ hec supaccedit substan
tia scõa spẽs ethice preat. Est ⁊ quarta
humiditas colligãs ⁊ cõtinuans omnia
membra ⁊ est a spmatica hũiditate. ⁊ ꝺ
dicit glutinũ ꝓtium q cũ ꝙsumit nõ re
patur. ⁊ hec inducit tertiã spẽm ethice q̃
est incurabilis. si enĩ posset hec humidi
tas repari posset fieri regressus a sene
ctute ad iuuentutẽ. vt dicit Auicen. pri
ma itaq; spẽs vt dicit Jsa. in libro de fe
bribus. est facilis ad curã ⁊ difficilis ad
cognitiõꝫ. sꝫ si calor augmẽtet ⁊ deficcet
hũiditas vicina coagulatõe fit scõa spe
cies. ⁊ ẽ facilior ad cognoscẽdũ ⁊ difficili
or ad curãdũ. qñ vo intrñ incẽdit calor
q deficcat hũiditatẽ colligãtẽ mẽbra fit
tertia spẽs q̃ est facilis ad cognoscẽduꝫ
sed impossibilis ad curãdum. Jn prima
vero specie cum signis generaliuꝫ su
prapositꝫ calor augmẽtat añ prãdiũ. i se
cũda vo p⁹ prãdiũ pl⁹ sentit. sꝫ in tertia
maxime. Cui⁹ cãm assignat Jsaac in li.
febriũ dicẽs. hũiditas cibi ꝺria est calo
ri innaturali. Vñ qñq; illũ suffocat ex to
to vt in pria spẽ q est debilis. ⁊ iõ est añ
prãdiũ maior calor. si ãt ad suffocatiõẽꝫ
caloris nõ sufficiat. saltẽ calor interi⁹ so
pitus excitat ꝑ suũ oppositũ ⁊ fugiẽs cõ
trariũ exit ad mẽbra exteriora. sic qñ. pji
cit aqua frigida sup calcẽ viuã nõ extin
ctã. Tertia spẽs vt dic Jsaac ptz ꝑ sen
sum. nã facies mutat in liuidũ colorẽ ꝓpẽ
subtilẽ hũiditatẽ ꝺficcatã ⁊ rutũ defectũ

nares sunt subtiles ⁊ oculte ⁊ oculi ꝯca
ui. tympa aspa. qꝛ ꝯsumpto humore ap
paret asperitas ossiũ ⁊ cõpago motꝰ pal
pebrarũ ⁊ supciliorꝫ fit grauis ꝓpter ocu
lorꝫ siccitatẽ. Uñ sine volũtate claudunt
oculos quasi grauati a somno ꝓpter vtu
tis defectũ. tacto sentiũtur frigidi ⁊ sic
ci sed ꝑ morã semꝑ ascẽdit calor maior
detecti nõ videntꝫ habere viscera. ⁊ tactꝰ
eorũ quasi tabule si cutis eleuetꝫ nõ de
scendit inferiꝰ ꝓpter defectũ hũiditatis
pulsus debilis ⁊ spissus ⁊ durꝰ. vrina si
milis ẽ oleo in liquore ⁊ fusa supra petrã
sonat sicut oleũ. Hec infirmitas quo ad
primã speciẽ cito curatꝫ ne cadat in secũ
dã q̃ difficultꝫ curari põt. Curatꝫ ãt ꝑ di
etam mediocriter tempatã et ꝑ medici
nas caloris repressiuas et ꝯfortatiuas
⁊ humoris perditi restauratiuas. ⁊ adhꝫ
p̃cipue valꝫ electuariũ p̃ris. balneari ãt
solet cũ rosis violis maluis ⁊ alijs ꝯfor
tatiuis herbis ⁊ humectatiuis. Balneũ
aũt nõ debet eẽ nimis calidũ sed quasi te
pidũ ne nimia humorꝫ ꝯsumptio ꝯseq̃
tur. ⁊ nõ fiat in balneo lõga mora. Inũ
gi etiã selet vngentis resumptiuis ifri
gidatiuis ⁊ humectatiuis sic oleo viola
cio cũ melle albo ⁊ lacte mulieris masculũ
nutriẽtis. Spãliter dic̃ platꝫ. q̃ valet
ethicis ⁊ ptisicis lac caprinũ in quo lapi
des fluuiales sunt extincti si ieiuno sto
macho ⁊ ĩanito patiẽtibus tribuatur

Capitulum tricesi
mũquitum. De febre putrida.

Ebris putrida ex putridis hũo
ribꝫ ex q̃bꝫ gignitꝫ putrida ẽ voca
ta. Dicit ãt Isaac q̃ ista putre
do sichꝫ fieri malis hũoribꝫ ⁊ sup fluis
in aliqua ꝑte corꝑis coadunatis ex calo
re extraneo ⁊ in naturali quocũq̃ casu
supueniente q̃dã fit humorꝫ ꝑturbatio
Mouẽtꝫ ei humores ꝑ illũ calorẽ ⁊ ebu
liũt sꝫ tñ ñ digerũtꝫ neq̃ facta digestõe
intꝫ ꝑtes laudabiles ⁊ ñ laudabiles mũdi
ficãtꝫ. sꝫ potiꝰ facta ebulitõe ꝑitꝫ ꝯmiscẽtꝫ
⁊ iõ necessario ꝑtes corrũpũtur. Cũ igi
tur materia grossa ⁊ viscosa in corꝑe co
adunata moueatꝫ a calore necesse est vt
resoluatꝫ in vaporẽ q̃ vapor itrat hũ iduꝫ
grossum manẽs in se occultatꝫ ⁊ nõ libe
re exalãs ⁊ exiẽs ꝓpter grossiciẽ materie
sibi resistẽtis corrũpitꝫ ⁊ putrescit. huic
aũt putrefactiõi maxime ẽ disposita cõ
plexio iuuenũ ⁊ calida ⁊ hũida. q̃ñ ex
cessus ẽ in hũiditate ⁊ calore cõplexio fri
gida ⁊ sicca nõ sic ad putredinẽ ẽ ꝑata. ⁊
iõ grãdeui raro febres putridas patiũ
tur. qꝛ siccitas cõplexiõis desiccat hũo
rẽ ⁊ coadunat. ⁊ digestiõi materie ac di
latatõi obuiat. ⁊ repũgnat q̃ sũt disposi
tiões medie ad putrefactiõeꝫ. frigiditas
etiã cõgelat ⁊ resistit calori faciẽti ebulli
tiõeꝫ. Palã igitꝫ ẽ intelligere quoniã cãe
faciẽtes putrefactiõeꝫ sũt hũiditas di
sponẽs ⁊ caliditas hũores mouẽs ⁊ ebulli
tiõeꝫ faciẽs in hũoribꝫ quorꝫ feces vt di
cit Isaac nõ diuidũtꝫ. nec mũdificãtur
imo mutuo ꝑmiscẽtur. et iõ ad putredi
nẽ necessario disponũtꝫ. Huic aũt putre
factõi cooꝑatꝫ maxĩe pororꝫ corꝑis clau
sio ⁊ ꝯstrictio. qꝛ ꝯstrictis poris nõ potest
fieri supfluitatis resolutio neq̃ euapo
ratio. ⁊ iõ est necesse q̃ maior fiat hũorꝫ
ꝑ calorẽ cõmotio ⁊ corruptio p̃sertiꝫ cũ
talis calor sit innaturalis ⁊ nõ sit natu
re regitiuꝰ. sed potiꝰ corruptiuꝰ. His aũt
causis putrefactõis cooꝑãtur etiã que
dã extrinseca vt inordinatio diete exer
citij et etiã medicine ⁊ cõsimilia. q̃ oĩa ĩ
teriori corruptioni vel putredini cooꝑã
tur q̃ñ modo indebito ⁊ in tꝑe incõgruo
corꝑi extrinsecꝰ adhibentur. Ex hũidita
te igitur in aliq̃ ꝑte corꝑis sic putrefa
cta resoluitꝫ fumꝰ calidꝰ ⁊ corruptꝰ q̃ cor
petit ipm distempat atq̃ ledit ac deide
ꝑ venas ⁊ arterias se diffundẽs febrẽ pu
tridã corꝑi introducit. sic di. Isa. ⁊ ꝯstã.
materia igitur sic putrefacta q̃ putride
febris est cã aut ꝯtinetur in aliq̃ cõcaui
tate corꝑis sicut in stomacho ⁊ in epate
vel alias. ⁊ tũc est cã febris q̃ dr interpo
lata. aut cõtinetꝫ intra vasa scꝫ in venis
et arterijs. ⁊ tunc ẽ causa febris q̃ est cõ
tinua. Cã autem continuitatis febris
putribilis est corruptio humoris et co
artatio vaporis inflãmantis in arteri
is et in venis. et sic patet causa et ratio
oĩm febriũ putridarꝫ ĩ generali siue sint
cõtinue siue sint discõtinue ⁊ interpolate

Capitulum tricesimum sextū. De signis putride febris

Star aūt febriū putridinaliū quedā significatōes generales sunt. Prima est qr materia talis febris diu ꝑmanet in corpe sed supueniēte causa extranea calefit ⁊ putrescit in effectu. Scda significatio est ꝙ talem febrē ꝑcedit rigor vel frig⁹ maxie si materia fuerit intra vasa ⁊ vicina sensibilibꝫ mēbris. qr ex materia frigida resoluūtur q̄dam fumi q̄ ledūt neruos sensibiles ex q̄bꝫ rigor vel frig⁹ generatur. Tertia significatio ē qr talis febris habet interpolatōꝫ verā in interpolatis vel inclinatiōꝫ manifestā quēadmodū in cōtinuis. Quarta est qr talis febris maximā generat angustiā ꝓpter mltitudinez ⁊ grossitudinē fumi de materia putrida generati ꝓpter quā fit ordinatō caloris ⁊ vtutis ad iteriora donec natura expediat se a fumo illo. ⁊ hoc temp⁹ diuersificat ꝑm diuersitatē materie in subtilitate ⁊ grossicie. qr si materia fuerit subtilis ⁊ virt⁹ fortis cū velocitate dissoluitur ⁊ spgitur ꝑ corp⁹ et redit virtus ad membra sicut pri⁹. si vero materia fuerit grossa ⁊ virt⁹ debil' erit ecōuerso. Quinta significatio est in statu febris qr tūc occurūt accidētia signātia cōplexionez putredis sicut dolor capitis malicia anhelitus. sitis. ⁊ similia. Sexta est qñ corpora nō plene mūdificant apud quietē febris. sed remanēt adhuc ī corpe male q̄litates ꝓpter quas remanet debilitas in corpe ⁊ etiā redeūt ipe febres ⁊ accessiones Septia ē ꝙ nō remanet ī vniformitate quēadmodū ⁊ cetere febres apud solutiōez sed q̄escit omnino interpositis diebꝫ ⁊ declinat sicut in cōtinuis inter ꝑ axismos. Sūt aūt multe alie significationes q̄ in febribꝫ ꝑticularibꝫ denotant.

Capitulum tricesimū septimū. De febre quotidiana.

E febribꝫ aūt interpolatis quedā ꝓueniūt ex humore simplici putrefacto extra vasa vt ex fleumate naturali vera quotidiana ex colera rubea. tertiana ex colera nigra. q̄rtana q̄dam ex hūore cōposito generant vt quotidiana. aliqua est ex fleumate acetoso. aliqua ex vitreo. aliqua ex dulci. aliqua ex salso. ⁊ iste febriuꝫ diuersitates ꝑ ꝓpria signa dinoscūtur. in istis aūt febribꝫ cōmunit accidit dolor capitis. insipiditas oris. grauitas corpis. frig⁹ ꝑcedens. calor subsequēs singulis diebꝫ accessio renouat ⁊ qd̄ pei⁹ ē aliquotiēs duplicatur. Huius febris materia cōgrua medicina digerat diuidat ⁊ expellatur. dieta ꝯgrua regatur. precaueat etiam medic⁹ ne in q̄rtanā vel ethicā terminet.

Capitulū tricesimū. viij. de febre tciana ⁊ ei⁹ signis ⁊ cura

Ertiana febris fit ex colera putrefacta extra vasa et nō collecta ad apostema. Fit aūt tertiana alia ex colera naturali alia ex colera innaturali. vt ex colera citrina vel vitellina. Tertiane vero ex colera naturali facte hec sunt signa. de tertia die ī tertiā affligit. ⁊ potissime circa horā terciā prio rigore. deinde calore. dolore frōtis. amaritudie oris. siti. tinnitu auriuꝫ instātia vigiliaꝝ. vrina rubea subtilis et tenuis. xxiiij. horas aut pl⁹ pōt habere in labore ⁊ alias. xxiiij. in quiete. Secūdū variā vero materie dispositiōez variant ⁊ signa. Nā si materia fuerit in ore stomachi dolor frontis ē maior similiter ⁊ sitis cū aspitate sicci gutturis ⁊ oris. adest voluntas vomendi. vrina est nimis colerata. Si fuerit in intestinis ꝑdicta signa nō sint ita intensa sed dolor est circa vmbilicū ⁊ vrina est magis itēsa. Si vero fuerit in epate vel in cista fellis coloratior erit vria cū spuma crocea. Si aūt fuerit febris ex colera citrina vel vitellina variant in ꝑte signa. qr affligit primo rigore. deinde lēto calore inter horā colere ⁊ fleumatꝭ mouet. vrina est citrina mediocriter tenuis. pl⁹ tñ accedēs ad tenuitatē. horis incertis mouetur. qr modo anticipat. mō suboccupat assunt et predicta signa. scilicꝫ dolor frontis ⁊c. sed sunt prioribꝫ remissiora. hec febris sicut ⁊ quotidiana. aliquādo

est simplex aliquādo ꝯposita. simplex ē que fit ex vna materia in vno tantū loco putrefacta. cōposita vo siue duplex q̄ fit ex diuersis causis ī diuersis locis putrefactis. sicut cōtinua fit duplicit̄ qñ fleuma diuersum ī diuersis locis est putrefactū Signū aūt talis tertiane ē ꝙ oī die affligit primo rigore deinde calore. sed de tertio in tertiū graui⁹ ⁊ in diuersis horis vrina mediocris ē in substātia subrubea vel rufa supi⁹ aliquātulus obūbrata. Cā itaq̄ simplicis tertiane ꝯgnita dieta primit⁹ ordinet̄ ꝑm etatez ꝑm tēpus ⁊ nature qualitatē deinde medicina debita subseq̄tur. Primo materia cū siropo acetoso digeratur. digesta cū oximelle laxatiuo purget̄ cū alia cōgrua medicina. Si materia fuerit ī ore stomachi vomit⁹ ꝓuocet̄ digesta tamē pri⁹ materia q̄ digesta oportet medicari ⁊ mouere nō cruda vt dicit̄ ī amphorismo. Materie vo digestio cognoscit̄ ꝑ anticipatiōez accessiōis ⁊ ꝑ remissionē rigoris vl̄ frigoris ⁊ caloris augmentatiōez ꝑ maiorē aflixiōis ꝓlixitatē. per vrine inspissatiōez. qñ ḡ apparent talia signa digestiōis. purget̄ materia ipsi⁹ febris siue sit cōposita siue simplex ista tamē sp̄ adhibeat̄ ꝯsideratio et cautela. vt si fuerit materia simplex medicia fit simplex ⁊ vbi duplex materia ⁊ ip̄a medicina duplex fiat.

Capitulum tricesimūnonū. de q̄rtāa ⁊ ei⁹ signis ⁊ remedijs

Uartana fit ex melancolia putrefacta extra vasa ⁊ nō collecta ad apostema. Fit aūt ista febris aliquando ex melancolia naturali. aliqñ ex nō naturali. q̄rtane ex melācolia naturali facte hec sunt signa. de quarto die in quartū affligit horripilatiōe primo deinde calore lento. xxiiij. horas habet in summo labore. ⁊ xlviij. in quiete. In horis melācolie affligit. i. a nona inferi⁹ ⁊ seruat certa tp̄a accessiōis. vrina post accessiōz citrina vel subcitrina ī diebus interpolatis quasi cruda pallida scz vel subalbida et tenuis apparet. Si in stomacho materia fuerit adest oris acetositas cū scotomia ⁊ vertigine. ⁊ alijs signis pessimis et inordinatis. q̄ adest tristicia. timor anxietas. et alie anime grauissime passiōes. ex parte corporis grauitas. pigricia. indigestio inflatio. laterū pōderositas cruriū ⁊ coxarum vigiliarū inquietudo. timor in somnis. liuiditas in vnguibꝫ ⁊ labijs maxīe ī tp̄e accessiōis dolor etiā accidit lumborū ⁊ sinistri ipp̄ocūdrij cū tumore splenis appetitus fortitudo. q̄ ex melācolico hūore graui ⁊ pōderoso cibꝫ deprimit̄ ad fundū stomachi. Uñ ore stomachi remanente vacuo desideriū excitat̄. Alie spēs q̄rtane q̄ accidūt cū admixtōe alteri⁹ humoris. hec dicūtur nothe ⁊ in illis mutantur signa ꝑm q̄litates humoꝝ q̄ cū humore melācolico ꝯmiscent̄. sz illaꝝ febriū differentias nō ē p̄ntis negocij declarare. Cognita igit̄ quartane cā ⁊ ꝓpria differētia a pricipio dentur fortia digestiua q̄ spissa ē materia ⁊ cōpacta. Et iō dentur ea q̄ materiā digerūt ⁊ mūdificāt. sicut oximel simplex ⁊ squiliticū et hmōi materia digesta purgetur cū sibi appropriata medicīa cū calidis ⁊ aptiuis herbis ac mūdificatiuis balneent̄ ⁊ subfumigentur. caueāt a cibis melancolicis ⁊ nociuis. vtāt̄ electuarijs ⁊ pluribꝫ calidis ꝯfortatiuis hūoris melācolici consumptiuis ⁊ alteratiuis ⁊ letificatiuis sicut est dyasene. dyaborago leticia gal. ⁊ hmōi cū calidis vngentis ⁊ confortatiuis innugatur.

Capitulū quadragesimū. de febre ꝯtiua simplici ⁊ ꝯposita

Ebris cōtinua ꝓuenit ex hūore putrefacto inter venas cuius fumus petens cor ip̄m ledit ⁊ febrē q̄ dicit̄ ꝯtinua corpi introducit. Hic hūmor aliqñ est simplex aliqñ cōposit⁹ Simplex qñ putrescit sanguis in vasis et cōtinuā inducit q̄ sinochus dr̄. qñ vo nō putrescit sed quātitate supabundās cōculcat̄. fumositates vero cōculcate calefiunt ⁊ distempantur que distempate spiritum vitalem distempant. ⁊ sequitur febris que dicitur synoca inflatiua. qñq̄ etiā colera putrescit in subtilissi

mis venis oris stomachi. cordis. epatis
⁊ pulmonis q̄ dicit̄ causon. q̄ mēbra spi
ritualia vrit ⁊ incēdit. qñq̄ etiā in alijs
venis putrescit. ⁊ d̄r tertiana ⁊ cōtinua.
qñq̄ etiā colera ⁊ sanguis similiter pu
trefiūt in vasis. ⁊ siquidē maior ꝑs san
guis putrefiat fit febris synochides. si
v̄o maior ꝑs colere putrescat d̄r causo
nides. ꝓ varietate aūt cāꝝ variant̄ et si
gna. Synochi itaq̄ hec sūt signa febris
cōtinua. dolor frōtis ⁊ tympoꝝ acutissi
mus. sitis vehemēs. oris dulcedo. vrina
rubea ⁊ spissa ⁊ quodāmō liuēs. Eadē fe
re sūt signa in synocha inflatiua exce
pto liuore vrine. apparet etiā oclōꝝ emi
nētia cū venarū plenitudine ⁊ rubore fa
ciei ⁊ toti⁹ corpis grauitate. In causon
v̄o ⁊ alijs appet vrina rubicunda subti
lis ⁊ tenuis quadā nigredine obūbrata
dolor frōtis ⁊ tympoꝝ tāt⁹ ꝙ oculi ⁊ tym
pora vident̄ clauis ꝑforari. color in cor
pore mixt⁹ cū citrino. sitis indeficiēs. vi
giliaruꝫ instātia. lingue aspitas. exustio
cū ꝯstipatione vētris. si peccauerit cole
ra in qualitate. si v̄o in quantitate acci
dit vētris fluxꝰ ⁊ vomitus coleric⁹. Ea
dem signa apparēt i causonide ⁊ in syno
chide ⁊ tñ differentia illaꝝ discernit̄ po
tissime ꝑ vrinā. In his febribus conti
nuis ex sanguīe generatis d̄z fieri sāgui
nis subtractio ex vtroq̄ brachio virib⁹
ꝑmittētibus ⁊ etate. dieta taliū debet eē
tenuis ⁊ frigida sicut mica panis i aqua
lota. pruna cocta ⁊ hmōi. medicina deb̄z
eē sanguis repssiua ⁊ alteratiua. vt syro
pus acetosus violace⁹ et hmōi. ꝯ sintho
mata. scz ꝯ vigilias ⁊ dolorē frontis ⁊ hu
iusmōi maxime insistēdū est. Iste infir
mitates qñq̄ sudore qñq̄ fluxu sangui
nis ꝑ nares vel aliūde salubriter termi
nantur.

Capit. XLI.

De fleumate

f Leuma quādoq̄ putrescit i va
sis ⁊ facit quotidianā ꝯtinuam.
Cui⁹ signa sunt calor ꝯtinu⁹ sed in nocte
maior ⁊ sine aliquo typo grauedo capitis
oris insipiditas. vrina parū colorata et
spissa. horas habet. xviij. in sūmo labore.
et. vi. in falsa quiete. aliqñ etiā melāco
lia putrescit in vasis ⁊ facit quartanam
cōtinuā. cui⁹ signa sunt calor ꝯtinuus. sz
de quarto in quartuꝫ diē sp̄ maior ⁊ sic si
ne typo grauedo capitis. calor lētus nō
multū intēsus. ⁊ iste due vltime febres
nō discernūt̄ de facili ꝑ vrinā. qñq̄ etiā
putrescit fleuma extra et colera intra. et
tūc febris inde generata d̄r mīor enutri
the⁹. Cui⁹ signa sunt eadē que ⁊ cōtinue
quotidiane ⁊ tūc i sero illis adest frigus
⁊ maxie frigescūt tūc extrema. adest gra
uedo capitis. palpebraꝝ oppressio. falso
somno oppmit̄. xviij. horas hz in sūmo
labore. ⁊. vi. in nō sūmo. sed illud nō sū
mū sūm⁹ ē grad⁹ sūme quotidiane ꝯtinue
Qñq̄ putrescit fleuma intra et colera
extra. ⁊ fit medi⁹ enutritheus. cui⁹ signa
sunt calor ꝯtinu⁹. sed de tertio in tertiuꝫ
graui⁹ intēdit̄. ⁊ fit cū rigore p̄cedēte cū
dolore capitis ⁊ siti. xxxvi. horas hz in sū
mo labore. xij. in falsa quiete. vrina ru
bea mediocriter tenuis vel spissa vel liui
da. Aliqñ putrescit melācolia extra ⁊ co
lera intra. ⁊ fit maior enutrithe⁹ in quo
est maior color. et oīa sinthomata peiora
q̄ in prioribꝫ. vrina aliqñ ē viridis. ali
quādo nigra. aliqñ liuida ⁊ discolorata
que oīa sunt signa mortificatōnis. xi. ho
ras hz in sūmo labore. ⁊. xij. in non sūmo
Istaꝝ febriū cōpositaꝝ spēs ⁊ differenti
as vix ꝑit⁹ medic⁹ pōt discernere. q̄ vt
dicit Ipo. i ampho. Acutoꝝ morboꝝ non
semꝑ sunt ꝓnūciationes certe neq̄ sani
tatis neq̄ mortis. vt. d. gal. q̄ in talibꝫ
morbis aliqñ ꝑfectus medicus errat ꝓ
pter velocitatē mot⁹ materie morbi. ⁊ ec̄
ꝓpter defectū vel v̄tutē patientis quam
ignorat. ⁊ ideo hic finem de istis febribꝫ
imponem⁹. que ei hic posuim⁹ ab isaac a
ꝯstā. ab auic. ab alex. certissime tradita
repimus ⁊ etiā a gal. hoc aūt non lateat
q̄ minor enutritheus curat̄ cuꝫ difficul
tate. medius v̄o vix. tñ aliqñ sed maior
nūq̄ nisi diuina manu vt testat̄ Gal.

Capitu. XLII.

De horripilatione

h Orripilatio est quedam pra
ua dispositio ex materia febrili

in corpe surgēs accessiones febriles pre
nūcians ⁊ p̄cedens. oritur aūt ex frigi-
do fumo a frigida materia fleumatica vl
melancolica resoluto. q̄ subito p mēbra
corpis se diffundēs neruos ⁊ musculos
tangit. ⁊ sua frigiditate cutē constringit
vnde radices piloꝝ stringēs poros clau-
dit ⁊ ipsos pilos rectos et rigidos fum⁹
frigidus facit. Unde horripilatio s̄m isi.
horrida d̄r piloꝝ erectio. quando cū quo
dam horrore alicui⁹ timoris gr̄a pili ca-
pitis subito eleuant̄. Timor eī subitus
calorē ad interiora reuocat. ⁊ ideo corpo
ris sup̄ficies a calore depaupata exteri
us se cōtrahit ⁊ corrugat. ⁊ sic p ꝯn̄s pili
in sup̄ficie cutis inuolūtarie eriguntur
eadem ergo est ratio ⁊ causa in febrici-
tantibus horripilationis ⁊ tremoris fri
goris ⁊ rigoris. vt dicit ꝯstan.

Capitulū XLIII.

De fastidio

c Irca membra nutritiua diuer
se accidunt passiones sicut circa
stomachū fastidiū. bolismus. vomitus.
⁊ hmōi. Fastidiū est īmutatio appetitus
vt dicit ꝯstan. Est aūt fastidiū ciborū et
potuū inuolūtaria abominatio. virtuti
nutritiue maximū inferēs nocumentū.
Unde d̄r fastidiū q̄si faciens tedium. vt
dicit Isi. qr in illo inuenit hō fastidio-
sus tediū in quo alter recipit solatiuz et
nature oblectamētū. Fit aūt trib⁹ mōis
ex spirituū defectione ex neruoꝝ sensibi
liū opilatione. ex humoꝝ calidoꝝ vel fri
gidoꝝ nimia repletione. Primū ptz qr
cū sp̄ūs sint instrumēta virtutuz vt eas
excitent ad suas p̄agēdas opationes ex
earū defectu appetitiue virtutis opatio
impedit̄. Scd̄m etiā patet appetitus enī
stomachi qui ꝓprie d̄r desideriū a dupli
ci virtute p̄ficit̄. s. a naturali appetitiua
⁊ ab influente sensitiua. Cū enī neruis
sensibilib⁹ opilatis sp̄ūs aīalis nō posset
descendere ad os stomachi vt p̄ficiat ap
petitum nō īmerito altera causa princi
pali deficiente deficit appetitus. Tertiū
patet q̄ cū ratione vacuitatis fiat appe
titus repletione facta ex humore appe-
titus nō īmerito impeditur. Signa aūt
quādo deficit appetitus ꝓpter defectū spi
rituū sunt ista totius corpis macilentia
ex febre p̄cedente. ex ieiunio nimio. ex
vigilijs ⁊ fluxu ventris. Neruoꝝ opila-
tionē cognoscimus ex hoc q̄ patiens in
assumptis nullū patit̄ delectationem. et
tunc maximā patit̄ stomachus indige-
stionē. stomacho ꝓpter absentiā spiritu-
um infrigidato. cib⁹ etiā in trāsitu senti
tur frigidus ꝓpter p̄dictā causam. Cali
doꝝ cognoscimus humoꝝ abūdantiā ex
amaritudine oris ex siccitate lingue cū
siti ⁊ ex calidis fumositatib⁹ palatū ex-
coriantib⁹. adest etiā q̄nq̄z vomitus cro
ceus. Frigidos humores scim⁹ eē in cau
sa ex eructuationib⁹ acidis vel insipidis
siue fetidis ex indigestione ⁊ stomachi
grauedine. Qn̄ igitur defectus spiritu
um est in causa opandū est ꝯ illa ꝓpter q̄
sunt sp̄ūs in defectu. qr si ex febre agen-
dū est ꝯ febrē. si ex ieiunio ⁊ corpis ꝯsūm
ptione p̄dita sunt cibis electuarijs con
fortantib⁹ repanda. et sic de aromaticis
reb⁹ fiāt salsamēta sp̄ūs repantia ⁊ ori
ficium stomachi ꝯfortantia. ex acetosis
s. et menta ⁊ hmōi aromatica sepi⁹ nari
bus apponātur. Si fuerit opilatio in cā
valet si nihil obstiterit q̄ patiēs de me-
diana dextri brachij minuat̄. dētur cali
da diuisiua. calida etiā ꝯfortatiua vt di
aciminū ⁊ ꝯsilia. nisi nimia caliditas sit
in causa. tunc enī syropo acetoso est vten
dum ⁊ materia cōgrua medicina est eua
cuanda. Si humores frigidi sunt in cau
sa purget̄ stomachus cū bn̄dicta vel alia
cōgrua medicina ⁊ calidis confortet̄ di
uersa cibaria sunt offerenda etiā si ali-
quātulū fuerint nociua. si ea desideraue
rint vt sic in eis excitet̄ appetitus. iuxta
illud Ipo. Parū deterior cibus ⁊ potus.
melioribus quidem. delectabilis vo ma
gis est apponēdus

Capitu. XLIIII.

De bolismo

b Olism⁹ est īmoderat⁹ ⁊ q̄si cani
nus appetit⁹. Hz aūt fieri ex fri
giditate oris stomachi dominante ⁊ exi
stēte cū hūore. frigiditas igit̄ intē sa as
sumpta cibaria vi exp̄ssionis trudit ad

inferiora. ⁊ sic stomach⁹ ianit⁹ rõe vacui
tatis appetit. stomachus aũt ex multis
causis infrigidat̃ sicut ex nimis frigida
dieta ⁊ hmõi. dic̃ gal. ꝙ bolism⁹ nascitur
ex nimio calore mẽbroꝝ quoꝝ vene tra-
hunt ab epate. epar vo ꝑ mezeraicas ve-
nas extrahit a stomacho quo subito ina
nitur stomachus ⁊ sequit̃ appetit⁹ quasi
caninus ⁊ imoderatus. dinoscit̃ ꝑ inten
sionẽ vrine. ⁊ qꝛ cito aduenit nec tñ ꝑ eũ
virtus deficit. istis cõuenit frigida me-
dicina ⁊ grossa dieta. Bolismi autez hec
sunt signa scz ꝙ homo plus debito appe-
tit ⁊ plus solito comedit. ⁊ tñ ex assum-
ptis nihil corpi addit. sed attenuat̃ po-
tius ⁊ marcescit. adest frequẽter fluxus
ventris. Accidit aũt appetitũ immutari
vt appetat quis nociua. vt carbones ter
raz ⁊ sal et huiusmodi. Et habet fieri ex
humore melãcolico vel colerico inficien
te os stomachi. ⁊ quasi quandam lanu-
ginem inducente. Unde stomachus in
fectus ratione cõformitatis appetit ta
lia vt in pregnãtibus patet in emorroi
darum ⁊ menstruoꝝ retentionẽ patien-
tibus in quibꝫ fumus ab immundo san
guine resolutus inficit neruos sensibi-
les stomachi. ⁊ imutat appetitum. Con
tra bolismum ergo dentur calida stoma
chum cõfortantia. dentur etiam cibaria
vnctuosa ⁊ multa pinguedine addita vt
vnctuositas ori stomachi innatãs fasti
dium generet ⁊ inducat. ⁊ si humor fri-
gidus ac flecmaticus fuerit in causa vt
frequẽtius accidit stomachus purgetur
tandem calidis electuarijs interius vn
gentis calidis exterius ꝯfortet̃. ꝯsimili
modo curet̃ inordinatus appetitus

Capitulum. XLV.

De singultu

Singultus est sonus violente cõ
motionis stomachi ex spasmosa
dispositione eius ꝓueniens. Fit aũt du-
plici de cã ꝑncipaliter. s. ex nimia reple
tione. vel ex inanitione. ⁊ qñcꝫ ex frigo
re. His ei de causis nerui stomachi ꝯhũ
tur quibꝫ ꝯtractis fund⁹ stomachi supi⁹
eleuat̃. vtus autẽ regitiua nitit̃ ipm ad
naturalẽ sitũ ⁊ positionẽ reducere. Ex ta
li ergo ascẽsu vel descẽsu vt dicũt quidã
fit quidã son⁹ qui dr̃ singult⁹. vel vt mihi
videt̃ dũ fund⁹ stomachi eleuat̃ aeri ĩ me
dio cõtent⁹ vi expulsionis exiẽs dũ alte
ri aeri obuiãs ꝑ angustũ transit facit so
nitũ qui dr̃ singult⁹. qñ accidit ex reple
tione fit cũ vomitu humoꝝ vel ciborum.
Accidũt eructuationes diuersi saporis
ſm humoꝝ abũdantiũ diuersitatẽ ⁊ ple
ctorica est corpis habitudo. dieta eni ꝑ
cessit nimis larga. quãdo eni cõtingit ex
inanitione cognoscit̃ ꝑ febrẽ vel fluxum
ventris vel sanguis et ꝑ alia que extenu
ant corpus. sed qñ accidit ex frigiditate
cognoscit̃ ꝑ frigiditatẽ aeris vel ꝑ dietã
frigidam ꝑcedentẽ et hmõi. Contra sin
gultũ ex repletione vtendũ est vomitu
⁊ alijs euacuatiuis calefacientibꝫ ⁊ desic
catiuis. ꝯ singultum ex inanitione si fue
rit sine febre vtendũ est restauratiuis ⁊
humectatiuis. si vo fuerit cum febre ꝑi
culosius est. Contra singultũ ex frigidi
tate actualiter calidis ⁊ potẽtialiter est
vtendũ. Ualet etiaz sternutatio si ꝓuo
cetur. valet etiã timor si ex ĩprouiso ĩcu
tiat̃. vel si aliquod verecũdũ valde subi
to obijciat̃. nã calor reuocat⁹ ad interio
ra ꝓpter verecũdiaz aut timorẽ dissoluit
fumũ qui materia singultus est

Capituluz XLVI.

De vomitu

Vomitus est ciboꝝ et humorũ a
stomacho violenta reiectio ⁊ ha
bet fieri istis modis. aut vi nature aut
vi sinthomatis. quãdoqꝫ enim supabun
dant in stomacho humores calidi. quan
doqꝫ frigidi. Unde quandoqꝫ ex calidita
te ebullitionez faciente et humores dis
soluente fit eorum per vomitum expul
sio. sicut enim frigiditas intensa in ore
stomachi vi compressionis repellit hũo
res ⁊ cibaria inferius. ⁊ est causa solutio
nis per secessum sic caliditas dominans
mouet eos aliquãdo sursum. ⁊ est causa
euacuationis per vomitum. aliqñ fit ex
ciborum ⁊ potuũ supabũdantia. que cum
natura non possit regere vel digerere ea
repellit a se tãqꝫ sibi superflua ⁊ nociua.
Aliquãdo aũt accidit ex qualitate cibi ⁊

potus ⁊ ex eius acumīe. Unde mordicat neruos stomachi ⁊ ꝓuocat ad vomitū aliqñ fit ex debilitate vtutꝫ retētiue ⁊ fortitudine expulsiue. Unde stomachus nō valēs assumpta retinere ꝑ incōtinētiaꝫ vomit ea. Aliqñ etiā accidit ex fortitudine ⁊ acumine medicine. Aliqñ etiam fit vomitus cū inferiora vētris fuerint fortiora ⁊ expellūt suas supfluitates ad supiora ⁊ natura nō valens retinere ea imo abominās ⁊ abhorrēs ꝑ vomitū expellit. Illa etiā fit aliqñ ꝑ cōpressionē ⁊ eleuationē stomachi ex vicinitate ⁊ colligantia alioꝝ mēbroruꝫ qñ casu aliquo patiunt vt ex matrice. Unde frequens vomitus signū est impgnationis. vt dicit Gal. Uomitus itaqꝫ laudabilis ē qñ fit vi et opatione nature. vel qñ fit sicut oportet ⁊ qñ optet adiutorio medicine. quādo fit in die cretico ⁊ eger ex vomitu releuat. Uomitus eni laudabilis stomachū mūdificat vtuti digestiue seruit et ministrat. totā naturā exonerat ab infirmitatibꝫ infinitis. totuꝫ corpus hoīs alleuiat. Si aūt fuerit illaudabilis contraria opat. oēm autē vomitū naturaliter ꝑcedit motus ⁊ tremor labioꝝ conatus ⁊ angustia spiritaliū mēbroꝝ nausea ⁊ abominatio. oris aptio. lingue distensio. ⁊ extēsio venaꝝ arteriaꝝ ⁊ neruoꝝ. lachrymatio in oculis emissio sudoris. immutatio gutturis. ⁊ amaricatō ⁊ infectō lingue palati atqꝫ oris. Uomitus igit si fuerit necessarius ꝓuocet si supfluus et nociuus restringat. Circa vomitū autē ex frigida cā valēt calida ⁊ confortatiua tam electuaria qꝫ vnguēta. valet etiam dyacytoniten calidū dyanisuꝫ. dyaciminum. ⁊ hmōi. ꝯ calidaꝫ vo causam valēt frigida ⁊ sicca restrictiua ⁊ confricatiua vt zuchara rosacea dyarodō triasandali ⁊ huiusmodi. ⁊ hec de vomitu dicta sufficiant.

Capitu. XLVII.

De dolore vētris siue stomachi

Dolor stomachi multis d causis habet fieri. s. ex calore dissoluente. ex frigore coartāte. ex ventositate extendente. ex apostemate cōprimente. ex humore calido vel frigido. villos stomachi inuiscante. vbi calor ē in causa. dolor est pūgitiuꝰ. eructuatio calida parū pallida vrina grossa cibaria bene digerunt. subtilia adurunt. amaritudo oris. secessus colericus. vrina crocea. Ubi vo frigiditas cū humore est in causa est dolor ḡuatiuus. dura male digerūt. leuia ⁊ subtilia melius solent adesse vomitus fleumaticus crudus. ventris cōstipatio eructuatōnes acetose. ventositas si est i culpa cognoscit ex rugitu ⁊ gurgulatione ⁊ eructuationibꝫ insipidis ex quoꝝ emissione patiens alleuiat. Apostema si sit in stomacho cognoscit ex febre ꝯcomitāte ex pūctura ⁊ ardore ⁊ indigestione ⁊ orificij extēsione. Si igit calor cū humore sit in causa humor digerat ⁊ cū medicinis ꝓprijs purget. stomachus cuꝫ electuarijs frigidis cōfortet cum vnguētis frigidis exterius fomentet. si aūt frigiditas cū humore sit in causa modo contrario curet. si aūt ventositas sit in causa curet cum illis que extenuant ventositatem. vt dyamaratrū. dyaciminum. et huiusmodi. magna enim ventositas i corpore et specialiter q̄ ē in ventre causat torsiones quando se inter humores interponit. vt dicit constan. ⁊ ideo oportet vt sibi succurratur cum medicina ventositatis ventris dissolutiua. et ideo dicit constan. vt ventosa sine scarificatione circūdet vmbilicum vt ventositas, extrahatur ab interioribus ad exteriora. quia sicut dicit idem. Plus ventositas ledit in multis causis qꝫ humores. vt pꝫ in idropicis. de quibus idem in eodem capit. dat exemplum. Quicunqꝫ igitur vult continuam custodire corporis sanitatem custodiat stomachum ne nimium sumat cibum. summa enim et perfecta medicina est abstinentia. vt dicit Constan. in iij. c. de fastidio

Capitu. XLVIII.

De fastidio

Olet etiam ventri accidere dolor et tortura. vt idem dicit constā. ex humoribus intestinis inuiscatis sicut dolor iliacꝰ colericꝰ ⁊ ꝯsiles passiōes

Liber Septimus

Accidūt aūt iste infirmitates qñq; ex interclusa ventositate viscerū obuolutōnes extēdēte qñq; ex humoꝝ multitudine viscerū substātiā aggrauāte. aliquādo ex aliquo apostemate lesiōez intestiorū substātie inferēte. aliquādo ex lubricoꝝ multitudine viscera interi⁹ corrodēse. aliquādo ex alioꝝ mēbroꝝ colligantia ꝯpassiōez intestinis inducēte. aliqñ ex humorū acumine intestinoꝝ substātiā mordicante ⁊ vlcerante. Et iste passiones ꝓprias hñt causas ⁊ significatiōes. ventositas ergo cruda ⁊ grossa ab humonibꝫ resoluta qñ cū fecibꝫ includitur. in intestinis multas generat torsiōes. ⁊ si fuerit resoluta fumositas vel ventositas a materia sanguinea erit dolor infixiu⁹ vt dicit cōmen. si fit ex colerica. erit pūgitiu⁹. si ex fleumatica dicet extēsiu⁹. si ex melancolica dicet grauatiu⁹. si ex vitreo fleumate dicetur cōgelatiu⁹. qñ aūt fit ex sola ventositate tūc est dolor deambulatiu⁹. Ita dicit de v̄bo ad verbū commē. sup Job. ⁊ his v̄bis vtūtur sepe magistri ⁊ autores. Ista igit passio curat cū dyaforeticis medicinis. i. euaporatiuis extenuatiuis. ventositatis ꝯsumptiuis. qñ v̄o replēt intestina grossa ⁊ viscosa grauissimas inferūt passiones. Ligant enī intestina ⁊ cōglutinātur viscosa sup fluitate. vñ natura nō se pōt a sup fluis expedire. Vñ necessario seq̄tur interioꝝ torsio inferiorū cōpressio. ex repcussiōe fumositatū supioꝝ sūma pturbatō. qñq; mors ⁊ subiecti destructio. vt paz in iliaca ⁊ colerica passione. In tali itaq; casu solent primo apponi mollificatiua et materie indurate hūectatiua. deinde aliquātulū mortificatiua. tādē necessaria purgatiua. ⁊ sic exoneratis ⁊ purgatis interioribꝫ tota natura ad cōsistentiam debitā reuocet. Quando v̄o apostema occupat stomachū vel ītestina ex materia ⁊ distēsione apostematis sentitur dolor ⁊ grauedo in stomacho ⁊ etiā intestinis ⁊ ꝑm qualitatē materie ⁊ qualitatē apostematis intendit vel remittitur impet⁹ angustie ⁊ doloris. dolor aūt sem ꝑ tanto ē grauior ⁊ ꝑiculosior. quāto in subtilioribus ⁊ gracilioribꝫ cōprehendi ditur intestinis. qꝛ min⁹ patz loc⁹ euacuatiōis ⁊ euētatiōis. Istis tñ interi⁹ ⁊ exteri⁹ ꝯfert medicina mediocriter refrigeratiua rōe febris mittigatiua. ⁊ ratione doloris maturatiua ⁊ mūdificatiua. ratōe apostematis cōsolidatiua ⁊ sanatiua. Ratiōe subsequētis vlceris ne loc⁹ maneat vlcerosus. ⁊ ista omnia ⁊ multa alia patēt ī viatico. ⁊ in plat. sed ista hic ponere eēt sup fluū. Qñ igit lūbrici sūt in cā maxim⁹ instat dolor. Sūt aūt lumbrici v̄mes q̄dam lōgi rotūdi ⁊ acuti ex viscosis ⁊ crudis humoribꝫ intestinorū interioribꝫ generati q̄ cū fuert in gracilibꝫ ⁊ longioribꝫ intestinis generati dicūt lumbrici. qꝛ lōgi vt di. cōstan. Si vero in inferioribꝫ ⁊ grossioribꝫ sunt nutriti ascarides dicūtur ⁊ cucurbini. hi ꝑm diuersas materias ex q̄bꝫ fiunt diuersas habēt spēs ⁊ figuras. Nā ex salso fleumate fiunt vermiculi longi graciles et acuti. nam calor illius fleumatis qni hz motum a centro vsq; ad circumferentiam protrahit materiam vermis in longum siccitas vero cum habeat motum ad centruz et non possit materiam dilatare cōstringit ⁊ coartat eādē in rotūdū et ideo vermiculi sic generati longi sunt et rotundi. Ex fleumate vero dulci fiūt vermes longi ⁊ lati. longi quidē ratiōe caloris. qꝛ calor ꝓlongat. lati vero qꝛ humor se diuidit ⁊ dilatat. Ex fleumate vero acetoso qd frigidū est et siccum curti ⁊ rotundi. qꝛ vtraq; qualitas cū habeat motū ad cētrū repugnat latitudini ⁊ lōgitudini. Ex fleumate v̄o naturali cum sit frigidū ⁊ hūidū fiūt breues ⁊ lati. breues q̄dem ex frigiditate. lati vero ex humore ⁊ isti dicūtur ascharides vel cucurbini. quia semini cucurbite assimilant Ex vitreo fleumate. pre nimia frigiditate nihil viuificatur. Hi vermes grauissimas inferunt corruptiones febris adest pruritus narium. stridor dentiū. abhominatio cibi. stupor ⁊ alienatio mentis. clamor in somno. tremor corporis emissio lingue. et masticatio cum nihil habeant inter dentes. et ista omnia accidunt propter colligantiam intestinoruz ad instrumenta sensuum ⁊ ad maxillas

Oportet ergo vt dicit constan. vt citius eijciantur alioquin corpus ab eis consumitur et mēbra remolliūtur nec expellūtur nisi moriātur. dū enī viui sunt cū itestinis inuiscati de facili nō exeūt. sz mortui abhorrente eos natura eiciūtur tñ al. qñ exeunt sed quasi mortui et stati moriunt. cū rebus enim amaris occidūtur, sicut absinthio et hmōi que oīa in eodē ca. recitat ꝯstan. Debent āt oīa talia amara dari cuz melle vel lacte vel cū aliquo dulci. dulcia enī vermes diligūt que cū sibi incorporāt recipiendo amaritudinē se occidunt. ibi enī latitat hamus sub esca. quādo matrix vel vesica patitur et intestina propter colligātiā patiūtur. nā collo vesice opilato retenta vrina vesica distēditur qua distensa itestinū qđ sibi adiacet cōprimit et ad fecis expulsionez impedit et inclusa ventositate colerica passio generat. Hic passio gñat vt di. ꝯstā. i vno itestio qđ vocat colō. i. ꝯcauū et est in dextera ꝑte vētris inferioris circūcīgēs sicut zonā vsqz in ꝑtē sinistrā. Causa aūt huius passiōis est septiformis vt dicit idē Pria est calor igneus et colericus febribus intermixtus desiccās fecis humiditatē et indurās et exire nō ꝑmittēs. Scđa cā est cibi sicci et stiptici grossicies egestionem exire ꝓhibens. Tertia ē fleumatis viscositas vias egestionis concludens. Quarta est grossa ventositas cū viscosis hūoribus se imiscēs et descēdēs. Quinta ē cā apostēa cū intestino nascēs substātiā feculentā exire libere ꝓhibes. Sexta multitudo ascaridū et lūbricoꝝ mortuoꝝ et inuiscatoꝝ in hoc intestino exire nō valens. Septima ē intestini insensibilitas nocumētū fecis nō sentiēs nec expellēs Hec passio quacūqz đ cā generata dira infert corpi tormēta. Uñ generalia et ꝓpria habet accidētia. adest enī generaliter vomitus. adhominatio tortura et dolor intollerabilis ex ꝑte ila ventris constipatio et si ē ex calida cā venter videtur acubꝫ pūgi. nā et patiēs cito moritur si nō hz remediū. si ex frigida est tunc nimia sentitur grauitas lentus tame est dolor et in vno loco. si vero est ex vētositate dolor ē extensiuus et imutat locū cum gurgulatōe et inflatione. si est ex apostemate sentitur calor dolor adest febris cū siti et asperitate lingue. Si ex lūbricis tortura seqtur et dolor et abōinatio. aliqñ ꝑ os eos eiciunt fomūt et breuiter morbus ē pestifer et mortalis cito interficiēs nisi efficaciter succurratur Prīo igitur sūt cause morbi mitigāde dissoluēde et destruēde ꝑ balneationes calefactos dissolutiuas et liquefactiuas vnctōes vt est anacison. yrilion et hmōi. Si vero ꝑ mitigatiuā nō cessauerit dolor tūc ad fortiores ꝓcedendū ē medicinas dissolutiuas purgatiuas sicut in viatico ꝯtinet. Huic passioni cognata ē yliaca ab ylion intestino dicta. Et ē intestinū gracile et longū inuoluēs circūqqz alia intestina et est carne discooptum vñ valde est sensibile. Uñ et hec passio vocatur vna de ꝑacutis ꝯm Gal. qz vno die vel duobꝫ interficit et iō ꝑiculosior qz ipa colerica. ꝯsimili tñ mō curat ex cōsimilibus enī vere causis generat. sed maxīe ex apostemate. vt dicit constan.

Capitulū quadragesimū nonū. De dissenteria

Liquādo etiā patitur venter ex ciborū et humorū lubricitate et acumine vt in dissenteria liētaria et diarria. et hec inter se differūt vt dicit cōstan. et plat. Dissenteria ē fluxus ventris cū excoriatiōe intestini et sanguinolenta egestiōe et dr a descidendo. qz in ea inscidūt itestia et fit ex colera naturali vel i naturali intestina corrodēte et excoriāte qñqz etiā fit ex fleumate salso et qñdoqz ex melācolia adusta. qñqz ex vicio epatis et dr epatica. qñqz ex debilitate cōtentiue vtutis sanguinē retinere nō valentis qñqz. ex nimia sanguinis abūdātia maxime in detrūcatis. sanguis enī cōsuetus transmittitur ad nutrimentū membri quando abscisuz ē mēbrum cū non inuenit membrū qđ nutriat supabūdantiā in epate generat et ꝑ incontinētiā emittitur et dicit ꝓprie dissenteria. fit etiam sepe vicio intestinoꝝ et tūc sūt tres spēs i pria resoluit itestinoꝝ vnctuositas et apparet egestio sic lotura carnis pinguis

in secunda villi stomachi abradūtur et apparēt quasi rasure pgamēi. in tertia p frustula emittūtur intestina. ⁊ tūc apparēt carnose ⁊ neruose ⁊ arteriose resolutōes. prima igitur spēs bñ curatur. secūda vix. tertia nūq̄. similiter epatica vix curatur Dissenterie igitur signa sūt sanuinolenta egestio torsio vētris dolor pungitiu⁹ qñq̄ igitur fit excoriatō intestinorū supiorꝝ. qñq̄ mediorꝝ qñq̄ inferiorū et sm hoc variatur dolor nūc in vētre supmo nūc circa vmbilicū nunc in infimo Scdm igit causarꝝ diuersarꝝ genera diuersificari solet etiaꝫ medicina. primo igitur solet mūdificari humor peccans deinde fluxus intercipi ⁊ h tā siropis q̄ electuarijs tā emplastris. q̄ vngentꝫ stipticis ⁊ cōstrictiuis. interior vo medicina iuuat efficaci⁹ qñ in supioribꝫ intestinis ē materia exterior vero plus adiuuat inferiora. stiptica igitur ⁊ cōstrictiua debet eē tam medicina q̄ dieta.

Capitulum quinquagesimū De lienteria.

Lienteria est fluxus vētris cuꝫ indigesti cibi ⁊ potus emissiōe qñ nulla fit imutatio circa cibū sꝫ sicut acipit ita emittit. Qd ɔtingit aliquādo ex villorꝝ stomachi abrasione. vñ stomach⁹ nō valet cibū retinere qñ fit ex viscosa et fleumatica hūorisitate villis stomachi ⁊ intestinorꝝ adherēte aliqñ ex apostemate. qꝛ tūc ex cibis pl⁹ grauatur stomach⁹. ⁊ iō sensu nature mouetur stomach⁹ ad expellēda cibaria anteq̄ digerātur. Curet h infirmitas sic supradicta. Dyarria ē fluxus ventris simplex cū cibi digesti emissiōe absq̄ sanguinea egestiōe. Fit aūt aliqñ ex ciborꝝ multitudine ⁊ eorum liquiditate et acumine Aliquādo ex colera peccāte i quātitate poti⁹ q̄ in qualitate. quia si qualitatiue peccaret poti⁹ induceret dissenteriā q̄ diarriā. quandoq̄ fit ex fluxu humoris ad intestina a capite defluentꝫ et ea vel mordicantis vel lubricantis et tunc emittit patiēs spumas ⁊ ampullas iuxta illud ypoc. quibus spumose egestiones i diarria apparēt. his a capite fleuma. defluit hic flux⁹ curatur p diete tenuitatē cū multitudo ciborū est in cā. si ex acumine dentur refrigeratia ⁊ hūectatiua. si ex fluxu humorꝝ a capite dentur reumatis restrictiua. ⁊ hec de passionibꝫ ventris iam dicta sufficiant.

Capitulum quinquagesimū primū. De ydropisi

Ydropisis ē error digestiue virtutis epatis tumorē membrorū generās. vt dicit consta. Dū enī virtus digestiua debilitat in epate supfluitates multe generātur in corpe que vigore virtutis expulsiue exterius transmisse membrorꝝ inflatiōem generāt Fit aūt tribꝫ de causis ganeraliter ex retētiōe supfluitatū preter naturā. ex fluxu humiditatis pter naturā. ex principali distemperātia qualitatum ipius epatis dū enī supfluitates preter naturam retinētur vt mēstrua emorroide et hmōi ex earū retentiōe opprimūtur virtutes. supfluitates generātur ex quibꝫ membrorꝝ inflatio seqtur. ex fluxu vero hūiditatis pter naturā dissoluūt spūs debilitātur vtutes. supfluitates ex indigestiōe supueniētes inflatiōꝫ mēbrorū efficiūt. ex qualitatū distempātia errat virt⁹ digestiua in epate q̄druplicit sm q̄ttuor q̄litatū cōiūctiōꝫ. ⁊ sic fiūt q̄tuor spēs ydropisis sm excessuꝫ q̄tuor qualitatū. prima est lētofleuma ex distēpātia frigiditatis ⁊ hūiditatꝫ. et dicit ab albo fleumate. lētos aūt albū dicitur. Scda est ypposarca vel anasarca ex distempantia frigiditatis ⁊ siccitatis. Tertia spēs est achites ex distēpātia caliditatis et hūiditat. Quarta spēs ē tympāites ex distēpantia caliditatꝫ ⁊ siccitatꝫ. Fiūt āt h mō dū hūiditas ⁊ frigiditas in epate dispantur virt⁹ digestiua debilitat. q̄ debilitata supflua generātur. q̄ vt⁹ expulsiua trāsmittit ad exteriora. vñ vehemēs accidit iflatio. frigiditate ⁊ siccitate distēpata in epate silr vt⁹ digestiua distēpat ⁊ debilitat ⁊ aliq̄ntulū expulsiua ⁊ iō supflua nō emittit ad cutꝫ exteriora. sed sub carne retinētur. ⁊ iō hec spēs dicit yposarca. i. sub carne vl iuxta carne em-

Ex distẽpantia aũt caloris ⁊ hũiditatis
p dissolutiõez spirituũ debilitat vtraq;
scz vtus digestiua ⁊ expulsiua. vñ super
flua per totũ corp⁹ nõ expellunt. sed iter
vẽtrẽ ⁊ siphac tãtumõ retinẽtur. ⁊ hec spe
cies dr̃ archites. qr̃ venter eoꝝ pcussus
resonat sic vter. archis ei vter dicit. Ca
liditate ⁊ siccitate distẽpatis spirit⁹ dis
soluũtur ⁊ sic debilitata vtraq; virtute
supflua ex indigestiõe surgẽtia p calidũ
⁊ siccũ in grossam fumositatẽ resoluunt
q̃ nõ expellũtur p totũ corp⁹ sz circa ven
trẽ retinẽtur. ⁊ hec spẽs tympanites dr̃.
qr̃ ad modũ tympani sonat vent. In pri
ma igit spẽ inflatio est p totũ corp⁹ sup
ficies alba ⁊ mollis digit⁹ carni impsi
sus signũ foramis facit ⁊ paulati in se po
stea redit. vrina ẽ discolorata alba ⁊ spis
sa In scda spẽ nõ est tãta inflatio sed fe
tet eoꝝ caro. vrina est discolorata ⁊ tenu
is. In tertia spẽ est vẽter inflat⁹ ⁊ sonat
pcussus sicut vter. vrina rubea et spissa.
In q̃rta spẽ extẽdit venter ⁊ sonat sicut
tympanũ. vrina est colorata ⁊ tenuis. col
lum ⁊ extrema efficiũtur gracilia. et na
res acute. oculi cõcaui ⁊ rotũdi. duo pri
me spẽs possunt curari añ cõfirmatiõez
due secũde ante cõfirmatiõz vix curant
postea vo nũq̃z. ydropicus g̃ est corpore
tumid⁹ mollis grauis ⁊ põderosus ⁊ siti
bũdus q̃ quãto pl⁹ bibit tanto plus sitit
⁊ q̃ quãto pl⁹ bibit tãto plus paulati. de
ficit ⁊ amplius inturgescit. Talibꝫ q̃dez
diuersimode patiẽtibꝫ diuersimoda ex
hibetur medicina. eis tñ valẽt vẽtosita
tis extenuatiua. hũoris intercutanei cõ
suptiua ⁊ vtutis digestiua in epate cõ
fortatia d̃ q̃bꝫ omnibꝫ se expedit in viati
co constant.

Capitulum quin
quagesimũ scdm de ictericia.

Ictericia siue aurigo est cutis de
fedatio atq; ipsius inequalitate
et dr̃ in plat q̃ tres sunt species
ictericie crocea ex colera naturali viridis
et nigra. prima vocatur aurigo. quia ci
trinuz efficit hominẽ ad modũ auri. alia
vocatur peganitis. i. viridis ex colera em̃
praxiua viridicãtur. tertia melanchitõ
id est nigra. quia ex colera nigra gigni
tur et adusta. Fit aũt ex feruore et ebuli
tione sanguinis in colerã trãseũtis ex
calore supabundãte ⁊ sanguinẽ inficiẽ
te. vnde defertur cũ sanguine ad cutis
superficiẽ ⁊ ipsam inuicit ⁊ imutat. ali
quando fit ex opilatiõe supioris vel in
ferioris pori cistis fellis. Unde colera re
dundat ad epar et sanguinẽ inficit. ali
quando fit ex apostemate vel febre cõti
nua sanguinẽ immutãte ⁊ adurẽte. ali
quando ex corruptiõe aeris vel cibi vel
potus corrupti. vel ex morsu ⁊ punctura
reptilis venenosi. his modis sanguis in
ficitur ⁊ ad nutrimentũ membroꝝ trans
missus ea sm suũ infectiõez inficit ⁊ cor
rũpit Ictericiã ergo maxime calidã hec
cõcomitantur totius corporis infectio.
dextere partis calefactõ. sitis. oris ama
ritudo. dolor frontis. tinnit⁹ auriũ. vri
na colorata cuius spuma est crocea viri
dis vel nigra. omnia q̃ de corpe emitunt
pdicto colore inficiunt ex opilatione su
periori causata immutat omia inferio
ra ita vt omnia sint sicut valde tincta.
Ecõuerso aũt est si ex inferiori. omia su
periora sunt magis ticta ⁊ inferiora mi
nus. Si aũt fuerit ex febre ⁊ ex vi natu
re post. vij. diem in aliquo die cretico
cũ dim'inutiõe febris ⁊ alleuiatiõe pati
entis ⁊ sinthomatis remissione bonum
protẽdit. talis coloratio signat materiã
febris tunc purgari. Si autẽ fuerit vi
sinthomatis sicut solet accidere ante. vij.
diem piculũ pretendit. signat eni mate
riam petere supiora vel ꝓpter sui multitu
dinẽ vel ꝓpter sui fumositatẽ et acumen
sicut expressie dicit Gal. super ampho.
Solet itaq; talis passio curari per san
ginis minutiõem. p infrigidantiũ ⁊ alte
rantiũ appositione maxime sup regio
nem epatis quibꝫ potissime inficit ipse
sanguis sicut in suo fonte. dantur itaq;
interius ⁊ i dieta ⁊ in medicina ea que
reprimũt calorem mundificant sangui
nem et alterant malũ ipsam sanguinis
dispositionem. Et si fuerit ex opilatio
ne dantur ea que sunt diuretice virtu
tis ⁊ aperitiue nõ tamẽ nimis calide vt
patet in viati. constan.

Capitulum.LIII.

De emorroide

Emorroide sunt quinq; vene existentes in ano ex quib⁹ diuerse passiones fiũt. s. inflatio. retẽtio. fluxus q̃q; autẽ supfluitates vi nature transmittũt ad ptes z ruptis venis illis emittũtur z corpus a diuersis egritudinib⁹ liberat. sed si fuerit fluxus imoderat⁹ varie efficiunt passiones. q̃ vo ꝓpter consuetudinẽ retinent maxime egritudies cõsequũtur vt ydropis. ptisis. mania. et melãcolia ꝛc. Inflant aũt hoc mõ supfluitates spisse z feculente ad venaꝝ ora descẽdẽtes ea inspissant z ingrossant. vñ fit inflatio. aliq̃ orificia venaꝝ ex intensa siccitate coartant z inspissant. q̃q; p̃ nimio fluxu vrũtur a cyrurgicis z cicatrizantur z tũc aut vix aut nũq; apiuntur. aliq̃ ex sanguis spissitudine venarũ capita opilãtur. aliq̃ ex nimio sanguinis acumine z liq̃ditate plus debito apiuntur. Retẽtionẽ nimiã hec ꝓsequũtur grauedo capitis. pallor faciei. liuiditas. põderositas renum z coraruꝫ dispositio ad ydropisim. z ad ptisim. nimiũ fluxũ seq; debilitas z extenuatio corpis. mutatio coloris. dolor z torsio inferioris ptis corporis et si fuerit ꝓ vinu⁹ nimis imoderatus pessimas inde generat passiões. Si vo nimis fluãt orificia venaꝝ restringãtur restrictiuis medicinis. paulatim tñ maxie si fuerit morbo inueterat⁹ ne sanguis subito repcussus ad aliq̃ mẽbꝝ refundat et peior morbo generet. Cñ ypo. emorroidas sananti antiquas si nõ vna relicta fuerit piculum erit. si vero numis claudũt aptius z rarefactiuis apiant.

Capitu.LIIII.

De dolore renum

Dolor renum a grecis nefreticos dicitur qui dolor affinitatem hꝫ cum colica passione Differũt tamen quia dolor colicorum mutabilis est z instabilis quotidie enĩ mutatur de vno latere ad aliud latus nefreticoꝝ dolor stabilis est Patiũtur autẽ lumbi siue renes aliquã do ex tumore. aliquãdo ex humorum repletione. aliquãdo ex ventositate. aliq̃ ex lapide omnia ista grauissimũ inferũt dolorem. maxime si fuerit calor in causa cuius signũ est vrina incensa z dolor acutus z pũgitiuus. si vo frigiditas fuerit in causa cruda erit vrina z lentus dolor lapis z arenule z alie supfluitates diuerse in renibus generãtur sepe z hoc precipue ex potu aque limose z grossa dicta. Ex his enim fiunt opilationes in renibus vel vesica. z quãdoq; in essentiam lapidis vel arenularum per intensi caloris actionem transmutãtur. habentes lapides cõcomitãtur multa incõmoda. s. difficultas vrinandi. colica. ex hmõi enim opilatione lapidis opilantur vie vrinales. aliquãdo in parte z fit stranguria quãdo quis cuꝫ difficultate z guttatim mingit. aliquãdo ex totoꝝ tunc omnino venegatur z dissuria dicitur. ex humoribus enim viscosis in renibus z in vesica coagulatis fit calculus. iuuenibus precipue fit in renibus. in pueris aũt in vesica quia collũ vsice in eis ẽ strictuꝫ ꝓ hibens vrinam exire vnde lapis generatur. vt dicit constan. In pueris etiã vrina est magis grossa et viscosa dicta. res autem viscosa magis est habilis ad coagulationẽ z cõglutinationẽ. z ideo sepe in paruulis generatur. Cognoscit autẽ quãdo lapis est in renibus vel materia lapidis per vomitationem pedis z corpe dextre partis si in dextro rene sit causa. si sinistre vero si in sinistro. si vero fuerit in vesica dolor aut pectinẽ z pericon eon circa sentitur. Preterea arenule venientes a renibus sunt rubee. a vesica vero albe. Lapis autez generatus ab humoribus viscosis dissoluitur facilius z educitur. Ex arenulis vero difficilius soluit z curatur. In mulieribus autẽ rarius generatur lapis q̃ꝫ in masculis ꝓpter meatus largioꝝ z ꝓpter debilitatem calloris desiccantis humoꝝ z putrificantis z ꝓpter purgationes frequentioꝝ. multa enim supflua ab eis per menstrua educuntur. Sic infirmi sunt purgandi in calidis z aptis sepius balneandi. cibarijs digestibilibus reficiendi et potibus z medicinis diureticis apti-

uis ⁊ mūdificatiuis refouendi ⁊ assuefa
ciendi ⁊ aliquando arti cyrurgice dimit
tendi maxime pueri. scdo adolescentes
in senectute vero incisio periculosa est.
quia vltra .xl. annuz hec passio non cura
tur. vt dicitur in amphoꝝ. quicūqꝫ nefre
tici vltra .xl. annum non sanātur. etiam
accidit inuoluntaria vrine emissio que
dyampnes vel dyabetica passio vocatur
et hec accidit ꝑm cōstan. ꝓpter defectū cō
tentiue ꝟtutis. multa enī ⁊ fortis attra
ctio humoris ad renes ⁊ multa fit emis
sio supfluitatis ad vesicam quā ferre nō
sustinens a se reijcit per vrinā. aliquādo
etiam accidit ex mollitione neruorū et
relaxatione lacertoꝝ in collo vesice. qñ
qꝫ accidit propter grauitatem somni ⁊
multitudinem humoris. vt patet in pue
ris ignorantibꝫ ⁊ lectulo vrinantibus ⁊
bibulis ebriosis. proprie enī proprium
est sustinentibꝫ hanc passionem ꝙ semꝑ
sitiunt et vix etiam aqua satiari pñt. vt
dicit constan. vnde sicut eam bibunt sic
eam statim mingunt. aliquādo fit ex hu
more subito meatus vrinales constrin
gente ⁊ cōtentā ibi humiditatem vi op
pressionis educendo istam turpem infir
mitatē patientibꝫ necessaria sunt repssi
ua caloris ⁊ stiptica cōfortatiua caloris
renum extinctiua ⁊ neruoꝝ emollitoruz
ad statuz debitū reuocatiua. hec fit per
potiones et electuaria per cathaplasma
tiones ⁊ vnguenta. cauere tamen debet
prudens medicus ne apponat in hoc ca
su nimis humida quia plus remolliēdo
lederent. nec etiam nimis sicca quia ca
lorem acuerent. sed modo ista modo il
la vt ex frigidis locus patiens humecte
tur ⁊ infrigidetur. ex siccis ꝟo coartetur
humiditas ⁊ membrū patiens conforte
tur. sup omnia dieta sit tpata. quia cali
da nimis nocēt renibꝫ ⁊ lumbis. nimis
etiam frigida digestiuā virtutem retar
dant in substātia ⁊ cōcauitate epatis ⁊
consiliū est dare in talibꝫ tpata ⁊ cōposi
ta. qꝛ talis solet esse materia atqꝫ cā

Capitu. LV.

De hernia

Ernia dicitur pellicula ventris
scꝫ siphat. crepatura. siphat enī quedam
pellicula est que membroꝝ nutritiuoruz
a generatiuis est diuisiua sicut dyafra
gma dicitur pellicula que inter spiritua
lia membra ⁊ nutribilia est interposita:
Quādo igitur cōtingit siphat vel ꝑ dis
continuationē vel per distentationē rū
pi. vel etiā per calorē dissoluentē vel hu
miditatē relaxantē remolliri etiā cōtin
git intestina inferius labi ⁊ in ossium te
sticuloꝝ scꝫ folliculū non sine dolore re
colligi ⁊ diffundi. Fit aūt ista diuisio vel
relaxatio aliquando a causa extrinseca
scꝫ a nimia corpis exercitatione vt i lu
cta ⁊ palestra. Aliquādo ex concussione
vel ex casu ⁊ hmōi. Aliquando ex nimia
mēbroꝝ supioꝝ distensione ⁊ conatu si
cut ex nimio cantu clamore ⁊ hmōi. ali
quādo ex causa intrinseca sicut ex nimia
caloris intensione ⁊ humoꝝ calidoꝝ acu
mine ipsam pelliculā diuidente ⁊ incidē
te. qñqꝫ ex nimia humiditate neruos et
lacertos relaxāte. quocūqꝫ aūt modo ac
cidat in principio facilius curari pōt et
ꝑcipue in iuuene. si vero magna fuerit et
inueterata ⁊ cum ruptura nerui vix vel
nunqꝫ cōsolidat ⁊ difficile curatur. vt di
cit cōstan. Solet aūt curari hernia ꝑ die
tam ⁊ medicinā ⁊ aliquādo ꝑ incisiones
et cyrurgiā. talibꝫ igitur dicunt autores
valere stiptica ⁊ cōsolidatiua ⁊ in cibo ⁊
in medicina sicut electuaria intus sum
pta ⁊ etiam fomentationes ⁊ balnea ex
terius addita ꝑiter ⁊ vngenta. Sup om
nia dicitur valere tenuitas diete ⁊ con
tinentia maxime a coitu et etiam omni
motu. sup omnia etiam a ventosis ⁊ in
flatiuis talibus est cauendum. quia di
cit cōmentator ventositas maxime nocꝫ
herniosis

Capitulum. LVI.

De arthetica

a Rthetica est dolor ⁊ passio cum
inflatione et dolore que cuz sit ī
articulis manuū cyragra dicitur in arti
culis vero peduz podagra. in scia dicitur
sciatica. Habet autem fieri ex sanguine
colerico ⁊ humore fleumatico. frequēti
us vero fit ex causa reumatica. sanguis

cognoscitur esse in causa ex rubore loci et calore ex eminētia venaꝝ ꝑtis patientis ⁊ totius corpis. ex dieta calida ꝑcedente ⁊ humida ex etate ⁊ regione simili ex eo ꝙ maxime mouetur in vere. colericus humor cognoscit esse in causa ex dolore vehemētissimo ⁊ neruoꝝ tensione ⁊ ariditate ac calore et ꝑtis inflatione ex colore rubeo cū croceo intermixto ⁊ maxime mouetur in estate et magis ex dieta calida ⁊ sicca ⁊ in regione cōsili. Sepe etiā emittūtur multe colerice sup̄fluitates ꝑ vomitū ⁊ secessum. calida obsunt frigida ꝓsunt fleuma etiam cognoscitur esse in causa ex fleumatica habitudine. regione dieta etate cōsimili ex inflatione loci ex dolore vehemēti. rubore modico vel nullo. de reumatica cā ꝯgnoscitur ex grauedine capitis ⁊ humoꝝ motu. titillatio ⁊ fluxus ꝑ nuchā ⁊ spatulā sentitur. pessima est hec infirmitas. qꝛ articulos ⁊ neruos digitoꝝ manuū ⁊ pedū contrahit substantialē humorez in manib⁹ detrahit ⁊ cōsumit ⁊ aridas eas faciens clausas reddit imponētes ad opandum eas efficere cōsueuit nodosis gibbositatibus digitoꝝ iuncturas deformes fac̄. Hec infirmitas cito curetur. qꝛ si fuerit inueterata vix curatur maxime quando in duram ꝯuertitur duriciā ⁊ nodosam Materia itaq̄ peccās debet primo purgari congrua medicina. subtrahi dz sanguis ⁊ minui si sanguis est in causa. calor etiā debet repcuti frigidis. qñq̄ ē cā humor frigidus ⁊ tunc debet fomentari calidis emplastris ⁊ vnguentis. a cibis grossis abstinendū est ⁊ ꝑcipue ab inflatiuis. nam venositas sepe aggrauat morbum istum.

Capitulum LVII.

De gutta sciatica

Gutta sciatica dicitur dolor q̄ nascitur ex humoribꝫ descendentibus in neruū grossuz qui est inter lacertos grossos coxe siue hauche. vt dicit cōstan. Sepe aūt fit ex viscosis humoribꝫ in cōcauitate hauche se coadunantibus quandoq̄ ex humoribꝫ sanguinolentis cum colera rubea intermixtis. et hec omnia cā sunt sepius doloris qui dolor descēdit in crura vsq̄ ad calcaneū ⁊ etiā vsq̄ ad paruū digitū pedis cui⁹ rō est vt dicit cōstan. qꝛ a scia ꝑ medium coxe ⁊ tybie dirigitur neruus ad cauillā pedis exteriorem. ⁊ deinde vsq̄ ad paruū pedis digitum. ⁊ ista est causa quare in passionibus scie dolor extēditur vsq̄ ad illuz digitū. inde est ꝙ qui hñt calculū in renibꝫ sentiūt eodē loco pedis formicationem et dormitationē ꝓpter nerui opilationē. Unde nō pñt spūs debito modo currere ad illum locum. Dolore aūt qñq̄ est in vna ꝑte qñq̄ in vtraq̄ sed peior est in sinistra q̄ qñ est in dextra. cui⁹ ratio est qꝛ in dextra ꝑte maior est calor. qui materiam ibi collectam facilius digerit ⁊ dissoluit q̄ in sinistra vbi est minor calor ⁊ materia est magis ꝯpacta. In hac passione minor est dolor pulsatio pūctura ⁊ ardor maxime in iuuenibꝫ calid̄ cōplexionis. maxime qñ calor est in cā ⁊ valet in illo casu minutio sanguinis in sophena vena scz que est sub cauilla. patiens itaq̄ est purgādus ⁊ sanādus sicut in arthetica. Cauere aūt debet omnis sciaticus sicut ⁊ artheticus a nimia plenitudie cibi ⁊ potus ⁊ ꝑcipue a coitu quia maxime acuit reuma ⁊ impedit digestionem propter spirituū ⁊ puri sanguinis deꝑditionem vt dicit cōstan. Purgetur itaq̄ primo corpus interius ⁊ tunc localia ponātur exterius. aliter eni parum ꝓdest medicina exterius nisi materia que morbi est cā prius intrinsecus minuat. vt dicit cōstan. dyascorides quoq̄ dicit multuz prodest sciaticis si fomentatus fuerit locus doloris cū calido fimo bouis. potēter eni deficcat maxime si cum galbano ⁊ ture ⁊ aceto fuerit resolutus

Capituluz. LVIII.

De podagra

Podagra s̄m constan. est dolor pedū ⁊ maxie calcanei atq̄ plante cū distēsione nerui atq̄ pulsatōe. Nascitur aūt ex malis humoribꝫ ad calcaneuz descendētibꝫ q̄ si fuerint frigidi et grossi nimia fit extēsio atz tumor. sz nō multū pūgitiu⁹ dolor. nec pōt tñ magnus fieri

tumor. q3 pedes spoliati sunt et denudati a carne 7 ideo nō pñt multū tumescere. tumor ei nascit in carnosis membris. hec passio nascit in suauē vitā ducētib3 et quietā q̄ pax se exercitāt. q̄ a supfluis humoribz corpa nō emūdāt maxime cū multū comedāt atq3 bibāt. ex talib3 enī generātur supflui hūores q̄ reumatizāt ad pedes et maxie qñ sunt debiles superfluā materiā expellere nō valētes et maxime hec accidit ex nimio coitu. totā enī cōcatenationem corpis coitus ipe mouet vt dī. ostan. et calefacit et ideo mouet hūores et laxat neruos et rūpit. Uñ accidit q̄ eunuchi nō podagrizāt. q3 non coeunt. silr nec pueri nec mulieres nisi raro 7 hoc q3 mēstruis expurgātur. Uñ ypo. mulieres non podagrizant nisi forte mēstrua defecerit. Dec infirmitas aduenies iuuenib3 i vere in. xl. diebz curat. Iz si in autūno aduenerit 7 durauerit vsq3 ad hyemē difficile erit eā curare vt dicitur in amphor. cui3 cōnem reddit cōmētator sm iudiciū astrologie sic. prima inquit etas lune calida est 7 humida. scōa est calida 7 sicca. tertia frigida 7 sicca. qrta frigida et hūida. In prima itaq3 etate p caliditatez dissoluit materia p hūiditatē diffundit. In scōa etate 7 quarta ꝓseruat ipsa materia. In prima aūt etate lunatōis seq̄ntis pfecte digerit. Uñ in scōa etate lunatōis calide 7 sicce extoto materia ꝓsumit 7 infra. vi. septimanas q̄ sunt. xl. dies plena fit curatio maxime i estate. in autūno ei et in hyeme materia est nimis cōpacta 7 inobediens digestioni. Materia igitur huiꝰ passionis primo purgef. deinde frigidis exteriꝰ in principio repcutiat. nō enī sunt calida 7 dissolutiua ꝓponēda in principio cū sit cā reumatica et si materia sit frigida ne reuma plus irritet. 7 ideo vtēdū est in principio repcussiuis fortioribus in causa calida 7 remissioribz in frigida ne forte materia indurescat. deinde apponētur suffumigatōes fomēta 7 vnctōnes calide vel frigide ꝓut materia tunc requirit. leui dieta et rpata patiēs vtatur. a coitu sup omnia caueatur. leue et mediocre exercitiū inungatur.

Capitulum LIX.

De apostemate

a Postema est supfluor humorꝰ in mēbro aliquo collectio putrefactionē faciēs et tumorē. vt dī. cōstan. Cōtingit aūt mēbr apostemari aliqñ ex cā exteriori. vt dī. ostan. sicut ex passione. vulnere. casu. fractura et cōcussione. ab omnib3 enī talib3 mouētur humores et ad locū sepe ꝓfluūt patiente q̄ mutuo se ꝓculcātes calefiūt 7 putrescūt. Aliqñ aūt ab interiori. s. ex abūdantia humor corruptor q̄ sepe ꝓfluūt ad locū aliquez et ꝓcurrūt et hoc duplicit fit. q3 aliqñ ex adunatōe materie in ꝓprio membro. aliqñ ex fluxu materie de vno mēbro ad aliud. 7 talis fluxꝰ plures sunt cause sicut dī. ostan. prima ē fortitudo mēbri expellentis. q3 q̄daz mēbra principalia et nobilia exonerāt se a supfluis sicut cerebr ab humore fleumatico se exonerat atq3 fumo. Scōa cā est debilitas mēbri recipiētis. mēbra ei debilia recipiunt superfluitates a supioribz fortioribz descendētes sic cutis caro 2c. Tertia cā est multitudo humor q̄ cum sint supflui i maioribus venis refundunt ad miores mēbror similiū eēntiā subintrātes 7 qō superfluit ad nutrimētū fluit ad mēbr 7 claudit principalis via 7 fac apostema. Qrta ē largitas meatuū p quos facile fluūt humores de mēbro ad mēbr. Quinta cā est liqditas hūor 7 subtilitas q̄ ō faciliꝰ tu faciliꝰ diffundūt 7 diffusi i aliquo mēbro recolligunt 7 ibi artitudie mēbri coartati ꝓculcant 7 ad putredinē disponūt. Sexta cā ē suppositio mēbror. naturaliter inferiora mēbra recipiunt supfluitates supior mēbror sic membra capitis de ponunt suas supfluitates qñq3 ad lacertos 7 venas gutturis 7 fit squinātia. qñq3 ad mēbra pectoris 7 fit pipleumonia 7 pleuresis 7 sic de alijs. Fit aūt apostema ꝑ mōdū humores quātutatiue peccātes 7 a calore ꝓsumi vel a virtute expelli non valentes recepti i ꝓcauitatib mēbror ebullunt 7 putrefiūt 7 sicut pasta in furno posita ab igne desiccatur i superficie crustulam quadā recipit sub qua manet hūor

ita collectus p̄ calorē ebullitionis quā
dam crustulā facit sub q̄ latet hūor pu-
trid' atq; tumet ⁊ talis tumor d̄r aposte-
ma et aliqñ fit de venositate et d̄r bubo.
aliqñ ex hūore simplici sic ex sanguie fit
fleumon. cui' signa sūt rubor ex calore sā
guinis duricies ꝓpter multitudinē ⁊ ca-
lorē aquosiora ꝯsumentē. pulsus. i. salt'
ꝓpter ventositatē siue fumositatē impel
lentē dolor ꝓpter extensionē calor ꝓpt̄ ca-
lidā naturā tumor ꝓpter materie multi
tudinē. Fit etiā sic apostema ex simplici
co. rub. ⁊ d̄r herisipila. i. sacer ignis p̄ an
tifrasim. Fit ⁊ aliud ex colera pura ⁊ cor
rodit membr̄ cui insidet ⁊ d̄r a medicis
herpes estiomen' quasi seip̄m corrodens
Fit cōsimili mō apostema de fleumate et
d̄r zimia siue palus. q̄r sicut in palude ē
multū sup̄fluitatis et limositatis ita in
hoc apostemate cui si imp̄sseris digitum
cedit imp̄ssioni. q̄r p̄ fluxibilitatez digi
to inp̄menti cedit et in medio foramen
apparet quasi signuz foramis sed postea
remoto digito dū materia redit ad me
dium totū illud iterꝝ adimplet̄. Isti' apo
stematis sunt signa albedo. q̄r materia
est alba ⁊ mollicies. q̄r materia liquida ⁊
dolor lentus q̄r materia frigiditate sua
minuit sensibilitatē. Contraria sunt si-
gna in apostemate de colera rubea. q̄r ca-
lor est multus cū materia valde calida.
rubea cū citrinitate. q̄r colera non est ru-
bea sed crocea. magnitudo adest doloris
⁊ pūcture q̄r materia est acuta. ex melā-
colia fit apostema et si materia tota fue-
rit extra fit sclirosis si p̄tim intra vel par
tem extra fit apostema. qd̄ d̄r cancer ad
similitudinez cancri. sicut enī in cancro
dorsum eminet ⁊ brachia sunt extensa in
lateribꝫ. ita in hoc apostemate quidā est
tumor vice dorsi. ramusculi v̄o pumorū
sunt hincinde expansi vice brachiorum
paulatim etiam serpit corrodendo car-
nem ⁊ neruos sensibiliter ad modū can
cri. Unde signa illius sunt ingens duri
cia. q̄r cū materia sit terrestris ⁊ melāco
lica multū est cōpacta. color est liuidus
q̄r materia nō est ex toto nigra. dolor est
pauc' aut nullus ꝓpter ei' insensibilitatē
q̄r materia duas hz mortificatiuas q̄li-
tates. s. frigiditatē ⁊ siccitatem. corrodit
aūt semp̄ carnē sanā et corrūpit vsq; ad
radices neruoꝝ et etiā inficit ip̄a ossa q̄
attingit ⁊ ideo morbo iste pestifer ē ⁊ du
rissim' ad curandū. Inter ista aūt corro-
siua apostemata talis ē ordo. q̄r noli me
tangere cancrosum est apostema in facie
et corrodit paulatim sed min' alijs. Cā
cer v̄o magis. adhuc magis lupus. ma-
xime v̄o herisipila. fistula v̄o non corro
dit sed putrefacit interi'. carnē. s. et ner
uos ꝯtrahit ad saniem ⁊ qñq; corrūpen
do neruos dissoluit ossa. Accidit aūt fre
quēter ex vulnere male custodito quan
do suppositū os sanie inficitur. Unde nu
trimentū aduenies in saniē cōmutatur
sicq; rumpit̄ sup̄ficies ⁊ fluit. aliqñ aūt
ꝯsolidat̄ aliqñ iterꝝ rumpitur ⁊ si fuerit
multū inueterata vix curat̄. In circui-
tu aūt vulneris sepi' multa orificia in-
ueniūtur ⁊ oriunt̄. Habet eī fistula inte
rius vulnus ꝓfundū. in sup̄ficie v̄o an-
gustū atq; artū. Cancer v̄o econuerso
exteri' multū pz interi' angustat̄. ⁊ ideo
difficili' est ad curandū. Aliqñ nascit̄ fi-
stula ex reumate siue vulnere p̄cedente
aliqñ ex apostemate male curato ⁊ maxi
me qñ nimiū humectat̄ ⁊ fiunt diuersa
foramina aquā diuersi coloris emitten-
tia mō albā mō citrinā. et si foramina ī
vno loco claudunt̄ in alio nascūt̄. Sūt
⁊ alia apostemata q̄ ex opposita materia
generāt̄ vt pz in antrace quē ꝯst. vocat
carbunculū. q̄r vrit vt carbo. Fit aūt de
materia valde furiosa ⁊ venenosa ⁊ d̄ ma
teria cōposita qd̄ patet p̄ lineas diuerso
rum coloꝝ. Habet enī virgulatā formā
et sunt ibi quedā rubee linee sanguinee
et quedā crocee ⁊ colerice. quedā subal-
bide ⁊ fleumatice. quedā liuide ⁊ melā-
colice. quedā flaue a salso fleumate ⁊ sic
de alijs humoribꝫ innaturalibꝫ. Signa
autem antracis sunt dolor intolerabi-
lis arsura et punctio in profundo in ca
pite apostematis pustula quedaz oritur
siue vesica p̄tendens calorem attestantē
humori dominanti. In coloratione aūt
virgulata forma diuersis coloruz lineis
distincta. videtur etiaz quasi trahi ad fū
dum cum quodam filo adherente super

ficiei vesice in medio. Ad curationē ita
q̄ apostematum solent apponi in princi
pio repercussiua nisi materia fuerit fu
riosa et venenosa vt in herisipila ⁊ antra
ce. nam in talibꝫ nō sunt apponenda rep
cussiua. sed potius mitigatiua ne mate
ria venenosa repcutiat̄ ad interiora mē
bra ⁊ maius inferat nocumentum. dein
de quādo apostema est in statu solēt ap
poni solutiua remollitiua ⁊ maturatiua
apto v̄o apostemate siue rupto ⁊ educta
sanie insistenduꝫ est mūdificatiuis tan
dem ꝯsolidatiuis et bone carnis regene
ratiuis. Ad alia apostemata quoruꝫ sin
thomata sunt peiora ad fortiores medici
nas ꝓcedendū est sicut ꝯ cancrū et fistu
lam ⁊ hmōi ibi ſm materiā peccantē pa
tiens primo interi⁹ est purgand⁹ deinde
localibꝫ remedijs insistendū. ꝯtra cancr̄
v̄o vritiuis ⁊ carnis mortue corrosiuis
est vtendū. contra fistulā desiccatiuis et
cōsumptiuis ac saniei mūdificatiuis q̄
si nō ꝓsunt cyrurgie cōmittant̄. tuti⁹ enī
est vt aliqua ꝑticula corꝑis sani corru
pta vrat̄ vel ꝑcidat̄ q̄ reliqua ꝑs in po
sterū corrūpat̄. Contra apostemata v̄o
venenosa sicut ꝯ antracē cito ⁊ caute ē re
mediū apponendū quia cito interficiūt
nisi celeri⁹ succurrat̄. Consiliū igit̄ est vt
in principio si aliud non impediat. fiat
fleobothomia in eadeꝫ ꝑte in ꝓximiori
frōte loci collectōnis. minuere eī in ꝑte
opposita in tali casu nō est tutū ne mate
ria trahat̄ ad corp⁹ vel ad membrū nobi
le cū sit venenosa. tūc necesse est vt tyria
ca cū vino calido ꝑ os offerat̄ ⁊ sup locū
doloris liniat̄ q̄ si ꝓbata fuerit tyriaca
⁊ ver⁹ fuerit antrax materiā siccā ⁊ vene
nosam extrahet et ita desiccabit q̄ pote
rit ipsam puluerizare ad modū cineris
et tunc recens est apponenda sepius do
nec rumpatur apostema quo rupto non
est timendū periculū. Idem facit vitel
lū oui cū sale pistatū ⁊ frequēter aposte
mati appositū. dolorē enī mitigat ⁊ apo
stema rumpit vt di. cōmentator.

Capitul. LX.

De vlcere

Lcera dicuntur quedam vesicu
le que ex intercutaneo humore sepi⁹ in
corpore vndiq̄ oriuntur et vocantur a
cōstan. in fine viatici vlcera eo q̄ in su
perficie cutis acumīe humoris faciunt
solutionē ꝯtinuitatis quoꝝ materia est
subtilis humiditas sanguinis vel colere
ab interioribꝫ ad exteriora vi nature vl̄
sinthomatis vsq̄ ad exteriorem corꝑis
suꝑficiem demādata. Talia vlcera cutē
defedant pruritum ⁊ titillationē in car
ne generant. cutem a carne eleuāt ⁊ ali
quādo si ꝯtinua sunt lepre periculū ꝑco
nizant. qui ab eis liber esse desiderat in
terius purgari a suꝑfluis calidis ⁊ infe
ctiuis humoribꝫ nō omittat. deinde bal
neis siccis et mediocriter cōsumptiuis
ſm qualitatē ⁊ quantitatē humoris car
nem ⁊ cutem vlcerātis se exponat. a cra
pula ⁊ dieta nimis laxa se ꝯtineat. labo
ri ⁊ exercitio se nō subtrahat.

Capitulum LXI.

De pustula

Pustule siue papule dicūtur que
dam apostematice collectionis
suꝑfluitatis in exteriori corporis suꝑfi
cie minutati ⁊ ꝑticulariter generate na
tura sibi suꝑflua et nociua ad exteriora
corꝑis expellente. que sepea suꝑfluitate
pabuli corꝑis ⁊ nutrimenti pullulant. ⁊
ideo merito sapientes pustulas siue pa
pulas eas vocant vt di. Remigi⁹. ⁊ ideo
dicūtur pustule q̄r sunt quedā parue ve
sice vel vesicule putredinis virulente et
vrentis intrinsecus cōtentiue. vt dicit
Isi. ⁊ etiā constā. Dicuntur aūt pustule
variole in ꝑuulis. ⁊ etiam aliquando in
adultis. in ꝑuulis autem tales pustule
sunt salutifere ⁊ future sanitatis ꝑnun
cie vt dicit cōmentator ibi. Variole de
sanguinis putridi nascūtur corruptōne
⁊c. Si enī in paruulis vel adolescenti
bus nō erumperent de futura lepra esset
in posterum formidandum. Fiunt enī in
paruulis ex sanguine menstruali quo ī
vtero alebantur. qui vi nature expellit̄
ad exteriora ⁊ sic a futuro periculo libe
rantur. Similiter cōtingit in adultis ⁊
in senibus in febre circa crisim tales pu
stulas erumpe vi nature materiam fe

bris ad exteriora expellēte ⁊ ideo nec in istis nec in illis debet fieri repcussio ne materia trāsferatur intus cū sit qdam modo furiosa. circa oculos tñ faciēda ē in hoc casu leuis pcussio ne sanies pustule aliquā ledat tunicā oculi vel pupillaz In omnibꝫ etiam alijs locis cautus medicus trahit talē materiaz ad exteriora quātū pōt pterq̄ circa oculos. ibi enim est materia repcutiēda ⁊ ad alias deducenda ne ex furiosa ⁊ violenta materia tenera ledat substantia oculoꝝ. Caueat etiā nutrix vel medic⁹ tā in puulo q̄ in adulto ne taliū pustularū vesicule vel ꝓpter pruritū vel ꝓpter aliud rumpantur seu apiant ante temp⁹ maxime circa faciem ne ꝑpetuo deformes remaneant in facie cicatrices. Alijs multis de causis pustule in corpe oriunt nūc ex materia fleumatica albe ⁊ molles ⁊ fluide. nūc ex materia colerica aspere pungētes ⁊ dure. nam coleric⁹ humor inter carnē et cutem diffusus suo colore ⁊ acumine cutē aperit ⁊ mordicat et infinitas pustulas in cutis supficie generat sz pue sunt ac modice ad modum grani milij. ⁊ ideo talis passio sic vocat ab auctoribꝫ herpes milij vel granulosus. Undecūq̄ proueniunt tales pustule si sunt frequētes et continue primo expedit vt materia peccans debita purget medicina. deinde si corpus fuerit plectoricum fleobothomet siue ventosetur debitis balneis desiccatiuis et consumptiuis ⁊ vngentis ꝯgruis patiens adiuuetur.

Capitulum LXII.

De scabie

s Cabies ē corruptio cutis ex corruptis humoribꝫ intercutaneis corpi cū deformatione lesionem inferēs Sepe eni vt di. ꝯstā. natura malos hūores expellit ad supficiē corpis vt mūdificet interiora. qui si fuerint subtiles et liquidi de facili sudore ⁊ fumo dissoluūt. grossi vo sub cute ꝑmanēt ⁊ corpi scabiem introducunt. humor vo sic inclusus inter cutē ⁊ carnem si coleric⁹ fuerit ⁊ intrusus scabiē inducit siccā nō saniosā cū fissura prurigine ⁊ pūctura. si vo fuerit hūor fleumatic⁹ albā grossaz ⁊ squamosā ⁊ sine pruritu magno scabiē facere ꝯsueuit. Scabies aūt humida saniosa cū delectatōe pruriginosa calidū sanguinem mixtū cū colera demōstrat. Frequēter āt accidit ex nimia corpis repletōe. freq̄nter etiā ex egritudine p̄cedēte. vnde viriū sequit depssio ⁊ supfluitatū incremētū. Fit etiā quibusdaz inueterata scabies ex splenis vicio ⁊ talis de facili recidiuat. scabies aūt cū desiccatiuis ⁊ cōsumptiuis ⁊ mūdificatiuis intus ⁊ exterius est curanda.

Capitu. LXIII.

De impetigine

i Impetigo est intercutanea hūoris corruptio īmutationem cum prurigine cuti inferēs. Colerica eni supfluitas quedā fumosa ab interioribꝫ ad exteriorē carnis supficiē reiecta. cutē inficit ⁊ eā minutissimis pustulis replendo scabiosā q̄si furfure dispsaz scissam ⁊ pruriginosā efficit. ⁊ hec infectio de materia colerica vel melācolica nimis intēsa aliqñ ortū trahit. vt di. cō. Et dr hec passio īpetigo qr titillatōe ⁊ pruritu maximo cutē ⁊ carnē ledēdo īpedit. Dicit ⁊ serpigo qr ad modū serpētis serpit in cute vndiq̄ atz repit ⁊ cutē quā inficit quibusdā squamis p⁹ scalpatōez reddit fedā. hec passio aliqñ ad modū cinguli supficiē mēbri vndiq̄ circūcingit ⁊ talis impetigo vel serpigo herpes cingulus a medicis nūcupat. Impetigo tñ differt a serpigine qr fit de magis impetuosa materia ⁊ ignita qr de colera. ⁊ ideo oblonga facit foramina ⁊ stricta. sed valde pua ⁊ semp mouet sursum sicut ignis. serpigo de min⁹ ignita ⁊ ideo nō mouet sursum. sed circūcingit membra et circūquaq̄ se diffundit. Unde dr quasi serpēs p gyrū Hec passio ē curāda suffumigationibꝫ ⁊ balneis aptiuis ⁊ cōsumptiuis mūdificatiuis ⁊ extersiuis similiter ⁊ vnguētis Inungant cuz succo ebuli zābuci lappacij fumi terre ⁊ hmōi. postea balneuz aq̄ dulcis assuescat. vt dicit constā. dicitur aūt q̄ contra hanc passionem valet sputū hois q̄diu est ieiunus. Huic passio

ni semp associat prurigo seu prurit' qui dam imoderat' fricatōnis ⁊ scalpatōnis appetit' falsam q̄ndā delectatōem inge rens ex fumo calido ⁊ acuto mordican te cutem a materia calida resoluto. falsa aūt talis delectatio ⁊ nociua est. qꝛ cutis inducit vlcerationē ⁊ discōtinuationē ⁊ semp in fine lesionē ingerit ⁊ dolorē.

Capitu. LXIIII.

De lepra

Lepra est membroꝝ corruptio ⁊ humoꝝ. initiū hn̄s a vasis et cō plementū in fontibꝰ siue extra vasa. nā corrupto humore nutrimētali defacile corrūpunt' mēbro q̄ ex hūoribꝰ nutriūt' Oīs aūt elephātia siue lepra s̄m ꝯstā. hꝫ principiū principaliter a corruptiōe melācolie. Unde dicit ꝯstan. lepra ē pos sio frigida et sicca nascens ex colera ni gra intensa ⁊ putrefacta apparens in su perficie corpis. Nascit' eī de quatuor hu moribꝰ putrefactis. sed tn̄ intensis ⁊ cor ruptis ⁊ in colerā nigram cōmutatis vt di. idē ibidē. Putrefacto aūt humoꝝ q̄ bus admiscetur melācolia ꝓpter ei' qua litatem frigidā et siccā putrefactioni re pugnantē non pōt ꝯpleri in venis siue in vasis quoadusq̄ incorpetur ⁊ moraꝫ faciat in membris in quibꝰ completur putrefactio ex qua sequitur ipsa lepra. Melancolicus enī humor propter suā duriciam ⁊ compactionē longā moram expedit ad sui putrefactionem si autem in venis aliquo casu putresceret potius febrem q̄ꝫ lepram generaret. Diuersifi catur autē lepra. iiij. modis s̄m. iiij. hu morum mutuā intermixtionē. Est enī vna species ex pura melancolia ⁊ hec ꝓ prie dicitur elephātia ab elephāte ani mali maximo sic vocata propter morbi maximū nocumentū quo infestat patiē tem. Unde hec passio durior est ceteris ⁊ anq̄ꝫ cōpactior et difficilior ad curādū et reprimendū. Scd̄a fit ex melancolia et fleumate et hec dicitur tyria vel ser pentina a tyro serpente quia sicut s̄pens talis defacili dimittit spolium ⁊ est squa mosus sic patiens talē leprā defacili ex coriatur ex cutis sup̄ficie ⁊ resoluitur in quandā squamā. Tertia spēs fit ex me lancolica sanguinis infectōe et d̄r allo picia ⁊ vulpina. allopes eī grece vulpes dicitur latine cui' ꝓprietas est ꝓpter cale factionē sanguīs in epate estiuo tp̄e de pilari sic patiēs istam lepre speciē a sup cilijs ⁊ alijs pilis corpis depilari et spo liari notabiliter cōsueuit. Quarta ē spe cies ex colera rubea corrupta in mēbris cū melancolia. ⁊ dicitur leonina a leone tali aīali calidissimo et fortissimo. Sed hec species lepre causat' ex humore feruē tissimo ⁊ sup modū malicioso ⁊ ideo mo re leonino corrodit et destruit oīa mem bra. Est igitur ex malancolia corrupta principalit' elephātia. ex corrupto fleu mate tyria siue serpētina ex corrupto sā guine allopicia seu vulpina. ex colera ve ro rubea pessima leonina. He q̄tuor spe cies lepre habent quedā signa cōia et q̄ dam specialia quibꝰ ab inuicem distin guūtur. Uniuersaliter autē hec passio ta lia habet signa. caro in eis notabiliter ē corrupta ⁊ species īmutat'. rotūdant' ocu li et palpebre corrugātur. aspectū habēt scintillantem maxime in leonina angu stiantur nares et ꝯhūtur vox rauca effi citur potissime in elephātia. tuberosita tes crescūt in corpe multa vlcera minu ta ⁊ dura ⁊ rotūda. cruriū fit quedā īsen sibilitas ⁊ etiā alioꝝ extremoꝝ. vngues ingrossant' cū quadā inequalitate ⁊ qua si scabiosi efficiunt'. Itē ꝯhunt' digitoꝝ articuli ⁊ man' quasi aride efficiuntur. corrūpitur eoꝝ anhelitus et eius fetore sepius sani corrūpuntur. carnis ⁊ cutis sup̄ficies redditur vnctuosa in tantū vt si aqua sup̄fundatur nō madescit cutis sꝫ elabitur quasi a corio madefacto. pru ritum q̄nq̄ cū scabie q̄nq̄ sine scabie pa tiuntur. maculis varijs nunc ruffis nūc liuidis nunc nigris nunc subalbidis in corpore resperguntur. tybie illorum ma culis et pustulis precipue sup̄abundāt. nunc apparent nunc disparent nunc ex terius erumpunt. nunc interius se pro fundant. si v̄o inter pustulas tybiarum semper vnam maiorem ceteris inuene ris signū est lepre cōfirmate. Signum aūt lepre maxie cōfirmate apparēt in ex

tremitatibꝫ vt in pedibꝫ cruribꝫ ⁊ in facie ⁊ p̄cipue in musculoꝝ corpis cōsumptione ⁊ minoratōe. Pret̄ istas ꝯditiones lepre cōmunes q̄libet spēs lepre hꝫ suas ꝓp̄as ⁊ speāles. Nā patiētes leoninam hn̄t colorē magis croceū ⁊ citrinū ⁊ oculos magis scintillātes ⁊ eminētes et etiā multuꝫ mobiles. Cutē hn̄t alijs asperiorē scissam sepe ⁊ diuisaꝫ. pre alijs etiā sunt pruriginosi ⁊ in fine et in oib⁹ mēbris plus corrupti. patiētes v̄o allopiciā ex toto depilant̄ eoꝝ cilia ⁊ supcilia valde tumēt ⁊ inflant̄ eoꝝ oculi ⁊ valde rubēt. pustulas in facie ruffas hn̄t. ab eoꝝ pustulis sanguis cum sanie sepe manat. nasus ī talibꝫ ingrossat⁹ ⁊ deficit odoratus. fetet valde eoꝝ anhelit⁹ ⁊ maximā corruptōeꝫ sustinēt ī gingiuis. patiētes tyriā tuberositates ⁊ pustulas hn̄t molles. mollē et subalbidaꝫ hn̄t cutē ⁊ tumidā et q̄dammō relucentē squamositateꝫ nō modicā et pediculariū vermiū multitudinē has ⁊ alias pessimas hn̄t ꝯditiones q̄ ex fleumate corrupto originē sortiuntur vt sputa immunda viscosa ⁊ saniosa ⁊ nares obturatas ⁊ hmōi. ocli eorū lacrimant̄ ⁊ fluunt ꝓpter supfluitatis humidā resolutōeꝫ. putrefactōeꝫ patiūtur. labioꝝ ⁊ gīgiuaꝝ ⁊ trachee arterie patiunt̄ asperitatē ⁊ efficiunt̄ rauci sāguis post fleobothomiā in liq̄dā defluit substātiā illud aūt q̄d est solidū est albū vel subpallidū cū lauat̄ cito coagulat̄ ⁊ in multa quātitate. patientes v̄o elephantiā colorē hn̄t emulū. faciē plumbeā. cilioꝝ patiūtur depilatōeꝫ. oculi eoꝝ rotundātur. nares ꝯstringūtur. musculi ꝯsumūtur. ⁊ hoc est ꝯmune in omni lepra in sicca plus q̄ꝫ in humida. in sensibilitatem maiorū digitoꝝ p̄cipue patiūtur. tarde venit ad augmentū. sed cum venerit inducit scissuras. sanguis extractus liquidi coloris vel subnigri cito coagulatur ⁊ quāto magis fricatur tanto magis denigratur et induratur. imedio sunt q̄si vene albe. vel quasi rami neruoꝝ ⁊ illud est cōmune in omni lepra. Nascitur lepra a causis varijs preterq̄ꝫ ab humoribꝫ predictis sicut ex cohabitatione et conuictu et frequenti confabulatione cum leprosis. cōtagiosus eni est morbus ⁊ aliorum infectiuus. Accidit etiam ex accessu ⁊ coitu mulieris statim a leproso precognite. quādoq̄ꝫ accidit ex primis generantibus vt ex corrupto sanguine leprosi generātis. Unde hec cōtagio quasi iure hereditario transit ad ipsam ꝓlē. Aliquādo etiā accidit quādo concipitur fetus tempe menstruoꝝ. vel quādo ex corrupto lacte mulieris leprose nutritur fetus. Aliquando accidit ab extrinseco sicut ex aere corrupto et infecto ex mala dieta vt ex cibis melancolicis nimis frigidis ⁊ siccis vt ex carne bouina. asinina vrsina et hmōi. Aliquando accidit ex cibis nimis calidis vt ex nimis diurno vsu fortis alliate piperate et hmōi. Aliquādo accidit ex cibis corruptis ⁊ corruptioni obedientibus vt ex carne porcina granulis infecta ⁊ supseminata et vino impuro ⁊ corrupto. Aliquādo ex morsu alicui⁹ reptilis humoꝝ et mēbroꝝ substātiaꝫ corrūpentis. Istis ⁊ alijs modis sepe viciū lepre in humano corpe generat̄ sed quocūq̄ꝫ modo generat̄ vix est curabilis nisi diuina manu postq̄ꝫ pfecte cōfirmat̄ palliari. tn̄ potest ⁊ p̄caueri ne destruat ita cito. Caueat itaq̄ꝫ patiens a nociuis p̄cipue a cibis melancolie generatiuis ⁊ etiam a cibis incensiui sanguinis. subtili ergo dieta ⁊ conuenienti nutriatur nō corruptibili neq̄ꝫ cōuertibili. Si aūt sanguis sit cā vt in allopicia primo dꝫ fleobothomari. deinde purgari debita medicina. in alijs aūt spēbꝫ primo debet p̄cedere farmacia et deinde si nccē fuerit seq̄t̄ fleobothomia aliter n̄. qꝛ aliter noceret. vt di. cōstan. Debitis ergo ⁊ cōgruis medicinis debet vti interi⁹ et debitis emplastris ⁊ vngentis exteri⁹ vt sinthomatibus occurratur. Ad curationeꝫ vero lepre vel saltem palliationem valet maxime vt dicit platearius serpens ruffus ventrē habēs albū. si euacuato veneno cauda. s. p̄cisa ⁊ capite ablato coctus cum porris in cibo frequēter assumatur. eodē modo si vinū in quo diu putruerit patientibus sepe ꝓpinet̄. Hec eni medicina vtilis est multis morbis vt ptꝫ ī ceco de quo narrat idem q̄ vxor dedit ei ser

pentē cū allijs comedere ꝑ anguilla vt eū interficeret quē appositū comedit et multo sudore emissio visum recupauit

Capitu. LXV.

De morphea

m Orphea est macula in cute veniens ex nutrimenti corruptione qđ eni lepra est in carne hoc morphea ē in cute. Morphea aūt alia ē alba ex fleumate. alia nigra ex melācolia. alia rufa ex colera siue sanguie. Ista aūt que ē ex melācolia ⁊ fleumate difficilis est ad curandū sed ista que ex sanguie facilior est ad curandū. Tūc aūt morphea incurabilis est qñ cutis faciei pūcta acu sanguinem non emittit. Si vo sanguis fuerit subsecut' curabilis iudicatur. Morphea igit' tota in cute est sed lepra in carne ⁊ i cute. Hec eadē infectio parum differt a gutta rosea que inficit faciē q̄busdā paruis ⁊ mollibꝫ pustulis q̄ ex viscosis hūoribꝫ sanguineis ⁊ colericis intercutaneis generātur. Hec passio p̄mo sanguinis subtractione minuat' ⁊ interioꝝ humoꝝ mūdificatōe curetur. deinde subfumigatione ⁊ balneatōe facies fomētet' et poris aptis materia intercutanea euaporet' deinde mūdificatiuis ⁊ desiccatiuis loc' patiens abluat' vngentis etiā debitis inungatur. Dicit etiā cōstan. q̄ ꝯ istaꝫ infectionē valet vnctio calidi sāguinis leporini. Nam sanguinē intercutaneū diuidit repcutit ⁊ cōsumit. Sup oīa aūt contra hmōi passionem humoris intercutanei valere đr fum' terre in balneis suffumigationibꝫ in apozimatibꝫ ⁊ sirupis Potui ei datus scabiem pustulas ⁊ pruriginem mundat humores supfluos inter carnem ⁊ cutem desiccat vel ad leprā dispositos iuuat.

Capitu. LXVI.

De veneno vipere

p Reter passiones supius nomīatas accidit homini grauissima ⁊ periculosissima mors ꝑ venenū ⁊ passio venenū aūt cū ex tota sua specie cōplexioni hominis sit cōtrarium. subito interficit nisi remediū citius apponat'. venenū aūt aliud accidit ex corruptōe ciboꝝ ⁊ potuū. aliud ex morsibꝫ reptiliū vt serpentū ⁊ quorūdā aīaliū. quoꝝ hūores ⁊ dentes sunt humano corpi venenosi. Venenū aūt aliud ē calidū ⁊ siccū sicut venenū tyri ⁊ vipere ⁊ hmōi. Qđdā aūt frigidū ⁊ siccū vt scorpiōis quodā frigidū ⁊ hūidū sic aranee. venenū aūt ꝓpētis variat' in malicia. vt di. Auic. in. c. đ venenosis Nā venenū masculinū forti' est ⁊ acuti' q̄ femininū. tñ feminini serpētes plēs hñt dētes q̄ masculi et iō putant' deteriores. vt di. auic. Itē venenū senū pei' ē q̄ iuuenū ⁊ magnoꝝ q̄ curtoꝝ i eod genere ⁊ acuti' ē illoꝝ q̄ hītāt i mōtibꝫ ⁊ i siluis q̄ illoꝝ q̄ hītāt iuxta littora ⁊ iuxta aq̄s Itē pei' ē venenū qđ effundit' a vacuis ⁊ a ieiunis q̄ repletis. Itē deteri' ē ⁊ acutius i estate q̄ i hyeme. citi' ei ⁊ facilius pūgūt serpētes i meridie q̄ i mane ⁊ in die q̄ i nocte. q̄ calore resoluit' venenū vsq̄ ad extrema ⁊ i frigore ⁊ i frigido tpe q̄si i vno loco ꝯgelat'. Venenū aūt tyri et vipe et alioꝝ quorūdā serpētū q̄uis sit calidū accidit tñ morsis ab eis stupor ⁊ frigiditas ꝓpter mortificatōeꝫ ⁊ extinctōnem caloris innati ꝑ ꝯtrarietatē veneni Calor ei naturalis sua sparsione ⁊ inflamatōe calefacit corp' q̄ rep̄flus et quasi extinctus vi veneni extremitates calefacit. vnde venenū calidū nō aggregat sanguinē cordis calidū. sed resoluendo calorē innatū. mortificat ip̄m. Venenū autē regli ⁊ basilisci tāte est violētie q̄ adhuc exñs in corpe adurit totum sup qđ incidit. Unde i circuitu cauerne eius nihil crescit nec virescit. Aues volātes ex opposito caruerne sue subito interficit. ⁊ oē aīal sibi appropinquās stupescit nec mouetur. sed solo veneno aspect' eius flatu siue sibilo cadit vel morit' et ille quē mordet liquefit ⁊ inflat' ⁊ emittit vir' et subito morit'. tante etiā fortitudinis ē venenum reguli. q̄ etiā si hasta eū tangeres ꝑ haste longitudinē veneni sentires violentiā sicut narrat Auic. de quodā q̄ cū lancea tetigit vermē talem in india ⁊ statim cecidit mortuus cum animali suo. Signū autē lesionis ipsius basilisci est subita trāsmutatio corpis in viridē co

lorem ⁊ mors inopinata. In loco vbi regulus cōmorat̄ venenū aspidis ꝑnicio/sissimū est. Interficit eī sepe infra duas horas vel tres. Cui⁹ morsus signa sunt ista. coloris cutis subita alteratio singultus multiplicatio. mēbroꝝ repētina in/frigidatio dormitio. et palpebraꝝ ꝓfūda clausio. siti ꝓuocat īmoderatā. vid̄r patienti ꝙ morit̄ sola siti. Venenū etiā cuiusdā aspidis q̄ d̄r spuēs eo ꝙ interficit ꝑ sputū suū ita est violentū ꝙ interficit omne viuū qd̄ tāgit illud sputū. interficit enī prius q̄ sentiat̄. Sentit tñ lesus dolorez in ꝑncipio circa viscera ⁊ accidit venēatis tenebrositas oculoꝝ et clausio ⁊ ꝓfunditas somni cū spasmo ⁊ torsione colli ⁊ pulsu inordinato nec valet ꝯ illd̄ venenū aliq̄ medicina nisi sola cōbustio mēbri in quo ē. vel ꝑcisio mēbri. qꝛ ꝯbustio exurit ⁊ ꝯstringit meat⁹ ne venenū valeat ad cor penetrare. Venenū etiam draconis multū ē venenosuz ⁊ maliciosum. cui⁹ venenositas maxīe ē in cauda ⁊ in felle. Illud venenū sequit̄ maxima grauitas corpis. inflant̄ labia et accidit v̄tigo ⁊ tenebrositas oculoꝝ ⁊ destruitur rō mot⁹ fit inordinat⁹ ⁊ debilitas v̄tutis subsequit̄. Venenū scorpionis ē mortiferū nisi citi⁹ occurrat̄ arsurā ⁊ pūcturā generat circa mēbꝝ vbi ē pūctura ⁊ cuz ꝑueniat ad cor patiēs sincopizat ⁊ resoluitur in sudorē. tādē ꝯstringit cor ⁊ sua frigiditate ꝯgelat ex quo sequit̄ mors ⁊ destructio aīalis. quere infra. de scorpione li. penl̄.

Capitu. LXVII.

De morsu canis rabidi

Morsus aūt rabidi canis est mortifer ⁊ venenosus. Nā vt di. cōstā. canis frigid⁹ ē ⁊ siccus cui colera nig̃ dñat̄. q̄ mutata ⁊ putrefacta ⁊ dominās corpi canē efficit rabiosum. Fumositas enī resoluta ex nigra colera iā incēsa inficit cerebꝝ vñ cū discurrit ad diuersas ꝑtes eas inficit ⁊ efficit venenosas. vñ cū aliquē momorderit ei⁹ saliua venenosa subintrāte locū morsionis inficiūtur humores ⁊ spūs ⁊ ꝯhit̄ venenū infixum ad locū ꝯsilez sue generationi. s. ad cerebrū ⁊ efficit̄ homo rabiosus q̄ si aliū momorderit eū inficit ⁊ etiā rabidū illū facit. Vñ tale venenū ē sūme ꝑiculosuz tū qꝛ diu latet. tū qꝛ se multiplicat. Aliqñ etiā latet vsq̄z ad āni reuolutōz ⁊ tūc eas dem die ⁊ hora q̄ fuit infixū. caput petit et frenesim facit. Hāc venenositatē sensu nature ꝑcipiūt alij canes ⁊ fugiūt rabiosum ⁊ latrant sup ip̄m ad t̄rendū eū vt di. ꝯstā. qꝛ sentiūt eū sibi ꝯtrariū ⁊ nociuum. Accidit aūt hec venenosa rabies maxīe in autūno. qꝛ tūc melācolia rōne sil̄itudis multiplicat̄ ⁊ etiā in vere. qꝛ ꝑ calorē tp̄is dissoluit̄ et nō ꝯsumit̄ et ita ꝑ ꝯculcatōez intēdit̄ et egredit̄ ꝑter naturā. Cāe etiaz venenositatis ē lingua canis rabidi ꝙ facit canē nutātē sic̄ ebrium ⁊ apto ore lingua depēdente et saliuā ꝯtinue emittēte incedētē q̄ cadēs ī aq̄s ip̄as inficit et bibētes ex eis ydropicos efficit et furiosos. alias ꝓp̄etates canis rabidi q̄re infra d̄ cane. Morsi aūt a canibo vidēt ī somnis fribilia et sūt timorosi. stupidi. sine cā irascūt̄. ab alijs videri timēt et etiā sic̄ canes latrāt et super oīa timēt aquā ⁊ abhorrēt. et tūc hec passio vix curat̄ hucusq̄z ꝯstā. Sūt etiā multa alia venenosa ⁊ venenoꝝ ꝑicula. sed de his specialr̄ mētio habetur in diuina scriptura. ⁊ iō de alijs supsedendū ē quo ad p̄sens opusculū ista vice. Hoc solum hic arbitror aduertenduz ꝙ venenum multa et infinita incōmoda in corpore opatur. Cum enī tota sua species nature et cōplexioni hūane sit ꝯtraria qñ ꝑualet in corpe totaz naturā distempat spūs et humores corrūpit et alterat. sui malicia ⁊ acumine. qd̄ nobilius ē in corpore. s. regionē cordis primo aggredit̄ ⁊ impugnat aīalē spūm suo acumine ꝑcutit in cerebro et ꝑturbat. sensuū organa et eoꝝ opationes subito debilitat. neruos ꝯcutit ⁊ vulnerat venas ⁊ arterias inficit asperat et corrugat. torturam ⁊ arsuram et mordicationem in interioribus generat. substātialem cordis ⁊ epatis humiditatem nunc incendit. nunc congelat. nunc dissoluit. nunc resoluit. nunc penitus consumit et desiccat. dum interiora comburit. exteriora infrigi

dat ꝛ ecõuerſo. ſepe corpis ſupficiẽ vehe
menti caloꝛe exterius afficit. ꝛ cũ poten
tiali fꝛigoꝛe ſanguinem in venis coꝛdis
moꝛtificat ꝛ cõſtringit ſui diffuſione. p
mẽbꝛa coꝛpus intumeſcit nũc etiã pal/
let. nũc lucet. nunc viꝛet ſubito. nun c ni
gꝛeſcit p maculaꝝ diuerſitatẽ coꝛpis ex
terius inficientẽ ſupficiẽ. eius interioꝛ
malicia innoteſcit ꝛ abhominatõꝫ ꝛ nau
ſeam hoꝛꝛibilẽ ſtomacho ingerit ꝛ ipa vi
talia mẽbꝛa acumine ſuo penetrat ꝛ coꝛ
rodit. ꝓpter qõ natura eius impetũ ferre
nõ ſuſtinens. deficit vltimo ꝛ ſuccũbit.
coꝛpi pdominãs humoꝛes in ſui ſimili
tudinem cõuertit ꝛ venenoſos ꝛ noxios
ipſos efficit. ꝛ ideo periculoſuꝫ eſt tãgere
coꝛpa. que veneno ſunt infecta. qꝛ p eua
poꝛationẽ ſepe inficiũt ꝛ coꝛrũpũt oia q̃
ſibi ſunt ꝓpinqua. Sepe aũt ꝓtingit q̃ ve
nenũ in ſe cũ ſit nature hoꝛribile ꝛ inimi
cũ appetit a natura nõ ꝓpter ſe. ſed ꝓpter
aliqd dulce ꝛ amicum nature cui eſt ad
mixtũ. qꝛ ſepe ſub ſpecie dulcis ꝛ ſapidi.
occultat ꝛ latitat vis veneni. Et ideo vo
cet ꝓſtã. vt hõ qui timet venenũ. nõ ſolũ
caueat a fetidis ꝛ amaris. veꝛũetiã a dul
cibus ꝛ ſapoꝛoſis ſalſis ꝛ acetoſis ꝛ con/
ſimilibꝫ. qꝛ ſub talibꝫ que appetit natu/
ra. ſepe veneni malicia palliaf. Docet eti
am ꝓſtan. p effectũ cognoſcere qñ vene/
nũ in cibis vel in potibꝫ eſt aſſumptũ. Si
quis inquit in cibo vel potu ſenſerit aꝛſu
ꝛã ꝛ ſublecutus fuerit cito ſpaſm⁹ vel tu/
moꝛ in digito vel in vngula. venenoſum
eſt ꝛ moꝛtale. Ex quo etiã apꝓꝛet ſignũ
veneni in digitis ꝛ vngulis qui fiunt ex
fumoſitatibꝫ coꝛdis. ſignũ eſt q̃ venenũ
iam ꝑualuit circa interioꝛa ex quo iaꝫ ſe
diffundit ad extꝛema. Et ſequit ibidem
ſiꝛi ſi oꝛe hꝫauerint ꝛ ſaliuã effluere fece
rint ꝛ labia foꝛmicauerint in lingua ar/
doꝛ fuerit ꝛ ſudauerit. ꝓcoꝛdia ꝓſtrinxe
rint ꝛ obtenebꝛauerint oculi. optet vt fe
ſtinẽt ad medicinã alioq̃n cito moꝛient.
Eſt igit generalis medicia ꝺ venenũ in
coꝛpe ſumptũ vt ꝓmo vomit⁹ ꝓuocef ꝛ
hoc ſupi⁹ vel p cliſtere inferi⁹. venenoſa
materia euacuef. deinde tyriaca q̃ vene/
ni repſſiua ẽ ꝛ ꝓſũptiua cũ vino decoctõ
nis ruthe offeraf et ꝺ tribꝫ diebꝫ deinde
velet purgari ꝛ balneari ſm exigentiaꝫ
veneni. ad vltimũ ꝺz fieri theoꝛiaca ꝓ
dicta velet ordinari vt nutriaf vnctuo/
ſis ꝛ opilatiuis meatuũ ad coꝛ ne vapoꝛ
venenoſus poſſit ad coꝛ exalare. valent
itaq̃ in hoc caſu nuces magne ꝛ auellane.
ficus ſicce. attrahũt enim venenũ ꝛ cõ/
ſumũt. ꝛ ideo valẽt ante pꝛandiũ ꝛ poſt.
Dicit etiã ꝓſtã. q̃ multũ valet balſam⁹
cũ lacte mulieris ꝺ arſuꝛã ꝛ voloꝛẽ ex re
bus venenoſis. Jtẽ ibidez ſequif. andro
manth⁹ dicit nullã fuiſſe cãm ꝓficiendi
tyriacã niſi ad veſtruẽdũ res venenoſas
qꝺ tribꝫ modis fit. qꝛ venenũ deſiccat et
conſumit. multa enim recipit deſiccatiua.
Jtẽ venenũ virtute ſua expellit. qꝛ mul
ta recipit que occulta ꝓprietate veneno
cõtꝛariãtur. Jtem mẽbꝛa ꝓfoꝛtat ꝛ ideo
eis ꝺ violentiã veneni ad reſiſtendũ vi
res attribuit. multa enim recipit cõfoꝛta
tiua. Ex ſi tyriaca haberi nõ poterit et pi
culũ eſt in moꝛa alleũ. vt di. ꝓſtan. ꝓqual
ſetur ꝛ vſqz ad diſſolutionẽ cuꝫ gallina
craſſã decoquaf ꝛ ius deꝛ ad bibẽdũ. vene
no ei repugnat ꝛ miꝛo mõ interioꝛẽ aꝛſu
ꝛã mitigat ꝛ iõ tyriaca ruſticoꝝ allũ nũ
cupaf. Sine alleo ꝺz valere ius galline
ſm ꝓſtã. Dicit etiam i libꝛo de ſimplici
medicina. quedã repugnãt veneno ipm
attrahẽdo ab interioꝛibꝫ caloꝛe et ſubti
litate ſubſtãtie ſue ſicut gallus ꝛ gallina
fiſſa. ſuppoſita veneno ſo moꝛſui. Que
dã repugnãt ſimilitudine ꝛ ſubtilitate
ſubſtãtie ſue. cõtꝛa ſubſtantiã veneni. et
ideo ſua ſimilitudine venenũ ad ſe attra
hunt vt caro tyri quadã ꝓprietate occul
ta. Repugnãt etiã quedã cõpoſita ꝛ ſim
plicia efficacia ꝛ ꝛtute. ſicut calamentũ
ſuccus caulis. oꝛobi. gꝛana citꝛi. ꝓpiceꝺ.
naſtuꝛciũ. ruthe. ſal. poꝛꝛuꝝ ariſtologia.
nuces comeſte cum ruta. radix aſpagi ꝛ
ſemen eius. balſamũ. acetum. ſanguis le
poꝛis. lac aſine. vꝛina puꝛoꝝum. ꝗrica⁹
teſticuli ceruini et aſinini. ſiccati ꝛ bibi
ti. caſtoꝛeum. alleum. gentiana menta.
dyptanuꝫ et multa alia infinita. Quia
enim multa ſunt venenoꝝ pericula ideo
diuina bonitas multa ſupaddit antido
ta et remedia. ſed iſta exempli gratia tã
ſufficiant

Capitul. LXVIII.

De remedio ꝑ morsum canis rabidi

Contra morsum canis rabidi et
c alioꝝ venenosoꝝ animalium so-
lent a pitis vulnera cū igne vel
ferro diuidi ⁊ purgari vt sanguine extra
cto venenū effluat. solent apponi sāguisu
ge ⁊ ventose vt venenū ab interioribꝫ ex
trahatur. Interius solent dari ista que
veneno repugnant. siue sint simplicia si-
ue composita vt tyriaca exterius sup vul
nera ⁊ similia cathaplasmentur. sicut nu
ces pistate cum alleo rutha ⁊ sale. valēt
enī nuces comeste. ⁊ supra morsum posi
te. Cum ꝓdicis dicit dias. ꝙ canci flu-
uiales habent occultā virtutem contra
hoc venenū. Et ideo docet Constan. tali
bus dare tyriacam cū aqua cancrorum
fluuialiū. Cinis etiam cancroꝝ cum gē
ciana singulare est remedium contra hu
iusmodi morsus vt dicit idem. Et etiaꝫ
contra hominis morsum rabidi specialiu-
ter valent ista. scz succus caprifolij. cepe
rutha. nuces. allia. sal. frondes fic⁹. mēn
ta. orobum. Hec omnia vel aliqua cū ace
to et melle talibꝫ morsibꝫ salubriter ap
ponūtur vt dicit Constan. Hec enī om
nia venenū attrahunt ⁊ sua caliditate et
siccitate dissoluūt destruūt ⁊ consumūt.
contra morsum et puncturā scorpionis
oleum in quo submergitur vel decoqui-
tur scorpio super puncturam appositum
summū remediū est. Item si accipiatur
idem scorpio vel alius ⁊ cōtritus siue pi
status super vulnus apponatur vtilissi-
mum est. reuertitur enī venenū inficiꝫ
ad corpus. vnde exiuit. Item dicit Cō
stan. ꝙ multū valet butirum bouinū cō
tra venenuꝫ scorpionis. Nam butirum
vnctuositate sua opilat caliditate dissol
uit ⁊ consumit. viscositate ⁊ humiditate
sua mundificat et abstergit. Butiruꝫ et
go comestum opilat meatus ne fumus
veneni ad cor ascendat. valent etiā can-
cri fluuiales si eorum cinis vel ipsi cocti
vel assati sub cinere dentur cum lacte asi-
nino vt dicit Constan. Ald idem valet
castoreum ⁊ sulphur vt dicit idem vtrū
ꝙ enī calidum est ⁊ siccum in quarto gra
du. et ideo valet contra venenum frigi-
dum. quia dissoluunt caliditate ⁊ consu
munt siccitate. Contra morsuꝫ colubri
serpentis ⁊ vipere venenum primo vento
sis vel alio modo de vulneribꝫ vel punctu
ra subito extrahatur. Tyriaca cum vino
decoctionis genciane vel rutꝫe vel mēte
offeratur. circa locuꝫ ⁊ supra vulnus ty
riaca apponatur. Idem fiat cū allio sa-
le contrito vel cū rutha si defuerit tyria
ca. ꝓstringatur fortiter in principio mē
brum in quo fit morsus vel punctura. ne
possit fumus veneni libere erumpere ad
interiora ⁊ interius cū veneno repugnā
tibus occurratur. dicit enī Constan. ꝙ
contra hmōi venenū valent cerebrū gal
line ⁊ fimus agninus ⁊ succus de frondi
bus malorū granatoꝝ. dissoluūt enī ista
venenū ⁊ ꝓparant cōsumptionē. vt dicit
cōmentator. Hec de venenis ⁊ eoꝝ reme
diis nunc sufficiant.

Capitulū. LXIX.

De medicina

a Dexhibenda contra varias in-
firmitates ⁊ pericula debita ⁊ cō
grua remedia indiget prudēs medicus
circūspectione maxima et cautela. nihil
enī plus impedit salutem infirmoruꝫ cꝫ
ignorantia ⁊ negligentia medicoꝝ. quia
igitur ex parte medici exigitur vt nihil
omittat de contingentibꝫ. necesse est vt
his que ad medendi ptinent industriā
diligens sit ⁊ in omnibꝫ circumspectus.
Oportet itaqꝫ medicū ad hoc vt effica
citer operetur cognoscere cōplexiones hu
manoruꝫ cōpositiones ⁊ cōmixtiones tam
membroꝝ cꝫ humoꝝ. dispositiones tem
porū. ꝓditiones sexuū ⁊ etatum. Alia est
medicina exigitur in hyeme. alia in esta
te. alia in morbi inchoatione. alia in sta
tu. alia in declinatōne. Alia exigit etas
puerilis. aliam decrepita vel senilis. ali
am sexus virilis. aliam muliebris. opor
tet etiam vt cognoscat causas ⁊ occasio
nes egritudinuꝫ. signa et accidentia sin
gularum infirmitatum. Hunc enim se
cure aliter poterit dari medicina si causa
morbi fuerit ignota. oportet ergo cogno
scere rerum medicinaliuꝫ cōplexiones.

virtutes ⁊ opationes. nisi enī cognosce ret que medicina simplex que cōposita. que frigida que calida. que corporis sit immutatiua. que sanitatis cōseruatiua que infirmitatis curatiua que laxatiua que cōstrictiua. nunq̄ secure procedere posset in medicina. Et ideo necesse est cognoscere herbarū ⁊ aliarū rerū medicinalū qualitatē ⁊ graduū diuersitates que calida ⁊ sicca. que frigida ⁊ humida. in quoto gradu si vult in suo officio non errare. Ideo oportet cognoscere morbi diuturnitatē. cōtrarietatē. simplicitatē quantitatē ⁊ qualitatē patientis virtutem ⁊ debilitatē. Nam morbo cronicus ⁊ diuturnus fortiori indiget medicina q̄ si recens esset siue nouus. Simplex etiam morbo simpliciorib et ex contrarijs compositus contrarijs ⁊ compositis ē curandus. Simplex enī medicina infirmitatem compositā raro curat. contra calidam itaq̄ causam frigida medicina. et contra frigidā calida. et contra mixtam mixta generaliter sunt ponenda. vñ cautus medicus morbū ꝓgnoscens ꝑm quātitatem ⁊ qualitatem morbi ꝑpat quantitatē ⁊ qualitatē antidoti. Item quando videt causam morbi esse ex repletione curat ꝑ euacuationē materie ⁊ inanitionem. quando vo ex inanitione sanat per repletionē. Officium itaq̄ boni medici consistit in causarum morbi ⁊ circūstantiarū cauta inuestigatione per aspectum enī ⁊ tactum per vrinam ⁊ per pulsum infirmitatis materiam inuestigat. Cognita autē causa si materia latitat in profundo. hic vtitur attractiuis vt si materia est in remotis partibus et extremis nititur materiā ad stomachū attrahere vt inde facilius ēducatur. Si vero fuerit materia dura et cōpacta. quibusdam vtitur digestiuis diuisiuis ⁊ incisiuis vt sic materia mollificetur ⁊ ad eductionem facile ꝑparetur. Completa itaq̄ digestione materie ⁊ attractione vtitur tercio quibusdam laxatiuis vt materia digesta et attracta per cōuenientē regionē educatur vel per vomitus vel per sessum vel per sudorē. materia enī conuenienē euacuata. vtitur quarto quibusdā cōfortatiuis vt natura que ex violentia medicine fuit debilitata et lassata cōfortetur. Confortata autē natura vtitur q̄busdam resumptiuis ⁊ restauratiuis vt illud qđ vi morbi vel antidoti est ēpditum restauretur. paulatim aūt ⁊ nō subito est restauratio facienda dieta ꝓgtua et ꝑpata. Solet enī natura in fic euacuatis multus appetere. et ideo sepius plus accipe q̄ digerere posset nisi a cauto medico in diete regimine teneretur. Tandem repata natura ⁊ in statum pristinus restituta. decet vti quibusdam ꝑseruatiuis ne sanatus in peius recidiuet. Talibus sunt conuenientia balnea. minutiones electuaria ⁊ exercitia moderata. talia enī calorem naturalem excitāt. a superfluis naturam exonerant humorib digestionē adiuuant et confortant. Si vo fuerit materia fluida aut nimis laxa vtitur constrictiuis. desiccatiuis et repcussiuis. Materia vo restricta cautus medicus solet dare cōuenientē laxatiuā. ꝛ medicinam que educit humores prius dissolutos et iam constrictos. ne ibi remanentes vel ad aliam partem defluentes putrefiant et sic febrem vel aliam infirmant passionem. Paulatim autem solet fieri restrictio et repercussio ne materia subito repercussa recurrat ad aliqđ membrum nobile et maiorem generet lesionem. Similiter ⁊ purgatio solet fieri per interualla ne fiat purgatio repentina. tribus igitur modis solet fieri medicina. ſ. dissoluendo. cōstringendo. restaurādo. aut enim repleta dissoluūtur aut dissoluta constringuntur aut depdita in corpore restituuntur. Relaxamus itaq̄ medicinis laxatiuis vt scamoneatis. cōstringimus constrictiuis vt achacia et opiatis. restauramus cibis et potib nutritiuis ⁊ electuarijs ad hoc preparatis Recollige igitur ex predictis breuiter q̄ medicus infirmorum domos et patrias visitat ⁊ frequenter infirmitatū causas et circumstantias inuestigat. medicinas varias ⁊ contrarias preparat. comparat ⁊ deportat. infirmorum abdita membra ⁊ occulta tangere et abstergere non recusat. conualescentie ⁊ spem sanitatis

omnibus reprimit tit suauiter ꝛ leuiter vrenda vrere. ꝛ inci dēda incidere. se as/ serit ꝛ ne pars sana corrumpatur partē vrit putridam ꝛ prescindit. volente par te ꝛtera in sinistra percutere non par/ cit. a sectione vel arsura etiam pro lacri mis patientis bonus medicus non desi stit medicine amaritudinem dulcedine aliqua palliat ꝛ abscondit. bibit ꝛ gustat de medicina ꝙnis sit amara ne infirm⁹ abhorreat a cibo ꝛ potu egrum reprimit ꝛ refrenat. Illum suo exponit desiderio de cuius salute diffidit penitus ꝛ despe/ rat. amaris ꝛ corrosiuis carnem putri/ dam ꝛ corruptioni dispositam amputat ac desiccatiuis saniem fluidam mundat ꝛ depurat post mortificatiua ꝛ vritiua q̄ busdam lenificatiuis dolorem vulnerū mitigat et mundificato vulnere locum vulneris cōsolidat atq; sanat. Et quia plus ledunt intrinseca mala ꝙ extrinse ca prudens medicus de mitigandis cu/ randis ꝛ expellendis intraneis doloribꝫ primo curat materiam ibi duram ꝛ cor ruptam interius digestiuis medicinis vt oximelle vel syropo acetoso. Primo diuidit ꝛ incidit ꝛ digerendo ad exitum ꝛ euacuationem obedientem facit. quia sicut in principio amphoris. dicitur. di/ gesta medicari oportet ꝛ mouere nō cru da. digesta vero materia atq; habili red dita ad euacuationem eam dissolutam medicina attractiua ab interioribus et remotioribus partibus ad exteriora at trahit. ꝛ ad hoc valent quedaꝫ amara vt yerapigra yeralogodion et alia alleata. quia amara citius penetrant ad remo/ tas partes. et extrema magis purgāt ꝙ alie medicine. tercio materiam sic dige stam sic attractam medicina cōgrua eua cuat ꝛ expellit. caute tamen ne nimia fi at euacuatio. nocet enim corpori quod inde debilitatur ꝛ quandoq; plus de bo/ nis humoribus ꝙ malis euacuatur. iu/ xta illud ypo. multum repente euacuare aut repellere. calefacere aut infrigidare. fallax est ꝛ nature penitus inimicus. Considerat autem bonus medicus ma teriam egritudinis ꝛ locum materie. et etiam vires patiētis ꝛ sim hoc variat me dicinam. si enim materia siue humor pec cans euacuatur. multum confert egro. si vero non infirmus amplius molestat vt dicit ypo.

Capitulum LXX.

De medicina attractiua

Medicina attractiua operatur per substantie subtilitatem ꝛ calorē subtilitate sua facilius penetrat ꝛ calore suo attrahit siue ferruꝫ. siue ali quod intus fixum siue humores qui la/ titant in profundo. Item medicina dige/ stiua est necessaria. quando materia est multum dura ꝛ cōpacta. Incidit enim ꝛ diuidit materiam. ꝛ sic ad expellendum aptam reddit. Et ideo optatur p incisi ua ꝛ attenuatiua. q̄ subtilitate sue sub/ stantie coopante calore partes materie sepat a parte vt patꝫ in diureticis. Item medicina laxatiua aliquādo purgat ma/ teriam digestam dissoluendo ꝛ attrahē do vt scamonea recepta in stomacho fu mum subtilē facile penetrantē a se emit tit ꝛ humores dissoluens abominabiles nature reddit atq; attrahit eos adiuuā te virtute expulsiua et attractos a se eji cit ꝛ expellit. Quedam laxant sua visco sitate lubrificādo vt mercurial' maluar huiusmodi. quedā vero acumine humo res penetrādo vt euforbium. quedā sua glutinositate cōprimēdo sicut mirabola ni. quedam sua salsugine intestina mor dicando vt semen atriplicis. quedaꝫ ve ro dulcedine sua ꝛ humiditate intestina infundendo vt cassia fistula. Item me/ dicina constrictiua operatur per frigida grossa in substantia. Nam frigide ptes coadunātur ꝛ partium suarum grossicie penetrare phibentur sicut galla. quando q̄ grossos generat humores. vnde con stringunt opilādo ꝛ virtutem retentiuā confortādo vt esicula. quedam autem re stringunt specialiter sanguinez vt coral lus. bolus. emathites. plātago ꝛ hmōi. quedā ventrem vt citonia mora rosa et huiusmodi. Item medicina indurativa est. que vel materiam coagulat ꝛ malagi nat. ꝛ hec optatur per valde frigida sicca. vel hūida vt psillū semina portulaca

solatrum ⁊ similia. Item medicina mollitiua operatur per calida mediocriter ⁊ multum humida. similiter ⁊ maturatiua. Item aptiua. vritiuam ⁊ attenuatiuam habent virtutem. aperit enim meatus opilatos ⁊ attenuat viscosos humores atque siccos et hec facit per calidum atque siccum. Item mundificatiua operatur vel dissoluendo vt calamentum vel mollificando vt cassia fistula. malua vel terrestritate ⁊ siccitate sua sordes abstergendo. Sunt autem multe alie species medicine ⁊ differentie sicut mortificatiua. corrosiua. vritiua. dyaforetica. repercussiua. mitigatiua ⁊ hmoi. de quibus tractatur in libro de simplici medicina. Sed hec de proprietatibus infirmitatum ⁊ medicinarum conditionibus prout ad presens opusculum pertinet sufficiant vt sic huic negocio finem imponam.

Incipit liber octauus de mundo ⁊ corporibus celestibus

Postquam auxiliante deo tractatum est de diuinis nominibus de angelorum proprietatibus necnon de homine et eius partibus et accidentibus et ipsius conditionibus compleuimus restat vt ad proprietates mundi sensibilis quantum nobis datur de super manus apponamus. vt materiam diuine laudis ex proprietatibus operationum possimus elicere conditoris. Inuisibilia enim dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur vt dicit apostolus. Et ideo aliquas mundi huius ⁊ contentorum ipsius proprietates huic opusculo breui sub compendio interserere proponimus vt per similitudinem proprietatum corporalium. intellectum spiritualem et mysticum facilius in diuinis scripturis accipere valeamus. A proprietatibus itaque mundi inchoandum est.

Capitulum. I.

Quid sit mundus

Undus itaque vt dicit mercurius. dicitur tribus modis. Nam mundus dicitur diuinus intellectus mundus. s. archetipus incorporeus inuisibilis et eternus ad cuius exemplum mundus sensibilis est creatus sicut dicit Boetius. Tu cuncta superno ducis ab exemplo pulcrum pulcerrimus ipse. Mundum mente gerens. similique imagine formans ⁊c. Secundo modo dicitur mundus vniuersitas eorum que celi ambitu continentur vt celum in quo sydera lucent. ignis in quo omnia calent. aer in quo omnia viuentia spirant ⁊ vigent. Aqua que terre latera circumcingit. terra que omnia inferiora sustinet atque nutrit. de quo dicitur mundus per ipsum factus est. Tercio dicitur homo minor mundus. quia totius mundi imaginem in se repsentat. Est itaque primus mundus eternus in diuina mente eternaliter permanens. secundus mundus perpetuus est diuina voluntate esse perpetuum ⁊ originem ex illo contrahens tercius secundum quid est perpetuus. secundum quid est caducus omnium similitudinem in se gerens. De primo autem mundo et de tercio in precedentibus dictum est. Nunc de mundo sensibili dicendum est. Mundus igitur vt dicit marci. est vniuersitas creatorum conglobata in spere modum. Nam mundus spericam ⁊ circularem habet speciem et figuram. Nec fuit vt dicit Marcianus. alia figura mundo ita congrua sicut orbicularis ⁊ rotunda ⁊ hoc propter vniuersitatis perfectionem. ⁊ propter illam quam habet in esse perpetuo cum suo opifice qui fine caret et principio configurationem. Mundum autem totum philosophi in duas partes diuiserunt. quarum nobilior ⁊ simplicior pars superior et actiua a circulo lune se extendens vsque ad planeticam regionem. Altera pars est inferior passiua que a lunari globo incipit et vsque ad centrum terre inferius se protendit. Istum particularem mundum inferiorum describit marcia. Mundus inquit est circulus ex quatuor elementis eisdem totis in spere modum conglobatis terram in medio vndique defixam eternis celi raptibus circumcurrens. Ad istius mundi compositio

nem creauit diuina virtus primordialē materiaz in qua velut in quadam massa erant potentialiter quatuor elementa non distincta sicut modo sed erant permixta, & illa massa yle a platone in thimeo est vocata ex qua diuina sapientia omnia elementa, & elementata composuit & produxit & proprijs qualitatibus in regionibus ordinauit singula & distinxit. Nam quod in illa materia calidum fuit et siccum cessit in materiam ignis quem ratione sue leuitatis diuina sapientia supius collocauit. Quod vero frigidum et siccum in summa fuit cessit in materiam terre quam sua ponderositas & compactio inferius posuit. Quod autem calidum & humidum fuit in materiam aeris cessit. Quod vero frigidum et humidum in materiam aque conuertit. Et hec duo elementa sm maiorē vel minorem leuitatem & rarefactibilem subtilitatem in medio ignis & terre collocauit. Unde istam materiam primam plato vt potuit i thimeo sic descripsit. Fuit enim yle. i. prima materia sine qualitate & sine quantitate, sine colore, sine specie, sine loco, sine tempore, inter aliqua substantiam & nullam existens &c. Hec verba multum sunt difficilia tamen sic exponuntur, quia dicitur fuisse sine quantitate, non quia omnino fuerit sine omni quanto, sed quia non fuit determinate quātitatis, quo ad nos sicut gigas dicitur imensus quātum excedit aliorum hominum quātitatem. Ideo etiam sine qualitate dicitur, quia non habuit aliquā specialiter nominari. non enim potuit plus calida q̄ frigida dici. nec econuerso & sic de alijs. Sine colore, quia non habuit aliquē colorem innatū in aliquo elemento. Sine tempore fuit quia nōdum fuerāt tempora & temporum vicissitudines quādo hec materia ē creata. Sine loco fuit, quia non habuit determinatā locum plus sursum q̄ deorsū nec plus in latum q̄ in longū. Inter aliquā substātiā est & nullā, quia nulla substantia materialis p̄cedit illā, sed aliq̄ est secuta. Materiale igitur principium mūdi inferioris fuit illa materia inuisa siz prima materia cōmunis que omniū formaz & qualitatū fuit susceptibilis. q̄ etiā sub diuersis speciebz & formis cōseruatur. Permanet ei hec materia quo ad substātiā incorrupta q̄uis p̄tinue quo ad qualitates trāsmutabiles alteretur. quia ista materia que modo per rarefactionē manet sub forma ignis & sub igne statim p̄ condensationē induet formā aeris que prius sub specie ignea fuit ignis Ex quo p̄z q̄ prima materia qua mūdus materialiter constat est ingenerabilis & incorruptibilis a qua omnia materialia incipiūt & in quā redeūt tanq̄ ad matricem. Mundus itaq̄ ex rebz multis oppositis & cōtrarijs est compositus & tñ in se est vnus. Mundus enī vnus est numero & nō plures mundi & p̄pter materie vnitatē sicut in libro dicit de celo & mūdo. Occupat enī totā materiā suā sicut ibi dicit in ca. de eter. m ū. Mundus ergo de quo hic loq̄mur nō est diuersus in se nec q̄ diuisus sm substātiā q̄uis in ipsis partibz inueniat̄ contrarietas, quo ad aliquā qualitatis repugnātiā. Sūmā enī & necessariā habet mūdus in suo toto cōuenientiā & quasi quādā musicā armoniā q̄uis in aliquibz eius p̄tibz, p̄ter q̄litates repugnātes aliquā pati dissimilitudinē videat̄ sic exp̄sse dicit Aug. super gen. Trālibit aūt mūdus iste quo ad istā passibilē quā modo habet speciem & figurā. Sed p̄manebit in esse perpetuo quo ad substātiā & naturā sicut idē asserit aug⁹. Et dicit glosa ibi. Celū & terra trāsibūt &c. Math. xxiiij. Ex quo p̄z q̄ mūdus rōne sue mutatōis est fiq̄dez admirandus, nihilomin⁹ tñ, p̄pter materie nobilitatē & forme actuale actualitatē, & per ꝓnās p̄ductionis & generatōis rez taz facilē p̄testatē nō taz ipe mūdus q̄ mūdi opifex deus sup omnia est laudādus Nulla enī est tā vilis tā infima in tota mūdi machina ps siue p̄ticula in qua tā in materia q̄ in virtute & forma nō relucear laus diuina. Nam in materia & forma mūdi quedā est differētia, sed cuz armonia est ps sūma. Naz illa ps mūdi q̄ sm naturā purior & simplicior ē atq̄ nobilior, vniforme habet inclinatōz & appe

titum ad nobilioris forme susceptionez et que spūalior est magis est inclinabi/lis ad formaz spūaliorē. Unde materia celestis simpliciorē ⁊ nobiliorē reddit ⁊ exigit formam q̄ꝫ elementaris. ⁊ etiam ipsa materia celestis nobilior est ⁊ sim/plicior in nobiliori corpore vt in sole q̄ꝫ in luna vel in mercurio vel in marte. Ma/teria enim elementaris nobilior est in igne q̄ꝫ in aere vel in ceteris. vnde gros/sior est materia in terra q̄ꝫ in alijs. Naz ibi sunt plures partes materie aggre/gate ꝑm aristo. vnde dicit q̄ ex vno pu/gillo terre fiunt decem aque imo mate/ria vnius elementi purior est in vna ꝑ/te q̄ꝫ in alia. sicut dicit in primo metheo/rorum. partes enī ignis superiores nobi/liores ⁊ simpliciores ⁊ partes terre cen/trales sunt grossiores cōpactiores ⁊ im/puriores. Cum enim partes mixtorum sunt ab elementis ꝑm qd̄ partes elemē/tares sunt puriores vel nobiliores fiūt mixta simpliciora vl' puriora. Et ꝑm qd̄ ecōuerso est in elementis econuerso est in mixtis. Nobilior itaq̄ materia mun/di cōstitutiua. nobiliori indiget forma Et ideo solet disponi materia ꝑm quod exigit forma. quia si de terra debeat fieri ignis. oportet q̄ materialis terre grossi/cies subtilietur ⁊ depuretur. et spūalior et simplicior efficiatur vt sic simpliciori forma scz ignea induatur. Et vt breui/ter dicam necesse est vt ꝑm forme pro/prietatem ipsa materia ꝑparetur. Con/sideratur itaq̄ mundi nobilitas ꝑm sui partes digniores ⁊ etiam effectus nobi/liores. Et ideo pars mundi superior re/putatur dignior. quia ibi materia ē pu/rior ⁊ forma est pulcrior ⁊ virtus ampli/or in superioribꝫ inuenitur Tanto enim mundus in vniuerso pulcrior est ⁊ decē/tior redditur quāto deformis pars mun/di inferior superioris pulcritudine. decē/tiori gloria insignitur sicut dicit Augu/stinus. quedā ꝑfectio claritatis ⁊ virtu/tis que in superioribꝫ ꝑcellit ad perfectō/nem inferioꝝ ⁊ decorationem cōtinue se diffundit. Qd̄ etiam videtur infima ꝑs mundi in decore ⁊ luminositate amisisse hoc recuperat in fecūditatis gratia ⁊ vir/tute. Non enī minus est admiranda ter/re virtuosa fecūditas in ꝓductione her/barum arborū florum ⁊ fructuū in gene/ratione varia animaliū ⁊ reptilium. In varia ꝓductione metalloꝝ gēmarū ⁊ la/pidum q̄ꝫ sit admiranda celi claritas cū diuersitate suorū orbium ⁊ astrorū. Et q̄ꝫuis mundus tot laudabilibꝫ rerū dif/ferentijs sit diuine virtutis insignitus potentia. multis tamen defectibꝫ ⁊ cōdi/tionibꝫ miserabilibꝫ quātum ad eius in/feriorem partem vndiq̄ꝫ est subiectus. Nam mūdus iste q̄ꝫuis videatur esse ge/nitor ⁊ nutritor corporū. carcer tamē est spirituū ⁊ animarū durissimū exilium est ac locus miseriarū innumerabilium et penarum. Nam mūdus locus est rea/tus ⁊ transgressionis. Incolatus ⁊ pere/grinationis. doloris ⁊ lacrimationis. la/boris ⁊ fatigationis horroris ⁊ confusio/nis. motus ⁊ mutationis fluxus ⁊ alte/rationis. transitus ⁊ corruptionis. inso/lentie ⁊ ꝑturbationis. violentie ⁊ oppres/sionis fraudulētie ⁊ deceptionis. In mū/do nihil aliud inuenitur q̄ꝫ vanitas. ma/lignitas. cupiditas. anxietas. defectibili/tas. ⁊ vetustas. mundus notos allicit ⁊ diligit. ignotos abijcit ⁊ ꝯtemnit. mun/dus multis obest paucis prodest. Ama/tores suos decipit ⁊ fallit. Nam multa promittit. sed ad vltimum pauca soluit cōtemptores suos ad modū vmbre in/sequitur ⁊ apprehendere non desinit. sed suos sequaces fugere satagit ⁊ cōtendit et ideo illos quos maxime diuitijs ⁊ ho/noribus hic extollit. in fine maxime de/pauperare ⁊ deijcere consueuit. Et vt ꝟ bis beati Grego. vtar fugiend' est mun/dus etiā si ꝓsperis nos demulcet. Qui ergo tot calamitatibus pulsat q̄d aliud q̄ꝫ vt deseratur clamat. Et hec de propē/tatibus mundi in generali dicta iā suf/ficiant.

Capitulum. II.

De celoꝝ distinctione

n Unc ad describendas proprieta/tes eius aliquas de celo ⁊ ei' par/tibus xp̄o adiuuante manū apponamus Nam celum angelorum ⁊ hominum bo/

norum locus est ⁊ habitaculum vt dicit Beda. Celum aũt ſm ſanctorum traditiones aliud est viſibile aliud inuiſibile Celum aũt viſibile est multiplex. ſicut dicit gloſa ſuper deut. x. ibi. celum domini dei tui est ⁊ celum celi. Septez ſunt celi. ſ. aereum. ethereum. olympeũ. igneum. firmamentum. aqueum. empireum celum ſcz angeloꝝ. Celum itaqꝫ aereuz vocatur medium aeris interſticium. qđ a groſſis vaporibꝫ aque ⁊ terre nõ ꝑ omnia est infectuz. vnde illa pars aeris purior. ⁊ ab inferioribꝫ qualitatibꝫ impermixtior propter ſui puritatez ⁊ dyaphaneitatem ſiue naturam tranſparentem celi nomine nũcupatur ſicut dicitur ſuper Math. xiij. volucres celi comederẽt illud ⁊c. Celum ethereũ ſm quoſdaz vocatur ſupremũ aeris interſticium quod imediatius ſpere ignis est cõiunctum ⁊ dicitur ethereum. quia illud mediũ inter ignem ⁊ aerem confiniũ est ab igne ſplendoris ⁊ illuminationis receptiuũ Etheros eni grece ſplendor dicitur latine. vt dicit Iſid. Celum vero igneũ ſm quoſdam vocatur centrum ſpere ignis ꝓpter ipſius ignis puritatem ſubtilitatẽ ⁊ ſummã quã habet pre ceteris elementis actualitatem ⁊ propter alias quaſdã nobiles celeſtes quas conſequitur ex vicinitate orbis planetarum ꝓprietates ſm Grego. autẽ ſuper locum illum iob. Intuere celum et contemplare ethera ⁊c. Nomine etheris intelligitur tota regio a luna vſqꝫ ad ſtellas fixas in q̃ ſunt orbes ⁊ circuli ſeptem planetarũ. Quere infra proximo de ethere quid ſup hoc ſentiat Marci. Alexander ſic ordinat ſeptem celos dicens. Primuz celum est luminis datiuũ vniforme ⁊ non motuz ſcz celum empireum. Secunduz celum donatiuũ dicit eſſe luminis vniforme ⁊ motum. ſ. aqueum ⁊ criſtallinum. Tercium datiuũ luminis non ſm omnẽ partem luminoſitatis vniforme et motum vt celum ſtellatum. Quartum est receptiuum luminis ſine calore ſcz olympicum. Quintum est receptiuuz luminis cum calore. ſ. celum igneum. Sextuz est receptiuũ luminis cõiunctũ cum parte ſupiori ⁊ dicitur celum ethereum. Septimum est receptiuũ luminis cõiunctum cum parte inferiori. ſ. aereum. Et ſic videtur vocare olympum regionem orbiũ planetarum. quia illud ſpacium est continue luminoſum. Firmamentũ autem vocat celum primũ ſm phos ⁊ vltimuz in cuius cõuexitate ſita ſunt corpora ſyderum ⁊ ſtellarum. Nam phi nõ ponunt niſi ſolum celum vnum. imo vt dicit baſilius in exameron. Prius phi linguas corroderent q̃ꝫ plures celos eſſe cõſentirent Illud autem celum ſcz firmamentum ſic deſcribit ariſto. in li. đ cauſis elementoꝝ. Celum inquit est quintum elementum ab elemẽtis inferioribꝫ diſcretum naturali proprietate ac diſtinctuz Neqꝫ eni graue est quia tunc deſcendere poſſet. neqꝫ leue. quia tũc forſan aſcẽderet. quia ſi eſſet vnum ex quatuor. vel eſſet compoſitũ ex quatuor. ingrederetur in ipſum corruptio vniuerſaliter vel ꝑticularit. imo ſicut dicitur ibidẽ. Creator poſuit ipſum cauſam ⁊ principiũ generationis ⁊ corruptionis. Et ideo neceſſe fuit ipſum eſſe in generabile ⁊ icorruptibile ne pro querendo generatõnis ⁊ corruptionis principio eſſet abire ad infinitum. Est aũt celum illud inquietũ ⁊ mobile vniuerſaliter. cuius motus est reuolubilis ſupra medium. ſ. ſuper axẽ. qui ſtat fixus inter duos polos imobiliter. ſ. meridionalem ⁊ ſeptẽtrionalem et illud celum est finitum quo ad dimẽſionem ⁊ loci extenſionem ſed est ſempiternum quo ad motum. Mouetur enim a motore infinite potentie. i. a deo qui est ſublimis et glorioſus in ſecula. hucuſqꝫ ariſto. in li. đ ca. ele. Vocat autem polos duas ſtellas in ſummis celi extremitatibus in ipſius medio ſuperius ⁊ inferiꝰ collocatas quarum vna est ſuperius poſita in medio celi ad ſeptẽtrionem ⁊ dicitur polus arthicus. Alia est ex oppoſito ad meridiem et dicitur polus antharticus quaſi contra polum arthicum poſitꝰ Inter duos iſtos polos quaſi inter duas ſui extremitates celuz obliq̃ mouet ab oriente vſqꝫ ad occidentem. et ab occidente iterum vſqꝫ ad orientem. ⁊ hoc

semper vniformiter sicut rota mouetur circa axem. vnde axem vocat aristo. quā dam lineā intellectualem porrectā a polo vsq; ad polum dyametraliter ⁊ extensam. circa cui⁹ medium totius celi ambitus eq̄liter circūfertur sic ibidē dicit cōmentator. De istius celi natura dicitur in libro de ce. ⁊ mū. ſm nouā translationem. Celum inquit est vnum cōpositū ex materia quoniā continet materiā ex qua ⁊ celū nominat̄. que est vltimus incessus totius scz vniuersi. ⁊ sequit̄ in eodem nō sunt neq; fuerunt. neq; erunt celi multi. Celum enī est vnum pfectum completū cui nō est simile. neq; est loc⁹ extra celuz. neq; corpus neq; vacuitas. neq; plenitudo. neq; tempus qd̄ est numerus motus. vnde illic est vita fixa. s. extra vltimū. ⁊ est sempiterna. que neq; deficit neq; finit̄. ⁊ illa est vera vita. Itē idem ibidem. celum neq; fabricatum est neq; generatū. sed simplex est. cui⁹ motus est equalis in quo nō est diuersitas ⁊ est motus eius singularis ⁊ circularis cuius motor est spūs qui mouet illd̄ sua volūtate. ⁊ cōtinuatur radius celi cū radio ignis ⁊ cōiunctus est cū illo ad vtilitatem hominū propter pmanentiā vite Firmamentū itaq; vocatur celum. quia solidum est ⁊ firmū. quia terminū habet intransgressibilē vnde pre nimia firmitatis sui permanentia incorruptibile est et imutabile tam in substantia q̄ in forma. Est autem forma eius sperica ⁊ conuexa ⁊ quasi cōcaua quo ad nos. sed quasi cōuexa quo ad ea que sunt supra celuz cuius motus est naturaliter circularis ⁊ mouetur oblique ⁊ circulariter ab oriente in occidentem. voluitq; secum ⁊ circū ducit motu simplici ⁊ vniformi infra diei et noctis spacium totum qd̄ sub ipso est. vsq; ad ignis regionem. vnde orbes septem planetarum secum rapit ⁊ circū ducit. Omne autem qd̄ sub ipso est. vt dicit Raban⁹. virtuti eius motiue obedit ordine vniformi ⁊ impturbato. virtus quoq; eius motiua sicut ipsemet dicit super expositione gen̄. extendit se vsq; ad inferiora hec elementa. vn̄ ⁊ ignē superiorem creditur secum circū rotare.

peruenit quoq; huius motiue virtutis actio vsq; ad aerem et vsq; ad aquas in quibus quo ad fluxū ⁊ refluxū. in pte marina facit exuberationē. Hec aūt tria elementa. s. aer ignis ⁊ aqua obediunt q̄dez motui celi. sed non vno modo neq; vno ordine ipsum imitantur. sed ſm magis ⁊ minus ⁊ qd̄ supius est ⁊ leuius ⁊ puri⁹ obedit magis ⁊ qd̄ est minus tale sequit̄ tardius ⁊ obedit minus. Terra huic celesti motui non obedit ⁊ virtuti vt ab eo suscipiat localem motionē. q̄uis ad producendas ex se spēs diuersas eius suscipiat impssiones. Habet igitur firmamētum sicut dicit idē rabanus quo ad motum incessum vniformē. ordinatū ⁊ ipturbatū. omniū tamen motuū velocissimum vnde ne ꝓpter velocitatem motus eius mundi machina dissoluatur. retardatur ordinato motu planetarum. ⁊ sic motus eius impetus motu cōtrario moderatur. Mouetur quoq; ⁊ quiescit. qz licet in partibus mutet situ. tamen in toto neq; situ mutat neq; variat locū. Turbatis igitur inferioribus. ⁊ quasi casualiter fluctuantibus celum cum suis orbib⁹ ordinis sui tenorē saltem in puncto nulla tenus derelinquit vnde motus celi est totius tpis primū subiectū ⁊ modus et regula omniū motuum alioꝝ. Est igitur firmamentū mediante motu suo generationis ⁊ corruptionis in mundo inferiori principiū effectiuuz. Cui⁹ ratio vt dicit raban⁹. quoniā firmamentū sui luminis virtutē generationis effectiuam ad terrā tanq̄ ad propriū centrum dirigit ⁊ destinat. ⁊ radios suos in terre supficie aggregat maxime ⁊ coadunat. sicut ostenditur in scia pspectiua. Omne enī corpus spericū concauū ⁊ luminosum in quolibet puncto suo dirigit vnam lineā radiosam in centrū illius corpis luminosi ad supficiē centri. ⁊ quāto quelibet linea radiosa est vicinior alteri linee exeūti ad supficiē centri. tanto ex vicinitate vnius ad aliā est fortior ad imprimēdū in centro effectū suum. Ex quo manifestum est ꝙ cū corpus celi sit spericū. conuexū ⁊ luminosum. ⁊ terra respectu magnitudinis celi non obtineat nisi vicem

puncti cũ sit centrũ. in terra necessario fit maxima aggregatio celestiũ radioꝝ. Ex quoꝝ virtute ⁊ cõtactu fit maxĩa generatio ⁊ ꝓductio rerũ generabilium in terra que est centrũ ipsius firmamenti. ⁊ q̃uis sit principiũ generationis celũ. non tamen recipit generationẽ in se vel corruptionẽ vel diminutionẽ vel augmẽtum. Nam celũ in substãtia habet summã simplicitatẽ vniformitatẽ. ⁊ puritatem nullã habens partiuꝫ diuisionẽ nec cõtrarietatẽ. ⁊ ideo nullã habet ex se potentiam ad corruptibilitatẽ. vnde sic arguit Aresto. in li. de ce. ⁊ mũ. Omnis inquit corruptio est ex cõtrarijs. celo aũt nihil inuenitur cõtrariũ quare celũ non corrumpitur. Celum etiam q̃uis sit in se ⁊ ex se vniforme. tamen habet necessario plures orbes ⁊ circulos in figura ⁊ magnitudĩe longitudinis ⁊ latitudinis differentes ꝓpter diuersas mansiones quibꝫ indigent mortales. vt dicit arest. in li. de causis elementoꝝ ⁊ alias. nam si ſm vnam dispositionẽ ⁊ mensurã reciperet mũdus inferior influentiã radioruꝫ periret alimentũ mortaliuꝫ ⁊ generatio omnium inferioꝝ. Et ideo necessarium fuit motum celi esse obliquum vt ex eleuatione ⁊ depſſione orbium nunc calor nunc frigus in centro generetur. vnde si directe celum moueretur quo ad nr̃m situ. omnia calore vel frigore in nr̃o situ habitabili cõsumerent. vt di. Ares. Nec solum attendit̃ in celo puritas ⁊ incorruptibilitas ex parte materie verũetiam pulcritudo ⁊ claritas ex parte forme. vt dicit Arist. in li. de sensu ⁊ sensato. Celũ ex sui natura splendidũ est. sed in partibus eius est differentia. Nam in stellis est maior aggregatõ luminis q̃ꝫ in alijs partibꝫ ipsius celi Unde ex parte forme habet rotũditatẽ cum cõuexitate ꝯuexitatem cũ claritate. dyaphaneitatẽ siue transparentiã ⁊ ꝑspicuitatẽ vniformitatem in toto sed in partibꝫ diuersitatem. ex mutuo cõcursu orbiũ ⁊ motu contrario planetarũ dicunt sapientes generari cõcentũ ⁊ armoniacã suauitatẽ. Unde macro. in li. ciceronis. exponens scipionis somniũ in. vi. de rep. libro. Impulsu ⁊ motu ipsoꝝ orbiuꝫ efficitur sonꝰ ille qui acuta cum grauibꝫ tꝑans. equalem sonũ facit ⁊ concentũ ⁊c. Preter hec dicitur in li. de ce. ⁊ mũ. in fine q̃ celum motus sui cõtinuitate inflãmat illud super qd̃ mouetur. vnde ether ex motu celi ignitur. Motus enĩ causat calorem. vnde ibidẽ dicitur per se ⁊ sensibiliter inuenitur q̃ ex motu fit calor ⁊ ex quiete frigiditas. ⁊ ideo calor materias emollit. ⁊ dissoluit. frigiditas vero aggregat ⁊ constringit vnde partes elementares motui celi vicinius existentes ceteris partibus mundi inferioris sunt calidiores vt patet in igne ⁊ aere. In tercio autẽꝫ elemento scꝫ in aqua est motus debilitatus. ⁊ ideo in ea est frigiditas sed non in vltimo. In quarto aũt scꝫ in terra ꝓpter nimiã elongationẽ a motu celi fit ꝯstrictio in vltimo propter caloris absentiã dominiũ frigiditatis. Et ideo terra permanet quiescens ⁊ ꝑhennis vt non moueatur sicut dicit Arist. ibidem. Nobilitas itaq̃ꝫ celi attẽditur in materia ⁊ substãtia in forma in motu in situ in substãtie sue simplicitate puritate ⁊ perpetuitate. In forme claritate dyaphaneitate siue perspicuitate et in sperica orbicularitate. In motus vniformitate velocitate et in virtuositate. in situs sublimitate. quia ad situm a centro terre maxime distat. et in dimensiua quantitate. quia eis magnitudo imaginationẽ. immo rationis mensuram superat in potestate. quia omnia inferiora sibi subdita regulat ordinat et mensurat. Et quod super omnia mirabile est. omnia inferiora celum ordinat et immutat et tamen a nullo inferiori se immutationem aliquam recipit. nec aliquid sibi dissimile in natura et virtute aliqua ipsi celesti corpori se conformat.

Capitulum. III.

De celo aqueo siue cristallino

Extum celum est aqueum siue cristallinum quod ex aq̃s positis super firmamentuꝫ diuinitatis potentia est formatuꝫ. Aquas enim esse sup celos colloca-

tas diuīe scripture autoritas nobis tradit. que ita sunt leuigate ⁊ subtiliate. q̄ in materiā celestem sunt cōuerse. ⁊ ideo pmanent ibi fixe. Beda tamen dicit q̄ aque ille celestes nō vaporali tenuitate sed gracili quadā soliditate virtute diuina super firmamentū sunt suspense. ⁊ ꝫ modo ad impetus firmamenti moderationem vel ad caloris generati ex eius velocissimo motu repssionem. Opinio ei fuit Bede q̄ celum ignee sit nature sic platonici posuerunt. Unde dicit Beda. Celum est subtilis ⁊ ignee nature totū dum a centro terre equalibꝫ spacijs collocatum. Et ideo forte bede videbatur q̄ ideo fuit necesse ibi esse aquas vt calor ille celestis ad tpantiaz duceretur q̄ ex tali inflamatiōe mūdus inferior dissipendium nō pateretur. ex frigiditate ei naturali illarum aquarū super firmamēti verticem positarū dicunt aliqui stellaz saturni esse frigidā propter illam quam habet ratione sui situs cum firmamento vicinitatē. Dicunt etiam q̄ firmamentum per virtutem illarū aquarū infrigidatum infrigidat orbem saturni sibi magis proximū ⁊ vicinū. Sed qualiter istud posset fieri rationabiliter nō est pspicue ratione vtentibꝫ manifestū. Nam cum aquosa substantia ratione vtriusq̄ qualitatis siue. s. humiditatis et frigiditatis celesti substantie penitus sit cōtraria. nō est bene liquidū philosophantibꝫ qualiter inter corpora tam disparia possit vnitas aut cōcordia aliqualiter conueniri. Et tamen scriptū est iob. xxvij. Qui facit concordiam in sublimibꝫ suis. Ideo alio modo sentiunt ⁊ opinantur moderni qui interiora pbie spectamina profūdius vt arbitror sunt scrutati. Dicit ei alexāder q̄ aque ille que sup celos sunt nō sunt ibi posite vt frigide et fluxibiles ⁊ humide vel etiā sicut solide. cōgelate. ⁊ ponderose. Iste enī ꝓprietates sunt etiā inter se habentes cōtrarietatē ⁊ sibi mutuo repugnātes. sed potius p ordinationem diuine sapientie aque ille super firmamentū sunt sub mobilissima nature lue ꝯditione diuinitus collocate. prout nature celesti maxime sunt ꝓpinque. et hecquidē est nature ꝓprietas pspicuitatis ⁊ trāsparētie que principaliter ⁊ substantialiter inuenitur in natura aq̄ rōe cui⁹ habet cōuenientiā ⁊ cum celo empireo ⁊ etiam cum firmamēto. Et ideo p̄ sunt dīs aquas inferius sub rōne frigidi et humidi. cum alijs conditionibꝫ necessarijs ad generationē ⁊ corruptiones sed eaſdem posuit in ratione pspicui p̄ut fuit necessarium ad vniuersitatis cōseruationē. Et ideo dicit celū esse dictū aqueum ⁊ cristallinuz ratione mobilitatis ⁊ pspicuitatis. Est enim pspicuum ad modum cristalli. a superiori celo scilicet ab empireo. lucem vel luminositatis plenitudinem recipiens ⁊ receptum ad inferiora diffundens. ⁊ ideo dicitur celum quasi nobis inuisibile ⁊ occultū cristallinum vero quia durum. Et ideo in summo dicitur cristallinū. non quia durum sicut cristallus. Sed quia vniformiter est luminosum ⁊ pspicuū. Alqueū autem dicitur quēadmodū aque ex sua subtilitate ⁊ mobilitate mouet. et illud motum mouet celum ꝓximū ⁊ illud vlteri⁹ mouet qō sibi est magis ꝓpinquum. Et ideo illud celum qō mouet inferiora. inferiorum mobilium p̄cipue est cōseruatiuum vt dicit alexander.

Capitulum. iiii.

De celo empireo

Celum empireum est primum ⁊ summū celum. locus angelorz regio ⁊ hītaculū hoīm beatorz. Et dr empireū a pir qō ēignis q̄si totū igneū sic dictū nō ab ardore. sed potiꝰ a lumie ⁊ splēdore vt di. Isi. Istud ei celū summe ē lucidū. influens lucē ⁊ splendorē sup celuz cristallinū sibi ꝓpinquū ⁊ ꝓximū. Est autem de natura sua vniforme sine stellis. et sperisorme vt di. Dama. Ideo ē spericum. vt rex spūalū ⁊ corpaliū sit contentiuū. Est enī naturaliter quietū imobile scz et immotū. vnde illud celum non est necessariū ꝓpter continuationē generationis inferiorum sed potius vt dicit alexander ad cōpletionez vniuersi in genere corpoz. scom determinata extrema ad mediū. ē ātopacū i sūmo. i. terra

et luminosum in summo scz celum empireum ⁊ vtrũqꝫ corpus scz extremũ supremum ⁊ infinitum est de se imobile et quietuꝫ. Istius celi proprietates describit rabanus vtens verbis basilij in exameron sic dicens. Celum ei empireum est corpus primũ. natura simplicissimũ de corpulentia habens minimũ. quia subtilissimũ. primũ mundi firmamentum. quantitate maximũ. qualitate lucidum figuratione spericũ. locali situ supremũ. quia a centro remotũ. amplitudine sua spirituũ ⁊ corporum visibilium ⁊ inuisibilium contentiuũ. dei summũ habitaculum. licet enĩ deus sit vbiqꝫ tamen specialiter dicitur esse in celo. quia ibi relucet potissime sue virtutis operatio. et iõ celum dicitur specialiter sedes dei. quia in corpore mũdi species celi pulcrior est. vt dicit Damas. In celo diuina virtus manifestius opatur.

Capitulum. V.

De ethere

Ether grece splendor dicitur latine. Ether ꝑm Isido. est supior regio supremi intersticij aeris et ignis vbi est perpetuus splendor luminis siue lucis. anaxagoras autem dixit. nomen etheris est nomen ignis. Et hoc putauit vt dicit arist. propter ipsius inflamationem que causatur ex velocitate sui motus. Unde ꝑm ipsum anaxa. omne inflamans ⁊ inflamabile vocatur hoc nomine Marcianus autem dixit ꝙ ether est locus ab inferiori mundo sepatus inuisibilis respectu inferiorum que patiuntur multiplicem variationem. In ethere vero vbi dies est perpetuus nox diurno lumini non succedit nec miruꝫ. quia tam altum locum vmbra terre que noctis causa est in ethere non accedit. ꝑm Aristo. vero in libro metheororũ ether nihil aliud est q̃ꝫ vnum elementum. nec est ex elementis quatuor. quicquid enĩ supra lunarem globum est nature est sepate a natura inferiorum elementorum. vnde ether neqꝫ est graue. neqꝫ est leue. neqꝫ rarum. neqꝫ densum. neqꝫ per alterius corporis penetrationem diuisibile Naturam enĩ ethereaꝫ nulla ingreditur corruptio vel alteratio vniuersaliter vel particulariter qd̃ ei accideret si ex elemẽtis cõpositionẽ aut originẽ contraxisset. Anaxago. tamen dicit ꝙ ether est aer inflamatus ⁊ dicit qd̃ qñqꝫ descendit inferius ⁊ in terra occultatur. vnde ꝓpter sui subtilitatẽ. nũc sursum. nunc deorsum regiratur. vnde terremot⁹ gignitur ex vtute etherea in terre visceribus occultata sed dicit arist. ꝙ sermo iste est error quoniam subtile nõ descendit deorsuꝫ ⁊ etiã si descenderet hanc opationẽ nõ faceret. ꝑm Macro. aũt splendor etheris sub spera celi per ambitũ totius mũdi rutilat ⁊ refulget. cõtinet aũt in se orbes septem planetarũ qui mouent ꝯ motũ firmamẽti. Inferior itaqꝫ pars etheris velocitate sui motus. inflamat superiorẽ ꝑtẽ materie elementaris ⁊ ex illa inflamatione gignitur spera ignis. sicut dicitur in. li. d̃ ce. et mũ. in fine. Ex materia ei sic ignita non gignit nec inflamat ipe ether. qꝛ ab inferioribꝰ non recipit aliquã imutationẽ q̃ꝫuis inferiora ab ipo imutent

Capitulum. VI.

De spera celi

Spera celi vt dicit Isi. est species quedam in rotundũ formata ab eodem in idem circa suũ centrum equis spacijs circulariter reuoluta. hanc sperã neqꝫ principium. neqꝫ finez habere ꝓhi asserunt. Ideo propter sui circulationez vbi incipiat ⁊ vbi finiat nõ facile apprehenditur. nec fuit aliqua figura celo cõuenientior q̃ꝫ sperica. tum ꝓpter suiipsi⁹ simplicitatẽ. tum propter capacitatem. tum etiam propter vniformitatẽ. vt dicit Isido. Spera itaqꝫ ꝑm Alphraganũ est orbicularis superficies celestis corporis in quo fixe stelle cõtinent. Et hec spera duobus polis circũuoluitur. quorum vnus est septẽtrionalis qui nunq̃ꝫ nobis occidit ⁊ dicitur polus arthicus id est borealis. Alter polus est antharticus seu australis qui nunq̃ꝫ a nobis videtur vel propter nimiam a nobis elongationez vel propter terre interpositionez. Inter istos duo polos q̃si inter duas mundi

extremitates spera celi voluitur ⁊ mouetur ⁊ cum ipsius motu stelle in eo site ab oriente in occidentem. ⁊ iterum ab occidente in orientē motu diurno ⁊ nocturno. xxiiij. horaꝝ spacio circūferunt. Tanta autem celeritate sperica celi circūfertur ꝙ nisi aduersum eius p̄cipitem cursum planete occurrerēt ⁊ eius impetum moderarent machina mundi dissolueretur. ⁊ ideo ſm Alphraga. septem orbes planetarū sunt sub spera mutuo se intersecantes per quos planete motu cōsono incedentes. raptui firmamenti obuiāt ⁊ etiam eius velocitatem reprimūt ⁊ retardāt. Uoluitur autē tota spere moles oblique circa medium. s. circa axem. Est autem axis quedaꝫ linea intellectualis que recte per mediā pilam spere tendēs in duos polos se extendit circa quā celi ambitus quasi rota circa axem circulariter se reuoluit. Cardines aūt celi sunt extreme partes axis que infigunt ipsis polis. Et sunt cardines dicti. quia sicut cardo hostij in polorum concauitatibꝫ reuoluūtur. ⁊ sunt isti cardines cōuexi recurui. s. circūflexi. vt dicit Isido. Spere vero celestis medietas dicit hemisperium. s. pars que a nobis totaliter videt. sed ob defectum visus terre cōiungi putatur. vnde ⁊ circulus vbi finitur orizō id est visus terminatio nuncupatur. vt dicit Isido. Recollige igitur breuiter ex predictis. ꝙ spera celi est luminosa substantia luminis vsqꝫ ad centrum suum. id est vsqꝫ ad terram diffusiua. cuius circumferentia est a centro terre remotissima. Et ideo illa que in celo sunt maxia. nobis propter summā distantiam videntur esse minima. Omniū inferioꝝ est cōtentiua. omniū inferioꝝ est ordinatiua informatiua. generationis ⁊ vegetatōis effectiua sibi contrarioꝝ raptiua ⁊ attractiua. Nam motus sui violentia planetas sibi obuiantes post se trahit. ſm armoniaꝫ est ꝓcessiua. Nam sicut di. aris. in li. de ꝓprietatibꝫ elementoꝝ ex ordinato spere motu ⁊ cōtrario planetaꝝ occursu. gignitur in orbe stridor. i. armonia vñ Macro. impulsu ⁊ motu ipsoꝝ efficitur sonus ille ⁊ acuta cū grauibꝫ tpans efficit cōcentus varios et diuersos. sed ꝓpter nostri auditus defectū ⁊ illius soni excessum armonia illa a nobis nō audit sicut moueri solez videre nō possumus q̄uis citissime moueatur. Nam radiorū claritate acies visus nostri superatur.

Capitulum. VII.

De circulis celi

Circuli celi sunt plures quorum duo sunt visibiles. s. galaxias et zodiacus. Alij sunt inuisibiles. s. circul' equinoxialis diuidens duo hemisperia. tangens zodiacum in ariete ⁊ in libra. Alius est circulus solsticialis estiualis eo ꝙ sole in eo existente. fit solsticiū estiuale. Iste circulus tangit zodiacū in cācro ⁊ est quasi cōiunctio nostri habitabilis ⁊ torride zone. Alius est palellus siue circulus septētrionalis siue arthic' ⁊ est quasi diuisio nostri habitabilis ⁊ frigide habitabilis. Circulus vero qui est ex parte torride zone et alterius habitabilis zodiacū tangit in capcorno ⁊ dicitur iste circulus solsticialis hyemalis eo ꝙ sole existēte in eo fit solsticiuꝫ hyemale. alius est palellus siue circul' antharticus seu australis versus austrū et opponitur arthico palello. Dicunt aūt hi circuli palelli quasi circuli eque distātes a para qđ est iuxta ⁊ lele qđ est distans. equaliter eni distant ab inuicē palelli. Sunt p̄ter hec duo circuli qui dicunt coluri. Colurus septētrionalis qui incipit a polo septētrionali per cancrū ⁊ capcornum circulariter ꝓcedens iterum redit ad suū principiū. Alius est colurus australis. per librā in arietē similiter redit ad suū punctū ⁊ dicūtur coluri q̄si collathauri a cauda bouis siluestris q̄ erigēs caudam circulum facit imꝑfectū ⁊ dicūtur coluri quasi circuli imperfecti. Decimus circul' est orizon. i. finitiu' visus. qꝛ circulo illo celū ⁊ terra videtur pariter copulari. Est etiā circulus meridianus designās illā partem zodiaci in q̄ sol videt equaliter distare inter oriente ⁊ occidentē ⁊ isti duo vltimi circuli nō sunt in spera. quia ſm diuersos situs ⁊ aspectus variantur. Hucusqꝫ Isi.

Capitulum. VIII.

De galaxia siue lacteo circulo

Galaxias est circulus celestis. ce
8 teris circulis celi pulcrior ⁊ can
didior incedens ꝑ medium celi
incipiens ab oriente vsq; ad septētrio/
nem ꝑ cancrum ⁊ capricornū procedens
iterum ad punctū suum. Dicitur autem
lacteus circulus quia inter omnes circu
los celestes notabiliorem habet clarita
tem. vnde ⁊ de nocte nauigātes ⁊ itinerā
tes dirigit ⁊ deducit. quāto autem aura
nocturna est serenior ⁊ frigidior tāto in
cessus galaxie est manifestior. Scdm au
tem opinionē vulgi. galaxias dicitur ve
stigium solis. qd post se relinquit sol qñ
currit in illo circulo. Sed aris. hoc dicit
esse falsum. qr si esset galaxias ex impssio
ne transitus solis. opteret q hec impres
sio esset in signis in quibꝰ currit sol cum
alijs stellis mobilibꝰ. et hoc videmꝰ esse
falsum. quia transcēdit terminos zodia
ci vbi sol nullatenus appropinquat sicut
dicitur i libro metheororꝝ. Ideo anax. ⁊
democritus dixerunt galaxiam esse ex re
flexione luminis ad aerem sicut in specu
lo. sed hoc est falsum vt dicit arist. ibidē.
quia si hoc esset ꝑmutaretur. sicut ē ꝑmu
tatio luminis. hoc autē est falsum. quia
videmus galaxiam semp in eodem loco
nec recedit ab eo. Dicit ergo aristo. sic.
Ignis ꝓpinquus orbi est inflāmatus et
lucidus ⁊ in locis vbi videtur galaxias
sunt stelle multe parue ⁊ luminose et in
illis relucet fulgor ille. ⁊ ideo apparet lo
cus ille magis radiosus nec recedit ab
vno loco orbis. hucusq; aristo. in li. pri/
mo metheororꝝ. ca. ij.

Capitulum. IX.

De zodiaco

3 Odiacus est circulus obliquus
in. xij. partes distictus equales
que. xij. signa a pbis sunt vocata. nobis
autē signant in qua parte celi sol et pla
nete immorentur. Sunt igitur. xij. sig̃
xij. spacia equaliter distincta et stellis
notabilibꝰ ab astrologis denotata. vnū
autem quodq; signum in. xxx. diuiditur
gradus. et gradus in. lx. diuiditur minu
ta et minutum in. lx. secunda. ita q. lx. se
cunda minutum vnum faciunt. lx. mi/
nuta graduꝫ vnum et. xxx. gradus signū
vnum. Signa autem ista sunt proprijs
nominibus appellata sicut aries et thau
rus ⁊ sic de alijs. Et vocantur animalia
non quia animalia sunt in celo colloca
ta. sed quia in suis effectibus animaliū
talium proprietates aliquas repsentāt
vt post dicetur. Inter ista autem. xij. si/
gna quatuor sunt cardinalia sm Isi. sci
licet cancer in sūmo. capricornus in imo
aries et libra in medio. Prima duo di/
cuntur solsticiaria. quia in cancro exñs
sol. vlterius ad nos non accedit. in capri
corno remotius non recedit. In primo
facit longissimos dies ⁊ breues noctes
in secundo econtra. In alijs vero duobꝰ
fit equinoctium in ariete fit vernale. in
libra vero fit equinoctium autūnale et
tunc vtroq; tempore dies noctibus sūt
equales. In istis etiam signis tria sunt
ignea scilicet aries leo sagittarius. tria
vero sunt terrea. s. taurus virgo capricor
nus. et tria sunt aerea. scꝫ gemini libra
aquarius. et tria aquatica. s. scorpio cā
cer piscis. Et inter ista que sunt ignea ⁊
aerea sunt calida et masculina ⁊ diurna
Que vero sunt aquatica et terrea sunt
frigida et femina et nocturna. Int̄ ista
etiam sunt quatuor mobilia. s. quatuor
cardinalia. s. aries cancer libra capricor
nus. quia in eis mutatur tempus. Et q̄
tuor sunt fixa i quibus figitur ipm tem
pus. s. thaurus. leo. scorpius. aquarius.
et quatuor sunt cōmunia in quibus ipa
cōmiscentur. s. gemini virgo. sagittariꝰ
piscis. Et dicuntur ista signa domus. qr
domicilia sunt ⁊ habitacula planetarꝝ. et
ex his domibꝰ quedā dicuntur domꝰ tri/
plicitatis quedā exaltationis. Nam illa
signa que cōcordant in vna natura faci
unt triplicitatē. ⁊ eodem nomine nuncu
pantur. et sic in quatuor partibꝰ celi or
dinant̄. Nam i oriēte sunt ignea. aeries
leo. sagittarius. Terrea sunt taurꝰ. vrgo
capricornꝰ in austro. Aerea sunt gemini
libra ⁊ aquariꝰ in occidente. Aquea sunt
cācer. piscis. scorpio i septētrioe. Et int̄

istas triplicitatis domus fortiores sunt in suis effectibꝰ orientales occidentalibus ⁊ septētrionales australibus. quia in eis nobiliores planete dominantur. Nam triplicitas orientalis que est p̄ma habet solem de die et lunam de nocte. et saturnus ꝑticipat cum eis die et nocte. Triplicitas occidentalis habꝫ saturnū mercurium ⁊ iouem. Triplicitas septētrionalis habet venerem lunam et martem. Australis vero habet saturnuꝫ mercurium ⁊ iouem. Dicuntur insup̄ signa domus exaltationum. quia planete ꝓut magis vel minus exaltātur in signorum gradibus. perfectius ⁊ virtuosius operātur. Nam sol habet virtutem suā et exaltationem in. xviij. gradibus arietis. ⁊ casum in eodem gradu libre. Venus habꝫ gloriam suam in piscibus. xxviij. gradu et casum siue tristiciam suam in cōsimili casu signi oppositi. s. virginis. Mercurius erigitur in virgine. xv. gradibus et cadit in piscibus gradibus totidem. Luna erigitur in thauro tribus gradibus et totidem cadit in scorpione. Saturnꝰ erigitur in thauro. xxi. gradibus et cadit totidez in ariete. Mars erigitur in capricorno gradibus. xxvij. et cadit totidem in cancro. Jupiter et caput draconis erigitur in geminis gradibus tribꝰ et cadit totidē in sagittario. Cauda erigitur in sagittario tribus gradibus ⁊ cadit in geminis. Preter ista vnūquodqꝫ signum diuiditur in tres partes que facies nuncupātur quarum initium est a primo gradu arietis ⁊ durat vsqꝫ ad. x. secūda durat vsqꝫ ad. xx. tercia durat vsqꝫ ad. xxx. prima facies arietis datur marti. secunda soli. tercia veneri. prima facies tauri est mercurij. secūda lune. tercia saturni. prima geminoꝝ est iouis. secunda mercurij. tercia solis. prima cancri ē est veneris. secūda mercurij. tercia lune. prima facies leonis est saturni. secunda iouis. tercia martis. prima virginis est solis. secunda veneris. tercia mercurij. Prima libre est lune. secūda saturni. tercia iouis. prima scorpionis ē martis. secūda solis. tercia veneris. prima sagittarij est mercurij. secūda lune. tercia saturni. prima capricorni est iouis. scd̄a martis. tercia solis. prima aquarij ē veneris secūda mercurij. tercia lune. prima piscium est saturni. scd̄a iouis. tercia martis Planeta igit̄ exñs ī domo ꝓpria hꝫ q̄nqꝫ fortitudines in gradu exaltatōnis hꝫ q̄tuor. in domo triplicitatis habet tres in facie vnā aut duas. ⁊ qui magis abūdat inter planetas numero. magis p̄ualet in fortitudīe ⁊ quilibet planeta fortior ē in domo ꝓpria q̄ꝫ aliena ⁊ ex fortitudine signi in quo est fortificat̄ ⁊ ex debilitate debilitat̄. sicut fortis vir fortior ē ī equo forti q̄ꝫ in debili. ⁊ ideo astrologi in iudicijs suis vt di. misael. considerāt domos ascēdentes. i. ascēsum signoꝝ ⁊ planetarū dignitates vt s̄m eoꝝ principatus et dominiū in domibꝰ angularibꝰ vel ascendentibꝰ in angulis vel ab angulis cadentibꝰ coniciāt ⁊ iudicēt de futuris. Dicūtur aūt quedā signa domus angulares sicut signa cardinalia de quibꝰ supra sicut cācer. libra. cap̄cornꝰ ⁊ aries. quedā dicūtur domꝰ succedētes angulis. s. thaurꝰ q̄ succedit arieti. ⁊ leo q̄ cancro. ⁊ scorpiꝰ q̄ libre. ⁊ aquariꝰ qui succedit capricorno. Quidā v̄o dicunt̄ domꝰ cadētes ab āgulis. s. gemini. v̄go sagittariꝰ piscis vt patet in figura misael. Scd̄m istoꝝ signorum ortus ⁊ occasus oppositiones. ꝯiunctiones et aspectus diuersa ꝯ̄ria accidūt in hoc mdo. Nam sicut dicit idem autor ista q̄ sunt vi nature ⁊ generātur sub forti signo masculino ascēdente ⁊ forti planeta bono cuꝫ bono aspectu in ip̄o ascēdēte exñte fortis ⁊ bone sunt dispositōnis in suo genere ⁊ ecōtrario. domꝰ itaqꝫ anguli prima domꝰ ē oriētalis. s. signū arietis Domꝰ v̄o celi siue septētrionis ē cancer angulꝰ v̄o occidētalis est libra. ⁊ angulꝰ terre est capricornꝰ. Hec signa quatuor angularia maxīe sunt v̄tutis ⁊ oriētale plusq̄ꝫ occidētale. ⁊ septētrionale plusq̄ꝫ australe. vnde angulꝰ terre est tribus alijs minus fortis sicut idē dicit autor. Domꝰ succedentes sunt mediocris effectus ⁊ v̄tutis scꝫ signū ab ariete scd̄m. i. thaurꝰ. ⁊ signū. iij. v. viij. xi. Et int̄ hec signa siue domos. octauū signū peioris est opationis ⁊ significationis. ⁊ ido vocat̄

ab astrologis dom⁹ mortis. Reliqua autem signa dicuntur domus cadentes. s. iij. v. vij. ix. ⁊. xi. sunt etiã debilioris effectus ⁊ peioris significationis ⁊ maxime vi. ⁊. xij. Et hui⁹ ratio est vt dicit autor. quia in sexta domo vel signo dominatur mars. ⁊ ideo vocatur domus infirmitatis ⁊ debilitatis omniuꝫ rerum. ⁊ in illo signo est gaudiũ martis. ⁊ i. xij. est saturni gaudiũ. ⁊ ideo vocatur domus inimicicie tristicie ⁊ laboris. Signa etiaꝫ siue domus dicũtur mutuo se aspicere ⁊ sunt tres aspectus principales. s. sextilis tercius ⁊ quartus aspectus. Sextilis dicitur quãdo aliquis planeta in aliquo signo ascendente aspicit terciũ ante se et terciũ post se. Et hoc est a tercio in vndecimum. verbi gratia. Si aliquis planeta fuerit in initio arietis. aspicit eum qui est in capite geminorũ ante se. et eum q̃ est in initio aquarij post se. quod ẽ signũ vndecimum. Et hic vocatur sextilis. eo ꝙ teneat quartaꝫ partem celi. s. gradus lx. et talis aspectus est laudabilis bonus et fortunatus. Est enĩ signuꝫ domus dilectionis medie ꝑm astrologos vt dicit autor supradict⁹. Tercius aspectus fit a quinto signo ⁊ nono. verbi gratia. planeta qui fuit in initio arietis. aspicit eũ qui fuerit in leone ante se. ⁊ eum q̃ fuerit in sagittario post se. quod est signum nonum. ⁊ dicitur tercius quia continet erciam partẽ celi. scilicet. cxx. gradus. ⁊ hic aspectus ẽ optimus. quia est in signo ꝑfecte amicicie vt dicit autor. Quart⁹ aspectus est a quarto signo ⁊ decimo. verbi gratia. Planeta q̃ fuerit in initio arietis aspicit illum qui est in capite cancri ante se. ⁊ eum qui est in capite capricorni post se. quod est signum decimum. Et hic aspectus dicitur quartus. qꝛ quartã partẽ celi cõtinet. i. xc. gradus. ⁊ ꝫ aspectus est malus. qꝛ in illo signo ire ⁊ inuidie ⁊ inimicicie sunt ⁊ imꝑfecte. vt di. autor ꝑdictus. Coniunctio ꝟo ⁊ oppositio nõ sunt aspectus. quãdoqꝫ tamen dicuntur aspectus abusiue. quãdoqꝫ ꝟo signum primũ respicit septimũ. vt aries libram. Dicitur aspectus oppositus ⁊ est pessimus. quia signũ est ꝑfecte inimicie et pessima ꝑtendit. maxime si aspectus fuerit martis ⁊ saturni siue solis. Quãdo ꝟo planeta conuenit cũ planeta eodem signo ascendente vel in signo sibi cõiuncto ante vel retro tunc dicitur ꝯiunctio. ⁊ hec potest esse bona si planete fuerint boni. ⁊ ecõuerso mala si fuerint mali sicut di. autor. ⁊ hec oĩa patent in figura quã posuit autor iste.

Capitulum. x.

De signo arietis

n Aturas aũt singuloꝝ signoꝝ per ordinem recolligamus ex signo arietis exordiũ sumentes. Aries igitur est orientale signũ sic dictum. quia sicut aries in iacendo sup latus vnũ. equaliter mutat vices sic sol existens in illa ꝑte zodiaci que aries dicitur facit eq̃noctium. ⁊ equales facit dies artificiales atqꝫ noctes. Et sicut dicit misael. Aries est signũ igneum masculinũ diurnũ. instabile. dom⁹ martis in. xix. gradu ei⁹ exaltatio est solis. domus eius sol de die de nocte vero iupiter. ⁊ saturnus participat cũ eis de prima triplicitate prima ẽ Prima facies eius martis. secũda solis tercia veneris. de corpe hominis dominatur capiti ⁊ faciei et multos facit in corpore capillos corpus curuũ faciem obliquam oculos graues. aures breues. collum longum. Domus est vite ⁊ natiuitatis hominis. quia sicut hoc signum ab inferiori parte terre ad superiora ascendit ⁊ a tenebris ad lucem vadit. sic nat⁹ de tenebris egreditur. et vi illius signi abdita prodeunt in lucem et secreta sapientibus innotescunt. Et sicut narrat Albu. in libro de motibus astrorum. In tercio inquit vel quarto gradu arietis occidente. oritur signum libre ⁊ mouet aerem. In decimo gradu oritur stella que dicitur almareth ⁊ alpheta ⁊ serenat aerem. In. xxv. gradu occidũt pliades ⁊c. Quando autem sol vel luna vel aliquis planetarum intrauerit primum vel secũdum vel tercium graduꝫ arietis erit nubilum et ventus a meridie et frigus ⁊ tẽpestas. In gradu autẽ. xxix. aut. xxx. erit magnus calor.

Capitulum. XI.

De signo thauri

t Aurus ꝑm misael est signum terreum. frigidum. fixuꝫ nocturnū domus veneris. secūda exaltatio lune in quarto gradu eius. domus eius de die est venus. in nocte luna. et mars participat cum eis. de triplicitate est secunda. Prima facies est mercurij. secūda lune. tercia saturni. ex corpore hominis dominatur collo et gutturi. datq; faciem amplam ⁊ curuam. nasum dat grauem ⁊ lōgum. amplas nares. oculos graues. capillos eleuatos ⁊ nigros. collū grossum verecundū facit hominem. honeste incedentem. ⁊ tamen vanum. Domus ē substantie ⁊ possessionis acceptionis ⁊ datōnis. Et ideo dicitur taurus. quia taur⁹ sulcando terram fecundat ⁊ locupletat Tunc etiam quando sol est in tauro terra est arabilis ⁊ congrua agriculture ꝑm albu. In primo gradu thauri oritur sidus paliciter. in. vi. orion occidit et mutatur aer in. viij. oriuntur pliades ⁊ turbant aerem. In. xvi. oriuntur hyades ⁊ turbant aerem.

Capitulum XII.

De signo geminoꝝ

s Ignum geminorum ꝑm misael Est signum aereum. masculinū mediocre. diurnū domus mercurij. exaltatio caude draconis in tercio gradu eius. domus eius in die est saturnus. in nocte mercurius. iupiter participat cuꝫ eis. de triplicitate est tercia. Prima facies est iouis. secūda martis. tercia solis. In corpore hominis dominatur humeris brachijs ⁊ manibus. mediocrem efficit staturam ⁊ hominem pulcrum ⁊ cōuenientem. Cui cōiunctus mercurius si fuerit fortunatus disponit hominem ⁊ abilem facit ad literaturam ⁊ scripturā Domus cognationis est ⁊ propinquitatis. consilij religionis et fidelitatis epularum ⁊ somnioruꝫ ꝑm Alb. Gradu primo geminorū occūbente. oriuntur hyades et mutant aerem. et post archites et echites. i. aquila. xviij. gradu. i. delphini xxvi. ⁊c. Isti gemini vt dicit Isi. ꝑm poetarum fabulas fuerunt castor et pollux frēs gemini et vterini. viri fortissimi. quorum gratia dicitur tunc sol esse in geminis. quia sole in illa parte celi existente virtus ad fecūdandū inferiora geminatur. tunc etiam bella inter cognatos. aliquotiens geminātur. Aliam tamen signat ygini⁹ rationem. s. quando castor ꝑest inferis tunc pollux ꝑest superis et ecōuerso. quod ideo ꝑm marci. fingunt. quia in estate cum noctes sint breuissime quādo vna pars constellationis occidit alia pars anterior oritur ⁊ ascēdit Et pro tanto dicitur vnus fratꝝ celos. alius inferos possedisse.

Capitulum. XIII.

De signo cancri

c Ancer est signum aqueum femineum instabile nocturnū. dom⁹ lune. exaltatio iouis in. xv. gradu eius. in die venus est ei⁹ domus in nocte mars et luna participat cum eis. de triplicitate est quarta. Prima facies eius est veneris. secūda martis. tercia lune. Super corpus habet dominium super pectus. costas ⁊ pulmonē. et facit in corpore grossiciem. Nam a medio eius facit hominem grossum ⁊ incōpositum atq; rudem. superius vero subtilem. dentes curuos et tortos. Et vocatur domus patris ⁊ casarū vinearum ⁊ omniū que crescunt sup terram castroꝝ villarū et ciuitatū thesaurorum sepulture ⁊ hereditatū. De hoc dicit albu. v. gradu cancri occūbente. oritur capricornus et mutatur aer. in. x. gradu oritur orion ⁊ mutatur aer in caliditate in. xxix. gradu oritur feruēs canicula. et canis plenus apparet et fit magna ꝑturbatio aeris. Dicitur aūt cancer ꝑm Isi. Nam cancer est animal retrograduꝫ sic sol peragrans illam partem zodiaci que vocatur cancer facit retrogradationem in. viij. gradu cancri. Tunc etiaꝫ sol extollitur versus tumorem spere versus nostrum habitabile. et situm in terra q̄ nō potest plus extolli. ⁊ tunc retrograditur descendendo per signa inferiora vsq; ad capricornum.

Capitulum.XIIII

De signo leonis

Ignum leonis ꝑm misael est signum igneum masculinū fixum diurnū. domus solis ⁊ illius exaltatio. domus eius sol in die iupiter ꝛe nocte ⁊ saturnus ꝓticipat cū eis ⁊ ꝛe triplicitate est prima. Prima facies est saturni. secūda iouis. tercia martis. In homine cooperatur stomacho lacertis cordi ⁊ dorso. efficit hominē superius grossum inferius subtilem. magni animi. crura habentem subtilia. Domus aūt vocatur viliorū ⁊ nouoꝝ vestimentoꝝ liberoꝝ et honorum. De hoc dicit albu. In quarto gradu leonis aquarius ⁊ clion oritur. et fit aeris mutatio. in. xxx. gradu oritur cancer et occidit capricornus. Dicitur autē illud signum leo. quia leo fortissimū animal est maxime caliditatis ꝑcipue ex parte pectoris. ⁊ partis anterioris. sicut sol in trans illam partem signi acrius radios imꝑimit ꝯ in fine quādo ab illo signo exit. vt dicit Ysido.

Capitulum.XV.

De signo virginis

V Irgo est signum terreum frigidum mediocre nocturnuꝫ dom⁹ mercurij prima ⁊ est exaltatio mercurij xv. gradu eius. domus eius in die est venus in nocte luna. ⁊ mars ꝓticipat cum eis ꝛe triplicitate est scōa. Prima facies eius est solis. secūda veneris. tercia mercurij. Ex parte hominis habet in potestate ventrē ⁊ intestina. ꝓsonā pulcrā facit pulcros oculos. faciem ꝛecorā. ⁊ mitigat volūtatē. Dom⁹ est infirmitatis seruoꝝ ⁊ ancillarū ⁊ bestiaꝝ inconstantiā significat ⁊ mutationē ꝛe loco ad locū ⁊ ꝺ signū dicitur ẏgo. qꝛ ẏgo sterilis est ⁊ sine fructu. sic sol intrās illā ꝑtē zodiaci q̄ vocatur ẏgo suo calore humorē cōsumit ⁊ sic terrā a fructu sterilem facit.

Capitulum.XVI.

De signo libre

I Jbra ꝑm misael est signū aq̄uz masculinū instabile diurnū. domus veneris. prima exaltatio saturni. i xxi. gradu eius. domus eius ven⁹ ꝛe die saturnus. ꝛe nocte mercurius. ⁊ iupit⁹ ꝓticipat cum eis ꝛe triplicitate est tercia. Prima facies eius est lune. scōa saturni. tercia iouis. ꝛe corpe hominis regit inferiora ventris intestina ⁊ umbilicum. Domus est vxoris ⁊ nuptiaꝝ ꝓtentōis furti ⁊ rapine. De hoc albu. in. v. gradu libre. leo oritur ⁊ alterat ⁊ calefacit aerē in. xxij. gradu corona oritur et fit maxia ꝑturbatio aeris. xxxi. oriūtur hyades ꝑtim ⁊ fit maior ꝑturbatio aeris. ⁊ p⁹ orit⁹ virgo. Dicitur aūt hoc signū libra. ab instrumento ponderādi. quia sol existēs in illa ꝑte celi que ꝺr libra. dies cū noctib⁹ siles efficit ⁊ equales ꝑm Ysi.

Capitulum.XVII

De signo scorpionis

S Corpio est ꝑm misael signū aq̄uz frigidū fixum ⁊ nocturnum. Domus prima martis. nulli⁹ exaltatio. domus eius in die venus in nocte mars ⁊ luna ꝓticipat cū eis. ꝛe triplicitate est quarta. Prima facies est martis. secunda solis. tercia veneris. Et ꝑte hominis mēbris ꝛeseruit generatiuis renib⁹ ⁊ vesice. faciē ꝺat rubicūdā ⁊ paruā. capillos multos. oculos puos. crura lōga. pedes magnos ⁊ leuē facit hoiem ⁊ instabilem irascentem ac mendacē. dom⁹ ꝺr mortis ⁊ timoris. ꝛebili ⁊ labꝛis. dām ⁊ cōtentionis bellī caliditatis ⁊ igenij. De ꝺ albu. in. ij. gradu scorpionis stelle hyades oriuntur ⁊ fit magna ꝑturbatio aeris ⁊ tēpestas ⁊ post oritur taurus. In. ix gradu eius occidunt pliades ⁊ fit aeris serenitas. Dicit aūt signū illud scorpi⁹. quia scorpi⁹ est aial valde pūgitiuū cū cauda. filr sol exns in illa ꝑte zodiaci q̄ ꝺr scorpius cā est lesionis ⁊ pūctionis corpis humani. qꝛ tūc ꝛeclinans mun⁹ calefacit aera. vñ aer distempat⁹ in frigiditate cito ledit ⁊ pūgit corpus. vt di. Ysi.

Capitulu XVIII.

De sagittario

S Agittari⁹ ꝑm misael ē signū aq̄uz masculinū mediocre diurnū ex/

altatio caud in .iij. gradu. domus eius i die est sol, in nocte iupiter. saturn' ptici pat cũ eis. de triplicitate est prima. Pri ma facies eius est mercurij. secũda lune tercia saturni. Ex parte hoĩs disponit fe mora longas facit coxas ⁊ crura. faciem longã. ⁊ mentũ subtile. hoĩem facit pul criorez retro q̃ ante. capillos dat subti les. ventrẽ magnũ et in motu facit homi nem delectari. Dicitur domus itineris. fidei sapientie. magisterij ⁊ honoris ex magistratu sapientie astroꝝ ⁊ diuinatõ nis somnioꝝ. De hoc di. Albu. ij. gradu sagittarij cũ oriuntur pliades statim oc cidunt ⁊ oritur caput scorpij ⁊ fit valida turbatio aeris. viij. gradu hyades occi dunt ⁊ mutatur aer. Dicitur aũt sagitta rius istud signũ quia sicut sagittari' emit tit sagittas. sic sol existens in illa parte zodiaci ad nos emittit grandines plu uias atq; niues.

Capitulum. XIX.

De capricorno

c Apricornus ſm Mi. est signum terreũ. frigidũ. instabile. noctur num. saturni primũ domiciliũ. exaltatio martis est. in. xxviij. gradu eius domus ei' est de die venus. i nocte luna. ⁊ mars pticipat cũ eis. de triplicitate est secun da. Prima facies eius est bouis. secũda martis. tercia solis. In corpe hominis respicit genua subtilia dat crura corp' siccum faciem hispidã ⁊ hirsutam. Do mus vocatur dominij ⁊ honoris. regis ⁊ regni glorie ⁊ imperij. substantie furtim sublate. De hoc albu. In quarto gradu capricorni oritur cancer i. xxx. gradu oc cidit caput cancri ⁊ oritur caput capcor ni. Dicitur capricornus q2 caper est ani mal cornibꝫ petens supiora. sic sol exñs in illa pte zodiaci facit solsticiũ hyema le. ⁊ tũc incipit ascendere p signa versus arietem ⁊ versus cancrum.

Capitulum. XX.

De aquario

a Quarius ſm misael signum est masculinũ. fixum. diurnũ. domi cilium saturni. sed nullius est exaltatio. domus eius in die saturn'. in nocte mer curius. iupiter pticipat cũ eis. de tripli citate est tercia. Prima facies eius ẽ ve neris. secũda mercurij. tercia lune. dña ri dicitur tibijs hominis vsq; ad cauil lam pedis facit hominẽ gloriantẽ. multa deuastantẽ. pulcram facit faciem ⁊ colo ratam. ⁊ tybiam facit alicuius altera lõ giorem. Domus vocatur amicicie mer cati ⁊ fortune. redditus tributi. substan tie regis militis aut peditis. De ꝫ albu. In quarto gradu signi aquarij orit leo. in. xi. gradu regia stella ⁊ lampades occi dunt ⁊ mutãt aerem. ⁊ post capricornus ⁊ oritur caput aquarij. Dicitur autez si gnum istud aquarius ſm fabulas pincer na deoꝝ manibꝫ eoꝝ aquã fundens vn de tenet vrnaz. Et ideo tunc dicitur sol esse in aquario eo q tunc tpis cõdensat aer in aquas multas et fiunt pluuie pl' q̃ in alio tpe vt di. Isidorus.

Capitulũ. XXI.

De signo piscium

s Ignum piscium ſm misael est signum aqueũ. frigidum medio cre nocturnum. domicilium iouis. Sed exaltatio veneris in. xxvij. gradu eius. Domus eius in die est venus in nocte mars ⁊ luna participat cũ eis. de tripli citate est quarta. Prima facies eius est saturni. secũda iouis. tercia martis. De corpore hominis regit pedes amplũ dat pectus paruũ caput. florentem barbam ⁊ pulcram. album facit hominez. magni animi. rotũdisq; oculis. Vocatur autez istud signũ domus inimici asini. ⁊ equi ⁊ omnis bestie que equitatur. Et sig̃t la bores lamentationẽ ⁊ tristiciã. susurra tionem ⁊ dolositatez maliuolentiã ⁊ car cerem. De hoc albu. in. x. gradu signi pi scium ortus est v̄ginis in. xij. gradu che le. i. libra oritur in. xix. gradu oritur cã cer. in. xxiij. gradu orion ⁊ aquari' oriun tur. Dicit autẽ signũ istud pisciũ eo q tunc tpis fit generatio pisciũ ⁊ cõfrica tio quia calore solis ascendẽte ⁊ hũores dissoluẽte solent tũc pisces effundere se mẽ suũ. vt di. Isi. Has itaq;. xij. signoꝝ celi ꝓpetates ⁊ occultas v̄tutes ſꝫ astro

logos ⁊ eoꝝ iudiciū. huic opusculo inter serui estimās vtile esse legentibꝫ eoruꝫ nomina in scriptura breuiter ⁊ ꝑiter inuenire. quid de eis senserint antiqui. et quare eis talia nomīa imposuerūt astrologi syderū inspectores. Quia ꝟm istoꝝ xij. signoꝝ siue domoꝝ ortus ⁊ occasus et aspectus varios ⁊ mirādos. accidere dicunt in istis inferioribꝫ mutatōes. Superiora enī īmutāt ⁊ alterāt hec inferiora ⁊ in eis suas faciunt impꝛ̄ssiones. Per ista aūt. xij. signa mouentur ⁊ discurrūt planete que dicūtur sydera errātia. certis vt dicit Beda. spacijs discreta ab inuicem ⁊ distincta que dicūtur errantia nō quia errant cū certissimū habeāt motum ⁊ discursum. Sed ideo dicuntur errare. quia cōtra firmamentū cursum suum agere dinoscuntur. Et ideo de motu planetaꝝ ⁊ ipsoꝝ situ. ⁊ effectu aliq̄ sunt dicēda breuit̄ tā in generali q̄ꝫ ī special

Capitulū. XXII.

De duplici motu planetarum

Mouentur aūt planete duplici motu. s. naturali ⁊ ꝓprio id est ab occidente in orientē cōtra motum firmamenti. ⁊ motu alieno. s. ab oriente in occidentē ⁊ hoc raptu firmamenti cui⁹ violentia singulis diebꝫ ab ortu vsq̄ꝫ ad occasum rapiūtur. In motu autem naturali quo nitūtur contra firmamentū. quidā celerius quidā tardius. ꝑficiunt cursum suū. ⁊ hoc ꝓpter circulorum suoꝝ disparē quātitatē. Nam saturnus in quolibꝫ signo moratur ꝑ. xxx. mēses ⁊ cōplet cursum in. xxx. annis. Et iupiter morat̄ in quolibet signo ꝑ vnū annum ⁊. xij. annis complet cursum suum Mars morat̄ in quolibet signo. lx. di. et ꝑficit cursum in. ij. annis. Sol moratur in quolibet signo. xxx. di. ⁊. x. ho. ⁊ semisse ⁊ ꝑficit cursum suū in. ccclxiiij. diebꝫ ⁊ q̄drāte. Mercurius morat̄ in quolibet signo. xxviij. diebꝫ ⁊. viij. alij. vi. alij. xi. horis. ⁊ complet cursum suū in. cccxxxviij. diebꝫ. Venus morat̄ in quolibet signo xxix. diebꝫ ⁊ cōplet cursuꝫ suū ī. cccxlviij diebꝫ. Luna morat̄ in quolibet signo. ij. diebꝫ ⁊ dimidio ⁊. vi. ho. ⁊ bisse vni⁹. cōplet cursum suū a pūcto vsq̄ꝫ ad punctū in. xxxij. di. ⁊. viij. horis. Ex istarū autem septē stellarū ingressu ⁊ ꝓgressu ꝑ. xij. signa ⁊ egressu ab eisdem variant̄ ⁊ disponūtur oīa que in hoc mūdo inferiori generātur ⁊ corrumpūtur. vñ in li. Misalath ꝑbi legitur sic ca. i. Altissimus fecit mundū ad sil̄itudinē spere. ⁊ fecit circulū altiorē in circuitu eius volubilē et terrā fixā in eius medio nō declinantē ad sinistrā vel dextram. Et posuit alia elementa mobilia ⁊ fecit ea moueri per motum septē planetarū. ⁊ omnes stelle alie cooꝑantur planetis in suis oꝑationibꝫ ⁊ naturis. Unde ⁊ opus planetarū sil̄e est lapidi magneti ⁊ ferro. qꝛ sicut trahitur ferrū ab eo. ita omnis creatura super terraꝫ a motu planetarū afficitur. aptatio etiam ⁊ destructio fit motibꝫ ⁊ oꝑationibꝫ planetarū. Diuersificat̄ autem oꝑatio eoꝝ. ꝟm climatum diuersitatem aliud enī oꝑatur circa ethyopes. ⁊ aliud circa sclauos. vnde sicut dicit idē. ca. iiij Attendēda est planetarū coniunctio in ipsis signis. quia si plures fuerint cōiūcti ī signis aquaticis in reuolutione anni signat multitudinē pluuiarum. Si in igneis siccitatem ⁊ famē ex excessu caloris ⁊ siccitatis. si in aeris multitudinem ventorū. si in signis frigidis grauitatez frigoris ⁊ tꝑamentū caloris. Et iterum in eodem in. viij. ca. dicitur. Ex effectus signorum intendūtur in oꝑatōnibꝫ suis ex cōiunctione planetarum siue in bono siue in malo. quia si fuerint boni planete bonū ꝑtendunt. si fuerint mali cotrariū. Nam vt tradit idem. Planetaruꝫ sunt quidam masculini mali diurni. ponderosi. frigidi ⁊ sicci. s. saturnus. quidam boni masculini. diurni. tꝑate calidi et humidi sicut iupiter. mars vero masculin⁹ nocturnus. calorem et siccitatem generat. sol masculinus calorem ⁊ siccitatem operatur. venus femineus. nocturnus. inter caliditatem ⁊ humiditatez mediocris. mercurius vero tempate est nature diurnus modo masculinus modo feminius. vnde cito vertit se ad naturam illius cui coniungitur vt cum bonis bonus et cum malis malus vel mediocri/

bus similis efficiatur. Luna insup ē pla
neta femineus. nocturn⁹. frigidus ⁊ hu/
midus cum excessu. Et ideo ꝑm astrolo
gos planete aliqui in suis effectib⁹ sunt
boni. s. iupiter ⁊ venus. nulli eni nocent.
sed tam suos q̄ nō suos adiuuant et cu/
rant quātū pñt. Alij sunt mali. s. mars ⁊
saturnus. quia nō suis semper obsunt su
is tantuꝫ ꝓsunt. Alij vero mediocres. s.
sol. luna ⁊ mercurius. Nam suis bona in
gerunt. ceteris vero modo bonum modo
malum. ⁊ maxime ꝑm ꝙ bonis planetis
vel malis in diuersis signoꝝ domib⁹ con
iungūtur. nam cū bonis bona cum malis
mala. vt sepius operantur. Hi autē. vij.
planete maxime in generatōne habent
tam hominū q̄ animaliū potestatē. Un/
de ꝑm astro. ⁊ etiam Gal⁹. ⁊ alios peritos
medicos. Saturnus materiā cōceptam
in matrice. frigiditate ⁊ siccitate sua co/
agulat ⁊ cōdensat. iupiter autez secūdo
mense spūm ⁊ mēbra tribuit. tercio mē/
se mars subtiliat sanguinē et humores
cōdensat ⁊ ordinat ⁊ cōponit. sol in quar
to mense vitalē calorem ⁊ spūm epati ⁊
cordi tribuit. venus in quinto mense or/
gana sensibilia ⁊ officialia membra au/
res scꝫ ⁊ nasum et huiusmodi perficit et
disponit mercurius sexto mense omnia
corporis foramina et porosa membra vt
linguam ⁊ nares cōponit. luna mense se
ptimo suis limitib⁹ membra diuidit et
distinguit ⁊ ideo fetus tunc nascitur vti
lis et salubris. Si vero nasci distulerit
vsqꝫ ad octauū mensem. fetus tunc mo
ritur ⁊ hoc quia v̄tus saturni tunc iterū
redit. quia vtraqꝫ qualitate sua frigida
⁊ sicca fetum mortificat ⁊ astringit. no/
no autē mense regnat iterum iupiter. q̄
fetus calore suo tempato refouet ⁊ cu/
stodit. vnde ꝑtus tunc nascens vitalis
erit. similiter nascens in principio deci/
mi mensis potest esse salubris ⁊ vitalis.
quia tunc iterū regnat mars cui⁹ calore
⁊ siccitate mēbra nascentis roborantur.
Unde fetus caloris ⁊ siccitatis beneficio
egreditur iam robustus. Istas ⁊ mltas
alias habent planete ī corporib⁹ inferio/
ribus opationes generales ⁊ etiā spēa/
les. maxime quādo in suis domicilijs do
minant. Singuli eī planete habent do/
mos ꝓprias. vt di. Albu. Nam domus sa
turni prima ⁊ ꝓpria est capricorn⁹ ⁊ simi
liter aquarius. Domus iouis piscis et
sagittari⁹. domus martis aries ⁊ scorpi⁹.
domus veneris libra et thaurus. domus
mercurij v̄go ⁊ gemini. domus solis leo
domus lune cancer. In his. xij. domibus
siue signis septē planete dñant. ⁊ ꝑ eas
diuersis motib⁹ euagantes. nūc depmū
tur nunc exaltantur. In his aūt signis
mouētur planete duplici motu. s. accidē
tali ab oriente ad occidentē raptu firma
menti ⁊ motu naturali. ⁊ hic motus est
duplex primus scꝫ ⁊ scd̄us. Primus mo/
tus est circulus quē facit planeta in ꝓ/
prio circulo cui⁹ metas ⁊ terminos nun/
q̄ exit. Scd̄us motus est quez facit sub
zodiaco ⁊ habito respectu ad zodiacū sp
in equali tpe ⁊ per equale spaciū transit
Primus aūt motus planete ꝓprio fit in
circulo. qui dicitur ecentricus. sic dict⁹
eo ꝙ nō habeat terram pro centro. sicut
zodiacus habet terrā pro centro. Unde
circulus planete dicitur ecentric⁹ cuius
supficies cū per centrū terre transeat et
terram in duas medietates diuidat. cē/
trum tamē habet suū extra centrū terre.
⁊ iste circulus ecentric⁹ est duplex. s. defe
rens ⁊ equans. Nam planetis assignan
tur tres circuli. vt di. ptho. scꝫ equans et
deferens ⁊ epiciclus. Circulus deferens
est circulus planete ꝑ cui⁹ circūferentiā
semp mouetur epiciclus ipsius planete
dictus ideo deferens. quia defert circulū
epicicli. Circulus equans dicitur super
cuius centrum mouetur centrum epici/
cli planete vniformiter. etiā d̄r equans
quia in illo tenet planeta equaliter cur
sum suum. Epiciclus est quidam ꝑuus
circulus. quem describit planeta motu
corporis sui per cuius circūferentiā mo/
uetur corpus planete. vnde in superiori
parte sui epicicli mouetur ab occidente
in orientem in inferiori vero parte mo/
uetur ab oriente in occidentem. Et ido
patet ꝙ sol ⁊ alij planete in proprijs cir
culis mouentur et primis vniformiter
q̄uis in diuersis diuersimode mouean
tur. In istis itaqꝫ circulis diuersis tri/

plex motus planetarū est ab astrologis sapientissime dep̄hensus motus. s. directus stationarius ⁊ retrogradus. Directus est quādo mouetur directe a principio signi versus finem. Retrogradus vero dicitur quādo ecōuerso tendit a fine signi versus principiuz. Stationari⁹ autē est quādo stat quasi in medio ita q̄ nec principio videtur signi accedere neq̄ fini. fit autē directio semper in parte epicicli superiori. Retrogradatio semp̄ in parte inferiori. Statio vero fit in medio. cui⁹ diuersitatis ratio a p̄bis diuersimode assignatur. ista tamē retrogradatio in. v. solū planetis habet locū. nō autem in sole nec in luna. non enī sol neq̄ luna retrogradiūtur q̄uis ī epicicio moueantur. Et hoc ideo vt dicūt aliqui. q̄ radij solares sunt causa istius retrogradationis. Nam virtus radioꝝ solarium aliquādo illos repellit ⁊ facit retrogrados. quādoq̄ eos attrahit ⁊ sic eos quasi stare cogit vt di. Alphra. Alias causas assignat ptho. sed he nunc sufficiant. Recollige igitur ex predictis q̄ planete sunt stelle erratice per septem orbes distincte sicut situ sic virtute ⁊ effectu ad ī uicem differentes. sicut dicit Beda ī li. de naturis rerū. Sunt aūt stelle iste elementoꝝ īmutatiue. omniū generabiliū generatiue. ⁊ corruptibiliū corruptiue. Sunt etiam cōtrarietate sui motus impetus celestis corporis retardatiue. serenitatis ⁊ tempestatis cōcitatiue. sterilitatis ⁊ fertilitatis inductiue. fluxus maris ⁊ refluxus causatiue. Sunt etiā suarum qualitatū ⁊ virtutū inuicem participatiue. Nam vt di. Beda quādo aliq̄s planetarū alterius circulū ingreditur illius participat qualitatē ⁊ virtutem. permutuū etiam aspectū. ⁊ cōiunctionē sūt suarū qualitatuz ⁊ effectuū p̄mutatiue. Nam bonitas beniuole stelle per p̄ntiaz male remittitur. et econuerso. malignitas maliuole p̄ p̄ntiaz beniuole tp̄at. vt dicit Albu. ⁊ ptho. Sunt etiā insup̄ ex eoꝝ ordinata eleuatōe ⁊ dep̄ssione in orbibo ⁊ ex mutua circuloꝝ suoꝝ intersecatione stridoris et armonie generatiue. sic dicitur in li. de. v. substātijs. Et vt di. macro. Inter sperā saturni ⁊ lune om̄es ꝯsonātie musice inueniūtur. Cū sole micantes sunt sue luminositatis occultatiue a virtute solis īmutationis receptiue. Quāto habent altiores circulos tāto tardius sunt sui cursus cōpletiue.

Capitulū. XXIII.

De saturno

Saturnus est a saturando dictus cui⁹ vxor ops est dicta ab opulētia quā tribuit mortalibꝫ. vt di. Isid. ⁊ Mar. de quo dicūt fabule q̄ ideo depingitur mestissimus. quia a filio suo fingitur castratus fuisse cui⁹ virilia in mare p̄iecta venerē causauerūt. Est āt s̄m misael saturnus planeta maliuolus frigid⁹ ⁊ siccus. nocturnus ⁊ ponderosus ⁊ ideo in fabulis senex depingitur. Iste circulus a terra est remotissimus ⁊ tamē terre est maxime nociuus vnde p̄pter elōgationē a terra per. xxx. annos p̄ficit cursum suū. plus nocet retrogradādo q̄ directe p̄cedendo. Unde in fabulis fingitur habere falcē curuā. In calore etiam pallidus aut liuidus sicut plūbū. q̄ duas hz q̄litates mortiferas. s. frigiditatē ⁊ siccitatē ⁊ ideo fet⁹ sub ipsi⁹ dn̄io nat⁹ ⁊ ꝯcept⁹ vel morit̄ vel pessimas ꝯsequit̄ q̄litates. Nā s̄m ptho. in li. de iudicijs astrorū dat hoīem esse fuscū turpē iniq̄ opantē. pigrū grauē. tristē. raro hylarē seu ridentē. Un̄ di. idē ptho. Subiecti saturno ragadias. i. fissuras siccas sepi⁹ in calcaneis patiunt̄. glauci sunt coloris ⁊ liuidi. in capillis ⁊ in toto corp̄e aspi ⁊ īculti turpia ⁊ fetida nō abhorrēt vestimēta aīalia diligūt fetida ⁊ immūda. res diligūt acidas ⁊ stipticas q̄ in eoꝝ ꝯplexione hūor melācolic⁹ dn̄at̄. De h̄ saturno di. ptho. sub saturno sunt cap̄corn⁹ ⁊ aq̄rius. ei⁹ dn̄iuz ē ī libra. sed ī ariete regnū abstrahit̄. Sub eo ꝯtinet̄ vita edificiū doctrina ⁊ loc⁹ frigid⁹ ⁊ sicc⁹. In iudicijs sig̃t merorē ⁊ tristiciā. Color ei⁹ ē niger ⁊ plūbe⁹. ⁊ ē falsidic⁹: tn̄ q̄n ingredit̄ circulū iouis mīorat̄ malicia ei⁹ ⁊ mutat colorē ex vicinitate ipsi⁹. Cū ei sit naturalit̄ plūbe⁹ ex claritate iouis cui ꝯiūgit̄ efficitur cādid⁹ atq̄ clarus. vt di. ptho.

Capitu. XXIIII.

De ioue

i Upiter qui ꝑm errorē gentiliuꝫ ⁊ fictiones poetaꝝ summꝰ deoruꝫ fuit pater. planeta ē beniuolꝰ. calidus et humidꝰ. diurnꝰ ⁊ masculinꝰ. in suis q̄lita tibꝫ tpatꝰ in colore ē argenteꝰ. candidus clarꝰ ac blandꝰ. Et ideo in circulo iouis cām felicitatis antiq̄ pħi posuerūt. vt di cit mar. Istiꝰ iouis circulꝰ saturni circu lo imediate ē ꝯiūctus. Et ideo ꝓpter alti tudinē circuli sui. xij. ānis pficit cursum suū. Hic bonitate sua repmit maliciā sa turni. qñ iupiter in supiori pte sui circu li. circulo saturni est ꝯiūctus. ⁊ ideo fin gitur a poetis patrē suū a regno expulis se. vt di. Mar. ⁊ Isi. qꝛ pñtia sua repri mit maliciā saturni naturalem. Hic ad iunctus planetis bonis. bonas ⁊ vtiles facit impssiones in istis inferioribꝫ ele mentis. Et ideo dicunt astrologi q̄ i cor pore hominis coopatur ad pulcritudinē et honestatē. pulcrū eni dat colorē niue um ⁊ rubore pmixtum. pulcros dat ocu los ⁊ pulcros dētes ⁊ pulcros crines bar bamq̄ rotūdam. vt dicit ptho. Preest eī aeri ⁊ sanguini. ⁊ sanguinee cōplexioni De hoc dicit ptho. Sub ioue sunt sagit tarius ⁊ piscis. ⁊ sunt domꝰ eius. regnat ī cancro ⁊ ī capricorno discessus regni eiꝰ Sub ioue ꝯtinētur honor. diuicie. opti mū indumentū. In iudicijs astrologoꝝ significat sapientiā ⁊ rationē. ⁊ est veri dicus vt quādo apparet in ascendente si gnificat ꝑm astrologos reuerentiaꝫ ho nestatē fidem ⁊ disciplinā. et erit finis ad saluationē sic omniū signoꝝ cōfortat bonitatē ⁊ sig̃t in eis bonū quādo in eis inuenitur. nisi in duodecimo. vbi dicūt significare iouē seruitutē. pauptatem ⁊ tristiciam. ex parte quadrupedū ⁊ mero rem ex parte familie ⁊ seruoruꝫ. vt dicit Ptho. et Misael.

Capitulum. XXV

Natura de marte

m Ars deus belli a gentibꝫ putaba tur. Est eni planeta calidus ⁊ sic cus. masculinus ⁊ nocturnus vnde p̄est colere ⁊ igni. ⁊ colerice cōplexioni. ⁊ dis ponit ad audaciā ⁊ animositatē ⁊ appeti tum vindicte. ꝓpter qđ deus belloꝝ voca batur imediate sequit̄ iouem ⁊ p̄cedit ve nerē. Et ideo ex vtriusq̄ stelle beniuole vicinitate eius nociuitas tpatur. In co lore est fulgidꝰ siue rutilās sicut ignis vt di. mar. Uñ ⁊ maiorē vim habet calefa ciendo q̄ꝫ alij planete vt di. idē. Hic pla neta ꝑm ptho. disponit in homine ex pte corporis ad longitudinem ⁊ gracilitatē. ⁊ hoc rōne caloris ⁊ siccitatis. sed hoc ē in iuuentute. Nam in senectute ex calore cōsumēte ⁊ siccitate ꝯtrahente. disponit ad curuitatē ex pte mentis disponit ad mobilitatē animi ⁊ leuitatē. ad irā ⁊ ani mositatē ⁊ alias colericas passiōes dispo nit etiā ⁊ abilitat ad igneas opationes sicut ad ferrarios ⁊ furnarios. sicut satur nus ad terrā cultores ⁊ grauiū ponderū portitores. ⁊ iupiter econuerso ad artes leuiores. facit eni abiles vt sint orato res trapezete. i. cambitores. ⁊ argēti tra ctatores scriptores ⁊ hmōi. vt di. misa. ꝑm ptho. etiam sub marte sunt hec signa scorpius aries et sunt domꝰ eius regnat in capricorno. sed in tauro est discessus regni eius. Sub ipo ꝯtinetur p̄liū. car cer ⁊ inimicus ⁊ significat irā ⁊ celerita tem ⁊ furorē. ⁊ est rubeus falsidicꝰ ⁊ dolo sus. morat̄ in quolibet signo. lx. di. ⁊ xvi ho. in. ij. annis ꝯplet cursum suū.

Capituluꝫ. XXVI

Natura de venere

v Enus qui ⁊ lucifer dicit̄ est pla neta ꝑm misael beniuolus femi neus nocturnus in suis qualitatibꝫ. s. in calore ⁊ humore tpatus. Hic planeta ex cedit solus zodiacū in duabꝫ partibꝫ. vt di. beda. ⁊ est dictus venus. qꝛ sua quali tate calida vel humida dicit̄ venerei hu moris vel amoris excitatiuꝰ ꝑm Isi. Sē per cōcomitat̄ solem vel p̄cedit ⁊ tunc di citur lucifer. vel sequitur ⁊ tūc dicit̄ vesp vt di. Beda. Colorē habet candentē ⁊ re fulgentē electro similem. vt di. mar. In ter omnia eī sidera gaudentiꝰ fulget vñ et iubar dicitur. eo q̄ iubar radiosi lu minis a se emittit. ꝓpter qđ ⁊ vmbrā fa

cit. Qñ aura multũ est serena diem ⁊ solis ortũ imediate ãnũciat ⁊ p̃cedit. Qñ est in eodẽ signo cũ sole a claritate solis absorpt⁹. se tũc tp̃is nõ ofidit. qñ venus est altior mercurio tunc est illo segnior motus eius et ecõuerso cũ ẽ inferior tũc est celerior vt di. macr. In tribꝰ semitonijs soli occurrit. vt di. mar. ⁊ maliciam deprimit. vt dicit ptho. Ex p̃te corporis disponit ad pulcritudinẽ ⁊ ad voluptates in tactu. in olfactu. i gustu. ⁊ in cãtu. Uñ facit esse cãtores ⁊ musicoꝝ amatores ⁊ specieꝝ ꝯfectores. aurifices ⁊ vestium muliebriũ inscisores. vt ait mis. ⁊ dicit ptho. Sub venere inq̃t sunt libra et taurus. ⁊ sunt eius dom⁹ ⁊ regnat in piscibus. ⁊ in virgine deficit regnũ ei⁹. et abscedit. Sub ipso continetur via ⁊ amor et amicicia ⁊ p̃egrinus. ⁊ signat lucrum et gaudiũ. ⁊ est veridicus ⁊ morat̃ in quolibet signo. xxix. diebꝰ. ⁊ complet cursum suũ in. ccc. et. lxviij. diebꝰ.

Capitulũ. XXVII

De mercurio

Mercurius ꝑm misael. est planeta temp̃atus. nocturnus. modo masculus. modo femininus. cito enĩ se vertit ad naturã illius cui adiungitur vt cum bonis bonus. cũ malis malus. cum mediocribꝰ mediocris vel maliuol⁹ efficiatur. Unde ⁊ in superiori parte sui orbis. al's obsidis miscet qualitates suas cum qualitatibꝰ veneris. ⁊ ideo fingitur a poetis ꝙ cũ ea fuerit fornicatus. vt dicit Isido. ⁊ dicitur mercuri⁹ quasi medi⁹ currens. quia quasi medius est ꝑm Bedam inter venerẽ ⁊ solem. vnde in superiori parte sui circuli cõiungitur cuꝫ venere. in inferiori vero cõuenit cum sole Circulus etiã suus in superiori parte intrat circulũ veneris. in inferiori aũt parte intrat circulũ solis. Quãdo est in superiori parte sui circulus medius videt̃ et minus a sole obscuratur. Aliquando etiam ante solis ortum aliquãdo post occasum splendet. ⁊ ideo ab aliquibꝰ vesperus nũcupatur. Aquis dicitur domina/ri. vnde Lucanus loquẽs de mercurio dixit. Quãtum domin⁹ p̃cussit aquarum. Dicitur etiã a poetis deus eloquẽtie et sapientie. vnde ꝑm ptho. Mercuri⁹ dat esse studiosos ⁊ scientie numeroꝝ amatores. disponit enĩ ⁊ abilitat ad scientiã et vsum calculi ⁊ cõputationis. Et ideo dicitur fuisse deus mercatoꝝ. quia mercatoribꝰ cõputatio summe necessaria ẽ. Dicitur aũt deus palestre. vt di. Isid. eo ꝙ cũ sole luctatur. quasi volens eum sup̃are. Semper enĩ iuxta solem graditur. nunq̃ plus distans q̃ per. xxx. gradus. vnde raro videtur. quia semp̃ fere sub radijs solaribꝰ occultatur. Et ideo propter calorẽ solis fuscus depingitur. ⁊ propter suam celeritatẽ cursor deoruꝫ in fabulis nũcupatur. quia nunc cum sole. nunc ante. nũc post graditur. Quãdo solem p̃uenit radijs solaribꝰ proxim⁹ stare videtur ⁊ dicitur stationarius. Quãdo aũt seq̃tur videtur retrograd⁹. vt di. Macrobius. ꝑm ptho. aũt sub mercurio sunt gemini ⁊ virgo ⁊ regnat in virgine sed in piscibꝰ regnum abscedit. Cum sole semp̃ morat̃ vno signo ante aut vno post. Sub mercurio cõtinetur fortuniũ negociatio furtũ. significat rationẽ ⁊ sapientiã ⁊ est albus. cum beniuolis beniuolus. et cum malis malus. moratur in vnoquoq̃ signo. xxviij. di. et. vi. horis. et in. cccxxxviij. di. complet cursum suũ. hucusq̃ ptho.

Capitu. XXVIII.

De sole

Sol ꝑm Isi. quasi solus lucẽs dicitur. eo ꝙ sit fons totius lumis cui⁹ radiatõe sup̃iora ⁊ inferiora illustrãtur. Est ãt sol ꝑm misalath. planeta fortunat⁹ ex se. sed p̃ ꝯiunctõ eꝫ aliqñ fit malus masculin⁹ diurn⁹ calid⁹ ⁊ sicc⁹. Sol eĩ omnia viuificat. ⁊ rebꝰ omnibꝰ vitaꝫ speciem ⁊ formã admistrat. Nã vt di. idem Sol omnibꝰ luminaribꝰ celi maior est ĩ quantitate ⁊ in dignitate ⁊ in claritate. qꝛ magis calcati ⁊ ꝯp̃ssi lumis est. Maior ẽ etiã i ptãte ⁊ effectuũ multiplicitate. Maior ẽ etiã in mot⁹ vniformitate. qꝛ semp̃ mouet̃ motu directo in circulo ꝓprio sub zodiaco mediũ sp̃ tenens locũ trãsit eĩ recte circul⁹ su⁹ p̃ mediã lineã zo

diaci cui⁹ metas ⁊ terminos nõ transcẽ/
dit sol. ⁊ ideo ei⁹ motus in circulo suo ꝓ
prio est vniformis. q̃uis respectu alioꝝ
moueri dissilr aliqñ videat. Circul⁹ quo
q̃ solis sicut et zodiac⁹ distinguit ꝑ. xij.
spacia siue signa quoꝝ qdlibꝫ ꝯtinet. xxx
gradus ⁊ q̃libet gradus. lx. minuta. ⁊ qdli
bet minutũ. lx. scda. Et qñ sol recedit ab
vno pũcto circuli sui ⁊ reuertit in eundẽ
transit ꝑ. xij. signa. ⁊ iste transit⁹ cirrulus
anni vocat nec in die naturali perfecte
transit gradũ vnũ ꝓut ꝯputat albu. sed
transit. lix. minuta. viij. scda al's scrupu
la. Ita q̃ de illo sexagesimo minuto re/
manẽt duo scda imptrãsita. Unde tãtuꝫ
deficit q̃ in vno die naturali non ꝑficit
gradũ vnũ. Sol igitur motu suo ordina
to ⁊ impturbato cursu ordinat ⁊ perficit
vniuersa. vñ Ambro. in examerõ. sic no
bis describit ꝟtutes ipsius solis dicens
Sol est ocul⁹ mũdi iocũditas diei. pul/
critudo celi. mẽsura tꝑm virtus ⁊ vigor
omniũ nascentiũ dñs planetaꝝ decor ⁊
ꝑfectio omniũ stellaꝝ. Idem etiã dicit
mar. Sol inq̃t est fons mentis. i. memo
ria ratõnis. principiũ lucis. rex nature.
mens mundi. fulgor olympi. moderator
firmamẽti. Ideo enĩ mouet contra fir/
mamentũ vt moderet ⁊ tꝑet motũ suuꝫ
ideo dicit splẽdor olympi. vt di. macro.
in li. ciceronis. diffinitio fuit platonis
oim sperarũ lumen esse a sole. Dicit enĩ
plato in thimeo. Ingeniauit deus rerũ
cõditor lucem clarissimã quã solem vo/
camus cui⁹ splẽdore celũ ⁊ inferiora om
nia illustrãtur vt numerus existeret om
niũ animantiũ. Et in li. de elementis di
cit Aresto. Sol inquit habet lumen pro
prium. stelle vero vel luna lumen a sole
acquisitũ sicut quãdo a candela speculũ
ei oppositũ illuminatur. Ide di. mar. q̃
sol in medio signiferi incedẽs. bissenos
radios emittit ex se quibus superiora ⁊
inferiora illustrantur. De his autẽꝫ so/
lis mirabilibꝫ vel virtutibꝫ dicit beatus
Dio. in li. de di. no. ca. v. sic. Sensibiliuꝫ
essentias ⁊ qualitates. multas quidem
et discretas existentes ipse sol vn⁹ ens
et vniformis ⁊ illuminans lux renouat
nutrit. custodit et perficit et discernit.
vnit ⁊ refouet. fecũda facit auget mutat
collocat. plantat. renouat ⁊ viuificat eti
am oĩa. vnde ex ipsis verbis manifestat
ꝓprietas ipsius solis. in ꝓpria natura et
in suo effectu. in substãtia enĩ seu essen
tia sua summã habet simplicitatẽ. Non
enĩ habet ex dissimilibꝫ vel ex cõtrarijs
partibꝫ cõpositionẽ substãtialẽ sicut in
feriora elemẽta. vel elemẽtata. sed oĩmo
dam habet simplicitatẽ in sua natura et
vniformitatẽ. ⁊ ideo habet ꝑpetuã ĩ sub
stantia ꝑmanentiã ⁊ incorruptibilitatẽ
quia cõpositio ex cõtrarijs principiũ est
corruptionis. vt di. aresto. ⁊ ex hac sim/
plicitate summã habet ꝑm substantiã le
uitatem. Nam partiũ materialiũ cõpa
ctio est principiũ ⁊ causa grauitatis. ⁊ ex
hac leuitate habet corpus solare ad mo
tum abilitatem. Leuia enĩ ad motũ sũt
facilia ⁊ maxime sunt agilitatis. Ex sub
stantie aũt sue subtilitate et mobilitate
summã habet actualitatẽ ⁊ virtutem. q̃
quãto res est simplicior tanto ad diuer
sos actus naturaliter est potẽtior. Et iõ
cõuenienter di. dyo. q̃ sol vniformis est
lux illuminãs ⁊c. Nam virtutẽ habet il
luminatiuã. q̃ in suo lumine nunq̃ defi
cit. q̃uis eius lumen vel ꝑ terre vel ꝑ lu
ne interpositionẽ nobis aliqñ auferri vi
deatur. Habet etiã virtutẽ renouatiuaꝫ.
Nã poros terre apit ⁊ virtutẽ latentem
in radicibꝫ ad actu ꝑducit. ⁊ terre supfi
ciẽ herbis frondibꝫ ⁊ floribꝫ renouat ⁊ re
uestit. Per subintratõẽꝫ enĩ virtutis so
laris penetrantis ad interiora terre hye
mali tꝑe qdammõ antiquata annis sin
gulis virore ⁊ pulcritudine renouantur.
Item virtutẽ habet nutritiuã. q̃ ad in
teriora radicuꝫ ⁊ seminũ solaris radius
subintrans calore suo humiditatẽ terre
dissoluit ⁊ vi sua attractiua qd semini ⁊
radici est simile de illa attrahit ⁊ illud ĩ
nutrimẽtũ terre nascentiũ ꝯuertit. Itẽ
virtutẽ habet inferioꝝ cõseruatiuã ⁊ sal
uatiuã. Nam elemẽta ꝓpter ꝯtrarietatẽ
et mutuã repugnantia quaꝫ habent int̃
se ad inuicem se destruerent. nisi ꝑ virtu
tis celestis influentiã ꝯciliarent ⁊ sic in
esse debito saluarent. vt di. Alexã. Itẽꝫ
ꝟtutẽ hꝫ ꝑfectiuã. q̃ calor elementaris

incipit agere in generatione corporum
⁊ calor solaris ꝑficit ⁊ producit vsq̃ ad
debitum cõplementũ. vt di. alexander.
Item virtutẽ habet discretiuã. Naz co
lores ⁊ rerũ species ⁊ figure que in tene
bris sunt cõfuse. per p̃sentiam solaris lu
minis agnoscuntur ⁊ ab inuicem discer
nuntur. Item virtutẽ habet vnitiuã. et
hoc est per se ⁊ per accidens. Per se. quia
vnit ⁊ cõciliat ⁊ cõcordat planetas ĩ suis
effectibꝫ. cõciliat etiam sibi cõtraria ele
menta. vnde ꝑm mar. ⁊ macro. Sol me
dius est inter planetas quia ad armo/
niam celestem ꝑficiendã hoc facit sol in
suo circulo. quod facit media cordula ĩ
musico instrumento. Per accidens etiã
vnit omogenia sicut ⁊ dissoluit ethero/
genia ꝑm enĩ naturam in quã nunc ag/
gregat nunc dissoluit. Item virtutẽ ha/
bet fecundatiuã. vim enĩ generandi ⁊ va
rias species ꝓducendi confert istis infe
rioribꝫ. homo enĩ generat hominez ⁊ sol.
vt dicit ꝑbus. quia nihil fructificat ne/
q̃ crescit vbi solis radius non attingit.
Item virtutẽ habet cõfortatiuã ꝑm enĩ
solis ascensum super nostrum orizontẽ.
virtutes animaliũ fortiores efficiunt ⁊
vsq̃ ad medium celi augmentãtur. ⁊ in
eius declinatione vsq̃ ad occasum. pro
pter eius elongationẽ. debilitantur cor/
pora in suis virtutibꝫ ⁊ quasi in somnuz
resoluũtur. vt patet in floribꝫ qui apiun
tur. in ortu solis qui ĩ occasu marcescũt
qd̃ãmõ ⁊ claudunt. vt di. alexã. Itẽ v̄tu
tem habet temporꝫ ĩmutatiuam ordinati
uam ⁊ distinctiuã. qꝛ descẽdens ꝑ signa
australia. efficit dies breuiores. ascẽdẽs
vero ꝑ signa septẽtrionalia efficit lõgio
res. Immutat etiã ipsos dies. qꝛ sol lu
cens sup terrã diẽ facit. Et ꝑm diuersã
dispositõez solis dies diuersaz ĩmutatio
nẽ recipit. Nã primo rubet in mane de/
inde lucet in tp̃e hore tercie. feruet ĩ me
ridie. pallet in vesp̃e. Vñ ⁊ q̃tuor equos
fingit habuisse quorꝫ prim⁹ fuit erithe⁹
id est rube⁹. scd̃us arithe⁹. i. splendid⁹. t̃
cius lãpades. i. ardẽs. quart⁹ philoge⁹. i.
amãs terrã. vt di. beda. Sol etiã vt di.
beda. si fuerit maculosus vel sub nube la
tens pluuialẽ diẽ p̃sagit si rubeat. si vero
palleat tẽpestuosuz. Si vero clar⁹ in me
dio videat ita vt in medio fulgẽs radi
os emittat v̄sus austrũ tempestatẽ desi/
gnat humidã ⁊ ventosam. Si pallid⁹ de
cidat in nubes nigras ventũ aq̃lonarem
p̃nũciat. vt di. Beda. Itẽ virtutẽ habet
inferioꝝ informatiuã. Nam vt di. Isid.
ꝑm eius elongationẽ ⁊ ꝓpinquationẽ. fa
cies hoĩm ⁊ aĩaliũ corpa vigore ⁊ colore
disponunt. vñ dicit mar. Solis cõstella
tione hoĩes pulcros ⁊ agiles esse. Et ido
in fabulis cũ pennatis vestigijs depingi
tur ⁊ facie puerili. ꝓpter qd̃ etiam phebꝫ
id est pulcer dict⁹ est. Dic̃ ptho. Sol fac̃
hoĩem corpulentũ facie pulcrũ ⁊ colora
tum ⁊ magnoꝝ oculoꝝ et abilitat ad oĩa
opa auri si fuerit in exaltatõe sua. Si v̄o
in casu ad omnia opa eris abilitat ⁊ di/
sponit. Itẽ virtutẽ habet putrefactiuaz.
Radioꝝ enĩ suoꝝ dispsione subtiliat ae
rem ⁊ disgregat ⁊ ꝯsumit vaporẽ inficiẽ
tem aerẽ ac dispgit ⁊ fugit aurã pestilen
tem. Item cũ nõ sit substãtiue calid⁹ vir
tutem habet calefactiuã. inflamatiuã et
vritiuã. ⁊ hoc fit ex motu radioꝝ ⁊ eorũ
cõfractione ac cõcursu in supficie obie/
cti corporis maxime si obiectũ corp⁹ spe
culare fuerit ⁊ politũ vt dicitur in perspe
ctiua. Item virtutẽ habet attractiuã ca
lore enĩ suo attrahit a mari fumos ⁊ va
pores ⁊ eos tandẽ condensat in nubes. ⁊
sic condensatos resoluit eos. nũc in gran
dines. nunc in pluuias. nunc in niues.
Unde ꝑm Marc̃. dicitur fabulose q̃ sol
fuit iuxta mare occeanum ab ethiopibꝫ
cum alijs dijs ad epulas inuitatus. Pu
tauerunt enĩ antiqui solem aquis occea
ni nutriri ⁊ attractos vapores in ipsius
nutrimentum conuerti ⁊ ideo dicunt an
te impetuosam pluuiam calorem prece/
dere vehementem. Quod fit propter ni
miam attractionem vaporis ex forti im
pressione caloris radiorum in ventre si
ue in cõcauitate nubis. vt dicit Aresto.
Item viuificatiuã habet virtutẽ qd̃ pa
tet per hoc q̃ nihil potest viuere vbi non
potest attingere virtus solis. Et ideo di
cit ptho. in eodem li. Sub sole est leo et
est domus eius. ⁊ regnat in ariete ⁊ in li
bra discedit. ⁊ sub ipso cõtinent species.

lucrum. fortuna ⁊ heres. ⁊ significat animam ⁊ spiritum. ⁊ est color eius albus ⁊ rubeus ⁊ est veridicus ⁊ complet cursum suum diebꝫ. ccc. et. lxiiij. et. vi. horis. Unde inter omnes planetas maxime disponit animalia ad animationē ⁊ viuificationem. Item cū sit maxime quātitatis ⁊ velocissimi motus sue velocitatis ⁊ magnitudinis est occultatiuus. Cum eī sit octies maior tota terra. vt dicit macro. Propter altitudinem sui situs vix bipedalis videtur. Ex autē incōpabiliter sit maior q̄ꝫ apparet patet ex hoc ꝙ maior videtur in ortu suo ⁊ occasu quādo a nobis maxime elongatur q̄ꝫ in pūcto meridiei quādo nobis appropinquat vñ patet ꝙ in ipsius aspectu decipitur visus nr̄ Et hoc apte declaratur in ipsius motu. quia cōtinue mouetur velocius q̄ꝫ sagitta. ⁊ tamen moueri in aliquo non videt̄ pre nimia claritatis intensione ⁊ excessu. sic ⁊ eiꝰ quantitas sic ⁊ motꝰ velocitas subterfugit visum nostrū. Et ista de ꝓprietatibꝫ solis dicta nūc sufficiant.

Capitulū. XXIX.

De luna

Luna dicitur quasi luminuz vna id est principalis et maxima. qꝛ corpori solari in magnitudine et pulcritudine est similima. vt dicit Isido. Luna est vt dicit Ambro. in exameron. decor noctis totius mater roris. humoris ministra. dominatrix maris temporꝝ mēsura. emulatrix solis. mutatrix aeris lumen a se non habens. sed a plenitudine solis mutuans ⁊ acquirens. que ꝑm appropinquationem vel elongationem a sole formam suscipit ⁊ figuram. Carens itaqꝫ luna proprio lumine. est a fontali plenitudine solis luminis receptiua. Unde dicitur in libro element. aresto. ꝙ luna semp in medietate sui a sole illuminatur ⁊ lumen receptum reflectit in terram. Naturam enim similem habet speculo. quia proprio calore carens. lumen recipit ab alio et quanto soli plus appropinquat tanto plus de suo lumine perdit ex parte terre. sed claritatem quā perdit ex parte inferiori nullo modo ꝑdit ex parte celi. imo tanto plus ex parte supiori illuminat̄. vnde quādo soli cōiungitur nihil luminis ad terrā dirigit. sed ex parte celi in plena illuminatōne permanet ⁊ persistit. Et econuerso quando soli opponitur tota ad terrā et non ad celum illuminat̄. vt di. Beda ⁊ Macro. Item luna est figure ⁊ forme sue mutatiua. diuersas enī facies sui luminis oñdit ad terram. quia nūc arcualem nunc circularem aspectibꝫ hominū se ostendit nunc monoydos. nunc dictotomos nūc amphitridos. nūc pansilenos. Monoydos autem est. quādo est prima ⁊ apparet cornicularis. Dictotomos dicitur quasi per mediū secta quādo est octaua. Amphitridos est. quādo de sua plena rotunditate est dubia. s. quando est. xi. vel. xij. Pansilenos est. quando ex toto est plena. s. quando est. xiiij. Item luna triplicis status est ostensiua. quia aut est cum sole. i. in cōiunctione quando accendit̄ aut a latere quando scꝫ a sole recedit vel quando ad solem reuertitur. aut in plena oppositione quando scꝫ totaliter soli opponitur. Quando aūt a sole primo recedit apparet corniculata ad modum arcus. cornibꝫ semper ꝟsis ꝟsus ortū. Qñ vero iterum appropinquat ad cōiunctōꝫ recipit eandem formā. sed ꝟsis semper cornibꝫ ad occasum In parte autē auersa a sole semper apparet vacua. sed in parte ante ad solē versa lumine repleta. Itē luna est omnium humorum augmentatiua. quia per occulta nature spiramina. fluxus ⁊ refluxus augmentatur. Unde in eius detrimento in ossibus medulle. cerebella in capitibus et humores ī corporibus diminuūtur et eius incremento multiplicant̄. Unde eius defectui omnia compatiuntur ⁊ eius decrementum inferiorum est detrimentū. vt di. mar. Item aquarum maris est attractiua sicut enī adamas trahit ferrum post se. sic luna mouet ⁊ trahit post se occeanū. Unde in suo ortu intumescit mare ⁊ crescit ex parte orientali. ⁊ decrescit ex ꝑte occidentali. Et econuerso quādo est in occasu. crescit mare ex ꝑte occidentis ⁊ decrescit ex ꝑte oriētis. Scdm qđ luna plꝰ vel

minus proficit in lumie. sic plus vel minus in suo fluxu se extendit vel retrahit ipsum mare. vt dicit Mar. Macro. etiam in li. ciceronis. Occeanus in incremento lune retinet modum istum. Primo enī die crescentis lune fit copiosior solito. ⁊ abūdat in summo. Sed secūdo minuitur ⁊ sic descendit vsq; ad. vij. diē deinde iterum crescit per. vij. dies. itaq; in. xiiij. die est iterum plena in summo: vnde ⁊ ī nouilunio semper est mare plenissimum ⁊ etiam in plenilunio. Itē luna est roris in aere generatiua. vim enī sue humiditatis aeri imprimit ⁊ aerem insensibiliter īmutans in ipsius superficie rorem gignit. Manifeste enim videmus quia quāto est luna estiuali tempore serenior tanto abūdantius ros super gramina se ostendit. Item luna est int' planetas breuissimo tempore sui cursus cōpletiua. breuissimū enī habet circulū. ⁊ ideo infra spacium. xxviij. dierum per omnia signa zodiaci euagatur. vt dicit ptho. Sub luna est cancer ⁊ cancer ē domus eius. regnat in cancro. sed in libra discessus regni est. ⁊ est planeta frigid⁹ et humidus cum excessu femineus. nocturnus. moratur aūt in quolibet signo duobus diebus ⁊. vi. horis ⁊ bysse. et in xxviij. diebꝰ cōplet cursum suum. Item luna inter omnes stellas erraticas ē magis in incerto ⁊ in vago motu siue cursu ꝓcessiua. Nam propter breuitatē sui cursus. nūc sub sole. nūc supra. nūc ante: nūc retro euagatur. Et cū sol circuit per circulos australes inferiores luna peragit circulos boreales supiores. Nunc luna supina ē velut nauicula sursum habens cornua versus terrā inclinata. quādo vero decrescit est erecta. vt di. Beda. Item quādo luna recto diametro inter nos ⁊ solē est interposita. solet eē eclips. id est defectus solis causatiua. Ista aūt defectio nūq̄ potest accidere scdm naturam nisi in ꝯiunctōne solis ⁊ lune quando de nouo accenditur. ⁊ ipa ꝯiunctio in linea ecliptica celebratur. Hoc semp ē quādo sol est in capite draconis. ⁊ luna in cauda vel ecōuerso. Vñ albu. in li. de motibꝰ planetaꝝ. Si luna int' nos ⁊ solem obuiat. defectuꝫ radioꝝ solis nobis facit in capite vel in cauda draconis. q̄d autem sit cauda draconis. quid caput post dicetur. Item luna ꝑ interpositionē tumoris terre inter se ⁊ solem. defectus sui lumīs ē passiua. vnde mar. ī li. astro. sic dicit. Luna ascendens vel descendēs in solarem lineā incidit si fuerit tricesima. Quādo ex toto soli est subiecta obscuritatē solis terra facit. sed istum defectum nō singulis mensibꝰ facit. quia nō semper in eadē linea que inter solē ⁊ terraꝫ dyametraliter est opposita solari corpori se opponit. Idē vero defectus fit lune. cum luna soli fit totaliter opposita. s. quādo est. xv. Si enī directe fuerit tunc sol sub terra emittit. sol vmbram tumoris terre in lineā sibi oppositā quā si corpus lune intrauerit. ꝓpter vmbrā terre interpositā inter se ⁊ solem a suo lumine tunc priuatur. Quia ergo singulis mensibus luna plena nō fit in linea ecliptica que est vmbre interpositio. ideo singulis mensibꝰ luna suo lumie nō priuatur. Item luna est q̄nq; cuiusdā obscuritat' ⁊ obnubilatōnis in se ꝯtentiua ⁊ hoc ex proprij qualitate corpis que naturalit' ē obscura cū lumen ex se nō habeat sed a sole. vel vt dicūt aliqui illa obscuritas ē ex vmbra terre. ex qua quedam linea resultat in corpe lūari que ipsi⁹ lumē in ꝑte obfuscat. ⁊ hoc fit maxime q̄n ad terram appropinquat. ex cui⁹ vicinitate et nebulositate cōtrahit quasdā sordes. vt dicit mar⁹ Quādo v̄o ad altiores ascendit circulos clara ⁊ mūda ⁊ nullis maculis obnoxia tunc videt'. vt di. idē mar. Item luna est mutatōnis tp̄m significatiua. Nam vt di. Beda. Si luna in p̄ncipio rubeat vt auruꝫ ventos oñdit. si in summo ei⁹ corniculo maculis q̄busdam nigrescit. pluuiosuꝫ mēsis exordiū p̄tendit. Si v̄o nigrescit in medio. plenilunīū serenū p̄tendit. cū vero in nocturna nauigatione scintillat ad remos in breui tempestas futura erit vt dicit idē beda. Itē luna ī celesti armonia ē grauissimi soni emissiua. vt di. macro. In circulo eī lūe fit grauis son⁹ sic in spera celesti acut⁹ est. ex ordinatissimo eī sono ex stri

ꝛre motus oꝛbiũ generato dulciſſimꝰ vt dicatur fit ꝯcentus. Itẽ luna eſt fecũ ditatis terre ſemĩb miniſtratiua. ꝑeſt eni ſemĩb que ꝓficiũt ex roꝛe qui ꝛe coꝛ pore lune cadit. vt di. idem. Et ideo ſm fabulas oꝛ ꝓſerpina. eo q ſeminũ q ꝓ ciuntur in terra oꝛ eſſe ꝛea a gentibus. Sic etiã oꝛ diana. i. ſiluaꝝ ꝛea ꝛ nemoꝛ rum qꝛ feris ꝛe nocte paſcua querentib in nemoꝛibꝫ in ſiluis. lumĩs ꝛeneficiuꝫ admiſtrat. Et ideo vocauerũt gentiles lunã ꝛeã ꝛenatoꝛ quia ꝛenatio fit in ſil/ uis. ꝓpter qõ dyanã cũ arcu ꝛepingebãt eo q ꝛenatoꝛes arcubꝫ vtebãtur. Item luna cũ ſit frigida ꝛ humida eſt ex vicini tate ſolaris circuli caloꝛis receptiua. nã ex caloꝛe ſolis ꝛ ſiccitate tpatur frigidi/ tatis ꝛ humiditatis ſue exceſſus. ne ſin/ gulis menſibꝫ in ſuo ꝛeſcenſu ad terram hyems generetur. vt di. macro. Item lu na vt di. albu. Eſt aeris mundificatiua motu eni ſuo cõtinuo aerem ratificat ꝛ ſubtiliat vnde ſi nõ eſſet motus ſpere lu ne aerem ex nocturna vapoꝛ exalatione groſſicies inficeret que coꝛruptionẽ nõ modicã generaret. Itẽ luna ſm aſtrolo gos inter planetas eſt ſup diſpoſitione humani coꝛpis maxime ptãtiua. Nã vt di. ptlo. in li. ꝛe iudiciꝭ aſtroꝝ. ſub luna cõtinet egritudo. amiſſio timoꝛ ꝛ dãnuꝫ ꝛc. Unde circa mutationẽ humani coꝛpo ris ꝛtus lunaris potiſſime opaꝛ. Et hoc accidit. tũ ꝓpter motus ſui velocitatẽ. tũ ꝓpter ipſius ad nos vicinitatẽ. tuꝫ ꝓpter occultã ſibi naturaliter inſitã ptãtem. Unde ꝛe moꝛbꝫ mutatione medicꝰ pfe cte nõ diſcernit qui lunares effectus in coꝛpib nõ cognouit. vñ ypo. in ꝓncipio ꝓnoſticoꝝ ꝛe luna loquẽs ait. Eſt qõdaꝫ celeſte ſidus in quo optet medicũ puide re. cuiꝰ puidẽtia eſt mirabilis ꝛ ſtupẽda Et gal. in cõmẽto ꝛe diebꝫ creticis dicit rem certã que nõ fallit attendat medicꝰ quã vocauerũt aſtrologi egiptioꝝ. qꝛ ꝓ cõ iũctionẽ coꝛpis lunaris cũ ſtellis foꝛtu natis fiũt egritudines termiales ad bo/ num. cũ ꝓtrarijs vo ꝓtrarie. ſ. ad malũ. Et ideo cautꝰ ꝛ pfectꝰ medicꝰ ſm doctri/ nã ypo. aſpicere velet ꝓmã lunã. ꝛ qñ ẽ plena lumĩs. qꝛ tũc creſcũt humoꝛes in ꝓbꝫ ꝛ medulle et fit nutrimẽtũ in mari et in oſſib ꝛeb mũdanis. Qñ ergo infir mꝰ in lectũ cadit multũ neceſſe ẽ videre vtꝝ luna tũc exeat ꝛe ꝓiunctõe. tunc eni creſcit infirmitas. quouſqꝫ veniat in op poſitionis gradũ. ſ. in plenilunio ꝛ tũc ſi fuerit cũ malo planeta aut i malo ſigno ꝛ aſpexerit domũ martis q eſt octauũ ſi gnũ. i. ſi aſpexerit martẽ qui oꝛ domꝰ ſigni ſcoꝛpionis. tũc ꝛe morte timendũ ẽ. Si vero fuerit cũ bono planeta et in bona do mo ſiue ſigno ꝛ aſpexerit dñm domꝰ vite. ſcꝫ martẽ qui eſt domꝰ arietis. ſiue primi ſigni ꝛe vita tunc ſperandum eſt. et ſic ꝛe aliꝭs videndũ eſt vt patet in li. ypo. quẽ dicitur compoſuiſſe ꝛe iudiciꝭ infirmi/ tatis ſm lunam.

Capitulum. xxx

De quibuſdã ꝓprietatibꝫ lune malis.

Licet autem luna quaſdam ꝓ
ꝓprietates minus laudabiles tã
ſm ſubſtantiã qꝫ ſm effectũ. ha bet eni ſubſtantialẽ obſcuritatẽ cum nõ habeat ſicut alij planete lumen a ſeipa. habet etiam maximã inſtabilitatẽ. quia nullũ ſidus ita vagatur ꝑ omnes ptes zodiaci ſicut luna. Contrahit etiã a ma liuolis ſtellis ꝛ nociuis nocibilitatem. Nam vt dicit ptlo. Luna eſt planeta cũ malis maliuolus. Luna inſuper per ſuã oppoſitionem inter nos ꝛ ſolem auferꝛa nobis ſolaris luminis claritatẽ. Luna etiam quãdo incidit in vmbꝛam terre ꝓ dit lumen ſuũ ꝛ ſuam ꝓdit ꝛeformita tem ꝛ defectibilitatẽ. Preterea ꝓpter vicinitatẽ quaꝫ habet cum craſſo aere et terra ab vmbꝛa terre. vel ab infecto ae/ re contrahit maculam ꝛ deformitatem. vt dicit marc. Luna etiam quãto plus recedit a ſole tanto plus recipit a lumi ne verſus terrã. ꝛ minoꝛem verſus celum obtinet claritatem. Et quãto plus ꝓ ficit verſus terrã tanto plus ꝛecreſcit et deficit in lumine verſus celum. Oꝛbi/ plicem etiam habet effectũ malum. Nã vt dicit ptlo. Luna efficit hominẽ inſta bilem ꝛ mutabilẽ ꝛe loco ad locũ diſcur rentem. Efficit eni hominẽ in oculis ma le diſpoſitum ꝛ inordinatũ. Efficit etiaꝫ

in homine vnū oculū altero maiorē. aut facit strabonē aut orbū in vno oculorū. Et subdit. Homo in cui⁹ cōplexione lunaris ɔstellatio dñium habuit. vicio in oculo nō carebit. Et hoc forsan accidit ꝓpter accessuz lunaris humiditatis hūores oculoꝝ ad aliquā prauā qualitatem disponētis. Dicit etiā in li. misalach. c. v. Eclipsis lune maxīe in hyeme. si fuerit in signis frigidis excessuz significat frigiditatis ⁊ nimie ɔstrictōis in t̄ra i aere ⁊ in aq̄s. Si fuerit i signis aquaticis p̄sagit abūdantiā pluuiaꝝ. Si vero in signis aereis. periculū tēpestatū p̄tēdit ⁊ ventoꝝ ruinā. Dicit ptho. ⁊ albu. ꝙ luna exn̄s in. ij. signo post ascēdens merorem designat. tristiciā ⁊ ablatōez substātie ꝑ fures ⁊ p̄dones. Silr̄ in. iiij. in. vi. et in viij. irā anxietatē. fugā ⁊ mutabilitatem In. x. sigt ꝙ q̄ tunc incepit regnare cito deponetur. In. xij. aūt impedimētū rixaz duriciā ⁊ carcerē ex ꝑte amicoꝝ. In omnibꝫ aūt alijs domibꝫ siue signis bonū efficit et p̄tendit. maxīe si planetis bonis fuerit sociata. s̄m variā etatē lune mouent mēstruales hūores i mulieribꝫ ⁊ cerebella in aīalibꝫ ⁊ diuerse passiones vi lunari i corpibꝫ excitant vtz i lunaticis ⁊ caducis. Hec de ꝓprietatibꝫ lune ⁊ aliorum planetaꝝ dicta iam sufficiant.

Capitulū. XXXI.

De capite et cauda draconis

Sunt aūt due stelle q̄ nō sunt planete. sed tn̄ naturā ⁊ effectū vidētur hr̄e planetaꝝ. s. caput draconis ⁊ cauda q̄ mouent cū firmamento ⁊ ɔsequūtur cursuz firmamēti. vn̄ a leone trāseūt in cācrū ⁊ a cācro in gemios. ⁊ sic deinceps. morat aūt in quolibet signo caput draconis. xviij. mēsibꝫ āno. s. ⁊ dimidio silr̄ ⁊ cauda ⁊ in. xviij. ānis ɔplet cursum suū. ⁊ si caput ē in aliquo signo sp̄ i signo opposito erit cauda ⁊ vēter in. iiij. vt si caput ē in cācro venter erit in ariete ⁊ cauda in capcorno. ⁊ si caput fuerit i leone. venter erit in tauro. ⁊ cauda in aq̄rio. ⁊ sic de alijs. ⁊ ideo ꝓpter aspectū oppositū cauda ē totaliter venenosa. habet aūt caput exaltatōez suā in tribꝫ gradibꝫ gemioꝝ. Casuz vero i sagittario gradib⁹ totidem. Ecōuerso aūt cauda habet exaltationē suā in tribꝫ gradibꝫ sagittarij ⁊ caput cadit i tribꝫ gradibꝫ gemioꝝ. Est aūt hic aduertēdū ꝙ q̄n luna ɔiūgit soli. capite vel cauda exn̄ti ꝓpe gradū ɔiūctōnis a. xij. gradibꝫ vel infra. sp̄ ē eclipsis futura maior vel mior. s̄m ꝙ caput vel cauda magis vel min⁹ accedit ad gradū ɔiūctionis ⁊ h̄ potissime hz locū i eclipsi sol. Eodem mō de eclipsi lune hic tenēdū est. qz si luna ɔuenerit cū cauda i aliquo signo ⁊ sol fuerit i capite in signo opposito erit eclipsis lune ⁊ ecōuerso si sol fuerit i aliquo signo cū cauda ⁊ luna i signo opposito cū capite. erit iteꝝ eclipsis lune. Et si in eodē gradu ɔuenerit. erit eclipsis generalis. vn̄ sp̄ optet ꝙ ɔueniat i capite vel i cauda in eodē gradu siue ꝓpe. xij. gradibꝫ vel infra si debet eē eclipsis. vn̄ ɔiunctio debet fieri solis ⁊ lune quo ad idē signū eundē gradū. idē minutū ⁊ idē scd̄z In oppositōne vero ɔ̄riū signū sp̄ erit s̄m eūdē gradū idez minutū. ⁊ idē scd̄m. Ex hoc apparet ꝙ q̄uis luna iūgat singulis mēsibꝫ soli ⁊ accēdat non tn̄ sp̄ eclipsim facit. qz nō sp̄ in linea ecliptica se cōtingūt. qz nō sp̄ accēdit luna in cōiunctōne in eodē gradu. nec etiā sp̄ caput vel cauda in cōiunctōe vel oppositione solis ⁊ lune se contingunt.

Capitulū. XXXII

De cometa

Cometa ē stella q̄dā flāmis circū ita. vt di. be. Cōeta nascēs regni ꝑmutatōez aut pestilētiā aut bella vel vētos siue est⁹ signat ⁊ p̄tendit. Comatice stelle aliqn̄ vident moueri motu planetarū. aliqn̄ ꝑmanēt imobiles sicut fixe. Semp aūt apparēt vt di. beda in parte determiata in celo. Nō eni vagant ꝑ diuersas ꝑtes zodiaci sicut planete. sed vident esse in circulo lacteo siue galaxia et spargūt radios v̄sus septētrionē. nunq̄ versus occidētē. vn̄ in ꝑte occidētali non vident. breui spacio solent appere. s. per octo dies. Aliqn̄ visa est. lxxx. diebus. sicut dicit Beda. Ex quibuscūq̄ aūt stell nascitur cometa. siue ex planetis siue ex

fixis. semp in firmamēto apparet in pte septētrionali. vt di. idē. Ex quo patet q stella que apparuit in ortu xpi nō fuit cometa. qr mouebatur ab oriente ad meridiem versus occasum. Et hoc nō solet facere motus comete. vt di. Crib.

Capitu. XXXIII.

De stellis fixis

Stelle a stādo sunt dicte. Quāuis eni sp moueātur. tñ sp stare videtur. vt di. Isi. Dicuntur ⁊ sidera a cōsiderādo dicta. eo q in eis mathematicoꝝ ꝯsideratōe multa iudicant ⁊ p̄uidētur. Dicūtur etiā astra ab austros l' anastros nūcupata eo q ſm opionē aliquorū stellarū corpa i spera firmamēti sicut claui in rote circūferētia sunt ꝯfixa. Et hoc quidē verū est quo ad aliqua ⁊ maxie quo ad maiora. vt di. Isid. ſm alphra. Stella ē lux aggregata i suo orbe. vnde ſm q ē maior aggregatio lumis stellaris corpis tāto est maioris quātitatis. pulcrioris claritatis. ⁊ amplioris ptātis ⁊ v̄tutis. Uocāt aūt ab eodē stelle siue sidera lucis vehicla. eo q sunt lumīosa corpora lumis solatiū ꝯtra nocturnas tenebras mortalibꝫ deferētia mundi supficiē decorātia. solis lucē a quo recipiūt lumē prout pñt supplētia. emissione radioruꝫ cōtinua aerē depurātia. quoꝝ virtute aufertur a mūdo inferiori pestilentia ⁊ corruptela. Stellarū etiā virtute cōciliantur ⁊ ad ꝯcordiā reuocāt sibiinuicē ꝯria elemēta. Eaꝝ sempiterno fulgore illustrāt oīa suo calore saluāt ⁊ refouēt vniuersa. Nā ſm platonicos. vt di. Beda. stelle ignee sunt nature. Celū ei cū suo ornatu eē natura igneū multi antiq̄ posuerūt. Aresto. aūt ⁊ alij phi ponūt celū esse elementū quintū. natura ⁊ ꝓprietate ab elemētis quatuor discretu. dicūt stellas nō eē frigidas nec calidas substātialiter seu substātiue sicut nec ipm celū. sed tātūmō sunt calide effectiue. motu ei suo ꝯtinuo ⁊ sempit'no inflamāt illud sup qd̄ mouēt. ⁊ sic i istis inferioribꝫ hñt inducere calorē vel algorē. Radioꝝ v̄o mobilitate ⁊ ꝯfractōe i supficie obiecti corpis hñt inducere vim caloris.

Sed vñ sint stelle certū ē. q sunt ſm naturā purissime ⁊ simplicis nature ac incorrupte. quo ad formā etiā sunt lucidissime. ⁊ quo ad figuram. sperice ⁊ rotūde. quo ad substātiā solide ñ porose. quo ad supficiē plane nullaten' aspe vel angulose. quo ad sitū altissime. quo ad motū velocissime. quo ad quātitatē sunt maxie. q̄uis ꝓpt' sit' distātiaꝫ videātur esse pue quo ad numerositatē inumere illi ei soli q̄ stellas nūerat sunt finite. quo ad ptātē ⁊ effectū stelle sūt magis int' corpa v̄tuose. Nā stelle sūt inferioꝝ generatiue. imutatiue ꝯseruatiue. radioꝝ suoꝝ emissiue. tenebraꝝ noctis illumiatiue. sui cursus i suis orbibꝫ vniformit' ꝯpletiue. in solis pñtia a quo recipiūt lumē sui sunt occultatiue. i suo ortu ⁊ occasu sūt aeris multiplicit' imutatiue. qr nūc tēpestates ꝯcitāt. nūc serenitates generant ⁊ ꝓcurant. vt di. beda coloris variatōne ⁊ radioꝝ scintillatōe. nūc tristiū. nūc letoruꝫ euētuū ſm mathematicos sunt ꝓnūciatiue. Sūt etiā nauigātibꝫ ꝓspere. ⁊ ipārū viarū in medio maris directiue. vbi stelle ad inuicē vicini' sunt ꝯiuncte. maioris lumis et pulcrioris sunt exp̄ssiue. vt patet in pliadibꝫ ⁊ sideribus galaxie. Quāuis etiā tātā oñdāt pulcritudinē ex quadā vicinitate. qr piter sunt coniūcte. lucidiores tñ in cōi apparēt singule. cōsiderate tñ p se nō apparēt singularit' ita pulcre. ⁊ hui' rō est vt di. mar. qr excedens fulgor vni' p quādā refulgentiā alterius insufficientiā ex se repat. vñ qd̄ vni deest ex quadaꝫ defectibilitate alia supplet que magis excellit in claritate. Itē stelle ꝓpter situs sui distātiā sūt hominibꝫ disparit' sue magnitudinis oñsiue. Nam vt di. albu. quāto sunt cenith capitis nostri magis vicine. tāto sp videnť eē mīoris quātitatis ⁊ offerūtur nostris aspectibꝫ min' pue. Et ecōuerso q̄nto plus elongātur i suo ortu nr̄o habitabili seu i occasu tāto nr̄is oculis videnť generalit' esse magis magne. ⁊ etiā maiores videtur esse in quātitate in occasu q̄ꝫ in ortu. vt di. beda. tūc aliq̄d dicitur esse sup cenith capitis nr̄i. qñ directe videt' esse sup caput nr̄m. Cenith ei dr̄ re/

cta positio sup caput. Cui⁹ forte rō est vt di. idē qz vapores de terra ascendētes rectitudinē radioꝝ ad oculos venire perfecte nō pmittūt. Et ideo ocul⁹ decipit in hui⁹ aspectu. qz qd circūfusuz ē in aere. a solari radio estimat ocul⁹ ꝯphendere i se ipso. Sed sicut di. alga. talis visus decipitur sicut qñ fulgor cādele a sano oculo sine obstaculo ꝯspicit. sed a lippiente oculo sine arc⁹ celestis imagine nō videtur et putat decept⁹ ocul⁹ oīno videre in alio. s. in lumīe viso. qd tñ in altero ñ ē sed in seipso poti⁹. Idē di. Auic. in ca. de obscuritate visus. qre supra d visu. Itē sunt stelle ꝑm mar. i suis circulis armoniace ꝓcessiue. Oēs eni toni musici ꝯcētus inter sidera iueniūtur. nec grauitas inferioꝝ dissonā reddit melodiā supioꝝ siue medioꝝ nec ecōuerso superioꝝ acuitas destruit sonū grauiorē inferioꝝ sicut di. mar. Itē ꝑm arest. in li. de ce. et mun. Stelle sunt ex materia corpis celi i quo posite sunt atqz fixe. ⁊ ideo naturalit sūt splēdide sicut ⁊ celū in quo reuoluūt. vñ oēs stelle hñt lumen ꝓpriu ꝑter lunā. Et q̄uis stelle ex se sint lumiose ad ꝯsūmationē tñ sue lumiositatis recipiūt cōplementū ab ipso sole. Itē stelle sunt sue v̄tutis ⁊ lumiositatis sibi inuicē cōicatiue. vna eni auget claritatē alteri⁹ ⁊ bonitas vni⁹ fortificat bonitatem alteri⁹ sicut dicit in li. de ꝯiunctionib planetaꝝ. Itē stelle ꝓprijs circulis ⁊ sedib sunt ꝯtēte. ⁊ ideo si circul⁹ vni⁹ intersecādo aliqñ subintret circulū alteri⁹ ꝓp. er hoc ꝓprias sedes stelle nō deserūt. nec sunt alijs p q̄s transeūt impedimēti vel iniurie inuicez illatiue. Itē stelle q̄dā vt di. mar. celeri⁹ orte. celeri⁹ occidūt. quedā v̄o tardi⁹ orte. citi⁹ occasum petūt. quedā aūt pariter oriūtur. ⁊ tñ nō simul occūbere dinoscūtur. Hec aut varietas ortus ⁊ occasus accidit ex dispari altitudine circuloꝝ in q̄bus oriūtur vel ex eleuatōe siue depssione climatū in quib occūbere videntur. Nam ꝑm variā eleuationē vel depssionē corporis celestis. varijs temporib vel oriuntur vel occūbunt. Itē stelle sunt temporꝝ annoꝝ. s. ⁊ mensiū ⁊ dieru distinctiue ⁊ pmutatiue. Nā sicut dr in li. de ꝓprietatib elemētoꝝ ari. Permutatio tēporis nō est nisi ꝓpter pmutatōez stellaꝝ in signis diuersis ⁊ sup climata septē vt ex pmutatōe lune singulis. xxviij. dieb aut pmutatōe mercurij ⁊ veneris in omnib decē mensib vel min⁹ illo. aut ex permutatione solis in quolibet anno. aut ex pmutatōe martis in. ij. annis. aut iouis in. xij. aut saturni in. xxx. aut ex ꝯiunctōne ⁊ pmutatōe triplicitatis ad triplicitatem in. cc. ⁊ l. annis. aut ꝓpter pmutationē stellarū fixarū orbis. pmutant ei in. c. annis vno gradu quarū accidit permutatio magna. xxxvi. milib annis. Et hic est ann⁹ magn⁹ qd est vltimū oīm rerū. hucusqz arest. in eodē li. In libro autem ciceronis di. Macro. Isti⁹ mūdani anni finis est cuz stelle oēs oīaqz sidera ac planete a certo loco. ad eundē remeauerūt. Hoc aūt ⁊ phici volūt post annoꝝ xv. milia. pacta contingere ⁊c. Quicqd autē sup hoc dixerūt phi. hoc certitudialiter tenendū est q nostrū nō est diffinire qñ vltim⁹ finis erit. Hoc ei solus nouit temporꝝ conditor qui momenta ⁊ tēpora continet in sua ptāte.

Capitulū. XXIIII

De polo

Polus ꝑm bedā est stella paruissima a qua tota pars celi supior est dicta. Duplex aūt est polus scz arthicus siue borealis qui semp nobis pollet ⁊ relucet. nobis aūt nunqz occidit. quia super nos existit. vnde polus a pollendo est dictus. qz cōtinue mūdo pollet. Sed scdus polus dicit anthartic id ē australis. polo arthico opposit⁹ qui nobis sp est inuisibilis. Inter istos duos polos quasi inter duos mūdi extremos v̄tices sp voluitur firmamentu. Hi duo poli nunqz mouent de suo loco. tñ circulariter cū spera vel circulo reuoluuntur ⁊ circūferuntur. Axis aūt a polo ad polū per medium centri terre extendit circa quā totius firmamenti impetus rapitur ⁊ mouet. Hic autem axis nō est materialis. sed potius linea quedā intellectualis que a polo vsqz ad poluz recto dyametro sicut linea a puncto vsqz ad punctu esse tracta intel-

ligitur. circa quam tanq̄ circa mūdi me
diū sempiternis raptibꝰ voluit firma-
mentū. Polus igit est stella quo ad situꝫ
altissima quo ad motū velocissima. quo
ad aspectū nostrum mīma. q̄uis sit in se
valde magna. quo ad effectū vltima. qꝛ
per ipsius situ discernūtur situs ⁊ termi
ni alioꝝ siderū ⁊ celestiū circuloꝝ. vnde
hec stella ab astrologis potissime intuet
Est ergo stella ista breuissimi circuli de-
scriptiua. ꝓpter nimiā elongationē ⁊ di-
stantiaꝫ a nostro situ. est sue magnitudi
nis occultatiua. ꝓpter situs sui immobi-
litatē. est hoīm ipsam aspicientiū maxīe
certificatiua. Et ideo vocatur stella ma
ris qꝛ nauigantiū ⁊ sciam nauigalē hn̄ti
um in mari est directiua. rōne sui sit⁹ me
dij totius celi est ostēsiua per girū arctu
ri sibi ꝓpinqui ab alijs stellis est distin-
cta a cui⁹ vicinitate polus arthicus ē vo
cata ſm Bedam.

Capitulū. XXXV.

De arcturo

a Rcturus est signū a septē stellis
sitis in axe in se reuolutis cōsti-
tutū. vt di. Jsi. Harū septem stellaꝝ cir
culis qꝛ in modū plaustri vertitur. latini
eū septētrionē vocauerūt. septētriones
non occidere axis vicinitas facit. eo ꝙ
stelle iste axi ⁊ polo stelle altissime sūt vi
cine. Dicitur aūt idē circul⁹ arthophilax
eo ꝙ erethō. i. ylicem vrsam seq̄tur. Eū
dem boethem antiqui dixerūt. eo ꝙ plau
stro heret. qd̄ est signū spectabile multis
stellis. inter quas est arctur⁹ qui est pro
prie sidus post caudā maioris vrse posi-
tum. vnde ab hac stella tota constellatio
illa arcturus est vocata. vt dicit Jsido.
Et merito arcturus ab artādo est dict⁹.
quia ex prima parte surgit frigus pro-
pter elongationē a calore solis. frigore
vero pori terre artantur ⁊ constringūtur.
Apparent aūt septem stelle radiose ⁊ ru
tilantis forme quarū quatuor anterio-
res in modū quadrāguli alternis lateri
bus ordinātur tres vero sequētes in mo
dum semicirculi disponūtur. locātur au
tē sub polo circa axē. vn̄ sp̄ circueūt po-
lū tanq̄ centꝝ. vt di. gre. Semp̄ stelle
ille vertūtur circa axē sicut vrsa circa sti-
pitē. Et ideo ille circul⁹ maior vrsa vo-
catur. vt di. macro. Semp̄ vertit ⁊ nun
q̄ ad ima demergit vt dicit grego. Qn̄
tres stellas eleuat quatuor ad ima decli
nat ⁊ ecōuerso cū quatuor sursum erigit
tres ad ima deprimit ⁊ demergit. vt di.
gre. Inter oēs circulos superiores circu
lus arcturi est altior qꝛ polo vicinior. ho
minū aspectibꝰ maxime se offert. Nun-
q̄ est hora noctis quin videri possit. nisi
forsan eius aspectus nubibꝰ vel nebulis
intercipiatur. Inter medias stellas ar-
ctos draco ad modū fulminis elabitur.
vt dicit Mar. hyemali tempore in ortu
suo maxime rutilat quadā scintillari ir
radiatione fortē aque ⁊ terre cōgelatio
nem p̄nunciat. vt dicit Mar.

Capitu. XXXVI.

De orione

o Rion est astrū tp̄e hyemale ex-
ortū aquarū ⁊ tempestatū exci-
tatiuū. Est aūt orion nimbosus ventorū
⁊ tempestatū excitatiu⁹ ⁊ generatiu⁹. ⁊ est
ab ortu ⁊ inundatōe aquaꝝ orion dict⁹
est. vt di. Jsi. In suo aūt ortu tempesta-
tes generat ⁊ aerē imutat. ⁊ ad modū ar
mati pedes ⁊ brachia extēdentis dispo-
nitur. ⁊ fere p̄ latitudinē triū signoꝝ ei⁹
extēditur latitudo vt di. mar. Maxime
fulget in signo thauri vt dicit idem. Est
aūt ꝯstellatio maxīe notabilitatis ⁊ ra-
tione magnitudinis ac pulcritudis ⁊ eti
am rōne dispositionis ⁊ vtutis. ab arie-
te enī vsq̄ ad geminos se extēdit vt di.
mar. Totā etiā illoꝝ trium signoꝝ supfi
ciē. fulgoris sui pulcritudine clariorem
reddit vt dicit idē. gladiati militis ⁊ ac-
cincti speciē in stellaꝝ ordine p̄tendit de
quo dicit mar. Armat⁹ etiā flagris splē-
debat in armis ⁊c. Splendor tn̄ orionis
vt di. idē. signū est future serenitatis si-
cut ecōuerso eius obscuritas future est
p̄sagiū tempestatis. Sole exn̄te ī signis
orionis ⁊ tauro ⁊ in geminis. omnia ger
minant ⁊ oriuntur que nutrimentū reci-
piunt ex aquis ⁊ aere ⁊ ex terra vt dicit
idem. Cōstellatōeꝫ orionis sequit q̄daꝫ
stella q̄ dr canicula q̄ ab astrologis ma-

liuola dr ⁊ nociua. que ſm fabulas eius canis fingit fuiſſe vt di. idē. Non tñ eſt hec illa canicula nociua q̄ oritur in leone a qua dies caniculares a phis nūcupāt ſicut di. Gal. Orion ergo in ortu ſuo p̄mo tempeſtatē ꝓnoſticat ſed poſt ſerenitatē ſolito opatur ad terre fecūditatem Sole exñte in thauro q̄ſi ſe abſcondit ſub radijs ſolis nec tunc ſuā manifeſtat inferioribꝫ claritatē. Oritur aūt iteruꝫ in iulio qñ ſol aſcendit de gemis ad circulos ſupiores quādo terra maximā patitur diſtempantiā aeris quo ad calidam qualitatem ſm Mar.

Capitu. XXXVII.

De hyadibus

h Jades que ⁊ ſuccule dicūtur. ſūt quedā ſtelle pluuiales in quaꝝ ortu pluuie multiplicātur vt di. Iſido. Nam tūc tpis vapores a mari ⁊ terra per caloris ſolaris violentiā fortius ad ſuperiora attrahūtur qui motu hyadū in pluuias reſoluūt. ⁊ ideo iſte ſtelle dicūtur hyades. i. ſuccule. qꝛ attrahēdo hūores vel reſoluēdo eos traxiſſe a fabulis confingūtur aquas vt di. yginus. habēt autē hec ſtelle ſitum ſuū in fronte thauri vt di. Mar. et cū dies extenditur et ſol feruentior aſcenderit. tūc hyades ſolent primo apparere vt di. grego. ſup iob. xx Quādo a ſaturno impellūtur diuerſas generant tempeſtates vt dicit beda. In hyadū ortu fruges vberius creſcūt. quia tunc a pluuijs irrigantur. plures habet conſtellatio hyadū ſtellas clariſſimas p̄ girum ordinatas. que oriuntur in. xvi. gradu thauri. Oriuntur ⁊ turbant aerē in ortu ſuo ſm albu.

Capit. XXXVIII.

De pliadibus

p Liades ſunt ſeptem ſtelle a pluralitate dicte que ſibi ſunt vicine. ab inuicē tamen ſunt diſtincte vt dicit Grego. hyemali tpe oriuntur. Quāto autē aura ſerenior eſt ⁊ frigidior. tanto melius ab alijs diſcernūtur. vna vo inter ſeptez latere videtur. qꝛ ex toto ſe nō manifeſtat nec ex toto ſe occultat. inter genua thauri hñt ſitū vt di. Iſi. Sol in mēſe iunio p̄ pliades iter facit. ⁊ tunc aeris caliditas pluuijs vnalibꝫ tpat. et terra tūc tpis floꝝ pulcritudine adornatur ſm mar. Hac de cauſa dicitur iuno amaſſe maiā q̄ fingitur vna fuiſſe d̄ pliadibus ⁊ fuit mater mercurij ſm figmentum poetaꝝ ſm mar. ſm Albu. aūt oriuntur pliades. in. xvi. gradu thauri cū hyadibus ⁊ motu ſuo turbāt aerem.

Capitu. XXXIX.

De canicula

c Anicula eſt quedā ſtella feruentiſſima que oritur ſm al. in. xxix gradu cancri. in cui⁹ ortu magna fit aeriſ p̄turbatio. Ab hac ſtella dicuntur dies caniculares in quibꝫ ſanguinē minuere vel medicinā laxatiuā accipe eſt ſumme periculoſuꝫ ꝓpter exceſſuꝫ diſtempantie aeris in calore. Vñ ypo. in amph. Ante canē ⁊ poſt canē ⁊ ſub cane moleſte ſunt farmacie. ibi dr in ꝯmēto q̄ ante eoꝝ ortum illi⁹ ſtelle ⁊ in ortu ⁊ poſt ortū ſtatim periculoſuꝫ eſt dare potionē laxatiuā. qꝛ tūc eſt aer calid⁹ ⁊ ſiccus. ſ. a calido ſigno ⁊ a calida ſtella ⁊ a ſole. tūc in leone cum canicula exñte. vnde ex modica medicina corpus fieret nimis calidū ⁊ ſiccū et febris forſitan ſequeret. Medicina etiā euaporaret ⁊ min⁹ oparet cū corpis pori tūc ex calore aeris ſunt apti vt dic ibidē gal. Calor extrane⁹ vires extrahit medicine. vñ aqua calida repugnat ſolutioni ſi calor aeris tūc eſt fortis. p̄terea virt⁹ interior tūc eſt debilis que p̄ potōez vel minutōez plus debilitat. Durāt aūt dies caniculares a. xv. kal. auguſti vſq̄ ad nonas ſeptēbris ⁊ ſic ſunt. l. ſicut ibi dr.

Capitulum. XL

De luce ⁊ eius ꝓprietatibꝫ

l Ux ſm baſiliuꝫ eſt ſpecies p̄ omnia ſibi ſilis. De luce aūt q̄d ſit ſm rem vtꝝ. ſ. ſit ſubſtātia vel accidens diuerſimode loquūtur autores Nam areſto. di. lumen nō eſſe corp⁹. nec a corpe defluxū. damaſ. etiā di. lumen ꝓpriā ypoſtaſim. i. ſubſtātiā ñ hr̄e. ſm aug. ſup geñ. ad lr̄aꝫ. Lux ē ſubſtātia corpea

summe simplex in genere corporis. sūme multiplex i efficacia. sūme mobilis ⁊ absolute penetratōis ⁊ mime resistētie. ⁊ sūme disparia ⁊ ꝯtria generās ⁊ ꝯciliās sūme ꝯuertibilis. oīs naturalis motionis principiū ⁊ origo. sūme pfectibilis. sūme iocūda. sūme cōicabilis. vñ luce i corpibus nihil ē vtili⁹. nihil ꝯuenienti⁹. nihil pulcri⁹. nihil veloci⁹. nihil subtili⁹. nihil mipassibili⁹. nihil virtuosi⁹ inuenit. Est aūt differētia int lucē ⁊ lumē. Nā lumē est q̄dā deflux⁹ a luce siue irradiatio defluēs a substātia lucis. Lucē āt dic ipaz fontalē substātiā sup quā lumē innitit. Si ei lux ꝯsiderata i se eēt accidēs necessario p se alicui eēt accidēs. qr accidens p se causat a forma subiecti sui. vñ si lux in aere eēt accidens causaret lux vera a forma aeris qd eē nō pōt. Preterea lux mutat subiectū suū. Qd ptz qr lux ē naturalit pri⁹ in oriente. ꝯseq̄nt v̄o in occidēte. ⁊ lux oriētalis generat pximā sibi ⁊ ita deinceps vsqz ad occidētē. Accidentia ei nō pmutāt suuz subiectū nec extra illud agūt. ex quo vidr q lux nō sit accidēs. Preterea si eēt accidēs aeris necessario moueret aer subito ab oriēte i occidentē sm subitū motū lucis. sic āt moueri subito ñ ꝯuenit aeri nec alicui elemēto. Preterea luce nihil ē nobili⁹. accidēs aūt est ignobili⁹ substātia. Ex quo videt q lux ñ sit accidēs. cū aer lōge sit ignobilior ipa luce. Sed si lux ē corp⁹ difficile ē intelligere q̄lit lux sit i aere vl cū aliquo corpe diaphano vt i cristallo. cū duo corpora sil nō pñt eē i eodē loco. Nō ē tñ incōueniēs nec impossibile ponere lucē eē substātiā corpeaz. ⁊ esse sil cū aliquo corpore. videm⁹ ei aquā ⁊ cinerē piter iūgi ⁊ misceri salua vtriusqz corpeitate ⁊ localitate vtriusqz supficiē ab alio distinguēte ⁊ vtriusqz ptes infra ppriā supficiē cōtinēte. Quātūcūqz ei simul imisceāt cinis ⁊ aq̄ pmanet tñ aq̄ in sua corporeitate p ptiū suaz coherentiā ⁊ ꝯtinuitatē. ⁊ cinis i sua nec ppt istā ꝯmixtōz ⁊ vnionē simul sūt duo corpa in vno loco imo aq̄ habet suū locū ppriū ⁊ cinis suū. Sic lux potest eē in aere vel i quocūqz alio corpe salua vtriusqz corporeitate. ⁊ suarū ptiū substātialiū ꝯtinuitate. Vñ ⁊ lux subintrās ad interiora aeris vel cristalli hz suum locū ipsi⁹ supficiē ambiētē ⁊ a substātia adiūcti sibi corpis distiguētē. q̄uis nō possit ppt simplicitatē sue substātie recte pcipi vel videri i re. imo qd mirabili⁹ est multe luces piter ꝯcurrētes impmixte ⁊ tñ vnite ꝯiungunt. salua cuiuslibet substātiali forma q̄ ab alia differt. licet nulla respectu alteri⁹ materialis sit l formalis sic manifeste docet ⁊ di. dyoni. i li. de di. no. cui⁹ hec sūt v̄ba. Lumia inq̄t lāpadaz cū sint i domo vna tota inuicē totis sunt cōia. diligentē tñ hñt a se inuicem discretōez. vnita discretōe ⁊ vnitate discreta. videm⁹ eni multis ad vnū lumen accēsis lāpadibꝫ iuxta oīm lumia vnā claritatē ⁊ indiscrete relucentē. nec poterit q̄s vt arbitror alicui⁹ eoz ab alijs ex aere ꝯtinēte cetera dū simul sunt ibi seq̄strare aut alterū sine altero cernere. totis incōfuse inuicē ꝯtpatis. Subducta aūt vna simul ⁊ ppriū lumen recedit nihil secū ceteroz luminū auferēs aut d suo aliq̄d eis relinquēs. Erat ei oīm vt dicta ē pfecta vnitas naturalit pmixta et nulla pte ꝯfusa. q̄ si tāta est in hoc corporali aere ⁊ materiali lumie ⁊c. Hucusqz dyo. In quibꝫ v̄bis manifeste docet lumiaria simul vniri. salua tñ cuiuslibet pprietate substātiali ⁊ accidētali q̄s deferunt secū. siue accedēdo siue recedendo. Lux itaqz sm dyoni. ē substātia in se sistens a qua pcedit irradiatio quedā ⁊ illumiatio corpoz alioz. semp ei lucet lux in se. ⁊ tamē nō semp illumiat sed solum qñ inuenit corp⁹ habēs materiā dispositam ⁊ aptā ad illumiationē. vt di. augu. Substātia eni celoz est vere lux q̄ in corporibꝫ obtinet primū locū. Et tamē celū non illuminat in tenebris vel in nocte. Semp ergo lux lucet inuisibilit ⁊ in tenebris. sed nō semp illumiat visibiliter vnde virtutez lucis sentit oīs creatura. Inuisibiliter eni opat virtus lucis sensum et motū in animalibꝫ vt dicit in li. fontis vite. Dicit etiā albu. in li. de iudicijs astroz ypocratē dixisse et docuisse. q nisi stellarum lux de nocte subtiliaret densitatē aeris destrueret omne corpus

animatū. ⁊ tamen certū est stellarū lucē de nocte sepius nō videri. Impressio enī ⁊ opatio lucis est manifesta in mari. qz fluit ⁊ refluit p applicationē lune ad aliquē situm siue illumiet aerem siue non In visceribꝫ etiā terre vbi non attingit lumē vtus lucis opatur. vt patet in mineralibꝫ ⁊ rebꝫ alijs ibidem generatis. ⁊ breuiter pñtia lucis est necessaria ī omni corpe mixto. p quā ɔtraria in elemētatis vniūtur. Lux itaqꝫ a sūmo celo empireo vsqꝫ ad centrū mūdi est diffusa. q̄ in sua substātia ⁊ radice vna ē ⁊ simplex variata tñ ꝑm diuersitatē recipientiuꝫ siue solis siue alioꝝ corpoꝝ superioꝝ vel inferioꝝ vbi est vna substātia. vt⁹ ⁊ opatio lucis licet nō lumiositatis. Hec est primogenita lux q̄ creata fuit die pmo vt di. Basilius. que corpi solari ⁊ ceteris celestibꝫ quarto die factis supferr̄. vnde sol ⁊ cetera sidera sunt primeui luminis vehicula que ꝓpter susceptionē lucis incorpalis sufficiūt sine sue substātie deꝑditione ad illumiationē ꝑpetuā ⁊ ꝑhēnē. vnde ista lux vbiqꝫ attingit. ⁊ omnia corpora ꝑm magis ⁊ minus ꝑficit ⁊ disponit. Lux igitur radix fundamētūqꝫ omnis illumiationis vna est in substantia que nō ɔtinetur accidētaliter ab aliquo corpore inferiori. sed magis cōtinet omnia corpora. respectu quoꝝ penit⁹ formalis est. licet in se sit materialis ⁊ situalis et ideo lux cū sit materialis habet potentialiter partē extra partē. Quia vo formalis est. habet actu partē extra partez quia qd̄ habet materia ī potētia. hoc habet forma in effectu. Ex quo manifestuꝫ est. q̄ cū lux in genere corpoꝝ minimum habet de materia ⁊ maximū de forma vicinior est forme q̄ꝫ materie. Et ideo ratione materie est in minimo. s. in pūcto ratione vero forme est in omni loco. Nā vnūquodqꝫ habet ita moueri ad locū sicut ad formā suā. vt dicit Aresto. qz forma quāto est nobilior tanto materiam suā plus extendit. vt dicit algazel. ꝓpter quod forma lucis quia est nobilissima ī genere formarū corporaliū maxime materiam suā distendit. Et ideo vnus punctus lumis siue lucis sufficeret ex se ad illuminationē totius orbis. ꝓpter materie sue nobilitatē ⁊ forme summā actualitatem ꝑm alga. Una igitur est lux simplex vt vniformis in sua essentia q̄ꝫuis diuersa sint luminaria que inter se sunt distincta. Quāuis videātur ī vno actu vniformiter aggregata. nec lumen vnū intrat substantiā alteri⁹ q̄ꝫuis sensibilit̄ tanq̄ꝫ vnū lumē vniri videātur. Nō ergo est incōueniēs ponere duo corpora simul esse quoꝝ vnū est subtile ⁊ formale ⁊ quasi ɔplemētū alteri⁹. reliquū aūt est materiale ⁊ imꝑfectū. Duo vero corpa glorificata in eodē vbi esse nō pñt. quia neutrū respectu alteri⁹ materiale potest esse in aliquo vel formale. Sed glorificatū ⁊ non glorificatū simul esse possunt sine aliquo incōueniēti. sicut expresse dicit Augu. Lux etiā vt dicit ba. est maxime mobilis. incessanter enī mouet se et gignit linealiter ⁊ circūferenter in omnem partē se mouendo et diffundendo. vnde quantū est de se subito mouet̄ Lux enī summe est actiua ⁊ sine resistētia ad intima cuiusqꝫ rei penetratiua. diuersorum ⁊ dispariū generatiua ⁊ contrariorum in elementis et corporibꝫ mixtis in concordiā et vnitatē reductiua. Radiorum suoruꝫ ꝓiectione. directione. intersectione. confractione. ⁊ reflectione omnium in esse ꝓductiua in esse conseruatiua. vel ab esse dissolutiua. vt dicit calcidius super thimeū. vite ⁊ ꝑmanentie cuiuslibet rei regitiua est lux ⁊ directiua suiipsius naturaliter multiplicatiua. Lux enī multiplicat se gignēdo. Gignit nanqꝫ lux lucem. et lux genita simul gignit et generat lucem sibi succedentem. et fit in vno instanti vnus punctus. replens lumine totū orbem. Item lux est sui et aliorū manifestatiua. colorū ꝑ sui incorpationē in supficie humidi perspicui effectiua. sicut dicit Augu. Lux tenebras expellit. merores dissoluit. insidias prodit. securitatē parit. omnem spem letam iocundāqꝫ inducit. rebus omnibus formā ⁊ decorem tribuit ⁊ inducit. quia sine luce omnia corpora occulta remanent et ignota. Aufer inquit damas. lucē ⁊ omnia in tenebris incognita rema/

nebunt. Lux igitur ſm Ambro. ⁊ etiam ſm Baſi. ē pulcritudo oīs viſibilis creature. cui⁹ gratia maxima eſt in aſpectu. que cetera mundi mēbra laudibꝫ efficit digna. Hec vt dicit baſilius. idē eſt angeloꝝ ⁊ ſanctoꝝ ſupra celum quietiſſima habitatio. Hec ſumme trinitatis ꝑ exemplū eſt demōſtratio manifeſta. Hec lux ſine diminutōe ſui eſt luminoſitatiſ manifeſtatiua ⁊ diffuſiua. que in ſuperficie vmbroſi corꝑis recepta. nō ſe ꝓfundat quantū ad viſibilē ſpeciē. ſed quo ad virtutē. vt dicit Iſi. Multas alias proprietates laude dignas habꝫ lux quo ad ſuā ſubſtantiā virtutē ⁊ oꝑationeꝫ. cui⁹ ſubſtantia nihil inuenit purius. Unde tranſiens ꝑ ſordes nō ſordeſcit. cui⁹ virtute nihil eſt actiuali⁹. cui⁹ oꝑatione nihil vtilius in corꝑibꝫ reꝑitur.

Capitulum. XLI.

De ſplendore

Splendor eſt q̄dam defluxꝰ exiēs a ſubſtātia lucis. Egreditur aūt a luce ſine alterius nature cōmixtione. luci a quo exit eſt coeu⁹ in duratione. vt dicit Augu. Quācito eſt ignis tamcito eſt ſplendor. vnde ſi ignis eſſet eternus. ſplendor eſſet eternus. Exit etiā ſplendor a luce ſine lucis diminutōe ſine puritatis lucis cōtamine ſine diſcōtinuatione cū ſui ⁊ alioꝝ manifeſtatōe cū ſui multiplicatione. vt dicit Baſi.

Capitulum. XLII

De lumine

Lumen differt a luce ſicut ſpecies a genere. Omne enī lumen lux eſt. ſed non econuerſo omnis lux eſt lumen. Nam lumē eſt defluxus quidam a ſubſtantia lucis in aere vel in alio diaphano corpore receptus ⁊ vndiq̄ circū fuſus. Triplex aūt eſt lumen vt dicit autor perſpectiue. ſcꝫ reflexum. fractum. et directum. Reflexū ſicut a ſpeculo ⁊ alijs politis corporibꝫ que reijciunt lumē a ſe receptum. Aliud eſt lumen fractū ſicut quādo lumen venit ad corpus. aliquātulum denſum qđ non eſt omnino denſum vel durum recipit lumen in ſe. ſed propter materiā omnino inobedientem. lumen illud non tenet rectū inceſſum. ſed diuertitur ab inceſſu recto ⁊ vocatur fractio radij. Tertium lumē eſt directum quod nō repellitur neq̄ inuenit materiam aliquo modo inobedientem ⁊ tranſit libere ⁊ facit operationes perfectas. Illud lumen eſt aeris ⁊ aliorum corporum tranſparentiū ꝑfectiuū decoratiuū. formarum ⁊ figurarū declaratiuū. oculorum letificatiuū. oculis lippis et infirmis eſt lumen odioſum ⁊ moleſtie illatiuū. hominum a ſomno ⁊ torpore ⁊ ocio excitatiuum. formarū ⁊ ſpecierū in ſuꝑficie ſpeculi vel politi corporis impreſſiuū. Nam lumen ad ſuꝑficiem polite materie pertingens in angulis equalibꝫ ſe reflectit et omniū ſubiectoꝝ formas ibi impmit vnde qđ extra eſt per ſubſtantiā in ſuꝑficie ſpeculi collocat per imaginē vel figuram. lumen etiā eſt ſm diſpoſitionē materie quā ſubintrat immutationis ſuſceptiuū. Nam eius claritas intēditur in materia ꝑſpicua atq̄ pura ⁊ remittitur in feculenta materia ⁊ obſcura. In materia enī diaphana obſtaculū non inuenit. ideo per eam eradians proprios fulgores exprimit ⁊ oſtendit. vt dicit Dio. et quāto ꝑfectius illi infunditur. tanto latius ex ea refuſa ad alia deriuatur. Accedens autē ad groſſiorem naturā illius habet obſcurioris diſtributiuā apertionem. Sicut enī cū materie craſſe infunditur capitur imꝑfecte. ita cū ſe effundit extrinſecus apparet obſcure. Unde materie craſſicies impedit q̄ illuminatio recepta diſtribuatur. In purioribꝫ igitur ſubſtantijs perfectius apparet et augmentatur. in groſſioribꝫ minoratur. Ex quo patet q̄ a puriſſimis ⁊ ſubtiliſſimis materijs lumen perfecte comprehenditur. a compactis vero ⁊ obtuſis repulſam pati inuenitur.

Capitulū. XLIII.

De radio

Radius eſt quidam luminoſus a corpore lucido defluxus quo mediante lux vel lumē ſuā ꝑficit actionem. vt di. Baſi. Radi⁹ aūt alius eſt ꝑpendi-

cularis ꝛ erectus qui a corpe lucido si/
ue luminoso emissus recto ꝛ lineari mo
tu fine discretione aliqua perit centruz.
Alius est collateralis et pfractus qui a
corpe luminoso exiens ꝛ aliqꝫ diapha/
nū inueniēs non recte pcedit sed obliqt
motū suū ꝛ ista obliquatio vocatur radij
cōfractio. Alius vero est reflex9 qui quidē
a suo principio recte vel oblique pgre/
ditur, sed a corpe obiecto repellit ꝛ reper
cutitur, ꝛ talis repcussio vel repulsa ra/
dij flectio nūcupat. vt dicit auctor pspe
ctiue. Radius itaqꝫ lumiosus est mobil
et angulis pspicu9 ꝛ orbicularis se se rect9 ꝛ
maxime si fuerit ppendicularis. Cōtin
git aūt radiū frangi ꝛ obliquari et qñqꝫ
ad partē oppositā pici ꝑm dispositionē
materie quā inuenit vel quā tāgit. Hic
radius in nube ꝓcaua ꝛ humida interdu
sus, diuersas opat in nube vel in aere for
mas colores ꝛ figuras. vt patet in colo/
ribꝫ arcus celestis qui nihil aliud est vel
esse dicit q̄ subintratio radior in nubes
concauā ꝛ aquosam. vt dicit in li. metb.
Et subito semp motu radior ꝛ cōtinuo
pringit aerem circūfusum igniri ꝛ infla
mari maxime cū cōcurrerint in loco fra
ctionis. Naz radij ibi coadunati mutuo
pcalcant. Et ita sunt causa quare aer cir
cūfusus sepius inflāmat. vt patet in cri
stallo vel berillo, ex cui9 oppositiōe ꝑ sola/
res radios stuppa opposita accenditur ꝛ
ignitur.

Capitulū. XLIIII

De vmbra

Vmbra est obiectio corpis tene/
bros ꝛ opaci ad lucē siue corpus
luminosuz. Est itaqꝫ vmbra triplex ꝑm
phificam ꝓsiderationē. Contingit enī q̄
corpus luminosum sit rotundū. Et tali/
quādo est maius q̄ corpus obiectū. ali
quādo equale, aliquando minus. Si eq̄
le facit vmbrā equalē ꝛ rotundā, ꝛ talis
vmbra dicit clyndroides. i. equaliter
rotunda. Si min9 sit obstaculo facit vm
bram tendentē in latū ad modū calathi
et talis ꝛ vmbra dicit cathaloides. Si ve
ro corpus luminosum maius sit corpe
suppositō facit vmbram tendentē in acu
tum ꝛ in conū, ꝛ talis vmbra dicitur co
noydes. Ex quo patet q̄ cū sol sit maior
terra facit vmbrā conoydē. Contingēte
igitur q̄ terra sit opposita soli q̄ assigna
to modo ita alte dirigit vmbrā q̄ lunaz
attingit ꝛ eam inficiendo eclipsim lune
facit, sed ex quo sol tumorē spere p̄terit.
iste conus transit ꝛ declinat in partē op/
positam, ꝛ tunc luna libere apparet ꝛ illu
minatur. Cū vero luna directe sit oppo
sita soli luna facit vmbrā cathaloidem et
ideo vmbrā contra terram dirigit ꝛ ecli
psim pticularē facit. q̄ talis vmbra nō
sufficit tegere totam terrā cum a radijs
solis in quibusdā partibꝫ illuminetur, ꝛ
ex tali vmbra accidit eclipsis in vno cli
mate alio illuminato existente. vt dicit
albu. Umbra vero caloris solaris est re/
pressiua. splendoris radior solariuz oc
cultatiua sterilitatis et fecūditatis ter
re inductiua. serpentū amica ꝛ colubror
nutritiua. estuantiū ꝛ itinerantiū refri
geratiua. maturitatis fructuū retarda
tiua. timoris ꝛ horroris melancolicis in
cussiua. Cum nō sit corpus, speciei corpo
ris est repñtatiua. corpor motu ꝛ quiete
est suipsius cōfiguratiua. Nam moto
corpore se mouet, quiescente quiescit. fu
gientiū est insecutiua. ꝛ insequentiū fu
gitiua. quāto enī dies est longior et sol i
celo stat altior tanto obiecti corpis vm
bra videt minor ꝛ ecōuerso. Et ideo so
le oriente videt vmbra maior. similiter
et in occasu q̄ in meridie.

Capitulum. XLV.

De tenebra

Tenebra est lucis absentia a tenē
do dicta. Ligat enim ꝛ tenet ocu
los ne solem videant siue lucem, ꝛ sic ni
hil est nisi pura priuatio. Tenebra etiā
dicit aer obscurus vel vmbra opaci cor
poris vt dicit Basi. ꝛ qualitate ꝛ situ lu
ci cōtrariatur. timorē incutit. colorum
pulcritudinez tollit. verecundiam dimi
nuit. somnolentiā nutrit.

Explicit liber octauus.

Incipit liber nonus De tempore ⁊ partibꝰ temporis

Postquam autem diximꝰ de ꝓprietatibus celi ⁊ eius ꝑtiuꝫ, de quibꝰ sacra pagina facit mentionē. dicendū est sub breui cōpendio de eius effectu. s. de motu ⁊ mensura motus. i. de ꝓprietatibꝰ tpis ⁊ partiū eius. Causatur autē motus primo ⁊ principaliter a volutione celi. cuiꝰ motus primꝰ est ⁊ sempiternus. vt dicit in li. de ce. ⁊ mū. neqꝫ similis est motui inferioꝝ corpali ⁊ visibili siue mutabili. Causa tamē est motꝰ inferioris. qꝛ motus rerū inferioꝝ generabiliū ꝓcedit ex incorpali ⁊ vniformi motu orbiū superioꝝ. vt dicit Aresto. ibidem. Motus aūt est transitus a termio ad terminū contrariū. vt dicit in fine libri eiusdeꝫ. Omne enī qđ permutat de contrario mutat in contrariū. Et sūt sex species motus. scꝫ generatio. corruptio. alteratio. augmentatio. diminutio. ꝑm locum mutatio. vt dicit idem. Motus enī ꝑmutationis ꝑm situm. alius est reuolubilis ⁊ spericus. alius rectus. aliꝰ cōpositus. Reuolubilis aūt non mutat locum ꝑm totū sed ꝑm partes. Circularis tamen qñqꝫ mutat locū ꝑm totū. vt patet in motu planetarū. Rectus aūt semper mutat locuꝫ q̄ꝫdiu est in actu. aut enī mouetur a centro ad circumferentiā vt ignis ⁊ aer et hmōi leuia que ferunt sursum aut ecōuerso mouentur deorsum ad centrū vt grauia sicut aqua ⁊ terra. Hic autē motus habet sex species. est enī dextꝛ sinister. ante retro supior ⁊ inferior. Cōpositus vero motus est ex duobꝰ motibꝰ cōtrarijs. sicut motus ligni in quo accenditur ignis. Motus insup hoc habet ꝓpriū. quia ex vehemēti motu generat calor. vt patꝫ ex motu primi orbis ex cuiꝰ confricatione ⁊ motu inflāmat ether. vt dicit aresto. ⁊ ex motu liquefit plūbū qđ est in eo. vt dicit idē. Motꝰ enī nō potest mēsurari nisi ꝑm mēsura spacij in quo ē motus. Omne enī qđ mouet aut mouetur ꝓprietate vt adamas mouet ferrum aut violētia sicut ex forti impulsu venti mouet nauis. aut ex voluntate. sicut mouetur corpꝰ ꝓut vult animꝰ. Motus vo mutatōis est duplex. vel mutatōis đ loco ad locū. vel ꝑmutatōis. dispositōis ad dispositionē de loco ad locuꝫ naturaliter aut ꝑ vim. Lapis enī qñ ab alto demittitur quāto magis descēdit tāto est eiꝰ motus magis impetuosus vñ intendit in fine ipsiꝰ. qui vo mouet ꝑ violentiā intēditur motus eiꝰ in principio motꝰ ipsiꝰ. ⁊ quāto remotiꝰ est a suo principio tāto debilior erit motꝰ. vt patet in sagitta ab arcu emissa. que tam a remotis pōt ꝓijci. q̄ in vltimo nihil penetrat neqꝫ ledit. Motus itaqꝫ est generatōis ⁊ oīs transmutationis inferioꝝ causatiuꝰ caloris ⁊ inflāmatōis inductiuꝰ. tam aq̄ q̄ꝫ aeris subtiliatiuꝰ. caloris naturalis confortatiuus. appetitus excitatiuus. medicine laxatiue ad mūdificandū corpꝰ cooperatiuus. vñ dicit Ipo. Si vis elleboꝝ ducere moue corpꝰ. Itē si fuerit motꝰ a cētro ad circūferentiā. erit materie extēsiuus. diffusiuꝰ ⁊ dilatiuꝰ. Si vero fuerit econuerso a circūferētia vsqꝫ ad centruꝫ erit aggregatiuus. partiū inspissatiuꝰ ⁊ constrictiuus. Itē motus tpatus est nature aīatoꝝ corpoꝝ cōseruatiuꝰ immoderatus vero est nature destructiuꝰ.

Capitulum. I.

De tempore

Tempus est rerū mutabiliū mēsura. vt dicit Aresto. in li. de. v. substantijs. Tempꝰ est numerꝰ numerās in omī eo qđ numerat. vel sicut dicit Rabanus. Tempꝰ est dimēsio rerū mutabilium ꝑm motū ⁊ ꝑm morā. coeuū in rebꝰ mutabilibꝰ. vt dicit Aug. Nihil est preciosius tpe. vnde de omī possessione duo pñt sil' haberi vel pl'a. sed de tpe duo momēta sil' haberi no pñt. vñ tempꝰ recuperationē non recipit. amissio enī tpis irrecupabilis est. Breue est tempꝰ mutabile imitabile ⁊ irrecupabile. cu motu eī ⁊ mobili incipit. quo penitꝰ deficiēte tps finit ⁊ iō ñ erit ī futuro. sed cessabit. qñ nihil

nisi eternitas erit vt dicit Aug. Tpe nihil est cōmuni⁹. Omnibꝫ enī eq̄liter est cōmune. tpe nihil labili⁹. q2 nūq̄ quiescit. imo qñ incipit deficere incipit decrescere. ⁊ ecōuerso. q2 pñs finis est p̄teriti et mox principiū est futuri. Omne enī temp⁹ tribꝫ vicissitudinibꝫ variat̄. s. in p̄teritū pñs et futurū. Scdm rōem tpis ⁊ eius variā successionē. semp est dies ⁊ nox. vt dicit beda. sed alibi dies alibi nox Tpe nihil incertius. nihil impceptibilius. q2 vt dicit Isid. Temp⁹ p se nō dinoscit̄. sed solū p humanos actus. Item tpe nihil est alterabili⁹. ⁊ ideo corpi nihil piculosi⁹. q2 vt dicit Ipo. mutatiōes tempoꝝ maxime generāt morbos. Subita enī mutatio frigiditatis in caliditatē corpa alterat ⁊ īmutat. Et ideo q2 natura nō patitur repētinas mutatiōes. vt dicit idē Ipo. Ideo subita mutatio tpis frequēter est cā infirmitatis. Itē moderato tpe ⁊ in suis qualitatibꝫ tpato. corpori nihil est salubri⁹. vñ dicitur in amplo. Tpibꝫ moderatis si tpa temporaliter se habuerint. boni erūt stat⁹. ⁊ maxie bone determiationis fiunt egritudines Item q̄uis tempus ita sit mutabile tamen tpe nihil est magis cōtinuū. partes enī tpis sunt cōtigue. Unde dicit mar. Tempus qd̄ in hyeme senescit statim ī vere reuiuiscit ⁊ ecōuerso.

Capitulum. II.

De anno solari ⁊ equinoctiali

Annus vt dicit Isidorus est solis reuolutio vel anfractus cum pactis. ccclxv. diebus ⁊ quadrāte redit ad locum suum. Est aūt annus dictus eo q̄ mensibꝫ in se remeantibus voluitur. vnde annus ab an qd̄ est circū dicitur. q2 quasi circulus in se redit ⁊ renouatur. Unde apud egyptios ante literas inuentas per pictum draconem caudam suā incidentē ⁊ in se reuertentē significabatur. vt dicit Isidorus. Sūt annorum diuersa genera. Nam est annus lunaris mior anno solari ī vndecim diebus. et est annus solaris qui duodecim habet menses. Singuli autem planete habent annos suos in quibus pficiunt cursum suū. vt mars qui in duobus. iupiter in duodecim. saturnus in triginta Et est annus magn⁹ qui dicit̄ mūdanus quādo omnes stelle sm Aresto. redibūt ad propriū ⁊ primū creationis sue punctum. et hic annus sm Aresto. in. xxxvi. milibus annoꝝ pficietur. sicut patet ī libro de ꝓprietatibus elementorū. Scdm platonicos autē infra. xv. milia pficitur annus iste. sicut dicit Macro. in li. Ciceronis. Sunt aūt anni vsualis. s. solaris q̄tuor tpa. que sunt tps vernale. estiuale. atūnale. ⁊ hyemale. Et dicunt̄ tpa eo q̄ in suis qualitatib⁹ mutuo se tpant vt dicit Isi. dicunt̄ ⁊ curricula. eo q̄ alterna assiduitate currunt ⁊ nunq̄ in eodem statu pseuerāt. vt dicit Isi. In his quatuor anni tpibus accidūt duo solsticia in hyeme ⁊ estate duo equinoctia in vere ⁊ autūno. Solsticiū autē est maxīa inequalitas diei ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in cancrū ⁊ capricornū. in cancrū quātuz ad solsticiū estiuale. in capricornum quātuz ad hyemale. Et dicitur solsticiū quasi solis statio duplici de causa. vel quia sol in estate vel in hyeme propter longitudinē dierū aut noctium videtur stare in nostro emisperio vel in inferiori. vel quia in vtroq̄ solsticio quasi stat in estiuali nō potens plus accedere ad nos. in hyemali non potens plus a nostro habitabili elongari. Equinoctium est maxima equalitas diei artificialis ⁊ noctis que accidit in ingressu solis in arietē siue librā. Sunt aūt duo eq̄noctia. primū est vernale secundū hyemale. In his quatuor temporib⁹ fiunt quatuor ieiunia que dicunt̄ triduana. p̄mū fit in prima septimana q̄dragesime istd̄ est veris. secundū est estatis in septimana pētecostes. tertiū est autūni in quarta feria septēbris. quartū est hyemis qd̄ fit in septimana integra ante natiuitatem domini. Annus itaq̄ solaris est annus cōmunis ⁊ incipit a ianuario ⁊ terminatur in decembri. ⁊ est spacium quo sol voluitur tricensies sexagesies ⁊ quinquies in zodiaco et quadrāte. i. vi. horis que sunt quarta ps diei naturalis. Iste aūt sex hore nō ꝯputant̄ in anno cōi. sed

colligũtur in ãno bissextili. Dicitur autem bissextus collectio. xviij. horar omissarũ in trib⁹ annis cum sex horis quarti anni ad pficiendũ vnũ diẽ. ex. xxiij. horis. ex cui⁹ additõe dicit ãnus bissextilis vt dicit beda. Et dicitur bissextus quia semp eo anno quo accidit in februario bis. vi. kal. pnũciam⁹. vel dicitur bissext⁹ ex bisse mẽtis collectus ex. xxx. ei mentis quib⁹ sol morat in quolibet signo vltra. xxx. dies 7 ex. xxx. trientib⁹ colligũtur singulis annis. vi. hore que collecte per. iij. annos faciunt in quarto ãno diem bissextilem. vt dicit beda. Sed de hoc quere in computo.

Capitulum. iii.

De anno lunari

a Annus lunaris qñq; dicitur spacium quo luna revoluitur ab vno puncto zodiaci ad aliud punctũ. qõ continet sm quosdã. xxvij. dies. 7. vi. horas qñq; dicitur annus lunaris spaciuz quo voluitur a cõiunctione vsq; ad cõiunctionem vel ab illuminatione ad illuminationẽ et tale spaciũ supat primũ duobus diebus 7 sex horis. Dicitur aũt luna esse in coitu vel cõiunctõe quãdo ita directe est sub sole q; nulla pars superficialiter respiciens nos apparet illuminata. tota vero est illuminata quãdo videtur plena. p⁹ cõiunctionẽ itaq; luna recedit a sole et relinquit eum in aliquo puncto zodiaci que reuertẽs ad idem punctum nõ inuenit eũ ibi qz iam pfecit in suo motu. Vñ oportet eam cõsumere duos dies 7. vi. horas antecq; illũ cõsequatur. 7 tale spaciũ dicitur lunatio. qñq; dicitur ann⁹ lunaris spaciũ ptinens. xij. lunationes. q̃ diuidũtur a cõputistis per. vi. pares 7 sex impares sm q; menses sunt pares siue impares. par enĩ lunatio respõdet mensi impari. impar autẽ pari. Annus ergo lunaris cõtinens. xij. tales lunatões cõtinet. cclxxiij. dies. series aũt. xxx. 7 totidem. xxx. dies pficiunt tantã summam Unde patet q; ãnus solaris cõmunis superat hunc annũ lunarẽ in. xi. dieb⁹ qui excessus facit etatẽ lunevariam singulis annis in kal. mensiũ ita q; si in hoc anno prima est in kal. alicui⁹ mensis in sequẽti anno erit duodecima. Qñq; aũt dicitur mensis vel ann⁹ lunaris embolismal. Et est embolism⁹ excrementũ anni solaris ad lunarẽ 7 dicitur ille ann⁹ embolismalis in quo cadit 7 recolligit vna lunatio. xxx. dierũ recollecta ex illis. xi. dieb⁹ in quib⁹ superat ann⁹ solaris lunarem. 7 ideo tertius ann⁹ est embolismalis. qz in illo recolligit lunatio. xxx. dierũ tribus diebus vsq; remanẽtib⁹. ter enĩ. xi. faciunt. xxxiij. remanẽtib⁹ aliis diebus similiter. viij. ann⁹ est embolismalis additis illis sex dieb⁹ ad alios. xxij. dies q̃ ex supcrescentia. vij. 7. viij. anni recolligũt. Sed ad hoc vt lunatio embolismalis. viij. anni sit. xxx. diez oportet mutuare duos dies ex embolismali subsequẽti et ita pcedendũ est vsq; ad. xix. annum quãdo circul⁹ embolismalis adimpletur cõtinens annos. xij. cõmunes. 7. vij. embolismales. Embolismales enĩ sunt tertius. vi. viij. xi. xiiij. xvij. xix. alij vo sũt cõmunes. Ann⁹ aũt lunaris maxime obseruatõnis est apud hebreos. pter qõ legalis dicitur qz oẽs festiuitates legales sm lune cursum 7 etatẽ obseruãtur. 7 iõ semp incipit a lunatõe aprilis. vt dicit Beda. 7 in Exo. xij. dicitur. Mẽsis iste erit vobis principiuz mensium anni 2c. Preter annũ aũt vsualẽ seu cõmunẽ est legalẽ est ann⁹ qui dicitur emergẽs quãdo aliquo casũ notabili emergẽte temp⁹ subsequẽs cõputat. sicut greci cõputauerũt temp⁹ a prima olimpiade. et christiani a prima dominica incarnationis. et sic de alijs. Unde cõtingit sepe q; medũ anni legalis est principiũ emergentis 7 ecõuerso. 7 p hoc multe cõtrarietates in biblia ad pcordiã reducũt. sed hec de annor⁹ diuersitate dicta sufficiant.

Capitulum. iiii.

De tempore vernali

v Et est principium anni. cuius initium est quãdo sol in prima parte arietis consistit. 7 contra septẽtrionem per rectam lineam ascendere incipit. vt dicit Constan. in pantegni. li. v ca. iij. Recta autem linea est que neq;

septentrioni attinet neq; meridiei. sed ab vtroq; polo equaliter distat. durat aūt tempus veris vsq; in finē geminoꝝ quātū scz sol discurrit ꝑ tria signa quoꝝ vnū qđq; habet suū mēsem ad temp⁹ vernale ꝑtinentē. Prim⁹ mēsis est arietis incipiens a. xviij. die marcij vsq; in. xvij. diem aprilis Scđus ē thauri incipiēs a. xvij die aprilis vsq; ad. xviij. diē maij. Tercius est geminorū incipiens a. xviij. die maij vsq; ad. xvij. diē iulij. Est aūt vernū temp⁹ inter frigidū ⁊ calidū maxime tꝑatū. inter hyemē ⁊ estatē mediū qualitatū vtriusq; ꝑticipatiuū. quoniā sanguis tūc incipit multiplicari in corpore aīalis ⁊ hūores q̄ in hyemali frigore constricti fuerāt ⁊ ꝯpacti calore v̄nali moueri incipiūt ⁊ dissolui. Ver aūt in suis q̄litatibꝫ tꝑatū sanissimū temp⁹ ē ⁊ mīme mortiferū ac infirmū. vt dicit Cōstā. et Gal. Nā his duabꝫ qualitatibꝫ natura delectatur. qꝛ caliditas est cā effectiua nutrimēti ⁊ augmēti. humiditas vero cā est materialis. ⁊ ideo in vere maxime generatur sanguis. qui magis est necessarius nutrimēto corporis. Si v̄o naturā suā exierit diuersas inducit egritudies. Unde dicit in amphoris. Si hyems sicca fuerit ⁊ borealis. ver v̄o pluuiosuz fuerit. ⁊ autūnus necesse est in etate febres acutas fieri ⁊ obtalmias ⁊ dissenterias maxime in humidis natura. vt dicit cōmen. In hyeme sicci humores ꝑ frigiditatem retenti acuūtur. in vere aūt in nimia humiditate distempate multe sup fluitates generātur ⁊ ꝑ calorē resoluunt. In estate vero dum calor non est potens eas cōsumere putrefacit. ⁊ sic febres acutas generat ⁊ inducit multas alias passiones. Si v̄o hyems calida et humida fuerit ver aūt frigidū ⁊ siccū necesse ē homines in estate egrotare ⁊ mulieres ꝑituras leui occasione abortire. Cui⁹ rei assignat Gal. rōem in cōmento dicens. quādo corpa pregnātiū in hyeme sūt calida ⁊ humida tenera sunt ⁊ rara. Unde frigiditas aeris vernalis subito penetrātis ad interiora ledit fetū. ꝑ frigiditatez eni ⁊ siccitatē q̄ sunt q̄litates mortificatorie mortificat fet⁹. Uñ fet⁹ mortificat⁹ aggrauat ⁊ retinacula abrūpit. ⁊ sic mulier necessario abortit. Vernū insup tēpus terrā diu clausaz ⁊ ꝑ frigore cōstrictam apit. ⁊ radices ⁊ herbas in terra latentes ꝓducit. floribꝫ ⁊ herbis terram renouat. Aues ad garritum ⁊ amorē solicitat ⁊ inducit. ⁊ miro decore oēm terre superficiē induit ⁊ venustat. Unde ver đr a virore vl' vigore. qꝛ tūc herbe ⁊ arbores virescere incipiūt ⁊ frōdere. temp⁹ veris ē temp⁹ agriculture ⁊ laboris. temp⁹ leticie ⁊ amoris. Vernali eni tꝑe oīa vident letari. nam terra viret. silua frondet. prata florent. celū splendet. mare quiescit. volucres vociferāt ⁊ nidificāt. ⁊ oīa q̄ in hyeme videbant mortua ⁊ marcida vernali tꝑe renouant. Uñ serenitas aeris vernalis vocat a marciano alias macrobio risus iouis. Aque v̄o vernalis tꝑis min⁹ sane sunt ad bibendū. qꝛ a vaporibꝫ tūc resolutis ingrossant. ⁊ a ranis ⁊ alijs v̄mibꝫ tūc tꝑis semē ꝓijciētibꝫ inficiūtur. Et ideo si necesse fuerit eas bibere cōsulit ꝯstā. vt primo decoquant vt sic ꝑ ebullitionē subtiliētur ⁊ purificētur.

Capitulum. V.

De estate

Estas calida est ⁊ sicca. cuius initium est cum sol fuerit in prima parte cancri. ⁊ tūc est sol in maxima eleuatione quo ad nos ⁊ iam paulatim incipit descēdere vsq; in finē virginis. Et habet estas tres menses sicut ⁊ ver vt dicit ꝯstā. Primus mēsis est cancri a. xvij. die iunij vsq; ad. xviij. iulij. Secūdus est cū sol est in leone a. xviij. die iulij vsq; ad. xvij. diē augusti. Tertius est cum iam in virginē descendit a. xvij. die augusti vsq; ad. xviij. diē septēbris. vt dicit constan. Est ergo estas calida ⁊ sicca colere generatiua. eo q̄ sol tꝑe estiuali summa gradit ascensione. Oppositusq; capitibꝫ nostris directā ⁊ fortē in corporibus nostris sicut ⁊ alijs inferioribꝫ fortissimā imprimit actionē. Unde ⁊ superflua in hyeme coadunata dissoluit ⁊ cōsumit. Si vero estas suā temperiē exierit infirmitates calidas et siccas generare ⁊ inducere ꝯsueuit. vt dicit ꝯstan. Dies

longiores sol efficit ⁊ noctes breuiores fruct⁹ ⁊ flores ad maturitatē ꝓducit. Nā vi caliditatis sue tūc intēse. humores in fructib⁹ tūc digerit ⁊ digestos eis incorporat ⁊ ꝯiungit. qđ vero supfluū est desiccat penit⁹ ⁊ ꝯsumit. terram rimosam ⁊ cauernosam reddit. Nā calore suo humidas partes cōsumēdo destruit. siccitate vero suas ꝑtes terrestres ꝯprimit ⁊ ꝯiūgit ⁊ sic apit terrā atq; findit. Cōsūptis ergo ꝑtib⁹ aq̄is q̄ fuerūt cā coadunationis ꝑtiū ⁊ ꝯstrictōis necesse ē vt pars a parte diuidat⁹. ⁊ sic scissura ī ꝑtib⁹ treis efficiat⁹. Uñ ⁊ loca paludosa aquositatē ꝯsumēdo desiccat ⁊ exaspat ⁊ indurat. porosas ꝑtes aīaliuz caloris sui subtilitate subintrat ⁊ hūorē subcutaneū dissoluēdo sudorē ꝓuocat ⁊ sic qđ est supfluū adnihilat ⁊ euacuat. ꝑ poroꝝ etiā aptionē fit spirituū exalatio ⁊ substātialis hūiditatis euaporatio. ⁊ iō vires debilitat ⁊ eneruat. ex vtraq; q̄litate sua colerā excitat ⁊ inflāmat. ⁊ iō febrilē calorē generat ⁊ augmētat. apes mellificantes suis floribꝫ eas reficit ⁊ satiat. nocturnis tēporib⁹ rorē generat. ⁊ herbaꝝ supficiē ne diurno estu arescant rigat ⁊ humectat. Estiuo tempore aues canore maxime vociferant ⁊ modulātur. ⁊ ad pullificandū siluestres volucres maxime aīantur.

Capitulum. VI.

De autumno

a Utūnus ab augēdo est dict⁹. eo q̄ tūc tp̄is fruges ⁊ fruct⁹ potissime abūdant in horreis ⁊ augētur. Oēs enī anni labores ⁊ fruct⁹ recolligit in horrea ⁊ reponit. Et ideo in fabulis nutrici iunonis ꝯpatur rōne fertilitatis. vt dic̄ Isi. Nā solicitos ⁊ negociosos circa fructuū collectionē homīes reddit. agros a frugib⁹ ⁊ arbores a fructib⁹ orbatas reddit. siccitate ⁊ frigiditate sua frondes et folia mortificat ⁊ deijcit terrā sterilē efficit ⁊ vim germīatiuā amputat ⁊ p̄scindit. Est itaq; autūnus frigidus ⁊ siccus hūoris melacolici frigidi scz ⁊ sicci generatiu⁹. cui⁹ īitiū ē cū sol primā ꝑtē libre intrat cū sol ē in recta linea. s. ī eq̄noctiali cuz a septētrione ⁊ meridie eq̄ distat. habet aūt tēp⁹ autūnale tres mēses sibi deseruiētes vt di. ꝯstā. Prim⁹ incipit qñ sol ē in libra a. xvij. die septēbris vsq; ad xviij. diē octobris. ⁊ tūc incipit sol pl⁹ declinare ī meridie. Scđus mēsis ē in quo sol est in scorpione a. xviij. die octobris vsq; ad. xvij. diē nouēbris. Terti⁹ est cū sol ē in sagittario. s. a. xvij. die nouēbris vsq; ī. xviij. diē decēbris. vt dic̄ ꝯstā. Autūn⁹ ī suis q̄litatib⁹ veri ē ꝯtrari⁹. ⁊ ideo multaꝝ infirmitatū ⁊ pessimaꝝ ē generatiu⁹. Uñ Ipo. ī amph. In autūno acute accidūt infirmitates ⁊ mortifere. super quē locū dic̄ Gal. Autūn⁹ pestilētior ē ceteris tp̄ib⁹ ⁊ ī multis illaudabilis. Primo ꝓpter mutabilitatē tp̄is. nūc enī est calor nūc frig⁹. scđo q̄ cū sit p⁹estatē inuenit multos hūores incēsos ex calore p̄cedēte quos repercutit frig⁹ autūnale ad interiora. ⁊ ñ ꝑmittit eos exire q̄ putrefiūt ⁊ inducūt pessimas passiones vt q̄rtanas ⁊ febres vix curabiles. Et hoc q̄ autūn⁹ frigid⁹ ē ⁊ sicc⁹ ⁊ inordinat⁹ Et ideo ī autūno nimia siccitate a q̄ ꝯsumit substātialis hūiditas. corpa efficiunt debiliora ꝓpt ineq̄litatē vo aeris pori nūc subito apiunt. nunc subito ꝯstringūtur. Uñ fit calidaꝝ fumositatū retentio. q̄s cū virt⁹ nō possit expellere multitudīe et acumīe materie passiōes mortifere subsequūtur. pthificis aūt autūn⁹ maxīe est nociu⁹. q̄ frigiditate ⁊ siccitate sua pulmonē desiccat ⁊ rūpit ad modū pāpini ideo pthificos valde ledit.

Capitulum. VII.

De hyeme

h Jems ab eūdo ē dicta. eo q̄ tēpore hyemali solet ire et volui sol ī breuiori circulo q̄ ī estiuali. Uñ breuiores efficit dies ⁊ noctes lōgiores. vt di. Isi. Est aūt initiū hyems s̄m ꝯstan. cū sol ē in prima ꝑte capricorni ⁊ ē finis descēsionis solis ī meridie ⁊ iā paulatim incipit ascēdere ꝯ septētrionē. Hz etiaz hyems tres mēses sibi deseruiētes. Primus ē in cap̄corno incipiēs in. xviij. die decēbris vsq; ī. xvij. diē ianuarij. Scđus ē cū sol ē in aq̄rio a. xvij. die ianuarij vsq; ad. xvij. diē februarij. Terti⁹ mēsis ē

quãdo sol ẽ in pisciby ꝛ incipit a.xvi. die
febꝛuarij vsqꝫ in.xviij. diẽ marcij. vt di
cit ostã. Est aũt hyems frigida ꝛ hũida
fleumatis nutritiua magis tñ dñat fri
giditas qꝫ hũiditas. qꝛ magna fit aeris
ꝛaq; ostrictõ. ꝛ ogelatõ ꝓpẽ numiã sol' elõ
gatõez. ex q̃ frig' nõ modicũ tũc tpis ge
neraf. Uñ hyems estati pẽmt' ẽ ꝛia. ꝛ nõ
oia viuẽtia ꝛ nascẽtia bñficio estatis ri
gore hyemali mortificãf. ꝛ estatis ꝓteri
te vestigia i hyeme pẽmt' ãnullãf. n iues
ꝛaq; inundatões i hyeme multiplicãf
tã vie qꝫ semite lubrice ꝛ lutose i hyeme
efficiunf. ꝓꝛi terre glaciali frigore ostri
gunf. oim coꝛpoꝛ vmbre i hyeme plꝰ qꝫ i
estate plonganf. Poꝛis terre clausis in
superficie exteriori coꝛpa infrigidantur.
Interi' tñ ptes calide fugiẽtes dñantẽ
frigiditatẽ inaggerant. ꝛ ideo aq̃ putea
les ꝛ fontane i hyeme sentiunf magis ca
lide qꝫ in estate. qꝛ calor naturalis fugi
ens ꝛiã sibi aeris frigiditatẽ interiora
petit ꝛ in venis puteoꝝ ꝛ fontiũ se indu
dit. ꝛ ideo ꝓpẽ caloris pñtiã aque in fon
te vel in puteo nõ gelanf. Itẽ hyemalis
asperitas hoies efficit pigros et vesides
ad operãdũ. Herui eĩ ostringẽte frigidi
tate ꝛtrahunf quodãmõ ꝛ coartãtur ꝓ
pter qõ mẽbꝛa ad operãdũ ita ve faciliñ
lꝛanf. Itẽ ex frigore hyemale claudun
turꝑi. ꝛ revocato calore naturali ad i
teriora vtutes aĩales ꝓfortanf ꝓpter qõ
excitaf appetit' et plura necessario ciba
ria plus qꝫ in alijs temporiby requrũtur.
Unde Ipo. in amplo. Uentres hyeme
natura sunt calidiores ꝛ somni longissi
mi. In his ergo hꝛis plures oblatões
dande sunt. calor enĩ est mult'. et multo
indiget nutrimẽto ꝛc. Itẽ qñ hyems su
as excedit qlitates. varie passiões i coꝛ
poꝛiby in ꝯcauitatiby coꝛporis aggregan
tur q̃ nõ inuenientes viã euaporatõis ca
lefiũt ꝛ citi' putrefiunt ex quo necessario
infirmitates varie ꝑcreãtur.

Capitulum. VIII.

De mense

Mensis est nomen grecum. ꝛ de lu
ne nomine tractũ. Luna enĩ gre
co sermone mene vocatur. Nam apud
hebꝛeos menses legitimi nõ ex cursu so
lis sed ex lune motu cũcipanf. Egyptij
aũt primi ꝓpter velociorẽ lune cursũ no
men mẽsis primo ex solis cursu inuene
runt. quoniã tardioꝛ solis motꝰ facilius
poterat cõprehẽdi. vt di. Jsi. Est aũt tri
plex mẽsis. s. solaris qꝫdiũ sol moꝛatur i
vno signo pagrãdo. ꝛ est vsualis illõ spa
cium. s. dierũ qõ in nostris martilogijs cõ
tinef. Et est mẽsis lunaris. s. spaciũ quo
luna recedit ab vno pũcto firmamenti
rediẽs ad idẽ punctũ. ꝛ cõtinet i se. xxvij
dies ꝛ septẽ hꝛas. Nã luna moꝛaf ꝑ duo
os dies in quolibet signo ꝛ byssse hꝛe. ex
eo vo q̃ moꝛaf i quolibet signo ꝑ duos
dies. cũ sint. xij. signa. habẽf. xxiiij. dies
ex eo vo q̃ moꝛaf ꝑ. vi. hꝛas excũt tres
dies q̃ ꝑdictis. xxiij. diebꝫ adiũcti faci
unt. xxvij. xij. vero byssse spaciũ supplent
vni' hꝛe integre. ex quo ꝓꝛ q̃ luna cir
cuit zodiacũ a pũcto ad pũctũ ꝑ. xxvij.
dies ꝛ. vij. hꝛas. Alio mõ sumit' mẽsis
lunaris ꝑ lunatõe. vt ꝓꝛ i ãno lunari. q̃
re supꝛa. Cõtinet itaqꝫ mẽsis. iiij. septi
manas. septimana. vij. dies naturales.
dies. iiij. q̃drãtes. q̃drãs sex hꝛas. hꝛa
iiij. pũcta. pũctũ. x. momẽta. momẽtum
xij. vncias vncia. cvij. atꝺomos. atꝺom'
vlteri' nõ diuidit ꝓpter sui brevitatem.
Sunt aũt mẽses. xij. vsuales. quoꝝ ꝓi
mus dꝛ ianuari' a iano dict' cui fuit cõse
cratus. qꝛ vt di. aug. gẽtiles credẽtes ia
nũ ducẽ quẽdaz vẽ esse in his kalẽdis
eũ plurimũ venerabãtur. ꝛ ei duas faci
es figurabãt. vnaz ꝑ se ꝛ aliã añ. qꝛ erat
termin' ãni priꝛis ꝛ principij sequẽtis.
Modo aũt dꝛ ianuari'. eo q̃ sit limes ꝛ
ianua ãni. Uñ bifrons ian' ꝛepingif. vt
anni introit' ꝛ exit' ꝛemõstref. vt di. Jsi.
Depingif aũt comedẽs ꝛ ve cpho bibẽs
qꝛ tũc alialia abũdantiorẽ cibi copiã exi
gũt ꝛ requrũt. qꝛ tũc tpis ꝓpter subintra
tionẽ caloris ad interiora maxime viget
appetit'. Jste etiã mẽsis hꝫ noctes lõgas
hꝛaz. xvi. ꝛ dies breviores hꝛaz. s. viij.

Capitulum. IX.

De febꝛuario

Secundus mensis est febꝛuari' a
febꝛuo. i. plutone dictus. cui mẽ

sis ille fuit antiquitus cõsecratus. nam ianuariũ dijs superioribꝫ. februariuꝫ vero dijs inferioribꝫ. antiquus error gentilium cõsecrauit. et ideo februarius a februo. i. plutone deo infernoꝝ est nomiatus. Est aũt mensis pluuiosus valde ⁊ aquosus ꝓpter vaporꝝ eleuationẽ q̃ in pluuias resoluũtur. ⁊ ideo dicitur sol tũc eẽ in aquario ꝓpter aquaꝝ inundatõeꝫ. Depingitur aũt februariꝰ senex ad ignẽ residens pedes calefaciẽs. qꝛ tunc tp̃is maxime viget frigus. ꝓpter diuturnã solꝰ elõgationẽ que p̃cessit. Inter aũt oẽs menses februariꝰ mẽsis est mĩmꝰ. qꝛ nõ habet nisi. xxviij. dies quãdo nõ est bissextꝰ. ĩ bissexto aũt habet. xxix. d̃r aũt februariꝰ apud hebreos sebath. apud grecos xendicos cꝰ nox habet. xiiij. horas. dies v̄o. x.

Capitulum. X.

De marcio

Tertius mensis dicitur marcius a marte romane gentis auctore appellatus. Uel ideo sic est dictus. eo ꝙ tunc animãtia ad marẽ ⁊ coitũ moueantur vt dicit Jsi. Dicitur autez marcius apud hebreos mensis adar. apud grecos vero vocatur distan. ⁊ habet. xxxi. dies. nox aũt habet horas. xij. dies. xij. In mẽse eni marcio est equinoctiũ vernale. sole inter septẽtrionẽ ⁊ meridiẽ mediã lineam tunc tenẽte. Et ideo in mẽse marcio aperiũtur pori terre atq̃ humores incipiunt ascẽdere tam in aĩalibꝫ q̃ꝫ in herbis ⁊ arboribꝫ. Unde marcius pingitur tanq̃ꝫ vinitor vel ortulanus. qꝛ tunc est tempꝰ vt sup̃flua a vitibꝫ ⁊ alijs arboribꝫ amputẽtur. In marcio autẽ est tempus valde mutabile ⁊ instabile. ⁊ ideo tunc tp̃is facilime corpa hoĩm alterant. Aq̃ aũt marciales sunt minꝰ sane ad bibendũ. qꝛ tũc ex semibꝫ pisciũ ⁊ ranaꝝ potissime inficiunt sole in principio marcij in medio signi pisciũ existente.

Capitulum. XI.

De aprili

Quartꝰ mẽsis ẽ aprilis q̃ apd̃ hebreos d̃r iar. apud grecos v̄o d̃r xandicos hñs. xxx. dies. cuiꝰ nox hꝫ horas x. dies v̄o. xiiij. Dicit aũt aprilis quasi aperilis. qꝛ tũc oĩa aperiunt. ⁊ tũc germina flores ⁊ folia de terra ⁊ arboribꝫ egrediũtur. Et ideo aprilis depingit gestãs florẽ. qꝛ in illo mẽse incipit terra decorari floribꝫ ac vestiri. Uel aprilis dicit q̃ si affrondilis. ab affron qd̃ est semẽ. qꝛ tũc apertis poris terre sunt arua apta seminationi ⁊ agriculture. sole circa medium marcij signũ tauri subintrãte.

Capitulum. XII.

De quinto mense

Quintus mensis est madius siue maiꝰ. a maia matre mercurij dictus. vel d̃r a maioribꝫ natu q̃ in republica sunt maiores. vel d̃r madiꝰ a madefactione pluuiaꝝ. qꝛ tũc tp̃is oriunt pliades ⁊ hyades ⁊ alie stelle pluuiales. q̃rũ v̄tute mittuntur pluuie ⁊ rores ad seminũ iactoꝝ madefactõeꝫ ⁊ irrigatõꝫ. Hic mẽsis apud hebreos d̃r styabai. apd̃ grecos autẽ d̃r antimoseos hñs dies. xxx. nox vero eiꝰ habet horas. viij. ⁊ dies. xvi. Est aũt maiꝰ tempꝰ amenitatis amoris ⁊ iocũditatis. Tũc eni maxĩe vociferãt ⁊ gaudẽt aues. Tũc ad bella ꝓcedunt reges ĩ maio prata ridẽt ⁊ floret. silue virẽt ⁊ oĩa fere aĩantia mouent ad gaudiũ et amorẽ. ⁊ ideo sol d̃r in medio maij intrare signũ geminoꝝ. qꝛ ꝓpter tẽperiẽ aeris ⁊ amenitatẽ tp̃is iocũditas in hoĩbꝫ geminatur. Uñ maiꝰ tempꝰ est solacij ⁊ deductionis ꝓpter qd̃ depingit iuuenis equitans ⁊ gestans volucrẽ super manũ.

Capitulum. XIII.

De mense sexto

Sextꝰ mensis d̃r iuniꝰ a iunioribꝫ dicꝰ. eo ꝙ populꝰ romanꝰ in cẽturias iunioꝝ ⁊ senioꝝ fuit diuisus. vt dicit Jsi. Est aũt mẽsis iuniꝰ finis veris ⁊ p̃ncipiũ estatis. ⁊ d̃r apud hebreos thebath apud grecos vero deseos hñs dies. xxx. nox v̄o hꝫ horas. vi. dies v̄o. xviij. Est aũt mẽsis solsticialis qꝛ ĩ eiꝰ medio ĩtrat sol ĩ cancꝝ. tũc aũt calore solis hũorẽ in radicibꝫ deficcãte oĩa tendũt ad maturitatẽ et ideo depingit secãs fena. qꝛ fena in pratis tunc tp̃is sunt matura.

Capitulũ. XIIII.

De mense septimo

Septimus mensis dr iuli⁹ a iulio cesare sic vocat⁹. qr in illo mẽse fuit nat⁹. vel vt dr tũc tpis fuit ad imperiũ sublimat⁹. Dicit aũt apud hebreos canilis. apud grecos panemos. Hz aũt dies. xxx. cui⁹ dies habet. xvi. horas. nox vero. viij. Est aũt mẽsis iste feruẽtissim⁹ qr in medio isti⁹ mẽsis sol incipit esse in leone ⁊ incipiũt dies caniculares. ⁊ ido tũ ex sole. tũ etiã ex calido signo ⁊ calidissimo sydere fit excessus tũc tpis i calore. tũc etiã intẽdũt oẽs calide passiões ⁊ tũc ẽ tps maxie discõueniẽs medicine ex nimio calore ad interiora radicit⁹ sub intrãte ⁊ hũorẽ ꝯsumẽte segetes maturescũt. Vñ iuli⁹ depingit cũ falce segetez resecãte. qr tũc est temp⁹ ꝯgruũ messiõi.

Capitulum. XV

De octauo mense

Octauus mensis est augustus ab augusto cesare nuncupatus. qui apud hebreos dicitur ebal. apud grecos ior. habens dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. x. ⁊ dies. xiiij In hoc mẽse fruges in horrea recolligunt. ⁊ ideo depingit cum flagello triturãte denudat terrã a frugibus ⁊ spoliat. ⁊ ideo dr sol i medio augusti signũ ꝟginis subintrare. sic eni ꝟgo sterilis est ⁊ infecũda sic terra ẽ q̃si sterilis quãdo a suis fructibꝫ est ablata.

Capitulum. XVI.

De septembri

September est nonus mensis sic dictus. qr est septim⁹ ab imbre tpaneo. s. a marcio qñ solent imbres inundare. ⁊ dr apud hebreos tarsa. apd grecos corros hñs dies. xxx. cui⁹ nox hz horas. xij. ⁊ dies. xij. In isto eni mẽse fit eq̃noctiũ autũnale. nam in ei⁹ medio sol ingreditur signũ libre. Est aũt mẽsis iste finis estatis ⁊ principiũ autũni in quo vindemia fit matura. ⁊ ideo depingitur tanq̃ vindem. ator racemos colligens in corballo. Est aut mensis iste mutabilis et instabilis. cui⁹ calor in principio ẽ intẽsus. sed in fine remittitur ⁊ tepescit iam frigiditatẽ sapiens autũnalẽ. Fuit autẽ mensis iste apud hebreos valde celebris ⁊ solẽnis. nam apud eos dies septimus. mensis. vij. ⁊ annus. vij. in summa veneratione habebatur.

Capitulum. XVII

De decimo mense

Decimus mẽsis est october sic dictus. qr ab imbre est octau⁹. qui apud hebreos dr marizon. apud grecos ipbeos. hñs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xiiij. dies ꝟo. x. qui in principio sui adhuc est calid⁹ sed in fine forti frigore corpus pũgit. ⁊ ideo in ei⁹ medio sol dicitur intrare signũ scorpionis. q̃ est ꝟmis facie blandiẽs ⁊ cauda pungẽs. Hic mẽsis qr naturalit est frigidus ⁊ sicc⁹ terraz desiccat ⁊ eã ad susceptõez seminũ disponit ⁊ habilitat. Vñ tũc tpis semina hyemalia glebe cõmẽdant. ⁊ ideo depingit i similitudinẽ hominis seminãtis.

Capitulũ. XVIII.

De vndecimo mense

Vndecimus mensis est nouẽber sic dictus q̃si ab imbre non⁹ apd hebreos dr casleu. apud grecos dyos habens dies. xxx. cui⁹ nox hz horas. xvi. dies ꝟo. viij. Hic mẽsis frigiditate sua penetrat ad interiora ⁊ grauit ledit corpa ⁊ ideo in ipsi⁹ medio dr sol signũ sagittarij subintrare ⁊ siccitate ⁊ frigiditate sua ꝯstringit et desiccat ⁊ deijcit arboꝝ folia. poros etiã in aialibꝫ claudit. ⁊ recollectis humoribꝫ intrinsec⁹ eos ꝯgelat coagulat ⁊ cõpingit. Et ideo tũc tpis aialia maxime porci multũ impinguant. ꝓpter qd depingit q̃si rustic⁹ querc⁹ pcuties ⁊ glandibus reficiens porcos suos.

Capitulum. XIX.

De decembri

December duodecimus mensis est sic dictus. quia ab imbre marcij est decimus. Marcius quidẽ est mensis pluuiosus. hic apud hebreos dicitur thubeth apud grecos epileos. habẽs dies. xxxi. cui⁹ nox habet horas. xviij. dies

vero.vi. Hic mensis est solsticialis. qz in eius medio sol ingredit signū capricorni. quādo ita est a remotis de nostro habitabili q nō pōt a nobis pl' aliqualiter elongari. z tunc circulis meridionalibus incipit paulatim reuerti z ascendere per circulos borreales. Est aūt finis autūni z principiū hyemis que se extendit vsq ad. xvij. diē marcij vbi incipit tempus veris. In hoc mēse ꝓpter asperitatez frigoris sunt altilia et asalia domestica multequietis z parui motus. z ideo plurimū impiguātur. Vñ tunc pis interficiūtur potissime z mactantur. ꝓpter qđ depingit tanq carnifex qui cū securi percutit et mactat porcum suū Ex his enim duodecim mensibus perficitur ann' tam solaris q lunaris.

Capitulum.xx.

De hebdomada et diebus

Ebdomada siue septimana a septem dierū numero est vocata. cuius replicatione menses anni z secula paguntur. Ab eodem ei die incipit z in eodem terminat. cui' partes sunt dies artificiales z naturales. Sūt dies dicti a dijs quoz nomina quibusdam syderibus sunt ab antiquis cōsecrata. Primū soli ascripserūt qui princeps est syderū et dom' planetarū. et ideo dies dominica nūcupatur. que primule/giata est in multis. quia in die dominica mūdus est creatus z in eadem domi/nus natus fuit. z in eodem dominus resurrexit. z in eadem etiā dominus misit spiritū sanctū. Secundū diem ascripserūt lune. que soli in magnitudine z splē dore proxima est. Tertiū autē martī. et sic de alijs. Dierū autē alius est egyptiacus. alius non. Egyptiacus est dies ille in qua misit deus plagam aliquā in egyptum. Unde cum sint viginti quatuoz dies egyptiaci. patet q plures misit deus plagas super egyptios q decem que inter ceteras magis sunt famose. Ponūtur autē in kalendario ecclesie. nō quia aliquid sit in illis plus q in alijs omittendum. sed vt miracula dei ad memoriam reducātur. Dierū alius est artificialis siue vsualis alius est naturalis. Artificialis est spaciuz quo volutur sol in nostro emisperio ab oriente ad occidentem. z dicitur artificialis quia quasi artificio diuersificatur ꝑm diuersos situs clymatū et regionū. Naturalis est spacium quo sol volnitur ab oriente per occidentē in orientem. et talis dies continet horas. xxiij. Artificialis vero dies ꝓtinet in equinoctio. xij. horas. In alijs vero temporib plus vel minus ꝑm dierum incrementū vel decrementū. Dierum autē alius nominat a kalendis alius ab idibus. alius a nonis. Prim' autē dies mensis dicit nomine kalendarū. a kalon qđ est voco quia tunc solebant mercatores ad nūdinas ꝓuocari. z erat festum solēne. quod vocat festū neomenie. id est. noue lune. quia tunc luna videbatur esse noua. None dicūtur quasi nundine. quia tunc nūdine inchoabant. Idus idem est qđ diuisio. qz tunc nūdine diuidebāt. Ex quo patet triplex dierum differentia. s. kalendaris. deputata ad celebrandū. nonalis attributa ad negociandū. idualis statuta ad recedendū a nūdinis z ad ꝓpria reuertendū. Dies autē naturalis cōstat ex. xxiij. horis quibus sol circa totam terrā raptu firmamēti circūfertur Cui' partes sunt quadrās hora. punctū. momentū vncia. athomus Est autē quadrās quarta pars diei naturalis. s. spaciū sex horarū. Hora sexta pars est quadrātis. i. vicesimaq̄rta ps diei naturalis. Et dicit hora extrema z finalis pars t pis. sicut ora dicitur extremitas fluuij siue maris. vt di. Jsi. Punctum est quarta pars hore. Momentum est decima pars puncti siue quadragesima ps hore. Et dr momentū q̄si minus atq angustissimū temp' a motu syderū nūcupatū. Uncia aūt dr. xij. ps momenti. Athom' est quadragesima septima ps vncie. et dicit athom' q̄si sine diuisione. quia vltra athomū nō recipit subdiuisionem. Dies itaq est illuminationis a sole receptiua z luminis recepti ad alios diffusiua. vñ dies a dian greco derivatur. Est aūt dian idē qđ claritas. vt di. Jsi. Jtē dies mensiū annoz z temporz est de

scriptiua ⁊ distinctiua. Omnia eī tem
poꝝ ⁊ seculoꝝ curricula dierum numero
cōputant. Item ꝑm accessum solis ⁊ re
cessum est dies breuitatis vel magnitu
dinis receptiua. Et ideo ꝓpter solis elō
gationē a nostro habitabili in hyeme est
breuissima. in estate autē longissima. qꝛ
tūc sol nobis vicinꝰ appropinquat. Itē
sydeꝝ ⁊ corpoꝝ supioꝝ ē dies occultatiua
qꝛ quāto dies est clarior. tāto stelle a no
stris aspectibꝫ amplꝰ elongant. Itez int
colores ⁊ rerū visibiles formas est dies
discretiua. Nam figure ⁊ forme q̄ de no
cte latent de die patent. vt dicit Beda.
Item diei p̄sentia auiū lucis est letifi
catiua. in ortu enī diei gaudēt ⁊ cantant
aues. Item viatoribꝫ est dies securita
tis ⁊ pacis tributiua. latronibꝫ inimica
⁊ timoris incussiua. latrones enī de die
timent. Item diei claritas est tenebrosi
tatis noctis euacuatiua. ⁊ ipsi īmediate
successiua. ⁊ quāto nox p̄cedēs magis tē
pestuosa est ⁊ turbulenta. tanto est succe
dentis diei p̄ñtia magis grata. Itē dies
est status sui immutatiua. crescit enī cō
tinue ⁊ decrescit. ⁊ quāto plus decrescit
⁊ abbreuiat in hyeme. tanto plus in esta
te ꝓlongatur. Item dies est a torpore ⁊
somuolentia excitatiua. nam dies exer
citio ⁊ labori hoīm deputat. ⁊ quanto plꝰ
dies declinat versus finē. tanto sapiens
oparius ad ꝑfectionē diurni operis plꝰ
conatur. vt dicit Gregorius.

Capitulum. XXI.

De aurora

a Urora finis est noctis p̄cedētis
⁊ diei sequētis principiū. ⁊ dici
tur aurora. vt dicit Isidorꝰ quasi aurea
hora eo ꝙ rutilātē ad modū auri diffun
dit colorē. Unde ⁊ sol in aurora a grecis
crisosdomos. id est. auri domus apellat.
Nam radij eius splendentes aureas co
mas demonstrant. Uel dicit aurora q̄si
aura rorans. eo ꝙ in aurora ros genera
tur. Ex cuius humectatione infunditur
terra ⁊ aeris caliditas tempatur. Auro
ra lumen a sole impetrat. clarior est ipsa
nocte. sed obscurior claro die. Aues mū
das ⁊ diurnas ad volandū ⁊ cantanduz
excitat. nocturnas autez fugat. In ortu
autem aurore flores primo clause apiū
tur. ⁊ herbe que estu p̄cedente marcescūt
in aurora erigūtur. vires aīales in auro
ra cōfortant. ⁊ animaliū egritudines al
leuiant ⁊ diminunt. In aurora autē hu
mor sanguineꝰ principaliter dominat.
Unde ꝑm Cōstan. aurora vsqꝫ ad terti
am imitat naturaz veris. meridies esta
tis. hora vesptina tpis autūnalis. nox ve
ro hyemis qualitatibꝫ assilatur in auro
ra ꝓpter dñium sanguinis somnꝰ dulcis
est ⁊ salubris. tunc etiā tpis maxie galli
ad vociferandū cōcitant. Oritur aūt lu
cifer in aurora et orientis solis p̄sentia
nunciat esse ꝓxima et vicina. Aurora a
tenebris incipit. sed vsqꝫ ad ꝑfectionez
luminis ꝓficit ⁊ ꝓcedit. Uariat autē in
ortu solis colorē suū. Unde nunc croceū
nunc purpureū nunc aureū pretendit co
lorē. Accidit autē hec varietas ex diuer
sa qualitate vaporū ⁊ nubiū in quibꝫ fit
depressio solariū radiorū vt dicit Beda.
Nimia autē serenitas in aurora cum ra
dijs solaribꝫ directis contra austrum si
gnū est future tempestatis. vt dicit idez
Beda. Idem autē est aurora ⁊ diluculū
sic autē dicit quia est diei lucidū ⁊ lumi
nosum principiū. Est enī diluculuz ꝑm
Isido. terminatio noctis ⁊ inchoatō ple
ne lucis. alleuiatio infirmitatis. expedi
tio ab inimicis. In diluculo autē fugi
unt hostes ⁊ latrones. vt idez dicit. Idē
est mane quod diluculū. Nam mane est
lux plena ⁊ matura. ⁊ dicitur a man qd
est bonuz. eo ꝙ luce nihil est melius ꝑm
Isido. Est autē mane principiū laboris
et finis dormitatōnis. tempus sobrieta
tis ⁊ perfecte celebrate digestionis. pau
latim nocti finem imponit ⁊ cito transit
rerum qualitates ⁊ species ⁊ figuras pre
ostendit ⁊ precludit.

Capitulum. XXII

De meridie

m Eridies est dicta quasi dies me
dia. naz in meridie in medio ce
li videtur consistere sol ⁊ in medio pun
cto inter ortū ⁊ occasum existens videt
equaliter ab vtroqꝫ tunc distare. vel dr

meridies quasi mera dies. qꝛ tunc puri
or ⁊ clarior est quando sol ꝛe medio celi
rutilat ⁊ totũ orbem pari illuminat cla-
ritate. vt dic̃ Isi. Hec hora calidior est ⁊
siccior et in suis qualitatibꝫ est similior
estati. ⁊ hoc accidit ꝓpter q̃tuor. s. ꝓpt̃ di-
rectam solis ad capita nostra oppositio-
nem ꝓpter radioꝝ solariũ reflexionem ⁊
propter directã duplicatõez. ⁊ propter
radioꝝ spissitudinẽ ⁊ eoꝝ cõfractionem.
propter linearũ angustiaꝫ sub quibꝫ ra-
dij coartãtur. Aer etiã tunc tp̃is propt̃
multiplicationẽ ⁊ cõcursum radioꝝ ma
xime calefacit. ⁊ ideo amplior tunc calor
in istis inferioribꝫ generat̃. In meridia
na aũt hora vmbra vniuscuiusq̃ corpo-
ris est breuissima. ⁊ a meridie versus se
ptẽtrionẽ tũc tp̃is est extẽsa. ⁊ quãto sol
plus recedit a meridiano circulo tanto
obiecti corporis vmbra ampli⁹ elongat̃.
vt dicit Beda. In meridie flores et her-
be arescunt. sed fruges ⁊ fructus potissi-
me maturescũt. animalia loca vmbrosa
propter solis feruorẽ querũt ⁊ in suis la
tibulis requiescũt. In meridie aĩalia ve
nenosa sicut colubri ⁊ serpentes plus le
dunt. quia venenũ suũ facilius tuc emit
tunt ⁊ effundũt ꝛe mane etiã propter fri
giditatẽ nocturnã p̃cedentẽ rigescũt. et
ideo in eis vis veneni cõsopitur. sed in
meridie calefiũt. Unde tũc ad pungẽdũ
et virus veneni infundendũ fortius in
ardescunt. Unde in feruore meridiano
cauernas exeunt. ⁊ calefactionis gratia
soli se exponunt s̃m Isi.

Capitulũ. XXIII.

De vespera

Espera a vespero stella occidẽtali
est dicta. Vesperus eni est stella
que solez occidentẽ sequitur ⁊ tenebras
sequentes comitatur. vt dicit Isidorus
Vocatur aũt vesper serũ a ianuis serat. s
sic dictũ. Quãdo eni venit vespa fores
serãtur vt omnia in domo maneãt tutio
ra. ⁊ dicitur etiã crepusculu id est dubia
lux q̃n inter lucẽ et tenebras discernere
nõ est certũ vt dicit idem. In vespe igit̃
dies finit̃ ⁊ solares radij a terre sup̃ficie
subtrahũtur. imminente vespera vmbre
corporꝝ maxime ꝓtendunt̃. flores q̃ ꝯtra
solem aperti fuerãt propter solis absen-
tiã in se claudũtur. pori etiaꝫ corporꝝ qui
ex calore diurno aperti fuerant propter
remissionẽ caloris in vespere cõstringun-
tur. exalationes ⁊ fumosi vapores q̃ ma
teria sunt nebule ⁊ nubis vespertino tẽ-
pore resoluũtur. homines ⁊ animalia et
etiam volucres propter resolutionẽ fu-
mositatum in eoꝝ corporibꝫ ad somnũ ⁊
dormitationẽ tunc disponũtur. aues no-
cturne sicut bubones ⁊ noctue ꝛe suis la
tibulis ad sua pascua ꝓcuranda tempo
re vespertino egrediũtur. greges a pasto
rib⁹ a pascuis reducte caulis ⁊ alijs oui-
um receptaculis recolligũtur. Lupi a ca
nibus in vespere vix discernũtur. vigiles
⁊ custodes propter latronũ insidias ⁊ ho
stium insultus in muris ⁊ turribꝫ statu
untur. in vespere autẽ laborantes remu-
nerantur ⁊ quieti exponuntur.

Capitulũ. XXIIII

De nocte

Nox a nocẽdo est dicta eo q̃ o-
culis nocet. nam oculum priuat
a sua perfectione. s. ab actu videndi. oc-
cultat eni rerum colores in quibus ocu
lus delectat̃. Causatur autẽ nox ab vm
bra terre cuius interpositio intercipit a
nobis solares radios et impedit ac tol-
lit a nostris aspectibus visum solis. Est
autem nox frigida et humida qualitati
bus hyemis similima. et ideo quieti ani
malium virtutũ est congrua ⁊ operatio-
ni naturalium effectuũ necessaria. Un-
de nox est tempus dormitionis et quie-
tis vt virtutes que per vigilias diurnas
distracte ⁊ dispersе fuerant debilitate be
neficio noctis quiescant ⁊ coadunẽtur.
et sic coadunate confortẽtur. Ne nox ꝓ-
pter solis absentiã esset penitus indeco
ra stellarũ fulgoribꝫ illustratur vñ ex stel
larum motu noctis tenebrositas mino
ratur. ⁊ noctis cursus ⁊ processus discer
nitur aeris etiaꝫ nocturna densitas tp̃a
tur. vt dicit Albu. et ideo in nocturnis
tenebris ambulantes vel nauigantes ꝛe
facili deuiant nisi eorum via per motum
et siderũ situꝫ dirigat. Omnis infirmi-

tas plus extendit generaliter nocturno tpe q̄ diurno. ⁊ patiēs de nocte plus q̄ de die aggrauat. p gallor cātū finis noctis p̄dicit. ⁊ aduētus future diei p̄nunciatur. Nox etiā fm excubias militares in q̄tuor vigilantiū ordines distribuit. vt di. Beda. Nā primi vigilāt in noctis cōcinio. secūdi in cōticinio. tertij in media nocte siue ipsi⁹ noctis intēpesto. q̄rti in gallicinio. Omni enī tpe ī castris vigilant ⁊ excubant. qz semp inueniūt qd̄ formidāt. vt dic idē sup Lu. xij. p̄ter hec nox ē ex se horroris et timoris incussiua fantasmatū ⁊ illusionū ɔtētiua. plura eī fantasmata occurrunt de nocte q̄ de die plures etiā occurrūt dormiētib de nocte q̄ de die vigilantib fantasie. sicut dicitur. multa passa sum per visum ꝓpt ipm Oiath. xxvij. Nox etiam est cōdensationis ⁊ infectionis aeris inductiua. tanta enī de nocte fit ex fumis et vaporosis exalationib aeris immutatio ⁊ infectō q̄ vix animātia viuerēt nisi luna ⁊ sydera suo motu contra hui⁹ maliciā obuiarent fm Albu. Nox etiam est illorū que claritate diei occultātur manifestatiua sydera enī de die latent. de nocte vero lucent. Immūdor animaliū est nutritiua nam aper et alie fere siluestres de die in suis foueis ⁊ antris latitāt. de nocte vo per vineas ⁊ agros euagari non cessant. Audacie ⁊ securitatis maleficis est sepius p̄statiua. Nam de die dep̄hendi timēt latrones ⁊ fures q̄ nocturno tpe ad omne flagiciū sunt audaces. vt dicit greg. hora tempestatis nocturna mora p̄iclitātibus in mari est maxime nociua. quia quādo nox naufragiū patientib supuenit euadēdi locus alicui vix occurrit. vt dicit grego. Totius medietatis vite humane est nox insensibiliter ɔsumptiua. tantū enī tpis consumim⁹ dormiendo d̄ nocte quātuz de die vigilando. vnde nox subtrahit quo ad laborē partē maximaz vite nostre. vt dicit Gal.

Capitulū. XXV.

De sabbato

Sabbatum est precipuum septimane festum. quod ad celebrandum ideo in die. vij. fuit a domino institutum. quia die. vij. requieuit dominus ab omni opere ⁊c. Gen. ij. Unde apud hebreos ita p̄ualuit hec solēnitas in tantū q̄ nullū opus seruile sabbatis fieri permittebatur. imo in sabbatis seruis ⁊ ancillis ⁊ animalib ⁊ iumētis requies fieri iubebatur. Ignis in domib iudeorū in sabbatis nō accendebatur. Cibus in die sabbati necessarius in die p̄cedente p̄parabatur. Cultioribus indumētis populus in sabbatis ornabatur. Lautioribus cibis ⁊ epulis cōmuniter populus ī sabbatis vtebat. Templū orōnis gratia plus q̄ in alijs diebus frequētabatur Altaria sacrificijs maioribus ⁊ oblationibus pinguioribus semp in sabbatis cumulabātur. lex in sabbatis semp populis a sacerdotib exponebat in eor synagogis. Cantus cuz psalmodia solenni⁹ agebat. oīs discursus ⁊ euagatio ꝓplo ꝓhibebat. Unde iter sabbati spaciū tantū modo mille passuū vocabat. plus eī ambulare in sabbatis illicitū putabatur sicut dicit glosa super actus aplor. Arma sumere nisi solū p defensione legis non ɔcedebatur. vt patet. i. Oiach. ij. In q̄ete igitur sabbati quies animi figurabat violator sabbati sine misericordia interfici iubebat. vt pz in illo q̄ colligēs ligna in sabbato iubente domino lapidib fuit a populo interfectus.

Capitulū. XXVI.

De neomenia

Neomenia idez est apud hebreos qd̄ noua luna. ⁊ erat solēnitas in kalendis mensiū ad honorem dñi qui renouat omnia instituta. Quod enī fecerunt gentiles in principijs mensium ad honorē diane ⁊ iunonis. fecerunt hebrei in kalendis mensiū ad honorē creatoris Et ideo principia mensiū dicūtur kalē de quasi colende. vt dic Isi. vel dicunt a calo grece qd̄ est voco latine. qz tubis ⁊ buccinis hec solēnitas p̄nūciabat ⁊ clangore buccine populus ad festum neomenie vocabatur. Hec festiuitas multum fuit celebris ⁊ insignis. ⁊ ideo spiritualibus hostijs honorabatur et poplus ad

epulandum ⁊ cõuiuandum in kalendis tubis ⁊ buccinis spẽaliter inuitabat̃.

Capitulũ. XXVII

De septuagesima

Septuagesima est spaciũ. lxx. dierum qui extenduntur a dñica q̃ dicitur septuagesima vsq̃ ad sabbatum pasce. ⁊ dicit̃ sabbatum in albis. In his aũt. lxx. diebꝰ signãtur. lxx. anni quibꝰ filij israel captiui fuerunt in babilone. per quos cõtinue fuerunt in miseria ⁊ dolore. sed accepta licentia a ciro rege reuertebantur finitis. lxx. annis cũ gaudio ⁊ honore. In his autẽ. lxx. annis captiuitatis babilonyce p̃figurabatur totũ tẽpus vite nostre q̃ꝫdiu culpe subdimur atq̃ pene. Et ideo culpa primi hominis cũ pena sibi inflicta legitur in ecclesia i prima dñica quãdo septuagesima inchoat̃. Unde in signũ p̃sentis miserie cantica leticie subticentur. nuptie ⁊ coniuga donec transeat pasca suspendũtur. In pasca aũt alleluia cũ alijs iocũditatis canticis resumit̃. q̃ꝛ per passionẽ christi seruitus humani generis relaxatur. Pena tamẽ adhuc remanet. ⁊ ideo in septimana pascali cãtatur graduale cũ alleluia. remanẽte adhuc pena. q̃ꝛ adhuc cũ spũali leticia quã habet ecclesia pro remissione culpe. remanet quedã tristicia. sicut populus israelitic⁹ de sua reuersione libera in hierlm multũ exultabat. sed nihilominus ꝓ difficultate itineris plurimuꝫ laborabat. Sic nos tendẽtes ad patriã gaudem⁹ per gratiã nostre redemptiõis sed adhuc lugem⁹ pro peccatis. Cum autem vite presentis septuagesima fuerit adimpleta. tunc fulgebimus in albis in agni p̃ntia. Et ideo sabbato in albis cãtatur duplex alleluia. q̃ꝛ finito labore vite p̃ntis cũ ꝑuenerim⁹ ad eterne quietis sabbatũ gaudebim⁹ stola duplici nobis tunc tp̃is restituta. In signũ miserie vite p̃sentis cantat̃ in introitu misse. Circũdederunt me ⁊c̃. Pro spe autem reuersionis inuitamur in epistola ad currendum in stadio ⁊ ad laboranduꝫ in vinea domini sabaoth docemur in euangelio. Hec omnia ex summa ⁊ sententia Johãnis beleth sunt extracta. Cui⁹ autoritas in ecclesia solẽnis est maxime in officijs ecclesiasticis ordinandis.

Capitu. XXVIII.

De quinquagesima

Quinquagesima quasi quinquies decem est vocata. ⁊ significat tẽpus remissionis ſm expositionẽ ipsius Johãnis beleth. Nam ann⁹ quinquagesimus dicebat̃ annus iubileus. q̃ apud hebreos fuit summe celebris ⁊ festiuus. Annus eni fuit reuersionis ꝓscriptorũ. remissionis debitoꝝ. restitutiouis perditorum. Incipit aũt quinquagesima in dominica tertia a septuagesima et finit̃ in dominica resurrectionis. Significat eni statum gratie ad quam restauramur mediante beneficio pn̄ie. Unde et ieiunium ecclesie incipit in medio quinquagesimalis septimane. ⁊ tunc frequẽtius quinquagesimũ psalmũ qui est penitentialis recitamus in diurno officio. in singulis fere horis psalmus ille penitentialis qui Miserere mei deus intitulatur repetitur. Obseruatio anni quinquagesimi qui dicebatur in lege iubileus incepit ſm hebreos ante legem. scꝫ a tempore abrahe qui liberauit loth nepotẽ suum qui tunc temporis fuit annoꝝ quinquaginta. Et ideo ab illo tempore inter filios abrae seruabatur. quod ꝓcedente tempore sub lege ꝓpter mysteriũ approbabat̃. vt patet in numeris.

Capitulũ. XXIX.

De quadragesima

Quadragesima est tempus quadraginta dierum. vt dicit Joh: incipiẽs a prima dominica quadragesimali. et se protendit vsq̃ ad domini cenam in qua dominus noster noui testamenti sacrificium inchoans pane angelico nos refecit in quo nobis signatur ꝙ qui quadragesimam penitentie presentis vite spiritualiter peregerit. diuine contemplationis societate finaliter perfruetur. Est autem quadragesima tp̃s militie xp̃iane i quo acri⁹ ꝯ vicia dimicam⁹. Hũc ei dieꝝ numeꝝ ad

nostrā assumim⁹ militiā nō solū p exemplū moysi z helye. sed etiā p imitationē iesu christi qui tot diebꝫ legit ieunasse. Bene aūt sub hoc numero ieiunam⁹. Nā pro eo q̄ post ater uenarīo quater in se revoluto decalogū sub uenario z euāgelīū sub q̄ternario representat quibꝫ armis spūalibꝫ noster aduersari⁹ supatur z terra viuentiū iure hereditario possidetur. sicut terra promissionis finita quadragintā annorū pugna in deserto filijs israel cōcedebat. Fruct⁹ etiā militie nostre oī ditur sub hoc numero. Nā quadragenarius collectis partibꝫ ipsum diuidentibus producit numerū quinquagenarium qui numer⁹ rem issionis debitoꝝ z hereditatis amisse restitutionē signat Ex quo ostendit q̄ dimicādo cōtra vicia remissionē cōsequimur peccatoꝝ z heredes efficimur bonoꝝ eternoꝝ. In hoc enī numero vite nostre decimas z primitias dño cōsecramus. Nā p decima. cccl. dierū iejunamus. ccxxvi. dies p decima. vi. diez et horaz qui residui sunt de anno integro vnū diem vt in summo soluat deo p decima anni. ccxvij. ieunabiles. z tres dies de ieunio quatuor temporū pro primitijs offerūtur. Hoc aūt facim⁹ vt offerentes deo primitias nostri temporis in fide trinitatis z decimas in cōpletione decalogi per fidez z bonos mores primogenitoꝝ dignitatē z eterne felicitatis denariī assequamur. Et q̄ quadragesima est temp⁹ militie. ideo z in euangelio agitur de militia z victoria ipsius christi. In tractu hodie quatuor impugnationū z temptationū genera demōstrantur. quarū prima est leuis z occulta. s. timoꝝ nocturn⁹. secūda est leuis z manifesta. s. sagitta in die volās. tertia est grauis z manifesta. s. occursus demonij meridiani. quarta est grauis z occulta. z hoc est negociū in tenebris ambulās. Contra istas itaq̄ multiplices impugnationes munimur spūali armatura ad quaz nos instruit aplus in epla z inuitat vbi dicit. Exhibeam⁹ nos sicut dei ministros per arma iusticie virtutis dei. rc. Inter oia aūt tpa anni. temp⁹ quadragesimale magis est nobile z insigne. Est ei temp⁹ reuiuificatōis. q̄ terra q̄ in hyeme videbatur q̄si mortua tpe quadragesimali reuiuiscit z viresc̄it. Jtē temp⁹ est renouationis. nam terra herbis z floribꝫ z arbores frondibꝫ renouant z ornant. Jtē tēpus est impgnatiōis z fecūdationis. q̄ tūc virt⁹ generatiua in aīalibꝫ z plantis maxime viget. vñ tunc pullulāt z germināt terrena scētia vniuersa. Jtē temp⁹ ēdificatōis z pullificatōis. vñ turtures z ciconie z alie volucres q̄ aberant tota hyeme tpe vnali aduenunt z ad nidificandū solicite sunt. Jtē temp⁹ ē medicine z purgationis. q̄ tūc maxime mouēt humores in corpe ad exeundū. z iō tūc est temp⁹ ꝓgruū medicine. Jtē temp⁹ ē lucri z negociatōis. tūc ei arabilis ē terra z mare nauigabile. z ideo solēt hyemes vernali z quadragesimali tpe ob spez lucri ad diuersa negocia se mouere. Item temp⁹ ē resecatōis superfluoꝝ z amputationis. z ideo in q̄dragesima amputant vites z alie arbores q̄ a superfluis exonerant. Jtē temp⁹ ē lachrymatōis vineaz incisarū z germiationis. Nā humor qui erat superflu⁹ in radice euaporat. z distillā do se euacuat incisa vite. vnde etiā germinabilis tūc erūpit. z p diuersas partes in pagine se oīndit. Jtē temp⁹ est seminatiōis z insertōis. q̄ circa q̄dragesimā semia terre omittūt. z surculi i arboribꝫ inseruntur. Jtē temp⁹ ē roris z pluuialis irrigatōis tunc enī oriunt pliades z alie stelle imbrifere. que sunt cā roris z pluuie ad iactoꝝ seminū irrigatōꝝ z nutrimētū. vt di. albu. z Beda. Jtē temp⁹ est deambulatōis z pegrinatōis. q̄ tūc eccl̄ie z sanctoꝝ limina marie frequētant

Capitulū .xxx.

De pascate

Pasca grece passio dicitur latine a patin quod est pati. hebraice vero idem est quod transitus. eo q̄ in pasca iudeoꝝ agnus immolabatur. assus comedebatur. et nihil ex eo vsq̄ in mane relinquebatur. quod comedi non potuit igni cremebatur. cū festinatione. et lactucis agrestibus et panibus azimis comedebat. ab incircūcisis z immūdis co

medi ꝓhibebat. accincti fuerũt hebrei ⁊
pedibꝰ calciati quãdo ab eis comedebat
in manu mãducãtis agnũ baculus tene
batur. sanguine agni linitis domoꝝ po/
stibus virtus exterminãtis angeli coer
cebatur. qꝛ non habuit potestatẽ nocen/
di vbi domoꝝ postes cũ suꝑliminaribus
fuerũt tunc liniti. In comestione agni
imolati trãseunte dño per egyptum egy
ptioꝝ ꝓplus ꝑcutiebat. ꝓplus ꝟo hebreo
rum ab egyptioꝝ crudeli dñio liberabat
Unde ex eo ꝙ primogenita egyptiorũ
interficiebant hebreoꝝ primogenita sã/
ctificabant. Post comestionẽ ꝟo agni po
pulus ꝑcedente colũna ignis et nubis
illesus ꝑ mare rubrũ de egypto educeba
tur. Pharao aũt ipsos ꝑsequẽs cũ toto
suo exercitu ꝑceps in medijs fluctibus
submergebat. Tandẽ in fine cum hym/
nis ⁊ canticis ꝓ sua liberatione ⁊ hostiũ
submersione. gratiarũ actiones dño sol
uebãtur. Hec omnia in exodo ꝑ ordinẽ
continẽtur. ca. xij. xiij. ⁊. xiiij. Et ideo in
memoriã interfectionis egyptioꝝ et li/
berationis hebreoꝝ inoleuit cõsuetudo
vt semꝑ de duobꝰ damnãdis ad mortẽ.
vnus in pasca iudeoꝝ interficeret. ⁊ al/
ter liber dimitteretur. vt patet Math.
xxvi. Istud aũt pasca iudeoꝝ exempluꝫ
fuit ⁊ figura pasce christianorum in quo
mediãte sanguĩe agni imaculati q̃ abstu
lit peccata mũdi omnes electi a seruitu/
te demonũ sunt redempti. per quẽ veruꝫ
faciunt transitũ de carne ad spũm. de ve
teri homine ad nouũ. de vmbra ad lucẽ.
de mũdo ad celũ. de figura ad veritatem
de seruitute ad glorie filioꝝ dei libertatẽ
Et ideo dies pascalis est tempꝰ leticie ⁊
exultationis. tempus nouitatis ⁊ reno
uationis. tempꝰ puritatis ⁊ iocunde re/
fectionis. qꝛ resurrectionis filij epulant
nõ in fermento veteri malignitatis. sed
potius in azimis sinceritatis ⁊ veritatis
Nostrũ aũt pasca semꝑ in die dñico ce
lebramus verno tꝑe luna adhuc ꝓlena.
In dñica aũt semꝑ celebramus ꝓpter re
uerentiã dñice resurrectionis. non aũt
semꝑ celebramꝰ in. xv. luna cũ iudeis ne
iudaizare videamur. Nostruꝫ insuꝑ pa
sca large sũptũ ad multa se extẽdit. ⁊ pri
mo ad diẽ in ramis palmaꝝ qđ vulgari
ter pasca floridũ dr. eo ꝙ in illo die florẽ
tes arboꝝ et virentes ramos in manibꝰ
gerimus. qꝛ dominꝰ illo die ꝓcessionaliter
cum ramis arboꝝ est susceptus. Hec di/
es est priuilegiata in hoc ꝙ filij israel il
lo die sub iosue transito iordane sicco ve
stigio terre intrauerãt termios ꝓmissio
nis ⁊ comederũt de frugibus terre cha/
naan. et statim defecit manna quo aliti
fuerũt in deserto quadraginta annis. vt
patet Josue. ij. In eodem etiã die sicut
tunc erat dies palmarũ eiecit dominus
de templo ementes ⁊ vendentes postq̃ a
turbis cum ramis palmarũ ⁊ oliuarum
honorifice est susceptus. Ad pasca etiaꝫ
pertinet dies cene que ꝟm Johãnez be
leth in quatuor est priuilegiata. in peni
tentiũ ad ecclesiã redeuntiũ reconcilia
tione. qui enĩ in die cineruꝫ ab ecclesia
per iusticiã excludũtur in die cene ꝑ mi
sericordiã in sinũ ecclesie recipiũtur. et
ideo in quinta feria fecit dominꝰ ex aq̃s
pisces ⁊ volucres. partez enĩ remisit gur
giti. partem leuauit in aera. qꝛ dominus
malos in carnalibꝰ delectãtes separat a
bonis in celestibꝰ glorificatis. Secundũ
priuilegiũ consistit in veteris sacrificij
terminatione et viuifici sacramẽti alta/
ris institutione quãdo carnalis ritus in
celestem ⁊ spũalẽ ritum est mutatꝰ. Ter
tium priuilegiũ consistit in sacre vnctio
nis ⁊ crismatis cõsecratione. tunc enĩ ab
eꝑo oleum cathecuminoꝝ ⁊ infirmoruꝫ
quo paruuli baptizandi iungũtur inter
scapulas ⁊ in pectore. infirmi inungun
tur in organis sensuũ morte iam appro/
pinquãte consecrat. Eodẽ etiã die con
ficitur chrisma ex oleo ⁊ balsamo quo ꝑ
uuli chrismant a minori sacerdote inver
tice. a maiori scꝫ ab eꝑo in fronte videli
licet in cõfirmatione. Quartuꝫ priuile
gium est in mandati dñici reꝑsentatio
ne. ⁊ hoc fit in pedũ ablutione. in paupe
rũ refectione. in altariũ denudatione. et
eoꝝ expiatione. Est igit dies cene dies
recõciliationis. trãsubstãtiationis. con
secrationis siue vnctionis. dies refectõ
nis ⁊ ablutionis. Ad pasca nostrũ insuꝑ
pertinet dies parasceue. et dicitur bona

sexta feria. quia in ea dñs est passus. a cui⁹ passione omnes sexte ferie habende sunt in reuerentia ⁊ honore. Celebratur autē dies pasceue cū tristicia ⁊ merore q̄uis alioꝝ sanctoꝝ passiones cum gaudio celebremus. quia sancti post martyrium euolant ad celū. christus vo descēdit ad infernū sed qꝛ fregit tartara ⁊ sāctos eduxit. ⁊ tertia die resurgēs viuū se ostendit. Ideo tūc maxime gaudem⁹ vt dicit idē Johes beleth. Hui⁹ diei priuilegia fuerūt xp̄i imolatio. inferni depdatio. mortis superatio. ⁊ demonis qui mortis habebat imperiū humiliatio. paradisi aptio. hois redemptio. scripturarū reseratio siue manifestatio. omniū figuraꝝ ꝯsummatio. ⁊ ideo in cruce dixit christus. ꝯsummatū est. Ad pasca quoq̄ pertinet ipsi⁹ vigilia q̄ antonomatice sabbatū sanctū appellat. qꝛ in illo sabbato christ⁹ qui ē sanctussanctoꝝ p totū diem in sepulcro quieuit. In hac enī die ignis nou⁹ acquirit benedicit ⁊ ad accēdendū pascalē cereū custodit. deinde pascalis cere⁹ erigit ⁊ a diacono benedicit ⁊ accendit. cui thus in forma crucis imp̄mitur. deinde lectionib⁹ lectis ad consecrationē fontis ꝓcessionaliter acceditur et cōpleto baptismo ad celebrationem misse reuertit ⁊ reditur. Totū autē diei officiū sub breuissimarū vesperarū compendio terminat. vt nō neophici ad diuinum officiū incōsueti tedio afficiātur tota etiam septimana pascalis celebris est ⁊ solēnis cuius finis in sabbato in albis terminat quādo alleluia duplicat. signat enī futurā sanctoꝝ gloriosam resurrectionez. in qua duplici stola electi decorabunt. de quib⁹ dr̄ in Apoc. ambulabunt mecū in albis quoniā digni sunt.

Capitulū. XXXI.

De penthecoste

Pentecoste fuit festuz solēne apd hebreos sicut est moderno tempore quo ad nos. Et est dies quinquagesimus a pasca sicut enī israeliticus populus quinquagesimo die quo pasca celebrauerunt in ramasse venerunt ad montem syna ⁊ legem susceperunt. vt patet Exo. xix. Ita quinquagesima die a passione christi dat⁹ est spūssanct⁹ aplis i linguis igneis vt facūdi essent in omni genere sermonis. ⁊ feruidi in amore charitatis. Dicit aūt pētecoste a pēta qd est quinq̄ ⁊ costes qd est decē. qꝛ quinq̄ decades dierū a pasca ad pentecosten inc̄currūt. ⁊ distinguūtur p septē septimanas ꝓpter septiformē gr̄am que in aduētu spūssancti credentib⁹ est collata. Tēpus aūt circa pentecosten ē tempus militie ⁊ strenuitatis. tunc enī noui tyrones militie cingulo seu gladio accinguntur. Est etiā tempus mūdicie ⁊ siccitatis. sole enī terre sup̄ficiē tunc forti⁹ calefaciente humoꝝ cōsumit sup̄fluitatez ⁊ lubricitatē. ⁊ sic inducit mūdiciā p sup̄inductam siccitatē. Itē tempus leticie ⁊ iocunditatis. tunc enī aues ⁊ animalia in maximo amore viuūt. Item tempus viroris ⁊ amenitatis. tunc eī p̄cipue herbe virent ⁊ silue tūc frondēt. Itē temp⁹ odoris ⁊ suauitatis. nā flores hortoꝝ nemorum ⁊ pratoꝝ suā redolentiā vndiq̄ tūc diffundūt. Itē temp⁹ est dulcoris et suauitatis ⁊ saporositatis. nā calor celestis tūc tp̄is humiditatē in floribꝰ digerit ⁊ in dulcedinē alterat ⁊ cōuertit. ⁊ iō tempus est mellificationi cōgruū propter qd apes tūc p̄cipue frequētant herbas ⁊ arbores ꝓpter flores vt dicit Aresto. ⁊ etiaz longe puri⁹ ⁊ dulcius est mel qd colligitur tēpe vernali q̄ qd acquirit tp̄e autūnali. Itē temp⁹ maturitatis. in calidis enī regionib⁹ circa pentecosten i stat messis tempus. Et ideo vocatur in libro numeroꝝ temp⁹ nouaꝝ frugū. qꝛ i festo pentecostes panes ex nouis frugibus dño offerri p̄cipiebātur. Itē tēpus est pascue ⁊ satietatis. Naz tunc graminibus ⁊ herbis abundāt loca oīa pascuosa. Et ideo tam equi q̄ alia aīantia propter nouarū herbarū abundantiā impinguātur. Itē tempus est audacie et aiositatis. nam ex feruēti imp̄ssione caloris solaris colera tūc incendit. ex cui⁹ accensione circa cor ira et audacia in animalibus concitatur. vnde illud tempus regibus est magis consuetū vt tunc iubeant moueri p̄lia contra hostes.

Capitulū. XXXII

De scenophegia

Scenophegia ē festiuitas hebreorum. que tabernaculoꝝ fixio dicebatur. que celebrabat ī memoriā expeditionis quādo recedētes de egypto in tabernaculis morabātur. vt dicit Isid. vnde scenophegia dicit a scenō grece qđ latine dicit tabernaculū. Hec solēnitas semp in septēbri celebrabat. qꝛ collectis frugibꝫ de omnibꝫ decimas dño obtulerunt. ⁊ leticie ac gaudio tunc specialiter vacauerunt. Frondibus ⁊ ramis domos suas ornauerūt fructus arboris pulcerrime ⁊ suauis. i. poma cedri in manibus portauerūt. In decimo autē die eiusdem mensis triplex festū eodem die celebrauerunt. s. expiationis. afflictionis. et ꝓpiciationis. Nam eodē die summus pōtifex intrauit cū sanguine vitule rufe et expiauit sanctasanctorū. et ideo dicitur dies expiationis. eodem die ieiunabat populus ꝓ reatu vituli in deserto. ⁊ ideo vocabatur dies afflictionis. dies vero vocabatur propiciationis quia tali die audierunt dominum sibi placatū fuisse et propiciū super transgressione vituli idolatre in deserto.

Capitu. XXXIII.

De encenia

Encenia est noui templi dedicatio. cenon enī grece nouū dicitur latine. Hanc solennitatem iudei diuersis temporibꝫ celebrabant ꝟm ꝙ diuersis temporibꝫ vel nouū templum edificabatur vel edificatū de nouo repabatur. sicut iudas machabeus legitur templum dedicasse ⁊ renouasse. i. Mach. iiij dedicationis etiā festum tenet ecclesia. Cum enī episcopus ecclesiā circūit aq̄ benedicta ecclesiam aspergit alphabetuꝫ duplex transuersaliter ꝑ pauimentum scribit. parietes signat crismate ⁊ linit. thus ⁊ thimiama per quinqꝫ partes altaris comburit. reliquias includit. altaria ornat ⁊ vestit. emunitatē ⁊ priuilegia impendere consueuit.

Explicit liber nonus.

Incipit liber decimus De materia ⁊ forma

Completo tractatu đ ꝓprietatibꝫ tēporis ⁊ partiū eius. agēdum est de inferioribꝫ rebus ⁊ materialibꝫ creaturis. de elemētis scꝫ ⁊ eoꝝ que ex elemētis materialiter cōponūtur. Sunt autē materia ⁊ forma omnis rei corpalis pncipia. vt dicit in libro de vnitate. Materie aūt ⁊ forme priuatio nihil aliud ē nisi totius rei destructio. ⁊ est materia cōtraria vnitati ⁊ ei dissimilis. vt đꝛ ibidem. Materia autem quāto est natura subtilior ⁊ sublimior. tanto ad susceptionem forme est habilior. quanto vero est compactior ⁊ terrestrior ⁊ a natura celesti remotior. tanto ad susceptionē impressionum formaliū est debilior. vt dicitur ī libro de. v. substantijs. ⁊ hoc habet propriū materia sicut ibidē dicitur. s. suscipe formam ⁊ nō suscipi. retinere ⁊ nō retineri. Principiū autē distinctionis diuisiōis ⁊ alienationis in rebꝫ generabilibꝫ ⁊ numerationis est materia. vt dicit. vij. metha. qꝛ generans nō differt a generato nisi ꝟm materiā. ⁊ ideo vbi est generans sine materia. id est substātialiter idē generans ⁊ generatū in substantia ⁊ natura vt in diuinis. Materia enī est causa indiuiduationis rerum vt dicit Arestor. iiij. metha. quia diuisio speciei per indiuidua est ꝟm materiā ⁊ non ꝟm formam. Item materia ꝓpria appropriat sibi formam ꝓpriam. vt dicitur. x. metha. vnde ꝟm substantiam ⁊ esse sub vna forma est vna materia. ⁊ sub pluribꝫ plures. Item iij. phisicoꝝ. Causa quātitatis continue et infiniti est materia. subiectū enī continuitatis ⁊ quātitatis diuisio est materia. propter qđ accidens nō potest diuidi nisi ꝟm diuisionē ⁊ quantitatē subiecti. Item materia infinita dicitur. vel quia diuisibilis est in infinitū. vel quia habet appetitū ad infinitas formas. Et ideo propter indeterminationē suorū appetituū ⁊ inclinationē ad formas in/

finitas dicit infinita. ⁊ nõ ꝙ eius v̄tus sit infinita nõ limitata scꝫ neqꝫ coarta/ta sicut virtus est diuina. Et ideo dicit Plato. ꝙ materia fluit in infinituꝫ nisi forma sistat fluxum. ⁊ ideo corpa q̃ mul tum habent de materia ⁊ parũ de forma crescũt multũ. vt patet in arboribꝫ. ⁊ ido ossa parũ habent sensibilitatis. qꝛ mul/tum habẽt materie ⁊ terrestreitatis. vt dicit Auicẽna. Latet aũt in materia po tentia quedã actiua que est forma incõ pleta. ⁊ hec potẽtia est ꝯmunis duobꝫ cõ trarijs. vnde quãdo illa potẽtia ducit ad actuꝫ vni⁹ forme. appetit statim esse sub forma ꝯtraria. vt ista potentia que ꝯmu niter se habet ad frigidũ ⁊ calidũ quãdo actualiter est sub frigido statim appetit esse sub ꝯtrario. Unde nulla forma cor/ruptibiliũ ⁊ generabiliũ potest sufficiẽ ter cõplere potentiã actiuaꝫ in materia quin semꝑ appetat impleri ꝑ aliã formã Illa aũt forma cũ sit disparata nõ põt induci nisi per corruptionẽ forme p̃sen/tis. ꝑm ergo ꝙ virt⁹ agẽtis ĩmissa corrũ/pit p̃sentẽ sic excitat formã actiuam ad formã ꝯtrariã. ⁊ dat ei paulatim cõple/tius esse donec fuerit sub esse cõpletissi/mo illi⁹ forme. Has ⁊ multas alias pro prietates habet materia quas esset hic superfluũ recitare. quere tamen supra li. viij. de bonitate mundi.

Capitulum. I.

De forma

Exiam recitatis ꝓprietatibꝫ ma/terie. relucẽt ꝓprietates ipsi⁹ for/me q̃ ꝑm Aresto. in li. de q̃nqꝫ substãtijs est q̃si lumẽ vnicuiqꝫ pulcritudinẽ essen tiam ⁊ signũ tribuẽs. Forme aũt lumen materie infusum descendẽdo fit debile ⁊ obscurũ ꝑm materie capacitatẽ. Est aũt forma differẽtia qua differt aliq̃d ab ali quo. vt dicit idẽ. Forma aũt alia ẽ essen tialis alia accidentalis. Essentialis for ma est illa que aduenies materie perfi/cit eã ⁊ secũ ꝯuenit ad rei alicui⁹ ꝑfectio nẽ. qua posita res ponit. et qua destructa nihil d̃ rei substãtia inuenit. Un. iij. phi sicoꝝ d̃r. Forma cũ materia est cã oim ac cidentiũ. Forma etiã accidẽtalis nõ per ficit res neqꝫ facit eas sicut d̃r. viij. me/tha. sed quelibet forma accidẽtalis indi get forma substantiali que est causa for me accidentalis. Forma v̄o omnis sim/plicior est ⁊ actualior ⁊ nobilior materia Et ideo ꝑm Arest. li. de aĩalibꝫ. Forma se habet per modũ viri. qꝛ potest informa re multas materias. sicut vir potest fecũ dare multas feminas. Unde ꝑm exigen tiam forme que est imprimẽda materie oportet materiã disponi ⁊ p̃parari. quia si de materia terre debet fieri ignis opor/tet vt terra subtilieꝫ ⁊ depureꝫ ⁊ simpli/cior fiat. Si vero ecõuerso tũc ecõuerso Est aũt forma materie manifestatiua. nunqꝫ enim potest sensu videri materia nisi substãtiali vel accidentali forma sit imbuta. aut per viam priuationis sicut videtur tenebra videndo nihil. ⁊ sic au/ditur silentiũ nõ audiẽdo sonũ. vt dicit Calcidius sup pla. ⁊ ꝯmentator sup pri mũ methaphisice dicit. Materia ẽ cau sa quare male videmus res creatas. vn de nihil est cõmunius ⁊ generalius. ⁊ ta men nihil ignobilius q̃ꝫ sit materia. qꝛ nunqꝫ videtur sine forma. nec etiam po/test videri forma nisi cũ materie actu sit coniuncta. vbi vero plus est de forma ibi minus est de materia. sicut dicit. iij. me tha. et ecõuerso vbi plus est de materia ibi minus est de forma. et est res magis grossa ⁊ impura. magis ignobilis et ob/scura. quanto a nobilitate forme ampli us est remota. Formarũ autẽ alia spua/lis alia corpalis. Corpalis vero alia ce lestis alia elementaris. Forma autẽ cele stis est ita actiua ꝙ complet totũ appeti tum materie sue. ⁊ ideo ꝓpter presentiaꝫ sue forme cõplentis totaliter ⁊ ꝑficien tis celestẽ materiã substantia celi nõ po test destrui vel corrumpi sed potius ꝑ for mam suã que in suo actu ꝑfectissima est in esse ꝑpetuo conseruari. Forma v̄o ele mentaris nõ potest cõplere tantã poten tiam materie sue nec eius ꝑficere appe titum. ⁊ ideo relinquit illius potẽtie ma terialis aliquid incõpletũ ꝓpter q̃d sem per appetit nouam formã. ⁊ ideo talia cor pora sunt semꝑ corruptibilia quo ad po tentiã ⁊ etiã sepius quo ad actu. Quã/

to enī forma est nobilior et spūalior et a conditionibꝫ materie separata magis ⁊ abstracta tāto est actualior ⁊ virtuosior vt patet in intelligentijs quarū substā/tia nō dependet a materia. sicut dicitur in .iij. de anima. In habentibꝫ materiaꝫ non est intellectus. Verūtamen ange/los nō habere in sua forma materiā non affirmo. sed siue angelorū essentia sit ex spirituali materia ⁊ forma cōposita. siue non hoc ꝓ certo tenetur ꝙ eoꝝ substan/tia respectu rerū corpaliū simplicissima est ⁊ actualissima sicut forma spiritua/lis actualior est q̄ꝫ forma corpalis vt di cit albu. vnde respectu materie nobilis est forma cuiuslibet mixti. nobilior ē for/ma elementi. nobilissima aūt est forma corpis quinti siue celi. sed oēs istas for/mas incōpabiliter ī nobilitate ⁊ actua/litate spiritualis forma siue sit in ange/lo siue in anima p̄excellit. Et hec de pro prietatibꝫ forme ⁊ materie prout ad hoc opusculū pertinet dicita iam sufficiant.

Capitulum. II.

De elemento

Elementū ſm Constantinū est simpla et minima corporis com positi particula. Minima autez dicitur quo ad nos. quia sensu non ꝑcipit. Est enim particula minima ⁊ vltima in cor poris resolutione sicut fuit in prima cō/positione. Dicitur autē simpla. nō quia simplex sit elementū sine compositione aliqua. sed quia non habet partes ali/quas cōponentes specie ⁊ numero diffe/rentes. sicut aliqua corpora que sunt mi xta. vt patet in metallis quorū partes differunt. Pars enī quedam est aer que dam terra. et sic de alijs. sed quelibet ꝑs ignis est ignis. et sic de ceteris. Dicitur autem elementū quasi ilementū ſm Isi dorum. ab ile. eo ꝙ omniū corporum sit materia ⁊ quasi primitiuuꝫ fundamen/tum. et ſm aliquos dicitur quasi eleua/mentū siue alimentū. eo ꝙ omnia cor/pora aluntur elementaribus qualitatibꝫ et augmantātur. Sunt aūt quatuor ele mentares qualitates. quarum due sunt actiue scꝫ caliditas et frigiditas. et due passiue scꝫ siccitas ⁊ humiditas. quarū conuenientie et differentie superius in quarto libro planius describūtur. quere ibi. Inter qualitates aūt elementares contrarietas est ⁊ repugnantia ratione quarū ad inuicem agunt ⁊ patiuntur et generantur ⁊ corrumpūtur. quātūcun/q̄ꝫ autē ad inuicem cōtrariant̄ per influē tiam tamen celi ⁊ planetarū virtutem conciliātur in suis effectibꝫ ⁊ ad concor/diam reducūtur. ⁊ ideo quodam miran do nature nexu coniūguntur. Nā ignis et aer conueniūt in caliditate. q̄uis di screpant in siccitate et humiditate. Aer vero ⁊ aqua in humiditate conueniunt. sed discordant in frigiditate. sed aqua ⁊ terra cōcordāt in frigiditate. sed discor dāt in humiditate ⁊ siccitate. Ignis au tem et terra que sunt elementa summe distantia ſm situm cōueniunt in siccita/te. discōueniunt tamen in frigiditate. q̄ terra frigida est substātialiter ⁊ in vlti/mo. ignis vero essentialiter calidus est ⁊ in summo. Ex istis autē elementis qua tuor duo sunt nobilioris substātie ⁊ pū rioris ⁊ leuioris scꝫ aer ⁊ ignis. et ideo a centro ad circūferentiā motum habent ⁊ naturaliter mouētur sursum. ⁊ ista duo contrahunt nobilitatē suam quo ad vir tutem operationē ⁊ substantiā ex vicini tate orbis siue celestis corporis a quo re cipiunt influentiā mobilitatis ⁊ virtu/tis. Nam virtus celestis primo influit super speram ignis ⁊ per ignem super spe/ram aeris. ⁊ ideo hec duo elementa sunt ceteris sublimiora quo ad situm. abilio/ra quo ad motum. puriora et subtiliora quo ad substantiā. clariora ⁊ magis per/spicua quo ad formam. virtuosiora quo ad actum. Duo autē elementa sunt in/feriora scilicet aqua ⁊ terra ceteris duo bus naturaliter grauiora. motū a circū/ferentia ad centruꝫ deorsum habentia ꝑ aggregationē partiuꝫ. ⁊ compactionem spissa ⁊ obscura. et ideo predictis duobꝫ sunt grossiora ⁊ materialiora plus ha/bentia de materia q̄ꝫ de forma. Unde ꝓ pter summā elongationem a spera orbis celestis virtuti motiue celi non ita sunt obedientia sicut duo prima. Nunq̄ꝫ enī

sunt elementa ociosa. imo in agendo et patiendo sunt cōtinua. vnde nunq̄ quiescunt a generatione et motu. Terra enī et si quiescat a motu nunq̄ tamē quietē, ⁊ cessationē recipit ab effectu. ⁊ sicut nō sunt ociosa ab actu. sic non sunt vacua ab ornatu. Nam quodlibet elementum habet ornatū suū. ignis sydera. aer volatilia. aqua natatilia. terra gressibilia vt dicit Beda. De quibꝫ aliqua auxiliāte domino breuiter sunt dicenda.

Capitulum. III.

De igne

Ignis est corpus simplum in vltimo calidum ⁊ siccum. vt dicit Constan. Naturaliter enī super aerē sedem querit. Per violentiaꝫ enī aere vel in terra detentus paulatim in mollē aerem euanescit. vt dicit Isi. Proprietates autē ignis tangit dionysius in hierarchia angelica c. xij. Ignis inquit est corpus sensibile. longe excellētius ⁊ subtilius omnibꝫ alijs rebꝫ corporalibꝫ ⁊ nature spūali proximū ac per hoc effectum suū dissimilius cunctis alijs demōstrat. Ignis enī in omnibꝫ est ⁊ per omnia dare se cōsueuit ⁊ ab omnibꝫ non remouetur. Est tamē occultus incognitus immensurabilis inuisibilis q̄dammō incorporeus potens ad actionē ꝓpriam mobilis tradens se omnibꝫ quoquo modo approximantibꝫ mouens vniuersa se participantia. renouatiuꝰ omniū. nature custos. illuminatiuꝰ cum circūuelatis splēdoribus. clarus. discretus. distinguens ⁊ resiliens. deorsum pascens ⁊ sursuꝫ mouens. acute means. excelsus. non recipiens ignominiā minorationis. semꝑ motiuus. comp̄hensiuus. ⁊ mutatiuus in se reuertens potenter actiuus ⁊c. Hec verba dionysij diuinissimi ꝓfundissima sūt Describunt enī ignem quo ad eius substantiam virtutem ⁊ operationē. Unde ad declarationē predictorū verba cōmētatoris breuiter super hunc locum hic ponemus. Ignis enī inter omnia elementa situm habet sublimiorē. ⁊ hoc quia naturam habet leuiorem. Et ideo dicitur excelsus. quia pondere carens sublime querit vel petit. supereminet vniuersis. ⁊ quicquid corporeū est preter ipsuꝫ naturaliter sub eo subsistit. Itez inter omnia elementa naturā habet puriorem ⁊ subtiliorē. ⁊ dicitur quodāmodo incorporeus. quia propter subtilitatē sue substātie preter subiectā materiā sensu non videtur propter hoc etiā videtur multū nature spirituali proximū. quia quodāmodo videtur ignis esse medius inter visibilia ⁊ inuisibilia. Inquātum autē illis appropinquat superioribꝫ est incorporeꝰ. sed inquātum approximat inferioribus corporeus est. Item naturā habet ceteris elementis actualiorem ⁊ in agendo fortiorem. ⁊ ideo dicitur immēsurabilis quia eius virtus ⁊ operatio crescit in infinitum. si materia fuerit infinita. q̄ꝫdiu enī materia subiecta sufficit ignis non deficit sed semper potius crescit. Itē naturam habet occultiorē. et ideo dicit occultus. quia in sua essentia sensibiliter nō videtur. inuisibilis ⁊ incognitus dicitur. quia sine substantie materia sensu non ꝑcipitur. Quid etiam sit in sua essentia seu substantia vix cognoscitur intellectu. Item virtutē ⁊ naturam habet alijs mobiliorē. ⁊ ideo dicitur mobilis ⁊ potens omniū. quia in igne est principium virtutis motiue. qꝛ mouet se ⁊ alia ⁊ a nullo inferiori se mouetur. Item naturam habet ceteris inferioribꝫ clariorē Unde dicitur ꝙ ignis est illuminatiuus quia claritate sua omnia illuminat. sed cum circūuelatis splendoribꝫ. Nā splendidi ignis radij foris emicant sed circūuelantur. quia sursuꝫ ad secretū sue substātie sinū reducti a nostris sensibꝫ occultantur. Itē ex subtilitate sue substantie virtutē habet omnibꝫ alijs acutiorē ⁊ penetrabiliorē. propter qd̄ dicit acute means. quia ꝓprie virtutis motu subintrat sine resistentia ⁊ penetrat vniuersa. Itē ignis habet virtutē sui ⁊ aliorū manifestatiuam et distinctiuā. Nam se manifestando alia sibi obiecta manifestat eoꝝ colores ⁊ figuras oculis representans. ⁊ ideo dicitur clarus. manifeste discretus distinguens. Item vim habet inferiorum ad superiora attractiuā. nā materiā

in quā agit rarefaciendo dissoluit ⁊ ca/
loris sui violētia sursum trahit propter
qd̄ dicitur deorsum pascēs ⁊ sursum tra
hens. Item virtutē habet renouatiuam
Omnia enī veterascūt antiquātur ⁊ de/
ficiunt que virtute ignea nō seruātur vt
patet in senibꝫ in quibꝫ deficit calor na
turalis. Et ideo dicitur renouatiuꝰ om
niū ⁊ etiā nature custos sine enī virtute
ignis nō potest subsistere virtus alicuiꝰ
corpis naturalis. Itē virtutē habet im
mutatiuā. quia omniū naturā in quam
agēdo superat cōuertit in suam speciem ⁊
trāsmutat. ⁊ ꝓpter hoc dicitur apprehēsi/
uus ⁊ īmutatiuꝰ. Nam materiā in quam
agit apprehēdens illā non deserit. sed cō
sumēdo in suā similitudinē cōuertit. ap
prehendēs autē non apprehēditur. quia
cōsumpto eo in quod agit in se resilit at
q̄ redit. Et ideo dicit̄ resiliens ⁊c. Itē
virtutē ⁊ naturā suiipsius ꝯmunicatiuā
habet ⁊ sine diminutōe diffusiuā. ⁊ ideo
dicitur nō recipe ignominiā minoratio
nis. qꝛ sicut cū effundit̄ non auget̄ sic cū
recipitur nō minorat̄. neq̄ in eo q̄ vide
tur augmentū recipe est capiēs gloriā.
neq̄ in eo q̄ putat̄ minor sustinet cōtu
meliā. Itē naturā habet purgatiuā. me/
talla enī que nō potest ꝯsumere a scoria
⁊ rubigine mūdificat expurgat ⁊ mūdat
Itē virtutē habet sapoꝝ ⁊ hūoꝝ alterati
uā. vñ ⁊ humores in corpe excoq̄t ⁊ dige
rit ⁊ cibos crudos ꝯsumēdo ī eis supflua
sapidos ⁊ sanos reddere ꝯsueuit. Item
virtutē habet sue substātie per rerū oīm
⁊ cōmixtorū corpoꝝ essentiā diffusiuam
quia in rebus omnibꝫ inuisibilis est in/
clusus. q̄q̄ includi actualiter nō videa
tur quod inde est manifestū. quia ex for/
ti corpoꝝ solidoꝝ allisione ignis excuti/
tur in quibꝫ esse nullatenꝰ putabat̄. Itē
ignis subtilitate sua substantiali habet
virtutē sui cum alio corpe immediatissi
me vnitiuam. vt patet in ferro ignito ⁊
carbone inflāmato ⁊ hmōi. ī quibꝫ ignis
ita ꝑm omnes sui partes singulis ferri ⁊
carbonis particulis coniūgitur vt videa
tur vna substantia et alterius sensibilis
distantia penitus nō sentitur. Unde et
triplex ignis species a pbis diffinitur.

Est enī ignis lux. ignis flāma. ignis car
bo. Ignis enī est in sua spera lux. sed flā
ma dicitur in materia aeris. carbo autē
in substātia terrea siue in feculētia mate
rie grossioris. Has ⁊ multas alias ha/
bet ignis ꝓprietates de quibꝫ supra libro
scdo in tractatu de ordine seraphin. ⁊ li/
bro quarto de qualitatibꝫ elementaribꝫ
s. de calore quere ibi. Nam ea que dicta
sunt hic sufficiant.

Capitulum. IIII.

De flamma

Flamma ē materia ignea in sub/
stantia aerea accensa. Nam aer
propter sue substantie subtilitatē ⁊ īme/
diatam quā habet cū spera ignis vicini/
tatem de facili ignitur ⁊ in naturā igneā
cōmutat̄. ⁊ ꝑm q̄ substantia aerea est pu
rior tanto flāma erit lucidior et clarior
⁊ nature lucis similior videbit̄. Moue
tur autē flāma naturaliter sursum ⁊ ab
omni parte rei accense linealiter in acu
tum tendit ⁊ in conū vnde in sua extre/
mitate habet formā pineā ⁊ acutā. vnde
in suo acumine ꝓpter cōcursum radiorū
in angulo acuto fortius caloris sui imp
mit actionē. ⁊ ideo qꝛ in summo pirami
dali angulo calidior existit materiā sibi
oppositā inflāmat facilius ⁊ accēdit. Ca
lorem ꝑm materiā in quaꝫ agit recipit.
Unde si materia ē turbida ⁊ fumosa tur
bidam ⁊ obscurā reddit lucem. ⁊ ecōuer
so si materia fuerit trāsparens ⁊ pura ru
tilat ⁊ lumīosos radios vndiq̄ circūfun
dit. tenebrosa illumīat ⁊ abdita prodit.
viam ⁊ vie offendicula ambulantibꝫ oñ
dit. propter sui leuitatē ⁊ materie aeree
mobilitatē in quā agit. In motu est cō
tinuo et nunq̄ penitus requiescit. venti
modicꝰ impulsus flāmā excitat ⁊ accēdit
sed si fuerit nimis vehemēs flāmā dissi/
pat ⁊ extinguit. tortuose ⁊ amfractuose
aerem impellit ꝯtinue. ⁊ ideo mouet̄ cir/
culariter ⁊ incendit. vt dicit marꝰ. Un/
de vulcanꝰ a iunone in terrā ꝓiectus ꝑm
figmēta poetica claudus fuit. ex violen/
tia sui motꝰ partes materie ī quā agit in
uicē allidēdo ꝯcutit et ex ꝑtiū collisione
mutua sonū facit locuꝫ supiorē querere

satagit ꝛ materiaꝫ cui ꝑ incoꝛporationem adheret ad inferis ad superioꝛa attrahꝫre non ꝛesistit.

Capitulum.v.

De fumo

Fumus est vapoꝛ ex partibꝫ materie subtilioꝛibꝫ ꝛ humidioꝛibꝫ vi caloꝛis ꝛesolut⁹. Habet aũt graues ꝑtes mixtas cũ leuibꝫ ex quibꝫ obscuritatem ꝓtrahit ꝛ feꝛoꝛẽ vnde aerẽ ꝛenigrat ꝛ in naturã fumigabũdã ꝓuertit. Amaritudinẽ enĩ ex materie sue grossicie cõtrahit, ex cui⁹ acumine oculos amaricat ac lachꝛymas ꝓuocat, sensibiliter visuꝫ ledit suo acumie ꝛ ad cerebꝝ penetrat et spũm aialẽ grauat ꝛ ꝑ ꝓsequẽs naturalẽ vnde ꝺꝛ in li. aialiũ ꝙ fum⁹ candele extincte ledit pregnãtes intantũ ꝙ si equa ꝑturiens talẽ fumũ senserit faciet abꝛtiuum. fum⁹ ꝛ apibꝫ etiã est inimicus ꝛ ledit accipitres ꝛ alias ꝑdaces, vt idem dicit. fum⁹ insup cito moꝛit postꝙ oꝛitur vt dicit glo. ibi. Sicut virgula fumi. Cito enĩ in altũ ascendit ꝛ subito euanescit ex igne oꝛit ꝛ anteꝙ appareat ignis apparere videtur. a vento mouet. ꝛ dispergitur multipliciter circũfertur. fum⁹ etiã ostendit ventuꝫ a qua ꝑte veniat. qꝛ illic fum⁹ tendit quo ventus ipm agitat ꝛ impellit vt dicit Greg. tomos ꝛenigrat ꝛ inficit, ꝛ in parietibꝫ generat fuliginẽ atꝙ nutrit, loca angulosa petit et in eis infectionis vestigia imꝑimit ꝛ ꝛelinquit. Fum⁹ etiã aromatic⁹ a speciebꝫ aromaticis ꝛesolut⁹ est sensui olfact⁹ delectabilis ꝛ amicus. Cerebꝛi nãꝙ est cõfoꝛtatiu⁹ ꝛ spirituũ, coꝛdis et capitis ꝛeparatiuus. ꝛeumatis ꝛ nociui fluxus ꝛestrictiuus ꝛe siccatiuus constrictiuus ꝛ poꝛoꝝ obstructoꝛũ aptiuus ꝛ ad ꝓfortationẽ neruoꝝ ad interioꝛa penetratiu⁹, serpentũ ꝛ venenoſoꝝ animaliũ ꝛ reptilium fugatiuus. Omnẽ etiam fumũ ꝛ maxime odoꝛifeꝛum oꝺiunt tam colubꝛi ꝙꝫ serpentes, vt ꝺicit Greg. Fum⁹ insup a cibo vel potu ꝛesolutus vi caloꝛis ascendens ad cerebꝝ neruos sensibiles opilat ꝛ somnũ generat ꝛ sensus exteꝛioꝛes ligat. ꝛ ꝑ consequens caloꝛẽ naturalẽ ad interioꝛa ꝛeuocat ꝛ virtutẽ in interioꝛibꝫ aꝺiuuat ꝛ cõfoꝛtat. Si veꝛo fuerit fumus melãcolic⁹ vel nimis acutus aut venenosus ex cibo vel potu aut ex medicina nociua ꝛesolut⁹ ad cerebꝛũ aꝺuolat, virtutẽ animalẽ aggrauat timoꝛẽ generat vt in melancolicis freneſim ꝛ furoꝛẽ excitat, vt in freneticis ꝛ ebꝛiosis, obliuionẽ ꝛ ꝛeſipilã generat vt in letargicis, sensus ꝛ rationis vsu priuat vt in epilenticis et caducis. Has ꝛ multas alias infert coꝛpi fumositas pessimas passiones ꝛ nocuas. fumi etiam a terra ꝛ a mari virtute caloꝛis ad superioꝛa attracti aerẽ inficiunt ꝛ cõdensant. nubes ꝛ nubila generãt, ventis tempestatibꝫ ꝛ alijs aeris passionibꝫ fomentum ꝛ materiã ãministrant. ꝛadios solares in aere intercipiũt ꝛ obũbrant. ꝛ hec ꝛe fumo dicta sufficiant.

Capitulum.vi.

De carbone

Carbo est ignis actualiter incoꝛporatus terrestri materie ꝛ vnitus, vt dicit Raba. vnde ignis ꝑ sui incoꝛporationẽ partibꝫ grossioꝛibꝫ terrestriꝫ bus admixtus ꝑ quandã violentiã, inferius ꝛetinetur vnde sicut ignis in flãma mouetur sursum sic carbo crepitãdo ꝛ scintillando grauitate materie ꝛeꝛsuꝫ inclinat. Carbo itaꝙ qñ ignis ꝛertit in rubꝛem, sed qñ extinguit induit nigꝛedinẽ ꝛ oĩno ꝑdit pristinã ignis spẽm ꝛ ꝛecoꝛem vñ quãto fuerit pulcꝛioꝛ ex sui ad ignez prima vnitate siue vnione tanto apparet ꝛeformioꝛ ꝛ vilioꝛ in ipsi⁹ ignis extinctione. In carbone aũt substãtialis hũiditas totaliter ꝓsumitur, ꝛ ideo ꝛe facili rũpit ꝛ frangit qñ humoꝛ ꝙ fuit cã coadherẽtie ptiũ ignis totaliter violẽtia exhaurit. ꝛ ideo ĩ carbone extincto ꝑs a ꝑte ꝛe facili rũpit. qꝛ nihil hũiditatis ꝑ quã ptes coherẽat in ipsi⁹ substãtia inuenitur sicut di. greg. partibꝫ terrestribꝫ solũ remanẽtibꝫ ꝓpter ꝺominiũ siccitatis ꝛe facili ignit ꝛ accenditur. Sed postꝙ accensus fuerit faciliter ꝛeextinguit. ita ꝙ in eo nihil ꝺ ignis vestigio ꝑter nigꝛedinẽ repit. nigꝛedine enĩ sua polluit ꝛ inficit quicꝙd tangit. Carbo etiã ignit⁹ acutissi

mum habet ignem ⁊ summe actiuū ⁊ penetratiuū vnde sui acumie ferrū coquit ⁊ partes eius resoluēdo ⁊ relaxando remollit. suo etiā acumine caput ledit. sub cinere aūt inuolutus in se ignez retinet ⁊ custodit. vectus aūt ⁊ frigido aeri expositus in faullarū multitudinē redigit ⁊ per se subito euanescit. vt dicit Greg. Carbo vero si ignit⁹ fuerit plantas ꝓcul/cantis vrit ⁊ ledit. extinctus vero ꝯuis vrendo non ledit tangentē. stridorem tamen ⁊ strepitū magnū facit.

Capitulum. VII.

De scintilla

f Scintilla est modica ignis par/ticula ex materia ignea virtute et impetu caloris dissoluentis resoluta. vnde motus scintillaris est subitus. vi enim ignea subito resolutur ac sursum mouetur. sed ex grauitate partis terrestris ad centrū tandē inclinatur. Item motus eius clarissimus est ad modū stelle ⁊ luminosus. ⁊ per diffusionē sue ignei tatis in aere apparet vndiqz radiosus. Est ꝓterea motus eius ad modū ignis actiuus ⁊ virtuosus. Nam modica scintilla in fungo vel in stipula recollecta in ignem maximū subito augmētatur. aeris immutatione subito euanescit. ⁊ extincta nihil nisi faullaz post se relinquit vento tempato seu flatu accenditur. impetuosa aūt extinguitur. aerem impellēdo penetrat ⁊ tamen in penetrādo ꝓpsum aerem parū alterat aut immutat. quanto ignis est fortior tanto scintillaris motus siue impetus erit maior. Ex materia viridi vel humida scintille grossiores ⁊ in suo effectu penetrabiliores generā/tur. vērūtamen pauciores.

Capitulum. VIII.

De faulla

f Faulla a fouendo est dicta eo ꝙ ignem foueat atqz tegat. Est cinis modicus ex extinctione scintillaris materie relictus. vt dic̄ Jsi. Est autē faulla tenuis mollis. subalbida et sicca atqz leuis in supficie carbonis ignitiad herens fulgorē eius hetetat. ⁊ feruorem eius attenuat ⁊ minorat. Ad modicum venti flatū dispergit. dispersa vo vix vn/ꝯ colligitur. vt dicit Greg. de facili in/flamatur. sed ꝓpter defectū nutrimenti subito extinguit. Faulla etiā quādo est ignea venti raptu sursuz tendit. extincto aūt ꝓprio pondere ima petit. vt di. greg. vnde deorsum tēdit motu ꝓprio. sed sursum extollit. ⁊ rapit motu alieno.

Capitulum. IX.

De cinere

c Cinis a cadēdo est dictus. nam de substātia materie terrestris vi caloris resolutus generatur. vt dic̄ Jsi. Est autem cinis mollis respecti caloris. amari ⁊ stiptici est saporis. partes habet minutissimas et tenuissimas leui flatu sparsionis ⁊ diuisionis receptiuas. Cinis etiā virtutē habet colatiuā siue mūdificatiuā. vnde valet ad vestiū ablutionem. habet etiā vim corrosiuā ⁊ desiccatiuā. vt dicit cōstan. Cinis insup si fuerit calidus ignē ab eo tectuz custodit. si vero fuerit frigidus destruit ⁊ extinguit. Cinis etiā ꝓ multā ignis ꝓflagrationē ⁊ violentiā suā formā vilem ⁊ obscuram aliquoties cōmutat in spēm vitreā atqz clarā. nam ex materia cinerū solet fieri vitrū. vt dicat grego. Hoc aūt habet cinis defect⁹ ⁊ impfectionis. qz ꝯuis quotidie aque vel pluuie irrigationez susci/piat. sterilis tn manet. vnde terrā quaz tangit nō fecūdat. sed pot⁹ si sterilis fuerit reddit sterliorē ⁊ in omnib⁹ viliorez Et hec de libro decimo sufficiant.

Incipit liber un/decimus De aere ⁊ passionib⁹ eius.

Aer est dict⁹ eo ꝙ ferat ignez ⁊ ab aq̄ ferat. vt dicit Jsidor⁹ Aer autem partim petri/uet ad materiam terre/strem. partim ad mate/riam celestem. vt dicit beda. Nam pars aeris supior pura clara ⁊ quieta. vbi ꝓ/cellosi ⁊ vētosi mot⁹ nō possunt attinge/

re pertinet ad celestē. pars vero inferior spere aque ⁊ terre vicina. turbulēta. grossa ⁊ cōpacta ex humidis ⁊ terreis vaporibꝫ corpulēta ꝑtinet ad terrestrē. et hec pars aerea diuersas ex se ꝓducit spēs. Nam vt dicit Isi. Aer vehemētius cōcitatus facit ventos choruscationis ⁊ tonitrua. cōfractus nubila. cōspissatus pluuias. cōgelatꝰ niuē ⁊ grādinē. distentꝰ serenitatē. vt dicit Isi. ⁊ Beda. Plus autē habet raritatis ⁊ inanitatis q̄ꝫ cetera elementa. Est aūt aer ꝑm Cōstan. elementum simplex substātialiter humidū ⁊ calidū. Ex ꝓpria eni natura seu substantia est humidꝰ sed ex vicinitate orbis calidꝰ ⁊ ideo ꝑm vtriusq̄ꝫ qualitatis ꝓprietatem aer est sui naturaliter diffusiuꝰ a superficie terre ⁊ aque vsq̄ꝫ ad speram ignis vndiq̄ꝫ extensiuus. Ex substantie autē sue subtilitate ⁊ raritate transparens est et perspicuus. vnde ratione diaphaneitatis sue ⁊ transparentie est influentie celestis virtutis ⁊ impressionis solaris luminis receptiuus. virtutis inspirandi ⁊ respirandi est aer omnibꝫ animantibꝫ ministratiuus. omniū eni animantium est respiraculū ⁊ volatiliū celi propriuꝫ habitaculuꝫ. Sine eni aere non potest viuere aliqua animata creatura. Aer eī ratione leuitatis substātialis est naturaliter mobilis ⁊ alterabilis ac vertibilis in oppositas qualitates. vnde ex vaporibus terre ⁊ maris sepe recipit immutationē. nam si vapor fuerit fetidus ⁊ corruptus ac venenosus aer corrumpitur ⁊ inficitur. cui talis vapor pestifer admiscetur. Si vero fumꝰ ex pura ⁊ mūda substantia fuerit resolutus ⁊ odorifera. aer odoriferā ⁊ nature amicabilē ex incorporatione fumi odoriferi recipit qualitatem. Item aer nos circūdās summe nobis est vtilis ꝓpter anhelitꝰ necessitatē et vitalis spūs continuū nutrimentū. Si eni clarus lucidus ⁊ purus fuerit. hūores atq̄ꝫ spūs erūt lucidi atq̄ꝫ puri. Si vero turbidus ⁊ nebulosus humores erūt turbidi. spūs grossi ac infecti. vt di. constan. ⁊ philaretꝰ. vnde aer est elementū ⁊ corporꝫ ⁊ spirituū. Euētatio eī aeris aduenies spiritibꝫ est causa meliorationis eorꝫ ⁊ depurationis ⁊ mitigationis. ꝓhibens spūs ⁊ humores ab inflāmatōe. attractus eni a pulmone cordi. ꝑ cor toti corpi ꝑbet tꝑamentū. vñ aer maxie īmutat corpus ⁊ ingreditꝰ ad interiora spirituū. ⁊ miscetꝰ cū eorꝫ substātia que corpi ꝑbet vitam. Unde si aer fuerit purꝰ ⁊ mediocris in suis qualitatibꝫ tꝑatus ad cōseruationē vite maxime ꝓficit. Si vero fuerit corruptꝰ distēperatꝰ maxime ledit ⁊ corrūpit. vt dicit cōstan. Quāto aūt ē a terra remotior ⁊ celo vicinior. tāto purior ⁊ similior est etheree puritati. quanto vero terre vicinior tāto frigidior ⁊ crassior ⁊ similior terree qualitati. Unde ex vaporibꝫ terre ad interiora aeris attractis varia ⁊ ꝯtraria in aere generantꝰ. Et quāto aer est grossior ⁊ spissior. tāto sol in eo fortiꝰ imprimit calorē radiorꝫ ꝓpter radiorꝫ solariū repcussionē cōculcationē ⁊ cōfractionē. Ex repcussione aūt solarium radiorꝫ in aere humido ⁊ denso generantꝰ in eo varij colores. vt dr̄ i li. metb. vt patet in assub ⁊ in iride ⁊ in ꝯsilibus Fit aūt aeris ꝯdēsatō triplici de cā. s. ex vapore ꝑtes terrestres suas ⁊ grossas cū aere ꝑmiscente. vel ex frigiditate partes humidas aeris cōgelante. vel ex generatione noui aeris sensuꝫ in se recipiēte. ꝑ cuiꝰ ad primā additionē aer ingrossatꝰ vt dicit phus. Rarificatꝰ aūt ⁊ subtiliatꝰ ex causa contraria. scꝫ propter vaporis ascēdentis consumptionē. propter fortiorem calorem aerē extenuantē vel clarificantem. vel ignearū partiū ex particulis aeris generationē per vltimā humiditatis sue rarefactionē. et caliditatis intensionem aer in naturā igneā trāsmutatꝰ. Immutatur autē aer ꝑm substantiā vel qualitatem multipliciter. vt dicit Auicena Primo a solis appropinquatōe vel elongatione. Calefit eni aer qñ sol ad nostꝝ habitabile appropinquat quēadmodum frigescit quando se elongat. Item ex ortus ⁊ occasus stellarū īmutatione. Stelle enim tam erratice q̄ꝫ fixe sunt causa quare aer in suis qualitatibꝫ immutatꝰ. Sole nanq̄ꝫ cum aliqua stella effectus frigidi sicut saturno in frigido signo conueniente intenditur frigus in aere. Si

vero cõuenerit cũ calido planeta vt cum marte. est causa quare in aere fit excessus in calore. ⁊ sic de alijs est intelligẽdũ Item imutatur ex terre varia dispositõne situ ⁊ positione. Nam in parte septẽtrionali fit siccus aer ⁊ frigidus. australi calidus ⁊ humidus. orietali calid⁹ ⁊ siccus. occidẽtali frigidus ⁊ humidus. Itẽ ex terre elevatione vel dep̃ssione. quia in montibꝫ est aer frigidus. in vallibꝫ autẽ calidus. Cui⁹ rationẽ reddit Constã. in pantegni. dicens. Boreas inquit habet ortum ab eminenti sono. vnde loca eminentia libere expellit ⁊ mouet ⁊ subtiliat aera. ⁊ ita infrigidat. quia omne subtile dũmodo habeat exalationẽ per motũ infrigidatur. aer autem in vallibꝫ manet quietus ⁊ ita calidus. Ellã tamẽ reddit Macro. rationẽ. dicit enĩ q̃ hoc fit ex aggregatione radioꝝ qui multiplicãtur in vallibus propter cõdensationẽ vaporuꝫ in vallibus potius q̃ꝫ in montibꝫ. ⁊ ideo niues citius liquescũt in valle q̃ꝫ in mõte. quia ibi ex radijs maior calor generatur. Et hoc p̃cordat cũ Arest. in li. metb. i. c. iij. vbi dicit q̃ multiplicatio radioꝝ qui tendunt ad terrã velut ad centrũ est in causa hui⁹ calefactionis. similiter reuerteratio radioꝝ in acutis angulorũ ⁊ mora ⁊c. Item immutat aer ex vicinitate maris. quia terra vicina mari septẽtrionali frigida est et sicca. ex vapore frigido ⁊ sicco a mari resoluto. ibi enĩ calor est debilis ⁊ parũ vincat. ⁊ ideo mare aq̃ lonare parũ salsescit. vnde pontici⁹ mare est quasi dulce. In mari australi ẽ cõtrariũ ex causa cõtraria. Item immutatur aer ex cadauerũ ⁊ paludũ. ꝑinquitate ex quoꝝ corruptione aer cõtrahit corruptionẽ ⁊ aer efficitur putridus ⁊ quasi pestilentialis. Et accidit ista aeris putrida infectio in fine estatis ⁊ sepius in autũno. quia tunc aer ex sua natura ẽ subtilioꝝ. ⁊ ideo ꝙuertibilioꝝ. propter qõ accidit ei talis corruptio. ex cõmixtiõe malarum fumositatũ que ascendunt ex putredine cadauerũ vel paludum siue alterius rei cuiuslibet corruptela. vt dicit Iohã. Et hec de aere dicta in generali nũc sufficiant.

Capitulum. I.

De igne ꝑpendiculari

Nunc de impressionibus qui fiũt in aere est dicendum. primo de his que fiunt ex vapore calido et ficco. sicut est ignis ꝑpendicularis. qui quãdoq̃ apparet in aere ⁊ nõ est aliud nisi impressio generata ex vapore calido et ficco in prima aeris parte eleuato habente latitudinem in ꝓfundo ⁊ longitudinẽ in supremo ſm figurã flãme piramidalẽ per ignem ⁊ motũ celi inflãmato. Secũdus est ignis longus. qui est impressio generata ex vapore calido ⁊ ficco in suprema parte aeris carente latitudine manifesta respectu sue longitudinis inflãmato per virtutem ignis ⁊ per motum firmamenti. ⁊ dicitur hec impssio draco euomens ignem ⁊c. Tertia impressio vocatur candela ⁊ generatur ex calore calido et ficco in suprema parte aeris habente paruam longitudinẽ ⁊ latitudinẽ equales tamen ꝓpter qõ apparent quasi rotunde figure inflãmate per calorẽ ignis et motum celi. Quarta impressio vocatur assub ab Aresto. ⁊ est duplex. i. ascendens ⁊ descendens. Et generatur hec impressio ex vapore calido ⁊ sicco subtili i suprema parte aeris longitudinẽ ⁊ latitudinẽ magnã habens ꝓportionales tamen inflãmato vehemenꝫ ⁊ calefacto per ignem ⁊ motũ firmamenti ꝑtens superiora ꝓpter subtilitatẽ materie ⁊ vehementiã inflãmationis. Ella est impssio ⁊ dicitur assub descendẽs. generatur autẽ ex vapore calido ⁊ sicco ⁊ grosso. longitudinis ⁊ latitudinis equalis existente in parte superiori medij interstitij aeris inflãmata per ignẽ ⁊ motũ firmamẽti. Descendit aũt inferius ꝓpter frigus circũstans ⁊ pondus materie grossioris vt dicit Aresto. Iste impssiones sũt qs vulgus putat esse stellas de nocte cadentes ⁊ ad celũ ascendentes.

Capitulũ secũdũ.

De ventis in generali

Unt et alie impressiones ex vapore sicco sicut vent⁹ q̃ ſm aresto.

est motus vaporis sicci eleuatia centro terre cũ aere ⁊ in aera cũ aliqua celesti v̄tute incorpati. Unde ventus s̄m Bedã nihil aliud est q̄ aer motus ⁊ circũagitatus. ex fumositatib⁹ eni a terra descendẽtibus ⁊ aerẽ repellentib⁹ generat̄ vẽtus vt dicit idẽ. Hanc aũt descriptionem arguit Aresto. in topicis. quia descriptum non vniuersaliter p̄dicatur de sua descriptione. quia nõ omnis aer motus est vẽtus. Oportet eni ad hoc vt aer mot⁹ sit ventus q̄ ibi sit maximus impulsus ⁊ q̄ multũ de aere diutius impellat̄. Et ideo diffinit sic Constan. ventus est vapor frigidus ⁊ siccus ex terris ⁊ aquis per calorem resolutus. aerez per incorpationem sui fortiter cõmouẽs ⁊ impellẽs. Alij ponunt causam ventorũ esse nubes in aere existentes sua mole aerem hincinde p̄mentes ⁊ impellẽtes. ⁊ ex tali motu nubium ⁊ impulsu fit ventus. Alij aũt dicunt ventũ p̄creari ex cõflictu brachior̄ maris in quatuor partib⁹ terre. Naz in aquilone brachiũ australe cõflictum in oriente cõmouet mare ex cui⁹ motu mouetur aer ⁊ fit ventus qui vocat̄ subsolanus. Quãdo v̄o cõfligũt in occidẽte fit ventus qui dicit̄ fauoni⁹ siue zephirus. Ecõuerso si brachiũ orientale ⁊ occidentale fecerint conflictũ in meridie fit vẽtus qui vocatur auster. Si vero in septẽtrione fit ventus qui vocatur boreas. Ex alijs autẽ refluxionib⁹ maris intermedijs dicunt ventos collaterales generari. Alij adhuc dicũt vt dicit Beda. q̄ ex cauernis terre fit ventus hoc modo. q̄z aer labilis ẽ nature. ⁊ ideo subintrat cauernas terre ⁊ exit. Cum autẽ vna pars nititur exire ⁊ alia subintrare fit conflictus ⁊ mouetur aer ⁊ fit aer inde ventus et ideo eolea regio est ventorũ que est regio cauernosa. Primã autẽ rationẽ generationis ventor̄ approbat Aresto. i li. meth. vbi dicit q̄ duo sunt genera vaporum qui per calorẽ a terra resoluunt̄. vn⁹ est humidus qui est materia pluuiarũ ⁊ aquarũ per maiorem cõdensationẽ vel minorem. alter vapor est siccus ⁊ est materia omniũ ventor̄. Undecũq̄ aũt prouocatur ventus siue generet̄ hoc manifestum est. q̄z ventus summe mobilis est ⁊ motus inquiet⁹ ⁊ agitationis in aere cõcitatiu⁹. Est etiã tempestuosus in mari ⁊ in aere tempestatuz generatiu⁹. Item vent⁹ quãdo est moderat⁹ ⁊ nauigantib⁹ in mari nõ contrarius itineris ipsor̄ est directiu⁹ ⁊ p̄motiu⁹. Ecõuerso v̄o si contrari⁹ fuerit ⁊ immoderat⁹ periculũ ⁊ timorẽ ingerit ⁊ sic itineris retardatiuus. Item vent⁹ subtilitate sua ⁊ impetu penetrat ad interiora maris p̄cellar̄ ⁊ maris vndarũ est eleuatiu⁹ extensiu⁹ in partes oppositas diffusiu⁹. Itẽ vent⁹ borealis cũ sit frigidus ⁊ siccus est aeris depuratiuus pluuiarũ nebularũ ac nubiũ fugatiuus ⁊ serenitatis inductiu⁹. Ecõtra vero australis cũ sit calidus ⁊ humidus cõtrarios habet effectus. aerem eni condensat. turbulentiã et obscuritatem generat. vt dicit Beda. Item vent⁹ quãdo obstaculũ inuenit sue v̄tutis siue fortitudinis est ostensiu⁹. tũc eni maxime apparet fortis ⁊ violẽtus. vnde ⁊ domos ⁊ arbores sibi resistẽtes diruit radicit⁹ ⁊ subuertit. ⁊ ideo dictus est ventus. vt dicit Isi. eo q̄ vehemens sit ⁊ violẽtus. vis cũ eius tanta est vt non solũ saxa ⁊ arbores euellat. sed etiã celum ⁊ terrã conturbet. mariaq̄ cõmoueat vt dicit idẽ. Itez vẽtus est humoris sup̄flui cõsumptiuus ⁊ lubricitatis ac immũdicie abstersiuus. Nam vie que p̄ inundationẽ pluuiarũ effecte sunt lubrice ⁊ sordide p̄ flatũ venti fiunt mũde. Item temperat⁹ venti flatus est ignis ⁊ flãme excitatiu⁹. Si vero fuerit nimis impetuosus ⁊ intensus erit eiusdem extinctiuus. Item vent⁹ in suo ortu inuisibilis est ⁊ occultus. sed paulatim p̄ aggregationẽ p̄tium vaporabiliuz in aere est augmẽti receptiu⁹ ⁊ suiipsi⁹ manifestatiu⁹. Et ideo d̄r in li. meth̄or̄. q̄ venti q̄n oriunt̄ de terra sunt debiles. sed post efficiunt̄ fortes p̄pter multitudinem vapor̄ qui post in aere multiplicantur ⁊ aggregant̄. Itẽ vent⁹ mouet̄ circulariter ⁊ tortuose. nã vapor qui ascendit primo sursum flectitur postea in circũitu terre. ⁊ ideo eius motus est tortuosus ⁊ circulariter p̄cessiuus. Itẽ venti impet⁹ est palear̄ leuatiu⁹. pulueris et cineris

dispersiuus. vesice inflatiuus ⁊ extensi-
uus. per sui subintrationē. intrat eni ca
uernosas ⁊ spongiosas terre partes. Est
ventus terremotus generatiuus. ex ven
to eni intercluso et agitato in ventre ter
re fit terremotus. vt dicit Aresto. nā po
rorum tam terre q̄ corpoꝝ animaliū est
ventus aptiuus. ad interiora terre sub
tilitate sue substantie penetratiuꝰ per sui
interclusionem intrans partes aqueas.
est ventus in supficie aque eleuatiuus ⁊
spume causatiuꝰ. Et est ventus in aquaꝝ
supficie dissimilitudinis partiū ⁊ ineq̄
litatis inductiuꝰ. Nam aqua esset equa
supficialiter atq̄ plana si ventoꝝ impul
su nullatenꝰ moueret. vt dicit Isi. Item
vapor ventosus a cibis ⁊ potibꝰ ⁊ alijs hu
moribꝰ vi caloris resolutus multaꝝ pas
sionū est in corpe illatiuꝰ. nā inclusus ī
stomacho vel in interioribꝰ visceruꝫ tor
siones generat quasi intolerabiles ⁊ mlꝰ
tas alias passiones sicut hydropisim ar
theticā ⁊ hmōi. In auribꝰ etiaꝫ facit sibi
lum ⁊ tynnitū vnde inficit ⁊ impedit au
dibilem spūm siue auditum.

Capitulum. III.

De ventis

Venti aūt sunt. xij. quoꝝ quatuor
dicunt esse cardinales ⁊ octo col
laterales. Primꝰ cardinaliū dr subsola
nus qui orit in oriente sub equinoctiali
paralello. ibi eni qñq̄ fit maximꝰ aeris
impulsus ex trāsueberatione terre ⁊ aq̄
in aera ex qua fit ventꝰ. Et dr subsolanꝰ
quasi sub sole natus. quia nascit in torri
da zona sub qua sp mouet sol. Iste ven-
tus habet duos collaterales scꝫ vultur
num versus septētrionē ⁊ eurū versus au
struꝫ. ⁊ possunt retineri in hoc versu. Sūt
subsolanus vulturnꝰ ⁊ eurus eoy. Diven
ti sunt calidi et sicci. calidi. quia sub sole
diu morātur. sicci autē quia mare orien
tali est a nobis valde remotuꝫ. vnde an
teq̄ vētus oriētalis ad nos veniat si q̄d
habet de humore humido. totū calore so
lis est cōsumptū. Ventus ꝟo subsolanꝰ
est in calore tpatus sed qñ declinat ī vul
turnū omnia desiccat. quādo aūt ī euruꝫ
generat nubes. Venti autem orientalis
sm Constan. sunt salubres in ortu diei.
quia ab aere veniunt tpato ⁊ subtiliato
nam vt dicit idē. regionū orientaliū est
aer clarus ⁊ paꝝ siccus. inter calidū ⁊ hu
midū tpatus. vñ talis ventꝰ aquas clari
ficat. ⁊ eis saporē suauē administrat. vñ ven
ti orientales corpa ī sanitate custodiūt
propter suaꝝ temperiē qualitatuꝫ. ꝓpter
hoc etiā oriētales maxime fructibꝰ ⁊ flo
ribus abūdant plꝰ q̄ aquilonares vel oc
cidētales. Item flumina contra orientē
fluētia ⁊ mare oriētale subintrātia sunt
meliora ⁊ saniora ac clariora. qꝛ ventorū
orientaliū occursione ⁊ solis orientis re
uerberatione aque subtiliant ⁊ depuran
tur. Secūdus ventꝰ cardinalis est fauo
nius ⁊ orit in occidēte sub palello equi
noctiali. ⁊ habet iste ventꝰ duos collatera
les. s. circiū versus septētrionē. ⁊ zephirū
versus austrū ⁊ retinent per hūc versum.
Circius occasum zephirusq̄ fauoniꝰ af-
flant Dicit autē fauoniꝰ eo q̄ fouet ea q̄
nascunt. vt dicit Isi. hyemē eni resoluit
germina ⁊ flores ꝓducit. Est aūt fauoni
us tpate frigidus ⁊ humidus. frigidꝰ est
quia paruā moram facit sol in occidente
⁊ ad nos venit anteq̄ a solaribꝰ radijs ī
calescat. Venti itaq̄ occidētales in fine
diei sunt salubriores ⁊ tpatiores. qꝛ sol
in occidēte subtiliat eos ⁊ depurat. quia
ergo regiones occidētales aerē non ha
bent ꝑfecte tpatum in calore et humore
ideo eoꝝ aqua mutabilis ē ⁊ turbida eo
q̄ in principio diei radijs solaribꝰ nō di
geratur. Nam in principio diei ventus
ibi nimis est frigidus. in vespere ꝟo cale
fit. vt dicit Constan. Tertiꝰ ventus car
dinalis est auster ⁊ orit sub polo antarti
co eadē de causa q̄ ⁊ primi. ⁊ habet duos
ventos collaterales. s. nothū ꝟsus orien
tem. ⁊ affricū versus occidētē qui notan
tur hoc versu. Atq̄ die medio nothꝰ he
ret ⁊ affricus austro. Auster aūt ab hau
riendo aquas est dictꝰ. Est aūt calidus
⁊ humidus ⁊ fulmineꝰ. densuꝫ facit aerē
atq̄ spissum et nebulas nutrit. suo calo
re poros apit ⁊ sua humiditate pluuias
multiplicat et adducit. vt dicit Isi. tēpe
statē in mari generat. qꝛ ab imo flat. vt
dicit beda. poros corporū aperit. virtutes

asales impedit. grauitatez in corpe facit vt dicit Ipo. Venti inqt australes grauāt auditū. caliginosi sunt ⁊ capita grauātes. pigri dissoluētes ⁊c. dissoluūt eī venti australes humores ab interioribꝫ ad exteriora sensus ⁊ grauitatē faciunt. colorē corrūpunt ⁊ egritudinū faciūt recidiuationē. podagrā ⁊ pruritū cōmouēt ⁊ epilentiā ⁊ acutas febres. Ventus itaq̄ australis oritur in zona iuxta polū antarticū que p̄ nimia eius frigiditate est inhabitabilis. vñ naturaliter est frigid⁹ ⁊ siccus quātū est de suo ortu sicut ⁊ septētrio qui flat in axe opposito sed dū trāsit per torridā zonā ibi calorē assumit. ⁊ qꝛ versus meridiē venit vbi est maior aquarū copia ⁊ loca vapore ⁊ rore plena humiditatē cōtrahit ⁊ acquirit. vnde ⁊ apud nos calid⁹ ⁊ humid⁹ inuenit ⁊ ipo flante aer p̄dicto vapore repletus in pluuias resoluit. ⁊ quia de ampla zona aerē impellit ad nostrā angustā ideo condensat aerē vnde nubes generāt. quaꝝ obiectu solares radij obscurantur. vt dicit Isi. multas itaq̄ habet auster laudabiles ꝓprietates. qꝛ est ventus mollis ⁊ remollitiuus calid⁹ ⁊ humid⁹ pluuie ⁊ roris ministratiu⁹ poroꝝ terre aptiuus. germinū ⁊ seminū ꝓductiu⁹ nutritiuus ⁊ augmētatiuus supficiei terre renouatiu⁹. pennarū vetetū ⁊ plumarū in auibꝫ mutatiuus. humoꝝ frigidoꝝ ⁊ cōpactoꝝ in corpore dissolutiuus. sudoris ⁊ euaporationis fumositatū ⁊ humoꝝ supfluoꝝ ꝓuocatiuus. reptiliū ⁊ vermiū terrestriū de interioribꝫ terre eductiuus. Quartus ventus cardinalis dicit boreas qui ortū habet sub polo artico eadē de causa quaꝛ p̄cedentes. ⁊ habet istos collateraes. s. aquilonē versus occidentē ⁊ choꝝ versus orientē. ⁊ notant p̄ hūc versuꝫ. Ac boreas aquilo veniūt ⁊ chorus ab alto. ⁊ dr boreas ab ip̄boreis montibꝫ a quibꝫ flat vt dicit Isi. sicut auster dr affricus de ꝓuintia affrice a qua frequentius solet flare. dicit ⁊ septētrionalis. qꝛ flat a ꝑte aeris ⁊ septētrionis ⁊ orit ex locis aquosis et cōgelatis ⁊ cōstrictis ꝓpter nimiā remotionē a circulo solis ⁊ ex montibꝫ excelsis ex quibꝫ ad nos venit ⁊ cū ab illis locis nequeunt vapores dissolui ꝓpter nimiā cōgelationē aerē serenū reddit ⁊ pestilentiā ab austro ortā reprimit ⁊ repellit. vt dicit Isido. vehementia sui frigoris terrarū ⁊ aquarū supficiem constringit ⁊ nūc in glaciei nūc in cristalli speciē s̄m maiorē vel minorē indurationē alterat ⁊ cōuertit. Hi tres ergo venti cū frigidi sint ⁊ sicci corpora indurant ⁊ poros claudunt. humores putrificant. spūs ⁊ sensus subtilant. vim digestiuam adiuuant. virtutē retentiuā cōfortant. aerez pestilētē sanāt. vim generatiuā augmētant. Unde dicit aresto. li. xiiij. q̄ in ꝯceptione fetus si vent⁹ fuerit septētrionalis. natus erit mascul⁹. ⁊ ecōuerso si fuerit meridionalis erit femīa. dicit etiam ꝯstan. li. v. c. vij. q̄ ventus aq̄lonaris humores malos contrahit ⁊ impedit ne in alia mēbra discurrant. verūtñ tussim facit ꝓpter pectoris desiccationē terre ⁊ corpoꝝ facit asperitates. frigiditate ⁊ siccitate sua neruos ꝑcutit cōtrahit ⁊ constringit. ideo a motu ⁊ opatione mēbra impedit. flores ⁊ fructus teneros ledit ⁊ corrumpit. vineas germinātes ⁊ florentes exurit. herbarū ⁊ arboꝝ virorē spoliat atq̄ tollit. humores desiccat exteriores ⁊ interiores. ⁊ ideo ptificis est nociu⁹. qꝛ pulmonem sua siccitate dilacerat ⁊ vlcerat vt dicit Gal. vent⁹ eni ei⁹ est frigidus ⁊ siccus de angusta zona veniens ad amplum aerē rarefaciēs subtiliat ⁊ desiccat ⁊ cōgelādo ꝑtes humidas tam terre q̄ aque supficialiter coadunat. vnde dicit aquilo q̄si aquas ligans vt dicit Isi.

Capitulum .IIII.

De nubibus

Nubes est impressio facta in aere ex multis vaporibus in medio aeris intersticio aggregatis in vnū corpus ex loci frigore cōdensatis. Unde nubes est ꝯmunis materia ad niuem ⁊ pluuiam ⁊ grandinē ⁊c. Habet autē nubes sic generari. nam calor celestis vi sua ꝑtes aque et terre vaporabiles ad se subtilissime attrahit ⁊ ꝑtes eaꝝ subtiliores cōsumēs ⁊ residuū cōdensans in nubem ꝯuertit. vt di. Isi. nubes ē aeris dēsitas

ex vapoꝛ et fumositatū terre ⁊ maris attractione ꝯglobata. aeris etiā leuitate ⁊ vectoꝛ impulsiua calore in ꝯcauitate vētris nubis inclusō. hinc inde mouet nubis substātia ⁊ i circuitu agitat. Est aūt nubes ꝯcaua naturaliꝫ. ⁊ ad modū ſpongie cauernosa. ⁊ ideo impſſionis ſuperioꝛ coꝛpoꝛ est ꝛefacili receptiua. ⁊ ideo p tradioꝛ solis subintratōꝫ ē multiplicis foꝛme ⁊ colōris repñtatiua. vt patꝫ in arcu celesti q̄ nihil aliud est q̄ nubes q̄dā rotida in cui⁹ substātia multiplex forma p solis radiū generat. Est aūt nubes interius ꝯcaua ⁊ p ſui figuratōez cū ſpera celi cui appꝛopinquat. rotūda ē exteri⁹ ⁊ cōuexa. a latere aūt nō est ei aliq̄ forma ſiue figura ꝛetermiata. naꝫ q̄n nubes nubi lateraliꝫ appꝛoximat. altera alteri in figura ſe ꝯformat vt di. Beda. Jtē nubes leuitate siue substātie ſurſum e motiua. ⁊ ꝑm q̄ a vēto pl⁹ minusue ꝙ ellic ati⁹ est vel tardi⁹ ꝓcessiua. Jtem ꝑm q̄ ex subtiliꝯibꝫ et puriꝯibꝫ vapoꝛibꝫ est cōpoſita magis est illuminationis ⁊ impſſionis radioꝛ solarū receptiua. vyaphaneitate enī ſua ⁊ trāſparetia luci e pua. niſi q̄n ex nimis groſſis fumositatibꝫ ipſi⁹ substātia est in aere aggregata. tūc enī ē obſcura ⁊ p ſui interpoſitionē inter nos ⁊ ſolem lumis ſolaris ē interceptiua. ⁊ a nostris aſpectibꝫ ablatiua. ē etiā calꝛis ſolaris p ſui oppoſitionē mitigatiua. ꝓpter qō nubis pñtia meſiꝯibꝫ ⁊ aliis in estu ſolis laboꝛantibꝫ est accepta. Jtē nubes caloꝛe ſolis in pluuiaꝫ reſoluta p ymbꝛium effusionē est terre fecundatiua ⁊ germinū ac ſeminū ꝛe terra ꝓductiua. Jteꝫ cum oia fere que generant⁹ in aere ſit q̄ ſi mater ⁊ quedā ꝓmunis materia diuersaꝝ reꝝ est ad terrā ꝛe ſua ſubstantia transmiſſiua qō patet. qꝛ nūc pluit. nūc grādinat. nūc ningit. nūc fulminat. nūc q̄ tonat. Jtem nubes ex aquis maꝝis aggregata ⁊ in altū contra ſolē ſuſpēnſa ⁊ beneficio caloꝛis celestis est totius maꝛine ſalſedinis ⁊ amaꝛitudinis in dulcedinem cōuerſiua nam ꝛe mari oꝛiginez cōtrahit. ⁊ tamen ꝛepurata a ſole maris amaꝛitudine non ſapit nec̄ ſentit. Jtē nubes in pluuiā reſoluta vtilis est terre et pficua. ſed q̄n reſoluit⁹ in ventū plurimū est nocua. qꝛ tūc est tempeſtatis nō modice in mari vel in terra generatiua. Jtem nubes in alto aeris interſticio ſuſpenſa videt⁹ celo esſe ꝓxima ⁊ cōiuncta cuꝫ tamē in veritate magis terre cū celo ſine ꝯpatione aliqua ſit vicina. Jtē ex cōfluxus ſiue mutua colliſio nubiū ē aeris aliquotiēs inflāmatiua ⁊ cꝛepitatiōnis actonitrui cauſatiua. Jtem exento in ventre vel ꝯcauitate nubiū interclusō fit aliq̄ partiū nubis ſubita diſruptio et ex tali ꝑtis a ꝑte ſubita attractiōe est nubes ſtrepitus ⁊ tonitrui effectiua. Jtē quando a paludibꝫ ſiue cadaueribꝫ ſiue aliis coꝛruptis rebꝫ fit vapoꝛ coꝛruptoꝛ attractio ex eoꝛ incoꝛpatione in ſubstātia nubiū pꝛocedit ex ipſis nubibꝫ coꝛruptis coꝛruptio maxima ⁊ peſtilētia infectiua. Jtem quāto nubes terre est vicinioꝛ ⁊ a celo remotioꝛ tanto maioꝛis q̄ntitatis est aſpicientiū oculis oſtenſiua. Unde maxima nubes q̄ est vicina celo videt⁹ minima. que vo in ſe mīma est iudicatur maxima q̄ terre ē vicina. vt di. Beda. Jtē nubes ex ſolis vapoꝛibꝫ ſiccis et ventoſis generata ſolet eē ꝛeceptiua. nā ymbꝛē futuꝝ ꝑtendit. ſed i fine ꝑter vētū ⁊ turbinē nihil ſoluit. Jtē nubes pluuioſa ſi ſubito ⁊ ſimul ad terrā coꝛruent terre vbi cadit qꝛ ſubmergit eā est nociua. Sed ſi paulatim ⁊ guttatim fuerit reſoluta magne vtilitatis est frugibꝫ collatiua. Jtē nubes ſepe ſuis guttis terraꝫ rigat. ſed irrigando ſumpſi⁹ est ꝓſumptiua. quia dū alia irrigat ⁊ humectat p ſuā diſſolutionē ſeipam ānihilat. vt di. gre.

Jte quādo nubes vna nubi alteri est cōtraria. tempeſtatis et cōmotionis est in aere excitatiua. Cōtrarietas ei ⁊ aduerſus cōcurſus nubiū cōtrariꝫ ex impulſibus est ventoꝛ. ex quoꝛ alliſione mutua fit cōmotio in aere ⁊ in terra.

Capitulum. V.

De yride

Yris est impſſio generata ex nube concaua et rozida ad pluuias ꝑparata in ſtillicidiꝫ infinitis tanc̄ꝫ in ſpeculo reluces. habens figuraꝫ

arcualē. varios calores exprimens a ra-
dijs solaribꝫ vel lune generata. sed a ra
dijs lune causat̄ raro. qꝛ nō nisi bis ī q̄n
quaginta annis vt di. Aresto. Arcꝰ ita-
q̄ celestis est nubes aquosa ꝑ oēs sui ꝑ-
tes solis radijs penetrata vt di. mar. et
dicit̄ arcus a similitudine curuati arcus.
nam quādā ꝯuexitatē in sūmitate nubi-
um p̄tendit ⁊ cornua quedam reprimit
ad terrā ⁊ extēdit. vt di. Isi. In hoc arcu
quedā sunt ꝑtinētia ad eius generatio
nē. quedā ꝟo ad eius spēm siue formā ⁊
figurationē ⁊ quedā ad eius ꝟtutē ⁊ ope
rationē. quo ad generationē eius atten
ditur ꝙ substātia eius ex refulgētia ⁊ re
flectione radioꝝ in nube rorida ⁊ ymbri
fera generat̄. Itē ꝙ plena facie semꝑ re
spicit solē ex opposito ⁊ a sole respicitur.
Itē ꝙ a terra vsq̄ ad celū circularit̄ ele
uatur. nam duobꝫ cornibꝫ terrā ꝑcutit ⁊
vertice celū tangit qui quāto ꝯtrahēdo
cōprimit̄ tanto plus in ꝯuexitate exten
ditur ⁊ in figurā circuli eleuat̄. Quātū
autē ad figurā ⁊ speciē est spericus ⁊ circu
laris ⁊ perspicuus ⁊ specularis in colore
multiplex est ⁊ singulariter singularis.
Nam in yride propter eius transparen
tiam ⁊ dyaphaneitatē refulgent spēs et
forme sibi opposite ⁊ obiecte. ⁊ ideo arcꝰ
apparet coloratus. nam ſm Bedā colo-
rem ꝯtrahit ex quatuor elemētis naꝫ in
ipso velut in speculo forme ⁊ species ele-
mentoꝝ relucent Unde ex igne ꝯtrahit
colorem rubeū in sup̄mo. ex terra viridē
in infimo ex aere vero iacinctinuꝫ ⁊ ex
aqua ceruleū in medio. vt dicit Beda. ⁊
hi colores sunt ad inuicem coordinati
ſm Aresto. in li. methoꝝ. Primo enī est
color rubeus seu vinosus qui fit ex radio
tangente sup̄ficiē rotūditatis nubis. de
inde sequit̄ color mixtꝰ. s. blaueꝰ vel ceru
leus ſm qualitatē vincentē ⁊ dominan-
tem in vapore existente in medio nubis
deinde apparet in infimo color viridis ī
inferiori parte nubis vbi vapor magis
est terrestris. ⁊ hi colores sunt principa
liores alijs. quia ſm pħm multos alios
habet colores inter quos distinguere sen
sui est difficile. ⁊ ideo dicit pħus ꝙ nul-
lus pictor pōt depingere colores arcus
siue fingere. Causa āt yridis ſm aresto.
est repcussio radij redeūtis ad vaporem
cōtrariū nubibꝫ sicut splendor refulgēs
in aqua relucet ī pariete rediēs ad ip̄m
⁊ cum nō videatur arcus nisi ꝑ radium
solis per diem. aut per radiū lune per no-
ctem impedit̄ ipsius visio vel ꝓpter tur-
bulentiā aeris vel debilitatē visus aut ꝓ
pter obscuritatē ⁊ densitatē nubis radio
rum illuminatōni resistentis. Uidetur
autē tpe pluuiali qꝛ tunc resoluit̄ super-
fluitas vaporis coartati in nubibꝫ et fit
ex eo roratio ꝑua in qua relucet radius
sibi oppositus ⁊ fit formatō yridis. vnde
cōtrahit varios colores ex varietate va
poris in quo relucet radiꝰ sicut dicit Are
sto. quo ad virtutē ꝟo eius siue opatio
nem sui interpositione feruorē solis tpat
et mitigat. per sui resolutionē in pluuiā
vel in rorē inferiora vegetat ⁊ fecundat.
per suā figurā ⁊ multiformē coloꝝ varia
tionem sup̄iora pulcrificat ⁊ decorat. do-
miniuꝫ humiditatis in aere signat. Et
ideo ante iudicium. vt di. Beda ⁊ magi
ster in hysto. per annos. xl. nō apparebit.
et hoc erit signū deficcationis ⁊ defectus
elementorum. vt dicit idem. Pacem et
concordiā inter mundū ⁊ deum designat
et diuinum iudiciū per diluuiū p̄teritū
fore denunciat ⁊ demonstrat sicut etiam
solis facit indiciū. quia in qua parte ce-
li sit sol sua p̄ntia indicat. quia nunq̄ ē
in eadem parte celi cū sole sed semꝑ ex
aduerso. Sole enī existente in oriente
apparet arcus in occidente ⁊ econuerso
sole existente in meridie apparet arcus
in septētrione. In parte aūt australi si-
ue meridionali nunq̄ apparet sicut dicit
Beda. In hora autem recte meridiana
nunq̄ apparet cuiꝰ rationē assignat phi
losophus qꝛ in meridie quādo mediat
sol orbem tunc resplendet radiꝰ eius in
vtroq̄ orizonte ſm equalitatem quare
tunc nō plus resplendet in vna parte q̄
in alia. ⁊ ideo nō apparet arcus in aliqua
parte celi ī pūcto meridiei. vt dicit are-
sto. Rarissime autē videtur de nocte im-
mo nunq̄ nisi in plenilunio. vt dicit be-
da. et hoc non contingit nisi bis in. l. an-
nis. ſm Aresto.

Capitulum. VI.

De rore

Ros est impressio generata ex vapore frigido et humido nō cōgregato in corpus nubis in inferiori parte medij intersticij aeris paruo frigore occurrente. Dicit autez Aresto. q̄ non fit ros nisi quādo auster flat. quoniam ros est pluuia pauca. et pluuia ros mult⁹. vñ ventus australis sua humiditate rorem generat et nutrit quez aquilo sua siccitate lambit et intēsa frigiditate cōprimit et cōstringit. Luna etiā humiditatē suam aeri imprimit et generationis roris in aere causa existit. vt dicit Ambro. vocās lunam matrē roris. vnde de nocte virtute lunari in aere primo origiuē occulte cōtrahit et tandem insensibiliter descendens p herbaruz supficiē suauiter se diffundit. In suo ortu et descensu herbis et plantis vigorē tribuit et que estus diurnus desiccādo et ꝯsumendo inclinauerat ros nocturnus reparat erigit et sustollit Item in herbaruz sūmitatibꝫ guttatim se recolligit et quasi suam originē petens ad aerem descendēdo semp in foliorum et herbarum extremitatibꝫ se suspendit. Item vim ardoris solis non sustinēs cito ad tactum solariū radiorum dissoluitur et penitus euanescit. virtutez tamen suam aeri impssam non deserit. quia per sue diffusionis p̄sentiā p aera effectū suum in herbis et seminibꝫ manifestissime derelinquit. Item ros cuz sit substantia quedam aerea et in se subtilissima in supficie. nihilomin⁹ tamen miro modo efficax in virtute est. quia terrā inebriat et fecundat et medullam in granis amplificat et augmētat. ostreas et alios pisces cōchiliū in mari impinguat et impregnat et maxime ros vernalis. nam tempore verno ostrea de nocte se contra rorē aperit quem descendentē intra se recipit atq̄ haurit qui haustus et piscem reficit et impinguat et per sui incorpationē cuz interioribꝫ piscis gēmam p̄ciosissimaz scz margaritā generat que quanto est nobilior tanto albior atq̄ maior vt dicitur ī li. gemmarū. Item pullos coruinos adhūc in pluma albidos anteq̄ nigrescāt reficit et sustentat vt dicit Grego. Item aerem diurno calore calefactum refrigerat et temperat. et si fuerit nimis p calorē p̄cedentē rarefactus ros per sui incorpationem ip̄m inspissat mediocriter et condensat. vt di. albu. Item ros vim veneni reprimit in animalibꝫ venenosis et coartat ne tantū de nocte quātum de die se diffundant. vnde serpentes latitātes inter herbas paruz solent transeūtes ledere q̄diu flores et germina sunt ī rore Itē ros gustatus q̄uis in se videat ad modum aque insipidus tamē potestatiue et effectiue est dulcissimus et mellis ac mānatis in herbis et floribꝫ causatiuus. Nā ex rore celesti mel in floribꝫ et manna in quibusdā herbis in quadā parte grecie generatur sicut dicitur in plat⁹. Itez ros in aere corrupto genitus ex corruptione loci fit corruptus et alioꝝ corruptiu⁹ vnde talis ros inficit flores tenellos et corrumpit segetes nouellas quādo sūt adhuc in spica vt dicit Greg. et talis corruptio vocatur aurugo seu rubigo vt dicit glo. Hiero. sup iohel. ibi. Residuum bruci comedit rubigo. Hiero. Rubigo ē quādo tenere fruges noxio rore p̄cutiūtur et vertuntur tam spice q̄ culmi in ruborem vel nigrediuem vilem. et hec pestis omnia vastat etiā stipulā et fenū in tantum q̄ nec cibo sunt vtilia neq̄ fimo.

Capitulum. VII.

De pluuia

Pluuia est impssio ex multo vapore frigido et humido in nube aggregato abūdante in quātitate et substātia respectu roris et magis infrigidat et humectat q̄ illa. Fumi enī ex aqua et terra euaporantes vi calore celestis ad infimam partē medij intersticij aeris attrahuntur et ibi frigiditate loci condensantur. deinde calore humiditatē eius dissoluente et non ex toto cōsumente guttatim resoluūtur in pluuiaz et in ymbrem. vt dicit Beda. Et est pluuia a pluralitate guttaruz dicta. vt dicit Isido. eo q̄ interpolate et guttatim descendere cōsueuit. Et dicitur ymber ab imbuēdo. quia

terram imbuit et fecūdā facit. terra enī sterilis manet sup cuius supficiē pluuia nō descendit. q̄to aūt nubes ex qua generat pluuia a terra est remotior et celo vicinior tanto suaui⁹ et cū guttis gracilioribus descēdit. quāto v̄o terre est vicinior tanto impediosi⁹ ⁊ cū stillis grossioribus descēdere cōsueuit. venti etiam sup mare discurrētes multū humorē de aque supficie recolligūt et secū in aera deferētes. tādē ī materiā pluuie ꝯuertūt Qñ vero multū est de materia pluuiali in nube. et nubes fuerit valde densa. fortē fit radior impssio sup nubē et ex multiplicatōe radior et ꝯfractiōe eor ꝯtra nubem gignit fortis calor cuius v̄tus tandē dissoluit in pluuiā fortē vñ sepe post acutissimū calorē videm⁹ subsequi pluuiam vehemētē. vt di. Beda. Tanta etiaz fit aliquādo caloris generatio ex aggregatione radior et eor ꝯfractōe circa nubes q̄ vapor q̄si aduritur et ex vehemēti adustōe in colorē rubeū ꝯmutat. Et ex hoc credit vulg⁹ q̄ aliqñ pluat sanguinē. vt di. Arist. Est aūt aqua pluuialis mltū stiptica et ꝯstrictiua. et iō restringit fluxū ventris. vt di. Cōstan. Est tñ subtil substātie et leuis plus hñs aereitatis ⁊ aeree leuitat q̄ alie aque. et iō multuz est alterabilis et ꝯuertibilis in oppositas q̄litates. et iō de facili putrescit ⁊ recipit corruptōem. vt di. Cōstan. Dulcior tñ est et sapidior alijs aquis qñ in sua puritate pmanet et v̄tute. Pluuia igitur si fuerit in q̄litate et quātitate tpata et tpi cōgrua vtilis est ad infinita. nā terrā fecūdat et ipam si fuerit rimosa cōglutinat. caloris tēperiē mitigat. aerem serenat. ventos sedat. pisces impiuguat siccā cōplexiōem adiuuat et cōfortat vt di. Cōstā. Si v̄o pluuia mala fuerit ac in suis qualitatib⁹ distempata ac loco ⁊ tpi incōgrua in pluribus est nociua. nā pfunditatis immūdicie ⁊ lubricitat est in vijs et in semitis effectiua. graminuz et herbar inutiliū mltiplicatiua. fructuum et seminū corruptiua. et caloris naturalis in seminib⁹ extinctiua. densitat et obscuritatis in aere inductiua. radiorum solariū interceptiua. nubium et nebularū aggregatione. operū et opantiū īpeditiua. maturitatis segetū et fructuum tardatiua. reumatis et fluxus puocatiua. morbor oīm humidor augmētatiua. sterilitatis et famis causatiua. corruptionis et pestilētie in iuuētutis et ouibus inductiua. nam ymber corruptus corrūpit gramīa et inficit herbas pascuales. ex quarum pastu sequit necessario corruptela in aīalibus. vt di. Cōstā.

Capitulum.VIII.

De gutta.

Gutta siue stilla est vapor humidus in minutissimas pticulas resolut⁹. Magne aūt fiunt gutte in diebus qñ calor est. et resoluuntur ptes nubis q̄ prius erāt aggregate propter frig⁹. vt di. Aresto. Qñ enī in aere est calor aduenīēte frigore velocior ē congelatio vaporis siue aque. vñ di. Arest. in li. aīaliū q̄ piscatores aquā calidā fūdunt sup sua instrumenta vt citius congelata submāergāt Gutta aūt q̄to ē terre vicinior tanto est grossior et econuerso. puitas enī eius et rotūditas causat q̄diu manet in aere remoto a terra. vñ dicit Arest. Est aūt humida mollis rotunda puia et lucida terre inebriatiua ⁊ seminū et graminū humectatiua. est⁹ et ardoris aeris mitigatiua. aeris purgatiua. et cū sit mollissima in substātia. tñ ex frequenti casu est lapidum cauatiua quere infra libro. xiij.

Capitulū nonum.

De pruina.

Pruina est vapor cōgelat⁹. vt dicit Arist. siue impssio generata ex vapore frigido et humido cōgregato in corpe nubis in medio interstitio aeris cōgelato p frigiditatē loci et tempis. in quibus nō est aliqua ps caliditatis. vt di. Aristo. vñ pruine accidit duricies ex frigore loci et tempis ī quo generat. qr frigus vaporis partes aggregat et cōtrahit et sic pruine subāz durā reddit. Ex nimia etiam frigiditate albescit et herbas et flores super quos cadit marcidos efficit et exurit. Ad modicum

solis radium euanescit ⁊ in rorem redit
qꝛ pruina nihil aliud est q̃ꝫ ros congela
tus. vt di. Beda. Nam ros descẽdẽs ad
terram frigiditate noctis cõgelatus spe-
ciem albã durã et frigidam recipit et sic
in pruine subãm superficialr̃ se conuertit
vt dicit idem.

Capitulum. X.

De grandine.

g Rando est stillaꝝ in pluuie fri-
goris et venti rigore in aere ꝯge
latio. vt di. Arest. Est enĩ impꝛs
sio generata ex vapore frigido ⁊ humido
a frigore fugato ad interius nubis ꝑ do
miniũ calidi circũstãtis. Generat autẽ
grando in nubibꝫ a terra lõginq̃s. vt di.
idẽ. et cã generationis est vapor in ꝯca
uitatibus nubis receptꝰ q̃ ex frigidita-
te aeris cõdẽsat. nã ꝑtes hũide et frigide
fugiẽtes calorẽ aeris se recipiũt in inte
rioribꝰ nubis. et ibi inueniẽtes vaporẽs
ꝑtes eius aggregãt et in subãm grandis
coagulãt. et iõ in estate frequẽtius sunt
q̃ꝫ in hyeme. vehemẽs enĩ calor generatõ
nem grãdinis impedit. Nam dissoluen
do vaporẽ ꝑtes eius aggregari ꝑiter nõ
ꝑmittit. Silr̃ nimiũ frigus ĩ hyeme. qꝛ
tũc ñ ẽ caliditas ĩ aere quã fugiẽdo frigꝰ
se recipiẽs ĩtrat nubẽ. grãdo ãt rotũda ⁊
ꝑua descẽdit ex sup̃mis locis. vt di. Are
sto. Causat enĩ eius ꝑuitas et rotundi-
tas ex mora eius in aere longo tꝑe. vñ
ex reuolutiõe eius diurna rotũdat. ⁊ ex
aeris calore ꝑtes eiꝰ aq̃as resoluẽte mi
norat. In grãdine in locis vicinis terre
generata accidit ꝯtrariũ ex ꝯtraria cau-
sa. Grãdo itaq̃ cũ impetu magno vento
ip̃am impellẽte ⁊ calore dissoluẽte t̃raꝫ
petit ꝑcutit ⁊ ꝑ eiꝰ superficiẽ ad modũ salr̃
se dispgit segetes fructus et flores mul-
tũ ledit freq̃ntius ꝑ diẽ q̃ꝫ ꝑ noctẽ descẽ-
dit. Cuiꝰ rõ est. qꝛ calor diurnus fugat
frigꝰ ad interiora nubis. Itẽ vẽtꝰ septẽ
triõalr̃ frigidus ⁊ siccꝰ rorẽ ab aere descẽ-
dentem ꝯgelat ⁊ ꝯstrigit ⁊ in subãꝫ grã
dis coagulat et ꝯuertit. vt di. Beda. Et
tantum de grandine. De niue

Capitulum. XI.

n Ix est impꝛssio generata ex va-
pore frigido et humido ĩ infima
medij intersticij aeris ꝯgelato
in corpus nubis a mediocri frigido re-
spectu pruine ꝓpter admixtiõem calidi-
tatis in ꝑte. q̃ caliditas ĩclusa in eiꝰ sub
stantia ⁊ nõ statim deuicta a frigore cir-
cũstante rarefacit eiꝰ subãꝫ et mollificat
recipiẽs albedinẽ in colore ꝓpter victori
am frigoris in fine atq̃ꝫ ꝓpter expansio
nem et dispsiõem ꝑtiũ nubis ⁊ ꝓpter fri
gus debilitatũ a calore frangit ĩ ꝑtes la
tas ad silitudinẽ fracte teste a debili vtu
te frangẽtis. vt di. Arest. Nix igit gene
rat in nube frigida minus tñ frigida ẽ q̃ꝫ
illa in qua grãdo cõgelat. Et hoc attesta
tur mollicies niuis. qꝛ caliditas admi-
xta nubi ꝓhibet ꝑtes eius inspissari et
vehemẽtius aggregari. Nix g̃ aq̃ est du-
rior et siccior ex frigore cõstringẽte gran
dine tñ mollior ẽ ex admixtione caloris
in ventre nubis. Dealbat aũt ex frigidi
tate in eius superficie dñante ad modicũ
calorẽ nix in aquã resoluit. et tam a du-
ricia q̃ꝫ ab albedĩe defacili immutat. Ex
mora niuis sup terrã humus impingua
tur. sua eĩ frigitate poros terre claudit.
vñ reuocato calore ad interiora radicus
et seminũ fit humoꝝ interioꝝ attractio
ad radices et eoꝝ inuiscatio ex q̃ t̃ra im-
pinguat. vñ nix herbas malas ⁊ supflu-
as mortificat et attenuat. bonas vo nu
trit ⁊ impignat. Nix etiam sua p̃ntia lo
ca fetida ⁊ fimaria ⁊ sterquilinia tegit ⁊
occultat. vias ⁊ semitas ꝑ sui diffusionẽ
tegens. itinerantes impedit ⁊ retardat.
In alto mari niuẽ cadere raro Beda as-
serit et affirmat. cuiꝰ rõ est. qꝛ maris fu-
mositates cõtinue vel exalant vel a vent
ibidẽ flantibꝰ dispgunt vel añq̃ꝫ possint
cõdẽsari in niuem. in pluuiã vel nebulã
resoluunt. Item feris et aĩalibus nocu-
mentũ prestat. qꝛ eoꝝ tegit pascua et ve-
stigia manifestat. vñ tꝑe niuis fere a ve
natoribus defacili capiunt. Item loca
alta et montuosa nix frequẽtat et diuti
us in montibus q̃ꝫ in vallibus ꝑseuerat
qꝛ venti frigidi liberius in montibus q̃ꝫ
in vallibus inualescunt. Insup valles
sunt montibus calidiores ꝓpter maiorẽ

aggregatōem et cōfractiōem radioꝝ.et iō nues in montibus plus abūdāt. Itē uiꝝ vi caloris resoluta terrā imbuit .re/ mollit et inebriat quā añ resolutōez fri/ giditatis sue coartatōe i sua supficie foꝝ tius indurabat.vt di.grego. Itez nix p pter sue substātie molliciē et leuitatem in suo descensu strepitū vel sonū non ge nerat.imo sensibiliter ce occulto aeris ō scēdēs interstitio suauiter supficiei ter/ te se applicat et equaliter se coaptat. Jō nix in candoꝝ suo et' pulchritudine ad sui aspectū o culos intuētiū puocat. sed si nimis diu aspiciaf spūm visibilē diss/ gregat et valde immutat. Item aq̄ ni/ uea potentionali et actuali frigiditate sua fluxū ventris reprimit ꝛ constringit neruos pcutit ꝛ trahit ꝛ opilat supfluita tē mēstruosa l' strumosa ea ꝛtinue bibē tib' generat.membra stupida ꝛ q̄si tor/ mitantia cito reddit lapidē in vesica gi/ gnit.et frigidam ydropsim puocat.nu trit.vt dicit Constan.

Capitulum.xii.

De nebula.

Nebula est impssio facta ex reso lutōne nubiū resolutaꝝ in aquā pluuialē.vt di.Aresto. vapores enī sic resoluti dispsi p singulas aeris p ticulas ac diffusi nebulā gignūt ꝛ indu/ cūt.que cōpto est terre vicinioꝝ tāto spis sioꝝ est ꝛ obscurioꝝ et frigidioꝝ inuenif. a terra ꝙo eleuata magis est soli puia. et iō minus est frigida ꝛ obscura. Quā do añ nebula a sole attracta totalit' sur/ sum mouef.in materiā redit nubis.ꝛ iō future pluuie est significatiua.q̄n autez totaliter a radijs solis repcussa ceorsum cadit et in suam redit originem ceficit ꝛ euanescit vñ purgato aere futurā presa gīt serenitatē. Est añ aliq̄n corrupta ex vaporibus ex quibus generaf et tūc ml/ tum est nociua.flor etiam et germinan/ tiū vineaꝝ est corruptiua et diuersaꝝ in firmitatū animalibus inductiua.latro/ nibus et puerīs est amica.qꝛ insidiaruꝝ ꝙor est occultatiua.itinerantiū et pere grinantiū impeditiua.qꝛ i magna nebu/ la ꝛ obscura via est incognita et incerta

radioꝝ solis et aliarum stellarū est inter ceptiua.ꝛ ideo nauigantibus est gra uis et piculosa.vt dicit Beda.qꝛ duꝝ nebu le obscuritas supficiem maris occupat quo cerat nauta recte vertere guberna culum ignorat aut ambigit.

Capitulum.xiii

De tonitruo.

Impssionum que generantur i aere ex vapore duplici.prima ē tonitrus .que est impssio generata in a quea substantia nubis,pter vaporis cali di et sicci agitatiōem huc et illuc fugiēs suum cōtrarium ab omni parte coartati in se ꝛ ex hoc inflammati .extinguentis se tandem in nube ꝛ rūpentis eā.vt dicit Arist. Vel generaf tonitr' ex collusione nubium sm phūm q̄n a ventis ꝙtrarijs agitate nules ad inuicez colliduntur.ex mutua collisione ad inuicem ꝛ violenta cōfractione fit cōcussio in aere ꝛ strepi/ tus que tonitrus ab antiq̄s est nomina tus. Dicitur autem tonitr' vel tonitruū a terrore eo q̄ son' terreat audiētes.vt dicit Jsi. Nam tonus idem est q̄ sonus qꝛ interdū tam acriter cōcutit osa.ꝛ ita vt celū discerpsisse videatur. qꝛ cum pcel/ la vehementissimi venti in nubibꝰ se re/ pente immerserit .turbine inualescēte exitūq̄ querente nubem excauat et con stringit.ꝛ impetu magno incidit et diui/ dit ptes nubis.ac sic cū horrēdo fragore ad aures venit.qō mirari nullus dz,. cuz vesica q̄uis sit pua tñ magnū sonū com plosa efficit ꝛ emittit. Cum tonitruo ve ro simul fulgur emittif. sed celerius vi/ detur fulgur.qꝛ clarū est.tonitruus autē venit tardius ad aures.qꝛ subtilioꝝ ē vi/ sus q̄z auditus.et iō primo videt lucem siue fulgidum lumen qō pcedit q̄z audi at sonitum subsequentem sicut hō prꝰ videt ictum hois arborem incidentis q̄z audiat ipm sonum. Hucusq̄z Jsidoꝝ. Et ista rō Jsi. ce causa tonitrui cōcordat q̄/ si cum philosopho dicēte. Tonitrus in quit est spūs ventoꝝ in sinu nubium re/ ceptus qui virtute mobilitatis sue q̄si bet ptes nubis interrumpit.et strepitū ac fragorem tonitrui introducit .vnde

subdit. Tonitruum est spacioꝝ aeris si
bi occurrentiũ sonus ꝑm Ares. in li. me
the. Tonitruũ nihil aliud est q̃ extictio
ignis in nube. vapor enĩ siccus eleuatus
et calore aeris inflammatus qñ a nube a-
quosa intercipit subito extinguit. et er
tali extinctione strepitus tonitrui ge-
neratur. sicut qñ in aqua extinguit fer
rum ignitũ fit sonitus atq; stridor. descẽ
dit autem tonitrus sepe cum fulmine. et
tunc magis ledit. vt dicit Be. vñ obest
fructibus cum aduenerit cum chorusca-
tione et fulmine sine pluma. Cum vero
accidit cum pluma ꝓdest. vt dicit idem
Tonitruũ igitur motu suo omnia cõcu
tit. cerebrum cõmouet. animũ terret. vi
num in doleis ꝑturbat cõmouet ⁊ corrũ
pit. vt di. Aresto. Si venerit in hora cu
bationis anium oua ledit. mulieres per
turiẽtes sepe abortiri facit. turres altas
sepe cõcutit impetu suo et deijcit. arbores
altas diruit radicitus ⁊ euellit. et freq̃n
tius in locis altis q̃ in humilibus et de
missis ledere cõsueuit. vt dicit Be. Am
fractuosum et quasi orbicularem sonuꝫ
facit et aerem quodam ĩ equali susurrio
ꝑ circuitũ cõcutit ita q̃ speciem strepi
tus rote vehiculi exprimit quodammõ
et ꝑtentendit. vt di. Cassi. Et talis cir
cularis sonus accidit forsitan ex rotundi
tate nubium in quibus vapor siue vent⁹
qui causa est tonitrui dissiliter agitatur
qꝛ nũc sursum nũc deorsum nũc añ nunc
retro ꝑ cõcauitatem nubiũ cõmouetur.

Capitulũ. XIIII.

De choruscatione.

Choruscatio ꝑm Arest. cõprehẽ
c dit fulgur fulmen et ꝓprie dictã
choruscatiõem. nam ꝓprie dicta
choruscatio est apparitio subita vaporis
subtilis iflamati euanescẽtis ĩ aere sine
descensu ad terram Fulgur vo siue fulgu
ratio est ignis subtilis. grossior tamẽ cho
ruscatione ad terram descẽdẽs. qui pene
trat herbas ⁊ res molles sicut ponũt phi
losophi vt recitat in. iij. phisice algazel.

Capitulum. XV

De fulmine.

Fulmen vero est vapor ignit⁹ cõ
f pactus et solidus impetuose ca
dens maioris vis q̃ sit fulgur. ꝑ
cutit enĩ qđ tangit penetrat et vrit siue
liquefacit diuidit ⁊ scindit ⁊ nihil corpo
rale ei resistit. Et scđm hoc dicit Isi. q̃
fulgurare idem est q̃ ferire. qꝛ sicut ideꝫ
dicit. Ex subtilioribus ꝑtibus elemẽto
rum cõponit ex quibus maior vis pene
trandi relinquit. et iõ ict⁹ celestis iacu
li ab Isi. nuncupant. generat autẽ ex va
pore grosso cõposito ex contrarijs ⁊ diuer
sis eleuato et vehementi calore ignito ⁊
inflammato qui collisione ventoꝝ ⁊ attri
tu nubiũ impellit. ⁊ quasi lapis igne⁹ de
cõcauitate nubium deorsum ꝑ violentiã
ad modũ iaculi cõmouet. vnde fulmina
collisa ad modũ lampadis fulgida vi in
flammationis discurrere ꝑ aera discer
nunt. Et q̃uis ignee sint nature. tamẽ
ꝑ violentiã motus ꝯtra naturam ignis
inferius descendere cõpellũtur. vt di. be
da. In suo autẽ descensu incendit ⁊ vrit
et tunc dicitur fulgur. vt dicit Isi. pene
trat et findit ⁊ tunc dicitur fulmẽ vt di
cet idem vbi autem vrit secum fumum ⁊
fetorem pessimum gignit. sup loca alta
frequentius cadere consueuit. in forte
estate aut ĩ forti hyeme raro sunt fulgu
ratões. sed in principio autũni ⁊ in fine
veris. vt di. beda. Phũs li. ij. ca. lij. in hy
eme et estate raro fiunt fulmina. qꝛ ĩ hy
eme ꝓpter frigus vapor in aere nõ gigni
tur. In estate vo ꝓpter siccitatem ⁊ sub
tilitatem aeris nõ fit aggregatio vaporꝫ
in nubibus. sed in autumno et in vere ẽ
aer mobilis ⁊ nimbosus. et ideo tũc sepi⁹
fulgurat Itẽ ca. liij. di. idem fulminuꝫ
plura genera traduntur. nam que sicca
veniunt non adurunt sed dissipant. que
humida non vrunt sed infuscant. tertiũ
est q̃ clarum vocant qđ mire est nature.
nam vinum exhaurit in dolijs intactis
vasis. aurum et argentum liquat saccul⁹
non combustis. Quid autem sit chorus
catio et vnde ꝓuenit. diuersi diuersimo
de tradiderunt. Dixit enĩ empedocles
q̃ choruscatio est ignis occultatus in nu
bibus ex radijs solis. Et hoc dicit Are.
esse falsum qꝛ si hoc essꝫ ex omni nube cho

ruscatio accideret. qꝛ in omni nube radij solares occultantur. Anaxagoras autem dixit ꝙ choruscatio est ex aere descẽdente in nubem vel ad nubem. et se in ea occultante cuius apparitio est choruscatio et quãdo ille ignis extinguitur ĩ nubibus aquosis stridoꝛ illius extinctiõis vocatur tonitruũ. Alij dixerunt choruscatiõem causari ex ventis calidis et siccis in nubibus compssis quibus inflammantur ⁊ adurunt. ignis in eis ingrediens est choruscatio cuius splendoꝛ priꝰ ꝑuenit ad visum q̃ꝫ sonitus ad auditum Alij dixerunt choruscatiõem non fieri ꝑ ignem sed ꝑ aque splendentis imaginationem que ꝑ stellarum de nocte lucentium illustratiõem in nubibus videtur Sed dicit Arest. ꝙ iste sermo erroꝛ ẽ. qꝛ choruscatio de die videtur sub radijs solis. sicut videtur de nocte. ſm Arest. aũt vapoꝛ aggregatus in nubibus eoꝝ vehementi collisione attritꝰ ignitur ⁊ fit materia choruscationis. et qꝛ habet aliquas ꝑtes terrestres earũ grauitate mouet ĩ ferius. et qꝛ illa choruscatio est vehementis subtilitatis et nõ vehementis inflammationis ⁊ adustionis ideo apparet alba. et iõ corpa. q̃ ꝑtingit non inficit nec corrumpit. Hucusq̃ꝫ Arest. li. ij. methe. Choruscationis itaq̃ꝫ motus subitꝰ est et improuisus. subito enĩ apparet ab oriente in occidente. subito est ostensinus ⁊ subito sui occultatiuus. De matrice enim sua vt dicit Gregoꝛ. in ictu oculi exit. ⁊ in se subito reuertens suam originem nõ relinquit. Ex sua subita apparitione aspectus intuentiuꝫ est repcussiuus. timoris incussiuus ꝑ totum orbem ſm apparentiam ⁊ opinionem ⁊ iudicium visus sui est diffusiuus. futuri tonitrui ꝑambulus. et sui adueutus annũciatiuus. Si pluuiam habuerit cõcomitantem vtilis est et ꝓficuus Si vo pluuia caruerit tenellis floribus ⁊ fructibꝰ est nociuus. vt di. Beda.

Capitulum.XVI.

De aura.

a Ura est aer leuiter motus ⁊ agitatus estuantibus refrigerium algentibus ꝑbens calorem. que q̃ꝫto est purioꝛ tanto delectabilioꝛ et sanioꝛ ẽ. q̃ si fuerit tꝑata ⁊ debitas qualitates temporis non exierit maxime vite hominis est cõgrua ⁊ sanitatis cõseruatiua. si vero cõtrario modo se habuerit maxime ẽ nociua. qꝛ pestilentie ⁊ corruptionis nõ modice est inductiua. Est aũt pestilẽtia aeris corruptio ex siccitatis ⁊ pluuiarũ distempantia ex meritis hominũ cõtingẽs vt di. Jsi. Et dꝛ pestilentia q̃si pastulẽtia. qꝛ totã naturã hois ꝑambulat et depascit. nam corruptis aquis ⁊ pluuijs in aere quibus spirando et edẽdo pascimur statim corrũpimur ⁊ diuersis passionibus necessario lacessimur. vtꝫ supra in eodem libro. vbi de ꝓprietatibus aeris dictum est. sed hec dicta iã sufficiant

Incipit liber.XII

de auibus in generali et speciali.

e Xpedito tractatu de ꝓprietatibus aeris et eoꝝ que in aere generantur. restat dicere aliqua que ꝑtinẽt ad eius decentiam ⁊ ornatum vt in ipis sicut in ceteris creaturis dei magnalia extollant. Ad ornatum autem aeris ꝑtinẽt aues ⁊ volatilia. vt dicit Beda. Et iõ aliqua pauca adiuuãte christi clemẽtia sunt de his huic opusculo insereuda. non quidem de oibus sꝫ solum de auibus ⁊ volatilibus de quibꝰ specialiter fit mentio in textu biblie vel inglosa. Et primo dicendũ est in generali deinde in speciali. et hoc ꝑ ordinẽ alphabeti. Aues itaq̃ꝫ q̃si deuie. i. sine via sunt dicte vt di. Jsi. eo ꝙ ipaꝝ vie nõ sunt ĩ aere determinate et distincte. aues eniꝫ motu ⁊ agitatione alaꝝ diuidunt aerem et incidunt. sed statim post volatũ aere se claudente nullum signũ sui transitus derelinquũt. Dicũtur autem volucres qꝛ volitant alis. vt di. Jsi. ꝓpter qd̃ ⁊ alites q̃si alates. i. alis se leuantes a pluribus nolantur. sine enĩ alis nõ volitãt. sine quarũ bñficio de terris in aer a se nõ leuant. Vel ideo auis dicit ales ab alen

do. qꝛ ab illo qui pascit volatilia celi et
dat escam omni carni alitur. i. nutrit. vt
dicit Isi. Attendūtur etiam auiū cōditi
ones ⁊ ꝓprietates penes multa. qꝛ penes
eaꝝ subām ⁊ cōplexionem. nā ex duobꝫ
elementis inter summe graue ⁊ sūme le
ue inter medijs auium substantia ē crea
ta. nam in eaꝝ ꝯpositione aer ⁊ aq̄ potis
sime dominant. et iō qꝛ minꝰ habēt ter
restreitatis ⁊ plꝰ aeree leuitatis q̄ꝫ gres
sibilia vel natatilia. leuitate sue nature
habent ferri sup aera vt di. Isi. aer enī
inclusus inter pennarū cōcauitatez auez
leuigat et vt leuiter feratur sursum ip
sam disponit ⁊ habilitat ⁊ adiuuat. Un
de q̄ꝫto volucres plus habent pennosita
tis ⁊ minus carnis tanto facilius se sur
sum leuant. vt patet in auibus prede q̄
exonerate a mole carnis altissimi sūt vo
latus ⁊ valde acuti visus ⁊ magne aīosi
tatis. vt dicit Arest. li. xij. Item cōside
ratur volucris cōditio penes generatōez
Habent enī sibi insitaz a natura semina
lem rōem. cuius virtute mouētur natu
raliter ad sui generis multiplicationez.
et sue speciei ꝑ generationis actum siue
ordinem cōseruatōem vt di. ab Aresto.
li. vi. Oēs enī inquit aues cū pullificāt
faciunt oua q̄ꝫuis in omnibus non pos
sit videri ꝓpter paucitatem. Est autē prī
cipium generationis pulli sicut dicit ibi
dem ab albugine et cibus eius a vitello
et post dies decem generatio pulli com
plebitur ſm oēs sui ꝑtes. ita q̄ erūt par
tes distincte et manifeste ⁊ habet tūc ca
put toto corꝑe maiꝰ. ⁊ si tunc frangeret
oui testa inueniretur caput inclinatum
supra crus dextrum ⁊ eius ale expanse
sup caput. Completa autem generatōe
et singuloꝝ membroꝝ ꝑfecta liniamēta
tione rumpitur testa aliqñ in die. xviij
vel vicesima. vt patet in gallinis ⁊ ex
eunt pulli iam completi ⁊ viuificati et
aliquādo gemelli. sꝫ inter gemellos vnꝰ
erit maior ⁊ alter mīor. ⁊ multotiēs mō
struosior sicut dicit idem ibidem. li. vi.
Inter oīa autem animantia in genera
tionis ordine volucres sequūtur natu
re maximam honestatem. Nam ſm or
dinem nature mares feminas cum soli
citudine querunt. inuentas diligunt ꝑ
ipis pugnant ⁊ periculo se exponūt solū
modo eis quasi coniugalis amoris fede
re se coniungunt. ⁊ fetus ab ipis ꝑcrea
tos solūmodo nutriunt atq̄ꝫ pascunt. vn
de naturaliter inter sexum ⁊ sexum iu
dicant ⁊ discernūt exceptis paucis ī qui
bus degenerat natura vt ponit Aresto.
exemplum de ꝑdicibus que obliuiscunt
sexum. vnde dicit q̄ masculus surgit in
masculum. et femina in feminaz ⁊ ex ta
li coitu non fiunt oua pullificatiua. imo
fiunt sicut oua venti ⁊ sentitur etiam ex
tali coitu malus fetor. Idem dicit de co
lūmba masculo quādo inquit senex non
potest coire. sed solum deosculat ⁊ saltat
supra masculum. et hoc facit qꝛ deoscula
tur ⁊c. Obseruant aūt aues in generā
do tempis cōgruitatem. nam vernali tē
pore quādo instat tempus generatōnis
aues vociferant. mares feminis se asso
ciant nutibꝫ ⁊ vocibus ad amorem mu
tuum se inuitant nidificant ouant pulli
ficant pullos generatos nutriunt ⁊ edu
cant. sed completo generatiōis officio
a cantu cessant ⁊ ab inuicem se separant
et vsq̄ꝫ ad iteratum generationis tempꝰ
inuicem nō appropinquant. Item atten
dunt aues quo ad habitatōem. sunt enī
quedam volatilia que humanam viden
tur diligere frequentiaz. ⁊ habitatōez si
cut galli anseres galline columbe cico
nie ⁊ yrundines. quedā vo oīno fugiunt
timent ⁊ abhorrent hominū cōuersatio
nem sicut aues siluestres montuose ⁊ flu
uiales seu palustres. qꝛ ſm varias eorū
cōplexiones varia queruut habitacula
et diuersas sibi vendicāt mansiones. nā
que nature sunt magis frigide et humi
de paludes ⁊ fluuios frequētant ꝓpter vi
ctus acquisitiōem nidificatōem. pullifi
catiōem ⁊ fetuum educatiōem. vt auce
merguli anates ⁊ cigni in quibꝰ ingenia
ta est natura. vt dicit Arest. vt pedes ha
berent latos clausos ⁊ indiuisos ꝓpter na
tandi necessitatem. vt scꝫ pedum latitu
dine aquas ꝓpensius pulsent. ⁊ sic pulsis
retro aquis quasi remigando in anteriꝰ
fortius se extendant. Caudas etiam ha
bent breues ne in natando caude made

facte pondere impedimētū sentiant. Rostra autem habent lata vt gramina ⁊ radices carpant aptius ⁊ incidāt. colla lōga vt facilius victum ꝛ̄ pfūdo attrahāt et acquirant. volatilia vero que calidioris ⁊ siccioris nature sunt montuosa ⁊ rupium cacumina inhabitant et frequentant. vt omnes aues p̄de que ꝛ̄ p̄da sūt viuentes. sicut sunt aquile ⁊ falcones accipitres ⁊ cōsiles. quibus vēdit natura. vt dicit Ārest. vngues curuos et pedes fortes ⁊ neruosos ⁊ rostrum curuum et acutum. vt fortius predam retineant et carnem facilius lanient. Habent autez hmōi aues modicum carnis ⁊ multū plume ⁊ sunt magne anhelitatis. vt sic sint motus velocioris ⁊ volatus fortioris vt dicit Ārest. Caudam insup habent subtilem tenuem ⁊ longam qua' in volādo se regunt sicut gubernaculuz regit nauē Omnes tales aues scōm Ārest. in li. ij. solicitudinem diligunt et cuz aliquo socio habitare non possunt. imo pullos p̄ios a se abijciunt. et statim quādo possunt volare rostro eos petētes a nido expire compellunt. ⁊ in suo consortio viuere nō p̄mittūt. vt dicit Ārest. Ne ⁊ alie aues p̄de recipiunt in p̄dando diuersificationem. quedam capiunt p̄dam in aere volando ⁊ nunc̄ aliquam p̄dam iuadunt sup terram. quedam vero econuerso in terra aues capiunt. sed in aere nunc̄ ledunt. Unde mansuete volucres vt columbe istarum auium differentiam recognoscunt. et ideo qñ p̄dones aez̄ vidēt ad terram fugiunt. quādo vero p̄dones terre cōspiciūt in aera subito se extollūt et que in terra erant in periculo eleuate a terra in aera tute fiunt. vt dicit idem. Item sunt quedam aues nemorose q̄ siluas frequentant et vēsas arboz inhabitant summitates. et he quedam sunt certi maioris māsuetudinis. sic sunt oēs modulātes et estiuo tempe dulcissimis vocibus in siluis ⁊ arboribus resonātes sicut sunt merule ⁊ philomene et huius modi que tempore amoris maxime cantant in rubis ⁊ frutectis nidificant sup ova solicite cubant. pullos suos diligūt et educant. Sunt et alia quedam volatilia que campestria precipue frequentāt et victum ꝛ̄ terre fructibus acquirūt cōtinue et manducant quales sunt grues et anseres tam domestice q̄z siluestres ⁊ huiusmodi aues simul viuere tam i terra q̄z in aere diligunt turmatim incedūt speciem suam diligunt. regem sibi faciunt et ei obediunt ordinate volant. ⁊ qñ doq̄z inter se vehementissime pugnant ⁊ rostris se dilacerant et vēplumant. sed post pugnam quasi reconciliati simul volant. et societatem pristinam non vēdinant. tampestatem futuram p̄cognoscunt. et cum vident eam imminere vociferant atq̄z clamant vigilias ordinant et in vigilando vices mutant. Hec omnia continentur in exameron Basilij et etiam Ambro. similiter et in Arestote. Superaddit etiam Ārest. et dicit vigil lapillum inter pedes tenet vt si forsitan surrepserit somnus. casu lapidis excitetur. et siqua societatem perdit altissime ascendit ⁊ vociferando socios suos querit et quousq̄z inuenerit ad pascua vix descendit. dicit enimq̄ rex huiusmodi auium semper primo se deponit et primo de terra se erigit. caput etiaz pre ceteris frequentius eleuat et circumspicit. sed si quemcūq̄ viderit venientem vociferat et excitat alias ac premit. Item sunt considerande quarundam auium proprietates scōm variam cibatiōem. sunt enim que non cibantur nisi carne vel sanguine sicut omnes aues prede que sunt curui rostri et acuti vngues que comedūt omnia animalia que possunt venari. sed nō venantur neq̄z comedūt aues sui generis sicut faciūt pisces. vt dicit Ārest. li. viij. et tales aues nunq̄z potant aquaz vt dicit ibidez. Alia vero sunt volatilia que solis vtūtur seminibus et fructibus ac herbis terre nascentibus vt columbe. vt turtures et anseres tam siluestres q̄z domestice. Alia vero sunt volatilium genera que vescūtur. nūc carnibus nūc fructibus indifferenter. sicut omnes aues corui vnius generis. sic monedule cornices corui ⁊ pice de q̄b⁹ di. Are. et etiā Basi.

pascunt aues coruini generis pullos suos in iuuentute ⁊ iuuenes pascunt parentes in sua senectute. qñ etiam debilitantur iuniores in suis humeris eleuant et deferunt seniores. vt dicit idem. Et ī oibus hmōi volucribus naturalis pietas cōmendatur. vt homo pietatis obsequium denegare pentibus erubescat qđ ab auibus impendi sibiinuicem nō ignorat vt dicit Ambro. Item ſm variam mēbroꝝ dispositiōem cōsiderant aliq̄ auiuꝫ ꝓprietates. qꝛ sic dicit Aresto. lib. xiiij. Omnes aues in hoc cōueniunt ꝙ omēs habent rostrum qđ in alijs aīalibus non inuenit. sed in dispositiōe est differentia qꝛ quedam habent rostrum breue et latum quarum vita quieta est et māsueta quia hmōi rostrum est aptum ad sumendum cidum de vicino. quedam vo habēt rostrum longum ⁊ acutum sicut ⁊ longū collum qꝛ acquirunt cibum de ꝓfundo. q̄dam curuū ⁊ acutum. qꝛ talis figura necessaria est ad comedēdum ⁊ dilacerandum carnem crudam. Hoc autem habet ꝓprium omnis auis. qꝛ bipes est sicut homo. ⁊ ī peduꝫ ⁊ crurium dispositiōe maxima differentia inuenitur. qꝛ pedes auium vncoꝝ vnguium sunt fortes ⁊ acuti. quia cōuenientes sunt p̄dationi venationi. pedes autem fluuialiū sunt clausi ⁊ indiuisi et lati. quia cōueniūt natationi. ⁊ omnes aues longoꝝ pedum ⁊ crurium habent collum longum ⁊ volant extenso collo. et si collum fuerit gracile et debile declinant ip̄m in volando. et ē generale ꝙ omne volatile habēs breue collum breuia habet crura ⁊ ecōuerso. Oē autem volatile habet vmblicum quādo nascitur. sed cum crescit auis latet vmblicus ⁊ omnino nō apparet qm̄ cōtinuatur cum intestino ꝑ interiorem venam Item cōsiderari possunt quo ad citā vel tardam pullificatiōm. quedam enī multotiens pullificant vt colūba que decies ouat in anno. quedam vero multū ouant vt gallina. et quedam multotiēs vt colūbe. galline autem multum ouantes cito moriūtur. vt di. Arest. li. v. Aues autem curuoꝝ vnguiū que carnē comedūt raro ouant. qꝛ nō nisi in anno semel preter yrundines qne sole inter comedētes carnes pullificant bis. Infirmant autē aues quando cubant sup oua sua. vt patet in gallina et in aquila. de qua dicit li. vi. ꝙ aquila tuuc valde grauatur et albescunt ale eius ⁊ ebetantur vngues eius ⁊ debilitantur. Sunt et multe alie ꝓprietates auium quas ꝓsequi esset longum hoc solum attendere oportet ꝙ aues ī tercetera animantia generaliter sunt substātie purioris leuioris ⁊ nobilioris motus fortioris. visus acutioris carnis digestibilioris sapidioris cōuertibilioris et sanioris. in nidificando ⁊ pullos educando solertie amplioris. Hec autem in generali dicta nunc sufficiant.

Capitulum. I.

De aquila.

Nunc de auibus in particulari dicendum est. et primo de aquila que velut regīa inter volucres obtinet principatum. Inter omnes auium diuersarum species aquila est maxime liberalis. vt dicit Plinius Nam predam quam arripit nisi nimia fame arceatur sola nō comedit. immo auibus eaꝫ sequentibus quasi communem exponit sua tamen recepta primitus portione et ideo semp aquilam alie anes solent īsequi sperantes ꝙ de ip̄ius preda eis debeat aliqua portio impartiri. sed quando preda prius capta sibi non sufficit tanq̄ rex de republica viuens auem sibi ꝓximiorem rapit et in medio ponit illam Duos lapides p̄ciosos nomīe ethedos quorum vnus est masculinus. alius vero femininus in nido reponit. sine quibus vt dicitur parere nequit. Gemmam que dicitur achates reponit in nido vt pullos suos custodiant a morsu reptiliū venenoso. vt dicit idem Plinius. Est autem aquila ab acumine oculorum dicta vt dicit Isido. tanti enim et tam limpidi dicitur visus esse vt cum in aere sup maria immobili penna deferatur vt p̄ nimia eleuatione a terra vix humanis pateat obtutibo. de tāta sublimitate piscicu los viderit ī mari natare ad istar lapidi

descendens piscem rapit. et sic captaz p̄
dam ad litus trahit. Est autem auis na
turaliter calida et sicca. p̄de auida et su/
pra aliarū auium vires fortis ⁊ animo/
sa. cuius fortitudo maxime viget ī alis.
pedibus et in rostro. qz alas habet valde
neruosas et paꝝ carnosas ⁊ ideo in volā
lando patiens est laboris qz respectu ma
gnitudinis sui corpis parū habet carno
sitatis ⁊ multū neruositatis. ꝓpter qd̄ mlt
tum habet fortitudinis ⁊ vtutis ⁊ mltū
etiam habet pennositatis. ꝓpter qd̄ etiaz
plurimū cōtinet leuitatis. Inter omēs
aūt volucres maxīe viget in aquila vis
visiua. spūm enī habet visibilem tempe/
ratissimū et in actu vidēdi acutissimum
solem enī irreuerberatis oculis in suero
te circūferentia intuet. ⁊ tñ visus sui aci
es nō obtundit nec claritate solaris lu
minis disgregat. vt dicit Ambro. Dic̄
etiam ambro. sicut et Arest. li. xx. ꝙ que
dam spēs aquile quā vocat almachor ē
acuti visus valde. ⁊ pullos suos vngue
suspēsos radijs solis obijcit ⁊ solē aspice
re cōpellit ⁊ hoc añq̄ habeant alas cōple
tas ⁊ ad hoc eos ꝑcutit ⁊ vertit ad aspectū
solis. ⁊ si oculus alicuius lacrimet ipsuz
tanq̄ degenerem vel interficit vel abijcit
a nido vel cōtemnit. si aūt directa acie so
lis radiū viderit ipm tanq̄ sibi in natu
ra silem diligit atq̄ nutrit. q̄uis aūt ita
irrenerberata solis acie claritatē vide/
at. visum tñ ad p̄de aspectū dirigit ⁊ in/
dinat. vt di. Greg. et Arest. li. xij. Aues
inquit vncoꝝ vnguiū indigent necessa/
rio acuto visu. quoniā videt cibū suuz a
loco remoto valde. ⁊ ꝓpter hoc leuat se a
quila plus q̄ alia volatilia. hic etiā ī al
tissimis rupibus nidificat vbi loci sub/
limitate ab oīmodo cursu aduersario se
tutificat et defendit. vbi sm greg. in al/
tissimis tuta residet ⁊ tñ pastus gratia ī
fima ista videt. ad altissima se eleuat et
ascendit. ⁊ tñ viso cadauere vel p̄da quā
desiderat subito ima petit. Est insup aq̄
la auis difficulter cubans pullificās et
pullos suos nutriens. dicit Arest. li. vi.
ꝙ aquila ad plus ponit tria oua. sed ter/
tiū ꝓijcit ī nido qm̄ grauiter incubat su
per ea. et subdit. qz illo tempe debilitat

in tantum ꝙ non potest bene venari pul
los auium aliaꝝ. qz tūc incuruantur vn/
gues sui et albescūt ale sue ⁊ tunc nimis
grauat in dando cibū pullis suis. ⁊ si cō
tingit aquilā hr̄e tres pullos. eijcit vnū
de nido suo. ꝓpter difficultatē nutriendi.
sed auis kryni q̄ arabice dr̄ cebar nutrit
pullos suos casualiter ab aquila sic reie
ctos vt dicit idem. Item idem docet ꝙ a
quilaꝝ diuerse sunt spēs ⁊ diuersimode
cibant ⁊ nutriunt pullos suos. Naz que
albas habent caudas in eaꝝ cibatiōe pl⁹
laborant. que vo habent nigras minus ī
hmōi negocio se fatigant. pullos aūt su
os ad volandum iam adultos ⁊ de nido
eijcientes paulatim ꝑuocant ad volan/
dum ⁊ faciūt eos esurire vt auidius eas
sequant in aere. ꝓpter pastum ⁊ forsitā si
pigritauerint ad exeūdum ꝑcutiūt eos
cū rostro et subtrahūt eis cibū. vt sic co/
gant eos ad exeūdū. ⁊ postq̄ fuerint cō/
pleti in fortitudine et in pennis fugant
eos a se. et nō sunt plus sollicite sup eos
p̄ter q̄ndaz spēm aquile quā aris. vocat
achat que cogitat de pullis suis magno
tempe. et qñ volant pulli volant cū eis
et dant eis ad comedēdum. ⁊ qūq̄ voli/
tat sup illos curam illoꝝ agens. ꝑata ad
resistendū alijs auibus. si forte cōuene/
rint ad nocēdū pullis suis in aliquo seu
ledendū. Hec oīa tangit Arest. in li. vi.
De aquilis vero dicit vt tangit greg. su/
per Job. ꝙ quādo eius pulliculi recēter
nati ad capiendū grossiorem cibum ⁊ di
gerendū sunt innalidi sanguinem et liq̄
diorem humorem p̄de sue in os suum at
trahit ⁊ sugit et attractatum sanguinez
in ora pulliculoꝝ vomit et ita reficit eos
cibo leuiori quousq̄ inualescāt ad sumē
dum cibū fortiorē. Ad hec dicit Aug. et
Plinius ꝙ aquila in senectute patit cali
ginem in oculis ⁊ grauedinē in alis suis
contra qd̄ incōmodum instruitur a na/
tura vt fontem aque scaturiētis querat
deinde ascendit q̄tum potest ꝑ aera dōec
ex calore solis ⁊ labore volatus forti⁹ in
calescat. vnde tunc ex calore poris apert
et pennis relaxatis subito descendens ī
fontez ruit. ibiq̄ mutatis plumis ⁊ pur
gata caligine in oculis vires recipit ⁊ re

sumit. Sup ps etiam dicit idem q cuz senuerit ita indurat ⁊ incuruat eius rostrum. vt vix possit sumere cibum suum. et cōtra hoc incōmodū inuenit remedium. qz petram sibi q̄rit cōtra q̄ fortiꝰ rostꝝ pcutit et allidit. et sic deponit onus rostri et cibū capiēs resumptis viribus iuuenescit. Et sicut dic̄ plinius aquila sedendo sup rupem vel arborem ad solis claritatem oculoꝝ aciem dirigit vel post p̄dam hincinde circūspicit. vel vngues suos inspicere non desistit. fel huius est multū medicinale. qz positū in collirijs visum acuit ⁊ subuenit caligini ⁊ alijs incōmodis. vt di. dyas. et etiā constan. Habet aūt aliquas ꝓprietates minus laudabiles. est eni auis excedens in calore et siccitate. et iō est aiosa ⁊ iracuuda. quia ira fortis non est nisi in corpibꝰ magne siccitatis. vt di. Arest. li. xvi. ⁊ auibꝰ inocentibus ē aquila inimica ⁊ infesta. vnguibus eni rapit. ⁊ rostro pcutit caput auis. vocem habet reboantem ⁊ generaliter oēs aues terrificantem. In aspectu eni aquile ⁊ auditu. terrent oēs aues alterius speciei etiam aues p̄de. vñ dicit plinius q herodius et cōsiles aues ī die qñ audiunt aquilā vix p̄dant et hoc forsan accidit ex timore. Aquilam eni in aere tantū rapientez timent generalr omnes aues minus aūt illam que rapit in terra. minime autez illam que rapit in aqua. qz illā nō timent nisi volucres q̄ꝝ victus et ꝯuersatio est in aqua tantum talis aūt aquila multū degenerat a nobilitate aliarū aquilaꝝ que in aere vl in terra rapiūt p̄dam suam. timet eni vulturem. vñ di. Arist. li. ix. q amachel manet iuxta mare ⁊ magnos lacꝰ et cibatur ex auibus ꝓpe mare qñ ascendunt ab aqua. Et si viderit vulturem venientem timebit vñ fugit ad aquā. sed vultur q̄ ē acuti visus semp volat circa locū illū. et si exierit auis de aqua in aerem vel ī terram statim rapit eam vultur. si vero diu fuerit in aqua suffocat. Habet aūt aquila vnū pedē clausum ad modū pedis anseris cū quo se regit in aqua qñ solet descēdere ꝓpter p̄dam. aliū v̄o pedē habz diuisum cū acutissimis vnguibus cū q̄bus p̄dam rapit. Habet aūt penna aquilina quandam latentem corrosiuā v̄tutem. vt dicit plinius. Dicit eni q pēna aquile posita inter aliarū auiū plumas corrumpit ⁊ corrodit eas. sicut corde fcē de intestinis luporꝝ in vigella vel in cithara posite cū cordis factis de intestinis ouium eas destruunt et corrūpūt vt dicit idē Aquila societatem nō diligit immo fugit. vt dicit Arest. li. i. Aues que hūt vncos vngues nō est possibile q sint cuz aliquibus socioꝝ suoꝝ ⁊c. Item vngues habet ꝓ mucronibus. et iō qñ sedet sup lapidem retrahit eos et quasi claudit ī tra carnem ne os allidat vel cōterat contra petram. vt di. Arist. li. xiiij. Non insidet auis hñs vncos vngues sup arbores vel lapides. qz natura vnguiū eius est ꝯtra istas duas res ⁊c. Item impia ē contra filios suos qñ eoꝝ visus claudit contra solem. qm̄ eos reputat alienos. Itez vt ad p̄dam aliarum auiū instruat eos ⁊ compellat. rostro eos percutit et vulnerat. vt dicit plinius.

Capitulum. II

De accipitre.

Accipiter est auis regia que plꝰ animo q̄ vngulis est armata et quod ei in q̄ntitate corporis natura denegat. hoc ei in virtute et audacia animi recompensat. vt dicit Isido. Est eni auis vt dicit Isido. alijs auibꝰ capiendis auida a quarum arreptiōe accipiter. i. raptor est vocata Dicit etiam Basilius in exameron q accipitres circa suos pullos sunt crudeles. quia cū sint habiles ad volandum cibos eis subtrahunt. et percutiendo ad modum aquilarū de nidis exire cōpellunt ⁊ cogunt. qz eos audere docent. et ad p̄dam excitant ne adulti effecti tepescant ocio et magis cibū querere q̄ vigorem animi consuescūt. vt dicit Beda et Ambro. Sūt eni quidā accipitres p̄dones aeris tm̄. quidam v̄o terre tm̄ sicut et aquile. vt dicit Arest. li. vi. Primi aues tantum volantes rapiūt. secundi vero sedētes in terra pcutiūt et īuadūt. ⁊ inter hos colūba discernit sic̄ de alq̄a dc̄m ē. Est igit accipit

auis calida ⁊ sicca mole carnis ꝺpaupa
ta. pēnaꝝ plumarūq; varietate decorata
strutioni ī pēnaꝝ decore silima ē. sed in
agilitate et animi magnanimitate oīno
impar est Summa enī celeritate nunc
in aere se leuat ⁊ ascendit in tantum ꝙ
ab hominū aspectib⁹ se subtrahit. nunc
subito inferius in predam ruit. Pectus
vero accipitris ē acutissimū. modica tñ
carne est munitū. Vñ di. Arest. li. xiiij.
Quanto pectus eius magis est acutuz.
tanto melioris est volatus. quoniā si ha
beret pectus multū latum moueret mul
tum aeris et esset grauis motus. Carno
sum autem nō est. qꝛ acutum est ⁊ debile
esset si haberet cooptorium ex multa car
ne sicut dicit ibidem. Maxima itaq; ē
eius fortitudo in pectore et in vnguib⁹
et in rostro quo statim petit cerebrū pre
de sue. Eius fel medicinale est et vtilit
in oculoꝝ collirijs admiscet. visum enim
acuit et oculoꝝ albugines destruit et cō
sumit. similiter et fimus eius. Habz au
tem hoc ꝓprium accipiter. vt di. Grego.
ꝙ in senectute quādo sentit se pennaruz
pondere p̄grauari expandit alas suas cō
tra solis radios flante austro. et sic ex re
pentina aura ⁊ calore resoluente aperiū
tur pori quibus aptis excutit alas et sic
veteres penne exiliūt ⁊ noue crescunt. ⁊
sic nouitas pennarū ip̄m efficit ad volā
dum aptiorez. Duo enī sunt genera ac
cipitrū. quidā eī est domesticus et quidā
siluestris. qui domestic⁹ est siluestres ra
pit aues et raptas eas dño suo derelin
quit. siluestris v̄o dōesticas rapit aues
Indignantis enī nature est accipiter.
vñ si p̄dam quā impetit ⁊ sequit casu a
liquo non arripit. vix illa die ad manuz
domini sui redit. Oportz autē vt accipi
trū dieta sit ordinata scz nec nimis tenu
is. nec nimis lauta. exabūdanti eniz ci
bo impinguant. et tūc insolescūt aut pi
grescūt. et ad reclīatoriū redire dedignā
tur. Si v̄o fuerit nimis paucus deficit
accipiter viribus ⁊ efficit impotens ad
p̄dandū. Solent etiam oculi taliū auiū
ciliari claudi siue tegi ne nimis de māu
gestātis se efferant auibus visis ad q̄rū
raptū anhelant ⁊ aspirant. Et iō q̄bus
dam laqueolis illoꝝ pedes illaqueant
ne libere ad quālibet auiculam efferant
gestatur in sinistra vt de dextra aliq̄d re
cipiat vnde reficiatur. Seruant autem
accipitres domestici vel domiti in muta
torijs vt a pennis veterib⁹ et induratis
exonerent. ⁊ sic in iuuentute ⁊ decore re
uouent. dat aūt eis cibus de aliqua car
ne aliquātulū venenosa et sic facili⁹ mu
tent. Accipitres v̄o maxime ledit fum⁹
vt dicit Beda. et iō eoꝝ mutatoria a lo
cis fumosis debēt eē remota ne eoꝝ cor
pora ex fumi amaritudine ledātur. et ne
plume ip̄oꝝ ex nigredine fumi inficiant
carnibus recentibus et sanguinolentis
reficiant. ⁊ solent eis dari corda auium
que predantur. q̄ꝫdiu viuunt ⁊ potentes
sunt ad p̄danduz a suis dominis diligūt
in manibus gestantur. sup ꝑticas repo
nunt. in pectore ⁊ in cauda manibus re
planant. cū diligentia nutriūtur. sed qñ
moriunt ab omnibus inutiles reputan
tur. nō enim comedūtur. sed potius sup
sterquilinīū ꝓijciuntur.

Capitulum. III.

De alieto.

Alietus s̄m glosā Deutero. xiiij
idem est qd̄ falco. auis scz prede
auida et multum animosa. In
uadit enī aues longe se maiores eas pe
dibus et pectore ꝑcutiens et inuadens
Scd̄m aliquos vero alietus est auis par
uula capiens alias minutas aues vt di
cit autor aurore. Obtinet exiguas alie
tus corpore vires. Sunt ⁊ aues minime
p̄da cibusq; suus. Exprimit hic aliquē
qui solos vexat egenos. Et s̄m hoc videt
ꝙ alietus idem sit ꝙ nisus paruus q̄ gal
lice d̄r muschet vel ip̄e nisus.

Capitulum. IIII

De apibus.

Apes s̄m Isidoꝝ sunt dicte eo ꝙ
sine pedibus nascantur. vel ex eo
ꝙ pedibus alligent se inuicez et
cōnectant. He s̄m Isido. solertes sunt ī
gignēdi mellis officio assignatas et sibi
ꝓprias incolūt sedes nō vēdicātes sibi
aliēas domicilia sua ienarrabili arte ꝯpo

nunt et ex varijs floribus mirabili arti
ficio fauum condunt. textisq; ceris ple
nimia castra replent. exercitū et reges
habent et bella mouent. fumū fugiūt ⁊
ventuz et bella. tumultu exasperantur.
Has plerique expti sunt de boum cadaue
ribus nasci pro his creandis vituloꝝ oc
cisoꝝ carnes vberant. vt ex putrefcō cru
ore vermes ꝓcreent et postea receptis
alis apes efficiant. sicut scrabrones de e
quoꝝ carnibꝰ generant. vt di. Isi. sm au
tem Ambro. in exame. mirabiles sunt a
pum ꝓprietates et insignes et nobiles.
Nam apes cōem habent sobolem. vnam
incolunt mansionē vnius porte claudū
tur limine. cōis est labor omnibꝰ. com
munis cibus. cōmunis opatio. commu
nis vsus. cōmunis fructus. cōis est om
nibus volatus. cōis est oībus generatō
Integritas quoq; corpis virginalis oī
bus est cōmunis sicut et ptus qm̄ nullo
cōcubitu miscent. nec libidine resoluun
tur. nec ptus quatiūtur doloribus et ta
men maximū filioꝝ examen cōstituunt
nam cū alie volucres vix in anno singu
los edant fetus apes gemios creāt ⁊ du
plici ceteris fecūditate p̄ponderāt. Itē
apes regem sibi creant. ipe sibi populos
ordinant. ⁊ tñ licz posite sint sub rege. ip
se tamē sunt libere. et regē sibi substitu
unt et naturali affectu diligūt. et sūma
defensione defendūt ⁊ ꝓ eo pire pulcruz
putāt Regi suo tātā reuerentiā exhibēt
vt nulle de suis domibꝰ exire audeāt nec
ad aliquos ꝓdire pastus nisi rex fuerit e
gressus ⁊ volatus sibi vendicauerit prin
cipatū. Eligunt aūt apes sibi in regē in
maguitudine et specie magis insignem
et qd̄ in rege p̄cipuū est m ansuetudine
clariorē. nam et si habeat aculeū eo tam̄
nō vtit ad vindicandū. Naturaliter aūt
apes tanto sunt leuiores quāto ceteris
sunt maiores. sed et apes q̄ nō obtempe
rant regi ꝓpria cōdēnatiōe se mulctāt vt
aculei sui vulnere moriant. In apū ve
ro examiue nulla est ociosa. quedam enī
certāt quasi in bello campestri cōtra ali
as apes. alie vigilant circa victū. alia fu
turas explorant ymbres et speculantur
cōcursus. alie ceras de floribus fingūt. a
lie cellulas nnunc rotundas nūc quadra
tas mira cōuexione ⁊ equalitate ꝯponūt
et tñ inter tam diuersa opera nulla alie
nis laboribus insi diat. nulla raptu vic
tum querit. sed ꝓprio volatu et labore i
ter herbas et flores que sibi sunt cōgrua
recolligit et requirit. habent tñ apes spi
cula sua et inter mella fundūt venenum
si ab aliquo fuerint lacessite. vitamq; su
am ponūt ardore vindicte ꝓ domicilio
rum suoꝝ defensione. Apis itaq; et si in
firma est robore. valida tñ est vigore sa
pientia et virtute cuius fructus est om
nibꝰ suauis qui suauitate sua fauces ob
dulcat ⁊ vulnera curat ac interioribꝰ vl
ceribꝰ infundit medicamentū Hucusq;
Ambro. Sunt et alie ꝓprietates quas
tangit Arist. li. x. vbi ista interserunt di
cit etiam inter cetera q̄ apum opatōes
inter se sunt diuersimode. quedā enī ad
ducūt suis aluearibus quo indigent ad
p̄parationē mellis ex floribus et frondi
bus arboꝝ et herbarū ⁊ p̄cipue in quibꝰ
est glutinositas. ⁊ illiniunt ex eo supfici
em aluearis. ⁊ hoc faciunt ꝓpter nocen
tia aīalia. ⁊ si introitus aluearis fuerint
nimis ampli. strictificabūt eos deinde
cōgregant mel. et primo incipiūt facer
domos in quibus habitāt reges. deinde
alias domos in quibus habitant alie a
pes aluearia custodientes. et accipiūt ce
ram ex floribus ⁊ cōgregant ipam cū pe
dibus anterioribus. deinde mutant eā
ad pedes medios. deinde ad coxas pedū
posterioꝝ. ⁊ post volant cum ipa. ⁊ tūc ma
nifestatur ponderositas ī ea Et cum vo
lat apis non tangit flores diuersos nec
dimittit vnum florem ⁊ vadit ad alium
q̄dīu ibi inuenit quod sibi necessarium
est ⁊ vtile. sed colligit ex eo quo indiget
et tunc redit onusta ad locum suū. Qua
liter autem mel recolligant et q̄ sit mel
lis ꝓpria materia non possumus leuiter
distinguere sensu Frequentāt autem li
benter folia et flores oliue et manēt su
per ipsam longo tempe ꝓpter spissitudi
nem folioꝝ. Quando autem rex earum
nequit volare tunc ferunt ipsum turba
apum. et si fuerit rector viuus mares e
runt in vna pte et femine in alia. Si

vero fuerit mortuus mares erunt cũ fe
minis in domibus et femina rectoris est
dupla ad alias ⁊ habet acutiorem acule
um q̃ masculus ⁊ multi de maribus ca
rent aculeis ⁊ volunt quasi pungere cuz
aculeo ⁊ nõ possunt. Rectores autem du
orum sunt modoꝝ. vnus est niger et aliꝰ
est rubeus. ⁊ hic melior est. ⁊ est apis bo
na ꝑua rotunda in se densa constricta in
medio quasi cincta mediocriter villosa.
et differunt apes in pastu. qꝛ quedaz pa
scuntur floribus ortulanis ⁊ sunt diuer
se ab illis que pascũtur in floribus mon
tanis. Nam ille que pascunt in arboribꝰ
montanis minores sunt alijs ⁊ fortio
res ⁊ plus patientis laboris. Item apes
sedent sup aluearia ⁊ sugũt qd̃ est super
fluũ in fauis. et dicit q̃ si nõ facerẽt hoc
generaret ex eis arauea ⁊ morerent apes
Qñ autem modicũ est de melle in domi
bus deserunt eas ⁊ pugnant cũ illis q̃ vo
lunt extrahere mel ⁊ ꝓpter hoc vident se
pe sedere sup foramina quasi ꝑate ad re
sistendũ. et pugnant breuiores cõtra lõ
giores pugna forti qñ multuz comedũt
de melle ⁊ laborant eijcere eas de alueari
bus que non mellificant nec laborant.
Item reges nõ apparent extra aluearia
soli nisi magno stipatu apum ⁊ ipe in me
dio eaꝝ est ⁊ exitus eius est ante exitum
pulloꝝ apum tribus diebus. deinde exe
unt apes pauce ⁊ volant circa aluearia
et diuidũt se ꝑ cateruas ⁊ vadit cũ quo
libet rege caterua vna. et si ꝯtingat q̃ ex
eat vna pars apum ad alias tũc ille pau
ce residue vadũt ad aliũ regem ⁊ dimit
tunt suum primũ regem. ⁊ vadũt ad re
gem possidentem plures. ⁊ si rex quẽ di
miserunt insequat eas interficiũt ipum
Item qñ apes pungunt cito post moriũ
tur si totũ infixerint et nõ retraxerint a
culeum suũ. qꝛ impossibile est totũ acule
um exire nisi cum eo exeat intestinum.
Rectores autem apum raro pungũt. et
si aliqua apis moriatur in alueari extra
bunt eam residue. qꝛ hoc animal valde ẽ
mundũ plus q̃ alia animalia. et ꝓpt hoc
eijciunt stercus suum in volando ⁊ nõ in
alueari suo qꝛ fetidus odor grauat eas
Similiter ventus vnde si fuerit fortis
ventus custodes apum debent tegere ori
ficium aluearis ne intret ventus ad eas
qñ autem aluearia efficiũtur aliquo ca
su fetida derelinquũt ea. ⁊ si ꝯtingat eas
ibi morari ex fetore infirmant. quando
etiam nimis quiescunt infirmantur et
eijciunt ociosas ⁊ cõuenit eis in hyeme
locus calidus ⁊ in estate locus frigidus
et si homo dimiserit eis multũ de melle
nõ multũ post opabunt. ⁊ si modicum se
gnescent ad opandũ mel. ⁊ ꝓpter hoc debz
custos dimittere de melle ꝑm multitudi
nem apum. ⁊ si defecerit eis mel ad come
dendũ debet eas pascere ficubus ⁊ alijs
dulcibus ne moriant. Itez qñ contẽdũt
inuicem intra aluearia signũ est q̃ vo
lũt discedere ab alueari ⁊ iõ debet custos
irrorare vinũ dulce intra aluearia ⁊ tũc
manebũt. Hucusq̃ Arest. li. viij. siue. ix
Item idem li. iiij. apes nõ faciũt strepi
tum nisi volando et extendendo ⁊ cõtra
hendo alas suas ꝑ aerem cadentem iter
alas ⁊ corpus. Item posteriores pedes
apum sunt maiores q̃ anteriores ꝓpter
ambulatõem ⁊ vt cito eleuent a terra cũ
voluerint euolare. vt dicit idem li. xiiij
Item accidit apibus ĩfirmitas que ab
Arest. li. viij. dicit cabizoim. alias lraly
roim. vel raboyzoix. ex ꝑuis vermiculis q̃
generantur in aluearibus ex corrupt fa
uis ⁊ quando crescunt illi vermiculi faci
unt texturam similem texture araneaũ
⁊ dominant sup totum aluear. et idẽ pu
trescit mel ⁊ egrotant apes vel moriũtur
Item idem li. xvi. Apes non generãtur
ex coitu neq̃ ex diuersis generibus coe
untibus neq̃ ex opibus ꝑ coitum. In
annis autem pluuialibus multiplican
tur apes valde siue pulli apum. qꝛ ꝓpter
humiditatem multiplicantur supfluita
tes in corpibus. In annis autem tem
ꝑate cõplexionis pulli apum diminuũt
vt dicit idem. Item in dietis ꝑticulari
bus dicit. Apes flores amigdalinos pa
scentes faciunt mel magis tempatum ⁊
magis saporosum minusq̃ acutum. ꝫ spi
ritualiũ mẽbroꝝ maxie mũdificatiuum.
apes ꝟo absintheũ pascẽtes ⁊ alias herbas
amaras faciunt mel. sed minus dulce. ẽ
tamen multum mũdificatiuũ opilatio

nis splenis et epatis aptiuum ⁊ ydropi/
cor iuuatiuum. et morsus rabidi canis
curatiuum. Quere infra de melle in tra
ctatu de liquoribus alias ꝓprietates apū
in littera. A in tractatu de animalibus
sm phūm et Auicen.

Capitulum. V.

De bubone.

b Ubo a sono vocis nomen habet.
vt di. Isi. Est autem auis fera/
lis onūstaq; plumis. sed graui sē
per detenta pigricia. debilis est ad volā/
dum. in sepulchris die et nocte versatur
semp cōmorans in cauernis. deinde a/
pud augures malum ꝑtendere fert. Nā
in vrbe visa solitudinem ꝑtendere asse/
runt. vt dicit idem. De bubone di. Are
sto li. viij. Monedula inquit pugnat cū
bubone qm̄ debilis est visus bubo apud
meridiem. Clarius nanq; videt de nocte
q̄ de die. et ꝓpter hoc capit monedula q̄ ē
auis corum generis bubonis oua et co/
medit ea de die. ⁊ bubo comedit oua mo
nedule de nocte. quia bubo fortior est de
nocte q̄ die. ⁊ monedula fortior est de
die q̄ de nocte. ⁊ alie aues volant in cir/
cuitu bubonis ⁊ deplumant ipm. ⁊ ꝓpter
hoc aucupes cū eo deꝑhendunt alias aues
pugna aūt istaꝝ auiū sicut et bestiarum
non est nisi ꝓpter cibū ⁊ mansionē cuius
frequens vlulatus de nocte ꝑsagium est
mortis sm angurū cōiecturā. bubo ster
coribus et alijs immūdicijs pascit ab a/
lijs volucribus hoc odio habet. templa
frequentat nocturno tēpe vt de oleo lam
padū satietur. in plumis tantū ⁊ in ro/
stro auibus ꝑde similis esse videt. sz in
animositate penitus est dissimilis et in
virtute qn̄ ab auibus impugnat in supi
num se vertit ⁊ rostro cum pedibus se de
fendit. mures ⁊ vespertiliones venat ⁊ co
medit. de nocte euagatur ⁊ circūuolat de
die vero in parietum rimulis se abscōdit

Capitulum. VI

De columba.

c Olumbe sunt dicte a colore col
li. eo q̄ earum plume i collo co
lore multiplici sunt resperse. v
dicit Isi. Sunt autem columbe aues mā
suete hominum frequentiam ⁊ consorti
um diligentes ⁊ in earū multiplicatiōe
cōuersantes quas antiqui venereas nū
cupabant eo q̄ frequentent nidos et os
culo amorem cōcipiant ⁊ veneri multuz
vacant. et ideo columba dicit quasi co/
lens lumbos. vn̄ dicit Isido. nam colum
be omni tempe et faciunt pullos cū fue
rit earū mansio calida. et fuerit earū ci/
bus paratus. meliores autem faciunt
pullos in autūno q̄ in vere vel in estate
ꝓpter copiam victius. vt dicit Isi. De
natura vero columbaꝝ. dicit Arest. li. v
columba auis est voluptuosa. vnde ⁊ se
se osculant aute coitum ⁊ masculus se/
nex non potest coite tamen non cessat os
culari et femina multotiens saltat super
feminam cum nō sit masculus. ⁊ hoc facit
cum osculatur ⁊ nō eijciunt semen. Ex
tali autem coitu faciūt oua aliquando
non pullificātia sicut sunt oua vēti. ⁊ om
nes aues que similes sunt columbis o/
uant in vere bis vel ter ⁊ faciūt duo oua
sed nō ouant tertio nisi qn̄ corrumpitur
scdm. Item idem dicit li. vi. Columbe
inquit ꝓ maiori parte pullificant marē
et feminam. ⁊ primus pullus est mascu
lus et aliqn̄ exit vnus pullus vno die ⁊
alius alio die. ⁊ masculus cubat de die o
ua. ⁊ femina de nocte. et primū ouum cō
plet se ⁊ fundit in. xx. diebus. ⁊ columba
primo penetrat testam ⁊ post diuidit il/
lam. ⁊ masculus ⁊ femina calefaciūt pul
los in vno tempe. ⁊ femina est magis sol
licita circa pullos q̄ masculus. ⁊ decies
in anno ouant et qn̄q; vndecies vel duo
decies sicut in egypto ⁊ masculꝰ coit cuz
femina post annum. Item idem lib. viij
cum pullificat colūba statim masculus
regit pullos ⁊ si femina tardat venire ad
pullos ꝓpter dolorem partus ꝑcutit eā
masculus ⁊ cogit eam ponere se sup pul
los. ⁊ cū crescūt pulli vadit masculus et
sugit terram salsam. et illud qd̄ sugit po/
nit in ore pulloꝝ vt assuescat eos cibo.
Cum autem mas vult eijcere pullos de
nidis coit cum ipis. Item columbe ha/
bent ꝓpriū sicut ⁊ turtures. qr caput suū
non erigūt qn̄ potant quousq; eis suffi/

ciat hanstus potus. Viuūt aūt columbe et generaliter cubant vsq; ad anuos, vbi Hucusq; Arest. Proprietates aūt colūbaz vsuales et multaz notas tangit glo. sup verbū illud. Oculi tui colūbaz. Lātico. i. Colūba inquit felle caret. rostro non ledit nisi parem suum forte. incauet nis pertatū nidificat alienos pullos nutrit. colūbas alias errantes associat z recolligit. iuxta fluēta manet meliora grana eligit. gemitū p cantu reddit. gregatim volat z societatem diligit. alis z rostro se defendit. cadaueta et alia immūda non comedit. geminos pullos nutrit supfluenta residens. vmbram accipitris de longe venientis inspicit quā videns statim ad interiora foraminis fugiēs se abscōdit sicut di. glo. ibi. Oculi eius sicut colūbe sup riuos aquaz ꝛc. Lan. v. c. Et vt di. in viatico. Consta. sanguines habet medicinalem. Dicit enī q; sāguis eius sub dextra ala extractus z calid⁹ o/culis impositus seu instillatus dolorē mitigat z sanat obtalmiā oculoz. Fimū hz ardentem quem de nido ejicit et pullos vt ejiciant instruere cōsueuit. vt di. Aresto. Colūba pacis est nuncia simplicitatis forma. natura mūda. pleca fecunda. pietatis emula. societatis amica. iniurie immemor. quo ēpto est pennosior tanto fecundior inuenit. vñ colūbe habentes pedes pennatos fere pullificant omni mēse. Est aūt columba naturaliter timida. caro secura. nisi qñ est in foramine petre ibi aliqualiter requiescit. Est aūt obliuiosa z nō sublatis pullis damni sui immemor nidificare z pullificare in eodez loco iterū non obmittit. vt di. Hiero. Hē stulte est curiosa. nam sedens sup arbo/tem circūspicit z ad quā ptem velit tendere quasi deliberans collū vndiq; circūflectit. sed sepe dū de volatu deliberat. aūd arripiat volatū sagitta eam transuolat. z nō ꝓpositum nō pficit. qz qđ diutius fieri ꝓposuit in tempe cōgruo nō pficit. vt dicit Greg. Item vt dicit in diet. p/ticularibus. Caro colūbina dura est ad digerendū z viscosa. vñ grossum dat nutrimentū maxime caro pulliculoz. hz qñ volare incipiūt rōne mot⁹ z lawris multum amittunt de illa grauitate. z fit caro leuior et acceptabilior ad digerēdum. Quanto autem vetustior tanto durior et peior ad digerendum. z illaudabilius generat corpori nutrimentum. Item columba aliquādo inuenit vomita que ad receptiōem siluestrium est instructa. nā siluestribus se associans ad rethe eas du/cit et vt cautius eas recipiat cū illis intrat aucupis rethe et inuolui se permittit sub amicicie specie quasi ad pascua eos allicit z sic pascendo ad laqueum z interitum eas trahit. Item in egypto et in syria vt di. Ambro. instruit columba vt littere sit gerula. puincie ad puinciā interniūcia. naturaliter enī diligit locū et mansionem vbi primitus est nutrita. et ēt tumcunq; deferatur ad longinquas partes semp redit ad ꝓpria si liberati fuerit restituta. Tali autem columbe cauti⁹ solet alligari littera sub ascella que dimissa eleuat se in aera z nunq; cessat donec redeat ad sue natiuitatis prima loca sed qñq; in via cognoscit ab hostibus z sagitta impetitur. z p litteris quas defert interficitur z vulneratur. et sic nō sine periculo est baiula littere. qz frequenter littera sic portata est causa vel occasio mortis sue.

Capitulum. VII

De coturnicibus.

Coturnices sunt quedam auicule a sono vocis dicte quas greci ortigias vocant. eo q; ferunf in ortigia insula primo vise. vt di. Isi. De aues certa habent aduenienti tempora. gregem faciunt et ducunt. accipitrem timent. et q̄diu accipitrem vident tādiu de terra non surgunt. ideo etiam ortigometra dicunf. habent autem he aues duces sicet grues. Et ideo qz timent accipitrem. cura est eis sollicitare duces per quos cauent ꝓpria discrimina ne ab accipitre capiantur. Hec sola auis morbus caducum patitur sicut et homo z passer. Mare trāsiens cum lassatur in aquā descendit z vnam alam erigens velum sibi facit. cibos gratissimos habet semia de/menosa. ꝓp quas causas veteres eas re/

sci ꝓhibuerunt. Elleborus enim est ci/
bus coturnicū qui si ab animali in mul/
ta q̄ntitate sumatur ꝑniciosum est. nam
cum animalia latas habent venas; ꝑ q̄s
defertur fumus vi ellebori cor subito in/
frigidat ⁊ mortificatur. Coturnices au
tem venas habent strictas circa cor ⁊ iō
fumus venenosus non habens liberū trā
situm in stomacho remanet et ibi digeri
tur ⁊ subtiliatur vnde non ledūtur. Co
turnices antem vulgari sermone curlei
os vocamus a veloci cursu. citissime eī
currunt super terram. speciem autem su/
am diligunt tales aues. et ideo vociferā
do mutuo se requirunt. vt di. Ambro.

Capitulum. VIII

De ciconia.

Ciconia vel ibis est auis fluuialis
que seipam purgat rostro suo.
quia qñ ex ciboꝝ multitudīe sen
tit se grauatam aquam marinam. intra
se recolligit quam ꝑ anum ad interiora
infundit. que remolliendo cibi cōpacti
duriciam mordicando, intestīa sup̄flua
eijcit et emittit. Hec auis serpentum o
uis vescitur ⁊ ex eis gratissimam escam
deferens pullis. vt dicit Isi. Et dicitur
ciconia quasi cicantia q2 cōquaciente ro
stro quasi cum cāna sonum facit. vt dic̄
idem. veris est nuncia et in suo aduētu
ꝑdicat nouitatem tempis. serpentibus
est inimica. rostro enim eos ꝑcutit et in
terficit. ⁊ quādoq̄ deuorat ⁊ reglutit. hu
manam frequētiam ⁊ societatem diligit
et ideo nidificare super domos ab homi/
nibus inhabitatas cōsueuit ⁊ nidum su
um primū nisi fuerit coacta de facili non
dimittit sed in suo recessu cōtra hyemez
terra replet nidum suum ⁊ cū luto v̄gu
las nidi et spinas compaginat; ne aliq̄s
ventus tempestuosus ip̄m in hyeme deij
ciat aut dissoluat. In reditu autez suo
iu vere eundem locū occupat ab alijs ni
dum occupare volentibus ꝓtegit ⁊ defē
dit. viuente femina mas causa coitus cū
alia se non associat. sed quo ad nidum et
generationis officium femine fidem ser
uat. in qua si masculus aliquo casu adul
terum cōcubitum p̄senserit. vltra secuz
non cohabitat. sed rostro si potest eam
transuerberat atq̄ necat. vt dicit Arest.
Alias q̄ in nido mas feminam non cal
cat et in cubando sup̄ oua mas cū femi
na vices mutat. pullos suos miro affcū
diligit et custodit. et ex assiduo cubitu su
per eos plumas perdit. pater quādo ē i
pascuis. mater in nido residet. et ecōuer
so. quando reuertitur mas euolat femīa
ad pascua et masculus nidum fouet. vt
dicit Ambro. ciconie maria transuolāt.
et collecto agmīe ad calidas regiones si
mul volant. In suo autez discessu comi
tes habent cornices que ipsas p̄cedunt
et quasi ciconijs ducatum p̄bentes. con
tra aues infestas eis ꝓ viribus se oppo/
nunt. vt dicit in exameron. Quāuis au
tem veuenosa comedant vt ranas et ser/
pentes ⁊ hmōi. venenū tamen naturam
earū non superat nec immutat. iō eis est
refectio ⁊ nutrimentum qđ hominibus ⁊
alijs aīalibus est venenum. vi enī calorꝭ
qui in eoꝝ interioribus dñantur virtus
veneni extinguitur ⁊ sup̄atur. A pullis
suis in senectute pascūtur. naz eximia il
lis circa filios est pietas et ideo q̄ntum
tempus expendunt in fetibus educādis
tantum ipe a pullis suis vice reciproca
nutriuntur. vt dicit Ambro. quando ve
ro pulli nascunt. crura pedes ⁊ rostra ha
bent ad modum cigni valde nigra. sed de
posita paulatim nigredine. rubere tanto
plus incipiunt quanto quotidie plus se
nescunt.

Capitulum. nonū

De cornice.

Cornix est auis annosa q̄ apud
latinos greco nomine, appellat.
quam aiunt augures hominum
curas agere insidiarū vias mōstrare fu
tura p̄dicere. sed magnū nephas est cre/
dere, q̄ deus consilia sua cornicibus ma
nifestet. vt dicit Isid. His inter multa
auspicia tribuūt. vt etiam pluuias p̄ten
dant vocibus iuxta illud virgilij. Nunc
plena cornix pluuiam vocat improba vo
ce. Est autem auis garrula et impia ⁊ in
colis vbi habitat nociua vt dicit idem.
Immūdis pascitur et venenosis diuti.

sime viuit. contra senectutē in pluma al
lescit. Et i carne intrinsec⁹ ēēto viuit diuiti
us plus nigrescit. Vulpem p ceteris a
nimalibus odit. cōtra nisuz et accipitrē
cōfligit vt di. Isi. Est enī anis improbi
ba aquile z alijs p̄de auibus importuna
nam aquilam quā tangere formidat gar
ritu z volatu insequitur z infestat. sed ō
sua improbitate non semp lucrū portat.
q2 post longam aquile dissimulatōem a
liquando ab ea rostro petitur aut inter
ficitur quando ei plus debito appropin
quat. De cornice autem dicit in exame
ron. q̄ cornices ciconias cōducunt et di
riguut. z velut quibusdam turmis eas sti
pantibus. eis turmatim se adiungūt et
contra alias aues ipis ciconijs infestas
dimicantes. ꝑpijs periculis aliena vel
la suscipiūt. cuius indiciū est. q2 in illo
tempis interuallo quo ciconie solent re
cedere non reperiūtur in locis cōsuetis
residere et q2 cū vlneř reuertētes mālfe
sta quadam sanguinis voce certisq3 indi
cijs grauem se certaminū ostendunt cō
flictum subijsse. Item ibidem dicitur q̄
admiranda est huius auis demētia. nā
cum parentes p longeuaz senectutē plu
marum tegmine z alarum regimine nu
dari contingit. cornices iuniores ꝑpijs
pennis eos fouent z collecto cibo pascūt
quādo etiam pentes earū senescūt. eos
fulcro alarum suarum subleuant z advo
landum excitāt vt in pristinos vsus mē
bza dissueta reuocent z reducant.

Capitulum.x.

De corno

Corvus siue corax a sono guttu
ris nomen habet. vt dicit Isi⁹.
Corvus pullor ora suor hyan
tia respicit quibus cibū prius nō mini
strat nisi prius p pennarū nigredinez ꝑ
ꝑpijs coloris filitudinē recognoscat. Ꝑ⁹
q̄ vero nigrescere inspicit totis suis vi
ribus deinceps eos pascit. vt di. idē Isi.
Dicūtur aūt pulli corvor roze celesti ve
sci q̄dū beneficio eratis nō habent ni
gras plumas. non enī prius escis scz ca
daueribus fetidis sed roris celestis bene
ficio sustentant. vt dicit Aug⁹. Petit ei
corvus in cadaueribus mortuor loca oc
culta. vt di. Isi. et est auis clamorosa z
diuersas formar voces. solos enī intera
ues septuaginta quattuor habet vocis mu
tationes vt dicit Fulgentius. Est etiā
auis dolosa res furtiue subtrahens repo
nens in locis abditis et absconděs. Est
etiam immūda auis cadaueribus insi
dens z ex venenosis z rebus immundis
cibum querens. Et p̄m augures quādaz
vim p̄sagij z diuinatōis habens. et ideo
apud gentiles corvus inter volucres fu
it appollini cōsecratus. vt di. Ysar. De
corvo aūt dicit Arest. li. vi. Femine cor
vor cubant sup ova sole. z masculi refert
eis cibum z pullificat plures pullos et
cubat diebus viginti z vnijt aliquos p
pter multitudinem. q2 aues que multuz
pullificant aliquos ejcit̄ a se. Item di
cit idem li. viij. Corvus niger pugnat cuz
asino z thauro z volat super ipos et no
cet eis petiendo cum rostro et pungit
oculos ipor. Item ibidem. Corvus ni
ger est amic⁹ vulpis. z ꝑpter hoc pugnat
cum aceloni z alijs bestijs vt iuuet vul
pem. Item ibidem. Corui pugnant pu
gna forti z petiūt se ad inuicem cuz ar
mis. i. cum rostris vngulbus z alis suis
victus oredit victori victoria forti. huc
usq3 Arest. Item solus corvus i medijs
estuuis feruoribus cōtra naturam alia
auium ouat z pullificat fetus suos. Un
de Petronius. Corvus maturis frugi
bus ova refert ꝛc.

Capitulum xi

De cigno

Cignus latine olor dicit grece.
eo q̄ totus albus sit i plumis su
is. nulli enim inueniūt cignum
nigrum. Olor autem grece totum dicit
latine. vt dicit Isi. Cignus aūt a canen
do est dictus. eo q̄ carminis dulcedinē
modulatis vocibus fingit. Ideo autem
canit dulciter. q2 collum longum z resle
xum habet z necesse est eructuantem vo
cem p longum z flexuosum iter varias
reddere modulationes. Feruntur autē in
yperboreis ptibus precinentibus cytha
redis cigni pullos euolare de nidis z ap

te ad modum concinere, vt dicit Ysido. Scõm aũt Oar. et Ambro. Nautebo / nũ pfagiũ euentus reputant, q̃ cigni scz in nauigio obuiant sicut ait Ennius. Cignus in auspicijs semp letissimus ales hũc optant naute, qz nõ se mergit in vndis. et iõ appollini fuit cõsecratus. vt dicit Oar. In alis aũt maxime est fortitudo. Cignus q̃n est in amore querit feminam z ei p cõpletiõem colli blandit. et quasi eam trahit ad se z cõiungit collum suũ collo femine colligando. post coitum vo feminã pcutit marez z fugat ipsum. balneat aũt se masculus post coitu silr femina antecz cibũ sumat. Instante aũt morte penna infixa cerebro canit et cõtra aliox aiantiũ cõsuetudinem pgemitu cantũ reddit. vt dicit Ambro. plumam habet candidissimam omni nigredie vel colore aliquo impmixtã. carnem vo habet nigram z ad dirigendum duram. rostrũ cũ quadã tuberositate visum ab olfactu z gustu distinguente. collum hz intrinsecus valde nigrum et interius tensatũ cũ quo collo in pfundu mersо cibũ suũ querit et incidit. duz sit inter pisces nutritus ipos nõ comedit. iõ si panis vel esca sibi piecta fuerit. pisc' ipm sequentibus ipe cedit. de herbis et radicibus victũ suũ querit. pedes habet nigros latos z clausos natatõi valde aptos. quox vno vtitur p remo in natãdo. alio p gubernaculo se regendo. Stagna et lacus inhabitat. z secus aquas nidificat. vbi sup pauca ligna piecta sup ova cubat z pullificat. pullos solicite nutrit et educat z eos rostro alis z sibulo protegit z defensat. z si quis aduersus eos appropinquauerit inter pullos z appropinquantibus opponere se z interponere nõ cessat. Cuius est magne carnositatis z põderositatis corpis. z iõ quietem diligit z raro volat. volant aũt cigni siluestres volatu forti collis extẽsis z pedibus ad posterius applicatis. sed nõ sunt tã magni corpis nec tante pinguedinis sicut sunt domini qui iuxta hoim habitacula sunt nutriti. vt dicit Oar.

Capitulum XII

De culice

Culex est musca modica ab aculeo dicta. eo q̃ sanguinem sugit
c habet aũt in ore fistulam admodum stimuli q̃ carnem terebrat vt sanguinẽ bibat vt dicit Ysi. Reputat aũt inter volatilia sicut z apis. cũ tñ corp' vermis hẽat plures pedes hñtis. eo q̃ alas hẽat quibus volat. Generat aũt ex vaporibus putridis de cadaueribo ac palustribus locis z corruptis generatis. et cõtinua alaz replicata pcussione in aere strepitũ generat z quasi stridet. super cadauera z vlcera libenter residet. equis etiam vlcerosis valde nocet. strepitu et morsu vermiẽtes infestat z a reqe eos arcet de nocte maxime circũuolat z membra quibus insidet terebrat atcz mordet lucipeta est. qz lumen libenter videt. vñ minus caute in candelã vel in ignẽ irruens se ob auiditatem luminis videndi cõburere sepe solet. hyemũdinibus pascendis summe valet. culices eni in aere volitantes ab hyemũdinibus que venant muscas in aere pde gratissima reputantur. Dicunt aũtẽ culices scimplices. i. muscas minutissime. sed aculeis pmoleste. scinef eni grece musca dr latine. vñ et dicit scinomia musca canina z hmõi muscis terra egyptior pcussa est. vt di. Ysi. Est autem scinomia genus pessimũ muscarum magni corpis z lati ventris respectu muscarum aliaz z parui volatus sed magne tenacitatis z adherẽtie in mẽbris aiantium in quibus insidet. In villis eni z pilis aialiũ z maxime canũ se immergit z ibi se occultans sugit sanguinẽ atcz bibit in tñ q̃ carnem vlcerat z corrodit vt patet in antiquor canũ auribus qs corrodũt z vlcerant tales muscẽ vñ non est mirum si tales muscẽ sint multũ fetide que ex tam fetidis z corruptis humoribus sint nutrite.

Capitulum XIII

De cicada

Cicada a canendo est dicta eo q̃
c in exiguo gutture suo dulcez facit melodiam vel miram facẽtilenam. vt dicitur in exameron. Deci

medio estu quãdo arbusta meridianis caloribus rumpũtur. tanto cantum resonat clariorem q̃to spm̃ aereũ tũc tẽpis attrahit puriorem. deinde siquis cicadas pfundat oleo statim necant. eoq; obstructis poris spiramen aereum haurire nõ valent. sed si quis statim his acetũ superfundat. ilico reuiuiscunt eo q; vis aceti aperit poros qui ex olei constrictioue obstruebantur. vt dicit Ambro.

Capitulum. XIIII

De Fenice

Fenix vnica dicit esse anis. ⁊ in toto orbe terraꝝ singularis. vnde et laici mirantur vñ et apud arabes vbi nascit fenix. i. singularis nuncupatur. vt di. Isi. De hac aue dicit philosophus q; fenix est auis sine pari viuẽs ccc. vel q̃ngentis annis. quibus cõpletis cum suũ sentit defectũ nidũ facit ex lignis aromaticis ⁊ multum siccis que in estate ex feruore solis flante fauonio accendunt quibus iam accensis sponte nidum ingredit ⁊ ibidem inter ligna ardẽtia incinerat. ex quo cinere infra triduum quidam vermiculus nascit qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformatur. Idem dicit Ambro. i exameron. de fenicis humore siue cinere nouꝰ surgit. paulatimq; adolescit ⁊ ꝓcessu tẽporis alaꝝ induit remigia atq; i auis speciem repatur. Est aũt auis pulcerrima pauoni in plumis similima solitudinez diligens. granis et fructibus mũdis cibum querens. de qua narrat alanꝰ q; cũ onias summus pontifex in eliopoli ciuitate egypti templũ ad sil̃itudinem templi hierosolimoꝝ edificasset. primo die azimoꝝ cũ multa ligna aromatica super altare cõgregasset et ignem ad offerẽdũ sacrificiũ succendisset descendit in medium rogũ talis auis que in igne sacrificij statim in cinerẽ est redacta. remanẽte ãt cinere ⁊ cum diligẽtia custodito de p̃cepto sacerdotis ⁊ reseruato infra triduuz quidam vermiculus de p̃dicto cinere est creatus qui tandem recipiens formam auis ad solitudinem euolauit

Capitulũ. XV

De Grue.

Grus de ꝓpria voce nomen accepit. tali en i voce sonat. vt di. Isi. Est autem auis alarũ magnarum et fortis volatus. Aeris alta petens vt videat quas velit ꝑgere regiones. vt dicitur in exameron. Est ei auis diligens suam speciem et in societate viuens habens regem et ordine litterato volans. vt dicit Ambro. Ductor autẽ agminis quasi instigando et arguendo voce ad rectos volatus cogit agmen ⁊ si forte raucescat succedit alia grus q̃ supplet idem officiuz. Grues autem voce p̃conia terram petunt vt quiescant et cũ sederint ad custodiam sui vigilias ordinant vt alie securius conquiescant. Vigiles autem sup vnũ crus stant directe et lapillum tenent in pede altero a t̃ra suspenso vel eleuato. vt si casu aliquo dormierint ꝑ casum lapilli excitentur vt dicit Arest. Item sunt grues in iuuentute cinerei coloris. sed i senectute q̃to diutiꝰ viuunt tanto plus nigrescunt. ⁊ si que illarum a societate oberrauerint vociferando perditas socias aduocant et req̃runt. Grues etiam quando supra se ueuientem herodium vel accipitrem percipiunt rostra sua superius erigunt et prout possunt cum rostri acumine se defendunt.

Capitulum. XVI.

De gallo

Gallus a castratione est vocatus Inter ceteras tantum aues huic soli testiculi adimuntur. veteres enim abscisos gallos vocauerũt. vt dicit Isido. De gallo dicit Pli. xxix. li. cap. iiij. Carnes gallorum crude et calide apposite super morsuz serpẽtis demũt venenum. Et ad idem valet eius cerebrum in potu sumptum. siquis eius pinguedine vel viscello iniũctus fuerit a pãtheris ⁊ leonibꝰ tutꝰ erit. Si auro liquescẽti ossa galloꝝ vel gallinarum ꝯmiscẽt consumunt illud in se vnde et os galli

naceum auri est venenum. et hoc est mir
Gallus itaq; est auis calide et sicce com
plexionis. ⁊ ideo multum habet auad
cie ⁊ animositatis ꝓpter quod contra su
os aduersarios ꝑ suis vxoribus auda
cter pugnat. ⁊ rostro ac calcaribus aduer
sarium impetit ⁊ lacerat. obtenta victo
ria statim cantat. Anteq̄ autem cantet
alis se verberat ⁊ seip̄m feriens ad can
tandum reddit aptiorem. In ꝓfundio
ribus horis noctis cantum solet emitte
re clariorem ⁊ valentiorem. sed circa tē
pus matutinū vocem format leuiorem.
vt dicit Ambro. cristam rubeam gestat ī
capite ꝑ corona qua amissa ꝑdit audaci
am ⁊ ad aggrediendum aduersariū ip̄m
efficit segniorem: zelat ⁊ diligit vxores
suas. ⁊ inuento cibo voce quadam eas ꝯ
uocat ⁊ sibi subtrahit vt eas reficiat atq;
pascat. pinguiorem ⁊ teneriocem quam
plus diligit secum quietis gratia vici
nius collocat. ⁊ ip̄ius p̄sentiam circa se
plus affectat. de mane cum ad pastum e
uolauerit. latus suū lateri ip̄ius primo
applicat ⁊ ꝑ quosdam nutus ip̄az ad sui
copulam allicit ⁊ inuitat. ⁊ ꝑ ip̄a tanq̄
zelotipus specialiter pugnat ⁊ appropin
quantes gallos rostio ⁊ calcaribus a se
fugat. rostro impugnando terram ꝑcu
tit. ⁊ plumas circa collū erigit. vt se au
dacem faciat ⁊ pennas caude q̄tū potest
sursum ac deorsum eleuat. vt sic apt⁹ ad
p̄liū se accingat lapidē p̄ciosum noīe al
lectriciū vel allectoriū calcedonio sil̄em
gignit ⁊ portat. quē rōne lapidis vt cre
dunt quidam leo timet ⁊ abhorret. ⁊ ma
xime si fuerit albus. albū enī gallū leo
formidat. vt dicit Plinius. Rostro et pe
dibus victū querit. paleam ⁊ puluerem
sulcat ⁊ reuersat ⁊ inuento grano ad gal
linas vociferat ⁊ eas vocat. timet etiaz
gallus aquilam ⁊ accipitrez p̄dones ter
re. qꝛ tales p̄de aues volucribus in ter
ra deambulantibus insidiant. ⁊ iō cū gal
lus sit valde acuti visus vnū oculū ꝑ vi
ctu querēdo inferius deprimit. ⁊ aliū sur
sum ad aera dirigit. vt aduentuz aquile
vel accipitris p̄caueat. qm̄ cum veniētez
a remotis viderit statim ad gallinas vo
ciferat ⁊ fugiēs in domibus rupib⁹ ac se
pibus se occaltat. vt dicit idem Decre
pitus etiam gallus ouat in vltima sene
ctute ⁊ facit q̄dam oua ꝑua mlt̄ū rotū
da ⁊ quasi liuida vel crocea. ex quibus si
ab aliquo verme venenoso in diebus ca
nicularibus foueant basiliscus ꝓcreat:
vt di. Beda. De gallis di. Cōstan. gal
li iuuenes duriores sūt ad digerēdū mio
risq; humiditatis q̄ gallina. caro eoruz
quidē intrositatis habet. sed qn̄ coquit
soluit. vn̄ si vetus gallus ꝓiectis interio
ribus de semine croci ortēsis ⁊ polipodio
impleat ⁊ quinq; libris aque coquat do
nec aqua fere cōsumat fit vtilissimus co
lericam habentibus passiōem. viscosus
et fleumaticos purgat hūores melanco
liam patiētib⁹ subuenit. grossam stoma
chi ventositatez excludit. dolorē mitigat
tumorem ⁊ dolorē arteiratum curat. va
let cōtra artetice febris ꝓlixitatez. vt di
cit idem.

Capitulum. XVII

De gallo gallinacio

g Gallus gallinacius gallus est qui
ꝓpter abscisionem testiculoꝝ ef
feminat. more enī alioꝝ aīaliuz
castratoꝝ totus in cōplexiōe mutat. cri
stam enī ꝑdit. audaciā deponit. vocem ⁊
amittit īter horas noctis nō discernit. a
lis se nō ꝑcutit nec ad pugnā se accingit.
sup oua aliena cubat ac si essz gallina of
ficiū femīe assumēs pullos alienos nu
trit ⁊ circūducit. vocē etiā galline sil̄at ⁊
crocitādo voce raucida pullos vocitat.
gallinis se associās cū eis eaꝝ escā come
dit ⁊ deuorat. sed eas nō reficit nec ipin
guat cū eis ipinguat. sz eas nō ipinguat
Est aūt gallinaci⁹ timidioris anī q̄ gal
l⁹ ⁊ carius hūidioris ⁊ mollioris ⁊ pigue
dinis maioris ac plūe laxioris. c⁹ pedes
qn̄q; frāgunt vt cubare sup oua cogat.
cui⁹ calcaria vel hebetant vel cadunt. c⁹ pe
des colligant p⁹ ipinguatōez ⁊ depsso ca
pite ad terrā ad foꝝ erectis pedib⁹ dꝑor
tat. de gallo tn̄ castrato dic̄ Cōstā. Car
nes inq̄t castrati galli oīm volatiliū car
nib⁹ sūt ꝯueiētiores. laudabili⁹ enī gene
rāt nutrimentū ⁊ sanguinē meliorē. cere
bella eoꝝ cerebell̄ auiū aliaꝝ sūt vtiliora.

Capitulū.XVIII.

De gallina.

§ Allina est a gallo dicta. sicut a Leone dicta est leena. Cuius mē bra vt quidam ferunt si cum au to liquescente misceant cōsumūt aurum vt dicit Jsi. Est aūt multe ouationis et pul lificationis et multe ouant sine coitu vt dicit Arest. li. vi. et dicūtur oua venti et sunt aliis ouis insipidiora et illaudabili ora. et quedam galline sepe faciūt gemel los. et vnus gemellor est puus et quan doq; monstruosus. postq; aūt cubant su per oua sua p tres dies statim apparet si gna pulli et erit hoc in maioribus p' plu res dies. et in minoribus post pauciores et generatur pullus ex albumine et nutri tur ex vitello. vt dicit idem. Galline eti am que nimis ouāt nō sunt longe vite. sed cito morīūtur vt dicit li. vi. Ellias ve to galline proprietates oib' fere notas tā git glo. sup Math. xxiij. vbi dicit. Gal lina est auis pia circa pullos. nam pullos sub ala fouet. cōtra miluū tuet. ve volore filios egrotat et plumam ponit. pl' pul los q; se pascit et satiat. et ipos inuēto ci bo cōgregat atq; vocat p pullos defensi one fortiori se opponit et etiā hiemē ipu gnat. pullos dispsos cōgregat atq; vo cat et ne a miso vel miluo rapiant eos sub alar tegmine protegit et defensat. pluma tū hispiditate et vocis raucedine affectū circa pulliculos manifestat.

Capitulum.XIX

De griphe.

§ Riphes inter volatilia recitātur Deute. xiiij. et dicit ibi glosa q griphes est quadrupes. capite et alis aquile similis et reliquo corpe simil' est leoni et habitat in yperboreis mōtib equis et hoibus maxime est infestus. et ni do suo reponit lapidem smaragdum con tra venenosa alia montis.

Capitulum XX

De herodio.

h Erodius est auis regia. prede auida et manu gestantis assue ta. Est autem auis animosa ad modum accipitris. pauce quidem carnis respe ctu corporis sui et est multe pennositatis et ideo leuissimi est volatus. quia parū est in eo qō aggrauat et multum quod e rigit atq; leuat. vt dicit Brego. et ideo dis similis est struthioni in audacia et virtute cuius ei similis sit in penna et varia i co lore. Herodius autem magne est altosi tatis acutissimi pectoris et fortis vnguis et plus ledit predam super ipam ruen do pectore cū rostro siue vngue. Tante autem est animositatis q; si primo vel se cundo impetu predam non arripit qua si vindictam de se petit. vnde si siluestris est illo die vix predam querit. si vero do mesticus quasi p verecundia euagatur per aera et ad manum gestantis defacil i tunc non redit. tūc enim victum et qna si degenerem se estimat. quando de volu cre quaz ipetit non triumphat. vt dicit Brego. Hec auis a vulgo falco nūcupa tur siue filica. vt dicit glo. super psal. et ē auis que inter omēs prede volucres hz affectum pium et animum circa pullos sicut dicitur in exameron. Eodem inqt sedulitatis officio quo proprios fetus pa scit pari subministratione pullum ab a quila abiectum siue non agnitum susci pit atq; nutrit. cadauer fugit nec in fa mis vexamentia putridas carnes tangit sed laboris patiens abstinendo expectat quousq; predam sibi congruam inueni at quā acquirat vt dicit grego.

Capitulum.XXI.

De hyrundine.

h Jrundo quasi arundo ab aere est dicta eo q; cibos non sumat residens. sed vt edat in aere cibū capit. vt dicit Jsido. Est enī auis voci fera p tortuosos orbes et circuitus va ga. Jn nidis ostruēdis et pullis educan dis sollicita. vt di. idē. Jn nidis quoq; o struēdis ē sume solertie. vix enī ad hoc fa ciēdū sufficeret hūana industria de qua uis materia qō facerūdo solo rostroq; ar gilla. hyrundo itaq; est auis valde pēno

sa mire agilitatis et velocissimi volatus et ideo a ceteris auibus nõ impetit. nec vnq̃ alicui predaest. maria trãsuolat ad regiones calidiores in quibus creditur p hyemem cõmorari. certa custodit tpa aduenies sui ⁊ recessus. cuius aduentus indiciũ est veris ⁊ testimoniũ instant̃ serenitatis estinalis vt dicit Ambro. De hyrundine di. Arest. li. vi. Auis agrestis non coit in anno neq̃ ouat nisi semel p̃ter hyrũdinem que ouat bis sed prima. oua aliqñ corrumpũtur ꝓpter hyemem. oua vero posteriora cõplentur ⁊ faciũt pullos. Item dicitur ibidem. Aues que comedunt carnem non ouant bis p̃ter hyrundinem que aliquando bis pullificat Item ibidem si quis cecauerit pullos hyrũdinum reuertentur oculi eoꝝ. querit enim herbam que dicit celidonia cuius succo linit oculos filioꝝ ⁊ sic eoꝝ oculi sanitati pristine restituũtur. vt dicit Macro. Item in vtero hyrundinis inueniuntur duo lapilli. quoꝝ vnus est albidus et dicitur femineus. alter vero rubeus et dicitur masculinus. qꝛ maioris est virtutis q̃ albus. hi lapidi dicũtur celidonij. et sunt p̃ciosi maxime quando extrahũtur de pullo anteq̃ tangat terram vt dicitur i lapidario vbi eoꝝ virtutes describũtur. vt dicit Constan. Sãguis de dextra ala extractus oculis medet̃ sicut sanguis columbe. fimus eius valde est calidus ⁊ vritiuus siue corrosiu⁹. ⁊ iõ oculis est nociuus. Instruit autez hyrũdo pullos suos eijcere stercora extra nidum. Sũt aũt hyrundinũ duo gtnera. q̃dam eni sunt maioris corpis dorsum habentes nigrũ pectus rubeũ ⁊ ventrem album. et he diligunt humanam societatem. vnde in domib⁹ hominũ nidificãt. Alie sunt minoris corpis nigrum habẽtes pectus et nidificant in riparũ foraminibus iuxta aquam. Sed tam iste q̃ ille in terra nidificant siue argilla ⁊ vtriusq̃ cauda ad modum forpicis ẽ bifurcata. Inter hyrũdines dicit̃ esse vnũ genus qd̃ timẽt alie aues etiã aq̃la ⁊ accipiter ⁊ fugiunt illam hyrundinem tanquã hostem nec audent super predam illa visa irruere. timent enim morsum eius qꝛ forsan venenosus est. vt dicit Plini⁹ pugnant autem hyrundines contra passeres nidos earũ subintrantes ⁊ morsibus ac vnguibus fugant eos de nidis suis.

Capitulum. xxii

De kaladrio.

Kaladrius s̃m phũm est albi coloris nullam habens ꝑtem nigredinis cuius pars inferior femoris ip̃ius purgat caliginem oculoꝝ cui⁹ natura est talis q̃ qũ aliquis graui detinetur ifirmitate. si egritudo fuerit ad mortem kaladrius auertit faciez suam a sic egrotante ⁊ sine dubio tunc morit̃ homo. si aũt infirmus debet cõualescere kaladrius figit visum in ip̃m. et intendit in eum quasi applaudans ei. Differt autem kaladarius ab auicula que dicitur kalandra que est auis sonora ⁊ canora sicut merula. vt dicit glo. sup Deute. xiiij vbi dicit̃. differt kaladreona a kalãdra.

Capitulum XXIII

De laro

Larus est auis qñq̃ in terra qñq̃ in aquis habitans. vnde in aurora scribitur Larus est fluminis habitator ⁊ incola terre. Nunc natat vt piscis. nunc volat instar auis.

Capitulum XXIIII

De locusta.

Locusta est dicta eo q̃ pedib⁹ sit longa vt hasta. et ideo greci eaꝫ hastagion vocant. vt dicit Isi. Locuste regem non habent et tamen ordinate egrediuntur p turmas suas. vt dicitur ꝓuerbioꝝ. xxx. mutuo se deuorãt nam maiores minores comedunt ⁊ mãducant. in estate apparent. in hyeme vero latent. longiora habent crura posteriora q̃ auteriora et sicut dicit glo. sup Johel primo. est primo athelabus ⁊ post crescentibus alis fit locusta et plus ledit i iuuẽtute qñ est athelabus q̃ in senectute qñ est locusta. Os habet quadrangulũ et ꝓ cauda aculeum habet. crura sũt replicata ⁊ in se reflexa. germina arborũ ⁊ herbaꝝ radicit⁹ comedũt et corrodunt

a vento australi generantur et ad volandum cōcitantur. In venro autem septētrionali moriūtur. In saliendo locusta se erigit. et in erigendo cadit. a floribꝰ amigdalinis impiguant locuste Locusta insup tota ꝓ maiori parte in ventre cōsistit. ⁊ ideo insatiabilis est. vnicū habet intestinum. qđ sanie ⁊ immūdicia est. sp repletum sed q̄diu viuit semper esurit et si quid inuenerit viride. corrodere nō desistit. Modico frigore quasi moritur ⁊ cōsopitur. sed calore solis reuiuiscit. ex cuius stercore vermes nascuutur.

Capitulum. XXV

De mergulo.

Mergulus ab assiduitate mergēdi nomen sumpsit. sepe enim dimisso in ꝓfundum capite. aurarum signa sub fluctibus colligit. ⁊ añ venientem equoris tempestatem cū clamore litus petit. nam in pelago grauissimaꝫ tempestatem futuram esse certissimū est qñ merguli fugiunt ad litus cum clamore vt dicit Isi. Mergulus in arundinetis super pauca ligna nidificat et miro quodā affectu nature pulliculos nutrit et educat. qui mox nati matrem sequūtur. ⁊ varias pelagi vndas ascendere et descendere nullo modo verentur vermes aquatiles ⁊ pisciculos ad suiuētris satiādam ingluuiem venant. In hyeme propter paucitatem motus impinguantur In estate autem ꝓpter volatus libertatem carnibus ⁊ pinguedine depauperant quando ab aue rapace ꝑsequūtur ad aquam refugientes mersionis beneficio liberantur.

Capitulum XXVI

De miluo

Miluus mollis est volatu et viribus. vnde miluus quasi mollit volans est dictus. nam leui penna et quasi imobili sup aera fertur. ⁊ vix leui tactu aerem in volando mouere videtur. Est autem auis patiens laboris. et ideo cuculos in scapulis suis suscipit et ne ꝑ longa itineris spacia fatigati deficiant a ꝑtibus hyspanie secum ducit. vt dicit Isido. Est autem auis rapax et audax in minimis sed timidus est in magnis. nam volucres siluestres inuadere nō audet. domesticis insidiari nō timet. pullis etiam insidiatur vt eos rapiat et quos incautos reperit statim necat. cadaueribus ⁊ immūdis vescitur. ⁊ ꝓ modico ventris pastu circa ethera circūfert. a niso impetitur. ⁊ a minore se ꝓpter ipiꝰ pusillanimitatem ⁊ segniciem superatur Et miluus in iuuentute ab alijs p̄de auibus nō videtur differre. sed q̄to diutius viuit tanto suam naturam degenerem plus ostendit. Quoddā eni genus est milui qui in principio aues rapit. ex entera aīalium comedit. tādem vix muscas et vermiculos arripit. vt di. Arest. vltimo fame perit. Est autem auis ipia circa pullos suos sicut ⁊ vultur. dolet eī quando videt eos impinguari ⁊ vt marcescant rostro eos ꝑcutit ⁊ subtrahit eis cibum. vocem habet querulaꝫ famis nūciam. nam quando esurit voce querula cibum querit.

Capitulū. XXVII

De nocticorace.

Nocticorax est noctis coruus sic dictus eo ꝙ noctem amat. q̄a de nocte volans cibum querit ⁊ querendo clamitat. cuius clamor est volucribus odiosus. vt di. Isi. Est autem auis lucifuga et solem videre nō potest. sepulchra et loca mortuoꝝ inhabitat et frequentat. in parietibus ⁊ in locis ruinosis nidificat. oua columbaꝝ et monedularū frāgit ⁊ deuorat. ⁊ cū eis pugnat Hec dicit noctua quasi đ nocte acute tuens. de nocte eni videt. exorto autē splēdore solis eius visus hebetatur. hanc insula cretensis non habet ⁊ si venerit aliū de statim moritur. vt dicit Isi.

Capitulum. xxviii

De ouocrotalo.

Onocrotalus est auis in aqua sonitum faciens. In faucibus autem habet quosdam folliculos ī quibus primo cibū recipit. ⁊ receptū in secundum ventrem mittit. duos eni hꝫ

vteros in vno tantum cibaria recipit. i alio tm̄ decoquit ⁊ digerit. sed primus ꝓ vesicula gutturis reputat̄. vñ di. Isi. Onocrotalus auis dicit̄ grece cum longo rostro. Et sunt duo genera. vnū aquatile. et aliud solitudinis. qui aūt in aquis manet. est auis valde gulosa que rostrū in aqua mergens horridū sonū facit. p̄cipue autem insidiatur anguillis. ⁊ p̄dā quā arripit subito deglutiens in aluum mittit. deinde ruminat ⁊ fauces mouet ac si cibum in ore receptum adhuc teneret. Hec in littore quiescens rostrū suū semp̄ sursum erigit. et sic ip̄ius acumīe cōtra insultū accipitris se p̄munit vt sic securius dormire possit. vt dicit Isi.

Capitulū. XXIX

De pellicano.

Pellicanus est auis que in Leuit̄. xi. ⁊ Deute. xiiij. porphirio nūcupatur. et est auis egyptia habitans in solitudine iuxta nylū. Int̄ volucres aūt s̄m legez immūdas in Leuit̄. numerat̄. Sunt aūt duo genera huius auis vnū in aquis inhabitans ⁊ ei⁹ esce sunt pisces. aliud est in terra habitans solitudinem diligens cuius cibus sunt aīalia venenosa vt lacerte et hmōi omnia que pellicanus comedit p̄ rio pedem in aquam tingit ⁊ intinctū q̄si cum manu pede ori applicat et opponit. Solus pellicanus inter aues p̄de p̄ter psitacum pede vtitur loco manus. De pellicano quoq̄ dicit glo. sup̄ psal̄. Et idē di. Plinius p̄ hec verba. Pellicanus inquit est auis amator filioꝝ suoꝝ. Cum eni gignit natos ⁊ incipiūt crescere pentes suos in faciem p̄cutiūt ꝓpter qd̄ ipsos mater repcutit ⁊ occidit. tertio vero die mater se in costa vsq̄ ad effusionem sanguinis p̄cutit et calidū sanguinē sup̄ corpa mortuoꝝ filioꝝ post effundit. ex c⁹ virtute pullus prius mortu⁹ reuiuticit. Et glosa sup̄ locū illū psalmi. Fact⁹ sum sicut pellicanus ⁊c. Pellicanus dicit̄ rostro occidere pullos. ⁊ in triduo lugere ⁊ tūc sanguinem suū sup̄ eos fundere ⁊ sic illos viuificare. Aliaz cām mortis pulloꝝ pellicani assignat magister Jacobus de vitriaco in li. de mirabilibus orientalium regionum. Est inquit in egypto auis que vocatur pellicanus magnaꝝ alarum et maxime maciei. qꝛ quicquid deglutit cito emittit per secessum. lubricuz enim habet intestinum. et ideo vsq̄ ad plenam incorpationem neq̄ tenet cibū. Hanc autem naturaliter odit serpens ꝓpter qd̄ serpens dum ꝓ pastu mater exit nidum repens per arborem pungit ⁊ interficit pullos suos sup̄ quos mater rediens lugere p̄ tridunm fertur. deinde in pectore se vulnerat ⁊ sanguinez sup̄ eos respergens eos a morte suscitat. Ex sanguine vero copiosius sic effuso debilitat̄ mater. vnde ⁊ pulli coguntur exire ꝓ cibo quorum quidam naturali affectu matrem debilitatam pascunt. quidam vo de generes sunt. de matre penitus nullā curam gerunt. qd̄ diligenti⁹ aduertēs mater. receptis viribus filios se pascentes refouet ⁊ diligit. alios vero tanq̄ ignobiles et ingratos a se reijcit et secum cōmanere aut viuere non p̄mittit.

Capitulum. XXX

De perdice.

Perdix a voce nomē habet. vt dicit Isido. Est auis immunda. nam masculus in masculū cōsurgit ⁊ obliuiscitur sexū p̄ceps libido. vt di. Isid. adeo aūt est fraudulenta vt alieua oua diripieus foueat ea sic subtracta. s̄z hec fraus fructū nō habet. qꝛ cum pulli vocez audierint ꝓprie genitricis naturali quodam affectu matrem putatiuam q̄ eos fouerat derelinquūt ⁊ ad illā que genuit reuertūtur. vt dicit Isi. p̄iter ⁊ Ambro. Nos aūt laborant in cubādo ⁊ ouādo sicut alie aues sicut dicit Arest. Aliq̄ inquit aues generant leuiter sicut p̄dices et mater p̄dicis volat in circuitu venatoris quousq̄ fugiant pulli sui. ⁊ post fugā pulloꝝ fugit ⁊ ip̄a mater ⁊ clamat pullis suis. cuius pulli mox nati sequuntur matrem ⁊ statim q̄runt cibū. Est autem p̄dix pauce pēnositatis ⁊ multe carnis. iō debilis ē volat⁹ ⁊ in volādo paꝝ a terra se erigit. sed statim p⁹ paululū t̄rā petit. in tm̄ nisū timet ⁊ fugit ꝙ q̄d̄ diu vidz

ipsum. in aera a terra nõ recedit. ad so/
nitum vero cãpanule fugiens circa ter/
ram anteq̃ sciat in rethe vel in laqueum
se immittit. Plinius dicit li. xxix. ca. vi.
Fel perdicuz cum equo pondere mellis
multum clarificat visum. vnde ⁊ in pixi
de argentea debet reseruari. oua eorum
in vase ereo tecta valent cũ melle vlce/
ribus oculorum.

Capitulũ. XXXI.

De pauone

Pauo a sono vocis nomen habet
cuius caro est tam dura vt vix
putredinem sentiat nec facile coquitur
vt dicit Isido. viuit autẽ pauo ſm Are
sto. xx. annis ⁊ pullificat in fine triũ an/
norum. deinde colorantur eius ale. Cu/
bat autẽ oua sua. xxx. diebus ⁊ modicuz
plus. deinde scindũtur teste ⁊ non pulli/
ficant nisi semel in anno. ⁊ ponit. xij. oua
aut parũ minus ⁊ eijcit plumas suas cũ
prima arbore eijciente folia sua. et tunc
primo nascitur pluma cũ arbores inci/
piunt folificare. est enĩ auis nõ diligẽs
fetum suũ. persequitur enĩ masculus fe/
minam ⁊ oua femine inuestigat vt fran
gat ea. vt sic sue luxurie magis vacet qđ
timẽs femiua. sollicite abscondit ea ne
ab eo valeant defacili inueniri. Habet
autem pauo vt ait Isidor⁹. caput infir/
mum ⁊ deforme quasi serpentinũ ⁊ tamẽ
cristatum. incessum simplicem ⁊ occul/
tum. collum modicuz et erectum pectus
saphireum. caudã oculatam. mira pul/
critudine distinctam ⁊ ornatam. habet
pedes deformissimos ⁊ rugosos penna/
rum suarũ admirans pulcritudinez eri/
git eas ad modum rote siue circuli ⁊ per
girum capitis circũponit. videns autem
pedum suorum deformitatẽ quasi erube/
scit ⁊ velut non attendens predictã pen/
naruz pulcritudinẽ eas subito deprimit
et submittit. vocemq̃ habet terribilem
vt ait quidam. vocem habet demonis. ca
put serpentis. passum latronis ⁊c. Pli/
nius enim li. xxix. ca. vi. dicit q̃ pauo re/
sorbet fimum suum inuidens hominum
vtilitati. valde enĩ medicinalis est sed
raro inuenitur

Capitulũ. XXXII

De passeribus

Passeres sunt minuta volatilia a
paruitate sic vocata. vt dic̃ Isi/
dorus. Est autẽ auis passer instabilis ⁊
garrula iuxta hominũ habitacula nidi/
ficans. Auis siquidem est multũ calida
et libidinosa. vnde eius caro frequẽter
in cibum sumpta est libidinis excitati/
ua. vt dicit Cõstan. multe est ouatõnis
et pullificatõnis ⁊ magne solertie ĩ edu
cando pullos suos ⁊ nutriendo. In feno
et in plumis nidificat ⁊ nidum suũ a ster
core mũdum seruat. ⁊ ideo pulloruz ster
cora extra nidum eijcit ⁊ ad eijciendum
eas cogit. Araneis ⁊ vermibus ⁊ muscis
eos pascit. semina venenosa vt iusq̃ami
sine lesione comedit. ⁊ lepram ⁊ morbuz
caducũ aliquãdo sustinet ⁊ incurrit. ⁊ fe
mina diutius viuit q̃ masculus. ⁊ ma/
sculus zelat pro vxore sua. ⁊ pro ea pu/
gnare consueuit. vt dicit Aresto. muste/
lam timet ⁊ odit ⁊ clamãdo ac vociferan
do p̃sentiã eius prodit. pro nidis hyrun
dinum occupandis eis rostro morsibus
se opponit. suam speciez diligit ⁊ pullos
ab illis derelictos aliquo casu recolligit
tanq̃ proprios atq̃ nutrit. ⁊ si cõtingat
aliquẽ laqueo vel aliquo alio modo dep̃/
hendi clamitat pro adiutorio ⁊ vociferat
cui cõpatiens passerum multitudo mu/
tuo se cõuocat ⁊ vt captum liberent acce
lerant ⁊ pro viribus festinant.

Capitu. XXXIII.

De strutione

Strutio a greco vocabulo nomẽ
sumpsit. vt dicit Isidorus. eo q̃
corpus animalis gradientis habeat. pẽ
nas tamen habet vt auis. habet etiã du/
os pedes ⁊ rostrum sicut volucris sed p̃/
pter ponderositatẽ sui corporis cum aui
bus in aera nõ leuatur. ouat etiam sicut
auis. sed oua sua fouere negligit. que p̃/
iecta in arena fotu pulueris animãtur.
vt dicit Isidorus. De strutione autẽ di
cit Aresto. strutio autem inquit in crea
tione assimilatur aui et quo ad q̃d qua/
drupedi. quia in aera nõ leuatur. ale enĩ

eius non sunt cõuenientes volatui. sed creatio eorũ est tenuis sicut creatio pili. et quia est sicut auis multas plumas habet in inferiori parte corporis. ⁊ habet pedes duos sicut volucres ⁊ vngues scissos sicut sunt vngule quadrupedis. ⁊ causa illius est. qꝛ magnitudo corporis eius assimilatur quadrupedi ⁊ non aui. Tante enĩ caliditatis est ꝙ ferrum diglutit et consumit. et ꝑm Auicẽ. natura que in omnibus est prouida dedit ei facere oua maxima ⁊ durissime teste. vt circa eorũ generationem occupatus calor tempa/retur. ⁊ si esset nimis intensus calor. eẽt causa quare citius moreretur. Alias autem struitõnis ꝓprietates tangit beatus Grego. super Job. xxix. vbi dicitur. penna strutionis est similis penne herodij in colore. sed nõ in virtute. penne autem similitudinem habet. sed volatus celeritate caret. ad volatuꝫ alas suas erigit. sed tamen a terra in altum nullatenus se suspendit siue in longũ raris pennis induitur ⁊ magno corpore grauatur. Itẽ quando venit tempus vt oua pariat. ad stellas que vocantur virgilie siue pliades oculos leuat. non enĩ oua ponit nisi quãdo illa cõstellatio oritur vel ascendit. cuꝫ enim viderit stellam circa mensem Junij arenam fodit ⁊ ibi ponit oua sua. que sabulo cooperit atqꝫ tegit. Cum autem ea ibi reliquerit. statim obliuiscitur vbi ea posuit. et nunq̃ ad ea vlterius redit. sed calefacta arena solis feruore abscondita oua excoquit. ⁊ in ipsis pulliculos procreat ⁊ producit. cum autẽ fracta testa pulliculus eductus fuerit. tunc ꝑmo mater ipsuꝫ recolligit atqꝫ nutrit. ⁊ quẽ in ouo cõtempserit. egressum de ouo recognoscit. ⁊ ideo dicitur ad beatum Job Induratur ad filios suos quasi nõ sint sui. Item strutio naturaliter equũ odit et in tantũ ei contrariatur ꝙ equũ sine terrore videre nõ possit. et si discurrerit equus contra eum quasi contra hostem alas erigit ⁊ alarum cõcussione ipm ad fugam cogit.

Capitu. XXXIIII

De turture

Turtur autẽ a voce vocat. auis simplex est vt colũba. sed longe dispariter ẽ pudica. Turtur aũt auis casta ex moribꝫ appellatur eo ꝙ comes sit castitatis. amisso enim pari suo alteri⁹ copulam nõ requirit. solitarie incedit. memor societatis perdite semꝑ gemit loca solitaria diligit ⁊ eligit. consortiaqꝫ hominũ valde fugit. ad ortulos tamen hominũ ⁊ agros descendit vbi querit cibũ vnde viuit. obtento aũt cibo iterum iuga montiũ ⁊ secreta nemorũ petere consueuit vernali tempore aduenit et nouitatem instantis temporis querula voce prodit. In hyeme vero depluma tur. ⁊ tũc in truncis cõcauis se abscõdit contra estatẽ vero ⁊ tempus veris resumptis plumis de locis abditis vbi latuerat exiens. loca ad pullificanda cõgrua sibi querit inter densos arborum ramos de lignis duris et nodosis nidum construit in quo ouat cubat pullificat ⁊ pullos nutrit. vt dicit Arest. Turtur ouat in vere bis. sed nõ tercio nisi quãdo oua primo corrũpunt. ⁊ viuũt et cubant. xv. annis. ⁊ non descendũt super rem fetidaꝫ neqꝫ super cadauer propter cibũ. morticinio enim non vescit turtur. sed pro suo et pullorũ victu paucula grana querit. et in locis mũdis recolligit vnde viuit alijs auibus vociferantibꝫ gemit. sunt autem pulli eius calidi ⁊ humidi sicut ⁊ pulli colũbini. vt dicit Constan. quod testatur grauitas ad volandũ. sed volare incipientes amittũt illam grauitatẽ. fitqꝫ caro eorum leuior ⁊ acceptabilior ad digerenduꝫ. sanguis enim ale dextre eius est medicinalis sicut sanguis yrũdinis ⁊ colũbe.

Capitulũ. XXXV

De vulture

Vultur a tardo volatu nũcupat. vt di. Isi. magnitudine enĩ carnis ꝑcipites volat⁹ nõ habet. Hos q̃dez concubitu dicũt non misceri. et sine copula concipere et concipi generare atqꝫ gigni. natosqꝫ eius dicũt viuere centũ annis. vt dicit Isido. Hec auis ẽ impia circa filios suos sicut ⁊ milu⁹. Si enĩ vi

det pullos suos impinguari. rostro ⁊ pe/
dibus eos percutit vt sic fiant ex dolore
morsuũ macillenti vt dicit Plini⁹. Di
cit etiam idem ꝙ maxime viget sensus
olfactus in hac aue. vnde ⁊ sentiũt odo
re cadauera a remotis. existentes enim
vltra mare sentiũt cadauera ex ista par
te ⁊ econuerso. vnde exercitũ vultur se/
quitur vt hominũ ⁊ equorum cadaueri
bus satiet. et ideo ꝑm augures quando
conueniũt ⁊ circũuolant simul multi vul
tures. est futuri prelij presagiũ quod ali
quo sensu nature occulto presentiunt af
futurũ. De vulture dicit Aresto. Vul/
tur inquit pugnat cũ herodio ⁊ volat su
per ipsum. ⁊ quando deuincit ipsum mo
ritur. ⁊ comedit carnem crudam. ⁊ ideo
pugnat contra alias aues propter cibũ
Venatur autẽ a meridie vsq̃ ad noctem
et ab ortu solis vsq̃ ad tempus illud in
silentio requiescit. ⁊ quãdo senescit elõ/
gatur rostrũ eius superius ⁊ recuruat in
fine. ⁊ morit tandem fame. vt dicit Are
sto. ibidem Hoc ei accidere ꝑm errorem
antiquorũ putatur. quia dicitur aliquã
do fuisse homo. ⁊ erat impius peregrinis
quibusdam. sed hoc est supstitiosum. Di
cit etiam idem. ꝙ quando est aliquid su/
perfluũ de cibis suis non relinquit illud
auibus alijs sicut facit aquila. sed repo/
nit in nido suo ad cibandũ pullos suos
quoniã non defacili acquirit cibum. Ni/
dificat autẽ in altis montibꝫ ⁊ nemori/
bus. et si viderit aliquid volitans circa
pullos suos rostro percutit ⁊ fugat illud
et nutrit pullos suos quousq̃ possint vo
lare. ⁊ tunc eijcit illos a nido et vetat il/
los appropinq̃re ilico nec permittit vnũ
par vulturũ aliud par subintrare locuꝫ
suum. Item eodem li. Almachar est q̃/
dã species auis fluuialis que timet vul/
turem. ⁊ ideo fugit ad aquam ⁊ circũuo/
lat vultur a remotis. ⁊ cum sit acuti vi/
sus inspicit quando auis illa exit aquaꝫ
illam. ⁊ tunc si potest capit eam. Est insu
per vultur auis multũ fetida ⁊ immun/
da. cuius caro est durissima ⁊ mali sapo
ris ⁊ grauis odoris. ⁊ ideo ad esuꝫ est in
utilis. defacili pro cadauere terram pe/
tit. sed cum descendit de terra iteruꝫ vix
ascendit. vt dicit Gregori⁹. In alto vo/
lans cadauer in infimis conspicit. ⁊ pro
amore cadaueris ad ima de sublimitate
aeris se submittit. vt dicit idem. Quã/
do autem ab aliquo impetit. contra ven/
tum alas percutit. ⁊ sic venti adminicu/
lo potius q̃ robore proprio ab infimis ĩ
aere se extollit. et ad hoc dicit Plinius
li. xxix. ca. iij. Vultur inquit inter aues
contrariat serpentibꝫ. nam si penne eius
vrant fugant serpentes nidore suo. Cor
etiam eius reddit se portantes a serpen/
tibus ⁊ a feris tutos. Cor eius ligatũ in
pelle leonis vel lupi fugat demones. Pẽ/
na eius ligata pedi sinistro ꝑturientis ve
lociter liberat eam. sed celerius solue ne
interiora sequant. vnguentũ factum de
adipe vulturis ⁊ oleo myrti et cera ner/
uos curat. iumenta sanat. Pes eius dex
ter alligat⁹ pedi sinistro dolẽti sanat ipm
similiter dextrum sanat sinister pes. Lin
gua eius sine ferro euulsa ⁊ collo in pan
no nouo suspensa dicitur efficere homi/
nem gratiosum ad impetrandũ ab homi
ne quicq̃d petit. Cinis ossium eius com
bustorũ mixtus cũ celidonia datus aĩa
libus eorũ sanat morbos. Hucusq̃ pli/
nius. Idem li. xxxvi. Sanguis vultur
cum herba cambeduce vel cameleonte ⁊
cedria sanat lepram.

Capitulũ XXXVI

De vlula

Vlula est auis a plausu vel vlula/
tu nominata. eius enĩ vox vlula
tum ꝑtendit. Unde ⁊ apud augures vlu
lans pretendit aduersitatem tacens ve/
ro prosperitatẽ. vt dicit Isidor⁹. ⁊ ꝑm hoc
idem videtur esse vlula quod bubo siue
noctua cui⁹ vox ꝑm augures est infausta
glo. Hier. super ysa. xiiij. di. sic. Vlula ẽ
auis coruine magnitudinis respersa ma
culis. que rostro in palude fixo horriduꝫ
sonuꝫ facit. ⁊ ꝑm hoc videtur ꝙ vlula est
onocrotalus. que auis est palustris lo/
ca inhabitans paludosa. quere supra de
onocrotalo.

Capitu. XXXVII

De vpupa

Pupa vt dicit ysido. a grecis est
v nuncupata. eo q̄ stercora huma
na comedat et fetenti fimo nu/
triatur. Auis ei est spurcissima ⁊ immū/
da. cristis a capite exeuntibus galeata.
semper in sepulcris cōmorans vel in fi/
mo. cuius sanguine siquis se inunxerit.
dormitum pergens demones in somnis
se suffocantes videbit. cuius cor male/
factoribus valet. nam in suis maleficijs
eo vtuntur. De hac aue dicunt phisici.
q̄ cum senuerit. eo q̄ nec videre nec vo/
lare queat. pulli eius euellunt ei pēnas
inualidas. et liniunt ei oculos herbarū
succis et fouent sub alis donec recrescāt
plume eius. et sic renouata pfecte volet
et videat dare sicut et ipsi. vt dicit Isi/
dorus.

Capitu. XXXVIII

De vespertilione

Espertilio a tempore nomē sum
v psit. eo q̄ lucem fugiens circum
uolet in crepusculo vespertino p̄
cipiti motu attrito et tenuissimis bra/
chiorum membranis suspensa. ⁊ est ani
mal simile muri. non tam resonans vo
ce q̄ stridore. speciem simul volatilis et
quadrupedis habet. quod in alijs auibus
solet rarius inueniri. Hucusq̄ Isidor⁹.
Dicit etiam glo. super ysa. ij. q̄ vesperti/
liones lucem fugiunt. ceci eni sunt sicut
et talpe. puluerem lingunt. oleum de lam
padibus sugunt. in rimulis parietū se
abscondūt frigidissime sunt nature. Un
de sanguis vespertilionis linitus super
palpebras non sinit recrescere pilos. vt
dicit Constan. ⁊ hoc forsan est quia sua
frigiditate opilat poros. quibus opila/
tis non recrescunt pili.

Incipit liber XIII

De aqua et eius ornatu.

Escriptis
pprietatib⁹ ignis ⁊ aeris
restat vt de aquarū effe/
ctib⁹ quātū spectat ad h̄
opusculū nūc aliqua di/
camus. Dicitur aūt aqua quasi equa. q̄
nūq̄ quiescit a motu donec superficies
eius adequet. vt di. Isid. li. xij. Est itaq̄
elementū aqua s̄m ꝯstā. frigidū ⁊ humi
dū respectu terre subtile ⁊ pspicuū p/
prio termino nō ꝯtentū. defluere enim
aqua ad nihilū nisi alieno termio sistere
tur. Aque v̄o pprietatē describit basili⁹ ī
generali in exameron dicēs. Aqua inq̄t
inter oīa elemēta est vtilissimū. celū eni
tpat. terrā fecūdat. aerem suis vaporib⁹
incorpat ⁊ cōdensat. scandit in sublime
et celū sibi vendicat. Aque eni sunt om
niū nascētiū causa. quia fruges gignūt.
arbores ⁊ plantas pducūt. sordes deter
gunt. peccata diluūt. potum cunctis ani
mantib⁹ tribuūt. Est eni aqua terre con
iunctiua. penetratiua. repletiua. caloris
celestis nutritiua. omniū inferior tpa/
tiua nisi eni hec inferiora suis exalatio/
nibus temperaret. omnia in conflagra/
tionē vi caloris verterētur. Hec ab ani/
malib⁹ potata nutrimentū transducit in
carnis vegetationē. Hec piscib⁹ dat spi/
raculū. sicut aer animantib⁹ p̄bet vitam
et animationē. Hec sui diffusione per in
teriores ptes terre facit ptiū eius vnio
nem terra eni ꝓpter intensionē siccitatis
dissolueret in puluerē. nisi ps cuz parte
humorositate aquea vniret. Hec etiam
transiens p interiores meat⁹ terre a lo/
cis p que transit in colore ⁊ sapore reci/
pit īmutationē. ⁊ ideo nūc salsa nūc dul
cis apparet. nūc clara nūc turbida. nunc
grossa nunc subtilis. Caret eni aqua de/
terminata qualitate in colore ⁊ sapore.
vt sic esset omniū color ⁊ sapor suscepti/
ua facili⁹. Et ideo aqua quāto est i se pu
rior. tāto apparet obscurior. qn̄ ad ip̄ius
colorationē ip̄am solaris radi⁹ nō subin
trat. Hec mouet a fundo siue a centro
ad circūferentiaz. nec sistit donec equet
eius supficies s̄m eque distantiā a cen
tro terre. Hec insup lucem a radijs so/
lis susceptā reflectit in celestia ⁊ refun/
dit. Et ideo q̄ supficiē habet speculares
p actionē reflexi luminis rerū obiectar
imagines in se rep̄sentat ⁊ intuentiū fa
cies ad modum speculi manifestat. hec
etiā radios ipsi⁹ substantiā penetrantes

diffundit ꝛ in ampliorẽ latitudinẽ extẽ/
dit. ꝛ ideo res in se visas facit apparere
maiores ꝙ̃ sunt in seipsis. Has aque p
prietates generales ꝛ alias plures i exa
meron poteris inuenire. Aquaꝝ aũt mꝫ
tiplex est differẽtia. vt dicit idem. Alut
eni in aere ꝛoriginẽ sumit sicut est aqua
pluuialis. ꝛ hec qꝫ celestis terrenascenti
bus maxime est vtilis. aut de viscerib
terre scaturit. ꝛ erũpit. vt aqua fõtanea
ꝛ putealis aut terrã ꝓfluit vt fluuia/
lis. aut ozdem terre lateraliter circũit vt
mare occeanũ ꝛ mediterraneũ. qõ omni
um aquaꝝ matrix est ꝛ origo generalis.
vt dicit ꝓstan. Aqua igit pluuialis ex se
lucida est ꝛ clara subtilis leuis ꝛ sapida.
cuiꝰ claritas ostendit qꝫ ei nihil aliud ad
mixtũ sit. leuitas ꝙ̃ ꝛ sapiditas subtilẽ
eius demõstrat substãtiã. Inter omnes
aũt aquas melioꝛ est ad terre fecũdatõ
nem maxime qñ cadit cuꝫ tonitruo. suo
eni motu tonitrꝰ discutit vaporem. vnde
fit qꝫ aquã subtiliat ꝛ depurat. que vero
nũi est admixta. vel ex niue resoluta pe/
ioꝛ est ꝛ ieiunis nõ ꝙuenit. stomachũ ei
pcutit ꝛ contrahit. tussim gignit. dentes
stupefacit. vt dicit cõstan. De aquaꝝ au
tem differẽtijs quo ad earũ qualitates
diuersas ꝛ varias efficacias. ꝗre supra
li. vi. de potu aque. Ibi eni inuenies om
nia plane diffinita. Post aquã vero plu
ualẽ melioꝛ est fontana. ꝑcipue ꝙ̃ de pe/
tra viua effluit aut de fonte alto scatu/
rit ꝛ descẽdit. Fons eni est caput ꝛ origo
aque viue que manat ꝛ effluit cõtinue
de occultis ꝛ abditis terre venis. vñ fõs
quasi fouẽs aquas est dictꝰ siue fundens
vt dicit Ysido. Occultũ eni habet de ve/
nis terre egressum. ꝛ de ꝓfundis petrarũ
meatibꝫ consequit ortũ suũ. Est ei fons
siue aque multiplicatiuꝰ. suiq; ꝓmunica/
tiuus. nulli eni se occultat. ita pegrinis
sicut indigenis se cõmunicat. Item suꝛ
aliozũ est purgatiuꝰ. nam fontalis aqua
que effluit a solida petra limpida est et
fozdiũ maxime purgatiua. Item fons ẽ
renouatiuꝰ sui ꝛ aliozũ immutatiuꝰ. naꝫ
aquas suas cõtinue renouat ꝛ renoua/
tionis ꝛ immutationis beneficium cun/
ctis se in fontibꝫ immergentibꝫ admini
strat. vt dicit glosa sup psal. Item sitis est
mitigatiuꝰ ꝛ refrigeratiuꝰ. estuantes eni
ꝛ itinerantes refrigerat. ꝛ sitientibꝫ po/
tum cõgruũ administrat. Item locoꝝ si
bi adiacentiũ est fecundatiuꝰ. nam loca
fontibꝫ magis vicina solent esse magis
graminosa florida et etiã sepius ampli/
fructuosa. Item fons in medio sui ozt
vbi primo de terra erũpit est puluerũ ꝛ
arenarũ sibi obsistentiũ a se reiectiuus
nam vbi ebullit violentia sui motꝰ ptes
terrestres penetrat ꝛ diuidit ꝛ partem a
parte disgregat. Item fons ratõne sue
claritatis ꝛ trãsparẽtie specularis ẽ ꝛ fo
marũ sibi obiectarũ repsentatiuus. Et
ideo intuentiũ facies apparent in fonti/
bus ꝛ resultant. ꝛ tam rugarũ ꝙ̃ aliaruꝫ
macularũ deformitates se in aque fonta
ne transparẽtia manifestant. Item fons
est ꝑm qualitatẽ temporis hyemis. s. et
estatis sue qualitatis immutatiuꝰ. nam
ꝑm macro. in hyeme fons calescit ꝛ esti/
uali tempore refrigescit. Cuiꝰ ratio est.
quia calor in hyeme refugiens dominiũ
cõtrarij sui petit interiora fontiũ. ex cu/
ius ꝓsentia ꝛ cõculcatione cõtinua ozta
fontiũ calefiunt. In estate vero contin/
git ex causa cõtraria ecõuerso. nam ex do
minante caliditate in aera fugit frigidi
tas ad interiora meatuũ ꝛ venarũ fon/
tium. ꝛ ideo aque emanãtes tunc tempo
ris inueniunt frigidiores. Item fons ẽ
ꝑm situm sui originis aquarũ ad superio
ra emissiuus. ita eni alte in fistulis duci
tur sicut oꝛit. si eni in montis vertice sca
turit. ad eandem altitudinis qualitatẽ
in altitudine in alio monte cõduci ꝙ fi/
stulas cõsueuit: nec altius ꝙ violentiaꝫ
defaculi ducit ꝙ̃ in suo ozto primo erum
pere inuenit. Item fons ꝙ̃uis in suo oꝛ
tu fit puulus. tñ ꝓpter suã indeficientez
emanationẽ multoꝝ ꝛ magnoꝝ fluuiozũ
est originaliter causatiuꝰ. Nullus enim
est fluuius quin ab aliquo fonte occulto
vel manifesto oꝛiatur. vt dicit Ysidorus.
Item fons est aquarũ lacualiũ ꝛ alꝫ ꝙ̃/
scentiũ melioratiuꝰ ꝛ quasi viuificatiuꝰ.
quãdo enim fons est modicus vbi scatu
rit ꝛ transit per magnũ stagnũ. aquas ibi
stantes efficit saniores. ꝛ etiaꝫ pisces de

gentes reddit simpliciter meliores. Itē fons est a venis ⁊ meatibꝫ terre ꝑ quos transit caloris ⁊ vtutis ⁊ saporis recepti uus. vt dicit Isi. ⁊ ideo fontes nūc sunt calidi. nūc frigidi. nūc sulphurei ⁊c. ꝑm diuersas scꝫ qualitates terre ꝑ quā transit. vt dicit Isid. li. xij. Est fons in italia cui⁹ aqua sanare oculoꝝ vlcera cōsueuit Item est fons in africa cui⁹ aqua voces canoras facit. Itē fons est in boetia duplex. vn⁹ eni memoriā alter obliuionem inducit. Item in ethiopia est fons rubei coloris ex quo q̄ biberit statim limphaticus erit. Itez in sicilia sunt duo fontes quoꝝ vnus sterilē facit. alter sterilē fecūdat. Fons est in Idumea quaꝫ in anno mutans colorē. nam tribꝫ mensibꝫ videꝫ puluere⁹ ac si esset cū puluere mixtus tribus sanguine⁹. tribꝫ viridis ⁊ tribꝫ limpidus. hic fons ab incolis fons iob nuncupaꝫ. Itez fons est in syloe ad radices montis syon fluens. qui nō vniuersalibꝫ aquis. sed certis diebꝫ et horis ebullit. Itē in sardinia sunt fontes calidi q̄ oculis medenꝫ. fures arguūt nam cecitate eoꝝ facin⁹ detegiꝫ. Itē in egipto dicunt esse fontē in quo faces accēse extinguūtꝫ ⁊ extincte accēduntꝫ. Itē apud garamantes dicūt fontē esse ita gentē de die q̄ nō bibaꝫ. ⁊ ita ardentē de nocte q̄ nō tangatur. Hucusq̄ Isi. Ex quo ptz q̄ fons sapit naturā sui fundi. nam si dulcē ⁊ puruz habuerit fundū. ⁊ dulcis ⁊ pura erit aqua. ⁊ ecōuerso si sulphure⁹ fuerit fundus atq̄ limosus. sulphur aut limū sapit aqua. vnde si fons in suo ortu sit corruptus ⁊ viciosus. totū qd̄ inde effluxerit viciosum erit ⁊ corruptū.

Capitulum primū

De puteo

Puteus est lacus defossus a potu dictus. vt dicit Isidorus. de sudoribus eni terre ⁊ cataractis oriꝫ aque quia ruptis terre venulis inferioribus aqua quasi fumando euaporat. ex cuius euaporatione aqua putealis generatur vt dicit idem. Aqua vero putealis ꝑm cōstan. inter aquas est grossior ⁊ indigestibilior. tum propter terre salsuginē. tum etiam ꝓpter ipsius quietē ⁊ ꝓpter nimiā elongationē ab aere. Iuxta fluuios aūt aqua putealis defacili inuenitur ⁊ illius aque substantia cōplexioni aque fluuialis assimilaꝫ. quādo vero pute⁹ sit iuxta puteū. ille qui situaliter est profundior aquā vicini putei minus ꝓfundi attrahit ⁊ in se recolligere ꝯsueuit. a terra autem circūstante saporē attrahit. ⁊ iō nūc salsam nūc dulcē se ostendit. Itez aqua putealis frequēter corruptōez ꝯtrahit. quādo nō moueꝫ. ⁊ ideo vt depureꝫ ⁊ subtilietur necesse habet vt sepius moueaꝫ et hauriaꝫ. quanto aūt terre viue est vicinior. tanto aqua putealis frigidior et dulcior cōmuniter experiꝫ. Item in hyeme raro vel nunq̄ cōgelaꝫ. nam ꝑ ꝑsentiam aeris frigidi hyemali tpe calor frigori ꝯtrari⁹ ad interiora putei repelliꝫ. et ideo aqua ipsi⁹ ex vapore calido īmutata cōgelari nō ꝑmittiꝫ. īmo calidior in hyeme q̄ in estiuo tpe inueniꝫ. Item aqua putealis ꝓpter situm eius in ꝓfundo cū difficultate acquiriꝫ. ⁊ sine magno labore ⁊ artificio vix hauriꝫ.

Capitulū secūdū.

De fluuio

Fluuius a fluendo est dictus ꝑm Isido. enim fluuius est ꝑhennis fluxus. quia cōtinue fluit ⁊ nisi eius intercipiatur origo fluere nō desistit. Est igitur considerare in fluuio quo ad fluxum ꝑhennitatē. quo ad situm ꝓfunditatem. quo ad motū circularitatē. per longissima enim terraꝝ spacia currere fluuius consuenit. Item quo ad ortum siue suū originale principiū ⁊ finalem terminum amaritudinis qualitatez. omne eī flumen originaliter per occultos meatus in capitibus fontiū a mari exit ⁊ per manifestos transitus iterū in mare redit. vt dicit glosa super Eccs. primo vbi dicitur. Omnia flumina intrant mare ⁊c. vbi dicit hiero. Dicunt ꝑbi aq̄s dulces que mari influūt vel ardore solis cōsumi. vel salsuginis pabula esse maris. Sed noster eccliastes aquarū. scꝫ cōditor. dicit eas per occultas terre venas ad capita fontiū regredi ⁊ de matrice abys-

so in sua principia ebullire ⁊c. Item est considerare in flumine quo ad medium p gressus inter suum finem ⁊ principium dulcedinis saporositatē. nam aqua fluuialis in venis fontium per quas transit colatur, vbi a sua salsugine spoliata cōtrahit saporem potabilem ⁊ in dulcedinem cōmutat, vt dicit Jsido. Item quo ad aspectum specularē perspicuitatē. substantiā eni habet puram luci peruiā ⁊ ad modū speculi dyaphanā vnde rerum imagines obiectarū in fluminis supficie repsentātur. Item est considerare quo ad fluminis substantiā mūdiciam ⁊ puritatem. quo ad eius cursum velociem ⁊ precipitez velocitatem. quo ad impetus sui materiam virtuositatē. qua omnia obstacula ⁊ cunctos obices diruit. cuius rapacitati nihil finaliter resistit. sua eni impetuositate omnia in se proiecta vel secum rapit vel saltem ad ripam ducit. naues onustas suo impulsu agitat et impellit. totas etiam grauissimas celeriter p violentiam circūuoluit. sordes etiam in se proiectas recipit. sed motus sui impetu receptas dissipat ⁊ dissoluit. Fluminis enim est sui et locorū per que transit mūdificatiuus. ⁊ aquarū lacualiū et stagnorum per quas subintrat renouatiuus et a corruptione cōseruatiuus. piscium diuersi generis nutritiuus. ⁊ ferozis ⁊ mali saporis in piscibus lacualibus ⁊ paludestribus abstersiuus. ⁊ qualitatis eorum immutatiuus. habet etiam flumen siue fluuius quo ad effectū multiplicem vtilitatem humanis vsibus congruentem: nulli enim beneficiz suum denegat. sed omnibus quantū est de se. se cōmunicat vnde tam iumentis q̄ hominibus tam paruis q̄ maioribus equaliter administrat. sordes ⁊ immūdicias tam corporū q̄ vestium mūdificat. estuantes refrigerat. sitientes potu reficit ⁊ recreat. loca sibi adiacentia irrigat ⁊ fecundat. humoris sui effluentia radices et semina humectat ingrossat ⁊ impinguat. vt patet in egypto. vbi iacto semine in ortorum morez a nilo flumine, omnia campestria irrigant. vt dicit Rabanus super. xi. ca. veur. Terra tua nō est sicut terra egypti ⁊c. sua circūfluentia ciuitates ⁊ alia habitacula munit ⁊ fortificat. tam victualia q̄ mercimonia ad ciuitates referentes homines locupletat. arene accumulatione et terre limose compositione insulas formar. loca munitionib cōgrua coadaptat. De aqua vero fluuiali dicit Lonstan. q̄ illa est melior que tendit ad ortum solis. et que a latioribz montib ortum sumit. que vero tendit versus occidentem min⁹ est laudabilis. Dicit etiam q̄ flumina quanto sunt a ciuitatib⁹ remotiora tanto puriora sunt ⁊ nutriendis piscibus aptiora. Fluminib⁹ enim influit ciuitatū sordes ⁊ lauature balneorum luticq̄ effusiones ⁊ huiusmodi et q̄bus aqua fluuialis aliquādo contrahit corruptelam vt dicit idez. Aqua fluuialis est laudabilis cui⁹ fluxus est velox fortis currens super lapides paruos ⁊ fundum arenosum siue argillosum solidum sapidū ⁊ mundū. Nam ex qualitate terre per quā fluit colorem contrahit ⁊ saporem. ⁊ sm hoc variant fluuiorū tam nomina q̄ proprietates. vt dicit glosa super Beñ. ij. Quāuis eni flumina cōmunēa mari sortiant originem. a locis tamen q̄bus oriūtur ⁊ per que transeūt sicut colorem ꝯtrahūt ⁊ saporem sic ⁊ nomē. Quāuis eni multas aquas in se recipiat fluuius influentes. q̄diu tamen cognoscit primus ⁊ principalis alue⁹ nomen primū pdere non vefaciu cōsueuit. Aquas enim quas influendo recipit. re ⁊ nomine sibi incorporat atq̄ vnit. vnde fluui⁹ q̄uis sit paru⁹ et modicus quādo de primo fonte primo effluere incipit. quāto tamen a suo principio plus elongat per aquarū influentiā. tanto plus crescit vt ptz in danubio germanie fluuio. de quo dicit Jsido. libro. xiij. ca. penul. q̄ a germanicis montib ex parte occidētis oritur ex fonto paruo pergens contra orientem. lx. fluuios in se recipit. et. vij. ostijs in ponticū mare fluit. Utilis est autem omnis fluuius q̄diu riparū suarū terminos non excedit. Sed quādoq̄ ymbriū inundatōne seu niuiū resolutione terminos aluei sui egredit. tūc vicine re planicie vestruit sepius ⁊ submergit.

Sunt autem fluminum duo genera. vt dicit Ysido. li. xiij. ca. penul. Unū dicitur flumen viuū de quo virgili⁹. Donec me flumine viuo abluero ꝛc. Aliud est torrens aqua scilicet cū impetu veniens et recedens. dicitur autē torrens qꝫ pluuia crescit. siccitate vero torrescit. i. arescit. cui greci ab hyeme nomen dederūt quā do crescit. nos ab estate quando deficit ꝛ arescit. Est autē decursus torrentis impetuosus ꝛ fortis. ꝛ ideo quelibet sibi obuiantia diruit ꝛ cū impetu secum trahit. vbi autē fluit terram concauat ꝛ corrodit. ꝛ lapillos ac paleas coaceruās post se vestigia derelinquit. vias destruit. vicina mergit. in mare descendit.

Capitulū tertium

De amne

a Amnis dicitur fluuius nemore et frondibus redimitus siue circūseptus. vt dicit Ysido⁹. sic ex amenitate vocatus. iuxta quē abūdant herbe medicinales. volucres siluestres nidificant. In cuius decursu fere potus sumentes vel feruore estus se refrigerant ex cuius vicinitate ibi abūdant pascua et suū vigorem ꝛ virorem diutius retinent ꝛ reseruant. Sunt autē quedā flumina de quibus specialiter fit mentio in scriptura. sicut phison gyon tigris dolx eufrates iordanis ꝛc. Est autez phison ganges fluui⁹. vt dicit Ysido. li. xiij. a gāgaro rege dictus ganges. Dicit enim de paradiso circūit terraz eulath indie scz regionis. Et dicit phison. i. caterua. qꝫ decem in se recipit flumia. Interpretatur etiā mutatio oris. quia mutatur a facie quā habet i paradiso. Et hoc tribus modis sicut dicit magister in hysto. In colore. qꝫ alibi clarus. alibi obscur⁹. alibi turbidus. In quātitate qꝫ alibi paru⁹ alibi magn⁹ ꝛ diffusus. Et in sensu. quia alibi frigidus. alibi calidus. Dic fluui⁹ abundat arenulis aureis ꝛ gemmis pciosis. in cuius etiaz litoribus crescunt arbores et herbe medicinales.

Capitulum. IIII.

De gyon qui nilus dicitur

Jon qui et nilus est fluuius me
g sopotamie de paradiso exiēs. Et dicitur hiatus terre vel terreus quia turbidus est ꝛ limosus. Oritur autem non procul ab athlante ꝛ circūit terram ethiopie ꝛ descendit per egiptum et irrigat plana ei⁹. vnde dicit Hiero. super amos. viij. ibi defluet quasi riu⁹ egipti ꝛc. Nilus dispositione dei totam egiptum semel in anno irrigat cumulis arenarum claudentibꝰ ostia eius ne defluat in mare. post irrigationem autem solutis cumulis redit in alueum suum. et sic tandem mare ingrediens a mari absorbetur. Dic fluuius nutrit reptilia multū nociua ꝛ venenosa sicut cocodrillos ꝛ testiolam que dicitur enidros. de quo dicit Ysidor⁹ libro. xij. ca. ij. Enidros inqt est testiola ex eo nuncupata qꝫ in aquis versetur ꝛ maxime in nilo. que si inuenerit cocodrillū vermientem. volutat se in luto primo ꝛ intrat per os eius in ventrē et carpit omnia interiora eius ꝛ sic morit⁹. Dicit etiam glosa super. xxiij. ca. Ecci. ibi quasi gyon qui est nilus fluui⁹ turbulentus est ꝛ multū contrahit limi vnde limositatis ratione quā secum ducit terrā per quā transit frugiferaz ꝛ val de fertilem facit.

Capitulū quintū

De tigri

Jgris fluuius est mesopotamie
t de paradiso egrediens pergit contra assirios. vt dicit Ysidorus: qui post multos circūit⁹ intrat mare rubrum. Vocatur autem hoc nomine propter impetum et velocitatem ad instar tigris animalis nimio impetu percurrentis. Dicit autem Josephus qꝫ tigris oritur in armenia ex eodem fonte quo oritur eufrates. ꝛ vocatur diglath quod sonat acutum vel angustum. currit enī anguste et acute ad modum sagitte propē qō tigris lingua persica. id est. velox vel sagitta nūcupatur.

Capitulum sextū.

De eufrate

e Ufrates est fluuius mesopotamie de paradiso exiens copiosissimus in gemmis. qui per mediam babiloniam fluit. hic ab vbertate nomen accepit. nam hebraice eufrata frugifer dicitur ⁊ interp̄tatur. mesopotamiam autem ꝑfluit in quibusdā locis ⁊ rigat sicut nilus egiptū. Salustius autez autor certissimus asserit tigrim ⁊ eufratem de vno fonte manare in armenia. q̄ per diuersa loca exeunt spacio multorū miliū in medio derelicto. terra autē que ab ipsis ambitur mesopotamia dicitur. hucusq̄ Isido. li. xiij. ca. penul.

Capitulum VII

De dorice

d Orix est fluuius ſm glosa super Ecc̄i. xiiij. qui alio nomine dicit̄ arexis vel arapsis. amnis armenie q̄ oritur ex eodem monte cū eufrate sic dict⁹ eo q̄ rapacitate omnia ꝓsternit. vt dicit Isido. li. xiij. vnde cū alexander eum vellet transgredi ponte fabricato tanta violentia inundauit vt pontē dirueret. Hic breuibꝫ interuallis ab eufratis ortu caput tollit. ac deinde in caspiū mare fluit vt dicit Isido. ibidem. Dorix aūt dicit̄ a grecis a parte terre ipsoꝝ. nam illa patria vbi fluit lingua ipsoꝝ dorica vocat̄. vt dicit glosa sup̄ Ecc̄i. xxiiij. Hic fluuius quasi quoddam brachiū videt̄ esse tigris vel eufratis vel vtriusq̄ cum ex eodem fonte in armenia oriat̄. ꝓpter quod dicit̄ abūdare gemmis ⁊ herbis aromaticis quarū vsus cōuenit medicine. dorix aūt medicamentū generationis interp̄tatur. mediāte itaq̄ tigri vel eufrate exire de paradiso dicit̄ ⁊ ꝓdire.

Capitulū octauū.

De Iordane

i Ordanis iudee fluuius a duobus fontibus quoꝝ vnus ior alter dan vocatur. iordanis nominat⁹ est. vt dicit Isidor⁹ libro. xiij. nascitur autez sub libano monte diuidens arabiam ⁊ iudeam qui ꝑ multos circūitus iuxta hiericho in mare mortuū influit. qd̄ ip̄m absorbet penitus ⁊ consumit. Hic fluui⁹ tempore messis triticee que solet in palestina vernali tempore iam maturescere consueuit plus solito abundare quod accidit ex ymbris serotini inundatione et ex niuium resolutione sicut dicitur in historijs ⁊ in glosa super Josue. iij. dicit̄ Iordanis ripas aluei sui tempore messis impleuerat ⁊c. Et ecc̄i. xxiiij. fere dicitur idem. Hic fluuius est in multis ꝑuilegiatus. Primo quia regionē fideliū iudeoruz a regione incredulorū. iudeam scilicet ab arabia sep̄auit. Secūdo. qꝛ coram filijs israel se aperuit ⁊ eis ad terram ꝓmissionis transitū p̄bens. in arche domini ⁊ populi p̄sentia se diuisit. vt dicitur Josue. iij. Tercio. quia leprā naaman syri abluit ⁊ mūdauit. iiij. Regū. v. Quarto. quia ꝑ sui diffusionē sanctitati helye ⁊ helysei testimoniū ꝑhibuit. qꝛ vtriusq̄ imperio obediuit. vt ptz. iij. Regū. ij. Quinto. quia ferrū contra naturā aliarum aquarū non abscondit in fundo. imo vsq̄ ad suā sup̄ficiem illud remittens ꝓphete qui ꝑdiderat ipsum vt reciperet eleuauit. vt legitur. iiij. Regū. vi. ca. Sexto. quia ex contactu mūdissime carnis domini sāctificari meruit. quo mediante domin⁹ vim regeneratiuā aquis contulit ⁊ humane salutis sacramentuz in aqua fieri ordinauit. vt patet Luc. ij. Septimo. quia in iordane Johannes bapti. et celos apertos videre et vocem patris audire meruit. quādo totius trinitatis mysteriū in baptizando dominū intellexit. Sunt ⁊ alia flumina que nominātur in scriptura. sicut sunt abana ⁊ pharphar que sunt fluuij syrie fluentes iuxta damascenū. quorum subductione orti damasceni irrigantur et multiplici genere herbarum ⁊ arborum ac fructuuz multiplicatione fecundantur. de his dicitur. iiij. Regū. v.

Capitulum. IX.

De gazan

g Azan est fluuius medorum. qui alio nomine dicit̄ ydapses. qui a quodam rege medorū sic vocat⁹ est. oritur autem in oriente ⁊ rubro mari excipit̄. in vinculis aūt syris super hunc

fluuium due tribus ⁊ dimidia. que a sal
manassar rege assyriorũ captiue in assy-
rios sunt deducte ꝑmanere exules sunt
coacte. vt patet. iiij. Regum. xviij. sicut
due tribꝰ captiuate a nabuchodonosor
super fluuiũ chobar in babiloniam fue-
runt multis temporibꝰ collocate. vt pa-
tet in Ezech. primo. Est autem chobar
fluuius babilonicꝰ per paludes babilo-
nie se diffundens a tigri vel eufrate or-
tum ducens ac in vnum ipsorũ iterũ re
diens siue cadens. vt dicit Hiero. super
Ezech. Fluuiꝰ autem chobar parte sui li
toris abũdat salicibꝰ ⁊ carectis. sicut di-
cit glosa super locũ illũ. Isa. xviij. vltra
torrentem salicis duceris. hunc torren-
tem vocat babilonie flumen super quod
residens populꝰ dei non resultat. immo
plorat. sicut scriptũ est super flumina ba
bilonis ⁊c. Sunt et alia flumina multuꝫ
famosa. sed de illis hic tacemꝰ. qꝛ de eis
mentionẽ in biblia nõ habemꝰ.

Capitulum. X.

De lacu in generali

Lacus est latentium aquaruꝫ re-
ceptaculum in quo aqua retine-
tur. nec fluctibus admiscetur. vt dicit
Isidorꝰ libro. xiij. quod greci limũ. id est
stagnũ vocant. nam fontes labunt̃ in flu
mina. flumina vero in freta discurrunt.
lacus autem stat in loco nec fluit. ⁊ ideo
dictus est lacus quasi aque locus. vt di-
cit Isido. aquas enĩ quas scaturiẽdo vel
influendo recipit al's non transfundit.
Pisces aũt lacuales. vt dicit Con stan.
minus sunt laudabiles q̃ꝫ fluuiales. naꝫ
sua limositate pisces quos nutrit quasi
limũ sapientes reddit. herbas sup̃fluas
gignit in quibꝰ ranas ⁊ vermiculos mul
tos nutrit. aqua fluens lacus subintrãs
et influens. ipsorum aquas recentiores
efficit ⁊ ipsas a corruptione custodit. ex
nimia vero aquarũ receptione frequen-
ter ripa stagni rumpit̃ ⁊ quicq̃d diutius
intus nutrituꝫ est subito inanit̃. Aqua
autez lacualis ceteris est grossior ⁊ aq̃s
fluuialibus ad potandũ minus laudabi
lis experitur. nam talis potus sepe assum
ptus multas generat in corpore passio-
nes. vt patet supra li. v. de aque potu. cõ-
trahit autem aqua lacualis diuersas ꝟ-
tutes ex fundo ⁊ situ vbi retolligitur. si-
cut exemplificat Isido. li. xiij. ca. iij. de
diuersitate aquarum dicens. In ethio
pia inquit lacus est quo perfusa corpora
velut oleo nitescunt. Etiam lacus est in
africa que canoras facit voces. Item in
italia est lacus qui bibentibꝰ aquã ipsi-
tedium vini facit. in reatinis paludibꝰ
iumentorũ vngulas indurari dicũtur.
Item in assaltico lacu iudee nihil viuũ
habens animam mergi potest. In indis
sydẽ est stagnum in quo nihil natat sed
omnia submerguntur. In tragoditide ẽ
lacus in die ter amarus et totiens dul-
cis. Hec omnia recitat Isido. in li. ⁊ ca.
supradicto. Hec autem ⁊ alie cõsimiles
aquarum putealiũ ⁊ lacualium diuersi-
tates accidunt ex varia qualitate venarũ
terre per quas transeunt tales aque. vel
a natura et dispositione fundi vbi aque
huiusmodi recolligũtur.

Capitulum. XI.

De lacu asphalti

Lacus asphalti mare mortuũ nũ-
cupatur. mare propter eius ma
gnitudinem ⁊ profunditatem. mortuuꝫ
quia nihil gignit viuũ. nihil enĩ recipit
ex genere viuentiũ. vnde nec pisces ha
bet nec volucres. sed quecũq̃ꝫ viuentia
mergendo temptaueris quacunq̃ꝫ arte
statim resiliunt. ⁊ q̃uis vehementer illi
sa. confestim excutiũtur. sed neq̃ꝫ a ven
tis mouet̃ bitumine turbinis ventis resi
stente quo omnis aqua stagnat̃. neq̃ꝫ na
uigatõnis patiẽs est. omnia aũt vita ca
rentia in ꝓfundũ mergunt̃ neq̃ꝫ materi
am aliquã sustinet nisi que bitumie illu
stratur. extinctã lucernã in eo submergi
accensam vero sup̃nature dicũt. hic locꝰ
alphalti. i. bituminis vocat̃ siue mare sa
linarũ. ⁊ est in iudea inter hiericho ⁊ za
cham. longitudo eiꝰ vsq̃ꝫ ad zoroas ara
bie dirigit̃ stadijs septingẽtis ⁊. lxxx. lati
tudo eiꝰ stadijs centũ. vel vsq̃ꝫ ad vicinia
zodomoꝝ. Hucusq̃ꝫ Isi. li. xiij. i ca. de la
cis ⁊ stagnis. In historijs di. mgr̃ ca. de
subuersione zodomoꝝ in fine. Hic lacus

nigras glebas bituminis euomit. ꝛ ideo lacus asphaltides dicit. in cuꝰ ripa poma in arboribꝫ nata vsqꝫ ad maturitatez coloris sunt viridis. que si matura inci/das faullas intus inuenies. vnde ait Josephus. faulla terre sodomorum fi/rem habet. simile dicit in glosa sup secũ/dam petri. ij. ca. super locũ illũ. ciuitates sodomorũ in cinerẽ redigens ⁊c. serua/re adhuc voluit dominꝰ regionẽ contra/positam speciez pristine pene. nascunt ibi/poma pulcerrima que ex se cupiditatem edendi spectantibꝫ generant. que si car/pas fatiscũt ꝛ resoluũtur in cinerem. fu/mũqꝫ excitãt quasi adhuc ardeãt.

Capitulum.xii.

De lacu tyberiadis

l Lacus tyberiadis ab opido tyberiadis est vocatus quod quõdã herodes in honorem tyberij cesaris con/didit. Est autem stagnũ maximum siue lacus omnibus lacubus in iudea salubri/or ꝛ ad sanitatem corporũ efficacior. Cir/cuit autem stadia centum. lx. vt di. Jsi. libro. xiij.

Capitulum.xiii.

De stagno genesar

s Stagnum genesar vt dicit ibidẽ est lacus amplissimꝰ in iudea. q̃ longitudine. cl. stadijs extendit. latitu/dine. lx. diffundit. aquis crispantibꝰ au/ra non ventis. sed ex ipso sibi creans. vn/de ⁊ genesar dicit greco vocabulo quasi generans sibi auram. venitqꝫ p diffusio/nes spacia lacus frequentibꝫ auris spirã/tibus agitatur. vnde purior est haustꝰ eius et dulcior ac abilior ad potandum. Hucusqꝫ Jsido. Propter magnitudinẽ vero eius sepe in euangelio mare vocat. non quia sit mare. sed potius est quedaꝫ magna inundatio refluxio. vt dicit glosa super Johan. ca. vi. Consuetudo est au/tem hebreorũ omnẽ talem aquarũ con/gregationem vocare mare. et ideo sepe maris nomine nũcupatur.

Capitulum.xiiii

De piscina

p Jscina est aqua ad nutriendum pisces collecta. cuius per antiqua/sim aquarum collectio non ha/bens pisces piscina sepius nominetur. vt dicit Jsidorus. Ad bonitatem autem piscine exigitur fundi soliditas aque in/fluentis puritas ꝛ influentie continui/tas. vbi enim fundus est limosus et pa/ludosus. pisces saporosi nullatenus nu/triuntur. vbi etiaꝫ recens aqua nõ fluit aque stantes ꝛ non mote facili corrũ/puntur. et ideo ad piscine renouationẽ per canalas et fistulas aque dulces et re/centes inducũtur vallibus ꝛ aggeribus ne influentes aque effluant piscinarum termini minuuntur. De piscinis etiam riuuli ad ortorum irrigationem deducũ/tur herbe ꝛ arbores iuxta piscinas site ma/gis virentes ꝛ fructifere inueniunt.

Capitulum xv

De riuo

r Riuus a rigãdo est dictus. vt di/cit Jsidor. nam a fonte vel a ri/uo fluuius ducitur vt inde ortus irrige/tur. naturam enim ꝛ effectum sui originis sapit riuus. a fontali origine mediante riuo procedit fluuius siue lacus. vt di/cit Aluicẽ. Est autem riuus immũdicia/rum purgatiuus. terre fecũdatiuus. po/tus animalibus et auibus ministratiuꝰ virorus et pulcritudinis in herbis et flo/ribus conseruatiuus. lapillorum et are/nularum attractiuus.

Capitulum.xvi

De fluctu

f Luctus a flatu est dictus. vento/rum enim impulsu aque agitate fluctuant. quaꝫ eminẽs liquor q̃ semper in motu est vocat vnda. Et est vnda ab eũdo dicta. eo q̃ continua agitatõe mota nunqꝫ quiescit. vt dicit Jsiõ. li. xiij. fluctꝰ autem mutuo se collidũt. vt nũc sursum nunc deorsum mutuo se agitent ꝛ impel/lant. ꝛ ex frequenti allisione mutuo spu/mã ex se gignũt. arenulas ꝛ varias fun/di particulas secũ admiscẽdo sursuꝫ ferũt pisces allidũt ꝛ ex motus sui impetu me/liores reddũt. ex ventosi aeris subintra/

tione fluct⁹ intumescũt. ⁊ ꝟm vẽti impe/
tum nũc ascendũt nũc descendũt. ex con
cussione mutua aerẽ concitãt ⁊ ventum
gignũt. naues eleuãt ⁊ ad ripas depri/
mũt ⁊ litora se cũ strepitu ꝯstringunt. sp
sunt ĩ motu ⁊ q̃escere nõ pñt aut eĩ penit⁹
deficiũt aut vndiq̃ se agitãt ⁊ diffũdũt.

Capitulũ. XVII

De gurgite

g Urges est in flumine locus alt⁹
siue profundus. a gutture gur/
ges est dictus. vt dicit Isido. eo q̃ aq̃s
influentes absorbeat ⁊ absorptas itera/
to reuomat ⁊ remittat. vnde ꝓpter sui ꝓ
funditatẽ motu circulari ⁊ reflexo circũ
fertur. propter qđ natãtes de facili ĩ gur/
gite ꝑiclitant. In gurgite etiam pisces
maxime se occultant ⁊ vix q̃diu gurgitẽ
non exeunt capiũtur.

Capitulũ. XVIII.

De tramite

t Rames est prim⁹ aque seu flumi
nis decursus ⁊ exitus ꝯtinuus a
fonte exiens ac meat⁹ sui alueũ non reli
quens. a fonte enĩ effluere incipit. ⁊ quo
usq̃ mare intrauerit infra aluei sui limi
tes cõtinue fluere nõ desistit. fundũ suũ
cõcauat ⁊ cõsumit. nauigio maxime con
uenit pisces maiores nutrit. q̃ recentio
rem aquã ⁊ fundũ puriorẽ habere gene/
raliter cõsueuit. cuꝫ maiori impetu fluit
q̃ aliqua alia pars aque. ⁊ ideo naues at
q̃ lignorũ strues celerius secum trahit.
et ideo trames dicitur a traho is. vel trãs
mitto tis. quia omnia imposita trahit ce
lerrime et transmittit. quanto enĩ aque
cursus in suo tramite est recentior tan/
to est velocior. et omnia velocius secum
ducit siue trahit.

Capitulum. XIX.

De alluuione

a Lluuio alluuionis ⁊ hec alluuies
dicitur latens ⁊ lenta aquarum
inundantia. ab alluendo vel abluendo
dicta. abluit enim terram per quã trãsit
et abluendo consumit. vnde sub terra/
nea riparũ consumptio ex aqua facta al
luuio dicitur Job. xiiij. alluuione pau/
latim terra cõsumit⁹ ⁊c. quãto autem per
absconditas riparũ concauitates melio
ri fluxu se diffundit. tanto periculosius
litoris soliditatẽ dissipat ⁊ dissoluit. nã
ripe supficies exterius solida creditur.
quia eius consumptio interior nõ vide
tur. sed ideo pes calcantis ripam facili⁹
labit⁹. q̃ cõsumpta interiori soliditate
latẽs vacuitas nõ cauet⁹. vt dicit ceñ.

Capitulum. XX

De abysso

a Byssus est aquarũ profunditas
impenetrabilis. a qua fontes et
flumina oriuntur. omnes enim aque de
abysso exeunt ⁊ ꝑ occultas venas ad ma
tricem abyssum reuertũtur. vt dicit Isi
dorus li. xiij. vnde dicitur abyssus quasi
abuisus. quia eius ꝓfunditas videri nõ
potest. vel dicitur abyssus quasi sine bys/
so id est sine candore. quia propter ni/
miam distantiam a fonte luminis lucis
pulcritudine caret et decore. vt dicit Jo
hannes damascen⁹ Abyssus nihil aliud
est q̃ aqua multa cuius finis est incom/
prehẽsibilis et inuisibilis. quia ad eius
terminũ lucis diffusio non attingit. vel
dicitur abyssus quasi sine base. quia ei⁹
fundamentũ ⁊ sustentatio sensu non vi
detur. Et ideo primordialis materia q̃
in principio nõ erat forma determinate
distincta. abyssus ab Augustino est vo/
cata. propter quod dicitur in libro con
fessionum. xij. Abyssus est corporale il/
lud quod fecit deus vt esset materia cor/
porearũ rerum informis sine ordine ⁊ si
ne luce vnde abyssus idem est quod pri/
ma materia. Ut dicit Augustinus in li
bro đ simbolis. Terre inquit ⁊ abyssi no
mine materiam nũcupauit que de nihi
lo facta est vt ordinatissimo dei munere
primo capax formarum fieret. et dein/
de formarentur quecunq̃ sunt formata.
vnde eadem materia aqua est dicta. tuꝫ
quia fluida. tum etiam quia omnis for/
me est susceptiua. Unde dicebatur ter/
ra propter naturalem stabilitatẽ vel so/
liditatem scđm quam erat generationi
et corruptioni subiecta. Abyssus ꝓpter

informitatē quia nulla erat forma disti
cta. dicebatur ⁊ aqua ꝓpter formationis
possibilitatē ſm quā erat omnis forme ⁊
qualitatis potētialiter receptiua. vt di
cit Augus. Abyssus itaq; ex se habet ob/
scuritatem. profunditatē omnium aqua
rum ⁊ fluuiorum capacitatem insatiabi
litatem. quia nunq̄ tot aquas recipit
quin plures recipere possit. inscruta bi/
litatem. inexhaustibilitatem. cōmuni/
cabilitatem.

Capitulum. XXI.

De mari

Mare est aquarum collectio tam
dulcium q̄ salsarum. vt di. Isi/
dorus libro. xiij. proprie autē di
citur mare. eo ꝙ aque eius sunt amare.
vt dicitur ibidem. Et sequitur. vocatur
autem mare equor ab equalitate. eo ꝙ
equaliter sursum est. Quāuis enī aque
maris fluctuantes velut montes erigan
tur. sedatis tamen tempestatibꝫ iterum
adequantur. vt dicit idem. Idem autez
dicitur pelagus quasi pellens vndas. qꝛ
in mari fit vndarū et procellarū motus
cōtinuus et impulsus. Mare autem vt
dicit idem ibidem. q̄uis omniū fontiū
se recipiat aquas ⁊ flumina. ex tanto ta/
men aquarū concursu nō suscipit incre/
mentuz. quod accidit ex hoc. vel quia eiꝰ
magnitudo influentes vndas non sen/
tiat. vel quia amara vnda fluentiū con/
sumat. vel quia ipse nubes multā aquosi
tatem ad se attrahunt. siue ꝙ illas aufe
rant partim venti partim sol exiccet. seu
quia aque dulces ꝑ occulta quedā fora/
mina ꝑcolate redeant ad capita fluuiorꝫ
⁊ fontiuz reuolute. Hucusq; Isi. li. xiij.
Scdm ambro. aūt et basiliū in exame/
ron. mare est aquarū aggregatio multi/
plicata ꝑ diuersa loca ⁊ noīa. sed tamen
ꝯtinuatione vna semꝑ mota vaga sono
ra spumosa in fluxu ⁊ refluxu lune natu
ram imitans. cuiꝰ virtute ⁊ influētia co/
hibet. Est aūt mare caput ⁊ hospitiū flu/
uiorū. fons ymbriū. quo sibi discrepan/
tes populi copulant. subsidiū in necessi/
tatibꝫ. refugiū in periculis. itineris com
pendiū laborantis lucrū. De mari etiam
dicit Aresto. in li. methoꝝ. omniū aqua
rū mare est principiū ⁊ origo. ⁊ est aqua
rum quies. ⁊ diuidit in reliqua maria.
Causa aūt propter quā fit in mari salse
do ⁊ amaritudo est. qꝛ duo sunt vapores
humidus vapor ⁊ siccus. subtilis ⁊ aquo
sus. resoluit pars subtilior per motū so/
lis ⁊ remanet grossior. ⁊ calore solis cum
calefacit efficitur salsum qd̄ remanet et
amarum. vt sudor ⁊ vrina ex adustione.
Fit enī res amara quādo remanēt par
tes terrestres aduste aqueis ⁊ insipidis
partibꝫ cōsumptis. ⁊ de amaritudine ꝑ
adustionis intensionē fit salsedo. vt pa
tet in cinere ī quo aqua colata sentitur
salsa. Item aresto. in eodem. Aqua ma
ris salsa grauior est aqua dulci. quia hec
grossior. illa vero subtilior. cuiꝰ signū est.
quia ouum natat in aqua salsa ⁊ non in
dulci. ⁊ ꝓfundius submergitur nauis ca
dens in aqua dulci q̄ in salsa. Et ideo ī
mari mortuo non mergit animal nec ge
nerat. quia vincit in eo siccitas. Itez in
li. de animalibꝫ. In mari est aqua et pōt
ab eo extrahi salsedo. quoniā si homo ac
ciperet vas terreuz nouū crudum ⁊ clau
serit eiꝰ orificiū ⁊ inijceret ipsum vacuū
in mari per diem et noctem. intrabit in
ipsum aqua dulcis. Item idem in libro
methoꝝ. Aque dulces eleuant propter
leuitutē suā sursum. ⁊ aque salse descen/
dunt propter grauitatē suā deorsuz. ⁊ qd̄
salsum est remanet in terra et dulce eua
porat. Item idē libro de elementis. Ma
re in actionibꝫ suis imitat naturā lune.
qd̄ patet. quia quandocūq; luna orit in
aliqua hora diei vel noctis. tunc flumen
ingrediēs mare in illa regione in q̄ orit
luna extēdit ipm mare ita ꝙ aqua illius
fluminis redit ad partē loci a quo cucur
rit ac si esset ꝑ violentiā repcussa. ⁊ cum
est luna in cardine inferiori. incipit aq̄
diminui sicut quādo luna vult oriri aq̄
incipit augmētari. vnde sicut ferrū seq̄
tur adamantē. ita mare cursum lune se
quit ⁊ virtutē. quere supra li. viij. in ca.
de luna. Itē inspissat quoq; mare pꝰ ascē
sum stelle q̄ vocat canicula. ⁊ mutat colo
rem ⁊ efficitur nūc viride nūc ceruleum
nūc turbiduz nūc clarū. Item macro. in

libro ciceronis. Occeanus in incremē/
to lune ordinem istū tenet. Nam primo
die crescentis lune fit copiosior solito.
quia tunc mare plenū est in summo. de/
inde minuit secūdo. ⁊ sic descendēdo mi/
nuitur vsq; ad diem septimū. ⁊ tunc est
maxime in vltimo defectu. Incipit autē
paulatim crescere iterū vsq; ad diem se
ptimū. Die itaq; quo luna est. xiiij. quā
do totaliter est plena. est iterato mare in
suo augmento summo ⁊ iterū incipit mi
nui per dies septem alios. Ita quādo lu
na est. xxi. est iterū in suo mimo. Et cre
scendo incipit ascendere per septē alios
dies ita q̄ quādo luna est. xxviij. tūc ite/
rū est in suo summo. Et sic semp mare q̄
tuor recipit immutatōnes quolibet mē
se. duas scz crescēdo. ⁊ duas in decrescen
do ꝑm augmentū vel decrementū ipsi⁹ lu/
ne. Semp itaq; est mare in suo augmē
to ⁊ vigore quādo luna plena est lumine
vel versus celū vt in nouilunio. vel v̄sus
terrā vt in plenilunio fieri consueuit. et
quanto luna in susceptione siue in amis
sione luminis sui plus proficit vel defi/
cit tanto mare crescit amplius aut decre
scit. Item mare ꝑm Aresto. in li. vegeta
bilium. fundū ⁊ litus habet durum. soli/
dum ⁊ arenosum ⁊ signum huius q̄ mare
sit salsum super arenas est. quia obtinue
rūt in eo partes terree sicce quia sunt sal
se. ⁊ existentia aque diuisit lutū per par/
tes suas. ⁊ ideo terra mari propinq̄ are
nosa est. Inter partes vero eius areno/
sas diuersi lapides et gemme mire vir/
tutis procreant. ⁊ arenarū attritu polite
per vndarū maris motū ad litora iactā
tur. Preter istas autē maris ꝓprietates
sunt quedā alie cōmunes ⁊ omnibꝫ fere
note. quas tamē ꝓpter simplices bonū pu
taui hic apponere vt materiā habeāt ali
qua mystica ꝑ earꝫ similitudinē simplici
bus suadere Est itaq; mare suiipsi⁹ pur
gatiuū. oīa enī cadauera ⁊ immūda a se
reijcit. ⁊ oīa immūda ⁊ mortua discutit
per mot⁹ violentiā expellit. vt dicit greg.
Itez mare est ꝑocultissimas venas sui
abyssi diffusiuū. ⁊ tam fontibꝫ q̄ flumi/
nibꝫ materiā sui flux⁹ ꝯtinue mīstratiuū
vt dicit Hiero. sup Eccl. Itez mare est
aīantiū ⁊ monstroꝝ multiplicis forme ꝓ
ductiuū. mare enī lōge plura ꝓducit mō
stra ⁊ mira q̄ facit ipsa terra. sicut dicit
Raban⁹ sup Ecc. xliij. ibi. Illic p̄clara ⁊
mirabilia opa ⁊ varia bestiarū ⁊c. Et in
ps. Illic reptilia quoꝝ nō est numerus.
Ite q̄uis mare substantialit sit molle ⁊
liquidū. durissimarū tñ rerū tam anima
tarū q̄ inanimatarē generatiuū. vt pa
tet in ꝯchilibꝫ ⁊ piscibꝫ dure teste. ⁊ in la
pidibꝫ ⁊ gēmis quas emittit. Itē mare
q̄uis in se nō sit potabile vel delectabi/
le quātū ad gustū. est tamē vtile quo ad
effectū. Multarū enī infirmitatū est cu
ratiuū. sanat enī ydropicos vlcerosos et
alios scabiosos. vt dicit Constan. ⁊ mul
tos alios curat. Item mare q̄uis ex se
sit salsum ⁊ amarū. per dulcedinē tamen
venarū terre per quas transit est sui sapo
ris immutatiuū. dulcedinē enī quādam
cōtrahit ex colatione terre per quā tran
sit. vt dicit macro. ⁊ Aresto. Item mare
quātūcūq; sit insipidū aut amarū. pisci/
um tamen dulciū est nutritiuū. latentē
enim habet dulcedinē quā sugentes pi/
sces contrahūt nutrimentū congruū et
saporem. vt dicit Ambro. Itē mare mo/
bile est ⁊ inquietū ⁊ ex suo motu est sue
substātie a corruptionis ꝑiculo ꝯserua
tiuū. quia ex cōtinuatōne mot⁹ subtilia
tur. ⁊ sic ne putrescat a corruptibili vicō
ꝯseruat. Item cū sit liquidū ⁊ male ter/
minabile. tñ per seip̄m sistitur ⁊ non per
aliū ꝓpter quod vltra litorū suorū termi
nos nō est defacili ꝓcessiuū. sicut dicitur
prouerb. viij. Hiere. v. Job. xxxviij. Itē
salsedine ⁊ amaritudine sua est dulcedi
nis fontiū ⁊ aliarū aquarū influentium
absorptiuū. tanto enī reputat aqua flu/
ens dulcior, quāto pl⁹ a maris introitu
elongat. Item ex collisione ⁊ mutua re/
uerberatione suorū brachioꝝ quibꝫ cin/
git terrā est ventoꝝ cōtrarioꝝ generati/
uū. vt dicit Beda. Item incōsuetis ma
re maxime est nociuū. est enī timoris in
cussiuū. ⁊ doloris capitis generatiuū vo
mitus ⁊ nausee ꝓuocatiuū. appetit⁹ cibi
⁊ pot⁹ ablatiuū. Itē ex vaporatione fumo
sitatum quas emittit est nebule ⁊ nubi/
um generatiuū. caliginis ⁊ obscuritatē in

aere inductiuū. ꝛ radioꝝ solis incepti/
uū. calcoris solaris repſſiuū. Item colo/
rem ꝓpriū nō habens. ꝓ qualitate vento
rū est sui coloris mutatiuū. nam mō fla
uū est. mō lutulentū. mō atruꝫ. vt dicit
Ysi. li. xvij. Itē mare multoꝝ piculoꝝ est
in se ꝓtentiuū. modico ei flatu vēti red/
ditur tempestuosuꝫ ꝓcelloſuꝫ feruidū et
tumultuosum. Et ideo mare fretū ꝺr vt
dicit Ysi. scꝫ feruidū habens motū. vtꝫ i
mari siculo. in quo ꝓpter maris feruoꝝ
strepitū facientē scilla ꝛ caribdis esse di
cunt. que sunt duo loca piculoſa in qbꝫ
multe naues facilime piclitant. Est aūt
scilla ingens saxū in mari eminēs mul/
tis pēs pmūctoria siue capita ad q̄ colli
si fluct⁹ ꝺr endū strepitū faciūt cui na/
ues aliquo casu impingētes a naufragio
nō euadūt. Caribdis ꝺo est dicta. eo q̄
gurgitib⁹ occultis naues ꝺrbeat. Est ei
ibi mare voraginoſuꝫ ꝛ q̄si reflexū in se
ꝺrtuoſuꝫ ꝛ ideo naues ibi transeūtes si
bi attrahit ꝛ in se vēglutit. ac deinde mer
git. ter in die fluct⁹ erigit ꝛ ter absꝺrbet.
nam aq̄s accipit vt euomat. iterato vo/
mit ꝛ sursum accipiat. vt ꝺi. Ysi. li. xvij
in ca. de estib⁹ maris ꝛ fretis. Itē aliud
notabile piculū occurrit in mari. s. ineq̄
litas fundi. q̄n in aliquo loco aq̄ est ꝓfū
dissima. ꝛ statim iuxta illū locū vix ē va
doſa. ꝛ hoc piculū sirtis vocatur. eo q̄ ibi
arene in cumulos ꝛgunt. Sirtis ei gre/
ce idē est qꝺ tractꝰ. Et ꝺi. papias q̄ tales
sirtes sunt i mari egiptiaco ꝛ ei admisce
tur. Ex quo patet q̄ piculoſus ē maris
trāsitꝰ tū ꝓpter latētes scopulos. tū etiaꝫ
ꝓpter arenaꝝ cumulos sub aq̄ ꝓiter adu
natos. qꝫ in talib⁹ locis naues citissime
ꝛfrungunt. Itē aliud piculū ꝺr bithalaſ
sum. q̄n scꝫ nauis onusta impingit in fun
dū multū bituminoſuꝫ ꝛ limoſuꝫ. qꝫ ꝓpter li
mi tenacitatē nō pōt se eximere aut exi
re. vñ ꝺi. hugo q̄ bithalaſſum ē vestigiū
limo impſſum. Glo. tñ sup act. xxvij. diē
q̄ bithalaſſum ē ꝛcursus duoꝝ marium
Magister ꝺo in hysto. dicit q̄ bithalaſ/
sum ꝺr lingua terre i mari ꝓtensa. hinc
ꝛ inde mari circūdata. Et ꝺr bithalaſſū
q̄si mare bificū terre interiectu diuisū.
thalaſſium enī grece mare sonat. Q̄n q̄
in bithalaſſuꝫ offendit nauis manet im
mobilis ꝓra. sed pupis frangit retro
maris impetu supueniētis sicut dicit ma/
gister ibidē. Itē trāsfretātes genera' it
patiunt piculū aut rōne maris aut rōne
aeris aut rōne nauis. naꝫ si mare fuerit
scopuloſum vndiq̄ rupib⁹ ꝛ saxis impe
ditū. nō sine ꝑiculo ꝓtranſit. aut si fun
dū habuerit ineq̄le nūc cumulis areno
sis eleuatū. nunc vero ad modū voragi/
nis ꝛpſſum et ꝓfundatū. ꝛfacili trāsit⁹
impedit. sed ꝛ q̄liꝫ mare in sua supficie
subintrātib⁹ ventis efficit nimis tumi/
dū ꝛ vndis sese allidentib⁹ ꝛ mutuo se cō
curientib⁹ fit nimiū ꝓcelloſum. Nauis
fluctib⁹ ascēdentib⁹ ꝛ descēdentib⁹ picu
loſe exponit. qꝫ sepe aut cōcutit aut a ꝓ/
cellis cōtrarijs operit. Item accidit pi/
culū ex aura turbulēta. nam tpe tēpestuo
ſo ꝛ obscuro ꝛ nebuloſo mari se cōmitte
re ſolet esse plurimū piculoſum potiſſi/
me quādo nauis ꝓceps ferꝛ in piculum
et ꝑiculū non videtur. maxime aūt for
midatur ventoꝝ nimietas ꝛ maxime q̄n
venti contrarij casu aliquo oriunt. quia
certū naufragiū tunc timet. quāto autē
nauis pervnius venti impulsuꝫ promo
uetur versus portū. tanto fortioris venti
contrarij impetu compellit ad ꝓapitiuꝫ
aut saltem inter cōtrarios fluct⁹ in ꝑi/
culo diutius vetinet. Item adducit ꝑi/
culū nauis referentis debilitas ꝛ insuffi
cientia. Non enī tutū est se cōmittere su
per mare nauicule nimis parue siue fra/
gili ꝛ cōfracte. quia talis nauis nō est se
cura inter seuientis ꝓcellas maris. quo/
niam vel ꝓpter paruitatē suam fluctibus
opprimit ꝛ subuertit. aut ꝓpter fragilita
tem ventoꝝ ꝛ aquarū impetu confringit.
aut ꝓpter rimarū ꝛ foraminū multiplici
tatem. aquarū subintrantiū pondere ad
ima demergit. vel saltem ad portū in tali
naucula tardiꝰ peruenit ꝛ ꝓpue quādo
in tali nauī boni nauclerī ꝛ gnari ꝓsen/
tia nō habet. Tūc enī summū in mari est
ꝑiculū qñ nauis habet imperitū gubet
natorem ꝛ incircūſpectū. His ꝛ multis
alijs incōmodis subiacet mare tā medi
terraneū q̄ occeanū. vt ꝺi. Ysi. Vocant
autē tam greci q̄ latini mare occeanum

BIBLIOTEKA GŁÓWNA ... Poznań ... Inw. A. Wiczkowska

eo ꝙ in modū circuli ambit orbem. To-
tam enī sperā nostri habitabilis circūit
occean⁹. a celeritate sic dictus. eo ꝙ oci⁹
circūeat et discurrat. vel quia purpureo
colore nitet occeanus quasi ceanus. i. ce
li circulus. vt dicit Isid. li. xiij. hic occea
nus oras terraꝝ amplectitur. alternisq;
estibus accedit ⁊ recedit. respirantib⁹ au
tem in ꝓfundū ventis. aut remouet ma
ria aut absorbet. Et q̄uis vnū sit mare
quātū ad sui cōtinuationē. tamen ꝓpter
multifidos eius sinus de ꝓximis regio-
nibus diuersa vocabula sumpsit. vt ma
re gallicū a gallicis. ⁊ mare britannicū a
britānis. sic ⁊ gadiacū mare a gadib⁹ est
dictū. vbi primo ab occeano maris ma
gni limen aperit. vbi cū hercules perue-
nisset. colūnas ibi posuit sperans ibi ter-
re esse finē. Hucusq; Isi. libro. xiij.

Capitulum. XXII

De mari magno siue mediterraneo.

Mare magnū siue mediterraneū
est qd ab occasu ab occeano fluit
⁊ in meridiem vergit. inde ad se-
ptētrionē tendit. quod inde magnuz ap
pellatur. quia cetera maria in comparatio
ne illius sunt minora. Dicitur autē me
diterraneū. quia per mediā terram vsq;
ad orientē ꝓfunditur. asiam ⁊ africā ter
minans ⁊ europā. cuius prime partis si
nus qui hispania ꝓfunditur. hybericus ⁊
balearicus appellatur. deinde gallicus q̄
narbonēsem ꝓuinciam alluit. post ligusti
cus qui iuxta vrbem ianuam est ꝓximus
⁊ vicinus. pog est tyrrenus qui Italiam
attingit. Inde siculus qui vsq; ad cretā
a sicilia vadit. qui post in pāphiliā ⁊ egy
ptum se extendit. deinde per ellespōtum
versus septētrionez magnis amfractib⁹
se retorquet. ⁊ tandē iuxta greciam ⁊ il-
lyricum in angustas septem stadiorum
constringitur seu coartatur. deinde dif-
fusus equore pauci cursus strigitur ⁊ fa
cit propontidē qui mox in quinquagin
ta passus coartatur. Fitq; bosfor⁹ traci⁹
qui locus dicitur propontides eo ꝙ pre
uenit mare ponticū ⁊ precedit. Idem di
citur bosphorus a transitu stricto ⁊ angu
stis meatibus boum. vt dicit Isido. In
de diffunditur sinus ponticus amplissi-
mus a tergo habēs mediotides paludes
quod mare ex multitudine fluminum ⁊
aquarū dulcium influentiū dulcius est
atq; amplius nebulosum atq; preter fo
cas et delphinos. alias beluas marinas
maiores nō patitur. Sicut autē terra cū
sit vna pro diuersis locis varijs vocatur
vocabulis ita pro varijs regionibus hoc
mare magnū diuersis nominib⁹ nuncu
patur. Hucusq; Isido. li. xiij. Sinus vero
maris dicunt maiores recessus. vt i ma
ri mediterraneo yonicus ab yo rege gre
cie sic dictus Jones autē dicuntur athe
nienses vnde ionicū mare ab ionia vsq;
in siciliā dilatatur. In occeano vero ma
ximus est sinus caspius. indicus. persic⁹.
arabicus. qui ⁊ mare rubrū dicitur. Ru
brum autez mare est vocatū eo ꝙ sit ro
seis vndis infectū. non tamen talem ha
bet naturā qualē videtur ostendere. sed
ex vicinis litorib⁹ viciatur gurges atq;
inficitur. quia omnis terra que circūstat
rubea est ⁊ sanguineo colori proxima et
vicina. Inde enī minium acutissimū ex
cerpitur et alij colores quib⁹ pictura va
riatur. vnde cū terra talem habet natu
ram ex fluctib⁹ littus dissoluentib⁹. ma
ris substantia rubrificatur. Ob hoc etiā
in his litorib⁹ gēme rubee inueniūtur.
nam hmōi lapilli humo inuoluti cū in-
ter arenulas sint attriti maris colorē re
tinent atq; fundi. Hoc mare in duos si
nus diuiditur. vnus est persicus ab oriē
te. quem perse inhabitant. alius ab occi
dente arabicus. quē arabes incolūt ⁊ fre
quentant. vt dicit Isido. li. xiij.

Capitulū XXIII

De pelago

Pelagus ē latitudo maris sine lit
tore ⁊ sine portu vt di. Isi. sūmā
hñs ꝓfunditatē. instabilitatē ⁊ mot⁹ ꝯti
nuitatē cetoꝝ et alioꝝ mōstruoꝝ nutriēs
diuersitatē multoꝝ vapoꝝ ⁊ fumositatuz
generās densitatē ex quib⁹ ꝯtrahit obnu
bilationē et obscuritatē ex ventoꝝ varie
tate recipiens coloris mutabilitatem ⁊
ex collisione vndarū spumarū cōgregās
in suꝑficie leuitatem ⁊ tumultuositates

emittẽs ꝛ sonoꝛitatẽ. tumultuosuꝫ ei est pelagꝰ ꝛ sonoꝛ inq̃etũ et piculosum. sicut de mare supꝛius dictum est.

Capitulũ.XXIIII

De gutta

Gutta est minima matis vl̃ aque siue pluuie particula. a totalita te sua peꝛ aliquam violentiã sepata. que quidem vt dicit Jsidoꝛ. gutta dicit̃ quã/ do stat aut pendet de tectis aut aꝛboꝛib ac si esset glutinosa. Stilla vꝛo dicitur dum cadit. hinc et stillicidiũ dicit̃ quasi stilla cadens. Tam stilla vo q̃ gutta a nulle aquosa vi caloꝛis siue impetu venti ꝛesoluta suo põdeꝛe infeꝛioꝛa petit. ꝛ dũ in cadendo est nomẽ stille. in stando au/ tem vel pendẽdo obtinet nomen gutte. Stilla autem siue gutta in substantia ẽ humida ꝛ clara ꝛ dyaphana. foꝛma ꝛotũ da. quantitate modica. viꝛtute magna: flam teꝛꝛã supeꝛ quã cadit humectat et fecundat. ꝛadices ꝛ semina nutꝛit et in/ gꝛossat. viꝛoꝛem in heꝛbis ꝛ aꝛboꝛib et plantis vegetat ꝛ conseꝛuat. piscꝫ i ma ꝛi ꝛeficit ꝛ ꝛecꝛeat. ostꝛea impinguat ac in eis maꝛgaꝛitam geneꝛat. vt dicit Jsi doꝛ maxime gutta ꝛoꝛis ꝛ cũ sit in se mol lissima. ex fꝛequẽti tamen casu penetꝛat duꝛissima. Jurta illud Gutta cauat la/ pidẽ. mnõvi sed sepe cadẽdo

Capitulum.XXV

De spuma

Spuma est dicta. eo q̃ spumatur. vt dicit Jsido. Ex soꝛdib enim aque geneꝛat. vnde ꝛ mustũ ꝛ ea que co quũtur spuma puꝛgant. Fit autẽ spuma pꝛopteꝛ intꝛeclusionẽ venti intꝛeclusi in aque supficie motu aliquo agitate vnde pꝛopteꝛ inclusi aeꝛis leuitatẽ enatando aque supfeꝛtur. ꝛ cito quippe ex vndaꝛũ collisione gignit̃. sed tamẽ cito diss̃gi tur ꝛ dissipat̃. Spuma maꝛis q̃ntꝫ inteꝛ lapides ꝛecolligit̃. sed p feꝛuidã supue/ nientis caloꝛis solaꝛis actõez q̃ntꝫ i pu mice. q̃ntꝫ in spongiã induꝛat̃.

Capitulũ.XXVI.

De pisc⁹

Jsces a pascendo sunt dicti. vt dicit Jsi. li. xij. c. vij. terrã ꝛ heꝛ/ bas aquaticas lambunt ꝛ sic sibi victum queꝛunt. Dicũtuꝛ ꝛ ꝛeptilia. eo q̃ natandi ꝛ ꝛeptandi speciem habeant. Jn natando enim ꝛepunt q̃ꝫ in pꝛofun dum se demeꝛgãt. Unde Ambꝛo. in exa meꝛon. Magna inquit inteꝛ pisces et aquã vicinitas et cognatio est. extꝛa enim aquas diu viuere nõ pñt. nec solo aeꝛis spiꝛaculo sine aque attꝛactu diu viuũt. Habent enim quandã ꝛeptandi speciem ꝛ naturã. quia dũ piscis natat contꝛactio/ ne coꝛpꝛis in minoꝛẽ se colligit longitu/ dinẽ. ꝛ iteꝛũ se extẽdens aque inniti tuꝛ quo nisu ꝛepellens aquã in anteꝛius se p pellit. vnde vtiq̃ quibusdã pennulis i na/ tando sicut auis in volãdo. sed alio mõ. quia piscis natas pẽnulas mouet a pte posteꝛioꝛi in anteꝛi⁹. ꝛ quasi quibusdam bꝛachijs aut ꝛemis aquas amplectẽs et ꝛetinens in anteꝛi⁹ se extendit. Aluis vo mouet pennas suꝛsum. ꝛ collectũ aeꝛem peꝛ expansam alaꝛũ amplitudinẽ cõpel/ lit ꝛedꝛe peꝛ paꝛtes posteꝛioꝛẽ vnde peꝛ violentiã aeꝛis ꝛpulsionem a paꝛte posteꝛioꝛi mouet̃ coꝛpus in anteꝛioꝛẽ. Speci/ es autem piscũ multipliciteꝛ vaꝛiãtuꝛ scilicet quo ad locũ vbi geneꝛãtuꝛ. ꝛ quo ad escam qua cibãtuꝛ. ꝛ quo ad coloꝛem et foꝛmã vaꝛiam qua ab inuicem discꝛ nũtuꝛ ꝛ quo ad substantiã qua cõpatiũ/ tuꝛ. ꝛ quo ad viꝛtutem qua diuꝛsimode opeꝛãtuꝛ. Quantũ igitur ad sitũ siue lo/ cum vbi pꝛocꝛeãtuꝛ. magna diuꝛsitas est. quidã enim in solis aquis. quidã veꝛo paꝛtim in teꝛꝛis paꝛtim in aquis cõuer santuꝛ. ꝛ talium piscium geneꝛa sunt anti phidia. id est. dubia ab Jsidoꝛo dicta. eo q̃ ambulandi in teꝛꝛis vsum ꝛ natan di in aquis officiũ ꝛetinent a natuꝛa. vt foce ꝛ cocodrilli. castoꝛes ꝛ ipotami. i. flu uiales equi ꝛ hmõi. Al nominib enim ani malium teꝛꝛestꝛiuꝫ pisces nomina sunt soꝛtiti. vt canes maꝛini ꝛ lupi. eo q̃ moꝛ deant alios voꝛacitate impꝛoba atq̃ le dant. Jsidoꝛus. Jn solis aquis viuẽtes alij sunt in solo maꝛi degentes. alij veꝛo sunt in fluminib ꝛ in stagnis et in alijs aquis dulcib cõmoꝛantes. alij veꝛo sunt

inter hos medij nunc ad dulces nunc ad
salsas aquas pastus gratia diuerẽttes
Pisces vero a mari ad dulces aquas egre
dientes. in earũ dulcedine delectãtur ⁊
impinguãtur ⁊ ecõuerso. ⁊ hi nũc in ma
ri nunc in aqua dulci conuersant multi
autem pisces sunt fluuiales. qui maris
salsedinẽ non ferentes gustata aqua sal
sa subito moriũtur. vel sursum ventrẽ ele
uant ⁊ super aque superficiez natant qđ in
omnibꝫ piscibꝫ maris et aque dulcis est
signũ mortis. Pisces vero in mari natã
tes squamas habent duras ⁊ grossas ꝓ
pter aque salse siccitatẽ. Pisces vero flu
uiales squamas subtiles et spinas mol
les. spine vero in piscibꝫ necessarie fue
runt ad sustentãduz carnis eoꝝ ꝓpter flui
dam molliciẽ naturalẽ. Docet aũt Aui
cen. eligere bonos pisces ꝑm naturã loci
vbi nutriũtur. dicens sic li. ij. c. vi. In lo
cis inquit in quibꝫ morantur pisces est
electio. quoniã illi qui morãtur in locis
petrosis sunt meliores vel dulciores ⁊ in
aquis dulcibꝫ currẽtes in quibꝫ nõ sunt
sordes ⁊ nõ sunt limose neqꝫ lacuales ne
qꝫ campestres ⁊ qui nõ sunt de lacubꝫ par
uis qui flumina nõ imbibunt ⁊ in quibꝫ
non sunt fontes. Item idem ibidez. Et
pisces quidẽ marini sunt laudabiliores
qui sunt subtiles ⁊ meliores sunt illi qui
sunt pelagini non alias q̃ꝫ in alto pelago
nutriti. ⁊ qui morãtur in aquis discoop
tis flatu ventorũ supra se meliores sunt
illis qui sunt ecõtrario ⁊ illis qui in aq̃s
multarũ agitationũ ⁊ vehementis exerci
tij meliores sunt illis q̃ habitant in aq̃s
stantibꝫ. Unde pisces pelagini sunt me
liores q̃ꝫ fluuiales. ⁊ ipsi meliores q̃ꝫ la
cuales. maxime si sunt longe a fluuio et
a mari. habent enĩ quietẽ. nec eoꝝ putre
do lauatur a subintrãte fluuio siue mari.
vnde tales pisces male sapiunt ⁊ cito cõ
putrescunt. meliores etiam sunt pisces
tam marini q̃ꝫ fluuiales in pelago aqui
lonari ⁊ orientali q̃ꝫ in australi. quia ex
ventorũ impetuoso flatu aque plus mo
uentur ⁊ amplius depurãtur ⁊ subtilian
tur. ⁊ ideo illarũ aquarũ pisces plꝰ mo
uentur ⁊ exercitantur ⁊ a suis superfluis
magis emũdantur. Item diuersificant
pisciũ species non solũ ꝑm generationis
sue locũ. verũ etiã quãtuz ad generatio
nis sue modũ. Quidaz enĩ generãtur ꝑ
ouationẽ. ⁊ quidam per coitum ⁊ sperma
tis emissionem. Unde dicit Aresto. li. v.
Accidit generibꝫ pisciũ ouantiũ quoniã
quãdo femina ouat sequit masculꝰ oua ⁊
lac suũ eijcit super oua. ⁊ omne qđ tangit
lac siue sperma masculi ex ouis erit piscis
et ideo que nõ tangũtur ex spermate nõ
pullificabũt. femina aũt est multe oua
tionis. sed maior pars ouoꝝ transglutit
a femina. ⁊ multa oua damnãtur in hu
mido. ⁊ nõ saluant ex eis nisi que ouant
in locis vbi sperma masculi eijcit. quoni
am si oĩa saluarent nimis multiplicaren
tur. Seruant aũt pisces paritatẽ in suo
genere. sicut Aresto. ibidem dicit. nunq̃ꝫ
inquit inueniebat piscis qui faceret coi
tum cũ genere alterius piscis. fetus aũt
suos diligũt ⁊ nutriunt longo tpe. vt di
cit Aresto. in eodẽ. omnes pisces nutri
unt ⁊ custodiũt pullos suos ꝑter ranas.
Item ibidem dicit ꝙ pisces fluuiales ⁊
palustres plꝰ ouant ⁊ citius q̃ꝫ alij. qꝛ in
maiori parte post quinqꝫ mẽses. Alij au
tem oẽs pullificãt post. xij. i. annũ. parui
enĩ pisces pullificant in locis vbi aqua
est iuxta radices arboꝝ ⁊ cãnaꝝ. Itẽ idẽ
ibidẽ. maxima pars ouoꝝ damnat quan
do pisces ouãt vagãdo quia cũ ꝑsens nõ
sit masculus ab ipsius femine oua nõ in
formãtur. ab auibꝫ etiã ⁊ ab alijs pisci
bus diglutiũtur. Item ibidẽ dicit. ꝙ q̃
dam pisces generant sine ouis ⁊ sine coi
tu ex limo et arena. et ex putrefactione
que est sup aquaz. Item ibidẽ. tpe coitꝰ
vagant mares ⁊ femine pisciũ sicut grex
⁊ ambulãt par cũ pari. ⁊ multi ex eis cuz
pullificant infirmãtur ⁊ propter hoc tũc
tpis maxime deꝑhendũtur. Item ibidẽ.
quidam pisces pariũt quãdo ad arenaz
fricant ventrẽ suum. In libro aũt iorath
de animalibꝫ dicit. ꝙ piscis effimeron si
ne coitu nascit. ⁊ cũ vixerit ꝑ tres horas
diei tunc moritur. Piscis etiaz murena
non a suo simili cõcipitur. sed a serpente
quẽ sibilo ꝓuocat ad amplexandũ. vt di
cit Isi. li. xij. ca. vi. Murenã inquit gre
cistannam vocant. eo ꝙ se complicet in

circulos. hāc feminei sexus esse tradūt. ⁊ ꝯcipere a serpēte. ob id a piscatorib⁹ sibilo euocatur et capitur. fuste ꝑcussa vix interimitur. ferula vero statiz. Hāc habere aīam in cauda certū est. nā capi/te ꝑcusso vix dicūt eam interfici. cauda vero percussa et amputata statim dicit mori. Ecōtrario de serpente. nam ꝯtrito capite vel absciso statim dicit mori. cauda vero inde abscisa diuiuit. Dicit etiam idē Jor. ꝙ serpens deponat venenum anteq̄ coeat cū murena. sed ꝯpleto ge/nerationis actu resumit venenū suū. Et ideo murena in ꝯcipiendo non ꝯtrahit venenū a serpente nec generat aliq̄d ser pentinū. sed sibi simile. vt dicit idē. Itē quidam pisces ꝯcipiunt ex solo rore sine ouis ⁊ sine spermate sicut ostree ⁊ alij q̄/daz pisces in conchis degentes. vt dicit Jor. pisces inquit elich ꝑ noctem egre/diunt aquā et in terris ex rore matuti/no cōcipiunt ⁊ pariunt. quoꝝ conche in decremento lune sp̄ manēt vacue. quidā etiam pisces mouent ad ꝯceptuz et or/tum ſm ortum stellaꝝ vel occasum. sicut dicit Jor. ⁊ etiā Jsid. vnde dicit d̄ pisce q̄ dicitur australis. tūc pisces illius ge/neris oriunt qn̄ pliades incipiunt tēde re ad occasum. nec apparēt quousq̄ pli/ades iteꝝ oriantur. q̄uis aūt pisces ge/nerentur. nullus tn̄ mundoꝝ pisciuz ha bet testiculos. sicut nec aliq̄d genus ser pentis nec aliq̄d genus carens pedibus nec habet māmillas nec lac preter del phinos qui habent lac ⁊ lactāt fetus su os dū sint parui. vt dicit Aristo. li. vi. De quibus dicit Jsid. li. xij. c. vi. delphi nes qui ⁊ symones nominant. sic vocant eo ꝙ voces hoīm sequūtur. et ad vocem symphonie gregatim ꝯueniunt et in ar monia delectant. quib⁹ ī mari nihil ē ve/loci⁹. nā plerūq̄ saliētes nauē trāsuolāt quoꝝ salt⁹ ⁊ lud⁹ ī fluctib⁹ futurā signat tē pestatē. Est etiā delphini gen⁹ ī nilo dorso serrato q̄ tenera vetriū secātes īterimūt cocodrillos. Jsi. Itē diuersificāt genera pisciū quo ad cibatōis modū. Nā Auic: dicit li. ij. Illi q̄ cibant herbis bonis ⁊ ra dicib⁹ plātaꝝ sunt meliores eis q̄ come dūt sordes q̄ de ciuitatib⁹ ꝓijciūt ad lo/ca infusionū. In examerō etiā d̄r. diuer sificant etiā pisces ī pastu. nā quidā mu tuo se deuorāt ⁊ sua carne vicissm pascū tur. mīor apud illos esca maioris est. rur sus ille maior fit esca alteri⁹ p̄dator alie ni. ⁊ cū aliū deuorauerit tandē ab alio de uorat. vt dicit Aresto. li. vi. Carabo inq̄t vincit pisces magnos et comedit ipsos. multipes aūt vincit carabonē ⁊ comedit ip̄m. Item ibidē. quidā pisces pascūtur in sceno ⁊ luto sicut carabo. et ꝓpter h̄ est ponderosus ⁊ multū de luto in ip̄o inue/nitur. pisces v̄o q̄ alios p̄dant dentes ha bent fortiores. sicut de pisce quodā quem greci phagion vocāt dicit Jsi. ꝙ ita ha/bet duos dētes vt in mari ostreis nutria tur. vn̄ ⁊ dentrix p̄ granditate ⁊ fortitudi ne dentiū appellat. alij v̄o pisces vt dicit in exameron dentes habēt minores. sed plures et densiores ac acutiores. vt cito cibū acceptū incidant ⁊ facile sine mora deglutiāt. ne cib⁹ in ore diutius detētus aque alluuione auferat. Aliqui etiā pi/sces cibuz suū in arena fodiendo querūt sicut dicit Jsido. libro. xij. de porco mari no qui vulgo suillus dicit. qui dū escam querit more suis sub aquios fdit terraz circa guttur enī habet orificiū. ⁊ nisi ro/strum arenis infigat. pastum non colli git. Item Aresto. libro. vij. Pisces pro maiori parte comedunt carnes ⁊ come/dunt se tempore pullificatōnis excepto fuscaleon. ⁊ vniuersaliter pisces sunt gu losi et auidi ad cibū et p̄cipue piscis qui dicitur habatue. ⁊ propter hoc extendi/tur venter suus cū fuerit ieiunus. ⁊ sepe inflat ventrē suū ⁊ eijcit a se alios pisces quoniā venter eius ꝑuenit ad os et non habet stomachū. Item differunt pisces quo ad tempus ⁊ locū pastus. Nam qui dam in aqua querūt cibum suū. ⁊ quidā de nocte super terrā sicut ypotamus. equ⁹ scilicet fluuialis. sic dictus eo ꝙ equo in dorso ⁊ in iuba sit similis. vt dicit Jsido: qui die in aquis cōmoratur. in nocte se getes depascitur. hūc nilus gignit vt di cit Jsidorus. Generaliter autē ſm Are/sto. libro. vij. Pisces plus laborāt in die q̄ in nocte. et plus ante mediam noctē q̄ post. et ideo vt dicit Aresto. venantur

ante ascensum solis. ⁊ tunc ponunt vena
tores rethe. qꝛ pisces nõ bene vidẽt hora
illa ⁊ quãdo augmẽtatur lux vident. odo
re tamen querũt cibũ nocturno tempe.
in odoriferis eni delectãtur. ⁊ ideo dicit
libro. iiij. Genera pisciũ odorant ⁊ audi/
unt. et ideo ad vasa noua quibꝫ venãtur
citius accedunt q̃ꝫ ad antiqua. imo nisi
fuerit nouũ de facili ad vasculũ nõ acce/
dunt. sepe eni per odorẽ decipiũtur. vt di
cit Jo. Est inquit belua in mari q̃ de fau
cibus suis respirat aquã cuꝫ vapore odo
rifero. pisces sentientes odorẽ sequũtur
ipsam ⁊ intrant fauces eius post odorẽ.
que ipsos deglutiẽs ab ipsis sic cibatur.
Dicit etiam idem ꝙ est piscis nomine
faste in cuius ore aqua hausta dulcescit
quam pisces minores sequẽtes intrant
in os eius quos subito accipit et deglu/
tit. Item dicit ibidem ꝙ delphini ꝑ odo
rem sentiunt ⁊ cognoscunt si homo mor
tuus in mare vnq̃ꝫ comederit de delphi/
no. ꝙ si comederit. comedunt ipsum. si
vero nõ comederit. a morsibus alioꝝ sal/
uant eũ. ⁊ ad littus pellunt eũ cũ rostris
suis. Item dicit Aresto. ⁊ Plini⁹. Item
Aresto. li. vij. Pisces claras aquas ⁊ cur
rentes inhabitantes nõ cadunt sup̃ res
fetidas nisi habeant bonuꝫ saporem sicut
nec aues. ⁊ in hyeme fugiũt a fundo ma
ris prope terram querẽdo calorem. ⁊ ibi
querunt pastũ suum. In estate vero ecõ
trario a littoribꝫ fugiunt. calidũ queren
do fundũ. ⁊ venantur in hyeme iuxta ter
ram. sed in estate in ꝓfundo. Nam calor
immoderatus ledit pisces. Itez dicit in
eodem. Sunt pisces qui apud ascẽsum
canicule moriũtur pre calore. similit̃ no
cet eis magnũ frigus. maxime habentibꝫ
lapidem in capite. vt cancri ⁊ huiusmo
di. nam lapis in capite cõgelatur ⁊ coa/
gulatur. et moritur de facili talis piscis.
variãtur etiam pisciũ species quo ad fi/
guram ⁊ dispositionẽ. tam in quãtitate
q̃ꝫ in qualitate. Sunt eni ingentia que
dam beluarũ genera quorũ corpora mõ/
tibus sunt equalia vt dicitur. qualis fu
it cetus qui excepit ionã. cui⁹ aluus tan/
te fuit magnitudinis. vt instar inferni
obtineret dicẽte ꝓpheta. De vẽtre infer
ni exaudiuit me. Sunt et alij pisces ita
paruuli ꝙ vix hamo capiuntur. vt dicit
Isi. li. xij. Afforus est piscis qui propter
exiguitatẽ capi non potest. vt ibidẽ dicit
Enchiri⁹ est piscis paru⁹ vix semipedalis
abherẽdo sic dictus. q̃uis eni exigui cor
poris sit maxime tñ est virtutis. nauem
eni adherẽdo retinet. nam nauis cui ad/
heret licet ruãt venti. seuiant ꝓcelle. q̃si
radicata stare in mari videt nec moueri
potest. nõ in retinẽdo sed tantũmodo ad
herẽdo virtus eius est. hũc latini moron
appellauerũt. eo ꝙ nauigia stare cõpellat
vt dicitur ibidẽ. In exameron etiã dici
tur de eodẽ pisce. ꝙ ventoꝝ ꝑsentiens ꝓ
cellas calculũ arripit validũ ⁊ tanq̃ꝫ an
chorã ne excutiat fluctibꝫ trahit. et non
suis se liberat viribꝫ sed alieno pondere
munitur ⁊ cõtra futurã tempestatẽ stabi
litur. q̃d videntes naute sibi ꝑcauent ne
turbꝫ ꝑueniat eos improuisos. sicut di/
cit Ambro. et Beda. Dicit etiam Arest.
libro. iiij. ꝙ feminei pisces sunt longio/
res masculinis ⁊ sunt durioris carnis. ⁊
anterius masculi durius est. ⁊ similiter
supius. In feminis vero interi⁹ et posteri⁹
durius. Dicit aũt Auicẽna li. ij. ꝙ me/
liores sunt pisces qui nõ sunt magni val
de neq̃ꝫ habent carnẽ nimis durã ⁊ siccã
et in quibꝫ non est nimia pinguedo nec
mustillago in quibꝫ non est malus sapor
vel odor. suauis aũt saporis sunt conue/
nientes. nõ nimis pingues. nec haben/
tes superfluã pinguedinẽ neq̃ꝫ grossam
maciem. ⁊ in quibꝫ non accidit post exitũ
de aqua cito fetor. ⁊ illi qui habent durã
carnem salsi meliores efficiũtur. ⁊ in il/
lis qui sunt dure carnis. melior est ille q̃
minus est mollis. Ex quo patet diuersi
tas in piscibus quo ad substantiã ⁊ qua/
litatem. Omnis enim piscis sicut dicit
idem generaliter frigidus est ⁊ humid⁹
quidã tamen sunt in cõparatione cõple/
xionis pisciũ ceteris calidiores. ⁊ maxi/
me quando sunt saliti. Et ideo quando
sunt valde recentes generant fleuma a/
quosum ⁊ mollificãt neruos. ⁊ non sunt
cõuenientes nisi valde calido stomacho
Saliti vero magis conueniũt medicine
Capita enim salitorũ pisciũ vsta sanãt

morsum canis rabidi ⁊ puncturam scorpionis eradicant carnem adulterinā in vlceribꝫ ⁊ conferunt vlceribꝫ putridis ⁊ saniosis. Similiter ius omnis piscis cōfert venenis bibitis ⁊ puncturis. Multos enī habent alios effectus sicut ibidē dicitur. sed hec dicta de eoꝝ qualitate et substantia nūc sufficiant. Item differūt pisces in viuacitate sensus ⁊ ingenij sagacitate. Multi enī sunt plurimū ingeniosi. aliqui enī miram astutiaꝫ habent euadendi quādo sentiūt insidias piscatorum. vt dicit Isi. libro. xij. Mugil inquit est genus piscis multū agilis. nam vbi dispositas sentit piscatorū insidias cōfestim retrorsum tendit. ⁊ ita cito rethe transilit. vt volasse ab astantibus videatur. Item dicit idem ibidē de escaro eo ꝙ escarus solus inter pisces escā ruminare ꝑhibetur. hunc dicit plinius esse ingeniosum nam dum sentit se intrasse sportulā piscatoris non ex fronte erumpit nec infestis viminibꝫ caput inserit. sed crebris caude ictibus ex aduerso fores laxare incipit atqꝫ ita retrorsum redit. quem luctantē si alius escarus forte viderit exterius vt erumpe satagentem adiuuet caudam in ore eius apprehendens prout potest ipsum liberare ⁊ extrahere intendit vel cōtendit. Ad hoc dicit idem. Congrus quidem plures nexus habet. ingeniosus est in solertia escaꝫ acquirendi. nam cibū in hamo appetēs sed aculeū timens nō morsu sed suis pinnulis hamū complectit. ⁊ nō prius ipsum dimittit quin escam circūroserit. Cancri etiam ostreis inimicātur. earū enim carnibꝫ viuūt miro ingenio. Nam q̄ fortem ⁊ validā eius testā aperire non possunt. explorant quādo ostrea claustra testarum suarū aperit. ⁊ tunc cancer qui latitat in insidijs latēter lapillū inijcit ne ostreū claudere se possit. et ita impedita clausura. carnes ostree deuorat ⁊ corrodit. Ostrea autē a testa sunt dicta. qua interior carnis mollicies munit. Greci enim ostreā testam vocāt. ⁊ dicit totus ille piscis cū sua testa ostreū in neutro. sed ostrea in feminino dicit eius caro dicūtur etiā tales pisces conche ⁊ ꝯchilia quia deficiente luna tales pisces cauantur. id est. euacuātur. Luna cū in augmēto fuerit auget humoreꝫ. diminuit vero humor cū luna fuerit in defectu. et ideo pisces clausi in conchis in lune incremēto turgescunt. ⁊ in defectu euacuant. In his aūt conchilibꝫ preciose generāt margarite. de quibꝫ dicit plinius ⁊ alij qui d̄ animantiū scripserunt naturis. ꝙ tempore nocturno littora petūt. ⁊ celesti rore margaritas cōcipiunt. vnde ⁊ tales conchilie margaritifere ⁊ herelie sunt dicte in quarū carne p̄ciosus calculus solidat ⁊ est nobilissima gemma que sic ex rore vernalis temporis generat. que quāto albior ⁊ lucidior. tanto efficacior estimat. Sunt ⁊ quedā conchile siue conche murices dicte ab asperitate ⁊ acumine. que alio nomine conchilia dicūtur. que circūcise ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. ex quibꝫ purpura coloratur. ⁊ inde ostrū est appellatū. quia ex humore teste elicitur hec tinctura. vt dicit Isid. Has ⁊ multas al's pisciū ꝓprietates et naturas in li. plinij ⁊ aresto. et in Isido. et in exame. ambro. ⁊ basilij poteris inuenire. ne tedium inferam⁹ legentibꝫ de hac materia hec sufficiant. Dicit etiam plinius. vt dicit Isido. li. xij. ꝙ piscium sunt in aquis genera. cxliiij. ex quibꝫ mlta quodā nature intellectu ordinē temporum suorū cognoscunt. quedā in suis locis sine mutatione vagantur. quedam sine temporis obseruatione viuūt. quedam vero cōmixtione masculi ⁊ femine concipiūt catulos suos. vt cetus. Idem autem est cetus ⁊ balena. et sunt balene immense magnitudinis belue ab emittendo ⁊ fundendo aquas sic vocate. Omnibus enī alijs beluis marinis altius iaciunt vndas. Balena enī emittere dicitur. Cete autem dicūtur a corpis immanitate. vt dicit Isido. li. xij. Dicitur autem in libro Jorath. Cetus abundat in spermate. ⁊ post eius coitū cuꝫ femina qd̄ supfluit supernatat aque. qd̄ collectū et desiccatū in ambre substantiā cōmutatur. qñ enī multū esurit. vaporē odoriferum ad modum odoris ambre ex ore suo emittit. in quo pisces delectātur. ⁊ ꝓ

pter vaporis redolentiã ipsius orificiũ ingrediũtur. ⁊ sic decepti ab ipso deuorãtur. In hoc pisce vt dicit idem. materia terrestris dominatur plus q̃ aque. ⁊ ido multe est corpulentie et pinguedinis. Unde i senectute pre magnitudine corporis in eius dorso coadunatur puluis ⁊ condensat intantũ q̃ herbe ⁊ frutices ibi crescunt. ita vt belua insule similis eẽ videatur. ad quã si nauigantes incaute appropinquauerint. sine periculo vix euadunt. Nam aquã in tanta quãtitate de ore eijcit sup nauim ⁊ diffundit q̃ ipam aliquãdo obruit ⁊ submergit. Tãte etiam est pinguedinis q̃ quãdo piscatorũ percutitur venabulis siue telis vulnꝰ nõ sentit nisi prius pinguedo totaliter perforetur. sed quãdo caro interior leditur tũc facilime capitur. quia amaritudinẽ aque salse non sufferens littus petit. Tãte autem est quãtitatis q̃ nõ capitur tota patria ex sua captura emendat. Catulos suos amore miro diligit ⁊ eos i pelago longo tempore circũducit. q̃ si eos ab arenarũ cumulis impediri contigerit aque multitudinẽ in ore collectaꝫ super eos fundit. ⁊ sic eos a periculo liberãs ad profundũ pelagi reuocat ⁊ reducit cõtra omnes occursus ipsis nociuos pro eorũ defensione se opponit. ⁊ semper inter se et mare in parte tutiori eos ponit. ⁊ quãdo inualescit tẽpestas fetus suos adhuc iuuenes ⁊ teneros in ventrẽ suuꝫ cõtrahit quos serenitate facta viuos euomit iterum et emittit vt dicit idem. Item iorath. contra cetum pugnat quidam piscis serpentinus ⁊ venenosus sicut cocodrillus. ⁊ fugiunt pisces ad caudam ceti. qui si deuictꝰ fuerit pisces p̃dicti moriuntur. Ex si nõ poterit ille piscis pestifer deuincere cetum. a faucibꝰ suis fumosum vaporem fetidissimũ in aquã emittit. Cetꝰ vero fumo odorifero de ore emisso. fetidum odorem repellit. ⁊ sic se ⁊ suos protegit ⁊ defendit.

Finit liber. XIII.

Incipit liber dẽcimusquartꝰ De terra ⁊ partibꝰ eius.

Postqua diuina coopante gratia cõpletus est tractatus de proprietatibus corporis supremi luminosi. scꝫ celi ⁊ corporis intermedij lucidi perspicui et dyaphani. scꝫ ignei aerei ⁊ aquei. vltimo dicendũ est de proprietatibꝰ corporis infimi ⁊ opaci. ⁊ hoc tam in generali quã in speciali. Corpus autem infimus et extremum est ipsa terra respectu celi. De cuius proprietatibꝰ cõmunibus aliqua sunt huic opusculo inserenda. ⁊ hoc quo ad eius substantiam ⁊ qualitatem ⁊ contentũ siue ornatum. Continet autem in se interius pro ornatu omnia metheorica ⁊ mineralia sicut lapides ⁊ metalla exterius vero sensibilia sicut bestias ⁊ iumenta. ⁊ vegetabilia vt herbas plantulas ⁊ arbusta. de quibus omnibus ponẽda sunt aliqua in hoc tractatu. prout de eis sacra scriptura videtur in superficie facere mentionẽ. Simplicia autẽ ⁊ omnibus fere nota credimus hec pro simplicibus sufficere debere. et ideo de illis pauca recitantes maiora maioribus et subtiliora subtilioribꝰ reseruamꝰ. Hoc autem in principio huiꝰ opusculi volumus protestari. q̃ paruꝫ aut nihil de nostro hic apponimus. sed autẽtica sanctorum ⁊ etiam aliquoꝝ phoꝝ dicta quẽadmodum in p̃cedentibꝰ fecimus interscalariter per ordinem inseremus.

Capitulũ primũ.

De terra

Terra itaq̃ vt dicit Isidorus libro. xiij. ca. i. est in media mundi regione posita. ab omnibꝰ partibus celi in modum centri equali interuallo separata que singulari numero totum orbem signat. in plurali vero singulas eius partes. Est autem dicta terra vt dicitur ibidem a superiori parte quateritur. Hec et humꝰ dicitur a mari humido cui coniungitur. Dicitur et tellus

quia fructus eius tollimus. Dicitur et ops eo q̄ opem fert frugibus. Eadem dicitur arida. vel quia arature vel culture est apta. vel quia ab aqua siccitate prop/pria est distincta. q̄ enim humida sit ab aque vicinitate sortitur sicut ibi dicit Jsido. Proprietates autem terre vel/scribit Basilius in exameron sic. Terra inquit est corpus infimū et mediū equalibus spaciis a celo remotum. et ideo celi centrū a sapientibꝫ est vocatū. vnde et omnium corporū est corpulentissimū et simplicitate et subtilitate habens minimum alterū mundi firmatū fundamentum. Corpus natura frigidum et siccum quātitate respectu celi minimum cuius in se maximū. qualitate obscurum et ex se opacum. figuratione sphericum. et non nisi aque gluttino cōmansiuum sm se totum quietum. licet in suis partibus suscipiat sepe motum. omniū corporaliū viuentium habitaculū pedum tui scabellum dicunt. eo q̄ in corpore mūdi minima est species hui⁹ elementi minusq̄ apparet in eo diuine operatio potestatis. propter qd̄ dicitur suo quasi infimo pede tangere terrā. Quia respectu magnitudinis et pulcritudinis celi minime videtur in corpore terre diuine sapientie sublimitas relucere. cuius autez terra respectu celestis corporis sit infima tamen luminariū celestiuz influentie est maxime susceptiua. Et ideo fecūdissima est tanq̄ mater omnium et multarū et contrariarū specieruz maxime productiua. Cum enī sit celi centrū in omni sui parte ab ipso recipit influentiam et effectum. vnde qd̄ minꝰ nobilitatis videtur habere in sua substātia recuperat in effectu et virtute sua. q̄ nobiliores producit sm quid species aliqs cū ipsum celū quod pro ornatu habet solas insensibiles stellas. Terra vero pro ornatu continet et producit vegetabiles sensibiles et rationales creaturas. vt dicit Basilius. Dicit etiam ad hec idē. terra vt dicit pbs est proprijs equilibrata ponderibus. quelibet enī suarum partium suo pondere nititur ad mundi medium quo nisu et inclinatione singularium partium tota circa centrum equilibrata suspenditur et qualiter immobilis tenetur sicut scriptum est. Qui fundasti terram super stabilitatē cē. Jdeo sm Jsidorū libro. xi. dicitur solū. quia elementum est solidū cuiuslibet corporis quātūcunq̄ ponderosi sustinens totam molē. Unde quelibet grauia sursum mota quo usq̄ terram stabilē tangant permanent inquieta. sed cum puenerint ad terram quietātur. Propter insignes autē ipsius terre proprietates nobiles et effectus error gentilium terrā deificauit et eam diuinis honoribꝫ antiquitus venerari et colere consueuit sicut tangit Jsidor⁹ libro. viij in tractatu de dijs gentium et nominibꝫ ca. xij. Terrē deorum matrem vocauerunt antiqui terram a creādis frugibus sic dicta eo q̄ omnia cibat et nutrit indigentia alimento. Nam terra mater est fecūditatis quia nullum vegetabile potest crescere nisi in terrestri substātia tradicetur. Jdeo etiam ops est dicta quia melior sit terra ope culture. et ex ipsa consequit opem victus quelibet viues creatura dicta est vrea vesta quia ornat vi sua vel quia herbis et arboribus et floribus sit vestita. vt dicit idem. Terra enī semini/bus arescentibꝫ in hyeme colorem concipit ab ethere in vere et estate. vnde tūc herbis et floribus ornatur et vestitur quibus in autumno et hyeme spoliatur. In signum autē tante fecūditatis et virtutis facta est ei magna imago femnea alma mater nuncupata cū turrita corona posita super currum cui leones comiti subiiciebant. et in vna manu portabat clauem in alia tympanuz siue cymbalum cuius auriga vibrabant gladijs quos gestabāt et galli matronam sedentē in curru subsequi fingebantur cē. Mater siquidem fuit dicta eo q̄ plura pariat et omnibus mortalibus cibum gignat. Dicitur autem et mater alma. eo q̄ omnia animalia alat. Est enim elementorū nutrix terra. vt dicit Jsido. coronā turritam in capite gestare dicit. quia cunctis ciuitatibus suppositis insignit. in curru rotato vehitur quia ipsa terra pendet in volubili aere in quo sustinetur. sedet autē in curru volubili quia cum omnia moueantur

illa sola dicitur non moueri q̄ illi leo/
nes subiciūt mansuetos ostendit nullū
genus esse tam ferū q̄ in morte nō subij
ci a terra possit aut superari. quia clauis i
manu fingitur ostendit q̄ terra hyeme
clauditur et vt nascantur fruges in vere
aperitur. Q̄ aūt terre dicātur galli serui
re ostendit q̄ volatilia indigēt seminib⁹
terre. ⁊ ideo aues eam oportet sequi ⁊ ad
eam descendere vt in ea possint semina
victus gratia reperire. sonitus aūt cym/
balorum designat in colendis agris stre
pitus ferramentorū vomerū ⁊ ligonum
et ideo eneor quia antiqui instrumētis
eneis colebant terram anteqū ferrū es/
set inuentū. vt dicit Jsidorus. quia mi/
nistri eius cum strictis gladijs fingun/
tur designat q̄ pro terra defensanda vel
acquirenda sepe bella cōmittūtur in qui
bus gladij extrahūtur. Dis ⁊ alijs mul/
tis modis describūtur proprietates ter
re sub integumēto fabularum. sicut ibi/
dem recitatur ab Jsidorus. Quāuis au
tem terra sit summe fixa ⁊ stabilis ꝑm si
tum. summe tamen inter elementa est
passibilis per effectū. Jtem quāuis ꝑm
substantiam sit frigida quosdam tamen
in se cōtinet vapores igneos quos emit
tit. vt patet i ethna et vulcano. sicut ibi
dem dicit idem. Jtem quāuis terra su/
perficialiter exterius sit nigra ⁊ indeco/
ra. intrinsecus tamen continet multa p̄/
ciosa. Ex quadam enim celestis influen
tie impressione in interioribus terre ve
nis preciose gemme et nobilia metalla
generantur. Unde et terre virtuositas
sub quadam extrinseca deformitate oc/
cultatur. Jtem terra undiq̄ mari cingi
tur et maris brachijs circūdatur et per/
cutitur. a cuius humiditate per occultos
meatus penetratur ne pre siccitatis na/
turalis dominio resolutis partibus re/
digatur in puluerē. vt dicit Beda. Jtez
terra quāuis in suo toto sit solida in sub
stantia eius tamen quelibet pars ad cē/
trum est naturaliter motiua. et per ad/
mixtionem ignearum partium et aerea
rum fit aliquibus suis partibus rara ⁊
porosa cauernosa et spongiosa. Cui⁹ con
cauitate vapor ventosus subintrans ter
re partes commouet et agitat ⁊ generat
terremotum. sicut dicit Aristotiles li/
bro metheorum. Uentus inquit frigi
dus in ventre terre agitatus facit istam
agitationem que est terremotus. et se/
quitur ibidem sicut fit sonitus ex con/
fricatione corporuz se allidentium in ae
re ita fit motus ex diuersitate agitatio/
nis venti occultati in terra ⁊ est signum
super hoc. quia non adquiescit donec scin
datur terra et exit ventus audita voce
cē. Jtem ibidem dicit Aristotiles in lo
cis in quibus fit concursus maris vehe/
mens et agitatio vndarum eius in lo/
cis multarum cauernarum fit vehemēs
terremotus. sicut accidit tempore hercu/
lis in quibusdam insulis in quibus ince
pit eleuari terra ad similitudinem col/
lis vnde saltus est locus ille et exiuit
ventus fortis qui destruxit ciuitatem ei⁹
impressio manifesta est vsq̄ hunc
cē. Jtem idem ibidem terremotum con
sequitur vel concomitatur tenebrositas
tegens solē absq̄ nube vsq̄ ad consum/
ptionem terremotus propter vaporem
grossum et antecedit terremotum signū
signans eius eē quod videtur in celo nu
bes longa sicut linea recta ante occasum
solis. Et sequitur ibidē. Et accidit quā
doq̄ terremotus propter eclypsim plu/
nam. quia tunc calor solis non peruenit
ad aerem vt subtiliet et consumat vapo
rem qui est causa terremotus. Jtem in
libro vegetabilium Aristote. terremo/
tus in locis arenosis non fit sed in locis
interius cauernosis et exterius in super
ficie duris sicut sunt loca montū. quia
si locus in superficie fuerit rarus exalat
vapor paulatim ⁊ non fit tanta aggrega
tio vaporis vt possit mouere terram. sed
cum locus interius est concauus ⁊ spon
giosus ⁊ exterius solidus atq̄ durus ag
gregatis partibus vaporis fit agitatio for
tis ita q̄ aliquando scindit terram. In
locis ergo omnino porosis nō accidit te
facili motus terre propter vaporis cōti
nuā euentationez nec in locis valde du
tis ⁊ compactis propter partiū cōpressi/
sionem propter quā illas vapor plurimū
non subintrat. sed accidit in locis interi

us cauernosis. sed duris exterius ⁊ com
pactis. Hucusq; Aresto. Item terra cū
sit elementum ꝑm substantiā similis est
in toto ⁊ in partibus. sed tamen ꝑm qua
litatem nō est in suis partibus vnifor/
mis. imo propter aliarum qualitatū ele
mentariū admixtionem complexionem
et naturam mutat. et ideo vniformē nō
habet dispositionē nunc colorem variat
nunc saporez. Ista diuersitas multis ac
cidit de causis ⁊ in multis modis. quan/
doq; ex sua eleuatione ⁊ depressione. Nā
eleuata est frigidior depressior vero ⁊ de/
cliuior esse calidior cōsueuit quod vt di
cit macrobius. accidit propter radiorum
solis fortiorem impressionez tam in lo/
cis depressis q̄ in altis. Aer enim gros/
sior est in vallibꝰ q̄ in montanis. ⁊ ideo
maior ibi fit aggregatio radiorum ⁊ eti
am conculcatio propter reuerberationē
ad aerem grossum. In locis vero mōtuo
sis et altis quia aerem habent rariorem
dispergūtur radij ⁊ non ita coartātur. et
ideo minor ibidē generatur calor. Item
ex directa vel indirecta solis oppositione
quia illa terra fertilior est que ꝑm situm
disposita est maxime ad susceptionē con/
currentium radiorū solarium. que vero
magis elongatur a radijs minus apta
frugibus ⁊ fructibus reperitur. Item ex
ventorum diuersificatione. nam terram
quam continue perfluat ventus orienta/
lis temperate calida est ⁊ inter humidi/
tatem ⁊ siccitatem quasi media. vt dicit
Constantinus. ⁊ ideo est fecunda flori/
bus ⁊ fructibus ⁊ magis congrua homi/
num habitationi. Occidentalis autez
ventus magis attinet frigiditati et hu/
miditati. ⁊ minus efficit terram tempe/
ratam et ideo occidentalis terra minus
est fecunda. Ventus autem septētrio/
nalis terram desiccat ⁊ infrigidat tamen
ratione puri aeris ipsam subtiliat et de/
purat. vnde in terra aquilonari homi/
nes sunt procere stature et elegantis for
me. frigiditate enī exterioris aeris clau
duntur pori et calor naturalis retinetur
intrinsecꝰ ex cuius virtute ⁊ statura am/
pliatur ⁊ figura corporis decorat. Ven/
tus autem australis quia calidus est et
humidus terram quam continue per/
flat turbat calefacit inspissat et ingros/
sat. et ideo homines australis regionis
sunt stature contrarie ⁊ figure illis qui
habitant in aquilone. et ideo homines
talium regionū non sunt ita animosi et
iracundi et clamorosi sicut alij. vt dicit
Constantinus. Itez variatur qualitas
terre siue proprietas ex elongatione a
mari siue appropinquatione. nam terra
vicina mari meridionali calidior est et
humidior terra que est vicina aquilona
ri. Nam vapor calidus ⁊ humidus a ma
ri resolutus calefacit terram que est sibi
propinqua. mare vero septētrionale ecō
uerso. et ideo mare ponticum dulcius est
quā cetera maria siue minus salsum. qꝛ
plus in illo vincit frigus. Et ideo vapor
frigidus ab eo resolutus terram infrigi
dat propinquā ⁊c. Item variatur ex ho/
minū exercitio ⁊ operatione. quanto ve/
ro plus foditur et euertitur. tanto eius
virtus insita cum singulis partibus am
plius permiscetur et si aptior redditur vt
ex ipsa fructus multiplex generet. quā/
do vero diu ociosa dimittitur et quieta.
ad productionē fructuuz redditur minꝰ
apta. Item bona terra si rore fuerit per/
fusa aut ꝯpluta mollificatur impingua
tur ⁊ melioratur. si vo arenosa fuerit aut
nimis lapidosa peior efficitur quia am/
plius induratur.

Capitulum. II.

De monte

Mons est tumor terre in altum
se erigens solo pede reliquā ter/
ram tangens. vel dicuntur mon
tes eo q̄ sint super aliam terram eminē
tes. vt dicit Isidorus. Dicit etiam Are
stotiles in libro de proprietatibus ele/
mentorum. Quidam dixerunt q̄ terra
in principio sue cōpositionis fuit rotun
da ⁊ plana in qua non fuerunt montes
neq; valles quia erat sperica in figura.
sicut corpora superiora. vnde montium ⁊
vallium causa non est nisi ꝯmotio aqua
rum | que cauauerunt loca rara et facti
sunt montes partes duriores. que non
poterant concauari. loca vero concauata

facta sunt loca mariũ ⁊ fluuiorꝝ ⁊c. Item etiam dicit in libro methorũ. Montes inquit fiunt qñqꝫ ex vehemẽti motu terre vnde eleuat terra ⁊ fit mons sicut ex aqueductu accidit cõcauatio ꝓfunda et fit vallis. Item ibidẽ. Maris quoqꝫ accessus ⁊ recessus quedã loca cauat. quedam extollit ⁊ fiũt mõtes. Et qñqꝫ mare totam terraꝫ cooperuit deinde mollia quedã etiã abrasit ⁊ dura reliquit. ⁊ in q̃busdã locis cõgessit mollia etiã quedam cõgestata cũ abscinderet desiccata sunt ⁊ in mõtes cõuersa ⁊c. Montes itaqꝫ sunt duri solidi ⁊ cõpacti. a terra versus celũ erecti. ⁊ tñ terre radicit⁹ sunt ꝯiuncti. qñqꝫ tñ sunt interi⁹ spongiosi. ꝯcaui. cauernosi. ⁊ ideo ad se rõne vacuitatis aq̃s attrahunt atqꝫ sugũt quas postq̃ꝫ fuerint eorꝝ cõcauitates replete ꝑ capita fontiũ emittũt. ⁊ sunt causa sempiterni fluxus et origo ⁊ principium fluuiorũ. vt dicit Aresto. Ex quo patet ꝙ montes cauernosi sunt aquarũ et humorꝝ attractiui et attractorꝝ cõtinue emissiui. Item montes sunt metallorũ nobiliũ contẽtiui. A profundis enĩ montiũ venis metalla nobilia extrahũtur. Item mõtes sunt fructuũ ⁊ aromatũ productiui ꝓpter puritatem enĩ aeris in summitatibꝫ montium dominantis puriores fructus ⁊ dulciores in montibꝫ nascũtur q̃ꝫ in vallibus licet pauciores. Item montes sunt citius q̃ꝫ valles radiorũ solariũ susceptiui: et suscepte illuminatõnis diutius retentiui. Item mõtes sunt vaporꝝ ⁊ exalationum generatiui. ex quorꝝ aggregatione nubes in aere generantur. In altissimis tamen montibꝫ vt in olimpo raro generantur pluuie. vt dicit Aresto. quod est propter aeris subtilitatẽ ⁊ vaporꝝ paucitatem. Primo enĩ vapor resoluitur ⁊ cõsumitur anteq̃ꝫ ad acumen montium attingere videatur. Item montes ventis et turbinibꝫ sunt expositi plus q̃ꝫ valles et ideo ratione frigiditatis in montibꝫ dominãtis sunt niuiũ cõseruatiui. Ventis nãqꝫ frigidis in montibꝫ congelãtur et cõstringũtur. ⁊ ideo in montibꝫ diutius q̃ꝫ in vallibꝫ cõmorant. vt patet ĩ caucaso ⁊ in libano ⁊ in aliis ꝯsimilibꝫ mõtibus qui semꝑ ſm Isidorꝝ densissimis niuibus candidãtur. Item mõtes sepius patiũt ictus fulminis ⁊ fulguris q̃ꝫ valles vt dicit Isido. Unde ⁊ pirenei montes a crebris fulminũ ictibꝫ nũcupãtur. Pir enĩ grece ignis dicitur latine. similiter ⁊ ceraunei montes a crebris fulminibus sunt dicti grece ceraunos fulmen dicitur vt dicit ibidẽ Isi. Item mõtes qꝛ ſm situ alti sunt ⁊ sublimes maxime congruũt speculationi. vnde ⁊ qui aduentus hostium ꝑuidere ⁊ ꝑcauere cupiũt cacumina montiũ ascendũt ⁊ eminẽtia pericula a remotis ꝑdicere cõsueuerũt. Itẽ montes quia quo ad naturã ⁊ cõpositionem partiũ. solidi sunt ⁊ fortes. ideo potissime sunt apti castrorꝝ edificationi vnde mansiones in montibꝫ solent esse fortes et ceteris tutiores maxime qñ ꝓpter interiorẽ duriciẽ nõ possunt suffodi. ⁊ ꝓpter situs altitudinẽ adiri nõ possunt faciliter seu ascendi. Item mõtes quia in herbis ⁊ in pascuis fecũdi sunt ⁊ vberes ideo conueniũt pasture ouiũ et animaliũ refectioni. Mõtuosa eĩ pascua ⁊ gramina in montibꝫ crescẽtia sunt salubria et nutriture animaliũ vtiliora q̃ꝫ illa q̃ crescunt in vallibꝫ q̃ꝫ uis sint generaliter pinguiora. Humor enim nutrimẽtalis quo nutriũtur herbe ⁊ gramina in montanis. subtilior ẽ ⁊ purior q̃ꝫ campestris. Et ideo calor celestis facilius illam humiditatẽ digerit. ⁊ in substantiã graminũ ⁊ fructuũ immutat ꝑfectius ⁊ cõuertit. tum ꝓpter humoris ipsi⁹ subtilitatẽ. tum etiã ꝓpter existentẽ ibidẽ aeris puritatẽ. Item in montibꝫ abũdant altiores arbores q̃ꝫ in vallibꝫ ⁊ frutices densiores. Ideo mõtes cõgruũt aĩaliũ agrestiũ habitationi ⁊ auiũ siluestriũ nidificationi ꝓpter quod ⁊ fere quãdo ꝑsequũtur a venatoribꝫ in valle refugiũt ad mõtes ⁊ ibi fiunt tute.

Capitulum tertiũ

De ararath

a Rarath mons est armenie altissimus in quo arca p⁹ diluuiũ requieuit. vt dicit Isi. ⁊ vsqꝫ hodie lignorũ arche vestigia in eiusdẽ mõtis vertice ad

huc apparent. vocat aūt idem mons di/
uersis nominibꝰ. De hoc enī monte di/
cit Josephus sic. Locus inquit vbi ē ar/
cha noe armeni egressoriū vocant. Illic
enī arche solute reliquias vsq; nūc ꝓuin
ciales adhuc ostendūt. Huiꝰ enī arche vt
dicit idē Josephus ibidē meminit bero
sus caldeus narrās sic. Dicit autē ⁊ na/
uis que in armenia venit circa montem
cardieñ. adhuc aliqua pars esse ⁊ quod/
dam inde bitumen cadere quo maxime
vtūtur homines ad expiationē. De hoc
etiam scribūt ⁊ Josephus Egiptius et
Manasses Damasce. in. xcvi. historiaꝝ
li. sic. Est mons excelsus in armenia qui
baris appellatur in quo multos cōfugiē
tes sermo ē diluuij tpe liberatos ⁊ quē/
dam simul in archa deuectū in mōtis ve
nisse summitatē lignorūq; reliquias ibi
multo tempore eē reseruatas. Armenie
etiam montes dicūtur acroceraunei. ꝓ
pter multitudinē ⁊ fulminū crebrā ꝑcus/
sionem. grece enī ceraunos fulmen dici
tur latine. vt dicit Isidorꝰ. Hi montes
inter armeniā ⁊ hiberiā incipiunt a por/
tis caspijs vsq; ad fontē vnde fluuius ti
gris oritur vt dicit Isidorus.

Capitulum. IIII

De bethel

m Ontes bethel sunt in iudea vici
ni hierusalem vbi domus domi
ni fuit sub salomone edificata. Sūt au
tem montes bethel nemorosi arboribꝰ cō
siti fertiles ⁊ fecundi graminibꝰ et her/
bis aromaticis pleni. ⁊ ideo cerui capree
et hinnuli frequentare illorū montium
cacumina sunt assueti.

Capitulū quintū.

De caucaso

c Aucasus est mons orientalis ab
india vsq; ad thaurū porrectus
per gentium iuxta illos montes
habitantiū varietatē diuersis nomini/
bus nuncupatus. vt dicit Isidorꝰ. Ubi
autem ad orientem in excelsiorem sur/
git sublimitatē propter nimiū candorē
caucasus nomiatur. Nam lingua orien
tali caucasus. id est. candor dicitur. In/
de et eos qui huic monti sunt vicini cro
achasym vocauerunt. achasym enī apud
eos candor vel nix appellatur. vt dicit
idem.

Capitulum sextū.

De hebal

m Ons hebal est mons transiorda
nem in quo steterunt sex tribus
post iordanis transitum ad ma/
ledicendum illis qui precepta decalogi
non seruarent. vt patet Deut. xxvi. Et
est mons vt dicitur cauernosus ⁊ vora/
ginosus patiens sepius terremotuꝫ cui
concordat interpretatio eius. Nam ve/
tus vorago interp̄tatur. Fuit itaq; mōs
maledictionis et imprecationis in quo
mala transgressoribus imprecabātur.
Reputabatur etiam mons vilitatis et
abiectionis. vnde ⁊ sex tribus ignobilio
res. s. ancillarum filij super montem he/
bal fuerunt ad maledicendū populo de/
putati. Deut. xxvi.

Capitulum. VII.

De hermon

h Ermon est mons modicus sup
iordanem situs. qui in herbis et
pascuis est fecūdus. Nam circa radices
eius siue circa pedem fluentis iordanis
irrigatione imbuitur. circa verticem ve/
ro eius seu cacumen copioso rore perfun
ditur. ⁊ ideo virore ex roris ⁊ aque influ
entia decorat ⁊ insignit propter quod et
ibi nutriebantur pecora. que in templo
debuerunt imolari domino ⁊ offerri. ⁊ qꝛ
animalia ex roris influentia et herbis
eiusdem montis impinguata. in monte
syon. id est. in atrio templi offerebātur.
Ideo dicitur ꝑm hebreos per prophetaꝫ
q̄ ros hermon descendit in montē syon.
quod ad litteram fieri non potuit. quia
mons syon monte hermon altior existit.
Insuper ⁊ ab eo valde remotus fuit. pro
tanto igitur ros montis hermon dicitur
descendisse in syon quia pinguedines et
adipes animalium que in illo monte pa
scebantur ad pastuꝫ ignis altaris in hie
rusalem in sacrificio offerebantur ꝓpter
quod ⁊ hermon lumen exaltatum inter

pretatur sicut dicit glo. sup psal. quia lumen in altari augebatur quando ignis sacrificij tali pabulo fouebatur.

Capitulum. VIII.

De hebron

Mons hebron mons est in iudea in quo est sita ciuitas famosissima ab eiusdem montis nomine hebron dicta, vt dicit Rabanus. Cuius vallis dicitur vallis mambre que ab antiquo tempore ab amicis aner et eschol est possessa, vt patet in Geñ. Hic mons locus est solennis ratione sanctorum patriarcharū quorum corpora ibidem quasi a mundi principio requiescunt, vt dicitur Geñ. ibi adam maximus ⁊c. Item illum montē potentissimi viri iure hereditario possederūt, vt patet Josue. xv. vbi dicit Deleuit ex eo caleph filios enach sysai et achinaan ⁊ ptholomai ⁊c. In hoc monte tanq̄ in loco tutiori domin⁹ principium regni dauid instituit et ei vt illac ascenderet post mortem saul diuinitus imperauit, vbi septem annorū spacio regnans tandē ad totius regni israhelitici fastigium assumptus fuit. Iste mons ab antiquis cariatharie fuit primitus nūcupatus. i. ciuitas quatuor. q̄ nominatissimorum virorum quatuor corpora ibi requiescūt, vt dicit Hiero. scz adam et abraam isaac ⁊ iacob ⁊c.

Capitulum nonū.

De montibus ethyopie

Montes ethiopie dicunt esse, vij inter quos principuus mōs athlas est. Ethiopia enim vt dicit Jsido. libro. xiiij. ca. iij. circa occiduū montuosa est ⁊ arenosa in medio, ad orientalem autem plagam deserta cui⁹ situs ab occiduo atlantis montis vsq̄ in egypti fines porrigit a meridie occeano, a septentrione nilo flumine claudit. Huius regionis montana sicut ⁊ plana plurimas habent gentes, vultu ⁊ mōstruosa specie horribiles, feraq̄ quoq̄ ⁊ serpentum refecta sunt multitudine. Illic rinocerota bestia. scz nicornis. illic cameli ⁊ pardi illic basiliſci ⁊ dracones ingentissimi ex quorū cerebro gēme extrahūtur. Jacinct⁹ quoq̄ ⁊ crisoprasius ibi inuenitur ⁊ cinomomū recolligit. Illic gignunt seue fere vt dracones struciones ⁊ symie ⁊ etiam elephātes. Ducuscz Jsi. dicit etiā ibidem q̄ inter cyenē ⁊ ethyopiā est fons q̄ friget calore diei. ⁊ calet frigore noctis contra naturā aquarū ⁊ fontiū alior⁹.

Capitulū decimū

De ethna

Ethna est mons in sicilia insula ex quo rumpit ignis cuz sulphure quē admodum in gehenna vt dicit Jsi. li. xiiij. ca. vi. Hic mons ab illa parte que flat eurus vel affric⁹ habet specuncas plenas sulphuris vsq̄ ad mare deductas que spelūce in se recipientes fluctus ventū creant q̄ agitatus ex sulphure ignē gignit. vnde ⁊ incēdiū fumosum ad terrā ab hoc mōte erūpere cōsueuit. sicut ibidē dicit Jsi. In hoc etiā mōte spe dicunt apparere quedā figure ⁊ audiūtur sepe ab icolis terre circa mōtē ethne gemitus ⁊ voces querulose vñ a plerisq̄ creditur q̄ ibi sint loca penalia in quibus alique puniunt⁹ qō tñ non affero sed beatus Grego. in dialogo suo videt de hac facere mentionē.

Capitulū vndecimum

De monte esau.

Mons esau idem est qō mōs seyr Jn hoc mōte est ciuitas idumea ab eodē dicta. id est ab esau filio Jsaac q̄ ciuitatē illā primit⁹ or cōstituit se. vt dicit hiero. sup abdiā. nā esau seyr et edom appellat⁹ est. de hoc dicit glo. sup Deut. ij. Seyr inquit est mons in terra edom in qua habitauit esau in regione gabalena vbi primo habitabat horreus quē interfecit chodalaomor Geñ. xiiij. ⁊ hic mons dict⁹ est ab esau piloso ⁊ hispido seyr. i. et pilosi nomen accepit. istum montē habitauerūt primo horrei homines statura gigantee enormitate corporis horribiles. vt dicit glosa sup Deut. ij. quibus expulsis atq̄ deletis habitauerunt ibi filij esau. vt or Deut. ij. Sōtes itaq̄ terre edom altissimi sunt. ita

ꝙ aliquibꝰ partibꝰ nubes tangere videā tur. Sunt autē montes illi cauernosi et cōcaui ⁊ spelūcis pleni. vt dicit glo. super abdiā. in quibꝰ habitāt homines in esta te qꝛ ibi minoꝛ ē estus solis.

Capitulum. XII.

De monte effraym

m Ons effraim specialiter dicebatur mōs in tribu effraim in quo iosue filiꝰ nun recepit possessionē. vt ptꝫ Josue. xix. in quo edificauit ciuitatē habitauitqꝫ in ea. inter alios vero regiōis illius mōtes. vt dicit adamancius. erat mōs iste herbis ⁊ arboribꝰ insignioꝛ ⁊ fructibꝰ fecūdioꝛ situ sublimioꝛ aspectu pulcrioꝛ aere salubrioꝛ riuulis fontiū montem irrigantiū fertilioꝛ. ⁊ ideo erat locꝰ ꝯgruꝰ vt in eo iesus q̄ dictꝰ est iosue habitaret. vt dicit idē adamā. in eodē mōte a septētrionali ꝑte mōtis iosue est sepultꝰ. vt dꝛ Josue. xxiiij. Erat etiā mōs iste vicinꝰ sychem q̄ erat ciuitas refugij cū suburbanis suis in mōte effraim. vt ptꝫ Josue. xx. vbi sepulta sūt ossa ioseph vt dꝛ Josue vlt. In eodē etiā mōte reposuit iosue cultros seu macheras petrinas quibꝰ filios israel ī heremo circūcidit. vt dic adamā. sup Josue. c. xx. Preterea in mōte effraim habitauit delbora ꝓphetissa ⁊ sedebat sub palma q̄ erat int̄ bethel ⁊ rama. vt pꝫ Jud. iiij. c. Multos enī mōtes ꝑticulares siue colles habuit mons effraim. i. tribꝰ effraim. qꝛ tota illiꝰ sors plurimū fuit mōtuosa ⁊ in locis pluribꝰ nemoꝛosa. vt pꝫ Josue. xvij. Itē in eodē mōte interfecti sūt ꝑncipes madiā oꝛeb ⁊ zeb quoꝝ capita ad gedeon transiordanis fluuiū sunt allata. vt pꝫ Jud. vij. In ramatha etiā mōtis effraim natꝰ fuit samuel ꝓpheta. i. Regū. i. ⁊ ibidē conuersatus. qꝛ ab eo in eodē loco saul in regem primitꝰ est inunctus. vt patet. i. Regū. x In eodē etiam mōte samuel mortuꝰ est ⁊ sepultus. i. Regū. xxv.

Capitulum. XIII.

De monte phasga

Phasga mons est maximus continens in se multos particulares montes. Nam in hoc mōte sunt abarim ⁊ nebo qui sunt colles sup quos ascēdit moyses vt videret terminos terre ꝓmissionis anteq̄ moꝛeret ⁊ in valle eiusdem montis in campestribꝰ moab tumulo traderetur. vt patet numeri. xxvij. et Deut. vltimo. Hic mons fuit in finibꝰ moabitarū ⁊ amonitarū diuidens terrā eoꝝ a terra amoꝛreoꝝ quā postea possederunt ruben ⁊ gad ⁊ dimidia tribꝰ manasse. vt patet Deut. iiij. Radices vero istiꝰ montis tangūt mare rubrū qd̄ est mare salsissimum. sicut dicit Deut. iij. tam in textu q̄ in glo. Unde isti montes diuidebant terrā quā inhabitabāt moabite ⁊ amonite a terra quā in possessionē receperant israelite. Unde vsqꝫ ad verticē eius montis ꝑuenit moyses ⁊ ex illo loco totā terrā ꝓmissionis fuit cōtemplatus ibiqꝫ mortuꝰ est. et in valle eiusdem montis vbi fuerūt campestria moab sepultus est ⁊ vsqꝫ hodie occultatꝰ. sup istū montē phasga ascendit balaā ariolꝰ cū balaac rege moabitarū vt malediceret populo israelitico cuiꝰ maledictionē dominus cōuertit in benedictionē. vt dicitur Numeri. xxiij. Ex quo patet ꝙ mōs ille fuit mons diuisionis. quia termīos maloꝝ bonoꝝ terminis diuidebat. Item mons benedictionis. quia inde dominꝰ ꝑ balaam ꝓphetā benedictionē populo israhelitico cōferebat. Item mons fuit speculationis ⁊ cōtemplationis. quia inde moyses terre ꝓmissionis terminos ꝑuidebat. De hoc monte dicit Hiero. in libro de nominibꝰ locoꝛum. Abarim inquit est mons in quo mortuꝰ est moyses in terra moab contra hiericho in supercilio montis phasga a qua tota regio ī circuitu dicitur phasga ⁊ ostenditur ascendentibus de lydia de meselon et idem est quod ⁊ nebo ⁊c.

Capitulum. XIIII

De monte gosoꝛ

g Osoꝛ est mons siue collis moabitarum ⁊ est pars mōtis phasga super quē balac duxit balaā. vt malediceret israel. Numeri. xxiij. ita dicit Hiero. in libro supradicto.

Capitulū quindecimū De monte galaad

Galaad vt dicit hieronym⁹ mōs est ad quem iacob venit septimo die de canaā quādo fugiebat laban. Est aūt vt dicit idem ad tergū fenicis ⁊ arabie collibꝰ libani copulatus. ⁊ extenditur vsqꝫ vltra iordanē in terra que quondā fuit seon regis amorreorū postea vero cecidit in sortē ruben et gad ⁊ dimidie tribꝰ manasse in quo monte est ciuitas edificata ⁊ cōsimili nomine appellata a galaad filio machir filij manasse. Hic mons inter alios est nobilis. qꝛ mons est pasture ⁊ refectionis. Est enī fertilissimus in frugibꝰ ⁊ in pascuis ⁊ in fontibꝰ. Item mons est medele ⁊ curationis. nam in galaad inuenitur resina qua curātur vulnera ⁊ diuersi morbi sanantur. vt dicitur Hiere. viij. Nūquid resina est in galaad ⁊c. Item mons ē federis ⁊ recōciliationis. qꝛ in monte galaad cōfederatus est iacob cū laban et ei totaliter recōciliat⁹. vt patet Geñ. xxxi. Item mons est testificationis. vt patet ibidem. Dicit enī appellatū est nomē ei⁹ galaad. i. cumulus testis. Itē mons est lucri ⁊ negociationis. nam montana galaad negociatores pro speciebꝰ aromaticis cōparādis sepius frequētabāt. vt patet Geñ. xxxvij. viderunt negociatores venire de galaad portantes aromatica in egyptum.

Capitulum decimūsextū De monte garizim.

Garizim vt dicit Hiero. est mōs iuxta hiericho cui vicin⁹ est mōs ebal ex aduerso respiciens. In his duobꝰ montibꝰ benedictiones ⁊ maledictōnes populo intrāti terrā ꝓmissionis ꝓmulgabant⁹ vt ꝑ benedictōes ꝓuocarēt ad bonū legis amatores. Per maledictiones vero terrerent⁹ decalogi trāsgressores. In garizim vero sex tribꝰ nobiliores cū sacerdotibꝰ ꝓclamabāt benedictiones. Et ideo inoleuit consuetudo vt mons ille haberet⁹ in veneratōne a posteris ⁊ frequētaret⁹ causa sacrificij ⁊ orationis. Unde inter iudeos et samaritanos fuit cōtentio de loco adorationis samaritanis proferentibꝰ montē garizim cōuenientiorē esse ad orandū q̄ꝫ templum in hierusalem. iudeis contrariū asserentibus. vt patet Johānis. iiij. tam in textu q̄ꝫ in glosa.

Capitulum decimūseptimū De monte gelboe

Gelboe sunt mūtes. vt dicit Hieronym⁹ alienigenarū. vij. miliario a sitopoli in quibꝰ est vic⁹ grādis qui gelboes nūcupatur in montibꝰ. istis perijt Saul cū ionatha filio suo et corruit corā philisteis israel. vt patet. i. Regū vltimo. Contra quos indignat⁹ dauid propter ruinā populi ipsis maledixit ⁊ maledicēdo eos in siccitatē ⁊ sterilitatem cōmutauit. vt dicit glosa sup. ij. librū reguꝫ ca. i. Montes inquit gelboe vberes fuerūt ante maledictionez quos hactenus maledictioni subiacere ferunt nec vnq̄ꝫ ibi pluere testant⁹

Capitulum decimūoctauū De monte golgata.

Golgata vt dicit Hieronym⁹ est mons caluarie ī quo saluator noster fuit pro salute hominū crucifixus et vsqꝫ hodie ostenditur in helia ad septentrionalē plagam montis syon Dicitur autem locus caluarie s̄m Isidorum. quia ibi capita hominū damnatorum decaluarentur.

Capitulum decimūnonū De gaas.

Gaas est collis in monte effraim in possessione iosue filij Nun vbi mortuus fuit Josue et sepultus in septentrionali parte eiusdem montis. vt patet in libro Josue capitulo vltimo cuius sepulcrum ostenditur in mōte predicto vsqꝫ ad presentem diem. vt dicit Hieronymus in predicto libro de nominibus.

Capitulum vicesimum De monte hephron.

m Ons hephron est monticulus i tribu iuda contra septētrionem in.xx. ab helia miliario vbi est villa pergrandis que effrata nuncupatur vt dicit hieronymus.

Capitulum.XXI.

De montibꝰ israel

m Ontes israel dicuntur montes generaliter totius terre ꝓmissionis siue fuerint vltra iordanem siue citra sepe tamen sumūtur pro terra decem tribuū que fuit montuosa precipue in tribu dan ⁊ effraym. Nam et decem tribus nomen israel sibi vendicauerunt sub hieroboam qui fuit de effraym et regnauit primo in samaria super decem tribus vt dicit hieronymus. et patet in historia libro.iij. Regum.xij. Hi montes multum erant pascuales vbetes fructuosi ⁊ frugiferi oliuis ⁊ alijs arboribus fructiferis consiti. erant etiam medicinales herbis ⁊ speciebus aromaticis pleni. vt dicit Isidorus libro.xiiij. capitulo.iij. Samaria regio est palestine ab opido quondā nomen accepit qđ quōdā erat ciuitas regalis in israel. que nunc ab augusto sebastia nuncupatur. Hec regio iudee vicina est et illi similis in natura. Nam variarum opum diues est frugibus fertilis aquis illustris opima balsamis. Unde ſm gratiam elementorum iudei hanc terram melle et lacte fluentē iudicabant. Nam in eius montibus propter pascuarū abundantiam innumerabiliuꝫ ouium ⁊ pecorum greges ⁊ armenta pascebātur. Apes etiam innumerabiles in eisdem mellificātes. herbarum ⁊ florum suauitate dulci flua nutriebātur. fructus ⁊ fruges propter aeris temperiē ⁊ roris abundantiam citissime ad maturitatē in illis montibus ducebātur. aurum ⁊ argentū ⁊ cetera metalloruꝫ genera in illis montibꝰ fodiebātur. Deut. viij. Fontes ⁊ flumina de venis montiū superius progrediebantur. loca munitissima in illis montibus edificabātur. fere siluestres sicut tigrides ⁊ leones in illis nemorosis montibus cōuersabātur.

Capitulum vicesimūsecūdū

De montibꝰ iperboreis.

i Perborei montes dicūtur montes scithie eo qꝫ vltra eos flat boreas. vt dicit Isiđ. li.xiiij. Sunt aūt ſm Isidorū eundē ca.iij. terre sithie locupletes inhabitabiles tamē plures. Nam dū in plerisqꝫ locis auro et gēmis montes sithie affluāt. grifonū immanitate rarus ibi accessus hominū est. In illis montibꝰ smaragdi optimi sunt ⁊ cristalli purissimi de sithie montibꝰ transmittūtur. Sunt aūt silue aspere ibi ⁊ maxime que immanibꝰ feris pardis tigridibus ⁊ pantheris sunt replete. Ibi etiam sunt canes tante magnitudinis ⁊ tā immēse feritatis vt thaurum ꝑimant ⁊ leones ꝑmant ⁊ occidāt ⁊ maxime in albania ⁊ hircania que sithie sunt regiōes que mōtuose sunt ⁊ plurimū nemorose.

Capitulum vicesimūtertiū

De carmelo

c Armelus est mons iudee in qua est ciuitas dicta carmela. Et est duplex carmelꝰ. vnus in suꝑiori parte cōtra meridiē in quo nabal legit pauisse greges. i. Regū.xxi. alius ē carmelus in inferiori parte terre respiciēs mare. vterqꝫ mons fertilis est i pascuis fructibus ⁊ herbis.

Capitulum vicesimūquartū

De libano

m Ons libani est mons phenicis altissimus. cuiꝰ meminerūt ꝓphete. Dictus est aūt libanꝰ a thure vt dicit Isidorus. qđ ibi colligit. cuius pars ad orientē respiciens libanꝰ appellatur. vt dicit Isidorus. Libanꝰ etiā. idē candidatio vocat. quia perpetuis niuibꝰ semꝑ in hyeme scꝫ et estate candidatur. Nullo enī tempore ita nix totaliter eliquescit quin in aliqua sui parte valeat inueniri. Est autē libanus fluuioꝝ ⁊ fontium principiū ⁊ origo. ex eius radice vt dicit Hieronymꝰ. oriuntur duo fontes scꝫ ior ⁊ dan qui simul iuncti iordanē efficiunt. Libanus igitur est mons redolē

tie ⁊ summe aromaticitatis. nam ibi herbe odorifere crescunt. ibi etiam arbores thurifere cõualescũt quarũ gummi collectum olibanũ a medicis nuncupat. vt dicit hieronym⁹. Item mõs est sufficiẽtie ⁊ fecũditatis. Nam ꝓpter roris abũdantiam ⁊ pluuiarũ frequentiã herbis abundat precipuis pascuis vberrimis ⁊ fructibus optimis ⁊ maturis. Et ideo in monte libani nutriebãtur animalia q̃ offerebãtur in templo. ⁊ in ipsi⁹ pascuis fouebãtur. Item mons erat eminẽtie ⁊ maxime sublimitatis. quoniã vt Rabanus sup̃ Regũ dicit omnes alios montes illius regionis altitudinis situ libanus excedebat. Et ideo venientib⁹ tyruz per remota valde maris nauigia se nauigantiũ oculis offerebat ⁊ quos deberent nauigantes petere portus sua altitudine ostendebat. vt dicit idem ibidez. Item mons erat indeficiẽtis influentie ⁊ sempiterne humiditatis. nam q̃uis siccitatem preferret in sua sup̃ficie. nobilissimis tamen abũdabat intrinsecus venis aque. vt patet in puteis aquarũ viuentium qui iuxta salomonis sniam in canticis solent continue cũ impetu de libano emanare. vt dicit Cañ. iiij. quasi pute⁹ aquarũ ⁊c. Itẽ mons cõfidentie ⁊ securitatis. Nam in libano quiescẽtes tuti sũt a venenosis ⁊ serpentibus quos sua aromaticitate ⁊ virtute fugant tam herbe q̃ arbores ibidem continue cõcrescentes. Nam cedri ibi crescentes suo odore fugant omnia venenosa ⁊ ibi venenosa reptilia viuere non p̃mittunt. vt dicit hieronymus. Itez mons est pulcritudinis ⁊ amenitatis. Nam cedrorũ ⁊ aliarũ virentium arborũ mira proceritas graminum ⁊ herbarũ continua viriditas auiuz siluestriũ canora suauitas. riuoꝝ ⁊ fontium multiplicitas libanuz amenũ efficiunt ⁊ iocundũ. Item mons est medicine ⁊ sanitatis ibi enĩ species aromatice crescunt que sunt cõtra morbos innumerabiles remedia ⁊ medele. ibi cedri ⁊ palme. ibi cipressi ⁊ oliue quorũ liquores et resine sunt contra diuersarum infirmitatum incommoda precipue medicine. Item mons leticie ⁊ iocũditatis. nã in collibꝰ libani crescit abũdãtia vini optimi ⁊ p̃cipue leticie ⁊ hilaritatis maxime inductiui. Item mons honorificẽtie ⁊ dignitatis. nam inter omnes montes arabie phenicis ⁊ syrie mons libani ĩ sublimitate. in fecũditate. in amenitate et aeris salubritate obtinet principatũ. vt dicit hiero. Joseph⁹ ⁊ Jobes.

Capitulum vicesimũquintũ De moria

m Oria est mons in hierusalez in quo edificatũ est tẽplũ salomonis sicut dicit. ij. Paral. iij. Hũc enĩ montẽ emit dauid ab ornan iebuseo sexcẽtis siclis auri purissimi. vt ĩ eo edificaret altare dño qñ ꝓ numeratõe quã fecit dauid ꝓpl⁹us est percussus. i. Paral. xxi. In hoc mõte ĩmolauit dño ⁊ orauit ⁊ exaudiuit illũ dñs de celo in igne sup̃ altare holocausti. In h̃ mõte obtulit abraam holocaustuz ꝓ ysaac quẽ dñs p̃cepit ibidez ĩmolari Gen. xxij. vbi dicit glosa hiero. sup̃ illud verbũ. vade in terrã visionis ⁊ offer filiũ tuũ sup̃ vnũ montiũ ⁊c. Hũc montẽ hebrei dicũt esse illum in quo postea templum conditũ est in area ornan iebusei in monte moria q̃ idcirco illuminãs ⁊ lucẽs interp̃tat. quia ibi est dabir. hoc est oraculũ dei ⁊ lex ⁊ spũs qui inspirat ꝓphetas ⁊ docet hoĩes veritatem. Hucusq̃z hiero. In eodẽ loco credit ia cob dormiuisse ⁊ ascendentiũ angeloꝝ ꝑ scalã vidisse visionẽ. vt patz Gen. xxviij. vbi dicit glo. sup̃ illud verbũ. Nõ est hic aliud nisi dom⁹ dei ⁊c. Hoc d̃r qr preuidit templũ ⁊ dei cultũ ibidẽ futuꝝ. Fuit aũt iste locus collis a latere mõtis syon vbi edificata ẽ postea turris dauid Vñ pz ex p̃dictis q̃ mons moria fuit mons visionis ⁊ reuelatõnis. mõs sacrificij ⁊ orationis. mons ꝓphetie ⁊ instructõis. mõs luminis siue illuminatõis. mons angelice frequẽtationis. mons diuine apparitionis. mons misericordie ⁊ ꝓpiciationis.

Capitulum vicesimũsextũ De nebo

n Ebo mons est in terra moab in vertice phasga contra hiericho.

De hoc monte vidit moyses terrā ꝓmissionis ⁊ ibidē mortuus est postq̄ terrā fuerat ꝯtemplatus. vt dicit Hiero. ⁊ pz in hystorijs Nūeri. xxvij.

Capitulum vicesimūseptimū De hor

Mons hor est mons in extremis finibus terre edom in quo mōte mortuus est aaron iubente domino in āno. xl. postq̄ egressus ē de egypto cū esset ānoꝝ. cxxiij. vt dr̄ Nūeri. xxviij: Fuit aūt tricesima māsio in qua remāserunt filij israel postq̄ egressi sunt de egypto. sicut dicitur in libro Numeri. c. xx. Cum mouissent castra de cades venerūt in montē hor. q̄ est in extremis finib⁹ terre. In hoc monte suscepit eleazar filius aaron primo sacerdotij principatū.

Capitulum vicesimūoctauū De oliueto

Mons oliueti est mons in iudea iuxta hierusalē sic dictus ꝓpt̄ copiam olinarū que in monte illo maxime abūdabāt. ⁊ ideo ab Augu. sup Johem vocat̄ mons chrismatis ⁊ vnctōnis. mons luminis. mons pinguedinis ⁊ refectionis. ⁊ mons medicamīs ⁊ curationis. Et hoc dicit ꝓpter oliuaꝝ ibi crescentiū abūdantiā quaꝝ fruct⁹ ē vnctuosus luminosus ⁊ deliciosus. qꝛ vt dic̄ Isidorus. Oleū oliue ex radicis amaritudine surgit in pabulū lumīs in medicamen vulneris ⁊ in refectionē esurientis In hui⁹ montis oliuaꝝ radice siue pede fluit riuul⁹ qui dr̄ torrens cedron inter cui⁹ ripā ⁊ montē fuit ort⁹ quē dn̄s orōnis ⁊ quietis gr̄a sepi⁹ frequētauit ⁊ sub intrauit. vn̄ ⁊ ibi capt⁹ fuit primo ī orto qui gethsemani dict⁹ est. vt dr̄ Job. xix. ibi eni scz in pede mōtis fuerat quondaz villula dicta gethsemani cui⁹ orti tūc tēporis adhuc ibi erāt vt dic̄ Aug. ⁊ illorū locū ortoꝝ dn̄s ex ꝯsuetudine frequētabat. Hic aūt mōs fuit ad orientalē ꝑtez tēpli. ⁊ ideo mane illumīabat̄ sole oriente. de vespe vero ⁊ de nocte illustrabat̄ ex fulgore a lumīaribꝰ templi resplēdente Et ideo merito mons luminis dicebat̄. tum qꝛ a celo ⁊ a templo lumen recipiebat. tū etiā qꝛ lucis materiā olei sui abūdantia alijs impēdebat. vt dicit Aug⁹. In hoc mōte erat quidā viculus nomīe bethphage q̄ sacerdotū erat. in cui⁹ mōtis latere erat ciuitas dicta bethania que fuit ciuitas marthe lazari ⁊ marie. vt dicit glo. sup Math. xxi. De hoc mōte domin⁹ celos ascēdit. ⁊ supra eundē montē ad iudiciū apparebit. vt patet in Act. i. tā in lr̄a q̄ in glo. In hoc monte edificauit salomō delubra ⁊ excelsa vt pz. ij. Regū. x. Et iō vocat⁹ ē mōs oliue ⁊ ꝓpiciatōnis mōs offensiōis. iiij. Reg. xxiij. qꝛ scz in illis idolis offendit salomon deū suū.

Capitulum vicesimūnonū De olympo

Olimpus est mōs macedonie excelsus nimis ita vt sub illo nubes esse dicātur. vt dicit virgilius. Nubes excessit olympus. Dict⁹ ē autem olympus quasi ololampas. i. quasi celū. Hic mons macedoniā a tracia diuidit. Tante eni sublimitatis est mons olympi q̄ omnes excedit aeris turbines ⁊ alias passiones. Vn̄ ꝑbi ibi ascendentes vt situs ⁊ cursus stellaꝝ inspicerent ibi viuere nō poterāt nisi secū spongias cū aqua ferrēt ⁊ sic ꝑ aque attractionem aerē redderent grossiorē siue spissiorē vt dicit magister in histo.

Capitulum tricesimum De oreb

Oreb mons est in regione madian. vt dicit hieronymus. iuxta arabiā in deserto cui coniūgitur desertū sarracenoꝝ. quod vocatur pharan. ⁊ est idem mons oreb et syn. vt dicit hieronym⁹. In hoc monte vidit moyses multas visiones. vt patet Exo. iij. ibi vidit rubū ardentē ⁊ cōburentez ibi audiuit deū loquentē sibi ⁊ multa ꝑcipientē. sicut post de monte synai dicetur.

Capitulum tricesimūprimū De parnaso

Mons parnasus ē in thessalia iuxta boetiam. qui mons duas ha-

bet vertices q̄si in celum eleuatos. in q̄bꝫ quondā appollo ⁊ liber bach⁹ colebāt̄ forte propter locoꝝ amenitatē ⁊ vinorum ⁊ vinearū maximā vbertatē.

Capitulum tricesimūsecundū De alpibꝫ

Riphei montes sunt alpes in capite germanie. vt dicit Isidor⁹. qui a ꝑpetuo ventoꝝ flatu ⁊ tempestatū impetu sic dicūtur. Nā riphe⁹ in greco impetus dicit̄ in latino. Dicūtur autē alpes id est alti montes ad quoꝝ cacumīa nō nisi ꝑ altos pedes colliū ⁊ aliorum inferioꝝ montiū ꝑuenit̄. In his alpibus sunt ꝑpetue niues. frequētes nubes. fontiū ⁊ fluminū magnoꝝ capita et origines bestie ⁊ fere siluestres aues mlt̄iplices ⁊ maxīe illi⁹ generis volucres q̄tū ale de nocte sunt lucētes. vt dicit Isi.

Capitulum tricesimūtertiū De rupibꝫ

Rupes sunt altissimi mōtes solidissimi ⁊ fortes sup̄ altitudinez alioꝝ montiū eminētes tempestatū impet⁹ ⁊ imbriū fluxus ꝯtinue recipientes. ꝓpter qd̄ terra sup̄ficialiter diluitur ⁊ duriores mōtis ꝑtes ⁊ ꝯpactiores in petra cōmutate rupes imobiles et īmeabiles aliqn̄ efficiunt̄. quātūcūq̄ autem rupes exterius multū habeant soliditatis ⁊ asperitatis. intus tn̄ habēt aliquid spōgiositatis ⁊ cōcauitatis. vn̄ humores ibi attracti ⁊ collecti sepe ꝑ capita fontiū scaturiūt ⁊ erūpūt. Venti etiam ⁊ aque cauernas rupiū intrāt. ⁊ sunt aliqn̄ causa terremot⁹ ex cui⁹ violētia rupes qn̄q̄ corruūt ⁊ rūpunt̄. solis auibus vt aquilis ⁊ vulturibꝫ rupiū cacumina peruia inueniunt̄. rupibꝫ etiā maris littora sistunt̄. ⁊ ad duriciē rupis vndaruz ⁊ procellaꝝ impet⁹ elidūtur. loca munitōnibꝫ apta in rupibꝫ reperiūtur. auium ⁊ animaliū latibula in rupibꝫ construuntur. nebulis ⁊ nubibꝫ capita rupium obuoluuntur. Radijs solaribꝫ in ortu solis summitates rupiū ꝑfundunt̄. Rupes etiam dicunt̄ qꝛ ad rūpendū sunt difficiles Sine eni ferri violētia rupes nullaten⁹ ꝑfodiunt̄. ⁊ de ꝓfundis etiā rupiū venis ꝑciosi lapides ⁊ metalloꝝ varie spēs sepius extrahūtur. partes autē eminētes in ꝑruptis rupibꝫ dicunt̄ scopuli a scopin qd̄ est intēdere vel speculari. qꝛ inde loca remotissima speculātur.

Capitulum tricesimūquartū De sephara

Sephara mons est orientis īindia vt dicit hiero. iuxta quē habitauerunt filij yethan filij hembre quos Josephus dicit venisse deinde in sephara. ad quem locū classes salomonis cum quibusdā cōmercijs infra tres annos venire cōsueuerūt. hec est tharsis terra ⁊ portus maris vnde serui salomonis aurum ⁊ argentum simias et pauones ⁊ dentes elephantinos detulerūt. vt patet. iij. Regū. x.

Capitulum tricesimūquintū De segor

Segor est mons paruulus qui et balo dictus est iuxta zodomam vt dicit hiero. in quo edificata fuit vrbs que ad ꝑces loth liberata ē vbi crescit vinea balsami in signum pristine fertilitatis ⁊ poma palmaruz. Imminet aūt mari mortuo ⁊ fuit in eo postea positum ꝑsidiū romanoꝝ. De hoc dicit̄ Esa. xv. vbi dicit glosa. q̄ vitula vocabat̄ ꝓpter lasciuiā cōternās qꝛ bis concussa. tertio terremotu corruit que robusta ꝑmāsisset si post liberationē nō peccasset.

Capitulum tricesimūsextū De monte synai

Sinai est mōs cuius pars ē oreb ⁊ est in arabia in ꝓuītia madian De hoc monte dicit Josephus in li. ij. antiquitatū. Syna mons est excelsus et ad pascua egregius optimas herbas ferens. Eratq̄ hec opinio ibi habitare deū. ⁊ ideo primitus ibi nemo pascebat oues. quia pastores illuc ambulare minime ꝑsumebāt huic monti appropinquās moyses prodigiū vidit. s. ignez rubū cōburentē ⁊ eius viriditatē ⁊ florē nullatenus depascentem. ⁊ eius ramos

fructiferos nullo incendio deuastantem
quauis flāma velox ⁊ vehemens nimis eēt.
Unde de illo igne dñs ad moysen locut⁹
est. Item idem libro. iij. Ascēdit moyses
in syna qui mons est excellentissimus in
illis regionibꝫ. ⁊ propter altitudinē ma-
gnitudinis sue ⁊ scopuloꝝ proceritatem
non solū est hominibꝫ inaccessibilis. ve-
rū etiā cum labore videri potest. ⁊ qꝛ ser-
mo erat deū circa eum habitare erat ter-
ribilis ⁊ inadibilis vniuersis. circa radi-
ces hui⁹ montis hebrei sua tabernacula
locauerūt. ⁊ ibi deū videre in igne et in
nube ⁊ ipsum ꝑsonaliter loquentē audi-
re meruerūt. Dicitur itaqꝫ mons synai
mons diuine habitationis angelice fre-
quētationis mons lumīs ⁊ inflāmatio-
nis. mons nubis ⁊ caliginis. mons plu-
uie ⁊ roris. mons pascue ⁊ refectionis.
mons sapientie ⁊ eruditionis qꝛ de illo
mōte dñs moysen ⁊ populū instruebat ⁊
ei legē ꝯferebat. mōs misericordie ⁊ ꝓ-
missionis. qꝛ inde bona inaudita populo
ꝓmittebat. mōs iusticie ⁊ cōminatōnis.
qꝛ timorē inspicientibꝫ inferebat. vnde
mons fuit fulguris ⁊ choruscatōis. mons
tube ⁊ clangoris. mōs amicitie ⁊ ꝯfede-
rationis. qꝛ mediāte lege populū ibidez
sibi sempiterno federe vniebat. mōs mū-
dicie ⁊ puritatis. mōs leticie ⁊ iocūdita-
tis. qꝛ nulli ad montē accedere potuerūt
nisi qui mente ⁊ corpe mūdi erāt. ibi eti-
am qui mundi erant corā dño cū leticia
comedebāt ⁊ bibebāt. mons clementie ⁊
pietatis siue ꝓpiciationis. mons sacrifi-
cij ⁊ orationis. Nam ibi dño īmolabāt
ac p̄cibꝫ moysi ⁊ supplicationibꝫ deū sibi
placatū ⁊ ꝓpiciū audiebāt.

Capitulum tricesi-
mūseptimū De monte syon

Syon mons erat in hierusalē su-
per cuius verticē erat arx siue tur-
ris dauid ibi posita pro decore ⁊
defensione ciuitatis. In vno autē latere
montis syon erat templū quasi mediuꝫ
inter arcem ⁊ inferiorē ciuitatem. vt scꝫ
munitio arcis defenderet templū ⁊ tem-
plum cum arce protegeret ciuitatē. Et
ideo sepe scriptura vocat hierusalē filiaꝫ
syon qꝛ sicut filia protegit̄ a matre ⁊ sub-
ditur ipi matri. sic ciuitas inferior tem-
plo fuit subdita atqꝫ arci. Tante aūt au-
toritatis ⁊ nobilitatis inter ceteros mō-
tes fuit mōs syon ꝙ nō solū ciuitas hie-
rosolima nec etiā ipsa iudea verū etiam
vniuersalis ecclesia tā ex iudeis qꝫ ex gē-
tilibꝫ cōgregata sepi⁹ in ꝓphetis a monte
syon denominat̄. sicut ibi. Fundat̄ in ex-
ultatione vniuerse terre mōs syon late-
ra aq̄lonis ci. re. magni. Naꝫ mons fuit
magne altitudinis ⁊ sublimitatis. ma-
gne fortitudinis ⁊ firmitatis. magne ple-
nitudinis ⁊ vbertatis. magne pulcritu-
dinis ⁊ amenitatis maxīe ꝯfidentie ⁊ se-
curitatis. maxime opulētie ⁊ locupleta-
tionis. maxīe leticie ⁊ exultatōnis. ꝑfe-
cte iusticie ⁊ sanctificatōis. mōs doctri-
ne ⁊ eruditōis sic̄ scriptū est Esa. ij. De
syon exibit lex. mōs ꝓphetie ⁊ reuelatōis

Capitulum tricesi-
mūoctauū De selmon

Selmon ē mons in tribu effraim
iuxta confiniū tribꝫ manasse in
quā ascēdit ab ymelech qñ dimi-
cauit ꝯ sichimitas vt di. hiero. et legit̄
iud. ix. mōs p̄ multitudine arboꝝ densus
⁊ vmbrosus. ꝓpter qd̄ ⁊ selmon vmbra in-
terp̄tat̄. Est etiā mons irrigu⁹ aq̄s ⁊ igni-
bus niuibꝫ pinguis ⁊ pascuosus. sicut dr̄
in psal. mox dealbabūtur in selmon mōs
dei mons pinguis.

Capitulum tricesi-
mūnonū De monte sophin

Sophin est mons in tribu effra-
im in loco armathen vnde oriū-
dus fuit samuel. vt dicit Hiero.
Fuit aūt loc⁹ in alto situs fertilis ⁊ gra-
minosus. aquis irrigu⁹. arboribꝫ cōsitus
⁊ deliciosus Saron de quo dr̄ Esa. xxxv.
est mons inter montē thabor ⁊ stagnum
tyberiadis. vnde ⁊ tota illa regio sarona
vsqꝫ hodie est vocata. vt dicit Hierony-
mus. Omnis etiā regio a cesaria palesti-
ne vsqꝫ ad opidū ioppe sarona dr̄. Iuxta
montē istū campi sunt fertilissimi. vt di-
cit glosa super Esa. xxxiij. tam frugibꝫ qꝫ
fructibꝫ valde apti.

Capitulū quadragesimū De monte seon

m Ons seon de quo dicit Deut. iiij. dr pars mōtis galaad q̄ extēditur p desertū vsq̄ trans iordanem. vbi habitauit seon rex amorreorū et cecidit in sortē ruben ⁊ gad ⁊ dimidie tribus manasse. vt dicit hiero. sup Hiere. xlvi. ibi. Ascendente galaad ⁊c. quere supra de monte galaad.

Capitulū quadragesimūprimū De monte semeron.

s Emeron est mons de quo dicitur. ij. Paral. xiij. c. in quo ē mō sebaste vbi reliq̄e Johānis baptiste requiescūt. vt dicit hiero. In eodem quidē monte prius edificata est samaria. a qua ⁊ tota regio postea samaria est vocata. Hec ciuitas rōne mōtis fuit fortissima ⁊ ad expugnandū difficilima. Unde ⁊ reges assyriorꝫ miris sumptibꝰ ⁊ belloꝝ maximis apparatibꝰ eam tribꝰ annis cōtinue obsederūt. ⁊ vix ꝓpter famis angustiā cōtra ipsam p̄ualere viribꝰ potuerūt. Imo vt dicit hiero. ⁊ Josephus nunq̄ eam expugnassent si ipsius habitatores deū israel ad iracundiā ꝓuocantes plenā ꝯfidentiā habuissent in domino ⁊ ipsius legem nullatenꝰ reliquissent Istiꝰ mōtis ꝓprietates quere supra de montibꝰ israel. ⁊ ibi plene inuenies.

Capitulū quadragesimūsecūdū De monte seyr

m Ons seir de quo sepius habetur mentio in scriptura est idē qui ⁊ mons edom de quo supra sufficienter dictū est. quere de monte edom siue esau. trinomiꝰ erat esau.

Capitulū quadragesimūtertiū De monte tabor

t Abor est mons in medio campo gables. vt dicit hiero. sup Hiere. c. xxvi. ⁊ est mons mira rotunditate sublimis distans a dyacesarea. x. milibꝰ ad oriētalē plagā ⁊ fuit in ꝯfinio zabulon isachar ⁊ neptalim. Hic mons inter totiꝰ terre ꝓmissionis mōtes maxime est famosus rōne situationis. fertilitatis. amenitatis fortitudinis ⁊ firmitatis. gleba enī illiꝰ mōtis est fertilis vineis oliuis ⁊ alijs arboribus fructiferis abilis. aer ibi est salubris. ros frequēs ⁊ dulcis. imber tā temporaneꝰ q̄ serotinus mediocris. ibi arborū ꝓceritas que non deponūt hyeme ⁊ estate comā vel virores suū ibi auiū multigenarū canorus sonitus ⁊ canora suauitas. quaꝝ voce afficit audit. pennarū varia dispositōe ad earū aspectū ꝓuocat visus. in carniū suauitate delectat gustꝰ ⁊ ideo multi sunt ibi aucupes auiculis locū istū frequētantibus retia ⁊ tēticulas imponētes. sicut di. hiero. super illū locum Osee. iiij. quasi rethe expansum sup montē thabor ⁊c. Super oīa aūt montē istū reddit cōmendabiles p̄sentie saluatoris qui ip̄m sua p̄ntia honorauit. Nā in hoc mōte docuit in hꝰ gratia oronis ꝑnoctauit. in hoc mōte aliq̄n pauit populū. ⁊ tam sp̄uali q̄ corpali pabulo recreauit. In huiꝰ montis etiā sup cilio corā discipulis suis se transfigurare voluit ⁊ future claritatis gloriam in suo corpe discipulis reuelauit.

Capitulū quadragesimūquartū De ziph

z Iph mons est squalidus ⁊ vmbrosus in quo latuit dauid quādo fugit a facie saul. et est iuxta carmelon in mōte carmeli in quo nabal carmelites quondā habitabat q̄ fuit de stirpe caleph vt dicit hiero. Est aūt mōs multū nemorosus dumis ⁊ arboribꝰ infructuosis consitus ⁊ saltuosus. feris et ibicibus peruius speluncis ⁊ antris plenus. ⁊ plurimū cauernosus ⁊ ideo frugitiuis ⁊ latere volentibꝰ cōgruus ē ⁊ ignotis transeuntibꝰ ꝑiculosus.

Capitulū quadragesimūquintū De collibꝰ

c Ollis est tumor terre breuis terre planiciē transcēdens ⁊ ad mōtis altitudinē nō attingēs. Collis enī mōte est inferior sed terra altior. ⁊ dr tumulꝰ q̄si tumēs tellꝰ vt dicit Isid.

Unde solent colles montiuz esse pedes. nam de collibꝫ ad montes solem⁹ ascēdere altiores. Et dicunt colles a colendo. quia cū minori labore colunt q̄ montes ⁊ plus q̄ mōtes ab hoībꝫ incolunt ⁊ inhabitant plus aeri ⁊ calori solari q̄ inferior terra exponunt. ⁊ ideo fruct⁹ in collibus ad maturitatē citi⁹ ꝑducunt. imbre ⁊ rore celesti pl⁹ colles q̄ valles ꝑfundūtur. ⁊ ideo fruct⁹ accrescētes in collibus alijs dulciores ⁊ sapidiores inueniūtur Item inter infimā terre suꝑficiē ⁊ summā montis altitudinē tenēt colles mediū quo ad situ. ⁊ ideo aer crassior ⁊ spissior est in colle q̄ in mōte. purior vero et subtilior est q̄ in valle. Puriores enī et nobiliores recipiūt colles imp̄ssiones ⁊ influētias a suꝑioribꝫ q̄ valles. ⁊ iō tā fruct⁹ q̄ gramīa sunt in collibꝫ salubriora q̄ in vallibꝫ ⁊ alijs partibꝫ meliora. vt dicit Constā. Item colles citius recipiunt radiorū solis illuminationē q̄ valles ⁊ velociorē a nubibꝫ irrorationē. De montibꝫ etiā descendūt torrētes et riuuli suꝑ colles ⁊ de collibꝫ deriuant ad campestria ⁊ ad valles.

Capitulū quadragesimūsextū De valle

Vallis est terra decliuis ac deꝑssa in montiū medio collocata vt dicit Isi. Est autē vallis aquarū a riuulis fontiū defluentiū receptaculū ⁊ vehiculū. vñ patet ꝙ valles a riuulis ex mōtibꝫ emanātibꝫ irrigant ⁊ ex illoꝝ circūfusione in floribꝫ ⁊ fructibꝫ fecūdant. frondiū ⁊ floꝝ virore citi⁹ decorant a mōtium ⁊ colliū eleuatione obumbrantur. In vallibus etiā fit maior radioꝝ solarium cōcursus ac cōfractio ac cōfluxus. Et ideo calidiores imp̄ssiones in vallibus q̄ in mōtibꝫ generātur ꝓpter quod in vallibꝫ citius q̄ in montibꝫ resoluuntur niues ex quarū diffusione loca circūiacentia humectantur vt dicit Macro. Et ideo valles calide turbide grosse et vaporose ꝑ exꝑientiā iudicātur. quarū habitatores calidis ⁊ humidis passionibus sepi⁹ molestant. vt dicit Cōstā. Domus ⁊ edificia in vallibꝫ cōstituta min⁹ ventoꝝ ⁊ tempestatū incōmodis ꝓpelluntur q̄ illa que in mōtibꝫ collocant. nam montiū obiectu tuent. ⁊ a ꝓcellarū inundantiū impetu defensant. terremotu incole valliū raro infestant. cui⁹ rō est. qꝛ ꝑtes terre in valles residētes magis cōprimūtur. ⁊ sibi inuicē forti⁹ adunantur Et ideo vēti illas ꝑtes difficili⁹ penetrāt ⁊ subintrant. ꝓpter qd̄ ꝑtes ille qꝛ mīme sunt ꝯcaue ⁊ porose mīme a ventoꝝ subintrātiū impetu agitant ꝓpter qd̄ nō mouent. vt di. Aresto. Ad valles etiā ꝯfluunt sordes ⁊ ibi diuti⁹ reseruant ꝓpter aeris corpulētiā valles citi⁹ q̄ mōtes grossis ⁊ fumosis vaporibꝫ obnubilant ⁊ densioribꝫ tenebris obscurant. Uñ ꝑtes valliū plus q̄ montiū ꝓfundant ad centrū ⁊ a celi circūferētia plus elongātur. Itē ex aquarū multiplici ꝯcursu ⁊ limi ac luti obiectu paludes quasi inuadabiles in vallibus frequētissime coadunant. ⁊ loca ad trāsuadandū difficilia inueniunt Itē ex humoꝝ abundātia carices ⁊ gramina in vallib⁹ maxime nutriūt. salices ⁊ alie infructuose arbores in vallib⁹ plus q̄ in montib⁹ crescere dinoscūtur.

Capitulū quadragesimūseptimū De campo

Campus s̄m Isido. est terre planicies nec depressa vt vallis. nec erecta vt mōtes. ⁊ ideo qꝛ equalis est pedib⁹ campus est vocat⁹. a camis greco qd̄ breue vel equale dicit in latino Et est camp⁹ locus plan⁹ ⁊ incultus. nec vomere sulcat⁹ nec stercore impinguat⁹ sed potius deambulationi vel deductioni aut militari exercitatōni iuxta ciuitatū habitacula deputat⁹ loc⁹ scz cōis ⁊ publicus oīm aspectibus expositus vsibus rei publice ascript⁹ nulli ꝓprius. sed oīm vtilitatibus assignatus.

Capitulū quadragesimūoctauū De agro

Ager vt dicit Isidor⁹. li. xv. dicit eo ꝙ in eo aliquid agat. Oīs ei ager vt ait varro. aut ē aru⁹. i. sationalis aut ꝯsitus. i. arborib⁹ aptus aut pascualis. qꝛ herbis tantū ꝑ aīalib⁹ va-

rat. aut florēs ort⁹. s. floribꝫ ⁊ apibꝫ apt⁹. Unde ſm antiquos ager eſt terra culta. rus ꝟo terra inculta vt ſilua ⁊ paſcua in qua tā pec⁹ q̄ꝫ lac haberi pōt. vñ ⁊ ruſtic⁹ nominat̄ nā agreſtiuꝫ hoīm hec prima et ocioſa felicitas eſt. vñ ⁊ ager dr̄ quaſi paſcuus. qꝛ a diuiſoribꝫ agroꝝ vicinis paſcendi gratia eſt relict⁹ ſicut alluui⁹ dicit̄ ager. quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit ſic ⁊ artifini⁹ dicit̄ ager qꝛ a certis linearum mēſuris nō cōtinet̄ ſed arcet̄ finis ei⁹ obiectu montiū ⁊ arboꝝ ⁊ etiā fluuiorum. ſic ⁊ noualis ager dr̄ primū proſciſſus. ſiue qꝛ alteri nis annis vacat vt renouet ſuas vires. Noualia enī ſemel cum fructu erūt ⁊ ſemel vacua ſine fructu ꝑmanebūt. Aliquādo etiā dr̄ ager ſqualidus quaſi excolid⁹ ſic dict⁹ eo q̄ a cultura iā exierit ſicut excōſul eo q̄ a ꝯſulatu iam diſceſſerit. aliqñ dr̄ ager viginoſus id eſt ſp̄ humid⁹. nā humid⁹ dr̄ qui qñq̄ꝫ ſiccat̄. vligo aūt eſt humor terre naturalis ab eo nunq̄ꝫ recedēs. Hucuſq̄ꝫ Iſid. li. xv. ca. xiiij. Ager ē igit̄ loc⁹ exercitij laboris ⁊ ſudoris nā cū labore ager excolit̄ ligone ꝑcutit̄. fodit̄ euertit̄. vomere aperit̄. ſemie ſerit̄. raſtro tegit̄. rore ⁊ imbre ꝑfundit̄. ſpinoſis ſepibꝫ circūdat̄ munit̄ hyeme gelu ⁊ frigore cōſtringit̄. in eſtate eſtu ⁊ caumate vrit̄. in vere ſiue verno tempore colit̄. in autūno collectis fructibus iterato p̄ſcindit̄ vomere. ⁊ ſic alternatis laboribꝫ cōtinue laceſſitur.

Capitulū quadragesimū nonū De predio

Predium ſm Iſidorum dicitur quaſi preuidiū eo q̄ ſibi a patre familias in omnibꝫ ꝓuidet̄. Et eſt locus in quo a patrefamilias in medio agrorum ſuorū domiciliū p̄paratur vel dicitur predium eo q̄ antiqui agros quos bello ceperant prede nomine poſſidebant vt dicit Iſidorus.

Capitulum quinquagesimū De prato

Pratum eſt cuius feni copia armēta tuent̄. cui veteres romani nomē dederūt eo q̄ ſit locus qui ꝓtin⁹ eſt ꝑatus. qꝛ culture laborē nō req̄rit. vt dicit Iſido. Et ideo talia loca dicunt̄ prata quia ad fenum ⁊ ad gramina ſunt parata. Prata ſiquidē fluminibꝫ. riuulis ⁊ fontibꝫ irrigant̄. Et ideo ꝓpt̄ humoris abūdantiā herbaꝝ radicibꝫ nutrimentū cōtinue miniſtrantē herbis ⁊ floribus diuerſi generis decorant̄. Et ideo propter vernantē ⁊ virentē quā p̄tendūt pulcritudinē prata ridere dicunt̄. Prata etiā ſuo virore delectāt viſuꝫ. ſuo odore afficiūt olfactū. graminū ſuoꝝ ſapore reficiūt guſtū. pratoꝝ herbe ⁊ flores mel apibus adminiſtrāt. lactis copiā in armentis ⁊ gregibus generant ⁊ augmentant. vulnera curant et contra diuerſos morbos remediū preſtant.

Capitulum quinquagesimū primū De deſerto

Deſertum eſt terre ſpaciū ſic dictum quia ab hominū frequentatione ⁊ habitatōe deſerit̄ nec ab hoībꝫ colit̄ nec inhabitat̄. vt dicit Iſid. Et hoc ꝯtingit aliquotiēs ꝓpter terre ſterilitatez ſiue aeris intemperiē ſeu propt̄ aquarū ⁊ fontiū defectibilitatē ſiue propter hoſtiū vaſtitatē. Unde deſertum eſt incultū ſpinis ac ſentibus plenū reptilibus ⁊ venenoſis animalib⁹ peruiū. beſtiarum ⁊ ferarū ſilueſtriū domiciliū. fugitiuorū ⁊ latrocinantiū habitaculū. terra ſitis ⁊ ariditatis. terra eſtus ⁊ ſqualoris terra vaſtitatis ⁊ horroris. terra deuij et erroris. nā in deſerto vie ſunt deuie. calles ⁊ ſemite nō ſunt trite. miricis ⁊ alijs fructib⁹ infructuoſis conſite atq̄ꝫ plane arenoſe lapidoſe puluerulēte feculente ⁊ alijs incōmodis itinerātib⁹ plurimum oneroſe. Et dicunt̄ deſerta vt dicit Iſi. quia nō ſerunt̄. Unde loca ſiluarū ⁊ montium que a ſemine vacua deſerunt̄ deſerta nūcupant̄. non minus tamen deſerta dicunt̄ loca prius inhabitata ⁊ poſt caſu aliquo deſolata. vt di. idem

Capitulum quinquagesimū ſecūdū De heremo

Eremus aūt eſt inuia ſolitudo a paucis niſi a feris ⁊ beſtijs hītata

Unde heremite dicuntur homines deserta solitudinis appetentes se ab aspectu hominũ sequestrantes. Dicitur hec heremus mi. per contrariũ ad hereo es. quia pauci ibi herent atq; manent. Uel dicit heremus quasi herens humus. quia dura ⁊ cõpacta solet esse terra. que herem⁹ vel solitudo vsualiter est vocata. In locis autẽ heremiticis ⁊ solitarijs fere siluestres liberius q̃ in alijs locis euagantur. securius cõmorãtur. Ibidem etiã ꝓpter nemorũ spissitudinẽ ⁊ siluarũ multitudinẽ volucres siluestres dulci⁹ modulãtur. Ibidem etiã nidificãt ⁊ cõuersantur. ⁊ ideo ꝓpter ferarũ multitudinez ⁊ auiũ frequẽtiã. talia loca q̃uis sint solitaria aliquãdo a venatoribꝫ frequẽtantur. ibi etiã aucupũ laquei ⁊ retia sepi⁹ occultant. Taliũ etiã locoꝝ habitatores pluribꝫ laboribꝫ exponũtur. nũc gelu nũc estu exurũtur. nũc rore nunc umbre nunc pruina nunc niue perfundũtur. raro nisi forsan a latronibꝫ vel venatoribꝫ inquietant. ⁊ ideo locus heremiticus q̃uis multum habet afflictionis tedij et laboris. plurimum tamen obtinet commodi et quietis.

Capitulum quinquagesimũ tertiũ De antro.

Antrum ab atro est dictum. eo q̃ a atris tenebris ⁊ horridis est suffusum. vt dicit Isi. Est eni ꝓprium bestiarũ in cauernis manentiũ latibulũ in quibꝫ latitãtes prede insidiãtur ⁊ ideo specus a speculãdo antrũ dr. quia inde post suas predas diligẽti⁹ speculant vt dicit Isidor⁹. Est autẽ antrũ in estate frigidũ. in hyeme vero calidũ. ⁊ fetibus animaliuz nutriendis ⁊ occultandis est aptum. ex sudoribus autẽ ⁊ vaporibꝫ aĩalium fetidum est ⁊ corruptum.

Capitulum quinquagesimũ quartũ De fossa.

Fossa a fodiendo est dicta eo q̃ sit terra viribꝫ ⁊ ingenio fodientium ꝓfundata. que quãto plus in sua supficie terra accumulata erigit tanto inferi⁹ amplius ꝓfundat. ⁊ quãto altior est ⁊ ꝓfundior tanto ei⁹ trãsit⁹ difficilior ⁊ piculosior inuenit. quã quilibꝫ cadẽdo facilime ingredit. sed post casuz de ipa faciliter nõ exitur. vt dicit Greg. Ideo etiã dicit Hiero. sup Ezech. xix. Leo in foueis capitur. Nam facta fouea ouis vel capra in ei⁹ fundo ponit. cui⁹ odore allectus leo foueã p̃de gratia ingreditur. sed postq̃ eam ingressus fuerit ibidẽ ne exeat detinet. Fouea etiã intra foueam a latere ad modũ spelunce fodit in q̃ cauea quedã ponit que ad modũ cistule p̃paratur que de facili clauditur ⁊ de difficili aperitur. Quãdo ergo leo videt se nõ posse de prima fouea egredi. timens venatorũ venabula latendi gratia secundam foueã ingreditur ⁊ ibi in cauea ad hoc parata claudit capit et captiuus detinetur. vt dicit Hiero. Fouee etiã vtiles sunt ⁊ necessarie. quia fossatis ciuitates ⁊ castra ne hostibus pateant muniũtur. Fossatis insup terrarũ spacia ⁊ habitaculorũ termini ab inuicem diuidũtur. replent nihilomin⁹ fouee aquis in q̃bus pisces ⁊ reptilia diuersi generis nutriunt. vnde et fouea quasi fouẽs aquas est dicta. nam in foueis fouent ⁊ seruantur aque nũc fluxibiles nũc statiue nũc eas subintrant torrẽtes ⁊ pluuie. nũc in eis erũpunt capita fontiuz ⁊ scaturiunt riuuli aque viue. Sũma vero et p̃cipua et omniũ munitionũ fortitudo ⁊ tutela solet esse fouea quãdo in lato ⁊ in longo in alto ⁊ in ꝓfundo ordine ꝯgruo est parata. nam inaccessibilis est loc⁹ sic munitus nisi aggere nauigio vel põte talis fouea trãseatur. vt dicit hiero.

Capitulum quinquagesimũ quintũ De spelunca.

Spelunca est fouea subterranea a speculãdo dicta. quia propter sui latitudinem ad circũspiciendum est apta. latum eni ⁊ a parte luci expositum habet introitũ sed in fine finem siue terminũ habet artum. Unde spelunca locus est subterraneus. primo quidẽ euidens ⁊ lucidus in ingressu. deinde obscurus ⁊ turbidus in progressu tandem durus art⁹ ⁊ hyspid⁹ in egressu. si tamen

egressus aliquando poterit inueniri. vt dicit Damas. In locis autē mineralibꝫ vbi effodiūtur lapides ⁊ metalla potissime sunt spelūce. que quidē rōne extractōnis lapidū seu metalloꝝ remanēt vacue quibusdā tamen colūnis siue alijs appodiationibꝫ ne corruāt sunt fulcite. Sepe tamen vel nimia mole terre colūne ille desup aggrauate. siue proprie materie mollicie resolute siue fūdi inferioris humore relaxate corruūt. ⁊ sic omnia in illis spelūcis existentia obruūt ⁊ ꝯfundūt vnde in spelūcis manere periculosuꝫ est ⁊ difficile. tum quia frigide sunt ⁊ humide obscure instabiles ⁊ incerte. tum etiā quia hyspide ⁊ dure in supficie graues ⁊ in infimo cōcaue ⁊ ꝓfunde. Sūt etiā loca ꝯgrua occultationi ferarū ⁊ habitationi. sordiū ⁊ immūdiciarū depositioni serpentū ⁊ alioꝝ reptiliū mansioni.

Capitulum. LVI.

De cauerna

Cauerna est terra cōcauata a cauādo dicta eo ꝙ partes terre cōcauent ⁊ ꝑforent a reptilibꝫ ⁊ ab inuicē vel ꝑ partiū cōpressionē siue euacuationem ⁊ eiectionē diuidātur. In cauernis siquidē mures ⁊ reptilia ⁊ vermes suas faciūt māsiones ad quas ꝯfugiūt quando timent vel vident sibi iminere ab extrinseco aliquas lesiones. Ad cauernas etiā tam lapidū q̄ arboꝝ quādoq̄ cōfugiunt volucres colūbe. s. ⁊ turtures. quādo vident aquilas ⁊ accipitres in aere venientes. Similiter herinacij cuniculi et lepores fugiunt ad cauernosos lapides quādo audiūt canes vel p̄sentiunt venatores. In cauernis etiā tam terre q̄ arborum mellificāt sepe apes. nidificat q̄dam volucres. latitant etiā in cauernis colubri ⁊ serpentes qui sepe ledunt ⁊ pungunt venenoso morsu homines ⁊ bestias ad tales cauernas appropinquātes. terra insup quādo est ex se cauernosa ⁊ spōgiosa patitur sepe motū ⁊ agitationeꝫ ex vento subintrante poros suos ⁊ replente ex cuius agitatione generatur terre motus. vt dicit Aresto.

Explicit liber decimusquartus.

Incipit liber decimusquintus De prouintijs.

Et terre aūt partibus et diuersis ꝓuintijs ꝑ quas orbis generaliter ē diuisus pauca huic opi sunt adiuuāte dño breuit̄ inserēda. Nō tñ de singul̄ dicendū. sed solūmō de his de q̄bꝫ sacra scriptura sepi⁹ inuenit̄ facere mētionē.

Capitulū primū.

De orbe

Orbis autem vt dicit Isidorus libro. xv. trifarie est diuisus. nā vna pars asia alia europa. tertia affrica appellatur. quas tres partes orbis veteres nō equaliter diuiserūt. Nā asia a meridie per orientē vsq̄ ad septētrionem ꝑuenit. Europa vero a septentrione vsq̄ ad occidentē pertingit. Sed affrica ab occidente ꝑ meridiem se extēdit. Sola quoq̄ asia continet vnā partē nostri habitabilis scilicet medietatem. alie vero partes scilicet affrica et europa aliaꝫ medietatē sunt sortite. Inter has autem partes ab occeano mare magnuꝫ progreditur easq̄ intersecat. quapropt̄ si in duas partes oriētis ⁊ occidentis orbem diuidas. i vna parte erit asia i alia vero affrica ⁊ europa. Sic autem diuiserūt post diluuiū filij noe inter quos sem cum posteritate sua asiam. iaphet. europam. cham. affricam possederunt. vt dicit glosa super Gen̄. x. ⁊ super li. Paralip̄ i. Idem dicit Chrisostomus Isidorus et Plinius.

Capitulum secundum De asia

Asia itaq̄ que media credit̄ esse pars orbis. ex noie cuiusdā mulieris est appellata. q̄ apud antiquos regnū tenuit oriētis vt di. Isi. li. xv. Hec in tertia ꝑte orbis disposita ab oriēte habet ortū solis. a meridie occeanū. ab occasu nr̄o mari finit̄. a septētrione meotidi lacu ⁊ fluuio thanai termiat̄.

Habz aūt mltas ꝓuintias ⁊ regiōes ⁊ diuersas gentiū nationes in vita ⁊ in moribus mirabiles. figuris corporꝝ sicut ⁊ affectibus mentiū mirabiliter differētes quaꝝ noīa, ⁊ situs breuiter hic ponemus sequendo ordiuem alphabeti.

Capitulum.III

De assiria

Assiria asie est regio ⁊ ꝓuintia ab assur filio sem sic vocata qui illā regionem primo post diluuium inhabitauit ⁊ incoluit. hec ab oriēte habet indiam. a meridie mediā tāgit. ab occidēte habet tigrim. et a septentrione montē caucasum. vbi porte sunt caspie vt di. Jsi. li. xv. Jn hac regione primo inuētus fuit vsus purpure. Jnde etiam primo criniū ⁊ corporꝝ vnguēta ꝓcesserūt ꝑiter ⁊ odores ex quib⁹ effluxit luxuria romanoꝝ ⁊ grecoꝝ. vt di. Jsi. Et est terra intempātis regionib⁹ tꝑatissima sed in multis extremitatib⁹ ꝓpter distempatas terre mansiones sicut in bestijs et serpentib⁹. sic etiā in hoīm morib⁹ est in plurib⁹ inquieta. vt di. Pli. lib. iij. vbi describit hoīm feritates. Jn hac ꝓuintia habitant assyrij ab assur dicti. gēs potentissima. que ab antiquo ab eufrate vsq̄ ad nidoꝝ alij medoꝝ fines oīm i medio terre tenuit regionē. vt di. Jsi. li. ix

Capitulum.IIII

De Arabia

Arabia asie est ꝓuintia sacra. id est thurifera nūcupata. vt dicit Jsi. li. xv. Jbi enī maxime abūdant arbores thurifere ⁊ alie odorifere ꝓpter quā sacrā aromatū fragrantiā greci eam eudemon. latini beatam vocauerunt vt dicit idē ibidem. Jn eius enim saltibus mirra et cinamomū crescūt et cetera medicinalia potissime inualescūt Jbi nascit auis fenix ⁊ aliaꝝ rerum silue striū tam bestiarū q̄ꝫ volucrū dissimilis et varia multitudo. Jn arabia etiam est diuersitas gemmarū. nam vt di. Jsi. Plinius et Orosius. ibi triplex sardonix et gemma yris. immo multiplex gemmarum numerus inuenit. Jbi enī inueniuntur dracones et quidā aspides ī quorum corpibus diuersarū gemmarū preciositas inuenit. Jn ipa est saba sic a filio chus nūcupata. ⁊ est pars terre arabie sup sinū maris ꝑsici coangustata et versus sinū arabicum cōsumata. de saba quere infra.

Capitulum.V

De Armenia

Armenia ab armeno iasonis thessali comite est vocata qui amisso rege iasone collecta multitudine eoꝝ qui passim vagabant armeniā cepit ⁊ ex suo noīe noīauit. vt di. Jsi. li. xv. Hec ē terra ararath in quā fugerūt filij sennacherib qū ipm in templo dei sui orātem interfecerūt vt narrat histo. li. Regū. Et dicit ararath mons in quo archa noe post diluuiū requieuit Sita aūt est hec armenia inter mōtē thauri ⁊ caucasi a capadocia vsq̄ ad mare caspiū ꝓtensa habens a septentrione montes cerauneos. e quibus fluuius tigris nascit. vt di. idem Jsi. Pli. et Chris. vel Orosius. Et est duplex armenia scz supior ⁊ inferior. sicut ⁊ due pānonie in quaꝝ vtraq̄ mira quedam ⁊ mōstruosa quo ad nos sepius inueniūtur. Terra tñ armenica vbi attingit litora tigris vel eufratis herbis ⁊ frugibus nemoribus ortis ⁊ fructibus est iocūdissima. multis tñ bestiarū crudeliū ⁊ serpentū generibus est repleta. vt di. idē. et d̄ h̄ mlta narrat pli. ij. li.

Capitulum VI

De Aradia

Aradia siue aradyn est insula q̄ tota est ciuitas sita in mari mediterraneo non longe a tyro. vt di. glo. sup locū illū Ezech⁹ xxvij. Filij aradij in exercitu tuo ⁊c̄ viri enī sūt nautici ⁊ in puguis naualibus eruditi.

Capitulum.VII

De Albania.

Albania asie maioris est ꝓuintia a calore populi nūcupata. eoq̄ albo crine nascant. Frigida enī regio ē respectu aliarū regionū que asie

ascribuntur. Hec albania habet ab oriẽte mare caspiũ ⁊ surgit ꝑ ora septentrõalis occeani vsq̃ ad meotides paludes ꝑ deserta loca incultissima se extẽdens. huic terre ingẽtes sunt canes aio ⁊ corpore tam feroces vt thauros p̃mant. leones p̃mant ⁊ elephantes beluaꝝ fortissimas supent ⁊ ꝓsternãt vt de albanoꝝ cane exemplificat Plini⁹ q̃ missus ꝯlexãdro de leone apro ⁊ elephãte in stadio triũphauit. vt di. idem. li. viij. ca. de canibꝰ albanie. hec vo gẽs oculos hꝫ pictos ⁊ glaucos in pupillo adeo vt melius de nocte q̃ de die videãt. vt di. idem. Et Jsi. li. ix Jdẽ etiam ꝓ miro solinus narrat

Capitulũ octauũ

De atthica.

a Tthica ꝓuintia eadẽ est q̃ ⁊ grecia antiq̃ cui⁹ ꝑs vel ciuitas dicebat ciuitas athenaꝝ q̃ quõdaꝫ fuit philosophoꝝ nutrix ⁊ mr̃ liberaliũ literaꝝ q̃ nihil habuit grecia clarius nihil nobili⁹ q̃ diu amoris sapie studio operaꝫ impendebat. vt di. Pli. ⁊ Jsi. li. xv. totius atthice ꝓuintie plato athenaꝝ doctor fuit hanc demostenes eloquẽtia ꝑ multoꝝ seculoꝝ tpa publicauit. vt refert Salus. sed sup oĩa eã cõmẽdat ariopagita pauli discipulus cui⁹ sapie profũditas toti⁹ fere ꝑte seculi decorauit vt di. Epiphanius in dionisij ariopagite cõmẽdatiõe ꝓut idem refert Jsi.

Capitulũ nonum

De achaia

a Chaia grecie in europa est prouintia ab acheo quodã rege antiquitus appellata. hec ꝓuintia fere tota insula est. naꝫ a septẽtriõe vbi macedonie iungit vndiq̃ septa est mari. nã ab oriẽte hꝫ cyreneũ mare. ab euro grecũ. a meridie ioniũ. ab affrico ⁊ occasu cassopias insulas. a solo septẽtriõali ꝑte macedonie et atthice grecie sociatur. huius ꝓuintie caput ẽ corinth⁹ loc⁹ munitissimus. vt di. Jsi. li. xv. nã ad ipsam ptꝫ vix accessus ꝓpter situs altitudinem multitudinẽ ppli. et ꝓpter munitionis fortitudinẽ ⁊ maris vicinitatẽ. hãc cõdidit chorinthus horestis filius quem greci chorintheaꝫ vocant. i. reipublice administratiõem. vt di. Jsi. li. xvi.

Capitulũ decimũ

De archadia.

a Rchadia est ꝓuintia interionium mare ⁊ egeũ. vt di. Jsi. collocata quã achas iouis filius incolis deuictis ex suo noĩe archadiã noĩauit. nam etiã sicionia a quodã rege sicionio in posterũ ẽ vocata. vt di. Jsi. li. xv.

Capitulum XI

De alania

a Lania prima est pars sithie que prima ⁊ maxima regio est europe que scꝫ europa ĩcipit a flumine tanai descẽdẽs ad occasum ꝑ septẽtrionalẽ occeanũ ⁊ vsq̃ in fines hyspanie se extẽdit cuius ꝑs orientalis ⁊ meridionalis a ponto cõsurgens tota mari magno ꝯiungit et in insulas gades finit. vt di. Jsi. xv. Pars itaq̃ sithie prima ẽ alania q̃ ad meotides paludes ꝑtingit ⁊ vsq̃ ad daciã se ꝓtendit. Est aũt regio latissima mltas ⁊ seuas cõtinẽs barbaras natiões sub frigido climate cõstituta ab oriẽte declinans ad aquilonem.

Capitulum XII

De amazonia.

a Mazonia est regio ꝑtim in asia ꝑtim sita in europa. que albãie est vicina ⁊ ab amazonibꝰ ẽ vocata. Fuerũt aũt amazones gothoꝝ qui exierũt de iuferiori sithia vel sirthia vxores. vt di. Jsi. li. ix. q̃ maritis suis dolo interfectis viroꝝ suoꝝ arma arripiẽtes hostes virili animo aggresse de maritoꝝ suoꝝ nece sumpserũt debitã vltiõem. nã oẽm masculũ a sene vsq̃ ad ꝑuulũ ĩ ore gladij ꝑimerũt ⁊ feminas reseruãtes ⁊ hostiũ solia diripiẽtes deinde ꝑiter sine masculoꝝ ꝯsortio viuere decreuerũt que duas reginas scꝫ marsepiã ⁊ lampetam maritoꝝ exẽplo qui semꝑ duos solebãt hr̃e reges sup se statuerũt. quaꝝ vna ꝓcedens cũ exercitu cõtra hostes dimicabat. altera interim rempulicaꝫ guberna

bat.effecte sunt autem tam fortes breui tpe bellatrices q magnā ptē asie fere. c annis dominio suo subiecerūt Inter ipsas vo nullū penitus masculū viuere vel morari rōe aliq̄ pmiserūt ex finitimis tñ gentibus maritos sobolis grā elegerunt ad quos statutis tpibꝫ accedētes plē cōceperūt. Sꝫ tpe cōpleto ad ꝯceptiōis officiū instituto maritos a se recedere ⁊ alias māsiones querere coegerūt. masclos aūt filios vel emactabāt vel recto tpe prībus transmittebāt. filias vo sibi reseruātes eas ad sagittādū vel venendū informabāt ⁊ ne in sagittarū ictibꝫ mamillarū grossicie impedirent eis in. vij. vt dr anno māmas exurebāt. ⁊ iō amazones sunt dicte. i. sine māma. vt di. Isi. li. ix. has vnimāmas antiquitus multi vocauerūt. quaꝝ feritatē domuit vt dr primo hercules. deinde achilles. sꝫ h poti⁹ fuit p amiciciā q̄ꝫ p vires sicut in gestis grecorū ⁊ amazonū cōtinet. Dicit aūt Isi. q p alexandrū magnū amazones vsq̄ꝫ ad internetōem penitus sunt delete. sꝫ historia alexandri hoc nō dicit. imo dr amazonū regia alexandro postulanti tributa p uūcios rescripsisse. De tua prudentia ē mirandū q cū feminis confligere statuisti. q̄re si fauēte nobis fortuna succūbere te cōtingat. merito es cōfusus cum a mulieribꝫ sis deuictus. q si iratis nobis dijs nos deuiceris paꝝ tibi poterit. cedere ad honorē q de mulierculis triūphasti. Sup cui⁹ rñso ad āmiratiōez ductꝰ rex generosus dixit. decēs fore nō p gladiū ⁊ furorē mulieres vincere sed potius p amorem. ꝓpter qd libertatē eis concessit et ipas nō violētia sed potius amicicia suo imperio subiugauit.

Capitulum.xiii

De alemānia.

Alemānia nobilis et generosa ē regio in europa a leomāno fluuio vltra danubiū sm Isi. sic vocata vbi illius terre incole prius habitauerūt. qui a fluuio lemāno alemāni dicti sunt. hec etiā germania dicta ē vt dicit Isi. li. xv. vbi di. Post daciā q̄ finis est sytie inferioris occurrit germania ab oriente habens danubiū a meridie renū fluuiū a septētrione ⁊ occasu occeanum. Est ē dupler germania scꝫ supior q̄ se extēdit vsq̄ꝫ ad alpes ⁊ mare mediterranenm siue adriaticū vbi mare magnū sistit in aquileie ptibꝫ p paludes. alia germania ē circa renū. vtraq̄ꝫ germania diues est terra ⁊ inclita ⁊ tā viribus q̄ꝫ diuitiis ac bellicosis ppl'is numerosa. vñ a fecūditate gignēdoꝝ ppl'oꝝ a germinādo germania est vocata. vt di. Isi. li. xv. Generosos enī ⁊ imanes gignit pplos. de quibus dr in li. ix. Isi. Germanie nationes sunt multe imania corpa hñtes viribus fortes audaces aio ⁊ feroces idomiti raptu. captibꝫ ⁊ venationibꝫ occupati. facie decori ⁊ formosi comati ⁊ coma flauij liberales aio hilares ⁊ iocūdi ⁊ potissime saxones q̄ in p̄dictis sunt p̄cellētes d q̄bus di. Isi. Saxonū inq̄t gēs in occeani finibus ⁊ litoribꝫ ꝯstituta vtute ⁊ agilitate agilis. vñ ⁊ sic ē appellata eo q valētissimū sit gen⁹ hoim p̄stanti⁹ ceteris piratis. nō ei p terrā solis suis hostibꝫ sūt infesti. vm etiā p mare ill'q̄ se molestāt ac si eēnt saxei sr̄ iportbl'es atq̄ꝫ duri. quorū terra valde fructifera aq̄s ⁊ fluminibus optimis irrigua. in ipoꝝ etiā mōtibus effodiunt oīa fere metalla p̄ter stagnū. Sunt ⁊ alie ꝓuintie in vtraq̄ꝫ germania q̄ nō sunt minus laude digne vt sunt austria bauaria circa danubiū. sueuia alsatia circa renū. ⁊ alie ml'te q̄s per singulos enūerare eēt tediosum A saxonibus aūt germanicis anglici ꝓcesserūt quoꝝ ꝓgenies ⁊ successio britaniā insulam possidet quoꝝ liguā ⁊ mores anlicorū gēs vsq̄ꝫ hodie in pluribꝫ imitat vt dicit Beda in li. de gestis anglicoꝝ. quere infra de littera. s. de saxonia.

Capitulū xiiii

De anglia

Anglia occeani est insula maxīa q̄ circūfusa mari a toto orbe vndiq̄ꝫ ē diuisa q̄ quondā albiō ab albis rupibꝫ a lōge circa maris litora apparētibus ē vocata. nā succedēte tpe q̄dā ꝓceres de troire excidio descēdentes facta classe. palladis vt fert oraculo ad

pdicte insole litora puenerūt qui cōtra gigātes qui tunc terrā possederūt diuti⁹ pugnātes arte piter ⁊ vtute insulā supe rat gigātibo suo dñio subiecerūt. ⁊ a bru to qui illi⁹ exercit⁹ erat princeps terram vocauerūt britāniā q̄si insulā a bruto! tc̄ tpis armis ⁊ potētia acquisitā. a cui⁹ bru ti psapia reges potētissimi pcesserūt quo rū opa magnifica si quez audire delectat historiā bruti legat. Illa aūt insulap⁹ lō ga tpa a saxonibus germanicis mltis ⁊ varijs interneniētibns seuissimis plijs est acquisita ⁊ a suis posteris ē possessa. q̄ britonib⁹ vel mortuis vel exulatis insulā interse diuiserūt ⁊ singulis puintijs sm lingue sue pprietatē noīa imponētes li gue gentis sue memoriā reliq̄rūt vocā tes insulā angliā ab engela regina c'aris simi ducis saronū filia q̄ illā insulā post multa plia post possedit. Isi. tñ dicit an gliā ab angulo dictā q̄si terrā in fine vel quasi mūdi angulo ꝯstitutā. Sed beat⁹ Greg. vidēs anglor pueros rome vena les tpe paganor audiēs q eēnt anglici alludēs patrie vocabulo rñdit. Uere in quit sunt anglici qz vultu nitēt vt ange li. illis oz vbū annūciare salutis. naz vt dicit Beda germanica nobilitas adhuc in pueror cultibo resultabat. De hac in sula dicit Pli. mlta silr ⁊ Oro. sed Isi. summatim tangit expssins q̄ alij obscu rius retu ere. britānia. s. q̄ nūc dr āglia est insula que ꝯ aspectū gallie ⁊ hyspāie est sita. circuit⁹ eius obtinet q̄dragies oc ties septuaginta quinqz milia. mlta et magna flumina sunt in ea. fōtes calidi. metallor largaēt copia gagates lapis ibi plurim⁹ ⁊ margarita gleba optima et di uersis fructibus valde apta. ibi oues la nigere in pcipua abūdantia. ibi feraruz et ceruor multitndo nimia inuenit. pau ci lupi vel nulli in insula repiūtur. et iō oues q̄ ibi maxime abūdāt tutius i cau lis et in pascuis sine custodia relinquun tur vt di. Beda. Uñ q̄dā describens insu lā anglicanaz metrice sic dixit. Anglia terra ferox ⁊ fertilis angulus orbis. in sula pdiues que toco vix eget orbe. et cu ius totus indiget orbis ope. anglia ple na iocis gens libera apta iocari. Libera gens cui libera mēs et libera lingua. Sz lingua melior liberiorqz manus. Mul tas alias psequi gentis et insule digni tates hic interponere esset longū. quere infra de britannia.

Capitulum XV

De aquitannia

a Quitannia galilee ē puintia i europa. vt di. Isi. li. xv. et est sic ab obliquis aq̄s ligeris flumis qd ex plurima pte termin⁹ ei⁹ est eazqz pede in orbē circūcingit appellata. Ter ra siquidē fertilis ⁊ amena opidis ciuita tibus ⁊ castris pclara aquis ⁊ fluminibus irrigua. siluis cāpis ortis ⁊ pratis deco ra. vineis ⁊ arboribus fructiferis diuer si generis cōsita. et magnis diuitijs opu lenta. Sub noīe vo aquitānie multe p ticulares puintie ꝯphendunt. vt di. pli nius. hec a circio hz occeauū. vt di. Oro sius qui aquitānic⁹ sin⁹ appellat. ab occa su hispaniā hz. a septētrione ⁊ occidente galliā lugdunēsem. ab euro ⁊ meridie ꝯ tingit puintiam narbonensē. vt di. oro.

Capitulum. XVI.

De andegauia

a Ndegauia est gallie prouintia que aq̄tānie ē viciua et vsqz ad minorē britāniā se extēdit cui⁹ metropolis andegauis ē noīata. a qua in circuitu tota puuitia andegauia ē voca ta. ⁊ est terra vinifera ⁊ fructifera bonis oībus opulenta. similia aqnitannie i vi neis et in fruge

Capitulum XVII

De aluernia

a Luernia gallie lugdunēsis ē p uintia. cui⁹ ciuitas maior mons nūcupat. hec ab euro hz germa niā. ab austro italiā. ab occidēte narbo neñ. puintiā. a septētrione galliā belgi cam. Est aūt terra siluestris ⁊ nemorosa montuosa pascuosa feris pecudibns ⁊ ar mētis referta frugifera ⁊ vinifera in mlt tis locis.

Capitulū XVIII

De apulia

a Apulia est regio maritima in ita
lia que ps est europe ab insula
sicilie p maris brachiū sepata.
terra siquidē ē multū pl'osa. auro ꝛ argē
to referta frumēto mero ꝛ oleo opulēta
ciuitatib⁹ nobilissimis incluta. castris et
opidis ꝑmunita. frugib⁹ ꝛ diuersi gene
tis fructib⁹ fertilis ꝛ fecūda. Finis ē eu
rope ꝓra meridiē q̄ solo mari a barbaria
est diuisa. Fōtes ꝺr ꝑcalidos infirmis
ꝑbētes sanitatē ꝛ medicinā. Metropol'
aūt illius regiōis brūdusiū ꝺr quā greci
quondā edificauerūt. ꝛ ꝺr a brūdo grece
q̄si caput cerui latine. Illa enī ad modū
ceruini capitis ꝑtis cornua ꝺr eē dispo
sita vt di. Isi. li. xvi. in ca. de nostb⁹ ciui
tatū. Huic a latere adiacet terra q̄ ꝺr cā
pania mater frugū. nā ei⁹ gleba fertilis
sima est quo ad frugū multitudinē ꝑdu
cendā ex cuius abundantia multe ꝓuin
cie sustentant etiam transmarine.

De affrica Cap. xix.

Ffrica vt quibā putāt est dicta
q̄si apzica. eo q̄ soli siue celo sit
feruia ꝛ apta ꝓpter qꝺ ꝺr ozi frigoris
nullatenus est subiecta vt di. Isi. li. xv.
Alij putāt affricā eē dictā ab affer filio
abrae ex cethura q̄ ꝺr duxisse ysus libiā
exercitū ꝛ ibi victis ꝺstib⁹ cōsedisse ei⁹
q̄ posteros affros nolasse vt di. Isi. li. ix
Incipit aūt affrica a finib⁹ egipti ꝓgēs
iuxta meridiē p ethiopiā vsq̄ a dathlan
tem mōtē. a septētrione ꝛ mo mari medi
taneo claudit ꝛ in gaditano freto finit
Hec mūdi tertia ꝺr esse ꝑs diuisa ꝓtra
asiā ꝛ europā. hz aūt puintias multas.
sicut libiā cirenēsem tripolim bizātiū car
thaginē mauritaniā ethiopiā ꝛ mltas a
lias. Est aūt illa ꝑs mūdi q̄ affrica ꝺr mi
noꝛ spacio q̄ asia vel europa. sed p sua q̄
titate ditioꝛ ē ꝛ mirabilioꝛ in qualitate
Nam in auro ꝛ gēmis ditissima ē siliter
frugib⁹ fructib⁹ ꝛ oliuis. Mirabilissias
etiā ꝓducit ꝺstiaꝝ ꝛ ꝺrim spēs ꝛ figuras
vt patebit q̄n regiones affrice p sua no
mina ꝺscribent. Solis ardoꝛib⁹ p alijs
terris exurit varijs occeani finib⁹ inter
cipit. arenaꝝ cumulis sterilis in multis
ꝑtibus efficit. Et a satiris pilosis tigri
dibus et alijs ꝺrendis ꝺstijs possidet.
et ꝺc inferius plus patebit.

De asturia La. xx.

Sturia est puintia in citerioꝛi
a hispania in cōfinio europe ꝛ af
frice ꝓstituta. vt di. Isi. li. xv.
vñ astures sunt dicti q̄ ꝓpe isturū flumē
nūc inhabitāt quoꝝ terra ē siluis ꝛ mon
tib⁹ q̄si vndiq̄ circūsepta. vt di. idē. Il
lius soli⁹ incole sunt vt dicit respectu a
lioꝝ aio placidi liberales ꝛ benigni quoꝝ
ciuitas metropolis nolat. terra q̄dē me
ro frumēto ꝛ oleo min⁹ abūdāt. nā terra
ē frigida ꝛ ad ꝺmō i ꝓductōem frugum
vl' fructuū min⁹ apta. abūdāt aūt ibi mi
liū ꝛ castanee supra modū. Dicunt aūt
ibi multa crescere fructuū genera et po
moꝝ. de quib⁹ loco vini faciūt sibi ꝓtū.
Feris siluestrib⁹ ꝛ etiā domesticis pecudi
bus sunt maxime opulēti. Populus aūt
generaliter vt dicit ex natura ꝓlaris ē.
et canoꝛe vocis in cursu agilis. ꝛ in plijs
milit̄as. elegātis stature ꝛ pulcre fozme
ꝑm situ ꝑrie ꝛ qualitatē calide regiōis ad
loquēdū ꝛ forsan ꝛecidendū lingua leuis

De aragonia La. xxi.

Ragonia puintia ē in ꝺspania
a vineaꝝ ꝛ frugū fecūda. fontib⁹ et
fluuijs irrigua. ab arragoꝛ quon
dā occupata a q̄b⁹ regio vsq̄ ꝺdie noia
tur. Nā gotꝺꝝ gens q̄nq̄ in illa puintia
habitabat. vñ arragonia q̄si aragothia ē
vocata vt dicit Isi. qui ꝑfluit iber⁹ flu
ui⁹. cui⁹ metropol' appellat̄ cesaraugusta

De babilonia La. xxij.

Abilonia asie est puintia in cal
b dea. cui⁹ caput est vrbs babilon
a qua regio ē nūcupata tā nobi
lis vt caldea et assiria ꝛ mesopotamia ali
q̄n in eius nomē trāsierūt. vt di. Isi. lib.
xv. Hanc ꝑterfluūt flumia nobilissima
inter q̄ ꝑcipua sunt tigris ꝛ eufrates. q̄
ꝛe ꝓdiso ꝺꝝ oꝛtū. Est aūt regio olim fru
gū et fructuū fertilissima vinifera ꝛ aro
maticis arboꝛibus ꝛ ꝺrbis plena. gēma
rū ꝛ metalloꝝ copijs ditissima. camelis
equis asinis ꝛ mulis ꝛ alijs iumentis a
būdātissima. feris et mirabili⁹ ꝺstijs
ac mōstruosis abūdans maxime in ꝛep
tis ciuius metropolis quondā est dicta

babilon .i. confusio. eo q̄ ibi lingna edifi
cantiū turrim babel est cōfusa. vt dr̄ Be-
ne. xi. Cui⁹ magnitudinē describit Hie
ro. sup Esa. xi. Babilon inq̄t ē metropo
lis caldeoꝝ cuius muri. xvi. milia passuū
erāt p quadrū ab angulo in angulū qd̄ ē
simul. lxiiij. vñ duabus leucis. ⁊ duabus
vni⁹ leuce ptibus muri tendebant. ibi-
q̄ erat turris triū miliū passuū in altitu
dine. i. duarū leucaꝝ a lato in artū coan
gustata cuius materia fuerūt lateres co
cti ex bitumine indissolubili. vñ nec ig-
ne nec aqua dissolui potest. ⁊ qr̄ ibi cōfu
sum est labiū hebraice dicta ē babel. gre
ce aūt babilon a qua regio tota in circui
tu babilonia ē vocata. Huic ipauit rex
potentissimus. s. nabuchodonosor q̄ iter
ceteras mūdi nationes q̄s caldeoꝝ sub-
iecit impio iudeā etiā captiuauit ꝓpter
qd̄ babilon sub balthasar nepote suo per
cyrū ⁊ dariū reges psaꝝ ⁊ medoꝝ penit⁹
destructa fuit. nec vnq̄ iterato repata. sz
de eius reliquijs due ciuitates scz sophō
et therosophon fuerūt in pside edificate
vt dicit Hiero. Locus aūt vbi quōdam
fuit babilō ē desertus ⁊ nihil cōtinet nisi
bestias mōstruosas. q̄re ifra de chaldea

Capitulum XXIII

De bactria

b Actria est regio in asia cui flu-
uius noie bactrus nomē dedit
vt di. Isi. li. xv. Hni⁹ ptes q̄ sūt
plane p pte iugis ambiūt. q̄ aūt aduer-
se sunt indi fluuij fontib⁹ terminant re-
liq̄ includit ochus fluuius. Mittit antē
bactria fortissimos camelos nūq̄ pedes
atterentes vt dicit Isi.

Capitnlū. XXIIII

De braciana

b Raciana regio est in affrica ex
duobus opicis nobilissimis est
sortita vocabulū. ex quib⁹ vnnz
andrometh⁹ vocat. alteꝝ vocat bizantū.
hec fecūda ē glebis ⁊ oleis cui⁹ hum⁹ est
ita piguis vt iacta ibi semina incremen
ta pene cētesime fruges nascant vt dicit
Isi. li. xv. De bragmanis quere infra
in fine istius libri.

Capitulū XXV

De brabancia.

b Rabancia germanie finalis ē p
uintia q̄ gallie belgice ē cōtigua
hñs renū ab oriēte ⁊ frisiā britā
nicū occeanū ⁊ flādricū sinū ab aq̄lone i
feriorē galliā ab occidēte vo supiorem:
franciā a meridie. quā amnis mosa pre
terfluit ⁊ scaldia fluui⁹ intrās cū fluxu ⁊
refluxu maris alijs riuulis varijs ⁊ fon-
tibo irrigua terra i mlta pte vinifera ne
morosa collib⁹ pratis ⁊ ortis decora. ar-
borib⁹ fructiferis ⁊ siluestrib⁹ plena abū
dās aīalib⁹ domesticis ⁊ siluestrib⁹ ceruis
hinnulis apris leporib⁹ ⁊ cuniculis. mlta
hñs opida famosa. terra fertilis fru-
gibus ⁊ pplosa gēs elegātis stature et
venuste forme bellicosa aīosa ꝯ hostes. in
ter se aūt placita et quieta. gens benefi
ca deuota et benigna

Capitulū XXVI

De belgica

b Elgica dr̄ gallie puintie i euro
pa a belgis ciuitate sic dicta vt
di. Isi. li. ix. Hec ab oriēte vt di
Oro. hz germaniā siue flumen reni ab
euro hz alpes pēninas. a meridie puin
tiā narbonēsem i q̄ ciuitas arelatēsis si-
ta ē. ab occasu puintiā lugdunēsez. a cir
cio occeanū britānicū. a septētrione bri
tānicā insulā siue angliā. hec regio i fru
gibus ⁊ fructib⁹ ē fecūda. ⁊ in multis lo
cis vinifera. multū populosa. ciuitatib⁹
et opidis munita. gēs ei⁹ ferox naturali
ter vt di. Isi. ix. et aīosa. amnib⁹ ⁊ fluuijs
irrigua aruis ⁊ fecūdissimis nemorib⁹ ⁊
pratis decora iumētis ⁊ pecudib⁹ plena
pauca hñs mōstruosa p̄ter ranas ⁊ colu
bros pauca generans venenosa. Terra
siquidē solet esse generaliter pacifica ⁊ q̄
eta. in plurimos populos lingua aliquan
tulū differētes ē hec belgica subdiuisa

Capitulū. XXVII

De bithinia

b Ithinia vt di. Isi. minoris asie
est puintia in ponti exordio ad p
tem solis orientis auersa tracie

adiacet.multis antea noibus nomiata nam prius bericia ē dicta.deinde a bithinio rege fuit mox bithinia nūcupata.ipsa ē maior frigia.cui⁹ metropol' d̄r nicho media.vbi fugiēs hanibal priceps kartthaginis veneno aiam expirauit vt d i. Isi.li.xv. Cōdita ē aūt prio bithinia a phenice q̄ prius miramūda vocabat' vt dicit Isidorus

Capitulū XXVIII

De britannia

b Ritānia occeani ē insula ī europa p longā inherētiā extendit'.a meridie hz gallias.vt di.Oro. Hec insula hz in longū milia octoginta. in latū milia ducēta.a tergo aūt vñ occeano infinito ptz Orcades insulas hz quarū.xx.deserte sunt.et.xiij. incolūtur deinde occurrit insula tyle nauigatōe sex dierū vt di.Pli.li.iiij.⁊ Isi.li.xv. a britānia insula separata.Scdm Orosiū vbo versus circiū ī medio occeano sita ē ꝓpter e⁹ maximā distātiā paucis nota.hec britānia vt di.Pli.li.iiij.c.xvij.inter septētrionē ⁊ occidētē iacz opposita germāie gallie ⁊ hispanie maximo interuallo.Huic primo albino nomē fuit forsan ꝓpt' albas rupes insulā circūdātes.deinde a bruto britānia ē dicta.sed tandē a germanicis ipam obtinētib⁹ anglia ē vocata.q̄re supra multa de anglia de lr̄a a.Est autem alia britānia minor sup occeanū aq̄tannicū.sita in ptibus galliar q̄ a britonibus relinquētib⁹ britāniā maiorē propter ipportunitatē germanor est vsqz hodie ꝓplosa.vbi vsqz ad hec tpa genus britonū ⁊ nomē pseuerat ⁊ q̄zuis hec britānia in multis laudib⁹ digna sit nō tñ pt filia matri minor britānia maiori cōparari ⁊ iō bñ minor britānia debuit vocari q̄ sicut nec numero ppli.sic nec merito soli potest maiori britannie adequari

Capitnlū XXIX

De boecia

b Oecia ꝓuintia helladis est pticula in grecia.vt di.Isi.li.xv.a boue.vt d̄r primitus noiata.Et hoc hac de cā.Dū eni cathin⁹ agenoris filius europam sororem suam a ioue raptam ex p̄cepto p̄ris q̄reret nec repiret. patris iram formidās ꝯfirmato aīo elegit exiliū ⁊ dū casu bouis seq̄ret vestigia locū vbi ipa recubuit adinuenit.⁊ iō nomine bouis locū illū boeciā noiauit vbi ⁊ thebas ꝯstruxit vbi quondā ciuilia bella detonuerūt.⁊ hic nati sunt appollo ⁊ hercules maior ille thebanus.eadē ē eunomia vocata a quodā fonte q̄ ibi ē quondā appollini cōsecratus.vt di.Isi.li.xv. In hac terra ē lacus quidā furialis vt q̄ de eo biberit furore libidinis inardescit vt di.idē li.xiiij.ī.c.d aq̄s.q̄re.s.d fōtib⁹

Capitulum XXX

De Bohemia.

b Ohemia ps est messie ad plagam oriētalē iuxta germaniā posita in europa que a mōtib⁹ maximis ⁊ siluis densissimis ⁊ altis vndiqz circūsepta.a germania ⁊ pānonia ⁊ nationib⁹ alijs p mōtes siluas ⁊ flumia ē diuisa.Est aūt regio mōtiū altidine ī plurimis sui ptibus valde firma cāporum ⁊ prator planicie ꝯspicua.facie celi saluberrima.gleba fertilissima in vineis abūdans ⁊ annona.in auro argēto stāno ⁊ ceteris metallis ditissima.fontibus ⁊ fluuijs irrigua.nā terrā irrigat albia fluui⁹ nobilissimus in montibus orit' bohemor silr ⁊ mulda que p̄terfluit pragā regiam ciuitatē.in ei⁹ mōtib⁹ abūdāt pini ⁊ abietes abūdāt ⁊ herbe innūerabiles non solūmō pascuales vmetiā aromatice ⁊ medicinales.ibi diuersor generū abūdant fere innūerabiles.s.vrsi.apri.cerui.capōle.tragelaphi.bubali seu bisontes.et inter has feras est quedā hñs magnitudinē bouis.hec bestia ferox est ⁊ seua ⁊ habz magna cornua ⁊ ampla cū q̄bus se defendit.sed hūs submēto amplū folliculū in ipo aq̄s recolligit.et currēdo aquā miromō in illo folliculo calefacit quā sup venatores seu canes sibi nimis appropinquantes pijcit ⁊ q̄cq̄d tetigerit depilat. horribiliter ⁊ exurit.et hoc aīal lingua bohemica loni nuncupat'.Hec terra circuit' ex pte oriētis morauia ⁊ pānonia ex pte euri aq̄lonaris polonia.ex pte vo meri/

diei austria. ex pte occidētis bauaria germanica ⁊ missenēsi marchia circumdat' et ambitur.

Capitulū xxxi

De burgundia

b Urgundia ps est gallie zenonē sis q̄ vsq̄ ad alpes pninos se extendit. et est burgūdia a burgis dicta. Jsi. ix. eo q̄ ostregoti ītraturi italiam ibi fecerūt burgos ꝑ.i. opida et munitiōes. Terra enī ē fortis ⁊ mōtuosa ⁊ in locis pluribus nemorosa. aq̄s ⁊ flumib⁹ ac riuulis irrigua. in multis locis fertilis ⁊ fecūda ⁊ in mltis sterilis arida ⁊ inaquosa iuxta alpes marie frigida ꝑ ter frequētes imbriū ⁊ niuiū inundationes. ꝑles sunt incole iuxta alpes qui ex frequēti vsu aquaꝝ niualiū efficiūtur sub mente turgidi ⁊ strumosi. feris abūdāt. s. vrsis apris ceruis ⁊ multis alijs.

Capitu. xxxii

De capadocia.

c Apadocia est puintia in maiori asia ī capite syrie collocata ab oriēte armeniā tangit. ab occasu asiā minorē ab aq̄lone cōsirios cāpos quos hūerūt quōdā amazones ⁊ mare timericū a meridie thaur montē cui subiacet cilicia ⁊ ysauria vsq̄ ad filicū sinū qui spectat ꝺ in sulā cyprū albis amnis p eā fluit. q̄ quōdā liddie regna diuisūrit a ꝑsis. vt di. Jsi. li. xv. ⁊ Oroſi. li. i. Dicrtū hūerūt primo a mosoch filio iaphet vñ ⁊ vrbs apud eos manet vsq̄ hodie q̄ moqeta dr. vt di. Jsi. li. ix.

Capitulū xxxiii

De caldea

c Aldea quasi cassidea a caseph filio nachor fris abrae fuit ꝯnominata vt di. Jsi. vñ caldei dicti sunt a casseth q̄si cassidei. Et ē regioma prima sita iuxta eufratē ī q̄ est camꝑ dum ī quo ꝙuenerūt gigātes post diluuium ⁊ de ꝑsilio nēroth edificauerūt turrim babel. a q̄ ciuitas ibi edificata vocata ē babilon et tota regio babilonia fuit ī posterū nūcupata vt⁊ supra i lra b: q̄re ibi de babilonia. Sz hic dicendū q̄d Oroſius dicat de babilone li. ij. Rex inq̄t primus apd assirios q̄ eminere ceteris potuit nin⁹ fuit. occiso aūt nino semiramis vxor ei⁹ totī⁹ asse regina babiloniā vbē quā incepat nēroth āpliauit ⁊ instaurauit ⁊ vt esset caput regni assiriox instituit durauitq̄ ⁊ stetit regnū ustud incōcussum. ꝺcxiij. annis. vsq̄ ad sardanapallū quē interfecit arbates ꝑfect⁹ medox ⁊ tūc incepit ꝑire regnū assiriox. Jd ex toto ꝑiit q̄n a ciro dario babilonia est ita destructa q̄ vix credi poterat apd mortales q̄ tā fortis ciuitas posset capi. Fuit enī castrox more menib⁹ pibus q̄drū dispositā ⁊ de murox magnitudine et firmitate vix credi pōt. nā in latitudine hūerūt muri cubitos. l. q̄ter tm hūerūt ī altitudine. Ambit⁹ ei⁹ ī circuitu fuit. cccc. stadijs. ⁊. lxxx. mur⁹ de coctili late re fusus bitumie ꝯpact⁹ fossa extrinsec⁹ late patēs ī quā amnis circūfluxit a fōte murox. Centū erāt ꝑte ī murox circuitu. erāt defensox habitacula eq̄ dispsita mire magnitudinis ⁊ fortitudis. tāq̄ uis esset ita fortis. tñ cito victa ⁊ capta subuersa ē. Hā in. ccc. ⁊. lx. alue⁹ flumen cyrus diuisit sic⁊ añ fecerat gāgē fluuium q̄n irat⁹ ꝺ fluuiū eo q̄ vnū de suis militib⁹ submersisset eūdē diuisit in. ccc. et lx. ptes. Tāq̄ subtracta aq̄ q̄ fluebat p ciuitatē fuit facile capta vt di. idē Oro ⁊ Jllo anno quo babilonia ab arbato incepit destrui. incepit roma fūdari. Tūc sub vna cōuentiōe tēpox illa cecidit. ista surrexit. et q̄n ꝑ senio defecit regnū primus oriētis incepit pulescere regnū occidēs

Capitu. xxxiiii

De cedar.

c Edar nomē est regionis ī q̄ habitāt ysmahelite. q̄ fuerūt filij cedar ꝑogeniti ysmahel. Nam ismahel fuit filius abrae ex agar egiptia ancilla eius. vñ ver⁹ vocant agareni. q̄si sagaceni. q̄ius vsurpato nōie frustra se ex de sara genitos gl'iant vt di. Jsi. li. ix. hi domos nō edificāt sed tanq̄ ferales homines p vastas solitudines euagātes ī tabernaculis hītāt de ꝓdis ⁊ venatiōibus

victum acquirentes. et ideo onager fuit vocatus ismahel sicut dicit glo. super Gen. xvi. Hic erit hō ferus ꝛc. qui vt di. oēm bestiaꝝ rabiē supgredient. ꝛ mansueti ab eis ꝯterent. nā vt dic methodi⁹ futuꝝ ē vt adhuc sel' piter ꝯgregati exeāt de desertis ꝛ obtinebūt orbē terre p viij ebdomadas ānoꝝ ꝛ vocabit' via illoꝝ via angustie. nā ciuitates ꝛ regna subuertēt in locis sacratis sacerdotes interficient ibidē cū mlierib⁹ dormient de sacris vasis bibent et ad sepulcra sanctoꝝ iumenta ligabūt p nequicia xp̄ianoꝝ qui tunc erūt. hec ꝛ multa alia recitat q̄ habitatores cedar. i. ismahelite i orbe sūt facturi

Capitulū. XXXV

De cancia

c Ancia ꝓuintia est anglie iuxta britānicū occeanū sita. cui⁹ metropol' dr cātuaria. etē terra frugifera ꝛ nemorosa fōtib⁹ ꝛ flumībus irrigua. maris portub⁹ insignis dinitijs locuples salubritate celi p̄cipua

De cantabria Capitulū. xxxvi

c Antabria ꝓuintia est hispanie vocabulo vrbis et amnis hiberi sic vocata. cui⁹ gentis animus est ꝑtinax ad latrocinandū ꝛ ad bellādū ꝓnus ꝛ ad patienda verbera sp̄ est ꝑatus vt dicit Isi. li. ix. Huic vicina est celtiberia ab gallis celticis ꝛ hiberis sic vocata

De chananea Capitulū. xxxvij.

c Aananea est regio in siria que a filijs chanaan filij cham post diluuium est possessa et fuerunt ex eis. x. nationes vt di. Isi. li. ix. ex quibus fuerunt. vij. nationes de semīe chanaam in quib⁹ maledictio cham fuit q̄si hereditario radicata et ideo a filijs israhel diuīo p̄cepto fuerūt deleti et eaꝝ termini ab eisdē occupati vt di. Isi. li. ix.

De campania Capitulū. xxxviij.

c Ampania est italie ꝓuintia inter romanū territorium et apuliam collocata cuius metropolis quondam fuit capua a siluio rege albanoꝝ extructa. a capacitate sic dicta eo q̄ ei⁹ terra oēm vite fructū capiat. vñ et caput ē vrbiū cāpanie iter tres maximas cītates romā ꝛ cartaginē noīata ex q̄ aliqñ ꝓuītia italie cāpania fuerat nomīata. mlte sūt alie cītates famose locupletes ꝛ ꝓplose ad ꝓuītiā cāpāie ꝑtiñtes sic neapolis et ponteolis vbi balnea vergilij in honore habebaut. Est āt t̄ra vinearum frugum et olearū ferarū abūdans fructibus generū diuersoꝝ. Est aūt alia campania cisalpina gallie senonensis ꝓuintia cuius caput ciuitas est treueris. alias trecentis.

De cauda Capitulū. xxxix.

c Auda vocatur quedam insula ī principio arta. deinde paulatim dilatatur. cuius ingressus ē difficilis et laboriosus vt patet Actu. aplorum. xxvij. c. Est autē hec insula inter siriam et italiam iuxta cretā et sardiniam

De cilicia Capitulum. xl.

c Ilicia minoris asie est ꝓuintia a quodam antiquiore iouis filio vt asserunt nominata vt di. Isidorus li. xv. Hec ab occidente habet liciam a meridie mare siculū. ab oriente et septētrione hꝫ montis thauri iuga. hāc cignus amnis intersecat. matrē hꝫ vrbium tharsimaniam q̄ et tharsis dicitur. Fuit autem inde natus paulus et choriscos opidum eius est vbi est croc⁹ plurimus et optimus in spiramine fragrātissimus et colore plus q̄ aureus. vt dicit Isi. li. xv.

Capitulū. XLI

De cypros

c Ipros est insula a cypro ciuitate que in ea est denominata. vt dicit Isido. li. xv. Ipsa est ꝛ paphon que quondam fuit veneri consecrata. multum autem quondam fuit famosa. et maxime de metallis eris. ibi etiam es prīo dr̄ fuisse reꝑtum et eius vsus vt dicit idem. Terra est vinifera et fortia sunt valde illius loci vina. ciuitates modo habet multas et nobiles inter quas caput et metropolis dicitur inchosia. terra est mari vndiq̄ clausa. sed interi⁹ siluis campis pratis vineis et frugibus nimis plena. fontibus ꝛ amnibus irrigua et mltis diuitijs ꝑit' ꝛ delitijs opulēta. ꝫ

insula vocatur sepius cethym in scriptu
ra. vt di. Isi. li. ix. Et dicta est sic a quo
dam filio Jonan nepote iaphet. vt dicit
Isi. De hac insula dicit Orosi. li. i. In
sula cypros mari cyrico cingit ab occidē
te mari pāphilico. a septētrione aulone
cilicio. a meridie sirie ⁊ phenicis pelago
circūdat. cui⁹ spaciū in longo tenz. clxxv
milia passuū. i lato xvo milia passuū. cxxv

De creta. ca. XLII

c Reta grecie est insula a quodaz
rege indigena dicto crete noīa
ta. inter ortū ⁊ occasum longissi
mo tractu porrecta a septētrione estibus
ab austro egiptijs vndis pfusa. fuit quō
dā centū vrbibus nobilib⁹ decorata. vñ
et cētapol' dicta est. Primo añt fuit in
sula que remis ⁊ armis claruit ac sagitt
prima lr̄is iura tradidit. equestres tur
mas prima docuit. studiū musicū i ea pri
mo reptū. ab ideis dactilis mūdo tradi
dit et exercendo ampliauit. pecudes et
capras hz copiosas. ceruos āt ⁊ capras
valde paucas. lupos ⁊ vulpes aliarumq;
ferarū noxia genera nunq̄ gignit. ꝑpens
ibi nullus. nulla noctua. et si aliūde trās
lata inueniat statim moritur. terra ē vi
tibus amica. arboribus ꝯsita. herbis me
dicinalib⁹ referta. vt diptanno ⁊ alno et
hmōi. gemmas etiā generat p̄ciosas. gi
gnit eni lapidē qui iothe dactilus dicit.
vt di. Isi. li. xv. Et cū sit insula a maiori
bus venenis notabiliter libera. tñ spha
langias. i. quasdam araneas generat ve
nenosas. hucusq; Isi. li. xv. idem ꝑ omia
narrat Pli. li. iiij. De eadem etiā insula
di. Oro. Creta ab oriēte finit mari car
paceo. ab occasu ⁊ septētrione mari cre
tico. a meridie mari libico qd adriaticuz
vocant. et habet in longo passuū milia.
c. et. lxxxvij. In lato vero milia. l. quere
de dispositione dom⁹ dedali in creta. Isi.
li. xvi. c. iij. de ciuitatibus

Capitulū. XLIII.

De cicladibus

c Iclades insule. vt di. Isi. li. xv
quondā grecie fuerūt q̄s inde ci
clades autumāt esse dictas ꝙ li
cet spacijs longioribus a delo porrecte. i
orbem tñ circa delū site sunt. Nam orbem
greci ciclū vocāt. quidā tñ dicūt sic eas
vocatas ꝓpter scopulos q̄ in circuitu ea
rum sunt. he insule sunt in hellesponto in
ter egeū mare ⁊ maleū cōstitute. Circū
dant eni pelago indico. ⁊ sunt nūero. liiij
tendentes a septētrione in meridiez ha
bent. l. milia passuū a septentrione i me
ridiem. et. l. milia ab oriente in occasuz
ꝑm Isi. ꝑm orosiū xvo milia. cc. Pria xvo
inter has insulas vt di. orosi. ab oriente
est rodus. a septentrione scenodo. a meri
die capados. ab occasu citeras. Ab ori
ente finiūtur littoribus asie. ab occiden
te mari ycario. a septētrione mari egeo
a meridie mari carphacio.

Capitulū XLIIII

De choa

c Hoa vel choes est insula adia
cens ꝓnuntie atthice in q̄ ypo
cras medic⁹ natus ē. Et hec insu
la primo lanificij arte claruit vt di. ides
Equos etiā dr nutrire laudabiles in q̄
bus salomō antiq̄t⁹ glari videbat. vt dr
iiij. Reg. vbi dr d choa adducebant ei eq̄

De corsica. Capitulum. xlv.

c Orsica est insula multis ꝓuin
tijs angulosa. hec hz ab oriēte ty
renicū mare ⁊ portū vrbis rome. a meri
die sardiniā. ab occasu baleares. a septē
trione ligusticū sinū. et tenet in longum
clxi. milia passuū. in latū milia. xxvi.

De dalmacia Capitulū. xlvi.

d Almacia grecie est ꝓuintia ꝑm
antiquam terre ꝑtitiōem. a de
lum eiusdē ꝓuintie ciuitate ma
xima nominata. hec ꝓuintia habet ab o
riente macedoceniā. a septentriōe mes
siam. ab occasu histriam. a meridie sinu
adriatico terminatur. vt dicit Isido. li.
xv. Et Orosi. dicit idem. Gens illi⁹ ter
re est fortis et robusta predis dedita ⁊ ra
pinis. prraticam eni vitam ex ipis plu
rimi ducunt.

Capitu. XLVII

De dacia

Dacia est regio in europa a danis grecis vt ꝺr primitus occupata Jn multis insulis ꝛ puintijs sub diuisa cū germania cōtigua. cuius gens quōdā fuit feroꝛ ꝛ nimiū ꝟllicosa ꝓpter qꝫ britānicis noricis ꝛ multis aliaꝛ regionū insulis ꝺñabant. Jsi. tñ dicit li. ix. Daci gothoꝛ fuerūt soboles. ꝛ dictos putāt dacos q̄si vagos ꝟ gothoꝛ scz genere ꝓcreatos. Uñ cūqꝫ aūt sit primit⁹ ꝓcreatus ꝓp̄s. hoc certū ē qꝺ multū ē ꝓpl̄osa. eꝛ legātis stature. come pulcre. ꝟecoꝛe faciei generaliter ꝛ famose. Bēs ꝛ si aio se hostes. tñ naturaliter pia ē ꝛ mēte placida erga quos filet innocētes.

De ꝟelo. Cap̄. xlviij.

Delos insula grecie ē in medio cycladū ꝓstituta. sic dicta eo ꝙ post diluuiū cū noe vt ferē mꝛtis mēsibus obūbrasset. añ oēs terras illa insula radijs sol⁹ pr⁹ est illustrata. ꝛ qz primo est manifestata iō nomē ꝟelos insula est sortita. nā ꝟelon grece menifestū dicitur. Jpa ē et ortigia eo ꝙ ibi primo vise sunt cōturnices aues. s. q̄s greci ortigias vocāt. Jn hac insula lathona enixa ē apollinē vt dic Jsi. li. xv. et est ꝟelos nomē insule ꝛ ciuitatis. De ꝟedan. xlix.

Edan regio est in ethiopia i occidē tali plaga. vt ꝺi. Jsi. li. ix. a būdās i elephātib⁹ ꝛ ebꝛe et lignis eteninis vt dic glo. sup Ezech. xvij

De europa Capitulū. l.

Uropa tertia dicit ē ps orbis ab europa filia agenoris regis libie est vocata. qua iupiter trapies ꝟ affrica ad cretā duxit ꝛ maximā ptē orbis terraꝝ eius nole appellauit vt ꝺi. Jsi. li. xv. De europa āt scribit. oro. dicēs Europe regiones ꝛ gentes incipiunt a montibus ripheis meotidisqꝫ paludibus que sunt ad orientez ꝟescendētes ad occasum per litꝰ septētrionaⁱ occeani vsqꝫ ad galliā ꝟelgicā ꝛ flumē renū qꝺ est vsqꝫ ad occeanū ꝟeinde ad danubiuꝫ quem hystrū vocāt qui ē a meridie ꝛ ad orientē direct⁹ pōto accipit. Jsi. āt li. xv. ꝺi. ꝙ incipit a flumine thanai ꝟescendēs ad occasum p septētrionaⁱ occeanū vsqꝫ ad fines hispanie. cuius ps orienta/lis et meridiana a ponto cōsurgens tota mari magno cōungit ꝛ in insulas gadeš finit. Prima ergo regio europe ē scithia inferioꝛ que a meotidis paludibus inciens. inter danubiū ꝛ occeanū septētrionalem vsqꝫ ad germaniā porrigit. vt dicit Jsi. li. xv. Et hec terra ꝓpter barbaras gentes specialiter barbaria nuncupat. ꝛ sunt gentes in vniuerso vt ꝺi. Oro. liij Jnter quas prima est alania q̄ ad meotides paludes ptingit post gothia. ꝟeinde dacia. ꝛ post germania. ꝟeinde gallia et britānica insula ꝛoꝛcades ꝛ insule mte. Tandē hispania minoꝛ in cuius finibus finit europa ex ptibus occidētis. a pte aūt supioꝛi ꝟersus meridiē hꝫ multas et maximas regiones scz pannoniaꝫ messiam. traciam. greciam cū finib⁹ suis italiam cū insulis ꝛ terminis suis. Hec mūdi pticula ꝛ si sit minoꝛ qꝫ asia. ei tamen par est in populoꝝ numerosa genero rotate. populos enī vt ꝺi. pli. alit corpore maioꝛes. viriḃ⁹ foꝛtioꝛes. aio audacioꝛes. forma ꝛ spē pulcrioꝛes q̄ faciūt asie ꝟel affrice regiones. Nam solaⁱ estus adurens ꝓpter ei⁹ pmanentiā sup affricus illos efficit ꝙ sumēdo humoꝛes coꝛpoꝛe breuioꝛes. facie nigrioꝛes. crine crispioꝛes. ꝛ ꝓpter eu apoꝛatiōem spirituuꝫ p aptos poꝛos aio ꝟefectioꝛes. Econtrario vo est apud septētrionales. Nam ex frigiditate poꝛos intrinsecus opilāte generant⁹ humoꝛes i coꝛpe ꝛ efficiunt⁹ homines coꝛpulētioꝛes ꝛ ex ipa frigiditate q̄ mater est allēdinis in exterioꝛib⁹ in cute scz ꝛ facie albioꝛes. ꝛ ex repcussiōe vaꝺoꝝ et spirituū ad interioꝛa efficiunt⁹ calidioꝛes interius. ꝛ ꝙ cōsequens pl⁹ audaces Noles vo aſie quoꝝ regio prima est ab oriente mediocriter in hoc se hñt. vt dicit Plinius.

De eulath LI

Eulat. puintia ei⁹ supioꝛi india ab oriēte icipiēs ꝛ lōgo terraꝝ tractu ꝟersus septentrionem se diffundens. Dicta est eulath a filio heber pr̄iarche hebreoꝝ. sicut dicit glo. sup Beñ. i. ꝛ. x. vbi ꝺr ꝙ inter filios heber ꝓiectā eulath notaⁱ. hāc regiōꝫ ꝓfluit gā

ges fluuius qui alio noīe phison ī libro
geneseos nūcup af. quē plini. miris ex /
tollit laudibus li. iij. c. xx. vbi di. q̄ gan/
ges indicus fluui⁹ multos vel quasi infini
tos in se recipit amnes ⁊ nauigabiles vt
idapsem. cantabriam. isepim. ⁊ multos
alios nec est vnq̄ latior quinquaginta
stadijs. nec ꝓfundior nec altior quinde/
tim passibus. hic fluuius circuit terras
euilath. in qua abūdat aurū ⁊ spēs aro /
matice vt bdelliū. et gemme p̄ciose vt o
nichiuus ⁊ carbūculus et hmōi. vt dicit
idem et glo. sup̄ Gene. In hac terra sūt
multe regiones ꝑticulares in quib⁹ po/
tissīe elephātoꝝ d̄r abūdare mltitudo.

De ethiopia LII

e Thiopia a colore populi ē pri/
mitus vocata quos solis vicini/
tas tenet vt di. Isi. xv. Denicq̄
vim sideris ꝓdit hominū color. Est eius
iugis estus. nam quicquid est sub meri/
diano cardine est circa occasum mōtuo
sa. circa mediū ꝟo arenosa: ad orientalē
vero eius plagam maxime deserta ē. Cu
ius situs ab occasu mōtis athlantis ad
oriētem vsq̄ in fines egipti porrigitur. a
meridie occeano. a septentriōe nilo flu/
mine claudit. plurimas hn̄s gentes di /
uerso vultu ⁊ mōstruosa facie horribiles
ferarū quoq̄ ⁊ serpentū multitudine est
referta. Illic quoq̄ rinocerota bestia ca
meleon ⁊ basiliscus dracones ingētes ex
quoꝝ cerebro gēme extrahūtur. iacinct⁹
⁊ crisoprassus ac topasi⁹ ⁊ alie gēme plu/
rime in illis ꝑtib⁹ repiunt ⁊ cinamomuz
ibi colligitur. Due autem sunt ethiopie
vna circa ortū solis. alia est in maurita
nia circa occasum. ⁊ illa hispanie magis
est vicina. Deinde numedia tandem
carthaginēsis ꝓuintia post est gethulia ⁊
vltimo ꝯtra cursum solis in meridie ē
ethiopia exusta. vltra quā dicūt fabule
esse antipodes vt dicit Isi. xv. Cui⁹ sūt
verba supius de ethiopia hic inserta. di/
cit etiam idem li. ix. ethiopes a chus fi/
lio cham sunt denoiati. ex quo originē cō
traxerunt. Chus ebraica liugua ethiops
dicit. hi quondā a flumine nili cōsurgē/
tes iuxta egiptū inter nilū ⁊ occeanum
in meridie sub solis vicinitate ip̄se deft
quoꝝ multi sunt populi sicut hesperi. exp̄
te occidētis garamanti ⁊ trogodite ⁊ ce/
teri de quibus narrat ꝑli. li. v. c. x. Ethi
opum gentes a quodā nigro flumīe eius
dem sunt vocate. quod flumen eiusdem
est nature cum nilo. nam cōsiles gignit
calamos ⁊ papiros. Eodemq̄ tp̄e auge
scit In eius desertis mōstruosi vigēt ho/
mines. nam quidam solem orientem et
occidentem dira imp̄catione. i. maledi
ctiōe intuent. quare cōtinue maledicūt
soli ꝓpter eius ardorem eis valde grauē
Alij vt trogodite specus excauāt ⁊ illos
loco domoꝝ inhabitant. serpentes come
dunt et omne qd̄ mandi potest quib⁹ stri
dor potius est q̄ vox. Alij velut pecudes
matrimonij sunt exortes. passim sine le
ge cū mulieribꝰ habitātes et tales dicū
tur garamātes. Alij incedunt nudi ⁊ nul
lo exercitio occupātur. et illi dicūt gra/
phasantes. Alij qui et blennij alias lem
me dicūtur. traduntur caput nō habere
sed os ⁊ oculos habent pectori insitos et
infixos. Sunt et satiriqui figuram solū
habentes humanam quo ad mores sunt
penitus inhumani. Sunt etiam in ethi
opia mira alia vt dicit idem li. vi. c. xxxi
Sunt inquit multi ethiopes apud quos
omnes bestie quadrupedes nascuntur si/
ne auribus et etiā elephantes. Alij sūt
qui canem ꝓ rege habent cui⁹ motu au/
guriantes faciunt quod videtur. Sunt
et alij qui ternos vel quaternos dicūtur
habere in fronte oculos. non q̄ ita sit in
natura sed hoc fingitur. quia p̄cipua sa/
gittarum contemplatiōe vtuntur. qui/
dam ex eis pantheras et leones venan/
tur et eoꝝ carnibus viuūt. quoꝝ rex vnū
solum oculum in fronte habet. Alia gēs
ethiopū solis locustis viuit fumo et sa
le induratis. et hi. xl. annū nō excedunt

De egiptoca. LIII

e Giptus que prius dicebatur
erea ab egipto danai fratre
postea ibi regnante nomē ac
cepit. hec ab oriente sirie ru/
bro mari iūcta est. ab occasu libiam ha/
bet. a septētriōe mare magnū a meridie

introrsus recedit ꝓtendens se vsq; ad e
thiopes. vt di. Jsi. li. xv. Est autē regio
celi imbribus insueta pluuiarū ignara
nilus solus eam circūfluēs irrigat. ⁊ sua
innudatōe fertilē efficit ⁊ fecūdat. vñ fe
rax frugibns. multā ꝑtē terraꝝ frumen/
to alit ceteroꝝq; negocioꝝ adeo ē copio
sa vt necessarijs mercib⁹ impleat peneor
bem. Finis egypti est canopia a canope
menelai gubernatore ibi sepulto sic dc̄a
Hucusq; Jsi. li. xv. Hec primitus mep
phania a filio cham noiata est vt di. Jsi
do. li. ix. Hec regio mltas hz ꝓuintias ꝑ
ticulares ⁊ valde famosas ciuitates sic ē
mēphis ab ephaso iouis filio edificata.
et taphnes metropolis egypti heliopole
os ⁊ alexādria et multe alie vt di. Jsi. li.
xvi. ſm Oro. aūt duplex ē egyptus. scz
supior ⁊ inferior. Supior que in oriente
ꝑ longū extēdit. cui est a septētrione sin⁹
arabicus. a meridie occebn⁹. nā ab occa
sis ex egypto inferiori incipit. que ad ori
entē rubro mari terminat. xxiiij. conti/
nens natiōes. Hz aūt deserta mlta egy/
ptus supior. in q̄bus sunt multa mōstra
⁊ alia mōstruosa. ibi pardi ⁊ tigrides ibi
satiri ⁊ basilisci aspides horribiles ⁊ ser/
pentes. nā in finibus egypti ⁊ ethiopie
iuxta fontē tigris vbi caput credit eē ni
li q̄ egyptū ꝑterfluit. nascit quedā fera
noie cacochephas. que q̄dē corpe ē modi
ca ⁊ mēbris mers atq; pigra. caput hñs
valde graue ꝓpter qd̄ sp defert illud ad
terre supficiē inclinatū qd̄ a natura salu
ti mortaliū ē ꝓuisum. Tante enī venēo
sitatis est ⁊ ꝑniciei q̄ nullus eandem re/
cte in facie videre posset quin statiz sine
remedio expiraret. eadē enī vis ē ⁊ ser/
penti q̄ dr̄ basiliscus. vt di. Pli. li. viij. ca.
xxij. In egypto enī maxime abūdant co
codrilli ipotami. i. fluuiales equi et potis
sime circa fluenta nili.

Capitulum. LIIII

De ellade.

e Llas elladis ꝓuintia est grecie
i europa. a rege hellēa deucalio
nis ⁊ pirre filio vocata a qno et
primo ellenes greci sunt vocati. ⁊ in hac
ꝓuintia est atthica gēs vbi quōdā fuit a
thenarū ciuitas mater liberaliū artium.
philosophoꝝ nutrix qua quōdā nihil ha
buit grecia cari⁹ nihilq; nobilius cui in
ꝓximo achaia ꝓuintia est vicina. vt dic̄
Jsi. li. xv. Huius elladis duplex est ꝓui
tia. s. boecia et peloponeñ. De prima scz
de boecia supra dictū est. De alia post di
dicet. Huic elladi subiacet hellespontus
vbi multa sunt valde mira. vt di. Pli. li.
vi. c. iij. Juxta inq̄t hellespontū dixit tra
ges ꝑgamen⁹ eē gen⁹ hoīm quos ophia
ges vocat. quoꝝ ꝯtactu sanant ictus ser
pentū. ⁊ sola mau apposita extrahūt que
mortifera sunt venena. Dicit etiā var/
ro ibi adhuc esse aliquos quoꝝ saliue me
dent ꝯ ict⁹ anguiū ⁊ serpentū. Est autez
hellespont⁹ maris mediterranei sinus vt
di. Jsi. li. xiiij. in septētrione retorquens
magnis amfractib⁹ iuxta greciā ⁊ iliri/
cū in angustas septē stadioꝝ ꝯstringitur
vbi xerses rex fecit pontē de nauib⁹ ⁊ sic ī
greciā remeauit. dilatat aūt aqua ⁊ fac̄
ꝓpontidē q̄ mox in quinquaginta passib⁹
coartat. Denoiat aūt sin⁹ ab helle sorore
frixi. qui fugiens nouercales insidias d̄
cidit in mare et mortua est. cuius casus
hellespōti ⁊ mari ⁊ t̄re ī circuitu nom̄ de/
dit.

Capitulū LV

De cola

c Ola insula sicilie ab eolo ipodis
filio qnē poete fixerūt deū fuisse
vētoꝝ vt dr̄ appellata. hoc aūt iō
dictū ē. qr ipe fuit vt di. varro rector il
laꝝ insulaꝝ ⁊ qr eaꝝ nebulis ⁊ fumosis va
porib⁹ futuros ꝑdicebat vētos. ab īperit⁹
visus ē vētos retiuisse in sua ꝑtāte vt di
cit Jsi. li. xv. Sūt aūt nouē īsule eole di
cte. ab eodē aūt vulcane sunt dicte. eoq;
in eis ardeat ignis sic ī mōte ethne vt di
cit idē. Et sunt singule insule ꝓprijs n oī
bus nūcupate. quaꝝ prima dr̄ lippora. se
cūda getha ab altissimis collib⁹ sic voca
ta. tertia strogile. q̄rta dedy ⁊ sic de alijs

De frauconia. Ca. lxvi.

f Ranconia germanie est prouin
tia in europa. a francis illius re
giōis incol⁹ noiata. cui⁹ metro/
polis herbipol⁹ ē vocata. sita sup amnem

mogauũ. ab oriẽte habet thuringiaꝫ saxo
nũ. a meridie danubiũ ⁊ bauariã. ab oc
casu sueuiã ⁊ alsaciã. a septẽtrione renẽ
sem ꝓuintiã. cui⁹ metropolis ẽ mogũtia
sita sup̄ renũ quẽ mogan⁹ ibi suibtrat. ẽ
aũt terra optima fecũda frugibus ⁊ vini
fera. siluis decora. opidis ⁊ castris mu
nita. ⁊ plurimũ populosa.

Capitulum. LVII

De francia

Francia que et gallia a frãcis ger
manicis primitus vt dr̄ nomi
nata. vel a franco carnifice. q̄ successit
in regẽ parisius. de quo carnifices priui
legiati sunt erga regẽ. ⁊ ab illo frãco est
francia noiata ab oriẽte hꝫ limitẽ flumi
nis reni ⁊ germaniã. ab euro hꝫ alpes pẽ
ninas. a meridie hꝫ ꝓuintiã narbonẽ seꝫ
a circio occeanũ britãnicõ. a septẽtriõe
insulã britãnicã. ⁊ hec frãcia quondam
gallia belgica a ciuitate q̄ belgis dr̄ est vo
cata. vt di. Isi. li. xv. ⁊ Oro. Hec frãcia
glebã hꝫ vberẽ. arboꝝ vineaꝝ fructuũ ac
frugũ fertilẽ. fluuioꝝ ac fontiũ affluẽtia
insignẽ. quã duo flumia nobilissima ꝑfũ
dũt in extremis eius scꝫ rodanus ⁊ ren⁹
vt dicit Isi. li. xv. Lapides ⁊ lapidicias
hꝫ nobiles. ⁊ ad ꝯstruẽda edificia singu
lares. ⁊ potissime parisioꝝ solũ. qꝛ in gi
pso siue vitro ab incolis vulgariter dcõ
plastro p̄excellit. Nã terra est vitrea et
ꝑspicua v̄tute minerali in lapidẽ trans
mutata q̄ lapis exustus ⁊ cũ aq̄ tp̄atus
cõuertit in cementũ vñ fiũt ꝑietes et e
dificia. testudines ⁊ multiplicia pauim̄
ta. et hmõi cemẽtũ positũ in ope ⁊ plas
matũ siuetritũ ad modũ lapidis iterꝫ idu
ratur. et cũ multas hẽat frãcia nobiles ⁊
famosas ciuitates. parisius inter omẽs
merito obtinet principatũ. nã sicut quõ
dã athenaꝝ ciuitas mr̄ liberaliũ artiũ et
litteraꝝ philosophoꝝ nutrix. ⁊ fons oĩm
sciaꝝ greciam decorauit. sic ꝑisins nr̄is
tp̄ibus nõ solũ frãciã. ĩmo totius euro
pe ꝑtem residuam in scĩa et ĩ morib⁹ sub
limauit. Nã velut sapĩe mater de oĩbus
mũdi ꝑtibus aduenientes recolligit. oĩb⁹
in necessarijs subuenit. pacifice omnes
regit et tanq̄ v̄itatis cultrix debitricem
sapientibus et insipientibus se ostẽdit.
vrbs locuples diuitijs ⁊ opibus prepo
tens pace gaudẽs. aere ⁊ flumine phi
losophantibus cõgruẽs. campoꝝ prato
rũ et montiũ pulchritudine fessoꝝ in stu
dio oculos recreans ⁊ reficiens. vicorũ
et domorũ aptitudine studẽtibus maxi
me cõpetens. et nihilominus ad refecti
onẽ ⁊ receptiõem oĩm aliorũ ip̄am fre
quẽtantiũ est sufficiẽs vniuersas alias
vrbes in his cõsilibus p̄excellens.

Capitulũ LVIII

De flandria.

Flandria est ꝓuintia gallice bel
gice iuxta litus occeani cõstitu
ta hũs germaniã ab oriente in
sulam britãnicam a septentrione. ab oc
cidente mare gallicũ. a meridie galliã se
nonẽsem ⁊ burgundiam. Hec ꝓuintia q̄
uis situ terre sit ꝑuula. multis tamẽ bo
nis singularibus est referta. Est enĩ ter
ra pascuis vberrima ⁊ armentis ⁊ pecudi
bus plena nobilissimis opidis et porti
bus maris inclita. amnibus famosis sci
licet scaldeleta vndiq̄ irrigua ⁊ ꝑfusa. gẽs
eius elegans corpe ⁊ robusta multiplex
in sobole ⁊ in substantia ⁊ ĩ oĩm mertiũ
diuitijs locuples venusta facie generaliter
⁊ decora affecũ pia affatu blãdagestu ma
tura. habitu honesta. erga domestic⁹ paci
fica. erga extraneos valde fida. arte et ĩ
genio in opere lanifico p̄clara. cuius in
dustria magne ꝑti orbis in lanificio sub
uenitur. Nam p̄ciosam lanam quam si
bi anglia communicat in pannos nobi
les subtili artificio transmutans ꝑ mare
et terram multis regionibus administrat.
Est autem terra plana et frugifera ĩ mul
tis locis. multas habens arbores non ta
men multas siluas. gaudet quibusdam
locis palustribus in quibus effodiũtur
glebe que siluarum supplẽt defectũ quo
ad ignium incrementum. nam ex his ca
lidis et siccis solet ignis fieri magis ef
ficax q̄ ex lignis. sed inutilior et vilior
quo ad cinerem. grauior quo ad redolen
tiam et odorem.

Capitulum LIX

De ꝓuintia fenicis

f Enicis ꝓuintia a fenice frē ca/thini est vocata. qꝛ fenix de the/bis egyptioꝝ in syriam ꝓfectus apud sydonē regnauit. et ex suo noīe fe/niciam appellauit. Ipa est vbi est thyrꝰ cōtra quā loquit Esa. vt di. Isi. li. xv. et ix. Hec habꝫ ab oriēte arabiā. a meridie mare rubrū. ab occidēte mare mediter/raneū. a septētrione montē libanū. vnde terra optima est arboribus ꝑcipua. i fru gibus ⁊ fructibus terra fecūdissima la/ctis olei ⁊ mellis. Terra est mōtuosa et cāpestris irrigua fontibus ⁊ aq̄s. in cuiꝰ mōtibus metalla diuersi generꝫ fodiūt.

Capitulum .LX

De frigia.

f Rigia minoris asie est ꝓuincia sic dicta a frigia europe filia re/gio vicina gallacie ex ꝑte aqui/lonis. licaonie vo ex parte meridiei. Li die vo ex ꝑte adheret in oriēte. ab aqui/lone vo mari hellesponti terminat. vt di cit Isi. li. xv. Sunt aūt due frigie. ma/ior que habet smirnā. minor q̄ habet iliū Lycaoniam aūt diuidit fluuius hernicis a frigia. vt di. idem. Frigia aūt dardani/ca est appellata a dardano qui ꝓfectꝰ de grecia cū dracio fratre suo frigiaꝫ obti/nuit ⁊ ibi regnans a suo noīe frigiā dar danicam noīauit. Dracius aūt drachiā occupauit. vt dicit li. ix.

Capitulū. LXI.

De frisia.

f Risia est ꝓuintia in inferioribꝰ ꝑtibus germanie sup littus oc ceani tractu longissimo cōstitu/ta. que a fine reni incipit ⁊ mari danico terminat. cuius incole frisones a germa nicis nūcupant. In habitu aūt ⁊ in mo/ribus plurimū differūt a germanis. naꝫ viri fere oēs in coma circulariter sunt at/tonsi qui q̄to sunt nobiliores tanto alti us circūtonderi gloriosius arbitrantur Est aūt gens viribus fortis ꝑceri corpo ris seueri animi ⁊ ferocis. corpe agilis lanceis vtens ferreis ꝑ sagittis. Terra plana pascuosa palustris ⁊ gramiosa li/gnis carēs. ꝑ igniū fomēto terre bitumi nosis cespitibꝰ. aut boū desiccatis sterco ribus sepe vtēs. Gens quidē ē libera ex/tra gētē suā. alteriꝰ dñio ñ subiecta. mor ti se opponūt grā libertatis. ⁊ potiꝰ mortē eligūt q̄ iugo opprimi seruitutꝫ. iō milita/res dignitates abijciūt ⁊ aliquos int̄. se erigi in sublimi nō ꝑmittūt sub militie titulo. subsunt tñ iudicibus quos annu atim de seipis eligūt q̄ rēpublicā int̄ ip sos ordināt ⁊ disponūt. Castita tē mltū zelāt ⁊ oēm ipudiciciā seuerius punien/tes. filios suos ⁊ filias vsq̄ ad cōpletuꝫ fere adolescētie termi uū castos seruant ex quo cōtingit q̄ tūc tēpis datos nup/tui ipoꝝ soboles ꝓlem completam gene rant et robustam.

Capitulum. LXII

De insulis fortunarum.

f Ortunate insule i occeano sūt site cōtra leuā mauritanie occi/duo ꝓxime ⁊ iter se iteriecto ma ri discrete. vt di. Isi. li. xv. q̄ ob oim bo/noꝝ ⁊ ꝑcipue messiū ⁊ fructuū fecūdita/te. fortunate insule sunt vocate. q̄s gēti/liū error ⁊ carmia poetaꝝ soli fecūditate ꝑadisum esse putauerūt. vt di. Isi. li. xv idē di. Pli. li. v. c. xxxiij. ⁊ dicit ibi cresce re arbores vsq̄ ad. cxl. pedū ꝑceritatem In eis copia ē pomoꝝ ⁊ auiū mltitudo. ibi mellis abūdātia ꝑiter ⁊ lactis ⁊ ma xime in caprana insula a multitudine ca prarū ⁊ arietū sic noīata. ibi canuꝫ mira/bilis fortitudo ⁊ ꝑcipue in canaria insu la q̄ est a multitudine canū ingētis for/titudinis ⁊ magnitudinis sic vocata.

Capitulum LXIII

De galilea

g Alilea regio ē palestine sic vo/cata. eo q̄ gignit cādidiores ho mines q̄ palestina. hec aūt du/plex ē. s. supior ⁊ iferior. ⁊ sūt ꝯtigue ad i uicē ⁊ ꝯnexe adherētes syrie ⁊ fenici vtriꝰ q̄ gleba ferax ē ⁊ optia frugibꝰ fructibꝰ ⁊ vineis ⁊ oliuis vberria ⁊ fecūda aq̄s ē ir/rigua. nā iordāe flumie ꝑfūdit i aliq̄ sui

parte. lacus habet nobiles maximos vti
les ⁊ salubres q̄ ꝓ sui magnitudine ⁊ pi
sciū multitudine. maria nūcupāt. Est āt
vt ait Isi. lacus tyberiadis sic vocat' ab
opido tyberiadis ⁊ est lacus cunctis salu
brior ad sanitatem corpis efficatior. ha
bens stadia. x. q̄re supra de lacu tyberia
dis et de lacu genesar in tractatu de aq̄s
et stagnis.

Capitulū LXIIII

De gallacia

g Allacia est regio in europa a pri
scis gallor gentibns ex quibus
extitit occupata. vt di. Isi. li. ix
et. xv. Nam galli a rege bithinie in au
xiliū euocati regnū cū eo obtenta victo
ria diuiserūt sicq; deinceps grecis admi
xti primo gallo greci nūc aūt ex antiquo
gallor noīe galli dicūtur ⁊ eor regio gal
lacia nūcupat. Est aūt regio latissima et
fertilissima europe cōtinens magnā p
tem q̄ nūc tutenea a pluribus noīatur.

Capitulum LXV

De gallicia

g Allicia ꝓuintia est in hyspania
a candore populi regiōis sic no
minata. p̄ ceteris enī ptibus hy
spanor dicūtur esse albiores. Terra dr
frugifera. occeano vicina. multis abūn
dans bonis. hi grecam originem sibi scri
bunt. vñ et naturali ingenio valent. vt
di. Isi. li. ix. Nam post finem troiani bel
li plures ex grecis ad galliam sunt profe
cti ⁊ ibi manent vsq; ad tp̄s p̄sens.

Capitulum LXVI

De gallia

g Allia europe est ꝓuintia int' pī
neos montes ⁊ occeanū britan
nicū ꝯstituta que etiam a cādo
re ꝑpli sic est antiquitus nūcupata. gala
enī grece lac dicit. et iō sibilla eos gallos
id est cādidos vocat dicens. tunc lactea
colla auro innectūtur. ꝑm enī diuersita
tem celi ⁊ facies hoīm ⁊ colores animor
diuersitates existunt ⁊ copor qualitates
Inde roma graues generat. grecia leues
affrica versipelles. gallia natura feroces
ingenioq; acres. vt dicit Isi. li. ix. Hec
regio ab oriente habet germaniaz. ab oc
cidente hyspaniam. a meridie italiā. ab
aquilone ꝟo occeano britannico termīa
tur. vt di. Isi. Hec quondaz fuit tripha
ria. s. belgica. celtica. ⁊ togata. sed has ꝓ
uintias franci nunc inhabitant. a quib'
francia appellatur. Quere supra de frā
cis et francia.

Capitulū LXVII

De gadis

g Adis insula est in fine hyspāie
sita que diuisit affricam ab eu
ropa in qua hercules posuit co
lūnas mirabiles et insignes et inde tir
reni maris fontibus occeani estus nu
tritur. Est autem a ꝓxima terra. c. ⁊. xx.
passibus sepata quam tyri de rubro ma
ri ꝓfecti occupantes. in ligna sua gadis
id est sepatam nominauerūt ꝓ eo q̄ ma
ri sit vndiq; circumsepta. in qua crescit
arbor palme similis. cuius gūmi infectū
vitrum cerauniam gemmam reddit. vt
dicit Isi. li. xv. Est autem insula fructi
bus et speciebus ditans multas partes
orbis et p̄cipue occidentis.

Capitulū LXVIII

De grecia.

g Recia a greco rege est vocata.
qui ip̄am regionē incoluit ⁊ eā
suo noīe noīauit. vt di. Isi. li. xv
Sunt eins prouintie. vij. ab occidente
dalmacia. deinde epyrus. inde elades. in
de thessalia. post macedonia. et postea a
chaia. et duo ī mari. s. creta et ciclades
Est autem regio latissima multis alijs
noibus nominata terrarū et mariū di
uitijs opulenta. multor regnor dña mi
litie nutrix. philosophie mater. inuen
trix oīm bonor. artium magistra. cuius
gens fuit antiquitus bellicosissīa. dono
sapientie et scientie p̄dita sermone di
sertissima. legibus subdita. pia circa ex
traneos. pacifica circa incolas. et dome
sticis quieta. cōtra hostium iniurias ito
lerabilis nimium et infesta sicut ī libro
de grecor laudibus narrat varro.

De gethulia. Capi. lxix.

g Ethulia affrice ē ꝓuintia a grecis qui de grecoꝝ sine gothoꝝ ꝓcesserūt reliquijs vt dr̄ noiata. vt di. Isi. li. ix. qui ingenti agmine ꝯgregato nauig io vsq̄ ad libie ꝑtes ꝑuenerunt et ibi sedes suas vsq̄ hodie posuerunt. ⁊ qꝛ ex grecis alias gethis venerūt deriuato noīe gethuli nūcupati sunt. ⁊ iō ē opinio apud grecos mauros ex illa gēte sibi esse ꝯsanguineos ⁊ ꝓpinquos. vt di. Isi. li. ix. Iuxta istos habitat gaulonū gens a meridie vsq̄ ad occeanū hesperiū ꝑuagans in desertis ⁊ discurrens. his nomē gaulon insula dedit q̄ ē iuxta ethiopiā vbi nec serpens nascit nec viuit vt di. Isi. Sunt etiā in fine affrice ꝓpli quasi bestiales q̄ garamātes dicunt a garamāte rege appollinis filio noīati qui ibi ex suo noīe garama, opidū ꝯdidit et cōstruxit. de quib⁹ di. Pli. ꝙ fere a cōsortio humanitatis sunt remoti.

Capitulūm. LXX.

De gorgonibus.

g Orgones sunt insule occeani obuerse ꝓmunctorio. qd̄ vocabatur hesperaserus q̄s incoluerūt gorgones femine aliti. i. veloci ꝑnicitate hirsuto ⁊ aspero corpe. et ex his fuerūt insule noīate. vt di. Pli. li. xv.

Capitulū. LXXI

De gothia

g Othia scithie inferioris est ꝓuintia in europa. que vt credit a magog filio iaphet est vocata. vt di. Isi. li. ix. vñ dicit ꝙ veteres illas nationes magis gethas q̄ gothos noīauerunt et fuit quōdā gens fortissima mole corporꝝ ingens armorum genere terribilissima d̄ quoꝝ sobole maxima ꝑs europe et asie credit ꝓplata. nam eoꝝ soboles sūt daci ⁊ multe alie natiōes ex ꝑte occidēt. Gethuli in affrica. amazones in asia ex gothoꝝ ꝓsapia ꝓcesserūt. vt di. idē li. ix. ⁊ vx. Est aūt vsq̄ hodie regio latissima ab qauilone hñs norrvegiā ac daciā ī alijs eius lateribus mari occeano circundat. Huic regioni adiacet insula q̄dā nomīe gothlandia gothoꝝ terra dicta. qꝛ a gothis fuit antiquitus habitata. et est insula frugifera. pascuosa plurimū ⁊ piscosa et multiplici genere merciū maxīe negociosa. nam pelles varie ⁊ cerarū ⁊ ceteroꝝ copie de regionibus diuersis ad illam insulā nauigio deferunt ⁊ inde ī galliā in germaniam, in britāniaꝫ et hispaniam ꝑ occeanum deducuntur.

Capitulū. LXXII

De guido

g Uidū est regio in insula contra asiam inter siriam ⁊ italiā. respiciens vsus pamphiliā ⁊ ciliciaꝫ ex opposito contra cretam. vt ptꝫ in glo. sup Actu. xxvij.

Capitu. LXXIII.

De india

t Ndia orientalis est regio ī asia dicta sic ab indo flumine quo claudit ex ꝑte occidēt. hec a meridiano mari porrecta vsq̄ ad ortū solis a septētrione vsq̄ ad montē caucasuꝫ ꝑuenit hñs gētes multas ⁊ opida. Insulam quoq̄ caphane vel taprobane. gemmis ⁊ elephātibus refertā. hꝫ etiā grisā et argerā insulas auro ⁊ argēto refertas et fecūdas. Sunt etiā vites in arboribus quib⁹ folia nunq̄ cadūt. habꝫ etiā india fluuios nobilissimos gāgem ⁊ indum et hyppanē regiones indicas illustrantes. Est aūt india fauonio vento saluberrima in anno bis fruges nutrit. gignit quoq̄ tincti coloris hoīes. elephantes ingētes monoceron bestiam. psitacū auem. hebenū etiā lignū. cynamomū. piper et calamū aromaticū. Mittit et ebur lapides insup ꝑciosos berillos. crisoprassos carbūculos. adamātes. margaritas et vniones quibus nobiliū ardet ambitio feminaꝝ. Ibi sunt montes aurei quos adiri ꝓpter dracones ⁊ griphones et diuersoꝝ hoīm monstra impossibile est. vt di. Isi. cuius sunt hec verba oīa supra dicta vtꝫ li. xv. Est aūt india inter oēs regiones orbis maior. opulentior. potentior. et ꝓplosior. Vñ mira de indoꝝ multitudine et potentia recitat Pli. in li. vi. ca. xix. Dicit enī ꝙ sunt multi reges in india.

quoꝝ aliqui habent sub se.lx.cccc. milia armatoꝝ.aliq̄ hn̄t sexcētos cuneos equitum.et nouē milia elephantoꝝ qui per omnes dies stipendiant̄.vn̄ multaꝝ opū est maxima cōiectura.alij hn̄t peditū.lx. milia et equitū mille.elephātoꝝ septingentoꝝ.et hi oēs ad ꝓcinctū bellorū sunt pati.vn̄ ptz ꝙ terra est potens ⁊ opulenta.vn̄ vt dicit idē. Indoꝝ quidā tellurē exercēt q̄dā militiā capessūt.alij merces suas euehunt.alij rēpublicā ꝑoptime tēpant ⁊ regūt.alij regibꝰ assidēt.alij iudicia reddūt.q̄dā potissime religiōi vacant et intēdūt sapie discipline.⁊ cū iter oēs regiōes sit vastior atq̄ maior ꝑ oibus ē mirabilior.nā vt di. Pli.li.vij.c.iij. India inq̄t in lōgo ꝓtractu vsus ethiopiā i miraculis abūdat.in india eni gignunt̄ maxima aīalia ⁊ canes ceteris grādiores Arbores eni tāte ꝓceritatis ibi crescere dicūt̄ vt sagittis supari nequeāt.hec autem faciūt vbertas soli.tēperies celi et a abūdātia aq̄rū. Ficus arbor ibi tm̄ se ꝓtendit vt sub vnius latitudine mlte turme militū pn̄t discūbere. Arūdines ibi etiā tāte sunt ꝓceritatis vt singula iter nodia alueo nauigabili ternos hoīes int̄dū ferant. Sūt aūt ibi hoīes magne stature altitudine quinq̄ cubitoꝝ excedentes q̄ nec expuūt nec dolore capitis nec dentiū nec oculoꝝ languoribꝰ afficiūtur nec ab imoderato calore solis eorū corpora ledūtur sed potius indurant̄. Philosophi etiā eoꝝ quos gimnosophistas vocāt ab ortu diei vsq̄ in occasum stando in calidissimis arenis.solē imobilibꝰ oculis intuent̄. In quoꝝ etiā montibus sunt hoīes q̄ hn̄t auersas plātas ⁊ digiti in pedibꝰ sunt octoni. Sūt etiā ibi canina capita hn̄tes q̄ ferarū pellibꝰ vestiunt̄ tm̄ latrāt vt canes ⁊ aliter nō loquuntur venatu ⁊ aucupio viuūt vnguibꝰ ⁊ dentibus sunt armati.in magna sunt mltitudine plusq̄.cxx.milia.vt dicit idē. Sūt etiā in q̄dā gente indie femīe q̄ nūq̄ pariūt uisi sel ⁊ geniti cōfestim canescunt. ibi satiri ⁊ ceteri hoīes mōstruosi d̄ q̄bus in tractatu de aīalibꝰ monstruosis dictū est. Sunt ⁊ quidā hoīes in fine oriētalis indie circa ortū gāges sine ore vestiti frōdium lanugine qui solo odore narium viuunt nec aliq̄d comedūt vel bibūt sz solū odorem floꝝ ⁊ siluestriū maloꝝ naribꝰ attrahūt ⁊ inde viuūt.in malo odore cito moriūtur. Sūt ⁊ alij qui diutissime viuūt ⁊ nunq̄ senescūt. sed q̄si in etate media moriunt̄. Sunt etiā qui in iuuētute canescunt ⁊ in senio nigrescūt. Hec et multa alia recitat Pli.mira.

Capitu.LXXIIII

De yrcania

Yrcania est regio in asia sub iugis caucasi mōtis ꝯstituta.regio quidē est latissima hn̄s mltas gētes lingua ⁊ moribꝰ differētes.vt di. Isido.li.xv. Di.etiā Orosi.ꝙ se extendit a mōte caucaso vsq̄ in scithiā hn̄s gentes.xliiij.q̄ ꝓpter terre infecūditatē longe lateq̄ euagant̄.ex q̄bus q̄dam agros incolūt.q̄dā de venationibꝰ viuūt.q̄dā vero vt crudeles ⁊ bestiales portētuose carnibus hūanis viuūt ⁊ ipoꝝ sanguinē bibunt vt di. Isi.li.xv.vbi subdit.yrcania est dicta a silua yrcana q̄ scithie subiacz hn̄s ab oriēte mare caspiū.a meridie armeniā maiorē.a septētriōe albaniā.ab occasu sui yberiā. Est aūt siluis aspa copiosa immanibꝰ feris ꝑdis tigridibus ⁊ pātheris.gignit etiā aues q̄ dicunt̄ hyrcane quaꝝ penne nocte plucēt.⁊ tles etiā aues in germania inueniūtur vt di. Isido.ibidē. Istiꝰ yrcanie ꝓplos deuicit Johānes yrcanꝰ filius simonis summi sacerdotis tpe machabeoꝝ.a q̄bꝰ deuictꝰ iohānes yrcanus noīatus est.vt di. magr̄ in histo.in principio historie euangelice.idem dicit Hiero.

Capitu.LXXV

De ydumea.

Ydumea regio est in arabia ab edom.i.ab esau filio ysaac noīata Nam filij esau q̄ edom cognoīatus expulsis amorreis terram illam inhabitauerūt ⁊ eā terrā ydumeā.i.terras filioꝝ edom deinceps vocauerūt. Est āt ydumea ꝑ q̄dā deserta a palestina sepata cuiꝰ fines vsq̄ ad mare rubrū se extēdūt. Est aūt terra fortis ⁊ montuosa sub

forti calore solis cõstituta. et ideo incole terre cõtra solis ardorẽ faciũt sibi domos subterraneas et speluncas vt dicit glo. super abdiam.

Capitulũ. LXXVI

De iudea

Iudea ẽ regio ĩ palestĩa ex noĩe iude appellata. ex cꝰ tribu reges habuit. hec priꝰ chanaã ẽ dc̃a a filio cham siue a decẽ chananeoꝝ gẽtibꝰ q̃bus expulsis iudei illã terrã possederũt. Initiũ lõgitudinis eiꝰ a vico arpha et vsq̃ ad vicũ iuliacẽ porrigit. in quo iudeoꝝ ac tirioꝝ habitatio ẽ cõis. latitudo ãt eiꝰ a mõte libani. vsq̃ ad lacꝰ tiberiadis se extẽdit. In medio aũt iudee ẽ ciuitas hierosolimoꝝ q̃si vmblicus totiꝰ regiõis. Terra variarũ opũ diues frugibꝰ ⁊ fructibus valde fertilis. aq̃s illustris. optĩa balsamis. abũdans in metallis. cedris. palmis. et cyp̃ssis ⁊ alijs nobilissimis arboribꝰ insignis. plena vineis malogranatis ⁊ oliuis. terra lactis ⁊ mellis. Uñ ſm grãm elemẽtoꝝ iudei eã p̃ribꝰ repromissam terrã fluẽtẽ lacte ⁊ melle putauerũt. cũ hinc illis resurrectiõis gl̃iam vel p̃rogatiuã polliceret. vt di. Isi. li. xv. De hac di. Pli. v. ca. xiiij. Iudea p̃s est sirie que late longeq̃ fundit. q̃ egipto ⁊ arabie p̃xima. asp̃is disp̃sa mõtibus. quaꝫ iordanis amnis p̃fluit. ⁊ galileã a ceteris iudeis diuidit ⁊ distinguit. In iudea ẽ ciuitas hierosolima ciuitas clarissima vrbiũ oriẽtis. habet aũt iudea fontes calidos ⁊ salubres. hꝫ etiã ĩ fine mare mortuũ qđ lacus asphaltes dr̃. sic dictũ eoq̃ nihil gignit viuũ nisi bitumẽ. in quo nihil viuit sed si p̃iectũ fuerit aliqđ viuuꝫ sup̃natat. Ab hoc lacu iordanis amnis ĩhibit ⁊ laudatas p̃dit aquas pestilentibus intermixtas.

Capitu. LXXVII.

De yberia

Iberia est regio in asia iuxta põtũ armenie iũcta. in hac na scũt herbe que vtiles sunt tincture. vt dicit Isi. li. xv.

De italia Capitulum. lxxviij.

Italia regio est magna in europa a grecis p̃plis occupata oliꝫ et iõ magna grecia appellata ẽ. vt di. Isi. li. xv. deinde a rege saturno saturnia est vocata eo q̃ ibi saturnus a ioue de suis sedibꝰ depulsus latuit. postremo ab italo siculoꝝ rege ibi regnãte italia ẽ vocata. cuiꝰ situs lõgitudine ãplius q̃ꝫ latitudine a circio in eurũ extendit. a meridie tirreno mari. ab aquilõe adriatico claudit. ab occasu alpiũ iugis finit. terra ẽ in oĩbus rebus pulcherrima soli fertilitate. pabuli vbertate gratissima. nobiles hꝫ lacus sicut vẽnacũ auernum atq̃ lucernũ. multos alios fluuios nobiles scꝫ eridanũ siue padũ tyberim herianũ ⁊ hmõi. gignit gẽmas scꝫ liguriñ gagatẽ margaritas et corallũ. boã quoq̃ ſpentẽ ⁊ lincẽ ferã ⁊ mltas alias auiũ species singulares. hec regio dr̃ hesperia ab hespero stella sicut ⁊ hispania eo q̃ greci nauigãdo in italiã ⁊ hispaniã ꝯsiderant stellã illã. sed hispania dr̃ hespera vltĩa. q̃ꝛ in loco vltĩo sub occasu ẽ locata. huc usq̃ Isi. li. xv. Inter oẽs aũt europe regiones occidẽtales italia obtinet principatũ. insulas enĩ hꝫ nobiles ⁊ portꝰ maris insignes p̃uintias cũctis diuitijs locupletes. ciuitates p̃plosissimas muris fossatis ⁊ alijs apparatibꝰ bellicis nimis fortes auri ⁊ argẽti copiose abũdantes. xij. ſm Pli. li. ij. famosas ⁊ potentissĩas p̃ticulares p̃ter insulas ꝯtinet regiones de quibꝰ idẽ diffusius tractat. Est aũt ꝯ oriẽtẽ septẽtriõeꝫ ⁊ occidentẽ altissimis alpibus ⁊ montiũ iugis vndiq̃ circũcincta ex q̃bus oriũtur nobilia flumĩa renꝰ scꝫ ⁊ danubius. q̃ germaniã p̃fluũt. et rodanus cũ secana et multis alijs q̃ galliã maxime lugduneñ. ⁊ narbonensem ⁊ belgicam in locis pluribꝰ circũfundunt.

Capitu. LXXIX

De hispania.

Hispania priꝰ ab ibero amne fuit hyberia nũcupata postea ab ispalo fluuio vt dr̃ hispania ẽ vocata. ip̃a v̄o hesperia a stella vesp̃tina occidẽtali sic fuit antiquitꝰ noĩata. Est aũt sita ĩter affricam ⁊ europã a septẽtrione

pireneis montibus clausa a reliquis pti
bus est vndiq; mari cōclusa salubritate
celi equalis. oīm frugū fecūda. gēmaꝝ et
metalloꝝ copijs ditissima. Interfluunt
aūt eam flumina nobilissima scz betis mi
neus iberus ⁊ tagus. ⁊ aurū trahēs epa
ctulus. sex hz ꝓuintias. s. terraconēsem
carthaginēsem lusitaniam galliciā beti
cam ⁊ trāsfreta in regione affrice tingij
taneā. Est aūt duplex hispania. s. citeri
or ⁊ vlterior. Hucusq; Isi. li. ix. Dic aūt
Oro. Hispania vniuerso terrarū situ
trigona ē ⁊ circūfusione occeani tirreni
q; pelagi pene insula efficit. hui⁹ angul⁹
est ꝓpior q̄ spectat ad oriētē. et a dextris ē
ei aq̄tannia ꝓuintia. a sinistris baleari
co mari coartat ⁊ narbonēsiū sinib⁹ inter
serit. Scdus ei⁹ angulus circiū intēdit
vbi beriginacia cītas gallie sita ē ad spe
ctaculū britānie se erigit. Tertius eius
angulus est quo gades iusule intēte ad
affricū athlantē montē iteriecto sinu oc
ceani ꝓspiciūt. Hucusq; Oro. hispaniā
etiā in multis cōmēdat Pli. et maxie de
metallis. dicit eni ꝙ fere tota abūdat au
ro ⁊ argēto ere ferro ⁊ stāno ⁊ plūbo tam
albo q̄ nigro. regiōes hz ꝑles gētes mlt
tas bellicosas ⁊ fortes q̄rū q̄dā grecoꝝ di
cunt fuisse soboles alii ⁊ visigotoꝝ succes
sores. idē etiā di. Isi. Nam multas ha
bet ꝓuintias ꝑtiales nobis notas vt gal
liciā q̄ grecā sibi vendicat originē vt dic
Isi. li. ix. asturiā sic dictā eo ꝙ mōtibus
cōtra asturiū flumē sit vbiq; circūsepta.
habet etiā celtiberiā a gallis celticis sup
flumen iberū residētibus sic vocatam

Capitulū. LXXX

De hibernia.

Hibernia occeani ē insula ī euro
pa britānice insule vicina spa
cio terraꝝ angustior. sed situ est
fecūdior. Hec ab affrico in boreā porrigi
tur vt di. Isido. li. xv. cui⁹ ꝑtes priores
in hiberꝝ cātabricū occeanū tendūt. Uñ
etiā ab hibero occeano ē hibernia noīa
ta. Est aūt insula frumētarijs cāpis vber
rima. fontib⁹ ⁊ fluuijs irrigua. pratis et
siluis amena. in metallis fecūda ⁊ gēmi
fera. nā ibi gignit lapis sexagon⁹. s. iris
qui soli oppositus format in aere celestē
arcū. Ibi etiā inuenit lapis q̄ gagates
dicit. ibi margarita candida inuenitur.
Quātū ad salubritatē celi ē hibernia re
gio valde tēpata. modicus ē eni ibi exces
sus vel nullus in frigore vel calore. lacus
hz mirabiles ⁊ fōtes. naz ibi ē lac⁹ ī quo
si ꝑ aliq̄d spaciū longū palus ligne⁹ infi
gatur ꝑs que ē terre infixa ꝯuertit ī fer
rū. ꝑs vo que ē in aq̄ in lapidē. sed q̄ su
pra aq̄m ē manet lignū. Est ⁊ ali⁹ lacus
in quē si ꝓijcias vgas coruli cōuertūtur
in vgas fraxini ⁊ ecōuerso si vgas fraxi
neas immiseris in coruleas mutabunt.
Sunt ibi loca in q̄bus cadauera mortu
orū nūq̄ putrescūt. sed ibi sꝑ ꝑmanent
incorrupta. Est etiā in hibernia quedaz
insula ꝑua in q̄ hoīes nō moriunt. sz q̄n
nimio senio afficiūtur vt moriant extra
insula deferūtur. In hibernia nullus est
serpens. nulla rana. nulla aranea veneno
sa. imo tota terra adeo ē ꝯtraria veneno
sis vt terra inde delata ⁊ sparsa serpētes
ꝑimit ⁊ bufones. lana etiā hibernica et
aīaliū coria fugant venenosa. et si serpen
tes vel bufones nauigio in hiberniā de
ferant statim moriunt. mlta alia sūt mi
rabilia in terra illa. De hibernia di. So
li. Hibernia inq̄t ē insula q̄ ꝓximat bri
tannie in magnitudine. inhūana. inco
larū ritu aspa. ibi āguis nullus ibi auis
rara. gens inhospita ⁊ bellicosa. sangui
ne interemptoꝝ bausto prins victores
vultus suos obliniūt. phas atq̄ nephas
eodē loco ducūt. ibi nulla apis ⁊ aduectū
inde puluerē seu lapillos siq̄s sparserit
inter aluearia examina fauos deserunt
Mare aūt hibernicū vsus britāniā vn
dosum ⁊ inquietū ⁊ toto anno vix ē naui
gabile nisi paucis diebꝰ. diffundit autez
ꝑ. cxxx. milia passuū ꝑ latū ⁊c. Hucusq;
Solinus de mira. mun. gens hibernica ē
habitu singularis ⁊ inculta victa parca.
aīo seua. vultu ferox ⁊ torua. affatu aspe
ra. erga suos tñ liberalis ⁊ affabilis ac be
nigna. ⁊ maxime illa gens q̄ nemorosa ⁊
paludes inhabitāt ac montana. hec car
nibus pomis ⁊ fructibus ꝓ esu et lacte ꝓ
potu est cōtenta. gens dedita ludis et ve
nationi potius q̄ labori.

Capitū. LXXXI

De ycaria.

Ycaria ē insula vna de cicladibꝫ ab occidēte q̄ ycario mari nomē dedit. et iacꝫ inter samū ⁊ citbonū ꝓsaxis ꝓminētibꝫ in hospitalis est et nullis finibꝫ portuosa. Dicit aūt ycaria ab ycaro cretēsi qui ibi submersus ē. vt dicit Isi. li. xv.

Capitu. LXXXII

De insula in salo sita

Insula aūt est terra mari vel flumine vndiq̄ circūdata q̄si in salo sita. vt di. Isi. li. xv. vndiq̄ a quarū fluctibꝫ insula illidit. attñ illisa sic nō frangit nec dissoluit quin potiꝰ ꝑ applicatiōem fluctuū ad insulaꝝ ripaꝫ per cōpactiōem ꝑtiū terrestriū insula āpliꝰ solidat. In extremis siquidē ripaꝝ ꝑtibus aq̄rū alluuione aliq̄tulū subcorrodit ⁊ cōsumit. sed circa eius interiora ex eius cōsumptiōe extrīseca fortiꝰ adunat Insule etiā q̄nq̄ fluctibꝰ ⁊ aq̄rū inūdationibꝰ cooperiūtur. ⁊ ꝑ terre ⁊ limi cōportatōꝫ augmētant ex aq̄ vicine circūdatione et humoris ꝑ poros attractione īsule virescunt ⁊ fecundantur.

Capi. LXXXIII

De karthagine

Karthago nomē est ciuitatis ⁊ ꝓuintie affrice in hispania. et est duplex maior ⁊ minor. ⁊ vtrāq̄ cōdidit nardido ꝓficiscēs de fenice in litore affrico duplicē vrbē ꝯdidit ⁊ eā primo carcadā lingua fenicea noīauit q̄ sermone ꝟso kartago vocata est. ⁊ ab hac ciuitate tota ꝓuintia kartago in posteꝝ est vocata. ciuitatē aūt hāc cū fuera tnominatissima ⁊ nō inferior roma. scipio cū romanoꝝ exercitu destruxit penitus ⁊ deleuit vt di. Isi. li. xvi. que aūt nūc est a romanis postea cōdita ē vt di. idē. Est āt alia kartago in vera affrica inter bizātū et numidiā sita a septētrione mari sicu lo iuncta ⁊ a meridie vsq̄ ad getuloꝝ regionē porrecta. cꝰ ꝑs ꝓxima ē valde frugifera oleis ⁊ fructibꝰ valde fecūda. metallis plena. pars vero vlterior circa numidiā bestijs ⁊ serpētibꝫ ē ꝑuia atq̄ onagris magnis in deserto vagantibꝫ. vt di. Isi. li. xv. Ibi etiam est elephantoꝝ atq̄ aliaꝝ bestiarū multitudo. vt dicit Plini. libro. v. ca. v.

Capi. LXXXIIII.

De karinthia

Karinthia ꝓuintia ē modica germanie in europa hñs pannoniam ab oriēte. ab occidēte italiā danubiū a septētrione. dalmaciā ⁊ schlauoniā a meridie. mōtibus in vna parte cingit et in alia mari adriatico termīat et est terra fertilis in multis locis. abundans feris pecudibꝰ ⁊ iumētis. gens bellicosa ⁊ fortis munita opidis et castris. Est aūt terra ꝓpter alpiū vicinitatē frigida niuibus ⁊ pluuijs frequēs vbi ꝓpter frigiditatē aq̄rū niuibꝰ solutaꝝ circamontana plurimū vt dr̄ sunt strumosi. ibi vrsi multi bisontes ⁊ alie bestie mirabiles et siluestres. ibi etiā sunt glires comestibiles qui q̄uis videātur eē de genere muriū comedūt tamq̄ carnes habent sapidas atq̄ pingues.

Capitu. LXXXV

De korsica

Korsica est insula a quodā duce sic noīata. distans a sardinia xxx. miliū freto cōtracta vel cincta ꝯtra aspectū italie. Et ē insula pascuis fertilissima. cuiꝰ fertilitatē ꝓdidit q̄dā thaurus qui pabuli grāde ꝑtibꝫ ligurie ad illā iusulā sepiꝰ transnatauit. naꝫ cū q̄dā mlr̄ korsa noīe illū thauꝝ cū alijs iuxta litus maris regeret in armēto videns illū thaurū mare intrare ⁊ quotidie meliꝰ refectū redire ad armentū cupiēs scire incognita sibi pascua thauꝝ a ceteris egrediētem ē vsq̄ ad insulam nauigio ꝓsecuta. cꝰ regressu fertilitatē insule cognoscētes ligures nauibꝫ vel ratibꝫ illuc ꝓfecti sunt eāq̄ noīe mlieris autoris et ducis insulā korsicā deinceps vocauerūt. Est aūt multis ꝓmūctorijs angulosa gignens letissima pabula ⁊ lapidē nobilē quē greci baccē vocāt vt di. isi. li. xv

Capitu. LXXXVI

De lacedemonia.

Lacedemonia q̄ alio noīe dicitur spartania in finib⁹ grecie iuxta traciam est ꝓuintia ī europa. c⁹ habitatores dicūt lacedemones a quodam lacedemone semele filio Hi lacedemones in bello cōtra messenas timētes diurnitate p̄lij spē ꝓlis amittet p̄cepert vt eoꝝ ꝟgines cū iuuenibus domi relict cōcūberent. sic ex ꝓmiscuo ꝟginū ꝯcubitu iuuenes nati ex nota materni pudoris sptani vocati sunt. vt di. Isi. li. ix.

Capi. LXXXVII

De lectonia

Lectonia scithie est ꝓuintia. cuius populi lectuni sunt vocati hoīes robusti et fortes bellicosi ⁊ feroces. Est aūt lectonia regio cui⁹ gleba ē fructifera. palustris in multis locis et valde nēorosa flumib⁹ ⁊ aq̄s irrigua. feris ⁊ pecudibus valde plena. nemorib⁹ et paludibus est munita. paucas habens alias munitiōes p̄ter flumina nemora et paludes. ⁊ iō in estate vix pōt illa regio expugnari sed solum in hieme quādo aque et flumina ꝯgelantur.

Capi. LXXXVIII

De liuonia

Liuonia est eiusdem regionis ⁊ idiomatis ꝓuintia special q̄ lōgo maris occeani interiectu a finibus germanie est diuisa cui⁹ incole liuones antiquit⁹ vocabant. quoꝝ rit⁹ fuit mirabilis anteq̄ a cultura demonum ad vnius dei fidē ⁊ cultū ꝑ germanicos cogerent. nam deos pl̄es adorabāt prophanis et sacrilegis sacrificijs rūsa a demonib⁹ exquirebāt. augurijs ⁊ diuinationib⁹ seruiebāt. mortuoꝝ cadauera tumulo nō tradebant. Sed ꝓpl̄us facto rogo maximo vsq̄ ad cineres cōburebat. post mortē aūt suos amicos nouis vestibus vestiebāt et eis ꝓ viatico eoꝝ oues et boues ⁊ alia aīantia exhibebāt. seruos etiā et ancillas cū rebus alijs ip̄is assignātes vna cū mortuo et rebus alijs incendebant. credentes sic incēsos ad quādam viuoꝝ regionē feliciter ꝑtingere. et ibidem cū pecoꝝ ⁊ seruoꝝ sic ob grāz dn̄i cōbustoꝝ multitudine felicitatis et vite tempalis p̄riam inuenire. Hec p̄ria tali errore demonū antiquissimo tp̄e fascinata modo in ꝑte magna cū mlt̄is regionibus subditis vel annexis diuina p̄cedente gr̄a ⁊ coopante germanoꝝ potētia iaz credit a p̄dictis esse erroribꝰ liberata.

Capi. LXXXIX

De licia

Licia sinus est maris et portus eius ciuitas maior listra d̄ra q̄ de siria iuxta pāphiliam in italiam nauigat vtz Act. xxviij. Hec aūt regio ꝟo noīe dicit licaonia. cuius ciuitates dicūt fuisse listra ⁊ derben ad q̄s paulus et barnabas ab iconio fugierūt. vbi sanato viro in listris licaonice barnabā iouē. et paulū mercuriū vocauerūt. ⁊ eos adorare voluerūt. vt di. Act. xiiij.

Capitu. XC.

De liddia

Liddia sedes est antiqua regnorum quam fluuius pactolus extulit diuitijs torrētib⁹ aureis. Hec aurea moenea dicebat. que dū prebreuitate duos reges frēs scz liddum et cirrenū ferre nō posset. hinc ꝑ sortē cirrenus cū ingenti mlt̄itudine ꝓfectus loca gallie occupauit et cirreneam noīauit. Liddia aūt a liddo fratre rege scz q̄ remāserat in ꝓuintia ꝯgnoīata est. coniungit ab occidēte minori frigie. hn̄s smirnam vrbē ab oriēte quā belles fluuius cīgit. cui⁹ cāpos pactolus ⁊ herinus circūfluunt. harenis aureis locupletes vt dicit Isido. li. xv.

Capitulū. XCI.

De libia

Libia regio est maxima in affrica sic dicta eo q̄ libs. i. vent⁹ affricus inde flat. vt di. Isi. li. xv Alij dicūt epafū filiū iouis qui etiā mephi, in egipto condidit ex casona vxore sua filiā noīe libiam ꝓcreasse. q̄ postea

affrica regnum possedit. ex cui⁹ nomie illa terra fuit vocata. Deinceps libia appellata. est aũt libia i principio affrice posita cui ab oriente est egiptus ab occidente sireos maiores ⁊ trogodite. a septẽtrione mare libicũ. a meridie ethiopia ⁊ barbaroꝝ varie nationes ⁊ solitudines inaccessibiles. ꝓpter bestias feroces serpentes dracones qui ꝓcreant basiliscos. Ducuscꝫ Jsidoꝝ. li. xv. Est libia terra valde feruida. pusilla mlta generãs i diuersis locis mõstruosa ⁊ venenosa ⁊ mlta in diuersis ptibus p̃ciosa. vt puta gẽmas p̃ciosas aurũ et argentũ in magna copia frumentũ et vinũ et oleum ⁊ varia aromatũ genera. Prima aũt origine cõtraxerũt habitatores libie a phut filio cha. Vñ fluui⁹ currens p libiã ⁊ maritimã phut ꝺ̃. et ois regio phutẽsis noiat. vt di. gl. sup geñ. ꝛi.

Capitulum xcii.

De lotharingia

Lotharingiam germanie est q̃si vltima. ⁊ finalis ꝓuintia a rege lothario noiata. Dec ab oriente habet rheciam siue brabanciã. a meridie renũ ⁊ alsaciã. a b occidẽte galliaz nonensem. a septẽtrione galliã belgicaz hanc mosa fluui⁹ ꝓterfluit. in hac citatis metis cõsistit. Est aũt regio in multis locis fructifera. vinifera fontibus ⁊ amnibus irrigua. mõtuosa siluestris nemorosa feris ꝓcudib⁹ ⁊ armẽtis fecũda. gens est mixta ex gallicis et germanis. fõtes hz mirabiles ⁊ medicinales ex quoꝝ potu languores varij sanantur.

Capitulũ. xciii

De lusitania

Lusitania hyspanie ẽ puincia parisim fluuiũ ⁊ vagia opidũ hns. et ẽ regio metallis refecta habẽs aurũ ⁊ argentũ. ferrũ ⁊ plũbũ albũ atq; nigrũ vt di. Pli. li. vij. c. lxxij.

Capitu. xciiii

De mauritania

Mauritania a colore ꝓpꝛ est vocata q̃si nigroꝝ hoim p̃ria. greci enim nigrũ mauron vocãt. sic enim gallia a candore populi sunt dicti ita mauri a nigro colore nomen sunt sortiti cuius prima ꝓuintia stiphẽsis ẽ q̃ stiphi habuit opidũ a quo etiã vocabulũ tracti se regio phitet. Tallia vo ꝓuintia mauritania cesarien sis q̃ colonia cesarie ciuitatis fuit et nomẽ puincie tradit. vtraq; igitur ꝓuintia q̃ sibi nuicẽ sunt ꝺiũcte ab oriente numidiã hñt. a septẽtrione mare magnũ. ab occasu flumẽ maluã. a meridie montẽ astrixim q̃ discernit inter fẽcundã terrã et arenas iacẽtes ad occeanum. alia est mauritania tingitana. que sic a tingi metropolitana ciuitate est vocata. Dec vtia ps ẽ affrice ⁊ exurgit a montibus septem. hũs ab oriẽte flumẽ maluã. a septẽtrione fretũ gaditanũ. ab occasu occeanũ athlãticũ. a meridie gaulonũ gẽtes vsq; ad occeanũ hesperas peratẽs. et ẽ regio gignẽs feras simias dracones ⁊ structões ⁊ elephãtes. Ducuscꝫ Jsi. li. xv. Pli. aũt li. v. c. ij. in mauritania inqt ẽ gaulonũ gẽs q̃ inhabitat iuxta athlãtem montẽ ꝛsus occeanũ i loco nemoroso scatebris fontiũ irrigua vbi spõte nascũtur oia genera fructuũ ne vnq; satietas esset voluptatib⁹ incolarũ. Est aũt loc⁹ elatus sup nubila atq; in vicinia lunaris circuli. et dicũt eũdẽ locũ octibus micare crebris ignibus et egipanoꝝ satiroꝝumq; lasciuia in tibiarũm ac fistule cantu timpanoꝝ quoq; ⁊ cymbaloꝝ sonitũ perstrepere. sic celebrati autores ꝓdiderunt crescunt aũt ibi arbores mire ꝓceritat̃ quaꝝ q̃dã sic odorifere et sũt siles cypresso q̃ tenui lanugine sũt obducte ve q̃ vestes ꝛficiunt addita arte sicut ve bõbice. ibiq; cresc̃it herba q̃ ꝺ̃ euforbia a suo inuẽtore sic appellata. cuius lacteũ succũ miris laudib⁹ extollit in claritate visus et contra serpentum ictus ⁊ venena. vt dicit idem ibidem.

Capitulum xcv.

De macedonia

Macedonia est exordio ab emacio rege emacia fuit dicta. ſz macedo deucaliõis nepos postq; ibi habuit principatũ mutauit vocabulũ et eã macedoniã a suo noie nũcupauit

vt dicit Isi.li.xv. Est aūt cōfinis ab ori
ente egeo mari.a meridie achie. ab oc
casu dalmacie.a septētrione mesie vt di
cit idē. Fuit aūt patria alexādri magni
et regio in aureis venis ⁊ argēto optima
lapidē quē virē vocant gignit. In eadē
ꝓuintia est mons olimpus qui excellen
ti vtice tm̄ extollit vt i ei⁹ cacumie nec
nubes nec venti nec pluuie sentiant vt di
cit idē. De macedonia aūt di. Pli.li.iiij
ca.xxi. Macedonia antea emacia ē dicta
terraꝝ impio ē potita. hec asiā armeniaꝫ
hiberniā albaniā capadociā siriam egy
ptū thaurū caucasum ē transgressa. hec i
bactris medis ꝑsis dñata est. ⁊ possedit
totaliter oriētē. hec scꝫ indie nutrix ꝑ ve
stigia liberi pr̄is ⁊ herculis euagata ē. hec
est illa macedonia cuius vno die paul⁹
emilius impator. lxx. vrbes direptas vē
didit. vt dicit idem.

Capitulum.XCVI

De magnesia.

m Agnesia grecia est ꝓuintia int
thessaliā et macedoniā interme
dia. mltas cōtinens gētes opi
da ⁊ ciuitates vt di. Pli.li.iiij.c.x.

Capitu.XCVII

De mesia.

m Esia a messiū ꝓuētu est vocata
et ē prima ꝓuintia quā danubi⁹
vsqꝫ ad mediterraneū mare re
cludit vt di. Isi.li.xv. hec ab oriēte ostijs
danubij iūgit. ab euro aūt tracie. a me
ridie macedonie. ab occasu hystrie copu
lat. vt di. idē. Est aūt regio ꝯtinēs ples
gentes opida ⁊ ciuitates. frugib⁹ ferax:
abundans iu venis mineralibus et la
pidibus et metallis.

Capitulū.XCVIII

De mesopotamia

m Esopotamia grecam ethymolo
giam possidet. eo ꝙ duobꝰ fluuijs
ambiat. nā ab oriēte tygriꝫ habꝫ
ab occidēte eufratē. Incipit aūt a septē
trione inter montē thauꝝ ⁊ caucasuꝫ cui
a meridie sequit babilonia ⁊ caldea. vt
di. Isi.li.xv. Est aūt regio in asia mltuꝫ
ampla tam in latum q̄ꝫ in longum. abū
dans in frugibus pascuis pecudib⁹ et ar
mentis locuples i diuitijs ⁊ metallis.

Capitulū.XCIX

De media

m Edia a medo rege est dicta q̄ ꝓ
uintiam illā primit⁹ est aggress⁹
Habet aūt media ab occasu par
thia regna. a septētrione armenia circū
dat. ab ortu caspios videt mōtes. a meri
die hꝫ ꝑsidā. hec regio sola medicā arbo
rem ꝑturit quā alia regio nusq̄ꝫ gignit.
vt di. Isi.li.xv. Est aūt regio valde opu
lēta. mlt̄ flumibꝰ irrigua citatib⁹ ⁊ opidis
ꝑclara. mltoꝝ ꝓplꝰ dña. c⁹ reges magnā
babiloniam ac chaldeoꝝ impiū antiqt⁹
deuicerūt. Isti⁹ aūt regionis incole vna
cū ꝑsis nauigio in affricam transuecti cū
libijs se miscuerunt quos libij corrupta
lingua et barbara mauros vocauerūt q̄ꝫ
uis mauri a nigro colore sint greco idio
mate sic vocati. vt di. Isi.li.ix.

Capitulum.C

De melos

m Elos et insula vna ex cicladibus
q̄ oim insulaꝝ est rotundissima.
et iō melos. i. rotūda est vocata
vt di. Isi.li.xv. est aūt insula multis bo
nis referta. vt di. Pli. et spacij breuiorꝫ
q̄ꝫtitatē soli fertilitas recompensat.

Capitulū.CI

De midia

m Idia est insula in hibernie ꝓui
tia que in punctuali medio ē ꝓ
ut dicit collocata sic dicta a quo
dā rege qui inter quinqꝫ filios totā insu
lam in quinqꝫ ꝑtes equales diuidēs il
lam ꝑtem insule q̄si patrie meditullium
ad vs⁹ ꝓprios deputauit ꝓpter qd̄ illa hi
bernice ꝓuintie insula portio midia q̄si
aliaꝝ t̄raꝝ in circuitu media hodie nūcu
pat. Est aūt illa pr̄ia quo ad glebā fertil
in frumēt pascuis ⁊ armētis abūdās i pt
scib⁹ carnib⁹ ⁊ alijs victualib⁹ butiri ⁊ ca
sei atqꝫ lactꝫ. flumib⁹ ē irrigua. fōtib⁹ atꝫ
lacis mltiplicis effcūs vt dr̄ et vtutis sic
dicitur habere aspectum delectabilem ac

tem salubrem quo ad siluas ⁊ paludes. ī eius extremitatibus habet aditum valde fortem. ⁊ ideo ꝓptr populi mltitudinem castroꝝ ⁊ opidoꝝ fortitudinē camera vocatur hibernie vulgariter ꝓpter pacē.

Capitulū. CII

De missena

Missena germanie est ꝓuitia ab vrbe que misse dicit sic vocata. cum bohemia cōiuncta et polōia in solis ortu cum bauaria in meridie cū saxonibus ⁊ thuringis. in occidente cū rethia ⁊ terminis rheni a septentrione Et est terra ampla et spaciosa: nunc plana nūc montuosa. fertilis multum ⁊ pascuosa. aquis optimis irrigua. nā nobili fluuio albie ꝑ maiori sui parte ꝑ eiꝰ longitudinem est ꝓfusa. ciuitates habet fortes et opida et castra fortia et munita. cuius gens locuples est generaliter ī diuitijs frugibus scz pecudibus et metallis. et cum sit populus magne fortitudinis ⁊ pulchritudinis ⁊ elegantis proceritatis. est tamen gens benigna ⁊ pacifica ex natura nimis germanicis habens in omnibus feritatis.

Capitulū. CIII

De mithilene.

Mithilene est insula ī mari adriatico per quam de siria et cypro ī italiam nauigatur ad quam difficilis est accessus ꝓpter bithalassum. i. litus in mare ꝓtensum. terre enī vl' arene interiecto diuiditur mare. et fit q̄si duplex. vñ naues impinguentes ad arenas de facili cōfringuntur. vtz in Act. apl'oꝝ ca. xxviij. tam in tex. q̄z in glo. Et q̄uis incole illius iusule sunt barbari. circa tamen ꝑiclitantes et ibidem naufragiuz patiētes sunt humani. vtz ibidē. Ad hāc insulā ꝑuenit paulus qñ nauigauit contra romam vbi venenū vipere que manui eius adheserat. in sarmēta euasit. excussa bestia ī ignē. In eadē etiā isula mlta miracula ꝑpetrauit. vt dr act. xxviij.

Capitu. CIIII

De nabathea.

Nabathea arabie est ꝓuintia a nabaioth filio ysmael dicta. et est inter arabiā ⁊ iudeā inter media. Surgit aūt ab eufrate ⁊ porrigit vsq̄z ad mare rubꝝ. vt di. Isi. li. xv. Est āt terra ꝑpinguis fertilis in frugibꝰ fructibus pecudibꝰ ꝑcios lapidibꝰ ⁊ metallis. De hac di. Pli. li. vi. c. xxix. Nabathei ī q̄t opidū incolūt petrā noīe in cōualle habens fere duo mili a passuū ī latitudine circūdat mōtibus inaccessis amne iter fluēte. et distat ab opido gaza sexcētos passuū. a sinu ꝑsico. cxxij.

Capitu. CV

De norrvegia

Norrvegia latissima est europeꝑ prouintia. mari fere vndiq̄z circūcincta. sub aq̄lone distēta. gothoꝝ regionibꝰ ꝯtermina. nā a ꝑte meridiana ⁊ oriētali ꝑ q̄ndā fluuiū q̄ elbia dicit a gothia ē diuisa. Est aūt regio asꝑima ⁊ frigidissima siluestris ⁊ nēorosa cꝰ incole plꝰ de piscatura ⁊ venatione viuūt q̄z de pane. nam rara ē ibi ānona ꝓpt frigoris mltitudinē. ibi fere mlte vt albi vrsi. ibi etiā sunt fibri q̄ ⁊ castores dicūtur. mira sunt ibi mlta ⁊ monstruosa Fontes enī sunt ibi q̄bꝰ oē ipositū coriū siue lignū stati in lapidē ꝯmutat. In eiꝰ aq̄lonari ꝑte nō vr sol occūbere ī estiuali solsticio ꝑ plures dies. nec etiam videt sol ibidē ꝑ totidē dies in solsticio hiēali vñ tūc tꝑis oz incolas terre oꝑari cū cādelis. frumēti vini et olei expers ē nisi a liūde deferant. Gens aūt ingētis corporis est ⁊ stature ⁊ pulcre forme et magne fortitudinis ac robuste. validi sunt pirate ⁊ aīositatis magne. ab oriente habz galaciā. a septētrione ysolandiā. vbi mare ꝑpetuo ꝯgelat. ab occidēte hibernicū occeanū ⁊ britānicū. a meridie dacie et gothie finibus terminatur.

Capitulū. CVI

De normannia

Normānia q̄ ⁊ neustria a noricis populis est dicta. qui nauigio venientes de norrvegia litus occeani gallici obtinuerūt qui tandē ꝓuitiā

in circuitu inhabitantes eam normanni
am vocauerunt. habet autez occeanũ bri
tannicũ ad eurum sinũ aquitannicũ ad
occidentem. galliam ad meridiem. et oc
ceanũ ad aquilonem. Est aũt gleba eius
frugifera ⁊ piguis. campis nemoribus
et pratis insignis. portibus maris nobil'
feris et pecudibus fertilis. nobilissimis
ciuitatib⁹ ⁊ opidis valde fortis. cui⁹ me
tropolis dicit' rhotomagũ ciuitas nobi
lis sita sup fluuium qui secana ab incol'
noiatur. cuius gens populosa est. fortis ⁊
bellicosa vrbana in habitu. modesta i ap
paratu. pia affatu. pacifica in cõuictu.

Capitulũ. CVII

De numedia.

n Umedia est regio in affrica car
thagini cõtigua ⁊ cõuicina. In
cipit aũt a flumine arnifiga ali
as aringa ⁊ desinit in limite cogitanorũ
hñs ab ortu sirtes minores. a septẽtriõe
in mare tendit i sardiniã. respicit ab oc
casu mauritãniã stiphẽsem. a meridie e
thiopũ gentes. Et est regio campi pin
guis in multis locis vbi aũt siluestris ẽ
feras genera t. vbi aũt iugis ẽ ardua. e
quos ⁊ onagros ꝓcreat. cui⁹ vlteriora ꝑ
pentibus ⁊ bestijs sunt plena. Marmor
generat eximiũ qđ numediũ đr vt dicit
Isido. li. xv.

Capitulum CVIII

De narbonensi ꝓuintia

n Arbo nensis est ꝓuintia vt dicit
pli. li. iij. c. v. ⁊ appellat ꝑs gallia
rum. que mediterraneo mari al
luitur q̃ mõ gallia brachata dc̃a ẽ. q̃ am
ne narbo ab italia ẽ discreta ⁊ alpiũ iu
gis nulla est ei ꝓuintiaꝝ ꝑferenda i cul
tu viroꝝ. in dignatiõe moꝝ in plenitudi
ne opũ breuiter italia poti⁹ q̃ꝫ ꝓuintia ẽ
dicẽda. Flumina hꝫ nobilissima iter que
rhodan⁹ galliaꝝ fluuius fertilissimus de
alpibus se rapiẽs ꝑterfluit ꝓuintiã nar
bonẽsem. stagna hꝫ multa ⁊ port⁹ plures.
et ꝓmunctoria multa inter que marsilia
obtinet principatũ. Totius aũt ꝓuin
tie narbonensis longitudo cõtinet tricẽ
ta et septuaginta milia passuũ. latitudo
autem. ccc. et. lxviij. milia passuũ. vt tra
dit agrippa. hucusq̃ pli.

De ophir. ca. CIX

o Phir nomen est ꝓuintie in in
dia ab ophir viro de posteris he
ber nominate que et terra aurea
antiquitus appellabatur. eo q̃ montes
aureas habeat. que a leonibus et seuissi
mis bestijs incolũtur. ad q̃s nullus aliter
accedere aud et nisi naui stante iuxta li
tus. qui cũ terrã quã vnguibus leonum
ceterumq̃ bestiarũ effoffam inuenerint
in suam nauem recipiũt. vt si bestie eos
senserint facile in mare recipiant'. vt di
cit Raba. sup locũ illũ. Cũ venissent na
ues salomonis in ophir sumpserũt inde
aurñ ⁊c. iij. Reg. ix. Idẽ fere di. pli. mit
tit ab olim hec ꝓuintia aurũ. lapides ꝑ
ciosos crisoprassos ⁊ adamantes. lignũ
thynũ et ebenũ ⁊ aues psitacos ⁊ pauos
dentes eburneos. symias ⁊ bestias alias
monstruosas. vt dicit pli. et Isi. Ad hãc
autem regionem de iudea ꝑ longas ma
ris rubri circuitus ꝑuenitur et ꝑ insulã
asiongaber quã postea alexander magn⁹
terre adequauit in ophir ꝑtrausit'. Inco
le aũt terre ophir veniẽtes de stirpe heber
a fluuio capue vsq̃ ad regionez indie q̃
nũc rhetia nũcupatur habitauerũt. vt
refert iosephus et ab ophir nepote heber
ophir totã ꝓuintiam vocauerũt vt dicit
Raba. sup. ij. li. pal'. c. viij. Fuit aũt iste
ophir filius iectan' filij heber vtꝫ Gñe. x
Est autez ista regio vicina terre euilath
quam gyon circuit. vt đr Gen. ij. et ei in
mõtib⁹ aureis ⁊ speciebus aromaticis ẽ
similis ⁊ in gẽmis. vt dicit plinius

Capitulũ CX

De ollandia

o Llandia est quedaꝫ ꝓuintia mo
dica sita iuxta hostia reni vbi in
trat mare brabantie contigua a
meridie vicinia frisie ab oriẽte ab occasu
isule britãnice ꝯiũcta. ab aq̃lõe iferiori
gallie belgice ẽ ꝯtigua atq̃ flãdrie ab oc
cidẽte. ẽ aũt t̃ra palustrꝫ ⁊ aquosa. fere
ad modũ isule vndiq̃ marꝫ brachijs atꝫ
reni flumis circũfusa. hũs lac⁹ et stagna

multa ⁊ pascua valde bona. ⁊ iō armētis pecudibus ⁊ iumentis est referta. eiꝰ gleba in locis pluribus valde frugifera et ī pluribus etiā nemorosa. plures ⁊ vtiles hñs venationes in pluribus etiā ē bitumīosa ex qua format materia apta ad ignium nutrimenta. Et est terra diuitijs que transeūt ꝑ mare ⁊ ꝑ flumina plurimum opulenta. cuius ciuitas capitalis traiectū inferius nuncupatur in latino vtrich vo dicit in idiomate germanorū nam ad germaniam ꝑtiuet quo ad sitū quo ad mores et quo ad dñium ⁊ etiam quo ad linguam. cuius gens elegans est corpe. robusta viribus. audax aīo. venusta facie. honesta in moribꝰ. deuota deo. fida hoībus ⁊ pacifica. minus ꝑdis intēdens ⁊ raptibus q̄ alie germanice nationes.

Capitulū. CXI

De orcada

Orcada occeani est insula iuxta mare britānicū in europa. a q̄ ⁊ cetere insule multe eidem ꝯterminate ⁊ vicine orcades insule noīant. et sunt in numero. xxxij. quarū. xx. deserte sunt. xij. vero incoluntur. vt di. Isi. li. xv. de insulis.

Capitulū. CXII

De paradiso

Paradisus est locus ī ꝑtibꝰ oriētis cōstitutus. cuiꝰ vocabulum a greco in latinū vertitur ortus. Porro in hebraico eden dicit. qd apud nos delitie interp̄tat vt di. Isido. li. xv ca. ij. Est enī ortus delitiaꝝ vt di. idē. q̄a ex omni genere ligni ⁊ pomiferaꝝ arboꝝ est cōsitus. hñs in se lignū vite. non ibi frigus. nō ibi estus. sed ꝑpetna aeris tēperies. ex cuiꝰ medio fons ꝓrūpens totū nemus irrigat. diuidit in quatuor nascētia flumina cuius aditus post peccatum primi hoīs humano genere interclusus fuit. qꝛ vndiq̄ flāmea rumphea. i. muro igneo vndiq̄ circūcincta. ita vt eius pene cū celo incendiū coniūgatur. Presidiūq̄ angeloꝝ arcendis spiritibus malꝰ sup rumphee flagrantiū est a dño ordinatū. vt hoīes flāme angelos vo malos boni angeli submoueant. ne alicui spiritui vel carui peccatrici aditus pateat ꝑadisi. hucusq̄ Isi. li. xv. c. iij. vbi tractat de regionibus. ꝑm aūt magr̄m in histo. c. ij sup geū. dr sic. Plantauit inq̄t deꝰ a principio creationis herbis ⁊ arboribus locū deliciarū aptauit ⁊ hoc in principio ipiꝰ mūdi scz in orieute. et ille locus est ameuissimus longo terre et maris tractu a nostro habitabili segregatus adeo editꝰ. i. altus vt vsq̄ ad lunarem globū attigat. vbi etiam ꝓpter situs altitudinē aq̄ diluuij non ꝑuenerūt. vt dicit idez. De ꝑadiso aūt di. Johan. damas. qꝛ vo ⁊ visibili ⁊ inuisibili creatura ꝯditurus erat deus hoīem ꝑm suā ꝓpriam imaginē et similitudinē sicut quandā regē ⁊ principē omnis terre et omniū q̄ sunt in ipa construxit añ q̄si q̄ndā regionē in q̄ conuersatꝰ beatā duceret vitā. Et iste locꝰ diuinus ē ꝑadisus dei manibꝰ in edē. i. in delitijs ⁊ voluptate plantatꝰ. in oriēte q̄dez omni terra celsior penitꝰ tꝑato ⁊ tenuissimo aere circūfulgēs. plātis sꝑ floridis comatꝰ ⁊ bono odore plenꝰ. lumine repletus. pulchritudinis vniuerse. gaudij et exultatōis ꝓmptuariū. creature sensibilis excedēs intelligētiā. diuina regio et digna eo q̄ ꝑm imaginē erat in quo nil irrōnabiliū habitabat. sz solus hō diuinaꝝ manuū plasma. Itē strabꝰ et be. dicūt q̄ ꝑadisus ē locꝰ in oriēte positꝰ infiecto occeano ⁊ mōtibꝰ oppositis; a regionibꝰ q̄s incolūt hoīes secretꝰ remotissimꝰ ē ꝑtingēsq̄ altitudine vsq̄ ad circulū ipiꝰ lune. Fuit locꝰ sūme ꝯueniēs hoī innocēti ꝓpt eiꝰ sūmā tēpiem. qꝛ nō frigꝰ ibi nec estꝰ sz ꝑpetua tēpies vt di. Isido. Itē ꝓpter oīm bonoꝝ abūdātiā qꝛ vt di. Augꝰ. de ciui. dei. xiiij. c. x. Quid timer̄ aut dolere poterāt hoīes in tātoꝝ tanta affluētia bonoꝝ. vbi nō aberat q̄cq̄ quo bona volūtas afficeret. nec inerat quod carnē ⁊ aīm hoīs felicit viuētis offenderet vel in aliquo molestaret. Itez ꝓpter summam amenitatem. nā vniuerse pulchritudinis erat ꝓmptuarium. vt dicit Damas. qd attestatur taz arborū q̄ frōdiū ⁊ florū īmarcessibilis pulcritudo. nā

arbores comam nõ pdunt flores nõ mar
cescunt. Item ꝓpter summam iocũdita
tem qđ attestat fructuũ dulcedo. qꝛ ibi ẽ
omne lignũ pulcrũ visu ⁊ suauissimũ ad
vescendũ. Geñ. ij. Idem etiam attestat
lucis pulcritudo. nam puritati aeris cla
ritas lucis ꝓportionat. vt di. Beda. Itẽ
ꝓpter soli fecũditatẽ qđ attestat fontiuꝫ
irrigantiũ multitudo. Dicit etiã Geñ.
ij. Fons ascendebat ⁊ irrigabat padisuꝫ
qui in quattuor flumina est diuis⁹. gesi.
ij. Item ꝓpter loci securitatem qđ atte
statur situationis eius altitudo. nam lu
narem tangit circulũ. vt di. Be. et Isi.
id est ptingit ad aerem quietũ post istuꝫ
aerem turbulentũ vbi finis ẽ et termi
nus exalationũ ⁊ vaporꝫ humidorꝫ quorꝫ
fluxus ⁊ ꝓgressus lunari corpi assimilat
sicut exponit alexãder. qꝛ nõ ſm veritatẽ
attingit in altitudine orbẽ lune sed cir
culũ lunarẽ đꝛ attingere yperbolice. vt e⁹
maxima altitudo ⁊ incompabilis respe
ctu terre inferioris insinuaret. Item ꝓ
pter eius incorruptibilitatẽ qđ attesta
tur ibi exñtiũ vite longitudo. nã ibi sũt
helyas et enoch viui vsqꝫ hodie ⁊ incor
rupti sicut di. magr̃ histo. Nil eni potest
ibi mori qđ est viuũ nec hoc mirandũ est
de padiso cũ in hybernia sciamus esse in
sulam in qua mortuorꝫ corpa non putre
scunt. ⁊ alia in q̃ hoies nõ mori pñt. sꝫ oꝫ
vt vltimo senio extra insulam deferant
quere supra de hibernia in lr̃a J. De pa
diso aũt ⁊ eius situ fuit opinio apud gẽ
tiles vt di. Pli. vbi loquit de insulis for
tunatis. de quibus etiã loquit Isi. li. xv.
inter q̃s est vna que oĩa fere pturit bõa
vbi humus sponte ꝓcreat oẽs fruct⁹ vbi
in iugis colliũ arbores virore frondiũ et
dulcore fructuũ semp vestiũt. vbi ad her
barũ vicẽ messis ⁊ olus crescit. vbi ⁊ gẽ
tiliũ error ⁊ seculariũ carmina poetarum
ꝓpter soli fecũditatẽ easdẽ insulas padi
sum esse putauerũt qđ q̃dẽ ponere est er
roneũ. cũ p̃dicte insule fortunate sint in
occidente cõtra leuã mauritãnie in occe
ano collocate. vt di. Isi. li. xv. Paradis⁹
aũt in oriẽte in altissimo mõte. de cuius
cacumine cadẽtes aq̃ maximũ faciũt la
cũ. in suo casu ac tm̃ faciñt strepitũ ⁊ fra
gorem ꝙ omnes incole iuxta p̃dictũ la
cum nascũtur surdi ex immoderato so
nitu seu fragore sensum auditus in par
uulis corrũpente. vt di. Basil. in exame
ron. silr̃ et Ambro. Ex illo lacu velut ex
vno fonte procedũt illa flumina quat
tuor. phison qui et ganges. gyon q̃ et ny
lus dicit. et tigris ac eufrates. de quibus
in li. geneseos fit mentio special. quere
supra in tractatu de fluminibus.

Capitulum. CXIII

De parthia

Parthia regio maxima est i asia
que ab indie finibus vsqꝫ ad me
sopotamie fines est porrecta pro
pter inuictam eni parthorꝫ vtutẽ assiria
et cetere regiones nomẽ eius traxerunt
Sunt aũt in ea ꝓuitie pticulares. s. ara
cusia parthia assiria media ⁊ psia q̃ regi
ones sibijnuicẽ cõiuncte initiũ ab indo
flumine sumũt ⁊ tigri fluuio claudũtur.
loca aũt nẽorosa mõtuosa ⁊ aspera et flu
mina multa. Sunt aũt ꝓuintie finibus
suis discrete. noĩa a ꝓprijs autorib⁹ tra
hentes ita naꝫ a racusia ab opido suo nũ
cupata est. parthiã aũt a sithia veniẽtes
occupauerũt. eãqꝫ ex suo noĩe vocauerũt
huic a meridie est rubrũ mare. a septen
trione hyrtãnicũ solũ aboccidẽte media
regna in ea. xviij. porrecta a caspio mari
vsqꝫ ad gentẽ scitharꝫ est parthia multis
rebus ꝓdigiosis et mõstruosis mirãda.
vt di. Pli. li. v. Nam bestie sunt feroces
pardi tigrides atqꝫ linces ⁊ aspides ibi
et serpentes natura seuissimi ⁊ feroces.
gens etiã dura ẽ et crudelis victu par
ca ꝓ omni pulmẽto ⁊ cõdimento contẽ
ta sale ⁊ cardamomo. vt di. idem. et di
cit idem in glo. sup Dañ. de psarũ regi
one et parthorꝫ ca. vij. de bestia que simi
lis vrso erat

Capitulũ. CXIIII

De palestina

Palestina sirie est ꝓuintia dicta
quõdã philistea c⁹ citas metropo
lis q̃ nũc aschalona đꝛ antiq̃tus
philistijm vocabat ex q̃ ciuitate tota re
gio palestina vel philistea priscis tpibo

vocabatur. vt di. Jsi. li. xv. Idē etiā di/
cit li. ix. ca. de vocabulis gentiū. Phili/
stei inq̄t ipsi sunt q̄ ⁊ palestini dicūtur.
P literā sermo hebre⁹ nō habet. sed ꝓ eo
greco vtitur. scz F. inde philistei ꝓ pale
stinis. dicūtur itaq̄z philistei a sua ciui
tate. primo aūt dicebant alophili. i. alie
nigene. eo q̄ semp fuerunt filijs israhel
alieni ⁊ longe ab eoꝝ societate et genere
separati. vt dicit idē ibidem. Hec regio vt
dicit Jsi. li. xv. ab oriente habet mare ru
brū. a meridiano latere iudea excipitur
a septētrionali plaga tyrioꝝ finibꝫ clau
ditur. ab occasu vero egiptio limite termi
natur vt dicitur ibidē. originem aūt pri
maz ꝯtraxerūt philistei a filio chanaan
nomine celluiz al's phetrusim a quo pri
mitus sunt egressi philistei ⁊ capturim.
vt dicitur Geñ. x. Gens vt narrat hero/
dotus astuta ⁊ callida. molesta sp̄ regno
israhelitico ⁊ infesta. tum qꝛ prosperitati
iudeoꝝ inuidebat. tum etiā qꝛ de soli sui
felicitate ⁊ de marinarū insularū suo do
minio subditarū fortitudine ⁊ potestate
nimiū p̄sumebat. vt di. idem.

Capitulum. CXV.

De panphilia

Panphilia que ⁊ isauria dicit eo
p q̄ omni flatui aure est exposita.
vt dicit Jsi. li. xv. ꝓuincia est in
minori asia habet metropolim vrbē que
seleucia nūcupat. vt di. idem quā seleu/
chus antiochus qui antiochiā condidit
fundauit. vt dicit Jsi. li. xv. Est autē re/
gio maritima inter ciliciā ⁊ bitiniam a
qua nauigatur in ytaliam ꝑ cyprum in/
sulam. vt patet Act. xvij.

Capitulum CXVI

De pānonia que etiā vngaria appellat.

Pannonia europe est prouincia q̄
p ab hunis quondam occupata ab
eodem populo vngaria vulgari/
ter est vocata. que duplex est ꝟm Orosi
um maior. s. et minor. maior quidem est
in vlteriori sytia vltra meotides palu/
des constituta a qua huni venatōnis gra
tia primit⁹ exeūtes ⁊ per longissima pa/
ludū ⁊ terraꝝ spacia ⁊ ceruorū ⁊ bestiarū
vestigia insequētes. tandē solū pānonie
inuenerunt. qui reuersi ad ꝓpria collecto
agmine in pannoniā redierunt. ⁊ expul
sis incolis a primeua sua origine nomē
genti ⁊ patrie indiderūt. vt narrat hero/
dotus. Est aūt hec prouincia pars mesie
quā danubi⁹ p̄terfluit ⁊ ꝑfundit vt dicit
Jsi. li. xv. et. xvi. Habet aūt gallaciā ab
oriente. greciā a meridie. dalmaciam et
ytaliā ab occidente. ⁊ germaniā a septē/
trionē. vt di. idem. Est aūt terra spacio/
sissima ⁊ fertilissima. montibus ⁊ siluis
munitissima. multis fluminibꝫ ⁊ aq̄s ir/
rigua. venis aureis ⁊ alijs metallis di/
tissima. habens mōtes maximos in qui/
bus diuersa marmoꝝ genera inueniun
tur sal etiā optimū in quibusdā mōtibꝫ
effoditur. feris et pecudibꝫ ꝓpter pascua
vberrima adimplet. frugifera etiā ē gle
ba eius valde ⁊ vinifera in multis locis
⁊ intra se plures ꝯtinet gētes. nō solū lin
gua. verū etiā moribꝫ ⁊ vita in pluribus
differētes sicut idē dicit herodot⁹. dicit
autē Jsi. li. xv. pānonia a pēninis alpi/
bus est vocata quibꝫ ab italia secernitur
regio fortis est ⁊ solo leta a tribꝫ fluuijs
danubio. s. ⁊ sana ac tycia est vallata. ha
bet aūt ab oriente mesiā. ab euro hystriā
ab affrico autē penninos habet alpes. ab
occasu galliā belgicā. a septētrione danu
bium limitē qui germaniā p̄terfluit. hic
hyster dicitur ⁊ hystriaz vocant terram
quā iuxta pannoniā circūfundit.

Capitulū. CXVII.

De paron

Paron insula est a paranto plan/
p ti filio nominata qui de nomine
suo paron opidum ⁊ insulam no
minauit. vt dicit Jsi. li. xv. gignit autez
marmor candidissimū quod pariū dicūt
nutrit etiam ⁊ sardiū lapidē marmoribꝫ
quidem p̄stantiorē ⁊ inter gemmas vti/
lissimum. vt dicit Jsido.

Capitulū CXVIII

De pentapoli

Pentapolis regio est in confinio
p arabie ⁊ palestine dicta a quinq̄z
ciuitatibꝫ hoīm impioꝝ q̄ celesti

igne sunt ꝯsumpte. terra eī vberrima magis q̄ nūc hierosolima nūc deserta est et exusta. nā ꝓ scelere incolaꝝ de celo descē/dit ignis q̄ regionē i cineres et̄nos dis/soluit. cui⁹ vmbra ⁊ spēs q̄dā i fauillis et arboribꝫ adhuc videt̄. Nascūt̄ aūt ibi poma virētia sub tanta spē maturitatis vt edēdi desideriū gignāt. q̄ si carpas fati/scāt ac resoluūt̄ in cinerē fumūq̄ exalāt q̄si adhuc ardeāt. hucusq̄ Jsi. li. xv. Hec prouīcia añ ei⁹ ꝯsumptionē ita fuit locu/ples q̄ inter ei⁹ lapides saphiri ⁊ alie gē me p̄ciose inueniebāt̄ ⁊ inter ei⁹ glebas auꝝ sic̄ Job tāgit dicēs loc⁹ saphiri lapi des ei⁹ ⁊ glebe ei⁹ auꝝ Job. xxviij. Sed postea tota illa regio ī mare mortuū est cō/uersa. sic vocatū ē q̄ nec gignit viuū nec in se accipit ex genere viuētiū. nam neq̄ pisces habet neq̄ aues neq̄ nauigia pa/titur. qꝛ oīa vita carētia in eo ad fundū mergūt̄. lucerna si fuerit accēsa supena/tat. extincto v̄o lumīe demergit̄. vt dicit Jsi. li. xiiij. q̄re supra de mari mortuo in tractatu mariū ⁊ aq̄rū. In isti⁹ maris ri/pa circa vicinia zodome crescunt poma supra dicta. aspectu q̄dē pulcra sed gustu fetida ⁊ amara. vt di. glo. sup scd̄am epistolā pe. ca. ij. Est aūt alia pētapolis affrice in ꝓuīcia libie a q̄nq̄ ciuitatibꝫ sic nominata. i. beronice cētria apolonia poro ⁊ ptolomais ex q̄bꝫ ptolomais ⁊ bernices a regibꝫ sunt vocate. Est aūt hec penta/polis libie cirenēsis adiūcta ⁊ eius fini/bus deputata. vt dicit Jsi. li. xv.

Capitulum CXIX

De persida

Persida siue persia est regio ī asia inter parthoꝝ regna deputata de scendens ab ortu ad indos. ab occasu rubrū mare habet. ab aquilone vero mediam tangit ab austro gennaniā al's germaniā que perside annectitur. quibꝫ est incussa opidum nobilissimū. In per/side autez primo orta est ars magica ad quā nemroth gigas post cōfusionem linguarum abijt. ibiq̄ persas ignem colere docuit. nam homines in partibꝫ illis so/lem colunt qui ipsoꝝ lingua hel d̄r vt di: Jsi. li. xv. Est dicta ꝑsia a ꝑseo rege qui de grecia in asiam trāsiens ibi barbaras gentes graui ac diuturno bello edomuit Nouissime autē victor existens nomen genti subiecte dedit. vt di. Jsi. li. ix. ī ca. de vocabulis gentiū. nā ꝑse ꝑ multa tpa ignobiles reputabant̄ ⁊ quasi nulli⁹ mo/menti in gentibꝫ habebant̄. medi sp potē tissimi fuerūt. vt di. idem. Est aūt ꝑsida latissima et valde populosa. in qua ciui/tas nobilis noīe elam sic dicta ab elam filio sem a quo primo ꝓcessit gens ꝑsaꝝ vt di. Jsi. Et ab elam ꝑse primit⁹ elami te sunt vocati. Est autē in ꝑside ciuitas nobilissima elimaida noīe que nūc ꝑsipo lis nūcupat̄. de qua d̄r. i. Mach. vi. ⁊ ij. mach. ix. Erat aūt in ꝑside ciuitas nobi lissima ⁊ copiosissima in auro ⁊ argento. templū in ea locuples valde. ⁊ illic vela/mina aurea ⁊ lorice ac scuta. que reliq̄t alexander rex Macedo ⁊c.

Capitulum. CXX.

De pyrenea

Pirenea est prouincia in europa terra alta ⁊ montuosa cui⁹ mon/tes pyrenei dicūtur. ⁊ protēdun tur a meridie versus occidentē diuiden tes ab inuicē maximas regiones. nā al/pes pyrenei diuidūt inter hyspaniam et galliā tam narbonēsem q̄ eti ā lugdunē sem. habent autē ab oriente germaniā. a meridie ytaliā. ab occidente hyspaniam ab aquilone galliā Dicitur aūt pyrenea a crebris fulminū ictibus. pyr enī grece ignis est latine. Crebris enim fulmini/bus montes pyrenei quatiūtur. vt dicit Jsido. li. xv. ca. de montibꝫ. Est pyrenea multoꝝ ⁊ magnoꝝ fluuioꝝ origo ⁊ princi pium mater nemoꝝ maximoꝝ. nutrix fe rarū ⁊ iumētoꝝ multoꝝ venas ꝯtinēs me talloꝝ. fortes habens munitōes ciuita/tuz ⁊ castroꝝ. multas ⁊ diuersas nutriēs tam in lingua q̄ in moribꝫ natōes popu lorum. vt narrat herodotus.

Capitulum CXXI

De pigmea

Pigmea est regio in india versus orientē in mōtanis cōtra occea nū sita. in q̄ hitant pigmei hoīes

parui corpore vix bicubitales vt d. Pli. et Isid. qui in quarto anno generant ⁊ in septimo senescũt hi collecto exercitu equitant sup arietes et pugnant contra grues nidos eorũ ⁊ oua ꝯfringentes. ne contra eos hostes multiplicẽtur. vt di. idem Pli. li. v. ca. de hominib⁹ indie mõstruosis. quere supra.

Capitulũ. CXXII

De pictauia

Pictauia gallie narbonẽsis est ꝓuincia. quã picti angli ⁊ scoti nauigio impetẽtes antiq̃tus inhabitauerũt ⁊ tandẽ regioni ⁊ genti ex sua antiqua ꝓsapia nomẽ imposterꝫ reliquerũt. vt narrat herodot⁹ que de britãnicis finib⁹ classem faciẽtes orã occeani sinus aquitãnici inuaserunt ⁊ tandẽ ꝯ incolas nõ sine belloꝝ discrimĩe locum in patria obtinẽtes. Pictauũ opidũ a pictis nominatũ vt ab eodẽ herodoto d̃r. ꝯstruxerũt ⁊ longa patrie cõfinia pictauiã vocauerũt. Hec ꝓuincia ꝑ longum maris occeani porrecta turoniã quã ꝑterfluit ligeris habet ab oriente hyspanos a meridie. occeanũ britãnicũ ab aq̃lone. ⁊ minorem britãniã in sinu aq̃tãnico ab occidente. hec patrie ꝓuinciola est ꝑclara in multis. vt narrat idẽ. nã glebã d̃r habere multũ fertilẽ. oĩm fere frugũ feracẽ ⁊ fructuũ multipliciũ alitricẽ vinifera est ⁊ frugifera ⁊ in bonis q̃ gignit hum⁹ multũ opulẽta. maris portib⁹ insignis ẽ. ciuitatib⁹ ⁊ opidis inclita amnib⁹ ⁊ fontib⁹ irrigua. cãpis pratis ⁊ nemorib⁹ est amenissima. ⁊ circa ꝑtes maritimas saxis et rupib⁹ est munita. vt patet in opido rupellensi siue castro ad qd̃ accessus ꝓpt̃ situ loci ⁊ freti angustias vix habet. vt di. idẽ. cui⁹ gens lĩgua ⁊ morib⁹ galliaꝝ ꝓuinciis ẽ ꝑmixta. ⁊ iõ q̃uis a primis pict⁹ h̃ habeãt illi⁹ gẽtis natões vt sint natura fortes. corpe elegãtes. h̃ a gallicis tñ q̃b⁹ mixti sũt ꝯtraxerũt vt aĩo sint feroces ⁊ ingenio ꝑ alijs vicinis gẽtib⁹ acriores. nec miꝝ. nã vt di. Isi. li. ix. ſm diuersitatẽ celi facies hoĩm ⁊ colores. corpoꝝ quãtitates. ⁊ aĩoꝝ diuersitates existũt. Ind̃ romanos graues. grecos leues. affros ꝟ sipelles. gallos natura feroces. ⁊ ingenio acriores ꝑuidem⁹ qd̃ vtiq̃ natura climatũ facit. vt dicit ibidẽ. Et ideo gens pictauica robusta corpore. facie venusta. audax aĩo est. vt dicit callida ingenio ⁊ astuta vt recitat herodotus.

Capitulũ CXXIII

De picardia

Picardia gallie belgice est ꝓuincia a quodã opido siue castro põticon sic vocata. vt di. idem de regionũ descriptione videlicet herodotus nam opidum qd̃ nũc pychen dicit in illo terre cõfinio vsq̃ ad occeanũ britãnicũ antiq̃tus obtinuisse dñium ꝑhibetur. a quo totus popul⁹ illius patrie fuisse creditur imposterꝫ noĩatus. Est aũt eoꝝ terra frugũ ⁊ fructuũ valde ferax. irrigua fontib⁹ ⁊ flumib⁹ abũdans populis. munita nobilib⁹ ciuitatib⁹ ⁊ castris. opidis fortissimis ⁊ famosis. vt belgis ẽ seu beluacũ ⁊ ambianis attrabatũ moriũ ⁊ tornacũ. vt dicit idem. Habet aũt ꝓuincia iam dicta renũ fluuiũ germanicũ ab oriente. galliam supiorem a meridie. occeanum gallicũ ab occidente britãniã maiorem siue angliã ab aq̃lone. Est aũt duplex picardia. s. superior que gallie vtiq̃ magis est ꝓpinqua. alia inferior que flandrie ⁊ rethie finib⁹ seu brabãcie propinquius est cõiuncta. ⁊ est hãnonia nũcupata. vtriusq̃ patrie gens est elegantis stature. faciei decentis ac venuste. audacis animi. leuis ⁊ docilis ingenij. intellectus clari affectus pij. ydiomatis grossi magis aliarũ gallie nationũ.

Capitu. CXXIIII

De ramathea

Ramathea que et ramasota regio iuxta decapolim sita a ramatha ciuitate est appellata in qua natus est samuel ꝓpheta. ⁊ alio nomĩe arimathia ẽ vocata de qua fuit Joseph vir iustus. qui cum nicodemo corpus dominicuz inunxit ac honorifice sepeliuit. vt dicit glo. sup Luc. c. xxiiij. Est aũt in tribu effraim ĩ iudea sita ⁊ ĩ altissimis mõtib⁹ collocata. ꝓpt̃ qd̃ ⁊ ramathea. i. excel-

sa est vocata. nam rama excelsum sonat vt dicit hiero. est aũt terra q̃uis mõtuosa fertilis in fructib⁹ ⁊ in frugib⁹ ĩ vineis ⁊ oliuis. fõtib⁹ irrigua. puritate aeris salubrrima sit⁹ altitudie valdẽ firma vt di. hiero. ⁊ ad remotissime speculãdũ valde apta.

Capitulũ. CXXV.

De reucia

Reucia renensis est prouincia regiõ. s. quã ren⁹ circũfluit ac pfundit sic dicta. eo q̃ sit iuxta renũ. vt dicit Isi. li. xv. Et est terra habẽs mltas ciuitates ⁊ opida valde firma. cuius gleba est frugifera ⁊ vinifera in multis locis. gens fortis ⁊ aiosa in vita ⁊ in moribus ꝯuenientiã habens cũ germanis.

Capitulũ CXXVI

De riualia

Riualia est ꝓuinciola quondam barbara distãs multũ a dacia c⁹ pars vironia ẽ vocata multã habens audaciã. nũc aũt sub fide xp̃i regno dacie est subiecta a virore sic dicta. eo q̃ sit gramiosa ⁊ pascuosa. ĩ locis plurib⁹ nemorosa. cui⁹ gleba ẽ mediocrit frugifera aq̃s ⁊ stagnis irrigua. piscib⁹ marinis et lacualib⁹ est fecũda. plures hñs greges pecudũ ⁊ armẽta sithie ꝟo ꝑtib⁹ ꝯiũcta solo fluuio q̃ narua d̃r a noricoꝝ ⁊ megardoꝝ regionib⁹ ẽ discreta. vt di. hiero.

Capitu. CXXVII.

De rinchouia

Rinchouia quedam est terra modica a ciuitate mogũtina sita super ripam reni inter montes ꝓtensa vsq̃ ad opidũ qd̃ pinguia dicitur. vnde et a reno qui ꝑ eius mediũ refluit rinchouia est vocata. Et est terra q̃uis modica in vtroq̃ reni litore vsq̃ ad mõtiũ cacumina amena mirabiliter ⁊ fecũda. tãta eĩ pulcritudinis est ⁊ tã incredibilis fertilitatis q̃ tã ĩhabitãtes q̃ etiã per ripã trãsitũ faciẽtes delectat ⁊ reficit quasi ort⁹ inestimabilis voluptatis tam dulcẽ eni habet glebã ⁊ tã pinguẽ q̃ fructus ⁊ fruges mira fecũditate ꝑiter ⁊ celeritate ꝓcreat ac ꝓducit. In eodẽ agro arbores pomiferas diuersi generis ꝑturit ⁊ nuces gignit. ⁊ tñ ꝓpter tãtã fructuũ multiformitatẽ fruges parere nõ omittit. Arboꝝ etiã diuersitas vineta nõ impedit. imo vn⁹ ⁊ idẽ agell⁹ ꝑiter fruges et vina nuces ⁊ poma corbas ⁊ pira ⁊ multa alia fructuũ genera ꝓducere ꝯsueuit. Fõtes calidi ⁊ medicine corporũ necessarij ibi de terre visceribꝰ oriũt. multa alia habet cõmoda vite mortaliuꝫ necessaria q̃ recitare ꝑ singula esset longum.

Capitu. CXXVIII

De prouincia romana

Romanorũ prouincia. vt ait varro est fere totius orbis cõtinentia vbicũq̃ habitabiles possidet regiones. nã singulas ꝑtes orbis romanorum potentia edomuit nec fuit aliq̃s orbis angulus q̃ romani exercit⁹ nõ persenserit gladiũ vt di. idem. Fuit tñ quondam pars ytalie romulea antiquit⁹ nominata. a noĩe romuli sic dicta q̃ vrbem romã ꝯdidit. ciuitatiq̃ ⁊ populo nomen dedit. vt di. Isi. li. ix. vbi subdit. hec primo saturnia a saturno rege fuit dicta. q̃ incolas terrã colere primit⁹ informauit ⁊ ipm ꝓpt̃ saturitatẽ ĩopinatã saturnũ vocauerũt. ⁊ tãdẽ ipm tãq̃ deũ in stellarũ numero coluerũt. A latino aũt rege postea latini sunt vocati. q̃ p⁹ hec romani a romulo vrbẽ ampliãte ⁊ muniẽte romani dicti sunt. ⁊ q̃rites postea sũt dicti eo q̃ q̃rit⁹ romul⁹ ẽ vocat⁹. q̃ sp̃ hasta vtebatur q̃ sabinoꝝ lingua q̃ris d̃r. vt di. Isi. li. ix. in ca. de gẽtiũ noĩatione. Isti⁹ aũt regni ⁊ regũ laudes ad plenũ calam⁹ describere nõ sufficit nec codex aliquis magnifica eoꝝ romanoꝝ opa plenarie comprehendit. Romanoꝝ actuũ probitates siquem imitationis gratia legere delectat legat in. i. Macb. viij. ca. vbi mira de eorum virtutib⁹ breuiter recitantur.

Capitulũ. CXXIX

De romania

Romania dicitur romanoꝝ gens noua. Nee eĩ grece noua vl̃ nouũ d̃r latine. Ab eo eĩ tp̃e quo ꝯstãs

tinus romani imperij in constantinopolim tracie vrbem de roma transtulit oīs grecorū regia romania.i.noua roma vocata fuit.vt dicit raban⁹. Ideo vsq; hodie greci nō se vocant vulgariter grecos sed pocius romanos.quere supra de grecia in lr̄a.g.vbi de grecis mlta repies.

Capitulū.CXXX.

De rhodo.

Rhodus insula ē cicladū insulaꝝ p̄ma ab oriēte vbi rhodose capitoliū d̄r esse inuentū dū ibi ciuitas p̄mitus ꝯderet. In hac vrbe solus fuit colossus ereus.lxx.cubitoꝝ altitudinis. Alij fuerūt .s. minores colossi in insula ead̄.vt di.Isid̄.li.xv. Est aūt rhodus insula eadē que ⁊ cyprus vt di.Isi.li.xv.c. de nominibus ciuitatum.

Capitu.CXXXI.

De ruthia

Ruthia siue ruthena que ⁊ mesie est prouincia in mioris asie cōfinio cōstituta.romanoꝝ termios est hn̄s ab oriēte.gothiam a septētrione pānoniā ab occidēte.greciā vero a meridie.terra quidē est maxime cōcordās cū bohemis ⁊ sclauis in ydiomate ⁊ lingua. hec aūt quadā p̄te sui galacia est vocata ⁊ eius incole quondā galate vocabātur quib⁹ dicit paul⁹ apl's direxisse epistolā quere supra de galacia.

Capitu.CXXXII

De sabea

Sabea regio est in arabia a filio chus qui saba dictus est ꝯgnominata. Hec angusto terre tractu ad orientē versus p̄sicum sinum extenditur.a septētrione caldee appropinquat. ab occasu sinu arabico terminat.a meridie vero ethiopie est vicina.est autem regio thurifera odores dans.nam in eius saltibus mirra cinamomū thus ⁊ cetera aromatica generātur.vt di.Isi.li.xv.regio siquidē locuples est in speciebꝫ aromaticis.in p̄ciosis lapidib⁹ et metallis. Ibi fenix auis ⁊ alia mirabilia que in regione arabie ab autorib⁹ referūtur.de q̄bus supra de arabia Istius p̄uincie dn̄a ⁊ regina fuit specialiter regina saba.que totius tn̄ affrice suis tp̄ib⁹ obtinuit prīcipatū.vt di.hero.nam regina ethiopie ac egipti. vt dicit glo. sup li.iij. Reg.x. ⁊ per cōsequēs creditur q̄ ip̄a alia regna tunc tp̄is obtinuerit occidentis.

Capitu CXXXIII

De samaria

Samaria vt di.Isi.li.xv. regio ē palestine a metropoli ciuitate vl' opido sic antiquit⁹ vocata.nā samaria quondā fuit regalis ciuitas ī isrl' que nūc ab augusto sebastia noīat.hec regio media inter iudeā ⁊ galileā iacet.incipiens a vico cui nomē est eleis cui⁹ sit⁹ natura ꝯsimilis ē iudee ab ea n̄ differēs in v̄tute.vt di.Isi.a quodā monte noīe somer primit⁹ nomē sumpsit.vt3 in.iiij. Reg.ab ista tn̄ patria samaritanoꝝ gēs ī posteꝝ ē exorta q̄ trāsmigrata de assirijs habitauit ī samaria q̄ deinceps dicta est samaria.i.custodia eo q̄ captiuato populo israel ip̄i fuerūt in eadē patria pro custodia ab assiriorū regib⁹ derelicti.vt di. Isi.li.ix.in ca.de vocabulis regionū.q̄re supra in eodē de samaria mōte in lr̄a s.

Capit.CXXXIIII

De sambia

Saambia mesie est prouincia in europa in inferiori scithia collocata quasi media inter prutenos estenesosilianes liuones ⁊ turones. qui oēs antiq̄tus gothoꝝ erāt subditi p̄tāti vt narrat varro.similiter ⁊ herodot⁹. Inhabitāt litora occeani faciētes p̄mūctoria ⁊ sin⁹ ꝯ latera aq̄lonis.vt dicit idem. Est aūt sambia terra fertilis gleba ⁊ frugū ferax terra palustris ⁊ nemorosa multis flumib⁹ ⁊ lacub⁹ circūuallata.gēs int̄ ceteras barbaras corpe elegās.mēte audax.ingenio arte ⁊ artificio alias natōes in circuitu p̄excellens.

Capitu.CXXXV

De sabaudia

Sabaudia dicitur s̄m antiquos quasi salua ⁊ audax via. eo q̄ ab

antiquis tpibus illa via bonitate preci
pua a gallicanis ptibꝫ ab ytalia ꝑ illiꝰ pa
trie deserta ⁊ mõtes fuit sꝑ tuta. nam sꝑ
ibi fuit summa iusticia. Et ideo ꝓut cla/
mat fama publica sꝑ fuerũt ibi transeũ/
tes in strata cõmuni securi ab omni spo/
lio ⁊ rapina. Est aũt ꝑs pyrene. cuiꝰ mõ
tibꝫ ytalia a gallia sepaꝛ. quere supra de
pyreneis montibꝫ in litera P. ⁊ alio no/
mine prouincia prouincie nominatur.

Capitu. CXXXVI

De sardinia

Sardinia est insula in mari medi
terraneo iuxta siciliam a quodã
sardo hercule procreato nomina
ta qui cũ magna multitudine de libia ꝓ
fectus sardiniã occupauit ⁊ ex suo voca
bulo insule nomẽ dedit. hec in affrico ma
ri ad similitudinẽ humani vestigij taꝫ in
oriente q̃ꝫ in occidente latior prominet
ferme paribꝫ lateribꝫ que in meridiẽ ⁊ in
septẽtrionẽ vertũtur. ⁊ ideo prius a naui
gantibꝫ grecoꝝ ichos vocabatur. Patet
aũt terra in lõgitudine. M. cxl. in latitu/
dine. xl. In ea neqꝫ serpens gignit neqꝫ
lupꝰ. sed solifuga tãtũ aĩal ẽ exiguũ hoĩbꝫ
ꝑniciosuꝫ. venenũ quoqꝫ ibi nõ nascit. sꝫ
herba q̃ dr apiũ risus q̃ hoĩbꝫ rictus ꝯtra
hit ⁊ q̃si ridẽtes interimit. Fontes habet
calidos infirmis ꝑbẽtes sanitatem siue
medelã. furibus cecitatẽ. si sacramento
dato oculos tetigerit. vt di. Isi. li. xiiij.

Capit. CXXXVII

De sarmata

Sarmata barbarorũ est terra qui
sarmate sunt dicti a studio ar/
morũ. nam patẽtibꝫ cãpis arma
ti incedebant ⁊ multas ꝓuincias spolia/
bãt prius q̃ꝫ eos. Lentulus danubio ꝓ
hiberet. vt dicit Isi. li. ix. Hi de gothis
sicut ⁊ gipides orti sunt. ⁊ hi tã pedestri
ꝑlio q̃ꝫ equestri sunt vsi. ⁊ ideo sic sũt di
cti. vt dicit Isi. ibidem.

Capi. CXXXVIII

De samo

Samo insula est in egeo mari vbi
nata est iuno. ex qua fuit sibilla
samia et pictagoras samius a quo ꝑbie
nomen primitꝰ est inuentũ. vt dicit Isi.
li. xv. In hac insula tradũt prius vasa fi
ctilia fuisse repta vnde ⁊ vasa samia ap/
pellata sunt. ex quo patet q̃ gleba illiꝰ in/
sule est tenax ⁊ glutinosa. ⁊ ideo ad talia
vasa magis dicitur apta. vt dicit Isid.

Capitu. CXXXIX.

De saxonia

Saxonia prouincia in germania
cuius incole a grecis dicũtur cõ
traxisse originẽ et ad partes vbi
nunc habitãt nauigio aduenisse ⁊ expul/
sis thuringis q̃ tũc vsqꝫ ad litꝰ occeanuꝫ
habitabãt multis ꝑlijs sedes obtinuisse
⁊ in eadẽ ꝓuincia vsqꝫ hodie ꝑmansisse.
Gens eni sꝑ fuit bellicosissima. elegãtis
forme. procere stature. robusta corꝑe. au
dax mẽte. Est aũt saxonia terra quo ad
glebã fertilissima. fruguꝫ oĩm et fructuũ
valde ferax in mõtuosis nemorosis ⁊ in
cãpestribꝫ frugifera ⁊ pascuosa. fecunda
in gregibꝫ ⁊ armẽtis opulẽta in argento
cupro ⁊ alijs mĩeris ac metallis. mõtes
eni habet insignes de quibꝫ effodiunt la/
pides q̃ igne fortissime resoluti in eris
substãtiã ꝯuertunt ⁊ fluĩa habet nobilissi
ma ⁊ famosa. scꝫ ⁊ veserã limiã albiã salã
atqꝫ oderã ⁊ multa alia q̃ terrã ꝑterflu/
unt trãsalbinã. fontes habꝫ salsos ĩ mul
tis locis ex quibꝫ sal albissimũ ⁊ optimũ
decoq̃t ac paraꝛ. ciuitates plurimas ha/
bet fortissimas ⁊ munitas. fortia opida ⁊
castra fortissima tã in cãpestribꝫ q̃ꝫ mon
tanis. Iuxta montẽ aũt vbi cuprũ fodit
inuenit mõs magnꝰ cuiꝰ lapides redolẽt
sicut viole. in aliquibꝫ etiã mõtibꝫ inue
nit marmor valde pulcꝝ. ⁊ hoc potissime
iuxta cenobiũ qd̃ lapis sãcti michaelis
nũcupaꝛ. ĩ illis mõtanis maximꝰ ẽ ꝯcur
sus feraꝝ ⁊ bestiaꝝ aproꝝ ⁊ vrsoꝝ ceruoꝝ
damulaꝝ. ⁊ iõ ĩ illis mõtibꝫ nẽorosis mul
ta venationũ genera exercẽt. hec ⁊ multa
alia laude digna ĩ saxonũ regionibꝫ in/
ueniunt. q̃re supra de germania ĩ lr̃a G.
⁊ in lr̃a A. de alemãnia. Habet etiã saxo
nia bohemiã ⁊ poloniã ab oriẽte. ⁊ vestua/
liam ab occidẽte. frisonicũ latꝰ ad occea/
nũ. a septẽtrione vo thuringoꝝ gentes.

⁊ francoꝝ a meridie. Cuius gens fortis inclita ⁊ inuicta vsq; hodie ꝑseuerat. vt dicit herodotus.

Capitulum. CXL.

De sclauia

Sclauia ē pars mesie multas cōtinēs regiones. nā sclaui sunt bohemi poloni metani ⁊ vandali rutheni dalmate ⁊ charinti q̄ oēs mutuo se intelligūt ⁊ ī multis sūt sil'es quo ad linguā ⁊ quo ad mores. dispares tñ quo ad ritū. nā q̄dā adhuc cultū paganoꝝ tenēt q̄dā ꝟo retinēt ritū grecoꝝ. q̄dā aūt latinoꝝ. oēs aūt iste regiōes sūt glebe optīe ⁊ messifere ⁊ vinifere ī multis locis. oēs etiā isti ꝓ maiori ꝑte ī coma sunt attonsi exceptis ruthenis ⁊ illis q̄ mixti sūt cū teutonicis ⁊ latinis Et ē duplex sclauia maior q̄ ⁊ sclauonia d̄r. q̄ dalmaciā sarui am carinthiā ꝯtinet ⁊ multas al's regiones. Isti⁹ incole q̄dā maritima occupāt q̄dā iuga mōtiū ⁊ ꝯdēsa nemoꝝ inhitāt. q̄dā cāpestria excolūt ⁊ exarāt. gēs seuera ⁊ aspa ⁊ inculta. circa diuinū cultum min⁹ pia piraticā ducēs vitā. exercēs p̄dā ꝑ mare ⁊ ꝑ terrā. maxīe illi q̄ habitāt iuxta mare. Alia sclauia mīor q̄ a finib⁹ saxonie ꝓtēdit ad prutenos ⁊ vādalos lingue sue plures hñs ꝯtmios ⁊ bohemos. hec sclauia d̄r bohemitania q̄ a prutenia diuers amnib⁹ secludit. ⁊ a gothis atq; danis quodā maris occeani ꝓmūctorio qd̄ mare paletū cū diuidit ad ei⁹ lit⁹ t̄mīatur mīor sclauia ⁊ finit. ē āt hec regio valde frugifera ⁊ fructifera. flumīb⁹ ⁊ stagnis irrigua. nēorosa ⁊ pascuosa melle abūdās atq; lacte. gēs fortis corpe. agriculture dedita ⁊ piscature. magis pia ad deū ⁊ pacifica quo ad ꝓxim q̄ illi q̄ hitāt ī maiori sclauia. ⁊ b̄ ē ꝓpt̄ mixtōez ⁊ societatē quā quotidie ꝯhūt cū germāis. vt di. hero.

Capitulum. CXLI

De sparciata

Parciata ē regio iuxta greciā q̄ alio noīe lacedemōia nūcupat a lacedemōe filio semele sic vocata q̄re de lacedemōia ī lr̄a Leosdē ei dicūt antiq̄ lacedemōes ⁊ sparcianos. vt di. Isi. li. ix.

Capitulū. CXLII

De sere

Seres est prouincia in oriēte. nomen sortita est a quodam opido qd̄ seres etiā nominat. ibi de arboribꝫ lana colligit ⁊ inde sericū ꝑparat. vnde de eius incolis dicit poeta. Ignoti facie sed noti vellere seres.

Capitulū CXLIII

De selandia

Selandia est prouincia terra maritima ad modū insule flumine ⁊ maris brachijs circūdata. habet aūt ollandiā ad orientē. flandriā ad meridiē. occeanū ad occidentē. britāniā ad septētrionē. Sunt aūt ibi plures insule parue ⁊ magne brachijs maris separate ab inuicē ⁊ distincte. ⁊ sunt ille īsule fortissimis aggeribꝫ cincte in circuitu cōtra maris impetū ⁊ munite quarū gleba est valde ferax quo ad segetes. sed quo ad arbores est q̄si nuda. nō ei pñt arbores ꝓpter maris salsuginē ꝓfundere suas radices. ⁊ ideo post plantatōz cito deficiūt et arescūt. Est aūt selādia valde populosa. diuitijs opulēta varijs. gens magne stature. fortis corpe ⁊ audax mēte. circa cultū dei deuota. inter se pacifica ⁊ quieta. multis bñfica. nullis molesta nisi qñ hostiū insolētie resistere est coacta.

Capitu CXLIIII

De semigallia

Semigallia est prouincia modica vltra mare balticum ꝯstituta iuxta osiliam ⁊ liuoniā sita ī asia inferiori sic vocata quia a galatis ip̄am occupantibꝫ cū incolis terre mixtis est inhabitata. vnde semigalli sunt dicti q̄ ex gallis siue galatis ⁊ illis populis processerunt. Terra bona ⁊ fertilis in annona in pascuis ⁊ in pratis. sed gens barbara ⁊ inculta aspa ⁊ seuera.

Capitulū CXLV

De senonensi

Senonensis gallia francorum ē prouincia habens ab oriēte ger-

maniā renensem. a meridie burgundiaꝫ superiorem ⁊ pēninos montes. ab occidente galliam lugdunēsem a septētrione galliam belgicā. terra frugū ⁊ vinearū et fructuū diuersorū fontiū ⁊ fluminū ⁊ riuorum. Galli aūt senonēses quondā zenones dicebātur. eo ꝙ librū hospicio recepissent. posteaꝫ in s literam est mutata vt dicit Isido. li. ix. a senonensi ciuitate que ciuitas est eoꝝ capitalis. Est aūt terra populosa habens ciuitates multas et opida multa fortia ⁊ munita que preter fluit amnis qui secana appellatur.

Capitulū CXLVI

De siria

Siriam sirus quidā nepos vt dicitur abrahe ex cethura perhibetur a suo vocabulo nuncupasse. vt dicit Isid. li. ix. ⁊. xv. Hec ab oriente fluuio eufrate ab occasu ꝛ o mari magno ⁊ egiptio terminat. attingens a septentrione armeniā ⁊ capadociaꝫ. a meridie vero sinū arabicū. vt dicit idē. Situs autem eius porrect⁹ est in īmensam longitudinē. in lato autē angustior est. habet autē intra se multas prouicias scꝫ comagenam. feniciā. cui⁹ pars est iudea. absqꝫ saracenis ⁊ nabatheis. Est aūt regio populosissima. fertilissima in frugibꝫ ⁊ fructibus. armētis ⁊ pecudibꝫ. equis asinis ⁊ camelis. ditissima in ceris in speciebus aromaticis ⁊ metallis. munitissima ciuitatibꝫ ⁊ castris. irrigua nobilissimis fluminibꝫ ⁊ lacubꝫ ⁊ stagnis. habens nobiles portus maris ⁊ hoc p̄cipue in palestinis. maritimis ⁊ fenicis. gens seua ⁊ belligera ⁊ in multis ꝑtibꝫ diuersis mercimonijs occupata. multas etiā habet gētes sicut faciebꝫ sic lingua aīo et moribꝫ differentes quarū quedam habitant in desertis vt nabathei ⁊ saraceni. quedam in montanis ⁊ quedā in nemoribꝫ et in siluis. quibꝫ abūdant illarū nationes regionū. vt narrat herodotus.

Capitulū CXLVII

De sichima

Ichima est modica terra in samaria. media aūt inter iudeā et galileam. a sichem filio emor qui eā edificauit sic vocata. Nam sichem dicta est vrbs que nūc neapolis nūcupat cui⁹ confiniū in circuitu sichima appellat. vt dicit Isido. li. xvi. Hec vt ait hiero. super xviij. Gene. fuit porcio terre quam dedit Jacob filio suo supra sortem. s. Joseph vnde ⁊ illa terra fuit in tribu effraim et ibidem sepultus est ioseph ⁊ eius manseolum ibi ostendit vsqꝫ hodie. vt di. hiero. quā terrā pecunia graui labore acquisita iacob compauit. emit eī centū agnis vt patet Gen. xxxiij. ⁊ pro illo labore di. hiero. iacob dixisse ꝙ eam in arcu ⁊ gladio de amorrei manibꝫ abstulisset. Ibi erat ꝓpe terebint⁹ sub qua iacob abscondit ydola filioꝝ suoꝝ ⁊ tūc de sichima ascēdit ad luzā ꝯgnoīe bethel vt dicit Gene. xxv. In hoc loco pauerūt fratres ioseph greges. sed aliqn̄ requisiti a ioseph non in sichimis sed in dotaim sunt inuenti vbi ip̄m spoliātes egiptijs vendiderunt sichimā aūt post destruxit abimelech fili⁹ hieroboal. ⁊ interfectis habitatoribꝫ sal in eius cōfinio seminauit. vt dicit iudicū. ix. In hoc territorio fuit fons iacob. iuxta quē domin⁹ fessus ex itinere requieuit. ⁊ vt mulier sibi de illius putei aquā daret ad bibendū postulauit. vt dr̄ Job. iiij. Est aūt locus magne fertilitatis mire amenitatis ⁊ maxime firmitatis.

Capitu. CXLVIII

De scithia

Scithia regio est maxima. cuius pars supior est in asia. inferior vero prior est in europa. ⁊ hec inferior a meothidis paludibꝫ incipiēs inter danubiū ⁊ occeanū septentrionalē vsqꝫ ad germaniā protelat. vt di. Isi. li. xiiij. Hui⁹ prima ꝑs est alania deinde meotides paludes. deinde gothia dacia. rhetia. deinde germania vbi plurimā ꝑtē sueui incoluerūt. vt dicit idē. Habet itaqꝫ scithia plures regiones. quarū quedā sunt locupletes ⁊ quedā inhabitabiles. nā ī plerisqꝫ locis auro et gēmis affluūt. sed griphonū īmanitate rar⁹ hoīm ē accessus. smaragd⁹ ibi optim⁹ est ⁊ cristall⁹ purissimus scithie. vt di. ibidē. mōstruosos in

multis cōtinet hoīes ⁊ feras īmanes. vt linces tigrides. vrsos seuissimos et leones. ⁊ maxime ī desertis ⁊ regionib⁹ hircanoꝝ. quere supra de hircanis.

Capitulū. CXLIX

De sicionia

Sicionia a sicione rege antiquit⁹ est vocata. a quo ⁊ regnum sicionioꝝ dictū est. qd̄ regnū archas iouis ⁊ caliste filius pelasgis in deditionem redactis ex suo nomine archadiam nuncupauit. Est aūt archadia que et sicionia sinus achaie vt platani folium inter ioniū ⁊ egeū mare exposita. habēs flumen magnū. s. erimātum gignit quoq̄ abeston lapidē qui semel accensus nunq̄ extinguit. Ibi candidissime merule generātur. vt dicit Isi. li. xiiij.

Capitulum. CL

De sicilia

Sicilia a sicano rege primo sicania fuit nomīata. deinde a siculo ytali fratre sicilia est dicta q̄ antiquit⁹ trinacria dicebat ꝓpter tria acria id est ꝓmūctoria. s. peloꝝ patheū ⁊ lilibeum. trinacria enī grecū est qd̄ latine tri quadra d̄r. qꝛ in tres quadras est diuisa hec ab ytalia freto modico ē discreta africū mare ꝓspectās. terris frugifera. auro abūdās cauernis ⁊ fistulis penetrabilis ventis ⁊ sulphure plena. vñ et ibi ethne mōtis estuāt incēdia. in cui⁹ freto scilla est ⁊ caribdis quib⁹ aut nauigia absorbēt aut collidunt. fuit aūt quondā patria ciclopū ⁊ postea nutrix tyrānoꝝ. frugū fertilis. pri⁹ oīb⁹ terris ꝓ cōmittēdis seminib⁹ aratro est ꝓscissa principalē vrbē hꝫ siracusam. ⁊ fontē arecusam ⁊ albeū fluuiū genitorē equoꝝ. In ea primo ē inuēta insula comedia. achatē lapidē ex agathe fluīe sicilia primo dedit. ⁊ mare siculū corallū albū gignit ⁊ sales agrigentinos q̄ igne sunt solubiles. in aq̄s aūt crepitātes. oīs aūt ambit⁹ ei⁹ claudit spacōtriū miliū stadioꝝ. dicit aūt salusti⁹ italie fuisse ꝯiūctā siciliā. sed mediū spaciū diuisuꝫ fuisse ꝑ maris īpetū atq̄ scissum hucusq̄ Isi. li. xiiij. ca. de insulis. vbi recitant oīa supra dicta. ⁊ eadē narrat Pli.

Capitulum. CLI.

De sirtibus

Sirtes dicit Isi. li. xiiij. sunt arenosa in mari loca ⁊ tractu sic vocata. vt dicit Salus. eo q̄ oīa ad se trahāt. cumulos enī arenarū ad se trahunt. siren enī grece d̄r tract⁹ latine. ⁊ talis attractio facit mare inequale vt vno loco sit ꝓfundū. in alio loco sit vadosum ⁊ ideo ꝑiculosum ē illac ire. ⁊ d̄r hec sirtis sunt aūt tales sirtes ꝑiculū inducentes iuxta mare egiptiū et ei in plurib⁹ locis admiscent. vt dicit Isi. ibidem.

Capitulum. CLII

De scocia

Scocia a scotorū gentibus a quibus incolitur appellatur ⁊ ē promunctoriū in insula britannica. vnde ⁊ fluminib⁹ ⁊ maris brachijs ab anglia aquilonari sepatur. ex ꝑte vero opposita vndiq̄ septa mari occeano quo ab hybernia scocia est diuisa. Eadē gēs ab initio que quondā in hybernia. ei super oīa silis in lingua ⁊ in morib⁹ ⁊ in natura. Nā gens est leuis aīo ferox. seuiens in hostes inuida. suꝑsticiosa. nulli⁹ vtutis vel probitatis aliquē reputās siue audacie ꝑter semetipos tātū fere mortem diligētes quātū ꝑuitutē. ī lecto mori reputās segniciē. in cāpo aūt ꝯ hostē interfici vt interficiant gloriā arbitrās ⁊ virtutē. gēs ꝑci vict⁹. famē diuti⁹ sustinēs. ⁊ raro añ occasuꝫ suꝑ cibū se effundēs. carnib⁹ lacticinijs piscib⁹ et frugib⁹ magis vtēs. pannis vsus britānicis min⁹ habēs minus de frumēto nisi aliūde allato. sed raro de auena. ⁊ cū popul⁹ sit satis elegantis figure ⁊ faciei pulcre generalit⁹ a natura. multū tñ eos deformat ꝓprius habitus siue scotica vestitura. Dicunt autē scoti ꝓpria lingua a picto corꝑe q̄si scissi. eo q̄ aculeis ferreis cū attramento figurarū stigmate antiquit⁹ ānotabāt. vt di. Isi. li. ix. ij. ca. de vocabul⁹ gētiū. Mores aūt ꝑmeue gētis mlti ex eis ex admixtōe cū anglis in maxīa ꝑte hīs tꝑib⁹ ī meli⁹ mutauerūt atq̄ angloꝝ ydiomate infor

mantur. vnde quicq̃d vcens ⁊ honestius in illis inuenitur hoc ab anglicis est contractũ. Siluestres tamẽ scoti sicut ⁊ hybernici in habitu in lingua ⁊ in victu ⁊ in alijs moribꝫ paterna sequi vestigia gloriam arbitrãtur. imo alioꝝ ꝯsuetudines respectu suarũ qdammõ aspernãtur. vnde quidã ibi ⁊ supesse lawrat etiã oẽs vetra hũt ⁊ vicijs sp̃ inuidẽt. cũctos vetidẽt et mores alienos reprehendũt. mẽtiri nõ verenf nec quẽq̃ ex quacũq̃ natõe exortũ siue ꝓgenie alicui⁹ virtutis reputãt vel audacie ꝑter seipos. in ꝓprijs gaudẽt. pacẽ non diligũt. eoꝝ regio quo ad humi fertilitatẽ. nemoꝝ amenitatẽ fluuioꝝ ⁊ fontiũ irriguitatẽ. gregũ ⁊ iumentoꝝ multiplicitatẽ. vbi lit⁹ gaudet cultoribꝫ ꝓ sua quãtitate. nec etiã ipsi britãnico solo impar est. vt di. herodot⁹. situs orbis terra tũ sagacissim⁹ explorator. prout recitat plin⁹. quere supra de hybernia in lra J infra quere eadẽ. de scocia dicit Jsi. que ibi de hybernia in pluribꝫ referũtur.

Capitulum. CLIII

De suecia

Uecia regio est inferioris scithie in europa a qua tota gothia que inter danoꝝ ⁊ noricoꝝ aquilonariũ regna maxima est regio hodie nominata. habens mare balticũ ab oriente occeanũ britannicũ ab occidente. norico rum ꝑrupta ⁊ populos a septentrione. a meridie vero dacoꝝ cõfinijs terminatur Est aũt suecia que ⁊ gothia est vocata. quo ad solũ frugifera. vineaꝝ tñ expers. ꝫ in pascuis vberrimis alios defect⁹ recuperat ⁊ metallis. nã ꝑter diuitias quas ex mari illa regio multiplicit⁹ ꝯhit. in feris pecudibꝫ ⁊ iumẽtis in argẽtifodis ⁊ alijs lucris innũeris. multas regiones als ꝓexcellit. gẽs valde robusta. cui⁹ militaris potẽtia quondã toti⁹ fere asie ⁊ europe ꝓtẽ maximã multis tpibꝫ edomuit quos aggredi tpe alexãdri magni grecoꝝ audacia extimuit. Julij etiã cesaris inuicta potẽtia supatis gallicis alemanicis et britãnis cũ danis ⁊ gothis noricis et aquilonaribꝫ populis alijs cõgredi foꝛmidauit. ſm qõ tradũt scriptores hystorie tam grecoꝝ q̃z romanoꝝ quoꝝ dictis põt ⁊ debet merito fides adhiberi. in qbꝫ nec religioni fidei nec etiã rõni poterit i aliquo obuiari. vt di. hiero. Jlloꝝ inq̃t poetaꝝ ⁊ scriptoꝝ scriptis ⁊ dictis fidem adhibere ꝯuenit quoꝝ relatio fidei moribus nõ ꝓiudicat nec veritati agnite ꝓtra dicit. ex istoꝝ ꝓsapia amazones processe runt. vt di. orosi⁹ ⁊ Jsi. li. xiij.

Capitulũ. CLIIII.

De sueuia

Ueuia germanie renẽsis est prouincia in europa. cui⁹ gẽs habere dñiuz maxim in germania ꝯsueuitvt di. Jsi. li. ix. Dicit aũt idẽ in ca. de vocabulis gẽtiũ li. ix. Sueui inquit sunt pars germanoꝝ in fine septẽtrionis. de quibꝫ etiã dicit Lucan⁹. Fundit ab extremo flauos. aq̃lone sueuos. quoꝝ fuisse centũ pagos ⁊ populos multi credidẽrũt. dicti aũt sueui putãtur a sueuo mõte q̃ ab ortu germanie ortũ habet. ⁊ illi⁹ mõtis loca ⁊ cõfinia primit⁹ coluerũt. vt di. Jsi. ibi. Jtem vt di. idẽ. ab ortu habet danubiũ cũ bauaria ab occasu habet renũ cũ alsacia. a meridie habz iuga alpiũ cũ ytalia. a septẽtrione habz frãconiã cũ inferiori germania. Et ẽ duplex sueuia inferior ꝓtendit⁹ ꝯ renũ. supoꝛ ꝯ alpes ⁊ danubiũ. vtraq̃ ẽ terra optima ⁊ frugifera ⁊ vinifera i multis locis. hꝫ ciuitates munitissimas opida et castella circa cõpestria ⁊ mõtana. amnes ⁊ flumina. nemoꝛa multa. gramina ⁊ pascua. ouiũ greges ⁊ armẽta circa mõtana. etiã ferrũ hz ⁊ argẽtũ procreat ãc metalla gẽs ꝑ̃ losa nimis. foꝛt audax ⁊ bellicosa procero coꝛpoꝛe ⁊ flaua crine. venusta facie ⁊ decora.

Capitulum CLV

De tanatos

Tanatos insula est occeani ꝓximo/
t la modico freti interiectu a britãnia sepata. habens campos frumentarios. ⁊ glebã vberem dicta est tanatos a morte serpentũ quos dum ipsa nesciat aspꝛata inde terra. quoquo gentium vecta fuerit. angues ilico ꝓmit. vt dicit Jsido. li. xiij.

Capitulum.CLVI

De taprobana

Taprobana est insula indie iacens ad austrum. ex quo occeanus indicus incipit. patens in longitudine octingentis.lxx.milibus ⁊ quinquaginta passuum.in latitudine vero.lxxv.milia stadiorum. Scinditur autem amnis inter fluuio tota repleta margaritis ⁊ gemmis. pars eius bestijs ⁊ elephantibus est repleta.partem vero homines tenent. In hac dicunt in anno duos esse estates ⁊ duos hyemes. ⁊ bis vernare floribus locuz. vtilissima insula est indie virens omni tempore. ⁊ folia eius semper sunt virentia ⁊ nunquam cadunt. vt dicit Isido.libro.xiiij.

Capitulū.CLVII

De tracia

Tracia est prouincia in grecia ad quam veniens tyras filius iaphet a suo nomine vt dicitur ipsam traciam nominauit. vt dicit Isido.li.xiiij. Alij a seuicia incolarū traciam appellatam dixerunt. Huic ab oriente propōtidis ⁊ vrbs constātinopolis opposita est: a septētrione vero hyster obtendit. a meridie vero egeo mari adheret. ab occasu vero macedonia illi subiacet cuius regionem olim diuersi populi scz massagete. sarmate ⁊ scite ⁊ alie plurime natōes incoluerunt.ampla est eni ⁊ multas nationes potuit cōtinere. Ebrum fluuiū tracia fundit.qui etiā gētes barbaras multas tangit.vt dicit Isido.li.xiiij.

Capitulū CLVIII

De traconitida

Traconitida regio ē in iudea cui prefuit philippus frater herodis nam totum regnum hebreorum fuit diuisum in quatuor tetrarchias.q̄rum prima fuit galilea cuius tetrarcha fuit herodes. Secunda ⁊ tercia iturea et traconitida regio.cui prefuit philippus vtriusq̄ regiōis exñs tetrarcha. Quarta fuit abelina regio cui prefuit lisanias frater herodis ⁊ philippi. In tot eī principatus ꝑticulares fuit diuisa iudea a romanis ad domandā supbiam iudeorum vt dicit glosa sup Lucam sup locū illum tetrarcha autē philippo ituree ⁊ traconitidis regionis ⁊c.

Capitulum.CLIX

De thessalia

Thessalia vt dicit Isid.li.v.grecie est prouincia a thessalo rege cognoiata que ad meridianā plagam macedonie cōiuncta est. Multa in thessalia flumina sunt ⁊ opida quorū caput thessalonica est vocatū.ibi etiā mōs parnasus quondā appollini ꝯsecratus. fuit aūt thessalia patria achillis ⁊ origo extitit iaphitarū. de quibo fertur q̄ hi p̄mo equos frenis domuerūt. super dorsa eoꝝ insidētes vnū corpus esse videbant propter qd̄ milites thessaloꝝ centauri ficti sunt.vt dicit Isi.li.xi.in ca.de portentis. In thessalia autē primo solidi aurei inuēti sunt.domādorūq̄ equoꝝ vsus p̄mitus est reptus.vt dicit Isi.li.xv.ad h̄ dicit Isi.li.iiij.q̄ moysi tp̄ibus in thessalia accidit quoddā diluuiū in quo aquarum ingluuies maiorē partē populoruz thessalie absumpsit paucis ꝑ refugia mōtium liberatis ⁊ maxime ī monte parnaso.in cuius circuitu deucalion tunc tp̄is regno potiebat.qui tunc ratibꝰ ad se cōfugientes suscepit. ⁊ sic ꝑnasi iugo eos abluit atq̄ fouit ꝓpter qd̄ dicunt grecoꝝ fabule deucalionē hominū genus de lapidibus repasse.vt dicit idem ibidem.

Capitulum.CLX

De tenedos

Tenedos est insula grece vna de cicladibus.sita ad septētrionem in qua ciuitas thene olim condita est a qua ⁊ insula est vocata. fuit autē thenes quidam iuuenis infamatus q̄ suam nouercam cognouisset qui fugiēs insulam vacuam cultoribus obtinuit qui ex nomine suo ciuitati quaz ibi cōdidit et insule nomen dedit.

Capitulum CLXI

De thile

Thile vltima est insula occeani i
t ter plagã septẽtrionalẽ ⁊ austra/
lem vltra britanniã sita nauiga/
tione sex dierũ. a sole nomẽ hñs. qꝛ i ea
sol estiuũ solsticiũ facit ⁊ null⁹ vltra eam
dies est. ⁊ ideo ei⁹ mare tardũ est ⁊ ꝯgela
tum. vt di. Isi. li. xiiij. ſm pliniũ aũt lo/
cus inhabitabilis ẽ. qꝛ i estate nihil põt
ibi crescere ꝓpt nimiũ calorẽ exurentẽ. in
hyeme etiã nihil ꝓpt frigiditatẽ ꝯgelan
tẽ. nã ab eq̃noctio ꝟnali qñ sol ẽ in arie/
te vsq̃ ad eq̃noctiũ autũnale qñ est in li
bra sol illi insule nunq̃ occidit. ⁊ ab illo
tpe vsq̃ ad eq̃noctiũ ꝟnale iterũ ad in/
sulam nõ accedit. vnde ꝑ dimidiũ annũ
habet diẽ. ⁊ ꝑ dimidiũ habet noctẽ. vt di
cit idẽ in ca. de insulis. li. xiiij. ⁊ de solsti/
cio li. ij. Idem etiã dicit beda in li. de na
turis rerũ similiter ⁊ solinus.

Capitulũ. CLXII

De tripolitana

Tripolitana regio est duplex vna
t est in fenice dicta a tripoli ciui/
tate famosissima que totius pa/
trie in circuitu ꝓpter nimiã sui fortitudi/
nem est defensio ⁊ munimẽ. alia vero est
tripolitana in africa inter pentapolim ⁊
bizantiũ sita a tribus magnis vrbibꝰ vo
cata est. s. ozea. sabine vel tabrace et le/
ptis magna. Hec habet ab oriente sir/
tes maiores ⁊ tragoditas. a septẽtrione
mare adriaticum ab occasu bizantium.
a meridie getulos ⁊ garamãtes vsq̃ ad
occeanum ethiopicum protẽdentes. vt
dicit Isido. libro. xv.

Capitulũ CLXIII

De tragodea

Tragodea est regio in ethiopia.
t cuius incole dicuntur tragodite
sic vocati. quia tanta celeritate
pollent vt feras pedum cursu assequan/
tur. Habet autem hec regio quandã insu
lam vbi crescit optima mirre species et
purissima. eius gutta ibi inuenitur ⁊ di
citur mirra tragoditen ab insula in qua
crescit. vt dicit Isido. li. xvij. Cuꝫ sit hec
prouincia in ethiopia tangit tamen fi/
nes arabie. vñ aliqñ dr eẽ in arabia. vt
li. xvij. aliqñ in ethiopia. vt patet li. ix.

Capitu CLXIIII

De troiana

Troiana prouincia in frigia pri/
t mitus fuit dardania a dardano
rege nominata. nam dardanus
de grecia profectus peruenit ad frigiam
ibidem primitus regnauit. post quem fi
lius eius erictonius. deinde nepos eius
tros. a quo ciuitas troia patria in circui
tu est vocata. vt dicit Isido. li. ix. Mul/
ti autem de troianis post troie exitum fa
cta classe per diuersas mũdi partes sibi
sedes quesierunt. ⁊ multas nationes ex/
pellentes pro eis habitauerũt. ⁊ ex eorũ
progenie prodierũt in posteꝝ potentissi/
me seculi nationes sicut diuersaꝝ regio
num verissime hystorie attestantur.

Capitulũ CLXV

De thuscia

Thuscia italie est prouicia inter
t ligures ⁊ romanorum territoriũ
collocata que difficilibus mon/
tium iugis ⁊ accessibus locorum valde
altis ⁊ artis fortissime est munita. Thu/
scia autem vt dicit Isido. libro. xv. a sa/
crorum ⁊ thuris frequẽtia est vocata nã
in illis partibꝰ in mortuorũ exequijs an
tiqui thura cremare ⁊ offerre religionis
et deuotionis gratia cõsueti erant maxi
me. et suos mortuos affectu lacrimabili
deplangebãt. Thura etiã in aris deo po/
tissime incẽdebant. quia vt dicit in thu/
scia ars aruspicia primitus est repta. vt
dicit Isido. Hec zemilia fuit antiquit⁹
noiata plures habens inclitas ⁊ nobiles
ciuitates. ab occidente cõtra liguriã ha
bet pisanã ciuitatẽ. senas. lucam. fl oren/
tiam cõtra septẽtrionẽ vrbẽ veterẽ. con/
tra orientẽ areciũ. ꝯtra meridiẽ thurtho
nã. parusiũ ⁊ assisium que valli spolitane
cõtigue sunt ⁊ vicine. ab oriente habẽs
mare adriaticũ et marchiã anconitanã.
a meridie tyberim ripam ⁊ romam. ab oc
cidente mediolanẽsem liguriã. a septẽ/
trione romaniolã ⁊ prouinciã paduanã
⁊ hec regio est multu protẽsa in longum
ab ortu ꝟsus occasum min⁹ habens lati/

tudinis ab aquilonari termino ad au/
stralē. Est aūt terra mōtuosa satis ⁊ for
tissima quo ad situm fertilissima quo ad
solum. saluberrima quo ad celum. quam
mare in duabꝫ partibꝫ locupletat. quam
etiam fontiū ⁊ lacuū multitudo irrigat
et fecundat arnus fluuius illam preter/
fluit ⁊ decorat croci aromatici ibi crescē
tis abundantia ipsam singulariter nobi
litat atq; ditat. fontiū etiam calidorum
in ea scaturientiū affluentia ipsam gra
tificat ⁊ sublimat.

Capitulū. CLXVI

De thuringia

Thuringia germanie est prouin
cia media inter gentem saxonū
et francorum ⁊ ꝛvestualorū. Ha
bent enī bohemos et saxones ab oriente.
francones et bauaros a meridie. sueuos
et alsatos a boccidente. renēses ꝛvestua/
los ab aquilone. Gens quidem ꝑm no/
men patrie thuringia. i. dura contra ho
stes maxime ⁊ seuera. Est enī popul⁹ nu
merosus elegantis stature. fortis corpo/
re. durus ⁊ cōstans mente. habens terrā
montibus fere vndiq; circūdatam ⁊ mu
nitam. interius vero planā valde frugi/
feram ⁊ fructiferā. a vineis etiam nō ex
pertem. opida multa. castra fortia. nō so
lum in montanis verū etiam per plana.
amnibus ⁊ stagnis ⁊ lacubus irrigua. ae
re saluberrima. pabuli vbertate gratissi/
ma. armentis et gregibus valde plena.
In eius montibus diuersa inueniūtur
mineralia ⁊ metalla. vt dicit herodotus.
qui nulla tenus ꝑmisit secreta in germa
nie cōfinio inscrutata.

Capitu. CLXVII.

De thuronia

Thuronia gallie superioris ē pro
uincia. pars aquitanie antiqui/
tus computata a thuronum ci/
uitate inclita sic vocata. In qua gemma
sacerdotum Martinus sanctissimus re/
quieuit. Est autem sita super amnem li/
gerim qui eam ꝑterfluit ⁊ irrigat ⁊ mul/
tiplicit locupletat. Terra frugifera fru/
ctuosa vinifera et pascuosa. aere saluber
rima nemorosa. gens robusta corpore.
elegantis forme. audax mente. benefi/
ca et efficax in opere. modesta in sermo/
ne.

Capitu. CLXVIII

De vasconia

Vasconia est prouincia ab aqui/
tannia antiquitus cōprehensa. si
ta iuxta pyreneum a vascea opi
do nuncupata. vt dicit Isidor⁹ libro. ix.
habens montes pyreneos in vno solo la
tere et in alio occeanuz mare. in alia ve/
ro planiciem prouincie tholosane in alia
vero pictauorū gentibus appropinquat.
Terra siluestris ⁊ nemorosa saltuosa et
montuosa in multis sui partibus vinea
rum ferax in tantū ꝙ vicinis prouincijs
et multis insulis maris vini copiaz ad/
ministrat. Gethona fluuius a tholosana
prouincia hanc sepat qui vasconiā pre/
terfluēs iuxta burdigalem metropolim
vrbem vasconū occeanū mare intrat. vt
dicit Isi. li. ix. in ca. de vocabulis gentiū
ꝛvattei a ꝛvattea opido cōgnominati per
amplam iugis pyrenei montis solitudi
nem inhabitāt qui ⁊ vascones q̄si ꝛvac/
cones dicūtur. c. in. s. literam cōmutata
quos pompei⁹ edomita hyspania ad triū
phum venire festinans de pyrenei iugis
deposuit ⁊ in vnum opiduz congregauit
vnde cōuenarū nomen vrbs accepit. vt
dicit idem Isido. Pli. et herodotus qui
recitat gentem vasconū fore corpore le/
uem et agilem animo audacem. ad bel/
la ꝑcipitem ⁊ ferocem.

Capitulū CLXIX

De venecia

Venecia venetorū ab antiquo di
cebatur prouicia que a litore ma
ris adriatici in cuius sinu vrbs
venecia nunc est sita vsq; ad padum flu/
uium qui diuidit inter ciuitates ⁊ fines
superiorū liguruz et inferiorū. videlicet
inter ꝑgamenses ⁊ mediolanenses pri/
mitus extendebat. vt narrat longobar/
dor ac ligurū hystorie verissim⁹ recitator
multas siquidē nobiles nūc obtinuit ci
uitates. na vt di. Isi. li. xv. mātua q̄ a mā

to vel mācuo tiresie filia. que post interi
tum thebanoꝝ venit in ytaliā. ꝯdita. sita
est in venecia que gallia cisalpina est vo
cata. Venecie itaq; ytalie est prouincia
que multarū terrarū ⁊ ciuitatū dominiū
habuit ab antiquo in mari ⁊ ī terra. cui⁹
potestas hodie ꝑ longissimos maris tra/
ctus ⁊ vsq; in greciā se extendit. germa
norum fines vsq; ad aquilegiā tangit.
dalmatū ⁊ sclauorū piratarū predā tyrā
nicam reprimit ⁊ cōpescit. Insulas ⁊ por
tus promūctoria maris ⁊ sinus sub eius
dominio existentes iustissime regit. sub/
ditos protegit ab hostib⁹ potētissime ac
defendit. rempublicā ⁊ ciuilem iustis le/
gibus subijcit. nullā sectā diuinis con/
trariā institutis infra suos termios ma
nere dissimulat aut ꝑmittit. Hui⁹ gen/
tis referre singulas ꝓbitates estimo su/
perfluū cum de gentis venetoruꝫ virtute
et potentia circūspectione ⁊ prouidentia
vnitate ⁊ ciuiū concordia. amore totius
iusticie cum clementia omnib⁹ fere na/
tionib⁹ iam sit notū. vt dicit idem regi⁹
scriptor hystorie lombardoꝝ.

Capitulū. CLXX.

De ꝛvestualia

Estualia germanie inferioris ē
ꝛv prouincia. habens saxoniam ad
orientē. thuringiā ⁊ hassiam ad
meridiē. renum ⁊ coloniam ad occiden/
tem. occeanū ⁊ frisiam ad aquilonem. no
bilissimis fluminib⁹ duobus in eius ex/
tremitatib⁹ cingitur scꝫ ꝛvesera atq; reno
nam renū tangit versus occidentē et se/
ptētrionē. ꝛveserā vero versus orientem.
Hec in quibusdā libris dicitur antiqua
saxonia. ab omni specie fornicationis se
mundā preseruās ⁊ stupra districtissime
puniens ac honesta cōnubia summe co/
lens. licet pagana superstitione vsq; ad
septingentesimū annū dñi teneret im/
plicita vt scribit bonifa. in epistola ad re
gem anglie. Est enī terra multū nemo/
rosa pascuosa plus alendis gregibus q̄
ferendis frugibus apta. multis fonti/
bus ⁊ amnibus est irrigua. emosa. s. lip/
pia atq; rura ⁊ multis alijs. fontes ha/
bet salis ⁊ montes fertiles in metallis.
abundat fructibus glandib⁹ nucibus at/
q; pomis. etiam feris porcis pecudibus ⁊
iumentis. populus cōmuniter elegātis
stature est ⁊ ꝓcere venuste forme ⁊ fortis
corpore ⁊ audax mente. militiā habet co
piosam ac mirabiliter animosam prom/
ptam ad arma continue ⁊ paratā. ciuita
tes habet fortes ⁊ munitas castra fortis
sima ⁊ opida tā in montib⁹ q̄ in planis.

Capitulū. CLXXI

De vironia

Ironia est prouīcia paruula vl
v tra daciam versus orientem a vi
rore dicta eo q̄ sit graminosa et
nemorosa multis aquis ⁊ fontibus pro
fusa. cuius gleba est frugum ferax. gens
quondam barbara seua incōposita ac in
culta. nunc vero danorū regibus pariter
et legibus est subiecta. Terra vero tota
est a germanis ⁊ danis pariter inhabita
ta. quere supra in litera R. de riualia. hec
terra a nogardorū gente et rutheoꝝ ꝑ flu
uium maximū qui narua d̄r est separata

Capitu. CLXXII.

De ꝛvinlandia

Inlandia est patria iuxta mon/
ꝛv tana norrvegie versus orientem
sita super litus occeani protensa
non multū fertilis nisi in graminibus ⁊
siluis. Gens eius est barbara agrestis ⁊
seua. magicis artibus occupata. vnde et
nauigantibus per eorum litora vel apud
eos propter venti defectum morā cōtra/
hentibus ventum venalem offerunt atq;
vendunt. globum enī de filo faciunt ⁊ di
uersos nodos in eo cōnectētes vsq; ad
tres nodos vel plures de globo extrahi p̄
cipiunt s̄m q̄ voluerint ventum habere
fortiorē quibus propter incredulitatē
illudentes demones aerem cōcitāt ⁊ vē
tum maiorē vel minorē excitāt s̄m q̄ plu
res nodos de filo extrahunt vel paucio/
res. ⁊ quādoq; in tantū cōmouēt ventū
q̄ miseri talibus fidem adhibentes iu/
sto iudicio submergūtur.

Capitu. CLXXIII

De vitria

v Itria est insula modica in mari britanico sita distans a britānia maiori paruo freto interposito separata. cui⁹ gleba ad frumēta est optima multas habēs siluas ⁊ nemora. multas feras pecora ⁊ iumenta. fontes ⁊ amnes insulā irrigātes quo ad tempiem est saluberrima ⁊ in fructibꝫ vberrima dr̄ esse: hec ab anglis hodie inhabitatur.

Capit. CLXXIIII

De yselandia

y Selandia est regio vltima in europa a septētrione vltra norrvegiam sita ꝑpetuo glacie in remotioribus eius finibus cōdemnata protēditur aūt sup litus occeani maris versus septētrionē. vbi mare p̄ nimio frigore cōgelatur. ab oriente habens scithiā supiorem. ab austro norrvegiam. ab occidente occeanū hybernicū. ab aquilone mare cōgelatū. Et est dicta yselandia quasi terra glaciei eo ꝙ ibi dicūtur esse montes niuei in glaciei duriciem congelati. Ibi cristalli inueniūtur in illa etiam regione sunt albi vrsi maximi et ferocissimi qui vnguibꝫ glaciē rumpūt ⁊ foramina multa faciūt per que in mare se īmergunt et sub glacie pisces capientes eos extrahūt per foramina p̄dicta ⁊ ad litus deferentes inde viuūt. terra est sterilis quo ad fruges. exceptis paucis locis in quoꝝ vallibꝫ vix crescit auena. gramina tantūmodo ⁊ arbores in locis vbi habitant hoīes ꝑturit ⁊ ꝓducit. ⁊ in illis ꝑtibus feras gignit ⁊ iumēta nutrit. Unde de piscibꝫ ⁊ venationibꝫ ⁊ carnibꝫ ꝓ maiori ꝑte popul⁹ terre viuit. oues p̄ frigore ibi viuere nō p̄nt. ⁊ ideo incole de ferarū ⁊ vrsoꝝ pellibꝫ quos venatu capiūt cōtra frigus se muniūt ⁊ corpa sua tegūt alia vestimenta habere non p̄nt nisi aliūde deferantur. gens multum corpulenta robusta et valde alba. piscationi dedita ⁊ venationi.

Capitulū CLXXV

De zeugia

z Eugia siue zeugis est prouincia vbi est maior cartago vel minor affrica. inter bisantium ⁊ numediam sita. vt dicit Isid. libro. xiiij. Hec a septētrione mari siculo est iuncta vt dicit idē et a meridie vsqꝫ ad regionem getulorū porrecta. cuius proxima sunt frugifera vlteriora vero bestijs ⁊ serpentibꝫ plena. ibi onagri ⁊ fere siluestres ibi mira ⁊ mōstruosa inueniūtur. vt idem dicit.

Incipit liber XVI

De lapidibus preciosis.

d Escriptis proprietatibꝫ terre et partium eius in generali. restat adiuuante domino aliqua hic inserere de eius ornatu in speciali. Eorum autē que ornant terram quedam sunt simpliciter inanimata ⁊ insensibilia. vt omnia metheorica. q̄ in venis terre generātur qualia sunt lapides colores ⁊ metalla. ⁊ de illis primo per ordinem est agendū. Quedam vero vegetabilia vt radices herbe et arbusta. Quedam autē sensibilia. vt homines et iumenta. de quibꝫ vltimo est tractandū. primo ergo ab his que generātur in terra ⁊ in venis eius per ordinem alphabeti hic dicendum est.

Capitulum primū

De arena

a Rena ab ariditate est dicta que si manu pressa fuerit pre siccitate et duricia stridorem facit que si in veste candida et aspersa fuerit nihil sordis post se relinquit. vt dicit Isidor⁹ libro. xvi. ca. iiij. Arena siquidē in aquis marinis ab omni limositate ⁊ lutea viscositate abluitur. vt dicit Aresto. in li. de ꝓprietatibꝫ elementoꝝ. ⁊ ideo ꝓpter vicentem in ea siccitatē coagulari in lapidem ꝑfecte nō ꝑmittitur. Terra eī pura vt dicit idē li. meth. iiij. lapis non fit qꝛ cōtinuationē nō facit. sed cōmutationē ⁊ iō siccitas vincēs oēm hūiditatē nō ꝑmittit eā totalr̄ in lapidē ꝯsolidari. Jn̄ ē ꝙ arena terra cōi ē substātialit̄ durior sꝫ

lapide mollior ⁊ in ꝑtes innumerabiles diuisibilior. vñ arena frigida est et sicca minuta cõpressa grauissima in pondere q̃uis sit minuta ⁊ sterilis ex se ꝓpter caloris ⁊ hũoris defectũ ⁊ dñiuꝫ frigide siccitatis. ymbre supueniẽte ñ dissoluit. sed potiꝰ diluta aut ꝯsumpta lutea in puritate magis ꝯprimit ⁊ ꝑte ꝑti fortiꝰ adherẽte ampliꝰ solidat. Arenaꝝ etiã multitudine maris impetꝰ sistit. ⁊ ad eiꝰ cumulos se constringẽs ne vltra sibi assignatos a deo t̃mios effluat impedit. vt di. hiero. sup Jere. v. c. Posuit arenã t̃minũ mari ⁊c. Habet etiã vniuersal̃r naturã colatiuã. vñ aqua ꝑ arenas colata dulcior et purior inuenit. vt di. ꝯstan. Itẽ virtutẽ habet metalloꝝ purgatiuã ⁊ sua ꝯfricatõne rubiginis ꝯsumptiuã. auꝝ ei es ⁊ ferrũ arene ꝯfricatõe clarificant. Itẽ v̄tutẽ habet infrigidatiuã. repcussiuã. opilatiuã tumoris sedatiuã vtꝫ i ethimolia. i. arena ex lapide fabrili resoluta q̃ valet ad oĩa supra dicta. vt plane dicit ꝯstan. Itẽ virtutẽ habet mineralẽ vel saltẽ ei similẽ vel affinẽ vñ ⁊ inter arenulas tã fluuiales q̃ꝫ marinas auree arene sepiꝰ inueniunt. Lapides etiã politi ⁊ gẽme p̃ciose i marino litore inueniũt int̃ arenulas. Itẽ arene tã fluuiales q̃ꝫ marine ex ventis ꝯrijs ipas arenulaꝝ ꝑticulas eleuãtibꝫ sepiꝰ in maris ostijs ⁊ litoribꝫ coaceruant ⁊ ex arenis sic accumulatis aq̃ fluuiales ne mare subintrẽt aliquotiẽs retardãt. vt di. hier. sup amos. viij. Ibi defluet sic riuꝰ egipti ⁊c. vbi exp̃sse d̃r q̃ aquã nili ꝓpt obstãtes arenarũ cumulos ꝯtingit ĩpediri. nã circa fluis descẽsuꝫ ꝑiter aggregata arena aquã nili i mare descẽdere nõ ꝑmittit. sed potiꝰ refluere per plana egipti manifestissime coartat. sed quãto illis cumul̃ arenosis aq̃ redire cõpellit. tãto eisdẽ dissipatis cũ maiori ĩpetu i mare descẽdere ꝓfundiꝰ ꝑhibet. vt dicit hiero. ibidẽ. Itẽ arenaꝝ obstaculis i mari sub aq̃ suꝑficie occultatis occurrere vel resistere maxie est difficile ⁊ ꝑiculosuꝫ vtꝫ supra vbi d̃ maris ꝑicul̃ ꝑtractat

Capitulum secundum

De argilla

p Rgilla est terra tenax glutinosa ⁊ viscosa ad varia figuloꝝ opa disposita atq̃ apta. Et ẽ s̃m ysido. li. xvi. ca. i. ab argis sic vocata apud quos primo ex tali materia vasa fictilia sunt effecta. ⁊ vt ibidẽ d̃r talis terra per actionẽ caloris liquidiores ꝑtes ꝯsumẽtis ⁊ terrestriores ꝯsolidantis in laterẽ cõmutat. sepe enim ꝯtingit q̃ talis terra lutea vnctuosa frigiditate aquã cõgelãte in lapidẽ cõmutat. Sepe eni accidit talis trãsmutatio scꝫ luti vnctuosi in lapidem ex calore coagulãte. Sicut enim dicitur li. iiij. meth. Lutum vnctuosum aptũ est huic trãsmutatõni scꝫ in lapidẽ per calidi coagulationẽ quare vnctuosuꝫ est mediũ inter viscosum et vaporatiuũ habens humidũ viscosum. vñ gratia vaporatiui põt a calido coagulari. gratia viscosi nõ potest ex toto educi sed amplius cõprimi ⁊ ꝯsolidari ⁊ sic in lapidẽ transmutari vt ibi dicit cõmẽtator. argilla ẽ frigiditate sua sanguinis restrictiua. vt dicit cõstan. argilla si cũ forti aceto fuerit distempata apposita fronti ⁊ tꝑibꝫ ꝓhibet sanguinẽ de naribꝫ fluentẽ

Capitulum terciũ

De alabastro

a Labastrum vt dicit Jsido. libro xvi. ca. v. est lapis cãdidus intertinctus varijs coloribus ex quo euangelici illius vngenti vasculum factum fuit. ex hoc eni cauantur vasa vngẽtaria. quia vngenta custodit ꝑoptime incorrupta. nascitur autẽ circa thebas egiptias et damascum ceteris candidior. sed probatissimus de india transportat. h̃ lapis a dyascoride nicomar dicitur. et dicit valere hunc lapidem ad victoriã obtinẽdã. et dicit etiam q̃ generat ⁊ cõseruat amiciciã.

Capitulum quartum

De auro

a Urũ ab aura est dictũ vt di. Jsido. li. xvi. eo q̃ repcusso aere plꝰ refulget. naturale ei est vt metalloꝝ splẽdor plus fulgeat luce aliqua repcussus. Hinc ⁊ aurarij sunt dicti quoruꝫ

fulgor splendidos reddit. Aurū aūt radians ⁊ fulgens dr̄ obrisum. eo ꝙ splendore obradiet ac fulgore. Est eni coloris optimi qd̄ hebrei opham. greci vo dicūt crison. lamina vo tenuissima ex qua incidūtur fila aurea brathea nūcupat̄. huc usq; Isi. ca. de metallis. Scdm̄ aresto. aūt li. methor̄ parū ante finē dicit̄. ꝙ autum sicut ⁊ cetera metalla materialiter procreat̄ ex sulphure subtili rubeo et de viuo argēto subtili ⁊ albo. plus aūt ꝯcurrit in ei⁹ cōpositione de soliditate sulphurea q̄ de aereo aquoso viui argēti. ⁊ ido aurū solidius est ⁊ ponderosius q̄ argentū. in cui⁹ cōpositione plus de argēto viuo q̄ de sulphure albo ꝯcurrere cōsueuit sicut idem dicit. Auro ergo inter metalla quo ad substātiam nihil solidi⁹ est aut cōpactius. ⁊ ideo in igne positū nō euaporat. nec etiā in pondere minorat̄. vnde ī igne nō ꝯsumit̄. sed solū qñ vi caloris liquescit siquid tūc habet ānexe impuritatis ⁊ scorie deponit̄. ꝓpter qd̄ ⁊ ampli⁹ depurat̄ ⁊ fulgidius inuenit̄. nihil ei inter metalla est ductilius qr̄ tāte est ductilitatis ꝙ inter incutē ⁊ malleū sine ruptōne siue dissolutōe ꝑtiū in bratheas. i. tenuissimas lamias dilatat̄. hoc etiā inter metalla quo ad formā ⁊ spēm est pulcri⁹ ⁊ ideo inter oēs picturabiles formas siue spēs primū ⁊ ꝑcipuū locū auri obtinet pulcritudo. vñ forma est ⁊ decor tā colorū q̄ metallor̄. Itē nihil inter metalla quo ad virtutē inuenit̄ efficaci⁹ cuius virtutē describit Plat̄. dicēs. Aurū inq̄t tempati⁹ est omni metallo ⁊ puri⁹. ⁊ ido virtutē habet cōfortatiuā ⁊ supfluitatū coadunatar̄ in corpe extersiuā. ⁊ ideo valet cōtra leprā ⁊ elephancie passionem vtiliter emēdandā. limatura aūt auri in cibo aut in potu siue in medicina ad ꝑseruationē a lepra vel saltē ad ei⁹ occultationem valet qr̄ ei⁹ frequēs vsus ab ea preseruat ⁊ occultat vt dicit Auic̄. Itē eadē limatura cū succo boraginis ⁊ osse de corde cerui valet cōtra sincopim ⁊ cardiacaz passionē. Itē lamine auree candētes in vino extincte. vinū faciūt vtile ꝯtra vicia splenis ⁊ alias passiones multas vel melācolicas. Itē vstura facta cū instrumēto aureo melior ē q̄ ex alia materia vel metallo. locū eni adustionis custodit ī munē a fetore. Itē puluis cadimie auree oculis imposit⁹ maculas oculor̄ corrodit. Confortat aurū mēbra q̄uis eis nō incorpet̄ nec ea nutriat valet aūt depurādo ⁊ aspitate sua supfluitates que mēbra ledebāt extergēdo sicut idē dicit Plat̄. Itē aurū calefactuz tollit pilos a mēbro qd̄ inde exustū fuerit aut fricatū ⁊ iterū crescere nō ꝑmittit. vt di. ꝯstan. Itē aurū ꝑcussum nō resonat sicut es vel argētū nec crepat nec findit̄ sed poti⁹ extendit̄ et equaliter dilatat̄ nisi ei fuerit aliud metallū adulterinū mō aliquo incorpatū. nā q̄diu es vel auricalcū cū auri substātia est ꝑmixtū sp̄ sub malleo scīditur ⁊ sp̄ ad susceptōnem debite forme sub mallei ictu inobediēs inuenit̄. ⁊ ido necesse est vt omne supfluū ab eo ꝑ excoctionē auferat̄ vt efficiat̄ ductile. ⁊ aliqd̄ vas cū optata forma exinde ꝓducat̄. vt dicit greg. Qñ aūt lamia vel brathea aurea cū argētea subducta debet malleādo incorpari. necesse est a tribo macie ꝑcaueri. s. a puluere vēto ⁊ hūore. qr̄ si aliqd̄ hor̄ inter aur̄ ⁊ argētū se ꝑmiscuerit ne quaq̄ vnū cū altero se tenebit. ⁊ iō optz vt in loco valde mūdo ⁊ q̄eto hec duo metalla adinuicē vniant̄. qñ aūt modo debito sic vniunt̄ inseꝑabilis fit vnio. ita ꝙ ab inuicē nō pñt vlteri⁹ separi.

Capitulū quintū

De auricalco

Auricalcū vt dicit Isi. est dictuz. a eo ꝙ cum sit es siue cuprum resplendet supficialiter sicut aurū es eni greco sermone calcū vocat̄. Auricalcū itaq; habet ⁊ duriciē eris siue cupri. ex mixtione aūt eris ⁊ stanni ⁊ auripigmenti ⁊ quibusdā alijs medicaminibus ꝑducit̄ in igne ad colorē auri vt dicit Isi. Colorē itaq; habet auri ⁊ similitudinē sed non valorē. vasa etiā diuersi generis artificialia ⁊ pulcra in sui nouitate auri spēm ꝑtendētia ex auricalco ꝑparāt̄. sed paulatim a fulgore primo hebetant̄ ⁊ q̄si rubiginant̄. ⁊ sic tā colore q̄ odore cupreo sua materialē originē ꝓte

statur. In istis vasis cibaria ⁊ vina diu
tius reseruata saporem horribilem con/
trahunt ex eris vicio ⁊ odore. colliria ta
men que oculorũ sunt medicamina ĩ eis
vtiliter reseruãtur. ⁊ ex eris fortitudine
acuũtur. vt di. Plat.

Capitulũ sextum

De auripigmẽto

Auripigmentũ est vena terre siue
a genus lapidis scissilis et fragilis
auri speciem ꝑtendẽs in colore ⁊
vocatur alio nomine lapis arsenic⁹. Et
est duplex. s. rubeus ⁊ citrinus. ⁊ habet
ſm Dyas. naturã sulphuris calefacien
di ⁊ desiccandi. qui si apponat̃ eri ipm in
album transmutat ⁊ omnia corpa metal
lina ꝑter aurũ exurit ⁊ deuastat. vt dicit
Dyas. ſm Plat. aũt auripigmentũ cali/
dum est ⁊ siccũ in quarto gradu. ⁊ est ve
na terre. ⁊ duplex spẽs rubeum scꝫ ⁊ citri
nũ. citrinũ aũt cõpetit medicine. hꝫ autẽ
virtutẽ dissoluẽdi attrahẽdi ⁊ mũdificã
di. vnde valet asmaticis ⁊ malũ anhelitũ
habentibꝰ ex humiditate si inclinato ca/
pite fum⁹ eius recipiat̃. Ex auripigmen
to fit psilocraciũ id est vngentũ depila/
toriũ vt pili faciliter amoueant̃ qñ coq̃/
tur cũ calce viua. Valet etiã ꝯtra serpi/
ginẽ ⁊ impetiginẽ. si loc⁹ cum sapone ⁊ au
ripigmento leniter inungat̃. sed statim
locus inunctus abluat̃. qꝛ si vngentũ ta
le ibi diu maneret bonã carnẽ sicut ⁊ ma
lam corroderet ⁊ excoriaret. naturã enĩ
habet incisiuã ⁊ corrosiuã. vngues etiaꝫ
deturpatos et deformes facit cadere vt
crescant meliores. vt di. Plat.

Capitulum septi/
mum

De argento

Argentũ a greca appellatione vt
a dicit Isi. est dictũ. nam argiron
argentũ vocant cui mirũ in mo
dum accidit ꝙ cũ sit candidũ impressum
corpori lineas nigras. vt dicit Isi. red/
dit. In eius cõpositione sunt viuũ argẽ/
tum ⁊ sulphur album. plus aũt est ibi de
aereo ⁊ aqueo ⁊ argẽtouiuo q̃ꝫ sulphuris
⁊ ideo nõ est tãti põderis sicut aur̃. vt di
cit Richard⁹ rufus. Est aũt argentũ du/
plex scꝫ simplex ⁊ cõpositũ. simplex autẽ
est liquidũ ⁊ vocat̃ argentũuiuũ. cõposi/
tum aũt argentũ solidũ. compositũ ex ar/
gentouiuo puro ⁊ sulphure albo nõ vren
te. vt dicit Aresto.

Capitulũ octauũ

De argentouiuo

Argentũ aũt viuuꝫ est substãtia
a aquea mixta cuꝫ subtili terreno
forti admixtione ⁊ indissolubi/
li. ⁊ habet hoc ex magna siccitate terrea q̃
nõ liquescit in supficie plana. ⁊ ideo nõ
adheret sicut id qđ est aquosuꝫ. Est aũt
eius substãtia alba ex claritate aq̃ subti/
lis ⁊ ex albedine terre bñ subtiliate ⁊ di/
geste. habet etiã albedinẽ ex admixtõne
eris cũ ꝑdictis. Habet aũt argẽtũuiuuꝫ
hoc sibi naturaliter ꝓpriũ ꝙ nõ coagulat̃
per se sine sulphure sed cũ sulphure ⁊ cũ
plũbi substãtia ꝯgelat̃. Ideo dr̃ ibidẽ ꝙ
argentũuiuũ ⁊ sulphur sunt elemẽtũ. i.
materia ⁊ principiũ oĩm liquabiliũ. s. me
tallor̃. hec oĩa dicunt̃ in li. meth. expsse ⁊
etiã arich. sic exponit̃. Argentũ itaq̃ vi/
uũ oĩm metallor̃ dr̃ esse principiũ. ⁊ iõ
respectu eor̃ ẽ simplex elemẽtũ. De sua
aũt virtute ⁊ natura diuersi diuersa po/
suerũt. quid aũt de hoc sentiãt medici pa
tere põt ꝑ hec vba. argẽtũ inq̃t Plat. vi/
uũ. calidũ dr̃ esse ⁊ humidũ in gradu q̃r
to. q̃uis a q̃busdã iudicet̃ frigidũ ⁊ in eo
dẽ gradu. ⁊ ꝙ sit calidũ oñdit̃ ꝑ effectuꝫ.
eo ꝙ dissoluit penetrat et incidit. sed qꝛ
actualiter sentit̃ multũ frigidũ. abusiue
frigidũ iudicat̃. Ex aũt aliq̃ dicũt argen
tũuiuũ ex quadã vena terre ꝑ excoctõeꝫ
fieri falsuꝫ eẽ pꝫ eo ꝙ ꝑ calorẽ ignis facil
lime ĩ fumũ extenuat̃. sed a terra gignit̃
⁊ q̃si aq̃ ꝑfluẽs ꝓcreat̃. diutissime etiã ĩ
vase frigido ⁊ solido cõseruat̃. tãta autẽ
ipsi⁹ est coherẽtia et fortitudo ꝙ nulli rei
põt admisceri nisi primit⁹ extiguat̃. exti/
guit̃ aũt cũ saliua qñ cũ ea fricat̃. ⁊ maxi
me qñ cinis saliue addit̃ ⁊ maxĩe quãdo
puluis ossis sepie sociat̃. est aũt argentũ
uiuũ de facili in fumũ euaporatiuũ ⁊ reso
lutiuũ. cui⁹ fumus maxĩe obest astãtibꝰ
inducit ei ꝑalisim ⁊ tremorem relaxãdo
neruos ⁊ remolliẽdo. ore acceptũ l' auri

imissũ occidit mẽbra ꝑfodiẽdo. circa qđ ꝑiculũ maxime valet lac caprinũ i q̃nti tate maxima epotatũ cuꝫ ꝯtinuo motu patientis. Ad idez spẽaliter valet deco/ctio vini cũ absinthio et ysopo. hucusqꝫ plat. Dicit aũt argentũ uiuũ eo ꝙ inci/dat materias in q̃s mittit. vt dic Jsi. li. xvi. vbi etiã h̃ subiũgit h̃ inq̃t ẽ liq̃dũ qꝛ ꝑcurrit Jnuenit aũt spẽalit i fornacib argentarijs guttaꝝ ꝯcretõe. terris vel te ctis inherẽs. sepe em̃ i vetustissimo ster core cloacaꝝ vel puteoꝝ limo inuenit. fit ei ex minio imposito ꝯcule ferree pate na testea supposita. dꝫ aũt vasculũ cir/cũlitũ circũdari carbonib. ⁊ tũc argen/tũ uiuũ distillabit sine ei h̃ argento neqꝫ auꝝ neqꝫ es inaurari põt. Tãte aũt vir tutis est vt si sup sextariũ argẽtiuiui cẽ/tenariũ saxũ supponas oneri statim re/sistit. si ꝟo auri scrupulũ supposueris le uitatẽ ei⁹ i se stati rapit. Ex quo pꝫ ñ pon dus eẽ sed naturã cui cedit. Potui datũ interficit põderis cã. Seruat aũt meli⁹ i vasis vitreis. nã ceteras materias perfo rat ⁊ corrodit. Hucusqꝫ Jsi. li. xvi. c. de metallis. Argentũ ḡ est albũ claꝝ sonoꝝ purũ ductilitatis h̃ns multũ. min⁹ tñ q̃ auꝝ. Balsami potissime ꝯseruatiuũ. ꝟtu tis in iaspide iuuatiuũ. Maiorẽ eni ꝟtu tẽ habet iaspis in argẽto q̃ in auro vt dꝛ in lapid. liquabile ⁊ in igne resolutiuũ ⁊ liquefactiuũ. colorẽ habet igneũ rubeũ. infrigidatũ vero iteꝝ efficitur solidũ at/qꝫ durũ. ⁊ q̃uis grossum sit ⁊ materiale respectu auri. tñ post aurũ in valore ⁊ p̃/cio obtinet inter metalla principatum. Est ei medicinale ⁊ multaꝝ egritudinũ curatiuũ. nã eius scoria siue spuma vul/nera sanat atqꝫ replet. ⁊ carnes supfluas in eis crescere nõ ꝑmittit. cicatricẽ in/ducit sordes corꝑis mũdificat. cauteriũ a fetore custodit. ꝯfortat fluxibilia mem bra ⁊ ꝯstringit. ex ꝯtactu terre rubiginẽ cõtrahit. sed ex arene ⁊ salis cõfricatõe colorẽ pristinũ recipit ⁊ resumit.

Capitulũ nonum

De adamante

Damas est lapis indicus paru⁹ ⁊ indecor⁹ ferrugineũ h̃ns colo/rem ⁊ splendorẽ cristallinũ nũq̃ tamen vltra magnitudinẽ nuclei auellane ẽ re/pert⁹. hic nulli cedit materie nec ferro q̃ dem nec igni. nec vnq̃ incalescit. vnde a grecis vis indomita appellatur. sed cũ sit inuict⁹ ferro ignis ꝯtẽptor. rũpitur san/guine hircino calido ⁊ recẽti. c⁹ fragmẽ/tis sculptores in signãdis gẽmis ⁊ ꝑforã dis vtũtur. Hic dissidet i hoc a magnete qꝛ posit⁹ adamas iuxta ferrũ nõ patit il/lud attrahi a magnete imo retrahit per quãdã violẽtiã ferrũ a magnete lapide sic attractũ. dꝛ hic lapis more electri ve/nena dep̃hẽdere. met⁹ varios expellere ⁊ maleficis artib obuiare. Hucusqꝫ Jsi. li. xvi. c. de cristallis. Hic lapis s̃m dyas. gẽma recõciliatõnis dꝛ ⁊ amoris. quia si mulier a viro suo fuerit digressa. ꝑ ꝟtu tẽ adamãtis in viri gr̃am facili⁹ reuocat. Adhuc dicit idẽ ꝙ si ver⁹ adamas capiti dormiẽtis mulieris supponat cauti⁹ scire poterit marit⁹ ei⁹ an sit casta. nã si fuerit casta dormiẽdo ãplecti cogit vi lapidis maritũ suũ si vero fuerit infidelis ab eo subito resilit ⁊ velut lapidis p̃ntia iã idi gna subito de lecto cadit. Uirt⁹ etiã hui⁹ lapidis ẽ. vt di. Dyas. ꝙ cũ in lacerto si nistro gestat valet ꝯ hostes ꝯ insaniã. ri/xas ⁊ iurgia. ꝯ incubos ⁊ fantasmata. cõ/tra varia somnia ⁊ venena.

Capitulũ decimũ

De ametisto

Ametistus lapis est indicus q̃ in ter gemmas purpureas obtinet principatũ. vt dicit Jsi. Est aũt amestitus colore purpureo ⁊ violaceo ꝑ mixtus quasi rosa nitẽs ⁊ leuiter fundẽs quasdã flamulas ⁊ emittens. Jsi. Alte/rum eius genus descẽdit ad iacinctũ nõ ex toto igneũ sed vini colorẽ habens. Et sunt species eius quinqꝫ Jsi. Sed vt di cit Dyas. purpureus nobilior est ⁊ alijs vtilior. nam ꝟtus eius contra ebrietatẽ est ⁊ facit vigilem ⁊ malã repellit cogita tionem ⁊ bonũ confert intellectũ ⁊ inest ei mollicies ad sculpendũ.

Capitulum vnde/cimum

De achate

Chates est gemma nigra habēs
a albas venas. ⁊ dicitur achates a
flumine eiusdem nominis exi/
stentis in sicilia iuxta quod est gēma p̄/
mitus inuenta. vt dicit Isi. modo autē
in pluribꝫ regionibꝫ inuenitur. Est aūt
quoddā genus creticū. vt dicit dyas. cuꝫ
venis ceruleis Aliud genus est indicum
variū cum guttis sanguineis primū enī
genus. vt Isi. dicit creditur valere ma/
gicis artibus nam ip̄a tempestates con
uertūt. sistunt flumina sicut dicūt. Idē
etiam genus vtile est ſm Dyas. ad regū
formas ⁊ simulacra monstrāda somnio/
rum. Creticū autē genus mutat p̄icula
gratū facit ⁊ placentē ⁊ p̄suasorē ⁊ facun
dum ⁊ vires confert. tercium genus scꝫ
indicum visum fouet contra sitim pro/
dest. contra venenū valet. ⁊ accensio eius
odorifera est. vt dicit Dyas.

Capitulū duode/cimum

De abestone

Beston archadie est lapis fer/
a rei coloris ab igne nomen sorti
tus. eo ꝙ semel accensus nunq̄
extinguatur. de quo fabricatum est illud
mechanicū de quo gentiles capti sacrile
gio mirabātur. In quodā enī templo ve
neris erat factū candelabrū in quo erat
lucerna sic ardens vt nulla tempestate ⁊
nullo ymbre extingui posset. vt dicit Isi
dorus li. xvi. in ca. de gēmis.

Capitulum XIII

De absicto

Bsictus est gemma nigra ponde
a rosa distincta venis rubentibus
hec calefacta igni septem dieb⁹
calorem tenet. vt dicit Isidor⁹ ca. de ni/
gris gemmis.

Capitulum XIIII

De alabandina

Labandina est gemma dicta ab
a alabanda regione asie cuius co/
lor similis est calcedonio sed ra/
rior. vt dicit Isidor⁹ ca. de cristallis. ſm
Dyas. autē alabandina est gemma cla/
ra ⁊ subrufa vt sardius cui⁹ virtus ē san/
guinem p̄uocare ⁊ augmentare.

Capitulum XV

De argirite

Rgirites est gemma argento si/
a milis habēs stigmata aurea. cui
similis est in colore andromaya.
Est enim lapis cuius color argenteus
est. vt dicit Isidorus. cui est forma qua/
drangula sicut tessere et fortitudo sicut
adamātis. huic putant magi nomē im/
positum ab eo ꝙ animoꝝ impetus vel ira
cundias creditur refrenare. vt dic̄ Isid.
ca. de gemmis aureis.

Capitulum XVI

De astrione

Strion est gemma indica cri/
a stallo propinqua in cui⁹ cētro lu
cet stella fulgore lune plene. sic
aūt d̄r ab astris. eo ꝙ eis opposita fulgo
rem rapit Isi. de cristallis.

Capitulum XVII

De allectoria

Llectoria siue allectorius est la/
a pis qui inuenitur in ventriculis
gallinaceis. cristallo obscuro si/
milis cuius vltima magnitudo est ad fa
be quantitatem. hic in certamine ſm ma
gos creditur reddere homines insupera/
biles ⁊ inuictos. vt dicitur ī lapid̄. De
hac gemma di. dyas. allectorius lapis ex
citat venerē gratū facit ⁊ constantē ac vi
ctorem discretū ⁊ oratorē amicos refor/
mat ⁊ reprimit in ore sitim.

Capitulū XVIII

De asterite

Sterites est gemma candida in
a clusam cōtinens lucem sicut stel
la intus ambulantem redditq̄
solis radios candidantes.

Capitulum XIX

De amatide

Matides est lapis vel gemma
a qua si vestis fuerit contacta cō
tra ignem resistit. et si igni impo
natur nō ardebit. sed splendore accepto

nitidior apparebit. et est similis alumi/ni scissili. omnibus magorum maleficijs obuians et resistens. vt dicit Isidorus libro. vij. ca. x.

Capitulum vicesimum De bitumine

b Itumen est terra a gleba limo/sa ⁊ viscosa in locis p̄cipue pa/lustribus generata. Est aūt ſm Isid. li. xvi. ca. ij. q̄dā terra glutinosa q̄ iuxta lacū asphalti in iudea repitur. c⁹ natura est ardens ⁊ igni ꝯgnata. ⁊ est tā te tenacitatis ꝙ nec aqua nec ferro rū/pitur. sed solū sanguine menstruali. Est aūt vtilis ad nauiū ꝯpaginatōnē. d̄ hoc bitumine d̄r in Plat. asphalti. i. bitumē iudaicū calidū et siccū in tercio gradu. ⁊ est terra nigri coloris et ponderosa ⁊ fe/tida. et est terra vt dicūt aliqui de spuma maris mortui generata et ad modū ter/re indurata. hꝫ aūt virtutē attrahēdi cō solidandi et ꝯsumēdi. et multū valet ad vulnera ⁊ vlcera ꝯsolidanda si pulueri/set. ⁊ sic vulneri supponat. ⁊ si vuln⁹ fue rit multū longū ⁊ latū. Valet etiā ad pas siones matricis spūalia cōpmētis. si po nat sup carbones. ⁊ fumus eius q̄ est fe/tidus sup os ⁊ nares ꝯtrahat. Valet in/sup fleumaticꝫ somnolētis litargicis. q̄a fleuma de capite multum purgat. vt di/cit Plat.

Capitulum vicesimum primū. De berillo.

b Erillus est lapis indicus in vi/riditate silis smaragdo sed cum pallore. Polit ab indis in sexāgulas for mas vt coloris hebetudo repcussu an/gulor excitet. aliter aūt politus non ha bet fulgorē. Genera aūt eius sūt decē vt dic Isid. c. de viridib⁹ gemmis. vbi etiā statim subditur. Crisoberillus spēs. s. ē berilli. cuius palida viriditas in aureuꝫ colores resplēdet ⁊ hunc etiā india mit/tit nobis Berilli virtutes d̄scribit dyas. dicens Inter berillos qui magis pallet melior est. virtus eius ꝯtra picula hosti um et ꝯtra lites inuictū reddit et mitē. ingenium bonum adhibet. valet cōtra vicia epatis contra suspiria ⁊ eructatio nes. humidos oculos sanat. manum ge/stantis exurit si solis radio opponatur. hominem magnificat ⁊ amorem cōiun/git coniugalem.

Capitulum vicesimū secundū De calculo

c Alculus est lapillus terre admi/xtus rotundus atq̄ durissimus purus ⁊ ex omni parte lenissim⁹ atq̄ planus. dictus autem est calculus eo ꝙ sine molestia sui breuitate ⁊ plani/cie a pedibus cōculcetur. cui contrarius est scrupulus. lapillus scilicet asperrim⁹ et minutus qui si inter pedem ⁊ calceuꝫ inciderit valde nocet. hic et saxa dicun/tur scrupea id est aspera atq̄ dura. vt di cit Isidorus libro. xv. c. iij. sepe autē la/pillus in corpore animalis ex calidis et viscosis humoribus nunc in vesica nunc in renibus generatur. vt dicit Constan. quere supra libro. vij. de passionibus re num. ca. de calculo.

Capitulum vicesimū tertiū De cote

c Os est lapis sic dictus eo ꝙ fer rum ad incidendum acuat cotis enim greco sermone incisio dici tur. vt dicit Isidor⁹. Et ex his alie aqua rie sunt. alie oleo indigent in acuendo sed oleum lenem. aqua vero aciem acer/rimam reddit. vt dicit Isidor⁹ libro eo/dem. c. iij. hoc autem cotis propriū habet ꝙ in hoc ꝙ acuendo alteri seruit. paula/tim se consumit. vt dicit Grego. puluis vero eius ab ipsius substantia resolutus congruit medicine virtutē habet desicca/tiuam repcussiuā. ⁊ sanguinis restricti/uam. vt dicit Constan.

Capitulum vicesimū quartū De calce

c Alx est lapis adustus ex cui⁹ ad/mixtione cum arena et aqua fit cementuꝫ. Est autem calx dicta viua. vt dicit Isidorus. quia dum sit ta ctu frigida. intus tamen in occulto fer/uentem habet naturam vel cōtinet ignē.

Unde ⁊ perfusa aqua statim ignis erum
pit latens. Cuius natura aliquod mirũ
habet. postq̃ non arserit aquis incendi/
tur. quibus solet ignis extingui. oleo ve/
ro extinguitur quo solet ignis accendi.
Usus est fabrice necessarius nam lapis
lapidi non potest herere fortius nisi cal
ce sit coniunctus. Calcis autem que fit
ex lapide albo ⁊ duro melior ẽ structuris
Ex molli vero vtilior est in tectis. Huc
usq̃ Isidorus libro. xvi. ca. iij. Calx au/
tem ꝑm Plat. calida est ⁊ sicca in quar/
to gradu. que mixta cum oleo pustulas
et vulnera putrida iuuat ⁊ incisiones be
ne consolidat. carnem supfluam corro/
dit nec i vulnere crescere ꝑmittit. Calx
viua cum auripigmento ⁊ aqua ad mo/
dum pultis decocta pilos cadere facit.
quia suo acumine poros aperit. vt dicit
Constant. et Plat.

Capitulum XXV

De cemento

Cementũ est calcis et arene cum
aqua tempate ꝯiunctio ⁊ mixtu
ra que ad lapides coniũgendos
⁊ parietes liniendos ⁊ dealbandos sum
me est necessaria. In picturis ⁊ coloribꝰ
parietũ primũ stramentũ ⁊ precipuũ est
cementũ. Melius aũt adheret parieti
humefacto. ⁊ maxime si fuerit de plastro
siue gipso. nam vt dicit Isidorꝰ. gipsum
calcis est cognatũ. Optimũ aũt omniũ
lapidum est de lapide speculari factũ ce/
mentũ. qui lapis translucet sicut vitruz
et multum scissibilis in tenues crustas
vt dicit Isido. ⁊ est idem quod plastruz
quod i greco dicitur gipsum. sed in teu/
tonico speretalonũ nũcupatur.

Capitulum XXVI

De carbunculo

Carbunculus lapis est preciosis/
simus sic dictus quia vt carbo est
ignitus. cuius fulgor nec nocte
vincitur. lucet enim in tenebris adeo vt
flamas ad oculos vibret. Genera eius
sunt duodecim. sed prestantiores sunt q̃
fulgent ⁊ emittunt radios sicut ignis. vt
dicit Isido. libro. xvi. ca. xiij. Ibidẽ sub
ditur. Carbũculꝰ grece antrax dr. gigni/
tur in libia apud trogoditas. Inter has
duodecim species ꝑcellit antracites qui
ignei est caloris. sed candida vena ꝑcin/
ctus. cuius est propriuz q̃ proiectus in
ignem velut inter mortuos carbones ex
tinguitur. sed aqua perfusus exardescit.
Alia est species carbũculi noĩe scandasi/
rus a loco indie vbi inuenit sic dictus. in
cuiꝰ specie velut intra lucidos ignes appa
rent quedã gutte quasi auree. ⁊ hec gem/
ma est ꝑcij incompabilis respectu aliaꝝ
Alia est species que signes appellat a lu/
cernarũ fragrãtia sic dicta. ⁊ hanc gem/
mam remissum carbũculũ dicũt. Et est
duplex. vna que vt purpura radiat. alte
ra velut coccinei coloris seu ruboris. hec
a sole vel tactu digitoꝝ calefacta paleas
⁊ cartaꝝ folia ad se rape dicit sculpturis
resistit. si vero aliquãd o sculpta fuerit dũ
signa in cera imprimit quasi quodã ani/
malis morsu partẽ cere secũ tollit. vt di
cit Isido. ibidem. Ad speciem carbũculi
reducitur balagius qui rubeus est ⁊ plu/
cidus. vt dicit Dyas. ⁊ dicitur q̃ hec spe
cies carbũculi in vena saphiri inuenit. ⁊
ideo ex vicinitate saphiri quandam ne/
bulam ad modũ fauille circa ignem ba/
lagius contrahit que circa eius superfi/
ciem se diffundit. ⁊ hoc patz sensibiliter
si diligentius cõtempletur.

Capitulũ. XXVII.

De crisoprasso

Crisoprassus est lapis ethiopicꝰ
quem lux celat. ⁊ prodit obscuri
tas. de nocte enim est igneus de
die vero aureus. vt dicit Isid. ibidẽ. In
die eni quasi euanescens ⁊ fulgorẽ emit
tens quasi aurũ expallescit. Est autem
alia species crisoprassi quã india nutrit.
hic crisoprassus similis est prassio i colo
re siue porro. ⁊ respergitur quibusdã gut
tis aureis. vt dicitur in lapid.

Capitulũ XXVIII

De calcedonio

Alcedonius est lapis pallidus
et hebetem pretendens colorem
quasi medium inter berillum et

iacinctū. vt dicitur in lapidario. Nascitur autē apud nasamos vt ferunt diui/no ymbre. ⁊ inuenitur ad repcussum lu/ne plene. vt dicit Ysi. li. xvi. Nō inueni tur nisi tricolor. vt dicit lapiō. Omnia eius genera sculpture resistūt. calefact⁹ paleam attrahit Ysido. Dic lapis perfo/ratus ⁊ portatus facit vincere causas. ⁊ valet contra illusiones demonū ⁊ virtu/tes conseruat. vt dicit Dyas.

Capitulum xxix

De crisolito

Crisolitus est lapis ⁊ ethiopic⁹ ⁊
c vt aurum lucens. ⁊ vt ignis scin
tillans mari in colore est similis declinans ad virorē in auro positus ⁊ in sinistro lacerto gestatus dicitur terrere demones ⁊ fugare iuuat contra timores nocturnos. ⁊ melancoliā minuit aut re/pellit ⁊ cōfortat intellectū. vt dicit dyas. Crisoliti quedā species est crisolimphis cuius color de die aureus. de nocte vero igneus iudicatur. Est ⁊ alia species criso liti que dicitur crisolētus colore aureus eius aspectus de mane pulcrior ē. deinde letetatur eius color. ⁊ est ignis capacissi mus. qui si iuxta ignē fuerit citius inflā mat. vt di. Ysi. li. xv. c. de gēmis aureis.

Capitulum xxx

De celidonio

Celidonius lapis est modic⁹ ta/
c men preciosus. Huius due sunt
species. scilicet niger et rufus. de ventre hyrūdinis extrahūtur. parui quidem sunt et deformes sed in virtutibus non sunt maioribꝫ impares. imo multis aliis sunt maiores. Valet enī rufus con tra lunaticam passionem ⁊ contra insa/niam ⁊ antiquū languorē. facundū facit et gratum et placentē. Niger vero valet contra nocios humores ⁊ febres ⁊ iras. ⁊ lotus aqua sanat oculos. hec omnia di cuntur in lapidario.

Capitulū xxxi

De cristallo

c Cristallus lapis est reluces cla/
rus et colore aquosus creditur⁹q̄
q̄ nix vel glacies per multorū annorum spacia in durata. vnde et nomen ei greci dederunt. gignitur in asia ⁊ cipro. mari/me in septētrionalibꝫ alpibus vbi ī esta te sol feruentissimus inuenitur. et ideo quia annosa et diuturna est ibi glacies ideo speciē reddit hāc que cristallus no/minatur. Dic si fuerit oppositus solis ra diis adeo capit flamaz vt aridis fungis ignem p̄beat. Usus eius ad pocula testi/natur. nihil aliud optatur q̄ frigiduz fa/cere potest. hucusq̄ Ysido. li. xvi. c. xiij. de cristallo aūt dicit Dyas. cristallus nō vi frigoris tantū. sed vi magis terrestreita tis in lapidē induratur. color autē illius glacies est similis. huius virtus est contra sitim ⁊ ardorē qui tritus melle ⁊ potatus lacte replet vbera. si ex causa calida lac prius fit amissum. Et etiā sumpt⁹ in po/tu valet contra colicam passionem ⁊ vi/scerū. si nō affit cōstipatio. Lapis est lu/ci puius. vnde literas ⁊ alia que in eo po nūtur manifestat. Q̄ aūt ex aqua mate rialiter fiat cristallus. dicit grego. super primū Ezechiel. habet inquit aqua ex se fluiditatē. sed per frigoris vehementiam in cristalli cōuertitur firmitatem. vnde in Eccliast. scribitur. Flauit ventus aqui lo ⁊ cōgelauit cristallū ⁊c. Et huius assi/gnat Aristot. rationē in li. meteo. ibi. lapi/dea de substantijs mineralibꝫ materiali/ter sunt aqua. vt dicit Richardus rufus lapides mineraliū sunt de aqua. sed ta/men quia habent de terrea siccitate plus q̄ liquabilia. ideo non cōgelantur solo frigore aquoso sed etiam terrea siccitate que p̄mutat aquosum terreū in vitreuz quando super aquā dominat ⁊ vincit fri/giditas supducta. ex quo patet q̄ vera ē ratio grego. ⁊ eccl. qui dicūt q̄ ex aqua po test cristallus generari.

Capitulū xxxii

De ceraunio

Ceraunius est lapis cristallo simi/
c lis ceruleo colore infect⁹ ⁊ ē apō
germaniā. alter est hyspanic⁹ ru/tilās vt flāma. hi cadūt de locis tonitrui ⁊ dicūt ꝫ vim fulgur opitulari. vt di. ysi. ibidē. Idē in lapidario vbi dr. Cū tonat

horrendū cū fulminat igne' ether. Nubibus illisus celo cadit iste lapillus. Qui caste gerit hūc a fulmie non feriet. Nec dom' aut ville q̄bꝫ affuerit lapis ille. virtus vtriusq̄ ē ad p̄lia ⁊ cās vincendas. ⁊ valēt ad dulces somnos. vt dicit ibidē.

Capitulum tricesimūtertiū De corallo

c Orallus nascitur in mari rubro et q̄ꝫdiu tegitur aquis lignū est. sed statim quādo extrahitur ⁊ tāgitur aere in lapidē induratur. Sūt aūt rami eius sub aqua candidi ⁊ molles. extracti cū retibus rubescūt ⁊ lapidificantur. vt dicit Isi. c. de rubris gēmis. Et sequitur ibidē quantū apud nos p̄ciosa ē indica margarita. tanto p̄ciosior ē corallus apud indos. hunc magi dicūt resistere contra fulmē. Isi. Idem dicit ī lapid̄ Ipsius ē vt ait zoroastes mira potestas Fulmīa riphones tempestatesq̄ repellit A quocunq̄ gerat. Est aūt duplex. albꝫ ⁊ rufus ⁊ nunq̄ vltra semipedē longior inuenit. rufus maxime valet ꝯtra omnē fluxū sanguinis. ꝯtra epilenciā ⁊ contra dyabolica et varia monstra. multiplicat fruct' ⁊ expedit fines ⁊ p̄cipia negocioꝝ

Capitulum tricesimūquartū De corneolo

c Orneolus lapis est rufus ⁊ obscurus vtilis tamē est ⁊ p̄ciosus qui in collo suspensus vel in digito portatus. In disceptando surgentes mitigat iras. Sanguis ex membro sistit quēcūq̄ fluorē. Precipue talē patitur si femina fluxū. vt dicitur in lapid̄.

Capitulum tricesimūquintū De dyonisio

d Ionisius lapis est niger vel fuscus rubētibus venis sparsus vocatur autem ita q̄ si aqua mixt' conteratur vinum al's nimium flagrat. et tamen quod in illo mirum est ebrietati resistit. vt dicit Isido. libro. xvi.

Capitulum tricesimūsextum De diadoco

d Iadocos lapis est pallidus lucens vt berillus. ⁊ est aptus ad responsa a demonibus obtinenda. excitat enim demones ⁊ fantasmata. ⁊ si defuncto quis forsan applicet illum protinus asseritur solitas amittere vires. Nam sacer hic lapis est. ⁊ que mors sternit abhorret. sicut dicitur in lapidario.

Capitulum tricesimūseptimum De ere

e Sa splendore aeris est vocatū vt dicit Isido. Apud antiquos enim anteq̄ ferri cognitus fuit vsus. ere primi p̄scindebant terrā ⁊ belli certamina p̄agebant. tunc aurū et argentum reijciebant. nunc vero auruz in summo honore est. Sic voluēda etas cōmutat tempa rerū. verba sunt Isido. libro. xvi. Idem autē es est ⁊ cuprū. quia vtrūq̄ ex eodem lapide p̄ decoctionem ignis resoluitur. Lapis enī colore ignis resolutus in es cōuertitur. Job. xxviij. Cōponitur aūt es siue cuprū sicut ⁊ alia metalla ex sulphure ⁊ argētouiuo. sed hꝫ accidit quādo plus est de sulphure q̄ de argētouiuo. ⁊ sulphur est terreū ⁊ nō purum rubeū habens colorē adurentē. Argentū vero viuū mediocre nec nimis grossuz nec nimis subtile. et ex tali ꝯmixtione es generat. sicut di. Arest. Sicut aūt dicit Isi. ca. de ere. Es si fuerit admixtū cū alijs metallis colorē mutat p̄iter ⁊ virtutem. vt patet in auricalco ⁊ in ere corinthio. q̄ cū diuersis metallis est ꝯiunctum. vnde quoddā est albū ad nitorem argēti accedēs. aliud fuscū spēm auri exprimēs. terciū in quo cūctoꝝ ē temp̄ies Est ⁊ aliud gen' eris q̄d d̄r coronariū q̄d scz ex ductili ere in lamīas attenuat ⁊ felle tauri tingit. spēm auri p̄tēdit in coronis histrionū. vñ ⁊ coronariū est vocatū Es aūt q̄d ductile ē ⁊ malleo p̄ducit regulare appellat. ecōtra fusile q̄d tantum fundit. sed q̄d fusile ē sub malleo fragile est. quādo aūt es bñ purgat ⁊ ab omnibus vicijs excoquit ductile efficit ⁊ regulare. Omne aūt es in frigore magno melius fundit. Es celeri' rubiginē contrahit nisi oleo p̄ungat Itē int' oīa metalla

est vocalissimum et maxime potestatis. Hucusq; Isido. libro. xvi. maxime conuenit vsui tubarum ⁊ campanarū ꝓpter suā sonoritatē ⁊ durabilitatē. lapis vnde excoquit̄ est maxime duriciei ⁊ cōpactionis. vnde nō facile frangit̄ nisi pri⁹ ī rupe igne fortissimo exurat̄. Octies aūt vel nonies cōburit̄ anteq̄ extrahat̄ ꝑfecte de lapide et purget̄ sicut mihi sepius certissime asseruerūt in loco vbi foditur eris purgatores. Vasa enea rubiginosa sunt ⁊ eruginosa. nisi sepius arena aspera cōfricētur. Olfactu etiā ⁊ gustu sunt abominabilia. nisi cū stanno sint linita. Es etiā si sine stanno fuerit de facili vritur et cremat̄. vt dicit Isi. ca. de stanno. Es vero exustū ⁊ puluerisatū. vt d̄r in plat̄. habet v̄tutē dissoluēdi ⁊ cōsumendi ⁊ extenuandi ⁊ humores noxios expurgandi. vulnera sanat. caliginem oculorum purgat. carnes superfluas corrodit ⁊ vlterius crescere non permittit. vt dicit Plat̄. et etiam Dyas.

Capitulum tricesimūoctauū De electro

Electrum est vocatū. eo ꝙ ad solis radium auro clarius luceat ⁊ argento. nā sol a poetis electron dicitur. Efficacius autem est hoc metallum omnib⁹ metallis ⁊ nobilius. Huius tria sunt genera vnū quod ex primo arbore fluit quod sucinū dicitur. quādo enī primo fluit de arbore est liquidū gummi sed post induratur calore vel frigore induriciem lapidis perspicui vt cristalli. Alterum genus metallū dicitur qd̄ naturaliter inuenitur ⁊ in p̄cio habetur. Tertiū fit de tribus pecijs auri ⁊ vna argenti. electrū vero qd̄ naturale est illius est nature vt in cōuiuio ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat et venenū prodat. nam si eo infundas stridorē edit et in colores varios in modum arcus celestis se mutare subito cōsueuit. Hucusq; Isi. li. xv. de metallis vlt̄. De electro autem artificiali dicitur sup Ezech. dū aurum. inquit greg. miscetur cū argento. argentū ad claritatē crescit. aurum aūt cū claritate argenti temp̄atū virtutē suam non perdit sed tantūmodo quo ad decorem coadmixti argēti aliquātulū expallescit. Electrū etiam verū a quibusdam arpago dicitur. eo ꝙ attritu digitorū accepta caloris gratia omnia folia ⁊ paleas ⁊ vestimentoꝝ fimbrias rapiat ⁊ attrahat. sicut magnes ferrum. vt dicit Isid̄. libro. xvi. ca. de rubeis gemmis. De facili autem quocūq; modo homo voluerit recipit colorem ⁊ tincturā. Unde de radice auense ⁊ conchilio de facili inficitur vt dicit idem ibidem.

Capitulum tricesimūnonum De echite

Echites lapis est indicus ⁊ persicus qui in litoribꝰ occeani in sinu tam indici maris q̄ ꝑsici inuenitur. Est aūt lapis colore puniceo sicut dicitur in lapidario. ⁊ est duplex. vt dicit Isi. scz masculus ⁊ femina. vnde ⁊ bini semp̄ in nidis aquilarū inueniūtur nec sine his parere pōt aquila. ⁊ ideo aq̄la istos seruat in nido suo. Hoꝝ masculus durus est ⁊ similis galle ⁊ subrutilās femineus v̄ro mollis est. ⁊ hi lapilli alligati parienti faciūt partus celeritatem. ⁊ etiam faciūt aliquādo abortiri si nimis diu ibi dimittūtur. ⁊ aliquid excidit vulue nisi cito a parturientib⁹ auferant̄. vt dicit Isi. li. xvi. c. iiij. Hic etiā lapis more p̄gnantis aliū lapidē in se tenet clausum. vt dicit Dyas. ⁊ in lapidario dicit̄. Cōtinet hic aliū p̄gnantis more lapillum. Eius v̄tus est ꝯferre sobrietatē. diuicias auget ⁊ amorē ⁊ facit victorē ⁊ fauorabilē ⁊ caducoꝝ ꝓhibet casum. si de veneni fraude q̄s suspect⁹ fuerit si re⁹ fuerit hic lapis sub cibo ei⁹ positus cibū deglutire nō ꝑmittit. ꝙ si lapis subtract⁹ fuerit cibum deglutire non tardabit.

Capitulū quadragesimū De emathite

Emathites lapis est rufus ferrugineus affricus ⁊ indicus ac arabicus. sic dictus eo ꝙ cruore resolutus in colorem sanguineū mox erūpit vt dicit Isi. valet ꝯtra vesice fluxū ⁊ oculorum dolores. cōtra venenū ⁊ serpentis

morsum et ventris fluxū omnē sanguinē stringit ⁊ maxime muliebrē ⁊ gingiuarū vt dicit Dyas. In plat. aūt dicitur frigide ⁊ sicce esse cōplexionis ⁊ habet virtutē cōstringēdi fluxū sanguinis. dicitur aūt ab emath qđ est sanguis ⁊ thites qđ est sistotis. vnde valet emoptoicis id est sanguinem vomentibus ⁊ dissentericis singulare p̄sidium est.

Capitulū quadragesimūprimū De elitropia

Elitropia gemma est viridis cū guttis puniceis venis sanguineis sup̄sp̄sa. Et est sic dicta ab effectu. qꝛ si ponit in aqua radijs solis opposita ebullire facit ⁊ aquā in vase positā resoluit in nebulā. ⁊ post paululū resoluitur in guttulas pluuiales. Hec eadē etiā gēma videtur posse facere mira. nā posita in pelui in aqua clara radios solis mutat. et ex aeris repcussione obūbrare videtur radioꝝ solariū claritatē ⁊ quendam induere in aere sanguineū colorez ac si sol ex interpositōe corpis lunaris ad solē eclipticas pati tenebras videatur. Et ideo qꝛ illa videtur solis posse mutare claritatē. elitropia. i. solis auersio nūcupatur. ⁊ hoc exp̄sse dicit Isi. ⁊ Dyas. in lapidario dicitur. Ex re nomen habens est elitropia gēma. Que solis radijs in aqua subiecto vacillo. Sanguineū reddit mutato lumine solē. Eclipsimqꝫ nouā terris effundere cogit ⁊c. Et di. Isi. ꝙ ita manifestat incantatorū stulticiā ⁊ magoꝝ q̄ in suis p̄digijs gloriātur. Illudunt enī hoīm aspectibꝫ in his que opantur sicut facit gēma supradicta de qua exemplificādo dicit ꝙ herba eiusdē nominis cū quibusdā incantationibꝫ additis fallendo visum intuentiū. facit portantem hominē nō videri. In multis alijs est gēma hec cōmendabilis. qꝛ sanguinē stringit. venena tollit. nec falli poterit q̄ eam gesserit ⁊c.

Capitulū quadragesimūsecundū De enidro

Enidros paruus lapis est ⁊ modicus perpetuis distillat guttis. nec tamen liquefit omnino nec efficitur aliquo modo minor. vnde dicitur in lapid. ꝑpetui fletus lacrimis distillat enidros qui velut ex pleni fontis scaturigine manat. Et dicitur ibidem ꝙ difficile est hmōi reddere rationē. qꝛ si gutta defluit de lapidis substātia. quare nō minor efficitur vel oīno liquescit si vero ros vel aliud ip̄m ingredit quid est ꝙ ingrediēs nō repellit egredientē. Potest tn̄ esse vt mihi videt ꝙ v̄tus lapidis cōdensat in aquā aerē sibi vicini⁹ ꝓpinquātē vt iā videatur exire de substātia lapidis qđ egreditur de substātia aeris circūstantis.

Capitulū quadragesimūtertiū De epistide

Epistides est lapillus rutilans ⁊ rubicūdus. qui ex parte cordis gestatus tutum seruat. cōpescit seditiones. coercet locustas et volucres steriles nebulas ac grandines a fructibus terre. et oppositus soli ignem et radios emittit. Et si hūc lapidem in aquā feruentem proieceris cessat eius ebullitio et post modicum frigescit. vt di. Isidorus et Dyas.

Capitulū quadragesimūquartū De exoliceto

Exolicetos lapis est sic dict⁹. eo ꝙ. xl. coloribus est distinctus. et est paruus valde ⁊ efficit oculos intuētis hoīs tremulos. in libia apud trogoditas inuenitur.

Capitulū quadragesimūquintū De ferro

Ferrum a feriendo est dictuz. vt dicit Isidor⁹. sua enī duricie ferit domat et concutit omnia genera metallorū. quod quidē q̄uis de terra originem contrahat durissimū tamen est ⁊ solidissimū. ⁊ ideo omnia alia feriēdo cōprimit ⁊ dilatat. et hoc vt dicit Isi. iuxta terre genus nomen assumit. et per hoc multipliciter variatur. quia s̄m hoc magis durum vel minus inuenitur. Generatur aūt ferrū s̄m Arest. ex argento uiuo grosso nō mūdo neqꝫ poroso treo. ⁊

sulphure grosso in cui⁹ cõpositione pl⁹ est de dicto sulphure cõ de argẽto uiuo. ꝟ/ de propter dñiũ frigidi ⁊ sicci ⁊ terrei ferꝛ frigidũ ⁊ siccũ valde durũ est in suis p/ tibus ⁊ cõpactũ ⁊ qꝛ min⁹ habet in se ae/ rei ⁊ aquei humidi cõ alia metalla. ideo ad resoluendũ in igne difficile est ⁊ gra/ ue ad remolliendũ ut dicit Ricꝺ. Ferramẽ ta uero cũ oleo tpare mos est ne aque fri giditate nimiũ indurent. ut dicit Jsi. ferꝛ ex sanguinis ꝓtactu citissime rubiginem cõtrahit. ⁊ dũ eius substantiã subintra/ uerit uix recedit. ut dicit Jsi. Rubigo ẽ uiciũ rodẽs ferꝛ qđ ei accidit uel sue sub stãtie impuritate sue ex terre ꝓtactu et uicinitate. sue ex sanguis sue cuiuslibꝫ infecti aut humidi uaporis qualitate. et subdit idẽ. a ferro inq̃t sanguis human⁹ effundit ⁊ de ferro se ulciscit. qꝛ de re nul la alia ita cito p rubiginẽ cõsumit sicut qñ hũano sanguie imundat. Cum ferro magnes ꝓcordiã habet uñ ⁊ magnes ipꝫ attrahit ⁊ ipm attractũ etiã mediãte ua se argẽto uel eneo ipm sequit eiqꝫ subij/ citur ⁊ obedit. Si ferꝛ bñ politũ a lumie uel aceto linitũ fuerit simillimuꝫ fit eri. rubigine carebit politũ ferꝛ. si ceruſa uel medulla ceruina fuerit plinitũ Jsi. Fer rum candẽs si in uino uel in lacte sepius extinctũ fuerit ipm uinũ splenecticis et aliꝫs morbidis medicare facit. ut dicit cõ/ stã. Ferꝛ etiã ut dicit Jsi. accẽsum igni ni/ si induret ictibꝫ corrũpit. tulens i igne nõ est utile ad cudendũ antecꝫ albescere incipiat uel albere. Usus ferri utilior est homini i pluribꝫ cꝫ usus auri. ⁊ cuius pl⁹ diligat auri spẽs ab auaris. sine ferro ei respublica tute nõ agitur. qꝛ sine ei⁹ me tu securitas ab hostibꝫ nõ habetur. ferro cõis iusticia regit. tuetur innocẽtia ⁊ im probꝫ audacia ferri metu coercet. sine ferro nullũ fere op⁹ mechanicũ uix pficitur. nullũ edificiũ ꝓstruitur. agricultura nullaten⁹ exercet. Et ideo fm Jsi. est di ctum ferꝛ eo qꝛ farra. i. semina ꝓdant. qꝛ sine ferro nec panis de terra acqrit. nec etiã iam parat⁹ panis sine ferro cõgrue diudit ut in usum cibi ab hoie assum at. Itẽ ferꝛ ferro acuitur. ut dicit salomon. nã ꝓficatõe mutua lxtetudo ferri itꝫ at/ tenuat. ⁊ sic acuitur ut inde faciliꝰ qđlibꝫ incidatur. Scoria uꝛ ferri imũdicia q̃ in igne excoq̃tur ⁊ est sic dicta. eo qꝛ de ferro ignis violẽtia sit excussa. ut dicit Jsi.

Capitulũ quadra/ gesimũ sextũ De ferrugine

Errugo est limatura ferri sicut squama est illud qđ euolat ex p/ cussione ferri. et habet uirtutem siccandi ⁊ attenuãdi. ⁊ ideo ualet contra opilationẽ splenis. uomitũ tamẽ poten/ ter excitat in tantum q̃ aliquãdo ducit ad mortẽ nisi puluere adamantis uel aq̃ in qua per noctẽ iacuerit eius uiolentia reprimatur. cõtra emoꝛroidas uꝛ eẽ pul uis eius optim⁹. diſſenteriã. i. fluxũ ven tris stringit. ut in Plat. Ferrugo etiã di citur ferri rubigo ⁊ coꝛrosio dicta a coꝛ/ rodendo. dicitur tñ ꝓprie errugo ab ero/ rendo nõ ab eramẽto. ut dicit Jsi. manus siquidẽ tangẽtis inficit ⁊ maculã uefoꝛ/ mẽ post se relinq̃t. quãto ferrũ magis pu rum ⁊ politũ est tãto euidentiꝰ ⁊ citius a rubigine uefedatur ⁊ difficiliꝰ remouetur Hec uefaciliꝰ reponitur nisi tribꝫ modis scꝫ p ignis excoctionẽ. uel p serre uel p li me coꝛrosionẽ. uel per collisionẽ lapidis ⁊ duꝛioꝛis arenule exterſionẽ. hoc autẽ habet proprũ errginis infectio q occa/ sione leui reuertitur ad locum in quo sed mel radicatur.

Capitulũ quadra/ gesimũ septimũ De gleba

Leba ex collectione puluerꝭ ẽ in uno glomere coadunata. ut di cit Jsido. li. xvi. ca. i. Terra enĩ ligata gleba est. soluta uero puluis. In/ durata in globũ terra semen nõ recipit. ⁊ receptũ erumpe in germen non pmit/ tit cõ fracta uo tegit semina atqꝫ nutrit per pluuiã remollita quãdã pinguedinẽ in se recolligit quã ad seminũ ꝓductio/ nem radicibꝫ circũfundat. ut dicit greg. Aliquãdo etiã glebe naturã in se conti/ nent muneralẽ. ⁊ ideo ex glebis diuersa/ rum retũ spẽs ꝓducũtur sicut dicẽ greg. sup illũ locũ Job. xxviij. Lapides saphi ri locus ei⁹ ⁊ glebe illius aurũ.

Capitulū quadragesimū octauū De gemma

Gemma dicitur eo ꝙ luceat ĩstar gūmi. vt dicit Jsi. gemme siq̄dē magnū decorē varietate coloruꝫ ꝑbet auro. Jdeo aūt dicit Jsid. dicūtur ꝑciose. quia rare sunt atq̄ care. omne eī rarum magnuꝫ ⁊ ꝑciosum vocatur. sicut scriptū est. erat sermo dei preciosus. i. rarus. Jsidor⁹ nec alicui debet videri dubium aut falsum quin sua sit virtus diuinitus insita gemmis. qꝛ sicut dicit in lapida. Jngens est herbis virtus sed maxima gemmis. Quarū quedā in venis terre inueniūtur ⁊ cū metallis effodiuntur. quedā a ꝓfundo maris euomūtur ⁊ generatōis ipsaꝝ locus ignorat ⁊ tales gēme sepe in litoribꝫ maris ⁊ fluuioꝝ glareis repiunt. quedā in corpibꝫ auiū ⁊ reptiliū sepi⁹ procreant. Undecūq̄ aūt gēme venerint incredibili ꝟtute inueniuntur diuinit⁹ insignite qñ nobiles sunt et vere. Nam vt di. Jsi. ca. de gēmis aureis in quibusdā gemmarū generibꝫ veras a falsis discernere magna difficultas est. nam sepe ille que sunt false et sophistice veris videntur esse simillime. ita vt vix pñt vere a sophisticis deꝑhendi. qꝛ quidā vt dicit Jsi. pro smaragdo vitrū arte inficiunt ⁊ fallit oculos subdola quedā viriditatis similitudo. sine fraude enī nulla mortaliū est vita. Jsi. omnes aūt non transflucidas gēmas cecas solem⁹ appellare eo ꝙ densitate sui obscurētur. Jsidorus sed sepe fallūtur sic iudicantes. quia plus virtutis sepe latet in ꝑuulo adamāte ferrugineo ⁊ obscuro q̄ꝫ in sardio lucidissimo vel berillio.

Capitulū quadragesimū nonū De gagate

Gagates est lapis rudis et tamē preciosus qui primo in sicilia et gagante flumine est reptus fluore fluminis ad ripā iactus vnde est noīatus. q̄ꝫuis in britānia sit plurim⁹ ⁊ eximius. vt dicit Jsido. Est aūt duplex scilicet glauc⁹ ⁊ niger. niger aūt est planus leuis ⁊ facile ꝯbustibilis igni appositꝰ fere sicut thus. incēsus aūt odore suo serpentes fugat demoniacos prodit ⁊ demonibus cōtrarius esse putat. virginitatē ꝓdit. qꝛ aqua ei⁹ bibita. si bibens est virgo nō vrinabit. si nō est virgo statim vrinam emittet. etiā cōtra volūtatē vt di. dyas. ⁊ sic ꝟginitas ꝑ lapidē experitur vt dicunt autores. Jtem idē lapis tā niger q̄ꝫ glauc⁹ attritu digitoꝝ calefact⁹ paleas leues sibi appositas attrahere cōsueuit. potus aūt cōfert ydropicis. qꝛ nociuum cōsumit humorē. ⁊ dꝛ cōfortare epar sua forsan siccitate ⁊ etiā occulta qualitate. Jtē puluis ei⁹ appositus dentes roborat debiles ⁊ laxatos ꝯfirmat. Jtē multū dꝛ valere cōtra fantasmata ⁊ nocturnas demonū vexationes. Jtē ꝛei⁹ suffumigatio prouocat menstrua qñ casu aliquo sunt ablata. Jtem; dꝛ sedare dolores ventris qñ stomach⁹ patit casu aliquo subuersionem. Jtē vincit ꝑstigias ⁊ carmīa dura resoluit. vt dꝛ in lapid. Jtē valde accelerat ꝑtū ⁊ adiuuat ꝑientē. vt dꝛ in lapid. Unde si lapis tā grossus ⁊ rudis tā mirabilia opat. nullus ꝓpter exteriorē faciē vilipēdend⁹ est q̄ꝫdiu ꝟtus latēs interi⁹ ignorat. De hoc aūt lapide di. Jsi. in aq̄ accēdit. extinguit ꝟo in oleo qd est miꝝ.

Capitulum quinquagesimū De galactile

Galactiles est lapis colore cinereus. gustu suauis qui si attritus fuerit quoddā lacteū de se emittit. vt di. Jsi. hic lapis in ore clausus turbat mentē. circūdatus collo vbera lacte replet. alligatus femori dat faciles partus. mixtus aqua ⁊ sale si circūspergatur ouili. oues replētur lacte ⁊ scabies fugatur ab eis. vt dicit Dyas.

Capitulum quinquagesimū primū De gelacia

Gelacia gemma est candida hñs speciem grandinis in figura. Et est tante frigiditatis ꝙ nūq̄ꝫ ab igne calefit. Jsi. ⁊ Dyas.

Capitulum quinquagesimū secūdū De geratice

Eraticen lapis est niger sed superat virtute colorē quo pri⁹ ab/luto siquis gestauerit ore dicere mox poterit quid de se cogitat alter. sicut dicitur in lapid̄. dilectū reddit ⁊ amabilem eum sup̄ quem est. sicq̄ probatur v̄tus eius. nam si inunctū fuerit corp⁹ alicuius melle ⁊ muscis expositū relinquūt eum musce si presens fuerit iste lapis. s̄z si lapidem subtraxerit sugent corpus ei⁹ et corrūpent.

Capitulum LIII

De iaspite

Iaspis est gemma viridis smaragdo similis sed crassi coloris simpliciter est. Eius species sūt xvij. vt dicit Isido. nam ias viride pinnasin gēma dicitur q̄uis aūt eius color p̄cipuus sit viridis tn̄ multos h̄z alios ī termixtos. Eius v̄tus est reprimere febres ⁊ ydropysim in his qui gestant ip̄m caste. Iuuat etiā parturientē. fugat fantasmata ⁊ inter p̄icula facit hoīem tutum interiorē refrigerat ardorē fluentē compescit sanguinē ⁊ sudorē. luxuriā cohibet ⁊ impedit cōceptū. menstrua cōstringit ⁊ emorroides si pulueriset datus cum lacte vlcera inueterata sanat. sordes oculorū purgat. ⁊ visum acuit ⁊ ꝯfortat. maleficijs ⁊ incātationib̄ resistit. efficacior est in argēto q̄ in auro. In capite aspidis inuenit lapillus iaspidi similis qui mire credit esse efficacie ⁊ v̄tutis. ⁊ ido quidā iaspidē quasi aspidē dictū esse credunt. tot aūt credit habere v̄tutes quot habet diuersas venulas ⁊ colores. vt dicit Dyas. In montib̄ scithie inuenitur optim⁹ ⁊ a grifonib̄ custodit quēadmodum smaragdus. vt dicit Isi.

Capitulum. LIIII

De iacincto

Iacinctus lapis est ceruleus ⁊ saphirei coloris aliquātulum ⁊ p̄pinquus. ex colore suo nomē habens. vt dicit Isido. Lapis iacinctus q̄dam in ethiopia est inuentus. Optim⁹ est qui nec nimis clarus nec etiam nimium est obscurus vel obtusus. sed ex vtriusq̄ tp̄amento mediocriter est refulgēs Isido. Hic nō rutilat equaliter. In aere sereno eni gratus ⁊ etiam p̄spicuus ī nubilo corā oculis est marcidus ⁊ obtusus. Isido. In os missus sentitur frigidus ad sculpendū est durissimus. nō tamen est inuictus. q̄ ab adamāte scribit ⁊ signat. vt dicit Isido. s̄m Dyas. iacinctus lapis est. nūc colore ceruleus. nunc subrufus. nūc purpure⁹ siue venetus. Et sunt tres species. nam sunt granati citrini ⁊ veneti. sed inter istos granati. i. blauij sunt meliores. Iste lapis mirabilis est qui aeri maxime se ꝯformat. vt in nubilo sit nubilus. ⁊ in sereno sit serenus. Istius lapidis est virtus singularis s̄m autores q̄ cōfert leticiā ⁊ ꝯtrariat melācolice qualitati. Confortatiue est virtutis sicut de eius speciebꝫ dicit. Confortatiue cuncti virtutis habent. Tristiciāq̄ fugant. ⁊ vanas suspiciones. Resistit etiam diuersis pestilentijs que solent in aere sepius generari. vigorem etiam dat mēbris. ⁊ vegetat vel cōfortat neruos et dulcem ac salutiferū dat saporē vt dicit Dyas. maxime si similis ē saphiro q̄ s̄m omnes qui de gemmis tractant tanto in suis effectib̄ est efficacior quāto plus in colore ⁊ substātia saphiro appropinquat et talis iacinctus veneno obuiat ⁊ toxico cōtrariatur. Dyas. Ei etiam quedam assimilatur herba eiusdē nois in colore et in multis est ei par q̄uis nō p̄ omnia in valore sicut dicit Isi.

Capitulum LV

De iride

Iris est lapis exagonus. i. sexangulus. vt dicit Isido. qui primo in arabia iuxta mare rubrū est īuentus. nunc aūt in pluribꝫ locis inuenitur sc̄z in germania ⁊ hybernia ⁊ in multis regionibus aquilonis. Est autem in colore p̄spicuus cristallo similis. vt dicit Isido. et dicitur iris per similitudinem arcus celestis qui p̄cussus sole sub tecto species ⁊ colores arcus celestis in proximos parietes oppositos rep̄sentat vt dicit Isido. easdem creditur habere virtutes quas ⁊ berillus. nisi q̄ tāte nō

inuenitur quātitatis. vt dicit Dyas. In super hic lapis vt fertur coopatur partu rienti vel vt citius pariat vel satē vt dolorem partus facilius sustineat ⁊ nō tātum de periculo ꝑtimescat.

Capitulum. LVI.

De ienia

i Enia est gemma que in oculis hiene bestie inuenitur. que si sub lingua hominis subdita fuerit ipsum dicunt ꝑdicere plurima iam futura. vt dicit Isido. ⁊ lapid.

Capitulum. LVII

De kame

k Amen lapis est in colore nūc albus. nunc subniger. nunc subrubicundus. nunc varijs coloribꝫ distinctus. est autem sic dictus a caumatis. quod est idem quod incendiū. nam in locis sulphureis ⁊ calidis inuenitur. cuius virtus ſm Dyas. est curare ydropisim. diuersis imaginibꝰ et figuris sculpitur et politur.

Capitulū. LVIII.

De kabrate

k Abrates est lapis transfucidus cristallo similis qui creditur dare eloquentiam honorem ⁊ gratiam et defendit a noxijs et venenosis et curat tumorem epatis et splenis. vt dicit Dyas.

Capitulum LIX

De kalcophano

k Alcophanus ē niger lapillus colore depictus qui gestatus in ore dicitur clarificare vocem ⁊ defendere a raucedine fauces. vt dr in lapid.

Capitulum. LX

De ligurio

l Igurius lapis est in colore electro similis dictus vt dicit Isi. a lince bestia. ex cuius vrina inter arenulas generatur. virtus eius est paleas attrahere. valet contra dolorem stomachi. ⁊ stringit fluxuꝫ ventris. valet ictericis ⁊ discoloratis. quia ꝑditum colorem restituit. vt dicit Dyas.

Capitulum. LXI

De lipparia

l Ipparia est gemma de sirticis ꝑtibus veniens. cuius proprietas est ꝙ omne genus feraꝝ ad ipsiꝰ presentiam properat et ipsum intuetur. vnde venatores feras quas canum cursu capere nō possunt. solius lipparee aspectu ad se ducūt sicut dicit in lapidario.

Capitulum. LXII

De margarita

m Argarita omniū gemmarū candidarum est ꝑcipua. vt dicit Isidorus que inde margarite nomine est vocata. quia in conchulis maris hoc genus lapidis inuenitur. nascitur i carne codee sicut in piscium cerebro lapilli aliquādo inueniuntur. gignitur ex celesti rore quem certo tempore anni coclee hauriūt. Ex quibꝫ margaritis quedam vniones nūcupant. habentes aptū nomen. eo ꝙ tantum vnus ⁊ nunq̄ duo vel plures simul repiuntur. Sunt meliores autē margarite candide q̄ que flauescunt. Illas autē quas iuuentus aut matutini roris conceptio candidas has senectus vel vesptinus aer reddit obscuras. hucusq̄ Isido. libro. xvi. Inueniūtur autē quedam ꝑforate naturaliter. et ille sunt alijs meliores. quedam ꝑforantur arte. vt dicit Plat. Sunt autem eligende que sunt albe ⁊ clare speculares ⁊ rotunde. Habent autē virtutem confortatiuā vel a tota specie vt dicunt quidam vel quia specialitate quadā asperguntur membra a supfluis humoribꝫ eo ꝙ constringendo ⁊ coartādo cōfortant. Valēt contra cardiacā ⁊ sincopim cordis ⁊ contra debilitatē que prouenit ex fluxu medicine. valent etiam contra fluxum sanguinis ⁊ fluxū ventris. vt dicit Plat. Dicitur in lapid. ꝙ cum margarite generētur ex rore quanto rorantis plus fuerit aeris haustum. tāto maiorem gignit roratio gemmā. nā vltra seminucē crescere nulla putat. dicit etiā ibidē ꝙ si illo tpe

quo exhaustu rozis incipit gēma gene/
rari si superuenerit chrozuscatio vel toni/
truus ex subita formidine claudit ꝓcha
et sic patitur abortiuū. Ab india aūt et
antiqua britānia nobiliozes margarite
transmittūtur. vt dicitur ibidem.

Capitulū. LXIII

De magnete

m Agnes lapis est indicus ferru/
ginei colozis. In india apud tro
goditas inuenitur. ferrū trahit.
adeo enī vt dicit Jsi. trahit ferrū vt ca/
thenā faciat annuloz. inde eum vulgus
ferrū viuū appellat. Liquidū etiā virtuz
creditur trahere sicut ferruz. Cuiꝰ tanta
vis est. vt dicit Augꝰ. ꝙ siquis eundem
magnetem tenuerit sub vase aureo vel
eneo. ferrūq; vesup posuerit ex motu la/
pidis subtus ferrū vesup mouebit ꝛ seq̄
tur ibidē. Unde factū est in quodā tem/
plo simulacrū de ferro qō vtute magne/
tis in aere pendere videtur. Est enī alia
spēcies magnetis in ethiopia que ferrū
respuit ꝛ a se fugat. Idem etiā magnes
aliqñ vno angulo ferrū trahit ꝛ in alio a
se repellit. Dis aūt magnes tāto est me/
lioz quāto cerulioz. hucusq; Jsi. ꝛ dyas.
vero ꝛ lapidē. hoc genus lapidis recōcili/
at maritos vxoribꝫ. auget grām ꝛ deco/
rem i sermone. Jtē cū mulīa curat ydro
pisim ꝛ splenē allopiciā ꝛ arsurā. puluis
eius aspsus ꝑ quatuoz angulos dom⁹ su/
per carbones existentibꝫ in domo videbi
tur subito dom⁹ ruere ex vtigine cerebri
ꝛ cōmotione. Magnes etiā sicut ꝛ acha/
mas capiti caste mulieris suppositus co
git eā subito amplecti virū suū. si adulte
ra fuerit subito a lecto se mouebit timo/
re fantasie. Hoc lapide maxime vtūtur
magi ẽm plat. lapis magnes calidꝰ est et
siccus in tercio gradu vtutē habet attra
hendi ferrū. mōtes enī sunt ex hmōi la/
pidibꝫ. vnde naues ferro cōpactas attra
hūt ꝛ dissoluūt. vnde ꝑcipue valet vul/
neratis puluis eius cōfectus cū aplicon
appositus vulneri. Ferrū ei attrahit. pul
uis etiā magnetis in quātitate duozum
dragmatū cū succo feniculi valet cōtra
ydropisim ꝛ splenem ꝛ allopiciā. vt di/
cit Auiceñ. attrahit enim fleuma ꝛ me/
lancoliam.

Capitulū. LXIIII

De melonite

m Elonites est lapis dictus eo ꝙ
dulcem ꝛ melleū emittit sucum.
vt dicit Jsi. ꝛ est bicoloz scz viri
dis in vna ꝑte ꝛ melli similis in alia.

Capitulum. LXV

De menophite

m Enophitis est lapis a loco egi/
pti sic dictus geminantis est na
ture. vt dicit Jsido. Dic tritus
ac super loca que vrenda sunt vel secan/
da positus vel cum aceto limitus ita fa/
cit obstupescere corpus ꝙ nō sentiat cru
ciatum.

Capitulum LXVI

De mirite

m Jrites est gemma sic dicta eo ꝙ
mirre in colore similis est qui cō
pressus spirat odorem sicut nar
dus.

Capitulū LXVII

De medo

m Edus est gemma vel lapis ꝑcio
sus in medozum regione reptus
qui quādoq; est viridis colozis
quādoq; nigri. vt dicit Dyas. virtus hu
ius est contra cecitatem oculoruz. sanat
podogrā si cum lacte mulieris masculuz
ꝑturientis tꝑetur. Simili modo valet
contra dolorē renum ꝛ freneticam passio
nem. si vero lapis niger resoluatur super
cutem ꝛ in aqua calida ꝛ alicui dē illa aq̄
ad bibendū interficit vomitu ꝛ stomachi
subuersione. si vero frons inde lauet mi
rabiliter excoriat ꝛ ledit visum ꝛ aufert
omnino. vt dicitur in lapidē.

Capitulū LXVIII

De merochite

m Erochites gēma est viridis sma
ragdo similis. spissioris tñ ꝛ gros
sioris ē virozis q̄z smaragdus vñ
et a colore malue nomen accepit. vt di/

cit Jſi. ⁊ naſcit in arabia. Eſt aũt ſubſtã
tie valde mollis et tñ valde vtilis. quia
ſicut dr. Dyaſ. ẋtute ſua cuſtodit infan
tũ cunas ⁊ a nociuis caſib⁹.

Capitulum LXIX

De marmore

Marmor greco ſermone a viridi/
m tate vocat. vt dicit Jſi. Sũt au
tem marmora. vt dicit idẽ lapi/
des eximij qui maculis ⁊ coloribꝫ ꝓmen/
dant nam marmor genera infinita ſũt.
nõ tamẽ oĩa a rupib⁹ incidunt ſed mul/
ta ſub terra ſparſa ſunt. vt marmor lace
demonũ viridẽ ꝓcioſum. ſimiliter ⁊ mar
mor ophites. qꝫ maculis ſerpentũ ſimi
le eſt vñ ⁊ vocabulũ ſumpſit. cui⁹ duo ſũt
genera molle ac candidũ nigꝫ ⁊ durum
Marmor purpurites ex egipto ẽ rubeũ
cãdidis interueniẽtib⁹ pũctis. ⁊ vocatur
purpurites eo qꝫ rubeat vt purpura. ſũt
⁊ alia multa genera vt alabaſtꝫ ⁊ parũ
de quo infra dicet. Eſt ⁊ aliud gen⁹ ſcz co
rallitic⁹ in aſia reptũ nõ ꝑ̃ns vltra duos
cubitos in mẽſura. ⁊ ẽ candidũ fere ſicut
ebur. tñ ꝑ̃ns q̃ſdã maculas q̃dã ꝓportõe
e diuerſo nigras. Eſt ⁊ thebaicũ tinctum
aureis guttis inuenit i pte egiptioꝝ. na
turaliꝫ aptũ vt ſup illud collyria ꝓterãt.
Sũt ⁊ alia genera q̃ i officinis tupibuſ
qꝫ gignũt vt marmor ꝯpoſiteũ gutte aro
matice ſimillimũ. ex quo colũne ingẽtes
fiũt limia atqꝫ turres. Eſt ⁊ caryſteũ vi/
ride et optimũ. nomẽ ꝑ̃ns ab aſpectu eo
qꝫ gratũ ſit his q̃ gẽmas ſculpũt. hui⁹ enĩ
viriditas reficit oculos. Eſt ⁊ numidicũ
qõ numidia mittit qõ fricatũ ſucũ ſilem
croco reddit vñ ⁊ nomẽ accepit. Sunt ⁊
alie multa marmorũ diuerſitates de q̃bꝫ
exẽplificat Jſi. li. xvi. ſed hec ad ꝑ̃ns ſuffi
ciãt. Marmor utraqꝫ aliꝭ lapidib⁹ ẽ ſolus
di⁹ fortis⁹ ⁊ pulcher⁹ ⁊ vtilis⁹. in cui⁹ venis di
uerſaꝫ gẽmaꝝ materia inuenit. ꝓpẽ ſoli/
ditatẽ ſui difficillime ſculpit et polit. ꝓpẽ
ſui frigiditatẽ ⁊ ſoliditatẽ ad ſpẽs ⁊ vn/
guẽta aromatica cuſtodiẽda vtiliſſimus
inuenit. Sup oĩa aũt admirari poſſum⁹
qꝫ marmorei lapides nec calibe nec fer/
ro nec etiã ſerra vel malleo ꝓ potentiam
aliquã edomant. ſed ꝓ lamĩnã plũbeam
aſſeribꝫ molliſſimis interſertã. plũbꝫ et
et nõ ferro lapides marmorei diuidunt
et ſerrant tanqꝫ aſſeres ⁊ equant.

Capitulum. LXX.

De nitro

Jtrum ſm Dyaſ. eſt lapis ſubal
n bidus ſciſſilis ⁊ ſpiciuus cui⁹ vi/
tus eſt diſſolutiua attractiua ab
ſterſiua ⁊ humoris ſuperflui cõſumptiua.
De nitro aũt dicit Jſi. li. xvi. ca. ij. nitꝫ
a regione nitria egipti eſt dictũ. ex quo
medicine fiũt. ⁊ ſordes corporꝫ aceſtum
abluũtur. hui⁹ natura nõ multũ a ſale di
ſtat. habet enĩ naturã ſalis ⁊ ſimiliter ori
tur caneſcẽtib⁹ ſiccitate litoribꝫ. cui⁹ ſpu
ma afronitũ nũcupat. Et colligit diſtil/
lans in partib⁹ aſie in ſpelũcis veinde ſo
lis caloꝛe ꝛeſiccat. ⁊ optimũ fit qõ ſic ſic/
catũ eſt mĩme põderoſum vt dr. Jſi. ſm
Plat. aũt nitrũ eſt vena terre. ⁊ ẽ calidũ
⁊ ſiccũ lene rubeũ vel albũ vel citrinũ gu/
ſtui ẽ amaꝝ acidũ ⁊ ſubſalſum. pinguedi
nẽ extenuat ſi oꝛe ſit acceptũ hũoꝛes vi/
ſcoſos minuit ⁊ ꝓſumit puluis eius mel/
le ꝓfect⁹ facie clarificat ⁊ ꝛecoꝛat. mũdifi
cat ſaniẽ ſtomachi ⁊ inteſtinoꝝ ex apo/
ſtemate ꝓcedentẽ ꝓdiculos ⁊ ſaniẽ capi
tis ꝛetergit ẋmes aurigũ interficit ⁊ eoꝝ
ſaniẽ mũdiſſime extergit cum aceto ſpu
ma eius ex coꝛroſionib⁹ ⁊ inflationib⁹ ſub/
uenit ydropicis opilatis cũ melle mirra
caliginẽ ꝛetergit oculoꝝ venenũ mozifi
cat ⁊ excludit. paliſim lingue potenter ꝙ
habet ſm Plat. ⁊ Dyaſ. eſt aũt nitrũ ca
lidũ ⁊ ſiccũ i fine tercij gradus. laxatiuũ
colatiuũ. vt dicit Conſtan.

Capitulum LXXI

De noſet

Oſet. i. oꝛa põdine lapis eſt pre
n cioſus ſubalbidus aut vari⁹ qui
vt dicitur in bufonis capite eſt
a quo extrahit ⁊ in forti vino ⁊ aqua mũ
dificatur. vt dr. Dyaſ. ⁊ in eo aliqñ appa
ret forma bufonis cũ alijs ꝑ̃dib⁹ ⁊ diſ
fuſis. hic lapis valet contra moꝛſus ve/
ptilũ ⁊ venenũ. Nam ꝑ̃ te veneno vari
us lapis tangẽtis digitum adurit ⁊ ſunt
ſimul ambo includendi. vt dicit Dyaſ.

Capitulū. LXXII.

De onichino

Onichinus lapis ē indicus ⁊ arabicus ꝑmixtum in se habet colorem ad similitudinē humani vnguis vt dicit Isi. greci eni vnguē onicē dicunt. Indicus aūt onix ignis colorez habet. albis cingentibꝫ venis siue zonis. Onix vero arabicus nigri coloris cū cādidis zonis. Genera eius sunt quinq̄ scilicet sardonix que ex duorū societate nomen sortit̄ scilicet ex candore onicis ⁊ rubore sardij vt patet infra de sardonice hec gēma scilicet onix plures dicit̄ habere effectus noxios. nā vt di. Dyas. collo suspensus vel digito portat⁹ excitat tristiciam ⁊ timores. multiplicat lites. cōmouet aīos ad rixas. in pueris excitat saliuam supfluā ⁊ nocuā. nō potest nocere in pñtia sardij. specularē habet naturā ⁊ politā. ⁊ ideo ad modū speculi repñtat imagines ⁊ figuras sed obscure dyas.

Capitulū LXXIII

De optallio

Optallius siue opallus ſm Isid. est lapis diuersarū gēmarū coloribꝫ distinctus Est eni i eo carbūculi genus ignis. ametisti fulgēs purpura. smaragdi nitens viriditas. ⁊ singuli colores sub quadā varietate sunt lucētes. nomen habet a patria. Hunc lapidē india sola parit. vt dicit Isido. tot enim creditur habere virtutes quot habet colores. De optallio dicitur in lapid. ꝙ optallius lapis oculos se portantis seruat illesos ⁊ acutos. sed aliorum oculos circūstantiū. obducta nube recondit. vnde quadam acrisia percutit vt nō videāt vel aduertant que fiunt coram eis Et iō asseritur furtis tutissimus esse patron⁹ vt dicitur in lapid.

Capitu. LXXIIII.

De orite

Orites gemma est nigra ⁊ rotunda. Alia est viridis maculas habens. Tercia est cui⁹ altera pars est aspera. altera vero plana. ⁊ eius substātia est quasi ferri lamīa. Hic lapis gestatus custodit a morsibꝫ reptiliū et ferarū et animaliū aliorū. Appensus etiam mulieri prohibet impgnari eā. et si pgnans est facit citius abortiri.

Capitulū LXXV.

De petra

Petra grecum nomen est. ⁊ sonat idem qd̄ solida siue firma. vt dicit Isi. Ex partibꝫ eni terre solidis ⁊ cōpactis substantia petre siue lapidis generat̄. Vel petra a penetrando est dicta. penetrat eni pedem qñ forti⁹ ꝑmit̄ ⁊ calcat̄. Ab aquaꝝ etiā stillicidijs ⁊ guttis penetrat̄. Idem aūt est petra ⁊ lapis. sed lapis quasi ledēs pedē dr. qꝛ sue duricie ⁊ acumīe pedē ledit. vt di. Isi. Lapis tñ vsualit̄ plan⁹ mollis ⁊ sparsus. Saxa vero adherēt ⁊ a mōtibꝫ excidunt̄. Silex vero dr dur⁹ lapis ab eo dict⁹ ꝙ ꝑcussus exiliat ignis. vt di. Isi. q̄uis eni petra ex se sit frigidissima. ferro tñ percussa ex se mittit ignē. nā ex forti ⁊ violenta aeris collisione inter superficiē ferri ⁊ lapidis aer illisus subito ignit̄ ⁊ scintillādo de silice egredit̄. ſm arest. in. iiij. metis. ex sola terra lapis nō fit. vincēs eī in ea siccitas nō ꝑmittit eā coagulari. Fiūt aūt lapides vel ꝑ ꝯgelatōez vel ꝑ ꝯglutinatōz Ex ꝯmixtōe eī aque ⁊ terre fit lutū qd̄ inter lapidē ⁊ terrā est mediū. qd̄ paulatim ꝑ ꝑtiū coadunationē ⁊ ꝯstrictionē fit lapis. vñ tali trāsmutatōi apti⁹ ē lutū vnctuosuz. qꝛ qd̄ nō est tale nō est ꝯmutatiuū sed poti⁹ ꝯminutiuū ex dñio siccitat̄. Terra g̊ ꝑ fortē ꝯglutinatōez ⁊ ꝯmixtionē hūoris ꝯuertit̄ i naturā lapidis q̄ ex diuersitate terre diuersoꝝ coloꝝ recipit q̄litatē. Aliqñ etiā ꝓmūt̄ lapides ex aq̄ ꝯgelatōe. Inueniūt̄ eī quedā loca sup q̄ aq̄ infusa ꝯuertit̄ i lapides diuersoꝝ colorū. ⁊ hoc fit ex q̄dā vi minerali in locis illis exñte ꝯgelante aq̄s q̄ sunt principia lapidū. vt di. Arest. Fiūt aūt lapides vl̄ ex luto vnctuoso v̄tute solis occulte illd̄ coagulātis. ⁊ ꝑ partiū coherentiā in substantiā lapidis ꝯstringētis. vel fiūt lapides ex aq̄ cōgelata q̄dā v̄tute minerali lapidis forme inductiua ſm ipaz matiā

lapidū efficiunt quidā rare substātie et
debilis cōpositionis ⁊ quidā fortioris. et
quidā generātur tardius quidā citi⁹ qui
dam fortius ꝑm fortiorē qualitatū acti
uarū potentiā ⁊ debiliorē resistentiā pas
siuarū ꝑm enī cōmixtionē istarū qualita
tum in substantia lapidis diuersificātur
lapides in natura ⁊ in ꝟtute. ꝟtus enim
celestis influēs ad loca mineralia in eis
suas imprimit actiones ⁊ ꝑm ꝙ inuenit
materiā aptiorē ⁊ sue actioni obediētio
rem in eis impssionē relinquit nobilio
rem. Et ideo quidā lapides pciosi natu
ram ⁊ vim planetaꝝ in suis effectibꝫ imi
tant vt patet in topazio q̄ motū lune sen
tire phibet. vt di. ambro. Basi. Isi. dyas.
et alij vt post patebit. Note ergo ꝓprie
tates lapidis siue petre sunt iste qꝛ lapis
vniuersalit est frigidus ⁊ siccus cōpact⁹
durus grauis ⁊ pōderosus. suo pondere
centrū petens. terrā cōprimēs ⁊ eius p
tes ne dilatent ad inuicē vniēs ⁊ cōiun
gens. vnde dicit Ambro. ꝙ lapides sūt
ossa terre qd̄ enī faciūt ossa in corpe. hoc
faciūt lapides in diuersis ptibꝫ ipsi⁹ ter
re. ipam enī ꝯsolidant ⁊ ne ptes eius ni
mia siccitate ab inuicē defluāt ipsam cō
primūt ⁊ adunāt. lapides p aquarū sup
fusionē a sua duricia non remolliunt ex
stillicidijs tñ guttatim descēdentibꝫ ex
cauant. vt dicit Grego. Lapides etiā si
candētes fuerint in vino extincti. vinū
corrumpūt et in acetū cōuertūt. vt dicit
Isi. In lapidibꝫ etiā generaliter requiri
tur materie puritas ꝟtus ⁊ pciositas co
loris ⁊ figure diuersitas. ⁊ multiplex vti
litas. Nam vtiles sunt in edificijs con
struendis in plateis sternēdis. ꝓ ponti
bus faciēdis. pro hostibꝫ expugnādis. ꝓ
lupis ⁊ canibꝫ effugādis. pro metallis ex
eoꝝ substātia extrahēdis. ꝓ metallis ex
ornādis. pro infirmitatibꝫ varijs psanā
dis. pro turribꝫ regum ampliandis. pro
castris ⁊ ciuitatibꝫ muniēdis. ꝓ feris et
bestiolis defendēdis. Lapides itaqꝫ pri
mo de minera extrahūt. extracti q̄drant
⁊ poliūt. politi ī edificio ordiate collocāt.
ordinate maiores sub mīoribꝫ ꝯponūtur
mediāte cemēto ad inuicē coaptant ob
ducunt cemēto ⁊ extrinsec⁹ cōplanant

Capilum. LXXVI

De pario

Parius lapis est genus marmo
p ris eximij ⁊ pciosi. vt dicit Isid.
Hic apud paron insulā inuenit.
vnde ⁊ parius nūcupat. magnitudo eius
lances ⁊ crateras nō excedit. ⁊ est aptus
ac vtilis pro ꝯseruādis speciebꝫ ⁊ vnguē
tis. Isi. glosa autē sup hest. i. dicit ꝙ pa
rium est genus marmoris candidissimi.
et ideo signat castitatem ⁊c.

Capitu. LXXVII

De prassio

Prassius est lapis ad modū porri
p viridis. visum cōfortat debilem
aliquādo inuenit cū guttis san
guineis. qñqꝫ guttis cādidis distinctus
de quo dicit in lapida Utile nil affert ni
si ꝙ viret ⁊ decet aurum.

Capitu. LXXVIII

De pirite

Pirites vt dicit Isi. est lapis vul
p uus aeris simulans qualitatem
cui plurimus ignis inest defacili
enī scintillas emittit qui tenētis manū
si vehementius pmatur adurit. propter
quod ab igne nomen accepit. de quo dici
tur in lapid. Tangi vult leuiter blan
daqꝫ manu teneri. Nam pressus nimiū
digitos tangentis adurit.

Capitulū LXXIX

De pionite

Pionites ē lapis qui dicit esse fe
p minei sexus. nam certo tpe cōci
pit ⁊ parit cōsimilē lapidē ⁊ con
fert pregnātibꝫ. vt dicit Dyas.

Capitulū. LXXX.

De pantero

Panteron lapis est multorū colo
p rum sparsoꝝ ⁊ pariter distinctoꝝ
nam niger ⁊ rubeus viridis pal
lensqꝫ videtur. purpure⁹ roseusqꝫ simul
prasiniqꝫ coloris. Hic facit hominē au
dacem ⁊ inuictū illo die. quādo videtur
mane oriente sole. vt dicitur in lapi.

Capitulū LXXXI

De plumbo

Plumbū vt dicit Isi. de metallis libro. xvi. est dictū. eo q̄ ex pilis de plumbo factis maris altitudo primit⁹ est temptata. Hui⁹ vt dicit duo sunt genera candidū. s. atq̄ nigrū. candidum aūt melius est. ⁊ primo in insulis athlantici maris antiq̄tus est inuentum. in multis locis hodie. inuenit̄ enī ī gallia ⁊ lusitania quedā terra nigra arenosa ⁊ etiā calculosa. que quidē abluit̄ ⁊ ex materia que subsidet p decoctionez in fornacibꝰ plūbi substātie eliquat̄. In aurifodinis etiā cū materia auri quidā lapilli nigri repiunt̄. ⁊ dū aurū colligitur cum auro manēt. sed postea ijdem calculi ab auro sepati p se conflant̄ ⁊ in plumbum albū totaliter resoluūtur. ⁊ inde tāta est grauitas auri ⁊ plumbi. vt di. Isi. Nigrū vero plumbuz duplex est. aut enī ex sua vena prodit aut cū argento nascitur. mixtisq̄ venis cōflatur. ⁊ in illa conflatione primo ꝓcedit stannū. deinde argentū. tercio qd̄ remanet p conflationē efficitur plumbū nigrū. vt dicit Isido. In india vero neq̄ es neq̄ plumbū inuenitur. sed gemmis ⁊ margaritis hec india recōpensat. Isi. Plumbū aūt nigruz in opibꝰ laboriosis vt in laminis ⁊ in fistulis vtilius fore tam hyspani q̄ britānici sunt expti. hucusq̄ Isi. Scd̄m Aresto. enī li. meth. iiij. ex sulphure grosso minus depurato ac feculento ⁊ argento uiuo cōponit̄ plūbi substātia. in locis mineralibꝰ generat̄. vnde ex īmūdicia sulphuris nō puri quādam cōtrahit humiditatē. ex cui⁹ cōtactu manus tangentis coinq̄natur. hec īmundicia ad horā p abstersionē aliquantulū a plūbo remoueri potest. sed ex eo auferri nequaq̄. pñt aūt homines īmundiciā plūbi abstergere. verūtamē semp erit plumbū. et si videatur argentuz sed obtinebūt in eo qualitates aliene vt errent in eo homines. sunt qui accipiunt sal armoniacū ⁊c. vt dicit aresto. ⁊ hui⁹ immūdicie assignat causaz dicens. Materia plumbi nigri siue argentū uiuū est malū ponderosum luteū. sulphur etiā eius malū mali vaporis ⁊ fetidi. vnde nō bene gelat̄. in li. v. alchimie hermes d̄r. Si suspēderis plūbū sup acetum ꝯdēnat ip̄m nam acetū penetrabit ei⁹ substantiā ⁊ in puluerē ꝯuertit. ac in colorē albū ceruse ip̄m trāsmutat. sed si sup ip̄m acetū fuderis albescit ⁊ destruit vim aceti. plūbū adustū colorē vermiliū obscurū generat sz si fortior fuerit ignis cōuertit̄ in citrinū ⁊ post calcinādo ⁊ desiccando ip̄m cū aceto in albū colorē ceruse transmutat̄. Igne vero fortiori adhibito totū hoc cōuertit̄ in materiā primā plūbi ⁊ fit terra. vt dicit̄ ibidē. Itē idē. plūbū quibꝰ miscet̄ ptes omogenias cōgregat. ⁊ etherogenias sepat ⁊ mūdificat. ⁊ ideo ponit̄ cū argento in fornace vt argentū facili⁹ mūdificet̄. qz ptes argenteas a ꝯsumptōe p̄seruat ⁊ ip̄o plūbo cōsumpto ac cōbusto argentū purgat. Idē di. Hiero. in glo. sup. vi. ca. Iere. ibi consumptū est plūbū ⁊c. Itez dicit hermes q̄ plumbū in sua ebulitione oīm solidorum corpoꝝ duriciā soluit etiā adamantis. Itē dicit Aresto. in li. meth. plūbuz inquit liquatū procul dubio est argentū uiuū. sed nō liquat̄ nisi calefiat ⁊ tūc apparent oīa rubea liquefacta. Mirū autē est q̄ plumbū cum liuidi vel subnigri sit coloris tñ p exustionē siue aceti resudationē pulcrū colorem generare cōsueuit vt miniū stibium ⁊ hmōi. Est aūt plumbū ad vsum medicine. est enī frigidū et humidū in secūdo gradu. vt dicit Constan. cōtra vsturā ignis ⁊ apostemata calida valet miro mō. fluxū sanguinis vulnerū bene ꝯstringit. reuma oculorū abstergit ⁊ cōpescit. Ictus scorpionū mitigat ⁊ draconū. venerē ꝓhibet si plūbi lamina duobꝰ lūbis apponatur. alias habet rōnes medicinales d̄ quibꝰ quere infra de coloribꝰ. c. de stibio. qd̄ alio noīe cerusa. i. flos plumbi noīatur.

Capitu. LXXXII

De puluere

Puluis dicit̄ eo q̄ a vento pulset̄. vt dicit Isid̄. Leuitate enī sua a vento tollit̄ ⁊ dissipat̄ venti ꝯtrarij puluerē subintrātes ip̄m circūagitāt

et turbinē generāt. vt dicit Be. Puluis cōcussus naturā rei a qua resoluit osten dit nunc ꝑ odorē nunc ꝑ colorē nūc etiā per saporē. ⁊ ideo puluerisant spēs aroma tice vt eoꝝ intrinseca vtus se ostēdat vt per partiū cōmixtionē ⁊ vnionē amplio/ rem vtutē recipiāt. vt odoris sui fragrā tiam diffusius circūspergāt. ⁊ gustū sua/ uius afficiāt ⁊ vt vulnera putrida desic/ cent efficaci⁹ ⁊ abstergāt. vt carnem mor tuū corrodāt ⁊ auferāt ⁊ vlterius cresce re nō ꝑmittant sicut puluis plūbi exusti purgat vulnera ⁊ desiccat supflua. carnē viuā generat ⁊ cōseruat. vt dicit cōstā. Et ideo ex pulueribꝫ cōficiunt empla/ stra ⁊ cōponunt thimiamata ⁊ varia effi ciunt antidota ⁊ vnguēta. In puluerem resoluūt thus ⁊ mirra ⁊ ex pulueris cre/ matione deo offerūtur holocausta Ex pul ueribꝫ etiā fiunt salutifera electuaria q̄ bus infirma corpa sanitati restituūtur. Ex pulueribꝫ insup fiunt inunctōnes ⁊ malagmata quibꝫ mortuoꝝ corpa liniū/ tur et custodiunt integra ne in cinerem aut puluerē rediganf. pulueris ⁊ humo ris admixtione lutū gignit. ⁊ ex supue/ nienti desiccatione in glebā cōpingitur. vt dicit Isi. ex puluere pes polluit. ocul⁹ leditur. ⁊ multiplex reptile ex puluere ꝓ ducitur ⁊ de puluere pascitur ac nutrit. Serpenti enī puluis est panis eius vt di cit Isa. lxij. Ex puluere omne corp⁹ aīa/ tum nascitur ⁊ in puluerē a quo incipit reuertitur ⁊ finitur prout homini dictuꝫ est. Puluis es ⁊ in puluerē reuerteris ⁊c Ex puluere aer inficitur ⁊ ne claritatem solis oculus videat aliquotiens impedi tur. nā ex puluere aeri humido admixto sepe nebula gignitur. ex cui⁹ interpositio ne latet sol ⁊ limpide nō videtur. Et re/ solutione etiam pulueris in athomos so lis radius per fenestrā intromissus nul/ latenus intuetur.

Capitu. LXXXIII

De quirin

q Uirin vt di. dyas. est lapis qui ī vpuparū nidulis inuenitur. Hic secretorum proditor est in som/ no capiti enī dormientis suppositus fa/ cit hominē loqui omnia que somniat dor miendo. et auget mirabiliter fantasias. vnde ⁊ magi diligunt lapidem illum. qꝛ per eum maleficia opantur.

Capi. LXXXIIII.

De quandros

q Uandros est lapis colore quidē vilis sed eximie vtutis. vt dicit dyas. Et inuenitur in capite vul turis. valet contra quaslibet causas noci uas. ⁊ vbera lacte replet.

Capitulū LXXXV

De rabri

r Abri qui ⁊ alio nomine ⁊ cōmu ni dicitur bolus armenic⁹ est la/ pis siue vena terre et est nature frigide ⁊ sicce subrufum colorem habēs et inuenitur in armenia. naturam habet constringendi ventrem ⁊ sanguinem vn decūqꝫ fluat.

Capitu. LXXXVI

De rostein siue reiben

r Ostein siue reiben ſm Auiceñ. est lapillus qui inuenitur in ca/ pite cancri. ⁊ est aliquādo albus aliquādo vergens in flaueum colorem. Est autē quoad substantiū mollis pa/ rum durior q̄ꝫ pupilla oculi piscis quo ad formā vero est exterius rotundus et planus interius vero parum concauus. quo ad virtutem autē est naturaliter fri gidus ⁊ humidus. Et valet contra mor/ sus scorpionū ⁊ mustele si cōtritus mo/ re emplastri supponatur. Dicitur etiam q̄ valet cōtra morsus canis rabiosi si pul uis eius in potu assumatur. Si cōbura/ tur puluis eius mundificat dentes et de/ siccat vulnera et confert scabiei ⁊ prohi/ bet lacrimas.

Capi. LXXXVII.

De saphiro

s Aphirus est gemma cerulea ce/ lo sereno in colore similima opti ma ē inter gēmas ⁊ sūme ꝑciosa ⁊ regū digitis magis apta. In multis lo cis iuenit. sꝫ oriētal siue indica melior iu

dicatur ⁊ maxime quãdo habet q̃si quos/
dam pulueres aureos intermixtos. et ẽ
hic saphir⁹ densus nõ ꝑlucidus. vt dicit
Isi. Hic lapis maxime ꝯmendat̃ in la/
pid̃. ita vt ꝑ sui excellẽtia gẽmarũ gẽma
vocat̃. nã corp⁹ vegetat ⁊ integra mẽbra
ꝑseruat. stellã habet relucentẽ ꝑ cui⁹ re/
fulgentiã ei⁹ virtus indicat̃. Alia ẽ spẽs
saphiri que sirtites d̃r que iuxta sirtes ĩ
ter arenas maris libici inuenit̃. vt dicit
Dyas. Inuenit̃ aũt aliqñ in venis mine
rarũ vbi lasuriũ etiã inuenit̃ ⁊ in eisdez
venis saphiri in medio velut in ventre q̃/
dam species carbunculi inuenit̃. ⁊ ideo a
multis saphir⁹ mater carbunculi credit̃
eo q̃ in eius venis gigni a pluribꝫ ꝑhibe
tur. ⁊ ex natura saphiri carbũculus qua/
si quadã fauilla cerulea vt multi asserũt
credit̃ aliquãtulũ obumbrari. vt Dyas.
dicit. Saphirus itaq̃ ſm dyas. habet v̄
tutẽ discordiũ recõciliatiuã. multũ enĩ
valet vt dicitur ad pacẽ reformandam.
Item habet virtutẽ caloris innaturalis
reꝑssiuã. vñ de saphiro d̃r in lapid̃. Cor/
poris ardorẽ refrigerat interiorẽ. Nã in
febribꝫ multũ caumaticis ⁊ incẽsiuis re/
frigeriũ prebet saphirus si iuxta venas
cordis pulsabiles suspendat̃. Unde dicit
dyas. q̃ valet cõtra ꝑiodicas febres tem
pore accessionis. Item virtutẽ habet cõ
fortatiuã. cordis letificatiuã. ⁊ ideo dici
tur valere cõtra cardiacã ⁊ quãlibet pas/
sionẽ melancolicã. vnde ⁊ cardiacũ ⁊ dya
foreticũ fluorẽ reprimit ⁊ sudorem sicut
scribit̃ in lapid̃. Sudorez stringit nimio
torrente fluentẽ ⁊c. Item di. dyas. Itez
habet virtutẽ fluxus sanguinis restricti/
uã. Unde ⁊ saphir⁹ orientalis si tꝑibꝫ ap
ponat̃ solet restringere sanguinẽ de nari/
bus ꝓfluentẽ. Item v̄tutẽ habet singula
rẽ tumoris ⁊ inflature sedatiuã. Certũ
enĩ est q̃ apostematũ reprimit inflaturã
si in principio collectõnis nociue citius
apponat̃. Item valet cõtra antracem. nã
virtutem habet malicie ⁊ venenositatis
antracis expulsiuã. eius enĩ furiositatez
reprimit ⁊ expellit ne eius malicia spũs
inficiat ipsius fumũ ad cor ascẽdere nõ
ꝑmittit. vt dicit Dyas. Itez vim habet
veneno ꝯtrariã ⁊ ipsi⁹ penit⁹ extinctiuaz;
vnde et si araneã intra pixidẽ posueris ⁊
vnũ saphirũ indicũ siue aliũ supra pixi/
dis orificiũ aliquãtuluz diu retinueris
aranea eius virtute victa quasi subito
morit̃. vt dicit Dyas. ⁊ hoc idem vidi se
pius et in diuersis ac pluribꝫ experiri.
Item habet vim visus ꝯseruatiuã ⁊ sor
dium oculoꝝ sine grauamine purgatiuã
vnde scriptũ est. Tollit ex oculis sordes
de fronte dolorẽ. in lapid̃. Itẽ habet vim
vlcerũ curatiuã. nã vt dicit Dyas. pul/
uerisatus ⁊ lacti admixtus vlcera sanat
et hoc etiã in vulneribꝫ est exꝑtũ. Item
tante autoritatis fuit lapis iste apud ve
teres q̃ etiã apud deũ nõ modicũ puta/
uerũt valere vnde ⁊ appollini fuit singu/
lariter cõsecratus. q̃r cũ gentiles pro re
sponsis appollinẽ sacrificioꝝ tꝑe ꝯsulue/
rũt certificari citi⁹ putauerũt si saphirus
tũc in pñtia haberent. vt dicit Dyas. et
hoc tangit̃ in lipidario vbi d̃r. Et plus q̃
reliquas amat hãc ydromãcia gemmas
Ut diuina queant ꝑ eam respõsa mere
ri ⁊c. Item hunc lapidẽ magi singulariter
diligunt. q̃r ſm eoꝝ opinionẽ ꝑ ipsi⁹ vir/
tutem quedã mirabilia oꝑari pñt. ⁊ hoc
tangit̃ similiter in lapid̃. vbi d̃r. Hic la/
pis vt ꝑhibent educere carcere vinctos
Obstrusasq̃ fores ⁊ vincula tacta resol
uit. hec ⁊ multa alia de singulari virtute
saphiri ab autoribꝫ sunt cõscripta. et in
hoc generaliter omnes ꝯsentiũt q̃ saphi
rus est gẽma amatrix castitatis. et ideo
ne ei⁹ effectus ꝑ ĩmundiciã portãtis ali/
quo modo impediat̃ oꝑtet vt ille qui eaz
portat caste viuat. iuxta illud. Sed q̃ ge/
stat eũ castissim⁹ esse iubet̃. Item d̃r in la
pid̃. q̃ tollit inuidiã ⁊ expellit timorẽ et
facit audacẽ ⁊ victorẽ. firmat ĩ bonis ani
mũ. ⁊ mitẽ facit ⁊ humilẽ ⁊ benignũ que
oĩa puto esse dicta dispositiue poti⁹ q̃ ef/
fectiue. sed hec nũc sufficiant.

Capi. LXXXVIII

De smaragdo

Smaragdus ſm Isi. gẽmaꝝ oĩm
s virentiũ obtinet principatũ cui
veteres post margaritas ⁊ vnio/
nes tribuũt terciã dignitatẽ Smaragd⁹
a nimia viriditate ẽ dict⁹. vt di. ibidẽ nã

omne viride amarū dicitur. nullis autē gemmis siue herbis maior ineſt viriditas q̄ ſmaragdo. Nam herbas virentes et frondes ſupat inficiens circa ſe viriditate nimia aerem repcuſſum. Iſi. nec eius viror in ſole aliquo modo obumbratur. ſculpentiū oculis nulla gratioſior refectio eſt. Cui⁹ corpus ſi extēſum fuerit et extersum siue politū ad modum ſpeculi imagines reddit. Quippe ceſar nero gladiatoꝝ pugnas in ſmaragdo aſpicere cōſueuit. vt dicit Iſi. Genera ei⁹ ſunt. xij. ſed nobiliores ſunt ſcitici qui ſcz in gente ſcitica inueniūtur. ſcōm locū tenent bactriani. Colligūtur in ꝓmiſſuris ſaxorum flāte aquilone. tūc eni tellure diſcooperta inimicāt. q̄ arene mouētur maxime in his ventis. terciū egiptij habent. reliqua in metallis erarijs inueniūt ſed vicioſi. nam aut eni aut plūbo aut ſali ſimiles notas habent. Smaragdi vero q̄ vino vel oleo ſunt p̄uncti. proficiūt in viroꝛe cuius viriditatis gra naturalit imbuātur. Eſt etiā quedā ſpecies ſmaragdina que degenerat cuius ſit viridis. eo q̄ ſit turbida et eris venis et cē calceſima. tagdus nūcupata. hucuſq; Iſiō. li. xvi. ca. de viridibꝫ gēmis. Hic lapis a grifibꝫ excipitur et eripitur. Et ne poſſint ſmaragdi in copia inueniri grifoꝝ imanitate hoim acceſſus impedit. vt dicit Iſi. li. xiij. ca. iij. Habet utaq; viroꝛē ſui multiplicatiuū. ex ſe eni generat raciū quo viroꝛe tingit aere circūfuſum. Habet et coꝛ pus ſpeculare et ſpicuū obiectaq; figuratum et imaginū oſtenſiuū. Habet tercio ex nature dono vtutis beneficiū diuerſatum infirmitatū curatiuū. Hā ſm dyaſ. et lapiō. hic auget opes et in cauſis dat p̄ſuaſoria verba. collo vero ſuſpenſus curat enu triteū et moꝛbum caducū. viſum conſeruat debilem et confoꝛtat. laſciuos motus compeſcit. reddit memoriā. valet etiam contra illuſiones et fantaſmata demonū tempeſtates ſedat. ſanguinē ſiſtit et dicitur his valere qui ſolent diuinare de futuris. vt patet in lapiō.

Capitu. LXXXIX

De ſardio

Ardius eſt gemma rubei coloris ad modum terre rubre ſic dicta eo q̄ in ſardis primitus eſt repta vt dicit Iſi. et glo. ſup apō. Hec gēma cuius ſit pciosa et pulcra a multis tamen reputat nouiſſima inter gēmas. quia vt dicunt pter fulgoꝛē nil ferat vtilitatis. excepto q̄ onix hoc pōte nequit nocere. nam onichin⁹ qui quaſdā oꝛ nocuas habere ꝓprietates nō poteſt eas in pſentia ſardij pducere ad effectū. dicit tn dyaſ. q̄ pter illā vtutē habet ſardi⁹ longe plures. Sunt eni ſpēs ei⁹ quinq; inter q̄s ille eſt vtilior qui trāſmittit a ſardis. et valet q̄ accendit gaudiū et repellit timoꝛes audaces reddit et acuit mentē et ipō pſente nō nocet onix. Dicit etiā q̄ ſardi⁹ talit̄ ſanguinei coloris geſtantes ſe ab incātationibꝫ et maleficijs tueatur.

Capitulum. XC

De ſardonice

Ardonix ex duoꝝ lapidū ſocietate. ſardio ſcilicet et onice nomen ſumpſit. vt dicit Iſi. Conſtat autem ex tribꝫ coloribꝫ. nam niger est in imo. candidus in medio. rubeus quaſi minium in ſupremo hec ſola in ſignādo de cere ſubſtantia nil euellit. Inueniꝫ autem apud arabes et apud indos. Genera eius quinq; ſūt qui colores habet plus diſtinctos et eſt denſioꝛ. hic ē laudabilioꝛ. luxuriam repellere dicit et humilem efficit ac pudicum.

Capitulum. XCI

De ſole

Olis gēma candida eſt et tranſlucēs. et eſt ſic dicta eo q̄ ad ſimilitudinē ſolis in oꝛbe fulgētis radios gerat. vt di. Iſi. ca. de candidis gēmis.

Capitulum. XCII

De ſilenite

Silenites eſt lapis ꝓficus vt herba virēs. cui⁹ coloꝛ in lapidi ſilis ē. vt dꝛ in lapiō. trāſlucet aūt candida q̄dā macula q̄ſi fulgoꝛe cōmunis lune imaginē. Illa aūt cādida macula i coꝛpe ſilenitis creſcēte luna creſcat. et decreſcen

te minuit ⁊ decrescit. vt di. Isi. ⁊ Dyas. potēs est aūt in amorē recōciliandū. languentes ⁊ ptisicos iuuare putatur.

Capitulū XCIII

De stanno

Stannū vt dicit Isido. est metallum a greca ethimologia sic dictum. sepans scz ⁊ discernēs. mixta enī ⁊ adulterata inter se metalla per ignem dissociat. ab auro ⁊ argento es et plumbū diuidit ac secernit. alia etiā metalla ab igne defendit. Et cum sit natura eris et ferri durissima si absqz stanno fuerit vritur ⁊ crematur. Stannū autez illitum vasis eneis cōpescit virus erugi nis. ⁊ saporem facit gratiosiorem. Specula autē ex eo tpantur. cerusa etiā conficitur ex stanno quēadmodū ⁊ ex plumbo. Hucusqz Isido. libro. xvi. c. de metallis. Scdm aresto. li. metb. stannū componitur ex argento viuo ⁊ bono ⁊ sulphure malo ⁊ hec duo non sunt bene mixta sed tanqz p parua cōposita. et ideo colorem imitatur argenti. sed nō eius soliditatē In libro autē alchimie hermes dicit stānum omnia metalla ⁊ corpora frāgit quibus admiscetur. ⁊ hoc propter nimiā siccitatem eius. et ductilē naturam in eis destruit. Sed si miscueris cū eo argentum viuū. stridorē eius aufert ⁊ albescit sed postmodū denigrat ipsam ⁊ condemnat. In eodem etiā dicit q stannū adustum generat colorem miniū vel vermilium sicut plumbum. et si ignis fuerit nimis fortis stanni materia prima redit. Item cū stannū sit argento molli⁹ ⁊ plūbo durius nō potest plumbum plūbo nec eri nec ferro defacili ꝯsolidari sine stāno nec etiam ista pariter ꝯsolidātur sine pīguedine aliqua siue sepo.

Capitulū. XCIIII.

De sulphure

Sulphur est vena terre aeritatis multum habens in sua compositione et igneitatis. ⁊ ideo vocatur sulphur sm Isido. quasi solū vrens. vr enī ignis dicitur. nam eius vt⁹ ignea ab aquis feruentibꝫ sentitur. nam aquarum cursus p venas sulphureas trāsitū faciēs ex vi ignea ipsi⁹ sulphuris cādorē vel calorē ꝯtrahit. saporē. efficaciā ⁊ odorem. hinc fontes calidi de terre visceribꝫ sepe scaturiūt ⁊ qualitates vene sulphuree secū ferūt. nulla enī res ita cito accēditur sicut sulphur. In insulis nascitur eolijs inter siciliā ⁊ italiam quas ardere dicūt. in alijs locis etiā effossum inuenitur. vt di. Isi. Hui⁹ q̄tuor sunt genera. Unū viuū qd cū fodit trāslucet atqz viret. quo solo inter oīa genera medici vtūtur vt di. Isi. alterꝫ quoqz appellāt glebā qd tantū familiare vsibꝫ est fullonū. terciū liquor est cui⁹ vsus ē ad lanas vtilis suffundēdas quoniā p̄stat molliciē ⁊ candorē. quartū valet ad licinia lucernaꝝ cōficiēda. vt di. Isi. Et subdit ibidē. Sulphuris tāta est vis vt morbos comiciales dep̄hēdat nitore suo cui⁹ flama si directe ad vultū hoīs repcutiat durū ⁊ horribilē pallorē in oculis aspiciētiū generat ad silitudinē defunctoꝝ. vt di. Isi. li. xvi. ca. i. sm Auic. xvo ⁊ Plat. sulphur calidū est ⁊ siccū in q̄rto gradu ⁊ ē terra ptibus aqueis ⁊ terrestribꝫ ī igneas trāseūtibꝫ in naturā sulphuris trāsmutata. et illud sulphur aliqñ est grossum feculētū ⁊ rude. aliqñ est purū albū clarū ⁊ subtile. aliqñ inter hec ē mediocre. ⁊ sm istam differentiā ex sulphure ⁊ argētouiuo diuersa metalla generāt. vt ptz in li. metb. iiij. vbi oñdit q sulphur ⁊ argētūuiuum sunt materia oīm metallorū. Sulphur aūt aliud est viuū scz quale est qñ de terra est eductū. Aliud est mortuū vel extinctū. scz qd solet fieri artificiose. s. qd ī calamos fundit vel in alia vasa. Eligēduz autē est p medicina viuū colore ⁊ resplēdens plucidū ⁊ sine lapide album vel viride. quod missum in ignem colorem facit viridem atqz pinguē. Uirtutē habet dissoluendi ꝯsumendi attrahēdi subtiliandi attenuādi reformādi vel recupandi. Et ideo tussim phibet. epilēticos iuuat. scabiē purgat. venenis obuiat. letargicos excitat. arthēticos podagricos paliticos iuuat. si modo debito medicinaliter ipsi⁹ remedio quis vtat. vt di. Auic. ⁊ Dyas. ⁊ Plat. ⁊ alij autores.

Capitulum.XCV

De sale

Sal a saliendo dicit eo q̄ de igne exiliat. fugit enī ignē cū sit igneum. vt dicit Isido. Alij sal a sole vel a salo vocatū putant. nam ex aquis marinis sponte gignitur spuma. in extremis litoribꝫ derelicta et a sole desiccata. Aliquādo ex puteis salsis hauritur aqua decoquitur donec in salis duriciē aqua prius fluida per calorē ipsam inspissantem cōuertat. aliquādo de cōtractis arenis colligitur crescente luna p̄ noctē. naz in cirenea sal sub arenis sepius inuenit. Alicubi etiā rupes ⁊ montes salis inueniuntur ex quibus ferro incidūtur lapides qui post in salis materiā cōfringunt et cōminuūtur. sicut est in arabia ⁊ ī pānonia. tante duriciei etiā sunt illi lapides vt ex eis fiant domꝰ. cōmune vero sal in igne crepitat ⁊ d̄ igne salit. sed sal agrigentinū sicilie ignem patit ⁊ contra naturam salis vulgaris in igne fluit ⁊ de aq̄ exilit. Variatur aūt sal in colore qz mem phiticū est rufum. ⁊ in quadā p̄te sicilie vbi est mons ethne sal est purpureum. In eadem sicilia in pathmo adeo ēsplēdidum ⁊ lucidū vt imagines reddere videatur. In capadocia sal croceū effodit. vt dicit Isi. Item variat in sapore. vt dicit idem. qz alicui suaue alicui salsissimū est. alicui amarissimū. ⁊ quāto est amarius tanto est calidiꝰ siue calidius iudicat. vt dicit Auic. Sal aūt sūme est necessariū. qz sine sale oīs fere cibꝫ est insipidꝰ et insulsus. pulmētis enī saporē dat ⁊ excitat ī omnibꝰ cibarijs appetitū. ex eo oīs victus delectatio ⁊ summa hylaritas fit. Hinc ⁊ solis nomē accepisse credit. qz sole nihil est vtiliꝰ atq̄ sale. Unde videmꝰ pecudes ⁊ armenta q̄ sale ad pastū maxime prouocant ⁊ salis bñficio in lacte ⁊ ī caseo plus abūdant. Sal etiā corpa strīgit ⁊ desiccat ⁊ etiā defuncta corpa a putrescendi labe ligat ⁊ cōseruat. Hucusq̄ Isi. li. xvi. ca. ij. s̄m Plat. aūt ⁊ Auic. sal generalit habet virtutē dissoluēdi mūdificandi putridos humores ⁊ ꝯsumēdi Item virtutē habet ventositatē extenuādi ⁊ diuidendi maxime si pulueri satū et coctum calidū super stomachi orificium saccelletur. Item vim habet humiditatis naturalis in corpe coadunādi ⁊ conseruandi ⁊ innaturalis resoluendi ⁊ abstergendi. ⁊ ideo aqua salinatiua tumores ⁊ inflationes etiā ydropicas solnit. vt dicit idē. Item virtutē habet carnes putridas corrodēdi ⁊ maxime quādo est exustū. quia tūc maxime resistit putrefactioni. ⁊ maiorē habet vim in desiccando et in mūdando ⁊ ad interiora penetrādo vt dicit idem. Item potentiā habet ventrem remolliēdi ⁊ sup̄flua educēdi ⁊ maxime salgēma. qd̄ sic dicit quia clarū est sicut gēma. in mordicando enī intestina mirabiliter coopatur vt resoluant indurata. ⁊ sup̄flua expellant. ⁊ hoc idem facit tam armoniacū q̄ cōmune. Item virtutem habet sal venenosis humoribꝫ resistendi. ⁊ ideo cum melle ⁊ vuispassis alsmica panis sal cōiunctū sanat carbunculum seu antracem. vt dicit Auic. Item virtutem habet remouendi maculas faciei si cum aqua et camphora distempe/tur ⁊ inde facies liniatur. Item vim habet pruriginē ⁊ serpiginē de corpe abstergendi ⁊ remouendi potissime si cum sapone misceatur. Item virtutē habet sanādi venenosos morsus ⁊ pūcturas reptilium ⁊ scorpionū si cum melle ⁊ nucibꝰ ⁊ alijs quibusdā cōponatur. vt dicit Auicen. has et multas alias habet virtutes quas enumerare longum esset. sed exempli gratia hec sufficiant.

Capitulum XCVI

De topazio

Topazius vel topazion indeclinabile gemma est vt ait Isido. libro. xvi. Est enī ex nitente genere omniq̄ colore resplendens. Inuēta primo in arabie insula ī qua trogodite fame ⁊ tempestate fessi. cum herbarum radices effoderēt gemmā istā eruerunt quā insulam tectā nebulis postea naute quesierunt. ⁊ inuenientes topazim trogoditarum ydiomate vocauerūt. Inde lapis sic quesitus ⁊ inuentus est topazi ab insula vocatꝰ. Topazim enī idem qd̄

querere in ip̄oꝝ lingua sonat. Est autem gemmarū maxima ⁊ amplissima. Scripsit enī plini. hanc gemmā tante magnitudinis reptam vt ex ea philadech faceret statuā quattuor cubitoꝝ. In glo. vero sup finē apoc. dr̄ sic. topasius quo ē rarior eo est p̄ciosior. ⁊ habet duos colores ex auro et etherea claritate lucens maxime qñ tangit radio solis. scz oīm aliarū gemmaꝝ supans claritatem. in aspectu suū puocans respicientes. quā si polis obscuras si sue nature relinquis clarior ē et nihil eo clarius in thezauris regū siue p̄ciosius inuenit. ꝓpter sui ꝑspicuitatez gemmaꝝ sibi obiectaꝝ in se recipit claritatem. Dicit etiam ꝙ sentit motū ⁊ cursum lune. et cōtra lunaticā valere passionem. vñ dr̄ maiorem vel minorem habere effectū ꝑm ꝙ luna maius vel minus recipit incrementū. vt dr̄ in lapid. Fluxum sanguinis restringit. et emorroidas patientibus subuenit. feruentes vndas copescit ⁊ bulire eas nō ꝑmittit. vt dicitur in lapi. ꝑm dyasc. iram sedat et tristiciam. et valet cōtra noxios motus ⁊ cōtra frenesiz ac ꝯ mortē subitaneā. formā habet specularē. ydolū eī in eo receptū inuersum in speculo cōcauo repñtat.

Capitu. CXVII

De turchoge

Turchogis siue turkois est lapis flauus in albidū colorez vergēs dictus a regione turchoꝝ inquanascit. cōseruat visum et cōfortat et hylaritatem generat.

Capitulū XCVIII

De terra sigillata

Terra sigillata dicit specialiter q̄dam vena terre frigida singulariter et sicca. que dicit ꝑm plate. terra saracenica siue terra argentea que quidē est sub albida aromatica atq̄ clara. potissima virtꝰ eius est constringere. nam puluis eius cū albugine oui distempatus fluxum sanguinis de naribus sistit. valet etiam cōtra inflationē pedū ⁊ ꝯ arteticam si sup locum patientē cataplasmetur. vt dr̄ i Plat.

Capi. CXIX

De tartaro

Tartarum est vini feculentia in modū crete vel mollis lapidis circa ptes dolei indurata. cuius natura calida est et sicca in tertio gradu Valet cōtra scabiem serpiginem et impetiginem cōtra capitis immūdicias. virtutem enī habet extenuandi. cōsumendi mūdificandi et laxandi. vtz in Plat.

Capitu. C

De vitro

Vitrum vt dicit Auicen. est īter lapides sicut stultus inter homines. declinat enī ad oēm tinctuam. Est enī dictū vitrū vt di. Isi. eo ꝙ visui transluceat ꝓpter ꝑspicuitatem et substantie sue transparentiā vitrū luci puiū est. in aliis metallis et terrevenis q̄c quid intrinsecus cōtinet abscondit. in vitro aūt cuiuslibet liquoris spēs qualis ē interius talis exterius declarat et quasi clausis oculis intuentiū notificat vt di. Isi. Fuit aūt primo vitrū inuentum iuxta tholomaidam in litore iuxta belū fluuium qui oritur de radice mōtis carmeli dū naute ibidem applicarent. nam dū naute sup arenam eiusdem amnis ignē de glebis nitri facerent. ex nitro ⁊ arenis lucidis ꝑmixtis noui liquoris riuuli effluxernnt qui vitro. vt di. Isi. originem p̄buerunt. mō vero fit vitrū ex cineribꝰ arboꝝ ⁊ herbaꝝ ꝑ fortissimam signis conflagratiōem quibꝰ cineribꝰ nūc nitrum nūc es nūc vtrūq̄ admiscet ⁊ sic in massam vitream cōmutat. Massa autez vitrea cū fuerit in fornace liq̄facta et ꝑfecte depurata summā ꝯtrahit substantie puritatē ⁊ transpentiā siue ꝑspicuitatē et iō hz potentiā cuiuslibet coloris susceptibilē quolibet enī colore tingit. ita vt iacictos smaragdos et alios lapides p̄ciosos in colore et splendore imitet tantā etiā recipit in substātia ductibilitatē vt facilime ad flatū artificis in varias ⁊ contrarias formas ac figuras q̄si subito transformet. aliqū torno terit. aliqñ argenti modo sculpitur et celat vt di. Isi.

neq̃ enī alia speculis aptior est materia
neq̃ picturis accōmodatior inuenit. ma
ximus tñ honor est in candido vitro q̄ in
colore ꝓximus est cristallo vñ ad potan
dum argenti et auri metalla repellere ꝯ
sueuit. vt di. Isi. Item ibidez dicit idē
q̄ in genere vitri lapis obsianus. nume
ratur. Est aūt virens interdū et niger. a
liqñ etiam translucidus crassiore visu ⁊
vocatur specularis. ex hoc lapide multi
gemmas faciūt vt di. Isi. hoc āt hz ꝓpriū
omne vitrū cū sit liquefactū q̄ diu ē val
de liquidū summe est. ductile. infrigida
tum ꝟo et induratū summe est fragile ⁊
facile frangibile et cū fuerit fractū ñ po
terit iterata liq̄factiōe repari. Quidā
tñ fecerat vitrū flexibile. ⁊ malleo repa
bl'e vt refert Isi. vñ ⁊ phialā corā tiberio
cesare d̄ tali vitro factā ī frā ꝓiecit quā
non ruptam sed plicatam cū malleo re
parauit vel emēdauit. quē iussit cesar d̄
collari. ne dū hoc agnitū fieret aurū pro
luto haberet. et omne metallorꝫ p̄ciū vi
le redderet. q̄ reuera si vasa vitrea non
frangerent meliora q̄ aurea putarētur.
vt di. Isi. Est ergo vitrū specialiter purꝫ
et ꝑspicuū luci ꝑuiū imaginū et vmbra
rū repñtatiuū. ductile qñ est liquidū. fra
gile qñ est frigidū ⁊ induratū oīm colorꝫ
susceptiuū colore potius q̄ valore gem
marꝫ nobiliū imitatiuū ⁊ immūdiciarū
abstersiuū vt di. Auic. puluis enī ei⁹ mū
dificat dentes. et in oculis delet albugi
nes. cōuenit etiam valde lapidi vesice ⁊
renū qñ bibit cū vino. vt di. idē Auic.

Capitulū. CI

De ydechite

Y Dachites est lapis p̄ciosus ⁊ co
lore fulu⁹. figura rotundus ītra
se habens aliū lapidez cuius cre
pitu sonorus est q̄uis tynnitū illū non
interiorē lapillū sed spūm quendā inte
riorem sapiētes dicant vt di. dyasco. hic
lapis exudat aquā ita vt videat intra se
fontanā scaturgiē ꝯtinere. vñ q̄dā dicūt
hūc esse lapidē q̄ d̄r enidros. q̄re. s. eodē

Capitulum. CII

De yerachite

Y Erachites est lapis q̄ gestat⁹ ab
hoīe nō mordet a muscis nec api
b⁹ infestatur. vt di. diasc. et cre
ditur valere cōtra venenum.

Capitulū. CIII

De zimiech.

Z Imiech est idem qd̄ lapis lazu
rij. et est lapis vel vena terre. vñ
fit lazuriū. vt d̄r in lapi. Est au
tem lapis iste tanto melior q̄to colori
celesti est similior. et hz quedā corpuscu
la q̄si aurea interserta. ille aūt q̄ est sub
albidus plus hz terrestreitatis. et ideo
non ita p̄ciosus. diutissime pōt seruari
sine corruptione. valet cōtra multas pas
siones ⁊ cōtra sincopim ex fumis melan
colicis. si debito mō detur patienti. Nū
q̄ aūt dz dari nisi prius subtilissime cō
terat ⁊ multotiens abluat. et signū est p
fecte ablutionis qñ aqua in q̄ abluit pa
rum aut nihil colorat. miro aūt mō pur
gat ⁊ soluit q̄rtanā. nec debet dari cū de
coctione q̄ descēderet vsq̄ ad fundū sed
ante vel post det. et hoc cū sero vel aceto vt
hētur in Plat. et sicut ex laminis ferre
is fit cerusa sic fit laznriū ex argēteis cū a
ceto. lapis aūt lazurij sepe inuenit in mi
neris argētinis ⁊ aurifodinis et in suis
venis sepe saphiri et iacincti ⁊ cōsiles la
pides blauei inueniūtur vt di. dyasco.

Capitulum CIIII

De zingnite

Z Ingnites lapis est vitrei colo
ris qui gestatus in collo valet ꝯ
nictilopā. et sanguinē stringit ⁊
mēt alienatōez repellit ⁊ si tenet ad lig
ū accēsū extiguit flāma e⁹. vt di. dyasco.

Incipit liber XVI

De arboribus et herbis ⁊ earꝫ ꝓprietatibus

Ostq̄ adiuuante deo cō
pletus est liber vel tracta
tus de ꝓprietatibus rerū
que in terra intrinsecus
generāt. s. de lapidib⁹ ⁊ gē
gēmis ac metallis ⁊ alijs

que nascuntur in trere venis. dicendum est breuiter de arboribus et herbis ⁊ fructibus ac seminibꝰ q̄ ex eis mediātibꝰ radicibꝰ ꝓcreantur. solūmō aūt de illis arboribus ⁊ herbis aliq̄ sunt hic dicēda. de quoꝝ noībꝰ fit mētio in sacra pagina i textu vel in glo. ⁊ hoc ꝓut poterimus faciemus ꝑ ordinem alphabeti.

Capitulum. I

De arbore

Arbor. vt di. Isi. li. xvi c. v. ab aruis nomē sūpsit. eo q̄ adherere terre fixis radicibus cōsueuit sicut herba. vtraq̄ eni silia sunt quo ad ortum qꝛ ex vno gignitur alterū. nā dū sementem in terrā ieceris q̄si herba prius pullulat ⁊ erumpit. dehinc cōfecta surgit in arborē ⁊ qd̄ infra breue tpis spacium herba videbatur indurat in arbustā. i. in arborē nouellā ⁊ tenerā cōualescit. et est dicta arbusta q̄si arboris hasta. nā arbustū dicitur locꝰ vbi arbores cōcrescunt ⁊ vbi salices salictū ⁊ carectū vbi carices vt di. Isi. In libro aūt Arest. de vegetabilibus ponūtur iste arboꝝ ⁊ plantaꝝ ꝓprietates dicit eni q̄ in arboribꝰ ⁊ plantꝰ est vite. i. vegetabilis vtus quēadmodū in aīalibꝰ sed differēter. qꝛ in plātis ē occulta. in aīalibus manifesta ꝑfecta scꝫ et cōpleta. arbores eni nō mouētur motu volūtario nec ꝓgressiuo sic aīal. nec mouētur sm appetitū ⁊ delectatiōꝫ ⁊ tristiciam sicut aīalia. quāuis alr senserint aliqui philosophi vt anaxag. ⁊ alij quos redargnit Arest. Vita itaq̄ vegetatiua ē in plātis ꝑ quā fit attractio hūoris ad ipius arboris vel plāte nutrimētū vl cōseruatiōem. sed nullatenus hꝫ sensitiuā aīam. vñ nō dolet qñ inscinditur. nec delectatur qñ nutritur ⁊ cibatur. nec vigilat nec dormit nec spirat vel expirat. nec subiacet alijs cōditionibꝰ q̄ sunt ꝓprie sensitiue. nec generat arbor nec generatur ꝑ sexuū cōmixtiōem. sed in se hꝫ rōem seminalē ꝑ quā hꝫ ex se ꝓducēdi potentiaꝫ sile sibi ⁊ suā spēm cōseruādi. sꝫ hāc potētiā nō pōt ꝓducere in actū nisi ab extrinseco adiuuet. s. a tpibꝰ anni. Indiget eī hyeme ad hūoris seminalis aggregationem. Indiget ⁊ vere tempato ad eiusdem emissionem. qꝛ tūc nec est vehemēs frigus cōgelans vel exprimēs nec calor vehemēter adurens semen ac corrūpens Indiget etiam sole resoluēte ꝑtes ipius cōstrictas a ꝑcedēte frigore. vt calor ingrediens segreget humorē seminariuꝫ a nutritiuo. Indiget etiā terra plusq̄ aliud generans. qꝛ ex terra est materiale principium sui nutrimenti sicut principium generationis sue est a sole sicut a cā efficiēte. et iō vt ait Arest. in lib. de plātis. Terra est mater ⁊ sol ē pr̄ plātarum. qꝛ terra nutrit more matris. et sol efficit more patris. Quidā vero cōsiderantes in arboribꝰ ⁊ plantis generatiōeꝫ cibatiōem. augmentatiōem. durationē et ex radice annuā renouatiōem ⁊ nullā penitus ꝑ vrinā vel secessum eiectionem putauerunt plātā aīali ꝑfectioreꝫ. Sed hoc reprobat Arest. dicēs. q̄ arbor q̄ ē alligata terre nō hꝫ motū ex se. nec ex suo toto. nec ex suis ꝑtibus. nec hꝫ formam determinatā in suis ꝑtibus. ita q̄ diuerse ꝑtes determinētur diuersis opationibus ꝑ formas diuersas. vt oculus i aīali ad videndum et auris ad audiendum nec habet aīam ꝑfectam imo nō hꝫ nisi ꝑtem ꝑtis anime. i. aīam vegetatiuā. sꝫ aīal habet opationes plures et nobiliores quā plāta. ideo aīal nobilius est omni planta. Diuersificat autē arbor quo ad subām vtutem ⁊ opatiōem. nam vt di. Arest. li. de vegeta. c. ij. Quedā arbores habent gummi ⁊ resinā. cuiꝰ rō est qꝛ humor supabundans a calore totaliter non digeritur. nec etiā totaliter a regimine nature dimittitur. et iō depellitur ad exteriora. et ibi a frigido aere circumstāte infrigidatur. Itē quedam habēt nodos qꝛ illis mediantibus ꝑtes successiue generate adinuicem colligātur Item habet venas. i. rimulas in quibus naturalis humiditas custoditur ⁊ a terra ad ꝑtes singulas deriuatur. Item habet ventrem. i. medullam in quo fit humoris decoctio añquā trāsferatur in subām foliorum fructuum l ramoꝝ. vt dicit idē. Itē corticem habet ad interiorem ligni defensionem. qꝛ qd̄ facit corium vel cutis icor

poris aīalis supficie. hoc facit cortex ī ar
bore. vt di. Isi. Item habet generaliter
lignū siue truncū vt di. Arest. et est dcm
sm Isi. eo q incensum de facili in lucēsit
cōuersum vñ ⁊ licnus dicit eo q pñtib⁹
pstet lumen. Lignum itaq est ps arbor
fortior ⁊ solidior ⁊ substātialior que a ra
dice exiens vsq ad summitatē ipius ar
boris se extēdit. Et habet quedam intri
seca vt medullam ad quā ē recursus na
ture cū subtrahitur humor cibalis extri
secus. sicut in cibatione aīalis qñ deficit
nutrimentū in membris ad sanguinez
exñtem in venis cōtinue fit recursus. vt
di. Albu. et expsse Auiceñ. et Constan.
Habet insup quedam extrinsec⁹ sibi an
nexa arbor vt corticem ramos folia flores
fructus ⁊ summitatem. Et ibidem dicit
Arest. corticem habet ad oīm interiorū
defensionem ramos ⁊ virgas ad sui dila
tatiōem. folia ad fructuū nouellor ꝓte
ctiōem ab extrinsecis corruptelis. fruct⁹
ad sui speciei cōseruatiōem. rotūditatē
siue rotundā summitatem habet arbor ī
suo cōplemento q̄si figuram colūnalem
que vtiq vt di. Albu. et accidit ꝓpter vni
formē extēsionē hūor ad ptes laterales
⁊ vniformē calor digerent humorē ī to
ta sui substantia actiōem. Habet adhuc
omnis planta vel arbor radicem. ⁊ in ra
dice multiplicem nodū. radicem quippe
loco oris que mediante trahitur humor
ad totam subām arboris nutriendā. no
di vo sunt siles neruis in corpe animal.
qr p illos nodos ptes adinuicem conti
nuabiles colligātur. Item arbores hñt
quasdam ptes supfluas que non sunt p
tes determinate a natura nec sūt neces
sarie ad esse plante et haben tesse in arbo
re sicut pili ⁊ vngues in corpe. Et iō ca
dunt folia ⁊ fructns ab arboribus scz pro
pter subtractiōem humoris sicut cadūt
pili de corpe aīalis. et hoc accidit. qr quā
do humor nutrimētalis minus est suffi
ctens subtrahit ipm natura ab hmōi p
tibus non necessarijs ne deficiat ī neces
sarijs. ⁊ ideo cadunt generaliter ab arbo
ribus tempe hyemali. remauent tamē
in aliquibus vt in buxo ⁊ cōsilibus. vel
ꝓpter sufficientiam humoris. vel ꝓpt hu
moris viscositatem ⁊ ligni cōpactionez
et soliditatem. Nam arbores que raras
subām ⁊ porosam sunt habentes citi⁹ a su
is folijs depauperant et maxime qñ hu
mor nutritiuus liquidus est atq pauc⁹.
Differunt aūt arbores in multitudie su
arum ptium ⁊ paucitate. in magnitudi
ne ⁊ puitate. in fortitudine ⁊ debilitate.
Cuius causa est humor qui in aliquibus
magnis arboribus est lacteus. vt in vicu
bus. et humor talis abilis ē ad se deferē
dum in latum et in longū. In quibusdā
vero est piceus viscosus ⁊ insufficiēs ad
extensionem. eo q ptes adherent adinui
cem ad modū picis. ita est causa puitat
et paucitatis in ptibus arbor ⁊ plantar
talis autem viscositas nō est causa debi
litatis in plantis et arboribus. nisi fue
rit diminutus calor insufficiens et imp
fectus. In quibusdam etiam arboribus
est humor acutus calide ⁊ sicce complexi
onis ⁊ hic in quibusdam est cā fortitudi
nis ⁊ vigoris. calidum enī est leue ⁊ subti
le ⁊ penetratiuū ⁊ ideo talis humor se ex
tendit et crescit arbor in magnam quan
titatem. Item in ptibus arbor attendi
tur equalitas ⁊ similitudo. qr equalitas
in q̄ntitate ⁊ similitudo in figura causat
ex abundantia materie cum equalitate
caloris agentis. et oppositum a cā oppo
sita causat. Eodem mō attendit in eis
raritas siue spissitudo qr raritas accidit
ꝓpter insufficiencientiam caloris ad ter
minatiōem humoris. spissitudo autē ac
cidit ꝓpter sufficientiam caloris ad ꝯdē
sationem humoris et eius terminatio
nem. Item differunt arbores et plante
in modo fructificandi. nam quedam vt
ibidem dicit Arest. pducuut fructū su
per folia sua. et hoc accidit ꝓpter fortitu
dinem fructus et indigentiā caloris so
lis digerentis humoris ipius. quedaz
vero sub folijs. et hoc accidit ꝓpter debi
litatem fructus ne ab excellenti calore
vel frigore corrūpatur. et quarundā fru
ctus est suspensus a stipite suo. i. prope
stipitem. et hoc accidit ꝓpter insufficien
tem humorem ⁊ insufficientem calorem
ipm ad extremitates expellere non potē
tem. Item omnis arbor generaliter ha

bet radicem que est mediatrix inter corpus plante et terram aqua cibatur. vnde et radix vita plāte dicit fm grecos q3 cām vite plantis adducit Item hz stipitem a radice immediate pcedentem et hoc fuit necesse vt dicit Albu. ppter corporis plante vel arboris sustentatiōez vñ assimilatur stature corporis animal' omnia membra corpis sustentantis. vñ est stabile fundamentum arboris sustinens ramos et fructus eius. Item in duro stipite habet medullam mollem quā vt dicit Arest. quidam vocant arboris matricez q3 in ipa seminarius humor plante nutritur. vt fetus in matrice. quidam vero vocant arboris viscera q3 in ipa sepatur purum ab impuro sicut fit in aialium intestinis. quidam etiam vocant eam corq3 ex ea pcedit motus vite vegetabilis sicut vita sensibilis pcedit de corde cuiuslibet aialis. Item corticem habet omnis arbor ad suam terminatiōem et interiorē defensionem ex humore subtili extracto ad exterius et p calorez aeris deficcato sicut lignū interius ex humore grosso sico essentialiter et accidētaliter humido p creatur. vt dicit Arest. et Albu. Item arborum sicut et plantarū quedam sunt dōestice et ortenses. quedam vero sunt siluestres. arbores vero ortēses sicut sunt plāte si nō fuerint culte erunt siluestres. vt dicit Arest. et hec arbor quedam faciūt fructū et etiam oleum ppter humorez vnctuosum et aereū sufficientem et quedam non ppter talis humoris defectū. et in q̄busdam cito folia cadunt ppter humorē tarū non vnctuosum cito ficcabilem. et i quibusdam non ppter cām contrariam Item sicut est diuersitas arbor et plātarum in magnitudine et puitate sicut ē diuersitas in pulcritudine et deformitate. nam eis accidit pulcritudo ppter equalitatem materie et elegantem ptium ordinationem et calorem sufficienter agētem et extendētem materiam in rectam et debitā nature dispositiōem. deformitas vero causat' ex cōtrario tam in arboribus q̄ in plantis. Item dixerunt in bonitate fructuū et multa malignitate. et hz accidit ppter maiorem humoris materialis dulcedinem vel minorem vel ppter caloris magni vel minus correspondētis materie vel humori materiali debitā proportionem. Item dicit ibidem Arestо. q3 arbores et plante siluestres magis fructificant q̄z ortenses. et hoc dicit Albu. accidit ppter maiorem abundantiam humoris parum vnctuosi et nodosi de facili cedentis diuisioni expulsioni et in substantiam fructus cōuersioni. nihilominꝰ tamen fructus ortēses sunt meliores simpliciter q̄z siluestres. vt dicit ibidem Arestо. cuius rō est vt dicit Albu. maioris humoris vnctuosi aerei vel dulcis abūdantia que in materia fructuū ortensiū pfectꝰ inuenitur. Item cōsideratur arbor diuersitas sicut plantarū ex loci diuersitate in quo crescunt. nam quedam in locis aridis crescunt et siccis. et ille sunt minoris q̄ntitatis ppter defectum humoris. quedam vero in locis humidis fluuialibus et maritimis ac stagnos. et tales solent eē maioris quātitatis. naz ille que crescūt iuxta ripas marium salsoz non multum crescūt ppter abundātiam arenarum et humoris attracti nimiam ficcitatem. iuxta tamen mare rubrū fallit hoc. vt dicit Arestо. vbi arbores fiunt magne. et hoc vt dicit Albu. ppter abūdantiam humoris et caloris. Item attenditur diuersitas in foliorum et florum variatione. nam quedaz habent folia aspera scz ppter dominium terrestreitatis et siccitatis. quedā leuia ppter equalitatem aquee humiditatis et proportionem debitam caliditat'. folia etiam habent quedaz scissa et tamen lata vt vitis. quod accidit propter dominium terrestreitatis et priuationem viscositatis et inequalitatem caloris materiam inequaliter extendentis. q3 in talibꝫ humor vnctuosus et viscosus transit in materiam fructuum. aquosus vero et terrestris in materiam transit foliorum. vt dicit Albu. Item variantur arbores et plāte in extremitatum ptium suarum varia figuratione. nam quarūdam extremitates sunt piramidales et acute. vtz in spinosis in quibus calor subtiliorem humorem velocius attrahit ad exteriora et illū deficcando conuertit in acumen. grossio-

rem vero partem coniungit cum stipite
⁊ radice. vt di. Albu. cōtrarie aūt figure
ex causa cōtraria generant. et hoc idē ptz
in fructidus qui vt di. Arest. sunt diuer
sorꝫ modorꝫ non enī sunt omnes angulo
si. i. figure angularis neqꝫ omnes sup re
ctam lineam sunt ꝓtensi. imo quidā sūt
circulares ꝓpter equalem materiaꝫ hu
moris ⁊ equalem actiōem v̄tutis agent
et caloris ꝑ quem materie ꝑtes equalit
extendūtur. et a medio vsqꝫ ad circūfe
rentiam vniformiter ꝓtendunt. Augu
lares vero ex cā cōtraria simpliciter ori
untur. Item variantur in coloratione
diuersa. nam tam fructus qꝫ flores. tam
rami qꝫ stipites in arboribus variantur
vt di. Arest. Ex humore enī frigido ter
restri melancolico nigrescūt ⁊ vilescunt
ex humido ⁊ frigido albescūt. ex calido ru
bescunt. ⁊ sic de alijs vt di. Albu. sub tali
enī dr̄ia dn̄antis humoris ⁊ agentis ca
loris subām digerentis in p̄dictis om
nibus saporꝫ dr̄ne generant. Item diffe
runt tam arbores qꝫ plante in fructuuꝫ
maturatione. nam quedaꝫ maturescunt
citius vt di. Arest. sicut mora et cesara.
et cōsilia. et hoc accidit ꝓpter sufficiētiā
caloris. potentis sup humidū. maturan
dū ⁊ digerendū ⁊ obedientiā hūoris acti
oni caloris nullatenus resistentis. que
dam v̄o maturos hn̄t fructus tardius ꝓ
pter grossiciem humoris a quo sit inobe
dientis ⁊ insufficiētiam caloris digeren
tis. et hoc accidit potissime in arboribꝫ q̄
sunt siluestres. Eadem est rō quare q̄dā
arbores citius frondescūt ⁊ q̄dam tardi⁹
cito enī emittūt folia ꝓpter abūdātiā hu
moris aquei indigesti non vnctuosi sed
fluidi ⁊ de facili se extendētis ad arboris
siue plante extremitates. ⁊ ex contraria
cā ꝯrium accidere consueuit.

Capitulum. II

De arbore aromatica

Arbor aromatica aliquando ha
bet aromaticitatem in cortice a
liqn̄ in flore. aliqn̄ in fructu suo
vt ptz in cynamomo qd̄ est cortex. et in
mace qd̄ est flos et in muscato qd̄ est fru
ci⁹. Est aūt cā aromaticitatis vt di. Al
bu. siccum terreū subtile cōmixtum sub
tili aqueo et s̄m eius dn̄ium magꝫ i vna
ꝑte arboris qꝫ in alia est vna pars magꝫ
aromatica qꝫ alia. alia vero arbor est tota
aromatica s̄m omēs sui partes vt arbor
balsami cuius singule partes sunt odorꝫ
fragrantiam respirantes. vt post dicet.
Inter aromaticas vero plantas ⁊ arbo
res quedam grana in quibus est rō semi
nalis ꝓcreant. quedam ꝑ se ex cōpetenti
cōmixtiōe elementorꝫ ꝓducunt. quedaꝫ
ex radicis vel stipitis plantatiōe multi
plicātur. quedam per insertionē surculi i
trunco esse debitum sortiūtur. vt di. Al
bu. Inter omnes arborꝫ insertiones ille
sunt magis laudabiles quando silia sili
bus inserūtur. vt di. Arest. qd̄ duplici
ter intelligit vel in plantis cōsimilis spe
ciei vt insertio ficus in ficum. vitis in vi
tem. vel de illis que habent humorē pro
portionabilē inter surculum ⁊ truncum
cui inseritur. ita ꝙ humor vnius sit aptꝰ
ad alium nutriendū. sicut quādo surcu
lus piri in trunco mali inseritur vel ecō
uerso. Item notabile est ꝙ surculus in
sertus alteri trunco totam virtutē trun
ci in suam v̄tutem conuertit ⁊ transmu
tat qualitatē. si enī fiat insertio oliue su
per radicē siue truncuꝫ bete virtus oliue
descendit in virtutē bethe ⁊ indurat eam
⁊ facit eam durare per aliquod tempus.
et tandem humiditatē ibi existentē ad se
attrahit ⁊ transmutat in suā similitudi
nem aut conuertit vt dicit Albu. super
finem primi libri. Item dicit idem. nō
ꝓueniunt de facili ex semine malo plan
te bone. nec ex bono semine vel radice ar
bores male. qꝫuis in animalibus sepius
contrariū videatur. cuius ratio est. vt di
cit Albu. ꝙ planta est terre affixa ⁊ vni
forme recipit a terra nutrimētum. Ani
malia vero non sic propter varietatē cō
plexionis ⁊ etiam ꝓpter contrarietatem
appetitus siue appetibilis voluntatis. et
ideo aliud est in animalibus aliud in ar
boribus. Item in omni genere arborꝫ sic
est ꝙ per culturam debitā siluestres con
uertuntur in ortenses. et ponit Aresto ⁊
ibi exemplū ꝙ amigdali amari per cultu
ram efficiuntur dulces. Similiter ⁊ ma

lagranati acidi mediocres. Dicit etiaꝫ q̄ arbor habens grossum corticē cito fit sterilis. et hoc accidit vel ꝓpter defectū vnctuosi humoris qui est materia fructuū vel ꝓpter duriciē corticis phlentis euaporatiōem grossi qō in arbore est nociuū sed dicit ibidem q̄ si scindat radix eius et illi scissure lapis immutat rursum fecūda fiet. cuius rō est. vt dicit albu. qꝛ p illā scissurā fit nociui grossi euaporatio et caloris solis vel aeris circūstantis introductio cuius vtute fiet ipius humoris corrupti cōsumptio. Itē dicit ibidē amigdala et malagranata mutant a malicia pcultura. nam malagranata a stercore porcino fimata et aqua dulci rigata meliorātur. cuius rō est vt dicit Albu. qūa p caliditatem et siccitatem huiꝰ fimi superfluitas aquosa reprimit in granatis. sed ne p excessum caliditatis et siccitatis fimi ꝑuertat fructus in amaritudinē. cōpetit apponere aquā dulcē caloris et siccitatis dñium tpantem. Silr amigdali vt dicitur ibidē clauis ꝑfixe gūmip multū tps emittūt et aquosam superfluitatē impediēs tem generatiōem vnctuosi humoris q̄ē materia fructuū. ita p hec a sua malicia alterant. vt dicit Albu. Item ibidem arbores et plante siluestres p artificiū et cultura fiunt ortenses fructifere et fertiles. ad hoc aūt vt siluestris planta fiat fructifera vel alteret in bonitatē a malicia mlt/tum cōfert locus et labor in colendo et maxime tps anni in quo plantat sic ibi dicit Arest. exponit exemplū de boleno. i. iusq̄amo. qꝛ qō est natū in pslia est pnicios⁹ sed transmutatū et transplantatū in egypto et in hiemē fit cōmestibile. et hoc accidit vt dicit Albu. qꝛ p tpamentū loci a distempantia ad mediū reuocat. Item tali trāsmutationi maxime coopat tps. vt dicit Arest. arbores q̄ indigent plantatiōe plantant pl̄es in vere. et hoc ꝓpter tpantiam caloris et hūiditatis cōfortatiū caliditatē et humiditatē arbor et plantarum In hyeme vo pauce ꝓpter superabundantiam frigiditatis et hūiditatis. sed in autūno ꝓpter frigiditatē et siccitatē. pauci simi vo in estate post ortū stelle canicule et hoc ꝓpter dñium caloris et siccitat̄ consumentium humidum naturale in plāta et ꝓpue in radice. In egypto vo sel in anno fit plātatio qñ. s. terre illius siccitas tpatur ex fluxu nili vt dicit Arest. et Albu. Item ibidē dicit q̄ arbores diuersimode pducūt frondes suas. nam q̄dā ex radice quedā ex stipite. quedā iuxta terrā quedā in ramis et virgis iuxta summitatem. quedā in medio. Cā diuersitat̄ huius in pducēdo est diuersitas hūoris a/quosi subtilis lenis et nō vnctuosi q̄ ēmateria foliorū et eq̄liter nō abūdat in oīb⁹. et opatio caloris est difficilis in diuersis. et iō difficilr ex illo humore pducūt frōdes silr q̄dam fructificant semel in anno et q̄dam pluries. et nō maturant fructus vltimi sed crudi remanent et indigesti. qa ꝓpter vicinitatem hyemis calor nō sufficit ad maturandū. semel aūt fructifica/re pfecte magis est cōsuetū. qꝛ semel in anno semen colligunt. et semel sufficit calor ad extensionem humoris et ad extremitates arboris et ad cōuersionē eius in substām fructus et eius cōpletam maturationem. Item quedam arbores sunt fertiles p multa tpa. ꝓpter abūdantiam caliditatis et humoris vnctuosi sicut ficus et quedā vno anno fructificant et alio requiescunt vt oliue. cuius rō est. qꝛ i seqnti anno reficiunt restaurando sibi humorem. tantū enī emittūt vno anno de substantiam fructus q̄ntum requirit secundus annus ad humoris restaurationem licet multos pducant ramos tpe refectionis. modicū tn tunc tpis pducūt fructum. Item quedā arbores sunt fertiliores in iuuentute q̄ in senectute. qꝛ in iuuentute plus abundant in calore et hūore. quedam vo ecōuerso plus fructificant i senectute q̄ in iuuētute. cuius rō ē. vt dicit Albert. q̄ in iuuētute plus abūdāt de humiditate q̄ naturalis calor possit digerere et ita fit in ordiēs caloꝛi. in senectute vo minoꝛat humor et fit ordiēs digestioni caloris. et hoc ꝓpter in amigdalis et piris sicut explificat ibi Arest. Item dicit Arest. q̄ tam arbor q̄ plantar silue/stris. et ortēsis diuersitas discernit p masculos et feminas. qꝛ arbor mascula ē ꝓpsiꝰ duriꝰ et tensiꝰ et ramosiꝰ q̄ femia

et siccior et fructus eius breuior ⁊ matu
rior. et folia diuersa ⁊ surculi quoꝝ oim
rō est vt di. Alber. qꝛ mascule arbores pl⁹
abundant in calore et siccitate q̄ femie
quo ꝑtes mascule vehementer constrin
gantur adinuicem ⁊ faciunt arborez spis
siorem. Intensio enim caloris multipli
cantis humorem et extendentis in plu
res ꝑtes facit ramosiorem. sicut etiā in
tensio siccitatis cōsumentis humorez ef
ficit sicciorem. Soliditas etiam et stri
ctura venarū arboris mascule ꝓhibet hu
morem multum emitti ad vnū locuz ar
boris siue plante. vt reuertatur in substā
tiam fructus. ⁊ ideo fructum habet breui
orem. folia similiter habet diuersa a fe
mina. qꝛ asperiora et minora ac strictio
ra ꝓpter dominiū siccitatis. similiter et
surculos duriores habet q̄ femina. et h̄
ꝓpter maiorem humiditatem extenden
tem in femina magis q̄ in mascula. Itē
dicit Arest. Qd̄ si folia vel puluis folio
rum vel cortex mascule palme. foliis fe
mine componant̄ vt cohereant citi⁹ ma
turabunt̄ fructus femine ⁊ ꝓhibebunt ca
sum foliorum ⁊ fructus donec completa
fuerit digestio. Et huius ratio est. vt di
cit Alber. qꝛ mascula palma mediāte ae
re deferente auget calorem femine quo
mediāte excitatur calor eius ad oꝑatio
nem digestionis. quā Arest. pepensiz vo
cat in li. methe. Item dicit Arest. ꝙ di
scernitur masculus a femina ꝑ pullulati
onem velociorem folioꝝ. prius enī pul
lulat q̄ femina ꝓpter calorem fortiorem
et etiam ꝑ odorez. qꝛ mascula plus odo
rat q̄ femina ꝓpter maiorem subtilitatē
fumi sicci resoluti a mascula ⁊ nō a femia
Item dicit Arest. ꝙ ventus defert odorē
masculi ad feminam ⁊ maturabūtur ci
tius eius fructus simulq̄ coherebūt par
tes scz fructuum femine ad maturatio
nem quādo folia masculi in illa scz in fe
mina sunt apprehensa. Dicit etiā Alber.
ꝙ folia mascule palme cōiuncta foliis fe
mine ita adinuicem coherebūt ꝙ vix po
terunt sine scissura ab inuicem separari
Item di. ibidē Arest. ꝙ ficus siluestres
cōferunt ficubus ortensibus qñ ex oppo
sito cōplantautur. qꝛ siluestres sunt cali
diores et sicciores. et ideo excitant calo
rem ortensium ⁊ confortant. Item hūor
siccus siluestris resolutus ⁊ delatus ad ra
dicem ficus ortensis ipm nutrit ⁊ cōfor
tat. Similiter di. ibidez Arest. ꝙ balau
stia qui est flos malagranati. sed hic po
nitur ꝑ arbore scz malagranata. oliuis ꝯ
ferunt si cum eis plantētur eo ꝙ balau
stie abundant in calore cōueniente natu
re oliuarū. Hec de ꝓprietatibus arboruz
et plantaꝝ cōtraximus de verbis Arest.
li. i. vegetabilium. ⁊ glo. Alber. qui tran
stulit ⁊ exposuit eundem In li. autez ala
lium. xviij. dicit Aresto. omnes arbores
que fructificant omni anno fiunt segnes
Arbores inquit que nimiū faciūt fructū
cito deficcantur qm̄ cibus transit in sem̄
id est humor nutritiuus qui deberet nu
trire transit in materiam seminalē. Ali
as ꝓprietates notabiles ⁊ insignes tā ar
boꝝ et herbarum q̄ plantarum possum⁹
elicere ex verbis Arest. et Alber. in li. ij
vegetabilium vbi dicit. Planta hz tres
vires. nam a terra habet fixionem. ab a
qua coadunatiōem. ab igne vero consoli
datiōem et ꝑtium terminatiōem. ex ae
re et igne habet raritatem ⁊ dilatatiōez
ac extensionem. fructuum completionē
ac maturatiōem. Sine enī calore ⁊ hu
mido aquosum non terminat̄ ⁊ finitur.
vtz ibi in exemplo Aresto. Nam later
non coagulatur nec terminatur i esse la
tericeo sine igne partes aqueas ꝯsumē
te. ⁊ terreas pariter cōiungente. Ex aere
et aqua pariter ⁊ ex igne habet arbor ra
ritatem et porositatem. ex aqua habet au
gmentandi possibilitatem. qꝛ quod om
nino solidum est augeri non potest. vt ibi
dem dicit Aresto. et ideo lignum maxi
mum et ponderosum non habet mergi ī
aqua vbi modica particula auri submer
gitur aut lapilli. et hoc accidit qꝛ lignum
est porosum. ⁊ ideo ꝑ aeris subintratio
nem intra poros sup aque supficiez ha
bet ferri. ligna vero que sunt vltime soli
ditatis ⁊ cōpactionis sicut hebenus ⁊ cō
silia. in aqua subito petunt fundū. vt di.
Arest. ibidem. ⁊. iiij. meth. vbi dicit. ꝙ
ex hebeno nigro expirauit aer. ⁊ ido sub
mergitur. Porosa autem ⁊ vnctuosa su

perenatant quia multum habet aereita
tis materiam cõtra aque superficiem ele
uantis. vt patet in foliis z plumis vl pẽ
nis z omnibus vnctuosis. nam vt dicit
Aresto. proprium est aque subãz aereã sub
leuare z compacta reprimere. et iõ rara
et prosa aeris susceptibilia supenatãt.
compacta vero z compssa inferiora petũt
et ad infima se pfundunt. Item vapores
terrestres z aquei p calorem coagulati
sunt materia herbaz et plantaz qui per
micti p calidũ igneum z p virtutem stella
tum recipiũt formas cõpletiuas herbaz
et plantarũ. z hoc quo ad semen z quoad
fructum. Calor itaq; inclusus in coagu
lato sic humore ad plante nutrimentuz
attrahit aquam dulcem. cui etiam coo
peratur extrinsecus calor solis. Actio au
tem caloris exteriozis cum pria calidi
tate naturali digerit naturalem humo
rem in eodem loco et cõuertit in substã
tiam plãte. Unde sm Aresto. terra mon
tuosa qz est dulcis dulcem cõtinens hu
morem. ideo in illa citius nascũtur plan
te z maturant fructus. Haz montes at
trahunt humorem dulcem et subtilez. q̃
bus cooperatur claritas aeris tam in at
trahendo q̃z in digerendo. z fit cito puer
sio illius humoris in substãm plante. vt
dicit Aristote. Item dicitur ibidem q; qñ
q̃z frigus scz aer frigidus fugat calorẽ ad
interius terre z aggregantur partes ei⁹
cum aqueo humido z p calorem deprez
sum a comprimente frigido ad interio
ra decoquitur vapor sic coagulatus et in
substantiam plante cõuertitur z scindit
locus p intensionez caloris et sic egredi
tur ex eo planta Item quandoq; aer mi
xtus cum terra z cum aqua in fundo aq̃
coagulatur z p actionem caloris termi
nantis z digerentis illud mixtum cõfu
sum generatur plãta vt ptz in nenipharo
et in aliis herbis minimis que solẽt cre
scere in aquis z quarũ folia tegũt aquã
et hẽ nascũtur sursum non expanse. tum
ppter subtilitatem aeris et aque dulcis
sursum eleuantis. tum ppter soliditatẽ
terre radices inferius sustentantis a q̃
planta recipit rigorem radicis et stipiẽ
sustentationem in sua erectione. Item
Aresto. ibidem in locis essentialiter fri
gidis et accidentaliter calidis vt in qui
bus aqua calida fluit multotiens nascit
planta. qz calor aque cõtrahit frigidum
humorẽ ad superficiem terre in locũ mix
tionis. vñ ex aere et vapore terreo cũ hũo
re aque imbibito p calorem aquer stella
rum in plante substantiam coagulantur
sed hoc non fit nisi per multum tps vt di
cit Aresto. ppter calorem accidentalẽ nõ
cõuenientem generationi talis plante.
Item ibidem dicit Aresto. q plante come
stibiles melius crescunt in locis lenib⁹
et altis et calidis q̃z in his cõtrarijs qz
in locis planis et equalibus abũdat hu
miditas et maxime qñ dulcedo adest et
aeris temperies. sicut in locis bene alt̃. qz
ibi etiam putritas aeris z abundãtia hu
moris dulcis et hoc ppter spongiositatẽ
z vaporem dulcẽ attrahentem. z iõ in mõ
tibus frequẽter melioz ẽ fertilitas z me
liores crescũt fruct⁹. in valle enĩ diffici
le mouet aer. Uñ ex cõculcatiõe ibi cito
putrescit aer z vapor grossus. vñ sequit
prava digestio. Hinc ẽ q; ibi inuenit hu
mor salsus. vt dicit Albu. aq̃ enĩ salsa gra
uior ẽ q̃z dulcis vtz in exẽplo Aresto. ibi
dẽ vbi dicit. Quum positũ in aq̃ dulci
statim petit fundum. in salsa vo natabit
terrestreitare enĩ sua z grossicie poterit
pondus oui sustinere. et iõo aqua dulcis
facilius attrahit ad loca alta q̃z salsa. scz
ppter suã repurationem subtilitatẽ et le
uitatẽ. Itẽ Aresto. lutũ ignitũ. i. firmũ et
tenax cito pducit plantã vnctuosam. p
ter facilẽ transmutatiõem talis luti in
vnctuositatẽ. vt dicit Albu. Et ad hoc
vt durabilis sit plauta oportet vt hẽat he
ne digestum humorem et vnctuosuz. vñ
ille plante que habent indigestũ humo
rem supueniẽte frigiditate cito arescũt
vñ et caulis vltra triennũ nõ durat. nñ
si ei inseratur ex natura plante insite in
stipite fiet decoctio z cõuertit in naturã
insite. et durabit diu. Item vt dicit Are
sto. planta crescit qñq; ex lapide solidor
duro. naz aer inclusus in lapide nititur
ascẽdere sed cũ nõ inueniat exitũ liberuz
ppter lapidis soliditatẽ reflectit mouet
ad lapidis ptes et ex sua agitatione ca

lefit. calefactus aũt aer attrahit sursũ hu
morẽ residuũ q̃ est in lapide. ⁊ exit vapor
cũ hũore illo cũ pua resolutiõe ptiũ lapi
dis. ⁊ ex illo vapore ⁊ hũore de lapide e-
ducto qñq̃ plãta generat adiutorio ca-
loris solaris ⁊ aerẽ prius calefactũ vigo
rantis ac digerẽtis hũorẽ a lapide iam
attractũ ⁊ in subãm plãte trãsmutantis
sz nõ diu durat plãta talis nisi terra cir-
cũstãte ⁊ dulci aq̃ irrigãte. ⁊ tẽpato aere
foueat. ⁊ hoc ppt hũoris paucitatẽ. Itez
Arest. Plãta si fuerit ppe solẽ. i. vsus ori
entẽ citi⁹ nascet ⁊ hoc ppter sufficiẽtiaz
caloris. tardi⁹ vo si fuerit ad occidẽtẽ p-
pter caloris elõgatiõem. Itẽ ibidẽ dicit
Albu. ex tẽperie seruat cuiuslibet plante
incremẽtũ. si eni nimia fuerit hũiditas
opilant vie ⁊ pori p quos deberet nutri-
mentũ ascẽdere ad arboris extẽsionẽ. eo
dẽ mõ si nimia fuerit siccitas ꝯstringunt
pori ⁊ sic plãta nõ nutrit. Itẽ Arest. que
libet plãta q̃ttuor indiget. s. semie termi
nato ⁊ i sua specie pfecto maturo ⁊ a pu
trefactõe ꝯseruato. ⁊ ꝯueniẽti loco. i. ter
ritorio generatiõi plãte ꝯgruo. ⁊ aq̃ mo
derata hũore. s. tpato. ⁊ aere ꝯsile. s. me-
diocriter tpato qr vt di. Albu. si aer fue
rit nimis calid⁹ calor naturalis euapora
bit aptis poris. si nimis frigid⁹ suffoca-
bit plãtã. prima duo sunt necessaria ad
plãte generatiõem. scda duo necessaria
ad ei⁹ nutrimẽtũ ⁊ cõseruatiõem. Item
spẽs ⁊ plãte medicinales q̃ crescũt i mõ
tib⁹ ad vescẽdũ sunt min⁹ delectabiles et
ad digerẽdũ fruct⁹ hñt duriores. ⁊ h̃ pro-
pter vehemẽtẽ coagulationẽ p calorẽ agẽtẽ
in hũiditatẽ. ⁊ iõ tales fruct⁹ nõ multũ
sunt nutribiles. vt di. Arest. qr vt dr Al
bu. Quãto plãta est magis medicinal.
tãto minus nutrit. Itẽ loca a sole remo
ta nõ erũt plantaꝝ multaꝝ sicut nec ai al
fecũditatis multe est in talibo locis. vt di
cit Arest. cui⁹ rõ est. vt di. Albu. qr illi q̃
sunt directe sub septẽtrione hñt diẽ con
tinue p dimidiũ annũ. p reliquũ aũt no-
ctem. ibi ergo raro crescit planta vl ani
mal. in estate eni non potest ppter conti
nuatiõem caliditatis. in hyeme vero nõ
potest ppter cõtinuatiõem frigoris. ⁊ iõ
dicit Aresto. Planta ibi generata nõ hz
vires foliũ neq̃ fructũ ppter defectum
caloris agentis in tempe anni. ⁊ ppt sup
fluitatem eius in aliõ. Item Arest. Plã
ta multarũ spinarũ multũ habet de hũo-
re vnctuoso. et cũ se mouerit ille vapor
vnctuosus p calorem pprium cooperan
te calore stellarum digeritur et conuer-
titur in subãm plante que ei inserit. vñ
illam digestionem opatur calor vitalis
in planta cũ calore extrinseco ꝯpetẽte ⁊
crescit plãta insita gracil ⁊ extensa sursũ
Unde ppriũ est plante multum spinose
vt in ea fiat insertio plante alterius spe
ciei. et hoc vt di. Albu. qr habet multuz
humorez attractũ ab exteriori calore vn
ctuosum ⁊ ita cõglutinatiõem expulsi-
bilem a calore interiori in pluribo locis.
ita q̃ ps eius supior cuz expellit est sub-
tilior ⁊ penetrabilior p quam potest ape-
rire multos poros plante ⁊ ipos ingredi
⁊ ipam incorpare ⁊ cõsolidare plãte ife-
riori. Ita planta q̃ inseritur. plantam si
ue truncum cui inserit transmutat i suaz
spẽm. et non ecõuerso. cuius ratio est. vt
Albu. di. qr inferior planta mouet supe-
riorem p humorem ⁊ calorez quẽ ei trãs
mittit. sed supior humorem attractũ vl
terius digerit ⁊ decoquit ⁊ in naturã su
am cõuertit ⁊ postea virtutem suam i in
feriorem transmittit. ⁊ alterat illaz cui
inserta fuerit ⁊ conuertit eam in suaz na
turam ⁊ speciem. Item quinq̃ sunt speci
es generationis plante. vt dicit Aresto
teles scz ex semine ⁊ putredine ⁊ ex hũo
re aque et ex plantatione et ex vnius in
aliam insertione. Item sunt arbores et
plante que pducunt fructum ante folia
vt di. Arest. sicut ille q̃ hñt multũ humo
rem vnctuosum materialẽ ad fructũ quẽ
vt digesserit calor naturalis simul cum
calore solari cito maturabit fructum. et
ille humor vnctuosus abundans phibet
humorẽ aquosum materialez ad folia ne
ascẽdat in folia aut prumpat añ fructũ
in tali planta. Item quedã citius pdu-
cũt folia q̃ fructũ. et hoc ppter defectũ ⁊
paucitatẽ hũoris vnctuosi. ⁊ abundatiõz
humoris aquei materialis ad folia quẽ
calor solaris citius attrahit ad locũ pdu
ctionis folioꝝ q̃ vnctuosum humorẽ ad

ꝓductionem fructuum. et ideo tardatur maturatio vnctuosi humoris materialis ad fructum. ⁊ fit ꝑcessio foliorum. Itē quedam simul producunt folia cū fructu vt ille que habent ꝑdictos humores multos et ꝓportionabiles ⁊ calorem interiorem cum exteriori calore solis in aere equaliter operantē in vtroq; ⁊ vtrūq; scz aquosum in folia ⁊ vnctuosum in fructꝰ equaliter expellentē. Item Aresto. Antiqui sapientes asserebant fructus ⁊ folia esse idem. et folia non esse. nisi ꝓpter fructum nec differre ab inuicum materia nisi ꝑm maiorem vel minorē digestionem aquosi et crudi humoris. Hūor enī aquosus ⁊ subtilis cito attrahitur a calore solis ⁊ cedit in folia. qui vero magis est vnctuosus ⁊ digestus cedit ī materiam ipius fructus. Item dicit Arest. ꝙ alique arbores sunt spinose non est de intētiōe nature plante substantiā generantis. sed accidit ex raritate arboris siue plante per quā attrahitur humor frigidus parū coctus ⁊ exiens per illā arboris raritatem a calore solis in spinam coagulatur. et fit in spina forma piramidalis incipiens iuxta stipitem a grosso ⁊ lato. et in parte anteriori terminatur in acuto. nam humor subtilis qui ad spinā est causa materialis elongatur paulatiz a planta ⁊ in longum ⁊ acutū se diffūdit eodē modo faciunt omnes arbores quarum partes piramidalis sunt figure

Item arbores exterius generaliter sūt virides. interius albe. pars enī interior habet materiā appropinquantē ad albedinem. ⁊ pars exterior ad virorē. naz materia que attrahitur ab interiori ⁊ expellitur ad exteriora ī cortice aliquantulū digeritur ⁊ in virorē transmutatur qr viror medius est color inter ruborez qui ꝓuenit ex perfecte caloris actione. ⁊ inter albedinē que ꝓuenit ex imperfecta. Itē Arest. Arbores variantur in figura. naz quedā sursum quedā deorsum. quedam vero inter hec tenēt mediū. Ille enī in q̄rum medulla viget humor subtilis quē mouet ⁊ attrahit calor ad superiora piramidantur. i. in formā piramidalē ad modum flāme. que ascēdit in cōmuni virtute ignea eleuantur. Ille vero in quarum medulla viget humor grossus et aquosus inferius deprimūtur et angustātur. Unde ⁊ ille partes sua grauitate inferiꝰ mouentur ⁊ in grossum in parte infima coartantur. In quibus vero erit humor medius. ⁊ inter grossum ⁊ subtile tempetatus. pars ascendet sursum ⁊ erit cā eleuationis. ⁊ pars deorsum que est causa ī grossationis. Uñ ꝑm maiorē vel minorē digestionē illiꝰ humoris in radice ⁊ medulla solet magna apparere arbor in figura. nam necessaria est prima digestio in radice ad eius incrementū. secūda vero necessaria est in medulla ꝓpter completionem maturatiōem dilatatiōem ⁊ conseruatiōem. Et sufficit ista duplex digestio ad plantarum completionem. ⁊ tertia in solis animalibus reperitur. vt di. Aresto. et exponit Albu. Item diuersificantur arbores in folijs ⁊ in ramis secūdū multitudinem humoris vel paucitatem. et caloris fortitudinem vel remissibilitatem. nam si calor fuerit fortis et humor multus. multa in exitu erunt folia atq; rami et econuerso. et ꝑm raritatem hūoris abilis ad cōsumptiōem ⁊ desiccationē. desiccant ipi rami. cadūt folia remanebit arbor vacua atq; nuda. et in contrarijs modo contrario se habebunt

Item vt di. Arest. nō solū piramidant spine in arboribus. verū etiā eadez figure inuenitur in folijs et in fructibus. q̄a si meatus plante primo fuerint ampli ⁊ valde rari in principio humoris. ⁊ pꝰ siccitate et frigiditate constringantur. folia et fructus inferius ingrossabuntur. et in superioribus graciliabuntur et piramidantur. et hoc propter attractionē leuioris partis humoralis ad superiora vi caloris et repulsum humoris grauioris ad superiora. Contingit tamen tam folium q̄ fructum sepius acui in extremitatibus et piramidari. scilicet quando virtute caloris et raritate humoris superior particula leuigatur. ⁊ parte īferiore calida etiā existente humor in medio distendit. et sic substātia fructꝰ vl folij ī medio dilatat. et vtraq; extremitas ꝓpter dominiū ignee ꝟtutis in cōmuni

qdāmō ducit ⁊ subtiliat. ⁊ sic i piramidē transformatur. Item ibidem dicit Are. q arbores et plante quedam faciunt flores ex humore subtili ⁊ puro existente ī medulla. non tamen p omnia terminata nec digesta sm vltimam fructus cōpletionem. disposita tñ ad fructus pductionem quedam autem arbores ppter nimiam humoris viscositatem nō habent flores. qr ille humor non potest subtiliari et ppter suam vnctuositatem in subtilitatem floridam dilatari. vtz in ficu q̄ non habet flores ex causa iam dicta quedam etiam non habent flores ppter humoris liquiditatem. qr non potest in floris subām coagulari vtz in palma ⁊ silibo vt dicit Arest. et sm diuersitatem materie in qua diuersimode agit calor. diuersi colores in floribus tā herbarū q̄ arborum generantur. seb ista psequi non est p̄sentis negocij. et iō de eis ad pñs propter tediū fore arbitror quiescendū. Tamen alias supaddit Arest. pprietates ī fine. ij. li. quas non reputo cōtemnēdas Dicit eni circa finem: Planta inq̄t hñs grossum corticē multū extendit in altitudine. ⁊ hoc ppter extensionem humoris et impulsum caloris. Nam grossitudo corticis humorem recipiens. nō sinit illum defluere. nec etiam ppter suam densitatem pmittit calorem p poros euaporare. ex qua necesse habet se diffundere ⁊ dilatare. vtz in pino in palma et in consimilibus. vt di. Aresto. Item ibidē Arbores habentes lacteum humorem magnam habent vnctuositatem ⁊ calorem fortem in radice. et ideo resoluūtur hūores vsq̄ ad exteriora arboris ⁊ generant gumi aliquando liquidi. aliquando ex exteriori aere frigido coagulante in modum lapidis vel conchule indurate ⁊ hoc accidit aliquando ex frigiditate cōstringente. aliquādo ex caliditate liquidiores partes educente ⁊ consumente ⁊ grossiores compingente. sicut ibidem di. Aluredus. Item ibidem. Arbores quedam alterantur scdm tempis alterationez q̄ in estate virescunt. in hyeme pallescūt. et tamen folia sua non perdūt nec proijciunt. fortem enim habent calorem icorporatum. et ideo calor fugit ad interiora arboris et etiam foliorꝫ. a facie frigidi aeris hyemalis. et ideo exteriora pallida ⁊ glauca fiunt. tamen non cadunt folia ppter viscositatem humoris et intensā fortitudiuem caloris. Item ibidem. Arbores facientes fructum in principio faciunt fructus amaros quādo scz nouiter sunt plantate. ⁊ in earum fructu tunc dominatur amaritudo vel ponticitas sapor scz accedens ad amaritudinem. Cuius causa est. quoniam prima digestio acida est ⁊ pontica propter humoris attracti grossiciem ⁊ terrestreitatem ⁊ propter caloris digerentis paucitatem ⁊ debilitatem. ⁊ ideo generatio talium fructuuz est preter dulcedinem. qr ipoꝝ humor crudus remanet ⁊ indigestus. sed postꝰ fortato calore ⁊ augmentato humore depurato. calor digerens humorem ipm efficit sapidum atq̄ dulcem. quia vt ibi subdit Arestoteles etiaz amarum in ignem missum dulcessit. et hoc accidit scdz Albu. propter illam quam recipit a virtute ignis digerentis imutatiōez. Itez ibidem. In locis acidis frigidis scz atq̄ siccis aliq̄ñ producūtur fructus dulces. qr calor innatus intra acetosum hūorez inclusus per calorem solis adiutus digerit illam acetositatem ⁊ cōuertit in dulcorem. ⁊ erit fructus dulcis. q̄uis acida sint folia ⁊ etiam extremitates in quibo non est tanta digestio ⁊ caloris operatio quemadmodum est in fructu Contingit tamen aliquando q propter superueniētem nimiam adustionem ille fructꝰ primus factus dulcis conuertitur in amaritudinem propter superfluum calorem et humoris residui paucitatem. Itē ibidez. In locis temperatis ⁊ terris ante dies vernales fructus celeriꝰ maturescūt propter caloris sufficientiam ⁊ aeris exterioris dispositionem temperatam. Itē ibidem quedam sunt arbores que primo faciunt fructus dulces. deinde pōtici efficiuntur ⁊ amari. sicut arbores mirabolanoꝝ. cuius cā est vt ibidē dicit q arbor talis habet fructus magne raritatis ⁊ ī hora digestiōis cū sint meatus magni ⁊ ampli sequit calor sufficiens humorem

materialem ad fructū et maturabit fructum. ⁊ iō hmōi fructus in digestionis principio erit dulcis. sed postq̄ calor existens in meatibꝫ cōsumentibꝫ humorez inducit siccitatem. qꝛ ꝯstringit meatꝰ et poros ita ꝙ nec calor nec hūor potest ad locū fructus ꝑuenire. mutantq̄ frigiditas ⁊ siccitas calorem ⁊ humorē ꝓpt̄ qd̄ alteratur fructus in ponticitatē eo ꝙ ꝓhibetur oīs ascēsus siue accessus caliditatis innati ⁊ humoris ꝑ cōstrictiōez inductam a siccitate. ⁊ sic erit frigitas vincens in fructu ꝓpter defectū caloris. ⁊ erit fortis ponticitatis ꝓpter victoriā frigiditatis ⁊ siccitatis. Sed tandē calor innatus eleuat̄ ad locū fructus ⁊ vigoratur ꝑ calorem solis ꝓpter qd̄ vincit iterū frigiditatem ⁊ inducit intēsam caliditatem ⁊ siccitatem. ⁊ sic erit fructus amarꝰ In arboribus plātādis ꝑiter ⁊ serendis etas lune maxime cōsiderāda est. nam q̄ plantant̄ in plenilunio recto vel in recto nouilonio minus cōualescūt. ⁊ si conualuerint fructū facient vermiculosum. et fructus tūc plātate arboris citiꝰ putrescunt. Silr̄ ⁊ arbores q̄ tūc de terra ꝑscindunt̄ minus durāt. ⁊ citius v̄mibus corrodūtur. sicut di. Cōstan. rōez q̄re supra li. viij. de effectibus lune. Itē inter arborem ⁊ eius fructū est quoddā retinaculū quo fructus adheret arbori. sicut fetus ꝑ vmblicū adheret matrici vt di. Constā. et illud retinaculū primo est debile ⁊ laxum ⁊ attracto hūori adhuc vicinū. ⁊ iō fructꝰ tūc de facili excutit̄ si fortioris vēti impulsu tūc tꝑis arbor moueat̄. ꝫ post paulatim calore humorem indurāte fortius adheret ⁊ fructus ita de facili nō tūc cadit. sed in fine fructu maturato ⁊ ad debitam q̄titatem ꝑducto arescit illud retinaculū vel putrescit. ⁊ iō fructus de facili mouent̄ tūc ad casum. Et q̄to arbor ꝓfundius figit ad radicez. tanto attrahit plus humoris. et si fructifera est plꝰ abūdat in folijs fructibus ⁊ ramis. Item arbor sup̄fluis abscisis melius fructiferat. nam transit humor in fructum qui transiret in nutrimentū sup̄fluoꝝ. Hec d̄ natura et ꝓprietate arboꝝ in generali dicta nunc sufficiant.

Capitulum. III

De amigdalo

Amigdalus est arbor mature florens. ⁊ dicit̄ hec amigdalus pro arbore. ⁊ hoc amigdaluz ꝓ fructu Unde quidam ait. Sunt matura mora pyra. ficus. amigdala mora. Tamen hec amigdala le. inuenitur ꝓ fructu in sacra pagina. Nume. xvij. Sacra enī scriptura vt di. Hiero. non vult se semꝑ subijcere grāmatice legi. nec vult illius arte regi. Isi. autem li. xvij. sic dicit. amigdala grecum est que latine nux longa vocatur. Hanc nucidam multi vocant quasi minorem nucem. de qua v̄gilius. Cum se nux plurima siluis induit ī florez. Cūctis enī arboribus prior floribus se conuestit. et ad poma inferenda arbusta sequentia ꝑuenit. Hucusq̄ Isido. de amigdalis dicit Aresto. in li. de plantis. ꝙ īdigent cultura ⁊ maxime quādo sunt antique. vñ si clauis ꝑforētur emittent qd̄dam gūmi. et depurabitur humor in medulla qui materia est ipius fructus. ⁊ iō plus fructificāt amigdali bene culte qñ sunt antique q̄ nouelle. Duplicem autem fructum fert amigdalus scz dulcem et amarum vt dicit̄ in Plate. et dulcia amigdala vtilia sunt ad cibuz. amara vero ad medicinā. sunt enim calida ⁊ sicca De dulci amigdalo di. dyasco. ꝙ si recēs cum suo folliculo comedat̄ ꝓdest stomacho. sed caput grauat. caliginem nutrit. ventrē accēdit. somnū facit. ebrietati resistit. Itē di ibidē ꝙ si vulpes comedat amigdala morieꝫ. Sepe enī qd̄ medicinale est homini venenosum et mortiferum est alteri animali. et ecōuerso. Itē idez Fere tota arbor amigdaloꝝ amaroꝝ ē medicinalis. nam radix eius elixata siue cocta. et trita maculas vultus tollit ⁊ purgat. fronti linita dolorez capitis mitigat vulnera putrida mixtomelle mūdificat atq̄ sanat. cortex etiā ⁊ folia sunt mūdificatiua exterminatiua ⁊ sanatiua. oleū āt d̄ amigdal' extractū v̄mes ⁊ lūbricos īvētre necat. mēstrua ꝓuocat ⁊ purgat. ꝯ surditatē efficacit̄ iuuat ⁊ auriū saniē mūdat ⁊ desiccat si tepidū auri istillet̄ vt di. dy.

Item flores ei⁹ decocti in oleo caducos et letargicos excitāt. cū melle triti morsibus caninis obuiant. vl cera sanant. gūmi qđ de amigdalis exudat mixtū potiōi sanguinē reijciētes iuuat. et sic ptz ꝙ parum vel nihil est in amigdalo qđ nō conueniat medicinis. vt di. dyasco.

Capitulum. IIII

De abiete

Abies nomen est arboris sic dcē ab eūdo eo ꝙ p̄ ceteris arboribꝰ longe abeat ⁊ in altū alti⁹ se extendat. Cuius natura est vt di Isi. lib. xvij. ꝙ est expers terreni humoris. ⁊ ideo abilis est atqꝫ leuis. Ex abiete aūt dicūtur abiegna ligna vel alia que de abiete cōponunt. Et abietari⁹ dr̄ q̄ aliq̄ de abiete opatur. vt di. Isi. ſm Arest. aūt abies est arbor in altū se extendens plurimū hūs raritatis in substātia ⁊ subtilis humiditatis. ⁊ iō calor eius naturalis a solis calore fortificat. et illā humiditatem de facili eleuat ⁊ p̄ sursum mittit. ⁊ sic ip̄am in arboris subām ꝯuertēs arborem altam facit. est etiā arbor mire rectitudinis parū vel nihil hūs tortuositatis et hoc ꝓpter virtutē caloris ⁊ eq̄litatē humoris opationi caliditatis obediētem ⁊ iō directe sursum sine aliqua tortuositate eleuat. q̄uis eni abies generet ex humore leui ⁊ subtili. illius tñ humoris supfluitatem reijcit natura ad eius supficiem scz inter lignū et corticem et ibidē a calore exteriori inuiscat et in naturaz resine cuiusdam odorifere transmutatur ꝓpter eandē etiā viscositatem vnctuosā ligno abiegno incorpataz abies igni apposita facilime inflamat. Varijs insuper edificioꝝ structuris abies accōmodatur et maxime ꝓpter suam rectā altitudinez et formam piramidalem edificatiōi nauium vtiliter adaptatur.

Capitulum. V

De aloa

Aloa arbor est aromatica que in india generat. vt di. papi. Et ē arbor odoris suauissimi atqꝫ fragrantissimi cuius ꝑticula vice tymiamatis altaribus adoletur. vnde nomen extraxisse dicit. De ligno aūt aloes dicit in Plat. Aloes est lignū calidū ⁊ siccum qđ recipit in magno flumine babilonie cui cōiungit tigris fluuius padisi. Vñ a pluribus credit ꝙ p̄dictū lignū inter padisi arbores oriat et casu aliquo vel ipulsu de padiso ad flumē indie deducat. habitantes aūt iuxta fluuiū missis retibus in flumē lignū itercipiūt ⁊ reseruāt vsui medicine. multū eni est medicinale. Lignū aūt aloe est triplex. vt di. Cōstā. in li. graduū. primū est valde ponderosū et qđ est nodosum ē valde aromaticū. et est subamari⁹ saporis ⁊ subnigri coloris et subrufi ⁊ cōtritioni dentiū nō oīno resistens. Dicit etiā ꝙ cū masticat statim odor aromaticus videt attingere cerebꝝ et quoddāmō replere. Scđm genus est minus ponderosuz nec adeo aromaticuz nec amarū Tertiū genus est subalbidū valde leue nec est alicui⁹ saporis ⁊ parui odoris nisi sit aliūde coaptatū. Sophisticatur aūt lignū aloes cū quodā ligno sibi sili in ponderositate ⁊ nodositate ⁊ modica aromaticitate et a quibusdā lignū aloes siluestris nūcupat. hoc lignū cōfricatur cū plūbo vt color immutet. addita supfluitate auriū vt fiat aliq̄ꝫtulū amarum ⁊ subrufum. ⁊ ponit in decoctiōe optimi aloes cū musco vt fiat valde aromaticū. ⁊ sic fit vt vix ab optimo discernat. cognoscit tñ qꝛ durissimū ē ⁊ masticationi dentiū oīno resistit ⁊ dū masticat sapor amarus interius nō sentitur. Lignuz aloes stomachū ꝯfortat. digestionē ꝓcurat ⁊ debilitatē cordis ac cerebri cōfortat et singulariter cōtra sincopim ⁊ cardiacā maxime passiōem iuuat. nā ꝯ oēs cordis passiones ⁊ debilitates ex frigiditate ꝓueniētes valet vinū decoctionis aloes. sed qꝛ vinū inde fit amarū modicū apponatur ⁊ ꝓ delicatis cū aq̄ rosacea vinū tēpetur. ⁊ tale vinū poterit diu reseruari. qꝛ a ligno mltū imutatur. ei⁹ fum⁹ p̄ nares recept⁹ infrigidatū cerebrū calefac et debilitatū cōfortat. Et vt laudes ei⁹ cōcludam in oībus corpis debilitatibus subuenit et adinuat si quis modo debito vti sciat. Hucusqꝫ Plate.

Capitū VI

De aloe

c Loe etiam dicit cuiusdaz herbe succus que herba aloen appellat hec herba in india et psia ⁊ locis aliis plurimis repitur. cuius succus exprimit et ad ignē decoquit. et post soli exponit et exiccat vt di. Plate. Aloe etiaz tria sunt genera. s. citrinū epaticū et caballinū vt di. Plate. Et differūt iste tres spēs in bonitate. nam bonū est caballinū melius est epaticū. sed optimū est citrinū. ⁊ discernunt ex colore citrino ⁊ rufo ⁊ pcipue cū frangitur puluis apparet ac si esset puluis croci ⁊ est eius substantia clara maxime qñ cōfringit p minuta frustra. ⁊ qd frangit ex eo min' est fetidū et minus amarū. Epaticū vo aloe assilat epati in colore. calorem eni habet epaticum. i. nigrū ⁊ foramina q̄dā velut oravenaz. obscuz etiā habet substantiā ⁊ ñ claram ⁊ est amari' q̄z est citrinū. Caballinū aūt aloe nigrū est ⁊ obscurū ⁊ feculentam habet substantiam ⁊ amarissimū saporem ⁊ horribilissimū odorē. Sophisticaz aūt caballinū ita vt videat epaticū vel citrinū cū puluere croci ⁊ aceto si decies in illo intingat ⁊ desiccet. et tūc inouatur eius color ⁊ odor vt citrinū vel epaticū videat. discernit tñ qz cū frangit et digitis cōfricat. statim fetidissimum sentitur ⁊ amarissimū inuenitur qd nō est in epatico ⁊ citrino. omne aūt aloe q̄to de sua natura est minus amaz est ⁊ minus fetidū est magis laudabile. Aloe āt q̄uis ex natura sit amarū. tñ multipliciter est vtile ⁊ salutiferū. nam flegma coleram ⁊ malancoliam mundificat atq̄z purgat. mēbra neruosa cōfortat. stomachū a viscosis humoribus ⁊ nociuis euacuat. caput a dolore releuat. qm̄ fumositas stomachi caput grauat. visum clarificat. splenem et epar deopilat. mēstrua pvocat. in corpe discolorato bonū colorem generat. ab ydrope corpus p̄seruat et in principio curat. puluis eius cū melle datus lūbricos. i. vermes ventris necat. fluxum capillorū phibet. et a casu p̄seruat. artheticos iuuat. pruriginē oculoz placat. membroz genitalium vlcera sanat. putredinem oris ⁊ gingiuarū mūdat. recentia vulnera sanat. consolidat ⁊ mundificat et desiccat. amarum est ori. sed dulce stomacho. stomachū enim ifrigidatum ⁊ debilitatū cōfortat et digestionem adiuuat ⁊ pcurat. hec oīa de dyasc. et Plate. et Auicen. excerpta sunt

Capitulū. VII.

De arundine.

a Rundo est media inter herbam et arborem. herba quidem robustior ⁊ durior sed arbore est fragilior. exterius plana ⁊ interius vacua et caua. nodosa. leuis. in paludibus enutrita. ventis cedens. de facili manū ledēs. d arundine dicit. Isi. li. xvi. Arundo ē dicta eo q̄ cito arescat. in indicis autē stagnis crescūt arundines ex quarū radice exp̄ssum suauissimum succum bibūt vnde et varro dicit Indica nō magna i arbore crescit arundo. Illius ⁊ lentis p̄mitur radicibus humor. dulcia cui neque unt succo contendere mella.

Capi. octauum

De amomo

a Momum vt dicit Isido. libro xvij. est vocatum eo q̄ habet odorem veluti cynamomum. nascitur in siria ⁊ armenia. cuius frutex botrosum semen reddit sibi cōnexum hñs florem albū similem viole et folia similia brione odore etiam suo p̄bono somnos suauificat. Amomū est herba odorifera vt dicit dyasco. et est coloris subrufi folia habens cōiuncta et semina copiosa habens ad modum viole florem album. Est amomi triplex spēs quoddaz enim est armenicum. et illud ceteris est nobilius. fului quidā coloris. sed odoris optimi et virtutis maximi ac valoris. Aliud est qd crescit i locis hūidis ⁊ aquosis ⁊ ē lene tactu. saporē exprimēs atz gerens. Tertium vocatur ponticum rufuz nō longū. Est autem eligendū qd ē recēs ⁊ albū. semie plenū sup̄ vgas purpureas expassum maxie odoriferū ⁊ pōderosum qd masticū quodā acumie mordz liguaz

Unde habens colorem non variũ nõ diuersum vt dicit Auicen. et Diasco. Oẽ amomũ habet ꝑm eosdem autores ꝟtutem calefaciendi et etiam desiccandi. ictib⁹ scorpionũ occurrẽdi. sua decoctione in aqua oculos fouendi et a suis doloribus releuandi. habet ꝟtutem dolorez viscerũ sedandi. et ventositatem extenuandi at ⁊ mẽstrua ꝓuocandi. cui⁹ elixatura siue decoctio sumpta habet ꝟtutem freneticis subueniẽdi. epaticos adiuuandi et etiam podagricis succurrendi. in oĩbꝫ siquidem nobilibus antidotis et receptionibus et medicinis solet amomũ sepius adhiberi. q̃uis loco ip̃ius mlti aliam herbam amonidem scz ei quidem in colore similem. sed in odore et ꝟtute penitus disparem apponere sunt consueti vt dicit Auicenna.

Capitulum. IX

De aneto

Anetum est herba cuius semẽ cõsimili noĩe est vocatũ. cui⁹ semẽ primo cõuenit medicine. radix secundario. sed tertio ip̃a herba cuius semen potest seruari ꝑ trienniũ in magna efficacia. vt dicit Diasc. Melius tamẽ est vt singulis annis renouet. cuius radix adhuc viridis alicui⁹ est valoris sed desiccata nullius. vt dicit idem. Hꝫ ꝟtutem diureticã calidã scz et aptiuã et cõpactoꝝ diuisiuam. ventositatis ⁊ inflationis extenuatiuã et torsionis ventris ⁊ viscerũ mitigatiuã. Item virtutẽ habet calculi cõfractiuã. menstruoꝝ ꝓuocatiuam. et meatuũ vrinaliuꝫ apertiuã. singult⁹ ex plenitudine amputatiuã. somni ꝓuocatiuam duarũ collectionũ ĩ corpore resolutiuam si coctũ cũ oleo ꝑ ẽplastri modũ apostemati apponat. Itẽ flos eius cũ vino coctus dolorem capitis aufert si inde caput fomẽtet. Itez cinis e⁹ vulue stillanti appositus ip̃am reprimit et desiccat. Item decoctuꝫ anetũ cũ oleo rigorem neruoꝝ laxat multis etiaꝫ aliis subuenit passionibus sicut idem dicit.

Capitulum. X

De aniso

Anisum easdem habet virtutes quas ⁊ anetũ sed saporem habet dulciorem. et eius semen ẽ magis minutũ ⁊ rotundũ. et a multis vocatur dulciniũ alias duletiniũ. vt dicitur in Plat. Uirtutem habet dissoluẽdi consumendi et ventositatem destruendi. digestionem cõfortandi. oppilatiões splenis et epatis apiendi. cõfringendi calculum ꝓuocandi menstrua et omnes meatus interiores apiendi et emendandi: Et iõ q̃uis sit in q̃titate semen minutissimũ. est tamen multum vtile in ꝟtute et plurimũ salutiferum.

Capitulum. XI

De allio

Allium ab olendo est dictũ eoq̃ oleat vt di. Isi. li. xvi. Cui⁹ odor est tam fortis q̃ omẽs alios reprimit et supat fetores. et iõ ꝑ loca corrupta necessario transituri siue putrida purgaturi fortissimis se muniũt alliatis ꝑm Diasco. Alliũ multas habet ꝟtutes et tam bonas q̃ malas ꝓprietates. qꝛ ex diuersis cõponit ꝟtutibus vt di. idem. Uentrem siquidem et stomachũ turbat et siccat. sitiꝫ amouet ⁊ corpi appositũ corpus vlcerat ⁊ vulnerat et si nimis a colericis sumat in vsum. corpus inflãmat et desiccat. lepram generat. maniã ⁊ frenesim excitat. visum ledit ⁊ hebetat. et iõ colericis natura nocet. nam colerã rubeam cito generat et adustam multiplicat ⁊ augmentat. flegmaticis ⁊ frigidis multũ cõfert. Est aũt duplex eius genus scz domesticũ ⁊ siluestre qd̃ scordeõ a medicis nũcupat. cuius flos debet recolligi ⁊ in medicinis apponi vel admisceri. nõ enĩ opatur cũ impetu sicut solet domesticum opari. Alij aũt domestici capitibus maxime vtunt. in cuius natura multiplex efficacia repitur. Nam p̃cipue habet ꝟtutem dissoluendi et cõsumẽdi ⁊ expellẽdi venenũ ⁊ omne venenosum. Undẽ nõ sine causa vocat ab antiquis autoribus tyriaca rusticoꝝ. vt di. dyasc. maxie aũt valet cõtra morsum ⁊ venenũ canis rabidi. si cũ sale et nucibus interius accipiat addita herba ruta. hec enĩ quatuor

adinuicem conterantur. et ad quantitatem magne nucis patienti sepius offerantur. et hoc cum vino. eadem etiam cõfectio sup morsum canis rabidi exteri⁹ apponatur. vulnus enī sanat ⁊ venenuz attrahit ⁊ cõsumit. ⁊ a piculo liberat ac pseruat ita efficaciter sicut tyriaca. Itē allium virtutem habet apiendi diuidēdi et incidendi humores grossos ⁊ cõsumendi ⁊ ita valet calculosis ⁊ stranguiriam patientibꝰ. i. difficultatem vrinādi. menstrua etiam ꝓuocat ⁊ emēdat vētrē. lūbricos ⁊ alios vermes in ventre īterficit si cū pipere ⁊ succo mēte ⁊ aceto ad modum salse offerat. dolorem ilioꝝ ⁊ lūborū alliū mitigat. si mūdatum ac trituz ⁊ cū oleo coctuz sup doloris locū ad modum emplastri apponatur. Valet etiā ꝯ morpheam. i. lepram cutis si locus in quo est morphea scarificat ⁊ post cū allio trito fricetur ⁊ cathaplasmet. Contra serpētum morsus valet si tritū cum laurino oleo apponatur. vt di. Dyasc. Item idropicꝫ ꝓdest qꝛ humorem intercutaneū consumit et desiccat ⁊ tumorem sedat. grādia ⁊ cruenta vulnera ⁊ sordida purgat ⁊ conglutinat ⁊ sanat si puluis allij combusti supponatur. Coctum etiam allium cum aqua fontana ⁊ omnem dolorem loci et tumorem tollit. caueudū tñ est ne continue in cibis assumat qđ multū noceret oculis Vñ ꝟsus. Allia vina venus puluis ventus faba fumus. Ista nocēt oculꝰ sed vigilare magis. Scđm Arest. aūt li. de plātis. alliū habet similitudinez cum lilio. cõmunicat cū illo in dispositiõe capitis ⁊ tunicellis. ⁊ habet ꝟtutem sementinam in tunicellis radicis sue. ⁊ in granis suis natis in summitate haste sue. ⁊ ideo cepula allij posita in terram ꝓducit plantam similiter ⁊ semen. ⁊ habet tunicas multas ⁊ folia piramidalia et hastā cauernosam ⁊ porosam. Allium etiam sicut ⁊ liliū primū facit semen stipitis sui ⁊ in tenui folliculo in grana coniungit cepa vero non cõiungit grana sua. ſz in pediculis siue pedibus puulis nutrit ea ⁊ emittit. Facit allium radices capillares sicut lilium ⁊ sicut crocus ⁊ hmōi. Sz in hoc differunt radices allij a lilio qꝛ non ramificantur in allio sicut ramificātur ī lilio. ⁊ sicut allium renouat folia ita renouat radices. et semel tantum emittit semen scz in scđo anno postq̄ seminatur ideo habet alliū tunicas plures ⁊ ramosas vt ille tunice sint cibus ⁊ nutrimentum secūdis radicibus ⁊ secūdis folijs ⁊ stipiti eius. quapropter crescētibꝰ secūdis folijs ⁊ stipite attenuāt ⁊ euanescūt tunice eius in terra. Et simile hnius in cepis inuenitur. In hoc aūt alliū differt a cepa. qꝛ quelibet allij tunica carnosa si plantetur crescit ex ea planta sicut et lilium qđ de tunica sua plantata in terraz emittit plantam. et hoc accidit qꝛ in suis tunicellis est virtus seminatiua sicut in carnosis ꝑtibus allioꝝ non sic aūt fit ex cepa. ñ ei ex q̄libet eius ꝑte plantata crescit planta. sed de toto capite cepa plantata emittit plantam qꝛ ꝟtus seminatiua non est in q̄libet parte cepe sed in toto. In hoc etiam differt alliuz a lilio qm̄ eius ꝑtes carnose qñ plantantur emittunt gramina sua ⁊ foliū ꝑ medium carnis sue sed tunicelle lilij emittūt ab vno latere sui iuxta ⁊ non a medio. Hucusq̄ Arest. li. de plan. ſm nouā translatiõem

Capitulum. XII

De absintheo.

Absintheum est herba acerrima calida ⁊ sicca vehementer stiptica et amara. vt di. Dyasc. Cui⁹ duo sunt genera. vnū est ponticū habēs colorem viridem. ⁊ saporem ponticū et amarū. aliud est subalbidū ⁊ minus amarum. ⁊ minoris effectus q̄ primū. in fine veris colligitur in vmbra desiccat per annum in magna efficacia cõseruat Dicitur autem contrarias habere virtutes sicut Plat. di. scz relaxatiuam ⁊ constrictiuam. constrictiua inest ei ex grossicie substātie ⁊ pōticitate. laxatiua iest ex caliditate ⁊ amaritudine. vnde qñ recipit interius si inuenit materiam cõpactam ꝓpter ponticitatem sue substantie ⁊ grossiciem reddit materiam cõpactiorem. ⁊ sic est causa maioris constrictionis. materia vero existente abili et digesta caliditate dissoluit eam ⁊ ponticitate sua cõ

primente expellit eam syropus de absin/
thio factus epati subuenit et stomachū
confortat appetitum inuitat. ebrietati
obuiat ⁊ repugnat. ycteriam curat ⁊ co/
lorem euulsum alterat ⁊ immutat succ⁹.
eius cū puluere costi splenem deopilat
dolorem stomachi ⁊ intestinoꝝ ex vento
sitate ꝓuenientem dissoluit et mitigat.
succus eius auribus instillatus humidi
tates ab eis distillantes desiccat cū felle
thauri tritum absinthiū ⁊ auribus inie/
ctum dissoluit sonitū ⁊ auditū roborat ⁊
emendat dolorem capitis ex fumositate
stomachi ꝓcedētem succus eius sedat. li
uorem ⁊ dolorem ex ꝑcussione cū pulue
re cimini ⁊ melle amputat si ꝑ modum
emplastri apponatur. Lūbricos ⁊ v̄mes
aurium succus eius necat si instillet. suc
cus eius potatus visum clarificat. ⁊ ocu/
lis impositus ruborem ⁊ pannū curat. si
sepius infundat libros ⁊ pannos a v̄mi
bus ⁊ muribus tutos seruat si cuꝫ eis in
cistula reponat. vt di. Macro. Itē morsi
bus migalis ⁊ draconis obuiat ⁊ sanat si
bibatur. Item eius decoctio ventositatē
ventris ⁊ inflatiōem sedat cū portatur vt
di. Dyasco. Preter has v̄tutes quasdā
habet cōditiōes ⁊ ꝓprietates minus lau
dabiles. naꝫ saporis amaritudine ⁊ pōti
citate inficit ⁊ cōstritat gustū. odorꝫ hor
ribilitate ledit. olfactū in amaritudinem
redigit lac ⁊ vinū et omne dulce cui ad/
mixtū fuerit seu adiunctū. ⁊ iō apes que
frequētant flores absinthij faciūt mel a
marū. vt di. Dyasc. de absinthio di. Pli
nius li. xvij. Nō est inquit dandū febri
citanti. nauseas naribus arcet si fuerit
prius potatū. somnū ꝓuocat dormienti
iscio sub capite positū. capillos denigrat
qñ inungūtur vngēto facto de eius suc/
et oleo rosaceo.

Capitulum XIII

De apio

a Pium est cōmunis herba oībus
fere nota ex eo sic vocata. vt di.
Isi. li. xvij. ꝙ apicis. i. capit̄ tri
umphantiū quondā fuit ornamentum.
Hercules enī primo hanc herbam capi
ti circūposuit. cuius radices efficacit̄ pu/
gnant cōtra insidias veneni. vt di. Isi.
cuius multe sunt spēs. vt di. idem. s. pe/
trosum sic dictū eo ꝙ apio est similimuꝫ
in folijs. silenū enī grece apiū dr̄. crescit
aūt in locis petrosis mōtibusqꝫ ꝑruptis
et iō latini petrosiliū petrapiū vocār. vt
di. Isi. Sunt ⁊ alie maneries apij. vt di
cit dyasco. s. apium ranarū. apiū risus. ⁊
apium emorroidarū. Apium ranarū dr̄
qꝛ in locis aquosis vbi rane sunt sepius
inuenit̄ qđ decoctū cum vino ⁊ oleo ⁊ vē/
tri ac renibus cataplasmatū eoꝝ dolori
mirifice opitulatur. apium risus dr̄ ab
effectu ꝙ purgat melancolicū humoreꝫ
ex cuius supabundantia fit tristitia. Di
cit autem ꝙ interius receptum ī magna
q̄ntite hoīem ridendo interficit ⁊ occidit
valet cōtra calculum ⁊ stranguiriaꝫ ⁊ ad
menstrua ꝓuocanda si decoctum fuerit ī
aqua vel vino ⁊ inde inferiora fomentē/
tur. Apium emorroidarū est dictuꝫ eo ꝙ
eius puluis vel ciuis suppositus fluxū sā
guinis desiccat. Apiū cōmune splenis ⁊
epatis opilatiōem apit calculū frangit
ycteritiaꝫ soluit. ydropicis subuenit fre
neticis cōuenit si eius succo ⁊ oleo rosa
ceo mixtū cū aceto caput sepius inūgat̄
radix eius ⁊ semen morsibus venenatis
succurrit ⁊ veneno resistit. vt di. Dyasc.
Epilenticis autem nocet omne apiū qꝛ
dissoluit ⁊ mouet omnē materiā ad su/
periora. nocet etiam pueris illa enī etas
ꝓpter humiditatis multitudinē ⁊ v̄tutꝫ
debilitatem ⁊ membroꝝ ⁊ meatuū stricti
tudinem ꝑata est ad morbum caducum
et ideo lactantes nutrices abstineāt ab
apio ne puer epilenticus efficiat̄. vt dic̄
Dyasco. et Plat̄.

Capitulum XIIII

De aristologia

a Aristologia est herba multū me/
dicinalis q̄uis amara. Cuius
due sunt species scꝫ longa et ro/
tunda. et vtraqꝫ calida est ⁊ sicca ⁊ est ra
dix magis medicinalis q̄ folia. In au/
tumno debet colligi et seruatur per biēni
um. virtutem habet dissoluendi ⁊ expel/
lendi venenum ⁊ cōsumendi. bonum an/
helitum facit. splenem durum remollit

et eius opilationes aperit. ventris dolorem ⁊ lateris amputat ac sedat. podagricis ac caducis subuenit ⁊ cōtractis. ꝯtra morsos venenosos cōfert puluis eius cū succo mente. puluis eius carnem mortuam leuiter corrodit in fistula et ī plaga fetum mortuū de vtero expellit. radix ei⁹ si cum vino decoquatur. hactenus dyasc. de aristologia di. Pli. ⁊ Isi. li. xvij. ꝙ mulieribus fetis optima sit. nam potata cū pipere ⁊ vino sordiciem ꝑturientiū mūdificat ⁊ matricem expurgat et mēstrua ꝓuocat atq; purgat.

Capitulum XV

De agno casto

a Gnus castus dicit quedam herba calida et sicca cuius virtus est vt di. Pli. conseruare in hoībus castitatem. vñ et mulieres romane illi⁹ herbe frutices secū deferre cōsueuerūt in mortuoꝝ exequijs. qñ ꝓpter honestatem publicam oportuit necessario cōtinentiā obseruare. Hec herba ſm dyasc. et plat. semp viret et eius flos potissime agnus castus nūcupatur. qꝛ odore ⁊ vsu reddit hoīes castos sicut agnos ſm dyasc. ⁊ plate. Dicit aperiendo poros ⁊ spūs euaporando. ⁊ humiditatem seminalē cōsumēdo inducere castitatē. dic etiā idē autor qꝛ eius decoctio valet cōtra leucofleugmaticam. i. frigidam idropisim siue albā si cū semine feniculi ⁊ modica esula decoquatur. Item ibidem. Fomentū decoctionis agni casti matricis exiccat supfluitates. ⁊ ipius orificiū coangustat. menstrua aūt ꝓuocat ⁊ litargiam sanat atq; soluit si cū apio ⁊ saluia decoquat in salsa aqua. ⁊ inde posterior pars capitis fortiter abluat. vt di. dyasco.

Capitulum XVI

De artemesia

a Rtemesia est mater herbaꝝ dcā que quōdā fuit a gentilibo dyane que grece dr artemis ꝯsecrata vt di. Isi. li. xvij. Est aūt herba calida et sicca cuius radices ⁊ folia cōpetūt medicine. Valet aūt maxime cōtra sterilitatem que ex cā humida ꝓcreat. In causis aūt calidis ⁊ siccis nō valet. vt di. dyasco. Menstrua ꝓuocat. matricem mundificat ⁊ cōfortat. dolores capitis decocta in vino vel in aqua mitigat ⁊ sedat secūdinas et fetus mortuos euacuat. calculos renū ⁊ vesice frangit. demonia ſm Pli. fugat. ⁊ malis medicamentis obuiat. trita cū arimbia dolorem pedū exitinere mitigat. Cuius sunt spēs plēs quarum vtutes dr dyana adinuenisse ⁊ mortalibus tradidisse. vt di. Pli. ⁊ Dyasc. alias eius vtutes refert Auicen.

Capitulum XVII

De auena.

a Uena est herba cuius semen est hoīm ⁊ equoꝝ vsibus aptū. que ſm Isi. est sic dicta. eo ꝙ postq̄ seminatur cito adueniat atq; crescat. habet aūt ſm Plat. vires leuiter relaxātes et cōtra omnem tumorem facientes et duricias relaxantes ⁊ faciei immundicias depurantes. vt dr in Plat.

Capitulū XVIII

De balsamo

b Alsamū vt di. Isid. li. xvij. Est arbor siue frutex nunq̄ crescens vltra altitudinem duoꝝ cubitorum. ⁊ est viti silis. folijs aūt similis rute. sed albioribus semperq; manentibus cuius arbor dr balsamū. lignum vo xilobalsamum. fructus siue semen carpobalsamum. succus opobalsamum nuncupatur. eo ꝙ ferreis vngulis cortex ligni ꝑcutitur ⁊ ꝑ corticis vulnera quasi ꝑ cauernas gutte opobalsami eximij effluāt et distillant. cauerna enim greco sermone opo dicit. cuius guttas adulterant admixto ciprio oleo siue melle. sed cognoscitur sophisticatum cum melle si gutta lacti instillata fuerit coagulata. cū oleo vero si aque admixta facile fuerit resoluta. qꝛ vt oleum enatat sup aquas. Si vero nō fuerit sophisticatū statim in aqua recenti petit fuudum. vestem mūdā quā tangit non maculat neq; polluit. Balsama aūt si pura fuerint tantam vim hñt vt si sol excāduerit sustineri in māu nō possit. Hucusq; Isi. pli. aūt li. xij. ca. xvij

sic dicit. omnibus odoribus p̄fertur bal
samū. vni terrar̄ scz iudee ꝯcessum quō
dam nec inueniebatur nisi in duobꝰ re/
gijs ortis. quoꝝ maior. xx. iugerū erat sz
post dñantibus romanis vinea balsami
p multos colles ꝓpagata est. viti quippe
similior est q̄ꝫ mirto. mō vineaꝝ sicut et
vitis implet colles. sine āminiculis aūt
eius rami se sustentant ꝓcerior enī alti
tudo eius inter binos cubitos subsistit
cauēdum est aūt ne cū ferro ad īteriora
ligni ledatur. ⁊ iō cauenduz est ne vltra
corticem violetur. qꝛ leso ligno interio/
ri totuz perit. Est aūt arbor totaliter me
dicinalis cuius p̄cipua ⁊ prima gratia ē
in succo. scd̄a in semine. tertia in cortice
minima est in ligno. ex his est optimum
qd̄ est odoriferū ⁊ semine maximū ⁊ pon
derosissimum mordens gustū ⁊ feruens
in ore ⁊ colore rufum. Hucusq̄ Plini. li.
xij. ca. xvij. Dyasc. aūt di. ꝙ quedam est
spēs balsami q̄ crescit circa babiloniam
vbi sunt septem fontes. si aūt aliū in lo/
cum transferat̄ nec flores nec fructus fa
cit. In tp̄e estiuo leniter incidunt̄ rami
eius cū cultello osseo vel alio nō nimis a
cuto ne lignū intrinsecus ledat̄. qꝛ tunc
periret sub cortice aūt inciso ponuntur vi
tree ampulle. in quibus gutte stillātes
colligūtur. si vero vna gutta ponat̄ in pa
lato cerebrū ita calefacit ꝙ videt̄ succē/
di. Habet aūt v̄tutem dissoluendi ꝯsu/
mendi ⁊ corp̄a mortua incorrupta cōser
uandi. qꝛ q̄ꝫtum dissoluit tm̄ cōsumit vt
di. in Plate. menstrua ꝓuocat et educit
fetum mortuū. ⁊ molam de ventre eijcit ⁊
excludit. lapidem in renibus ⁊ vesica frā
git. iliacam passionem soluit. omnes in/
ueteratas capitis passiōes tollit si mō de
bito assumat̄. quotidianis febribus ⁊ q̄r
tanis subuenit. morsibus venenosis oc
currit. Has ⁊ multas alias nobiles vir/
tutes habet quas enumerare esset lōgū
sed hec de multis nunc sufficiant.

Capitulum XIX

De bdellio

b Delliū vt di. Pli. li. xij. c. x. ē no
minatissima arbor nigra similis
oline in folijs ⁊ in rubore. cuius
gūmi maxime reperitur in vsibus medi/
cine. nam eius lacrima siue gūmi ē trās/
lucida gustui amara. bñ odorifera sz ma
gis est aromatica qñ vino est infusa. idē
tangit glo. sup Gen. ij. vbi d̄r. ibi inueni
tur bdelliū ⁊ lapis onichinus ⁊c. Nascit̄
vt di. Pli. in ꝑtibus oriētis vt i arabia
et indea ⁊ caldea ⁊c. Bdellia aūt vt dicit
Isi. li. xvij. est indie ⁊ arabie arbor cuius
lacrima arabica melior est. aromatica et
est lucida. subalbida. lenis pinguis. eq̄li
ter cerea. ⁊ que facile remollit̄ ⁊ est ama
ra boni odoris ligno vel terre nō mixta
Indica v̄o sordida atq̄ nigra ⁊ adulte/
ratur cū gūmi qui non ita amarificat gu
stum. Undecūq̄ aūt veniat glutinosam
valde habet subām ⁊ astrictiuam ⁊ etiāz
attractiuam. ⁊ iō vt di. Dyasc. ⁊ Plat.
repugnat dissenterie facta ex acuta ma/
teria ⁊ valet patientibus fluxum ex for/
tissima farmacia. i. medicina fortiter la
xatiua. valz etiā ꝯ apostemata interiora
⁊ exteriora si inde fuerit insicta. calculū rū
pit. tussim cōpescit. morsibus reptilium
occurrit. intestinoꝝ dolorem lenit. vt di.
Plate. hermosis ⁊ in ꝑtibus inferioribꝰ
ruptis ꝓficit ad interioꝝ cōsolidatiōem
cū gūmi bdellico cōcordat vernix siue ber
nix qd̄ d̄r gūmi arboris hñs v̄tutē ꝯglu/
tinandi clarificandi ⁊ cōseruandi. ⁊ ideo
pictores eo maxime vtunt̄ multū siqui/
dem stringit sicut ⁊ bdelliū. alterius ta/
men est nature qꝛ frigida ⁊ sicca in scd̄o
gradu. bdellium vero calidum ⁊ humidū
vt dicitur in Plate.

Capitulum XX

De buxo

b Buxus vt di. Isi. li. xvij. grecum
nomen est. sed ex ꝑte a latinis ē
corruptum. naz pixos apud eos
appellatur semp virēs. que lenitate ma/
terie litterarū formandis apicibus ē ap
ta. nam tabula buxia bene polita colores
recipit album in quo de facili figure ⁊ li/
terarum caracteres inscribūtur ⁊ etiam
de facili post delentur. Et dicit̄ s̄m Isid.
hec buxus ꝑ tota arbore ⁊ hoc buxum ꝑ i
teriori ligno. vñ dicit quidam. Hec bux⁹
crescit. hoc buxum crescere nescit. Est āt

arbor multum solide materie et compacte, cuius humor nutrimentalis multus est viscosus ⁊ cōpactus vt dī. Alur. li. vegetabilū. ⁊ iō lignū habet grossum ⁊ pōderosum. qō missū in aqua petit fundū sicut hebenus. ⁊ hoc pter cōpactiōez ligni nō hītis poros aptos vbi possit intrare aer. p cuius subintratiōem posset superficiem eleuari vt dī. idem Alured⁹. Folia etiam iō diu habet virētia que de facili nō cadūt nisi paulatim quādo vno cadente aliud mox succedit. multa quidem habet folia ⁊ spissa. sed modicum habet fructū siue nullū. Arbor⁹ bupi rasura cū frigida sit ⁊ sicca decocta in aqua puteali constringit fluxū vt dī. Dyasco. Tingit etiam ⁊ ipos crines si ō eā dectione sepius abluant. sapor siquidem eius est amarus vt dī. Plī. xvij. ca. xvij. ⁊ odor grauis tñ cuius grauet sapore gustum. nihilominus cū vinegre cōtinuo ō lectat visum. omni tpe cōseruat vinegrez suū ⁊ maxime in estate qz in hyeme eē folia aliēgtulū expallescūt. sz nō cadūt. vt dī. Alure. Cuius cā est qz habet viscosū humorem in se. in radice vo multā hūiditatem liquidam ⁊ iō non cadunt folia. Ūñ aduenīente caliditate puocat hūor ad exteriora qui tactus calore fit viridis sed aduenīēte frigiditate repcutit hūor et abundat siccitas ⁊ fit color pallid⁹ si/ue glaucus. Crescit aūt buxus in locis calidis ⁊ petrosis ⁊ iō multū habet duricie et etiam nodose soliditatis. lignū tñ interius lene est ⁊ ad planandū summe aptum. insculpturas ⁊ figuras in eo factas diu tenet ⁊ iō imagines pulcre durabiles inde fiunt. fiunt etiam ex buxo pixides abiles ad musti ⁊ alior aromatū cōseruatiōem. Ad multos etiam alios vsus quos enumerare longum esset valet buxus, sed hec nūc sufficiant.

Capitulū XXI

De balaustia

b Balaustia est flos caducus mali/granati. Cū enī arbor fructū vel flores producere nō potest glutinant. ⁊ ab arbore qñq; cadūt que a medicis reseruant vsui medicine et possunt seruari p hyemem in magna efficacia vt dī. dyasc⁹. Est aūt balaustia frigida ⁊ sicca ⁊ habet vtutem cōstringēdi ⁊ desiccandi hūorem. ⁊ iō valet ꝺ; dissenteriam ⁊ sanguineū fluxū ventris. ⁊ cōtra fluxum menstrualem. Item vtutem habet cōstringēdi vomitū colericū si decocta in aceto cū spongia sup furcula pectoris apponat. Item puluis vulnera cōsolidat. gingiuas sanat ⁊ earum putredinem amputat ⁊ emūdat radices dētium cōsolidat ⁊ cōfirmat. vlcera etiā sanat labior. hec oia facit pfidia. i. cortex arboris eiusdem ⁊ pcipue fructus siue poma. ⁊ debet accipi qñ pomū est maturū.

Capitulū XXII

De beta

Eta est herba cōis ⁊ hortulana secūdū dyasco. Duplex est spēs
b eius. s. nigra ⁊ alba. Et vtriusq; succus naribus instillatus purgat caput. aurīū etiam dolorem mitigat. lendes ⁊ alias capitis immūdicias ⁊ faciei maculas emūdat. capillos repat ⁊ cōseruat foliū eius tūsum ⁊ appositū ignē sacrū extinguit. nascentia etiam vulnera cōpescit. malos humores nutrit si nimis sepe in vsu habeat vt dī. dyasc⁹. de beta dī. Ereste. sup eius radicem sicut ⁊ sup caulem potest plantari surculus qui tandez corroborante radice in arborem trāsmutatur. vtz supra de natura plantarum.

Capitulū XXIII

De cedro

Edrus est arbor quam greci ce/
c dros vocant q̄si ceomones dzyosticum. i. arboris humor ardentis cui⁹ folia ad cupressi similitudinem respondent vt dī. Isi. lib. xvij. vbi subdit. Cedrus est lignū iocundi odoris ⁊ diu durans ⁊ nūq̄ a tinea vel teredine. i. ligni verme exterminat. Ūñ pter eius ppetuā durabilitatē ex cedris fiunt lacunaria in regū palatijs ⁊ in templis. Huius arboris gūmi siue lacrima dr cedria que ad cōseruatiōem librorū summe ē necessaria. Nam libri de hac lacrima linuntur nec a tineis corrodūtur nec tpe senescūt

BIBLIOTEKA GŁÓWNA Politechniki Poznańskiej

Nascitur autem in terra affrica ⁊ syria et maxime in monte libani. Est ergo cedrus arbor altissima. olim arbor dominarum et regina. vt dicit Raba. sup psal. Est etiã aspectu pulcra semp retinens virorẽ suum. Est insup olfactu odorifera. cuius odor fugat serpentes ⁊ omnia venenosa vt dicit idem. Est ergo fructu suauissima. poma enim cedrina sunt magna oblonga citrini siue glauci coloris. miri odoris gratissimi saporis. saporem enim habent triplicem. Nam in medio circa grana sunt poma citrina ⁊ acetosa. In superficie iuxta corticem sunt dulcia. In carne siue medulla interiori inter dulce ⁊ acetosũ sũt media. Est etiam cedrus multe efficacie ⁊ virtutis ⁊ valde medicinalis. Nam eius lacrima que est gũmosa in substantia ⁊ aliquã tulũ piramidalis siue pinea in figura acrem virtutem habet ⁊ feruentem. Vñ vrit ⁊ siccat vt dicit Dyasc. Caliginem oculor detergit. vermes auriũ occidit. cõtra dolorem dentiũ subuenit morsibus serpentum occurrit. cuius isopi succo sorbitũ auriũ tollit. tumorem faucium sedat. vulnera pulmonis curat. molles carnes a putredine seruat. corpa etiam mortua reposita in ligno cedrino ⁊ eius lacrima inuncta virtus cedrina a tale ⁊ putredine defensat. semen etiam cedri tussim sedat. menstrua puocat. ⁊ secundinas excludit. matricez purgat. neruos spasmatos ⁊ cõtractos remollit ⁊ relaxat. vrinã mouet. ⁊ arenulas in vesica ⁊ renibꝫ mũdat. Has ⁊ multas alias virtutes ponit Dyasc. de cedro ⁊ eius succo semine atqꝫ fructu. Plí. aũt de quadam specie cedri sic dicit. Est inquit arbor quedam nomine medica a medor terra primitus asportata que a grecis cytria vel cedromila est dicta. eo qꝫ eius pomũ odorẽ ⁊ virtutem cedri sequi videat ⁊ eius saporẽ imitetur vt dicit Jsidõ. li. xvij. Eiusdem enim arboris pomũ vt dicit Pli. cõtrariũ est venenis. ⁊ est arbor vt dicit idem que in omni tempe fere est plena pomis. que in eadem sunt matura. ptim acerba. ptim in flore sunt posita. qõ in alijs arboribꝫ ratum est. hanc arborem multi affiriaz vocãt. vt dicit idem.

Capitũ. xxiiii

De cypresso

c Cypressus grece dicit cyparistus vt dicit Jsi. li. xvij. qr caput eius a rotũditate in acumen erigit. vnde ⁊ conon alta rotunditas nũcupat. cuius fructus talis est dispositionis ⁊ iõ conus appellat eo qꝫ conon imitetur. vnde et cupressus conifere dicũtur. Huius lignũ habet virtutem primam pene cedro aptũ qꝫ est tutribus temporis. sua ei imputribili soliditate oneri nunqꝫ cedit sꝫ semper in prima remanet firmitate. suauissimi est odoris. ⁊ ideo antiqui solebant facere rogum de ramis eius vt odoris sue iocũditate reprimerent fetorez cadauerum mortuor. Hucusqꝫ Jsi. Est autẽ cypressus arbor calida in primo gradu sicca in secũdo. cuius pomum lignũ ⁊ folia competunt medicine. vt dicit Plate. sunt enim stiptica ⁊ cõsolidatiua. ⁊ iõ valẽt cõtra fluxum ventris ex debilitate virtutis retentiue si ipor puluis in cibis vel in potibus assumatur. valent cõtra iliacã passionem ⁊ dolorem lumbor si cum aq pluuiali decoquant deinde vinum limpidũ. Cypressi folia recentia vulnera purgãt et sanant sacrum ignem fugant nares poliposas mũdant. ⁊ fetorem amputãt. fluxum sanguinis sedant. semen ergo eius mixtum cum caricis. i. ficubus sicas vuluas soluit. reumatis fluxum stringit. cõtra antracem. i. apostema venenosum et morsum mortiferum subuenit. ⁊ eius maliciam ne se diffundat reprimit ⁊ compescit. morsibus venenatis occurrit. has autem virtutes cipressi recitat Diasc. ⁊ multo plures Pli. autem li. xvij. c. xxviij Cipressus est arbor ramosa. a fructu habens vacuas baccas p fructu folia amara odore violenta vmbra gratiosa. Cuius duplex dicitur esse species. masculꝫ et femina. femina autem sterilis ẽ. verũtamen aspectu pulcra. cuius rami fastigio sunt tensi ⁊ inuicem cõuoluti. masculi vo rami sunt magis spissi qui si precisi fuerint regerminant.

Capitulum xxv

De cipro

Cipr⁹ de quo dicitur Cant. iij. Cipri cū nardo ꝛc. Scōm Plini. li. xij. c. xxvi. est arbor i egipto similis olive in foliis sed eius folia sunt viridiora ⁊ crassiora cum flore nigro ⁊ semine candido ⁊ odorato qđ si cuz oleo coctum fuerit aut confectum exprimitur in vngentum regium quod odoriferum est et summe delicioſum ⁊ cipr⁹ dicitur. Idem dicit Ysido. li. xvij. ⁊ glo. super Cañ. Scōm Plinium autem dicitur ꝙ optima huius generis arbor crescit in egipto super nilum in canopia regione. Secunda vero in ascalone. Tertia in cipro cuius est mira odoris suauitas. Arbori huic vt dicit idem est alia arbor similis que dicitur aspalatos habēs similitudinem in flore cum flore rose. ex cuius radice et flore nobile fit vngentū Dicit etiam idem ꝙ in omni fruticevbi directe refulget arc⁹ celest⁹ eadē fit suauitas odoris ꝙdiu ibidem fulget arcus. Iz si super eandem arborem fulserit inenarrabiliter eius odorem ampliat ⁊ decorē et est similis spine candide. colorem habens igneum siue rufum ⁊ in parte redolet vt castoreum. a multis vocatur sceptrum helizei vt dicit idem Dicit etiam Diasco. ꝙ cipr⁹ est arbor medicinalis cōuenientis ⁊ cōglutinatiue virtut⁹. cui⁹ folium masticatū tumorem oris cōpescit eius elixatura siue decoctio vermes capitis interficit. et inficit capillos si inde capilli fomententur. flos eius cuz aceto decoctus dolorem capitis soluit. vt dicit idem. cuius lentiscus dicitur alter⁹ virtutis. q̄ te supra de littera Al.

Capitulū XXVI

De cynamomo.

Cinamomū de quo dicitur Eccī xxiiij. et Exo. xxx. sicut ibi dicit glo. est virgultū quod nascitur in india ⁊ ethiopia duoz tantum modo cubitorum. Et dicitur cynamomū qz subtiles ⁊ replicatos habet culmos cortex⁹ nigri coloris qz fracti reddunt visibile spiramentum. Cynamomuz vero ꝙto grossius tanto despectius reputatur. Scōm autem Ysi. li. xvij. Cynamomuz eo est dictum ꝙ cortex eius in modū cane est gracilis et rotundus et crescit stipite breui virgas tenues habens qđ cū frangit⁹ ad modū nebule suauissimum emittit spiramē. Sup Eccs. c. xxiiij. diglo. Cynamomum est breuis arbor odorifera et dulcis cinerei coloris ꝑstās pl⁹ duplo ad medicine vsum ꝙ fistula. Pli. quoq; li. xij. ca. xxi. de cynamomo inquit et cassia fabulose narrauit antiquitas ꝙ inuenitur in nidis auium. et specialiter fenicis nec haberi potest nisi qđ cadit prio prio ponere vel qđ excutitur cum plumbatis sagittis. sed ista fingunt homines vt rerum ꝓcia augeantur. Sm veritatem autem cinamomū crescit apud trogoditas in ethiopia qui per vasta maria in ratibus deducunt illud ad portum gellenitarum et est frutex duoz cubitoz ad maximum vel vnius palmi ad minimū. truncum habens in grossicie. iiij. vel. vi. alij habēt. xi. vel. xij. digitoz. nec olet nisi qñ arescit. siccitate enī gaudet ⁊ in semine sterilioz efficitur contra arboz naturam aliarū inter vepres et rupes densissimas gignitur. et ideo non sine magna difficultate recolligitur. ante ortū solis aut post occasum nulli licentia colligendi cōceditur. quod cum collectum fuerit sarmēta hasta diuidit sacerdos. deinde ꝙ partem ponit. reliquū mercator emit Precipua ātem bonitas eius vel virtus est i densissimis virgultoz partibus ad longitudinē palmi ⁊ qđ est in trunci medio vel qđ est ꝓximum radici parum vel nihil valet. qz ibi minimum corticis est in quo ē summa bonitas cinamomi. et ideo cacumia et supiores ptes ꝑferuntur. qz ibi cortex plus abundat. lignū vero interius respectu corticis nullius vel modici est valoris Ducuscz Pli. li. xij. Scōm Dyasc. verox Plate. cinamomuz calidum est in tertio gradu et siccū in secundo gradu. Cuius duo sunt genera. grossum. s. ⁊ subtile. et grossum ē minus laudabile. ⁊ ponit i vomitiuis medicis. qđ vo gracile ē et subtile ē laudabile ⁊ in alijs antidoz magis vtile Est āt eligēdū qđ est subtile acutū

habens saporem. dulcedini intermixtus cũ multa aromaticitate ⁊ subrufum ĩ calore. qđ aũt subalbidũ est minus valet: ex aromaticitate hñs ꝟtutẽ ꝯfortãdi cerebꝝ ex ꝯglutinositate hꝫ ꝟtutẽ cõsolidãdi. habet aũt cynamomũ multiplicẽ virtutem vt di. dyasc. Nam tussim ex grossa humiditate sedat. tritũ ⁊ cũ aceto mixtum impetiginem extirpat. collirijs ad mixtum humiditatem oculoꝝ desiccat. renũ dolorem mitigat. ydropisim curat. morsus reptiliũ sanat. appetitũ cõfortat menstrua ꝓuocat. opilatiõem aperit. cibum digerit. flegma dissoluit ⁊ cõsumit potatũ cũ vino secundinas excludit. caliginem oculoꝝ detergit. sincopi ac cardiace passioni subuenit atqꝫ succurrit.

Capitulũ XXVII

De casia

Casia de qua dicit Exo. xxx. spẽs est aromatica. ⁊ nascit ſm Isi. li. xvij. in arabia et est virga robusti corticis ⁊ purpureis folijs vt cortex piperis. ⁊ est silis cynamomo in virtute sed tñ potentia inferior. Uñ in loco cynamomi duplex est pondus eius. In medicinis sepius admiscet vt di. Isid. Glo. aũt sup Exo. c. xxx. Casia in locis aquosis nascit et ĩ immẽsum crescit ac bonum odorem reddit. De casia di. Pli. li. xij. c. xxi. Frutex inquit casie iuxta cynamomi campos nascitur. cuius amplitudo est triũ cubitoꝝ cui⁹ sarmentũ ẽ grossius sarmento cynamomi: Cuius est triplex color. Primo enĩ candescit. deinde rubescit. tandem nigrescit. ⁊ ista ꝑs maxie est laudabilis. post nigram aũt laudabilior est rubea ⁊ minus laudabilis est cãdida. naꝫ citius a vermibꝰ corrodit et cauatur. et hoc accidit ꝓpter sue substantie molliciem ⁊ minorem amaritudinẽ corticis ⁊ virtutẽ. Probat enĩ casia cũ ẽ recens ꝑ odorem ꝑ saporem ⁊ ꝑ colorẽ. nã casia nobilis subdulcis pauci ⁊ acuti est saporis. suaui ⁊ iocundi est odoris. subnigri insup vel purpurei est coloris ⁊ ponderis est grauioris. ⁊ maxime laudat illa casia que de facili non frangit. sed reflectitur potius ⁊ plicat. Alia est autez spẽs casie que balsamo de saba similis est in odore. sed amara est. Et ideo prima scilꝫ nigra que est subdulcis ⁊ feruentis saporis ⁊ boni odoris a medicis plus laudat. Hucusqꝫ Pli. Scđm Plate. aũt et Dyasco. Casia est duplex scꝫ casia fistula et lignea que est fruticis cuiusdam cortex nascentis iuxta confinia babilonis. cuius diuerse sunt species. Una est similis cynamomo que subrufa est et rotũda solidamqꝫ habet substantiam. ⁊ cum frangitur vel teritur non plicatur sed resistit acuta est in sapore ⁊ parum dulcis. ⁊ ista medici vix vtuntur. Alia est species q̃ ẽ subamara ꝑtim habens colores distictos et hac vtuntur medici. ⁊ est eligenda que non facile frangitur sed plicatur. et que habet acutum saporem mixtum dulcedini cum aromaticitate. cum autem frangitur colores habet subalbidos interius et distinctos ⁊ rufos intermixtos. Sophisticatur quandoqꝫ cum admixtiõe corticis capparis. sed cognoscitur. quia subamari est saporis. virtutem habet diureticam. i. diuisiuam ex subtilitate sue substantie. habet etiam virtutem consumẽdi ex qualitatibus suis. insup habet viꝫ confortandi ex aromaticitate. reumaticas ⁊ frigidas causas curat. epilenticos et caducos iuuat. cerebrum confortat renes ⁊ vesicam purgat. apostemata maturat et sanat. renes ⁊ epar ⁊ splenem deopilat. fetorez oris masticata palliat aut amputat. menstrua prouocat. ⁊ matricẽ confortat. contra sincopim ⁊ defectũ cordis iuuat si ex eius puluere ⁊ rosis ⁊ osse cerui sirupus fiat. Hucusqꝫ Dyascorides ⁊ Plate.

Capitu XXVIII

De casia fistula

Casia fistula est fructus cuiusdã arboris que longa semina producit. sed succedente tempore elongatur ⁊ ingrossatur ⁊ caloris actione exterius condensatur. medulla interi⁹ existente nigra ⁊ humida atqꝫ dulci que mixta ẽ cum albis granis ⁊ q̃busdã cellulis ad modũ faui mellis interi⁹ ẽ distincta. Est aũt eligẽda q̃ est grossa ⁊ ponderosa

quia multam signat inesse humiditatez
ꝛ̃ficienda est etiam leuis ꝛ sonora .qz si
gnat vacuitatem et siccitatem. vtutem
habet leniendi mollificandi ꝛ mũdificã
di ꝛ feruorem sanguinis mirabiliter mi
tigandi ac coleram ꝛ sanguinem ꝛpurã
di.apostemata gule dissoluit.viscerib⁹
vtilis est.ꝛ vicijs pectoris subuenit. mẽ
strua retenta ex pingui humore educit.
tumorem viscerum ꝛ intestinor⁹ dolorez
potata tollit. Ducuscꝫ dyasc.cuius autẽ
vsualiter in casia duplex.ff.sonat.cũ sim
plici tamen scribi ꝛ pnũciari ꝛtet vt ca
sia dicat vt dicũt autores. Vñ Ouidi⁹
xv.methamorpho. Quo simul ac casias
et nardi leuis aristes ꝛ̃. Et sic vbicꝫ di
cit Pli.ꝛ ps̃ius ꝛ alij.

Capitulũ xxix

De calamo

a Alamus aromaticus ꝛ quo ꝺr
Exo.xxx.a similitudine calami
vsualis est vocatus vt di.Jsiõ.
li.xvij. Et gignitur in india multis no/
dis geniculatus odore suauis mira fra/
grans odoris suauitate.qui si frangitur
in mꝫtas ꝑtes scindit ꝛ diuidit.ꝛ in gustu
est filis casie cũ leni accimonia ꝛmor/
dente vt di.Jsi.scõm papi.vo feruenꝫ
est ⁊rutis. In glo sup Exo.xxx.dicit
ꝙ calamus aromaticus est species q̃ cre/
scit iuxta montem libani.vbicũcꝫ antez
crescit di.Dyasc.ꝛ Plate.Plini.spẽs est
calida et sicca in secũdo gradu.et ẽ radix
cuiusdam fruticis calamo valde simulis
et magni odoris.habet aũt admodũ can
ne cõcauitatẽ in qua lignũ in uenit qõ q̃
dem extrahi ꝛtet cum nullius sit valoꝛ
tamen aliqñ intus dimittit vt maioris
ponderis videatur. Est autem scõm eos
dem autores calamus duplex.s. ps̃icus
qui colore est citrinus. Illius est indicius
qui colore est subalbidus qui cũ frangit
facile nõ pulueriſat.ꝛ habet ⁊rutem mi
rabilem cõfortandi.vñ stomachũ cõfoꝛ
tat ꝛ digestiõem adiuuat. maxime si cuz
absinthio ꝛpetur cardiacos et cordis ve/
fectũ quẽ greci syncopim vocant cuz aq̃
rosacea multũ iuuat. Scõm pli.aũt ca/
lamus odorans est indicius qui maxime
valet quando est subrufus.nodis plen⁹
et spissus et qñ non frangitur in partes
plurimas valde siccas.et est valde me/
dicinalis fere sicut casia ꝛl etiam cyna/
momũ quarum virtutes q̃re supra.nam
menstrua prouocat.

Capitulũ xxx

De calamo vsuali

c Alamus vsualis scõm Jsidoꝛi
dicitur canna stipule ꝛl segetis
et sic dicitur a caleo cales eo qꝛ
misso flatu aliqualiter calescit. Et ẽ ꝑ/
prie stipes medius in segete inter ra/
dicẽ atcꝫ fructũ siue spicã in q̃ fruct⁹ con
tinetur.alio etiam uomine vocatur cul
mus vt dicit Jsido.et est interius cõca/
uus.exterius planus ꝛ rotundus.nodis
aliquibus munitur multis tuniculis cir
cũuestitur quo mediante spica ꝓficit et
nutritur.quo ꝛficiente ꝛficit et spica ꝛ
penitus ꝛstruitur.modico venti impul/
su hincinde agitatur ꝛ mouetur.facilli/
me frangitur ꝛ incuruatur ꝛ vix erigitur
ꝛl reparatur.

Capitu xxxi

De calamo scripturali

c Alamus scripturalis ꝛ quo in
psalmo dicitur. Lingua mea ca
lamus scribe.idem est quod aũ
do.quia antiqui arundine vtebantur i
scribendo anteꝫ vsus pennarum haberẽ
tur. Nam arundo vt dicit Plini.li.xvi.
capi.xxxiij.vtilis est ad multos vsus.a/
rundines inquit inter aquaticos fruti/
ces obtinẽt principatum.suntcꝫ necessa
rie in bello et in pace.nam arundinibus
septentrionales populi domos suas aptis
sime tegunt et eas in suis cauernis ꝑ ꝛ
licijs et ornatu suspendere consuerunt.
calamis etiam orientis populi bella agũt
et ꝛ eis spicula faciunt. Tante enĩ lõgi
tudinis sunt in multis ptibus q̃ hasta
rũ vicẽ ꝑbẽt radicem hñt viuacẽm si ea
rũ frutices recidant fecũdi⁹ surgũt. Sũt
aũt aliq̃ calami q̃daz medulla repleti. q̃
dã ex toto ꝓcaui q̃ ad fistulas faciendas
sunt mꝫtũ apti.calami ãt medullati hñ
tes lignũ spissum ꝛ nodosum pugnãtib⁹

plus cõueniunt. Sunt ⁊ minores arundines in locis minus aquosis crescẽtes subãm habentes tenuem ⁊ valde duraz. et medullam quasi nullam ⁊ eaꝝ supficies est plana ⁊ reluceus ac polita non nodosa. ⁊ tales calami sunt abiles ad scribẽdum. cuius ꝑs anterior ꝑcisa acuit ⁊ ad scribendũ adaptatur. ⁊ vt ꝑfectius attramentum administret parum scindit. et in ꝑte dextra plusq̃ in sinistra aliquãtulum ꝓlongatur. Sunt et alij calami dulci medulla pleni qui ꝑ minuta frusta incisi pistantur. ⁊ ad lentum ignem in lebete decoquũtur vsq̃ ad spissitudinez ⁊ primo videtur totũ transire in spumã. sz ꝑ facta residentia spissus ⁊ melius fundus petit. spumosum autem et vanum supra manat ⁊ ꝑ aliud sophisticatur. sed discernitur. qꝛ bonũ crepitat in ore. ⁊ est valde dulce. malũ vero non. sed in ore euanescit vt dicit in Plate.

Capitulũ XXXII

De cappare

c Capparis de qua Eccs vlti. secũdũ Pli. li. xiij. ca. xxiiij. ⁊ sm Isidoꝝ est frutex in oriente nascẽs cuius cortex folia ⁊ flores cõueniunt medicine ⁊ ꝑcipue cortices q̃ sũt in radice. ⁊ vt di. Isi. li. xvij. Capparis a grecis nomen sumpsit eo ꝙ habet rotũda in summitatibus capitella. De cappari aũt di. Dyasco. ꝙ est herba siue frutex spinosus expansus sup terrã. vnctione plenus cuius virtus duriciam splenis sup omnia medicamina iuuat. nascitur in locis aridis ⁊ siccis ac duris. ⁊ maxime in antiquis muris. ventrem remollit comestum vrinam ꝓuocat et mẽstruis imperat. dolorem dentiuz mitigat. succus eius auribus instillatus vermes necat. multas habet radices ⁊ magnas q̃ꝝ cortices sunt vtiles ad ꝑdicta. In plateario dicit capparis vt volunt quidam ẽ herba que in principio veris est colligenda ⁊ desiccanda. et ꝑ septem annos i magna efficacia cõseruanda est. Et est bõa ac laudabilis que cum frangitur nõ puluerisatur. et aliquantulum est subamara in sapore ⁊ subrufa in calore. et flores eius sunt calidi quando adhuc sunt clausi. qꝛ nihil valent cuz fuerint dilatati. cũ sale condiuntur ⁊ sic vsui reseruant. vtutem habent appetitum excitandi et digerendi humorem in ore stomachi existẽtem. Sunt enim cibus ⁊ medicina. contra surditatem confert puluis eius auribus fistulatis si in oleo decoquatur ⁊ auri patienti infundatur. Hucusq̃ Plat.

Capitulũ XXXIII

De cardamomo

c Cardamomum de quo dicitur super Ezech. vt di. Dyasco ẽ semẽ cuiusdam arboris tempore veris fructum ꝓducentis. facit enim quasdaz tuberositates similes botro vinearum q̃bus semen continetur. et est duplex maius qđ dicitur domesticum. et minus qđ dicitur siluestre. primum est melius. qa magis est aromaticum. et est laudabilꝰ quod est subrufum aliquantulum acutũ dulcedini intermixtum. virtutem habz confortandi ⁊ consumendi. et ideo valz contra cardiacam passionem. contra stomachi indigestionem. ad appetitus prouocationem. ad vomitus repressionem. ad cerebri debilitatis confortationez vt di. dyasco. et plate.

Capitu. XXXIIII

De calamento

c Calamentum est herba quedam mente similis. De qua sancti inglo. aliquando faciunt mentio Et est duplex scđm Dyasco. et Platea. scz montanum et illud simpliciter ẽ melius. aliud est quasi domesticum non ita siccum sicut primum. virtutem habet cõsolidandi ⁊ consumendi cum calidum sit et siccum in tertio gradu. vt dicit idem. Valet contra tussim ⁊ infirmitatem pectoris ex causa frigida sicut et dyacalamentum quod est electuariuz quod ex illius herbe floribus et pulueribus et aliis est confectum. stomachi et intestinorum dolorem sanat. contra reumaticas et frigidas causas iuuat. morsus reptilium curat. Et venenum ad exterio/

ta reuocat. succus eius auribus instillatus vulnerum ⁊ aurium etiã vermes necat. libidinem domat. cõtra lepram adiuuat ⁊ retardat. supfluitatem ⁊ humiditatem matricis anihilat ⁊ desiccat vt dicit idem. Multas alias virtutes habet sicut arthemesia. sed hec iam sufficiant

Capitulũ XXXV

De carice

Carex vt dicit Isid. est herba durissima ⁊ acuta cuius stipes siue virgula est triangularis manũ secans ipam violentius cõtrectãtis. folia habet in vtroq; latere secantia ⁊ acuta. piramidalem formam ad moduz gladij repsentantia nunq̃ tamen caricis acumen aliquem ledit nisi primitus contingatur. In loco palustri ⁊ molli crescit et tñ nõ modicam duriciem piter ⁊ acumen habere in sua substantia se ostẽdit. Scdm Plini. aũt inter genera scirpi cõputatur. vñ ⁊ caricam scirpũ nõiat triangularem de quo subdit q̃ radix scirpi trianguli est odoris boni ⁊ virtutis sicut calami aromatici. sed hoc intelligo non in generali sed multũ in speciali sicut ipse memorat li. ij. A carie autem dicit carectum. locus scz vbi crescunt carices sicut et a salice salictum vbi crescunt salices. vt dicit Isidorus.

Capitulũ XXXVI

De carduo

Carduus sm Isi. grecum est. ⁊ ẽ genus herbe vel fruticis spinosi cuius natura mordax est ⁊ austera. et ideo succus eius allopicias. i. capillorũ fluxus curat. De carduo di. Dyasc. q̃ radix eius in aqua decocta cupiditatẽ potatoribus administrat. matrici vtilissimus est. et iõ non est mirũ si a mulieribus desideret. qz iuuat vt masculos procreent. vt di. idem. Est autem carduus herba multum aculentas habens hastas et in summitate spinosa capitella i quibus semen cardui ꝯtinetur. qd itaq; exterius nigrum est hoc album est interiꝰ in medulla. et est semen diureticum ⁊ diuisiuum. ⁊ valet cõtra calculum in renibus et vesica. crescit in locis incultis. depasci arab asinis ⁊ bestijs cõculcat. sicut dicitur. iiij. Regũ. xiiij. Transierunt bestie saltus et cõculcauerunt carduuz ⁊c. De carduo autem dicit Plini. li. xx. ca. xvi. Cardui folia ⁊ caulis spinosas lanugines habent. cuius semen et radix vesci possunt. Et est quoddam genus cardui qd sine iteruallo tota estate floret. ⁊ vno flore cadente concipit alium cuiꝰ aculei arescente folio desinunt pungere. Sũt et alij cardui spinosi frugibꝰ inimici. vt dicit idem. et abundat in semine. ⁊ ido vix possunt extirpari vbi semel crescunt nisi affuerit cultoris diligentia carduos extirpantis. In ipoꝝ autem extirpatione sepe lesionem patit et puncturam.

Capitu XXXVII

De carica

Caricta est ficus sicca ⁊ a copia sic vocata. nam singulis annis ficꝰ vt di. Isi. lib. xvij. ter quater defructum giguit. atq; altero maturescẽte alter oritur ⁊ succedit. Carice a senibus sumpte in cibo sepe feruut defendere ipsoꝝ rugas. vt dicit idem sm Isi. vero inter fructus carica est dulcior et est vtilis in cibo et in medicina. multum enim nutrit ⁊ impinguat. sanguinem grossum et multum generat ⁊ debiles cõfortat. secũdũ medicinam vero pectus mundificat. tussim sedat. vocem clarificat. fauciũ tumorem mitigat renes ⁊ vesicam ⁊ matricem purgat. cocte in vino cuz absinthio idropicos curant. trite cum sinape pruriginem aurium purgant. tamen in cibo nimis vsitate inflationem ⁊ ventositatez generant. pediculos creant. vt dici Dyasco. alias enim ꝓprietates. quere infra de ficu.

Capitu XXXVIII

De cimino

Ciminũ sm dyasc. ⁊ macrobium et psiũ est semẽ aromaticũ colore pallidũ. Uñ psius. Rugosum piper ⁊ pallẽt grana cimini calida ⁊ sicca in scdo gradu. virtutẽ hz diureticã fumositatẽ subtiliatiuã ⁊ digestiõis ꝯforta

tiuam et ventositatis mitigatiuam ⁊ do
loris stomachi ⁊ inflationis repssinā. so
lutionis ventris restrictiuam. cū aceto
infusum primo assetur ⁊ insufflatū ī na
ribus sternutatiōem ꝓuocat. sanguinem
de naribus ꝓfluentem sedat. tumorē fau
cium ⁊ dolorem mitigat atq; sanat cum
baccis lauri reuma frigidū cōpescit. san
guinem coagulatum oleo mixtū cū cera
mūda discutit ⁊ dissoluit. liuorem ex cō
cussione siue alio modo factū puluis ei⁹
cū cera bene cōmixtus sepius apposit⁹ to
taliter tollit ⁊ eius frequētiusu facies di
scoloratiōem incurrit. Hucusq; Dyasc.
⁊ Plat. Idem fere di. Pli. li. xx. ca. xvi.
vbi di. ꝙ cyminū aliud est domesticū ali
ud siluestre. ⁊ di. ꝙ multis cōuenit reme
dijs maxime stomachi. cuius dissoluit i
flationes ⁊ intestinoꝝ discutit dolores at
q; vi scerū torsiones.

Capitulū XXXIX

De coriandro

Coriandrū de quo dr Exo. xvi.
et Nume. xi. sm Isi. li. xvij. ē se
men quoddā odoriferū a grecis
coriō dictum. cuius semen in vino dulci
datū. hoies vt dr reddit ad venerez ꝓmp
tiores. cauendū tn̄ est ne nimis detur. qz
absq; dubio amentiam adduceret ⁊ fu
rorem. canib⁹ aūt herba est cū semine ve
nenosa. Nam interficit eos si ab eis ali
quotiens assumat. vt di. Isi. ⁊ Papi. et
su ꝑaddit. Est iquit coriandrū ī cibo sum
ptum calefactiuū ⁊ cōstrictiuū. necnon
⁊ somni ꝓuocatiuū. sm aūt autores dici
tur esse cōposite virtutis. Dicit etiaz sic
Macer. in li. uo. s Frigida vis herbe cori
andri dicit esse. Austereq; siml' quiddaz
virtutis habere. Hanc galienus ait per
quā depellere ventris. Lūbricos tineasq;
solent si trita bibatur. Cū vino vel si mi
xto sumat aceto. Coriandri herba in se ē
odorifera q̄diu est integra. sed manibo
fricata fetet. semen eius candidum ⁊ mi
nutum.

Capitulum XL

De coloquintida

Coloquintida. de qua dicit. iiij.
Regū. iiij. est genus herbe amarissime. s.
cucurbita agrestis. qz more cucurbite fla
gella tendit iuxta terram fructu rotun
do ⁊ silis cucumeri vsuali. hec herba quasi
vitis se diffundit in sepibus. fructu mo
dico et rotundo. vt di. Isi. li. xvij. Secū
dum Dyasc. vero coloquintida que dicit
cucurbita alexandrina aliqn̄ inuenitur
sola ⁊ tūc est mortifera ⁊ venenosa. sicut
herba que dr squilla. i. cepa marina. sed
qn̄ cum multis inuenit non ita ꝑ oīa est
nociua. habet aūt medullam corticē atq;
semen. medulla est optima in medicina
semen secūdario. sed cortex nulli⁹ vl' mo
dice est vtutis. vn̄ illa medulla est lau
dabilis que est alba et cui semina bn̄ sūt
inserta. illa aūt parū attendēda q̄ cū con
cutit multū sonat. silr qn̄ de facili pulue
risatur. vtutem habet dissoluendi ⁊ con
sumendi. ex amaritudine etiam diuidē
di ⁊ penetrandi. ⁊ substantie sue subtili
tate fleuma purgat ⁊ melancoliam. vnd
dicit valere cōtra quotidianam scabiem
et quartanam si mō debito patientibus
offeratur. dolo dentiū subuenit. lūbricos
id est longos ⁊ lubricos vētris vermes ex
cludit. Vermes auriū puluis eius iter
fici splenis et epatis duriciam aperit.
si succus eius cū feniculo ꝓpinetur. eius
decoctio emorroidas. i. sanguinis venas
aperit ⁊ menstrua ꝓuocat ⁊ educit. Has
et alias multas virtutes habet vt di. dy
asco. et plat. et etiam pli.

Capitulum. XLI

De croco

Crocus de quo dicit Cant. iiij. et
Trenoꝝ vlt. herba ab vrbe cori
cio sic dicta vbi maxime abūdat
vt di. Isi. li. xvij. est herba cū flore suo sic
dicta. sed flos in quo est potissima vtus
crocum dicitur. et est optimū qd ē recēs
odoris boni longum. parū albū integrū
neq; in fragmenta cōminutū. in spiratio
ne bonum. ⁊ cum capitur inficit et tingit
manum ⁊ leniter est acutum. qd si hui⁹
modi non fuerit vetustum cognoscit aut
infusum adulteratur autez admixto cro
comagmate augendi ponderis causa spu
ma argenti trita additur. sed proditur si

puluerulentum inuenitur. et si decoctū ab odore ꝓprio immutetur et dicit croco magma supfluitas que relinquit ex aromatibus ex quibus croceū fit vngentuz Hucusqꝫ Isi. ſm Dyasc. vero due sunt species croci. Ortensis dictus ab orto i quo nascitur. ⁊ orientalis a loco vbi crescit sic vocat. Et est iste nobilior q̄ ortēsis. nec apponitur in vomitinis medicinis ꝓducit aūt florem purpureū habens caput ad modū viole. in cui⁹ medio tres vel quattuor flores ꝓducit. Eligendi autem sunt subrufi vel oino rufi. subalbidi vero abijciendi sunt ꝑ decē annos pñt ſuari. Est autem crocum calidū ⁊ siccum in primo gradu ⁊ in suis q̄litatibus tpatum et iō est cōfortatiuū. vñ cōtra debilitatem stomachi ⁊ defectū cordis multū valet. ruborez oculoꝝ ex sanguine vl' macula tollit si tritū cū rosis et vitello oui oculis apponatur. Hucusqꝫ Dyascori. ⁊ Plate. Unam enī ꝓprietatem habet croc⁹ qꝛ in folijs ꝑ totam hyemē retinet virorem nec deponit illū q̄ꝫ tūcunqꝫ frigus intendat. in estate vo deficiūt ei⁹ folia penitus ⁊ marcescūt. et post mediū autumnum iterū crescit ⁊ tunc flores eius in tenui stipite exeūt ⁊ ꝓrumpūt. Sicut aūt di. Arest. li. vegetabiliū. crocus habz magnam cōneniētiam ⁊ silitudinem cū cepa ⁊ ascalonia in radice. differt tam̄ ab vtraqꝫ qm̄ cepa siue radix croci est cōtinue carnis ⁊ non facit semen sicut ascalonia. sed etiam est tota rō eius seminatiua in radice. et oēs tunice croci sunt macre. et nō recipiunt tunice eius oriri ab vna ꝑte cepe sue sicut accidit in ascalonia ⁊ domestica cepa. sed incipiūt tunice croci a locis germinationū venaꝝ cepularum. et hoc est de ꝓprio croci vt di. Arest. Habet aūt cepa croci radices capillantes quibus adheret terre ⁊ attrahit sibi nutrimentū vt liliū ⁊ alliū ⁊ hmōi. ⁊ qñ cepa croci est grossa et iam matura incipit diuidi ⁊ multiplicari in capita mlta ꝓprias tunicas ⁊ radices hñtia et ex singulis crescit planta. Ex quo ptz q̄ in ei⁹ capite seu radice est eius virtus sementina q̄ est sui multiplicatiua ⁊ sue speciei cōseruatiua. quēadmodū di. Pli. Siq̄dem crocum li. xx. ca. xx. sic commendat Crocū inquit cū melle nō soluit nec cuz aliquo dulci. facillime aūt cū vino vl' cū aqua. Utilissimū est in medicina. destruit enī oēs inflationes ⁊ dolores oculoꝝ. maxime si cū vino fuerit mixtū. pectori stomacho ⁊ epati summe vtile est. q̄ crocuz prius biberit. ebrietatem ⁊ crapulā nō incurrit. Corone aūt ex eo facte ebrietati resistūt nec ꝑmittūt hoīem inebriari. somnū facit et capnt mouet stimulat venerem. flos eius illitus igni sacro subuenit. De croco fit vngueutū citrinum et croceū qd greci crocomagon vocant. Et valet cōtra suffusiones oculoꝝ et est optimū qd gustatū dentes inficit et saliuam. vlcera capitis purgat. capitis tormenta ⁊ inflationes sedat. serpentū ⁊ arenearū morsus ⁊ scorpionū pūcturas curat. Hucusqꝫ Plinius.

Capitulū XLII

De cepa

Cepa vel cepe est herba cuius vis tota est in radice ⁊ in semine. et ideo sic cepe vocatur vt di. Isi. qꝛ nō habet nisi caput. De cepe di. Are. li. de plantis. Cepe iquit ⁊ ascalonia bis faciūt folia et habet cepe stipitem in quo facit semen ⁊ habet radicem plurib⁹ tunicis vestitam. et sub radice habet alias radices quasi capillares quibus nutrit grossa radix. et ꝑ hanc ad totam herbā humor transmittit radicalis. In primo āt anno nō ꝑficit radicem. sed in secundo postq̄ seminat. Similiter nec semē ante scōm annū facere consueuit. nec facit semen in folliculo sicut allium ⁊ quedaz alia. sed in summitate stipitis semē sup quosdam pediculos. i. pedes puos se dilatat. Species autem cepe est duplex. s. domestica et siluestris q̄ canina ab Are. nuncupatur. Canina autem cepa flores habet albos versus celum ⁊ virides quodāmodo versus terram. Et talis cepa valet cōtra apostemata. habet autem cepa domestica stipitem cōcauū ⁊ sine nodo et sicut renouat folia ita ⁊ radices vt di. Aresto. in ꝑdicto libro ſm Dyascoridem cepe domesticum est vtile ad medi

cinam et ad cibum. Est autem viscose et frigide nature ⁊ maxime illud qđ est oblongum magis q̄ꝫ rotundū. et magis rufum q̄ꝫ album. ⁊ magis siccum q̄ꝫ recens et magis crudū q̄ꝫ coctum. comestum fastidium tollit oris fetorem diminuit vētrem mollit cibos condit. succus eius cū melle caliginem oculoꝝ detergit. succus eius litargicis subuenit. aurib⁹ cū lacte mulieris instillatus eius dolorem sedare cōsueuit. cōmestum tempate ꝓut cōuenit viscosos humores incidit. ora venarum aperit. vrinam ⁊ menstrua prouocat ⁊ educit venenū morsus rabidi canis extinguit. et alijs venenosis morsib⁹ succurrit ⁊ resistit. cutem clarificat et poros aperit. et iō sudorem ꝓuocat ⁊ educit. et cōmestum crudum nihil nutrimenti corpori tribuit. colericis obest. flegmaticis cōuenit. sitim facit. inflatiōem gignit. ⁊ acumīe suo caput ꝑcutit atq̄ꝫ ledit. et nimis cōmestū aliqñ maniā ⁊ insaniam inducit ⁊ terribilia somnia videre facit ꝑcipue si ab exeūtibus egritudinem commestum fuerit. lacrimas solo odore ꝓuocat et visum ledit. Hucusq̄ꝫ Diasc.

Capitulum XLIII

De cepe

Cepe caninum dicitur squilla ⁊ inuenitur iuxta mare vñ a Platear cepe. marina appellat̄. reperitur autem qñq̄ꝫ sola. et tunc mortifera ac venenosa est. si intus recipiat̄ nisi ei⁹ venenositas reprimatur. Solent autē salernitani eam diuidere in plures partes ⁊ plantare in ortis sigillatim ⁊ ita reprimunt venenū eius. reprimit̄ aūt malicia si in vino ⁊ oleo aliquātulū dimittatur. ⁊ sic in medicis apponatur. Dz autem scindi ista cepa ⁊ interiora et exteriora abijci. qꝛ exteriora sunt mortifera ꝑ nimia caliditate. et interiora pre nimia siccitate. sed media sunt tempata mltuz cōuenientia medicinis. De cepe autē dicit Pli. li. xx. ca. xvij. Cepe apud grecos multa sunt genera ⁊ eis omnibꝰ est odor lacrimosus. ⁊ est optimū qđ est rotūdissimū ⁊ acrius est rufum q̄ꝫ candidū ⁊ crudum q̄ꝫ coctum serit̄ ⁊ plantatur. sed qñ seminatur ante annū sequentem nō facit semen. et qñ facit corrūpitur ipm caput. vñ ex corruptione iacti seminis gignitur ipm caput ⁊ productio semis capitis est corruptio. Vult aūt seri semē cepe in solo terre fosso herbaꝝ aliaꝝ radicibus extirpatis. semen eius nigrescere incipiens metitur anteq̄ꝫ totaliter maturescat. radices eius optime in paleis cōseruant̄. ⁊ licet cōtinget capita inueterari. aqua salsa ⁊ tepida sunt capita intingēda et ita efficiunt̄ diuturniora ⁊ esui meliora. sed in siccis ad seminandū vl̄ plantandū sunt vtiliora. multi etiā capita ceparum sicut ⁊ allioꝝ suspendūt in fumo supra ignem ⁊ sic ne germinent cōseruātur. qđ sepe extra terrā facere certū ē sic ⁊ allium nisi ꝑ artificiū caueatur Item li. xx. ca. vij. Cepe siluestres nō sunt sapide neq̄ꝫ multū comestibiles. sunt tamē multum medicinales. Ipo eni olfactu caligini medentur. magis aūt vnctione prouocant. oris vlcera sanant. morsus caninos cū melle ⁊ vina curant morsibus etiam serpentū obuiant. auricularum sonitum ⁊ grauitatem emēdant. cū adipe anserino aut cum melle lumboꝝ dolores iuuant. vulnera cum melle purgant et sanant. Hucusq̄ꝫ Plini.

Capitulū XLIIII

De cucumere

Cucumer. eris. quedam est herba de qua dicit Isido. li. xvij. cucumeres sunt dicti eo q̄ interdū sunt amari qui dulces nasci ꝑhibentur si lacti mellito eoꝝ semen infundat̄ Diasco. autem dicit. Cucumeris natura frigida reperitur ventrem soluit stomacho accōmodatur. quibus anim⁹ deficit succurrit odore. folia eius trita vulneribus medentur que impressit caninus mors⁹ semen eius tritum cū vino dulci ⁊ potui datū vesicam adiuuat laborantem. Secundū Plini. aūt li. xx. c. ij. ⁊ .iij. dicit̄ q̄ cucumer ortensis et siluestris cuius radix est magis grossa et alba. ex cuius succo fit electuarium qđ est necessarium in multis medicinis.

Capitū.XLV

De cucurbita

c Ucurbita ſm Iſi. nomen eſt grecum cuius origo latinis eſt icerta. Eius genera ſunt multa. vt tangit Iſi. li. xvij. Et di. idem Plu. Eſt autem cucurbita alia domeſtica et orteſis. alia vo ſilueſtris. domeſtica vero in ramos 7 folia pariter et flagella ad modum vinee ſe diffundit 7 quibuſdam ligamentis ſe cōnectit ſicut vitis. et habet quoſdam flores albidos quos emittit potiſſime cōtra noctem ſine appodiatione flores poteſt. ſed fructus eius vix pficit imo deficit vel putreſcit qñ ad modum vinee a terra non erigitur 7 lignis vel virgulis nō ſuſtentat. Eſt aūt cucurbita ſm pla. frigide et humide cōplexionis 7 in qualitatibus tempate. In calidis regionibus pcipue inuenit cuius ſemina in terram proiecta herbam pcreant ex q̄ pdunt albi flores. et tandez fructus pleni ſemine et medulla cuius cortex primo mollis. ſed qñ puenit ad maturitatez ad modū ligni indureſcit. fructus eius quādo noui ſunt cōueniunt cibis et ſemina medicinis. Sunt autem ſemina ei⁹ diuretica 7 diuiſiua. propter ſue ſubſtātie ſubtilitatem. et tō valent cōtra opilationē epatis 7 renū ac veſice. acuram patientibus cucurbita elixa vel aſſata cibus ē et medicina. Nam materiam infirmitatis purgat p vrinam 7 aliquātulū laxat. calorem reprimit alterat atq; cōfortat. ſemina eius poſt maturitatem colligūtur abluūtur 7 ad ſolem deſiccant. ne ꝓpter humiditatē ſupfluam corrumpant. In loco ſicco p triennū reſeruantur Ducuſq; Plate. Scōm Plini. aūt ſuccus cucurbite valet cōtra ignem ſacrū. et cōtra tūorem oculor. mitigat. dolorem aurū ſi tepidus immittat. ſemen eius tritū i pulueretem 7 inſpſum replet cauata vulnera Linis corticis valet cōtra cōbuſturam Dicit aūt adhuc Pli. li. xx. ca. uij. eſt cucurbita ſilueſtris digitalis groſſitudinis naſcens in ſaxoſis locis. Cuius ſuccus ſtomacho 7 viſceribus multū pdeſt renū et lumbor. paliſi ſubuenit. medulla cum abſinthio et ſale dolorez ventium tollit. ſuccus eius cū aceto calefact' mobiles ventes ſiſtit. caro eius ſine ſemine dauſ pedū. i. apoſtematibus ſuccurrit vinū cū ea feruefactū oculor impetus tollit. folia eius cocta 7 trita vulneribus ſubuenit. ſemen eius potatū cū vino venenū vincit 7 comedi nō velet. qz inflatiōes facit. Eſt aūt cucurbita agreſtis ſm Iſi. li. xvij. idem q̄ coloquintida herba multum amara quēadmodū cucurbita vſus terram flagella tendit hīs folia magna grauis odoris vt cucurbita. et fructū rotundū facit ſicut cucumer vſualis. vt di. Iſi. ḡre ſupra de natura coloquintide

Capitulū XLVI

De celidonia

Elidonia eſt herba croceos hīs
c flores atq; fructū croceū tangētis man' intingentem ſic dicta. eo q̄ in aduentu hyrūdinū videt erūpere vel florere. vt di. Iſi. li. xvij. Celidoneni grece hyrūdo latine dicit. et ſubdit. Iſi. Vel dicit celidonia. qz pullis hyrundinū ſi oculi ledant matres earū illis ex hac herba medicātur Idem etiā recitat Pli. ſ. q̄ ſucco celidonie oculo hyrūdinū eruti ſiue leſi ad ſtatū priſtinū reuertuntur. Alias ſiquidem notabiles habz virtutes. habet eni vtutē diſſoluēdi attrahendi cōſumendi vt di. Dyaſc. dolorem ventiū mitigat. caput purgat. menſtrua puocat. 7 matricem mūdat. fiſtulā oris et cancrū curat. ſm Pli. Dyaſ. 7 Plate.

Capitulū XLVII

De centaurea

Entaurea eſt herba amariſſima
c calida et ſicca in tertio gradu. et ideo fel terre eſt vocata. vt dicit Iſi. qz a chirone centauro eius virt' primitus eſt inuenta vt dicit idem li. xvij. Eſt autem duplex ſcilz maior et minor. Prima maiores habet ramuſculos 7 flores. et eſt maioris efficacie q̄z minor. vt dicit in Plat. et ibidem dicit Conſtan. q̄ radix maioris calida eſt 7 ſicca in ſcōo gradu. et habet quandā amaritudinē cū dulcedine. et tō hz vtutē conglutinādi.

et ex amaritudine habet vim diureticaz et diuisam plus valent flores et folia ī medicina q̄ alia que sunt in ea. dolorez ventris sedat. visum clarificat. renes et splenem deopilat. paralisiz curat. vermes ventris cum melle necat vulnera radix ei⁹ cōsolidat sic̄ di. Pli. Diasco. ⁊ plat.

Capitulū XLVIII

De daphni

Daphnis grece laurus dicit̄ latine vt di. Isid. li. xvij. Et est laurus a verbo laudis dicta. Lauri enī ramis ⁊ folijs cum laudibus victoꝝ capita coronabant̄. et iō apud ātiquos laudea vocabat̄. sed post sublata litera d et surrogata. r. laurus est dicta. sic̄ quondam dicebatur medidies que nūc meridies solet dici. vt di. Isi. Hāc arborē greci vocant daphnez eo q̄ nunq̄ deponat viriditatem. Hyeme enī viret ⁊ estate. ⁊ ideo inde victores potissime coronātur. vt di. Isi. et subdit. Hec sola arbor a vulgo credit̄ minime fulminari. vñ fuit appollini antiquitus ꝯsecrata. de qua dicit magister in histo. sup illud verbum Consuluit Isaac dominū sup Gen. xxv. Rebecca ex more gentiū quem viderat ī parentibus speciem lauri quam tripodē dicunt capiti supposuit. et ramis arboris q̄ agnuscastus dicit̄ imcubuit vt visiones veras videret ⁊ fantasticas non sentiret De lauro siquidem dicit Pli. li. xvi. ca. xxx. Laurus triumphis ꝓprie dedicatur que gratissima est domibus cesaruz atq̄ pontificū. qz domos exornat Et sūt duo genera eius. s. delphica ⁊ ciprica. Lauro delphica delphis primo coronati sūt triumphantes. Ciprica vero romani primo suos coronabant. mō autem multe species lauroꝝ inueniūtur sed differūt in virore ⁊ magnitudine ⁊ similitudine baccarum. Est aūt arbor multiplicis speciei. et enumerat Plini. xiij. species eius arboris inter quas ponit quandam speciez lauri quam dicit fuisse magno ioui ⁊ appollini delphico dedicatam. Et ideo tell⁹ laurifera in domibus et in satis a fulmine manet tuta. Sine autem lauri p̄sentia non solebat apollo dare responsa sua. et ideo quia diuinis credebatur cōuenire honoribus. honorem triumphis obtinuit. nec licebat laurum pollui vsib⁹ illicitis et ꝓphanis. qz ꝓpter ꝓpiciāda numina sup altare poni debuit et offerri. cesar autem tyberius celo tonante. laurum in capite solitus erat ferre sicut ferūt cōtra fulminum metus. Narrat etiaz ibidem Pli. miraz rem q̄ cū augustus sederet in quodam orto iuxta drusillaz augustam deiecit aquila de alto gallinam miri candoris illesam in gremium cesaris tenuitq̄ gallīa laureū ramū ī rostro suo onustum baccis multis. gallinam ⁊ sobolem iusserunt auruspices obseruari. et baccas laureas seminari et cum diligentia custodiri. ex quibus ꝓuenit silua triūphans cuius postea cesar laurum in manu tenuit et coronam in capite gessit. ac deinde alios cesares eodem modo ex eadem silua post obtentum triumphū oportuit coronari. Hucusq̄ Pli. De lauro siquidem addit Dyasco. q̄ est arbor elegātis forme et magne aromaticitat̄ ac mire efficacie ac virtutis. nam folia eius viridia que multū odorifera sunt si cōtundantur mitigant ⁊ sanant puncturam apum ⁊ vesparū. et omnem tumorē spargunt libros et vestes cum quibus ponuntur a tineis ⁊ vermibus custodiūt ⁊ a corrosione tutos reddunt. fructus lauri dicūtur bacce lauri. et sunt grana exterius nigra vel subrufa. interius alba et vnctuosa in figura sperica. in complexione calida et sicca in secūdo gradu subtiles habent subām. et habent vtutem depurādi confortandi. ⁊ ideo in multis ponuntur vtiliter medicinis ex quibus fit oleum p̄ciosum qd̄ valet cōtra multas et precipue cōtra frigidas passiones.

Capitulum XLIX

De diptanno

Diptannus est herba medicinalis. cuius radix maxime conuenit medicinis. et debet eius substantia esse solida non ꝑforata que cum frangitur non puluerisatur. Virtutē habet dissoluendi attrahendi venenū et cōsumendi. Vñ valet ꝯtra venenosos mor

sus. et supposita vulneri et potata. vt di. Dyasc. et Plate. cum paucis additis dicitur in multis habere virtutem tiriace. menstrua puocat et educit secūdinas et fetum mortuū excludit. epilenticis ⁊ paliticis cum succo rute subuenit vt dicit idem Dyasc. De hac herba dicit in Pli. li. xxv. ca. viij. Cerue inquit diptannuz primo ministrauere. nam eius herba comedūt vt facilius pariant. ⁊ si sagittis fuerint lese diptannū querūt quem comedentes ferrū excutiunt in vulnere derelictum. Item dicit Basili⁹ in exameron et Ambro. ⁊ expositor supra can. vbi loquitur de hinnulis ceruoꝝ. Hec herba scdm Pli. crescit in pluribus locis sed illa minus est laudabilis q̄ crescit in agris pinguioribus siue crassis. que aūt crescit i locis asperis ⁊ siccis melior est cuius minima portio gustata accendit os vt di. idez Isi. li. xvij. sic dicit. Diptannus ē mōs crete ex quo diptannus herba nomē accepit. Vn̄ virgilius. Cerua vulnerata saltus pagrat diptannū querit tanti eniz virtutis est vt ferrū a corpe excutiat et expellat. vn̄ et eius pabulo fere percusse eijciunt sagittas corpi inherentes. hanc quidam pulegiū martis vocant. qrhz tela eijciendi bellica ptātem. vt di. Isi.

Capitulum L

De dracontea.

Dracontea est herba quedam sic dicta. eo q̄ hasta eius in moduz colubri sit maculis respersa silitudinemq̄z imitet vipere vel draconis vl' qr herbam ipam vipere timent vt di. Isido. li. xvij Hec aūt a multis serpentaria vel colubrina nūcupat. nam florem habet purpureum diuisum ⁊ aptum sic os serpentis de cuius medio pced it lingua q̄si serpentea acuta nigra ⁊ rotunda ⁊ in medio floris ipius surgit quasi caput semine grosso ⁊ rotūdo. prius viride deinde rufum efficitur qn̄ incipit maturescere. Herba ista sm Dyasc. magne efficacie est ⁊ virtutis. nam radix eius exiccata et pulverisata cū aqua rosacea faciē mūdificat clarificat ⁊ colorat. cū sapone gallico fistulam sanat mūdat ⁊ desiccat ⁊ os eius dilatat vt os fractum vel putrefactum queat extrahi cū aceto ⁊ calce viua cancrum curat. foliū eius cū vino decoctum apostemata maturat. succus ei⁹ auditum ex frigida causa lesum sanat. visum clarificat. mēstrua puocat. emorroidas. i. inferiores venas sanguinē fluētes cōsumit ⁊ desiccat. succus eius interius sumptus aborsum puocat. odore suo serpentes fugat. nec ledit corpus a serpēte si eius succo inūnctum fuerit aut linitum. Hucusq̄z Dyasc. et Plat.

Capitulum LI

De draganto

Dragantum sm Plate. et Auicen. est gummi cuiusdam arboris cuius humor vel actione caloris vel cōstrictione frigiditatis natural' indurescit. cuius spēs est triplex. nam ē album purum ⁊ clarum. ⁊ illud melius est Est etiam subrufum ⁊ citrinū q̄d nō est adeo bonū sicut albū cui nihil terre admixtum est. q̄d albū est cōuenit frigidis medicinis. subrufum et citrinū debet poni in calidis per xl. annos seruari potest. virtutem habet infrigidandi humectandi et mūdificandi ex frigiditate ⁊ humiditate ⁊ conglutinandi ex sua gūmositate. valet cōtra vicia pectoris in electuarijs ⁊ sirupis. nam pectus siccum humectat. humorem perditū restaurat. tussim sedat. scissuram labioꝝ ⁊ oris vlcerationem cōglutinat atq̄z sanat. faciem mūdificat ⁊ dealbat. artheticos iuuat. cōtra dissenteriam pdest. vt dicit in Plate.

Capitulum LII

De ebeno.

Ebenus est lignum ethiopicum colorem habens nigrum tactuz lenem et planum durum ⁊ ponderosum. Unde ppter poroꝝ compactionem positum in aqua statim submergitur atq̄z petit fundum. vt dicit in li. vegetabilium. Est autez gustu stipticū ⁊ mordax q̄d igni appositum citius rapit ignē et suauem fumum emittit ⁊ odorem i cticula cōfricatum rufum ostendit colorem. Virtutem habet purgatiuam ⁊ cō

fortatiuam. et iō collirijs vtiliter adhibetur sicut dicit Plini. ⁊ Dyasc. De ebeno etiam ait Jsi. lib. xvij. Ebenus inq̄t ī india crescit ⁊ in ethiopia. qui cesus diu indurescit in lapidem. cuius lignū nigr̄ ⁊ cortex lenis vt lauri. indicū maculosū ē et variū sed melius est qđ in nullo ē maculosum sed nigrū est ⁊ lene. Solet aūt poni iuxta crepundia vt infantem visu nigra nō terreant vt dicit Jsi. ⁊ Virgili⁹ Ebenū cōmendat Pli. li. xij. c. v. di. Ebenū esse arborē p̄ciosissimam auro ⁊ ebori cōpabilem. ⁊ iō solebant ethiopes lignū ebenū cum auro ⁊ ebore offerre impatoribus p̄ tributo. vñ et regina saba legit̄ talia ligna dedisse salomoni. iij. Regū. x

Capitulū LIII

De edera

Edera ab herendo est dicta vt dicit Jsi. eo q̄ arboribus adhereat. vel dicit̄ ab edo. q̄r sumpta sicibum a capris lac multiplicat vñ nutriuntur hedi. radix eius durissima: p̄forat frigide est nature et frigidam indicat esse terram vbi crescit virorem diu seruat et nō p̄dit folia que diu virent. amari et stiptici est saporis. Edere aūt s̄m Plinium li. xvi. ca. iij. sunt due species. s. alba et nigra. s. masculus ⁊ femina. masculus est maior ⁊ in folijs durior ⁊ pinguior. edera v̄o alba fructū habet album. ⁊ nigra nigrum. Solent autē poete coronari folijs edere in signū viuacis ingenij ⁊ subtilis. q̄r edera semp̄ viret. similiter edera coronati incedebāt illi qui in sacris liberi patris. i. bachi ministrabant. vnde hec arbor deo vini sacrata fuit similiter et marti. Unde ⁊ alexander magnus suos milites coronauit edera qñ de india triūphauit. vt di. idem Pli. exemplo liberi patris qui galeas suor̄ tirso edere adornauit. Est aūt arbor vt di. idem multum in altum se extendens q̄ diu inueniet arborem vel murum p̄ quem serpat radicosa seu ramosa. habens brachia ⁊ baccas quasdam sed amaras. cuius vmbra ē nociua ⁊ satis inimica frigori. serpentū generi gratissima rumpens muros et sepulchra. vnde mirum est q̄ haberi in bono/re a veteribus fuerit consueta. folia habet intercisa et angulosa grauis odoris ⁊ plana. sed amara sub quor̄ vmbra latent vermes. Item ca. xxxiiij. mira p̄ditur natura edere ad excipienda vina. nam si fiat vas ex ligno eius vina transfluere ⁊ aquam siqua mixta fuerit. remanere certum est. Hucusq̄ Pli. s̄m Dyasc. autē edera q̄uis sit amara vtilis tamen est medicine. nam v̄tus ei inest stiptica ⁊ cōstrictiua et ideo dissenterijs medet̄. succus eius naribus instillatus caput purgat et dolorem eius mitigat. succus eius cum oleo tepidus auribus immissus cōtra surditatem iuuat. Item idem Edera ex cōtrarijs est cōposita. et iō in causis cōtrarijs opatur. p̄pter qđ v̄tutem habet maturatiuam attractiuam mūdificatiuam et mitigatiuam. ⁊ iō apponi sepius solent eius folia ad cocturas. eius gummi diureticum est ⁊ dissolitiuū. valet cōtra calculum. eius folijs nutritus hirc⁹ sanguinem habet acutiorem et ad frangendū calculū in renibus ⁊ vesica fortiorem. Est aūt quedam species ip̄ius edere sup̄ cuius folia cadit ros ⁊ inuiscatur ac in ladanum cōmutatur. cuius virtus magna a medicis experit̄. Nam fum⁹ ei⁹ menstrua p̄uocat ⁊ educit secūdinas expellit. reuma compescit. caput ⁊ sensus cōfortat. tussientes iuuat. fluxum ventr̄ sedat. et ī multis medicinis adhibetur vtiliter.

Capitulum LIIII

De elitropio

Elitropium est herba sic dc̄a. eo q̄ solsticio estiuo floreat. vel q̄ solis motibus folia circūacta conuertat. vñ et a latinis solsequiū appellatur vt di. Jsi. li. xvij. Nam sole oriēte flores suos aperit. ⁊ cum sol occubuerit iterum se claudit. et hec verrucaria dicit̄. eo q̄ extinguit verrucas et abstergat siue potetur siue cataplasmet̄. vt di. Jsi. secūdū Plat. aūt solsequiū sponsa solis dicit̄ et est herba frigida et humida in secūdo gradu cuius succus bibitus valet cōtra venenū sumptum interius. valet etiam cōtra morsum caninū ⁊ venenosum si tri

ta super vulnus ponatur cōtra calefactionem epatis ⁊ opilatiōem multū valet

Capitulum LV

De elleboro

Elleborus vt di. Isi. ab elleboro fluuio sic dicit. vbi plurimum gignitur. hunc romani veratrum dicūt eo ꝙ sumptum mentem motaz in sanitatem reducit. Cuius duo sunt genera. s. album et nigrum. albus dicit elleborus. qꝛ radices habet albos ⁊ fleumaticos humores purgat. niger vero nigras habet radices et nigros humores. i. melancolicos purgat siue mūdat. Est autē scdm Dyasc. ⁊ alios autores herba multum violenta in virtute ⁊ recipiēda medicinaliter cū cautela. multū enī ledit et cito interficit qñ indiscrete aliquib⁹ adhibet. valet tamen contra multos morbos si debito mō adhibet vt di. Dyasc. qꝛ quartanas febres soluit. vermes in auribus ⁊ alias interficit epilenticis litargicis subuenit eius puluis si cuz pane misceatur. et si a muribus comedatur muribus interficit vt di. Dyasc. et etiā platea. Inter aūt huius herbe duas species melior est elleborus albus. et est calide ⁊ sicce ꝯplexionis in tercio gradu ⁊ crescit in locis montosis ⁊ humidis et hz folia similia plantagini sed longiora et in fine acutiora ⁊ stipitem vnius cubiti siue magis. cuius radix laxat multum superius ⁊ inferius et nunqꝫ debemus elleboro vti nisi materia fuerit digesta prius et ꝑparata. et tūc etiam cum cautela. et ideo ypocras dicit. si vis elleboꝝ ducere moue corpus ne scz sumens elleboꝝ sup dormiat. et habet virtutem resoluēdi humidum in ventositatem. vnde sequitur suffocatio spirituum et mors. vt di. Dyasco. et Platea. Elleborus autem niger multo ꝑiculosior est.

Capitulū LVI

De esula

Esula quedam arbor est q̄ a medicis calida dicitur i tertio gradu atqꝫ sicca vt dicit Dyascori. cuius radix maxime valet in medicina: cuius multe sunt species. et illarum virtus nunc est in lacte et in humore. nunc in semina. nūc in radice. vnde dicit. Lac anabula parit cacapucia semine gaudet Esula radicis cortica prestat opem. Est enim esula herba plana habens folia et rupta emittit lacteum humorem q̄ quidem est vlceratiuus. et carnis siue cutis corrosiuus. fleumatiuos purgat humores valet ydropicis et alijs patientibus ex humore fleumatico varias passiōes.

Capitulū LVII

De eruca

Eruca est herba alba domestica ⁊ aliquando siluestris calida ⁊ humida. diuretica et apertiua renes confortat. paralisim curat. vrinam ꝓuocat. vesicam et renes purgat. vtilis ē in cibo et in medicina. flores eius apes diligunt et frequentant. vt di. Plinius.

Capitu. LVIII

De enula

Enula est herba cuius maneries est duplex scilicet ortolana ⁊ campana que maioris est efficacie in radice. nam radix debet colligi in principio estatis et i sole exiccari ne ex humiditate corrumpatur. virtutem habet leniendi et mundificandi. et neruos confortandi et viscosam humiditatez cōsumendi. Valet mirabiliter in frigida causa contra tussim infrigidatam et spiritalitm membroꝝ frigidas passiones. vnde scriptum est in macro. Enula campana tendit ꝑcordia sa ⁊c.

Capitulum LIX

De epithimo

Epithimum est flos thimi q̄ est herba cuius tota virtus in flore est. nā solus flos ponit i medicina. vt dicit Dyasc. Plini. et Plate. vir/

tutem habet purgandi fleumaticas vel melancolicas passiones. vnde valet cõtra quartanas et etiam quotidianas accessiones. valet etiam ſm Constan. cõtra stranguiriam ⁊ difficultatem vrinãdi et etiam cõtra splenis ⁊ epatis opilationes.

Capitulũ LX

De ebulo

Ebulus est fructus siue herba in folijs ⁊ in stipite sambuco arbori simillima. cuius radices cortices frondes et flores sunt vtiles in medicina. habent etiam ſm Dyasc. Plate. et Plini. vtutem dissoluendi ⁊ cõsumendi grossum fleuma ⁊ viscosum. vñ succꝰ ebuli valet cõtra arteticam et cõtractionem neruoꝝ manuũ atq; pedum. valet cõtra leucofleumantiã. i. ydropisim ex fleumatica causa atq; frigida siue alba. valꝫ etiam cõtra tumores ⁊ collectiones iter cutaneas vbicunq; in corpe colligantur. Item valet maxime ebulus cõtra cõcussiones corpis atq; casus. si patiens in eiꝰ decoctione frequentius foueat. nam dolorem mitigat tumorem sedat. virtutez et robor neruis ⁊ iuncturis ossiuz administrat. Odore siquidem est ebulus herba fetida ⁊ sapore minus grata ſꝫ in vtute et efficacia ab antiquis medicis optima ad medicandum est apud veteres iudicata. vt di. Dyasc. Plini. ⁊ Plate.

Capitulũ LXI

De fico

Ficus est arbor a fecunditate dicta. alijs enim arboribus feracior est. nam terq; quatetq; per singulos annos fructũ gignit atq; altero maturescente aboritur alter statim. ficꝰ autem egiptia fecundior fertur cuius lignũ in aqua missum illico mergit ⁊ cum in imo iacuerit. deinde in supficiẽ sursũ eleuatur. versa vice nature qm̃ madefactũ debuit humoris pondere residere añ tpa vo pitagore alebant ficubus galathe. alias athlete anteq̃ idez eos ad carnis vsum in quo fortior est cibus transtulisset. A senibus aũt in cibo sumpte ficus rugas eoꝝ distendere ferunt. thauros quoq; ferocissimos ad fici arbores colligatos dicũt repente mansuescere. ficus autem cuiusdam arboris remedio q̃ dicit caprificus vt asseritur fecũdat. huc usq; Isi. li. xvij. ca. vij. ſm Arest. aũt li. vegetabiliũ. humor corticis arboris q̃ est quasi sanguis in aĩalibus in quibusdaz est lacteus vt in fico ⁊ in moro. sed vici lac vim habet coaguli ad faciendos caseos sicut flos cardui casealis. Est aũt eiꝰ humor multũ vnctuosus. et iõ ficus est multe fecunditatis. qđ enĩ est vnctuosũ transit in fructũ ⁊ qđ subtile ⁊ aquosum ĩ folia transmutat. que quidem sunt lata et scissa ⁊ in extremitatibus pirica ⁊ acuta. quoꝝ lacte siue succo membra genitalia plinita dicunt moueri ad pruritũ et libidinis incendium. simile habet glosa sup Geñ. iij. ibi fecerunt sibi de folijs ficus pizomata. Contingit aũt ficũ arborem vt dicit Arest. steri lescere aliquando ꝓpter humoris defectũ aliqñ ꝓpter superfluam hũiditatis abũdãtiã. ⁊ in vtroq; casu idiget medicina. vñ agricole ei subueniũt in defectu humoris p fimũ cõuenientem ⁊ aquam dulcem. qñ vo supra bundat hũor arborem clauis pforant ⁊ superfluũ humorẽ euacuãt. vt supra de arborũ medicina ẽ oñsum. De fico añt arbore siue ficu di. Pli. li. xiij. c. viij. omĩa que supra sunt de Isi. introducta ficꝰ egiptia in q̃t ẽ arbor fecũdissima moro silis ĩ magnitudine in folijs ⁊ in aspectu. q̃ter ĩ estate pfert fructũ. sed primũ generat ĩmaturũ. cui silis ẽ ficꝰ cipri a q̃ q̃ter germĩat et fructꝰ q̃ternos facit. sed grossus eiꝰ nõ maturat nisi prius incidat ⁊ lactis superfluitas emittat. ⁊ emittit germĩa sua sine folijs ĩ extremitate ramoꝝ. ⁊ hꝫ silitudinẽ in radice cũ ꝓplo ⁊ in folijs cũ vlmo et est ĩ q̃ntitate forbe silis magnitudo. est ãt ficꝰ arbor tenera ⁊ delicata. ⁊ iõ a forti frigore defacili ledit ⁊ potissĩe q ñ ĩcipit germinare. Item idẽ Pli. li. xij. ca. vi. est ficus indica exilia q̃dem ferens poma vastis ramis transfusa qui rami in terram adeo curuant põdere suo vt tre infigãt. ⁊ sic nouã pgeniẽ faciũt in circuitu circa pentẽ vel circa stipitez ⁊ tantã faciũt vm

bram ⁊ dēsitatē ꝙ pastores sub ei⁹ ramis ab estu et a vento se abscondunt. superiores autem rami matris in altum valde se extendunt. collaterales vero fasta circuitu circa matrem se diffundunt et quasi siluosa multitudine vmbram magnaꝫ faciunt. folia sunt autē latissima ad modum pelte amonice disposita. poma facit multa sed modica que fabe magnitudinē vix excedūt. sed inter folia calore solis ita decoquūtur ꝙ ꝑ dulci sapore ad comedendum digna miraculo reputant. Ad hoc di. Plini. li. xv. ca. xix. ꝙ est quedam arbor que dicit siluestris ficus que alio nomine dicitur caprificus nunq̄ maturescens sed qd̄ ipa ex se nō habet alijs tribuit. nam cultores solent aperire ora radicum vel corticis arboris ficus et illi intus infigere surculos ⁊ ramos caprifici ex quoꝝ insertione apta radice attracto aere nouo et humore ei cōgruo vigorem recipit ⁊ virtutem vñ et humor lacteus qui est materia fructus in ipi⁹ trāsit pastum sicut patet in dictis Aluredi in tractatu de causa fructificatiōis arborum ⁊ herbarū. Item idem etiaꝫ dicit ꝙ tales arbores debent taliter iuxta fructiferas ordinari vt venti flatus euolantis in ipm ficum ferant. ad hoc vtilior ē ventus australis q̄ aquilonaris qꝛ simpliter plus nocet ille ventus borealis ficui q̄ australis. quare in aquilonari ꝑte minus ꝓficiunt fici ⁊ plus arescunt. qꝛ earū humor lacteus facilime cōsumitur. ⁊ etiam cōgelatur vbi habet dominium talis ventus. De effectu autem fici vel ficorū quo ad radicem folium corticem et fructum. Quere supra in tractatu de carica in littera c. vbi expssius continetur

Capitulum LXII

De fraxino

Fraxinus est arbor. vt dicit Isi. crescens in locis asperis et mūtaneis ex qua fiunt haste q̄ franguntur. vnde Ouidi. et fraxinus vtilis hastis. De fraxino autem di. Plini. lib. xvi. ca. xiij. inter arbores q̄s materie causa natura genuit vtilis est fraxinus q̄ est arbor alta seu ꝓcera et rotunda atq̄ recta siue pineata folio. homeriq̄ ꝑconio et achillis hasta nobilitata. et cedro in aliquibus partibus ita similis vt cortice ablato ementes fallat. cuius folia contra venenum sunt vtilia. nam succo expsso ⁊ potui dato contra serpentes summe opiferꝫ ē. tātaq̄ ei vis ē vt ꝯpētes ei⁹ vmbram matutinam vel vesptinam nō attīgāt. ꝙ si inter ignem ⁊ folia fraxini ponatur serpens in ignem priusq̄ in fraxinū fugiet. sunt tamen folia eius iumentis mortifera in grecia. ceteris autem ruminantibus sunt innocua. In italia vo iumentis nō obsunt. primo autē floret q̄ frondet nec ante flores conditos folia emittit. Sunt aūt duo genera vt dicunt greci. quedam est longa nō nodosa. alia breuior est in folijs ac durior. s. lauro simili. alij vero diuidunt fraxinū ꝯm situꝫ scꝫ in campestrem ⁊ in montanam. campestris folia sunt magis crispa sed montane magis spissa. ⁊ ista folia sunt alijs meliora. Hucusq̄ Plini. ꝯm autez Plateari. fraxinus est arbor calida ⁊ sicca in secundo gradu. cuius cortices ⁊ folia cū aniso ⁊ fungis qui crescunt super eam cōpetunt medicine. nam fluxuꝫ ventrꝫ stringunt. vomitum ex defectu virtutis retētiue cohibent. si cum aqua pluuiali ⁊ aceto decoquantur ⁊ super stomachum apponantur.

Capitulū LXIII

De fago et eius ꝓprietatibus.

Fagus est arbor cuius materia in multis est necessaria. vt di. Isidorus li. xvij. et Plinius li. xvi. Fagus est arbor glandifera sic dicta. q̄a fagorum fructibus quōdam vixerūt homines et ex eis sumpserunt cibum. Nā fage grece comedere dicitur latine. vt dicit Isidorus li. xvij. ca. vij. dicit enim sic Fagi glans exterius triangula cute leni includitur similis nucleo. Sed cortice molliori. cuius medulla muribus est accepta et glires impinguat turdis etiam ⁊ columbis conueuit et eas nutrit. eius cortex multum est vtilis. Maxime apud aquilonares pictos. qui inde fa/

ciunt vasa diuersis vsibus valde apta. vt dicit idem ca.x. Item dicit in eodem quod glandes siue fructus fagi sunt multum dulces et nutribiles et carnes animalium que inde nutriuntur facit coctibiles stomacho vtiles atque leues. non est autem in substantia arbor multum solida sed rara potius et porosa. et ideo non multum durat vt dicit idem. verumtamen eius substantia multis est apta ad asseres et alia fabricanda. cuius substantia pura ac vermibus non corrosa arti vitree est summe necessaria quia ex eius cinere vitrum cum aliorum quorundam appositione per ignis conflationem artificialiter preparatur. et pauca ligna inueniuntur que operi tam mirabili sint super omnia ita apta. lignum quidem leue est ac porosum vt dicit Pli. et aliquantulum gummosum in multis locis. et ideo de facili incenditur et de facili corroditur a vermibus aut citius computrescit. flores etiam quosdam emittit ad modum tilie sed non ita odoriferos. et tamen illos frequentant apes mel siluestre in arborum concauitatibus colligentes.

Capitulum LXIIII

De faba

Faba vt dicit Isi. li. xvij. dicit a greca ethimologia quasi faga. nam fage comedere dicit. est enim genus leguminis quo antiqui in comedendo solebant vti. Huius species due sunt. quarum altera est egyptia. altera est communis et illa aliquando dicit fresa. eo quod homines fredant eam molendo sepius ac confringant. vt dicit idem. Est autem faba secundum Dyasc. herba in ortis et agris seminata. cuius hasta surgit angulosa. grossa. concaua et nodosa. folium vel folia in singulis nodis producens lata. plana et aliquantulum obacuta. florem producit album in summitate purpureum siue nigrum odoriferum et multum ab apibus frequentatum. in hasta autem producit diuersas testas carnosas et oblongas que interius quasi sub diuersis domiciliis ab inuicem sunt distincte in quibus fabe per ordinem sunt locate et ille teste sunt primo virides exterius et albe interius atque molles et paulatim calore desiccante indurescunt. et tandem pariter conigrescunt et hoc maturitatis indicium est. Est autem faba secundum Dyasco. et Plate. frigida et sicca nisi sit viridis et tunc est humida in primo gradu quam viridis comesta parum nutrit. humores grossos generat. inflationem in superiori parte ventris facit et ideo stomacho est nociua. sanguinem grossum et melancolicum creat et fumum grossum qui cerebrum offendit. somnia vana et terribilia inducit per decoctionem et assaturam eius ventositas inflatiua diminuitur. sed totaliter non anfertur. Fabis siquidem assidue vtentes dolorem intestinorum patiuntur. splenem opilant ventrem stringunt. cum cortice comeste ad digerendum sunt dure et multum inflatiue. Est tamen fabe medulla mundificatiua. vnde eius colatura faciem purgat. et potata pulmonem mundificat. apostemata mamillarum curat cum rosis mixta. dolorem et liuorem et oculorum lippitudinem abstergit. masticata et in timporibus apposita. humores ad oculos reumatizantes compescit scissa et super venam inscisam posita sanguinem restringit. lac effluens de mamillis sistit et effluere non permittit. podagricis et arihetici cum adipe ouis decocta subuenit si super doloris locum cathaplasmetur. tumores et collectiones apostematum repercutit si in principio decocta in aceto tumori apponatur. De fabe autem natura et proprietate dicit Plinius li. xvij. ca. xij. Inter legumina faba dicit optima quam multi immiscent cum pane siue cum materia panis vt sic ponderosior esse videatur. Pitagorica tamen sententia damnata est. quia eius frequens vsus ebetare dicitur sensus et somnia etiam facere estimatur. vel vt alii tradiderunt quoniam mortuorum anime sunt in ea quam de cane varro tradidit flaminem. s. pontificem faba vesci non debere. sola autem inter fruges etiam excisa crescente luna crescit et repletur. et in aqua marina siue aliis salsa non decoquitur seminatur in occasu pliadum et ante hyemem recolligitur. quando est in flore aquas maxime concupiscit. cum vero efflorueritur diligit siccitatem et solum siue terram in aqua seminata est fecundat stercoris vice. et ideo in thessalia vertuntur agri in quibus semi-

nate fuerant quando primitus sunt in flo
re. crescit autem faba p se in multis locis
et maxime in mauritania ⁊ in insulis oc
ceani septentrionalis sed ita dura q̄ vix
decoqui potest. nascitur etiam in egypto
sed spinosa ⁊ ideo cocodrilli eam refu/
giunt. timentes ne oculi eoꝝ ledant̄ spi/
nis eius cuius longitudo est . x. cubitoꝝ
habens caput ad modū papaueris colo
ris rosei in quo fabe includunt̄ nō supra
tricenas ⁊ est eius culmus siue calamus
geniculatus habens folia ampla ⁊ fructū
aliquantulū subamarū radix eius incō/
mestibilis cruda ⁊ cocta in magnitudine
arundinū similis radicib⁹ . hucusq̄ Pli.
li. xviij. ca. xij. Dicit idem in ca. xvij. vir
gilius inquit intro ⁊ amurca fabam pfū/
dentibus grandescere eaꝫ pmittit. Qui
dam etiam dicunt fabas citius crescere
et adolescere si triduo anteq̄ seminant̄
in vrine aqua macerentur.

Capitulū LXV

De frumento

Frumentum a fruendo est dc̄m
id est a vescendo sicut ⁊ fruges .
vt di. Isid. vñ et frumen superi/
or ps gule dicit̄ vñ potissime cibi sapor p̄
sentitur. Est autem ꝓpriū frumenti ha/
bere aristas in summitate spicarū crescē
tes et grana latentia in folliculis immi
nentes nam in omni specie frumēti d̄ ra
dice erūpit culmus ⁊ de culmo procedit
spica quibusdam folliculis siue tecis cō/
texta in quibus grana recludūtur. in ex
tremo aūt spice ariste tenues ⁊ acute i/
minēt in modū spiculi a qui spica nomi
natur. qꝛ illis aristis q̄si spiculis muniū/
tur ne auiū minoꝝ morsibus spica a su/
is fructibus exuatur aut a bestijs ꝓtera
tur. cuius folia seu vagine quibus fulci
tur culmus ⁊ ambit̄ ne pondere frugis i/
curuetur d̄r stipula q̄si vstipula ab vsto
sic dicta qꝛ collecta messe exuritur stipu
la propter culturam agri. cuius pars ad
pastū pecoꝝ ⁊ aīaliū reseruata palea d̄r.
eo q̄ primum sola pascendis animalib⁹
p̄bebatur. Cuius natura tantum est fri
gida q̄ obrutas niues fluere non sinat.
adeo calida vt poma maturescere cōpel/
lat. Hucusq̄ Isi. li. xvij. Sunt autē fru/
menti multa genera vt dicit idem Isi.
et etiam Plini. li. xviij. vtputa triticū
far. ordeum. siligo panicum. ⁊ milium. ⁊
hmōi. de quibus post dicetur in locis su
is. sed hoc est generale circa hec frumēta
attendēda ē soli siue t̄re q̄litas vbi hec se
rant̄. nā quedā ī vna terra pficiunt que
in alia deficiunt ⁊ penitus inarescūt. naꝫ
ordeum in noualibus pficit vbi triticum
deficit ⁊ arescit. vt di. Pli. et sic de alijs i/
telligendum. Item attendit̄ seminatio
nis qualitas qꝛ quedam citius quedam
tardius sunt seminā da. Nam citius se/
mina hyemalia. tardius estiualia. quedā
etiam in terra pfundius. quedam supfi
cialibus sunt terre finibus cōmittenda.
vnde alio mō est seminandū triticum et
alio modo sicut ⁊ alio tempe gith. miliū
et ciminū sicut expresse dicit Hiero. sup
Esa. xxviij. Itez maxime attenditur con
gruitas tempis tam in seminando q̄ in
colligendo qꝛ s̄m Pli. li. xviij. hoc vtilius
fit in interlunio q̄ in tempe alio qꝛ se/
minata sic collecta potissime a vitijs cō/
seruantur. Item attendit̄ tempis sereni
tas vt di. Isi. serere ei a sereno celo dici
tur. qꝛ tunc serendum est ⁊ non per ym/
bres. vnde v̄gilius. Nudus ara sere nu/
dus. vt di. Pli. ibidez. ca. xvij. accidit fru
mento viciū . qꝛ si tempus fuerit nimis
ventosum et hoc tribus vicibus seu tem
poribus. s. quāndo est in flore et q̄n inci/
pit deflorere et q̄n incipit maturescere.
ex flatu eni noxio spica euanescit ⁊ extin
guitur et in fructu suo patitur aborti/
uum . Item nocet tempus pluuiosum
qꝛ tunc totum vel extinguitur ex frigidi
tate humoris vel in herbam ⁊ foliū super
fluum luxuriat̄. Item nocet calor subit⁹
et immoderatus sub nube clausus . quia
duꝫ humor ad interiora radicis rapitur
vi caloris. tunc ex humore calido ⁊ visco
sa nascuntur quidam vermiculi circa ra
dicem ex quoꝝ corrosione frugis substā
tia viciatur Item in grano circa follicu
los nascūtur vermiculi corrūpentes fru/
menti grannm quando spice in pluuia/
li tēpore post calorē imoderatū corrūpun
tur ⁊ putrescunt. Itē in tpe nimis sicco

vel depauperatur frumentum, ex humore et sic perit propter defectum nutrimenti vel crescunt in eo quedam musce virides que vocantur cantharides virorem frumenti penitus corrodentes. quoque et multiplicantur locuste et bruci quorum dentes omnia deuastant. Item exigitur in ipso semine frumentali puritas. nam vt di. Pli. ibidem ca. xvij. si semina cleopice aut adipe tangerentur vtique semina corrumperentur. et ideo cauendum sumopere ne talibus misceantur. quia omnia sementina que ab illis sunt infecta corrumpuntur. Item requiritur in crescente frumento culture studiositas. oportet enim vt a superfluis cautius et diligentius expurgetur. nam vt dicitur ibidem inter optima frumenta aliquando herba mortifera inuenitur. vt lolium lappacium et hmoi. quod accidit ex vicio et malicia attracti humoris vel ex defectu virtutis seu caloris sufficienter singula non mutantis. Item ibidem dicitur. Ex rore corrupto adherente folliculis in granis accidit corruptio frugis. que dicitur rubigo siue erugo. quia spica corrumpitur inde et inanitur. et in colorem rubigineum transmutatur. Inter omnia autem frumenti genera triticum obtinet principatum. quia humane nature nihil est amicabilius. nihil nutribilius. nihil etiam salubrius inuenitur. sed de hoc quere infra littera. l. quere etiam de messe et segete.

Capitulum LXVI

De farre

Far autem est genus frumenti sic dictum eo quod ab initio missum in pila frangeretur antequam vsus mole haberetur a farre autem dicitur farrago vt di. Isi. est enim herba ordeacea adhuc viridis in qua grana ad maturitatem non turgescunt.

Capitulum LXVII

De farina

Farina que panis est materia a farre est dicta. nam far siue frumentum inter molas fractum farinam facit. vel dicitur a fartiendo quia in panem redacta fartit ventrem. vel dicitur farina proprie quando frumentum inter molas optime est confractum furfure nondum a medulle substantia separato. nam quando flos medulle a furfure separatur siue cortice tunc simila siue similago nuncupatur. et dicitur alio nomine pollen siue pollis. Unde deriuatur hec polenta et hoc pulmentum a pulte dictum. vt di. Isi. li. xx. c. vij. quidam tamen dicunt polentam esse pultes de farina purgatissima factas. et dictam polentam a polline que est farina delicata que volata mola in molendino et alio nomine amolum dicitur. quia per sui leuitate a mola eijcitur sicut et simila. i. sine mola. Polenta tamen habet alias significationes sicut dicitur in glo. super Josue. vi. comederunt polentam eiusdem anni. grana scilicet cocta et manibus confricata et a folliculis separata ad modum grani in pilo tunsi. et secundum hoc dicitur polenta quasi pilenta. sed quocunque nomine vocetur farina vtilis est in cibo et in medicina. Inde enim fit panis per aque admixtionem et ignis decoctionem. aliquando cibarius. i. seruis in cibum datus non declinatus. quoque vero panis fermentatus. fermento mixtus. quoque etiam azimus sine fermento sincerus. quoque subcinereus in cinere coctus et reuersatus quia focatius dicitur. quoque clibanarius in clibano coctus seu in furno. His et multis modis de farina arte pistoria fiunt panes. vt di. Isi. li. xx. qui omnes cor hominis confortant et corpus nutriunt ac delectant. deperdita reparant et restaurant. vires laborantibus administrant. sed per omnibus panis recens et mundus de farina triticea preparatus vt di. Constan. in dietis. magis amicabilis et conueniens est nature. farina itaque mola teritur et frangitur cribro a furfure diuiditur. calida aqua aspergitur. fermentatur et sapidior redditur et pistata in formam panis redigitur et tandem decoquitur. et sic vltimo post multos labores vita hominis inde reficitur et nutritur vtilis est insuper farina in medicina quando cum alijs conuenientibus modo debito admiscetur. nam farina cum melle mixta faciei pustulas sanat et emundat vt di. dyas. mamille ex coagulatione lactis indurate apposita farina vicz triticea vel siliginea cum adipe

et vino decocta duriciem spargit ⁊ locuz mollificat. vt dicit idem. Collectiones et apostemata maturat. neruos indura/tos ⁊ quasi spasmatos aut cõtractos re/laxat vt dicit idem.

Capitu. LXVIII.

De fermento

Fermentum a feruore est dictũ quia feruere ⁊ excrescere facit pastam. vt dicit Isido. li. xx. ca. i. Est autẽ fermentũ cõpositum ex diuersis virtutibꝫ similem habens substantiã et virtutem. et inde virtutem habet panis eleuatiuam ⁊ sui acetositate saporis ipsius paste minutiuã ⁊ in ipsius similitudinẽ totius masse cui admiscetur conuersiuam. Habet etiam ſm dyas. virtutem humorum de corpore faciliter extractiuam ⁊ quãdo miscetur cum sale habz apostematũ vim maturatiuã ⁊ apertiuã nam poros corporis aperit subtilitate sue substantie ⁊ humores dissoluit. Fermẽtum autẽ latine. zima dicitur grece. vnde farina pura cõspersione aque cõglutinata dicitur azima quasi sine zima. ⁊ est zima inflatiua corruptiua pforatiua et diuisiua partiũ panis siue paste cui cõmiscetur. vt dicitur super epistolam prime Corinth. v. ⁊c.

Capitulũ. LXIX.

De fumo terre

Fumus terre est quedã herba calida in primo gradu sic appellata. quia vt fumus in multa quãtitate emittitur de terra. vel sic dicitur qꝛ generatur a quadaz fumositate grossa a terra resoluta et circa terre superficiem adherente. vt dicitur in plat. que quanto viridior tanto melior. exsiccata vero nullius efficacie est. et est herba grauis odoris et horribilis saporis. sed maxime tamen est virtutis. purgat eni melancoliam fleuma ⁊ coleram. valet contra scabiem ⁊ contra ydropisim ex frigida causa. iuuat podagricos. ⁊ valet contra splenis ⁊ epatis opilationẽ. vnũ tamen vicium habet ista herba quia inflatiua est. et ventositatis generatiua. et ideo eius ventositas debet reprimi cum aneto als aniso. ⁊ cum feniculo ne generet corrosiones. vt dicit Plat.

Capitulum. LXX.

De feniculo

Feniculus ẽ herba cõmunis. multe tamen efficacie ⁊ virtutis. est enim herba calida et etiam sicca in secũdo gradu. virtutẽ habet diureticam apertiuã scilicet ⁊ inscissiuaz ex subtili substantia et qualitatibꝫ suis. vt dicit Plat. cui⁹ semina radix ⁊ folia competunt medicine. vnde Isido. libro. xvij. ca. vltimo. Feniculũ latini vocant eo ꝙ eius tirsi siue radicis succus acuat visuz oculorũ. cuius virtus esse traditur. vt senes serpentes annuã senectutẽ eius gustu deponant. hanc etiam herbã greci maratrum vocant. Istud autẽ sumit Isid. ex certis dictis plinij. libro. xx. ca. xxiiij. feniculũ inquit nobilitauerũt serpentes nam gustu eius senectutem exuunt oculorũqꝫ aciem ipsius succo recuperando. vnde intellectum est oculorũ caliginem eo precipue releuari. vnde ex eius succo fit colliriũ contra caliginem oculorum valde aptum. Huius duplex est species scilicet ortensis ⁊ siluestris. cuius semen cum vino potatũ contra morsus serpentum ⁊ ictus scorpionũ valet succus eius auribus instillatus vermes necat ac stomachum stringit ⁊ corroborat. nauseam sedat. calculũ frangit ⁊ vrinam excitat. lac in mãmillis multiplicat radix ei⁹ renes purgat cũ vino cocta ydropicos curat canis morsum sanat. Hec omnia facit feniculus ortensis sed fortius operatur hec eadem ypomaratrũ id est feniculus agrestis vt dicit idem.

Capitulũ. LXXI

De ferula

Ferula est herba cuius succus galbanum dicitur vt dicit Isido. libro. xvij. de quo fit mentio. in eccle. xxiiij. vbi dicitur ꝙ storax ⁊ galbanũ ⁊c. vbi dicit glo. galbanũ ſm Pli. dat siria in monte quodam vbi abũdat ferula a qua fluit resine modo. Dicit aũt Pli.

libro.xx.cap.xxiiij. ferule semen est ane
to simile cuius folia ⁊ rami cocti cū oleo
et comesti cum melle stomacho cōueniūt
sed si nimis comedūtur dolorem capitis
faciunt cuius radix bibita ad pondus de
narij in duobus ciatis vini valet contra
serpentum morsiones. succus eius ī ma/
gnitudine fabe deuoratus alnum soluit.
cuius medulla viridis immundicias fa/
ciei tollit. semen eius vino bibitum san
guinem sistit patientibꝰ caducū morbū
subuenit. Herba autem ferularum mu/
rene infestissima est. nam eius lacte sta/
tim cōmoriūtur. succus eius cōfert cla/
ritati oculorum. hucusq; pli.

Capitulū. LXXII.

De feno

Fenum est dictum ex hoc ꝙ eo flā
ma nutritur. flos enī eiꝰ flamma
est. vt dicit Isido. libro. xvij. om
nis enim herba mollis prescisa sicca fe/
num dici potest. ⁊ maxime que fetibꝰ ali/
quando apta est nutriendis. nam fenus
cibus est proprie iumentorum. De feno
autem dicit glo. super Isa. xl. fenum na/
scendo habet virorem ⁊ crescendo de co/
rem deinde florem. tandem calore solis
siccatum redigitur in puluerem sic ⁊ ho/
mo per etatuꝫ successionem decorē amit/
tit ac cadit in puluerem ⁊ in mortem. Fe
num itaq; diu viret ⁊ frondet montes ⁊
prata vestit ⁊ ornat. ⁊ tam florum diuer/
sitate q̄ etiam viroris venustate ad sui
aspectum intuentium oculos allicit refi
cit ⁊ delectat. propter sue substantie au/
tem viriditatem feruente sole eius hu/
miditas de facili consumitur. ⁊ herba que
primo florendo quasi ridere videbatur.
tandem a sua gloria spoliata penitus in/
uenitur. Nam fenum quidem quod ho/
die oritur et virescit. cras moritur ⁊ tūc
in clibanum mittitur. quia quasi subito
deficit ⁊ arescit sicut de impio per simili/
tudinem dicitur in Psal. Fiat sicut fe/
num tectorum quod priusq̄ ⁊c. vbi di/
cit glosa quanto fenum altius stat ⁊ mi
nus profunde inferius deprimit radicē
tanto minus crescit immo citius deficit
et arescit. Fenum itaq; falcastro postq̄
maturatū fuerit prescinditur. ⁊ vt meli/
us exiccetur soli exponitur ⁊ ne ex humo
ris superfluitate circa terram cōputrescat
furcis ⁊ rastris sepius eleuatur. tandem
in cumulos ⁊ in aceruos colligitur ⁊ vl/
timo in plaustris ac vehiculis ad horrea
deportatur ⁊ ibi ad diuersos vsus neces/
sarios reseruatur. Fena autem crescētia
in locis aliquātulum montuosis medio
criter siccis magis sunt odorifera etiam
animalibus magis sapida q̄ alia q̄ cre/
scunt in pratis palustribus ⁊ aquosis. vt
dicit Plinius. quia in illis humor nutri
mentalis magis est digestus in illis ve/
ro minus.

Capitulū. LXXIII.

De flagellis

Flagella dicuntur summe arbo/
rum ⁊ vitiū partes ab eo ꝙ cre/
bros sustineant ventorum flatus
vt dicit Isidorꝰ. libro. xviij. quorum co/
mas aliqui crines vocant. aliqui folia. ⁊
dicuntur folia quasi fila. nam foliū gre/
ce filum latine dicitur ⁊ hoc ideo ꝙ in fo
lijs sunt quedam venule in eorum substā
tia ad modum filorū protense ideo trās/
latiue dicūtur folia. apud nos quasi fila
nodi autem ex quibꝰ exeunt frondes si/
ue folia de virgulis ⁊ flagellis oculi nun
cupantur. Nam humor aquosus subti/
lis parum habens vnctuositatis ad ra/
mos a radice attractus vi caloris eleua/
tur in diuersis locis ⁊ ex acumine suo pe
netrat ad exterius ac ibi quasi per ocu/
los exiens vi interioris caloris et aeris
exterioris trāsmutatur in substantiā fo/
liorum. vt dicitur in ꝯmento supra li. ve
getabilis. Aresto. ⁊ sm qualitatē humo/
ris dñantis ⁊ fortitudinē vel debilitatē
caloris humorē digerētis folia in quali
tate et figura multiformiter variant. vt
patet supra eodē vbi agit de diuersitate
arboꝝ quo ad figurā folioꝝ quere supra ī
eodē in lr̄a a. Folia itaq; ornant arborem
⁊ muniūt tenellos flores ⁊ fructꝰ ne avē
tis caumatibꝰ aut pluuijs iniuriā patiā
tur. grandinū impetus ac ventoꝝ impul
sus ⁊ ymbriū ictꝰ intercipiūt ⁊ repellunt
folia sic scutū ꝓpter sue substātie raritatē

et tenuitatē modico vento mouētur sed ꝛfaculi nō cadunt ꝓpter adhærentē abundantiam humoris donec fructus latitātes sub foliis matureſcant. vnde in vere ⁊ in eſtate virent ⁊ in autūno pallent. et ſic cōtra hyemē paulatim cōcidunt ⁊ tādem in terra cadentia cōputreſcūt multum inſup cōueniūt folia medicine multis etiā aſſantibꝰ ſunt in cibuꝫ ſicut folia edere que a capris ⁊ hœdis maxime diliguntur. vt dicit Iſiō. Alias ꝓprietates foliorꝫ quere ſupra in eodē li. xvi. ca. Flores vt dicit Iſi. li. xvij. dicūtur q̄ſi fluores. eo q̄ cito defluūt ⁊ ſoluūtur. in his tamen multiplex eſt gratia. ſ. odoris ſapoꝛis ⁊ coloꝛis lenitatis ⁊ vtutis. nam odore recreant ⁊ etiā delectāt ſpū. ſapoꝛe quidem imutant guſtū. coloꝛe alliciūt viſuꝫ lenitate demulcēt tactū virtutem habēt multiplicē ſanant morbū. zephiro generantur. auſtro diſſoluūtur vt ibidē dicit Iſi. arbores ⁊ herbas campos ortos ⁊ ſilvas pulcritudine ſua decoꝛant ⁊ oꝛnant dulcedine quā cōcipiunt ex celeſti roꝛe mel adminiſtrāt. Et ideo apes flores mellificandi gꝛa viſitant ⁊ frequētant. quādo apparent flores mutationē tpis ſignificant. ⁊ ſpem de fructu generāt. nam flores ſemp fructū p̄cedunt. ⁊ ſpem de ſubſequēti fructu reliquere cōſueuerūt. de puro ⁊ vnctuoſo medulle arboꝛis humoꝛe oꝛiginē cōtrahūt ⁊ erūpentes de ſtipite vel ramis nō violant nec deflorant ſed potius ipſam pficiūt mirabiliter ⁊ decoꝛāt Item flores in oꝛtu ſolis ſe aperiūt ſicut in occaſu ſeſe ſepius claudūt. multi ſunt qui ex paucitate humoris ⁊ liquiditate caleſcente caloꝛe humiditatē cōſumēte deficiūt ⁊ areſcunt. Aliq̄n etiā flores ad ſolis faciē ſe cōuertūt ſm tn eiꝰ oꝛtum ſe aperiūt ⁊ p̄ceſſum ſe diffundūt vt patet in elitropia que alio nōie dicit ſolſequiū et dicitur a multis cicoꝛea vt patet ſupra in ca. In tempeſtiuꝰ aūt oꝛtus floris ſignū eſt defectꝰ ⁊ carentie fructꝰ vlteriuſ conſequētis. nam tales flores ſubito frigoꝛe vel etiā coꝛrupto aere facillime coꝛruꝫpunt vel ſi ſunt nimis hyemales vel autūnales ad maturitatē debitā ꝓpter caloris defectū nullatenꝰ p̄ducunt. vt dicit pli. li. xx. ca. v. Inter alios flores p̄ponūtur liliorū flores. roſas ⁊ violas p̄cipue ad coꝛonas nobiliū adoꝛnādas. de quibus poſt eſt dicendum. Eſt flos campi flos ſpecialis ſic dictus q̄ per ſe creſcit in locis incultis nec ſulcatis vomere nec ſtercoꝛe impinguatis. vt dicit idē. Eſt itaq̄ floſculus ſtipite quidem gracilis ⁊ modicus floꝛe rubicundo et quaſi coloꝛe ſanguineo inſignitus. cuius flores non plus nec minus q̄ per quinq̄ folia communiter diſtinguūtur. cuius virtus centauree ſimilis eſt nō tamen ex cōplexione ſua tante eſt amaritudinis q̄uis minoꝛi centauree in foliis ⁊ in ſtipite multum ſimilis videatur ⁊ in multis medicinaliter nō inferioꝛ ab antiquis ſapientibus iudicet. Centaurea eſt herba amariſſima vnde ⁊ fel terre dicitur. Cuius ſpecies eſt duplex maioꝛ et minoꝛ. habet itaq̄ cum quadā amaritudine dulcedinem in radice. cuius ſuccus melli mixtꝰ viſum darificat. inflationes ſedat. moꝛſus venenoſos curat. et contra antracem apoſtema mortiferū iuuat. ⁊ venenoſitatis ſue malicię repꝛimit ⁊ refrenat ⁊ impedit ne materie furioſitas ad nobiliorum membroꝝ intrinſeca ſe diffundat. hucuſq̄ plinius vt ſupra ꝛc.

Capitu. LXXIIII

De fructu

Fructus a frumine nomen accepit. vt dicit Iſiō. quia frumine id eſt eminentioꝛi parte gutturis veſcimur. vt dicit Iſiō. li. xvij. inde ⁊ fruges dicimus. Fructus aūt ꝓprie dicuntur arboꝝ ⁊ agroꝝ quibꝰ vtendo fruimur q̄uis abuſiue ferum animaliū fructum aliquādo etiā nūcupem⁹. Eſt itaq̄ generaliter attendendū q̄ pars arboꝛis ſiue pars plāte. que quidē nobilioꝛ ⁊ vnctuoſioꝛ eſt tam in medulla q̄ in radice ſolet attrahi naturaliter a caloꝛe vt ſuo tpe p̄cedēte floꝛe ⁊ fructꝰ oꝛiginē diſponēte inde fructꝰ materia generet humoꝛis ⁊ etiā caloꝛis bñficio nutriat ⁊ foliorꝫ etiā coopeculo defenſet. ſolis ⁊ vtutis celeſtis influētia ad p̄fectū deducat. Et tandem maturato fructu ⁊ collecto ad vſuꝫ ⁊ eſū

debitum assumat. fructus aūt crudi ⁊ in
digesti corpibꝫ maxime puerorꝝ ⁊ debili
um sūt nociui ⁊ inflatiui lūbricorꝝ ⁊ alio
rū vermiū generatiui. humorꝝ malorꝝ nu
tritiui. gust⁹ naturalis corruptiui. vt pꝫ
in mulieribꝫ impgnatis que maxie desi
derāt fructus imaturatos. vt di. pli. sed
fruct⁹ ꝯgrui ⁊ maturi tā medicine q̄ꝫ esui
erūt apti. ita tñ q̄ quolibet fruccu q̄libet
modo vtat debito. ⁊ pot⁹ congru⁹ post fru
ctū ordine ꝯgruo subsequat. vt in li. die
tarū pleni⁹ edocet. Fructus primo gene
raliter sunt crudi duri et indigesti stipti
ci. pontici vel amari sed calore exteriori
interiorē ꝯfortāte ⁊ humorē ponticū ⁊ t̄
restrē dissoluēte ac digerēte tāto dulcio
rem saporē ⁊ ꝯueniētiorē accipiūt quāto
ad maturitatē pfectā pl⁹ accedūt. citius
aūt accedūt ad maturitatē qui alti⁹ in ra
morꝝ sūmitatibꝫ crescūt ⁊ calori radiorū
solariū directi⁹ se exponūt. O. aturitatis
signū est mutatio coloris viridis ⁊ terre
stris in colorē pallidū vel in rubentē. Et
mutatio saporis insipidi pontici aut aci
di in saporē suauē gustui atq̄ dulcē. pri
mo eni nascunt fruct⁹ virides. sed qñ ten
dunt ad maturitatē vincente calore in
substātia fructuū colores mutant piter
⁊ sapores. tāto etiā sunt meliores ⁊ i sub
stātia sapidiores vel laxiores quanto re
laxata vi caloris terrestri duricia etiam
dñante humiditate aquea vel aerea ma
turitati sunt ꝓꝓ inq̄ores. ⁊ ideo ꝓbat fru
ctuū maturitas nō solū ꝑ visum quo ad
colorē nec solū ꝑ gustū quo ad saporē. ve
rū etiā ꝑ tactū qñ compssi digito tactui
cedunt ⁊ sensui offerūt substātiā mollio
rem vt dicit ysaac. in dietis. Fruct⁹ autē
arborꝝ crescentiuꝫ in montibꝫ sunt purio
res sapidiores ⁊ etiā suauiores q̄ꝫ illarū
que in vallibꝫ sunt crescentes. ⁊ hoc acci
dit propter dulcius ⁊ purius ⁊ tpatius
qđ ibi scꝫ in montibꝫ inueniūt nutrimē
tum. vt dicit Aresto. vt supra eodē patet
quere de diuersitate arborum quo ad fru
ctus circa finem. Sunt autem quidam
fructus primo dulces et sapidi. sed post
efficiūtur pontici ⁊ amari scꝫ mirabola
ni. vt di. Aresto. tales fructus et si non
fuerint comestibiles sunt tñ aliꝫ medi
cinales. Fructus autem dulces. vt dicit
ysaac in quatuor qualitatibꝫ sunt tpatio
res humidiores ⁊ calidiores ⁊ ceteris nu
tribiliores. fructus vero frigidi. s. ⁊ ponti
ci duri sunt ⁊ stiptici ac opilatiui siue cō
strictiui. stomachi tñ cōfortatiui ⁊ appe
titus excitatiui maxime si comesti fue
rint a ieiunis. sed post prandiū sumpti cō
fortant stomachi orificiū. in vsum sum
pti cōprimūt cibū assumptū ad inferio
ra et sunt causa solutionis. sed si fuerint
fructus acetosi ⁊ aquoso modico ⁊ terre
stri etiā cōpositi acumē colere extinguūt
similiter ⁊ sitim mitigant stomachū con
fortant. humores grossos ⁊ frigidos dis
soluūt. diuidūt nō deponūt. dulces vero
acuūt eis vim cōferentes penetrandi to
tum corpus. fructus insipidi aūt in qui
bus dominat aquosa humiditas ceteris
minus sunt laudabiles qꝛ stomachū nō
iuuāt sed abominationē ⁊ fastidiū gene
rant. Fructus itaq̄ꝫ si bene maturati fue
rint erunt saporis boni odoris iocundi si
nō fuerint putridi non vermiculosi humo
re vel corrupto aere non infecti. et tales
fructus in loco sicco ⁊ mundo melius et
diutius custodiūtur ⁊ maxime si in feno
vel palea cōtegantur. vt dicit Pli. nam
iuxta terrā in loco humido citi⁹ corrum
puntur. Item fructus maturi citius ca
dunt de arbore q̄ꝫ nō maturi ⁊ facilius de
nocte q̄ꝫ de die. quia nocturno rore perfu
si efficiuntur ponderosi. et ideo ad casum
magis proni. Nec de fructibus dicta suf
ficiant quia multa de fructibus supra eo
dem in tractatu de arboribus in generali
sunt dicta. quere ibi.

Capitulū. LXXV.

De germine

Germen vt dicit Isi. est pregnās
surculus a gerendo dictus. vñ et
germinatio. nā in germie gigni
tur humor nutrimētalis ⁊ ratio semina
lis in eo etiā viget ⁊ opatur calor natu
ralis et q̄ꝫuis sit modice quantitatis in
substantia maxime tñ vtutis est ⁊ poten
tie in efficacia. nā vtus radicis trahit ⁊
trāsit in substātiā germis. ⁊ ideo herbe q̄ꝫ
diu sunt in germie ⁊ viget in eis humor

transfusus a radice maxime cõueniunt vsui medicine. itaq; germẽ dicit qd̃ primo erumpit de radice arboris aut herbe nam cõfortato calore naturali qui in radicis medulla est inclusus radix humorem sibi necessarium attrahit vi caloris ⁊ qd̃ sibi nõ est necessariũ ex se exterius reijcit. ⁊ illud a calore incluso sursuz eleuãte ex aere intrinsec⁹ desiccãte ĩ naturã germis trãsmutat ⁊ qr nõ cessat attractõnis cõtinuatio ĩ radice. ⁊ ideo nõ cessat augmẽti dilatatio in germie quousq; cõueniat ad debitũ cõplementũ. Calor itaq; celestis penetrãs ad medullã radicis partes ei⁹ liq̃diores ac puriores ac vnctuosiores ad se trahit ⁊ coagulat ⁊ ꝯiungit. ⁊ coadunatas ꝑ poros terre insensibiliter inducẽdo eas ĩ substãtiã germis cõuertere nõ desistit. vt dicit ꝯmentator supra libꝝ vegetabil'. Cõtrahit aũt colorem viridẽ mediũ. s. inter rubentẽ ⁊ nigꝝ sm dñiuz equaliũ ꝑtiũ terrestriũ ⁊ ignearum nã generatio germis habet fieri ex terreo humore nigro ⁊ opaco. sed propt̃ aereaꝝ ꝑtiũ ⁊ igneaꝝ admixtionẽ fit color ei⁹ viridis. qui color medi⁹ esse dicit inter rubeũ atq; nigrũ. Est aũt germen principiuz culmi siue stipitis floris atq; fructus. emittẽs primo plures frondes mutuo se nectẽtes. quos facit natura ad innati caloris in substãtia germis cõseruationẽ. tenera eĩ ei⁹ substãtia a frigido aere defacili lederet nisi ab extrinseco nocumẽto tutela frondiũ tueret. defacili eĩ ledit ex aere frigido ⁊ etiã ex grandine ⁊ ex vento ⁊ etiã ex rore noxio ⁊ infectiuo. et ita cõtra hmõi nocumẽta pluribus folijs connexis quasi pluribꝫ tuniculis tegitur ⁊ munit. ortus itaq; germinũ ornatus terre est principiũ. nam oĩa terre virentia a germinibꝫ oriũtur. mutatõis tẽporis est indiciũ ⁊ signũ vernalis nouitatis. finẽq; annũciat hyemis ac preconiũ ẽ estiualis nouitatis ⁊ venustatis. a brucis locustis ⁊ erucis corrodũtur quandoq; germina et tunc spes vlterius de fructu non habetur.

Capitu. LXXVI

De gramine

Gramen est agrestis herba ab eo q̃ germinet sic vocata. vt dicit Isi. beneficio siquidẽ caloris ex humore terre oĩs herba generat. nam celestis calor terre supficiem penetrãs partes eius subtiliores aggregat ⁊ in radicis speciẽ trãsfigurat. que terre infixa calorem intra se claudit cui⁹ ṽtute humorem circũiacentis terre ad sui incrementũ ⁊ nutrimẽtũ attrahit ⁊ qd̃ simile est in sui naturã alterat ⁊ cõmutat vel ꝯuertit et qd̃ sibi quo ad substãtiã est supfluum ad generatõez folioꝝ germis trãsmittit qr vero ꝓpter humiditatẽ materie multe extracto humore generant radices multe ⁊ diuerse fiũt graminũ ⁊ herbarũ productiones mutuo se colligãtes ⁊ totius terre supficiẽ viroris gr̃a ⁊ floꝝ decentia vestiẽtes. ⁊ quãto radices graminũ inferius amplius se ꝓfundant tanto difficilius gramia culmos suos ⁊ folia in terre supficie se dilatãt. Pullulãtia autẽ gramina in principio sue generatõis se multiplicant si cõpressa fuerit aut mediocriter cõculcata. Quando enĩ in principio nimis luxuriare ꝓmittũtur cito ꝓrumpunt in semen ⁊ indurãtur defacili ⁊ suã ꝑdunt pulcritudinẽ ⁊ virorẽ. vt di. Pli. ex situ aũt terre vbi crescunt ⁊ qualitate humoris quo nutriũtur diuersas qualitates ⁊ ṽtutes generalit̃ sortiunt. vt dicit idem. ⁊ cõmẽtator sup libꝝ vegetabiliũ. vnde ex humoribꝫ cõplexiones ꝯtrarias habentibꝫ qñq; herbe ⁊ gramia ĩmo omnia in terra nascentia diuersas cõsequũtur efficacias et ṽtutes. vt di. pli. et Isa. ⁊c. propter qd̃ sm auctores p̃dictos gramina montiũ siue locoꝝ montuosoꝝ sunt rariora ⁊ breuiora q̃ gramina vallium siue pratoꝝ. illa tamẽ sunt ouibus cõueniẽtiora. qr dulciora ⁊ salubriora et mediocriter sicciora. in palustribꝫ quidem crescentia sunt pinguiora ⁊ diffusiora. sed meliora sunt simpliciter q̃ in mõtibꝫ ⁊ locis altioribꝫ oriũtur. Nam vt dicit Constant. ⁊ etiam ysaac. herbe palustres peioris sunt nutrimẽti. nã aquosuz generant sanguinẽ ⁊ cito se a mẽbris dissoluentẽ. inflationẽ ⁊ rugitũ in visceribꝫ generant sed in cõtrarijs contrarie. Est

autem regula vt dicit ysa. qui dicit sic. Misticum athenienſe dixit. cuius radix inter herbas nutrit eius ſemen non eſt nutritiuũ nec ecõuerſo. cuius quidem ſemen nutrit eius radix nõ nutrit. gramẽ itaq; vt di. palladi⁹. gratum facit ſolum in aſpectu. gratum quoq; eſt animalibus in paſtu. gratum etiã fit languentib⁹ in effectu. nam ſicut in radicib⁹ ſic in graminibus latet v̄tus multiplex medicine. gramen etiã auſtri tempus pluuioſuz. ſ. et calidũ diligit ⁊ virorẽ ex ymbris abũdantia i locis deſertiſſimis ex ſe diffundit ſed preualente vento boreali et frigido deficit extrinſecus ⁊ marceſcit. vt dicit Beda. ſm Dyaſ. vero gramen dicitur quedam herba ſpecialis habens virgas nodoſas. ſparſas ſup terram ⁊ folia lata aliquãtulum ⁊ acuta. cuius radix nodoſa eſt ⁊ dulcis. ⁊ hanc herbã boues ⁊ alia animalia libenter comedunt ⁊ depaſcũt cuius virtus eſt ſtiptica ⁊ vulnerum cõglutinatiua. ventris conſtrictiua. vulnerum renũ et veſice ſanatiua. doloris ſplenis mitigatiua. hanc herbam noſcunt canes et illam comedunt quando ſe purgare volunt. vt dicit Pli. tamen hoc faciũt ita caute q̄ vix poteſt hoc ad humanã p̄iciam deuenire.

Capitu. LXXVII.

De galbano

Galbanus eſt herba cuius ſuccus galbanum dicitur. ⁊ eſt herba in ramis ferule ſimilis. imo vt dicit varro. galbanũ ſuccus ferule eſt. vt dicit Iſido. libro. xvij. inciditur aũt herba in eſtate et effluit inde lacrima que recolligitur ⁊ deſiccatur. Idem aũt galbanum eſt optimũ quod eſt mundiſſimum et habet plures guttas ſicut armoniacũ et eſt ſimilis thuri in colore habẽs grana limpida. cuius granuz non eſt nimis ſiccũ. vt dicit Pli. ⁊ Dyaſ. in eſtate circa fruticem deſiccat. Ineſt autem ei virtus ignea calida ſcz in tercio gradu. ⁊ humida in primo vt dicit idez. ſophiſticatur autem cũ puluere colophonie. id eſt picis grece. ⁊ cũ fabis fractis corticib⁹ abiectis que cũ optimo galbano ⁊ reſoluto admiſcentur. Galbanũ autẽ purum diu poteſt ſeruari. v̄tutem habet attrahendi diſſoluendi. leniendi. relaxãdi ⁊ mitigãdi. fumus ei⁹ litargicos excitat. dolores ſplenis ⁊ opilationes cũ aceto ſanat. fetum mortuũ de matrice educit ⁊ matricẽ purgat cũ melle puluis galbani lumbricos necat. fumus eius menſtruis impat ſerpentes ⁊ venenoſa ei⁹ fumus fugat. dolorem dentiũ mitigat. vt dicit Dyaſ. et Pli. et Pla. vbi ſubdit q̄ ſi galbanũ debet poni in medicina pri⁹ debet a ſupfluis emũdari. Primo igitur ſup ignem in teſta debet liquefieri ⁊ in aqua poſt infundi et qd̄ purũ eſt ſupenatabit. qd̄ vero inutile eſt vt cortices ⁊ lapilli inferius reſidebit. Dyaſcorides tñ dicit q̄ in aqua feruenti galbanũ debet poni. ⁊ quod petit fundum colligi. qd̄ autem ſupenatat vt cortices ⁊ hmõi debet amoueri.

Capitu. LXXVIII

De gutta

Gutta ad modum galbani eſt cuiuſdam herbe vel arboris lacrima que alio nomine armoniacũ appellatur. iſtius autẽ arboris vel herbe ramuſculi diebus eſtiuis ab incolis inciduntur et gutta que inde diſtillat gutta ſiue armoniacũ nuncupatur a medicis. vt di. Iſido. et Pli. ⁊c. Iſtius gutte ſpecies iſta eſt nobilior que mundior eſt et purior et terre feculentia impmixtior q̄ quidẽ debet eſſe candida et pinguis ſicut thus ⁊ quãdo frangitur apparet ſplendida interius ⁊ gũmoſa. vt di. dyaſ. ⁊ pli. ⁊ habet odorem ſimilem caſtoreo ⁊ ſaporez ſubamarũ aliquãtulum ſiue acrum. Eſt autem gutta calida in tercio gradu ⁊ ſicca in ſecũdo habens virtutem diſſoluendi et relaxandi. vt dicitur in plat. cuius ſcrupulus potatus cum oximelle ſpleneticas curat aſperitates ⁊ imũdicias oculorum mitigat et curat. cum ſucco abſinthij lumbricos necat. contra arteticam et ſciaticã paſſionem cum pice dura multum iuuat vrinaz prouocat. ⁊ menſtrua purgat. omnes tumores et inflationes ſedat vt dicit gloſa ſuperillũ locũ mirra et gutta ⁊c.

Capitu. LXXIX

De gariophilis

Ariophili vt dicit Dyas. quidā
§ sunt perfecti ⁊ saporis acuti colo
tis subnigri calidi ⁊ sicci in effe/
ctu. humidi vero interius actu. quidā in
suis qualitatibꝫ magis sūt remissi. Sūt
autem fructus cuiusdā arboris in india
qui in estiuo tempe colligūtur quando
sunt maturi. per quinq; annos in multa
efficacia cōseruātur in loco etiā non ni/
mis sicco nec nimis humido debēt serua
ri. qz in multū humido putrescūt ⁊ mul/
tum sicco arescūt. eligendi autē sunt qui
in supficie aliquātulū habent planiciem
qui acutū habent saporem ⁊ suauē odorē
et qui expressione vnguis aliquid emit/
tunt humiditatis. Sophisticātur autē
cum puluere gariophili mixto cum ace/
to ⁊ vino odorifero ex quo cōtrahūt hu/
miditatē ⁊ vix discernūtur. quare in ex
teriori supficie magis sunt acuti q̄ alij.
et ideo acutū magis est in exterioribus
q̄ in interioribꝫ. sed sophisticati nō pos/
sunt vltra viginti dies cōseruari. habēt
autem boni gariophili virtutem confor
tandi ex aromaticitate sua dissoluēdi et
consumēdi ex qualitatibꝫ suis. cōfortant
enim cerebrū ⁊ virtutē animalē. valent
etiam contra defectum cordis quare con
fortant virtutem spiritualē valent eti/
am contra indigestionē stomachi et do/
lorem ex frigiditate ⁊ ventositate qz vir
tutem iuuāt naturalē. Ducuscꝫ dyas.

Capitulū. LXXX.

De genesta

Genesta que etiam ab amaritudi
§ ne dicitur. quia eius gustus ni/
mis hominibꝫ amarus est. arbu
stum est crescens in locis desertis incul/
tis ⁊ saxosis. cuius psentia infertilita/
tis ⁊ ariditatis terre vbi crescit testis ē
habet multos ramos gracles duros et
nodosos virentes hyeme ⁊ estate flores
glaucos. spissos ⁊ inuolutos. grauis odo
ris. amari saporis. sed tamen sunt maxi/
me virtutis. vt dicit Dyas. nam florum
et foliorū eius elixatura splenis tumo/
rem cōpescit. dolorem ventium subuenit
menstrua stringit. fluxum dissenterie si
stit. pediculos ⁊ lendes succus eius peri/
mit. semen facit amarum ⁊ nigrum in q̄/
busdam locis longis ⁊ nigris ad modus
folliculorū vicie vel pise cōuolutū et va
let ad predicta cē.

Capilū. LXXXI.

De grano

Rana est minima taz seminis q̄ꝫ
§ arboris particula distincta substā/
tialiter ⁊ diuisa. in quolibet aūt
grano est cortex ⁊ medulla in qua relin/
quitur ratio seminalis vt ex grano ter/
re cōmisso possit produci planta. vnde in
quolibet grano est relicta potentia a na/
tura vt ex eo possit fieri planta qua me/
diante sua species multiplicetur ⁊ in esse
specifico cōseruet. Unde granū cuius sit
modicū in substātia corticis ⁊ medulle.
magnū tamen est in rationis seminalis
efficacia ⁊ virtute. et sicut grana differūt
in specie. sic differunt in figura situ aut
dispositione. vnde dicit Aresto. in primo
libro de plantis. Grana inquit ⁊ semina
alia nascūtur in plantis siue siliqua vt se
men aneti ⁊ feniculi ⁊ hmōi. ⁊ alia nascū
tur in siliquis ⁊ folliculis vt faba ⁊ alia
legumiosa ⁊ alia i substātia callosa emit
tunt vt semina pirorū ⁊ pomorū ⁊ quedaz
habent grana ⁊ semen in testa ⁊ callū ex
tra testam vt nucis ⁊ oliua. grana aūt or/
dinata in siliquis ⁊ in folliculis varian
tur multipliciter in situ. qz quedā habēt
grana multiplicata in siliqua sua sicut ac
cidit celidonie q̄ est herba valēs ad ocu/
los. ⁊ quedā faciūt grana i folliculo clau
so vt faba pisa cē. ⁊ quedā in nō clauso si
cut triticū ⁊ spelta ⁊ similia. quedam aūt
non faciūt grana sua in aliquo folliculo
vt grana ordei sed paleā suā quasi conti
nuant cū grano suo. ⁊ quedā grana sunt
duplicia p ordinē absq; piete in siliqua
sua vt grana celidonie. ⁊ quedā sunt du/
plata piete mediāte vt patet in granis
nasturcij. ⁊ quedā triplicant in diuersis
per ordinē cellulis folliculi vt ꝑz in mir/
to i cui⁹ fructu sunt tres celle ⁊ in q̄libet
cella tria grana vl q̄tuor sine pite. aliquo

sunt cõiuncta. ⁊ qñq̃ est inter grana paries ligneus sicut in cassia fistula. aliqñ paries carnosus vt patet in cucumere ⁊ cucurbita. ⁊ qñq̃ inter grana sunt parietes diuersi generis ⁊ diuerse substantie vt accidit in malagranatis in quibꝫ sũt quidã ꝑietes carnosi int̃ grana ⁊ grana similiter ⁊ quedã tele tenues nõ carnose sunt int̃ grana ⁊ grana sed sicut differũt grana ⁊ grana int̃ se in substãtia ita etiã in figura. hñt enĩ quedã formã rotundã quedã piramidalẽ ⁊ oblongã. q̃dã triangulã vel multilaterẽ vtꝫ in ciceribꝫ. grana aũt q̃ sunt oblõga in vno latere vidẽtur esse q̃si scissa vt patet in grano tritici ⁊ ꝯsilibꝫ. corticibꝫ aũt siue telis muniunt̃ grana ꝓpter interioris medulle ⁊ caloris naturalis ꝯseruatõeꝫ. hucusq̃ aresto.

Capitu. LXXXII

De gith

Gith genus est leguminis simile cimino in quãtitate sed nigri coloris ⁊ in pane spargit̃ dulcorando. vt di. glo. sup ysa. xxviij. s̃m plat̃. aresto. ⁊ dyas. gith est herba calida ⁊ sicca in secũdo gradu. que inter frumenta nascit̃ habens semen ꝑuulũ nigrũ ⁊ quasi triangulum diureticũ ⁊ subamarũ. habens v̄tutem dissoluendi ⁊ cõsumendi. opilatõnes etiam splenis ⁊ epatis habens dissoluendi virtutẽ ⁊ aperiendi. ⁊ ventositates extenuãdi. ⁊ emorroidas inflatas sedandi ⁊ earũ fluxũ restringendi ⁊ lũbricos ventris vermes cũ melle interficiendi hanc herbã dicunt esse nigellam. cuiꝰ decoctio in aceto occidit vermes aurium. si auribꝫ tepida instillet̃ apostemata rũpit si cum furfure ⁊ semine lini ⁊ fimo columbarũ in vino decocta cataplasmet̃. contra lepram etiã valere dicitur si cum raphano ĩ vino decocta ⁊ modico sale apponatur. menstrua ꝓuocat. ⁊ aborsum ꝓcurat si mulier inde suffumigetur. contra stranguiriã ⁊ etiam passionem yliacam vinuꝫ in quo ꝑ noctẽ nigella infusa fuerit propinet̃ nec debet decoqui ne nimis violenta efficiatur. Nam vt dicit cõstant̃. nigella in multa quãtitate sumpta occidit.

Capitu. LXXXIII

De ilice

Ilex ilicis est species quercus arbor scilicet glandifera. ⁊ dicit̃ ab eligo eligis. quia vt dicit Isido. libro. xiiij. huius arboris fructũ homies sibi primo ad victũ inuenerũt ⁊ elegerũt prius q̃ enĩ frumenti esset vsus antiqui vixerũt glande. Inter aũt arbores glandiferas honorabilior iudicatur ilex. cuius fructus. vt dicit plini⁹ li. xvi. multas reficit nationes. Est siquidem ilex arbor grosse ⁊ profunde radicis solidissimi ligni ⁊ corticis durissimi spississimi et rugosi multe ramositatis ⁊ ratione foliorum vmbrositatis iocunde. ⁊ quo ad fructus glandiferos nõ modice quãtitatis et fecunditatis. lignum siquidem eiꝰ forte est et durabile immo fere imputribile. Nam eius trũci in profundo sub aq̃s depressi quasi in lapidis soliditatem cõuertuntur. ⁊ quãto per longiora secula in talibus locis humidis defigũtur. tanto amplius indurantur. et ideo talia ligna deorum templis ⁊ regalibꝫ edificiorum structuris erant apta. ideo propter indissolubilem ligni naturam ex ilice deorum simulacra sepius sculpebant̃ vt dicit Plinius.

Capi. LXXXIIII.

De iunipero

Iuniperus vt dicit Isido. sic dicta apud grecos. eo q̃ ab amplo in angustũ finitur sicut ignis vel quia cõceptũ diutius ignem conseruet. adeo q̃ si prune ex eius cinere fuerint operte vsq̃ ad annũ. vt dicitur nullatenus extinguẽtur. pir siquidem ignis dicitur apud grecos. vnde iuniperus quasi gignens ignẽ dicitur. Iuniperus alia ẽ magna alia est parua. vt dicit Isi. libro xvij. ⁊ vtraq̃ arborem aspera ⁊ quasi aculeata ⁊ folia habens multa gracilia ⁊ acuta. ⁊ vtraq̃ est fructifera sed parua magis. multa enĩ fert grana parua ⁊ rotũda primo virida ⁊ post efficit̃ quasi purpurea vel quasi subrubea qñ plenarie sunt matura. virorẽ frutex ⁊ folia vix deponit

Est aũt arbor calida ⁊ sicca in tercio gradu. vt dicit dyas. cui⁹ fructus ꝯgruũt medicine qui in vere colligũtur ⁊ per biennium reseruãtur. virtutẽ habent dissoluendi cõsumẽdi ⁊ cõfortãdi. contra fluxum ventris ex acumine medicine valet decoctio baccarũ eius in aqua pluuiali si inde patiens balneet. Ex iunipero etiã fit oleum iuniperinũ efficacissimuꝫ contra quartanã si quotidie inde pondus dragme in cibo vel alio modo offerat. valet etiam cõtra yliacã passionem si ꝑtes dolentes inde ꝑungant. epilenticis ⁊ caducis subuenit. lapidẽ frangit si ꝑ siringaꝫ iniciatur. siringa est fistula subtilis cum qua medicina mittitur in vesicam. vinũ decoctionis iuniperi cũ ficubꝰ siccis pect⁹ purgat. tussim tollit. Hucusq̃ plate. et dyas. in locis saxosis ⁊ incultis crescit et in desertis. eius vmbrã fugiunt serpentes. vt dicit Pli. ⁊ ideo fructus eius creditur valere contra venenũ.

Capitu. LXXXV

De isopo

Isopus est herba breuis ⁊ modica inter petrosa crescens et in radice petre solide se infigens vt dicit cassiodorus super Psal. hanc herbã dicit Dyas. esse calidam ⁊ siccam in tercio gradu. huius virtus consistit in floribus ⁊ folijs plus q̃ꝫ in stipite vel in radice. in estate autẽꝫ producit flores qui debent colligi ⁊ in loco vmbroso mundo et non fumoso deficcari. habent virtutẽ dissoluendi ⁊ consumendi ⁊ attrahendi mũdificandi pulmonem ⁊ omnia vicia pectoris ex causa frigida purgat ⁊ mundificat si cum ficubus siccis in vino decoquatur ⁊ patienti prebeatur. dolorẽ stomachi ⁊ intestinorum tollit. fomentum ex aqua decoctionis eius a superfluis humoribus matricem mundificat ⁊ abstergit. herba isopi in testa calefacta ⁊ capiti superposita catarrum frigidum compescit vuulam cadentẽ reprimit. dolorẽꝫ ex ventositate tollit. Dicitur autem hec isopus hoc isopum ⁊ a quibusdam autoribꝰ eius media corripitur ⁊ a quibusdã producitur. Dicitur etiã in aurora. Est humilis petreq̃ suis radicibus herens. Et vicijs isopus pectoris herba medens In anticlaudiano autem producit alanus. Se celum terre conformat cedrus isopo. Et iterum alius dicit. Pectoris herba cauas rupes incidit ysopus. ⁊ iterum alias. Ad pulmonis opus confert medicamen ysopus. Tante etiam autoritatis fuit herba q̃uis modica apud veteres. vt dicit Pli. ꝙ sine ipsius aspersione se purificare non posse in delubris reputarent. vnde etiam apud hebreos fasciculo ysopi mundandi solebant purificari. vt patet Exo. xij. et Leuit. xij. et Numeri. xv. insup ei⁹ puluis valet contra ydropisim. vt dicit Dyas. liuorem a corpore mundat. ⁊ colorem vultibus optimum administrat dolorem dentiũ mitigat. tinnitus aurium sedat ⁊ etiã lumbricos necat. vt di. idem.

Capitu. LXXXVI

De iacincto

Iacinctus est herba habens florem purpureum. traxit autẽ nomen a puero quodam nobili qui in saltibus inter flores purpureos mortuus est repertus. deditq̃ nomẽ herbe casus funeris puerilis. est etiam similis viole in floribus et radice. vt dicit Isidorus libros. xvij. eiusdem nominis ꝑiter ⁊ coloris est quidã lapis ꝑciosus qui inter duodecim lapides ꝑciosos in apo. numeratur. Iacinctus itaq̃ est nomẽ hominis lapidis atq̃ floris. proprius itaq̃ color eius est aereus siue celestis. purpura autẽ habet colorem sanguinis siue ignis sed bissus niuis. istis. xij. coloribꝰ colorata fuerunt sacerdotalia vestimenta in veteri testamento.

Capi LXXXVII

De iusquiamo

Iusquiamus grece a latinis dicit canicularis eo ꝙ in hasta ei⁹ ex vtroq̃ latere quedã crescunt capitella formata in figura cãtaroꝝ sic ẽ videre in malispunicis seu granatis vt dicit Isi. li. xvij. quoꝝ ora sũt separata ⁊ diuersa hñtia int⁹ semĩa silia papaueri. hec

herba insana vocat. qz vsus eius piculo/
sus est nam si edat vel bibat insaniam fa
cit vel somni imaginē torpidam. et ideo
hanc vocat vulgus miliridiū ꝓpter alie/
nationē mentis quā inducit. hec aūt cum
sit herba venenosa habet semen nigrū ru
beum ⁊ albū. vt di. dyas. ⁊ pli. nigrū pessi
mū est ⁊ mortiferū. rubeū est minus ma
lum sed albū adhuc minus. vnde huius
vsus magis cōueuit medicine. virtutem
habet cōstringēdi. mortificādi ⁊ somnuz
prouocādi habēs semen nigrū habet fo/
lia nigra aspera ⁊ dura. ⁊ florem purpu/
reum ⁊ folliculos duros ⁊ solidos ⁊ spis/
sos. habens vero semen obrufuz flores ha
bet melinos ⁊ folliculos molliores. sz ha
bens semen albū habet flores albos ⁊ fo/
lia pinguia ⁊ mollia succo plena. ⁊ est her
ba frigida in tercio gradu. ⁊ sicca in secū
do ⁊ ideo tumores repcutit. ventrē strin/
git. fluxū sanguinis sistit. dolorē dentiū.
alij habent renum de calida causa tollit.
reuma calidū ꝯpescit. hucusqz dyas. ⁊ pli.
De semine siquidē iusquiami dicit are
sto. li. vegetabil. semen hebeni. i. iusquia
mi qd est mortiferū apud ptes in hieru
salem est comestibile de quo patet ꝙ ei⁹
malicia ⁊ venenositas per bonitatē terre
vbi crescit vel maliciam diminuit vel au
getur. De iusquiamo dicit magister in
hist. super exo. ꝙ in tiara siue summi pō
tificis corona stabat flos erectus simi/
lis herbe quā greci iusquiamos vocant.
digiti vnius magnitudine. sub illo autē
flore in extremitate tiare circa frontem
et occiput erat circulus aureus triplici
ordine distinctus sup quā stabant flores
aurei similis plantagini a timpe ad tim
pus ⁊c. vnde in hoc fuerūt priuilegiate
iste herbe ꝙ earū similitudo in cidari sa/
cerdotis summi figurari meruit.

Capi. LXXXVIII.

De castanea

Castanea est arbor magna ⁊ ꝓcera
c sic a grecis vocata. vt dicit Isid.
libro. xvij. eo ꝙ fructus eius ge/
mini in modū testiculoꝝ intra folliculuz
recōdidi sunt. qui dū eijciunt castrant. ⁊
ideo tales arbores a castrando castanee
greco vocabulo nuncupant. hec arbor vt
excisa fuerit tanqz silua expullulare con
sueuit. vt dicit Isi. hec arbor est multum
vtilis. nam eius lignū valet ad edificio
rum structurā ad igniuz nutrimentū. ei⁹
fructus valet ad cibum ⁊ cortices ⁊ folia
ad medicinā. fructus siquidē eius qzuis
sub vili cortice aspero et duro in arbore
abscondat. tamen quādo maturus extra
hitur dulcis inuenit. potissime quādo de
coquit vel assatur. sicut autē subdit ysaac
in dietis. castanee sunt calide in medio
primi gradus. ⁊ sicce in secūdo. ⁊ ideo ra/
tione caloris habent dulcedinē. ratione
vero siccitatis habent ponticitatē. Casta
nee tamē nimis comeste sunt inflatiue ⁊
doloris capitis ꝓpter inclusum fumū ge/
neratiue. sed vt ab eis nocumentū aufe
ratur optet ꝙ assent vt corpulentia earꝝ
et terrestreitas rarificetur vel vt i dulci
aqua decoquant vt ex aque humiditate
et mollicie tempent. ⁊ tunc bene nutriūt
et laudabiles humores generāt ⁊ corpo/
ris ac pectoris siccitatē generāt. ⁊ maxie
si cum zucara comedāt a colericis ⁊ fleu
maticis cū puro melle. valent etiaz sm
medicinā qz abominatōis ⁊ vomit⁹ sunt
constrictiue ⁊ ieiuni intestini cōfortati
ue. Item castanee cū modico sale trite ⁊
cum melle tpate rabidi canis vel homi/
nis morsus sunt optime sanatiue. Itez
cum farina ordei ⁊ cū aceto cataplasma/
te tumoris māmillaꝝ sunt efficaciter re
pressiue. Item earū cortices ⁊ folia vsta
et puluerizata ac cum vino tpata adole
scentis capiti ad moduz cataplasmatis
apposita augmētant capillos ⁊ ꝓhibent
eoꝝ casum. hucusqz ysa. in dietis.

Capitu. LXXXIX

De lauro

Laurus ē arbor victorialis digna
l multis lauduz ꝑconijs propter
singularē gratie sue excellentiā
et vtutis. ꝓpter qd ⁊ victores quōdā ob
tēta victoria sertis laureis coronati lau
reati dicebātur quam greci daphnē vo
cant cui⁹ vtutes ⁊ singulares ꝓprietates
supra posuim⁹ in hoc eodez libro in litera
a. quere ibi ⁊ inuenies.

Capitulum. XC.

De lentisco

Lentiscus est arbor humilis ⁊ medicinalis que a grecis et hebreis scinus alio nomine nũcupatur vt dicit glo. sup dañ. xiij. cui⁹ folioꝝ succus sanat ⁊ ꝯglutinat scissa labia siue alia vlcera vt dicit ibidẽ. ⁊ dicit lentiscus eo ꝙ eius cuspis mollis sit ⁊ lentus. nã qđ molle est ⁊ flexibile lentũ dicere ꝯsueuimus vt dicit Isi. li. xviij. Istius arboris fructus oleũ desudat ⁊ cortex resinã que mastix appellat. ⁊ est melior que in chio insula generat. vt dicit Isid. li. xvij. folia isti⁹ arboris ſm dyas. ⁊ plat. ⁊ pli. sicut et tota arbor calida sunt valde et sicca et habent virtutẽ cõstringendi ⁊ cõsolidandi ⁊ cõfortandi. ⁊ ideo valent cõtra vomitum ⁊ omnẽ fluxũ tam sanguinis q̃ꝫ humoꝝ alioꝝ. similes v̄tutes habet gummi eius. s. mastix que a masticãdo sic dicitur eo ꝙ masticata efficitur glutinosa et dura ad modũ cere circa dentes. et sic masticata gingiuas a putridis humoribus purgat dentes mobiles confirmat ⁊ dealbat ⁊ eoꝝ radices roborat ⁊ cõfirmat malũ anhelitũ amputat et emẽdat Hec mastix ita colligit in fine veris cortices scini siue lentisci incidũtur ⁊ mũdificata terra vestes mũde supponũtur ne liquor cadens in terrã cadat. vnde que clara ẽ et mũda ac alba est eligenda. que v̄o habet terrã admixtã ⁊ est obscura est abijcienda. cerebrũ emundat ⁊ depurat ⁊ multum excreare facit. virtutẽ digestiuã confortat. ventositatẽ attenuat. liquefactuꝫ super tegulã calidã omnia fracta gẽmas scꝫ ⁊ alia miro modo consolidat. dicit etiam Pli. sic ⁊ Dyas. scinus arbor est spinosa multũ cum radice alta. in plurimas partes diuisa fructũ habens similẽ mirto. sed minorẽ rubeũ interius quando est maturus ⁊ asperã lanam intus cui⁹ succ⁹ sanat fluxum mulierum.

Capitulum. XCI.

De lilio

Lilium vt dicit Isidorus est lactei floris herba cuius candor cũ sit in folijs auri tamen species intus fulget. De lilio autẽ dicit Dyas. et Plat. liliũ calidũ est Et humidũ ⁊ aliud est siluestre ⁊ aliud domesticum. et aliud gerit purpureũ florem ⁊ aliud album quod ẽ efficacius. ⁊ aliud croceũ vel purpureuꝫ. Est autẽ virtus lilij maturatiua. vñ valet contra apostemata si cum axungia cõteratur. Item ei inest virtus remollitiua. vnde valet contra splenis duriciam si eius succo oleo veteri admixto ⁊ bene incorpato splenis regio inungat. Item ei inest vis mũdificatiua. vnde valet ad faciẽ colorãdã. si puluis ei⁹ cum aqua rosacea admisceat ⁊ inde facies abluatur. Item mitigatiua ⁊ ideo folia ei⁹ decocta et imposita valẽt ad loca que sunt cõbusta. idem facit radix eius si trita cũ oleo apponat. Item v̄tus eius est apertiua ⁊ cõpactorũ dissolutiua ⁊ ideo educit purgationẽ menstrualẽ. Item v̄tus inest ei tumoris repressiua. ⁊ ideo valet contra apostemata ex ventositate inflatiua si radix eius trita cũ oleo sepius apponatur Hucusq̃ dyas. De lilio aũt sic dicit pli. Lilij radices multis modis nobilitãt florem suũ. nam potate cũ vino serpentum ictus sanant. ⁊ valent cõtra fungoꝝ maliciam ⁊ venenũ decocte in vino oleo admixto clauos pedũ ⁊ nodos soluũt. pilos quoq̃ locis adustis reddunt. in vino etiam decocte addito melle venis vel neruis prescisis subueniunt. folia eius cocta in vino vulnera sanant. semen ei⁹ cõtritum igni apponatur sacro. flos ⁊ folia subueniunt vlcerũ necessitati. Hucusq̃ Pli. libro. xx. ca. xix. Item in eodẽ libro ca. v. Liliũ rose nobilitati ꝓximuꝫ est ex quadam vnguenti cognatione inde fit nobile vnguentũ siue oleũ quod lilioruꝫ appellatur. sicut ⁊ de rosis oleũ rosaceum fieri ꝯsueuit. De radice eius ꝓcedit hasta interdũ trium cubitoꝝ. deinde dependet ab eius sũmitate flos decliuis ab angustis in latitudinem se relaxans ⁊ dilatans ad modum campanelle resupin⁹ et in circũitu labioꝝ intus hñs quasi tenue filũ ꝯtinens in se semen stantibo in medio crocis. vñ lilio nihil gratiosi⁹ ẽ. quo ad decentiã coloris odoris redolentiam

et efficaciam corpis vtutis. eius color est triplex albus rubeus ⁊ purpureus. huc usq; pli. li. xx. ca. v. habet aut lilium radicē ex multis bullis cōsistentē sicut allium. vt dicit Aresto. li. vegetabiliū ⁊ in singulis bullis est vtus seminatiua. ⁊ ideo ex vnoquoq; crescit planta qñ p se plantatur. de hoc quere supra eodē de allio in littera a. Dicit aut ad pdicta aresto. q; hasta lilij que nodosa est si incuruat in terram et coopiatur anteq; aperiat semen eius et radix eius siue cepa nō eradicet statim infra paucos dies inuenies q; a quolibet nodo stipitis sui emittit cepullam pua qsi esset illa de tunicis suis siue de bullis. cepulis scz radicis ⁊ hoc ē mirū valde. Itē ibidē sequit. flores lilij prius sunt virides post albescūt. et si stipes siue hasta a radice totaliter abscidat. q; tot⁹ humor stipitis est inclusus naturalis calor in medullā se cōuertit ad superiorē ptē stipitis ⁊ digerit materiā ipsius floris ⁊ tunc expādit se floscul⁹ ⁊ albescit humore primit⁹ tunc digesto. ⁊ ideo vt dicit ibidem versificatores compauerūt lilium intellectui humano q; in fine sollicitat de eternis. Item ibidē dicit q; lilium nō habet rationē seminā in semine ⁊ radice ⁊ in hoc differt a porro ⁊ allio que hñt rationē seminis in multis locis de hoc q̄re supra de allijs ⁊ cepis in littera a et c. Lilij insup hasta nouiter cum flore abscisa gletę argillose infixa in virore seruat diutius florem suū. flos lilij quādo integer est ⁊ intactus pmanet multū. suauiter redolet. cōfractus vero manib⁹ ⁊ confricatus multū fetet ipsum quoq; florez cum semine solū pro fructu habet totam etiam vtutem quā habet lilium in stipite et radice totū ostendit in capite scilicet et in flore ⁊ in semine. ⁊ quāto flos ipsi⁹ altius in hastili erigit tanto caput submissius inclinat. flos insup eius exteri⁹ est planus suauis tactu ⁊ forma rotundus aspectu delectabilis et iocūdus. interius autem granis aureis in sua concauitate est respersus que tingunt plus q; croc⁹. et hec tingentia grana septem hastulis sustentātur. vnde ex sex foliis candidissimis simul contiguis cōponitur. ⁊ ex septem granis aureis intrinsec⁹ decoratur in quoz medio semē eius loco fructi⁹ mitro decore collocat et circū expansi florīs beneficio⁹ teneritudo seminis a lesione frigidi aeris custoditur.

Capitulum xcii

De lactuca

Lactuca vt dicit Isidorus ex lactei humoris exuberantia ē vocata. quia nutrientes mulieres lacte implet. hec in viris veneris motū auget cui⁹ duplex est species. s. domestica et agrestis quā seraliam vocamus eo q; dorsum eius aculeos habet duros ad modum serre. vt dicit Isid⁹. li. xvij. ca. vltimo. de qua dicit ysa. in dictis. lactuca agrestis domestice in forma est similis sed longiores habet frondes subtiliores aspriores ⁊ min⁹ virides. pter sue humiditatis putatē. ⁊ ideo multe est amaritudinis ⁊ pnticitatis respectu illi⁹ que domestica est qz maioris est caloris ⁊ siccitatis. ⁊ ideo multi dicunt q; menstrua prouocat ⁊ humores crudos expellit. vt dicit dyas. lactuca vero domestica frigida est ⁊ humida sed tpate. ita q; in neutra qualitate excedit modū. ⁊ ideo eius vsus conuenit vsui medicine. subtilē habet substantiā ⁊ maxime qñ erit recens. et ideo cito digerit ⁊ stomachi ardurā ⁊ morsurā ex colera rubea sedat. sanguinis ebullitionem refrigerat. insomnietatē placat. capitis dolorem ex fumo colerico sanat. lac in mulieribus multiplicat ⁊ semen in viris generat ⁊ augmentat. ⁊ hoc accidit pter bonitatē sanguinis quem gignit in pfecta quātitate. ⁊ in pfecta etiā qualitate sed quādo antiquat ⁊ induratur minuitur eius humiditas ⁊ amaricatur. ex vsu eius sanguis pessimus generat. virtus visiua inde deficit et debilitat. cuius causa est sensus animalis mortificatio. quia cuz sua pnticitate sensum suffocat naturalez. ⁊ ideo talis lactuca generare volentib⁹ maxime est nociua. nā materiam cōgelat. coagulat seminalē. ⁊ pcipue semē eius si in cibo aut in potu sepius assumat. Ducusq; ysa. in dict. Plinius autem li. xx. c. viij. de lactuca di. Est species

lactuce sponte nascentis quaz caprinam vocant qua proiecta in mare protinus necantur pisces qui sunt in vicino. cuius lac cū aceto z aqua z vino ydropicis metur. cuius caule et folijs cōtusis aspersō sale nerui incisi sanantur. alia est species lactuce que nascitur in aruis cuius folia trita cum polenta illita vlceribus sanāt et hāc greci ysopon vocant. tercia species est que crescit in siluis quā steraton vocant. cuius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. sanguinē sistunt et putrescentia vulnera sanant. radice et folijs mutigant ignem sacrū. est z alia species lactuce habens rotūda folia z breuia quā multi herbam veratiam vocant cuius succū accipitres scalpendo herbam extrahunt et inde tangentes oculos discutiunt obscuritatem z caliginem cū senescunt. cuius herbe succus sanat omnia vicia oculorum z maxime quādo ei lac mulieris admiscetur. serpentū morsibus z scorpionum ictibus medetur. si succus eius cuz vino potetur z folia trita super vulnus emplastrētur. omnē etiam inflationem discutit z compescit. semen etiaz lactuce tam siluestris q̄z domestice libidinis imaginationes in somnis cōpescit. z corpus pollui non permittit si in cibo frequēter assumat. frequēs tamē eius vsus z nimius vsus oculorū efficit obscuritatem. Virtutes alias laudes ei attribuit plinius in eodem ca. sed hec sufficiant.

Capitulū. xciii.

De lappa

Lappa est herba habens folia lata et spissa circa terram habens in summitatibus hastularū quedam capitella spinosa z aculeata sed recurua que vestibus transeuntiū solēt adhērere. Unde dicit Ysidorus libro. xvii. lappa est dicta eo q̄ habeat caulem ingentem per terram dispositam quea grecis philantropos vocatur. eo q̄ vestibus hominum adhereat ob asperitatem sui z nascitur iuxta muros. et dicitur philantropos id est amans hominem quia quadam affectione videtur hominis adherere vestibus. Cuius species duplex. acuta et rotunda ad similitudinem pedis caballi dispositā vnde et a multis vocatur vngula caballina. et vtriusq̄ folia grauis z horribilis sunt odoris pariter z saporis. vt dicit Dyas. Sed pli. libro. xxi. ca. xcij. lappe multe sunt species z omnes sunt medicinales. nam ictibus scorpionum medentur. nec ferunt hominē si inunctus fuerit succo eius. decoctio eius dicis iuuat ventes z etiam confirmat si tepida in ore teneatur. semen eius inextricabilia vicia stomachi curat. reiicientibus sanguinē prodest dissenterijs subuenit. nam radix eius cū vino sistit aluū sed folia adiecto sale soluūt. semen eius potui datū adiuuat calculosos. tota herba trita cum axungia valet contra strumā huiusq̄ plinius. Scōm plat. lappa siue lappaciū est herba calida z sicca habens virtutem dissoluēdi. relaxandi. aperiendi z attenuandi. z ideo valet contra scabiem. pruritū. serpiginem z impetigine. z intercutaneum consumit humorem. apostematum dissoluit duriciem z tumorem. valet contra frigidam ydropisim z splenis opilationē. succus eius cuz succo ruthe admixtus cerebrum purgat a fleumatica superfluitate si i modica quātitate naribus in balneo vel in aere calido instilletur.

Capitulū. xciiii.

De lappate

Lappates cibus est ex quibusdaz herbis domesticis recentibus lappacijs similibus compositus aut confectus vt dicit glosa super iudicū ca. xv. vnde alexander nequaz ait. Lappates cibus est et olus componit eum vem. sm alios lappates genus caulis habens folia lata vt lappa. sed folia lappatis sunt mollia et crassa subalbida plana inuoluta inter se mirabiliter z connexa habens stipitem breuem z grossum nodosum exterius sed mollem interius et carnosum. hec herba conuenit medicine et esui. sed inde fit cibus bonus qui diu seruari potest. si decocta cum aceto sinapi et melle diligentius cōponatur. z talis cibus vulgariter cōpositū nūcupat. cuius

virt⁹ē singularis scilicet resistere ebrie/
tati. vt dicit Pli. libro. xx. ca. x. nam ante
cibum comesta cauet ne ebrietas super/
ueniat. post crapulam sumpta compellit
crapulam vt recedat ⁊ vt clamat scola ra
sis al's erasistratis. hac herba nihil est vti
lius stomacho atq; neruis. ⁊ ideo parali
ticis ⁊ tremulis iubet eam dari ⁊ sangui
nem excreantibus. lactis vbertatem pre
bet pueris. valet etiam succus aduersus
venenum et serpentum ictibus occurrit
⁊ maxime semen eius similiter valet cō
tra morsum canis. vt dicit Isidorus li/
bro. xvij.

Capitulum. XCV.

De legumine

Legumina ab eligendo sunt di/
cta quasi electa. veteres eni me/
liora legebant et inde sibi ciba/
ria cōponebant. ⁊ dicuntur proprie que/
dam grana tritico ⁊ ordeo maiora ⁊ spis/
siora que non in folliculis sed potius in
quibusdam siliquis grossis ⁊ clausis ori
untur vt patet in pisis ciceribus atq; fa
bis. Differunt autem legumina in ma/
gnitudine. colore et figura ⁊ sapore. Nā
inter legumina maiora sunt grana faba
rum et lupinorum mediocria cicerum ⁊
pisorum minima lenticulorum et vicia/
rum. in colore differunt. quia quedā al/
ba quedam nigra quedam rufa et que/
dam mixta. In figura quia quedam ro/
tunda quedam oblonga quedam trian/
gula quedam plana. Differunt etiaz in
sapore. quia quedam sunt stiptica ⁊ du/
ra. sed per decoctionē fiunt molliora ⁊ ad
esum etiam meliora. quedam enim in se
sunt amara vt lupini. sed per adiectionē
in aqua ⁊ madefactionē efficiuntur dul/
ciora. et vt dicit Plinius legumīa quan
do incipiunt maturescere rapienda sunt
quoniam cito exiliunt. latentq; dum de/
ciderint vt lupini sicut dicit Plinius li/
bro. xviij. Est autem legumen substan/
tialiter grossum frigidum ⁊ siccum ad di
gerendū durum ⁊ cōpactum. vnde pro/
pter suam cōpactionem difficiles sunt
ad coquendum. nec etiam possunt bene
decoqui in aqua puteali īmo ad ꝑfectaz
decoctionem indigent aqua fontana si/
ue fluuiali. Cibo itaq; rudis ⁊ grossus q̄
de leguminibus fit. est succus conueniēs
hominibus fortioris nature ⁊ cōplexio/
nis. nam leguminosa ex se ad digeren/
dum sunt dura. sed digesta multum nu
triunt ⁊ confortant sed naturaliter sunt
inflatiua. et ventositatis generatiua. sed
eorum ventositas diminuitur per corti/
cis decoctionē ⁊ assationem ⁊ per eorum
que ventositatis sunt exterminatiua ap/
positionem vel assationē vt ciminū ane/
tum. ⁊ similia. vt dicit dyas.

Capitulum XCVI

De lente

Lens tis genus est leguminis vt
dicit Isidorus libro. xvij. sic di/
cta. quia humida est ⁊ lenta. po/
tissime quando est in sua herba a qua di/
minutiue dicitur lenticula ⁊ debet scribi
per t ad differentiam vermis capitis qui
dicitur lens dis. et scribitur per d vnde
dixit quidam. Lens lendis capiti. lens
lentis cōuenit ori. Est itaq; lens vel len
ticula sicut dicit Isa. frigida ⁊ sicca ex cō
trarijs naturis composita. Nam vnam
virtutem habet in cortice ⁊ aliam in me/
dulla. nam in cortice habet quoddā acu
men ratione cuius mouet ventrem ad so
lutionem sed medulla stiptica est et sto/
machi confortatiua et operatur ad con/
strictionem. grossum et melancolicum
gignit sanguinem ⁊ cerebruz replet gros
so fumo. vnde est causa timidorū et hor
ribilium somniorum ventositate stoma
chum grauat ⁊ inflationē generat. omnes
meatus corporis ⁊ transitus opilat ⁊ ner
uorum ac pellicularū cerebri substantiā
desiccat ⁊ maxime nocet pelliculis oculoꝝ
quia eoꝝ humiditatē distempat ac desic
cat. ⁊ vt dicit idem sanis nocet ocul' quā
to magis infirmis desiccationis sue cau
sa ⁊ eius frequēs vsus pessimas in corpe
generat passiones potissime si cū cortice
comedatur ⁊ corpus sicce fuerit ꝯplexio
nis. humidis tamē ⁊ calidis q̄nq; ꝓdest
vñ valet ydropicis si sine cortice come
datur. sed cū cortice nocet. qꝛ multū ge
nerat inflationē et pellicularum extensi

onem. Lens autē est eligēda que ē grossior ꝛ recentior ꝛ ad coquendū facilior ꝛ hoc tam ad escam ꝙ ad medicinam. lentis malicia tpatur si ꝛponatur cortex et eius medulla in dulci aqua ꝛcoquatur. et post abiecta cum oleo ꝛ pipere et cimino ꝛ similib⁹ conditur. Huiusꝙ ysaac in diet. Dicit autem pli. libro. xviij. ca. xij. lens amat terram tenuē ꝛ subtilem magis ꝙ pinguē. ꝛ celum. i. aerem magis sicum omnia enī legumina diligunt aquā ante florem. sed postꝙ florue rint diligūt siccitatem. ꝛc.

Capitulū. xcvii.

De lino.

Linum dicitur tam herba ꝙ semen ꝛ est sic vocatum eo ꝙ molle sit atꝙ lene ꝛ plurimū velicatum. vt dicit Ysido. libro. xix. Linū autem ꝑm pli. li. xij. ca. ij. seritur ī locis planis ꝛ scrupulosis ꝛ hoc in vere et colligit in estate. Erumpit autem in stipitem sine culmē rectum producēs flores flauos quib⁹ succedunt quedā capitella loco seminis ac fructus. ꝛ cum incipiunt capitella palescere culmi integri euellūtur et euulsi a suis capitellis semē continentibus carpinātur. vnde partes lini in fasciculos colligātur ꝛ longo tpe in aqua madidant ꝛ extracti de aqua ad solē desiccatur. et post multis tūsionib⁹ ꝛ carpinationib⁹ a suis superfluis expurgant ꝛ sic pectes defecate in fila cōtorquētur ꝛ p multiplicem decoctionē ad albedinē deducū tur. non enī linum a suo virore terrestri potest spoliari et pfecto candore decorari nisi multotiēs cōtundat ꝛ decoquatur et soli apositū aqua iterū ꝛ iterū aspergat et cum sint multa genera lini illud ꝑualet in decore qđ solet crescere in egipto. nam inde fit bissus niui cōparabilis in candore. vt dicit pli. li. xix. c. ij. minus tamen habet firmitatis hoc genus lini ꝛ plus luci. quia inde fiunt vestes gratissime sacerdotū. Est autē linū necessariū ad vsus multos. nam ex lino fiunt vestimenta ad induendū. vela ad nauigandū retia ad venandū ꝛ piscandū. fila ad consuendū. funes ad ligandum. cordule ad sagittandū ligamina ad cōnectendum. linee ad mensurandū. linthamina ad quiescendum. cortine ad ornandū. sacculi ꝛ bursule ad quodlibet necessariū reponendum. vnde nulla herba tam diuersis vsibus hominū est ita apta ꝛ necessaria sicut linū. cuius semen calidū est ꝛ humidū. vel inter humidum ꝛ siccum tpatum ꝛ vnctuosum. vnde inde fit oleum qđ alijs vsibus magis est necessarium ꝙ ad esum. nam vt dicit ysaac. semen lini parum nutrit ꝛ durum est digerere nociuū stomacho. ꝛ plurimū inflatiuū diureticū tamen est. allium tamen ꝛ cum melle acceptū melius est ꝛ valet contra tussim. comestū etiā cum melle ꝛ pipere venerem excitat ꝛ stimulat ad amorem valet ad apostemata quia maturat ea. habet enī vim mitigatiuā. subtiliatiuam. rarificatiuā. siue maturatiuam vnde soluit apostema matricis si patiens in eius decoctione sepius foueat vt dicit ysaac. in diet.

Capitulū xcviii

De malo

Malus est arbor pomifera ī se quidem malā. sed respectu lignorum quidem nemoris modica et submissa ligno solida rugosa cortice ꝛ nodosa frondium densitate umbrosa. florum varietate decora. fructuum suauitate iocunda. visui ꝛ gustui gratiosa in diuersis medicinis efficax et virtuosa. Dicit autem malū ipsum pomū siue fructus. sed hec malus dicitur arbor siue pomus. ꝛ est sic dicta eo ꝙ eius fructus sit rotundus. vnde et illa sunt vere mala que maxime sunt rotunda vt dicit Ysido. li. xvij. nam malō in greco rotundū in latino dicitur differt autē malus ab alijs arboribus silue vel nemoris. quia malus et marie domestica duplicis est nature. nam truncū habet a terra productū. surculū autē aliūde venientē ipsi trunco insertū ꝛ vnitū. que duo quādo p insertionē piter sunt vnita vnā arborē constituūt. surculus autē insertus trunco totam virtutem trunci in suam transmutat qualitatē sicut dicit alfre. sup finem primi libri vegetabilū ꝙ te supra eodē in tractatu de arboribus inser

tione circa principiū. Malus autem nisi putetur et a superfluis ramis exonerentur sterilescit. vt dicit idem. quia humor attractus a radice non sufficit ad productionem fructuū. quia transit in ramorū sterilium nutrimentū. quere supra de causa fructificationis arborum. malor sunt diuersa genera. nam quedam ferūt fructum ponticū atq; durum quedam acetosum quedā dulcem z iocundū. et horum fructuū diuersitas ex diuersa qualitate humoris procedit z debiliori vel fortiori operatione caloris existentis in radice sicut supra in principio tactum est.

Capitulū. xcix

De malogranata

Malusgranata est arbor ferēs malagranata. arbor siquidem feminini generis. fructus vero neutri et dicitur malūgranatū eo q; intra corticem rotunditatē contineat z multitudinem granorū. vt dicit Ysido. libro. xvij cuius cortex dicitur psidia flos vero balaustia nuncupatur. Florum autem. alij sunt albi alij purpurei. alij rosei reperiūtur. Hec poma malapunica sunt dicta. q; de regione punica primitus sunt delata vt dicit Ysido. Est autē arbor multū dura z nodosa z ramosa plus in latum q; altum se diffundens. z est frigoris impatiens. vnde in pruina cito pereūt flores eius. Dicit autē Alexto. q; malusgranata mutatur a malicia sua per culturā. quere supra eodē. de arborū cultura. Ista autem arboris sm Plī. multe sunt species. sed de duabus iam loqui sufficiat. Nam sm Dyas. et Ysa. in dict. malorūgranatorum duo sunt genera. alia enim ferūt poma dulcia calida z humida. alia acetosa que frigida sunt et sicca z diutius possunt ceteris obseruari. dulcia magis conueniunt vsui medicine. nam tota arbor medicinalis est et parum conuenit cibarijs fructus eius. Unde dicit Ysido. libro. xvij. negant inquit medici corpa nostra malipunici cibo nutriri. sed putant q; plus congruant medicamento q; corporis alimento. habet siquidē tota arbor sed potissime fructus eius virtutem constringendi z confortandi consolidandi z humores fluidos desiccandi. z fluxū sanguinis intercipiendi. z vomitum coleris cum compescendi vt expresse dicet ysaac dyas. et plī. si tamen more cōgruo z ordine debito exhibeant valent contra singulas intrinsecas vel extrinsecas corporis passiones. dulcia tamē magis sunt ventosa et inflatiua alijs. z etiam sitis min' in febricitantibus sedatiua. z ideo minus cōueniūt febricitātibus q; acetosa. ex quorum succo fit potus qui dicitur oxizacra qui calorem febrilem mitigat materiam febrilem digerit z alterat. appetitū provocat z naturā ex calore deficientē reparat mirabiliter z confortat. z valet q; tra epatis calefactionē et cordis defectum siue cardiacā passionem. flores eius z fructus ac cortices si puluerisent et in potu assumantur vermes de ventre necant. gingiuas et dentes purgant optime z confirmant et contra multas alias subueniūt passiones. vt dicit Dyasc. z ysa. malapunica in omnibus predictis sunt efficaciſſima quorum enim sunt crocea exterius in cortice. et discolorata stiptica insipida z desiccata. interius tamen sunt rubea humida z mollia iocunda z sapida z miro ac increbibili nature artificio per granulorum cellulas ordinata. vt dicit Bern.

Capitulum C

De moro

Morus est arbor cuius fructus dicitur morum. vt dicit Plī. li. xvij morus a grecis est vocata quam latini rubum vocant. eo q; fructus eius et virgula rubent. Est autem duplex morus domestica. s. et siluestris. cuius fructus in deserto pastorum releuat famem. cuius folia supiecta serpentem ipsum interimūt. Item dicit Ambro. sup matth. xvij. fructus mori in flore albet. deinde viret tercio rubicat siue rubet. vltimo nigrescit atq; liuet. nam quanto est maturior tanto nigrior est. cuius fructus tingit manus et dentes comedentis sm autem Plī. et Dyasc. morus est arbor semē habens ventrifluum id est lolutiuum cuius succus expressus z ad ignem siue so

lem ꝛeficcatus fit ſtipticus ⁊ cõſtrictiu⁹. vlcera oris ⁊ vulnera ſanat faucium tumorem repꝛimit atq; ſedat. cozium radicis coctum ⁊ potatum ventrem laxat ⁊ lumbꝛicos latos necat folia eius cõtuſa et impoſita oleo cõbuſtiones. ſanant ꝛe/cocta cum aqua pluuiali capillos veni/grant. moꝛſus palangionis ⁊ puncturas araneaꝝ curant. wlozem ventiũ placãt et putredinẽ mundificant gingiuarum moꝛa immatura frigida ſunt et ſtiptica et confoꝛtatiua ſtomachi et cõſtrictiua. ſed quanto plus maturãtur tanto efficiuntur calidioꝛa ⁊ etiam dulcioꝛa et humidioꝛa comeſta multum poſt pꝛandiũ in coꝛruptionem conuertũtur. ⁊ ſtomacho ac capiti multũ nocent. a ieiunis ꝛecepta lẽne digerũtur ſed nutriunt valde parum. Folia moꝛi celſi ſunt valde magna ⁊ lata que erucis ⁊ bꝛucis ſunt obnoxia et a vermibus lũentiſſime comeduntur. vnde ⁊ vermes ſericum egerentes moꝛi foliis optime nutriũtur. tota arboꝛ medicialis eſt pꝛecipue quo ad coꝛtices fructus folia ⁊ radices. Nam ſi radix eius incuſa fuerit gummi emanabit quod valet ad varias paſſiones. nam ventrem emollit wlozem ventium tollit Hucuſq; Dyaſ. et Plat. Ex moꝛis fit potus optimus ſiue nobilis quem moꝛetum vulgariter appellamus quem elephantes cum potant animoſioꝛes efficiuntur. vt dicit Rabanus ſupꝛa libro ij. Jacõ. v. cap. fit inde electuariũ diamoꝛon dictum. quod valet contra ſquinãciam ⁊ gutturis ac fauciuꝝ paſſiones vt dicit Plat.

Capitulum. CI.

De mirto

Jrtus ſm Jſidoꝛum eſt dicta. eo
m q̃ in litoꝛibus maris ſolet ſepius oꝛiri. vnde virgilius. Litoꝛa mirtetis letiſſima. ⁊ alibi amantes litoꝛa mirti ꝛc. hinc eſt q̃ a gꝛecis mirtetis dicitur. medicoꝝ autem libꝛi hanc aꝛboꝛem aptam ſcribunt multaꝝ neceſſitatibus mulieꝝ ꝛeputatã. hucuſq; Jſiõ. ſm Pli. autẽ vel Dyaſ. mirtus eſt aꝛbuſtum ad modũ fꝛuticis creſcẽs potiſſime iuxta mare. cui⁹ fructus floꝛes ⁊ fꝛõdes conueniũt medicine. meliꝛes autẽ ſunt fructus q̃ floꝛes. ⁊ hꝛalent diutius cõſeruari. ſed melius in ſolis caloꝛe q̃ in aura vmbꝛoſa hꝛalent talia cõſeruari. ⁊ q̃nto ſunt ſimpliciter fructus ꝛecentioꝛes tanto ſunt meliꝛes. ⁊ hꝛalent omnia illius fruct⁹ ſubſtãtialia ⁊ vtutẽ pontica ⁊ cõſtrictiuã ⁊ ex aꝛomaticitate cõfoꝛtatiuã etiã ex natura, pꝛia fluxus ſupfluꝝ reſtrictiuã ⁊ vtutis ꝛetentiue in coꝛpe coopatiuã. vnde valet contra fluxũ ꝛeumatis ad ſpiritalia mẽbꝛa ꝛefluẽtis ſi ꝛecoquatur in aqua pluuiali ⁊ inde pectus fomẽtetur. vomitũ etiam reſtringit ſi ꝛecocti ramuſculi eius cũ aceto ſup ſtomachum apponãtur. ⁊ ea puluis factus vlcera et vulnera ſuauiter cõſolidat. Jtem dicit Pli. q̃ mirt⁹ alia ẽ alba. alia nigra ⁊ vtra q̃ ſtiptica. ſed nigra magis. vnde cõtra fluxũ ſanguinis vtiliter exhibẽt. vrinam cõmouet ⁊ pdeſt cõtra venenũ ⁊ puncturam ſcoꝛpionis ſi potetur. eius ꝛecoctio valet cõtra allopiciam et fluxũ ſimiliter capilloꝝ cũ farina tꝛitici mixta valet cõtra tumoꝛes oculoꝝ. Fit autẽ oleũ mirtinũ ꝛe foliis ⁊ baccis eius q̃ eſt lenitiuũ. cõſolidatiuũ ⁊ mũdificatiuũ ⁊ valet ad omnia ſupꝛadicta. aures autẽ mũdificat ſanioſas ſi tepefactũ inſtillat. Hucuſq; Pli. ſuper yſa. aũt ca. xli. dicit hiero. Oꝛirtus eſt aꝛomatica et imputribilis fiſſa membꝛa cõſolidat ⁊ ꝛeparat. vnde conſolatoꝛes ſan. eccle. ſignat eſt etiam tpatiue ⁊ mitigatiue virtutis ac ꝛefrigeratiue. vt dicit ſup yſa. lx. ca.

Capitulum. CII.

De mirra

Jrra eſt aꝛboꝛ in aꝛabia altitudi
m nis quinq̃ cubitoꝝ ſimilis ſpine. quã achantũ dicunt. cui⁹ gutta viꝛidis eſt ⁊ multũ aꝛomatica ⁊ amaꝛa. vnde ⁊ nomen accepit mirra. vt dicit Jſido. libꝛo. xvi. cuius gutta p ſe manans pciоſioꝛ eſt. que vero facto vulnere inciſo coꝛtice elicitur vilioꝛ iudicat. cuius ſarmenta aꝛabes igne fouent. quoꝝ fumus eſt valde noxius niſi odoꝛe ſtoꝛacis occuꝛꝛatur. aliter contrahũt homies

morbos insanabiles tali fumo. Purior autem mirra et melior colligitur apud trogoditas in arabia. vt dicit Isido. et Pli. libro. xvij. ca. xvij. vbi dicitur q̄ mirra est arbor quinq̄ cubitor̄ in siluis quidem arabie crescēs. cuius folia sunt similia folijs oliue. sed magis crispa ac aculeata. ramos habens similes iunipero. Incidūtur autem binis temporib̄ rami eius. sed prius sponte sudant anteq̄ incidantur. ⁊ gutta que sudādo effluit stactē dicitur. et hoc generib̄ omnib̄ mirre p̄fertur. ⁊ mirra electa a pluribus appellatur. Sunt autē septem genera vt dicit ibidem. idem ca. xviij. s. trogoditica et illa est magis electa. secūda gelbanitica. tercia dyantrides. quarta collaticia. q̄nta empratena. i. salbana ⁊ illa alijs mirtibus magis tenuis est. sexta quam duratim ⁊ odoraceā vocant. ⁊ hec ceteris magis candida. ⁊ hec adulterat̄ gummi ⁊ glebis lentisci. septima est indica. ⁊ illa ceteris peior ē et. cū illa alie spēs mirte adulterātur. hucusq̄ pli. Mirra vt di. dyas. est gutta arboris circa ramos calore solis indurata. ⁊ est eligenda citrina ⁊ rufa interius aliquantulū lucida. ⁊ huius alia est minuta. alia est grossa que trogoditica appellat̄ ab insula vbi crescit. calida est ⁊ sicca ⁊ habet virtutē cōfortandi et ex aromaticitate sua cōducendo partes in vnū habet vim dissoluendi ⁊ consumendi mediocriter ⁊ equaliter ex qualitatibus suis. vnde cōseruat corpa mortuorum quando ex mirte confectionib̄ condiūtur. reseruatur autem in optima efficacia mirra fere centum annis. valet contra omnes causas reumaticas et fluxus inordinatos. digestionem etiam confortat. ⁊ viscosos humores maxie in spiritualib̄ membris purgat. oris fetorem emundat. ⁊ omnia gingiuarum vicia sanat ⁊ desiccat. vlcera labiorum putrida cōsolidat cōsumit ⁊ cōglutinat. cerebrum cōfortat ⁊ etiam matricem multum corroborat ⁊ confortat ⁊ omnē eius sup̄fluitatem consumit ⁊ desiccat. ⁊ conceptum iuuat. vermes auriū necat. carnem sup̄fluam corrodit. ⁊ bonam ac viuā generat ⁊ conseruat.

Capitulum. CIII.

De mirro

Mirrum est vngentum de mirra ⁊ alijs speciebus aromaticis cōpositum ⁊ confectum. cuius virtute nerui ⁊ alia sensibilia membra confortantur. ⁊ humores in iūcturis ac articulis existentes cōsumūtur eius aromaticitate spiritus animales reparātur Interficiuntur vermes ac pediculi ei⁹ amaritudine. ⁊ prohibet ne nascātur sudores fetidi mirro compescūtur. conseruantur corpora integra in tumulis ne putredine dissoluātur.

Capitulū. CIIII.

De mandragora

Mandragora est dicta eo q̄ habeat mala suauiter olentia in magnitudine mali maciani. vnde ⁊ latini malū vocāt terre. Hanc poete vocant antropomoros. eo q̄ habeat radicē forme hois quodāmodo similē. cui⁹ cortex vino mixt⁹ porrigit̄ ad bibendū his quor̄ corp⁹ est secandū vt dolorē nō sentiant soporati. hui⁹ spēs sunt due. vna est femina in folijs silis lactuce mala generās. alia est mascul⁹ cui⁹ folia sunt similima folijs bete. vt dicit Isi. li. xvij. Dias. aūt dicit mādragorā esse herbā somniferam cui⁹ folia sunt sup̄ terrā sparsa. radices habet duas aut tres sibiinuicē coherentes de foris nigras intus vero albas cū corio grosso. mascul⁹ habet folia alba et tenuia ⁊ radicē similē alteri. poma nascuntur super folia sicut galla super folia quercus. ⁊ sunt colore crocea. odore suauia tamen cū quadā grauitate. in sapore autē sunt insipida. ⁊ ideo nō conueniunt esui. sed tantū medicine. Nam cortices eius decocti in vino dormire faciunt ⁊ omnes dolores compescūt. vnde et vix tunc temporis ferri sentiūtur passiones. Caute tamen mādragora est vtendum. quia si in nimia quātitate accipitur infert mortem vt dicit idē. nā vt dr̄ in plat̄. virtutem habet infrigidandi et aliquātulum mortificandi ⁊ somnū prouocandi. ⁊ ideo succus ei⁹ cum lacte mu-

dieris tymporibꝫ appositus somnū ꝓuo/
cat etiam in pacutis. ⁊ quia est herba sub
stantialiter frigida. dicit̄ ꝙ fructus eius
extinguit ignē sacrū. compescit etiam co
lere impetum ⁊ ventris fluxum. hucusq̄
plat̄. ibi tamen ponit̄ ꝙ ſm naturā simi
litudo hominis vel mulieris ī radice eiꝰ
nullatenus inuenitur. sed potius a rusti
cis vel maleficis sophistice sic formatur
Dicitur aūt habere v̄tutē prebitiuam
mulieribꝫ cōcipiēdo. qđ similiter abnue
re videtur. Augꝰ. sup Geñ. ij. ca. xix. di.
Augꝰ. ꝙ occasione rachelis que mādra/
goras desiderauerat. vidit philosophorū
libros qui de virtutibꝫ herbarū tractant
et de eis dicit se nihil talium in eoꝝ scri
ptis tunc temporis reperisse. salua tamē
auctoritate beati augustini. Multi au/
ctores dicunt mandragorā multotiens
hanc habere virtutem. vnde dicit ꝯstan.
dyas. et pli. et plat̄. ꝙ mandragora sum/
pta mō debito matrices disponit ad con/
ceptionē qñ primitꝰ calor nimius ⁊ siccꝰ
cōceptionis materiā impediuit. mulie/
res itaq̄ calidas ⁊ humidas disponit ad
cōceptionē. cū sit frigida ⁊ sicca vt dicit̄
in plat̄. ⁊ hoc dispositiue sed mulieres fri
gidas ⁊ naturaliter siccas impedit potiꝰ
ab hmōi dispositione. Multas alias ha
bet mādragora v̄tutes. que vt di. Dyas.
tumores corpis repcutit atq̄ tollit mor
sibus venenosis occurrit. omnēq̄ fluxuz
corporis inferius et superius restringit.
Omnia superius posita dicūtur in libro
pli. xxxv. ca. xvi. vbi dicit̄ ꝙ mādragore
duo sunt genera ⁊c. et sequitur. post mul
ta cauent fossores mādragore in eiꝰ fos/
sura cōtrariū ventū. ⁊ tres circulos gla/
dio circūscribunt. ⁊ post expectant effode
re ad occasum. ⁊ ita credunt eius preci/
puas esse vires succus eius colligitur. ⁊
in sole desiccatur. mala eius matura īvm
bra desiccantur. odor maloruz est grauis
et infert somnum. et ex odore solo vis ei
somnifica est vt dicit idem.

Capitulum. CV.

De milio

m Ilium est herba habens hastam
longam et nodosam ad modum
canne. cuius semen valde est minutum:
frigidum ⁊ siccum. vt dicitur in dietis.
Et hoc attestatur eius leuitas ⁊ conca/
uitas absentia viscositatis ⁊ vnctuosita
tis. ⁊ modici nutrimēti. confortat tamē
stomachum gratia sue siccitatis ⁊ consti
pat ventrem. Est autem ſm Dyas. diu/
reticum. et assatum sedat ventris torsio
nem sanguinem laudabilem non gene/
rat. infrigidat stomachum et desiccat vt
dicitur in diet̄.

Capitulum. CVI.

De menta

m Enta est herba odorifera calida
et sicca stomachi confortatiua. ⁊
est duplex eius species. s. orten/
sis ⁊ domestica. ⁊ siluestris seu montana
et ista habet maiorem vim calefaciendi
q̄ prima. ⁊ dicitur grece collocasia. quā
latini neptam siue calamentuz vocant.
vt dicit Isido. libro. xvij. ca. penul. ⁊ her/
ba est multū medicinalis. Alie sunt spe/
cies mente que crescunt in palustribus
et in pratis sed non sunt tante efficacie
in virtute vel calore. sunt etiā grauioris
odoris piter ⁊ saporis q̄ menta domesti
ca vel ortensis. que est herba se multipli/
cans ⁊ cito de terra pullulans ⁊ ascēdēs
cuius hastula in terrā reflexa ⁊ ab humo
tecta conuertitur in radicem ⁊ cito ex se
nouam ꝑturit prolem. Est aūt mēta or/
tēsis magne efficacie siue sit sicca siue vi
ridis. habet enī virtutē dissoluendi ⁊ cō
sumendi ex qualitatibꝫ suis. ex aromati
citate cōfortādi ⁊ prouocādi appetitū. ex
suo acumine decocta in aceto fetorē oris
amputat. ⁊ gingiuas putridas et corru/
ptas purgat. vomitum ex debilitate vir
tutis retentiue venientē cum aceto sedat
odore suo ⁊ sapore contra sincopim ⁊ de/
bilitatem spūuz iuuat. matricē mundifi
cat a supfluis ⁊ confortat. decocta in vi/
no dolorem viscerū ⁊ renum placat. cum
vino ⁊ oleo decocta māmillas ex coagu/
latione lactis induratas supposita sanat
succus eius venenis obuiat ⁊ potatus lū
bricos necat et vermes auris. in vino et
oleo decocta frigida apostemata dissol/
uit ⁊ curat. tussim mitigat. hucusq̄ dyas.

et Plat. similiter ysa. libro. ij. in dietis. dicit idem. addens q̄ abominationem amputat ⁊ singultum sedat. linguam lenit asperam si ex ea fricetur assuefacta in cibo venerem excitat.

Capitulum. CVII

De malua

Malua est mollis herba. a molliendo aluū dicta. vt dicit Isi. libro xvij. sicut di. idem vna cuz pli. si succo eius admixto oleo aliquis se inunxerit. a punctura apū ledi nō poterit. mēbra etiam linita succo malue nō patiuntur puncturā neq̄ morsum ab aranea vel a scorpione. vt dicit Pli. Est aūt ei⁹ species duplex. minor. s. et maior que altea dicitur. ⁊ est vtraq̄ herba humida inter frigidū ⁊ calidū tpata. vt dicit in diet. ⁊ hoc patet p eius v̄tutē ⁊ actionē. qr digerit apostema et maturat. maxie radix ei⁹ et semen. cui⁹ decoctio valet contra fluxū sanguinis. quiddā eni habet viscositatis qd̄ si cum vino potui detur dissoluit grossos humores renū ⁊ lapidē frangit. duriciē splenis mollificat atq̄ laxat. decoctio eius prouocat somnū. si facies ⁊ extrema corpis inde abluātur semis sui decoctio valet ptisicis ⁊ cōtra tussim semē eius in oleo decoctū duriciez soluit mollificat. mundificat ⁊ maturat. vt dicitur in plateario.

Capitulū. CVIII

De nuce

Nux est arbor cuius fructus simili nomine nūcupatur ⁊ est sic vocata eo q̄ vmbra eius vel stillicidia foliorum arboribꝫ vicinis noceant. quam multi latini alio nomine iuglandem vocant. quasi iouis glandem. Fuit enim hec arbor quōdam ioui consecrata cuius fructus habet tantaz vim. vt missus inter fungos ⁊ cibos venenosos q̄cquid in eis virulentum est extrahat. rapiat et extinguat. vt dicit Isidor⁹ libro xvij. Cuius fructus habet durum ⁊ amarum corticem. sed nucleum valde dulcem. vnde pomuz omne corio vel cortice duro tectum dicitur nux vt dicit idez vt pinee castanee auellane ⁊ hmōi. Est itaq̄ nux arbor alta ⁊ procera habēs ramos et nodos diffusos. ⁊ folia lata ⁊ neruosa piramidalia ⁊ acuta grauis odoris ⁊ saporis. quarū vmbra dormienti sub ea est nociua ⁊ diuersarū infirmitatū generatiua. Cuius tamē radix cortex fructus ⁊ folia cōueniunt medicine nam vt dicit dyas. succus radicis ⁊ corticis nucis maioris extractus ⁊ potui datus ad quantitatem vnius oxagij subuenit difficultati vrinādi. potatus etiā cum aceto repugnat febribꝫ venientibꝫ cū frigore ⁊ rigore. crines tingit ⁊ mundat ⁊ prohibet casus capillorū. Est autē multiplicis v̄tutis ⁊ efficacie. fructus eius cōuenit etiā esui ⁊ medicine. ⁊ cū multiplex nux inueniatur. tamē de maioribꝫ siue gallicanis et minoribꝫ siue auellanis plus loq̄mur quo ad cibum ⁊ medicinaz. Nux autem vsualis ⁊ domestica que a multis dicitur gallica variatur in substantia in virtute et etiam figura. nam in substātia. vt dicit ysa. in diet. aut consideraf vt viridis aut recēs aut vt matura. In prima dispositione. s. viridi habet exterius corium siue corticem colorem quidē viridem sed in sapore ponticū ⁊ amarū. ⁊ manus constringentis inficientē. interius autē testam paulatim obtinet corio extrinseco duriorē. infra eius ambitū nucleū cōtinet vnctuosuz saporosum ⁊ multū dulcem. nuclei tamē medulla que infra testam est cōtenta. quadā pellicula velut q̄dam tunicula est vndiq̄ circūtecta. ne tenera nuclei substātia a teste rigiditate seu duricia lederet. ⁊ illa quidē pellicula testa mollior est ⁊ medulla nuclei durior et amarior ab expientibꝫ inuenit. ⁊ quāto nux plus ad maturitatē producit. pl⁹ separatur illa corticula a substātia teste et medulle nuclei incorpatur fortius ⁊ vnitur. ita q̄ nux ab ea vlteri⁹ nō diuiditur nisi quando p aque calide vel alteri⁹ humidi infusionē casu aliquo artificialiter emollit. nux itaq̄ viridis ē min⁹ calida ⁊ etiā sicca naturalr q̄ antiq̄ ⁊ minus stomacho nociua. Ex si cū ruta comesta fuerit ieiuno stomacho erit penit⁹ cuilibet veneno inimica. nuces v̄o mature. vt dicit

ysa.quedã sunt recẽtes.quedã antique. quedã inter has mediocres recẽtes sunt magis humorose. mediocres vo sũt magis sicce.sed antique consumpta humiditate p̃ caloris intensionẽ humorisita/tem digerentes magis sunt generaliter vnctuose.7 ideo multũ comeste in hũo/res colericos vefacili cõuertunt.7 maxime qñ a calidis cõplexionib⁹ in vsum sepius assumũtur.qz in talib⁹ generãt ad/uftionẽ7 capiti vertiginẽ inferũt7 volo/tem.qui vo eas tpate comedũt et tpate sunt cõplexionis bene eas digerũt7 eis cõgrue nutriũtur. vtus aũt eaꝝ attendi/tur penes effectũ medicine. nam gene/raliter cõtra rem venenosam corpa conferuãt.qz sua ventositate meat⁹ corporis opilant7 vim veneni ad vitalia penetrare nõ pmittũt. Jtẽ nuces cũ sale7 ruta 7 alijs mixte eq̃liter addito melle mor/sui rabidi canis subueniunt si interi⁹ sumãtur.7 exteri⁹ sup̃ locũ vulneris appo/nãtur.venenũ eni ad exteriora trahunt potẽtialiter7 cõsumũt. Jtez cõtrite cum melle melãcolica apostemata7 fleumatica mire dissoluũt. Contrite insup̃ et cathaplasmate super vmbilicũ interiora apostemata interi⁹ in corpe nascentia/struũt.vt di.ysa.in diet. Figura aũt nucis est varia.qz alia est rotunda.alia pi/ramidalis7 oblonga. alia interi⁹ plana et cõcaua vt patet in auellanis7 muscatis.alia lateraliter diuisa.sed in summitatib⁹ ad modũ crucis tecta gnomalit.i. per formã trianguli distincta.vt patet i nucib⁹ maioribus gallicanis.in quib⁹ generaliter forma crucis interi⁹ est impssa vt patet sensibiliter intuenti7c.

Capitulum.CIX.

De nuce auellana

Nux auellana respectu nucis gallicane a grestis7 siluatica est.nã sine cultura crescit in corylis q̃ sunt arbores crescẽtes in nemore siue silua.vt dicit Jsidor⁹.et ideo quia in loco publico crescens a transeũtib⁹ auellitur et colligitur. merito auellana nũcupat⁹. Auellane autẽ vt dicit ysaac. alijs nucibus sunt minus calide et in substantia magis põtice atq̃ grosse.min⁹ rare i substantia7 vnctuose.7 ideo ad digerendũ sunt dure7 ad exeundũ de corpe magis tarde.tamẽ qñ digerunt⁹ multũ sunt corporis nutritiue.si sumant⁹ cum interiori pellicula multũ sunt generatiue inflationis.7 ideo vt eoꝝ nocumentũ auferat⁹ ẽ vtile vt aqua calida p̃fundant⁹7 exteriores pellicule auferant⁹.7 sic erunt contra multas passiones vtiliter iuuatiue.quatũ succus melli admixtus valet ꝓtra alopiciã7 fluxũ capilloꝝ7 facit pilos in corpe germinare.vt dicit ysa.7 ꝓsiã. Sũt et alie nucũ diuersitates que cõgruunt medicine.sicut nux muscata7 nux indica7 nux vomica7 hmõi. Et est muscata fructꝰ arboris in india nascẽtis.crescẽtis infra testam durã quodaꝫ corio siue folliculo tectã ad modũ auellane.cuius corteꝝ macis vocat⁹7 est multũ medicinalis.maxime eni confortat cor7 depurgat in cerebro spũm animalẽ stomachũ infrigidatũ calefacit7 cõfortat appetitũ et est corteꝝ ille subtrusus habens saporẽ acutũ7 aliquãtulũ subamarũ. qui autẽ niger est vel terreus nõ habens acumẽ in sapore abijciẽdus est. Nux autẽ muscata a cortice7 teca extracta circũdat⁹ quadã pellicula tenuissima7 plana. que quanto est ponderosior7 in odore suauior7 sapore acutior. tanto melior. vnde eligenda est que grauis7 solida est interi⁹.que cum frangitur nõ puluerizatur.7 subrubicundũ colorem ptendit cum odore fort⁹ et suaui. virtutem habet confortandi et stomachuꝫ calefaciendi7 extenuandi ventositatem7 auferendi volorem capitis ex frigida causa. applicata eni naribus confortat cerebrũ7 membra spũalia.vt dicit pli.dyas.et plat⁹.

Capitulum.CX.

De nardo

Nardus est herba modica7 spinosa calida et odorifera.vnde et a grecis nardi spica nardo stactes appellatur.vt dicit Jsidorus libro.xvij. Est et eius species triplex.s.indica.syriaca7 celtica.nõ tamen crescit in syria. sed in quadam terra montuosa que in vno

latere tangit syriam ⁊ in alio indiā. me/
lior autē est illa que est leuis ⁊ fusca co/
mosa ⁊ sperica parua odoratissima ciprū
similans. que masticata linguā desiccat.
Nardus aūt celtica a regione gallie vbi
crescit est dicta. ⁊ etiaz est similis nardo
siue spice nardi. sed est magis alba. Ha
bet autē vt di. dyas. ⁊ pla. vtutē cōfortā
di ex aromaticitate sua. valet contra sin
copim ⁊ defectū cordis ⁊ cōtra stomachi
debilitatē. naribꝰ applicata cerebrū cōfor
tat. frigidū reuma cōpescit. cōtra surdi/
tatem valet et auriū apostemata malum
odorem oris amputat. ⁊ gingiuas putri
das mundat. opilationes splenis ⁊ epa/
tis soluit prouocat mēstrua. ⁊ matricem
mūdificat ⁊ adiuuat cōceptionē. lapidē
frangit in renibꝰ ⁊ in vesica. Est enī her/
ba diuretica. vt dicit plat. scz incisiua et
diuisiua et vsqꝫ ad intima penetratiua.
Item valet cōtra lingue palisim ⁊ con/
fortat neruos ⁊ consumit humorem lin/
gue organa occupantē. valere etiam di/
citur cōtra morbum epilenticū si debito
modo patiētibꝰ ministretur. Ad multa
alia multū valet. ex qua fit oleum nardi
num qđ ad omnia prius dicta ⁊ ad alia
maxime est necessarium.

Capitulum. CXI

De olea

Olea est arbor ſm Isido. cuiꝰ fru/
ctus dicit oliua. succus vo oleū
nūcupatur. vt dicit Isido. libro
xvij. sepe tñ arbor oliua appellat. Est au/
tem arbor oliua pacis ⁊ insignis. vt dicit
idem. Nam vt dicit romanoꝝ historia.
sine oliuarū ramis nō mittebant legati
pro pace aliqua obtinēda siue alijs offe
renda. Unde ſm remigiū patet huiꝰ ar/
boris excellētia. qꝛ in signū recōciliatio/
nis ⁊ federis dei cū noe colūba nō cū alte
rius arboris ramusculo. sed solū cū oliue
intersigno ad arche fenestrā est reuersa.
imo ſm pli. li. xv. victores apud athenas
quōdam olea coronabant. greci vo tādē
oleastro suos coronari iudicabant. vt di
cit idem. Est itaqꝫ olea arbor coma ⁊ vi/
rore ⁊ ramoꝝ multitudine speciosa. fron
des habens subalbidos ⁊ molles. viroris
pulcritudinē in estate ⁊ in hyeme retinē
tes. flores etiā habet minutos ⁊ multos
suauiter redolentes. durū corticē ⁊ radi
cem amarā. fructum pinguē sapidū atqꝫ
dulcem. Nam vt dicit Isido ex amari/
tudine radicis surgit oliua in pabulum
lumis ⁊ medelā vulneris ac in refectio/
nem esuriētis. In lucernis enī ponit ad
ignem nutriendū. mēbris languidis po/
nitur ad medendū. in cibo apponit ad re/
ficiendū ⁊ ad cōdiendū. vt dicit idē. Est
enim oleū igniū ⁊ luminariū nutritiuuz
morborū remediū ⁊ cibarioꝝ suauissimū
cōdimentū. vt dicit Isido. Est ergo oli
ua siue olea arbor fructifera ⁊ medicina
lis. cuiꝰ cortices folia ⁊ fructus cōueniūt
medicine. cuius lignū maxime est soliditatis ⁊ cōpactionis ⁊ quasi imputribilis
puritatis q̄uis sit multe duriciei in ex/
teriori substātia. multū tamē habet hu/
morositatis ⁊ vnctuositatis interius in
medulla. De oleis autē ⁊ de oliuis dicit
Pli. libro. xv. arboris olearū fructifera/
rum multa sunt genera in regionibꝰ nō
multū calidis. sicut ⁊ nec in regionibꝰ ni
mis frigidis. sed potius in tpatis. magis
tamen se habentibꝰ ad calorē q̄ ad frigi/
ditatem. ⁊ ideo iubet catho vt dicit idem
pli. oliuas seri in solo calido non nimis
pingui nec nimis macro radijs solis op
posito. nam celū eis maxime cōfert ⁊ mul
tum diligūt rorem celi ⁊ aeris serenita/
tem. vnde si fiunt copiosi ymbres quan/
do oliue maturescūt viciatur oleū ⁊ con
sumitur. nisi sequat serenitas que exte/
nuet liquorē dicit Pli. ca. iij. nec indiget
olea falce vel rastro vt putet sicut putan
tur vites. sed soli et rori celesti cōmittit
verno gaudet tpe ⁊ incipit tunc florere.
cuiꝰ fructus primo circa hyemē colligunt
collectis fructibꝰ solent oliuantes terrā
apire circa radicē. ⁊ quasdam tuberosita
tes ⁊ adulterinos ramusculos circa veras
radices crescētes caute p̄scindere. ⁊ hu/
iusmodi supfluitates circa radicē solent
aliqui ytalici rustici podagrā olee appella
re. vnde p̄scisis illis radicibꝰ falsis meliꝰ
fructificat olea ⁊ mirabiliter emēdat nec
vult olea pcuti grauiter cū pticis p suo
fructu colligēdo. sicut faciūt aliq̄ minus

mutti. qz talis pcussio cedit ad iniuriam ipsi⁹ arboris z dānū anni subsequētis. minus enī fructificat sic pcussa. vt dicē pli. Julte aūt sunt hui⁹ arboris spēs. que p diuersitatē fructuū discernūtur. Oliua itaqz ꝑm Jsi. arboris olee designat fructum. cui⁹ multiplex differētia inuenit. vt dicit ysa. olive aūt alie sunt domestice et alie sunt siluestres. domestice fructus faciūt qñqz maturos qñqz imaturos qñqz inter hos mediocres. Jnter istos aūt fructus oliuares primi sunt terrestres pontici z virides. secūdi sunt subrubei vel ꝑm dyas. iacinctini. vltimi vo videntur esse nigri. z quāto sunt nigriores exteri⁹ tanto sunt maturiores z interi⁹ vnctuosiores z ad exprimendū oleū aptiores. z sicut dicit Zresto. nunqz pfecte mature sunt in arbore etiā si p multos ānos ibi essent sed vt vērā z cōpletā consequātur maturitatē. optet vt bacce collecte de arbore p plures dies in vna cōgerie coaceruentur. z sic p compssionē mutuā ac nimiā cōfortato calore z reuocato ad interioza ad plenā maturitatē pducent. ꝑm vero ysa. in dict. olive cum fuerint rubee nondū bene mature nec dū plurimū vnctuose stomachi sunt valde cōfortatiue et cōstrictiue. z appetitus excitatiue. maxime si cū aceto vel aqua salsa fuerint ꝑparate. tamē dure z difficiles sūt ad digerendū z min⁹ alijs nutritiue. Nigre vero que iam sunt quasi mature calide sūt et inter siccū z humidū tpate. multū qui dem nutritiue. sed stomachi mollificatiue. z ad digerendū magis dure. quia vnctuositate sua in stomacho supenatant z ad decoctionis locū inferius nō descendunt. z ideo in humoꝝ corruptionē ciūs trāsducunt z minus laudabiles sūt alijs ad edendū. vtiles tñ sunt in medicina. qz z trite z posite supza loca q̄ igne vel aqua calida sunt exusta vesicam repimunt ibi nasciturā. pozos enī aperiunt et exalare facūt fumositates que inclusē sub cute sunt causa vesice et tumoris. Ducusqz ysa. in dict. Dicit aūt pli. libro xv. ca. iij. q bacce siue grana olive q̄diu sunt i arbore nō pereūt. z quāto diutius in arbore ꝑmittunt. tanto meliozes fiūt semp enim nouas vires resumūt z difficilius cadunt. Constant autē olive vt dicit idem. ex nucleo carne oleo z amurca que sanies siue fex olive dicitur. z est amara vtilis tamē in medicinis. sed nuclei cum folliculis oleo eliquato vtiles sunt ad ignem nutriendū. pzci etiā dicitur inde impinguari.

Capitulum.CXII

De oleo

Leū succus ē olive vt dicit Jsi. et tanto est nobilius quāto recētius z faciliꝰ a suis folliculis eliq̄tur. vt dicit pli. li. xvij. ca. ij. vbi dicit q oleum p vetustatē viciat. z dicit ibidem q oleum in tozcularibꝫ extozquendū melius eliquat si olive siue olee bacce prius cum molari lapide velꝫmētius contrite feruētissima aqua ꝑfuse fuerint z resperse. nam p talem aquā calidam vnctuositas ab amurca z nucleis separat. que superenatās tandē ab ipsa aqua artificialiter sepatur. Et vt dicit idē. quāto oleum citius de tozculari exit tāto oleū laudabilius iudicat. nam pinguiꝰ est z suauius qō minus cū terrestri substantia admiscetur. Preter hec di. pap. q sūqs inter aquas mersus oleum in ore prius inclusum in aquaz emiserit clariora facit ola que in fundo aque cōtinent. z patēt oculis ipsius facilius ola que in aque inferioribꝫ abscondūtur. Cui⁹ natura est vt cibos condiat z fomentū luminū administret. z corpa fessa recreet z confortet. neruos cōtractos z induratos ac spasmatos remollit z relaxat. apostemata dura mollificat z maturat. et maxime oleum lini. Jultiplex enī est oleum z ex multis rerum generibꝫ est expssuz. aliud autem est simplex. vt oleū oliuarū. oleū nucum. oleū papauerū. oleū amigdalinū. oleū raphani. oleū lini. oleū canopi z huiusmodi. aliud est cōpositū. z ex hoc genere aliud est frigidū aliud calidū aliud est stipticū z cōstrictiuū aliud laxatiuū. Hā ex appositione calidozū efficitur calidū. et ex frigidis frigidū. z ex stipticis stipticū. z ex laxatiuis laxatiuū. z ō ꝑm diuersas causas morboꝝ sunt adhibēda diuer

sa genera oleruz. vt oleū laurinum nardi
num puleginū in causis frigidis. oleum
vero rosaceū siue violaceū in calidis cau
sis apponat. Potest aūt oleū ita fieri cali
dum vt febrē inducat si inde vene pulsa
tiles ⁊ nares ⁊ vole manuū ac plante pe
dum inungant. vt oleū in quo decoquit
caro leonina. vt dicit in compēdio saler
nitani. Potest etiā fieri ita frigidū ꝙ in
ducat mēbro inde puncto stuporē ⁊ in/
sensibilitatē vt patet in oleo mādrago/
rino qd fit ex oleo in quo poma mādrago
re sunt decocta vel diuti⁹ reseruata. Sed
inter olea sic cōposita magis laudabilia
et magis in medicina vtilia sunt tpata.
Simplex aūt oleū quo ad medicinā et
quo ad cibuz primū locū obtinet oleum
oliuarū. deinde nucū ⁊ amigdalarū. ter/
cio oleū papaueris. qd tamē alijs oleis
pdictis est magis frigidū atqz siccū. ma/
xime qd fit de semine eius nigro. ⁊ habet
virtutē inducēdi somnū. valet cōtra ca/
lida apostemata in principio. ⁊ cōtra epa
tis calefactionē. vt dicit Plat. alia autē
olea minus cōueniūt cibo propter odo/
ris grauitatē ⁊ saporis horribilitatē. con
gruūt tamē vtiliter medicine sicut dicit
ysa. in dietis. habet aūt omne oleū gene
raliter multū aeritatis ⁊ aeree leuitatis
et ideo omni liquori supfertur ⁊ alijs li
quoribꝫ subesse dedignat. penetratiue est
virtutis ⁊ sui diffusiue. ⁊ ideo in vasis vi
treis vel vitreatis vasculis melius q̄ in
ligneis vel porosis vasculis alijs custodi/
tur. vestes q̄s tangit inficit ⁊ in eis odo
ris sui vestigiū quasi insepabiliter dere/
linquit. diffusum in aquaz in supficie in
guttulas orbiculares se recolligit ⁊ vt to
taliter quo ad pinguedinē ⁊ saporē sepe/
tur ab eius supficie vix pmittit. Oleuz
autem sapore asperū ⁊ odore horridū cum
amurca siue fece mixtū. ad cibū non est
aptum. nauseā enī ⁊ vomitū prouocat et
stomachi orificiū corrūpit ⁊ imutat. ole/
um etiam apes ⁊ animalia anulosi corpo
ris interficit ⁊ extinguit si inde pfundā
tur. vt dicit Aresto. sed aceto post infusa
reuiuiscūt. Item oleum purum ferrum
politum a rubigine seruat quādo ferruz
inde inungit. sed si fuerit corruptum vel
aquosum ⁊ cū fece mixtū destruit ferrum
et corrumpit. vt dicit pli. li. xv.

Capitulū. CXIII

De oleastro

Oleaster est siluestris olea sic di/
cta. eo ꝙ in folijs similis sit oli/
ue. sed eius folia sunt latiora. et
est arbor inculta sterilis ⁊ amara. cui in
sertus oliue ramus vim mutat radicis ⁊
conuertit in propriā qualitatē. vt dicit
Isidor⁹ libro. xvij. Cuius lacrima est du
plex. alia est similis gummi sine vllo q̄li
tatis morsu. alia est mordax seu similis
gutte āmoniaci. vt dicit Isido. Et q̄uis
oleaster arbor sit siluestris. tamē eius cor
tices gūmi ⁊ frondes cōueniūt medicie
nam eius folia cū sint stiptica ⁊ amara.
melle addito sanant vlcera capitis atqz
oris. vt dicit dyas. succus corticis ⁊ frō/
dium stipticus est ⁊ cōstrictiu⁹. vnde va
let ad intercipiēdū humoꝝ omniū fluxū
vt dicit idem. Gūmi eius valet ad mul/
ta. et illud qd est mordax maxime. nam
vulnera mūdificat ⁊ sanat. gingiuas cor
rosas ⁊ corruptas adiuuat. ⁊ dentes mo/
tos roborat ⁊ cōfortat. Erisipilam. i. sa/
crum ignē ex colera furiosa carnē ⁊ ossa
corrodentē reprimit atqz sanat. valet cō
tra allopiciā ⁊ fluxum capillorum. et tin
git crines ⁊ caniciem vel palliat vel retar
dat vt dicit Pli.

Capitulū. CXIIII

De olere

Olus ab alendo est dictum. eo ꝙ
sm Isido. homines primo oleri
bus alerentur anteq̄ fruges et
carnes ad esum hominibus preberentur
pomis enim ⁊ oleribus nutriebantur ho
mines ante diluuiū. sicut animalia gra/
minibus atqz herbis vt dicit Isidor⁹ li/
bro. xiij. et q̄uis omnia graminosa i ter/
ra nascētia que sunt coquibilia ⁊ esui ho
minū apta generaliter olera dicantur.
tamen vulgariter caules olera dicūtur
quoꝝ frutices ⁊ tirsi ampli⁹ crescere cete
ris oleribus arbitrantur. vt dicit idem.
quoꝝ summitates dicunt time q̄si come
in quibꝫ maxime est viges virt⁹ natura/

lis. ⁊ ideo in timis tam herbarū q̄ꝫ olerū maxime cōsistit efficacia medicine vt dicit idem. Est autē herba frigida et sicca turbidū quidem ⁊ melancolicū generās sanguinē. horribilē etiā odorem facientem. vt dicit ysa. in dietis. ⁊ sunt etiā q̄dam caules estiuales. ⁊ quidā hyemales quorū herbe sunt composite ex cōtrarijs. Nam substantia est grossa ⁊ dura ad digerendū. Jus vero succus est colatiuꝰ et inde desiccatiuꝰ ⁊ ventris humectatiuus et laxatiuus sed substātia sine iure est cōstipatiua. Tollitur autē eorū nocumentum si in aqua elixētur. ⁊ aqua proiecta in alia decoquātur ⁊ cū pinguedine optime condiātur. vt dicit in diet. Est autē herba que proficit ꝑ transplantationem nam quādo in vno loco fuerit semīata. si postq̄ꝫ creuerit in plantā ad humū meliorem transferat. multum crescit. ⁊ tam in quātitate q̄ꝫ in qualitate seu vtute melioratur. In estate quoq̄ꝫ folia eiꝰ tenera ab erucis ⁊ ab alijs vermibꝰ corrodūtur in hyeme vero gelu ⁊ pruina cōstringunt et sic efficiūtur magis tenera ad coquendum ⁊ ad comedendū meliora. nam reuocato calore ad interiora foliorū melius digeritur substantia eorꝝ. ⁊ sic efficiūtur magis sapida et sunt molliora. Pli. vero li. xx. ca. x. multis laudibꝰ extollit caulez quo ad vsum medicine ⁊ dicit q̄ eiꝰ triplex est species. quedā est crispa vtilis stomacho aluū modice molliens. alia lata habens folia spissa. ⁊ ista minus valet ad medicinā. tercia tenuia habet folia ⁊ simplicia ⁊ ceteris amarior. sed vtilior medicine folia eius trita et apposita bis in die sanāt canū vulnera recentia. ⁊ inueterata mire sanant. caulis paruz coctus soluit. multū coctus strīgit. vino ⁊ ebrietati resistit. neruos confortat ⁊ ideo vtilis est paliticis ⁊ tremulosis. lactis vbertatem p̄bet puerperis. succus eius valet contra venenū. dicit etiā idem q̄ valet contra morsum canis rabidi. odorē seminis eius cocti fugiunt serpentes. Multas numerat alias eius virtutes quas p̄tedio hic omitto. dicit etiā q̄ bractea siluestris scz caulis ꝑ se nascens habet effectus fortiores ⁊c.

Capitulum. XCV.

De ordeo

Ordeum est dictum eo q̄ cito fit aridum. vt dicit Jsido. vel ab ordine. eo q̄ eius spica qñq̄ꝫ sex ordines cōtinens inuenit. ⁊ illud genꝰ ordei melius pascit aī alia q̄ꝫ triticū. ⁊ salubrius homines q̄ꝫ malū triticū vel siligo vt dicit Jsido. Aliud est genus ordei habens duos ordines in spica sua. Terciū dicitur trimense. eo q̄ iactū in terra verno tempore celeriter recolligitur. vt dicit idem. De ordeo dicit Pli. li. xviij. ca. vij. primū inter frumenta seritur ordeū apud enī multas nationes panis inde fit p̄cipuus. et polenta fit ex ordeo apud grecos. et illi primo ordeum aqua ꝑfundunt. quod postea desiccant ⁊ sic molis cōfringunt et a cortice farinam purgant. Alij vt ytalici ordeum siccū in subtilem farinam molunt sine ꝑfusione aque precedente. Ordeum frugum omniū mollissimū est in medulla. ⁊ seri nō vult nisi in sicca ⁊ solida terra. vnde ꝓpter sue substantie molliciē multū cito rapit ad maturitatem. nec videtur aliqd semen minus calamitosum quo ad corruptionem quia citius crescit ⁊ recolligitur. ⁊ anteqūꝫ triticum inuadat corruptio vel rubigo. Inter omnia vero crescentia frumēta viliorem habet paleam ⁊ humiliorem stipulam. sed multuz habet laudabilem medullam quādo modo debito paratur et farinam accuratissimā seu polentā. vt dicit pli. Est autē vt dicit ysa. in die. ordeum granū frigidum et siccū virtutem habens colatiuā ⁊ mundificatiuā ⁊ exiccatiuam. ⁊ parum habet ventositatis respectu fabe. minus tamen nutrit faba q̄ꝫ ordeum. q̄uis etiam sit magis naturaliter inflatiua. nec enī bene semꝑ corpꝰ nutriunt que ꝑ ventris folliculos siue corporis se extendūt. vt dicit idem. Multi autem sunt vt dicit Pli. qui plus vtūtur ordeo in medicina q̄ꝫ in cibo. Inde tamē fit potus mūdificans. corpus nutriens et restaurās. spūalia mēbra recreans et mūdificans. de ordeo etiā cōtuso de cortice mundato ⁊ cum aqua mūda decocto

fit medicinalis potus. quam phisici pti/
sanam vocant. cuius virtus est sitis ex/
tinctiua. sanitatis custoditiua. febrilis
caloris alteratiua. sed de ptisano quere
infra in litera t.

Capitulū. CXVI

De palma

Palma est arbor victorialis. sic di
cta vt dicit Isido. libro. xvij. q̄
manus victricis siue obtinentis
victoriaz est ornatus. vel quia est ad mo
dum palme hominis habens ramos. Est
autem arbor nobilis ⁊ insignis sempiter
ne pulcritudinis ⁊ viroris. diuturnis ve
stita frondibꝰ sine vlla successione cōser
uans folia sua tempore hyemis et esta/
tis. ⁊ quia est arbor annosa durans in v̄/
tute ⁊ virore per multa tempora. ideo ad
similitudinē auis fenicis que multis vi
uit annis. palma a grecis fenix est voca
ta et cum sit arbor fructifera fructus fe/
rens delectabiles ⁊ suaues. non tamen
in omnibꝰ locis vbi crescit ꝑcipit fructꝰ
maturitatē. frequēter tamen in syria et
in egipto fructus eius dactili a similitu/
dine digitorum sunt vocati. quorum no
mina variantur. nam alij vocantur pal
mule similes mirabolanis ī forme dispo
sitione. differunt tamen penitus in sapo
re cum isti sint saporis dulcissimi ⁊ iocun
di. mirabolani vero saporis sunt horribi/
lis ⁊ amari. alij vocantur thebaici qui et
nicholani. alij mutales quos greci cana
thos vocant. hucusq̄ Isidorus. Est autē
palma vt tangit glosa super psalmistam
arbor magne proceritatis ⁊ altitudinis.
sed tamen ad cedri altitudinē non ꝑtin
git. Cuius radix est aspera ⁊ rotunda. in
profundo ipsius terre valde fixa. trun/
cus autem eius solidus est ⁊ cōpactus ⁊
imputribilis firmitatis. cortex eius cir
ca truncū durus ⁊ rugosus. ⁊ quodāmo/
do pungitiuus ⁊ maxime versus terram.
et ideo difficilis est ad scandendū ⁊ cum
difficultate ꝑtingitur ad eius fructum:
folia eius piramidalē habent formaz ad
modum gladij. q̄uis autem palma du/
ra sit circa stipitem ⁊ aspera. in superiori/
bus tamen iocūdi est aspectus in ramo/
rum pulcritudine ⁊ in coma. in summi/
tate ramorū portat fructus suos ⁊ nō in
medio foliorum. vt dicit Pli. libro. xviij.
Cuius fructus est tanto vnctuosior dul
cior ⁊ sapidior quāto immediatius solis
radijs appropinquat. In multis siquidē
regionibꝰ crescit. sed non ita fructificat
sicut in regione feruida solis spiculis cō
tinue repcussa ⁊ leni terra sabulosa ⁊ vi/
trosa. ⁊ ideo palmis iudea est inclita. vt
dicit Pli. libro. xviij. ca. v. Item idem.
palmarū duplex est species. masculus et
femina. masculus primo floret. femina
post in germen ꝓrumpit. nec fructificat
femina nisi ita sit ꝓpinqua masculo vt sal
tem mediante vento odore masculi femi
na ꝑfundat. Idem etiā dicit Aresto. li/
bro vegetabiliū. Et quando seminātur
oportet vt masculi ⁊ femine semina ꝑi/
ter seminētur ⁊ bina ⁊ bina sint cōposita
et ex singulis erūpit planta. vnde quat/
ne plantule ex eis coalescūt que ad inui
cem tandem coadherent. ⁊ ad modū ali/
cuius tetis mutuo miro nature artificio
se connectūt. nec bene crescit nec etiam
fructificat femina sine masculo. imo si ar
bor abscidatur mascula femina post bidu
um sterilescit. sed aspersis folijs ⁊ floribꝰ
masculi circa radices femine. femina ex
vicinitate masculi quasi ex coitu iterum
vires recipit ⁊ resumit nec diligūt hmōi
plantaria locū humidū pinguē ⁊ fumo/
sum. imo potius locū salsum ⁊ arenosum
et ideo vbi nō est tale solū. oꝑtet aspergi
salē nō iuxta radicē sed aliquātulū in vi
cino. vt salis siccitate humorosa t̄re sup/
fluitas cōsumatur. Et di. pli. quedā est
species palme in meridiano orbe que tra
ditur esse vna ⁊ non multiplicat alia ex
ipa. sed qñ ꝑvetustate oino perit ⁊ deficit
iterū ex se renascit ac reuiuiscit. ⁊ ido pu
tatur fenix auis arabie ex huiꝰ palme ar
gumēto nomē accepisse. qz morit ⁊ rena/
scitur ex seipa sicut facit palma supradi
cta. vt di. pli. ibidē. Item ibidē di. idem
In ethiopia sunt varie palmarum spēs.
nō raritate magis q̄ suauitate mirabi/
les. int̄ q̄s sūt ille q̄ dicūt cariace melio
res ⁊ succo ⁊ cibo. nā eaꝝ fructꝰ succo sunt
vberrimi. vñ ⁊ ex eis vina ꝑcipua expri/

mūtur. hucusq̄ Pli. li. xviij. c. v. Est igi
tur palma arbor singularis gracilis stipi
te ⁊ hirsuta respectu soli a quo exit. pul/
cra aūt est dilatata in ramis ⁊ comis re/
spectu celi ad qd̄ supius in cacumine se
extendit. cui⁹ folia sunt longa in supficie
quidē plana ac spissa ⁊ flexibilia. diuers
cōnexionib⁹ vtputa sportul' valde apta.
vt dicit hiero. nihilomin⁹ in angulis la
teralib⁹ sunt incidentia ⁊ pacuta. cui⁹ ra
mi dicūtur elate se scz eleuantes sursum
seruātes virorē continuuz ⁊ se nunq̄ ad
infima inclinātes. Et sm hoc media hu
ius dictionis elate in penultima pduci
habet. vt canticor. v. vbi dicit come tue
elate palmar. elate tñ siue elates grece.
dicitur abies latine. ⁊ sm hoc penultima
corripit. et sic videt ponere alia littera q̄
di. cant. v. crines eius sicut abietes. ⁊ sic
media corripi habet nō produci. Variat
aūt fructus palme tam in forma q̄ in v̄/
tute sm diuersitatem ligni a quo exit. ⁊
sm diuersitatē soli in quo palma crescit
et sm variā receptionē caloris celestis
qui diuersimode sm diuersos sit⁹ ad pal/
marum cacumina se diffundit. vt di. pli.
libro. xviij. Primū patet. nam in multis
palmis raro vel nunq̄ inuenitur fruct⁹
propter malā vel minus sufficiētē dispo/
sitionē ipsius arboris. vt patz in palmis
ytalicis. in quib⁹ raro vel nunq̄ fructus
aliquis inuenitur. et si crescat nunq̄ ta
men ptingere ad maturitatē ⁊ cōpletio/
nem debitā reperitur. vt dicit pli. Secū/
dum patet ex p̄dictis quare in humo si/
ue solo nimis frigido ⁊ humido pingui
vel fumoso defacili non pficiunt. immo
sine remedio nullatenus cōualescūt. vt
dicit idem. Terciū autē patet qz in lo/
cis vmbrosis a radior solarium p̄sentia
absolutis. nec crescere possunt palme et
si forte alicubi creuerint. nullatenus ta/
men poterūt fructificando ad palmarū
gloriam puenire. ⁊ hoc est qd̄ tangit ysa:
in diet. dactili inquit fructus scz palmi/
feri calidi sunt ⁊ humidi in secūdo gradu
⁊ diuersas habent actiones sm regionū
varias qualitates. nam quidam nascun/
tur in regione frigida. i. remisse calida. q̄
dam in feruida. ⁊ quidā inter hec tpata.
qui vero in regione feruida vbi sol cōti/
nuus est fructus sunt dulcissimi sapidi ⁊
pre viscositate quadam aliquātulū vn/
ctuosi. ⁊ tamē cū sint dulces valde. si q̄s
eis nimis vtatur aliqñ poterūt sic vten/
tibus inferre corpis lesiones. nam tumo
res ⁊ inflationes generāt dolorem oris ⁊
stomachi ⁊ etiā capitis p̄stant. splenis ⁊
epatis meatus obstruūt ⁊ opilāt. ex quo
patet q̄ omnib⁹ dulcib⁹ vti cōtinue nō
est bonū. imo sepius anime ⁊ corpi est no
ciuū. Fructus vero crescētes in terra fri/
gida siue remisse calida ad maturitatem
non pueniūt. ⁊ ideo in sua ponticitate et
siccitate pmanētes velut crudi corp⁹ nō
multum nutriūt. quoniā potius obsunt
multum. qz sunt ad digerendū duri q̄/
uis aliquātulū stomachū confortent. ta
men de stomacho defacili nō recedūt. vn/
de diutius ibi facientes moram torsio/
nes ibi generant sepius ac inducūt. vt
dicit idem. In crescentib⁹ vero in regio
ne mediocriter calida q̄uis sint maturi
tamen tanta inest eis aquosa humiditas
supflua q̄ non possunt in maturitate con
seruari. vnde ⁊ corpora replent crudis hu
moribus qui sunt materia diuturne fe
bris. vt dicit ysa. in dietis. Est autē fru
ctus palme compositus ex molli substan
tia et carnosa. ex nucleo duro et quasi la
pidoso in cuius medio semen continet.
tamen aliqui dactili inueniuntur in sy
ria et in egipto omnino sine nucleo. ⁊ ta
les spadones nūcupantur. quia in eorū
substantia non est ratio sementina. vt di
cit Plinius. Quanto autē palma natu
ra ⁊ genere annosior. tanto fructus eius
melior est. nō enim fructificat ante cen
tum annos. ⁊ tunc primo habet cōpletas
vires ⁊ pfectas. valet ei fructus palme
sm Dyas. vtiliter in medicina. habent
enim virtutē leniendi asperitatē arteria
rum. ⁊ clarificandi vocē. ⁊ maxime qñ be
ne sunt mature. nam virides sunt stipti
ci. vt di. pli. quosdam milites alexandri
fuisse palmis viridib⁹ strangulatos. vn
de quādo omnino sunt virides nō conue
niunt cibo. sed solūmodo medicine. va/
lent etiā contra dissenteriā ⁊ alios flux⁹
quādo more debito apponūtur.

Capitulū.cxvii

De palmite

Palmes tis. dicitur proprie ramus vitis. vnde dicit Isiō. libro xvij. palmes est vitis materia mollis qui per nouella brachia emissus fructus affert. cuius foliū pampinus dicitur. eius enī subsidio palmes ab ardore ⁊ frigore defendit atq; aduersus omnem iniuriā p̄munit. Qui ideo alicubi intercisus est. vt solem ad maturandum fructus admittat ⁊ faciat. vt dicit Isiō. totam autē virtutē suam et nutrimentū attrahit a radice. ⁊ quia propter inclusum calorem in substantie sue prositate fortis est attractōnis multū attrahit humoris quem transmutat in substantiam ipsius palmitis ⁊ qō residuū est cōuertitur in materiā germinis frondis fructus atq; floris. vt dicit Plī. libro. xiij. qualis autem fuerit humor nutrimētalis in radice. talis ostenditur in palmite. vnde vocet cōprendū salernitanī facere vuas diuersi coloris ex eadem vite. Si enī duz vitis inseritur. viti in marcio fiat insertio in tribus ramis procedentibz ex vno stipite ipsius vitis. si cum vno surculo insertionis loco apposueris colorem rubeū et in alio colorem blauiū. et in tercio colorem croceum. singuli palmites ex predictis ramis procedentes. tales proferunt fructus quales in inserendo apposīti sunt colores. sed quia in his partibus raro vitis viti inseritur. cuius aliquotiens palmes vitis alijs arboribus inseratur. ideo solet fieri fructus mutatio isto modo. In marcio quādo incipit humor ascendere de radice. aperitur cortex vitis caute circa radicem. quo aperto fit coloris intermissio in circuitu inter lignum et corticē. ⁊ tunc diligenter custoditur ne humor ascendens de radice exeat in scissuram vnde humor quē paulatim attrahit palmes a radice mutatur transiens p colorem. cui⁹ pars vnctuosior transiens in fructum. in fructu ipso coloris vestigium dereliquit. Eodē artificio potest immutari quelibet plātula in sapore ⁊ colore. ⁊ sic fiunt arbores que naturaliē sunt cōstrictiue artificialiter laxatiue. ⁊ econuerso. vt dicit idem. hoc idem dicit etiā alfre. super li. v. plantarum. Im q̄ species varie earū corticibus insertionis seu plātationis tempore artificiosius supponuntur. Palmes autē vitis vt dicit Isidor⁹ quedam exse emittit vimina siue vincula quibus arboribz se vinciunt et connectunt. quorum adminiculo freti ventis ⁊ turbinib⁹ resistunt ne laxati palmites ventorū flatibus dissipentur ⁊ vt sine laysus periculo suos fructus sustineant ⁊ vaga proceritate se diffundāt. multum enī in principio sunt fragiles ⁊ ideo talibus indigent tenaculis quousq; efficiuntur successiue solis beneficio fortiores. singulis annis indigent palmites resecatione a supfluorum vebita expurgatione sic enim plus fructificant ⁊ diffusius se dilatant. non amputati autē degenerant ⁊ in labruste speciem se transmutāt. Dinoscitur autē palmes generosus per nodorum et germinuz vicinitatē. Nam vt dicit Plīn⁹ libro. xx. ca. xxv. palmes raros habens nodos ⁊ distantes. signuz est infecunditatis. vensitas vero germinum fertilitatis indiciū est. quere infra de natura vitis.

Capitulū.cxviii

De propagine

Propago propaginis est novellus ramusculus prumpens ⁊ surgens ex flagello prius terre infixo ⁊ immerso sicut dicit Isido. Dicuntur autē flagella vitium summitates siue extremitates. eo q̄ ventorum flatibus agitentur que vel ꝓpter vitis dilatatōes vel ꝓpter renouationē terre imerguntur ex quib⁹ noue plātule egrediunt. ⁊ vitis propagines appellant. Propaginare est idem qō flagellū terre imersum iterenere et inde nouas vites producere. et sic vineam dilatare. Nam propagare. extendere ⁊ producere idem est vt dicit Isido. palmites itaq; vinee siue rami ad terre cōcauitatem incuruati ⁊ in quibusdaz foueis a terra cooperti quandam concipiunt vim germinandi et nouas propagines ꝓducendi. vnde virtus germinatiua

existēs in flagellis sursuz vi caloris erū/
pens paulatim transmutat̄ exterius in
propagines pars vero eiusdem v̄tutis
depressa inferius admiscetur terre ⁊ con
uertitur in radices a quibꝫ nouelle pro
pagines attrahunt nutrimentum ⁊ tan
dem radices totaliter efficiūtur a quibꝫ
propagate vites velut filie a matre con
tinuo nutriuntur. ⁊ sic fit quod pri[illegible]o a
nutrice scꝫ radice nutriebat̄ conuersum
per ꝓpagationis artificium in radicē. ha
bet vt viceuersa nutricis officio fungat̄.
quia palmes siue flagellū quod p̄mo nu
trimentum a radice hausit. nunc ꝑ con
uersionem in radicem omnes alios a se
crescentes veluti mater nutrit. vt dicit
Gregorius.

Capitulū. CXIX.

De platano

Platanus est arbor a latitudine
foliorum sic dicta. eo ꝙ patula
sint et ampla. nam platos greci
patulum vocant. vt dicit Isido. li. xvij.
cuius pulcritudinez exprimit scriptura
dicens quasi platanus exaltata sum Ec
cle. xxiiij. Mollia quidem habet folia et
tenera vitis folio similia vt dicit idem.
Dyas. ad ista addit ꝙ platanus est ar/
bor frigida et sicca. cuius folia in causis
calidis et humidis sunt vtilia. nam vt
dicitur reuma compescunt ⁊ tumorē ca/
lidum oculorū. decoctio corticum eius ⁊
foliorum reprimit dolorem dentium ⁊ vt
dicitur ossium aliorum. v̄tutem dicitur
habere leniendi ⁊ acutos dolores mitigā
di. vnde valere dicitur contra cōbustio/
nes si cum alijs lenitiuis apponatur. ei⁹
etiam decoctio in vino valere dicit̄ con/
tra venenū. hanc arborem laudat plini⁹
libro. xij. ca. iij.

Capitulum. CXX.

De populo

Populus est arbor a multitudine
dicta. eo ꝙ ex eius calce. id est fi
ne vel radice multiplex ramorū
densitas oriatur. vt dicit Isidorus libro
xvij. Cuius genus duplex est. nam alte/
ra est alba altera autem nigra. alba qui
dem habet folia ex vna parte alba ex al/
tera viridia. ⁊ hic est bicolor habens qua
si diei ⁊ noctis notas. nam alio modo va
riat colorem in solis ortu. et modo alio
in occasu. vt dicit idem. ab hac autem ar
bore. vt dicit idē effluit resina iuxta eri/
danum fluuium in ytalia. ⁊ etiam in sy/
ria. ⁊ hec resina a Dyas. et ab alijs iudi/
catur medicinalis. nam sanguinē strin/
git. sudores et alios fluxus noxios com/
pescit. ex eius siquidem summitatibus ⁊
comis solet fieri vnguentum frigidum
opilatiuum ⁊ caloris mitigatiuū. tumo
ris repressiuū. somni prouocatiuū. ⁊ hoc
vnguentum populeon a medicis nūcu/
patur. et in multis causis necessariū iu/
dicatur. Dixit etiam Isido. ꝙ populus
et platanus ⁊ salix mollis sunt materie
et ad sculpturam apte. ⁊ tales arbores p̄
cisis ramis plus crescunt ⁊ in latum ⁊ in
longum amplius se extendunt.

Capitulū. CXXI.

De pino

Pinus est arbor picea a foliorum
acumine sic vocata. pinum enim
antiqui acutum appellabant. hec
arbor dicitur picea. eo ꝙ desudat picem
vt dicit Isidorus libro. xvij. Ex pino in
insulis germanie gignitur lacrima siue
gutta que defluens frigore vel calore in/
durescit et gemmā facit. et dicitur ele/
ctrum. vt dicit Isidorus ibidem. hoc au
tem electrum alio nomine dicimus suc
cum eo ꝙ arboris sit succus. Dicitur eti
am ibidem pinus prodesse cunctis que
sub ea serunt̄ sicut omnibus dicitur no
cere ficus. Est autem pinus arbor pro/
cera ⁊ valde recta leuis ⁊ porosa. ⁊ tamen
multum fortis. cum sit nodosa. ⁊ ideo ex
pino optimi in nauibus fiunt mali. pi/
ni etiam edificijs sunt valde apti. de fa/
cili tamen inflamātur ⁊ incendūtur quā
do igni casu aliquo applicantur. et hoc ac
cidit quia multum habent pinguedinis
et vnctuositatis. quia picem desudat.
Hec arbor corticem habet durum extrin
secus et rugosum. sed interius habet hu/
morem pinguem et viscosum. qui a ca/
lore solis attractus exterius in estate cō

uertit in resinam que quidem primo ex se est subalbida ⁊ per decoctionē quando pix efficitur reddit valde nigra. Est autem valde odorifera ⁊ odoriferum facit fumum. sed p multam decoctionē diminuitur odor eius. folia habet multa sed graculia ⁊ acuta, ⁊ viret hyeme et estate. Et cum sit arbor pinguissima, in locis tamen crescit montuosis valde aridis ⁊ lapidosis. ⁊ cum sit arbor multe pullulationis tanto plus in altum crescit quāto inferius plures ramos perdit, vnde ramis precisis versus terram plus se dilatat in coma versus celum. lente crescit propter viscositatem humoris et grossiciem qui cito se digeri nō permittit, a suis corticibus spoliatur et nudatur vt plus duret. nam inter corticem ⁊ lignum generātur vermes quādo incipit deficcari, ⁊ illi vermiculi corrodūt lignum ⁊ ideo corticez extrahunt ne ex corrupto humore generentur vermes ad ligni conseruationem dicitur esse ꝯcipua medicina. Dicit autem plinius libro. xvi. q pinus sicut et alnus sub terra profunde cooptus diu durat. ⁊ ideo si cauetur pinus ad aqueductus ⁊ obturaf profunde in terra multis durat annis. ⁊ super terrā iacens ⁊ in loco humido ac pluuioso corrūpitur citius ⁊ senescit que totaliter in aqua occultata sub terra ex aque fluxu indurescit. diu itaq; durat sub tecto nec defacili admittit cariem nec teredinem nisi per stillantem pluuiam corrūpatur. sed sub terra profunda diutissime ab omni putredine conseruatur. Econuerso autem abies sub terra in aqua cito putrescit, fir missima vero est infra tectū. vt dicit plinius libro. xxi. caꝑ. x.

Capitulū. CXXII

De pinea

Pinea dicitur pini fructus, vt dicit Plinius. in imo iuxta stipitem grossus ⁊ rotundus, in summo vero piramidalis ⁊ acutus. in principio est viridis. sed quando bene maturus est alterius coloris efficitur ⁊ colore castanee coloratur. Et est pinea nux maxima continens in se pro fructu grana multa. que in testis duriss̄imis sunt inclusa. que quidē per ordinē sibi inuicez sunt connexa. ⁊ tamen ne vnum tangat aliud testarum suarū folliculis quasi quibusdam parietibus miro nature artificio sunt distincta. Sunt autem sic ordinata grana, vt maiora maiorem et grossiorem partem occupent. ⁊ minora minorem teneant ordinatissime ⁊ ad graciliorem locum ⁊ acutiorem sub maiori ponere sese inclinent. nam pars grossior superius per quādam caudulam adherens arbori deppresso ad terram acumine inferius aliquātulum se inclinat. ⁊ est pinea fortis adherentie ⁊ magne conglutinatiōis ꝯdiu recens est. et a sua pingui humorositate nōdum vetustate aliqua deficcatur. cōsumpta pinguedine siue humore viscoso deficcata pinea dissoluitur. et sic pars a parte ⁊ nucleus a nucleo separatur. Et ideo ꝑm Dyas. et Plat. quādo est vtendum nucleis pinee oportet vt integra pinea ponatur supra carbones ⁊ leniter exuratur. ⁊ sic duplex cortex eius, interior scilicet ⁊ exterior auferaf. ⁊ tunc valde medicinalia sunt grana ista. habent enim virtutē leniendi ⁊ humectandi ⁊ aliquātulum apiendi ⁊ mundificandi membra spiritualia. ⁊ tussim mitigandi. ethicis ⁊ consumptis subueniendi ⁊ sanguinem augmentandi. Cortices etiam eius sunt medicinales. habent etiam sua stipticitate virtutem sistendi sanguinem maxime menstrualem. ⁊ etiam disenthericum fluxum ventris restringendi vt dicit platearius ⁊ plinius libro. xv.

Capitulū CXXIII

De pice

Pix pini lacrima est per coctionē p ignis cum nigredine indurata. vt dicit Ysidorus. Picis autem duplex est species. scilicet naualis qua naues ut liniuntur. ⁊ earum rime ne subintret aqua picis beneficio obstruūtur. ⁊ liquida et vtraq; calida est atq; sicca. Ellio tamen modo componitur dura. ⁊ alio modo liquida. ⁊ a multis colophonia vel pix greca dicitur. quia in grecia in quantitate maxima inuenitur. Vtraq; est medi-

cinalis. virtutem eni habet dissoluendi et consumendi. vnde valet contra vicia splenis ⁊ eius opilationem. et in multis alijs ponitur malagmatibꝰ ⁊ emplastris Et dicit etiam Dyasc. ꝙ valet contra venenuꝫ ⁊ morsibus venaticis succurrit cũ sale trita. pix autẽ ignem inflamat manum tangentis inquinat maxime calefacta. vestes mundas ⁊ cãdidas sordidat et maculat cui⁹ macula quo ad colorem et odorem vix a vestibꝰ deletur.

Capitu. CXXIIII.

De piro

Pirus est arbor fructifera. sic dicta quia in specie ignis est formata. nam eius fructus a lato incipit et ad modum ignis in angustum finit. vt dicit Isidor⁹ libro. xvij. Pirus dicitur arbor sed pirum eius fructus est. ⁊ fructus eius est ceteris fructibus ponderosior. vt dicit idem. vnde pauca pira videntur ponderosiora esse q̃ multa poma vt dicit idem. etiam si dorso iumenti apponantur. De piris autem sic loquitur ysa. in dietis. dicit enim. Pirorum due sunt species alia est siluatica seu agrestis. alia domestica et ortensis. vtriusq̃ autem piri frondes ⁊ rami sunt stiptici et constrictiui. sed fructus inter se multum differunt. Nam pira agrestia magis sunt pontica ⁊ terrestria magis frigida ⁊ sicca q̃ domestica. magis insipida ⁊ dura gustui quia plus generaliter indigesta. ⁊ ideo cibo non conueniũt sed solũ modo medicine quia vehementer constringunt ventris fluxum ⁊ reprimũt colericum vomitum si decocta in aqua fluuiali super stomachum apponantur. Domestica vero pira imatura sunt pontica grossa ⁊ dura ⁊ ad esum insipida atq̃ mala tamen per elixationem ⁊ decoctionem in aqua dulci ⁊ mellis seu alterius dulcis appositionem eorum potest terrestreitas aliquãtulum digeri ⁊ asperitas temperari. nec sic tamen multum conueniunt cibo sed potius medicine. Pira domestica matura frigida sunt ⁊ sicca. quorum stiptica substantia cum aquosa dulcedine est admixta Et ideo conueniunt cibo ⁊ medicine. melius tamen conueniunt vtroq̃ modo post cibum q̃ ante. naꝫ post cibum laxant ⁊ comprimendo cibaria depellunt ad locum decoctionis. ⁊ neruos orificij stomachi confortant añ prãdium vero sumpta constipant. ⁊ si in multa quantitate a ieiunis sepius assumantur vermes in ventre generant ⁊ colericã duram ⁊ intolerabilem alias incurabilem prouocãt passionem. ⁊ illa pira que sunt dulcia tempatioris sunt cõplexionis ⁊ minus sunt frigida alijs. ideo frigidis ⁊ siccis plus conueniunt. Hoc autẽ pira habent proprium ꝙ cocta cum fungis maliciosis omnem ab eis auferunt lesionẽ. ⁊ maxime siluestria propter sue ponticitatis intensionem. vt dicit ysaac Puluis siue cinis piri siluestris valet bibitus cõtra fungos. vt dicit idem. Semper autem post esum piri debet subsequi vsus vini. nam vt dicit quidam sine vino sunt pira virus.

Capitulũ. CXXV

De prino

Prinus est arbor quã latini prunum vocant. et cum illius arboris multa sunt genera. melior est damascena a damasco opido primitus asportata. vt dicit Isido. cuius fruct⁹ stomacho conuenit ⁊ medetur. Hec sola arbor gũmi glutinosum ⁊ compactũ distillat. quo vtuntur medici et scriptores. vt dicit Isidor⁹ libro. xxvij. Fructus autem prini dicuntur prina. quorum quedam sunt alba. quedam rubea. quedam nigra que nigra sunt ⁊ aliquãtulum dura ⁊ acida sunt stomacho vtiliora. qualia sũt damascena. frigida sunt eni et humida. qñ bene sunt matura humectant ac infrigidant ⁊ dantur contra febrilem calorem et siccam ventris constipationẽ. Papias tamen dicit ꝙ prunus est arbor idem ꝙ lentiscus. Sed glosa super dañ. dicit ꝙ prunus et lentiscus sunt eadem arbor sꝫ cum ex lentisco nõ fiat prunus. non erit eadem arbor prunus ⁊ lentiscus.

Capitulũ. CXXVI

De papiro

Papirus dicitur quidam iuncus
p qui ꝛeficcatus ad nutrimentum
ignium in lucernis ꝛ lampadi/
bus est valde aptus. ꝛ dicitur quasi pa/
bulum ignis. pir enī ignis dicitur. quia
in cereis ponitur ad ardendum. ꝛ est ḥer
ba viridis ꝛ rotūda ꝛ exterius valde pla
na. interius ḥabens mollem medullam
albam siccam bibulam ꝛ porosam. ꝛ cor/
ticatur autem papirus vsq; ad medul/
lam ꝛ sic ꝛeficcatur. parum tamen ꝛele/
linquitur ꝛe cortice in vno latere vnde
medulla tenera sustēretur. ꝛ quanto mi/
nus habet ꝛe cortice tanto clarius ardet
in lampade. et facilius inflamatur. Lo/
cus autem vbi crescit in palustribus et
pratis ꝛ aquatis tipis. hic papirio onis
nuncupatur. vt dicit Isidorus. ꝛ dicitur
ḥec papirus. De papiro autem fiunt va
sa papiria nam papirū est quicquid po/
test fieri ꝛe papiro. tante autem sunt ma
gnitudinis papiri circa mēphim ꝛ in in
dia vt ex eis fiant naues sicut dicit glosa
super. xviij. cap. ysa. et ḥoc testatur Plini
us. et idem testatur ḥistoria alexandri.
De papiris etiaz fiunt carte in quibus
scribebātur epistole que per legatos mit
tebantur. fiunt etiam sportule pixides ꝛ
capse ꝛe papiris in quibus litere et alia
reponūtur. sicut dicit glosa. Sc̄m plini
um autem multū valet medulla papiri
ad aquam ꝛe aure extrahendam. illam ei
naturaliter imbibit ꝛ ad se trahit. ꝛ ideo
aqua extrahitur a vino cum papiro. De
papiris dicit plinius libro. xiij. cap. pa/
piri inquit crescūt in palustribus egipti
et alijs quiescentib⁹ nili aquis. vbi aque
in altitudine duos cubitos nō transcen
dunt. habent autem radices papirorum
in illis stagnis crescentia spissitudinem
vnius brachij. ꝛ sunt triangulares in la/
teribus ex quibus crescunt iunci nō am
plius in altitudine ꝛecem cubitorum. ꝛ
illis radicibus incole pro lignis vtuntur
ad comburendū. et ex ipso papiro fiunt
varia vtensilia ꝛ ex eis nauigia texunt.
et nauium vela funes et etiam vestimen
ta. et inde faciunt vsum carte ḥucusq;
plinius.

De paliuro

Capitu. CXXVII.

Paliurus est carduus asperrimus
p et spinosus crescens in terra aspe/
ra ꝛ inculta vt dicit Isidor⁹. ha/
bens quedam capitella spinosa ꝛ ad tā
gendum difficilia. nam manum ledunt
tangentis. et in illis capitellis contine/
tur semen diureticum valens. vt dicit
Dyasc. morsibus venenatis ꝛ ad calculū
confringendū. Paliurus itaq; est ḥerba
aculeata pedes vulnerans transeuntis.
cuius ḥastule ita sunt spinose q̄ etiam
pre asperitate contingi se vel comedi ab
asinis non p̄mittunt.

Capitu. CXXVIII

De papauere

Papauer est ḥerba somnifera. so/
p porem enim languentibus facit.
Et est duplex. scilicet vsualis et
agrestis ex qua fluit succus quem phisi
ci opium dicunt. vsuale autem aliud al/
bum quod est frigidū ꝛ humidum. aliud
nigrum quod est frigidū ꝛ siccum. aliud
est rubeum ꝛ agnoscūtur ḥe species p flo/
res albos purpureos siue roseos et sub/
albidos. Capita ḥabent magna ad mo/
dum maligranati in quibus recolligi/
tur semen suum. semen autē est vnctuo
sum. vnde ex eo fit oleum ad vsus mul/
tos ex succo foliorum ꝛ capitellorum fit
opium. vnde somnus febricitantibus p
uocatur ꝛebet dari cū cautela quia mul/
tum opilat et infrigidat et mortificat.
et maxime papauer nigrū in multis an/
tidotis et medicinis salubriter adhibe/
tur. vt dicit Plat. Plini. Dyascorides
et Macer.

Capitulū. CXXIX

De plantagine

Plantago est ḥerba frigida et sic
p ca que a grecis dicitur arnoglos
sa. id est agni lingua. vt dicit Isi
dorus libro. xvij. Eius enim folia sunt
plana et aliquantulum neruosa sunt si/
cut lingua. et cum rotunditate sunt ob/
longa in quorum medio surgit vna ha/
stula fortis et angulosa in cuius summi

tate recolligitur eius semen in modum claue. Et ad huius herbe similitudinem formatus erat ornatus in infula summi sacerdotis sicut dicit magister super ecclesiastica historia. Et est herba maxime conueniens medicine. nam vulnera sanat etiam canis rabidi et eius tumores sedat. ydropicos iuuat. veneno repugnat et maxime aranearum. eius succus lumbricos necat et vehementem dolorem ventris mitigat vulnera sanniosa mundat et desiccat. sanguinis fluxum et menstruorum amputat tumores apostematum in principio repercutit et dissipat. masticata gingiuas tumidas et sanguifluas remittit atq; mundat. vt dicit dyascorides qui multiformiter laudat virtutes magnificas arnoglosse.

Capitulū. CXXX

De petrosilino

Petrosilinum est herba ortensis odorata. sic dicta eo q; in petris et locis petrosis sepe oriat. Cuius species sunt plures sed optimum est macedonicum suaue gustu et odore aromaticum. vt dicit Ysidorus. cuius vsus conuenit esui et etiam medicine. Est ei herba calida et sicca et multum diuretica apertiua diuisiua et consumptiua. ac humorum grossorum subtiliatiua stomachi confortatiua et appetitus excitatiua. et ideo lapidem frangit. mestrua educit. ydropicis subuenit. opilationes splenis et epatis aperit. et multas alias passiones vt dicit pli. dyas. et plat.

Capitulū CXXXI

De pipere

Piper est semen vel fructus arboris aut fruticis in meridionali parte caucasi montis crescentis contra feruidū estum solis. vt dicit Ysidorus libro. xvij. cui' folia iumpero iunt similia. Cuius siluas serpentes custodiunt sed incole regionis illius cum siluе mature fuerint eas incendunt et serpentes ignis violentia effugantur et exhuius combustione grana piperis que naturaliter erant prius alba efficiuntur nigra accidentaliter et rugosa. Cuius triplex est species vt dicit idem. nam est piper longum scilicet quod est imaturum. et piper album scilicet quod ab igne est incorruptum. et piper nigrum quod scilicet torrido calore ignis nigrum est superficie et rugosum. Piper autem nigrum efficacius est longiori tempore q; aliud potest in magna efficacia custodiri. et quanto est ponderosius tanto est recentius et etiam melius. vt dicit idem. sophisticatur autem mercatorum fraude. nam vetustissimo piperi humefacto superaspergunt spumam argenti vel plumbi vt sic videatur ratione ponderis esse recens. huiusq; Ysido. plin' autem libro. xij. ca. viij. dicit q; piper per longam adustionem solis nigrum redditur et rugosum. et hoc non sine piperis iniuria cum velit esse albus. sed ex celi intemperie sic nigrescit hoc etiam permittunt incole vt possit diutius et melius conseruari. sed Dyas. dicit q; sarracenī quando de nouo colligitur illud ponunt in clibano et sic torrent vt virtus germinatiua a pipere auferatur in alijs partibus valeat fructificare aut iterum pullulare. Est autem piper calidum et siccum in quarto gradu. vt dicitur in Plat. habet autem virtutē dissoluēdi consumendi et attrahendi. cuius puluis habet vim sternutationem prouocandi et cerebrum a superfluitate fleumatica expurgandi et carnem superfluam corrodendi et pannum in oculo cōsumendi. et spiritualia membra a frigidis et viscosis superfluitatibus emundandi. maxime si cum vicubus siccis assumatur. habet insuper vim calefaciendi stomachum et confortandi. et appetitum prouocandi. sanguineis tamen et colericis non est vtilis vsus piperis. nam sanguinem dissoluit et desiccat et exurit. et tandem lepram et alias passiones pessimas generat et inducit. vt dicit in plat. Piper itaq; granum est vile in aspectu exterius atq; nigrum interius album saporе acutum. odore aromaticum. in quātitate modicum in virtute maximum. actu frigidum potentia calidissimū. cuius virtus non sentitur q; diu est inte-

grum.sed cum masticatum fuerit vel cõtritum. Cuius virtutes dicere ad plenum esset longum et cũ quis sit multũ pretiosum apud nos preciosumq; propter eius caritatem ꝛ efficaciam apud indos tamen propter eius copiam pulegio vilius reputatur.vt dicit Jsidor⁹.et etiam platearius.

Capitu.CXXXII.

De pulegio

Pulegium est herba multum aromatica a pullulando dicta que vt dicit Jsidor⁹.apud indos pretiosior est. Est autem ſm plat. pulegium herba calida et sicca in tercio gradu.cuius virtus consistit in foliis et in flore.et valet colligi quando est in flore.et est duplex scilicet domesticũ quod vocatur sisinbrium ꝛ agreste.ꝛ vtrũq; est multum vtile ꝛ medicinale.virtutem eius habet dissoluendi consumendi ꝛ confortandi ꝛ reuma frigidum constringendi ꝛ desiccandi ꝛ tussim frigidam amputandi et matricem mundificandi et coartandi ventris valuam.menstrua educendi.cõfortandi stomachum.et appetitum excitandi ventositatem extenuandi.ꝛ humorẽ interiorum scilicet intestinorum exfrigiditate mirabiliter mitigandi frangẽdi calculum et conceptum adiuuandi vt dicit Plinius.

Capitu.CXXXIII

De porro

Porrum nomen est heteroclitum quod in singulari dicitur hoc porrum et in plurali porri. versus. Dat rastrum rastros porrumq; facit tibi poros.et etiam in libro numerorum.xi.ca.dicitur. Jn memoriam nobis venit porri cepe et allia cẽ. Porrorum aũt duo sunt genera scilicet capitatum et sectile. Sectile autem dicitur paruulum nondum transplantatũ.capitatum vero maius quod de loco ad locum translatus est vt dicit Jsidorus libro.xvij.porrum sectile plus conuenit medicine cũ esui.capitatum vero econuerso. Est autem caput album carnosum. pelliculis siue tunicis circũuestitũ habens in fine plures radices loco capillorum quibus terre adheret et suscipit nutrimentum. de medio autem capitis erumpit planta vt dicitur in libro vegetabilium.habens in stipitis superficie caput in quo semina colliguntur ꝛ habent singula grana singulos pediculos.per quos adherent plante.nõ facit semen primo anno sed secũdo sicut etiam dicitur in li.dyas.ꝛ macri.ypocras in multis medicaminibus porro vtebatur.nam illius succus vedit solum ille bibendum contra vomitum sanguinis valet cõtra sterilitatem si a puellis sepius comedatur.succus eius cũ vino bibitus valet contra morsum serpentis et cuiuslibet venenosi animalis. contritus cum melle sanat vulnera si super ea emplastretur. succus eius cum lacte mixtus vetustam sanat tussim. ꝛ etiam sanat vicia pulmonis. succus eius cum felle capre mixtus addita tercia parte mellis auri infusus tepidus eius sanat dolorem et iuuat contra surditatem.cuius vino bibitus soluit lumbrorum dolorem vulnera recentia cum sale mixtũ porrum cito claudit ꝛ sanat.duricias relaxat.ꝛ fracturas cito consolidat.porrum etiam crudũ comestum valet contra ebrietatem.stimulat venerem.ꝛ mollit durum ventrẽ. hec omnia dicit Plinius libro.xx.cap.vij.vbi multa iam dictis superaddit.dicit etiam q̃ odore solo scorpiones abigit et serpentes.sanat morsum canis cum melle.valet etiam contra ventrium dolorem et eorum vermes interficit. somnum prouocat morbum regium interficit et ydropisim curat.habet tamen quedam vicia.quia aciem oculorum hebetat et inflationem generat. grauat stomachum sitim prouocat sanguinem incendit et inflamat si frequenter et nimium comedatur.Duc usq; plinius.

Capi.CXXXIIII.

De quercu

Quercus est arbor glandifera. annosa solida ꝛ compacta duricortícis. medullam modicam ha-

bens interius siue nullam. super folia ge
nerans quandam stipticam et insipidaz
materiam quam medici vocant gallum
portans fructus quivocantur glandes q̄
bus porci et etiam aprioli in nemoribus
saginantur. radicem habet fortem ꝛ tor
tuosam. in terra multum se profundan/
tem ꝛ ei fixione fortissima adherentem
cuius cortices fructus ꝛ frondes cū sint
frigidi stiptici et sicci. sunt vtiles medi/
cine. dicitur quoq; quercus a querendo
eo q̄ in ea solebant dij gentium respon/
sa dare. vt dicit Ysidorus libro. xvij. vel
ideo quia in ea solebant antiqui quere
re glandes ad edendum sicuti etiam di/
cit poeta. Mortales primi ructabāt gut
ture glandes. Fuit autem hec arbor ioui
antiquitus consecrata. Unde dicit ouidi
us. Et que tesiderant patula iouis arbor
te glandes. Crescunt autem quercus in
locis montuosis et saltuosis et maxime
in terra basan. vnde quercus glandifere
in magnitudie dutricia ꝛ fortitudine ali/
as arbores p̄cellunt vt dicit glosa hie
ro. super amos ca. ij. Est autem quercus
idem quod ilex quere supra eodem in li
tera Y. quercuū fructus glandes dicun
tur que crescunt inter folia nullo flore pe
nitus precedente et sunt glandes rotun
de exterius et oblonge et multum plane
et speculares aliquātulum sublucide si/
cut vnguis. et sicut dicitur in dieb. glan
des frigide sunt et sicce. et ideo difficiles
sunt digestioni et inobedientes et ven/
trem constipantes et tarde de stomacho
descendentes. et dolorem capitis gene/
rantes. propter fumos grossos ex glan/
dibus resolutos de stomacho ad cerebrū
ascendentes. Sunt autem in principio
virides sed efficiūtur quasi fulue ad ma
turitatem pertingentes. crescentes in q̄
busdam capsulis rotundissimis planis
interius. sed callosis exterius aliquan/
tulum et hirsutis. Habent autem interi/
us medullam spissam et plenam quadā
pellicula cicundatam que diuidit inter
corticem et medullam et est cortex cum
medulla et capsula sua magne stipticita
tis et siccitatis. et non boni saporis maxi
me adhuc viridis. sed quando bene ma/
turantur et assantur in igne vel in dulci
aqua elixantur meliorantur in sapore et
aqua dulcedine et calore. valent enim
contra venenum quia opilant poros ne
ad cor venenositas se diffundat. humo/
res putridos desiccant. et fluxum men/
strualem valde cohibent atq; sedant. vt
dicit ysa. in diet.

Capitu. cxxxv.

De quisquilijs

Quisquilie dicuntur purgamen
q ta frumenti sicut dicitur Amos
capitulo. viij. que cadunt quan/
do frumentum purgatur. que quidem in
utiles sunt hominibus ad comedendum
porcis tamen et alitilibus prebent cibus
admixte frumento ipsum inficiunt ꝛ ei
nihil afferunt nisi pondus. Quisquilia
rum tamen grana leuia sunt ꝛ vacua ca
nata a vermibus et corrosa. quorum me
dulla interius consumitur. ideo ipso/
rum tecavacua inuenitur propter quod
non tantū ventrem satiant q̄ aggrauāt
atq; inflant.

Capitu. cxxxvi.

De rosa

Rosa vt dicit Plinius est arbor
r spinosa et parua. cuius virtus
maxima est in flore. secundario
vero est in foliis et semine. Nam arbor
est medicinalis quo ad florem quo ad fo
lia. quo ad semen. Est autez rosa duplex
quia quedam est domestica siue orten/
sis et quedam est siluestris. Ortensis
plantatur et colitur sicut vitis. que si re
manserit inculta et a superfluis non pur
gata degenerat in siluestrem. agrestis ve
ro rosa per frequentem mutationē ꝛ cul
turam efficitur vera rosa. differt autē ro
sa ortensis a siluestri in florum multitu
dine in odore in colore et in virtute. qz
folia siluestriū sunt plana lata subalbi/
da. pauco rubore admixta. min⁹ odorife
ra et minus opantia in medicina. Folia
autē ortensis rose sunt multa mutuo co
herentia ꝛ cōnexa. omnino rubea vel om

nino albissima mire redolentia in sapo/
re stiptica ⁊ quodāmodo mordicantia ⁊
magne efficacie in medicina. quāto ma/
gis cōterunt ⁊ cōfringunt tanto magis
efficacia ⁊ aromatica sentiunt. de spina
quadā dura ⁊ aspera oriunt. sed tamē spi
neam naturā nullaten⁹ imitant. decore ⁊
odore nobilitant spinā suā quādo autē
primo germināt includit flos in grano
so cortice viridi seu virēte. quo tumescē
te erumpūt quedā folia dura ⁊ acuta. in
quoꝝ medio erūpunt alia folia mollia ⁊
se mutuo cōplectentia ⁊ paulatim ruben
tia. que cōplecta cōtra solis ortum se ex/
pandunt. ⁊ qꝛ tenera sunt ⁊ adherētie de/
bilis in principio. ideo illis paruis fo/
lijs virentibꝰ inferius rubea folia tene/
ra ⁊ mollia in circuitu innitunt vel muni
untur. in quoꝝ medio apparet semen mi
nutū croceū ⁊ valde odoriferū qđ adhe/
ret sup rose fructū. primo aūt formatur
rose fructus anteq̄ folia ad plenū se ex/
pandant. Et eius fruct⁹ sunt quidā no/
duli ꝑui duri cū quadā villositate q̄bus/
dam granulis pleni qui primo sunt viri
des. sed post casum semis ⁊ folioꝝ in autū
no rubescūt qñ plene sunt maturi molle
scunt circa hyemē ⁊ nigrescunt. ⁊ eorū sa
por stipticus est ⁊ aliquātulū acetosus si
cut sapor mespiloꝝ. sed inutiles sunt ad
manducandū ꝓpter villaginē interius la
titantē. ⁊ comedētis guttur interi⁹ offen
dentē. nascit aūt arbor rose qñq̄ ꝑ semi/
nationē. qñq̄ ꝑ plantationē. qñq̄ ꝑ in/
sertionē ⁊ ꝓficiūt rose ꝑ transplocationē
et per incisionē. hucusq̄ Pli. libro. xx. ca.
iiij. flos rose inter flores obtinet princi/
patum. ⁊ ideo solet principalis pars ho/
minis. s. caput rosarū floribus coronari.
vt dicit Pli. ⁊ hoc ratione decoris odoris
suauitatis ⁊ virtutis. nam sua pulcritu/
dine aspectū reficit. suo odore olfactum
afficit. suauitatis mollicie tactum deli/
nit. sua v̄tute multis languoribꝰ ⁊ mor/
bis obuiat ⁊ succurrit. vt dicit idem viri
dis enim ⁊ sicca competit medicine. De
viridibus autē folijs rosarū fiunt multa
vt dicitur in Plat. nam rose minutatim
incise decocte in despūato melle mel red
dunt aromaticū et medicinale. Istud eī
mel cōfortat ⁊ mūdificat ⁊ mūdificādo
dissoluit. et digerit humores viscosos
fleumaticos atq̄ grossos. cum frigida
aqua stringit et constipat. cum calida la/
xat. De rosis aūt bene cōtritis ⁊ cum zu/
cara bene incorpatis fit zucara rosacea.
que habet virtutem cōfortandi ⁊ cōstrin
gendi. valet etiā contra fluxū dissente/
rie ⁊ contra vomitū colericū ⁊ contra sin
copim ⁊ cardiacā passionē. De rosis eti
am in oleo maceratis fit oleū rosaceum
in multis causis necessariū. valet enī cō
tra calefactionē epatis si inde epatis re
gio inungat. valet contra dolorē capitis
ex calida causa si inde frons ⁊ timpora li/
niantur. ⁊ valet contra caloris distempe
rantiā in acutis etiā somnū prouocat et
inducit. Ex rosis etiaꝫ viridibꝰ fit aqua
rosacea per decoctionē ignis siue solis. et
hec aqua valet ad supradicta omnia. va/
let etiā in collirijs oculoꝝ ⁊ in vnguētis
dñarū. quia pannū supfluuꝫ ⁊ maculas
faciei abstergit ⁊ cutem subtiliat. Ex ro
sis etiā siccis fiūt plurime medicine. nā
odor siccarū rosarū cerebrū repat ⁊ con
fortat. eius decoctio in aqua celesti oēm
fluxū ex calida causa sedat. puluis earū
sanguinē sistit de naribꝰ profluentē. desic
cat ⁊ cōsumit putridū humorē gingiuas
et radices dentium corrūpentem. confor
tat dentem mobilem casum cōminantē
puluis eius cum croco contritus et albu
gini oui mixtus sanat efficaciter dolorē
oculorum et stringit humorem ⁊ sangui
nem ad oculorum venas defluentem rep
mit tumorem vulue et ipsam releuat de
scendentē. Has et multas alias rose vir
tutes tangit pli. li. xx. ca. xix.

Capitu. CXXVII.

De radice

Radix a radio dicitur quia qua/
si quibusdam radijs fixa terre de
mergitur in profundum Vel di
citur a rado dis. quia si eradatur non re
pullulat. Est ergo radix tam principium
herbe q̄ arboris et est mollis in substan
tia porosa villosa tortuosa. mollis siqui
dem ⁊ pinguis est substantie propter fa
ciliorē humiditatis attracte incōpatōes

prosa est ꝓpter faciliorem ⁊ copiosiorem humoris ad nutrimentū foliorū et frondium transmissionē. villosa est ꝓpter habundātis nutrimenti attractionem. qō enim facit os in animalis corpore hoc facit radix in corpore arboris siue herbe. per villos enī adhęret terre. ⁊ qō sibi cōueniens est attrahit de humore. ⁊ attractum per poros quasi p venas trāsmittit ad nutrimentū plāte. tortuosa est ꝓpter fortiorem adhęrentiā ⁊ in terra fixionē. variatur autem radix in figura ⁊ dispositione ſm diuersam actionem caloris opantis in substantiali materia radicis. que aliquādo est subtilis aliquādo grossa. aliquādo mediocris. sicut di. cōmentū al. sup li. de plantis. nam si fuerit materia aquosa aerea subtilis ⁊ calor fortis erit radix oblonga ⁊ recta in figura ⁊ acuta ⁊ si humiditas nutrimentalis fuerit grossa ⁊ terrestris erit radix dura et ficca. qz talis humor vi caloris fortius coagulat. si vero fuerit materia mediocris ⁊ calor fortis equaliter ab omnib partib a calore attrahitur et propter ptium equalium coadunationē rotunda tur. ⁊ sic fit radix rotūda in figura. Si vero fuerit calor debilis ⁊ materia viscosa nō pōt multum materiā eleuare nec etiam dilatare tamen eleuat partes eius leniores. graniores proprio pōdere. hinc inde diffunduntur. Et sic etiam in eis relinquitur forma inequalis cū quadā nodositate ⁊ aspritate. radix ab humore terre actōe caloris generat. a calore celesti penetrat. cui⁹ ꝟtute nutrimentū cōueniens sibi attrahitur ⁊ incorpat. ex situ dispositione terre radix dispositionē consequit ⁊ complexionē. nā que in terra dulci ⁊ mediocriter ficca nascūtur ⁊ aqua nutriunt pluuiali sunt meliores ⁊ ceteris laudabiliores. que vero nutriūtur in terra molli et palustri vbi aqua stans est ⁊ putrida de qua hauriūt nutrimentū. propter malignitatē ⁊ corruptionē aque ceteris sunt deteriores ⁊ minus salubres tam in cibo q̄ in medicina. vt dicit ysa. Radix occultatur sub terra ⁊ latitat ab aspectu. ⁊ suā ꝟtutē ⁊ efficaciā manifestat in fronde et in flore ⁊ in fructu. in terra occulta ratio uit ꝓficit ⁊ meliorat. que extracta a terra morit. ꝛeficit ⁊ ꝛesiccat. Totius arboris sine plante pars ꝛespectior est ipa radix. ⁊ tamē sicut vtriusq̄ mater est ⁊ principium. sic vtriusq̄ nutrix est ⁊ maxime necessariū sustētamentū. ⁊ quāto pfundius terre viscerib se infigit tāto efficitur solidius ⁊ firmi⁹ arboris fundamentum. Radix cuz sit in sua substātia valde mollis. virtute tñ ⁊ subtilitate innati caloris lapides duros penetrat et vsq̄ ad eoz intima se ꝓfundat. tpe hyemali calor naturalis fugiens frigiditatē aeris ad interiora radicis se recolligit ⁊ ibi mꝫltiplicat. ad sui ꝛpamentū ⁊ nutrimentū a ramis exterioribus ad se attrahit humorem. ⁊ tūc hyeme ex attracto humore radix materiā accipit quā pturiendo frondes ⁊ flores verno tpe post emittit. vnde herbe que prius erant aride ⁊ sicce ⁊ quasi mortue in hyeme humore eu aprante ad superiora in vere remuiscūt. Item qualitas scilicet bonitas vel malignitas radicis ad ramos deriuat ⁊ sepe ostenditur in fructu ⁊ flore. quid ꝟtutis vel vicij lateat in radice. sepius tamē ponticitas siue amaritudo humoris radicis digeritur ⁊ dulcorat beneficio aeris subtiliantis ⁊ caloris celestis materiā ꝛepurātis vnde frequenter accidit q̄ radix amara fructū dulcem ꝓcreat ⁊ pducit qō patet in radice vitis ⁊ oliue. hucusq̄ ysa. Idiet vniuersalib. Dicit etiam Ꝛesto. q̄ arbores q̄n infirmant ⁊ nō fructificāt solet eis mederi in radice. qz incidit radix et lapis ponitur in scissura et sic effluit grossus humor ⁊ corruptus veluti de coctura et sic post humore extracto ⁊ aere nouo radicem interius subintrāte renouatur arbor ⁊ sanat. Item dicit ysaac ⁊ galien⁹ et musuz als misticū athenienſem dixisse. omnis herba cui⁹ radix est multi nutrimenti eius semen nō est nutrimentū vt patet in pastinaca in rapa ⁊ hmōi. ⁊ econuerso quarū semē nutrit radices eius ñ sunt nutritiue. Est autē quedā herba cui⁹ radicis nomen appropriatur. que calida est ⁊ sicca. ⁊ est similis raphano in ꝟtute habet autē ꝟtutē incidendi ⁊ dissoluēdi et consumendi ⁊ apprehendi pros. Unde

valet contra febres que ex causa frigi/
da procreātur splenis opilationē aperit.
et eius etiam duriciem soluit. ydropicis
subuenit ⁊ succurrit. redarguentē ⁊ acrē
habet saporem. ⁊ ideo plus cōuenit me/
dicine q̄ cibo. sicut rapa econuerso plus
cōuenit cibo q̄ medicine. Est enī calida
et humida ⁊ ceteris herbis et radicibus
plus nutrit. vt dicit ysa. in dief. mollem
ac dulcem ⁊ inflatam carnem facit ꝓpter
sui ventositatē ⁊ inflationem. vnde cocta
melius nutrit. cruda vel male cocta dif/
ficile digeritur ⁊ in venis ⁊ in poris facit
opilationē. valet etiam ſm medicinam
nam in iure eius pedes podagricoꝝ ⁊ ar/
teticoꝝ loti. doloris recipiunt mitigatio
nem. De semine autē rape sicut raphani
fit oleum vsibus multis necessariū ⁊ ma
xime in lucernis. nō tamen licitū fuit ta
le oleum apponere in lucernis candela/
bri in domo dñi. vt patet in glo. sup exo.
xxvij. vbi dicitur cum distinctione iube/
tur offerri oleum nō raphaninū nō mir
teum vel mirtinū sed purissimum de li/
gnis oliuarū. quia illud offerre non erat
licitum. sicut nec accendere ignem alie
num q̄ qui de celo descendit ⁊c.

Capi. CXXXVIII.

De rampno

Rampnus est arbor multū dura ⁊
nodosa ramosa ⁊ spinosa. Nam
folia habet aculeata. spinis acu
tissimis consita in lateribꝫ et munita et
ideo suis aculeis solet manū ledere con
tingentis. ⁊ pedes pungere ipsa folia cō/
culcantis. in principio quādo nascit fo/
lia habet mollia ⁊ lenia ⁊ quāto plus cre
scit tanto asperior efficitur ⁊ in acutiores
aculeū indurescit. di. magister in hysto/
ria sup iudic. xx. q̄ testāte iosepho ramp
nus habet singulariter hanc vtutē ignē
ex se proferendi. Nam eius folia quādo
cadunt ⁊ desiccant multe dicunt esse sic/
citatis ⁊ cuiusdam lente vnctuositatis. ⁊
ideo quādo adest ignis vel fortis in cali
dis regionibꝫ impressio caloris solaris
folia illa disposita inflamationi ad mo/
dicū calidi ⁊ sicci venti flatū incendūtur
cui⁹ incensionis occasione aliqñ vicina
nemora mirabiliter exurunt de rampno
etiam dicit pli. li. xxiiij. Inter genera ar
borum frutex spinosus est rampnus. ha/
bens ramos et folia in quibꝫ sunt aculei
recti nō adunci habens in ramis quosdā
folliculos rubentes siue fructus in quibꝫ
est semen habens vtutem attractiuam.
nam ⁊ secūdinas ab vtero trahit. Est au
tem arbor magne amaritudinis tā in ra
dice q̄ in foliis ⁊ in ramis. est tamen vti
lis medicine. Nam ex succo radicis ⁊ tir
sorum p decoctionē fit medicamē qd̄ me
dici licium vocant. ⁊ in quibusdam acu
leis lucidum dicitur. quia oculos reddit
claros. nam maculam oculi delet ⁊ valet
contra lippitudinē ⁊ alia vicia palpebra/
rum ⁊ ad aures purulentas et gingiuas
putridas ⁊ sanguinis excreationis ⁊ cō/
tra mulierum profluuium quādo abun
dant humores supflui in matrice quam
optime purgat ⁊ inanit. ⁊ vt dicit Plini
us sanat vlcera labiorum ⁊ valet ad scis/
suras lingue. vt dicit idem.

Capitu. CXXXIX

De resina

Resina vt dicit Plini⁹ libro. xxviij
est lacrima sudore lignorum ex/
alata vt balsami ferule pini ⁊ lē
tisci ⁊ arborum ⁊ etiam virgultorum que
sudare ꝑhibentur. reyn enī grece emana
re dicitur vel sudare sicut ligna odorife/
ra orientis sicut gutta balsami aut feru/
larum. quarum gutta durescit in gem/
mam scilicet in electrum. Prima autem
resina dicitur therebintina ⁊ est ꝑstātissi
ma pre alijs ⁊ defertur de arabia iudea si
ria cipro ⁊ affrica ⁊ ab insulis maris. Se
cunda est lentiscina que mastix vocatur
hec de chyo insula deportat. Tercia est pi
nealis ⁊ hec nūc est liquida nūc dura in/
uenitur. hucusq̄ Isido. Resina igit dici
tur quodlibet gūmi liquidū vel aridum.
liquida resina vt balsami ⁊ therebintina
dura vt mastix thus ⁊ mirra ⁊ huiusmōi
Omnis autē resina primo est mollis et
liquida vel viscosa. in prima sui emana/
tione ⁊ aliqua remanet liquida ⁊ aliqua
calore vel frigore indurat. Omnis autē
resina est vtilis in medicina. ⁊ ideo ponit

in nobilibus antidotis ⁊ vnguētis. Naturas autem et virtutes singulorū quere in locis suis.

Capitulum. CXL.

De rubo

Rubus est densitas spinarum ⁊ veprium ⁊ aliorū fruticum aculeos habentiū quando in aliquo loco crescunt simul. vt dicit Isido. ⁊ est rubetum siue rubus nomen appropriatū spinoso frutici ferenti mora agrestia. quibus pastores releuant famē suam. Cui⁹ fructus primo est rubeus ⁊ ideo a rubore fructuū est dictus rubus. in ramos longos graciles ⁊ rotūdos spinosos ⁊ densatos subrubeos et in se reflexos se diffundit. cuius folia sunt breuia ⁊ in lateribus sunt scissa aliquātulū ⁊ acuta. habentia exterius quosdā aculeos puulos. parū curuos et aduncos valde pungitiuos. Unde totus rubus a radice vsq̄ ad summitatez aculeatus est ⁊ spinosus cui⁹ aculei versus terrā parum recurui ad similitudinē dentiū sunt formati. cui⁹ fructus primo est viridis durus ⁊ valde stipticus deinde fit rubeus parū acetosus vltimo efficitur niger ⁊ dulcis quādo penitus est maturus. Cui⁹ succus est rubeus ⁊ inficit sicut sanguis. ⁊ est fructus exteri⁹ tenuissima pellicula ⁊ molli circūdatus follicu/lis quibusdā distinctus ⁊ cum quadam rotūditate parum eleuatus sed plenus est quadā carnositate humida interius ⁊ granosus. ⁊ est arbor medicinalis cū fructu suo. Est enī rubus frigidus et siccus ſm Plat. vt dicit idem. Dicit etiā constant. summitates esse eius stipticas et valere contra calida apostemata ⁊ vsturas. ⁊ contra rubores oculorū si cime ei⁹ cum albugine oui cōterātur ⁊ apponantur. succus etiam turionū eius ⁊ cimarū valet etiam contra dissenteriā cū aqua ordei. Hucusq̄ plat. de fructus autez ei⁹ vtilitate quere supra in litera m. de moris agrestibus. in terra quidez sterili crescit et est optimū circa ortos ⁊ etiam vineas munimentū. Nam sua spissitudine bestias ⁊ transeūtes homines arcet ab ingressu. leporuz ⁊ hmōi minutoꝝ aīaliū est receptaculū: auiū in eo nidificantiuz defensaculū ⁊ latibulum. nam ad hoc dati sunt ei aculei a natura vt eis quasi cū mucronibus se defendat. ⁊ ideo manus inuadentiū fructus suos vulnerat ⁊ pungit. ⁊ ad sua interiora aduersarios ingredi nō permittit. Rubus etiam vmbrosus est et obscurus sua densitate soli non puius. ⁊ ideo colubris ⁊ alijs venenatis reptilibus est amicus. ⁊ ideo a rubo dicitur rubeta quedam rana venenosa que rubos inhabitat et frequentat. vnde iuxta rubos dormire non est tutum propter eius venenosa. vt dicitur in historia super exo.

Capitulum. CXLI

De ruta

Ruta est medicinalis herba dicta eo q̄ sit feruentissima cuius duplex est species scilicet agrestis ⁊ domestica. et vtraq̄ est feruida sed agrestis magis vt dicit Isidorus libro. xvij. cap. vltimo. hanc venenis contrariari ⁊ repugnare docent mustele. que primo rutam comedunt ⁊ eius odore se muniunt et virtute anteq̄ dimicent cum serpente vt dicit idem. immo mustela vim rute noscens post ipsius esum inuadit secure et interficit basiliscū. vt dicit pli. dyas. et constant. Multis siquidem laudibus eā extollit. pli. libro. xx. ca. xxviij. fere p̄ cūctis herbis. dicit enī virtutem habere calidam scz et siccam. stomachi cōfortatiuam si sepe potetur. Item vim habet partus mortui expulsiuam. et īmundiciarum matricis eductiuam ⁊ cōsumptiuā ⁊ per consequens purgatiuā. Item virtutem habet humoris venerei cōsumptiuam. ⁊ ipsius appetitus in masculis repssiuam quia in eis intendit siccitatem ⁊ calorez cōplexionalē in masculis dominantē. ex quarum qualitatū intensione desiccatur humor ⁊ consumitur qui solet esse in viris causa venerei appetitus. in mulieribus autem frigidis ⁊ humidis opatur ex causa cōtraria cōtrarium supradictis. decoctio etiā rute sedat dura tormēta ventris si potet. hec herba calida si super ventris regionē cathaplasmet mūdat et in

uat pulmonē ꝛ pectora ab omni causa hu
mida ꝛ frigida membrorū spiritaliū in
fectiua. ꝛecocta cū oleo vermes ventris
necat. cruda comesta acuit visum. oculo
rum caliginē dissipat atq; curat. fluxum
sanguinis p nares eius succus naribꝫ in
stillatus ꝛeiccat ꝛ sedat. comesta vel pota
ta venenis omnibꝫ potēter obuiat. ꝛ om
nium venenatorū morsibꝫ cū allijs sale et
nucibꝫ contritis piter curat. mire succꝰ
eius naribꝫ instillatus a fleumate caput
purgat. ꝛ epilenticos multū iuuat. dolo
rem ventiū eius ꝛecoctio releuat. mēbra
palitica ad sensuꝫ reuocat ꝛ poros prius
clausos ꝛeppilat. ventositatē intestino
rum potenter extenuat. ꝛ omnē interio
rem dolorē sedat. lippitudinē oculoꝝ ꝛ in
uetere cuꝫ cimino in aqua rosacea ruta
mixta mūdat mirabiliter atq; sanat. Cu
ius odor omnia venenosa ꝛe fugat.
et ideo plantat circa saluiā quā serpen
tes diligunt ꝛ bufones vt eos fuget. de
ruta quoq; dicit pli. libro. xix. ca. xx. ruta
vult seri in eq̄noctio autūnali. odit hye
mē finū ꝛ humorē. siccis gaudet tempo
ribus. terra latericia accinere vult nu
triri. ꝛ cinis eius semini ꝛelict misceri vt
careat erucis. mustū rutatū bibebāt an
tiqui romani cōtra venenū ꝛ alias mul
tas passiones. Vim seminatiuam habet
in semine in stipite in surculo ꝛ in radice
nam incuruato rami alicui⁹ cacumie sta
tim fixa i terra radicat ꝛ difficilime are
scit. amicicia est ei cū fico intantū vt nus
q̄ letior cōualescat q̄ sub fico vel iuxta
ficum. Item dicit idem li. xx. Errauit pita
goras qui putauit oculis noxiā esse rutā
quia sculptores ꝛ pictores comedūt ru
tam causa oculoꝝ ꝛ acuit eoꝝ visus. ꝓca
ueant aūt grauide ne comedāt rutaꝫ. q̄
ptus interficitur cibo tali. cōtra pfluui
um genitale datur. ꝛ venerem crebro per
somnia imaginantibꝫ. succo rute inuncti
a scorpionibꝫ ꝛ araneis ab apibꝫ ꝛ vespis
nō pungūtur neca succo cicute qui est ve
nenum venenorū inficiuntur. Ducusq;
pli. libro. xx. ca. xiij.

Capitulū. CXLII

De saltu et eius proprietatibꝫ

Saltus est vastus ꝛ siluestris lo
cus vbi arbores in altū exiliunt
et crescunt. vt dicit Isido. libro
xiiij. Dicit etiā idem li. xiij. Salt⁹ est tm
situs arboꝝ alta. vocata hoc nomine eo q̄
exiliat in altū ꝛ cōsurgat ꝛ differt a silua.
nam in silua crescūt arbores plures ꝛ bre
uiores ꝛ spissius ꝛ vicinius sibiūnuē pi
pinquantes. In saltu vero arbores sunt
pauciores sed altiores sunt et maiores.
vnde silua est spissum nemus ꝛ breue et
dicitur a silen q̄ō est lignum quia multa
ligna ibi cedunt ꝛ nascunt. ꝛ est idem silu
ua nemus ꝛ lucus. sed silua dicit a sylen
q̄ō est vastitas vel silentiū. q̄ silua est vbi
loca sunt vasta ꝛ deserta ꝛ silentio plena.
Nemus vo a numine nuncupat. q̄ ibi
scilicet in siluis ydola statuebāt ꝛ p nu
mine adorabant. Sunt aūt nemora ar
bores maiores vmbrose frondibus. Lu
cus autē dicitur densitas arboꝝ solis lu
men detrahens et dicitur p antifrasim a
luceo ces. lucus quasi lucens mime. sicut
piscina dicitur quasi mime pisces habēs
vt dicit Isido. libro. xvij. Saltus ꝛ silue
siue nemora sunt loca vasta ꝛ deserta vbi
crescunt ligna infructuosa multa ꝛ fru
ctuosa pauca ꝛ sunt infructuosa maiora
et altiora generaliter q̄ fructuosa pau
cis exceptis scz quercubꝫ atq; fagis. a fe
tis et auibus siluestribꝫ frequentant. gra
mina ꝛ pascua in siluis ꝛ saltibꝫ generā
tur. herbe medicinales in nemoribꝫ ꝛ sil
uis precipue montuosis reperiunt. in esta
te virore frondium ꝛ graminū recreant
tur. in siluis est locus reductionis et ve
nationis. nam venātur in eis fere. ꝛ ibi eis
multiplices insidie a canibꝫ et venatori
bus prepant. Idem est locus occultatio
nis. nam in siluis sepius pdones ꝛ latrū
culi occultant in quorū incidentes insi
dias transeūtes spoliant sepius aut iu
gulātur. Item in siluis pter viarū mul
titudinē et semitarū incertitudinē sepe
deuiant ignoti. ꝛ viam incertā ꝛ ignoraꝫ
pre cognita eligentes sepe ad latronū la
tibula nō sine periculo deducūtur. ꝛ ideo
fiunt nodi ꝛ signa in arbustis siue arboꝝ
ramis vt vie tute ꝛ certe viatoribꝫ ostē
dantur. a latronibus aute in huiꝰ alij

quando immutantur hmōi nodi siue si/
gna. et sic per signoꝝ falsitatem multi d̄
uiant ⁊ a rectitudine vie abducunt. Itē
ad siluas aues cōfugiūt ⁊ apes. ille vt ui
dificent. iste vt mellificēt. aues vt ab au
cupe tueantur. apes vt mellis fauos i ar/
boꝝ cōcauitatibus componentes secreti
us abscondant. Item cum silue ꝓpter ea
tum densitatem sint frigide cōsite et vm
brose viatores estu solis fatigati in vm
broso vacare refrigerio delectant. Ex sil
uarum aūt multitudine vel magnitudi/
ne regionū termini ab inuicez distiguū
tur et ꝑ arboꝝ mutuas compssiones ⁊ in
dagines ab hostibus defensatur.

Capitulū CXLIII

De salice

Salix arbor est quedam sic dicta
eo ꝙ celeriter saliat postq̄ in ali
quo loco figit vel plantat. vt di.
Isi. li. xvij. arbor quedam lenta est ⁊ mol
lis vitibus. i. pinearū palmitibus vinci
endis apta ⁊ colligendis vt dicit idē. hec
arbor fructum non habet sed solū semē si
ue florem. Cuius seminis dicūt hāc esse
virtutem vt si quis illud in poculo hau/
serit filios nō generet. imo etiam filias
efficit infecūdas. Hucusq̄ Isid. li. xvij
De salice aūt dicit Pli. li. xvi. ca. xxxvi
salicum diuersa sunt genera. nam q̄daz
in magnam ꝓceritatem virgas emittūt
crescunt quoq̄ in altū ⁊ pariūt particas
vinearū quaꝝ cortices longi sunt ⁊ spis
si ac fortes interius albi et exterius vi/
rides. ex quibus vincula cōponunt. ⁊ ta/
les salices q̄uis sint fortes nō tamē sūt
ita flexibiles vt minores ⁊ iō citius con
fringūtur q̄ ad ligandū circūtorqueant.
Sunt et salices minores ⁊ ceteris grati
liores ductiles supra modū ac flexibles
ita ꝙ ꝑ circū flexiōem nō rumpūtur. im
mo adinstar fili torti fortificant. ⁊ inde
fiunt vimina ad vites ⁊ ad dolia colli/
ganda. Est et tertia species salicis inter
duas primas. et est in q̄titate ⁊ in flexi
bilitate mediocris. nam maior inflexibi
lior cortice ⁊ rigidior est minori. imo et
illius rami cortice detracto sunt colore
candidi et cōtactu lenes atq̄ plani. non
nodosi ex quib' fiunt varia suppellecti/
lia vt sedes sportule ⁊ canistra. ꝑ cōple/
xionem autem ⁊ tonsuram densior fit in
ramis. Omnis enī salix q̄uis sit quoad
fructū sterilis tñ in frondibus ⁊ i ramis
fertilis est. et maxime si tpe debito scilz
in marcio vel aprili tondeat vt di. idem
In li. aūt. xvij. ca. xx. di. idem. Inter ac/
ciduas arbores que plantant ꝓpter alias
salices obtinent pricipatū. que si binis
pedibus a terra putentur coercent ne in
altū crescant sed in latitudinem se dif/
fundant vt vlterius sine scala tondeant
⁊c. Omnis vero salix tanto in ramis est
fecundior q̄to quidem terre est ꝓpinqui
or. Processu quoq̄ tempis qñ multū an
tiquatur salix deficit paulatim ⁊ putre/
scit. et eius putredo et corruptio incipit
interius a medulla. et iō remanet inte/
rius sepe tota cōcaua ⁊ vacua. ⁊ tñ natu
raliter exterius viridis atq̄ pulcra. In
cuius cōcauitate sepe latent venenosi ver
mes vt colubri et serpentes. et iō dormi/
re sub aliqua salice non est tutum. Huc/
usq̄ Pli. q̄uis autez inutilis arbor sit sa
lix quo ad fructum. vtilis tamen est me/
dicine. Est enī frigida ⁊ sicca vt dicit in
Plat. et habet vim cōstringendi ⁊ cōsoli
dandi. et febrilem calorem mitigandi si
detur in potu succus folioꝝ eius. valz eti
am cōtra dissenteriam puluis cortic' ei'
combusti et in potu sumptus. Idem eti/
am puluis cōsolidat vulnera vlcerosa.
Idem etiam puluis curat verrucas inte
rius in potu sumptus et exterius catha
plasmatus. rami ⁊ folia aspersa aqua ae
rem infrigidant. circa febricitātes ⁊ eos
recreant et cōfortant ⁊ somnum ꝓuocāt
Hucusq̄ Plate.

Capitulū CXLIIII

De sambuco

Sambucus vel sambuca ē arbor
mollis et ꝑua ex qua componit
quedam species simphonie q̄ di/
citur tibia vel sambuca vt di. Isi. lib. xij
in tractatu de musicis instrumentis. Ar
bor enī est habens longos ramos totun
dos et planos. exterius valde solidos et
cōpactos. intus vero valde ꝯcauos q̄dā

molli medulla plenos. cuius folia sunt plana et crassa ac grauis odoris. flores aũt habet multos candidas valde aromaticos ⁊ minutos. corticem etiam hꝫ duplicem exteriorem fuluũ ⁊ interiorẽ viridem. ⁊ ille cortex viridis valde humidus est actualiter. et eius succus conuenit medicine plures in anno flores ⁊ fructus facit. nigri est coloris ⁊ odoris horribilis ⁊ saporis. ⁊ iõ inutilis est ad comedendũ. Est autem sambuca arbor calida et sicca. cuius cortices ⁊ folia ⁊ flores cõueniunt medicine. vt dicit in Plate. diureticam habet vtutem ⁊ diuisiuam ⁊ attractiuam ⁊ fleumatis purgatiuam. ⁊ iõ valet cõtra quotidianam febrem ex fleumate ꝓcedentem. succus eius ꝑ se vl' cũ melle lumbricos interficit. decoctio corticis mediani cũ vino duriciem splenis et epatis soluit. Item faciũt folia i oleo decocta ⁊ cathaplasmata. folia eius ⁊ cortices ac fructus decocti in aqua salsa tũorem pedũ dissoluũt si pedes inde fomententur. succus valet cõtra ydropisim ex frigida cã. decoctio etiam flor ⁊ fructuũ in vino fortissimo multum cõfert cõtra lepram ex fleumate si frequẽter fiat. naꝫ fleumaticos humores corruptos vel corruptioui dispositos mire purgat. Mirũ aũt est videre in sambuco. nam si cortex medianus stipitis vel radicis radat' versus superius ꝑ regionem supiorem purgabit. et si inferius ꝑ partes inferiores soluet. vt dicit Plinius Dyascorides et Platea.

Capitulũ CXLV

De saliunca

Saliunca est herba ſm Hug. spinosa ⁊ modica a saliendo dicta eo q̃ facit saltare se calcantes et ideo dicit gallice cauthetrape. qꝛ capit ⁊ ledit pedem se calcantem. Et hoc vr̃ dicere virgilius dicẽs. puniceis q̃tũ saliunca rosetis. ⁊ ſm hoc est herba cuius radix est magna ⁊ longa. pinguis mollis ⁊ carnosa sicut pastinaca ⁊ solet poni i electuarijs ⁊ dicit alio noie yringis. et emittit quasdam hastulas duras ⁊ angulosas in quaꝝ summitatibus crescunt quedaꝫ capitella circunquaq̃ aculeata sicut calcaria et crescit in terra sicca sterili ⁊ arenosa ⁊ ab aliquibus scorpio vocatur. qꝛ ad modũ scorpionis pungit se tangentẽ secundũ Plini. aũt li. xx. ca. vij. saliunca ẽ breuis ⁊ modica foliosa ⁊ ramosa et densa quasi manu pressa. multũ aromatica fere vt nardi spica. et quibusdam radicibus minutis adheret terre. In panonia regione nascitur in locis duris et lapidosis et est herba calida ⁊ sicca subtilis in substantia ⁊ multũ diuretica. cui' radix decocta in vino sistit vomitum et stomachũ multum confortat vt dicit Pli. li. xxi. ca. xx.

Capitu. CXLVI

De stacte.

Stacte dicit gutta mirre arboris et est idem qd̃ ip̃a mirra vt dicit glo. super Gen̄. xxxvij. Et declaratur hoc stacte huius stactes. inuenit aũt stacten indeclinabile. Vñ Esa. c. iij. vbi loquit de odoribus dicit stactẽ est incẽsum qd̃ expressura manat. ⁊ est grecum nomen. quere supra de mirra in lr̃a M.

Capitulũ CXLVII

De storace

Storax vt di. Isi. lib. xvij. est arbor arabie similis malo citonio cuius virgule circa canicule ortum cauernatim ⁊ lacrimatim lacrimã fluunt. cuius distillatio in terram cadẽs mũda nõ est. sed cum cortice ꝓprio seruat' Illa autem que virgis et calamis inhesserit albida est atq̃ mũda. sed primo efficitur fulua calore solis quedam aũt ei' spẽs dicit calamites que est pinguis et resinosa humecta ⁊ velut mellosum odoris iocundi liquorem mittens. cui' gutta ꝓfluens ⁊ coagulata simili noie appellatur. nam greci stiriam dicũt guttã grece vero stirax latine storax appellat' vt dicit Isi. idez dicit glo. sup Eccl. xxiiij. storax itaq̃ arboris stiracis est gutta et est multum efficax in medicina. Nam secũdũ Dyascori. ⁊ Plat. calida est et sicca subãm habens glutinosam. ⁊ virtutẽ habet attractiuam cuius triplex est mane/

ties scz calamita.i.bona gutta et prima. que prius ab arbore effluit et emanat alia est storax rubea que fluit post primaz que est purior.tertia est storax liquida in colore rufa.in odore suauis.in sapore pontica.in substantia magna.⁊ in manibus malaxari potest. Que aūt dulcē habet saporem sophisticata est.discernitur aūt sophisticata.qꝛ si vetus est dū malaxatur puluerisatur⁊ in frusta cadit.si recens est humectat nimiū inde manus ⁊ non satis inuiscat et plus habet dulcedinis q̄ deberet.liquida nō sophisticatur. Inter has tres species calamita maxīe est virtutis.cerebrum mire cōfortat.fumus eius omnem reumaticū fluxum sedat. Caphala ex ea facta gingiuas ⁊ dentes motos roborat ⁊ cōfirmat.mēstruis imperat.cōtra tussim et raucedinem bene iuuat.vtiliter vero ponitur storax iem plastris cōtra tineam et postulas capitis et multas alias passiones. Hucusq̄ dyasco.⁊ plate.fumus storacis vt di. Isid. purgat aerem corruptum et fugat oēm vaporem ⁊ fumū pestilentem.

Capi.CXLVIII

De sicomoro

Sicomorus est ficus fatua in folijs moro similis in alijs fic' speciem tenet.vt di.magr̄ in historijs li.xxvij. Sicomorus ⁊ morus greca noīa sunt. Et dicta est sicomorus qꝛ i folijs moro est similis. Hanc latini celsaz vocant.moro eni longe ꝓcerior ⁊ maior est. Vel ſm alios dicit a sile qd̄ est ficus et moros qd̄ est fatuitas quasi fatua ficus sicut di.glo.sup Lu.xix. Est est secūdū Dyas.sicomorus ficus siluestris fructus quosdam ꝓferens subdulces sz nūq̄ ꝑueniunt ad maturitatem sicut de caprifico.dicit Pli.li.xv.ca.xix. siluestris ficus nunq̄ maturescit,aliqui tamen comedunt tales fructus.dicit etiaz Dyasco.q̄ sicomorus lapide cōtusus emittit lacrimam ad modū gūmi.⁊ idem est medicinale.nam succurrit morsibus venenatis si bibat.tumoresq̄ splenis cōpescit. dolorem stomachi tollit.

De spina Capi.cxlix.

Spina dicitur arbor aculeata sic dicta.qꝛ spinarum acumine velut quibusdam spiculis ꝯtra tāgentium iniurias est armata vt di. Isi. a cuius similitudine dicitur spina dorsi ꝓpter radiolos ossium que sunt acuta sicut spine. Spina autem ꝓprie dicit ipe aculeus qui a stipite exiens spissus et grossus in sua extremitate piramidalis efficitur et acutus. Cuius rōem potes inuenire supra eodem libro vt dicitur de arbore in generali et dispositione arboꝝ vbi dicit q̄ non est de intentione nature q̄ arbores sint spinose sed accidit ex raritate plante per quam attrahitur hūor frigidus parum coctus qui per poros ad exteriora attractus a calore solis ad spinam coagulatur.et ꝓpter paucitatem materie que attrahitur in fine acuitur ⁊ piramidaliter figuratur.et hoc aliquando cum quadam inclinatione.vt est videre in rubis et in rosetis.aliquando in erecto acumine ad moduz spiculi siue teli. Spinarum autem frequentia signū est terre sterilis vel inculte.et est q̄si generale q̄ omnes frutices et arbores que multum sunt spinose.mutuo se connectuut ⁊ alterutrum se muniūt ⁊ defēdūt et cōtra manus sibi resistentiuz pugnāt et vulnerant.nunq̄ tamen innicem sese ledunt.ꝓpter suam densitatem radios solares intercipiunt et rorifluas celi guttas ad ea que sub eis sunt descendere nō permittūt.et ideo que iuxta spinas vl' intra seminantur nō defacili conualescūt spinarum punctura manus vel pedes sepius vulnerantur et non cessat dolor nisi de locis lesis totaliter extrahantur ꝓpter sui acuitatem et puncturam vix sine falce vel sarculo ferreo euelluntur.et cum fuerint auulse.alligate per fasciculos in clibano exuruntur.sepe etiā inter spinas apparent flores et etiam fructus multi. Sed ꝓpter florum molliciem nō mollificantur spine.immo deficientibus folijs remanent spine et amplius indurantur propter eoꝝ naturalem siccitatē defacili in igue accendunt ⁊ vehementer inflamautur et scintillantes ac crepitātes sonitum non modicum faciunt. sed

statim post modum aduihilantur. sicut dicit glo. super Eccl. vij. ca. non tamen spine penitus inutiles sunt. imo multis vsibus cōgruentes. nam ex spinis fiunt sepes quibus homiues se ⁊ sua muniūt. multiplices etiam generaut fructus vtiles quos defendnnt. quere supra de rubo in littera R.

Capitulum CL

De lignis sethim

Ligna sethim esse dicunt q̄dam arbores spinose leues imputribiles similes albe spine q̄ grece achantis dicit. sicut dicit sup Exod. xxv. vbi dicit. Sethim nomen est regionis montis et arboris. que albe spine folijs est similis et est leuissimū lignū ipu tribile incremabile. Unde dicit in aurora. ligna sethim torpent nulla putredine iustos. Signant in celis qui sine fine nitent. Spinaz sethim vocant qꝛ vi qꝛ penis acerbis. Et qꝛ tormentis itur ad astra dei. Scdm Dyasc. et Pli. vtus ē illi stiptica ⁊ cōstrictiua ⁊ fluxus sanguinis sedatiua. folia aūt aspera spinosa et albida. florem habet purpureum ⁊ virgulas longas ad grossitudinem manus digiti in quarū summitatibus habet capitella spinosa semine rotunda plena ⁊ valet cōtra venenū ⁊ fugiunt serpentes odore eius et potatum valet qꝛ putrida membra fouet et iuuat ⁊c.

Capitulum CLI

De sentice

Sentix cis. genus est herbe vl fruticis habentis aspera folia pinguia et diuisa vt eruca virgas habet duoꝝ cubitoꝝ. et dicit sentix a situ vbi crescit qꝛ inter dura et inculta crescunt sentices sicut spine vt di. Isid. capitella habet vt carduus cuius radix est rufa longa pinguis. et est etiam medicinalis et subuenit cōbusturꝫ vt di. dyasc. et valet cōtra intrinsecam cōpuncturaꝫ vbi alij habent. cōtra venarum intrinsecam compactionem

Capitulū CLII

De sepe

Sepes pis est genus munitionis facte ex sentibus spinis atq̄ lignis. nam sudes siue pali in terra figūtur circa quos spine ⁊ vgule circūnectūtur. et sic domus vel segetes sepis beneficio muniūtur. et dicitur hic sepes huius sepis. Uñ Eccl. xxxvi. vbi non est sepes diripiet possessio. Circa sepes etiā latitant venenosi vermes vt rane colubri et serpentes. vñ a sepi dr seps serpens cuius venenum non solum corpus. verū etiam ossa destruit et cōsumit. vñ Lucanus Ossaq̄ dissoluens cū pectore tapificus seps ⁊c. et ideo iuxta sepem dormire periculosum est ꝓpter latentia venenosa. Sepes ymbribus ⁊ caumatibus exponuntur cito deficiunt nisi renouent. et dum res alienas custodiūt soli expositi paulatim se cōsumunt. et tandem exiccati et putrefacti nō nisi incendiū ꝓmerentur. A sepi autem siue a sepio sepis dicitur septū septi. i. ambitus. locus scꝫ circūduasus dicitur eniꝫ intra septum templi id est intra ambitum seu clausuram.

Capitulū CLIII

De sude

Sudes sudis est pal⁹ vtraq̄ extremitate exacut⁹ a suo suis dictus. qꝛ sepes quasi consuta sudibus videtur. eo ꝙ sudes per eam ex transuerso figuntur vt di. Isi. ꝑm Hug. vero sudes dr a sudo dis. vel a sudus da. dum. quod est mundus et purus eo ꝙ sudes mundant et purificantur priusq̄ terre infigantur que tanto fortiorem faciunt sepem quanto plus in terra ꝓfundantur. et vgis eas consuentibus fortius constringuntur. ⁊ est sudes feminini generis. ⁊ dicitur hec sudes huius sudis. vt dicit Hug. et ouidius met. dicit. que coniuncta est humeris ceruix sude figitur combusta ⁊c.

Capitulū CLIIII

De siliqua

Siliqua est genus leguminis sonoris follibus et vacuis qd magis onerat q̄ reficit vt di. glo. super Lu. xv. ꝑm Hug. siliqua dicit foli.

culus cuiuscunq; leguminis et purgamē tum ex quo porci nutriuntur. Isid. autē li. xvij. dicit siliquon quam latini incorrupte siliquam vocant. ideo tale nomē a grecis accepit. qr est arbor cuius fructꝰ est dulcis. Xilon quippe lignum dicunt liquon dulce ⁊ huic sententie cōcordat glo. sup Exo. c. xxiiij. vbi dicit ꝙ fructus silique sunt p̄dulces et habent longitudinem vnius digiti ⁊ pollicarem latitudinem quoꝝ cortex manducatur. vt di. idē li. xiij. ca. xx. ꝙ aliqui dixerunt eam esse ficum egiptiā. sed hoc ē error manifestus qr in egipto non crescit sed in siria.

Capitulū CLV

De sinapi

Sinapis dicitur a sin qd̄ est sil' ⁊ napus eo ꝙ folijs napo sit similis vt dicit Isi. li. xvij. De sinapi dicit Pli. li. xx. c. xxiiij. Inter has q̄s pitagoras laudauerat herbas asserit' primam laudem tribuisse sinapi et dic' eam inter herbas obtinere principatum. calida est et sicca in quarto grad nhnmores grossos ⁊ viscosos extenuat atq; purgat. serpentum et scorpionum ictus addito aceto sanat. fungoꝝ venena superat dentium dolorem mitigat ad cerebrū penetrat et ip̄m mirabiliter purgat. cōfringit lapidem et menstruis impat. appetitum ꝓuocat et stomachum cōfortat. epilēticos iuuat. et ydropicos curat litargicos excitat. ⁊ eos mltū iuuat. capillos mūdat ⁊ eoꝝ casū ꝯpescit. icōgruos aūt sonos aurium et tinnitus tollit. oculoꝝ caliginem d̄tergit et asperitatem palpebrarū lenit. paliticis subuenit. qr poros aperit et humorem infundentem neruos et laxantem et insensibilitatem inducentez dissoluit et inducit et cōsumit. has ⁊ mltas alias ip̄ius laudes p̄dicat Pli. ⁊ virtutes. et dicit ꝙ maior est virtꝰ in semine. semen tamen minimū in q̄ntitate et maximum in potestate. multū eni est calefactiuum aptiuum ⁊ cōsumptiuum et sui multiplicatiuū. ex vno eni grano minimo maxima planta ꝓducitur que frōde flore et germine ī immensum dilatat' semen eius in quibusdaz folliculis siuetecis oblongis et rotundis crescit. ⁊ illa tecarum beneficio vsq; ad maturitatem conseruatur. flores autem sunt multum crocei ⁊ odoriferi. et cum tota herbe substantia feruida sit et austera. flores eius maxime ab apibus diligunt' et frequentantur vt dicit Pli. et tamen nunq̄ cōtingunt flores oliuarū vt dicit Pli. lib. xx. ca. xij. ita etiam se multiplicat vt vbi semel seminat' vix locus inde vlterius liberatur et vbi semel cadit ꝓtinus virz vt di. idem li. xix. ca. ix.

Capi. CLVI

De semine

Semen est quod in agro spargitur ad gignendum fructum q̄uis per quandam appropriationem dicatur animalium qd̄ emittit' ad ꝓcreandum fetum. vt dicit Isi. Semētis vero est semen frugum quādo est tp̄s seminandi scz actus seminationis. a mltis etiam dicebatur quōdam dea vel domina seminationū. seminariū vo est vniuscuiusq; rei exordium vel vas in quo semen ponitur seminandū. sed seminiū dicitur qd̄ a semine est lucratum. ita dicit Hug. et ponunt' versus differentiales in grecismo Est animatoꝝ semen campiq; satoꝝ. Sementis ꝓprie sementinū qd̄ ī archa. Clauditur atq; suo sparget' tempore in agro. Seminium cuiusq; rei dicatur origo. Semen autem vt dicit Plinius li. xviij. ca. xxiiij. Semen bonuz est anniculum bimū vel trimum. Sed vlterius parum valet et ideo illud granū quod in area subsedit semini seruuāduz est. est enim optimum quoniam grauissimum. et est illud semeu optimum qd̄ est magis ponderosum et interius magis album. s̄m qualitatem autem tarre est semen densius vel rarius seminandū. similiter citius vel tardius. nam in locꝫ humidis celerius ne semē ymbre putrescat. in siccis vero tardius vt pluuie sequantur. nec diu iacēs semen vltro euanescat. Est autem serendum minus d̄ semine in terra pingui et humida q̄ ī macra. qr in terra pingui ī principio nimis crescit et per sui multiplicatiōez nimiā

in fine mutuo se destruit opprimit et con
fundit. Qd celerius ⁊ citius seminatur
debet esse densius q̄ qd tardius solo cō/
mendatur. semen enī serotinum debet es
se rarum ne nimia densitate necet. Artis
quoq; est semen equaliter spargere. naz
manus cōgruere debet cum gressu semp
qr cum dextro pede. nec est transferendū
semen de locis frigidis ad calidiora; nec
econuerso. nihilq; in contrariū pripien
dum est. Semen seminatuz in macro so
lo raro facit culmum. spicam minutā ge
nerat et inanem. pinguia vo arua ex vna
seminis radice fundant segetem nume/
rosam. In antumno vero circa equino/
ctiū est tempus cōgruum seminationi. si
militer et in vere. sed in recta pruma se/
rendum non est. qd ptz p hiberna semia
cum ante prumam seminantur septima
die erumpunt. sed post prumam vix in/
fra quadraginta. Hucusq; Pli ca. xxiiij.
Semen itaq; est granum modicum ⁊ ro
tundum habens in se virtutem sue speci
ei multiplicatiuam ⁊ cōsetuatiuam. vñ
cum semen terre cōmittitur ex humore
turgescit. ⁊ ex calore terre incluso partes
rarificante et humores circūstantis ter
re ad sui tempamentum attrahente in/
ualescit ⁊ grandescit. et sic cuticula semi
nis scissa germen paulatim emittit. ⁊ ra
dices inferius in terra figit quibus con
tinue nutrimentum sibi haurit ⁊ sic tan
dem vi caloris terram insensibiliter ape
rit et erumpit. ex se pducens culmū frō
dem florem semen ⁊ fructum. ⁊ q̄uis mo
dicum sit qd seminat. maximum tamen
est qd ex femine generatur. a stultis pu/
tatur pdi semen quando seritur. et tam̄
meliori modo q̄ p seminatiōem nulla/
tenus custoditur. In semini etiam vigz
seminalis ratio in qua opatur calor na/
turalis et ad eius augmentum piter et
nutrimentum humor nutrimētalis at/
trahitur vi caloris. De semine aūt me/
diante culmo surgit spica que sm Isid.
li. xvij. a spiculo dicta est eo q in spica p
ducant aristarum culmina que ad modū
spiculoꝝ sunt acuta. ad hoc enī facit na/
tura aculeos in ipis spicis vt cōtra subi
tos auium minutarum ⁊ vermiculorum
morsus in spicarum summitatibus eēnt
arma. vt dicit idem. Spica autem se/
cundū diuersoꝝ seminū naturā se diuer
sificat in figura. nam qñq; est lata vt in
ordeo. qñq; triangula vt in spelta. quan/
doq; tetragona seu quadrangula vt est i
tritico. aliqñ est rotunda. vt dicit Pli. et
Arest. Est autem spica in culmi summi
tate multis folliculis circūdata in quibo
velut in matrice grana seminalia nutriū
tur et vsq; ad maturitatis tempa cōser
uantur. Qui quidem folliculi erumpen
tes cum grano primitus manent clausi.
deinde paulatim turgescentibus granis
maxime in tritico fiunt scissi vt dicit su/
per li. Arest. de plantis Spicarum capi
ta generaliter in principio calore eleuā
te sursum eleuantur. sed quādo tendūt
ad maturitatem ex granoꝝ pondere infe
rius aliquantulū inclinantur. preterea
quando sunt spice in virore ex corrupto
aere ⁊ rore perfuse in corruptelam et au
ruginem cōuertūtur. ymbre vero et rore
congruo perfuse et calore celesti mō de/
bito circūfote citius maturescunt et p/
pter roris humectationem grana sua de
folliculis cadere non permittunt. vt di.
Plinius li. xvij. Item dicit Constan. ⁊
ysa. et alfre. Ex bonitate autem terre co
gnoscitur bonitas spice qr in terra bona
et pingui generatur spica bona. quan/
titate magna et granoꝝ nūerositate mul
tiplex ac referta. in terra vero sicca ⁊ ma
cra econuerso. vt dicit Plinius libro eo
dem.

Capitu. CLVII.

De stipula

Stipula ab vsto est dicta quasi
vstipula. collecta enī messe sti/
pula vritur ꝓpter culturam agri
vt dicit Isi. li. xvij. vel stipula dicit a sti/
pulo siue a stipo pas qr stipula facit cul/
mum quem stipat vt dicit Hug. Est p/
prie stipula idem quod stramen vel pa/
lea cum folijs et vaginis qd relinquit i
agro spicarum multitudine p̄scisa falci
bus et a messoribus collecta. et hec stipu
la a multis recolligitur ad diuersos vsus
Nam quidam inde domos tegunt. q̄das

loco straminis stipulam sibi sternunt. alij palearum vice animalia inde reficiũt alij vero stipula ignes nutriunt ꝛ panes et cibaria inde coquunt. vt dicit Plinius li. xviij. ca. xxx. q̃re supra de palea in littera p. stipula quidem est res leuis et concaua et sicca et hispida. et vento subdita et ab igne facilime inflamata. vt di. idez

Capitu. CLVIII

De simila

Simila tritici est medulla. farina scz purissima ꝛ delicata vnde fit panis nobilium qui simila / go ꝓprie nuncupatur. et est flos tenuissime forme mũdissime ꝛ albissime ꝛ mollissime ac diuersis cibis aptez etiam medicinis. quere supra de farina in littera f et de polenta in littera p.

Capitulum CLIX

De scopa

Scopa est arbor a scopando dẽa a scopo pis vel a scopo pas. quod idem est ꝙ purgo as. eo sic dẽa. ꝙ ex eo scopentur tecta vt dicit Isiõ. li. xvij. hec a multis dicitur birch ꝛ habet folia leuia sicut tremulus eo ꝙ eius folia cum sint tenuissima leuissimo vento / tum agitatu tremere videntur. multas habet virgulas duras ꝛ nodosas. quibus pueri vestes denudatis sepius castigant. Et eius etiam ramusculis fiunt scobe q̃ bus purgantur domos a puluere ꝛ alijs sordibus euacuantur. semina quedaz facit vacua ad modum quisquiliarum siue siliquarum quibus vtuntur homines siluestres loco panis. habet antez hec arbor multum de succo acido aliquantulũ pũgitiuo. vnde solent homines in vere et in autumno cortices incidere et humorez effluentem recolligere quem bibunt loco vini. talis siquidem potus sitim sedat et compescit. multum inflat. vt dicũt sed non reficit nec inebriat neqz nutrit. Idẽ etiam succus i aliquo vase sub diuo diu a calore solis decoctus corrumpitur ꝛ putrescit. et conuertitur in pinguedinem ꝛ efficitur vt vnguentum. Multi etiam retrahunt per ignis decoctionem ad modum picis et cuius sit horribile ꝛ nigrum fetidumqz. tamen multis vsibus est necessarium. et ideo siluam homines in desertis semine et succo istius arboris vtũtur pro annona ꝓ vinea et etiam ꝓ oliua vt tangit Plinius vbi agit de arborz succis. li. xx.

Capitulum CLX

De stuppa

Stuppa est purgamentum canopi siue lini. Et dicitur secundum antiquos stipa. eo ꝙ ea time nauium stipentur. vnde etiam et stipatores dicuntur qui eam preparant in vallibus et componunt. vt dicit Isidorus libro. xix. vbi agit de lanis. per multas autem carpinationes ꝛ pectinationes stuppa a lini vel canopi substantia separatur. separata grossior nodosior hispidior et breuior inuenitur. et ideo ad vendendum et filum componendum nõ est multuz apta. fiunt tamen inde fila multum grossa ꝛ inequalia et nodis plena ex quibus fiunt licmina necessaria vsibus candelarum. Flam cuz sit magne siccitatis de facili inflamatur vnde subito accẽditur et citissime redigitur in cinerem ꝛ fauillam. et quando extinguitur amaruz reddit fumum. tetrum oculis et naribz nociuum. vtilis autem est stupa medicine quando a suis hastulis est bene purgata. valet enim ad vulnera deficcanda et sananda ad mitigandum arsuram et deprimendum tumorem oculorum. vt di. Plinius li. xix. ca. x.

Capitulũ CLXI

De taxo

Taxus est arbor venenata. ex cuius succo venena torica exprimuntur. Arbor est fortis ꝛ procera habens ramos grossos flexibiles ꝛ lõgos ex quibus faciunt parthi arcus. sicut dicit Isidorus libro. xvij. vnde poeta. taxi torquentur in arcus eius vmbra ẽnociua et vermentibus sub ea mortifera. Cuius succus nimis larat. cuius carbo ignem grecum seruat inextinguibilem.

vt dicit Dyasco.

Capitulū CLXII

De tabula

Tabula a teneo nes est dicta. et est in vna significatione mensa diuitum quasi tenabula. eo ꝙ bolos teneat ⁊ vasa ⁊ mensalia que desuper apponūtur. sup pedes erigitur ⁊ quodam limbo circūducitur ⁊ ambitur. alio modo dicitur tabula alea in qua luditur et hec duplicatur et diuersis coloribus īsignitur. tertio modo dicit lignum planum ⁊ tenue in quo posito colore littere inscribuntur. Qñdoqꝫ complanantur breues asseruli et attenuātur atqꝫ cōcauantur ex vtraqꝫ parte parum. ⁊ artificialiter compaginantur et replent cera nigra viridi vel rubea ad scribendum Et dicūtur tales asseres tabule. eo ꝙ teneant litteras. que in eisdem tabulis sunt conscripte. Tabule autem tanto sūt meliores q̄to ex ligno planiori ⁊ leniori ⁊ duriori componunt. Alio modo dicit tabula a tegendo quasi tegula asser lōgus latus serris diuisus et sectus cum securibus vel dolatus. nam hmōi ligna ad domoꝝ tecta sunt vtilia. qꝛ ex eis fiunt tabulata. s. laquearia et alia edificia ex talibus tabulis artificialiter composita et compacta. arte mira et multiplici castratura disponūtur post multiplicem supfluorum resectionem. vt tales tabule inuicem equaliter cōiungantur. Domos ornant et tamen posite in salarijs cū omnibus deseruiant. ab eisdem tamen quibus seruiunt cōtinue cōculcantur. trabes q̄dem p latum sibijnuicem habent q̄si eq̄li distātia suppositas quarum sustentaculo se defendant vt minus incuruētur quādo a pauimento vel alijs rebus suppositis ipa tabula nimiū onerant. nauibus componendis. pontibus construendis cistis et alijs vtensilibus fabricādis tabule necessario reparantur et dolātur clauiculis et alijs artificijs compaginātur. ad tabulas etiam cōfugiunt naufragantes ⁊ a piculo sepius liberantur.

Capitulū CLXIII

De trabe

Trabs est lignum transuersale qd̄ pouitur per latitudinem domus ex vtraqꝫ extremitate parietes tangens et tenens. ne lapsum vl incuruationem ꝓpter suam altitudinem patiantur. Et dicitur hec trabes vel trabs a traho his. qꝛ ab vno pariete ad alium trahitur cui infigitur. et vnitur. vt dicit Hugui. Oportet autem vt trabs sit longa fortis et spissa ⁊ maxime circa mediū ne forte si fuerit nimis gracilis ī medio incuruetur. vnde ꝓpter incuruatiōis periculum sepe oportet vt columna vel statua sustentetur. Nam lignum si ponitur per transuersum sustentaculo indigꝫ. qd̄ erectum alia sibi superposita de facili sustineret.

Capitu. LCXIIII

De therebinto

Therebintus vt dicit Isidorus li. xvij. arbor est resinam sudans omnibus alijs prestantiorem. cuius resina dicitur therebintina. et est multum medicinalis. Nam sm Dyas. eius folia fructus cortices et semina stiptica sunt et simili diligentia colligūtur sicut tini. et sunt contraria morsibus venonosis. Eius resina est bona que est mūda limpida et aromatica. in colore rufa. et habet virtutem dissoluendi et laxandi et maturandi. et ideo ꝓdest contra apostemata dura et alias collectiones tā in capite q̄ꝫ in membris. De therebinto autem dicit Plinius libro xiij. Siria inquit therebintum habet. et est species eius duplex. s. mascula et illa que est sine fructu scꝫ femina. et hec est duplex. vna habet fructum rufum magnitudine lenticule. alia pallidum magnitudine fabe. ⁊ est fructus odore iocundus et tactu piguis et resinosus. Et est in siria arbor magna ⁊ ē ei materies lenta ad modum et durabilis quando vetustate nigrescit et splēdescit. Eius folia sunt densa et hꝫ quosdam folliculos quedam animalia vt culices emittentes que corticem terebant et sic cortice perforato gutte resinose effluunt et emanant. Item Pli. li. xxiiij.

ca. vi. therebintina radix et folia in vino decocta stomachum confortant. cōtra dolorem capitis iuuant. placet therebintia odoratissima taz siriaca q̄z cypria pura ꝑ lucida et subalbida cum aliquo rubore. ⁊ illa que est montana potius q̄z cāpestris vulnera sanat et purgat.

Capitu. CLXV

De thyna

Thyna sunt ligna quedam p̄ciosissima ad modum hebeni ex quibus salomon fecit gradus ⁊ fulcra in domo domini. vnde dicit glosa. iij Regum. x. ca. super illum locum. Attulit autem hyram ex ophir ligna thyna. et ligna thyna sunt imputribilia ⁊ spinosa ī similitudine albe spine rotunda et candida et valde fulgentia et polita instar speculi siue vnguis. vñ ī eis resultāt imagines sicut in vngue. in igne non comburuntur. neq̄z in aqua resoluūtur sic̄ nec ligna sethim et multi crediderunt eadem esse ligna.

Capitu CLXVI

De tirso

Tirsus est tam arborū q̄z olerum et herbaꝝ frutex medius sic dcūs eo q̄ de terra sursum est erectus vt di. Papias. Est itaq̄z pars plante superior tenerior viridior ⁊ mollior ac pulcrior. celo vicinior. a terra remotior. rore celi ꝑfusior. folijs ⁊ ramusculus tenerrimus plenior. et est melior in medicina. nam in tirsis maxime viget virtus herbe.

Capitulū CLXVII

De tigno

Tigna sunt ligna que a parietibo vel muris vsq̄z ad cacumen edificij sunt erecta supportantia totū tectū ad modū coni vel piramidis sursum tendunt ⁊ paulatim se inclinantia ad alterutrū in cacumine montuose cōtingūt. Et dicūt tigna a tegendo vel a tegula. qꝛ tegulis ad sustentatiōem tecti supponunt. tegule aūt dicūtur ligna quedam longa valde et aliq̄z tulum lata p̄ ꝑ na et tenua que ex transuerso tignis mlt̄is clauiculis affiguntur et in eis etiā asseres vel lateres suspendūtur. Sunt aūt tigna fortia dolata ⁊ quadrata et cōplanata. sunt autem tigna fortiora et grossiora versus domū et exiliora et minus fortia versus tectum. exterius lateribus et asseribus vel straminibus onerant̄. interius vero pulcris laquearibus decorant̄ et in ipis laqueant̄ et figuntur. Et dicūtur laquearia asseres que interius ad decorem camere tignis cōiungunt̄. et a tignis dicitur tignari⁹ qui tectoria tignis inducit. vt dicit Papias.

Capitu. CLXVIII

De tritico

Triticum a tritura est dictuz. vt purissimum in horreo seu granario recondatur. vel quia granuz eius commolitur vel teritur vt edatur. vt dicit Isid. li. xvij. Est autem duplex triticum scilicz rubeum exterius in vtraq̄z extremitate acutuz. in latere scissū iteri⁹ albissimum graue et ponderosum et illud genus est optimum. vt dicit Plini⁹ Aliud est colore croceum exterius. interius vero album. in superficie lucidum ⁊ leue frangi difficile. De ꝓprietatibo autem et generibus eius quere supra d̄frumento in littera F. Sicut dicit ysa. in dief. diuersificatur triticum ex diuersitate soli in quo seminatur. nam quod crescit in terra pingui atq̄z putribili crassius ē et pinguius atq̄z ponderosius et nutribilius q̄z id quod crescit in terra macra siue sicca. vnde bonitas tritici intenditur ex bonitate soli et econuerso. Triticum autem ex diuersitate temporis variatur nam quod nascitur tempore moderato ī quantitate et qualitate erit perfectum ac medulle multe et corticis valde pauci et ꝑoptimi nutrimenti. Immoderato vero tempore exortū imperfectū. Itez differt s̄m vetustatem et nouitatez ⁊ mediocritatem. nam quādo est vetustū longo tempe cōseruatū nimis efficitur siccū et durum ad digerendum et modice nutritiuum. qꝛ tunc eius humiditas subāl̄ a calore aeris minuitur et nimiū desiccat̄

Nouum vero panio tempe reseruatum p humiditate superflua ⁊ viscositate ter re humidum est ac viscosum tensum ad digerendum durum et inflatiuum ven/ tositatis et rugitus ventris generatiuū Vetiū vero inter nimis nouū et vetu/ stum inter multam humiditatem ⁊ pau cam tpatū magis laudabile ẽ amplius nutritiuum. nam ex hausta humiditate accidentali subālem humiditatem in p te calor aeris tempat. et ideo tale triti/ cum magis est laudabile et meli⁹ nutrit et bene digeritur. pditq; viscositatez ter re et tenuitatem. Est aūt triticum vt dic ysa. calidū et inter humidum et siccum tempatum. sed panis ex eo factus est ca lidior ꝓter calorem ignis ⁊ coctionem. Intenditur enī in eo calor naturalis p calorem ignis actualem. Item hāc ꝓpri etatem habet triticū p cūctis granis q nutribilius est ceteris. et hoc ꝓpter simili tudinem humane cōplexionis vt di. idē Item triticum est colatiuū et mūdifica tiuum ⁊ lauatiuū. et ideo ius ve eius fa/ rina factum purgatiuū est pectoris ⁊ pul monis. Idem facit tysanū ve eo factū si cut ve ordeo. q; mūdificat ⁊ pluscq; ve or deo. valet etiam cōtra tussim et sanguis fluxum. Item triticū coctum cū oleo et positum sup durum apostema dissoluit illud. Item coctum triticū in succo rute dissoluit coagulatiōem lactis si mamil/ le inde liniant. Item temparū cū succo iusquiami et positū sup neruos prohibz humores noxios ne descendant. Itē ei⁹ granū masticatū valet cōtra morsum ra bidi canis. nam venenū extrahit. vt di. idem De tritico autem fit oleū qō valz ad multa. s. d maxime cōtra pruritum ⁊ serpiginem et impetiginem si cū panno albo bene cōfricetur qō fit vt virtus olei possit melius subintrare. Itē corter tri/ tici siue furfur habet virtutem colatiuaz et mundificatiuam pluscq; farina eius si modicum vel nullum exhibet nutrimen/ tum. Item vt dicit idem. Triticum re/ cens et nouum parū est nutrimenti et quando comeditur crudum flegmaticū est et inflatiuum et in lateribus dolorē cōmouet et rugitum. c. to etiam conuer/ titur in putredinem. et ideo lumbricos et alij vermes nocui ex tali cibo sepius ge/ nerantur. Allatum autem magis nutrit et minus ventositatem facit et multum constipat et constringit. In aqua cocti granissimum est et multum inflatiuum et viscosi humoris gene ratiuum. Hucz usqz ysa. in diet.

Capitulū CLXIX

De tysana

Tysana sicut dicit glosa super. ij. t Regum. i. ordeum dicitur sic/ catum pila tunsum et decorticatum et fit inde cibus apt⁹ illis q̄ carēt dē tibus. ex tisanis fit etiam potus vtil pa tientibus febres et alias calidas passi ones quere supra ve ordeo in littera ◎ Calorem mitigat et alterat sitim sedat. Et declinatur hec tisana huius tisane. ⁊ penultima est producta. Unde alexāder nequam sic ait. Cortice nudato tisanas ordea dicas. et dicitur a tipeon quod est percutio. quia percutitur in pila dum de/ corticatur. potus autem inde factus ti sanum dicit ab ysa. in diet.

Capitulū CLXX

De tribulo

Tribulus est frutex spinosus q̄ t mollior est cū sit arbor et durior cū sit herba. cuius due sunt spe/ cies. s. maior que crescit iuxta sepes. vt dicit ꝓli. li. xxi. ca. xvi. Tribulus dura tes est septa villarū obtinet. in altū cre scit sed cū nō habeat vites vt directe se erpollat incuruat et versus terram se re/ flectit. dentes habet acutissimos acule/ os acutos et dentatos. ⁊ singule eius vir gule a summo vsqz deorsum ad radicem aculeis sunt munite. Talia est spēs tribu li minor ⁊ crescit in locis palustrib⁹ et in cāpis et est minor in longitudine ⁊ grof situdine cū sit maior. Folia hz minuta ⁊ rotunda. hastulas ꝓcit longas tenetas rubeas spsas p tra diffusas aculeatas p totū ⁊ spinosas. Florem facunt album et fructum primo viridem deinde rubeū tandem nigrū et huc fructū diligūt ser pētes colubri et bufones. nō tale fructū

comedere hoīb nō est tutū et cui ipm co
medere libuerit eligere dz illū qui a ter
ra magis ē eleuat' ⁊ nō nimis matur' q̄ i
teger est et intactus a muscis vel a ver/
mibus non corrosus Tribulus aūt cam
pestris vt di. Pli. aratro ⁊ frugibus est
inimicus. viuax enī est et multū se mul/
tiplicat. ⁊ vix eradicari potest quando in
aliquo radicatur agro. et ideo messez cō
primit ⁊ cōfundit pedes ⁊ crura transeū/
tium et manus se tangentiū multum le
dit. et transeūtes sepe cadere vel cespita
re facit. vestes hoīm dilaniat ⁊ discerpit
et ouium iuxta se pascua querentiū lanā
rapit. et ideo dicit' tribulus a tribulādo
q̄ tribulat ⁊ ledit sibi appropinquantes

Capitulū CLXXI

De thimo

Timus est herba valde aromati
ca vñ Virgilius redolentq̄ thi
mo fragrantia mella cuius flos
dicit' epithimū. et est flos medicinalis.
habet enī virtutem melancoliam purgā
di et flegma. et ideo valet cōtra quarta/
nam ⁊ alias melancolicas passiones.

Capitu CLXXII

Ce thimiamate

Timiama est quedam confectio
p̄ciosissima ex onica ⁊ stacte gal
bano et thure p̄parata sicut di/
citur Exo. xxx. et est dicta a thimo flo/
re odorifero q̄ olet suauiter sicut thim'
sicut dicit Isi. li. iiij. vbi tractat de odo
ribus. talis autem cōfectio in vsus homi
num non debuit fieri q̄ dominus offerre
in templo super altare thimiamatis hāc
precepit. et ideo in ecclesia non debz spō
sus et sponsa thurificari odore thuris.
Inde etiā est q̄ allato thure benedictio
super altare. si descendat thuribulum ad
chorum aliud thus sine benedictione ap
ponendum est et offerendū hoībus.

Capitu CLXXIII

De thure

Thus est nomen arboris et etiā
gummi inde emanantis. vnde
Pli. li. xvij. dicit. thus est arbor
arabie immensa atq̄ ramosa leuissimi
corticis ad aceris quantitatem. succum
aromaticum et album modo amigdale
generans et effundens et masticatione
in puluerem resolutum est intus pigue
et igni appositum facile ardens. et appel
latur apud nos mascul' eo q̄ natura sit
rotundum ad modum testiculorum. reli
quum vero est planum et plene scabio/
sum. et est masculo minus bonum adulte
ratur autem admixtum resine albe siue
gūmi sed sua coguoscitur ꝓpria qualita/
te. nam thus igni appositum ardescit. re
sina vero fumescit. gummi autem calefa
ctum resoluitur et liquescit. Arbor autez
vnde fluit thus dicitur libanus. et ei' gū
ma a naturalibus ac medicis olibanum
nuncupatur a monte arabie sic vocato
sed a libano arbore fluens o libanum li
banus nuncupatur. vt dicit Isidor' Et
dicit glo. super Eccl. xxiiij. super illum lo
cum. Ego quasi libanus non incisus ⁊c.
Libanus vt aiunt arbor est in arabia cor
tice et folio lauro similis fructum emit/
tens bis in anno scilicet in vere et in au
tumno. sed q̄d ꝑ se fluit ī principio esta/
tis melius est. quod vero in estate corti/
ce inciso paulatiz exire cogit'. in autūno
vero nec ita candidum est nec ita purum
sed hoc quod primo adheret ramis ⁊ cor
ticibus in estate iudurat' et a ramis fer/
ro recolligitur. Thus optimuz est q̄d al
bum solidum et mūdum odoriferum et
rotundum ad modum testiculi ac oblon
gum. et ideo dicitur masculinum. thus
vero quod apertis corticibus in autum/
no vel hyemis principio effluit non est
alteri simile in virtute nec etiam in co/
lore. quia illud album est et translucidū
odoriferum valde atq̄ mundum. thus
vero secundarium et rufum est tenue et
scabiosum. vt supra dicit Isidorus. Re/
gio autem vbi crascunt thura ē montuo/
sa et pre altitudine rupium et scopulo/
rum quasi inuia et inaccessa. vt dicit glo
sa super Ecclesia. supradicta. Hec omnia
dicit Plini. li. xv. ca. x. et dicit glosa q̄ a
rabia est regio thura gignens sabea ei'/
dem regionis ꝓuintia maxime thurife
ra. et est terra ex vna ꝑte mari ⁊ scoplis

ex altera vero montibus et rupibus vix accessa vñ thuris arbor sine culture crescit et terram argillosam diligit. Dicũt autem arabes q̄ thus non debet recolligi nec ei⁹ arbor incidi. nisi a sacris et religiosis tempe collectionis cõtactu mulierũ nõ pollutis. et sic putat̃ p religionis obseruantiam merces augeri. Itez idem ibidem ca. xvi. prima natural̃ vindemia est circa canis ortum i fortissimo estu. nam tunc eius cortex tenuissim⁹ laxatur et ꝓsilit inde spuma pinguis que cõcreta densatur vbi loci natura poscit hoc purissimũ est et candidũ. Secunda vindemia est vsus hyemẽ corticibus inscisis rufum hoc exit nec comp adile est priori Creditur aũt nouelle arboris gũmi esse candidius sed veteris efficacius ⁊ quidaz putant in insulis melius gũmi. alij negant in insulis nasci. Collectũ thus i camelis defertur in ciuitatem que sabotriam dicit̃. porta ad hoc patente nec per aliam viam digredi licet ibiq̄z decimant̃ deo quem inuocãt. ibiq̄z in mensura ⁊ põdere accipiunt sacerdotes. nec ante ind̃ licet mercari nisi prius deo debita portio offerat̃. candore ꝓbatur ⁊ carbone si stati ardeat ⁊ inflamet̃. si dentem non recipit sed statim frangitur vel redigit̃ in puluerem vel in micam. Hucusq̄z Pli. ꝑm Dyasco. vero ⁊ Plate. Thus est gũmi cuiusdam arboris in alexandria. ⁊ dicit̃ olibanum alexandrinũ. qd̃ est purius et melius. aliud inuenit̃ iuxta damascum. et dicitur damascenũ ⁊ non est ita bonuz nec ita purum sicut primũ. Est autem calidum ⁊ siccum. multũ aromaticũ; multuz pingue ⁊ glutinosum virtutem hz cõfortandi ex aromaticitate sua cõsolidandi et cõstringendi ⁊ cõglutinandi ex gũmositate sua. potenter stringit lacrimas et fluxum humoruz descendentiũ de capite. ꝑcipue qñ fluunt ꝑ venas exteriores faciei si circa tempa eius peluis cũ vino albo et cum albugine oui emplastret̃ sic etiam sedat dolorez dentiũ ⁊ gingiuatum. masticatum thus ꝓhibet fluxũ humorũ a capite ad membra spũalia ad pectus vicz ⁊ pulmonem. cõtra indigestionem ⁊ acidam eructuatiõem multũ valet vinum in quo fuerit thus decoctum: matricem cõfortat et mũdificat ⁊ cõceptum iuuat fumus eius mixtus puluis eius cum aceto graciliat ⁊ attenuat mãmas turgidas puellarum. cõquassationibus cum pice subuenit. dolorem auriũ mitigat. mixtum cũ vino tumoribus intestinoꝝ subuenit si cuz vino bibatur Hucusq̄z Dyasc. ⁊ Plate. Dicit̃ autem thus ꝑm Isi. a theos qd̃ est deus. quia in deoꝝ sacrificijs adoletur. ⁊ ꝑm hoc habz aspiratiõem vel dicit̃ a tundo dis. qꝛ abile ad tundendũ ⁊ sepe tundit̃. ⁊ q̄to pl⁹ tunditur tanto plus redolet ⁊ facili⁹ inflamatur. ⁊ tũc caret aspiratione. ex thure incenso ꝓcedit aromaticus fumus ad modum virgule. ⁊ est inferius gracil̃ multum mobilis multis circũuolutionibus amfractuosus. ⁊ se ad ꝑtes oppositas motu leuissimo circũuoluens. versus superiora se dilatans immutans aera ⁊ obumbrans odoris sui fragrantia fetorez cadauerum auferens. ad cerebrũ directe penetrans spũm animalem confortat ⁊ recreat ꝑ cerebri ventriculos se diffũdẽs

Capitu CLXXIIII

De vimine

Vimen viminis dicit̃ virga mollis. et dicit̃ vimen eo q̄ habeat vim multam viroris. nam eius natura est talis vt etiam arefactũ si in aqua abluatur iterum reuirescat. ⁊ di. Isido. li. xvij. ex viminibus fiunt necessaria vitibus vincien dis ⁊ doleis religandis ligamenta. vt patet supra eodem in littera s. quere de salice.

Capitulũ CLXXV

De virga

Virga ꝓprie est que de ramis nascitur. et dicitur a vtute eo q̄ in se vim multam habeat. et dicit̃ a virore. nam virtus que latitat in radice se ꝓdit in virore virge. Et dicit̃ virga quasi vi regens. virga eni vtuntur magi ad placandos serpentes et idcirco in virga sustinent hos alligatos. vga etiã vtũtur philosophi reges ⁊ magistri. vt dicit̃ Isi. li. xvij. virga etiam vtunt̃ viatores.

agroꝝ et arearum seu pratoꝝ dimēsores legati ⁊ nuncij ac pastores. Virga siquidem ex triplici cōponitur substātia scz ex cortice ligno ⁊ medulla. mediāte medulla nutritur ⁊ vegetatur. mediāte ligno erigitur ⁊ sustentat. corticis vero beneficō tegit. et ab exterioris aeris iniuria defēsatur. Nam vt di. cōmentator supra lib. de plantis. Corticem habet ꝑ pelle arbor lignū ꝑ osse. medullam loco vene. Nā calor naturalis exñs potissime in medulla virge mediante ramo a quo pullulat humorem attrahit a stipite ⁊ radice ⁊ quod grossius ⁊ terrestrius est in attracto humore transmutat in lignū et in corticem qd vero aquosius est cōuertit in frondium multitudinē. ⁊ qd vnctuosius est et purius transmittit ad virge supficiez vt inde ꝓducat florem vt tandem fructū generet atq; semen. Nascit aūt taz flos q̄ fructus de substātia virge sine ipius corruptione ⁊ aliqua violatione. nam flos ꝑ sensibilē rō v̄ga egrediēs ⁊ erūpēs v̄gā nō violat nec deflorat. sed fecūdat eam potitius ac ꝑficit et decorat. virga itaq; non ꝑcipit fecūdatiōis gratiaz nec potētiam generādi ex cōmixtione semis sicut aīantia sed ex rore celesti ꝑiter et calore solis Virga aūt ex quo ascēdit sursum semper tendit ⁊ suam summitatem v̄sus celum erigit quousq; ꝑueniat ad ꝑfectū incrementū. et est media inter ramū ⁊ stipitē seu radicem a qua cōcipit fructum. ⁊ inter fructū quē ꝓducit ex substātie sue teneritudine flexibilis est valde ⁊ de facili inclinabilis in q̄uis ꝑtem. Item virga extrinsecus est arida ⁊ sicca ⁊ aspera ⁊ nodosa sed interius mollis est in medulla. et sub cortice humorosa. q̄to aūt virga plus crescit tanto a terra plus recedit. ⁊ q̄to sursum altius sustollit tanto ī ei⁹ acumine gracilior ⁊ acutior inuenit Itē virga ex se debet esse erecta. sed qñ est nouella si casu aliquo ad terram incuruet difficile est vt indurata in illa curuitate ad rectitudinem reuocet. imo sepe facilius frangit q̄ rectificet. qñ vero virga inuenitur curua in igne ponit ⁊ ꝑ calorem eius rigorem ⁊ duriciem resoluētē ⁊ remollientem ad formam rectitudinis facilius reducitur. Item virga canibus ē odiosa et paruulis qnia virga eoꝝ insolētia coercetur.

Capitu. CLXXVI

De virgulto

Virgultum a virga est dictū ꝑm Hug. est enī locus vbi multitudo crescit virgarū. ꝑm aūt Isi. li. xvij. virgultū est ramus q̄ de robore ipsiue arboris pullulat. Sed v̄ga dr̄ q̄ de ramis oritur ⁊ ꝓcedit. Virgultū aūt sine cōmixtione seminū ꝓcedit. In hyeme vtlescit. in vere vero placet. qꝛ tunc virescit ⁊ florescit ꝑcisum rursum pullulat et reuiuiscit a terra in suo ortu elongatur. et q̄to plus crescit tanto plus v̄sus celum eleuat. Aliqñ dicit virgultū viridariū vel virectū locus scz viridis et amenus. plantis ⁊ herbis virentibus cōsit⁹ sicut supra de orto ptz. q̄re in lr̄a O.

Capitu CLXXVII

De vite

Vitis dicit a vinciendo qꝛ vincitur ⁊ ligatur. ꝑm Isi. aūt vitis est dicta. eo q̄ vim habeat citius radicandi. vel iō dicūtur vites eo q̄ vim habeant vt inuicem vittis se innectāt vicinisq; arboribus reptando religentur. Est enī earꝝ natura flexibilis quasi scilicet brachijs quibusdam quicquid cōprehenderint vi teneant ⁊ constringant ⁊ illa ligamina quibus arbores vel palos capiunt. capreoli dicuntur sic dicti eo q̄ arbores capiunt vel mutuo se ꝯnectūt quorum adminiculo freti palmites ventos sustinent et turbines ne frangant. Dicuntur etiam corimbi. qꝛ sunt sicut anuli quibus ꝓxima queq; ligant ne longi⁹ laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipētur et sine periculo fructus suos sustineant. Vitibus autem ista maxime cōueniunt oblaqueatio. Oblaqueri aūt ē terram circa radicem aperire ⁊ velut lac⁹ efficere vt radix humore abundantius humectetur et caloris solaris radio facili⁹ penetretur. Item conuenit eis putatio ⁊ est putare virgam ex vite supuacuā resecare. cuius flagellum luxuriat. Itē eis

conuenit ꝓpaginatio. et est ꝓpagiuar̃ fla
gellum vitis supsternere et quasi porro
pangere et hinc ꝓpagines dicunt̃ prime
scilicet vitis extensiones Item eis con
uenit fossio. et est fodere terram moue
re fossorio vel ligone. vt radices ⁊ herbe su
perflue amoueant̃ ⁊ sic vites melius fo
ueantur. Item eis cõuenit pastinatio
pastinare aũt est paxillare. i. palos fige
re circa vites vt sustentent̃. vt di. Papi.
et dicit̃ a pango gis. xi. qđ idem est ꝙ pa
los figere vel plantare. vt dicit idẽ ꝑm
Isi. autem pastinare ẽ fimo vel terro pi
gui vitem pascere vel nutrire vt ampli⁹
fructificet. Item eis cõuenit pampina
tio. est autem pampinare pampinos. i.
folia supflua de vite amouere vt vue li
berius aerem purum capiant ⁊ folijs nõ
obumbrate citius maturescãt. pampini
autem vt dicit Isi. sunt folia quoꝝ subsi
dio fructus vitis ab ardore ⁊ frigore de
fensatur ⁊ aduersus om̃em iniuriam p̃
munitur. qui pampini vt di. Isi. iõ sunt
intercisi vt solaris radius ad maturita
tem fructus facilius admittat̃. ⁊ sunt di
cti pampini. eo ꝙ de palmite pendeant.
vt dicit idem li. xvij. Item eis conuenit
vindemiatio. et est vindemiare de vite
vuas demere. qđ fit qñ fructus vinee p̃
cidunt̃ ⁊ recolligũtur. De vitibus autẽ
di. Pli. li. xvij. c. xxij. Vitis qñ p̃scidit̃ tpe
congruo ⁊ modo debito. ex p̃scisione vi
tes recipit ⁊ cõcipit materiam ex q̃ fru
ctus vel flores in posterum pariunt̃. nisi
enim p̃cisione castigaret̃ supfluoꝝ tota ⁊
infecũda ⁊ sterilis redderet̃. nihil enim
auidius nascitur. et ideo nisi vites ad pa
riendum seruentur non est paritura fru
ctus. In vite autem est natura vt ma
lit parere q̃ viuere. ⁊ iõ quicquid de ma
teria supflua a vite demit̃ fructui accedit
vites vero pntationis tpe q̃to citi⁹ pu
tantur tanto plus effundunt de materia
et q̃to serius tanto ferunt fructũ vberi
orem. ita tamenꝙ putatio tempus debi
tum non excedat. vnde vites graciles ⁊
tenues citius oportet putare. validas au
tem nouissime. Debet aũt precisio fier
oblique inter duas gemmas. ita vt i p
te opposita gemme p̃cisionis fiat vulnus

Ideo autem debet fieri oblique et nõ di
recte vt cito descendant ⁊ defluant guttu
le pluuiales per quarum frequentiam ⁊
ꝑmanentiam super planam inscissuram
vitis summitas lederetur. et q̃to vitis
est gracilior et macrior tanto plus est de
ea putandũ. quando autem pampinati
one indiget non debet remoueri foliũ qđ
est circa vuam nisi vinea sit nouella. sed
potius alia que magis sunt remota. hoc
eni vuam supplantaret. Quicquid vero
erumpit ⁊ pullulat alias q̃ ab oculis si
ue gemmis spurium et inutile iudicat̃ ⁊
statim est rũpendũ. Item idem capitulo
xxiiij. Vitibus accidit morbus specialis
scilꝫ quando germina nimis tempestiue
auferunt̃ aut qñ in supinum inciduntur
aut qñ noxio rore vel ymbre florationis
tempe perfundunt̃. aut quando nouella
germina pruina aut frigore decoquũtur
aut quando ab imperitis cultoribus aut
circũfossoribus radices vulnere iniurio
so ledunt̃ et qñ desquamant̃. i. a suo cor
tice totaliter spoliãtur. Iter omnia aũt
maxime ledit̃ qñ fortis ymber ꝑcutit pal
mitem florescentem qꝛ simul defluit ipe
fructus. Ex aere autem corrupto et ro
re vel ymbre noxio crescunt quidam ver
mes vt eruce ⁊ testitudines vitis germi
na et folia depascentes. et eam sic depa
stam facile derelinquunt. nascitur autẽ
hoc malum in tempe nimis humido at
q̃ lento. Accidit etiam eis alius morbo
quem araneum vocant vinitores. qꝛ ex
flatu venti noxio ⁊ ymbre corrupto gene
rantur quedam tele quasi araneatum q̃
bus obuoluuntur fructus et consumun
tur ⁊ aduruntur. Ledit etiam vitem ra
phanus odit etiam et caulem et omne
olus. odit etiam ⁊ corulum. vnde quãdo
talia vitibus sunt vicina tristes et egre
efficiuntur. Nitrum quidem ⁊ alumen ⁊
aqua marina ⁊ fabe ac vicie putamina vl
tima et maxime interimentia vitiũ sũt
venena. Hucusq̃ Plinius li. xiiij. ca. ij.
Dicit idem vt apud priscos vites inter
magnas arbores numerabant̃. In aliq̃
bus eni partibus sunt vites ita magne
vt ex earum truncis statue fiant et colũ
ne. vt ptꝫ in simulacro iouis in vrbe po

pulonia. Sup tectum etiaz templi ephe
sie diane vna vite antiquitus scandeba
tur. Columne quoqz de talibus vitibus
facte diutissime pmanēt incorrupte In
paucis eni lignis natura eternior est q̄z
in vite nullo fine crescūt. et circa domos
et villas circūduci possunt. leuant etiaz
in multis ptibus ad vlmi vel populi arbo
ris summitates ⁊ eoꝝ rami quasi marita
li affectu suis brachijs se cōnectunt. Ar
bor est vtilis et medicinalis tam in folijs
q̄z in fructu et emittit ⁊ reddit liquorem
succis oim arboꝝ meliorem. qū p̄sciditur
lacrimam emittit purissimam. et illa la
crima vtiliter collirijs adhibet. p illi⁹ la
crime emulsionem depuratur eius subā
lis humor in radice. vnde fructus post
ea surgit dulcior et purior ex ipa vite.
Folia vitis sunt lata interius plana vi
ridia ⁊ mollia. exterius autem vallicula
ta ⁊ villosa in extremitate. lateribus in
tercisa ⁊ acuta multū obumbrantia quo
rum vmbra estuantibus ⁊ quiescere cu
pientibus est iocūda. ⁊ sunt multum me
dicinalia. Nā vl̄nera mūdāt ⁊ mūda sa
nāt i aq̄ decocta refrigerāt. calorē febri
lem mitigant. estuatiōem ⁊ tumorez sto
machi cathaplasmata mire sedāt. p̄gnā
tem adiuuant. somnū p̄uocāt. ⁊ cerebrū
recreāt ⁊ cōfortāt. ei⁹ lacrima potata se
pe calculos frangit vt di. Dyasc. visuz
acuit. lippitudinem oculoꝝ tollit. morsi
bus venenatis ⁊ vexationibus succurrit
ventrem sistit. cinis etiam eius valet ad
p̄dicta qui succo ruthe ⁊ oleo admixt⁹ tu
morem splenis spargit. vt di. idem Pli.
li. xxiiij. ca. i. vbi dicit folia vitium dolo
res capitis amputāt. inflatiōes sedant
cum farina ordei calidam arteticam cu
rant dissentericos valde iuuāt si eorum
succū bibāt patientes lacrima eius cuz
oleo sup locū pilosum illita modo psilo
tri. pilos amputat ⁊ hoc facit maxime la
crima quā ramus vitis viridis emittit ⁊
resudat. verrucas tollit. cortex vitiū ⁊ fo
lia arida vulnerum sanguinem sedāt ip
sumqz vulnus cōglutināt ⁊ sanāt. cinis
vitium mox fistulā purgat et curat. ner
uoꝝ dolores et contractiones mitigant.
scorpionum et canum plagas cum oleo
sanant citius. cinis corticis per se pilos
ablatos restaurat et multiplicat. Huc
usqz Plinius.

Capi. CLXXVIII

De vite agresti

Vitis agrestis est labrusca sic di
cta. qz in terre marginibus cre
scit. a labro enim dicitur labru
sca scz ab extremitate terre vbi nascitur
sicut dicit Isi. li. xvij. Est autem similis
viti vinifere in folijs sed non in fructu.
nam fructum facit modicum aut nullum
et si quem fecerit ille durus est ⁊ stiptic⁹
et amarus. Vitis vinifera degenerat se
pe in labruscam quādo nō colitur nec pu
tatur. et ecōuerso de labrusca fit vitis vi
nifera per culturam debitam ⁊ tonsurā:
vt dicit Plini. et q̄zuis labrusca non sit
quo ad cibū vtilis. ē tn̄ vtilis quo ad me
diciuam: nam eius radix elixa in aqua
pluuiali et mixto vino ydropicos curat
omnes maculas tollit. tussim compescit.
puluis radicis eius cōtra defectum sto
machi mire subuenit vt di. Dyasc. Pli.
autem lib. xxiiij. ca. ij. dicit sic. Labrusca
grece ampeloe sargie appellatur. spissis
folijs vinoso cortice fert vuas rubentes
modo cocci quarum succo mulieres cu
tem faciei purgant. et ille vue cū folijs
ei succo trite vtiliter apponnntur. vitijs
coxarum ⁊ lumboꝝ trite cum aceto scabi
em hominis et quadrupedum curāt. huc
usqz Plinius.

Capitu. CLXXIX

De vitulamine

Vitulamen a vite dicit illa plā
ta bastarda siue spuria et infru
ctuosa que nascitur a radice vi
tis siue alias. non p̄cedens ex ip̄is gem
mis et tales plante degeneres sunt ⁊ in
naturales. et ideo non fructificant. sz vi
tem onerant et grauant et fructum im
pediunt ac retardant. nam humorem at
trahuut a radice qui deberet trāsferri ad
fructum nutrieudum et augmentandū
et ideo debent citius extirpari ne diuti⁹
crescentes diminuant fructum vitis. et
ideo tales plante adulterine dicunt spu

ria vitulamina.i.degenerantia et nō naturalia.vt habetur li. Sap.ca.iiij.et est hec littera rabani et antiquoꝝ.q̄uis August.in li.de doctrina xp̄iana dicat.q̄ melius dicerent adulterine plantationes qd̄ quidem verum est quo ad simpliciuꝫ intellectū.vera tamen littera est et bona quo ad intelligentes scilicet spuria vitulamina.

Capitu.CLXXX

De vinea

Vinea vt dicit Papias. est locꝰ vbi plantant vites.vñ et vinetum vocamus locū vbi consita ē multitudo vitium. Vinea diligenter excolitur et ab omnibus supfluis expurgatur et a cultoribus sepe visitatur.et ne ledatur a bestijs macerijs ⁊ sepibus circūdatur et ne diripiant fructus eiꝰ custos in ea sup speculam ordinatur.in hyeme sine custodia relinquitur.sed in autumno a multis frequentat.in hyeme valde pallet.in vere et in estate viret.floret ac redolet.sed in autumno fructu gaudet. odor florentis vinee omni venenoso contrariat.et iō ip̄a florente fugiunt colubri et bufones sustinere eius fragrantiā nō valentes.virore et amenitate delectat visū fragrātia,⁊ aromaticitate afficit olfactum.saporis suauitate reficit gustū foliorꝝ lenitate demulcet tactum.aerē diligit purum serenum.vt di.p.li. et minꝰ diligit tempus nubilosum.terraꝫ diligit calidam et siccam mediocriter pinguem ac dulcem.nam qñ terra est nimis pinguis vl nimis humida luxuriat i ramos et in folia.et paucos habet fructus.quādo vero terra est arenosa ⁊ nimis macra cito deficit ⁊ arescit cū nō inueniat sufficieus fundamentū seu nutrimentū.similiter si fuerit in terra amara vel salsuginosa corrumpit radix eius malicioso humore radicis subām subintrante.⁊ ideo diligit terram dulcem ⁊ in suis qualitatibus tp̄atam ⁊ iō montes alti soli bene expositi sunt optima loca ad vineā.qꝛ i eis est humor dulcis ⁊ calor fortis.et q̄to vinea soli magis est exposita.tanto fructus reddit dulciores. Primo autem est fructus viridis durus stipticus et acetosus.deinde p decoctiōem solis dulcꝰ efficitur et deliciosus.sub folijs eni ip̄iꝰ vinee latitant vulpes vues vinee corrodentes auide et deuastantes.⁊ maxime vbi custodes sunt negligentes.nec p̄dest q̄ aliqui minus sapientes ponūt et claudunt vulpium aduersarios.i.canes itra vitium maceries siūe sepes.nam plus demolliunt et destruunt vuas vinee sic inclusi pauci canes q̄ furtiue facerent plures vulpes.vt di.Isi.et ideo sapiētes vinitores summa student diligētia ne subintrent porci seu canes domestici seu vulpes.a muscarū autem et vermium corrosione non potest seruari vinea nisi p ipsius manum.quia omnia in sua continet potestate.vt di.Isido.et saluat magnifice vniuersa.

Capitu CLXXXI

De vua

Vua ab humeo mes.dicit.et est dicta quasi humida.eo q̄ intrinsecus humoris est plena.vt di. Isi.li.xvij. Ex tribus autem componit vua.s.ex folliculis glarea ⁊ arillis.folliculi dicūtur vinaria siue tece in quibus glarea cōtinetur.⁊ est glarea succus siue humor pinguis ip̄ius vue. Arilli autem dicuntur p̄uula grana que sunt in racemo.et dicūtur alio noie acini ab aceo es. et debet dici hic acinus ni.sicut patet in maiori volumine pristiani.vbi dicit illud verbū paulini. Exprimit humentes acinos succumq̄ liquentem.aliqui tamē dicunt hoc acinū. Vua eni est generale nomen ad botros et racemos. nam vua p̄prie est multoꝝ granoꝝ coadunatio.racemus autem dicitur vnum granū. Botrus autem vuarum congeries vel cōgregatio que gallice dicitur moissine.secūdū autem Papi.et Isi. Racemus est botrionis pras siue ramusculus cū vuis p̄cisis.vnde a ramo dicit racemꝰ.s̄m Isi. Vua autem a multis dicūtur suburbāe eo q̄ in vrbibus vendunt ad comedendū comedant eni eas et species et iocunditas saporis.quarū multe sunt species.sicut p̄coque sic vocate qꝛ cito maturescūt

et ante omnes calore solari decoquũtur quas greci lageos dicũt. qꝛ festinãt ad maturitatem sicut lepus. Item sũt purpuree a calore purpureo sic vocate. Itẽ sunt ꝟticiarie vel vernacie sic dicte a magnitudine. sicut dactili a lõgitudine. Itꝫ sunt stephanite a rotũditate nũcupate. Item sunt ceraunee sic dicte eo ꝙ rubeant velut ignis. Sũt aũt ⁊ aminee vue. s. albe mineo. i. colore rubeo nõ ꝑmixte Itꝫ sunt apiane facientes vinũ dulce. quas nisi cito colligas pluuijs ⁊ ventis ⁊ maxime apibus infestant ꝓ quarum depdatione apiane sunt vocate. Itez sunt ⁊ butissate alias biturice a regione nomẽ sortite. turbines ⁊ pluuias ⁊ colores optĩe sustinent et in terra macra nõ deficiunt hmõi. et dicit esse basilica. Item sũt argite quas nisi primo tpe colligas aut in terram cadunt aut humore cõputrescũt Item sunt et elbolie. i. varie que neqꝫ purpuree sunt neqꝫ nigre ab elbo colore sic dicte. elbum eni inter album ⁊ nigrũ est mediũ. Sunt aũt multe alie differẽtie vuarũ q̃ꝫ que dicta sunt. que differũt ab inuicem in sapore ⁊ calore in magnitudine ⁊ ꝟtute. sed he sunt magis famose vt di. Isi. li. xiiij. ſm ysa. ꝟo in dieť. Color vuarũ quadrupliciter variatur. Sunt eni vue oĩno albe. clare ⁊ aquose. modicũ carnis habentes cortices subtiles. ossa exigua. Sunt iterũ vue omnio nigre grosse carnis. ꝑui humoris ⁊ corticis. ⁊ ossiũ magnoꝝ. Sunt ⁊ citrine q̃ magis ꝑticipant cũ albedine q̃ꝫ cũ nigredĩe Sunt insup rufe que magis accedũt ad nigredinem q̃ꝫ ad alborem. Albe leuiter nutriũt facile digerunť. venas penetrãt et vrinam ꝓuocant. Nigre sunt dure digestionis. tamen stomachũ plus cõfortant. etiam plus nutriunt qñ bene digeruntur. Citrine autem et rufe sunt medie in potentia. ⁊ sicut dicit idẽ ysa. q̃ꝫto vue sunt maturiores tanto suut laudabiliores ⁊ ad nutriendũ ⁊ generaudum bonum sanguinem meliores. Uue q̃ minus habent carnis q̃ꝫ humoris laudabiliores hnmores generant q̃ꝫ ille q̃ sunt pluris carnis q̃ꝫ humoris non tamẽ sunt tanti nutrimenti.

Capi. CLXXXII

De vua immatura

Uua immatura est frigida ⁊ sicca ⁊ multũ acerba. et ꝑcutit neruos sua frigiditate. dentiũ ⁊ radices sua stipticitate intm̃ ꝙ obstupescũt et videnť qđammõ congelari. Uirtutez autem habet cõstringendi et colericũ vomitum reprimendi ⁊ calorem epatis extinguendi sitim auferendi. acumen colere mitigandi. humores grossos in oculis in palpebris desiccandi. et pruritum oculorum et asperitatem abstergendi vt dicit ysa.

Capi. CLXXXIII

De vuapassa

Uapassa multis modis fit. Aliqñ eni torquetur illud ꝑ qđ vua dependeta a vite ita ꝙ non possit humidũ vlterius ad vuam ascendere et sic ꝑmittit a sole ꝑ dies aliquos desiccari. et hoc dicitur vuapassa ꝓpter calorẽ solis quem patitur. et hec est optima ad comedendũ. Aliqñ racemi inuoluũť in pampinis vitis et colligantur folia sil̃ ne racemi dispergantur. et postq̃ꝫ panis est extractus de clibano qñ calor est temꝑatus imponunť ibi racemi inuoluti et exiccantur. Simili mõ dicunť iste vuapasse. qꝛ quandam violentiam a calore clibani patiunť. simili mõ qñq̃ꝫ in fumario fit vnapassa. vt dicit alexander neq̃ꝫ Dant vuaspassas clibanus fumaria febus. De vuapassa di. ysa. in dieť. Uuapassa ꝑfecta in dulcedine ẽ calidior maxime si nigra est. nec est nimis mollificatiua nec nimis cõstipatiua. sed media. malos humores tempat ⁊ mitigat morsionem. maxime quando est pinguis et carnosa et corticis est tenuis et eiꝰ ossa siue granula sunt exigua atq̃ꝫ pauca. huiusmodi vuapassa cõtra dolorem pectoris adiuuat. pulmonem mũdificat. tussim sedat. vesicam et renes purgat. spleni et epati non cõuenit si habuerint duriciem ⁊ grossiciem. Uua autẽ passa habens acerbitatem cum quadam ponticitate minus est calida q̃ꝫ sit dulcis ⁊ miuꝰ

humida maxime si sit alba. et iō parum nutrit. calorem extinguit. ventrem cōstipat et constringit.

Cap. CLXXXIIII

De vino

Vinum dicit quasi in vite natū vel a vena eo q̄ potus eius venas sanguine cito replet. vt di. Isidorus li. xx. vbi tractat de potu. Temetū autem dicit forte vinū eo q̄ teneat mētem et temerarie agere sepe facit. Dicit et merū qñ est purum et aque nō admixtum. dicit et bachus a libero patre qui vocabatur bachus. et dicit fuisse prim⁹ repertor vitis. vel bachus dicit ab effecū qꝛ fortitudine sua facit bibentes furere. et in alios debachare. Laudes autē vini nō posset ad plenū describere etiam si viueret bachus ipe. Inter omnes enim liquores et succos arboꝝ vinū obtinet pricipatū. nam p̄ oībus liquoribus vinum moderate sumptū corpa plus confortat corda letificat. morbos ⁊ vulnera euacuat et sanat. vñ di. ysa. in vlt. diet. Vinuꝫ dat bonū nutrimētū corpi. sanitatē reddit pditam ac custodit. calorem naturalem p̄ oībus cibis ⁊ potibus confortat ⁊ augmentat ꝓpter familiaritatis cōsortium qd̄ habet cū natura. vñ sanguinē purissimū generat ⁊ turbidū purificat ⁊ clarificat. venarū ora aperit. et ad interiora mūdificanda sua subtilitate penetrat. ⁊ tenebrosam fumositatem tristicie inductiuam illuminat atq̄ fugat. citius corporis membra corroborat. ⁊ vigorem singulis administrat. vini enī bonitatem actio anime manifestat facit in ea tristicie et doloris oblinionem. nec pmittit eam sentire angustiam vel dolorem. acuit intellectū ⁊ facit eum docilem ad inuestigandam rem difficilem ⁊ subtilem. animosam etiam ipam efficit ⁊ audacez. vñ ptꝫ vini excellentia cuius vsus cōuenit oībus hoībus. etatibus tpibus et regionibus si debito mō ſm vires bibentis a singulis assumat. senibus enī cōuenit qꝛ calor vini eoꝝ repugnat frigiditati. iuuenibus cōuenit ſm cibum quia in natura similis est nature et etati iuuenū et adolescentibus pueris est cibus et medicina. et eoꝝ calori adhuc impfecto nutrimētum exhibet ⁊ augmentū et ipam humiditatem puerilem supfluam cōsumit et desiccat. in frigida enī regiōe ⁊ in hyeme vinū forte ⁊ multū puruꝫ cōuenit. i estate vero ⁊ in calida regione vinū purum ⁊ multū mixtum vtile. corpus enī humectat ⁊ refrigerat ꝓpter mixturam aque q̄ subtilitate vini ad remotiora mēbra r̄ducitur valde cito. ideo antiqui vocauerūt vinū triacam magnam. qꝛ inuenerūt illud duarū rerū esse iuuatinum. calefac enī corpa frigida etiaꝫ infrigidat calida et humectat siccat et humida extenuat ⁊ desiccat. sed eius calefactio ⁊ siccatio est naturalis. humectio vero et infrigidatio est accidentalis qꝛ subtilitate sua portat aquam ad membra que necesse hñt infrigidari ⁊ humectari. vt dicit idē. In vino aūt cōsiderantur ista substantia siue liquor calor sapor atq̄ odor. Nam scdm subām vini attenditur subtilitas et terrestritas siue grossicies atq̄ mediocritas. vinū subāliter tenue ⁊ subtile albū est clarū et cōuenit stomacho. qꝛ cito digeritur ⁊ venas pforat. mentem non percutit neq̄ ledit nec neruis nec cerebro aliqd̄ infert nocumentū. vinū autez terrestre atq̄ grossum subtile est ⁊ optimū. stomachū enī grauat ⁊ difficile penetrat. Color autem vini est quadruplex scilicet albus niger glaucus citrinus et rose⁹ siue rufus. album vero et nigrum vinū ceteris est minus calidū. et album est magis humidum q̄ nigrum ꝓpter subtilitatem ⁊ aquositatem dñantem. nigrū vero magis siccū est ꝓpter grossiciem et terrestreitatem ei magis subāliter dominantem. vina v̄o mediocres colores habentia sunt alijs calidiora scꝫ vinū citrinuꝫ seu aureū ⁊ vinū rufū et hoc ſm q̄ magꝫ ab illis extremitatibus sunt remota. et quanto illis sunt viciniora tāto sunt minus calida.

Capit. CLXXXV

De vino rubeo

Vinū rubeū valde intensum i rubore sicut sanguis fortissimū est.

et multum ledit caput et ꝑcutit mentes
et forte facit ebrietatem. et iō optime i/
diget aqua cōmisceri. vñ si cōmisceat qñ
oportet ⁊ bibatur, ꝓut etatibus ⁊ tpibo
et regionibus ac cōsuetudini cōuenit at
q̄ decet multū ē laudabile q̄ grossos dis
soluit humores. vias venarū a putredi/
ne mūdificat ⁊ sanguinem purificat. ma
xime si vicinū fuerit puritati. ⁊ iō conue
nit senibus q̄ eoꝝ calorem cōfortat ⁊ fri
gidoꝝ humoꝝ dissoluit abundantiā i se
num corpib⁹ collectoꝝ. Vinū rubeus ne/
cesse est habere saporem ponticū siue dul
cem ⁊ liquorem inter grossum ⁊ subtile
mediocrem. et odor eius inter aromati/
cū ⁊ grauem. et tale vinū est ceteris tem
perantins ad nutriendū ⁊ mutat facilius
in sanguinem ꝓpter silitudinem quā ha
bet cū eo in liquore i sapore ⁊ colore. vinū
dulce ⁊ mltū rubeū iuuat ad mūdificādū
vicia pectoris ⁊ pulmonis. valde eni ē so
lutiuū viscosi humoris ⁊ lenitiuū ⁊ im/
mundicie abstersiuū. vini aūt cōsiderat
odor. nam si vinū fuerit aromaticū sig/
nat suū liquorem subtilem esse ⁊ tēpati
uum. omniq̄ sordicie emūdatū ⁊ optime
digestiuū. ⁊ iō clarū generat sanguinem
atq̄ mūdum. ⁊ est cordis cōfortatiuum
letificatiuū ⁊ fumi grossi ⁊ obscuri et tur
bidi expulsiuū. vñ ypo. vinū inquit odo/
riferū subtilius ceteris est ⁊ leuius ⁊ di
gestibilius ac nutribilius. q̄ natura i eo
suam cōpleuisse se signat actionē. vinuꝫ
vero qđ nullius est odoris siue ventosita
tis grossiciem insinuat. ⁊ ideo est illau/
dabilis nutrimenti nec clarificat sāgui
nem nec etiam cōfortat sed generat hu
mores grossos ⁊ fumū turbidū ⁊ obscurū
vñ horribilissimū habens odorem ⁊ sapo
rem ponticū pessimū est q̄ infert corpori
maximū nocumentū pessimū generat sā
guinem ⁊ noxium confert corpi nutrim̄
tum. et maxime si vinū fuerit valde ni/
grum ad qđ ꝑtinet grossicies liquoris er
grauitas odoris ⁊ ponticitas saporis. vi/
num itaq̄ ꝑdictis qualitatibus tempa
tum si tempate ⁊ mō debito bibat. natu/
ram adiuuat. laudabilem sanguinem ge
nerat. saporem cibis ⁊ potibus admini/
strat. desideriū ⁊ appetitū excitat. vitalē
naturam et naturalem stomachum con
fortat ad cibū appetendū ⁊ recipiendum
ac digerendū iuuat. virtutem expulsi/
uam ad expellendas feces excitat. sitim
sedat. passiones anime de malo in bonū
alterat ⁊ immutat. nam aīam vertit ab i
pietate ad pietatem ab auaricia in lar/
gitatem. a supbia in humilitatem. de ti
more in aniositatem. et vt breuiter di/
cam vinū moderate sumptū corpis ⁊ a
nime sanitas est. Hucusq̄ Ysa. in diet.
et Pli. li. xiiij. ca. ix. vbi dicit vini natu/
ra est ipo hausto accendere viscera int⁹
foris ipo fuso infrigidare membra q̄ ab
ipo ꝑfundunt. Viribus aūt corpis nihil
vino vtilius est si adsit modus. nihilq̄
ꝑniciosius si modus in sumendo non te
neatur. vñ andronides sapia clarus scri
psit ad alexandrū magnū cohibens intē
perantiam vini in bibendo Rex inq̄t me
mento te bibere sanguinem terre. nā bi
bere intempate vinū cicuta est hoi seu ve
nenum quibus ꝑceptis si ille obtpasset
ꝓfecto amicos in mulētia nō in teremis
set. vt di. Pli. Item mala que facit vinū
intempate ⁊ immoderate sumptū tāgit
ibidem in eodē li. ca. vl. mentē inq̄t mu
tat in furorem in mali impetū ⁊ obliuio
nem boni. Ebrioso siquidem inest pal/
lor in facie ⁊ gene pendule. oculoꝝ assūt
vlcera ⁊ lippitudo. manus tremula ligua
q̄ ligata. postera die eructuant alit⁹ fe/
di velut de sepulcro ⁊ grauissime sentiun
tur in capite punctiones. amaricat fru/
men. s. palati summitatem amicabilis. i
colere que incenditur ex calido fumo vi
ni et estuans sitis torquet guttur. Nam
hec necessitas vinñ sequit vt bibendi cō/
suetudo auiditatē pariat rebibendi. Vñ
more sanguisuge vinolēti q̄to plus bi/
bunt tanto sitiunt. Ad hec verba Plini⁹
addit ysa. dicens sic. si vinum vsq̄ ad e/
brietatem sepe sumptum fuerit rationis
lumen extinguit. et vim brutalem extin
tat. vñ ꝑmanet corpus velut nauis i ma
ri non habens gubernaculum aut recto/
rem. ⁊ sicut milicia nō habens principē
neq̄ ducem ꝓpter qđ fauet ebri⁹ rei ab
nuende. et laudat qđ in se est illaudabi
le. de sapientib⁹ facit stultos. de beniuol

peruersos effict et maliginos. nam ebrietas est omnium vitiorū fomes atq; causa. incidunt enim ebrioſi in homicidia. adulteria et furta. et ideo volentes custodire familiam oportet eos a vino custodire ne vinum plus bibant q̄ eor vtuti expedit et nature.

Capit. CLXXXVI

De vino nouo

Vinum nouum q̄ de lacu id est de cuppa nouiter est sublatū vocatur mustum q̄n̄ scz de torcularī primo est expressum. et est sic dictum quasi tenens mus. i. terram humefactaz siue lutum. mus enim grece terra dicit latine. vnde et humus terra dicitur humefacta. in musto autem partes terre t feculente partibus aqueis t aereis sunt admixte in quas agens virtus ignea fortissimam facit ebulitiōem. Nam ptes ignee t aeree monent sursum. partes vero terree deorsum et ex tali pturbatione et repugnantia fortis fit ebulitio donec vincente calore puri ab impuro fiat separatio et cōpleta digestio. Inest autē musto tanta vis feruoris vt vasa fortia exeo plena et absq; spiramine mox dirumpat. vt dicit Constan. et Greg. sup Job. vñ pspiraculi aperturam spumosa vini immūdicia ad vasis supficiez vi caloris eiecta continue euaporat donec purissimum vinū fiat. In principio autem q̄n̄ mustum eliquatur valde est turbidū atq; spissum. et iō vt di. ysa. bibitū grossum generat sanguinem et fumum terribilium somniorū inductiuū. malos generat humores. rugitum facit ei inflatio / nem intestinis. mustum enī nouum valde ventosum et spumosum est ꝓpter resolutionem partiū vi caloris. Unde Gal'. vinum quodcunq; dū est recens nō habet vim ducendi cibum p corpus. vñ vē tositatem et inflationem ac fastidiū generat. q̄to plus autem durat post expressionem a torcularī tanto plus clarificatur et depuratur et amplius intenditur calor eius quando enīz adhuc est mustum ab ebulitione non quiescit nec terrestria ad suum locum descendunt. nec aerea et ignea suum locum sursum petunt et remanet adhuc indigestum. et ideo quādo bene est vinum defecatum et lucidum at q̄ clarum laudabile est et amicum nature. quia tūc confortatur calor eius quotidie tam in ardore et sapore q̄ in virtute melioratur. nisi forsan a corrupto aere vel ab aliquo corrupto vase casu aliquo corrumpatur. Nam si vas ipm̄ continens corruptum fuerit et ipsum vinū corruptum erit. ex aere corrupto et calore vel humiditate nimis distempata vinum sepe corrumpitur. t ideo nunc acescit nunc pinguescit vel totaliter computrescit. et tunc nature hominis est pessimum et maxime inimicū et est fugiēdū simpliciter vt venenum. Vinum etiā vetustissimum in calore excedit temperamentum. et ideo saporem mutat et calorem. et tale vinum suo acumine ledit cerebrum et pcutit mentem. et sua siccitate et caliditate inflamat substantialem humiditatem. extinguit calorem naturalem. et ideo nec nimis recēs nec nimis antiquum est laudabile. sed potius inter duo extrema est mediocre scōm q̄ ab extremitate noui et veteris magis est remotum. quia illud est maxime temperatum. Ducuscq; ysa. in diet.

Cap. CLXXXVII

De vino condito

Vinum conditum fit artificialiter ex admixtione aromatum. tam specierum q̄ herbarum vt ptz in vino saluiato. in vino rosato t gariophilato. et est illud vinū cōueniens. tam in potu q̄ in medicina virtus enim tam specierū q̄ herbarum immutat vinum. et sibi cōfert vtutem singularem t ideo talia vina sunt salubriora et delicatioza quādo eis salubres species debito modo incorpantur. virtus enim speciem conseruat vina ne facili corrumpant. vnde talia vina suo sapore delectant gustum. excitant appetitum sua aromaticitate confortant tam cerebrum q̄ stoma

chum mūdificant etiam sanguinem ⁊ penetrant ad interiora tam venarū q̄ mēbroꝝ. vt dicit ysa.

Cap. CLXXXVIII

De vino acetoso

Vinum primo dulce et etiam tēperatum in sapore per solis vel aeris decoctionem et longam ebulitionem corrumpitur et in acetositatem conuertitur quando non habet vim qua custodiatur vt dicit ysa. in dietis in capi. de aceto. Nam per accidentalem calorem virtutem caloris naturalis excedentem extenuantem et vincentem subtiliatur substantia liquoris per caloris accidentalis ebulitionem et extinguitur calor naturalis. vnde viuum qd̄ primo erat substantialiter vel naturaliter calidum per corrūpentem calorem efficitur essentialiter frigidum et conuertitur in acetum. magis autem siccum est q̄ sit frigidum. moderate enim infrigidat scz in primo gradu. sed fortiter desiccat. quia in tertio gradu. vt dicit idem. vnde ꝓpter sublitatem sue substantie et frigiditatis debilitatem perforat de facili corpus et penetrat ad loca que valde sūt remota. vnde nullus alius liquor acetosus vt maligranati et similium habz vī penetrandi ad loca tam ꝓfunda. quia talis liquor in locis vicinis operatur efficacius q̄ in remotis. vnde qui vult infrigidare calorem stomachi aut alia sibi vicina membra vtilius vtitur granatoꝝ succo q̄ aceto. sed ad loca remota infrigidāda vtilius est acetum q̄ succus granatorum vel agresta. habet enim vim viuacē qua dirigitur ad longinqua. Idcirco est dissolutiuum et extenuatiuum et incisiuum. et ideo sanguinem et lac coagulatum calefactum in stomacho dissoluit si bibatur. Est etiam acetum. vt di. idez stomachi confortatiuum. appetitus excitatiuum et augmentiuum et maloruz omnium ad stomachum descendentium potenter repressiuum Est etiam contra venena et venenosa mortem inferētia vt est ipsum opium iusquiamū et euforbium iuuatiuum. Hucusq̄ Isa. sm Plin. vero et Dyasco. acetum forte positum super fertum. vel frigidam humum mox ebulit. fluxum ventris et sanguinis sistit. si inuenit ventrem plenum soluit. si vacuum ipsum stringit. letargicis et freneticis subuenit vulnera recentia mundificat et abluit et ipa intumescere non ꝑmittit fetorem oris et gingiuarum ab luit et abstergit. neruos dentium pecutit et ip̄os ebetes ⁊ stupidos citu facit. vomitum et nauseam reprimit et compescit gargarizatum. auribus surdis subuenit et vias auditus aperit. oculoꝝ aciem exacuit. corrodit metalla. ⁊ ex eis diuersi colores gignuntur vt cerusa ex plūbo. es viride ex cupro. lazurium ex argēto. ouum in aceto diuersum ꝑ plures dies mollificatur in testa. et eam ad moduz pellicule mollem facit. Fex aceti valet contra morsus serpentis cornuti qui dicitur cerastes. similiter contra morsus rabidi canis et cocodrilli. Hucusq̄ plinius li. xxiij. ca. x.

Capi. CLXXXIX

De vinatio.

Vinacium et vinarium dicūtur posterius vinum quod compressis vuis vltimo eliquatur. ⁊ est quasi fex totius vini. Vinacia dicuntur pellicule et acini que remanent expresso vino et post collectionem vini extra proijciuntur. Unde dicitur in Grecis. Pelles vuarum vinacia dic fore tātū. Et dicas acinum quod in vua cernis acutum Vinacia vero libenter comedūt sues q̄uis modicum aut nullum prebeant eis nutrimentum nam plus inflant q̄ nutriant.

Capitulū CXC

De vinaria

Hec vinaria vinarie dicitur cellarium vel locus vbi vinū occultatur ⁊ reponit vnde quanto locus ille frigidior ē et siccior. tāto ē apti/

or ad vina in dolijs reposita cõseruãda ⁊ iõ excauant loca lapidosa ⁊ subterranea vt in eis vina meli⁹ cõseruent a corrupti one calidi aeris ne acescant vel alio mo/ do corrumpantur.

Capitulum CXCI

De viola

Viola ꝓpter violentiaꝫ odoris sic est nominata. vt dicit Isidorus Cuius tres sunt species scꝫ pur purea alba ⁊ mellina. sed omnium folia nature frigide sunt ⁊ aquose. ⁊ ideo solu/ tiue. vnde viole cum melle et aqua deco cte soluunt ventrem. similiter si cum zu/ cara macerentur et in vase vitreo diu so li exponantur. Aluum laxant. inflationẽ mitigant. calorem febrilem alterant. si/ tim sedant. semen earum partum mulie rum eijcit et excludit. lũbricos occidit calefactioni epatis subuenit. herba qui dem modica est viola in substantia q̃ re/ cens est melior q̃ꝫ antiqua. cuius flos ma ximi est odoris. vnde odor eius cerebri calorem mitigat et spiritus animales re creat et confortat. somnum ꝓuocat. quia cerebrum refrigerat temperat et hume/ ctat. quanto flos eius est vtuosior tanto plus inferius caput deprimit et inclinat Item flores vernales prius oriũtur ⁊ se citius manifestant. paruitatem eius in substantia magnitudo odoris pariter ⁊ virtutis nobiliter recompensat. vt dicit Dyasco.

Capitulũ CXCII

De vlmo

Vlmus nomen accepit. eo ꝙ in locis vliginosis et humidis me lius ꝓficit. nam in montanis et asperis minus leta est. vt dicit Isido. li. xvij. radices in terra ꝓfundius figit ⁊ de ꝓfundis terre visceribus ad nutrimen tum ramoꝝ ⁊ frondium humorem sugit ramos multos et nodosos ex se mittit ⁊ folioꝝ suorum densitate vmbram viato/ ribus gratam facit. Est autem arbor ste rilis etenim inter glandiferas a Pli. cõ/ putatur. flores habet subalbidos et odo riferos ad modum tilie ⁊ quedam grana vt cubebe. Sed ille fruct⁹ est inutilis. ei⁹ flores frequentant apes ex eis mellis dulcedinem colligentes. et q̃uis quasi sterilis sit in se tamen vtilis est viti fru ctifere cuius fructus et palmites sursũ erigit et sustentat. corticem habet durũ et rugosum. sed lignum molle interi⁹ le/ nissimum ad sculpendum valde aptum sicut tilie. vt dicit Isi.

Capitulũ CXCIII

De vrtica

Vrtica ex eo est vocata. ꝙ tact⁹ eius corpus adurat. Est eni ig/ nee nature. vt di. Macer. Fer/ uida non modice vis illi dicitur esse. vn de nec immerito nomen sumpsisse vide/ tur. Tacta ꝙ exurat digitos vrtica te/ nentis. Vrtica autem est duplex scilicꝫ vrens et mordens pustulas et prurigi/ nem etiam gignens aspera quidem ha/ bet folia et acuta et subrubea. Hastulas habet angulosas et villosas. et man⁹ tan gentis vritiuas. et est grauis odoris et subamari saporis. Alia ẽ vrtica mortua folia habens albiora. et molliora magis rotunda. et tangentis nõ exurit. florem habet nunc rubeum nunc album et val/ de grauis odoris pariter et saporis est. Vtraqꝫ vrtica est medicinalis. nam suc cus eius cum vino bibitus valet contra ictericiam et contra colericam passionẽ cum melle curat antiquam tussim. ⁊ mũ dat pulmonem et ventris inflationem sedat et tumorem. folia eius cũ sale con trita vulnera sordida mundant et curãt similiter morsum canis. sanat etiam cã cros radix eius contrita cum vino et co cta in oleo. valet contra tumorem sple/ nis. succus eius fluxum sanguinis de na ribus sistit. cum mirra menstrua striu/ git. semen eius cum vino bibitum preci pue mixtum melli et piperi mouet vene rem et prouocat vrinam. herba recẽs co cta ventrem mollit si comedatur. Unde dicit Plinius et precipit vrticam recẽ/ tem cum primo crescit in marcio decoq̃ re per modum oleris et comedere cõtra multas corporis passiones. vtilior tamẽ est in medicina q̃ꝫ in esca.

Capitu. CXCIIII

De zizania

Zizania herba quedaz est de qua
5 Isi. li. xiiij. quaz poete infelix lo
lium dicunt. eo q sit inutile ⁊ in
fecundũ. et est femini generis in singu/
lari et neutri in plurali vt dicit idẽ. Na/
scitur autem inter triticum tempibꝰ cor
ruptis atq; siccis q̃dĩu est in herba simi
lis est tritico et ab eo vix poterit discer/
ni. suffocat autem ipm triticum atq; le
dit nisi ab eo cautius separet. cum cau/
tela magna est zizania qñ adhuc recens
est eradicanda nepter similitudinẽ quã
habet cum tritico. vel zizanijs parcat vel
triticum sub zizanie specie euellat. Cau
tius est ergo vt qñ triticũ a zizanijs nõ
discernitur vsq; ad messem vtrunq; cre
scere pmittat. et tunc zizania p semẽ co/
gnita a tritico discreta p fasciculos col/
ligantur. ⁊ tritico quidem in horreis col
lecta. zizania p fasciculos cõburant. Ha
bet autem zizania vim acutam ⁊ qdam/
mõ venenosam inflatiuam ⁊ ventosam. ⁊
ideo inebriat ⁊ mentem pcutit ⁊ caput le
dit. immutat saporem panis cui admisce
tur et inficit. ⁊ si in multa q̃tiate come
datur valde ledit. imo qñq; interimit et
occidit. q̃uis aũt noxia sit interius ĩ cor
pore ad edendũ. vtilis tamen extrinsecꝰ
est ad medẽdum. nam si cũ farina ordei
et puluere thuris ac croci immisceat cõ/
ceptum adiuuat in mulieribus atq; par
tum. mixta cum sulphure et aceto valet
contra impetiginem serpiginem et pru
ritum. mixta cum semine lini et in vino
cocta dissoluit apostema scliroticũ siue
durum decocta cũ semine cortice ⁊ radi/
ce sanat vulnus et mundificat putrefa/
ctum. valet etiam cõtra fistulam et con
tra cancrum. mire prouocat menstrua ⁊
mundificat matricem et disponit ac pre
parat ad conceptum. vt dicit Plinius ⁊
Dyascorides.

Capitulum CXCV

De zinzibere

Zinziber est radix herbe et est ca/
lidum et humidum. vt dicitur
in Plateaꝛ. et est aliud domesticũ aliud
siluestre. Siluestre acutiorem habet sa
porem domestico et est solidiꝰ. colore nõ
adeo album sed facilius frangitur valet
cõtra frigidas causas pectoris ⁊ pulmo/
nis. stomachi dolorem et intestinorum
ex inclusa ventositatem venitente mi/
tigat et dissoluit si vinũ decoctionis eiꝰ
cum cimino calidum assumatur. stoma/
chum confortat et digestionem pcurat
visum acuit et pannum siue telam in o/
culis extenuat et consumit. et hoc meli/
us facit domesticum q̃ siluestre. quanto
albius est et recentius tanto est acutius
et melius per duos vel tres annos serua
tur in bona efficacia. sed post arescit et a
vermibus perforatur. Propter hũiditatẽ
enim suam putredini est apparatum. vt
dicit ysa. vnde qui vult illud diutius res
uare oportet vt ponatur inter piper vt pi
peris siccitate humor zinziberis tempet
vt dicit idem

Capitu. CXCVI

De zedoario

Zedoarium est calidum et sic/
5 cum. et est domesticum magis
eligendum. et illud quod ẽ ma/
gis citrinum tenue et longum in sapore
acutum non pforatũ. Siluestre est sub/
albidum et stipticum cum acumine mo
dico valet ad illa que zinziber. sed stoma
chum et corpus confortat et appetitum
pvocat. vt dicit Plate.

Capitu. CXCVII

De zucaro

Zucarum vel cucara fit de q̃bul/
5 dam cannis et arundinibꝰ que
crescunt in stagnis iuxta nilum
et illarum cannarum succus dicitur cã/
na mellis de q̃ fit zucarum p decoctionẽ
sicut solet fieri sal de aqua. Canne enĩ
pistate ponũtur in lebete ⁊ decoquuntur
ad lentũ ignẽ vsq; ad spissitudinẽ ⁊ prio
vr̃ ex toto trãsire in spumã. sed pꝰ fcã re
sidẽtia spissiꝰ ⁊ meliꝰ petit fundũ. supius
aũt manet qd est vacuũ et spumosũ et ẽ
minus dulce ⁊ foraminosum ⁊ iter dẽtes
ñ crepitat qñ masticat ꝑ euãescit subito

bonū aūt ecōuerso. bonū enim positū in vasis rotundis ad solem duruz efficitur atqz album. Aliud autem citrinū. et est calidius alio. et iō non debet in acutis febribus exhiberi. zucara aūt bona est tpata in qualitatibus suis. ⁊ iō vt dicit ysa. in dieť. habet v̄tutem colatiuam dissolutiuam extenuatiuam. et ventris absqz vlla morsura humectatiuā. ⁊ stomachi mūdificatiuam. asperitatis pectoris et pulmonis lenificatiuam. vocis clarificatiuam. tussis ⁊ raucedinis ablatiuam. humiditatis cōsumpte restanratiuam. pōticitatis ⁊ amaritudinis specierū aromaticarū tempatiuam. et iō summe vtilis est in medicina vt in electuarijs. in pulueribus in sirupis vt di. ysa. tamen aliqz tulū ventrem inflat p̄cipue post cibuz sumptaqz omne dulce est inflatiuū de natura. de facili etiam in rubeam coleram transmutať si colericis tribuatur. sic enī acetositas acumē colere rubee reprimit et extinguit sic dulcedo quasi ei contraria coleram excitat atqz nutrit. vt dicit ysa. in eodem capitulo.

Incipit decimus octauus liber

De animalibus.

Completo tractatu d̄ terre ornatu quo ad minera lium et vegetabiliū ꝓprietates. quarū facit mentōnem scriptura diuina vltimo. de ꝓprietatib⁹ rerum sensibiliū ⁊ p̄cipue animalium est tractandū. et prio in generali. deinde in speciali de singulis animalibus bestijs. s. iumentis et reptilibus quoꝝ noīa in textu ⁊ in glosis inseruntur. Dicit aūt omne aīal qd̄ cōsistit ex carne et spiritu vite aīatū siue sit aereū vt volatilia. siue aquaticū vt natatilis. siue terrenū sicut sunt agrestia et gressibilia scz boīes. reptilia. bestie et iumēta. Ponit aūt moyses tria aīantia genera. s. iumenta bestias et reptilia. vtz ī Gen̄. i. vt di. Basi. in exame. Iumenta sunt aīalia in vsum ⁊ adiutoriū hominū mancipata ⁊ quedam sunt deputata ad laborandum vt equi. boues. et cameli. ⁊ hmōi quedam ad lanificiū. vt oues ⁊ huiusmodi. quedam ad vescendū vt sues et porci. Reptilia aūt sunt illa que corporis cōtractione et extensione nituntur ⁊ mouenť in auterius vt v̄mes serpentes ⁊ colubri. ⁊ sunt tria genera scz trahentia ore vt vermiculi qui se ore trahunt. ⁊ sūt serpentia vt colubri qui vi costarum sese rapiūt. sunt etiam ⁊ repentia que in pedibꝰ repunt. vt lacerte ⁊ botrace ⁊ hmōi. Bestie autem dicuuť quasi vastie qꝛ naturā habent feritatis. nūc enī vngue seuiunt. nūc cornu nunc dente. vt apri. leones. lupi atqz tigrides. cōmuniter tñ dicuntur bestie aīalia indomestica que iumentis sunt ferociores naturaliter. sed sunt seuientibus bestijs mitiores vt cerui ⁊ huiusmodi. Inest aūt cunctis aīalibus virtus motiua ⁊ sensitiua. sed s̄m magis et minus. nam s̄m puriorem sanguinem ⁊ subtiliorem. quedam suut viuacioris sēsus et fortioris estimationis ⁊ pluris sagacitatis. hinc est ꝙ bos piger est et stabilis. asinus stolidus. equus feruens in cōcupiscentia feminaruz. lupus indomitus leo audax vulpes astuta ⁊ dolosa. canis gratificus ⁊ memor amicicie. ⁊ sic de alijs. vnde bonitas vel malicia moꝝ in animalibus bonitatem vel maliciam seq̄tur cōplexionis vt dicit Basi. Idem etiam affirmat Cresto. in li. de animalibus dicit enim ꝙ differūt aīalia s̄m mores. qꝛ quedam sunt magne mansuetudinis vt vacca ouis. et quedam indomite feritatis vt tigris ⁊ aper agrestis. et quedaz magne audacie et magnanimitatis. vt leo. et quedā magne fortitudinis ⁊ astucie ⁊ malarū opationū vt lupus. vulpes et hmōi. Et ista diuersitas accidit ex diuersitate virtutis agentis dissimiliter ī diuersis. nam vt dicit idem in li. i. aīalia quedam habent sanguinem ⁊ quedaz non vt apes. et omne animal rugosi corporis. sed alium habet humorem loco sāguinis. hñtia aūt sanguinē sunt maioris corpis ⁊ v̄tutis. hinc est ꝙ quedam aīalia diligūt societatē ⁊ gregatim incedūt vt cerui ⁊ onagri ⁊ cameli. et quedā societatē fugiūt ⁊ sil' socialit' habitare ñ pos-

sunt vt aues vncoꝝ vnguium. et bestie q̄ de preda viuūt ad hoc dicit Auicen. prīo li. aīalia quedam sunt vrbana. quedam agrestia ⁊ inter omnia aīalia hō nō pōt viuere solus ⁊ grues ⁊ apes ⁊ formice cō/municant homini in hoc. Discrepāt etiā aīalia plurimū in nutrimento vt di. idē quedam vescunt solis/carnibus sicut leo tigris. lupus et hmōi. quedam vescuntur indifferenter omnibus vt canis. muri/ceps ⁊ hmōi. quedam graminibus ⁊ fru gibus nutriunt. vt equi cerui et hmōi. ⁊ vt dicit Arist. li. i. quedam aīalia habēt ꝓprium gustabile sicut apes quarum gu/stabile est mel. et pauca quedam de nūe ro dulcium sicut aranee gustabile ē mu/sca. viuit enim de venatione muscarū. et quedā sc̄ venātia alia animalia vt leopu lus et sil'ia. et quedam sunt accumulātia suum nutrimentum sicut hericius ⁊ for/mica. Causa autem quare omne aīal in diget nutrimento. vt di. Auicen. est hu/miditas substantie ⁊ calor dissoluens hu miditatem et aer calidus circūstans vñ qꝛ continua fit ꝑ calorem humidi deper/ditio necessario est beneficio nutrimen/ti deꝑditi restauratio. et quedam q̄runt victū suū de nocte vt aues lucifuge. et q̄/dam de die. Dicit aūt Arest. sicut ⁊ Ani cen. ꝙ q̄dam aīalia omni tꝑe sunt silue/stria. et quedam semꝑ domestica. vt ho/mo mulus et capra. ⁊ quedā cito dome/sticant. vt elephas. De omni aūt genere aīaliū domesticoꝝ inueniūtur agrestia si cut siluestres. homo siluestris bos/silue/stris equus siluestris canis agrestis por/cus. Et quedam aīalia sunt magne impe tuositatis ⁊ bellicositatis ⁊ maxime tꝑe coitus ⁊ amoris. In oībus enī aīalibus est appetitus delectationis ⁊ tūc masculi zelant ⁊ pugnant ꝓ feminis. et quedam aīalia ingeniant. vt sint illo tempe eorū coria dura. vt porci agrestes/qui confri cantes se arboribus intrant lutū ⁊ desic/cant. et ideo tunc pugnant. vt dicit Are stote. ⁊ quedā aīalia sunt magne refre na tionis. ⁊ quedā magne ire ⁊ tenacis mēo rie sicut canis camelus ⁊ asinus. ⁊ q̄dam sunt debilis memorie/. vt strucio ⁊ colū/ba. et solus hō memorat oblita. vt dicit Auicen. multa tamen animalia retinēt memoriam eoꝝ que vident ⁊ addiscūt vt di. Arest. li. i. In solis aūt hoībus ē me/moria ꝓut memoria subiacet rōni. et iō dicit Aug. li. de ciui. dei xi. Est inquit ad/miranda q̄dam in brutis prudentia i q̄/bus tñ nulla sit ꝓprie loquedo scia. q̄das tñ in eis sil'itudo scie reperitur. euidētes enī habent solertiā in educatione fetuū in edificatione latibuloꝝ ⁊ mansionum in inquisitione nutrimentoꝝ. in medica tione vulnerū. in fuga nociuoꝝ. in pre/sagio mutatōis temporꝝ futuroꝝ. in cogni tione ⁊ amore pariū suoꝝ. nā ceruus cer uam diligit. ⁊ leo leenam. ⁊ vrsus vrsam et sic de alijs. Dicit aūt Ares. ꝙ in omni aīali est radicabile membrū qd̄ pricipiū est oīm virtutū naturaliū ⁊ spiritualiū ⁊ aīaliū. et h̄ est cor vel aliquid loco eius a cuius radice vt dicit Auicen. incipit omnium animaliū creatio. formatio et figuratio. formato animali bruto ⁊ ꝑfe/cto. faciem habet reflexam ad suū mate/riale et originale principiū. s. ad ipsam terram Sola enī statura erecta est a na ture principio homini reseruata in quo natura hoīs supra cuncta animātia ē no bilitata ⁊ mirabiliter sublimata vt dicit poeta. Os homini sublime dedit celūq̄ videre ⁊c. Propter q d̄ di. Basili'. si hō corꝑis voluptate fedat obediendo ven/tris luxurijs cōparatus est iumentis in sipientibus et sil'is factus est illis. Itez dicit Basi. omnia fere terre animantia genitali calore stimulante ad ꝓpagatio/nem sui generis ⁊ successionē ꝓlis/aīan tur et hoc potissime accidit tempore ver/nali quando virtus caloris celestis inci pit in animantium corporibus q̄dammō dominari. Simile dicit Aresto. et etiā Auicen. Omne inquit aīal habens se/men generat aīal sibi simile. ⁊ iō aīali ñ valenti seruare seu saluare spēm suā i se dedit natura membrū vt semen expellat et aliud membrum vt semen recipiat si cut in femina est matrix. et hoc est gene/rale oībus aīalibus in quibꝰ est discretio sexus. qꝛ masculus habet se ꝑ modū for/me. femina ꝑ modū materie. ⁊ iō omne femininū hꝫ matricē vl' aliud loco matr̄c

in quo suscipiat fetum suum. et hoc accidit diuersimode in diuersis. qz alio modo in quantibus z alio modo in alijs animalibus interius pfecta afalia concipientibus sicut de multis exemplificat Auicen. Prefert autem Auicen. seqns Arest. omnia afalia habentia sanguinez non hñtibus. et dicit q illa simpliciter sunt nobiliora z maiora in cõtita te z v. tute exceptis paucis de luis aquaticis et marinis. Et subdit q omne animal habens sanguinem nobilem quattuoz modo/uetur instrumentis. qz quattuoz pedibo. vtz in brutis. aut duabus manibus aut duobus pedibus vtz in hominib. simliẽ et duabus alis z duobns pedibus vtz in auibus pennatis. multa tamen inueniuntur animantia plures pedes habentia vtz in cancris z erucis et in alijs similiẽ et plures alas. vtz in papilionibus apibus z locustis. in istis minus viget sanguis. q̃ nature est thezaurus ꝓpẽ qõ plꝰ z efficacius opantur quatuoz organa i primis cõ multiplicia in secũdis. z abilioza sunt membza z efficaciora multũ afalium ad opandum in parte anteriori cõ in posteriori. qz calori sanguis cordis plꝰ participant et eis vicinius appropiquãt generales aũt afalium ꝓprietates tagit Auicen. sic dicens. Cõmunicant autem quedam animalia in membris vt hõ et equus in carne z in neruo Discrepãt ãt inter se in multis. primo in qualitate et habitudine membroz tam simpliciũ cõ compositoz. vt testudo habet cõchas et hericius spinas z homo nõ. z equus habet caudaz et homo non. Itez discrepãt in quãtitate vt os siue apertura oculi noctue est magna et aptura oculi aquile pua. Item discrepant in numero. qz quedam sunt bipedalia. quedam quadzupedalia et quedã multipedalia. vtz in araneis quarũ quedã habent pedes octo et quedam habent decem. Item in qualitate in colore z in figura. aut in mollicie et duricie. vt pes bouis est valde durꝰ. pes vero hominis valde mollis Item discrepant in situatione. vtz in mamillis eque et elephantis. nam mãmille elephãtis sub pectore z eque sub inguine situm habent. Quem discrepant in actione vt ptz in naribus elephantis cũ quibꝫ pugnat et in naribus suis quibus etiã pugnat. Item differunt in passione vtz in oculis pestilionis que sunt valde debiles. z/rundinis econuerso sunt valde fortes vt di. Lucen. Item differunt in animi appetitu. nam quedã sunt fortis appetitus ad coitũ. z q̃dam debilis vt turtur et elephas et quedã appetunt cũ omni specie et quedã tm̃ cũ sua. z quedam sunt semp cõtinentia vt apes. Item quedã sũt magne auiditatis et voracitatis in edendo et iõ quedam venant de nocte. vt lupi q̃ dicunt̃ hahaha. et quedã de die vt accipiter z aquila. z quedam vtroqz tpe. s. de die z nocte sicut cani. Item in omni alia necessaria sunt diuersa membza sibijnuicem subministrantia ꝓpter diuersitatez opationũ. vñ et ossa sunt necessaria vt sint totꝰ corpis sustentamẽtũ. Cartilagines necessarie sunt ad defensionẽ carnis ab ossiũ lesione. Nerui etiam necessarij sunt ad membroz cõiunctionez. z sensus ac motus p membra deportationem z sunt duri ad incisionẽ z flexibiles ꝓpter incurvationẽ. Caro fuit necessaria ꝓpter vacui i pletionẽ z caloris vitalis cõseruationẽ. Cor necessariũ est ꝓpter principiũ vite et spirituũ generationem. Pulmo ꝓpter necessitatẽ respirandi et frigidi aeris attrahendi ad caloris cordis mitigationẽ Stomachus ꝓpter cibꝫ primam digestionem. Epatis substãtia est necessaria ad sanguinis generationẽ. Dene sunt necessarie ad sanguinis p membra deportationẽ. Intestina fuerunt necessaria ad fecis depurationẽ z euacuationẽ. Renes z genitalia ad speciei cõseruationem. Fel necessariũ est ꝓpter digestionis cõfortationem. Splen ꝓpter superflui humoris melancolici recollectionẽ. Caput cum suis cõtentis fuit necessariũ ad totiꝰ corpis sensificationem z gubernationem. Collus fuit necessariũ ꝓpter corpis z capitis cõiunctionẽ z vocis formationez z ad cibi ac potus ad stomachũ transductionem. Pectus necessariũ est ad cordis z spiritaliũ membroz defensionẽ. Brachia z manꝰ ad operationẽ. Latera z coste ad naturaliũ mẽ

brorum conseruationem. Crura ⁊ pedes ad corporis supportationem ⁊ voluntariam de loco ad locum corporis motionez Cutis est necessaria ad omnium interiorum ab extrinseco nocumento munimē Et pili necessarij sunt ad cutis conseruationez. Ungule fuerunt necessarie ad extremitatum custoditiōem. et etiaz in multis animalibus ad defensionem. Ingeniata est enī natura in singulis aīantibus vt aliquid habeant munimenti cōtra lesionem. et ideo cerui habēt cornua apri, culmos ⁊ leones vtuntur vnguibꝰ ꝓ mucrone. et sicptz ꝙ in aīalibus nihil superfluum. nihil diminutum. minora aūt animalia que carent dentibns acutis et vnguibus et cornibus agilitate ⁊ mēbrorum abilitate ad fugam muniuntur. vtz in leporibus ⁊ damulis ⁊ hmōi. Itē omne animal generans animal aliud. habet oculos ꝑter talpam que oculos clausos tela. et hec tela data est ei ꝓpter debilitatem visus. ⁊ omne animal habēs aures mouet eas preter hominem. et omē animal spirat. sed quedam ꝑ vias manifestas vt per os et per nares. ⁊ quedam ꝑ vias occultas. s. ꝑ occultos poros vt apes ⁊ musce ⁊ aīalia anulosi corpis. Et omē animal quadrupes habens sanguinē habet medullam ⁊ maxime homo multum habet de medulla respectu sui corpis. ⁊ hec fuit necessariū ꝓpter eius multiplices operationes. Et omne aīal habēs cornua habet soleas pedis scissas. excepto aīali vnicorni qđ vnum cornu habet in fronte et vnam soleam in pede sicut equus. Et omne animal cornutum habet cornu vacuum ꝑter ceruum ⁊ vnicornem. Et omne animal cornutum est quadrupes. habens scz cornua naturaliter. excepto serpente quodam in egipto qui cornutꝰ inuenitur. ⁊ cerastes a multis nuncupatur et dico de animalibus cornua habentibꝰ que sunt de natura ossis. nam testudies quedam habent cornua mollia ⁊ viscosa tamen cornua non sunt. sed potius quedam additamenta cum quibus testudines quia debilis sunt visus vias sibi querunt. et si qua occurrerint eis dura stat cornua retrahunt et inter suas conchulas se recondunt. nam suis conchulis vtuntur pro domibus et ꝓ castris. Item quedam animalia habent dentes in vtraqꝫ mandibula. et quedam inferius tantum. et que non habent dentes in superiori mandibula sunt cornuta. quia materia illa transit in cornua. Nullum aīal habens dentes recuruos siue culmos vt aper habet cornua quia materia illa trāsit in culmos. culmus enī et cornua simul non coneniunt. Et animalia deputata ꝑ de habent dentes diuisos et acutos vt melius possint intrare predam et euellere frustum vt lupi et leones. Animalia vero domestica vt vacca ⁊ domesticabl'ia vt elephas et camelus dentes habent eq̄les et continuos quasi sint vnum vt melius comedant herbam et equalius prescindant eam circa terram. Nec habet aliquod animal plures ordines dentium in ore q̄ꝫ duos exceptis piscibꝰ qui preter dentes maiores quos habent serratos et distantes in mandibulis habēt interius dentes qđammodo infitos. quibus vt dicit Aresto. recolligunt cibos neaque liquiditate de ore citius diluantur vt ptz in lupis aquaticis. id est lucijs et etiam in multis alijs. In india tamē dicitur esse animal mōstruosum simile corpore vrso et in crine homini et in facie. ⁊ habet caput rubeuz sicut miniuz. os maximum et horrendum et in vtraqꝫ mandibula tres ordines dentium inuicē distinctorum. cuius extremitates sunt vt leonis. et cauda eius est similis caude scorpionis agrestis habentibus aculeuz et percutit pilis suis sicut porcus agrestꝫ suis setis. et habet vocem horribilem sicut vocem tube et est velocis cursus ⁊ comedit homines et inter omēs bestias terre nulla crudelior. nulla monstruosior īuenitur. vt dicit Auicē. et hec bestia grece vocatur baricos. vt dicit idem Plini⁹ autem libro. viij. capi. xxij. apud medos inquit vt scribit Hesyas est bestia perniciosissima quam manticoraz vocant. habens triplicem dentium ordinem pectiatim sibi alterutrū coeuntem. auriculis ⁊ facie homini similis ē. glaucos hz oc'los et colorem sanguineū. leoni sil'is. cauda

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu Uniw. im. A. Mickiewicza

scorpionis modo spicula ingerens et in
figens ⁊ vocem habet voci homiui simi
lem. vt si misceatur voci hoīs fistule ⁊ tu
be videtur in cōcentibus cōuenire ⁊c. vñ
idem est animal de quo Auicen. loquit ⁊
Pli. Item omne aīal generans aīal ha
bet duos renes ⁊ vesicam. sed animalia o
uantia non habent renes vel vesicam. sup
fluitas eni humidi in auibus transit ī vn
gues ⁊ in pennas. in natatilib⁹ transit ī
conchulas ⁊ in squamas. et iō non indi
gent membro supfluihumidi receptiuo
Item omne aīal habens cornu et nō ha
bens dentes supius ruminat. ⁊ habet plu
res ventres. vnū valde magnum ⁊ aliū
minorem. vnum longum ⁊ aliū ampluz
Et causa quare habent multos ventres
est multiplex digestio. qꝛ suus cibus est
siccus ⁊ nō bene masticatus in principio
ꝓpter auiditatem comedendi. ⁊ iō dz ite
rum masticari. de maiori autē ventre at
trahitur cibus ad os vt iterum mastice
tur et sic masticatus transmittit ad s[illegible]
dum ventrem vt ibi digeratur ⁊ s[illegible] ma
sticare vocatur ruminare. vt [illegible]it Aui
cen. Item di. Auicen. li. ii [illegible] Ego di
co ꝙ omne animal hab[illegible]s sepum habet
cerebrū pingue et [illegible] nō habet sepū nō
habet medullam vnctuosam. Et omne
spirans habet pulmonem vel aliquid lo
co pulmonis sicut piscis brāchos ꝑ quos
aquam cum aere attrahit ⁊ post emittit
Et omne animal habens sanguinē ha
bet cor ⁊ epar. que vero carent sanguine
carent corde. habent tamen loco cordis
aliquid in quo est sedes vite. Item om
nia aīalia generantia habent fel. quedaz
occulte vt ceruus equus mulus ⁊ quedā
manifeste. solus delphinus caret felle li
cet generet ⁊ spiret. Aīalia autem ouan
tia habent fel magnū vl' ꝑunm. sicut pi
sces ⁊ serpentes. Item dicit idem ꝙ om
ne animal habens sanguinem habet sem̄
et omne sanguinosum generans alid̄ hz
quinqz sensus nisi quoddam genus mu
ris cuius oculi sunt cooꝑti ⁊ habet pupil
lam sub corio. Et vie sensuum in aliqui
bus sunt occulte vt aures ⁊ nares in pi
scibus qui audiūt. vtz qꝛ fugiunt strepi
tum ⁊ olfaciunt. aliter non venirent ad
rethe ꝓpt̄ lac et carnes assas ꝓpt̄ q̄s cācri
intrant sportulas piscatoꝝ. et ideo di. A
rest. vt di. Auicen. ꝙ delphini ⁊ vnū ali
ud gen⁹ pisciū ad tonitruū ⁊ alium motū
magnum et sonitum repentinū cadūt ad
fundum sicut in eis esset epilentia ⁊ tūc
capiunt ac si essent ebrij. ⁊ fugiunt a loco
ablutionis vel habitionis alteri⁹ piscis
interfecti ⁊ fugiunt a sanguine alterius
piscis et fugiunt sordida rhetia ⁊ sportu
las immūdas ⁊ libenter subintrant no
uas. ⁊ animalia anulosi corꝑis habent a
cutos sensus q̄uis occultos vt apes et
formice. vnde audiunt a remotis ⁊ olfa
ciunt et in quibusdam odoribus delectā
tur. ⁊ in quibusdam interficiūtur vt odo
re sulphuris ⁊ combuste pellis ⁊ combu
sti cornu cerui. vnde apes non manent ī
loco mali odoris. sed quiescunt in loco o
dorifero. et vbi est dulcedo. vt dicit idē.
Item vt di. idem differunt aīalia in mō
vociferandi. quia quedam habent vocē
fortem et acutam. quedam debilem ⁊ re
missam. quedam aūt valde modicaz siue
nullam et sol a animalia habentia trache
am arteriam ⁊ pulmonem et respirātia
dant vocem. Sed que non respirāt ali
quando faciūt sonitū. aliqū sibilū. ⁊ aīa
lia facientia vocem facit tonos. ⁊ aīalia
maxime vociferant ⁊ garriunt tempe co
itus ⁊ amoris. et ꝑ ꝓprias voces se ꝯgno
scunt et ad amplexus se inuitant. Item
idem omne aīal habens sanguinem qd̄
ambulat vigilat et dormit. ⁊ omne hn̄s
palpebras claudit eas cum dormit ⁊ om
ne animal ouans facit somnū tenuē. Itē
omne aīal indiget nutrimento sibi con
ueniente ⁊ sue complexioni respondente
et hoc est necessarium ꝓpter indiuidui su
stentamentum. vel ꝓpter eius augmenta
tiōem. vel ꝓpter deꝑditoꝝ ꝑ calorem ꝑha
bitū restauratiōem. Sed in mō sumēdi
cibum est magna differentia similiter in
sumendo potum. Nam aīalia gressibilia
que sunt completi et equalis labij sugē
do bibunt. vt homo equus vacca ⁊ mul⁹.
⁊c. Animalia vero que sunt inequal' la
bij in quibus scz labium inferius nō rn̄
det eq̄liter supiori. sed est breui⁹ lambē
do bibunt. vt canis cattus ⁊ hmōi. vnde

sm dispositionem labiorꝝ ꝑ equalitatem vel inequalitatem quedam sugunt ⁊ quedam lambunt. et iō ingeniata est natura vt canis et cetera lambētia teneriorē ac longiorem hēant liguam ac flexibiliorē vt sit abilior ad aque cōprehēsionē ⁊ ipsius ad os deportionem. Multa tñ sunt aīalia quadrupedalia que nō bibunt nisi raro vt lepores ⁊ caniculi ⁊ hmōi. qꝛ taliū aīaliū cibus est valde humidus et eius humiditas est eis loco potus et sufficit ad cibi deportationē ꝑ membra ⁊ ad caloris phisici mitigationez. Cetero vero animantia qne sunt multe caliditatis ⁊ siccitatis cōplexionalis vel accidētalis ⁊ vtunt cibo sicco aut calido potu indigent ad p̄dam. et hec est cā quare colūbe et cerer volucres q̄ ñ sunt rapaces p̄de bibūt qꝛ comedūt grana ⁊ hmōi. et earꝝ cibo est grossus calidus atq; siccus. Aues eni p̄de vtunt cibo humido actualiter. et ideo nō bibūt nisi raro. ⁊ qñ bibūt signū est infirmitatis etq; in eis est excessus calorꝫ innaturalis vt di. Arest. ⁊ Auicē. Item di. etiā Auic. ꝙ aīalia ꝑui corꝑis magis sunt ingeniosa quā illa que sunt magni corꝑis. vtz in araneis apibꝫ ⁊ formicis. quorꝝ opa sunt ita subtilia ꝙ ad silia facienda sensus hoīs nō attigit. Supplet eī in eis natura in sensu ⁊ ingenio qđ illis videt deficere in fortitudine ⁊ vtute. vt di. idem. Item vt di. Soli. in li. de mirabilibꝫ mūdi circa finē. Omne aīal hñs dentes serratos est gulosum ⁊ bellicosuz vtz in cane. panthera. leone. ⁊ vrso. Et femine taliū aīaliū filios generant incompletos vt canis cecos ⁊ vrsa generat frustra carnea ꝑ lineamenta nō distincta q̄ cubat illa sub ascellis suis sicut gallina sup oua ⁊ lābendo paulatiz format ea donec formā recipiant debitā ⁊ figurā. Pāthera silr ⁊ leena filios ꝓcreāt sed non ꝑfecte effigiatos nec cōpletos Itē omne aīal faciēs mltos filios primo nascētez magis diligit ⁊ magis sibi reputat naturalem. et iō q̄dam aīalia deuorant fetus suos p̄ter primū sicut quedā porce facere sunt cōsuete. vt dicit idē. Item idē in oībus aīalibꝫ faciētibus filios incōpletos cā impletiōis est gulositas. qꝛ si expectaret natura vsq; ad complementū sugendo interficerent matrem ꝓpter īmoderantiā appetitus. et iō celer in talibus est natura vt citius nascantur et vt citius oriantur ne parientes nimis aggrauent. Item qiua animalia taliter generata sunt bellicosa ⁊ ꝓpter victū vt dicē uicē. sibijnuicem odiosa. ingeniata ē natura remediū ad speciei saluatiōez vt mlti filij ꝑiter pariant vt si forsitan mlti periant in bello saltem in paucis spēs conseruet ⁊ saluet. ⁊ iō lupa parit multos filios sicut ⁊ canicula silr ⁊ vipera dr. xx. filios parere simul vt di. idē. ⁊ iō cū filij vipere multi sil viuant in ventre ex auiditate nutrimēti mltū sugūt ⁊ attrahūt đhumore. vñ mater tot nutrire nō sufficiens deficit et morit antequā possit ad plenū filios suos ꝑturire. Item di. Aresto. et Auicen. ꝙ aīalia hñtia dentes coniunctos ⁊ sotulares sunt paucorꝝ filiorꝝ. hñtia vo dentes diuisos ⁊ acutos ⁊ pedes multe fissure sunt multorꝝ filiorꝝ ⁊ multi spermatis. et aīalia hñtia ꝑuū corp⁹ pluris generatōis sr q̄ aīalia magni corꝑis Et aīalia que pauciores sunt generationis pauciores hñt vbera et differentia quo ad situ et iō canicula hz multas mā millas silr ⁊ porca que sunt multorꝝ filiorum. Item aīalia supflui coitus ⁊ continui sunt breuiorꝭ vite quā illa q̄ raro coeunt ⁊ tꝑate et ꝓpter hoc eunuchi diuti⁹ viuūt qꝛ neruus eis p̄scindit ꝑ quē descēdit semen. Idem di. Gal. li. de spermate et hmōi rōem assignat Auicē. in li. de animalibus vbi di. Sperma inquit est đ sanguine bono et plene digesto qđ iam est cōuertibile in membrorꝝ nutrimentū et iō qñ hō eijcit illū humorē seminalez multū discolorat ⁊ debilitat corpus eius magis q̄si q̄dragesies exiret tantus sanguis de corꝑe. qꝛ sperma est res abilitata ad transeūdū in mēbra. et iō qñ exit aufertur membrorꝝ nutrimentū naturale. et fit magna deꝑditio spirituū ⁊ virtutū in torꝑe aīalis. vñ frequens coitus ⁊ immoderatus est cā q̄re corpus dissoluitur et sic vita ꝑ cōsequens breuiat. et iō elephas diutissime viuit quia castitatem amat ⁊ libidini raro vacat vt di. idē Huc

usq; Aresto. et Auicen. et Soli. Isaac
aūt in dief. vniuersaliter tractat de aīa //
libus ꝓut sunt humani corpis nutritiua
nam quedam aīalia cōueniūt hūane cō
plexioni vt agni hedi oues et porci inter
domestica. cerui ⁊ capreoli īter siluestria
et quedam oīno cōtrariant̄. et hoc in ni/
mio calore vt tiri ⁊ serpentes. vel ī nimia
frigiditate vt aranee et scorpiones. que
dam ꝟo nature hoīs dissilīa suut. sed ta//
men nō oīno repugnantia nec mortife/
ra sicut sunt hericij lepores atq; vulpes ⁊
cetera aīalia hñtia grauis odoris carnes
talia enī aīalia pessima p̄bent hūano cor/
pori nutrimenta. siluestria aūt aīalia sūt
calidiora ⁊ sicciora ⁊ macillentiora q̄ do
mestica. tum ꝓpter motus cōtinuitatez
et ꝓpter inhabitati aeris caliditatē. tum
etiam ꝓpter nutrimenti sui siccitatē ⁊ iō
carnes habent duriores ⁊ indigestibili/
ores qđ ptz qr eaꝝ carnes occise non ita
cito putrescunt sicut domestice. Uñ om//
nia siluestria minus sunt sapida ⁊ min⁹
nutribilia q̄ domestica exceptis capreo
lis siluaticis qui ceteris saporosiores sūt
laudabiliores ⁊ nutribiliores. Corpora
enīz eoꝝ ex motu rarificant̄ ⁊ humores
subtiliant̄. ⁊ pori aperiūtur ⁊ hūores qui
sunt causa grauitatis odoris dissoluunt̄
et sic saporosiores rōne motus ⁊ laboris
accidentaliter efficiūtur. nam ꝑ hmōi di
scursus tempatur eoꝝ naturalis frigidi
tas. et iō in aīalibus siluestribus magni
exercicij ⁊ multi motus grauitas saporꝫ
et odoris amputat̄ ⁊ tenerior efficit̄ ca/
ro aptis poris et resolutis humoribus ⁊
eoꝝ caro facilius et citius digerit̄ ⁊ mē/
bris incorpatur et ratione sue siccitatis
naturalis tardius a membris dissoluit̄.
Inter ista oīa aīalia quedam nutriūtur
in locis humidis ⁊ aquosis. ⁊ eoꝝ carnes
multū sunt nutritiue ⁊ velociter digerū
tur. sed cito a mēbris dissoluūtur. quedā
vero pascūtur in locis siccis ⁊ montuosis
et iō eoꝝ carnes sunt laudabiliores ī cu
stodienda et regenda sanitate cōueniē//
tiores et in fortitudine ⁊ duratiōe ī mē
bris pfectiores. Aīalia aūt que domesti/
cantur ⁊ pascunt̄ in domibus carnes ha/
bent viscosiores ⁊ grossiores ꝓpter mul/
tas comestiones et cibi sui corruptiōes
et ideo durioris sunt nutrimenti ⁊ ad di
gerendum in stomacho ⁊ epate tardiores
Nam vt dicit ypo. ad cognitionem boni/
tatis nature aīaliū quo ad corpis nutri
mentū cōfert scire loca ⁊ pascua vbi nu/
triunt̄. aerem humidū vel siccum in quo
cōuersant̄ et q̄titatem motus ⁊ quietis
qualiter scz in exercicio vel ocio naturali
ter vel accidentaliter disponuntur. Ani/
malia aūt que naturaliter sunt domesti/
ca minoris caloris sunt et maioris hūi/
ditatis q̄ siluestria. et iō eoꝝ carnes sūt
molliores ⁊ ad digerendū faciliores. ex
multa enī quiete pori claudunt̄ ⁊ ꝑ inclu
sum calorem humores grossi dissoluun/
tur vñ carnes mollescūt ⁊ attenuantur.
et qr nimiū comedūt et bibunt augmen
tantur eoꝝ supfluitates et pinguedines
multiplicantur. et iō talium aīaliū cor/
pora sūt multū nutritiua ⁊ sapida. ⁊ ꝑ cor
pus ⁊ venas facile penetratiua. ex mul/
tidine enī viscositatis et humiditatis
corruptioni et putrefactioni sunt vicia
et humoris supflui generatiua. et q̄uis
naturaliter nutriant tñ ꝓpter excessū hu
miditatis cito a membris dissoluuntur
et sic accidentaliter minus q̄ siluestria
nutrimenti corpi administrant. qr silue
stria et si parū nutriant verūtñ. qr dura
sunt ⁊ ad dissoluendū tarda. in mēbris
in quibus assimilatur diutius perseue/
rant. et iō accidentaliter antiqui ea nu/
trire asserebāt. In omni etiam genere
animaliū masculina sunt calidiora femi
nis et minoris hūiditatis. et iō subtilio
ris ⁊ laudabilioris nutrimenti sunt car
nes masculoꝝ q̄ feminarū excepta ca/
prina que in femina laudabilior est na
turaliter q̄ in mare. nam in femina eius
humiditas tempat siccitatem cōplexi
onalem. sed masculina caliditas intēdit
siccitatem masculi naturalem. et iō lau
dabilior est caro femīna in hac specie q̄
masculina. qr magis ē tempata ⁊ a sicci
tatis excessu elongata amplius. et hoc si
ue sit recens siue antiqua ⁊ maxime qñ
lacti adhuc est vicina. qr tūc ei⁹ natura/
lem siccitatē tempat. et laus lactis ⁊ laus
femineitatis. Aīalia ꝟo castrata īter cō

plexionem maris et femine sunt medio
cria. nam carnes castratoꝝ minus cale/
faciũt masculis. plus feminis. tardi⁹ ma
ribus et citi⁹ feminis digerunt. ꝛ iõ mio
ris sunt nutrimenti ꝛ veterioris masculi
et maioris feminis bonitatis. Et est re/
gula q̃ inter alalia naturaliter hũida meli
ora sunt masculina feminis. ꝛ meliora sũ
etate pfecta q̃z impfecta. Inter sicca au
tem naturaliter feminea sunt meliora
masculis. et hoc in etate impfecta potiꝰ
q̃z pfecta vt dicit idem. Item variat bonis
nitas alaliũ ex diuersitate etatũ. nã ala
lia valde lactiuicina sunt magne humi
ditatis ꝛ viscositatis ꝛ lubricitatis. et iõ
eoꝝ carnes flegmaticas superfluitates ge
nerantes sunt nisi ficce sunt naturaliter
sicut bouine ꝛ caprine. ꝛ taliũ alaliũ car/
nes in tali etate sunt laudabiliores. ma
xime si nutrita fuerint bono lacte. Me
liores sunt aũt carnes alaliũ a lacte sepa
toꝝ qꝝ minoris sunt humiditatis ꝛ visco
sitatis ꝛ tpate soliditatis. In etate vero
iuuencula q̃ alalia sunt in statu tũc sũt
eoꝝ carnes duriores ꝛ ficciores. et maxi
me si alalia ficce fuerint cõplexionis. et
iõ ad digerendũ sunt eoꝝ carnes durio
res in membroꝝ tñ cõfortatione sũt lau
dabiles ꝛ in duratione plus q̃z in regen
da sanitate. vt dicit idem. In quarta vero
etate scz in decrepita quo ad esum plus
sunt inutilia duplici de cã. qꝝ vicina sunt
caloris naturalis extinctioni ꝛ humidi/
tatis subãlis cõsumptioni. ꝛ iõ eoꝝ car
nes sunt durissime. ꝛ oino indigestibiles
maxime si ficce fuerint cõplexionis. Et
iõ est generale iter oia alalia volatilia et
gressibilia. dum sunt crescentia q̃ sunt
quo ad nutrimentũ laudabiliora q̃z quã
do post declinatiõem ad senũ magis sũt
annosa. vt dicit idem. Item est diuersitas
ex pte nutrimenti. nam q̃ pascunt i mõ/
tibus sunt melioris sanguis ꝛ subtilioꝝ
et acutioies. pter paucitatem cibi. q̃ de
to nutriũtur i palustribus sunt sanguis
grossioris ꝛ maioris pinguedinis et mi
noris caloris ꝛ ampliorꝝ opilationis.
Alialia aũt pascentia maiores herbas vt
boues macilentiora sunt in hyeme q̃z in
vere vel in estate. qm̃ in hyeme eis defici
unt nutrimenta. et ideo post mediũ veris
vel ante incrassant vel augmentant. ꝛ eo
tum carnes saporosiores et laudabilio/
res efficiũtur. pter abundantiam con
grui alimenti. a alia vo minutas herbas
pascentia ab initio veris vsq̃z ad mediũ
estatis sunt crassiora ꝛ tenerioꝝ. bonita
te carnis laudabiliora. qꝝ tũc cõpetentia
inueniũt nutrimenta. Sunt ꝛ alia ala
lia pascentia ramoꝝ ꝛ gularũ extremi
tates ꝛ ista sunt bona ab initio estatis vs
q̃z ad hyemem qꝝ tẽ sũt rami teneriores
et humidiores. vñ animalia que minutis
vtunt herbis ꝛ siccis meliora sunt quã il
la que humidis herbis nutriũtur ꝛ illa q̃
teneros ramos comedũt atq̃z frõdes me
liora sunt quã illa q̃ domi fructibꝰ alũtur
et que parũ comedũt vel bibunt sunt me
lius comedẽtibus ꝛ bibentibus meliora
Nam tam mõtuosa q̃z campestria alian/
tia ex frequentia sui exercitij atq̃z mo⁹
domi nutritis sunt meliora. nam subtili
oꝝ aer ꝛ siccioꝝ a talibus attrahit rõe di
scursus vñ minuunt humoꝝ superfluita/
tes ꝛ desiccant ꝛ sic sue cõplexiones tẽ/
perãtur. Econuerso alalia q̃ domi nutriũ/
tur ex puritate puri aeris ꝛ defectiõe mo
tus ꝛ multitudine cibi ꝛ potus in cibi cõ
plexione minus laudabilia inueniũtur
Diuersificant iterꝝ alalia sm pinguedi/
nem maciem ꝛ mediocritatẽ. Nam que
sunt crassissima quo ad esum sunt perfi/
ma. nocent eni digestioni qꝝ sup cibum
natant ꝛ cibũ inflant et villos stomachi
emolliunt. et lubricitatem ꝛ viscositatẽ
tribuũt stomacho ꝛ inducũt. et iõ nimia
pinguedo humidũ stomachũ dissoluit
deficiente cõtentiua ꝛ cõfortatiua et vir
tute expulsiua. stomachũ vero calidũ ni
mis incendit sicut ignis exterius accen
di pinguedine cõsueuit. Et iõ pceperũt
antiqui vt etiã de crassissimis alalibꝰ so
la caro rubea pinguedine denudata cõ/
ter comedat. Alialia vero macerrima sũt
neruosa parũ sanguis hñtia ꝛ parũ hũi/
da. ꝛ iõ etiã parũ nutrimẽti corpi huma
no ministrantia. sed alalia que inter ma
ciem et crassiciem sunt media sunt tpa/
tiora ꝛ laudabiliora. cũ nõ tm̃ pinguedis
hẽant vt calorem intendant ꝛ villos sto

machi lubꝛicent. nec tñ macies vt natu
ram infrigident ꝛa sanguine eam ꝛepau
pent siue ꝓmuent. Item inuenif diuersi
tas in aialibꝫ ꝑm tpoꝛ mutatiõem. Nã
quedã aialia in vno tpe a medulla ꝛsã/
guine ꝛepauparf q̃ in oppositio tpe ple/
na inueniunf. et hoc sensibl'r ptz in ochi
libus maris ꝛ in cerebꝛo hois ꝛ forsan cu
iuslibet aialis. vt exp̃sse di. Atrest. li. de p
prie. elementoꝝ. ꝛ iõ multi in vna parte
mensis vel anni infirmanf qui in tpe op
posito tuti ab oi infirmitatis ipetu ꝓgno
scunf vtz in lunaticis manuacis et cadu/
cis. ꝛ hoc q̃re supꝛa in ca. de luna. sile di.
Aui. de simea q̃ ꝑm mutatiõez tpoꝝ ꝛ ma
xime ꝑm lune cursum letaf vel tristaf. sic
et q̃dã aialia in vno tpe macerant q̃tũ
cunq; victualia tũ cabũdant. ꝛ eadẽ i tẽ/
pꝛe opposito ꝛemiẽdo ipinguanf sic di.
Aui. glires inq̃t tpe hyemali nõ mouen
tur. sed iacẽt sicut moꝛtua ꝛ nihil come/
dentes ꝛemiẽdo ipinguanf. repũt vero
in tpe estatis ꝛ se mouẽt in estate cõtra
estũ solis. sile narrat de yrũdinibus et q̃
busdã aliis aubꝰ q̃ q̃si moꝛtue inueniũf
in atꝛo cõcauitatibꝫ tpe hyemali q̃ po/
stea vires resumũt ꝛ quasi ꝛemiẽdo foꝛ
tiores effecte agiles se ondũt. tpe esti/
uali. et sic vse ꝑm Aui. Atrest. ꝛ Soli. pꝰ
cõceptũ in multo tpe in locis abditis se
abscõdũt. et tũc tpis penit? cibũ nõ assu/
mũt. q̃re infra eodẽ de vso. Sic ꝛ pisces
vno mẽse ipinguanf ꝛ statim in sequenti
tpe macerant. et quidã ipinguanf veto
septẽtrionali vt pisces longi ꝛ quidã me
ridionali vt pisces ampli. ꝛ quidã in tpe
pluuiali sicut ibidẽ di. Atrest. Aqua in/
quit pluuie cõuenit oibus testei cozei p
ter piscẽ qui doꝛ lꝛoyteaz q̃ si gustauerit d
aq̃ pluuiali ipo die moꝛief. Itẽ quibus/
dã nocet pluuia qñ excecat eos si fuerit
multa. Silr quedã aialia vno tpe se re/
nouant ꝛ sua etiã supflua ꝛeponũt ꝛ imu
tant vt cancer ꝛeponit ꝛ imutat suas te/
stas. cerui coꝛnua. ꝛ accipitres plumas
suas. Sicut enim di. ysa. Carnes aialiũ in
quibus dñaf siccitas ꝛ etiã caliditas vt
cameline in estate sunt illaudabiles sed
in hyeme sunt cõueniẽtes. et carnes aia
lium que sunt calide ꝛ humide vt pecoꝛi/
ne in vere sunt bone ꝛ in autumno cõpe/
tentes. frigide aũt et sicce sunt illaudabi
les vt capꝛine. frigide ꝛ humide vt poꝛ/
cine. a medio estatis vsq; in finem sunt
optime. i hyeme pessume. in vere voꝛ au
tumno sunt mediocres. vt di. ypo. caro i
quit pocꝛina in estate est bona. in vere et
autumno minus bona. sed in hyeme ma
xime illaudanda. capꝛina in estate bona
pecoꝛioa in vere. bouina in fine veris et i
pꝛincꝛpio estatis ẽ laudabilis. Carnes
aũt aialiũ put sunt oꝛdinate ad hũanuz
esum variant ꝑm diuersam ꝑparationẽ
Nam vt di. ysa. aialiũ carnes aliq̃n assã
tur aliq̃n fꝛixanf aliq̃n cũ sale ꝛ a q̃ elixã
tur. assate ꝛ fixe sunt grossiozes in nutri
endo ꝛ sicciores ad digerendũ duriozes
qꝛ humiditate eaꝝ cõsumpta ab igne cõ
trahunt siccitatẽ. vñ nõ sunt carnes mul
tũ pingues comedẽde nisi assẽ vt humi/
ditas illaudabilis ab eoꝝ subã extrahaf
Carnes aũt elixe sunt humidiozes ꝛ ad
digerendũ faciliozes. qꝛ aq̃ tpat eas et
humectat. aliq̃n aũt in aq̃ in q̃ elixãtur
apponũtur spes ꝛ fiunt diuersa cõdimen
ta que carnes custodiãt in natura ꝛ boni/
tate sua. et eas reddant taz in odoꝛe q̃s
in sapoꝛe meliozes et ad diuersos moꝛ/
bos expellẽdos amplius efficaces. ꝛecen
aũt carnes aialiũ siccoꝝ ꝛ macroꝝ elixa/
ri. humidoꝝ vo et pinguium assari. me/
diocriũ aũt inter istas diuersis cõdimẽ
tis ꝑparari. Fit aũt ista ꝑparatio multi
pliciter qꝛ alique inueniunf carnes. aia/
lium que sunt salubres ꝛ cõueniẽtes as/
sature ꝛ sunt illaudabiles elixate. meli/
oꝛ est eni caro capꝛina ꝛ bonina elixa q̃ as
sa. pocꝛina ꝛ pecoꝛina est melioꝛ assa q̃ e
lixa. nam ꝑ elixationẽ sicce carnes hume
ctanf ꝛ ꝑ assatiõem humide ꝛesiccanf. et
iõ pocꝛinã ꝓpter suam humiditatẽ bonuz
est assare et capꝛinã seu bouinam ꝓpter
siccitatis excessum elixare. Cozundẽ etiã
am aialiũ carnes ꝑm hmõi accidentia
varianf. nam caro pocꝛina assa et ꝑ assa
tionem melioꝛaf. et min' boua efficit ꝑ
elixatiõem. Capꝛina vo melioꝛ est elixaz
peioꝛ q̃ est assata. ꝛ sic de aliis est viden/
dũ. Ducusq; ysa. in dief. Item oꝛdinan
tur aialia nõ solum quo ad coꝛpis nutriꝰ

mentum. verumetiam quo ad remedium morborum et multiplicem medicinam omnium animalium tam iumentorum quam reptilium et bestiarum generacreata sunt propter hominis optimum usum ut dicit Pli. et Johan. damas. sed horum quedam propter esum ut pecudes cerui et hmoi etc. quedam propter hominis ministerium. ut equi asini boues et cameli et hmoi. alia ad hominis iocunditatem ut simie merule atque paui. alia autem creata sunt ad hominis exercitationem ut suam cognoscat homo infirmitatem et dei timeat potentiam. Ideo enim creati sunt pulices et pediculi sicut leones tigrides atque ursi ut in primis recurrat homo ad proprie infirmitatis recognitionem et territus a secundis scilicet reptilibus et feris refugium habeat ad dei nominis inuocationem. Sunt insuper creata animalia ad subleuandam multiplicis infirmitatis humane necessitatem ut carnes vipere ad tyriacam et fel thauri et aliorum animalium et auium ad oculorum caliginem amouendam. Pellis serpentis decocta in oleo dolorem aurium mitigat miro modo. ut dicit Dyas. In li. escolapij de occultis membrorum virtutibus dicitur. patiens emorroydas si sederit super pelles leonis recedent ab eo. et qui linit corpus suum sepo renum leonis aut qui inungitur eius fimo fugiunt ab eo lupi. Item ibidem dicit idem siquis suspendit caudam senis lupi ad presepe vaccarum non appropinquant ei lupi. Item dicit Dyas. oculi ursi eruti et supra dextrum brachium hominis ligati mitigant quartanam eius. Item dentes canini lupi curant illos in principio qui lunaticam sustinent passionem ut dicit idem. Simile dicit Pitagoras et Pli. et dicunt quod si oculum lupi erutum viderint quadrupedalia domestica fugiunt atque timent. In libro viatici dicit Constan. Pili canis albi nullam maculam nigredinis in se habentis si fuerint suspensi circa collum patientis iuuant epilenticum et prohibent eius casum. Simile dicit Pitago. in li. romanorum. fiat inquit anulus ex vngula samur asini nigredinem non habentis et induat eum epilenticus prohibet eius casum. et dicit fel thaurinum sub vmblico inunctum soluit ventrem. dicit etiam idem dens serpentis eradicatus dum vixerit suspensus super quartanarium soluit quartanam eius et si subfumigaueris domum cum pulmone asini mundas eum ab omni reptili et serpente. has et multas alias virtutes admirandas dicit Pli. in membris animalium latitare sicut in naturis animalium particularium post dicetur. quia nihil est in corpore animalis quod careat manifesta vel occulta medicina. nam pellis et pilus. et cornu vnguis caro et sanguis non sunt sine remedio nec etiam ipse fimus. sed hec ad presens dicta generaliter hic sufficiant.

Capitulum primum

De animalibus in speciali

Descriptis animalium proprietatibus et naturis in generali restat cooperante dei gratia quorundam animalium et reptilium recitare proprietates in singulari. et hec per ordinem alphabeti.

Capitulum II

De ariete

Aries est pecus laniferum animo placidum naturaliter mansuetum ut dicit Isi. li. xij. ca. i. Est autem dux et princeps ouium et ideo dedit ei natura fortitudinem ceteris ouibus prestantiorem. decuit enim arietem ducem ceterarum ouium et tutorem alijs esse viribus fortiorem. et ideo ut dicit Isi. aries aut veruex a viribus est dictus. eo quod tanquam vir ouium cum sit masculus ceteris bidentibus sit amplius virtuosus. Vel ut dicit idem Isi. veruex a verme est dictus eo quod habeat vermem in capite. cuius pruritu excitatus caput concutit fortissime. et quicquid sibi obuiat dure ferit. et ideo aries ab ares grece quod dicitur virtus latine est vocatus. quia in gregibus masculi dicuntur arietes quia ad fecundandas oues virtuosi sunt atque fortes. nam corporis magnitudine et virium fortidine et animi virtute oues alias preexcellunt. Dicitur etiam aries ab aris quia ut dicit Isi. hoc pecus primum fuit in aris a gentibus immolatum. vnde dicitur aries ideo aries quia mactatur ad aram. Unde secundum legem moysaicam aries fuit animal potissime mundum. et ad sacrificium et ad esum. nam pro peccato populi communiter et conuenienter

offerebatur. ⁊ q̄ꝛ findebat vngulam pa
riter et ruminabat in differenter a popu
lo comedebat. vt di. Isi. li. xij. bidentes
quondam dicebant. eo q̄ inter octo den
tes quos habent duos habent altiores ⁊
iō eos gentiles maxime in sacrificiū of
ferebant. vt di. idem. De ariete aūt sin
gulariter di. Pli. viij. ca. xlvij. Arietis
inquit naturale est agnos fastidire et o
ues senectas sibi obuias cōsectari. nam
ip̄e melior est et vtilior in senecta. et cū
respectu ouium ferox sit animo eius fero
citas cohibet̄ si cornu eius iuxta auricu
lam p̄foret̄. dextro teste p̄ligato feminas
sinistro ꝟo p̄ligato mares gignit. in ven
to aquilonari mares ꝓcreat. in flatu au
stri feminas generat. et quales venas a
ries sub ligua gestat tales fetus in velle
re generat. nam si nigras habet venas fe
tus in vellere erit niger. et si albas albus
et si varias varius in vellere apparebit.
Item di. Aresto. ⁊ Aui. quer̄ infra d̄ oue
frontem habet aries durissimam corneā
duriciem fere p̄stantem. sed timpora ha
bet debilia et quodāmō cartillaginosa. ⁊
ido ad munimē ꝑtis debilioris dedit na
ta cornua magna circa tīpoꝝ loca ad mo
dū scuti rotundi reuoluta. q̄ tn̄ in extre
mitate aliq̄ꝫ tulum sunt acuta vt cornuū
duricie ⁊ fortitudine caput defenset ⁊ eo
rundem acumine aduersarios impetat et
impugnet. vt di. idem. Sine eni armoꝝ
defensione nō decebat naturam gregꝫ re
linquere defensorem.. et iō duo dedit na
tura sibi cornua ad modū circuli replica
ta. vt caput ꝓpriū q̄d ex se ē infirmū ꝓte
gat. et cōtra aduersarios armis munit⁹
se audaciorem ex armoꝝ cōfidentia ex
hiberet. et iō securius p̄cedit gregem. ⁊ e
recto capite ⁊ fixo pede vngula diuisa ve
stigio firmius terraꝫ p̄mit. vellus hꝫ pin
guius ⁊ in villis ꝓlixius pilos diffundit
fortiori corio siue spissiori cute contra
extrinsecas aeris calidi vel frigidi iniu
rias se defendit. et iō sue cutis sup̄ficies
rōne sue fortitudinis corianoꝝ violētas
artes p̄ ceteris ouiū pellibus sustinet. et
ad diuersoꝝ teloꝝ recipiendā imp̄ssiōeꝫ
abiliorem se p̄bet. vt di. idem. Tempe a
moris pugnat p vxoribus suis ⁊ aduer
sarios cornibus impetit. et vt melius pu
gnet ⁊ fortius cōtra resistentez incurrat
retrocedit ac resiliendo cū impetu hostez
ferit. De arietibus etiam di. Aui. libro
viij. Arietes inquit ⁊ capri vadūt mltū
in vanū. ⁊ in hyeme non se abscōdūt pro
pter frigus et aliq̄n exeūt de loco calido
ad locū frigidū. et q̄n pluit nō fugiunt a
pluuia quousq̄ꝫ moriant̄. et arietes natu
raliter seqn̄ūtur capras ⁊ quiescūt om̄s
quousq̄ꝫ pastor accipit vnū ex eis ⁊ facit
ip̄m antecedere ⁊ sequūtur alij. ⁊ timent
naturaliter tonitrua sicut oues. q̄ si imp̄
gnate fuerint et audierint abortiunt p̄
timore. et ante mediam noctem stant si
mul cū ouibus ⁊ dormiunt ⁊ post sparsim
et in dormiendo sup̄ latus alterāt vices
nam a vere vsq̄ꝫ ad autumnū dormiūt in
vno latere. deinde vsq̄ꝫ ad ver dormiūt in
latere altero ⁊ dormiunt erecto capite ni
si q̄n infirmant̄ ⁊ ruminant cibū ⁊ masti
cant dormiendo sicut ⁊ vigilando. ⁊ si cō
tingat eos errare non redeunt nisi a pa
store reuocent̄. Dicit ad hoc ysa. in diet.
q̄ arietes ī iuuentute manentes mīoris
sunt humiditatis ⁊ viscositatis q̄ꝫ agni
lactentes. ⁊ hoc ꝓpter etatem eoꝝ cōple
xioni dn̄antem. ⁊ iō ip̄oꝝ carnes sunt car
nibus agnoꝝ ⁊ ouiū meliores. ⁊ meliorē
sanguinem generātes. maxime si sint ca
strati. q̄ꝛ eoꝝ caliditas hūiditate acciden
tali tempata est. vn̄ sunt boni saporis sed
q̄n sunt decrepiti in calore sunt defecti si
non sunt castrati ex etate. si vero sunt ca
strati ⁊ decrepiti. duplici carent cā calo
ris scꝫ testiū ⁊ etatis. ⁊ iō eoꝝ corpa sunt
frigiga ad modū ligni ⁊ duriora ⁊ insipi
diora respectu caprarū ⁊ boum ⁊ hmōi. q̄
in decrepita etate sunt pessima. corpa a
rietum q̄ naturaliter sunt calida et hūi
da ceteris decrepitis naturaliter frigi
dis ⁊ siccis simpliciter sunt meliora. huc
usq̄ꝫ ysa. in diet. Item di. Arest. ⁊ Ani
cen. li. vi. q̄ arietes ⁊ capri sicut et cetera
aīalia ꝓpriam habent vocem ꝑ quā se cla
maut ⁊ vocant feminas tp̄e coit⁹ ⁊ amo
ris et potantes aquam salsam anticipāt
coitū ⁊ citius mouent̄ ad amorem. ⁊ quā
do arietes senes mouent̄ citius ad amo
rem et coituꝫ q̄ꝫ iuuenes in tp̄e determi

nato signum est bonitatis tempis in an/
no illo. ⁊ si in illo tempe excitentur iuue
nes ad amorem signū est pestis future su
peroues in anno illo. vt di. idem.

Capitulū III

De agno

Agnus vt di. Isid. a greco voca
bulo dr quasi pius. nam iter om
nia terre auimantia maxime i
uenitur innocens et mansuetus. nullus
enim ledit dente nec cornu nec vngue. ⁊
quicquid in eo repitur totū vtile est. qr
caro ad cibum. pellis ad varium vsum. pi
lus ad indumentum. fimus ad terre i/
pinguationem. vngula ⁊ cornu ad medi
cationem ⁊c. vel vt di. Isi. li. xij. latini ag/
num ab agnoscendo putant dictū. eo ꝙ
p ceteris aialibus matrem suam noscat
adeo ꝙ si in magno grege errauerit stati
balatu vocem noscat pentis. ꝑm Arest.
et Auicen. Agni quidam nascūtur in tē
pore vernali. quidam in tpe autumnali
Vernales sunt corpe maiores robustio
res viribus et pingniores q̄ sunt autū/
nales vel hyemales. in aliquibus tñ regi
onibus multi hibernos agnos p̄ferūt v/
nis. et dicunt hoc solum aial vtiliter na/
sci bruma. vt di. Pli. li. viij. c. xlvij. et dr
ibidem. ꝙ agni concepti flante vento aq̄
lonari sunt meliores q̄ cōcepti flāte vē
to australi. tunc eni mares generant. ta
lem aūt colorem hñt agni i lanificio seu
in vellere qualem hñt pntes in venis lin
gut. nam si vene fuerint albe ⁊ agni erūt
albi. ⁊ si nigre nigri. ⁊ si varie varij vt di.
idem. In sugendo anteriores poplices
flectūt et vt mater ei plus lactis tribu/
at. capite matris vbera p̄mit. balatu q̄/
rit matrem qua inuenta cauda mri blā
diendo erecto capite māmas q̄rit ⁊ nisi
caput prius erigat nūq̄ sugit. vilū habz
subtilem et crispū multiplr in sese reflexum. multū nocet agnis frigus ⁊ maxie
tpe pluuioso. De societate gregis gau/
det qñ solitarius est dolet plurimū atq̄
timet. ante gregem salit ⁊ saliēdo ludit
qñ videt lupū timet vehementer ⁊ subi/
to fugā arripit sed post p̄ timore stupid⁹
subito gradū figit et fugere vlterius nō
audens sibi non balatu sed poti⁹ simpli/
ci vultu parci petit captus ab hoste liga/
tus a carnifice nec cornu nec dente se de/
fendit. et siue spolier vellere siue cute. sic
aial inuocuū obmutescit. siue eui duca/
tur ad pascua siue deferatur ad victimaz
nō gemit nec remurmurat nec calcitrat
sed obedit. Et vt di. Pli. agnos dimitte/
re solitorios est piculosum qr si supuene
rit forte tonitruū defacili moriunt. nā a/
gnus naturaliter debile habet caput. et
iō remedium est eos sil aggregare vt ex
cōiunctione mutua animentur. et p̄sen/
tia plurium cōfortent.

Capitulū IIII

De agno anniculo

Agnus anniculus etate vni⁹ an
ni est cōpletus. qui infra vnius
anni spaciū tanto est melior q̄
to a lacte remotior est. Nam a lacte ei⁹
hūiditas cōplexionalis augmentat. sz p
separationem a lacte intenditur eius ca/
lor et supflua humiditas tempatur ma
xime si manserit adhuc non castratus vt
dicitur aptissime in die. Agnus eni an
niculus corpore integer. et carne mūdus
aptus est ad sacrificium ad esum etiaz si
fuerit vellere maculosus. Nō eni repro/
bat a sacrificio agnum macula velleris
nisi sit feditas vl corruptio in carne ite/
rius vel in cute. vt di. glo. sup Exo. xij. ⁊
sup malac. di. Hiere. et sup Leuit. Non
impedit inquit sacrificium varietas ma
culosi velleris si corpus fuerit integrum
et nō subfuerit scabies insupficie ipsius
cutis. Agnus ergo anniculus vt di. Pli.
li. viij. c. xxvij. deoꝝ aris fuerat aptus. et
tam in vsu vellerum q̄ in vsu carniū vsi
bus hoim est necessarius. et iō sicut pro/
pter sumptus hoim excoluntur et custo/
diunt corpa boum. ycoportz vt habeat di
ligentia circa custodia ouium ⁊ agnoruz
Dicit etiam dyasc. ꝙ agnus fimū habet
nigrū q̄ si cū aceto dissoluat et cathapla
smetur nigras emūdat maculas. clauos
corpis tollit. iguem sacrum curat. mixt⁹
cum cera et oleo combusturas sanat.

Capitulum V

De agna

Agna est arietis filia que minoris est corpis pariter et roboris quam sit agnus et minoris caloris et maioris humiditatis quam sit agnus ratione feminee cōplexionis. vt dicit in dietis. cuius caro dum est lactans maioris est viscositatis propter humiditatis superfluitatem tam ex etate quam ex cōplexione eius corpi dominante. et iō qd ex ei' carne generatur flegmaticum est et viscosū ac difficulter digeritur et digestū a mēbris vix dissoluitur rōne viscosi et glutinosi humoris qui inde generat. a stomacho tñ facile descēdit rōne sue lubricitatis et humoris. vt di. ysa. et eius carnes meliores sunt assate quam elixe. qr cōsumit superflua earum humiditas vi caloris. Maioris tñ simplicitatis et timiditatis est agna quam agnus quia minus habet caloris naturalis femina quam mascul'. et ideo minus est animosa propter qd etiā caret cornibus qr essent ei superflua cum propter defectum audacie eis nesciret vti. vt di. Auicen. di. etiam Arest. li. iij. Agnis accidit egritudo qñ nimis impiguātur circa renes qr si opiant sepo renes moriunt et multiplicat sepum propter bona pascua. et iō arcentur a pascuis ne nimis impiguentur. quere supra de oue.

Capitulum VI

De apro

Aper est porcus siluestris vl' agrestis qr seuissimus est et immitis vt di. Isi. li. xij. ca. i. et dicit aper quasi afer a feritate. qr sm quantitatem sui corporis ferus est et crudelis. Uñ et apd grecos aper fiagres. i. ferus vulgariter nuncupat. Dicitur aūt a latinis verres eoq grandes habeat vires sicut idē dicit ibidem. Scdm aūt Pli. et Aui. Aper ē aial val de seuum qr vix castratus se exhibz mansuetum. cū cetera aialia ablatis testiculis amplius mansuescūt. Aper igit in ps. lxxix. dicit singularis ferus. quia culmis pfecte pductis audacior factus segregat et seorsitat se a grege. singulariter querens pastum. Est itaq aper tante feritatis q etiam puidens cōtra venatoris ferrum intrepide se infigit. et etiā iam transfixus contra sibi resistentem vires recolligit vt culmis vindicet se d ad uersario. etiam in mortis piculum contra hostis venabulum mira audacia se exponit. culmos duos habet in ore adūcos fortes et acutus cum quibus omē sibi resistens secat crudeliter et dilaniat. Culmis aūt vtitur p gladio ad pugnandum in latere dextro habet os durissimū latū et spissum qd semp opponit venabulo psequētis. nam osse illo p clipeo ad se ptegendū vtitur. sentiens sibi imminere bellum acuendo culmos contra arbores eos fricat. et sic an hebetatam aciem habeant cōfricando ad laborem ipos pbat. si senserit hebetatos origanū querit et masticat cuius vtute culmor radices mūdificat et conforat. vt di. Auicen. Pli. in lib. xxviij. ca. x. dicit q vrina apri medet vitijs aurium si cum oleo rosaceo misceat. Similiter eius fel valet contra calculū vt dicitur li. xxviij. ca. xl. Et ē ei ita grauis sua vrina vt nisi egesta fuerit. surgere non possit imo opprimitur vt defunct'. nam exuri traduntur ex vrina. Itē idez ad coitum stimulat fel aprinum. Dicit etiam idem libro. v. porcus agrestis multū diligit radices et culmis incidit terram et fodit et scindit radicem culmo et impinguatur quando quiescit p septem dies et maxime quando parum potat. et pliatur cum lupo quia ipsum odit naturaliter. nam lupus insidiatur filijs suis et sepius rapit eos. et ideo vt dicit idez lib. xiiij. Dedit natura apro culmos ad defendendum feminas et filios suos. qr femine sunt debiliores in se et peioris cōplexionis: Nam mares sunt audaciores et vires habent feminis fortiores. Femina tñ seuit irata et fodiendo ledit. et dentibus mordēdo et dilaniendo. Aper vero ledit culmis sursum feriendo. et iō parū potest ledere pstratum et iacentez: et femina parū ledit stantem et dū aper irascit et pugnat spumat ore. silr dū luxuriat cū vxore. Oia supradicta recitat plini'. et addit iā dictis i li. viij. c. ij. vbi dic

Apros ⁊ alios porcos dentatos nasci e/
nigidius tradit. Inest aũt marib⁹ apris
maxima aspitas ⁊ feritas animi quãdo
sunt in amore. qꝛ tunc ꝓ vxoribus atro
citer pugnant vngulis terram scalpunt
setas erigunt. culmos vibrant et quaci
unt. et horrendo gemitu furiam pectoris
tunc ostendũt. parum etiam tunc come/
dunt. discurrunt post feminas. et iõ atte
nuantur plurimũ ⁊ maturescũt. In hor
rendis et vmbrosis vallibus et nemori/
bus mansiones querunt vbi custodiunt
fetus suos. de radicibus et arboꝝ siluestri
um fructibus viuũt. qñ venatoꝝ insult⁹
vel luporꝝ impetus ꝑsen. iunt filios suos.
ꝑcedunt et eis nõ patet locus fuge ꝓ fi/
lioꝝ defensione periculose exponunt. quã
do debent dimicare attritu arboꝝ indu/
rant costas suas et se inuoluũt in luto et
desiccant ad solem et inter pilos lutũ cõ/
glutinant et inuiscant. vt sic securi⁹ ad/
uersarioꝝ ictus sustineant in cõflictu A
resto. li. vi. Femine aproꝝ post ꝑtũ sunt
aspere ⁊ crudeles. et crudeli morsu filio/
rum suoꝝ dilaniant inuasores. Hucus/
q̃ Pli. Est ãt caro apria vt di. ysa. magꝫ
sicca ⁊ minus frigida q̃ꝫ porcina domesti
ca. et hoc est ꝓpter motus sui cõtinuitatẽ
et victus siccitatem ⁊ aeris cui continue
exponit̃ caliditatem. iõ eius pinguedo ẽ
durior ⁊ caro delicatior ad edendũ et ꝓ/
pter hoc verres domestici vehemẽter agi/
tantur ⁊ verberantur anteq̃ꝫ occidantur
vt eoꝝ carnes teneriores ⁊ sapidiores ex
motus violentia efficiant̃. De apro eti
am di. dyasc. ꝙ eius fimus desiccatus et
cũ vino ⁊ aqua bibitus eijcientibus san
guinem singulare est remediũ. Lateris
dolores cũ aceto curat fracta ossa conso/
lidat, et confirmat. quere infra de porco.

Capitulũ VII

De asino

Asinus a sedendo est dictus q̃si
assedus qꝛ hoies sup asinos sede
bant anteq̃ꝫ vsum equoꝝ habe/
rent. vt di. Isi. li. xij. aial quiꝓpe est sim/
plex ⁊ tardũ. et iõ nõ fuit de facili subie/
ctũ hũanis viribꝫ ⁊ ꝓstratũ. vel d̃r ab a
qd̃ est sine ⁊ sinos qd̃ est sensus q̃si aial
sine sensu. inde dicitur asellus. i. iuuenis
asinus qui pulcrioris est forme ac dispo/
sitõis. qñ etate ẽ tenell⁹ q̃ꝫ qñ senex e ffi
citur et antiquus. naꝫ q̃ꝫto magis fit an
nosus tanto plus quotidie fit deformis
hispidus ⁊ villosus. est aũt aial melãco/
licũ frigidũ. s. et siccũ. et iõ naturalit̃ põ
derosum tardũ atq̃ꝫ pigrum stolidũ ⁊ ob
liuiosum. tñ oneriferũ est ⁊ patiẽs labo/
ris vili ⁊ modico vtens cibo. Inter tribu
los eui et spinas ac carduos carpit cibũ
suum. et iõ di. Aui. li. viij. Similit̃ are/
sto. ꝙ asinus minutis auibus inter spi/
neta ⁊ cardineta nidificantibꝫ ẽ exosus ⁊
et iõ minuti passeres pugnãt ꝯtra eum.
qꝛ comedit spinas in quibꝫ nidificãt pas
seres illi. ⁊ cõfricat se ad spinas illas vũ
cadũt pulli eoꝝ passeꝝ siue oua. et qñ asi
nus rudit ex eleuatione capitis et forti
flatu mouentur spine et ex horrẽdo soni
tu seu rugitu terrẽtur auicule ⁊ fuginnt
de nido suo ⁊ ꝓpter ista saltãt mr̃es super
ip̃ius faciem et impetũt eius oculos atq̃ꝫ
ꝑcutiũt rostro suo. et si habet asinus vul
nus in dorso vel in latere ex spinaꝝ pun
ctura vel quacũq̃ꝫ alia de causa pungunt
eum cũ rostro suo in vulnere vt recedat
a loco nidi sui. et cum talis passerul⁹ ha
bet corp⁹ minutissimũ vix põt asin⁹ se de
fendere contra eius impetum atq̃ꝫ mor
sum. dicit etiaꝫ Arest. sicut ⁊ Aui. ꝙ cor
uuus valde odit asinũ et iõ volat sup ip
sum ⁊ temptat tangere oculos suos ro/
stro suo. sed iuuat asinum ꝓfunditas o/
culorum et spissitubo corij ciliorum qui
bus contra morsus auium claudit et te/
git visum suum et etiam cooperatur pro
ceritas aurium et mobilitas cum qui/
bus terret auiculas qñ infestãt visuꝫ su
um. Item Arestote. lib. viij. Ursus pu/
gnat cum asino et thauro quoniaꝫ come
dit crudas carnes et hec est causa q̃re pu
gnat contra eos. quoniam eorum carni/
bus appetit saciari. De asinis autem di
cit Pli. li. xxviij. ca. vlti. vngule asinine
fumigate partum adiuuant intantũ vt
etiam aborsus euocetur. nec aliter debet
addi qꝛ viuũ partum necant si diu ⁊ fre
quenter apponantur. eiusdẽ animalis fi
mus recens sanguinis proffuuium mire

sedat. Eius iecur valet contra caducos
morbos puuloꝝ Pli. li. xxviij. c. x. lac asi-
ne sicut ⁊ sanguis valet cōtra morsū scor-
pionis. Siquis etiā asino dixerit in au-
re se ꝑcussum a scorpione transire ꝓtin⁹
malū dicunt. a facie etiam fumigatiōis
pulmonis asini fugiūt oīa venenata. di-
citur etiam in eo. ca. ix. lac asininū valet
cōtra gipsum venenosum. cōtra cerusam
vel argentū viuū. Item li. ix. ossa asini ꝯ-
trita ⁊ decocta valent cōtra venenū si eo-
rum decoctio bibat. Item vrina maris
asini cū nardo capillos multiplicat ⁊ cō-
seruat. De asinis aūt di. Pli. li. viij. ca.
xliiij. Asinus est aīal magni frigoris im-
patiens. ⁊ iō in frigidis regionibus vt ī
ponto nō generant. Item di. Arest. cum
asinus sit multe frigiditatis ⁊ siccitatis
multe tñ est luxurie. sed nō mouet ad coi-
tum ante q̄z sit triginta mensiū etate sed
non generat ante q̄z sint tres anni cōple-
ti aut duo ⁊ dimidius. vñ di. Pli. ibidez
ꝑtus asini a. xxx. mense est ocissimus. sz
a trimatu legitimus. Idem di. Arest. li-
bro. v. ⁊ subdit Pli. raro geminos parit
et qñ fetum est ꝑitura lucem fugit ⁊ te-
nebras q̄rit. ne ab hoīe videat. ꝑtum su-
um amore nimio diligit intm̄ ꝙ etiaz ꝑ
ignes ad fetum vadit. a quas transire et
pedes in eis tingere multū horret. ⁊ quā-
do cogitur aquā vel riuum euadere ī ip-
so mingit. nec transeunt asini volūtarie
ꝑ pontes vbi ꝑ planicies pontis possunt
videre aquā defluentem. debile enī habz
cerebrum et patiunt defacili vertiginez
ꝓpter qd̄ timent ꝑ rimas pontis cadere ī
aquam quā conspiciūt sub ponte transe-
untem. nec bibunt defacili nisi assuetos
fōtes qui sunt in pecuarijs ad quos pos-
sunt ire sicco pede. et qd̄ mirum est dictu
quāuis multū sitiant si mutent aque ei
vix potant nisi sint illi sil'es quas frequē-
tant. Item Pli. li. xxviij. ca. vij. si asina
comederit ordeū intinctñ sanguine mē-
struali tot annis nō cōcipiet quot grana
comedit sic inticta. Et ex asino ⁊ eq̄ mu-
lus gignitur. sed ad tales ꝑtus eligūtur
eque que neq̄z quadriēnibus sint mino-
res neq̄z decennibus maiores. nec cōmi-
scentur passim ad inuicem. Hoꝝ aīaliū
duo sunt genera scz equ⁹ cū asina. ⁊ asin⁹
cum ipa equa. imo vnū genus ab alio se
cohercet nisi in infantia lacte hausto mu-
tuo nutriant. et ꝓpter hoc pastores mu-
los vel burdones ex disparibus aīalibꝫ
gigni cupientes dicūtur vti ista arte. nā
iuuenes equaꝝ pullos in tenebris subij-
ciunt vberibus asinarū ⁊ enutriūt eos la-
cte asinino. et tales pulli equoꝝ adulti
iam effecti ad asinarum cōiūctiōem tē-
pore coitus cōmouētur similiter pullos
asinaꝝ in tenebris subijciūt māmis eq̄ꝝ
et aselli tali lacte iumētino nutriti eq̄s
inuadunt qñ adolescūt. Ex tali asini ⁊ e-
que cōmixtione generatur aīal quoddā
qd̄ antiqui vocabāt hynnulū alias hūi-
lum. nos aūt dicimus eū burdū. sicut ge-
nitū ex asino ⁊ equa dicūt mulū. Aresto-
te. aūt li. xv. si asinus coeat cū equa imp̄-
gnata eque corrūpit cōceptus ꝓpter fri-
gus spermatis sui. sperma enī asinoꝝ est
frigidissimū naturaliter ⁊ materia eorum
materia aūt eq̄ est calida. ⁊ iō qñ miscet
calidū cū frigido fit tꝑamētū. tūc ex eis
pōt fieri cōceptus ⁊ saluari fetus. qñ scz
equi asinoꝝ feīs cōmiscent. sil'r qñ eq̄ asi-
nis maribꝫ supponūtur. sed filius aselli ⁊
eque scz mulus nō cōuenit generationi
nā vtriusq̄z ꝑntis frigiditas scz natural'
⁊ cōplexionalis in ipo dñatur. et idō ex
mulis aliud nō generatur vt di. idē. Item
ibidē di. idē. si asina cōcipit ab equo sub-
sequēs asini coit⁹ cū eadē facit eā aborti-
re. cui⁹ rō est vt di. Aui. qꝛ frigiditas se-
minis asinini supueniētis corrūpit ⁊ de-
struit tꝑantiā semis equini p̄cedētis ⁊ se-
mē asini frigidū ē ex cōplexiōe ⁊ ex sexu
et corrūpit semē eq̄ ad tꝑantiā disponē-
tis. vñ qñ supuenit subito asini sem̄ na-
tural'r siue cōplexional'r frigidū cū frigi-
ditate sexuali intēsa frigiditate corrūpi-
tur p̄cedēs tꝑantia ex calido eq̄ semīe et
frigido asine itroducta. ⁊ ista ē rō quare
oīs mul⁹ vl' mula ē steril'. vt di. aui. qꝛ in
p̄re muli. s. ī asino ē excess⁹ frigiditatꝫ cō-
plexiōalis. ⁊ in mr̄e. s. ī eq̄ remiss⁹ ē calor
rōne sexus. et ideo quāuis calor seminis
matris scz eque tempet semen frigidū a-
sini vt aīal generetur in genito tñ rēa-
net generātiū p̄dñans frigiditas q̄ natu-

raliter disponit ad sterilitatem. Est aūt quedam species asini que dicitur indic⁹ asinus habens in capite in medio frontis cornu vnum. et non habet nisi vngulam vnam in quolibet pede. Omne enī animal habens duo cornua habet in pedibus vngulā scissam. et iō asinus indic⁹ non habet nisi vnū cornu. qꝛ vngulam ñ findit. vt di. Arest. li. ij. non tū om̄e aīal fidens vngulam habet cornua. sed poti⁹ ecōuerso si habet cornua findit vngulas vtꝫ in thauro. ceruo. oue ⁊ hmōi. vt ibidem di. Arest. Item di. Aresto. li. vij. asinus ⁊ mulus sicut equus comedunt fructus ⁊ pascūtur herbis et impinguantur ab aqua ⁊ diligunt plus aquam turbidā q̄ claram. Vacca autem ecōuerso plus diligit aquam claram q̄ turbidā. Item Arest. li. eo. asini in maiori ꝑte infirmāt̄ vna infirmitate. et dicit̄ milide. ⁊ est hec infirmitas prius in capite ⁊ currit a naribus fleuma multum calidū. ⁊ si descenderit ad pulmonem asinus morietur. et hoc animal sentit frigus plus omni animali. ⁊ propter hoc nō innenit̄ ī fra septentrionis. Sunt aūt vt di. idem spondilia dorsi asini fortiora ⁊ neruis fortioribus compaginata. a ꝑte posteriori circa clunes. i. renes q̄ a ꝑte anteriori. ⁊ iō in ip̄ius dorso potius circa renes q̄ circa humeros grauiora onera īponunt̄. post equinoctiū vernale mouet̄ ad libidinē et tunc rudit horribiliter ⁊ terribili sonitu feminam excitat ad amorem. ventū aūt odorem femine eius naribus deferentes attrahit. ⁊ e⁹ attractu ad libidinis desideriū inardescit vt di. Pli. Alias siquidez habet asinus cōditiones miseras oībus fere notas. nam supra vires laborib⁹ exponitur. fuste ceditur. stimulo pungitur. chamo os eius cōstringit̄. hincinde circūducitur. ⁊ eiusdem chami refrenaculo ab illis pascuis ꝑ que transit sepius coercetur. post labores cassos in fine morit̄ nec ꝓ ꝑcedentis laboris seruitio p⁹ mortem saltim ei cutis dimittit̄ sed aufertur et cadauer sine sepultura aeri exponit̄ nisi inq̄tū in canū ⁊ lupoꝝ ventribus deuoratiōis gratia aliquotiens sepelitur.

De angue Capitulum. viij.

Anguis vocatur omne serpentinum genus qđ torq̄ri et plicari potest. Ex hoc enī anguis est dicuus ꝙ est angulosus ⁊ nunq̄ incedit rectus vt di. Isi. li. xij. et dr̄ anguis serpēs eo ꝙ in occultis accessibus serpit. nō enī aptis passib⁹ sed minutissimis squamarū nisibo siue ꝯtractibo repit. et cōputat̄ inter reptilia. eo ꝙ pectore et ventre repat vt di. Isi. li. xij. dicit̄ etiā colubr eo ꝙ colit vmbras. vel qꝛ in lubricos cōtractus ⁊ flexuosus labit̄. nam anguis labit̄ dum tenet̄. Sunt anguiū seu serpentum multa genera ⁊ quot sunt genera tot sūt venena. tot ꝑnicies quot spēs tot dolores quot colores vt di. Isid. li. xij. Et sic differunt angues in q̄titate ita in veneni malignitate. sunt ei quidā agues maximi vt di. Pli. li. viij. c. xvi. Scribit inquit megestenes in india serpentes ī tāta magnitudine coalescere vt integros deuorent ceruos atq̄ thauros. vñ et punico bello iuxta flumen bragadam a regulo imꝑatore interfectus est cum balistis ⁊ tormentis vnus anguis. cxx. pedes habens longitudinis cuius pellis et maxille fuerunt suspense ante quoddam tēplum rome et durauerunt vsq̄ ad bellū numantinum sub claudio cesare. In italia fuit quidam serpens interfectus ī cuius aluo quidam puer integer est rept⁹. et tales serpentes maxime ledunt nunc morsu. nunc flatu. nunc caude ictu. nūc tortura. nunc punctura. nunc aspectu. Sunt et alij serpentes ita exigui quidez corpore sed maximi sunt nocendi potestate. dispas enim serpens vt di. Isi. tante exiguitatis ē vt cū calcat̄ vix videt̄. cui⁹ venenū extingnit̄ anteq̄ sentiat̄ nec inducit tristiciam morituro. Unde poeta Lucanus. Signiferum iuuenem tireni sanguis albū. Torta caput retro dispas calcata remordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit. ⁊c. ita dicit Isidor̄. similiter tirus minimus est serpentulus. et tamē vt dicit Aresto. li. vij. contra eius morsum vix inuenitur remedium. et differt̄ in figura et dispositione. nam alij habēt duo capita vt amphibena. de quo Isidorus libro. xij. dicit. Amphibena est dicta

eo ꝙ habeat duo capita. vnum in princi
pio. aliud in cauda. currẽs ex vtroq; ca/
pite tractu corpis circulato. hec sola ser/
pentũ frigori se cõmittit pruina omni ꝓ
cedens. Item etiam dicit Pli. li. viij. c.
xxiiij. habet inquit amphibena duplex
caput tanq̃ parum esset vna ore venenũ
fundi. sunt etiam aliqui serpentes habẽ
tes plura capita vel duplicata vel tripli/
cata vel quadruplata. sicut idem di. Isi.
ydra est serpens multoꝝ capitũ qual' ap/
paruit in ꝓuintia archadie in palude. ⁊
dicit' ꝙ vno ceso tria capita cresceb ant
sed hoc fabulosum est. nam constat ydrã
fuisse locũ euomentem aquas vastãtes
vicinam ciuitatem in quo vno meatu
clauso multi erumpebant. Qđ hercules
videns loca exussit. et sic clausit meatus
aque et ꝓ tanto dicitur hercules ydrã ser
pentem quinq; capitum occidisse. vt di.
Isi. li. xij. Item differunt serpentes ĩ co/
loris varietate. nam quidam sunt nigri
et quidam sunt rufi vt tirus. et illi sunt
pessimi. et quidam maculosi sicut scita/
lis serpens qui vt dicit Isi. Tanta p̃ful
get tergi varietate vt notarum gratia ĩ
sui admirationem inducat intuentes. ⁊
qꝛ reptando est pigrior ⁊ quos asseq̃ nõ
valet miraculo sui stupentes capit. ⁊ q̃
to magis est discolor tanto est deterior.
quia eius venenũ acutissimum ⁊ calidis
simũ esse dicit'. Nam ille idem ãguis tã
ti est feruoris vt etiam hyemis tpe exu
uie eius de corpe deposite sint feruentes.
Vñ Lucanus. Et scitales sparsis etiam
nũc sola pruinis. exuuias positura suas.
vt dicit Isi. ⁊c. Similiter ophites ẽ ser
pens maculis depictus qui tot habet no
cendi modos quot habet colores varios
et distinctos. vñ Luca. Quam paruis
pictus maculis thebanus ophites. Cõ/
color exustis ⁊c. Item differunt in loci ⁊
situs diuersitate. nam quidam latitant
in cauernis terre et lingũt puluerem et
sugunt terre humorositatem vt di. Pli.
Alij sunt aquatiles qꝛ in aquis et aqua/
rum ripis cõmorant' vt enidris serpens
aquatilis a quo ꝑcussi obturgescunt in
ydropisim quam multi bouam vocãt. qꝛ
fimo bouis remedie'. vt dicit Isi. li. xij.

Similiter est rinatrix serpens dictus ve
neno aquas inficiens. omnem enĩ fontẽ
in quo fuerit veneno inficit. vt di. Luca.
rinatrix violatrix aque ⁊c. Isi. li. xij. Alij
morant' in siluis et specubus vmbrosis
quoꝝ venationes sunt volucres et bestio
le minores quarũ sugunt humiditatem
vt di. Arest. li. xiiij. et tales serpentes in/
sidiant' dormientibus et si aliquoꝝ hoim
vel alioꝝ aĩaliũ orificia inuenerint aper/
ta illa subintrant diligentes calorẽ quẽ
inueniunt ibi ꝑiter et humorem. sed cõ
tra tales angues pugnat saura bestia scꝫ
modica. i. lacertula. Nam sentiens sau/
ra serpentis p̃ñtiam saltat sup faciẽ dor/
mientis scalpens pedibus. vt eum exci/
tet et p̃muniat cõtra ãguem vt di. Aui.
Et est saura vt di. Isi. li. xij. lacertus qui
q̃n senescit eius oculi excecant' et tũc in
trat foramen parietis aperiens oc'os cõ
tra orientem et orto sole intendit ⁊ illu
minatur. Dicũtur autem quedẽ angui/
um species habitare in igne. vtꝫ in sala/
mandra que noĩatur ab Isi. et Pli. iter
venenosa. salamandra enĩ. vt dicit Isi. li
bro. xij. est noĩata eo ꝙ valens sit ⁊ potẽs
cõtra incendia cuius inter omnia vene
nosa vis maxima est. Cetera enĩ venẽo/
sa singulos feriunt. hec plurimos simul ĩ
terimit. naꝫ si arbori irrepserit oĩa poma
inficit et eos qui ea ederint ꝑimit et oc
cidit. si etiam in puteo cadat potantes ĩ
ficit vis veneni Ista quidem cõtra incẽ
dia repugnãs sola inter aĩalia extiguit
ignes. viuit etiam medijs flammis sine
cõsumptione ꝑiter et dolore. nec adustõ
nem ab igne recipit sed ip̃m incendium
mitigat vel extinguit. vt dicit ibidẽ Isi.
Idem ꝑ oĩa dicit Pli. li. x. c. xlvij. salamã
dra inquit est similis lacerte in figura.
nunq̃ apparet nisi quando multũ pluit ĩ
serenitate deficit. huic est tantus frigidi
tatꝫ rigor vt ignem extinguat sicut glaci
es. Lacteam de ore saniez euomit ex cu/
ius cõtactu corpus hominis pilos ꝑdit.
qđ inde contactum est in colorem vergit
turpissimum. Item differunt in ĩcessus
qualitate. nam quidam serpunt flectu/
ose semꝑ siue tortuose et quidam semꝑ
recte sicut dicit Isi. li. xij. centris inquit

est serpens inflexuosus qui semp rectum
efficit iter sicut dicit lucan⁹. Est semper
recto lapsurus limite centris. Similit̃
aliquis incedit curu⁹ sup pectus et aliq̃s
incedit a pectore sursum rectus. sicut qui
dam serpens aquatilis ⁊ terren⁹ nomine
chilidros. qui p locum p quē labitur ex/
pirat virus ⁊ fumare facit sicut dicit lu/
canus. Tractiq̃ via fumāte chelidri. hic
semp ambulat directus ⁊ erectus capi/
te. nam si torserit duꝫ cucurrerit statim
crepat. vt di. Isi. li. xij. Item differūt in
velocitate ⁊ in tarditate. Nam quidam
sūt valde tardi mot⁹ vt scitalis de quo su
pradictū est. ⁊ quidā sunt ita velocis in/
cessus ⁊ leuis motus ꝙ volare videntur
vt serpēs qui d̄r iaculus volat vt iaculū
exilit enī de arboribꝫ ⁊ dū aliqd̄ aīal obui
um fuerit iactat se super ip̄m perimitq̃.
Unde ⁊ iaculi sunt dicti vt dicit Isi. Si
militer in arabia sunt serpētes cū alis q̄
a multis sirene vocant̃. que plus currūt
q̃ equi. ⁊ ideo volare dicunt̃ quoꝝ tātū
est virus vt morsum añ mors sequat̃ q̃
dolor. vt dicit idem. Itē differūt in ma/
ligna sagacitate. vt patet in ceraste ser/
pente cornuto q̄ se abscōdit sub arena et
ostētat cornua sua. vt ex eoꝝ ostētatione
alliciat velut ad escam bestias siue aues.
cornua enī habet ad modū arietis q̄ nu/
da sup arenam et directa dimittit ad q̄
dum volucres vel animal accesserit non
ip̄m arietem sed virulentū anguem p ex
perientiā comprobabit. Similiter boas
anguis vt dicit Isi. immēsa mole in yta
lia sequit̃ greges armentoꝝ vt bubalos
⁊ calide vberibꝫ irriguis lacte se innectit
et sugēs interimit atq̃ inde a boū depo/
pulatione nomen accepit boas. vt dicit
Isido. Multa sunt alia noīa serpentū et
genera vt aspides vipere ⁊ dracones de
quibꝫ postea dicet̃. Sed vt di. Isi. li. xij.
tantus est numer⁹ morsuum quant⁹ ⁊ no
minū. Generaliter omnes angues pro
maiori parte frigide sunt nature. nec de/
facili pcutiunt nisi cum calescūt. Nam
quādo sunt frigidi nullū tangūt. et ideo
eorum venena plus nocēt de die q̃ de no
cte. torpent enim noctis algore ⁊ merito
q̄ frigidi sunt nocturno rore. In hyeme
in nodos se cōuoluūt ⁊ torpent. in estate
se dissoluūt ⁊ in malicia multum vigent
Unde est ꝙ quicūq̃ veneno serpētis p/
cutitur. primo obstupescit ⁊ postea vbi in
calefactū virus exarserit statim interfi/
cit ⁊ extinguit. Et ideo dictū est venenū
q̄ p venas vadit cui⁹ pestis diffusa p cor
pus aīam exigit de corpe ⁊ expellit nec po
test ledere nisi qñ sanguinē tangit. vñ lu
canus. Noxia serpentū est admixto san/
guine pestis. vt dicit Isi. ⁊ subdit. omne
venenū frigidū est. ⁊ ideo anima que est
ignea fugit venenū frigidū. Inter dona
autē nature que hominibꝫ ⁊ brutis sunt
cōmunia viuacitate quadam sensus an/
guis p̄cellit. Legit̃ in genes̃. serpēs erat
callidior omnibꝫ animantibꝫ terre. Di/
cit aūt pli. vt idem recitat Isi. ꝙ caput
serpentis si cū duobꝫ digitis euaserit ni/
hilomin⁹ viuit. vnde ⁊ totū corpus obij/
cit ferienti pro capite defensando. Itē
idem Isido. Anguibꝫ vniuersis hebes est
visus. ex aduerso cōtuent̃. Nec mirum
cum oculos nō in fronte habeant sed in
timporibꝫ adeo vt citius audiāt q̃ aspi/
ciant. Item ibidem. Nullū animal cum
tanta celeritate linguam agitat sicut an
guis. ita enī cito mouet eam vt triplices
videatur habere linguā. cum tamē non
habeat nisi vnam. Itē idem. Serpentuꝫ
humida sunt corpa adeo vt vbicunq̃ ie/
rint viam cuiusdā viscosi ⁊ limosi humo
ris inficiant ⁊ designent. nam vestigia ser
pentū talia sunt vt cū pedibꝫ carere vide
antur. costis tñ ⁊ squamaꝝ repunt nisibꝫ
quas a summo gutturis vsq̃ ad imum
alui dispositas parili modo habent. Nā
squamis quasi vnguibꝫ repunt. costis q̄
si cruribus innitūtur. vnde vbicūq̃ ledi
tur in corpe ab aluo vsq̃ ad caput. debi/
lior redditur ad suū cursum ⁊ motus cir
cuitum peragendum. quia vbicunq̃ ille
ictus inciderit spinam soluit p quam co
starum pedes ⁊ motus corpis agebātur.
vt dicit idem Isi. ibidem. Item ibidem
Serpentes diu viuūt etiam sine cibo. vt
di. aresto. ⁊ tante efficiūtur longitudinis
dierū vt deposita veteri tunica senectam
deponere ⁊ in iuuētutē redire phibeātur.
Uñ et serpentū tunice nūcupant̃ exuuie

eo q̄ quādo senescunt eas exuūt quibus
exuti in pristinam redeunt iuuentutē. ⁊
ideo eoꝝ pellicule sic exute dicūt exuuie
et induuie. eo q̄ exuunt ⁊ loco ipsarū alie
iterū induūtur. vt dicit Isi. li. xij. Mo/
dus aūt renouationis ipsius anguis sa
tis videt mirabilis. nam vt dicit phisio
logus. Anguis se sentiens morbo vel se
nio aggrauatuꝫ pluribꝫ diebꝫ abstinet a
cibo et ieiunat vt sic pellis eius a carne
facilius relaxet. deinde gustata herba q̄/
dam amara vi herbe ꝓuocat ad vomitū
et sic euomit humorē virulentū qui fuit
causa sue infirmitatis ⁊ defectus. tandē
vt cutem rigidā tꝑet ⁊ mollificet ī aqua
se balneat ac humectat ⁊ sic angustā ri/
mā alicui⁹ petre seu cauernā querēs ꝑ ri/
me angustiā intrat ⁊ cū quadam violen
tia transiēs ab exuuia penitus se decorti
cat ac denudat. ⁊ tandeꝫ soli expositus se
desiccat ⁊ in carnis suꝑficie nouā cutem
recuperat. sumptis viribꝫ clarius videt
incedit ac repit fortius. ac comedit aui/
dius q̄ꝫ ante depositionē exuuie faciebat
istam renouationis formā exprimit pli.
et etiam Auic. qui dicit cū Aresto. q̄ to/
tus serpens deponit senectutē. i. senectaꝫ
pellem. primo vsq̄ꝫ ad oculos deinde vs/
q̄ꝫ ad collū ⁊ sic paulatim se expoliat to/
taliter infra diem. vt di. li. xiiij. Itē ysi.
li. xij. c. iiij. pitagoras inquit asserebat d̄
medulla hominis mortui que est spina dor
si anguē ꝓcreari. qd̄ ⁊ ouidi⁹ tangit dicēs
sunt qui cum clauso putrefacti spina se/
pulcro. mutari credant humanas angue
medullas ⁊c. qd̄ si credit merito euenit.
vt sicut ꝑ serpentē mors homini accidit.
ita ꝑ hois mortē moritur⁹ serpens ꝓcree
tur. vt di. Isi. Item di. pli. li. x. c. xlvi. an
guē inquit ex medulla spine hois gigni
accepim⁹. multa enī occulta ⁊ ceca origi
ne proueniūt etiā in quadrupedū gene/
re ⁊c. Item di. Isi. ibidem. Fert autē q̄
serpens timeat hoīem denudatū nec eum
audet cōtingere. q̄ꝫuis insiliat inuestitū
Item ſm pli. Ieiuni hominis sputū serpē
tibus est venenum q̄ si inde gustauerint
moriunt. Sunt ⁊ alie ꝓprietates anguis
mirabiles ⁊ insignes que ab alijs auto/
ribꝫ assignāt. specialit a dyas. ares. ⁊ auic.

aliquas ex eis hic interserere vtile iudi
caui Dicit itaq̄ꝫ dyas. q̄ in hyemali tꝑe
latitāt serpētes in tenebris et cauernis
vbi ex diuturna obscuritate loci eoꝝ vi/
sus hebetat. vnali ergo tꝑe qñ incipiunt
exire de cauernis sentiūt caliginē sed ꝓ
remedio querūt herbā feniculi vel radi/
cem cui⁹ pastu cōtractā excutiūt cecitatē
Nec fraudat a remedio. testudo visceri/
bus pasta anguis vel tortuca. cū enī ad/
uertit venenū serpe querit origanū. cui⁹
gustu cōtra virus anguis inuenit medi
cinā. Idem di. pli. Auic. vo de serpente
ait sic li. ij. Serpens inquit qñ est vorax
parū bibit ⁊ odit odorē rute. ⁊ ideo fugit
mustelā qñ sentit eam ruta fore pastam
et qñ olfacit rutā nō potest fugere. Co/
medit aūt serpens libenter carnē ⁊ sugit
eius humiditatē sicut aranea sugit mu/
scas. ⁊ transglutit oua auiū ⁊ pullos vi/
uos. ⁊ qñ transglutit ea reducit ad poste/
riora ⁊ expellit ipsa ⁊ nō ꝑmittit vt in vē
tre morent. Item di. aresto. li. ij. Inte/
riora ⁊ intestina serpentū sunt similia in
testinis animaliū ouantiū quadrupedū:
nō tñ habent testiculos sed habent vias.
sicut sunt vie pisciū. ⁊ matrices habēt lō
gas ⁊ diuisas. et sunt ei⁹ interiora longa
ſm longitudinē corꝑis sui. ⁊ lingue ser/
pentū sunt nigre longe subtiles ⁊ in duo
scisse ⁊ ante acute. ⁊ ꝓpter hoc multū exe/
unt ⁊ sunt faciles ad motū. ⁊ venter serpē
tis est longus ⁊ strictus ⁊ silis intestino
amplo. ⁊ illud intestinū assimilat inte/
stino canis. ⁊ habet post ventrē ꝑuū inte
stinū ꝑueniēs vsq̄ꝫ ad exitū suꝑfluitatis
et habet cor ꝑuuꝫ iuxta collū sile reni in
aspectu et post cor est pulmo in quo sunt
ꝑtes neruose subtiles ⁊ volute depēden
tes a corde. ⁊ post pulmonē est epar lon/
gum ⁊ extēsum. ⁊ suꝑ illud fel sicut in pis
scibꝫ maioribꝫ. sed in minoribꝫ est fel su
per intestina. ⁊ splen in serpentibꝫ ꝑuus
est ⁊ rotūdus. Dentes aūt serpentū sunt
acuti recurui aliquātulū ⁊ cōiuncti. diui
si tamen ſm serrā ⁊ habent serpentes co/
stas triginta ſm numerū dierū mensis.
et dicit q̄ accidit serpentibꝫ idē qd̄ acci/
dit pullis yrūdinū. vt si aliq̄s ꝑforaue/
rit ei⁹ oculos ⁊ eruerit eos visus iteꝝ re

uertẽt ⁊ caude serpentũ sicut ⁊ lacertorũ crescũt postq̃ sunt amputate. Item omnes serpentes ouãt primo interius. deinde nõ simul sed paulatim eijciunt oua ex quibꝫ generant animalia exterius excepto tyro ⁊ vipera. Tyrus eni serpens. vt dicit Aresto. li. iij. nõ generat aĩalia interius sed primo ouat interius ⁊ ex illis ouis aĩalia generant. ⁊ dicit ibidẽ ꝙ matrix alioꝝ serpentũ est longa ꝑm creationem corpis ⁊ incipit matrix eoꝝ a parte inferiori ⁊ procedit supius ex vtraq̃ ꝑte spine. ⁊ diuidit in duas partes quasi parietẽ hñs inter illas. et ideo sunt oua ꝑm acies i matrice ⁊ nõ ouat serpẽs oĩa simul sed successiue. Itẽ arest. li. v. Serpentes tpe coitus ita adinuicem se applicant ⁊ inuoluũt vt patet aspiciẽti quasi sint vnũ corpꝰ hñs duo capita. Itẽ ares. li. iiij. serpẽs ⁊ maxime tyrꝰ qñ trãsglutit auẽ vel aliquid primo se erigit et postea se restringit quousq̃ pueniat interiꝰ qđ transglutit. ⁊ hoc est qꝛ eius stomachꝰ ꝑuus est ⁊ subtilis. ⁊ pñt serpẽtes diuiuere sine cibo. qđ patet ex serpẽtibꝫ quos custodiũt venditores. Itẽ aresto. li. viij. Migalis id est mustela pugnat ꝯtra serpentes ⁊ munit se pastu ruta. ⁊ maxime pugnat cõtra serpẽtes comedentes mures. qꝛ ipsa venat mures ⁊ mãducat eas. Item li. vij. dicit. ꝙ serpẽtes multũ diligunt vinũ. ⁊ ideo venant cũ eo. Similiter diligũt lac valde ⁊ sequũtur odorem eius. ⁊ ideo si alicuiꝰ ventrẽ serpens subintrauerit extrahi potest lactis odore. vt dicit idem vt etiã dyas. Item aresto. li. xiiij. serpentes habent ꝓprium ꝙ possunt mouere caput ad posterius corpe quiescente. ⁊ causa huiꝰ est ꝙ armille spondilium serpentũ creant ex cartilagine. ⁊ ꝓpter hoc sunt bone flexionis ⁊ hoc fuit necessarium ad aspiciendũ retro vt possint vertere caput ad aspiciendũ corpus suũ longum atq̃ strictum. aliter enim non possent regere corpus suũ nisi iuuarẽtur eleuatione capitis ad toti corpori precauendum. Item idem in eodem. Serpẽtes natant in aqua per corporis inflexionem sicut repunt in terra. non enim dedit natura serpentibꝫ pedes ad gradiendum. cuiꝰ causa est corpis nimia longitudo. quoniam si habuissent multos pedes essent mali motus quãdo essent sup pinnulas. similit si plures alas dedisset valde ꝓpinquas essent grauis motus. ⁊ si ab inuicem essent remote ad sustentandũ residuũ corpus longũ ⁊ flexibile nõ sufficerent. ⁊ ideo qđ faciunt pisces habẽtes pinnulas ipsarũ cõtractione ⁊ aues alarum extensione. hoc faciũt serpentes sola corporis flexione. Sunt ⁊ quidam pisces similes serpentibꝫ in longitudine q̃ eadem decausa habent pinnulas paucas vel nullas. natant corporis sola inflexione sicut murene et pisces fastaros qui a nobis dicũtur congri qui marine sũt anguille ⁊ hmõi. ⁊ ideo qꝛ tales pisces sunt serpentibꝫ in creatione similes. habẽt tãtũmodo duas alas vel pinnulas ante et vtuntur corporis flexibilitate loco pennarum ⁊ alarũ. et propter hoc repunt in terra et viuũt longo tempore etiam sine aqua sicut viuũt serpentes sine cibo. Itez idem in eodem. serpentes aũt habent vias ⁊ intestina a quibꝫ aliquãdo exit sup fluitas sicut habent alia animalia generantia sed nõ habent viam exitus vrine quia carent vesica. Item ibidẽ in eodez serpẽtes inuoluũtur adinuicẽ qñ conueniunt ad coitũ ⁊ amorẽ. qꝛ nõ habent virgam neq̃ testiculos. carent eni virga qꝛ nõ habent crura. ⁊ carent testiculis propter longitudinẽ corpis. ⁊ si haberẽt eos infrigidaret sperma propter tardationẽ sui exitus. ⁊ sic esset minus cõueniẽs generationi. Item idem. xviij. Non accidit generationi serpentum error ⁊ monstruositas nisi raro. et hoc accidit propt̃ figuram matricis que longa est et recta atq̃ stricta. vnde ⁊ oua serpentum sunt disposita ꝑm aciem propter longitudinẽ in matrice. Has ⁊ multas alias ꝓprietates anguium et naturas recitat Aresto. quas ꝓsequi per ordinẽ esset longuz. sed hec dicta in generali nunc sufficiant. de vsualibꝫ ꝓprietatibꝫ ⁊ omnibꝫ fere notis infra dicetur in litera s.

Capitulum. IX.

De aspide

Aspis est anguis morsu et vene
a no pniciosissimus. ab aspgendo
aspis dictus eo q morsibꝫ vene
na imittat mortifera atqꝫ spargat. yos
eni greci venenū dicūt. vt dicit Isid. li.
xij. c. iiij. et sequit. aspidis diuerse sūt spe
cies. ⁊ habent dispares effectus ad nocē
dum. scꝫ dipsas qui latine situla dicitur
quia quē momorderit siti interimit ⁊ oc
cidit. ypalis est genꝰ aspidis qui somno
necat. hunc cleopatra sibi apposuit ⁊ ita
morte quasi somno resoluta ē. Itē emor
rois est aspis sic dictus. eo q illius sugit
sanguinē quē pcutit. ⁊ qui ab eo morsus
est dissolutis venis fluxu sanguinis vitā
finit. grece eni emath sanguis dr. Item
prester est aspis horribilis semp ore pa/
tente ⁊ virus euaporāte incedēs. de quo
Lucanus Oraqꝫ distendens auidus fu
mantia prester. Quicunqꝫ ab eo percus
sus fuerit distenditur ⁊ enormi infectio
ne corpis necatur. vt dicit idem ibidez.
Item seps est mortiferus aspis ⁊ tabifi
cus qui cum hominē momorderit statim
eum destruit ⁊ consumit ita vt morsu ser
pentis totaliter liquefiat nec solum cor/
pus sed etiaꝫ ossa veneno dissipat ⁊ ener
uat. cuius poeta sic miminit. Ossaqꝫ dis
soluens cum corpe tabificus seps vt di
cit idem. Sūt ⁊ alia genera aspidis mul
ta quoꝝ tanta est virulentia q etiā me/
diante lancea venenositate sua perimunt
se tangentē vt dicit Auicē. in li. de vene/
nis. quere supra libro. v. ca. de venenis.
De aspide etiam in genere dicit Isido.
libro. xij. fertur inquit q aspis cum cepe
rit pati incantatorē qui eam quibusdaꝫ
carminibꝫ proprijs euocat. vt eam de ca
uerna producat. illa cum exire noluerit
vnam aurē in terrā premit. alteraꝫ vero
cauda obturat ⁊ operit. et sic illas voces
magicas non audiens ad incantatorem
non exit ⁊ eius imperio nō obedit. Huc/
usqꝫ Isidorꝰ. De aspide vero dicit. Pli/
nius libro octauo capitulo. xxiiij. pcus/
sa membra ab aspide intumescunt ⁊ vix
sine partiū amputatione que sunt con/
tacte aliquo remedio conualescūt vnus
autem huic pestifero angui est sensus vel
effectus. compares suos coniugali affe/
ctu diligunt nec sine comparis consor/
tio bene viuunt. vnde alterutra interfe/
cta incredibilis vltionis cura altera pse/
quitur interfectorē. ⁊ illū solū in quātū/
libet populi agmine agnoscens infestat.
nititur interrūpere omnes difficultates
permeat spacia. nec nisi veloci fuga aut
amnibꝫ aut fluuijs coercet quin vltio de
morte cōparis assumatur. sed contra eiꝰ
maliciam natura dedit remediū ⁊ mede/
lam. hebetē enim dedit ei natura visum:
nam oculos habet in tpibꝫ ⁊ nō in fronte
et ideo nō potest videre aduersariū di/
recte sed oblique ꝓpter qd nō potest bene
psequi hostem visu sed potius auditu p/
sequitur vel olfactu. nā in his duobꝫ sen
sibus magis viget vt dicit idem. Itē di/
cit marcianus q aspis nō nocet indige/
nis afris ⁊ mauris. naꝫ illi pueros suos
quos d se natos habent suspectos aspidi
obijciūt. ⁊ si de eorū semine fuerint nihil
ipsis penitus nocet aspis sed statim mo
riunt ab aspide si fuerint adulterini. et
hoc expsse dicit pli. li. viij. c. vlt. Dicit ei
sicut quedā aīalia indigenis sūt innoxia
que interimūt alienos. sic serpētes pcūt
mirifice illis qui de terra oriunt sic an/
gues circa eufratē terre incolas non le/
dunt nec infestant dormientes. alios au
tem cuiuscūqꝫ gentis hoīes cruciāt eos
auide occidētes. Dicit etiā ibidez pli. q
aresto. tradit in quodā mōte a scorpioni
bus hospites non ledi. sed indigenas in/
terimi ⁊ occidi.

Capitulum. X.

De aranea

Aranea vt dicit Isidorus libro
a xij. vermis est aeris ab aeris nu/
trimento nominata. que exiguo
corpore longa fila deducit ⁊ tele semp in
tenta nunqꝫ desinit a labore ppetuū susti
net in suo opere dispendiuꝫ. quia sepe ad
modicum flatum venti aut pluuie stillici
dium rumpitur tela sua. ⁊ tunc totaliter
perdit laborem suū. Dicit autē Auicen.
q aranea est modicū aīal reptile multi/
pes. sex vel octo habens pedes quos sp hꝫ
pares ⁊ nūqꝫ impares. ⁊ hoc fuit necesse
vt sp esset eiꝰ incessus equꝰ sicut ⁊ ipsum

onus.et hoc est generale in hñtib⁹ duos vel plures pedes.habet aũt aliquos pedes lõgiores ⁊ quosdã breuiores.ꝓpter diuersas q̃s facit opatões. nã cũ q̃busdã fila sua subtiliat ⁊ in longũ ꝓtrahit.cũ q̃busdã vo piter fila nectit.cũ q̃busdã vo per fila repit ⁊ q̃n vult in tele superficie imobiliter se suspẽdit.maxime aũt inter alia anuloſi corpis viget i aranea sensus tact⁹.Cũ residẽs in tele sue medio subito sentit ~~muscã~~ telã in ꝑte remotissima ꝑtingentẽ quã subito inuadit ⁊ aggredit tanq̃ hostẽ.ne q̃ si triũphare potuerit eã ne euadat inter tele sue fila multiplici iter circũuoluit.⁊ primo capiti insidẽs ei⁹ humiditatẽ sugit.⁊ ne tali muscaꝝ venatõe viuit.nã ei⁹ gustabile ꝓprie est talis humor sicut gustabile apis est mel sicut dicit idẽ ⁊ aresto.Itẽ in genere aranearũ est diuersitas sex⁹ vt di.aresl.li.v.et est femia maioris corpis q̃ mascul⁹.⁊ pedes habet lõgiores flexibiliores ⁊ abiliores ad motũ ⁊ etiã ad texturã.Et sic di. idẽ libro.v.De coit⁹ ⁊ amoris femina attrahit marẽ p fila tele.⁊ post masculus feminã ⁊ nõ cessabit attractio donec ꝓpinquauerint.⁊ mascul⁹ ponit sup ventrẽ femine. et iste mod⁹ est eis necessari⁹ ꝓpter vẽtris rotũditatẽ.⁊ ista ꝓiũctio maxie est in fine veris ⁊ in principio estatis.⁊ aliq̃n in autũno ⁊ in principio hyemis.⁊ tũc maxie sunt nocue ⁊ eaꝝ puncture ampli⁹ venenose.Itẽ aresl.li.viij.Genera aranearuꝫ sunt multa.nã quedã sunt pue ⁊ diuersi coloris ⁊ sunt acute ⁊ velocis motus alie sunt maiores ⁊ colore nigre.⁊ earũ crura anteriora sunt lõgiora et sunt tardioris mot⁹ nisi q̃n coitu stimulãt.⁊ nigre solent texere iuxta terrã inter foramia et manẽt in textura sua quousq̃ aliq̃ inciderit vestiola sic muſca quã ꝑplexendunt.⁊ si hñt famẽ sugũt ei⁹ humiditatẽ.et tũc referũt ad locũ suũ vbi ꝓponũt ⁊ reseruãt eã donec iterũ esurie patiant⁹ ⁊ q̃n totã hauserit humiditatẽ ꝓiicit residuũ et reuertit⁹ ad venãdũ ⁊ nõ venat⁹. quousq̃ repet qõ ruptũ est de textura.⁊ h q̃s rupit textura incipiet ipam repare circa occasuꝫ solis vel circa ortũ.⁊ tunc maxie laborat.qz tũc plures vestiole incidũt in texturã.et femia parit ⁊ venat⁹ ⁊ mascul⁹ iuuat eã Abscondit aũt se in textura vel sub tela ne a vestiolis videat⁹.⁊ maxie q̃n est magna.qz ꝓpter ei⁹ magnitudinẽ nõ facilit operit⁹.Facit etiã femia ouа primo exq̃busdã modice aranee p⁹ formant⁹ ⁊ statim q̃n ꝑfunt ponit eas in textura.⁊ statim se mouẽt ⁊ disponũt ad texendũ ac si inuentro materno sint instructe ad venandum vñ statim aprãt rhetia q̃uenientia prede sue.Et est spes q̃dã aranee q̃ venantur lacertũ puũ ⁊ incipit texere sup ipm quousq̃ liget ei⁹ orificiũ ligatõe forti et tũc saltat sup eũ ⁊ pũgit quousq̃ moriat⁹ Item in eodẽ etiã dicit idem.q̃ sepe inueniũtur quedã aranee i aluearibꝫ apũ et ille corrũpunt mel ⁊ sugũt liquorẽ et sic circa fauos faciũt texturas ⁊ corrumpunt eos.Item di.auic.et pli.de generatione araneaꝝ li.xi.c.xxv.Araneaꝝ natura ꝑcipua admiratõe est digna.cui⁹ plura sunt genera inter que est quedã q̃ dicitur spalango.cui⁹ corpus est exiguũ varium.acuminatũ.velox ad saltũ. noxiuꝫ habens morsum. Alia est spes maioris corpis ⁊ nigri coloris et cruris longioris cauernas sibi texens i angulis iuxta terrã.Tercia est spes que erudita cõpositione cõspicuas texit telas. Admirãduꝫ est tamẽ qualiter tãto operi sufficiat materia lanigera que de aranee vtero ad tãte tele texturã paulatim vt creditur extrahitur ⁊ tñ eius vterus vix a tali materia vacu⁹ inuenit⁹.Hec videt esse de q̃ dixit democrit⁹ q̃ tãta esset ventris aranee corruptela.vt ex ei⁹ egestione tanta fertilitas lanifera generet⁹ vñ ⁊ democritus reprobat Aresto.li.viij.q̃ dicit eũ in hoc veritatẽ nõ dixisse.Cui⁹ videt esse ratio q̃ aranee ⁊ alia hmõi anuloſa modica sũt nutrimẽti ⁊ parui cibi ꝓpter defectũ sanguinis ⁊ caloris.vñ cũ aranea nõ tantũ cibi capiat quin incõpabiliter ad ꝑparationẽ tele continue plus emittat.maior esset superfluꝫ emissio q̃ cibi sumptio et maior est egestio superflua q̃ digestio nec cessaria ad ꝓseruationẽ debitã aialis. vt dicit aresl.vel alber. Itẽ pli.di. Modicato vngue rotundũ ⁊ teres educit filum ⁊ miro artificio deducit stamia ab imo ad

supmũ. ⁊ iterꝝ deducit trãsuersaliter d pũ
cto ad punctũ lineari distantia filũ suũ.
et omnes lineares tract⁹ quasi i pũctua
li medio in equali distantia a centro co
pulat ⁊ cõnectit. deducto aũt stamine vt
ibidẽ di. Pli. texere incipit a medio cir
cuato orbe adnectẽs subtegmina ⁊ macu
las adnectẽs semp. ⁊ quasi reticulariter
ꝑ paria interualla q̃ interualliculata fo
ramina miro artificio sunt. nũc quadra
ta. nũc oblonga. nũc rotũda. tãto strictio
ra quãto sunt viciniora medio. ⁊ tãto la
tiora quãto remotiora sũt extremo. quo
autẽ medio filuꝫ filo tã indissolubiliter
iungat ⁊ nodũ nodo applicet ⁊ ꝯnectat vi
sus nõ indicat ⁊ rõnis iudiciũ vix affir
mat. Mira aũt leuitate ꝑer fila sua que
humanis visibꝫ vix sunt ꝑuia se eleuat
et quasi volet hincinde se trãsferens lo
cum mutat. Itẽ di. idem. ꝙ q̃diu extre
ma tele fila durãt si casu aliquo rumpa
tur ipsa tela. semp a medio incipit resar
tire qd̃ ruptũ est. q̃si nihil iudicãs in cor
pore tele esse integrũ q̃diu mediũ nõ est
firmũ. Itẽ dicit idẽ. ꝙ in eis sunt augu
ria. nã s̃m ꝙ tpa sunt futura alti⁹ vel sub
limi⁹ solent cõponere fila sua. Itẽ ibidẽ
dicit ꝙ multitudo araneaꝝ signũ est in
undationis pluuiaꝝ. Item li. xiiij. c. iij.
de lesione ficuũ. dicit ꝙ aranee quedã cir
ca germina vineaꝝ ⁊ etiã flosculos arboꝝ
faciũt texturas ex quaꝝ circũuolutione
pereũt arbores ⁊ vinee qñ sunt in germi
ne vel in flore. Morsus spalangionis est
mortiferus ⁊ venenosus nisi ei citi⁹ suc
curraꝝ. Sed ei⁹ venenũ extinguit vis plã
taginis si debito modo apponaꝝ. ⁊ iõ ver
mes alij vt lacerte ⁊ botraces puncturã
aranee formidãtes succo plantaginis se
tuenꝝ. vt dicit Pli. Dyas. et Auic. in ca.
de venenis et mac. Aranearũ aũt tela vt
dicit aresto. et pli. ex earum visceribus
quodãmodo nature artificio generatur.
subtilissima cõpositione cõtexitur more
rhetis cõponiꝝ ⁊ paraꝝ. filis subtilissimis
cõnectiꝝ. ⁊ hoc ne a muscis ⁊ alijs bestio
lis quibꝫ tendiꝝ ꝓpter grossiciem videa
tur. Cũ labore quidẽ componiꝝ sed miro
modo faciliter dissipaꝝ ignẽ nõ sustinẽt
ventũ timent cui⁹ impetu tela rumpitur
et subito denudaꝝ. Et q̃uis venenosa sit
aranea de cui⁹ egrediꝝ visceribꝫ tela vene
nosa nõ est quoniã multis vsibꝫ medici
ne vtilis reputaꝝ. Nam vt di. dyas. Te
la aranearũ alba ⁊ mũda puluerulentis
sordibꝫ nõ admixta vires habet ꝯstringẽ
tes ꝯglutinãtes ⁊ refrigerãtes. ideo san
guinẽ restringit a vulnere defluentẽ sup
posita vulneri prohibet fieri saniem ⁊ sa
nat plagã recentẽ. ⁊ ꝓhibet inflaturã sa
nitatem vulneris retardantẽ. Est autẽ
genus aranee quã spalanã vocant. vt di
cit Pli. li. xxix. ca. iiij. et est hec aranea si
milis formice sed longe maior corpe ru
fum habens caput. reliquũ corpis nigri
est coloris. respersuꝫ albis guttulis. acer
bior ẽ eius ictus q̃ vipere. Viuit autem
iuxta furnos ⁊ molas. cui⁹ contra ictum
est remediũ aliam eius generis ostende
re sic ꝑcusso. et ad hoc conseruantur cum
mortue inueniũtur quarũ cortices con
triti ⁊ potati medentur morsui mustele.
Est autẽ aliud genus lanuginosum gros
so capite. ⁊ dolor pũcture eius sicut scor
pionis. ⁊ eius morsu genua labefactan
tur ⁊ accidit caligo ⁊ vomitus. Est etiam
aliud genus aranee nomine mirmicale
on siue mirmiceon. quod alio nomie di
citur formicaleon. formice simile capite
albo habens nigrũ corpus distinctũ ma
culis albis. cui⁹ morsus vesparum dolore
torquet. ⁊ dicitur formicaleon. qꝛ formi
cas venatur vt leo. ⁊ earũ sugũt humidi
tatem sed a passeribꝫ deuorant ⁊ ab alijs
auibus vt formica. Remediũ aũt contra
morsus oĩm araneaꝝ est cerebrum galli
naceũ cum exiguo pipis bibitũ cũ vino
dulci. Itẽ coagulũ agni potatũ cuꝫ vino
sanat morsus aranearũ. Item facit ci
nis vngule arietine cum melle. Itẽ mu
sce contrite ⁊ posite super morsum extra
hunt venenũ ⁊ mitigant dolorem. Sunt
⁊ alia remedia que enumerat. sed hec suf
ficiant. Dicit tamen li. eodem. c. vi. ara
nea longa ⁊ candida tenues habens pe
des contrita in veteri oleo dicitur solue
re albuginem oculorum ⁊c.

Capitulum. XI.

De ape

Apis est animal multipes ⁊ breue inter omnia animātia anulosi et insecti corporis in multis obtinens principatū. vt di. pli. li. xi. ca. vi. ꝑuitatē sui corpis recōpensat ingenij magnitudo. q̄uis autē possit inter volatilia cōputari. tñ quia pedibꝫ vtit̄ in quibꝫ est vis ꝓgressiua merito pōt inter gressibilia nūerari. Preter vero ꝓprietates supius li. xij. positas sub litera a. alie sunt hic ponende quas recitat pli. li. xi. ca. vi. sic dicens. Inter omnia est admirāda apū solertia qua mella cōtrahūt succūq̄ dulcissimū subtilissimū ⁊ saluberrimū in fauos cōponūt. ⁊ cerā ad vsus vite humane ꝑutilem opando cōficiūt. hyeme latent ⁊ recondunt̄. q̄ vires nō habent vt niuibꝫ pruinisq̄ resistant ac flatibꝫ aquilonis. In vere aūt cū sentiunt fabas florentes ad opa exeūt ⁊ labores. nulliq̄ licet vacare ocio per hos dies. Primo fauos cōstituūt cerāq̄ fingunt domosq̄ ac cellulas faciunt. deinde sobolem ⁊ postea mella cōficiunt ⁊ cōponunt. tectum aūt aluearis sui lacrimis et succis arboꝝ gūmosam vim habentiū ꝑ totū liniūt. ⁊ cōtra aliarū bestiarū auiditates se muniunt ꝓut possunt. feces si fuerint nimis late cōfringūt ⁊ eas succis p̄dictis liniunt. primo aūt pro fundamēto sui operis crustulam quādaꝫ ponūt amari saporis quā multi commosym vocant. deinde faciunt aliam dulciorem que cere est initiuꝫ quā multi dulceros vocāt. tercio ponūt materiam grossiorem que fauorū est stabilimentū ⁊ illam materiā ꝓpolim multi vocant. et ista triplici tela a frigore et alijs iniurijs muniūt fauos suos. Non insident fructibꝫ. sed a floribꝫ non marcidis. sed recentibꝫ recolligunt materiam ex qua mel ⁊ ceram cōponunt. quādo autem flores vicini sunt cōsumpti mittūt speculatores ad vlteriora pabula requirenda. et si apprehenderit eas nox in expeditione excubant supine vt alas suas protegāt a pluuia ⁊ a rore. vt facto mane expeditius volent ad opus suū habētes alas suas siccas ⁊ expeditas ad volatum. Ordināt excubias suas more castroꝝ de nocte quiescūt vsq̄ mane donec vna oēs excitet. gemino aut triplici bōbo vt buccino aliquo tunc vniuerse ꝑuolāt si dies fuerit mitis futur⁹. p̄diuināt eni ymbres ⁊ vētos ⁊ tūc se ꝯtinēt infra tecta. Qñ p̄sciūt celi temperiē futuram cū agmine ꝓcedūt ad opa. ⁊ tūc alie flores aggregāt pedibꝫ. alie aquā ore gutasq̄ lanugie toti⁹ corpis simul portāt. adolescētiores ꝟo ad opa exeūt et cōueniūt et afferūt supradicta. seniores ꝟo intus opant̄. Que flores cōportāt primo onerant pedes anteriores ⁊ post alios donec rostro pleno remeent totaliter onerate. Excipiūt aūt sic onustas trine vel quat̄ne easq̄ exonerāt s̄m q̄ int⁹ sunt ordiate. eoꝝ eni officia sunt diuisa. alie eni domus ꝯstruūt. alie poliūt. alie cibū parāt ex eo qd̄ allatū est. nō ei sepatim vescūt̄ ne ineq̄litas cibi tp̄is et op̄is fiat inter eas. Fauos linealit̄ ⁊ ordinate ꝯponūt ⁊ in supiori ꝑte suspēdūt. Ceras cadētes fulciūt primas lineas paꝝ replēt de melle. nouissimas aūt maxīe solēt adimplere. Apes aūt gerule q̄ necessaria ꝯuehūt timēt venti flat⁹. ⁊ ideo volāt iuxta terrā et qñ sunt onuste redeūt ne aliquo flatu impediāt̄ ⁊ qñq̄ lapillis se onerāt vt lapilloꝝ grauitate sint ꝯ venti īpetū magis fixe. Mira int̄ eas est obseruātia discipline. nā inertiā cessantiū ab ope notāt ⁊ eos mox castigāt. īmo morte puniunt opari nō curātes. Mira int̄ eas ē mūdicia. nulleq̄ int̄ opa sua spurcitie ꝑmittūtur. Egestiones apū q̄ opant̄ int⁹ ne lōge recedāt alie cōgerūt in locū vnū ⁊ eijciunt d̄ alueari. Qñ aduespascit intrāt in domos suas ⁊ strepūt donec illa eadeꝫ que eas excitauit circūuolet. ⁊ eodē quo excitauit bombo eas inuitet ad quietē. ⁊ tūc oēs repēte cōticescūt. Idē in eodem ca. xiij. Itē ꝑ apes summa eq̄tas exercet̄ feriūt eni omnes eaꝝ pacē dissoluētes ⁊ earū melle diripe cupiētes. Regem siq̄dem hñt apes qui nō aculeo armat⁹ ē. sed potius maiestate. vt di. ideꝫ ca. xviij. vel si habet aculeū vsum feriendi natura sibi negat. noluit eni natura ip̄m seuū eē ne cito peteret vltionē. ⁊ ideo ei telum detraxit ⁊ inermē dereliquit. vnde constat apum impatorem aculeo nō vti. miran-

da aũt est circa regem plebis obediẽtia. nam cum procedit totum examen circa ipsum conglobatur. ⁊ ab ipso agmine velut acie militũ cingit᷑ ⁊ vallat᷑ ꝓpe multitudine obsequẽtiũ tunc tpis vix videtur. Cum popul⁹ apũ in labore est ipse intus est ⁊ circuit similis excitanti solus a labore ẽ immunis. Circa quẽ ⁊ apes assunt quedã hñtes aculeũ tanꝯ lictores qui autoritate assidua regis sunt custodes. ⁊ ipse raro ꝓcedit foras nisi qñ examẽ totum velet exire. cui⁹ exitus intelligit᷑ ante dieb aliquot exercitu murmurante ⁊ quasi ad exitũ se ꝓparante vnde siqs tũc regi apum pscinderet alam totũ examẽ tunc tpis non exiret. ⁊ quando ꝓcedunt singule regis obsequio se offerũt ⁊ ei ꝓme esse volũt regem fessus humeris sub leuant ⁊ fatigatũ totũ portant si qua lassa fecerit vel ab acie errauerit odore ꝓsequitur vbicũꝯ rex ꝓcedit et vbicunꝯ rex ꝑsederit ibi cetere figunt castra. rege viso totus animatur exercitus ipsoꝯ amisso totũ agmen dilabitur ad alium. quia sine rege esse non possunt Ad aluearia subintrant quedã falsc apes que fuci nuncupãtur hñtes magnũ ventrem furtimꝯ vuorant mella. ⁊ has apes interficiunt quãdo eas ꝑhendunt. Quãdo ver est humidũ fetus apum multiplicantur. ⁊ mella vpaupantur. ⁊ econuerso quãdo ver est siccum ꝛficiunt in prole ⁊ in melle multiplicãtur si autem ꝛfecerit in aluearib cibus impetũ faciunt in proximas ꝓposito rapiendi. et contra eas alie aciem dirigunt si rectorẽ hꝫbẽt et si que fuerint apes fauentes inuadentibus ꝓcunt eis inuasores nec eas impetunt sed potius eas sibi associant ⁊ defendunt. Multis alijs de causis acies contrarias constituunt duo imperatores cũ multa rixa que dimicatio in iactu pulueris aut fimo totaliter diffipatur. Itẽ idem capitulo. xix. Apes quedã sunt rustice ac siluestres hꝫride aspectu ⁊ ceteris iracundiores. sed labore et opere sunt prestantiores. alie sunt vrbane quarum quedam sunt breues ⁊ varie ac rotunde alie sunt longe sicut vespe ⁊ ille sunt alijs exteriores ⁊ sunt pilose ⁊ quedaꝫ ex hijs sunt alle que in messe mella faciunt. siluestres vero in arborum cõcauitatibus mellificant. aliquãdo in aliquo terra specu quibus natura dedit aculeũ ventri cõsertum ad vnum ictum. quedam autem ex vindicandi ardore ita pfunde figunt telum qõ consequit᷑ subito intestinũ tales cito moriũtur. alie quidẽ aculeũ perdũt ⁊ viuẽtes vlter⁹ mellificare nõ pñt sed castratis viribꝫ nocere piter ⁊ pdesse desistunt. Odores fetidos ⁊ ceteros fumos maxime odiũt ⁊ fugiũt. in rebꝫ aũt odoriferis iocũdant᷑. Cancror odore si quis eos iuxta decoquat exanimant᷑. qñ rex eor morit᷑ tristicia torpent funerãtiũ moꝛe ꝓcomitantur exequias. ⁊ meret plebs magno dolore rege peste ꝓsumpto nõ cibos tũc conmedũt. nõ procedũt tristi tñ murmure glomerant᷑. Circa corp⁹ eius luctũ nõ minuũt. imo nisi subtrahatur mortu⁹ fame ⁊ dolore moriunt᷑. hilaritate ergo apũ ⁊ nitore sanitas estimatur. Dicit etiã idem apes incurrere multas infirmitates. nã vt dr ca. xx. egrotãt quãdo nõ ꝑficiũt fetũ suũ. Inimicatur etiã vel aduersat᷑ eis resultans son⁹ echo. nimis enĩ facit eas timidas inopinato sonitu terrẽs eas. inimicat᷑ etiã eis corrupta nebula corrũpens flores quos vepascũt. aduersant᷑ ⁊ eis aranee qñ se locant eis ⁊ in aluearib faciũt intexturas pestifera est eis etiã musca quedã simili papilioni q̃ insilit in cãdelas. nam papilio vepascit ceras ⁊ relinqt stercora ex q̃bus generant᷑ teredines q̃ ceras ꝓcipuas appetũt. nocet etiã eis auiditas past⁹ qr nimia flor satietate replent᷑. ⁊ maxie hoc accidit in vere oleo quidẽ exanimantur sicut ⁊ oia anulosa et infecta. ꝓcipue si capite vncto in sole ponant᷑ sed aspse aceto reuiuiscũt. aliqñ etiã ꝓtrahũt sibi mortis ⁊ morbi causas qñ sentiũt sibi subtrahi mella nimis auide vuorates. hucusq̃ pli. Insignes etiã ꝓprietates et notabiles recitat auic. li. viij. c. iij. Apes inquit dicunt᷑ ex melle ⁊ comedunt inde parũ. sed qñ infirmant᷑ tunc comedunt mel ⁊ nõ exeunt de domibꝫ suis ⁊ qñ inueniunt domos mundas siue aluearia faciunt in eis domos sextiles cereas. et qñ

orificia aluearis sunt nimis ampla. di/
minuũt amplitudinẽ cum quadã visco/
sitate nigra que in odore est acuta. ⁊ edi
ficant primo domũ regis. ⁊ illa domus si
milis ẽ foramini. ⁊ post alias domos ꝑm
diuersitatẽ maioꝝ vel minoꝝ. masculi au
tem tantũmodo opantur domos suas: ⁊
post non est opatio nisi ad comedendum
mel ⁊ mellificandũ. ⁊ apes primo moran
tur in fauis suis. ⁊ quãdo est temp⁹ exeũ/
di ascendũt in altum ꝑm formã piramu/
dis ⁊ postea redeũt ⁊ comedũt mel. ⁊ rex
nunq̃ exit nisi cũ exercitu. ⁊ masculi nõ
habent acũ nisi forte pauci. tũc appetunt
pungere sed non pñt. ⁊ reges apum sunt
duoꝝ modoꝝ vnus rubeus ⁊ alter niger
fere sicut carbo. et est in duplo maior q̃
apis que mellificat. ⁊ sunt apes muscule
magis pigre q̃ femine. et meliores sunt
apes minores ⁊ rotũdiores habentes va/
rios colores. ⁊ apes que pascunt̃ in mon
tibus pratis ⁊ ortis sunt minores ⁊ me/
liores ⁊ faciũt mel cõsimile in ꝑtib⁹ ⁊ le
ue. apes aũt que nõ sunt bone nõ faciunt
mel equale nec cõsimile sed apis que sp
adheret foramini mellis efficit mel me/
lius. aliter eni corrumpit̃ de facili ⁊ gene/
rant̃ in eo aranee que corrumpunt mel.
Duplici de causa vtunt̃ apes mellifican/
tes aculeo scꝫ ad defensionẽ. ⁊ ad humi/
ditatis supflue cõsumptionẽ. vis enim
ignea est in acu. ⁊ ideo coopat̃ valde ad
cõsumptionem supflui humidi ⁊ mellis
imutationẽ ⁊ cõseruationẽ. Item subin
trant sepe aluearia quedã musce male q̃
faciunt alijs muscis ꝑuis tediũ quas mlt
ti vocant grisanes ⁊ illi grisanes perfo/
rant ⁊ corrodũt alas aliaꝝ. sed vere apes
ꝑsequũtur illas muscas et pungunt eas
nec ꝑmittũt eas cadere sup domos suas
Et apes mellificãtes interficiũt mascu/
los nocentes eis et reges malos qñ eas
non bene regũt. sed tantũmodo de melle
nimis comedũt. ⁊ ꝑcipue hoc faciunt qñ
mel erit paucũ. ⁊ apes ꝑue pugnant cum
longioribꝫ quãdo nõ opant̃ nec laborãt.
et nitũtur eas eijcere de aluearibꝫ. et per
talium eiectionẽ melioraf̃ mel et augef̃.
Est autem vnũ genus apum quod dici
tur labion ⁊ interficit apes mellificãtes
et destruit eaꝝ domos. ⁊ hoc est qꝛ sunt vi
giles ⁊ bone custodie. ⁊ qñ intrant aluea
ria. in melle subito se infigũt cã deuorã/
di intantũ q̃ nõ pñt euadere. ⁊ tunc sta
tim a veris apibꝫ hmõi interficiunt̃. ⁊ an
teq̃ rex exeat rationabiliter ꝑ duos di
es ante sciũt alie quid rex sit factur⁹ vt
obedire illi ꝑate sint. ⁊ quãdo reges creã
tur quilibet habet cateruã vnã ⁊ illa ca/
terua nõ vult habere aliũ regem nisi quẽ
primitus acceperũt. et si alius rex volue
rit esse rex illius comitatus ipsum inter/
ficiũt ⁊ postq̃ exierint pulli ⁊ fuerit pau
ci expectabũt societatẽ alteri⁹ examinis.
et sic simul securius ꝓficiscunt̃. et postq̃
ceperint volare pulli ⁊ fuerint eq̃les ma
gnis festinãt opus suũ ⁊ senioribꝫ pluri/
mũ coopant̃. Nulla aũt creatura arden/
tior est ad vindictã q̃ sit apis qñ ad ira/
cundiam ꝓuocat̃. ⁊ ideo sepe grandes ꝓ/
sternit exercitus multitudo apũ quãdo
contra diripiẽtes mella resistere cõpel/
luntur. fimum ⁊ fumũ sup omnia abhor
rent apes ⁊ ideo laborant ꝓijcere feces ⁊
squibala sua qñ volant. qꝛ earũ feces fe
tent valde. ⁊ ideo ab eis domos suas val
de purgant. Vgines apes ⁊ iuuenes meli
us opant̃ ⁊ faciunt melius mel q̃ senio/
res ⁊ nõ tantũ ꝑcutiuut nec tantũ ledit
earũ ꝑcussio sicut senũ. Potant aũt apes
et bibunt sed aquã tantũ claram siue ꝓ
pe siue a remotis hauriat̃ nec potant nisi
prius ꝓiecerint fecem suam. et maxime
mellificant in autũno ⁊ in vere. ⁊ mel ve
ris melius est ꝓpter florũ nouitatẽ ⁊ am
pliorem puritatẽ. ⁊ apibus placet armo
nia scꝫ sonitus cantus ⁊ ꝑcussio palmaꝝ
et ideo cum canto ⁊ peluiũ aut cimbalaꝝ
tinnitu ad alueare reuocant̃. et quando
dimittit̃ apibꝫ multũ de melle pigrescũt
et minus opant̃. ⁊ ideo optet vt i aluea
ribus eis mediocriter dimittat̃ hucusq̃
auic̃. li. vij. Multa alia ponit in q̃bꝫ ꝯcor
dat cũ Aresto. li. viij. pli. in. xi. quere su/
pra li. xij. in litera a. vbi inuenies multa
que ab arestole ⁊ seneca et alijs autoribꝫ
sunt excerpta. sed hec sufficiant.

Capitulum. XII.

De boue

b Os grece boetes nũcupat. quez latini trionẽ vocant eo ꝙ terram terit cuius latitudo pellis a mẽto vsqꝫ ad crura pallearia dicitur a pelle ipsa. s. dicta quasi pellearia qđ generositatis in boue est signũ vt dicit Isi. li. xiij Boum autem vt dicit idem circa socios eximia pietas est. nam alter alterum inquirit cũ quo ꝑ collum aratrũ ducere cõsueuit ⁊ frequenti mugitu pium testatur affectum quando ipsum citius inueniri nõ contingit. De bobus v̄o dicit Pli. li. viij. ca. xlv. bobus indicis cameloꝝ traditur esse altitudo quoꝝ cornua sunt in latitudine quatuor pedum. ⁊ sequitur ibidem. Soli boues int̄ animalia retro ambulantes pascũtur. aque calide ablutione dicũtur pinguescere. quando cornibꝰ capitis cõiungũtur plus laboris pñt sustinere q̄ꝫ quãdo ceruice inuicẽ copulantur. In syria sunt boues qui non habent palearia sub gutture sed gibbos in dorso boues quoqꝫ laxata habẽtes cornua. dicunt esse in ope excellentes. boues nigri coloris ꝑua habẽtes cornua min⁹ reputant̄ vtiles ad opandũ. maiora cornua ⁊ spissiora habẽt boues q̄ꝫ thauri. ⁊ post castrationem bos in corpe ⁊ in cornibꝰ augmentũ recipit. ꝑiter etiã ꝓficit in robore ⁊ v̄tute. nõ tamẽ est tante animositatis nec audacie sicut ante. magis aũt efficitur domitus maturus ⁊ quietus patiens laboris. ⁊ motus tardioris ⁊ incessus grauioris. Item pli. ibidem. Natura optima boum fit in trimatu. post trimatum aũt nimis est sera. sed ante p̄matura. optime vero cũ boue iuuencus imbuitur. socium enim laboris agriculture habemus hoc animal. tanta etiã fuit cura apud priores boues nõ ledere vt qui procaci animo motus bouẽ occideret sine causa. puniret̄ grauiter tanq̄ꝫ colonũ suuꝫ interemisset. vt dicit idem. Est enĩ animal mite ⁊ mundũ non solũ vsibꝰ hominũ necessariũ. verũ etiã ad ĩmolandũ in aris deoꝝ est congruũ et aptum. nam ex bobus optime fiunt victime ⁊ laudatissima fit ex eis placatio deorũ. bos aperit terram vomere ⁊ incidit et colit arua et ea gignendis fructibus apta reddit. Bos carnibus reficit et nutrit. pellis ei⁹ multis vsibus conuenit. eius etiam fimo terra impinguescit. eius cornua calefacta remolliũtur ⁊ rectificãtur ex quibus vascula diuersa ⁊ varia vtensilia p̄parantur. Ex cornibus enĩ bouinis fiũt arcus baliste quibus tela cõtra hostẽ iactantur. fiunt ⁊ toraces ⁊ arma quibꝰ infirmiora hominis contra hostium iacula defensantur. fiunt ⁊ lucerne quibus fugãtur tenebre. fiunt ⁊ pectines quibus capita a sordibus emũdantur. bouinis etiaꝫ cornibus vtuntur venatores. nam cum eis terrent feras ⁊ incitant canes venaticos vt fugientia animalia insequãtur. cornibus insup̄ vtuntur scriptores ⁊ pictores in quibꝰ varij colores optime cõseruantur vtũtur etiam cornuũ vsu bellatores quibꝰ buccinãdo socij animantur tam pugnãtes q̄ꝫ fugientes ad aciem reuocantur. cornibꝰ etiam vtũtur custodes turriũ ⁊ castroꝝ siue speculatores qui ip̄orum sonitu ad vigilandũ mutuo se hortãtur ad multa alia cornua bouina sunt necessaria. Unde nihil est in boue qđ diuersis vsibꝰ non sit vtile ⁊ eti ã eius fimus. vt dicit pli. li. xxviij. c. xi. fimus inquit bouis cũ aceto iuuat cõtra dolorẽ articuloꝝ ydropicis etiã remediuꝫ singulare. est si inde ad solem ꝑungãtur. intercutaneũ enĩ cõsumit humorẽ et sedat ac reprimit inflaturã ydropicã ⁊ tumorẽ. Dicit preterea Pli. li. xxx. ca. iij. est inquit animal ꝑuulũ sile scarabeo noĩe burestis. hoc int̄ herbas fallit bouẽ. et ideo sic est dictũ qꝛ premit eum. nam inter herbas quas bos diligit illud animal se abscondit qđ animal bos deuorat dum herbas incaute capit. burestis autẽ deuoratus iecur bouis subito sic inflamat vt ip̄m cum cruciatu maximo tandẽ rumpat. vnde ꝓpter onus quo bouis ceruix p̄mitur ⁊ propter dolorem stimuli quo pungit̄ bos burestis veneno dum eius ventrẽ subintrat inter cibos cum interitu cruciatur.

Capitulum. XIII.

De bubulco

b Ubulcus dicit̄ boũ custos. q̄ ip̄orũ ẽ custodie ex officio deputat⁹.

hic boues pascit ⁊ nutrit ⁊ ad pascua eos ducit ac reducit ⁊ dum sunt in pascuis ꝑpedes eos colligat ⁊ cõnectit. eoꝝ ceruices iugo premit ⁊ aratro eos iungit. cũ stimulo pigritantes cõpellit ad labores. et vt vniformiter aratrum trahãt stimulando eos cogit sibilo. et cantilena eos demulcet. ⁊ vt libentius iugũ ferant vocis melodia allicit ipsos ⁊ inducit. naturaliter enĩ boues sicut ⁊ cerui diligũt melodiam. vt dicit Auic. cum v̄ga eos dirigit ⁊ vt rectũ faciãt sulcuꝫ ipsos instruit nec solum cogit ad arandũ verum etiam ad triturandũ compellit. ⁊ ad cõfringendas fruges in area circũducit. finito labore a iugo eos soluit ⁊ ad presepe vt reficiantur eos ducit.

Capitulum. XIIII

De bubalo

b Ubalus ẽ a boue diminutiue dictus eo ꝙ similis sit bobꝫ. Est autem animal ita indomitũ ꝙ preferitate iugũ nõ recipit in ceruice. bubalos africa ꝓcreat. In germania aũt sunt boues agrestes habẽtes cornua in tantũ ꝓtensa vt regijs mensis ꝓpter insignem eoꝝ capacitatẽ ex eis pocula fiant. vt di. Isido. Est aũt animal magne fortitudinis. vnde domari nõ põt nisi circulo ferreo naribꝫ eius infixo quo circũducit. nigri aũt vel fului est coloris paucos et raros habens pilos. cornua habet. frontez cornibꝫ validissimis circũseptam. cuius caro nõ solum est vtilis ad escam. verum etiam ad medicinã. nam vt di. pli. libro xxviij. c. x. caro bubali cocta vel assa hominis morsum sanat. cuius medulla cuꝫ dextro crure assumpta aufert pilos palpebrarum ⁊ medet vicijs oculorũ. sanguis eius cũ aceto sumptus reijcientẽ sanguinem mire sanat. cui⁹ vngule vel solee bubaline cum mirra cõfirmant dentes motos. lac bubalinũ valet contra viscerum torsiones. nam sua pinguedine delinit ea. vnde contra dissenteriam multũ prodest. valet contra ictus serpentum ⁊ scorpionum. ⁊ contra venenũ salamandre et cicute. vulnera recentia sanat fimus bubali calefactus sanat apostemata dura et eorum duricias spargit. fel eius valet contra caliginẽ oculoꝝ. Sunt ⁊ quidam boues agrestes mire magnitudinis ⁊ tñ summe sunt agilitatis. intantũ enĩ sunt agiles vt fimũ quẽ ꝓijciunt citi⁹ eleuẽt sup cornu q̃ꝫ possit decidere sup terram. Hi boues odiunt ⁊ ꝑsequũtur omne rubeuꝫ siue rufum. ⁊ ideo venatores rubeis se induũt vt eos ꝓuocent ad eos insequẽdum. venator iam videns bestiã appropĩ quantẽ retro magnã arborẽ ⁊ fortẽ se abscondit. bos vero cornibꝫ ita fortiter impingit in arborẽ ꝙ ꝓprijs cornibꝫ ab arbore detinet ⁊ sic detent⁹ venatoris iaculis cõfodit prosternit ⁊ necat. Est aũt aliud animal simile boui agresti sed nõ est tante magnitudinis. maxima habet cornua multũ alta ⁊ acuta cum quibꝫ deijcit arbores ⁊ arbusta. sed et si cõcaua est quercus robore suo deponit vsqꝫ ad terrã. qui gratia pastus tandẽ caput submittit inter frutices subtilia et prolixa v̄gulta siue vimina habẽtes. quarũ cõplexione ⁊ adherentia cornua bestie circũligant et obligant vnde diu luctans cõtra illas cõplexas virgultorũ obuolutiones magis ac magis se intricat atqꝫ ligat. cũqꝫ diu luctans ab illis ligaminibꝫ se non expedit ĩmo fortius se inuoluit ꝑ indignatione alte mugit. cui⁹ vocẽ horridã audiens venator scit bestiam illaqueatã fore ⁊ detentã. vnde ip̃am secure venabulis impetit et occidit bestiã acerrimã in v̄gultis quã in nemoribꝫ magnis inuadere nullaten⁹ ausus fuit. ⁊ hãc bestiã vocat phisiologus aptaleonẽ. Cui⁹ dictis si fides adhibenda est mirũ videt qualiter tã fera bestia de v̄gultis ⁊ nemoribꝫ modicis cornua nõ eximit que eisdem cornibꝫ ingentes arbores deijcit ⁊ prosternit. Est ꝑterea quedã species bouis siluestris quaꝫ Aresto. in li. viij. circa finem vocat borikurꝫ ⁊ dicit ꝙ magn⁹ est s̄m quãtitatem tauri ⁊ est similis thauro. et habet crines descẽdentes ad duas ꝑtes spatularuꝫ sicut in equo est videre. ⁊ eius pili sũt magis molles pilis equi ⁊ breuiores. ⁊ crines ei⁹ ꝯtinui vsqꝫ ad oculos. ⁊ est color ei⁹ vergens ad rubeũ colorẽ vel citrinum. et vox eius assimilat voci thauri. et ha

bet cornua aliquātulū incuruata ⁊ in vno quoq; cornuū suoꝝ cape pōt medietatē mensure. que dicit bos ⁊ nō habet dētes supiores sicut thaurus. nec crura eius sunt multoꝝ piloꝝ et assimilant lane. et findit vngulas habens i pedib; duos so tulares et cauda eius est breuis respectu corpis. ⁊ ipse cauat terrā ⁊ erigit in cauā do sicut thaurus. ⁊ habet durā cutē mul/ tos ictus patientē. ⁊ carnez habet valde dulcē. ⁊ ꝓpter hoc venat ⁊ ꝑcutit. ⁊ quādo venat fugit ⁊ quiescit ⁊ cū debilitatur pu gnans ꝓijcit stercus ꝑ quatuor passus. ⁊ hoc facit quādo timet. Canes aūt vena/ tici odorant sup stercus ⁊ dum circa ta/ lem odorē occupant bestia fugiendo elō gatur. Idem dicit aresto. de vacca agre/ sti. libro. x. ⁊ quādo appropinquat aīalis ꝑtus adunabūtur ex eis multi. ⁊ pri⁹ cō/ gregabūt stercus circa ipm ⁊ ponūt sicut murū. ⁊ hoc est animal multi stercoris vt dicit aresto. idem ⁊ etiā auic.

Capitulum. XV.

De basilisco

b Asiliscus grece latine dicit regu lus eo q sit. vt dicit Isid. rex ser pentū. ipsum eni videntes fugi/ unt ⁊ timēt etiā serpentes ipsi. olfactu eī suo eos necat. flatu ⁊ etiā aspectu interi/ mit omne viuū. ad eius siquidē aspectuz nulla auis illesa transit. et q̄uis procul sit eius ore cōbusta deuorat. a mustelis tamē vincit quas hoīes ad cauernas de/ ferūt in quib; reguli delitescūt. Nihil eī sine remedio ille parens oīm dereliquit. vnde visa mustela basiliscus fugit quez illa ꝑsequit ⁊ occidit. Est aūt in longitu dine semipedalis albis maculis lineat⁹. Reguli aūt sicut scorpiones arētia que q; sectant. ⁊ postq̄ ad aquas ꝑuenerint ydrophobos ⁊ limphaticos faciūt. intoxi cant enim ipsas aquas ⁊ mortiferas red dunt eas. vocatur quoq; regulus a mul/ tis sibilus. nā sibilis occidit anteq̄ mor deat siue pungat. hucusq; Isidor⁹ libro xij. cap. iiij. Plini⁹ aūt libro. viij. ca. xxij. dicit sic. Apud inquit hesperios ⁊ ethio/ pes fons est qui a multis estimat caput nili iuxta quē est quedā fera que catoble fas appellat corpe quidē modica omni/ busq; mēbris iners pregraue caput ge/ rens. ⁊ semp habet deiectum sup terram alias esset internecio humani generis. quia omnes qui eius viderīt oculos ex pirarent. Eadē basilisci serpentis ē vis quē sirena ꝓuincia gignit. habens in lon gitudine magnitudinē. xx. digitoꝝ candi da in capite macula velut dyademate in signitur. Sibilo omnes fugat serpentes nec flexu multiplici reliquū corpus im/ pellit. sed celsus ⁊ erectus in medio gra/ ditur ⁊ incedit. desiccat frutices. ⁊ herbas exurit non solū tactu. verū etiā sibilo et afflatu circūadiacentia oīa destruit ⁊ cor rumpit. tante etiā est venenositatis ⁊ ꝑ/ niciei q tangentē se cum hasta longissi/ ma sine mora interficit ⁊ cōsumit. hunc mustela domat ⁊ vincit. Quia deo natu re nihil placuit esse sine pari. mors itaq; basilisci morsus est mustele. et tandem mors mustele dicitur esse fetor basilisci et hoc quidem verū est scilicet nisi muste la pastu ⁊ fricatione rute herbe contra ta le mortiferū primitus muniatur. vt di/ cit Aresto. ⁊ etiam Auic. Primo igitur mustela rutam herbā q̄uis amaram co/ medit ⁊ sic virtute succi herbe. amare na/ ture hostem intrepida aggreditur et de/ uincit. et q̄uis basiliscus irremediabili ter sit venenosus q̄diu viuit. in cinerem tamen combustus veneni maliciā perdit cuius cinis operationibus alchimie vti lis creditur. ⁊ maxim⁹ in transmutatio/ nibus metallorum.

Capitulum. XVI.

De botrace

b Otrax que rubeta dicitur gen⁹ est rane venenose habitans i ter ra pariter ⁊ humore. vt dicit pli nius libro. xviij. senectutem. i. vetustam et senem pellem dicunt eas deponere as/ siduo pastu quarūdam herbarum. vene/ na tamen sibi semp reseruātes pugnāt contra araneam ⁊ spalangionem ⁊ bene/ ficio plantaginis earum venenū supant et punctura. cuius venenū creditur esse frigidissimū. Et ideo omne membrū qd tangit reddit insensibile ⁊ stupiduz ac si

esset congelatum. Animal siquidē est vi/
rulentū. ⁊ iō ad iram se animat ad omnē
tactum vñ q̄to plus tangit tanto turge
scit ampli⁹ et inflat. quot maclis sub vē
tre respergit tot nocumentis venenū ei⁹
obnoxiū fore ꝑhibetur oculos habet q̄si
igneos ⁊ lucentes. et est tanto ꝑniciosi/
or q̄to eius aspectus ardentior inuenit
et q̄uis claros habeat oculos odit tam̄
solis aspectū ⁊ q̄rit latebras ac fugit ad
cauernas qñ sol oritur ⁊ ip̄ius radijs ter
re sup̄ficies refouet. Herbas dulces di
ligit ⁊ eaꝝ radices comedit. sed comedē
do eas inficit et corrūpit. ⁊ iō in ortis ru
ta que bufonibus et ceteris venenosis ē
inimica plantari cōsueuit. cuius virtute
arcent ne accedant ad alias herbas ⁊ radi
ces que ibi terre cōmendant. loca fetida
muscida et fimosa bufo diligit. odorifera
aūt loca multū odit. vñ dicūt q̄ vineis
incipientibus florere fugiūt. q̄ odores
ip̄aꝝ non p̄nt sustinere. De bufone aūt
dicit Pli. li. xxx. ca. iiij. sunt rane multū
venenose q̄ dicunt rubete que viuūt in ve
pribus ⁊ rubetis. que sicut sunt grandio
res sic et ceteris sunt ꝑnicisiores. ⁊ sunt
coloris altere subnigri altere subrufi vel
pallidi ⁊ subcitrini. Istas autē rubetas
dicunt habere duplex iecur. vnū est sum
me venenosum. et aliud est remediū et
datur ꝑ antidoto cōtra toxicū seu vene/
num. Oportet aūt ip̄a experiri. ꝓijcitur
aūt iecur in nido formicarū ⁊ ꝑtem vene
nosam formice fugiunt aliam ꝑtem appe
tunt et illam oportet retinere ⁊ vsui re/
seruare. Mira de his certatim tradūt au
tores. vt di. Pli. Dicunt enī in eius la/
tere dextro esse os occultū q̄d ꝓiectū in
aquam feruentem facit eam subito refri
gerari nec vas feruere postea nisi os pri
mitus eximatur. et illo officulo vtuntur
magi ad amorem et odiū cōcitandū. di/
cunt etiam inde quartanas posse salua/
ri. Quātūcunq̄ autem v̄mis ille sit ve/
nenosus. ꝑ incineratiōem tñ ⁊ cōbustio
nem amittit vim veneni ⁊ recipit maxi/
mam v̄tutem medicine. Valet enī miro
modo ad carnis ⁊ cutis aliquo casu ꝑdi/
te recuꝑatiōem et neruoꝝ cōsolidatio/
nem ⁊ vulnerū desiccationem et curam si
debito modo illo cinere quis vtat. Que
re infra de rana in littera R.

Capitu. XVII

De bombice

b Ombix est vermis quidam na
scens in frondibus cyp̄ssi. fraxi
mori et terebinti. vt di. Pli. li.
xi. ca. xxiiij. Isi. aūt di. sic. bombix est frō
diū v̄mis ex cuius textura bombicinium
cōficit. appellat autem hoc noīe eo q̄ eua
cuetur dum fila ege rat et in eo remane
at solus aer. vt di. idem. Mirā aūt reci/
pit hic vermis immutatiōem. nam p̄rio
nascitur sicut v̄mis similis eruce que ro/
dit folia olerum et pāpinos vinearum.
hic vermis frigoris impatiens bombice
as telas aranearū modo texit ⁊ p̄rio sibi
intexit corticem siue domū in qua habi/
tet ⁊ cōtra horrorem hyemis se defenset
texturam autem suam facit pedum suoꝝ
miuisterio quibus subtiliat filum et pe/
ctinat. ⁊ sic id in telam ordinat ⁊ ꝯponit.

Capitu. XVIII

De camelis

c Ameli vt dicit Isi. li. xij. a gre/
co nomen sunt sortiti eo q̄ quā
do onerant se inclinantes et ac
cubantes coram onerantibus humiliau
tur. greci enī came hūile ⁊ breue dicūt. vl
dicunt a camur q̄d grece curuū sonat. q̄
in tp̄e qñ recipiunt sup̄ se pondera sup̄er
anteriores poplices incuruant. Cameli
itaq̄ aīalia sunt onorifera ⁊ māsueta ad
portanda hoīm pondera deputata et inue
niūtur in multis regionibus. sed potissi
me in arabia. et differunt cameli arabi/
ci a camelis aliaꝝ regionū. nā arabici du
os habent in dorso gibbos. Sed reliqua
rum regionū cameli in deorso h̄nt vnū
tm̄. vt di. Isi. in eodem. Pli. v̄o li. viij.
ca. xix. di. sic. Camelos inquit inter ar/
menta pascit oriens. quoꝝ duo sunt ge/
nera bactrici scz et arabie. arabici came/
li bina habent tubera in dorso. bactrici
vnū habent in dorso in quo portant. et a/
liuz in pectore cui incubant. Cameli su
periori ordine dentium vt boues carent
et ruminant sicut bos et ouis. vt di. Isi.

li.viij.vngulam tamen non diuidunt vt
post dicetur. veloces sunt multū vt dicit
Pli. et iō valent in plijs cōmittēdis z etiā
in mercibus referendis. vltra assue-
tum camelus nō pcedit spaciū. nec plus
solito onere suscipit ad portandū. odiū
habent naturaliter cōtra equos. et sitim
etiam p quatriduū tolerant z qñ bibūt
turbant aquam. aliter potū nō gaudent.
Viuunt quinquagenis annis quidā eti-
am z centenis et aliqñ etiam rabiez in-
currunt. Castrant camelī qui bello ppa-
rant. fortiores enī sunt coitu penitus ve-
negato. Hucusqz Pli. De camelo vo di-
cit Alui. sic. Camelus iquit mouet prio
pedem dextrū sicut et leo. et solus habet
sup vrsum additamētū. et hz pedes scis-
sos. z in scissura habet pellem ad moduz
pedis anserini et ille scissure sunt carno-
se sicut scissure pedis vsi. Et iō etiaz fa-
ciunt eis hoies sotulares et abluūt eis
pedes ne pedū teneritudo subtus ledat
et etiam aliqñ in corde illius inueniūtur
sicut etiā inuenit in corde cerui. et habet
quattuor conos in duabo māmillis sicut
vacca. et camela se inclinat et vadit sup
genua qñ appetit cū masculo copulari z
desiderū eius est feruens tempe amoris
et tūc partū comedit. et semp appetit co
ire iuxta locū illū vbi primo coiuit. et vt
dicit Aresto. li.v. Al propiat camelis q
solitarij sint in montibus amoris tempo
re et nullus potest appropinquare eis ni
si pastor. et virga camelor est neruosa z
valde dura. et iō fiunt ex ea corde arcuū
Item idem in eodem. cameli habent tē
pus determinatū ad coitū et ad amorem
Femina alit fetum in vtero p.viij. men
ses et nō coeūt ante triennīū z post ptuz
quiescit p annū. Item dicit idem lib.viij.
q sunt quedaz genera camelor q castrā
tur vt sint ad fuge cōmodū aptiores. et
dicit q tales cameli sunt velociores eqs
et hoc accidit ppter amplitudinem pas
sed de hoc quere infra de dromedario. Jt
nota cōtra. incestuosos de camelo. qz ca
melus vt dicit Aresto. li.viij. nō coit cū
matre sua. cooperiebat enī mater cuiusdā
cameli pallio in q̄daz ciuitate et saltauit
sup eam filius eius qui sentiens eā ma-
trem suam descendit antecz coitus com-
pleretur et momordit ingeniatorē et oc-
cidit ipm. exemplū est Aresto. et ponit si-
mile de equo cuiusdā regis. de camelo in
sup dicit Pli. li.xi. ca.xxxvij. Cameli cal-
uescunt inter quadrupedia sicut hō et fe-
structio et q̄dam alia inter volatilia. Di-
cit etiam idem q inter animalia nō cōmi-
gera camelus in superiori maxilla non ha-
bet priores dentes. et iō cōcordat cū ani-
libus ruminantibus in dentibus z in di-
spositione ventris. sed nō in cornib'. Idē
dicit Aresto. li.xiij. Animal cuius cibus est
materia spinosa habet multos ventres vt
camelus. et animal habens cornua nō hab
dentes in vtraqz mandibula. et ppter hoc
camelus nō habet dentes in vtraqz man-
dibula sed in vna tm q̄uis careat corni-
bus. necessario igitur fuit venter camelī
talis dispositionis. z assimulatur dētib'
animalū carentiū dentibus in mandibula
superiori. et fuit creatio dentiū eius sicut
animalis habentis cornua et sequit ibidem
Et qz cibus cameli est spinosus necessa-
rio fuit lingua eius carnosa, ppter duricī
em palati. natura ergo palato vtit sic p
te terrestri ventū. et ppter hoc ruminat
camelus sicut habentia cornua. qz dētes
eius ventribus hntiū cornua assimulant.
Recipit itaqz cibū in primo ventre peni
tus indigestū. in secūdo aūt incipit dige
ri. in tertio melius. in quarto digestio pe
nitus complet. et ista ventriū diuersitas
fuit necessaria ppter grossiciem nutrimē
ti siue cibi. qz partū dentibus molit cibū.
Item Aresto. li.viij. Camelus nō habet
fel distinctū sup epar sicut nec elephas.
qz epatis naturam habet valde sanam et
sanguinem naturaliter dulcem z in tali
bus animalib' non inuenit fel aut si inueni
tur in venis valde gracilibus inuenit. Et
iō dixerunt antiqui sicut anacagoras q
cameli, ppter priuationem fellis sint vi-
te longioris. qz diutius viuūt animalia pa
rum hntia fellis cz illa q̄ hnt multū. vñ
posuit anax. q fel esset cā infirmitatum
oīm acutarū qñ scz multiplicitet ad pul
monem et ad alias ptes corpis se diffū
dit. Sed di. Aresto. hoc esse falsum. qz mi
ta animalia in quibus non inuenitur fel a-

cutas et mortiferas aliqñ sustinent passiones. vtz in camelis quibus accidit aliqñ podagra et rabies. vñ constriugũtur pedes sui et interficit eos ista infirmitas ⁊ tñ carent felle. vt di. idem. Hucusq̃ Arest. De camelo etiam dicit Cõstãti. in dief. vniuersalibus. Camelus est aĩal calidissimũ ex natura. ⁊ iõ naturaliť est macilentũ. Calor enĩ totã trahit sanguinis vnctuositatem. et iõ remauet sine multa crassicie. et camelinũ lac subtilius est lacte alioꝝ aĩaliũ et minus vnctuosum ⁊ minus nutritiuũ. magis aũt est calefactiuũ diureticũ. i. aptinũ ⁊ diuisiuum. lac enĩ nihil aliud est q̃ sanguis scdo coct⁹. ⁊ iõ lactis sapor camelini sals⁹ est et acutus. vñ humoꝝ grossoꝝ est incisiuum ⁊ attenuatiuũ. cui vaccinũ lac est cõtrariũ. est enim grossum vnctuosum ⁊ multũ nutritiuum. alias ꝓprietates q̃re infra de dromedario.

Capitulũ XIX

De cameleopardo

Cameleopardus vel cameleopardulus est aĩal ethiopum. vt dic̃ Isi. li. xij. et Pli. li. viij. ca. xix. caput habens cameli et collũ equi crura et pedes bubali ⁊ maculas pardi. Est enim bestia maculis albis rutilũ colorẽ distinguentibus supaspa. ⁊ iõ a capite cameli et maculis pardi cameleopardulus est vocata. vt di. Pli. Est aũt bestia magis aspectu q̃ feritate conspicua intm̃ mansueta ꝙ etiam ouis fere nomen accepit vt dicit idem. Hoc aũt aĩal fuit mũdum ſm moysaicam legem quo ad esum. sed non quo ad sacrificiũ. nam vngulam findebat vt bubalus ⁊ ruminabat vt camelus. et ideo ip̃m comedere erat fas. vtz Deutro. xiiij. ca. ⁊c̃.

Capitu. XX

De cameleonte

Cameleon huius cameleontis. ẽ bestiola ꝑua diuersa varietate coloꝝ cõspersa cuius corpusculũ ad varios colores quos videt facilima ꝯuersione variatur nõ inuenitur aliquod aliud aĩal cuius corpusculũ ita recipiat coloꝝ oppositoꝝ immutatiõem. vt ibidẽ dicit Isi. ſm añt Auicen. cameleon idẽ est qd̃ stellio. qꝛ lucet vt stella ⁊ immutat colores. qꝛ est auimal timidũ ⁊ pauci sãguinis. ⁊ iõ colores mutat. et est quadrupes habens faciem lacerte ⁊ vngues acutos ⁊ recuruos ⁊ corpus asperꝝ ⁊ duram cutem ad modũ cocodrilli. Arest. sic di. li. ij. Cameleon inquit est aĩal in corpe simile lacerto cuius latera sunt oblonga ꝑuenientia ad inferius suiventris sicut piscis ⁊ mediũ spondiliũ dorsi eius ꝓminet sicut spondiliũ piscis. et facies eius est sicut aĩal ex porco ⁊ simia. et habet caudam valde longam ⁊ eius extremũ est gracile. et habet pedes reflexos sicut lacertuli et quilibet pedũ diuiditur in duo. ⁊ comꝑatio vnius ad alterũ est vt pollicis hominis ad residuũ manus. ⁊ quelibꝫ istarum ꝑtium diuidit̃ in digitos. ⁊ hꝫ vngulas siles vnguibus auiũ totũ corpus eius est asperũ sicut corpus pardan. oculi eius ꝓfundati ⁊ sunt magni rotundi ⁊ cõtinent̃ a corio simili corio totius corporis eius. ⁊ non cooperiunt̃ ab ip̃o ⁊ girat oculos suos frequenter circũquaq̃ ⁊ alteratur color eius qñ inflatur corium eius. et habet colorem declinantez ad nigredinem. ⁊ sunt in eo macule nigre. ⁊ hec variatio est in toto corpe eius. et maxie in oculis et in cauda. et eius mot⁹ ẽ grauis valde. ⁊ in morte eius turpis coloris et id qd̃ est in corpe suo est modice carnis. parum enĩ habet nisi in capite et radice caude vbi parum habet sanguis. similiter in corde ⁊ in venis exeuntib⁹ ab eo ⁊ in circuitu oculoꝝ q̃uis sit paꝝ ⁊ ei⁹ cerebrum est ꝓpe oculos et si quis diuiserit corpus in duo ꝑmanebit in opatiõibus suis ꝑ suum spũm ⁊ remanet modicus motus circa corpus et non hꝫ splenem ⁊ mauet in cauernis sicut lacerta. Hucusq̃ Arest. Pli. vero li. xxviij. c. viij sic dicit. Cameleon est aĩal simile cocodrillo sola curuatura dorsi ⁊ caude amplitudine distans. nullum aĩal eo pauidius estimatur. et iõ imutatur calor ei⁹ vis eius maxima est cõtra accipitrũ genus. detrahit enĩ accipitres ad se volãtes et p̃bet ceteris aĩalibus volũtarie la

cerandos. Caput eius et guttur eius si cum quercinis lignis accendat ymbres facere et tonitrua democritus asserit sed hoc videt Pli. Qualecūq; sit asal int̄ i mūda cōputatur. vñ sup Leuit. xi. dicit ysicius. Si iesereat et p infirmitate mā suetus se fingit cū sit crudelis. Dicit̄ sa/ tem cameleon viuere solo aere sicut tal/ pa ex terra et allec ex aqua et salamādra ex igne. versus. Quattuor ex puris vitā ducunt elementis. Cameleon talpa ma tris allec et salamandra. Terra talpa tal/ pā. flāme pascūt salamādrā Unda fit al lec cibus aer cameleonti.

Capitu. xxi

De caprea

c Aprea est silueſtris capra a car pendo dicta. vñ Ysido. li. xij. ca caprosq; capreas a carendo vir gultis quidam dicūt. Alij vo sic eas di ctas putant q; carpant aspera. nōnulli ve ro dicūt eas sic vocari a strepitu crurū vnde vocant capree silueſtres capre q̄s greci p eo q; acutissime videant vocas appellauerūt. mozant enī in excelsis mō tibus et q̄uis de longinquo videant non vident tñ venientes venatores. eedē di cunt et ybices quasi auices eo q; adinstar auium ardua loca petant. ita vt de sublimitate vix ob tutibus humanis pateāt vt di. Ysi. li. xij. Et subdit. Decitaq; a nsalia in petris abruptis cōmozāt. asi a/ liqñ hoim approximatiōem et psecutiōes seu puersitatem psenserint vel ferarū. de altissimis saxoz cacuminibus sese p̄cipi tātes in suis se cornibus suscipiūt illesas vñ dicunt etiam et dame siue damule vt di. Papi. quere infra in littera. d. de da/ mula. Est itaq; caprea velocissima i cur su. lenissima in saltu. acutissima in aspe/ ctu. dulcissima quo ad gustum. tenerri/ ma et suauissima quo ad esum. sagaciſſi/ ma quo ad pastum. nam visu gustu et ol factu discernit iter herbas et arboz tamu sculos quoz extremitates teneras cōe/ dit et depascit. di. etiam Pli. Leopardus capre silueſtris bibit lac vt vim languo/ tis euitet.

Capitulum. xxij.

De capreolo

Apreolus vt dicit Aui. est asal

c in india simile hynnulo siue cer uoz filio qui apud nos etiā nō mutat dentes. et q̄n eius dentes sūt ma/ gni signant vite diuturnitatē in eis qui bet pulcros oculos et acutos. et Arest. li. viij. Capreoli silueſtres habent sapien/ tiam q̄n vulnerant querūt pulegiū cerui num et comedunt ipm vt extrahant sagit tas de corpe sique in ipis sunt infixe. ex velocitate motus et assiduitate discursus caro capreoli a superfluo humido exone ratur et eius caro tenerioz et digestibilio/ oz efficit. et saporis ac odoris eius grauis tas amputat. vt di. Constan. pastus gra tia de locis altis ad altioza tendit et inter herbas salubres et noxias odore diiudi/ cat et discernit. Ruminat cibos et ongu lam findit. Non vngue nō cornu nō den te sed sola velocitate fuge a canibus et ve natoz insultibus se defendit. Unde quā do in campestribus psequitur ad mōta/ na fugiēs alta petit. In montibus inde sunt quidam capreoli qui ab herbis aro maticis et odoriferis pascuntur in quoz vngubus sunt quedam cōcauitates in quibus humores quidam ad apostemata colliguntur que primo ad maturitatem per motum et confricatiōem rumpuntur et a corpe cum pilosis folliculis abstra huntur et substantia que infra pelliculas cōtinetur summe est odorifera et intera romatica maxime preciosa. in medicinis plurimum vtilis et virtuosa. vt di. Dyo/ asco. et Plate. et illud muscum vulgariū nominamus.

Capitulū xxiii

De capra

c Apra sicut et caprea a carpēdis virgultoz et herbarum summita/ tibus est dicta. quia semper sur/ sum tēdit vt summitates capiat carpat et comedat foliozum. vt dicit Ysiō. De capris autem dicit Pli. li. viij. ca. i. Ca pre inquit pariunt fetus plures sed ra/ro quattuoz. ferunt in vtero quinq; mē sibus sicut oues. capre etiam pinguedi/ ne sterilescunt. ante triennij minus vti

liter generāt. et in senectute vltra q̄dri
ennium. cōcipiunt in nouembri vt ī mar
cio pariant vel in aprili turgentibus vir
gultis. nō oībus sunt cornua. sed q̄busdā
sunt in his indicia annoꝝ ꝑ incrementū
nodoꝝ. auribus eas spirare et nō narib⁹
archelaus est autor. ⁊ raro sunt sine febre
et iō tam capris q̄ꝫ ouibus ardentior et
calidior est concubitus vt tradit idem
nec minus dicimus eas videre de nocte
q̄ꝫ de die. dependet omnibus de mēto vil
lus quem armitū vel aruncam vocant.
Hoc villo siquis vnam ex grege trahat
cetere stupentes expectant. Id etiam di
cunt euenire cū quandam herbaꝫ aliq̄ ex
his momorderit. morsus earum est arbo
ri oliue maxime exitialis. Nam oliuam
lambendo sterilem faciunt et hac de cau
sa q̄daꝫ nō īmolabant. Capre sole decli
ui ad occasum vt dicūt simul nō edūt. sꝫ
post auerse ab inuicē iacent. In alijs au
tem horis auerse se cōuertūt ⁊ versis vul
tibus ad inuicem in graminibꝰ depascū
tur. Hucusq̄ Pli. de capris aūt di. Arest.
li. iij. in fi. In multis regionibus habēt
lac sine impgnatione. nec expectat impg
gnatio. sed accipit vrtica et cū ea cōfrica
tur māmilla ⁊ exibit primo sanguis dei
de exit sile saniei et post exit lac bonū nō
peius q̄ꝫ impgnatarū. Item idem li. vi.
Capre viuūt ꝑ. x. vel ꝑ. xi. annos et fre
quentant coitū vsq̄ꝫ ad senectutem ⁊ ali
q̄n pariunt gemellos si habuerint cibū
cōuenientē et maxime si caper bn̄ nutri
tus erit. Et si impgnata fuerit capra cō
tra impetū venti septentrionalis pariet
mares. et si cōtra meridionalē feminas.
et debent vertere facies cōtra ꝑtem septē
trionalem q̄n debeut coire. Item ibidem
li. vij. Capre sicut oues comedūt herbas
sed oues carpūt herbas vsq̄ꝫ ad radices.
manent stabiles in pascuis. capre vo ci
to mouent a locis ⁊ accipiūt tm̄mō her
baꝝ extremitates ⁊ melius impgnātur
post potū aq̄ salse. et q̄n mouent capre p⁹
meridiem potabūt plus aq̄. et q̄n come
dūt sal ante ꝑtum hēbunt multū fluxuꝫ
a māmillis. Item li. viij. in capris sicut ī
ouibus est priuatio intellectus intantū
q̄ vix sciunt egredi ad pascua vel regre
di nisi ab aliquo deducātur et si quis ac
ceperit quandam capram et subito erexe
rit. erigunt et alie et respiciūt eaꝫ solido
aspectu. vsus autem capraꝝ sicut et oui
um hoībus est necessarius. nam lacte et
carnibus pascit capra famelicos. pelle ⁊
pilis vestit nudū. fimo ⁊ lotione. i. vrina
impinguat humū. nihil itaq̄ꝫ est in cor
pore capre q̄d nō sit vtile vel ad victū vel
ad vestitū vel ad vsum necessariū medi
cine. nam vt di. Pli. li. xviij. ca. x. cornu
caprino incinerato et pilis accensis ser
pentes effugantur. eoꝝ remedio mlra ve
nenoꝝ genera supant. corrodunt carnes
sup flue et recentes ac viue generant. re
stringunt humoꝝ immoderati fluxꝰ ⁊ vul
nera putrida corrosina et incantrisata l'
fistulata eoꝝ bn̄ficio remediant. pelle ca
prina recenti obducunt vulnera et sanā
tur sanguīe caprino cū medulla decocto.
toxicata veneta excludunt. et morsus re
ptiliū et ictus scorpionū curant. pulmo
ne calido capre sup morsum venenosum
posito venenū extrahit dolorisq̄ꝫ angustia
mitigatur. eius felle calido oculoꝝ depel
litur macula et corrodit. visus acuit ⁊ o
culus clarificat. Iecur caprinū assum cō
tra elephantiam adiuuat. si in cibis se
pius assumat. eius fimus cōtra multas
infirmitates opitulat. nam vt dicit idē
fimo caprino podagrici alleuiant si sepū
hircoꝝ cum succo edere misceatur. vrina
etiam caprarum calefacta tepida auribꝰ
instillata dolentes aures sanat. Has et
multas alias ponit medicinales ꝓprieta
tes. vnde dicit Pliñ. Mille remedia ex
hoc animali demonstrant q̄ quidā vt ait
miror cum febre nō dicatur carere. Ad
hoc di. Arest. q̄d est quoddam aīal quod
sugit lac capraꝝ ⁊ q̄n sugit māmillas lac
annihilatur vel corrumpit q̄d est in eis ⁊
exiccatur alias execatur inde capra. De
capra que infra de hirco

Capitu. XXIIII

De cane

c Anis a greco nomen sumpsit vt
dicit Isi. grece enī cinos dicitur
Quidaꝫ enī eum a canore latra
tus dicūt sic vocatuꝫ. Nihil vt di. idē sa

gacius est cane. plus enim sensus ceteris animalibus habet. nam sua nomina canes recognoscunt. dños suos diligũt. dominoꝝ tecta defẽdũt. ꝑ domis suis morti se subijciunt volũtarie cum dño ad p̃dã currunt. Corpus domini sui etiam mortuum nõ dereliquunt. Odore ⁊ sanguine p̃de et vestigia dep̃hendũt. humanũ consortiũ diligũt. sine hoĩbꝫ etiã esse nõ p̃nt vt di. Isi. vbi subdit. Solent aliquotiens canes lupis admisceri ex quibꝫ nascuntur canes seui qui licisci a quibusdã noĩantur. Solent etiam indi caniculas nocte in siluis dimittere alligatas que a tigridibus insiliuntur. ex quibꝰ nascũtur canes acerrimi tam fortes vt ꝓsternant feroces bestias vt leones. Hucusq; Isi. li. xij. c. ij. de cane ãt di. Pli. li. xiii. xli de aĩantibus que nobiscũ degunt fidelissimi sunt canes hoĩ atq; equi. Pugnasse eni canes ꝑ dñis suis cõtra latrones accepimus et cõspeximus. cõfectosq; plagis audiuimꝰ eos volucres ac feras a dominoꝝ suoꝝ corpibꝫ abegisse. laniatu atq; latratu homidam dñi sui scelus confiteri coegisse. Legimus etiã garamãtum regẽ ducentos canes ab exilio reduxisse et cõtra resistentes mira audacia p̃liasse. Canis etiã iasonis cilicie noluit capere cibũ dño suo interfecto. ⁊ sic dolore ꝑiteret inedia cõsumptus est. Legimꝰ etiã calonũ alias celiũ senatorẽ placentie ab armatis oppressum canũ defensisse. nec prius vulneratũ q̃ cane ꝑempto sic canis ticii sabini eũ nec ĩ carcere nec ĩ morte dereliquit. sed mestos edẽs vlulatus cũ mortuo mãsit. cui cũ quidã cibuꝫ adiecisset ad os defuncti cibũ tulit. et cadauera in tiberim ꝓiecto vt corpus sustẽtaretur saliens intra fluuiũ innatauit accurrente mltitudine ad spectaculũ fidi animalis. Itinera q̃uis longa ad mẽoriam reducũt ⁊ amissis dñis ad eoꝝ domicilia soli ꝑ longa terraꝝ spacia redire cõsuerunt. Canis mitigat seuicia hoĩe humi cõsedente. in venatu eius p̃cipua sacitas inest. nam vento ⁊ odore etiã ꝑ q̃s feras fugiẽtes ꝑsequũtur ⁊ eoꝝ dep̃hẽdẽtes vestigia latratu ⁊ rostro feraruꝫ latibula abdita ꝓdunt. Ex tigridibus ⁊ canibus tam fortes generant canes vt leones vincant et elephantes. sicut exptus est alexander magnus in cane qui sibi a rege alanie est transmissus qui primo ĩ eiꝰ p̃ntia leonẽ ꝯfregit. deinde adducto elephante canis visa belua horrentibꝫ ꝑ totum corpus villis ingenti latratu prio ĩsonuit. deinde artificiali dimicatiõe elephantem tamdiu afflixit q̃ in terram cadere coactus fuit. Post annuã etatẽ canis gignit octogenis diebus in vtero gerit. cecos catulos parit. qui q̃to longiori nutriunt lacte tanto tardius visum accipiunt nunq̃ tñ visum accipiũt nisi pꝰ vicesimũ primũ diẽ nec añ septimũ. quidã dicũt q̃ qñ vnus solus nascit die nono videt. qñ gemini decimo die quãdotrini die vndecimo. ⁊ ita q̃to plures pariũtur tanto tardius oculi eoꝝ ad videndũ apiunt. Quot eni vni catulo nũero ad ij ciũtur totidẽ ad lucẽ diebꝫ vt videant retardant optimus est fetus qui nouissimus cernere incipit. vel quẽ prio defert mr̃ ĩ cubile. Hucusq; Pli. li. viij c. xli. vbi multa alia dicũtur. De canibus aũt di. Arest. li. ij. Canes nõ eijciunt dentes nisi forsan duos et q̃to sunt minores tanto habent dentes albiores et acutiores. ⁊ ꝑ hoc cognoscũtur canes antiqui a iuuenibus. qꝛ senũ dentes sunt nigri ⁊ obtusi iuuenũ vero ecõuerso. Itez ibidem li. v. Canes masculi mouent ad generatiões et coitũ citius q̃ femine et citius generant leporarij q̃ alij. vt di. idem li. vi. cuius femina qñ imp̃gnatur ꝑ sextam ptẽ anni. i. ꝑ sexaginta dies alit in vtero. et sunt eius filij ceci ꝑ duodecim dies. ⁊ nõ accedit ad ea masculus nisi sexto mense post ꝑtum. ⁊ q̃dã imp̃gnant in. lxxiij. diebus qđ est fere quĩta ꝑs anni. et filij istarum remanent ceci. xiiij. diebus. etiaꝫ q̃dam ꝑ tres mẽses et est quarta ꝑs anni. et filij istarũ erũt ceci ꝑ. xvij. dies. vnde ptꝫ q̃ q̃to fetus citius in vtero ꝑficiuntur tanto citius gaudent visu qñ sunt editi huic mundo. et masculi mouent ad coitum citius qꝛ qñ incipiũt leuare crus ad mingendũ qđ fit post sex vel septẽ mẽses qñ vigorescũt. et accidit canibus leporarijs qđdã ꝓpriũ q̃ plꝰ possunt genera

re quando sunt in labore q̃ quando sunt in quiete. et possunt viuere masculi decẽ annis ⁊ minus viuũt leporarij mascul q̃ femine ꝓpter laborem masculoꝝ. et sic nõ est in alijs qꝛ magis viuunt mares q̃ femine. vt dicit ibidem. Alij autez canes vt custodes domoꝝ et ciuium viuũt diutius qꝛ quattuordecim annis et aliquãdo viginti. vt dicit homerus. Item lib. viij. Canes qñ infirmantur comedunt redices herbe cuiusdam vt vomant et sic sibi medentur. Item di. Pli. li. xviij. vomitiones inquit. i. medicinas ⁊ purgationes vomitiuas. primo ostendit canis q̃ repleto cibo noxio gramen comedit ⁊ ꝑ vomitum liberatus fuit.

Capitulũ XXV

De canicula

Canicula dicit esse mater canum cuius matrix est oblonga ꝑ longitudinem ventris collocata. habens ꝑ longitudinem vbera plura cõtra seinuicem ordinata que impꝑgnationis tempe intumescunt que parit plures filios sed semꝑ cecos quos tamen tenerrime diligit ⁊ morsu ac latratu eos defendit. et si de latibulo filij exierint eos iter dentes sine omni lesione referre consueuit. et primo meliorem ⁊ formosiorẽ reportat qꝛ eũ tenerius diligit. et iõ ei mãmillam citius porrigit ⁊ extendit. Ante tempus coitus et cõceptus vt di. Arest. li. v. ꝑ dies septem quandã mẽstruosaꝫ immũdiciam eijcit. et tunc infirmat ⁊ apostematur ei matrix et tũc non appetit coitum sed fugit. sed post purgationẽ melius concipit salubriusq̃ parit. post partum etiam multũ humorem fleumaticũ et grossum eijcit. et iõ corp⁹ canicule tũc marcescit. vt di. idem. Item inuenit lac in caniculis ante partum ꝑ plures dies et citius in leporarijs q̃ in alijs. et prio est lac spissum et post subtiliatur et p⁹ ꝑtum est cõueniens. et viuunt minus canicule q̃ canes cõmuniter. sed canes venatici masculi ꝓpter laborem nimiuꝫ et discursum minus viuunt. et qñ ab vrine grauamine se exonerare desiderat crus. non erigit sicut masculus sed residẽs inferius se inclinat. Canicula igitur mare minor est corpe et gratilior viribus debilior circa fetus educationẽ sollicitior. amo mansuetior. nisi qñ nutrit fetus Est autem adinstruendum masculo abilior et etiam corpe ꝓpter membroꝝ flexibilitatem agilior. sed ꝓpter debilitatez neruorum in cursu minus durat. Canum igit et canicularum nobilitas attenditur i faciei et rostri ꝑtensa longitudine et amplitudine pectoris et ilioꝝ siue inguinis strictitudine. nam canis nobilis circa renes et ilia et etiam ventrem restringit. sed circa anteriora pectoris dilatat. aures etiam longiores habet et flexibiliores. tibias autem ante habet exiliores ⁊ gratiliores ⁊ etiam altiores et hoc fuit necessariũ vt essent ad motum et ad cursuꝫ agiliores. caudam etiam habent ceteris canibus ꝓlixiorez et recuruiorem. min⁹ etiam habent de carne q̃ canes rurales et habent etiam pilos breuiores et rariores et planiores. nam si essent multuꝫ pilosi ⁊ villosi in cursu nimis incalescerent. si nimis carnosi mole carnis oppressi minus currerent. et si caudas haberẽt longas inter crura dependentes eoꝝ cursum non modicum impedirent. ꝑ huius etiam caude dependentiam non animosi sed potius timidi apparerent. Sunt adhuc canes nobiles circa bestias et feras siluestres insequendas et capiendas feroces et seui. circa vero homines sunt valde mansueti. et si aliqñ ꝯtra hoies extraneos exilierint. statim a suo impetu se ꝯpescunt. Canes etiam nobiles cum ceruum vel leporem ceperint non statim deuorant q̃ capiunt sed potius p̃dam suaꝫ domino suo derelinquũt. viliori parte ꝑ sua portione vt puta ossibus et sanguine contenti sunt. imo si nihil portionis penitus habuerint ꝓter hoc predam aliam insequi et inuadere nõ dimittunt

Capitu. XXVI

De alijs ꝓprietatibus canum.

Sunt et alie canum ꝓprietates minus laudabiles. nam canes bolismum continuum. i. appetituꝫ immoderatũ patiunt. et tm̃ aliqñ ꝑ fa-

mem cruciantur q̄ insani et rabidi fiūt. Nam canibus accidunt infirmitates sicut canicies squinantia ⁊ rabies. vt dic Aresto. li. vij. Omnia animalia q̄ sūt morsa a cane rabioso in furia rapiunt̄ preter hoīem qui aliquādo euadit beneficio medicine. Dicit autem Constan. in viati. li. vi. Canis est naturaliter frigidus et siccus cui nigra colera dñatur que superabundans et putrefacta vel corrupta ipz rabidum facit. et hoc cōtingit maxime i autumno ⁊ in vere quem alij canes fugiunt tanq̄z pestem ⁊ semp est pfugus ⁊ soliuagus ⁊ vadit nutando et cancellādo sicut ebrius. ⁊ currit ore aperto ac lingua pendente. saliua nimia ⁊ spumosa de ore pfluente. oculos habet reuersos ac rubicundos. ⁊ aures retractas. ⁊ caudam inuoluit inter coxas. et q̄uis oculos habet aptos tamen offendit ad omne obiectum pedem suum. cōtra quam libz rēpugnat. ⁊ contra vmbram suā latrat quē timet. Canes fugiunt ⁊ latrant contra ipm. Carnez autem intinctam in sāguine morsure eius nullus canis attingit. Et qui ab eo mordentur somniant terribilia. et in somno putrefactione sunt timorosi. et irascuntur sine causa. stupidi fiunt. vndiq̄z circumspicientes et inspici a nullo patientes. et si inualuerit passio incipiunt abhorrere omnem potum ⁊ timere aquaz ⁊ latrant vt canes. et ita timent aquam q̄ cadūt p timore. et hi moriuntur nisi medicando eis citius occurratur. Curas autem ⁊ remedia quere supra li. de morbis ca. de venenis. Di. autē Plu. li. xxix. q̄ sub lingua canis iacet alij q̄n vermicul⁹ qui grece dicit licta q̄ facit canes rabidos quo extracto cessat morbus. Item dicit idem. Tanta est violentia morsus canis vt eius vrina calcata nocet homini et maxime si habet vlcus vel vulnus. Item ibidem. Qui vrinam suam ejecerit sup vrinam canis rabiosi dicit statim sentire dolorem ulum ⁊ lūbror. Item canis est iracundus ⁊ malitiosus et ideo vt se vindicet lapidem de quo p̄cutitur sepe mordet. et tanto furore ⁊ morsu lapidem arripit q̄ dentes prios in se frangit et non lapidem sed prium dentem valde ledit. Item fraudulentus est ⁊ dolosus vnde et sepe transeuntibus blandiendo cum cauda q̄si arridet quos retro mordet q̄n minime considerant. Item odit baculos et lapides ac virgas timet. Inter notos audax ⁊ animosus est ⁊ omnes mordere nititur. omnes terret sed trāsiens inter extraneos nihil audet. Item auidus est ⁊ gulosus. et ideo sepe cadauera ita auide comedit q̄ vomitu ea reiicit sed post cum esurierit q̄n turpiter euomit. turpius recomedit ac resumit. Item canis inuidiosus est. ⁊ ideo dicit Aluicen. q̄ occulte herbas colligit quibus vomitu se purgat inuidēs et dolens q̄ herbe efficaciaz quis recognoscat dolens etiam puersus canis si quis alius canis ignotus hospitium subintroeat. timens ne p̄pter eius p̄sentiam sibi aliquid depereat. et ideo pugnat contra eum. Item cupidus est ⁊ parcus ⁊ ad reponendum superflua studiosus. et ideo ossa carnosa ⁊ medullata que deuorare nō potest cambus non communicat. sed cuz diligentia reponit in abscondito ⁊ occultat que cum esurit solus vorat. Item immundus est ⁊ libidinosus. vnde di. Aresto. libro. vi. Canes tam femine q̄ mares coitu vtuntur q̄diu viuunt. ita enim immundicie libidinis se exponunt q̄ inter matrem ⁊ lozorem nō discernut quo ad coitum. Et ideo scōm legem moysaicam equali immundicie subiacet oblatio de precio canis vel canicule et de precio meretricule prostitute. naz tales misere persone omni libidini indifferenter deseruiunt canino more. Item antiquus canis piger solet esse et desidiosus. vnde dicit Aresto. lib. vij. q̄ canibus in senio accidit podagra et pauci ex eis euadunt quin podagrici efficiantur. et ideo tota die vomitant super simarium inter muscas et vermes. maxime autem a musco tunc infestantur circa oculos lippientes et circa aures in quibus est potissime vlceroſus. et q̄uis aliquando terebrando perforant eius aures pre pigricia non resumit vires vt se excutiendo eos abijci-

atet expellat. sed vix aliquotiens quādo contra faciem eius volutant post eas captando cum ore crepitando ventib eas fugat. Tandem canis vlcerosus restevl fune collo eius alligata violēter ꝛ fimario trahitur. in fluuio submergitur ꝛ tūc terminatur sic eius misera vita ac finis nec eius pellis vetrahitur. nec eius caro comeditur. nec sepulture committitur. sed muscis et vermibus finaliter vereliquitur.

Capitu. XXVII

De catulis

Catuli sunt canis filij diminuti ue sic dicti sunt et catelli. Nam abusiue sic vocantur filij aliarum bestiarum. vt di. Isido. lib. xij. Di catuli nascuntur generaliter ceci et quo ad videndi actum imperfecti. nam catuli canum nascuntur cum ventibus serratis cuius valde paruis. Omne autez animal habens ventes per modum serre diuisos est gulosum et bellicosum vt canis. lupus leo. panthera. et huiusmodi ꝛ omnia talia animalia generant fetus imperfectos vt supra libro eodem de animalibus in generali. et in omnibus facientibus filios incompletos causa est gulositatis. quia si expectaret vsq ad complementū fetus matrem sugendo interficerent. et ideo oportet vt festina sit in talibus natura. quere supra li. eodem. Naz sicut dicit Solinus: Catuli canum quondam apud veteres erant in summo honore habiti vt dicit Pli. lib. xxix. Catulos inquit lactentes adeo puros estimauerūt ad cibum antiqui vt etiam eos placādis numibus offerent loco hostiarum quorum sanguine nihil contra torica putabatur vtilius ꝛ adhuc in presenti iubēt autores contra morsus venenosos vulneribus salubriter adhiberi. Nam catuli aperti et ictibus serpentis apositi calidi venenum extrahunt. dolorem mitigāt et adhibitis remedijs membrum saucium tutum reddunt vt dicit idem. Et hi catuli quanto nascuntur citius tanto visuo videndi recipiunt tardius. vt supra dicit Aristoteles. Similiter quāto vberiori lacte nutriuntur. tanto tardius i videndo perficiuntur. Matrem adhuc ceci diligunt. voce et odore eam recognoscunt. mammas eius requirunt. et si mater lac aliquo casu oppresserit acutiori vence papillam comprimunt et lac vbertius effundere ventium acumine matrē cogunt quando esuriunt querulando et clamitando vbera materna querunt. et ita dicuntur sugere mammas in ordine prout iacuerant in matrice. et ille catul⁹ qui fortior est ac melior prius ad lac admittitur et a matre diligitur teneriusꝛ fouetur. a catulis venaticis cibus ex industria velut subtrahi ne eos contingat ex pastu superfluo ipinguari. Ex nimia enim crassicie et impinguatione ad predam segniores et ad cursum fierent tardiores. Quamuis autem animalia sint melancolica ex complexionabili qualitate. et dispositione tamen membrorum sunt agiles. Sunt enim leti plurimum ac ludentes et hoc accidit ex etate. quando vero sunt separabiles a lacte tunc sūt abiles ad instruendum. et hoc tam ad venandum cū etiam ad ludendum et ad gregem custodiendum a lupis ac tuendum Qui vero ad custodiam domus sunt deputandi velent de die in loco obscuro includi et vinciri. et sic de nocte erunt contra fures magis seui. nam talium canū est officium de die quiescere et dormire. de nocte vero vigilare et contra fures curiam circuire. Vituperabilis enim est canis qui de die vigilat latrat et circuit. de nocte vero dormitat et latitat ꝛ obmutescit. Valus etiaz est canis siue sit senex siue iuuenis. qui de die custodit oues a lupis dum sunt in pascuis. de nocte eas strangulat dum sunt in caulis.

Capitulū. XXVIII

De castore

Castor est bestia mirabilis q̄ cū q̄drupedibus viuit et graditur in terris. sub aquis autem natat ⁊ cōmorat̄ cū natatilibus sicut piscis et est castor a castrando sic vocat⁹ vt di. Isi. li. xij. Nam eoꝝ testiculi medicine sūt apti ꝓpter quos cū p̄senserint venatores ipi se castrant ⁊ morsibus sua virilia amputant ⁊ detrūcant. vt di. idem de quibꝰ cicero ait. Redimūt se ea ꝑte corꝑis propter quā maxime expetunt̄ ⁊ iuuenalis. Qui se eunuchū facit cupiens euadere damno testiculi. dicūtur aūt castores fibri qui et pontici canes dicūtur. Hucusq̄ Isi. De castoribus aūt di. Pli. li. xi. c iij. Ponto inquit vnū dicūt genus aīaliū esse qd̄ nūc terrenam nūc aquaticam ducit vitam in extremis aquarū ⁊ fluminū ripis domos et cauernas sibi edificat miro artificio in extremis aquaꝝ ⁊ fluminum ripis p̄paratas. Nam hec animalia pariter in grege viuunt. suam spēm diligunt ꝑiter etiam cōgregati fibri dentibus ligna p̄scindunt. et p̄scissa de silua ad latibula sua miro mō deferūt ⁊ deducunt nam vnum pro vehiculo pedibꝰ eleuatis supinum in terram sternūt inter cuius coxas et crura abscisa ligna ordināt ⁊ cōponunt et eū trahentes ad suas māsiunculas a lignis ip̄m exonerant et multa subtilitate ex comportata materia habitacula fortia sibi parant. Sunt aūt eoꝝ domūcule bicamerate vel tricamerate q̄ quasi ꝑ tria tabulata seu solaria sunt distincte. Aqua crescente loca supiora inhabitant. De crescente aūt in inferiori ꝑte habitaculi sese locant et ꝑ quoddaꝫ foramen in solario quolibet ex industria preparato caudam suam que piscee est nature submittit aque sine cuius p̄sentia non potest cauda eius sine corruptione aliqua ꝑmanere. Aīal est mirabile et monstruosuꝫ cuius cauda tm̄ piscis et totū residuū sui corꝑis naturam habꝫ quadrupedis aīalis. Est aūt in maguitudine ad modū ꝑui canis hn̄s pedes quasi caninos a ꝑte posteriori cū quibus principalit̄ ambulat. a ꝑte vero anteriori duos hꝫ q̄si anserinos cū quibus principaliter in aquis natat. pellem habet valde p̄ciosam ꝓ qua venatur. dentes aūt hꝫ acutos et serratos ad modū canis. nec est velocis motus qꝛ habet tibias valde breues. habent aūt castores duos testiculos in magnitudine ꝓportionem cū ꝑuo corpore nō hn̄tes. et hos castoreū noīamus Et de his di. Pli. li. xxxij. c. iij. sic. Castores inquit sibi amputāt testiculos quos castoreum dicimus ne capiant̄ a venatoribus. Negat sextius diligentissim⁹ medicine ꝑscrutator. imo dicit eos sic eē obstrictos ⁊ spine dorsi sic adherentes vt adimi nō possint sine vita aīalis. Itꝰ ideꝫ dicit Plate. et etiam Dyasc. q̄ non ē tante discretionis q̄ sciret se liberare taliter et hoc quotidie ꝑtꝫ in castoribus qui i diuersis locis inueniunt̄. vn̄ qd̄ di. Isi. et phisiolo. de eoꝝ castratione non de vsualibus fibris sed de aliquibus alijs aīalibus que castoribus assimilant̄ in testiculis est forsitan intelligendū. Ualet autē castoreū veꝝ et nō sophisticū cōtra maximas corꝑis passiones. vt di. Pli. ibideꝫ maxime si fuerit castoris nec nimis iuuenis nec nimis senis. et sic sunt eligenda castorea duplicata ex vno nexu depēdentia. et vno neruo copulata. qꝛ tl̄ianō possunt de facili adulterari. Multi eniꝫ accipinnt vesicam animalis et replēt eā sanguine castoris addito modico vo castoreo ꝓpter odorem. et modico piperis propter saporem acutiorem. et colligant collum vesice vt videatur esse neruus. sꝫ ab vno collo duas vesicas dependere est impossibile. et ideo illud castoreum ē melius quod duplicatum dependet ab vno neruo. Est enim eligendum qd̄ mediocriter in sapore est acutum. quia si nimis est acutum et quasi terrenum. sophisticatum est maxime si nō habet neruos intricatos. vt dicit Dyasc. vnde laudabile est quod mediocriter est acutum ⁊ glutinosum non habens saporem horribileꝫ neq̄ salsum. qꝛ cuꝫ sale aromatico freq̄nter sophisticat̄. vt d. Pli. ibidē. Quanto aūt ē recenti⁹ tāto est meli⁹ ⁊ efficaci⁹ in

medicina. est signū q̄ nō est adulteratū q̄ duo testes hñt q̄sdā pelliculas vl folliculos sibi essentialit adhērētes plēos pinguedine vnctuosa. Per septez annos potest in multa efficacia cōseruari et dz poni in mediciua sine pellicula exteriori et modo debito ponderari. virtutem enī habet dissoluendi cōsumendi et attenuādi et loca neruosa maxime cōfortandi. Unde valet cōtra multa multa. nam epilenticis cōuenit. et subuenit cōtra capitis frigidas passiones. paralisim linge soluit et loquelam reddit subito ablatam si tātum sub lingua ponatur z resoluat. cōtra vniuersalem corporis palisim valet si decoctum in vino cum ruta et saluia i potu sepius assumatur. excitat cerebrum et cōmouet et cōfortat. sternutatiō empuocat. ꝓpter q̄ inde etiam litargicus excitatur. somnum puocat z conciliat. si cū oleo rosāceo caput z caſtoreo pungatur cōtra venena fortissima vt scorpionis atranee z ceraste serpentis et pstere oppitulatur. vt dicit Pli. li. viij. ca. iij. Eius etiam vrina valz ad quelibet pdicta vt dicit idem et puocat menstrua. adiuuat conceptionem et multa alia et eius pingnedo maxime est efficax in vnguentis.

Capitu. XXIX

De ceruo

Ceruus a ceraston grece. i. cornu dicitur latine. vt di. Jsiō. li. xij. vbi subdit dicens. Ceruus inquit serpentum sunt inimici. qui cum se grauatos aliqua infirmitate psenserint spiritu naruū eos extrahunt de cauernis et supata pnicie veneni eoz pabulo reparātur. Diptannū herbam ipi primitus pdiderunt. nam eo pasti excutiunt sagittas q̄ a venatoribus vulnerantur. mirātur autem fistularum sibilum et i armonia delectantur. Erectis auribus acute audiunt. submissis nihil. flumina immēsa z maria transeunt z fortiores tūc i natando pcedunt. quoz clunibus debilio / res in natando capita supponūt que si / bi inuicem succedentes laboris leuī pondus ferunt. Hucusq̄ Jsi. Eadem verba dicit Plin. li. viij. ca. xxxiij. vbi addit ad hec verba. Ceruus inquit est animal p la cidissimum quiv3gente vi canū ad hoīes vltro fugit. Et quando cerua est paritura minus cauet semitas tritas ab hominibus q̄z semitas feris cognitas z secretas. Post ortum arcturi sideris cōcipiūt et octonis mensibus ptus ferunt Interdum etiam geminos i pariendo edūt. A tempe conceptus femine a maribus se sepant et discernunt. sed mares retenta rabie libidinis seniunt. glebas z scrobes vngulis fodiunt et eoz rostra tūc nigrescunt donec ab ymbribus aliquibus abluantur. Femine autem ante ptum purgantur et vtuntur quibusdam herbis q̄ bus fetus in vtero melius retinetur z in partu facilius liberatur. post partuz duabus herbis scz camo et fisolis paste redeunt ad ferum et illaz herbarum succo imbuto. filijs lactis exhibent nutrimentuz partus editos ad cursum exercent. et separare eos ad fugam docent. ad ꝓrupta eos ducunt et saltandi modum eis indicant et ostendunt. et tunc mares solu ti desiderio libidis pabula auide petūt. z vbi nimis pingues se seserit latebras q̄runt. quia incōmodū ponderis corporis ptimescunt. et quando fugiunt cursum non continuant. sed statim respiciūt et quando ad eos ꝓpe ventum fuerit rursus ꝓsidia fuge querunt. auribus erectis vocem canum audiunt et fugunt quibus submissis periculum non ꝓsentiunt. tante sunt simplicitatis vt omnem mirentur et stupeant nouitatem. vñ equo vel bubalo ad eos accedente ita in ipsuz respiciunt q̄ hominem prius iurta se venientem et sagittis impetere volentē nō attendunt. Quando transnatant maria gregatim et recto ordine incedunt z operia se iuuantes. non visu sed odore terras petunt. et cum ceruus animal sit cornutum hoc inter animalia habet proprium q̄ annis singulis in vere mutat cornu suum. et tūc q̄ est inermis. de die sibi q̄rit latibula z latz quous q̄ crescēti b' cornibo iterato noua sibi aduenientat matura. q̄n ātē cecidit cornu dextz ob inuidiā absc̄ōdit illud ꝓcul hoīes ne quis inde acci

piat medicinam. Deprehendit ceruorum etas p cornuũ ramos: qr annis singulis sibi additis ad viuendũ supadditur vnũ vsq̃ ad septem annos. et ab eo tpe ãnis singulis silia renascunt. nec potest etas discerni. Simili mõ senecta dentibꝰ declarat aut enim paucos aut nullus habet nec in cornibus imis ramos imo ante frontem p̃minent minoribus. Si fuerint castrati anteq̃ habeant cornua vlterius nõ nascuntur. et si post nũq̃ amittunt. Quãdiu carent cornibus nocte pcedunt ad pabula non de die. calori sol ea exponũt vt indurentur. Ad arborẽ ea poste a leniter fricant eoꝝ fortitudinẽ expientes. ac pruritum quem ibi sustinẽt corticis duricie amouentes et cũ ea senserint roborata pdeunt ad pabula i aperto. Qñq̃ ex attritu arboꝝ ab ed eraarbori inherente innodantur eoꝝ cornua ⁊ sic facilius capiunt. Serpentibus cõtrariãtur intantum q odore cornu eoꝝ exusti edes fugiũt. cꝰ coagulũ oim anguiũ sanat morsus. Diutissime viuit plusq̃ centũ annis. qd̃ comptum est p ceruos captos p centum annos post mortem alexandri ab eorundem torquibus aureis adopertos et insignatos. Febrium morbos nõ sentit hoc aial quoniam sibi medetur cõtra morbuꝫ. Hucusq̃ Pli. li. viij. c. xxxiij Scdm aũt Arest. et Auicen. Ceruus est animal non habens fel nisi in intestinis et ideo habet intestina amara ⁊ fetida. ⁊ ideo nõ comedũt ea canes nisi sint famelici supra modum. Item dicit Arest. li. ij. aliqui putant ceruos habere fel in auribus. vt di. Arest. sed hoc est falsum. vt di. Auicen. sed habent quãdam humiditatem similem humiditati splenis. Itẽ idem sanguis cerui sicut et leporis nunq̃ coagulatur. sed semper manet liquidꝰ cõtra naturam talium bestiarum et nullum animal mutat cornua nisi ceruus cuius cornua sunt solida ⁊ iõ põderosa. vñ ipa abijcit ꝓpter pondus. et habet conos quattuor magnos dentes in vna pte coni. et quattuor i alia quibus molit cibos et duos dentes alios q̃si culmos. ⁊ mas habet maiores q̃ femina et declinat ad inferius vt dicit Auicen. Item Aresto

teles li. viij. oppinant inquit de ceruo q inter omnia q̃drupedia siluestria sit discretissimum ex hoc q parit iuxta viam vbi animalia ꝓpter homines nõ accedũt Et fugit lumen solis cum filijs ⁊ querit loca densa sicut cauernas lapidum q̃ nõ habent nisi vnum introitum quoniã ibi potest pugnare cum alijs animalibus. Nam vt dicit ibidem. Cerui pugnant etiam ad innicem pugna forti et victus obedit obedientia forti. ⁊ timet maxime vocem vulpis ⁊ canis. Et ceruus quando impinguatur latet ne inueniat a venatoribus et ꝓpter pinguedinem interficiatur. et subdit ibidem. Venatio autẽ ceruoꝝ sic fit. vnus venatoꝝ sibilat et canit. et ceruus delectatur in cantu et seq̃tur ipm cantum et interim alius eũ trahit cum venabulo et occidit. et qñ agitatur ceruus fugit ad fluuiuꝫ vel ad stagnũ si potest transnatare aquã resumptis viribus ex aque frigiditate euadit venatores. qñ autem capitur mugit et lacrimatur. Item qñ canes ipm insequunnt ⁊ inuenit biuiũ nõ directis currit vestigijs. sed nunc istac nunc illac transuersaliter mutat saltus. et tunc conatur transilire p multos passus vt sic p cõtrarios ⁊ ambiguos saltus eius vestigia a canibus odore ipm insequentibus difficilius sentiatur. Item vt di. idem cerue difficilit pariunt fetus suos. qd̃ cognoscit p incuruationem corpis ⁊ rugitum. ⁊ iõ comedit draconteam vt facilius a ptu liberet et cum pariunt subito comedunt secundinam anteq̃ in terram cadat. ⁊ opinat de ista secundina q sit venenũ vt di. idem Alias cerui ꝓprietates psequit Aresto. li. viij. q̃s supra Pli. recitauit. di. autem Pli. li. xxviij. Cerue cum senserint grauitatem lapidem deuorant cuius bñficõ adiuuent. et idem lapis in ipa mortua qñq̃ in eis exteramentis repitur. et hic lapis miro mõ dicitur iuuare mulieres qñ sunt p̃gnantes. Idẽ faciunt officulaque in eius corde iunueniunt vt di. idẽ et est illud os qd̃ inuenit in corde ceruorum supra modũ vtile ꝯtra multas corporis passiones. ⁊ in oibꝰ nobilibꝰ ꝯfectionibꝰ admiscet vt di. dyas. pli. ⁊ ẽt cõstã

Capitulū XXX

De ceraste

Ceraſtes eſt ſerpens cornutus vt di. Iſi. li. xij. habet enī quedā cornua ex vtraq; pte capitis ad modum cornuum arietis circūflexa. totum autem corpus ſuum occultat ſub arena. ſolis cornibus ſine cooperculo derelictis que videntes auicule credunt de cornibꝫ q̄ ſint vermes. et dum aues ea capere et inde refici nituntur a doloſo ſerpente ex improuiſo ſubito rapiūtur. obſidet enīz vias ⁊ ſemitas occultas et tam homines q̄ equos quos incaute p ſemitas ambulare cōſpicit occulto morſu interficit ⁊ occidit. Glo. autem ſup penulti. ca. Geñ. videtur dicere q̄ ceraſtes ſpecies eſt reguli qui tāte eſt pniciei q̄ ſi eius veneuū ſolūmodo vngulā equi tetigerit ⁊ equū et equitem ſubito perimeret et necaret. et ideo vbi nos habemus fiat dan ſicut coluber in via. ceraſtes in ſemita di. alia lr̄a. fiat ſicut coluber in via. ſicut regulꝰ in locato. Alij autem dicunt q̄ genus eſt aſpidum ſumme virulentie ⁊ malignitatis. quere ſupra in littera a. de aſpide. qꝛ ibi fit mentio de ceraſte.

Capi. XXXI

De cornu

Cornu vt di. Areſtot. li. iij. eſt de natura oſſis oſſe mollius. cartilagine durius ſicut ⁊ vngule aīalium. et omnia talia poſſunt mollificari ad ignem. vt dicit ibidem. q̄ colores cornuum ſicut ⁊ ſoleaꝝ erunt ſm colores piorum corporis animalis. vnde ſi cornū eſt nigrum tunc pili et cornua erunt nigra et ſic de alijs. Dantur autem animalibus cornua ad ſui defenſionem loco armoꝝ. et ideo ponuntur in extremitate capitis vt ſemper ſint parata ad reſiſtendū iniurie impugnantis. et omnia cornua ſunt vacua ⁊ concaua ⁊ rotunda preter q̄ cornua cerui que dura ſunt et ſolida. et ſunt multe ramificationis Et nullius animalis cornua mutantur niſi ſoliꝰ cerui. qui omni anno ſemel pijcit ſua ⁊ vnū abſcondit qd̄ vix poteſt inueniri. Unde dicitur in pueribio. Uade vbi ceruus pijcit cornu ſuum. vt dicitur libro. viij. Item dicitur libro. iiij. fortior eſt continuatio cornuum cum cute q̄ cum oſſe. ⁊ ideo dicit Areſt. q̄ quedā animalia mouent cornua ſicut auriculas in regione q̄ dicitur auſtrage. Et idem dicit Auicenna. q̄ hoc dicit Areſto. de ſua terra que dicebatur ſic. Eadem autē eſt materia cornuum et vnguium ⁊ ſolearum. qꝛ fumus vaporoſus a cordis calore reſolutꝰ. vt dicit Conſtan. et ideo animalia magni fumi a natura forti calore cordis reſoluti vi caloris ad extrema corporis tranſfuſi magna habent cornua et fortia et maxime ſi iſta fūoſa materia vl̄ ꝓpter nimiam ſui ſubtilitatem tranſeat in pilos. vel ſi nimis fuerit terreſtris et groſſa in dentes tranſeat et in culmos. et ideo optīe dicit Areſto. li. iij. ca. de dentibus. q̄ animalia habentia in vtraq; mandibula dētes et culmos non habent cornua vt patet in elephantibus et in apris. Omīa etiam quadrupedia dentes habentia ī inferiori mandibula tantū et vngulas ſciſſas. habent cornua et ruminant. ⁊ habēt duos ventres īmo plures vt ſupra dictū eſt. vnde pluralitas cornuum ſe hz conſequenter ad ſciſſuram ſolearum. et iō afinus indicus habet cornu vnum tantū et ſoleam integram ſicut equus ſed non ruminat. vt dicit Areſto. et Auicen. tanta autem eſt affinitas inter vngulas et cornua q̄ iubet Areſto. vaccam patientem dolorem in vngulis pedum. vt cum oleo et alijs medicinis inter cornua inūgatur. De vtilitate autem cornuum et vnguiū dictū eſt ſupra littera. b. de boue

Capitu. XXXII

De cocodrillo

Cocodrillus a croceo colore ē dictꝰ. vt dicit Iſi. animal quadrupes vt dicit Iſi. li. xij. in ca. de piſcibꝰ. In terra ⁊ in aquis valēs lōgitudine fere. xx. cubitoꝝ. dentiū ⁊ vnguiū immanitate armatū. tāta eſt ei duricia cutis q̄uis fortiū lapidū ictꝰ in tergo recipiat nihil oīno curat. nocte ī aq̄s die ī t̄ra quieſcit. oua ī t̄ra fouet q̄ ouis anſeris ſūt

maiora. masculus et femina vices ſuāt. hunc quidam piſces ſerratam criſtā habentes tenera ventris deſecantes interimunt. Et dicit q̄ ſolus inter aīalia ſuperiorem mandibulam mouet. hec oīa dic̄ Iſi. et di. Pli. li. viij. ca. xxvi. Cocodrillus eſt animal nilum inhabitans lingue vſu inter aīalia terreſtria caret ſola ſuperiori mandibula exiſtenti mobili morſū imprimit venenoſum. Dentes hz horribiles ad modum pectinis ſiue ſerre ⁊ culmos ad modū apri. Nullum aūt aīal extam ꝑua origine creſcit in tam magnuz animal ſicut cocodrillus. Aīal eſt valde guloſum et multum comedit. vñ quādo eſt ſatur iacet iuxta littus ructans p̄ repletione ſuꝑuenit autem auis modica que dicit apud eos gricuſchilles. apud ytalos aūt dicit omniū auium rex. ⁊ volat ante os eius quam aliquotiens a ſe repellens tandem fauces aperit aui ⁊ eā intrare ꝑmittit. et hec auicula primo eū leniter vnguibus ſcalpit et ei facit quēdam pruritum in cuius dulcedine delectatus ſtatim obdormit. auicula autem cum ſentit eum dormire. ſtatim illabitur in eius ventrem ⁊ quaſi telum ſtatim eū ꝑforat ⁊ corrodit. In ventre enī eſt valde mollis. ⁊ ideo a piſcibus ſpinas ⁊ criſtatas pinnulas in dorſo habentibus de facili ſuperat. Et ſubdit Pli. Hec belua inſequitur fugientes et eis eſt terribilis ſed eſt fugax cōtra ſerpentes. hebetes autem habet oculos q̄diu eſt in aqua. ſed extra aquam nimis acute videt. In hyeme ꝑ quattuor menſes maxime ſe abſcōdit. ſed in vere exit: et q̄diu viuit ſemper creſcit vt dicit Hucuſq̄ Pli. li. viij. cap. xxvi. Dicit aūt phiſiologus. Cocodrill⁹ ſi quendam inuenit hoīem iuxta littus īterficit eū ſi poteſt. et primo plorat ſuꝑ eum et poſtea deuorat ipm. et dicit q̄ de eius fimo fit vnguentum vñ facies mulierum ſophiſticant vt ſenes ⁊ rugoſe. iuuencule ꝑ tempus videant. Herbas libenter comedit inter quas enidros ſerpens ꝑuulus qui ei inimicat caute ſe inuoluit ⁊ dum cocodrillus herbas carpit ſerpentem tranſglutit qui intrans ventrem eius omnia interiora carpit et ſic īterimit eum et occidit. et ſic illeſus exit. Item Iſi. li. xij. dicit q̄ idem vermis inſidiatur cocodrillo quando dormit et tūc inuoluit ſe in luto et intrat ꝑ dentes ei⁹. Dicit ad hoc ſolinus. q̄ inſidiat quibuſdam paruis auibus que generantur inter herbas nili. que euolant ꝓpter calorē ſolis et intrant ventrem cocodrilli et comedunt vermes ventris eius et ſic purificatur belua a vermibus. Habet aūt corium ita durum q̄ vix gladio ꝑforat. habitat in aqua tam de die q̄ de nocte. q̄ aqua calidior eſt de nocte q̄ de die. retinet enim radios ſolis ⁊ ibi agitantur et ſic fit calida ipa aqua et non habet liguā ꝓminentem ad vociferandum ſed habet paruam linguaz in parte inferiori ſicut habent piſces ad guſtum. vt dicit idem Soli. et etiam Areſt. et Aui. ⁊c.

Capitu. XXXIII

De colubro

Coluber dicitur quaſi colēs vmbras. vel quia labitur in lubricos tractus flexibus ſinuoſis. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur vt dicit Papi. coluber ceruam fugit. leonem interficit. vt dicit Iſidorus et rutam odit. pellem deponit. nemorū et arboꝝ cōcauitates diligit lac libentiſſime bibit. dentibus et cauda ledit et venena infundit. iuxta ſepes ſoli ſe exponit. canes fugit. muſcas comedit et puluerem lingit quere ſupra de angue. Ditit autem Plinius li. xxx. ca. iiij. Pinguedo colubri aquatici valet cōtra morſum cocodrilli. et ſi quis ſecum habuerit fel colubri a cocodrillo non ledetur contra ipm belua nil audente.

Capit. XXXIIII

De damula

Damula ſiue dama ſicut ait Papias caprea eſt agreſtis. vt dic̄ Iſidorus libro. xij. Damula eſt vocata eo q̄ de manu effugiat. timidum enim eſt animal et imbelle et imbecille. vnde neſcit ſe defendere niſi fugiēdo. habent enim pro armis abilitatē membrorum ⁊ ad fugā leuitatē. vñ di. Marcial.

Dente tuetur aper. defendūt cornua cer
uum. Imbelles dame quid nisi preda su
mus? Montuosa loca et nemorosa dili/
git. gramina medicinalia aromatica co
medit. ramusculor tirsos et extremita/
tes carpit. quando est vulnerata draco con
team comedit et sic de corpe telum tra/
hit vt di. Isi. li. v. Sanguis eius ē me/
dicinalis sm Pli. li. xxviij. neruos enim
contractos remollit z articulor dolorem
solut. venenū excutit et expellit. damulā
oduunt serpentes z fugiunt et eius anhe/
litum sustinere non possunt. vt di. idem
acutissimi est visus z velocis cursus. que
re supra de caprea agresti.

Capi. XXXV

De dromedario

Dromedarius est dromedor vel
d dromedarum custos. dromed⁹
autem est quoddam genus ca/
meli. vt dicit Isido. li. xij. Dromedus li/
quit est genus camelorum minoris sta/
ture q̄ camelus. sed longe velocioris cur
sus vnde et nomen accepit. naz dromos
grece cursus velor dicitur. Centum eni
miliaria et amplius pergit vno die. z ides
animal ruminat sicut bos et camelos vñ
dromedarij, prie sunt magistri dromedo
tum. vt dicit Papi. tamen glo. sup Isa.
lx. Dromedarius ait vel dromas vtrun
q̄ dicitur. est animal camelo minus sed
velocius. Madyan enim et epha regio
nes sunt trans arabiam camelis et dro/
medarijs abundantes dē. Castrant i iu
uentute vt sint ad cursum aptiores vt di
cit Auicen. et ne moti cupiditate femia
rum a suo cursu retardentur. Tante eni
sunt velocitatis, pter passus amplitudi
nem. maximum eniz habent et latissimū
passum. vt dicit Alresto. et Auicen. z Pli
nius li. viij. et etiam, pter intensam cali
ditatem. Animal enim est calidissimum
ex complexōne naturali. vnde calor fo
titudo consumit in eis vnctuositatē om
nem et pinguedinem et nō, pmittit eos
mole carnea nimium onerari. Item ve/
loces, pter membror abilitates sunt. nā
gracilia et longa habent crura et multū
neruosa. et ideo abiles sunt ad motum z
fortes ad continuandum cursum suum.

Item leues sunt propter victus pau/
citatem. non enim animalia sunt magni
cibi. imo paucissimis cibis sunt conten/
ta. Fenum enim et cortices comedūt et
dactilor ossa valde diligunt. quibo etiā
post longissimos terre circuitus de vespe/
re contenti sunt. vt dicit Plini. Eor eni
sanguis valde est calidus acutus et sub/
tilis. et ideo eorum lac valde subtile z li
quidum est plus q̄ aliorum animalium
vt dicit Constan. et minus nutritiuum
et magis calefactiuum et grossorum hu
mor inciuum. quere supra de camelo.
Eedem enim fere, prietates sunt istius
et illius.

Capitulū XXXVI

De dipsade

Ipsas et dipsades femininī ē
d generis et est idem serpens qui
latine dicitur situla sic dicta eo
q̄ quem momorderit siti pereat. vt dicit
Isido. libro. xij. Ideo autem sunt dipsa
des paruule vt cum calcantur vix vide/
antur. quarum venenum ante extinguit
q̄ sentiatur. ita q̄ vir sentit tristiciā mo
riturus. Est autem species aspidis. vt
supra de aspide. quere ibi.

Capitu. XXXVII

De dracone

Raco maximus est cunctor ser
d pentum. vt dicit Isido. lib. xij
Hunc greci draconta vocant vt
qui sepe a speluncis abstractus fertur in
aerem excitaturq̄ propter eum aer silet
et mare contra eius ventum intumescit
Est autem cristatus quo ore. et artis fi/
stulis spūm trahit et linguam exerit vl
erigit. dentes habet acutos z serratos vi
sūt habet nō in dentibus sed in cauda z
vertere plus q̄ ictu nocet. Non habz an
cem tantum de veneno q̄tum et alij ser
pentes. qz ad mortem alicui inferendaz
nō sunt illi necessaria venena. qz si quem
ligauerit occidit a quo nec elephas tur
est corporis sui magnitudine. nam circa
semitas velitescens per quas elephātes
graduntur. crura cauda sua alligat et

innodat et suffocatos pimit atq; necat
Gignitur autem in india et in ethiopia
in ipo incendio iugis estus vt di. Isid:
li.xij. De draconibus aūt di. Pli.li.viij
ca.xiij. Draco inquit.xx.cubitoꝝ magni
tudine nascit apud ethiopes. Solent au
tem quatuor vel quinq;.x.vel.xv.mutuo
se complecti et erectis capitibus velifi
care p mare ⁊ flumina ad pabula meli
ora. Item c.xij. Inter elephantes ⁊ dra
cones ppetua est dimicatio. Nam draco
cauda constringit elephantē et elephas
pede ⁊ pmuscida psternit draconē. dra
co autem nexu caude innodat pedes ele
phantis et cadere eum facit. Sed nō im
pune qꝛ dum interficit elephantem. in
terficitur casu eius. Item ca.xiij. Ele
phas videns draconem sup arborem ni
titur eam frangere vt pcutiat draconez
draco aūt insilit in elephantem ⁊ captat
eum mordere inter nares ⁊ impetit ocu
los elephantis et qūq; excecat eū. ⁊ qñ
q; insilit sup euz a tergo ⁊ mordet eū ⁊ su
git sanguinem eius tandem post longuz
conflictū elephas ex subtractione sāgui
nis debilitatur intm̄ q cadit sup draco
nem et moriens interficit suum occiso
rem. Causa quare ita appetit eius sāgui
nem est frigiditas sanguinis elephantis
quo draco appetit infrigidari. vt di. Isi.
Sup illū aūt locū Iere.xiiij. attraxerūt
ventū sicut dracones. dicit Hiero. Dra
co est aīal valde sitibundum intantuz q
vix potest aqua satiari. ei iō aperit os ven
to. vt sic extinguat ardorem sitis. vñ cuz
videt naues in mari et maximus est ven
tus cōtra velum volat ad velū vt ibi hau
riat ventum frigidū. et qñq; ppter ma
gnitudinem corpis ⁊ ppter eius fortem
impetū subuertit nauem. ⁊ naute qñ vi
dent appropinquare draconez qd̄ pcipi
unt ex tumore aque cōtra ipm̄ statim de
ponunt velum ⁊ sic euadūt. Idez di. soli
nus. Item dicit idem q ethiopes vtun
tur sanguine draconis cōtra feruorem e
stus ⁊ vescunt eius carnibus cōtra diuer
sos morbos sciunt eni separe venenū ab
eius carne. nam solum habet venenū in
lingua ⁊ i felle. et ideo amputāt eis lin
guas ⁊ fella que receptiua sunt veneni. ⁊
sic abstracto veneno vtuntur corpe reli
quo tam in medicina q̄ in cibo. et hoc vi
detur tangere dauid vbi dicit. Dedisti
eum escam populis ethiopum. Di. etiaz
Pli. q vi veneni semp erigitur eius lin
gua et qñq; ex calore veneni inflamat a
erem ita q videtur spirare ex se ignē ali
qñ etiam emittit dum sibilat flatum cō
tagiosum et inde corrumpit aer et infici
tur ⁊ morbus pestilens inde sepius gene
ratur In mari qñq; habitat. qūq; in flu
minibus natat. in speluncis ⁊ antris lati
tat. raro dormit. imo vero semp vigilat.
aues ⁊ bestias deuorat acutissimū habet
visum. vnde in altissimis montibꝰ ma
nens a remotis videt p̄dam suam. mor
su ⁊ ictu pugnat de oculis ⁊ naribus ani
malis in pugna maxime captat. vñ di.
Pli.li.viij. q ita ledit in oculis et ore e
lephantes q qñq; ceci inueniūtur. nec
possunt comedere ⁊ ita moriūtur. Item
de dracone di. Arest.li.vij. q illoꝝ draco
num morsus est malus ⁊ piculosus q̄ co
medunt aīalia veneuosa sicut draco qui
comedit scorpiones. qꝛ cōtra illoꝝ mor
sum vix inuenit medicina. Itez Pli.li.
xxviij. Draconum adipem oīa fugiūt ve
nenosa. adeps ēt eius cū melle curat ca
liginem oculoꝝ. Item Arest.li.vij. Pi
sces quando mordentur a dracone mo
riuntur.

Capit. XXXVIII

De equo

Qui sunt dicti eo q qñ quadri
e gis iungūt pares equant qꝛ i for
ma et in cursu similes copulan
tur. Est autem dictus caballus a pede ca
uo eo q gradiens impssa vngula terram
cauet q reliqua aīalia non habent. vt di
cit Isi.li.xij. A multis etiam sonipes no
minatur eo q pedibus sonet. Uiuacitas
equoꝝ multa est vt dicit idē. Exultāt eī
in campis cum odorant bellum. sono tu
be excitantur ad p̄lium voce accensi puo
cantur ad cursum. dolent cum victi fue
rint. gaudent cum vicerint. Quidaz in
bello hostes suos sentiunt ⁊ cognoscunt
adeo vt aduersarios suos morsu petant.
aliqui etiam pprium dñm cognoscūt ob

liti mãsuetudinis si mutent. aliqñ etiaꝫ
ꝑter ꝓprium dñm in dorsu aliquẽ nõ per/
mittũt. multi etiã morientibꝫ dñis suis
lacrimas fundũt. Equũ eni sicut ⁊ homi
nem lacrimari et affectũ doloris sentire
dicũt. vnde ⁊ natura in cẽtauris equorũ
et hominũ est ꝑmixta. Solent etiam ex
equoꝝ mesticia vel alacritate euentum
futurũ dimicaturi colligere. Etas longe
ua inest equis ꝑficis et siculis in annis
vltra quinquaginta. breuior autẽ inest
equis gallicis numidis ⁊ hispanis. sub/
dit aũt Isid. adhuc in generosis inquit
equis vt aiũt veteres quatuor spectãtur
scꝫ forma pulcritudo. meritũ atqꝫ color.
Forma vt sit validũ corpus atqꝫ solidũ
et robori cõueniens altitudo. latus lon/
gum ⁊ substrictũ. maximi ⁊ rotundi clu/
nes. pectus late patens. ⁊ totuꝫ corpus
musculoꝝ densitate nodosum. pes siccus ⁊
vngula concaua solidatus. Pulcritudo
attendit vt sit exiguũ caput ⁊ siccum. pel
le prope ossibus adherente. aures breues
et acute. oculi magni. nares patule. ere/
cta ceruix. coma densa ⁊ cauda vngularũ
soliditate fixa rotunditas attendit. Me
ritum vt sit animo audax. pedibus ala/
cer. trementibꝫ membris qđ fortitudis
est indiciũ. qui ex summa quiete facile
concitetur vel excitata festinatione non
difficile teneat. Color etiã spectat. quia
color in pilis nũc est roseus. nunc niger.
nũc albus. nũc canus. nunc varius. nunc
guttatus. hic varius color equos mul/
tũ decorat vel deformat. Vires etiã equo
rum ⁊ animos manifestat sed de singulis
prosequi nimis foret longũ. hucusqꝫ Isi
dor⁹ li. xij. De equis aũt dicit Pli. li. vij.
cap. xliij. Equi inquit scitici ꝓ dñis suis
pugnãt coitum maternũ refugiũt. nam
in eius quedaꝫ cognationis agnitio est.
vnde narrat ares. li. viij. Rex inq̃t septẽ
trionis habuit equã pulcrã ⁊ pepit equũ
pulcrũ ⁊ voluit ex illo equo ⁊ matre ex/
trahere pullũ aliquẽ ⁊ ingeniabantur vt
equus saltaret supra matrẽ coopiendo
vultũ ei⁹ ⁊ cũ discoopiebatur facies ma
tris ⁊ nouit ipam equus fugit ⁊ eiecit se
ab alto ꝑ dolore ⁊ est mortu⁹. Atqꝫ i gre/
ge equ⁹ cũ sorore libenti⁹ gradit qꝫ cũ ma

tre. ad vocẽ simphonie ⁊ tube clangorem
delectatur. saltat in hostem. ꝑsagiunt pu
gnam ⁊ amissos deflent dños suos ⁊ la/
crimas interdũ fundũt. Dicũt aũt illos
equos ad bella vtiliores qui in bibendo
profundi⁹ infigũt nares suas. quia tales
equi vt dicũt in cursu vrine grauatione
nõ impediunt. Item di. pli. li. viij. ca. ix
fel inquit equi cõputat inter venena. et
ideo sacrato flamini equũ tangere nõ li/
cebat ei⁹ sanguis recens ⁊ crudus malus
et ꝑniciosus est vt taurinus spuma equi
data cum lacte asinino v̄mes interficit
in ventre venenosos. Itẽ de equis dicit
aresto. ⁊ auic. Equus ꝓijcit dentes suos
et quãto est senior tãto habet dentes al/
biores. Item ares. li. v. equ⁹ masculus vi
uit. xxv. ãnis ⁊ generat a tercio ãno vsqꝫ
ad. xxx. ãnos. Femina aũt diuti⁹ viuit ⁊
generat vsqꝫ ad. xl. annos. et qñ incipiũt
equi generare. erit vox eoꝝ maior et fe/
mine similiter ⁊ multũ diligunt coitum
plus q̃ꝫ alia animalia. vt dicit li. v. Itẽ
libro. vij. dicit idem. Equis etiã pascen/
tibꝫ accidit aliqñ podagra ⁊ eijciunt sotu
lares ⁊ generant eis noui. Et signũ hu/
ius est tremor oui testicularis dextri. et
equis qui pascunt in domibꝫ accidit do/
lor ilioꝝ. ⁊ signũ hui⁹ est ꝙ membra poste
riora adunant ꝑ cõstrictionẽ. Et equus
abscindat a comestione. ⁊ si ei minuatur
iuuabit. Et equis accidit cõtractio ner/
uoꝝ. ⁊ signũ hui⁹ est ꝙ omnes vene exten
dunt ⁊ similiter caput ⁊ collum ⁊ grauat
eos ambulare accidit etiã equis aggre/
gatio veneni. ⁊ accidit etiã eis alia infir/
mitas in ore que dicit foren. ⁊ signũ hu/
ius infirmitatis est ꝙ cadit ei palatum
et fit ei⁹ anhelitus calidus. ⁊ hec infirmi/
tas caret remedio nisi curet ꝑ se. Et ac/
cidit eq̃s rabies cui⁹ signũ est ꝙ declinãt
aures ei⁹ ad ꝑtes colli. ⁊ hec infirmitas ñ
habet medicinã. Et accidit ei infirmitas
vesice. ⁊ hui⁹ signũ est qꝛ non põt minge/
re equus. ⁊ trahit suas coxas ⁊ etiam so
tulares. ⁊ morsus aialis qđ dicit muge/
lis valde nocet equis ⁊ mulis. quoniam
facit in eis ampullas siue pustulas ⁊ mꝫ
totiens moriunt ex veneno. ⁊ equ⁹ ꝯgno
scit hinnitũ illi⁹ qui cõtra ipsum vult ꝑ/

liari. delectantur stare in pratis et nata
re in aqua ⁊ potant aquam turbidam. et
si fuerit aqua clara turbant eā pede. huc
usq; aresto. libro. vi.

Capitu. XXXIX.

De equa

Equa per deriuationem ab equo
e est dicta. nam equorum femina
equa est vocata. de qua aresto. li.
vij. Equa impgnata si olfecerit candelā
extinctā obortiet. Item idem. Eque pa
scunt simul et si moritur aliqua ⁊ dimisit
pullum nutriet eum alia. quoniā genus
equarū diligit speciem suam. Item dicit
pli. li. viij. ca. xliij. Equa stans parit ⁊ su
am prolem p̄ ceteris animalibꝫ diligit
et amissa parente alienū pullum nutrit
et diligit tanq̄ suum. Item dicit idem
q̄ in fronte pulli equi nascitur quidā fol
liculus niger ad quantitatem carice qd̄
mater lambit lingua ⁊ abscindit. ⁊ nunq̄
pullū admitteret ad vbera nisi illud pri
mo abscindat ⁊ vocat illud pli. venefici
um amoris quia mulieres incātatrices
vtunt illo in p̄stigijs suis qñ volunt ali
quē stimulare ad amorē. Item dicit are
sto. li. vij. Item equa vt dicit idē gloria
tur in iubis suis ⁊ dolet qñ ei p̄scindunt
et retonsa iuba extinguit libido eaꝝ ac si
in eis esset vis amoris. Itē dicit aresto.
li. viij. q̄ ibꝫ pugnat cū equis quoniam
equi eijciūt eū a pascuis q̄ comedit her
bas ⁊ est ibꝫ debilis visus ⁊ imitat vo
cem equi ⁊ quādo volat sup ipsum stupe
facit ipsum ⁊ cogit ipsum fugere ⁊ qñq̄
interficit ipsum ⁊c.

Capitulum. XL.

De poledro

Poledrus dicitur eque filius si
p ue pullus equinus q̄dīu matris
vberibꝫ est subiectus. In cui⁹ frō
te. vt dicit Aresto. li. vij. inuenit ycone
mor. i. amoris veneficiū. quādo nascitur
et lambūt matres eoꝝ lingua ⁊ comedūt
illud. ⁊ mulieres incantatrices prouer
biant ex hoc. vt dicit idem. Item libro
xiiij. Posterior pars pulli equini est ma
ior p̄te anteriori. ⁊ cuꝫ iuuenescit crescit
pars supior ⁊ ꝓpter hoc erit eleuatio an
terioris p̄tis corpis multoꝝ equoꝝ ma
ior q̄ posterioris. ⁊ ideo quando est pul
lus potest pede posteriori tangere caput
suū. qd̄ facere nō potest quādo peruenit
ad etatē q̄dīu aūt pullus est matrē mi
ro affectu diligit ⁊ sequit eam quocūq;
vadit. ⁊ si matrem casu aliquo p̄diderit.
hinnitu eā querit. pullus eq̄nus stramē
tis nō sternit. strigilo nō tergit phaleris
non ornatur. calcaribꝫ non p̄cutitur. sel
le non subijcit. freno non domat. matrez
libere sequit. gramine depascitur. clauicu
lis in pedibꝫ nō clauat. libere discurrere
p̄mittitur. Sed in fine labori exponitur
et loris ⁊ capistris coartat a matre sub
trahitur. vbera sugere non p̄mittit. sua
ues cursus facere multipliciter informa
tur. ⁊ vt dicit Isistor⁹. libro. xiiij. aurigis
exponitur. quadrigis ⁊ curribꝫ subijcitur
equestri milicie deputatur. varijs fortu
ne sortibꝫ paup equi filius propagatur.
Et ideo dicit Isido. in eodem libro. q̄
equi fuerunt quōdam diuersis ritibꝫ deo
rum cōsecrati. nam equos quadrigales
soli deputabāt propter quatuor solis in
anno mutationes. scilicet veris. estatis
autūni ⁊ hyemis. virtute solis alterantis
omnia. Equos autē bigales dedicabant
lune. quia bino tp̄e scilicet nocte et die
videtur. ⁊ ideo cultores lune duos equos
semp iungūt scilicet albū ⁊ nigꝝ. equos
vero trigales inferis dijs ascribebant. q̄
demones p̄ tres etates homies ad se tra
hunt scꝫ p̄ infantiā. ⁊ adolescentiā. et se
nectā. hi diuersoꝝ coloꝝ equos parit cō
iungebant. Ultra aūt septē equos simul
copulare defacili nō audebāt referētes
hoc ad cursum. vij. siderū quoꝝ motu mū
dum regi generaliter supponebāt. vel ad
numerū septē dierum quoꝝ circulo vite
p̄sentis terminum peragi cōcernebant.
Ideo etiam colores equoꝝ mirabiliter
discernebāt vt dicit Isido. ibidē. Nam
equos rosei coloris dedicabant igni siue
soli. albos aeri. p̄ssinos ⁊ fuscos t̄re. vene
tos aque siue mari. Itez eq̄tabāt equos
roseos in estate quia tūc omnia calescūt
albos autem in hyeme quia tunc glaciei
frigore omnia canescūt. prassinos i vere

quia tunc oīa virescūt. fuscos vel nigros in autūno qꝛ tunc oīa desiccātur ⁊ quasi a prima pulcritudine deficiūt. Itē dic̄ idē ibidē equos roseos marti deo belli consecrauerūt. vel qꝛ romanoꝝ vexilla decorobantur cocco. vel quia mars gaudet sanguine. albos aūt equos consecrauerunt zephiris partibꝫ ⁊ serenis. prassinos flori ⁊ terre. venetos aeri atqꝫ aque qꝛ cerulei sunt coloris. glaucos aūt ⁊ varios et purpureos deputauerūt yridi quem arcum dicunt. quia iris habet colores plures. Hec omnia supsticio hominū procuratione demonū circa elementa mundi aliqui antiquitus obseruabant vt dicit idem Isido. ⁊ ideo mūdus iste contēnendus est. quia plurimi ip̄m specie sathane repleuerant. hucusqꝫ Isido. libro viij. Circa autem pullum equinum hoc vltimo animaduertes quia passum suauem vel durum quē assuescit in iuuētute vix potest dimittere etiā in senectute.

Capitulum. XLI.

De elephante

Lephas tis. et elephantus dicitur pro eodem animali. dicitur autem sic ab elphio grece quod mons dicitur latine. ⁊ hoc est vtiqꝫ ꝓpter corporis maximā quātitatem. sed apud indos barro vocatur. vnde ⁊ vox eiꝰ barritus vocatur. cuius dentes dicunt̄ ebur et rostrū promuscida nuncupatur. nam illo ori cibum admouet vt dicit Isido. libro. xij. ⁊ subdit hoc ergo animal in rebus bellicis aptum est. In his enim animalibꝫ medi ⁊ perse ligneis turribꝫ collocatis tanqꝫ de muro iaculis dimicant. in intellectu ⁊ memoria pre ceteris animalibꝫ vigent. gregatim incedunt. nutu quo valent salutant homines. murē fugiunt. auersi coeunt. in aquis pariūt vel in siluis. ⁊ vbi fetus pariunt ibi fetus dimittunt propter dracones qꝛ eis inimicantur. ⁊ ab ip̄is implicatu necant̄. biēnio fetus portant. nec amplius q̄ꝫ semel gignunt. nec plures q̄ꝫ tātū vnū gignūt viuūt aūt trecentis annis vt dicit Isid̄. li. xij. Sꝫ plini⁹ li. viij. ca. i. Elephas inquit inter oīa animalia maxime est virtutis ita ꝙ vix in hoībꝫ tanta ꝓbitas inuenit̄. Nam vt dicūt in noua luna cōueniūt cōgregatim ⁊ in flumine se abluūt ⁊ balneāt ⁊ nouo sideri cōmuniter post inclinant ⁊ sic redeunt ad locū suū. Iuuenes suos eundo ⁊ reuertendo ante se ire faciunt quos diligēti cura custodiunt et instruūt ad simile faciendū. Item quando egrotant quasdā herbas salubres eis cōgregant ⁊ anteq̄ꝫ eis vtant̄ supino capite eas ad celū leuant ⁊ quadā religione a numinibꝫ sibi adiutoriū postulant. Item boni intellect⁹ et aīalia ita docilia ꝙ regem cognoscere ⁊ quasi odorare instruūtur ⁊ nitunt̄. qꝛ reuerētie gratia sua genua incuruāt. Item d̄r li. v. si elephātes hoīem errantē sibi obuiū viderint in solitudine primo ne ip̄m terreāt aliquā tulū de via se subtrahūt ⁊ tunc gradū figunt. et paulatim ip̄m p̄cedentes viā ei ostendūt. et si draco eis occurrerit ꝓ homine defendēdo cū eo pugnāt ⁊ viriliter se opponūt. ⁊ hoc potissime dicunt̄ facere quādo habent iuuenes. timent enī ꝙ hō querat fet⁹ suos. ⁊ ideo se expedire de homine primo desiderant vt sic securi⁹ possint nutrire filios ⁊ eos cautius custodire. Itē li. viij. ca. vi. semꝑ gregatim incedūt. ducit agmē maxim⁹ natu. cogit ⁊ cooꝑat̄ etate ꝓxim⁹. Aquā vel amnē transituri iuuenes p̄mittūt ne magnoꝝ īgressu impediat̄ alue⁹ ⁊ sic nō possent ꝯueniēter ꝑtrāsire. vt di. ibidē. Itē mirand⁹ est in eis pudor. nam qñ vnus ab alio vincitur victus vocē fugit victoris. In abdito coeūt mascul⁹ qñ est q̄nquēnis. ⁊ feīa qñ est decēnis. ⁊ hoc nisi duobꝫ annis vt dicunt ⁊ in istis duobꝫ annis nō nisi q̄nqꝫ diebꝫ tantū. sexto die raro supaddito vt dicit idem. Tꝑe coitus sunt ꝑiculosi valde ⁊ maxime agrestes. nam tunc domos indoꝝ ⁊ stabula ꝓsternūt. ⁊ ideo domitas feminas tūc abscondūt. ⁊ qñ domiti sunt optimi sunt in milicia. nā ferunt turres ligneas. acies ꝓsternunt cōuertūtqꝫ armatos. Sed qd̄ mirū ē qui armatas acies nō timent. vocē mīme suis fugiunt et formidāt. Itē ca. xl. fronte ⁊ rostro altas prosternūt palmas ⁊ sic comedūt fruct⁹ earū. Item inter elephātes ⁊ dracones

est perpetua dimicatio. vnde vnus inui
det alteri, ꝓpter magnitudinē virtū. z cor
poris quātitatē. draco enī sitit sanguinē
elephantis qz frigidissimus est vt suā re
frigeret estuantē caliditatē vt patet sū/
pra eodē. vbi agit de dracone vide ibi.

Capitulum XLII

De naso elephantis

Ecundū aresto. li. primo. z auic.

s Nasus elephantis est longus et
fortis z volubilatus quasi calceus.
et vtitur illo loco manus et per ipm acci
pit cibū z potū z reddit ori suo qđ nullus
facit aliud a se. Habet aūt elephas mā/
millas in pectore et habet in ore culmos
fortes z eius lingua est valde modica re
spectu sui corpis z apparet intus. et raro
videt extra nisi qñ lambit labia post cibū
et potū suū. z nō inuenit in eo nisi vnum
intestinū inuolutū multipliciter z iūn
ctum est sibi pro stomacho. vnde post id
nō est aliud nisi vnū per qđ ejcat superflui
tatem. z habet epar magnū quadruplum
ad epar bouis. Sed splen habet paruus
respectu sui corpis. z hoc est vt dicit auic.
quia melancolia transit ei in nutrimen/
tuz. Item aresto. li. ij. quādo generatur
apparent ventes generati in eo, cum ro/
stro suo eradicat arbores. z cum natat spi
rat cum eo et ejcit aquam z ille calceus
creatur cū cartillagine. Elephas autez
quādo sedet flectit pedes suos. sed nō po
test flectere pedes. iij. propter pond⁹ cor
poris. sed fulcit sup latus dextrū vel sini/
strum z dormit stante corpe z pedes poste
riores flectit sicut homo. Item li. v. ma/
sculus coit post quinquennīū. sed femina
post decennīū vsqz ad. xl. z postqz parit fe
mina quiescit post triennīū z postqz fue/
rit impgnata oīno a masculo nō tangit. z
trahit in vtero p biennīū z qñ parit. pa/
rit filē vitule duoz aut triū mensū. Item
libro. vij. elephāti accidit infirmitas ex
ventositate z ꝓpter hoc non potest ejcere
vrinā aut stercus. et si nō comederit ter
ram morief. nisi ad hoc fuerit assuetus.
quādoqz tamē deglutit lapides. Accidit
etiā eis dolor iuncturaꝝ z iuuat ptra hoc
potus aque calide et dextre submerse in
melle. quoniā iste due res phibēt fluxū
ventris. z quādo dextra doloze ꝙ non pōt
dormire inungūtur spatule cū oleo z aq̄
calida z sic curat. idem facit caro porcina
assata sup dolentes spatulas colligata.
Et si habuerit ferrum in corpe detur ei
bibere oleū et extrahit ferrum cum potu
olei. z si nō potest bibere oleū ponunt me
dicine in oleo z decoquūtur et dat eis ad
comedendū. Itē ibidem li. viij. Masculus est maioris corporis et animosi tanto
qđ sit femina. tamē domat masculus p̄
dextera quādo pcutit. obedit qđdiu sedet sup
eum venator z cū descenderit ligātur
pedes anteriores ei⁹ donec domesticetur.
Et sequit in eodem li. domesticabilior e
et obedientior omnib⁹ aliis agrestib⁹
habens sensum meliorē et sentit frigus in
hyeme z frigidū ventū. z est animal val/
de fluminale z manet circa fluuios z mer
git se in aqua vsqz ad mentū z natat. sed
nō potest diu durare in natando, ꝓpē cor
poris ponderositatē. Sunt aūt elephan
tes naturaliter benigni. qz carent felle.
vt dicit Aresto. li. xiij. accidēt aliter ta/
men efficiunt seui quādo nimis ꝓuocan
tur vel quando inebriati vino ad plian/
dum acuūtur. Item dicit aresto. li. viij.
nullum animal viuit ita diu sicut ele/
phas z hoc propter suam complexionem
que assimilatur aeri cōtinenti. z ita opz
tet ꝙ impgnetur p biennīū propter ma
gnitudinem cōcepti fetus qui citius nō
potest pfici nec compleri.

Capitulū. XLIII.

De elephantib⁹

E elephantib⁹ autē dicit solin⁹

d Siderum inquit seruāt disciplī
nam elephantes z luna crescēte
petūt amnes z sparsi liquore solis exortū
salutant motib⁹ quib⁹ pfit. vnde in sal
tus reuertūtur. Candore ventū intelli/
gitur inuētus quoz alter semp in mistes
trio est z alteri parcitur ne assiduo repe/
cussu dextere. Sed quādo a venatoribus p
muntur simul pcutiunt ambos z eos cō/
fringunt. vt damnato ebore z vsurpato
vlterius nō psequātur. Hanc eni piculi
fibi sentiunt esse causam. Rato coeunt z

tunc in aquis viuis se ablusit nec ante ablutionē ad gregē reuertunt. pro feminis nunq̄ pugnāt. Nulla enī nouerunt adulteria ⁊ quādo casu aliquo dimicant nō mediocrē habent curā saucioꝝ. nam fessos ⁊ vulneratos in medio sui recipiunt ⁊ ipsos plus q̄ se ptegūt ⁊ defendūt Quādo capiunt pastu ordei māsuescūt fit enī fouea subterranea in via elephātis in quā incidit ignoraēter ad quā veniens vn⁹ venator pcutit ⁊ pungit ipm. alter aūt venatorū supueniens primū pcutit venatorem ⁊ amouet eum ne pcutiat elephantē ⁊ dat ei comedere ordeū. qō cum ter vel quater fecerit diligit se libērantem ⁊ ei vinceps obediens mansuescit. Si casu aliquo vorauerit vermem qui cameleon dicitur. sumpto oleastro medetur pesti. Ventrē habet mollē ⁊ dorsum durū. ⁊ ideo pugnans cū vnicorne. opponit ei dorsum. cauens put pōt ne per mollem ventris ptem fodiat. Pilos habet paucos ⁊ setas nullas. Aures habet amplas tenues ⁊ longas inferius dependentes quas erigit ⁊ extendit ⁊ inde grauissime pcutit quādo irascitur ptra draconem quē odit. nec mirū. sitit enim sanguinem eius et eum bibit quādo potest. Quādoq̄rem ipsum nunq̄ inuadit draco nisi quādo potu elephas est repletus vt ꝑ pensius irrigatus maiorem sumat ō oppressi sanguine satietatē. Hucusq̄ solinus qui multa alia ponit que supra dicit pli. In libro autem phisiologi de elephante memini me sic legisse. Elephas inquit est animal qō magnitudine inter omnia animalia quadrupedia ꝑcellit intellectu ⁊ memoria multū vigens. naz elephantes inter alia eorū facta nunq̄ dormiendo totaliter se inclināt. q̄n fessi sunt arbori ⁊ maxime palme quietis gratia accubant ⁊ sic qualitercūq̄ se sustentant quoꝝ quieti ho mines insidiātes occulte arborem cōcauant. cui se appodiās elephas ⁊ nesciens fraudem pondere coꝝporis arborem frangit ⁊ frangendo cadit subito ⁊ succūbit qui casum suum videns irreparabilem miro modo barrit. i. clamat ⁊ rugit. ad cuius barritū multitudo iuuenum subito accedit. et elephantū qui paulatim seniorem pro viribꝫ elephanti et vt eum releuent miro affectu se totis viribus inclināt. Coitum abhorrent nisi pro sola prole. vnde dicit ibidē q̄ quādo elephantes indicos luxuria stimulat. vi amoris femina ꝑcedit versus orientē quā sequit masculus quousq̄ in abscondito veniāt qualitercūq̄ potuerit mandragorā querit cui⁹ fructū primo femina gustat vnde masculus eundē fructum comedens eam impgnat ⁊ fecūdat vt dicitur. sed diu propter magnitudinem fetus femina in vtero fetum gerit. sed tēpore partus in aquis ⁊ in insulis fetum procreat. ꝓpter draconis metū ne ipsum tenellum fetuꝫ sorbeat aut deuocat. ⁊ dū mater filiū pturiendo laborat masculus pro viribus ipsam protegit et defendit. Item dicitur ibidem q̄ ossa elephantis combusta fugant serpentes et omnia venenosa. Item aliud dicitur ibidem valde admirandū. Dicit enī q̄ apud ethiopes in aliquibꝫ regionibꝫ sic venātur. accedunt ad deserta vbi due virgines omnino nude habitant ⁊ crinibꝫ resolute. q̄rum vna fert alueolū alia gladium. incipiunt autē alte cantare quarū cantū audiens bestia venit ad eas ⁊ lingit earum māmas. de dulcedine autez cantus mox obdormit elephas ⁊ tunc vna ꝑforat gladio guttur vel latus. altera vero colligit sanguinem eius quo tingitur pann⁹ qui purpura appellatur.

Capitulū XLIIII

De hedo

Edus ab edendo est dictus. parb uus enim. est ⁊ pinguis ⁊ iocundi saporis. vt dicit Isidor⁹ libro xij. eius naturalis siccitas ex humiditate etatis temperatur. vt dicit Isa. in diet. vnde melior ⁊ digestioni est cōpetentior maxime si est masculus. vnde eius carne nutrit ⁊ sanguinem bonum gignit. Calorem habet vehementiorez ꝓpter etatis beneficium. ⁊ ideo carnes hedulini exeunti egritudinē propter suā temperiem sunt cōmode. et ideo conueniunt maxime humane nature. maxime his q̄ deliciose viuunt ⁊ quiete. Pilum habet

longiorem ⁊ hispidiorem q̄z habeat agn⁹ sed habet carnem meliorē. et digestioni obedientiorē propter eius temperiem in humiditate ⁊ calore. vt dicit constā. Habet autem hedus visum valde acutum ⁊ simplicem aspectum ⁊ obliquū ⁊ balatu cognoscit ⁊ querit parentē vt dicit Pli. libro. viij. ca. i. Eius iecur si comedatur dicitur sanare vespertinā aciem oculorū his quos noctilopes vocant. Item idez libro. xxviij. ca. x. dicit. pelles hedorum sanant morsus venenosos si calide vesuper alligent. pili hedorū exusti suo odore fugant serpentes. vtunt pelle eius recente ad plagas. sanguis eius valet cōtra venenosa. eius etiam coagulum valet contra virus bibitum et cōtra sanguinē thauri bibitum siue sumptum. Hucusq̄ plin⁹ Est autem animal imbelle ⁊ innocuum ruminans ⁊ mūdum sacrificijs antiquitus putatum petulans saltans ⁊ lasciuum. intrinsecus pingue ⁊ carnosum. extrinsecus hispidum et maculentum. tyrsos carpens ⁊ corrodens ramusculorum et diligit precipue folia edere ⁊ consimiliū virgultorum.

Capitulum. xlv.

De eruca

Eruca est vermis multipes crescens in foliis olerum ⁊ pampinorum. frondes fructus ⁊ flores corrodēs ⁊ depascens. Et est eruca ab eruendo dicta. quia rodit folia arborum et herbarum vt dicit Isidorus libro. xij. de qua meminit plautus. imitatur inquit nequā bestiam et maleficam inuolutam in pampino cui se implicat nec aduolat vt locusta. huc illucq̄ discurrēs semi pasta dimittit. ⁊ remanet super frondes et tardo lapsu pigriscq̄ morsibus vniuersa consumit. hucusq̄ Isidor⁹ libro. xij. sm Pli. libro. viij. Eruca est animal villosum ⁊ quasi lanuginosum. nam in arborum extremitatibus corrosis frondibus virorecq̄ consumpto texit de suis visceribus quasdam telas more araneatum ex quibus se inuoluit ⁊ per totam hyemē custodit pestiferum semen suum. Egerit enim quedam ouа ex quibus in vere etiā pentibus gemmis nascitur multa pro/les. ex cuius ingluuie leduntur ⁊ pereūt a suis fructibus arbores atq̄ herbe. Est autē eruca vermis mollis ⁊ sanioſus diuersis coloribus distinctus venocte vt stella lucens de die deformis ⁊ multicolor apparens. non caret peste aliqua virulenta. Nam quando permembra hominis calefactum serpit cutem exurit ⁊ p⁹ se postulas derelinquit. ad modum autez lombicis sericum facientis formam suam mutat ⁊ se in formam volatilis de reptili transfigurat. nam alas tenues ⁊ latas suscipit quibus hincinde volitando libere per aera se extollit. Quot autē colores prius in corpore habuerat totidez in occulatis alis colorum differentias repsentat ⁊ tale volatile papilio nuncupatur. vt dicit Isidor⁹ libro. xij. Papiliones dicūtur auicule que maxime abundant in floribus malue que ex suo fetore faciunt vermes nascivt dicit idem. nam ex erucis papiliones efficiūtur. ex papilionū stercoribus super folia derelictis eruce iterum generantur. minus autem ledunt corrodendo quādo volant q̄z quando repūt. Et dicit papi. Papiliones sūt minuta volatilia que de nocte cōueniūt accenso igne in candelis. quarum lumē cum extinguere nitūtur igne exuruntur ⁊ sic cum alienū lumen volunt interimere ipsi in p̄prio corpe puniunt

Capitulū. xlvi.

De faunis ⁊ satiris

Fauni quidem et satiri dicuntur quedam bestie monstruose effigiem quidē hominis habentes. sed ad plenum nō sunt humane participes rationis. vnde nec arte nec natura sunt docules ad loquendū. ferum ⁊ bestiuum habent animū ⁊ bestialē appetitū vnde huiusmodi alalia sunt in venerē valde prona intantū vt mulieres coitu interficiant. si quas errantes in nemoribz comprehendant. Ideo dicunt satiri. q⁹ nō p̄sit libidine satiari. vt di. Isi. q̄uis aūt talia ratione humana nō vtantur. in multis tñ actibz ⁊ etiā i voce homies imitant. vt di. Isi. li. xi. ca. de portētis. Satiri inqt pue

sunt homũciones aduncas hñtes nares et cornua in frontibꝫ. ⁊ in pedibꝫ sunt similes capris. Talem vidit sanctꝰ anthonius in solitudine. ⁊ interrogatꝰ q̃s esset fertur anthonio respõdisse mortalis ego sum vnus ex accolis heremi. quos vario delusa errore gẽtilitas faunos ⁊ satiros ac incubos colit. Satiri autẽ qui ⁊ fauni fatui dicti sunt. a quibusdã credunt̃ esse hoĩes siluestres. vt in eodẽ ca. dicit Jsi. Et hi monstruose variant̃. nam quidam sunt cenocephali ex eo ꝙ canina capita habeãt. quos ipse latratus magis bestias q̃ hoĩes cõfitetur. Alij dicunt̃ ciclopes. sic dicti quoniã vnũ oculũ habere dicuntur ⁊ hũc in media fronte habere ꝑhibentur. Alij oĩno capite carent ⁊ ceruice quorum oculi sunt in humeris. Alij habent faciem planã sine naribꝫ labiũ inferius ita ꝓminẽs habẽtes vt in solis ardoribꝫ totam ex eo cõtegant faciem dormientis Alij ita cõstricta habẽt ora ꝙ sup pectus vno tantũ foramine auenaꝝ calamis potum hauriẽtes. ⁊ hi sine linguis dicũtur esse. loco sermonis vtunt̃ nutu. Itẽ sunt etiam alij in scithia ita magnas habentes aures. vt ex diffusa earũ magnitudine ipsis cõtegant totũ corpus. ⁊ hi panthios dicuntur. pan enim grece omne. othi auris nominat̃. Sunt ⁊ alij ĩ ethiopia proni ambulãtes vt pecora nequaq̃ sursum erigere se valentes. ⁊ hi artabatice nominant̃. Sunt ⁊ alij in ethiopia habentes tantũ vnũ pedẽ ita magnũ ꝙ resupini in terra iacentes adumbrent̃ pedis magnitudine cõtra estũ. ⁊ cũ hoc sunt tãte celeritatis ꝙ canibꝫ in cursu compẽtur. ⁊ ideo a grecis cinodopes appellant̃. Itẽ sunt alij q̃ habẽt plantas ꝟsas post crura ⁊ senos digitos in plantis. ⁊ tales in desertis libie euagant̃. Itez in scithia sunt aĩalia formã humanã habẽtia ⁊ pedes equinos. et hmõi monstra a multis lamie nuncupant̃. vt dicit pascasius super trenos. Multa alia ponit Jsi. monstra talia li. xi. et oĩa accepit a plinio li. vi. ⁊. vij. ⁊ etiam a solino.

Capitulũ XLVII

De feminis

Femine a partibus femoꝝ vel feminum sunt dicte vbi spẽs sexꝰ distinguũtur ab ipso viro vnde dicit̃ a fos qđ est ignis. qꝛ vim habet femina igneã qua vehemẽter ꝯcupiscit. In omni enĩ genere aĩalium plus ꝯcupiscit femina q̃ masculꝰ ⁊ ardẽtius mouet̃ ad amorẽ. vt dicit Jsi. li. xi. Femine aũt proprietates generales ponit. Aresto. li. viij dicens. Femine maribꝫ sunt debiliores ꝑter vrsum ⁊ leopardũ. nam hoꝝ femine sunt audaciores ⁊ fortiores. Et sunt femine leuiores ad instruendũ ⁊ sunt magis sollicite circa fetũ. sunt etiã maioris pietatis ⁊c̃. quere supra residuũ li. vi. c. i. de puella. ibi multa enĩ inuenies de hac materia. Est enĩ femina naturaliter maioris ire q̃ masculus. vñ de facili pugnat ꝯtra masculũ. ⁊ ponit aresto. li. viij. exemplũ de foca. nã foca sp manet in eodẽ loco ⁊ pugnat masculꝰ cuꝫ femina quousq̃ vnꝰ interficit aliũ. Et est feĩa mĩoris constantie ⁊ fidelitatis eiꝰ masculo q̃ econuerso. ⁊ ponit aresto. exemplũ đ sepia. nã qñ femina ꝑcutit̃ iuuat eã masculꝰ sed femina fugit marẽ qñ ꝑcutit̃ ⁊ ꝑsequit̃ illũ Itẽ dicit aresto. li. xv. Femina in generatõe fetꝰ est sicut materia sed masculꝰ sic̃ forma. exit enĩ semen ab ambobꝫ ex quorũ ꝯmixtione creatura fit. ⁊ ꝓpter hoc dico ꝙ masculꝰ ⁊ femĩa sunt principia generationis. ⁊ masculꝰ vt forma. feĩa vt materia. ⁊ ideo datũ est masculo vt generet in altero. femina generat ex alio in seipsa. Itẽ femĩa generalit̃ est nature infirmioris ⁊ fluxibilioris q̃ mas. ⁊ hoc accidit ꝓpter remissionẽ caloris ⁊ intensionẽ frigidi hũoris qui plꝰ abũdat in femĩa q̃ in mare. ⁊ ideo accidit mulieribꝫ ⁊ etiã quibusdã quadrupedibꝫ supfluitas mẽstrualis. vt dicit idẽ. sed nulliꝰ aĩalis feĩa intãtuꝫ subiacet illi morbo sicut mulier. De his aũt ⁊ alijs cõditionibꝫ femĩaꝝ bonis et malis quere supra li. vi.

Capitulũ XLVIII

De fetante

Fetans est pariens vel generans in quolibet genere animaliũ. vnde idem est fetans tis. et pecus

pecudis. vnde illud de post fetantes ac-
eum. Habet autē omnis fetans membrū
proprium in quo concipit et nutrit fetū
suum. ⁊ ad fetandū. i. ad generandū ⁊ p-
turiendum disponit ⁊ coopatur reuolu-
tio orbium ⁊ influentia siderum seu stel
larum vt dicit aresto. li. xviij. in fine. Na
turaliter inquit erit terminus ⁊ numer⁹
generationis ⁊ complementi ſm reuolu
tiones stellarum. de hoc quere supra li.
vi. ca. iij. de muliere pariente.

Capitulum XLIX

De fetu

f Etus t⁹. tui. dicitur partus fru-
ctus. scz vteri homis vel cuiuslibet
aīalis. sed ꝓprie est in vtero ad-
huc subsistens in quo fouet. vnde di. Isi
dor⁹ li. xi. Fetus vocat qꝛ adhuc in vtero
fouet. cuius secūdine dicuntur folliculi.
qui simul cū infante nascunt. cōtinentq̄
ipsum fetū. sunt sic dicti eo ꝙ fetū sequū
tur. morit eni mater qñ casu aliquo cum
fetu de eius vtero nō educūt. A fetu aūt
dicunt femine fetose quasi ad concipien
dum ⁊ ad pariendū fetū suū suete ⁊ fecū
de ⁊ que fetu solent esse plene. vt di. Isi.
Distinguit aūt fetus eiusdē vteri a fetu
potissime ꝑ sexus diuersitatem qꝛ vel est
masculus vel femina. nisi in his in quibꝫ
vterq̄ sexus inuenit vt in hermofrodi-
tis sed semꝑ imꝑfectus. vt di. Isi. li. xi.
de fetu aūt quere supra li. vi. vbi agit de
hominis generatione.

Capitulum. L.

De ficario

f Icarius ī vna significatione di
citur ille qui colligit vel vendit
ficus. alio nomine dicuntur fi-
carij homines siluani de ficubus viuen-
tes ⁊ sic sumitur ficarius in hieremia. c.
l. vbi dicitur habitabunt dracones cum
fatuis ficarijs. ibi glo. i. cum hominibus
siluanis. Alio modo dicūtur satui fica-
rij fauni ⁊ satiri qui inter agrestes ficus
et alias arbores morantur. quales sunt
pilosi onocentauri ⁊ alia aīalia mōstruo
sa. de quibꝫ dicit Isid. li. xi. in ca. de fau-
nis. vide supra eodē de faunis. Et dicū
tur sic fatui ficarij hoīes beluini in q̄bus-
dam cōmunē formā cū hominibꝫ haben-
tes. in alijs vero in formam bestialē dege
nerātes. vt est videre in lamijs simeis ⁊
in sirenis. ⁊ hmōi sunt ficarij qꝛ sicut ho-
mines de fructibꝫ victū habent. fatui tñ
sunt qꝛ rōnis vsu carēt. ⁊ ideo nō appro-
batur lr̄a aliquoꝝ libroꝝ qui sic hñt cum
fatuis sicarijs. Nā sicarij sunt quidā la-
trones dolosi qui cū sica. i. breui gladio in
terficiūt improuisos sicut aioth q̄ cū si-
ca pendēte in dextro latere regem eglon
pinguissimū interfecit vt iudi. iij. Sed
tales in babilone destructa nūc nullate-
nus īmorant cū non sit habitaculū hoīm
loquēdo ꝓprie. sed potius mōstrorū vt di
cit hiero. sup Isa. posset tñ dici ꝙ ficarij
sunt sicarij. nam sica grece ficus dicitur
latine. ⁊ ſm hoc reddit primā expositio-
nem. ſm latinos ergo melius dicunt hu
iusmodi homines mōstruosi ficarij q̄ si-
carij. vt supra patet de faunis ⁊ satiris

Capitulum. LI

De formica

f Ormica dicitur quasi ferēs mi
cas. i. grana farris. vnde Ouid.
meth. Grande opus exiguo for-
micas ore gerētes. vel dicit formica qua
si ferens micas. i. farris grana que cōgre
gat. Granorū eni p̄scindit cacumina vel
extrema ne germinēt quaꝝ solertia mul
ta est. ꝓuidet eni sibi in futurū. Nam in
estate cōgregat. vnde in hieme viuat vt
dicit Isid. li. xij. Congregat autē triticū
et nō curat ordeū. quādo pluuia sup tri-
ticum coaceruatū descendit. formica to-
tum eijcit ⁊ soli exponit vt iterū deficcet
In ethiopia dicunt esse formice ad for-
mam canis que arenas aureas pedibus
eruūt quas custodiūt ne quis auferat ca
pientesq̄ ad necem ꝑsequunt. vt di. Isi
dor⁹ libro. xij. in ca. de minutis animalibꝫ
De formica etiam dicit solin⁹. Formice
inquit nigre sunt valde ꝑue ⁊ tñ plus q̄
magna aīalia sunt solertissime discipli-
ne. nam ꝓuident sibi sapiēter imposterū
vñ viuant. gregatim viuunt. ⁊ cumulos
cōponunt in quibꝫ habitant. grana solli-
cite ⁊ solerter recolligūt. solerti⁹ decorti-

cant que in secretioribꝫ domunculoꝝ ne ab auibꝫ rapiãtur vel etiã vento dispergã tur reponũt cautissime. Occultas vias faciũt rectas in domos in quibꝫ habitãt et sapiẽtiores semper stant in vijs illis ne stulte deuient vel aberrent. Cũ in domibus suis coangustant ad capturã. perfundunt holes aqua venenosa ⁊ ideo vulgariter dicit ꝙ mingũt ⁊ illa aqua manũ vrit tangentis ⁊ in ea pruritũ gignit. nã illaꝫ aquã habet loco armature. hucusq̃ solinus. Plinius li. xi. ca. xxxi. dicit sic de formicis. Laborẽ sibiinuicẽ cõmunicant et cibos querũt. quibꝫ vtiliores sũt apes que cibos vtiles faciunt sed hec condunt. maiora ferũt pondera q̃ earum sint corpora. vnde ꝑuitatem corꝑis recuperant magnitudine ꝟtutis. pondera sua gerũt morsu ⁊ que ꝑ magnitudine in ore ferre non pñt auerse pedibus posterioribꝫ obuoluere moliunt. De re sua publica eis est curatio ⁊ memoria. nam semina abrosa condunt ne sursum germinent in fruges. ⁊ grana dispersa recolligũt cum diligentia ne ꝑdantur. ⁊ grana maiora diuidunt in introitu vt sic ea facilius in sua repositaria introducant. In plenilunio noctibꝫ opãtur. cessant autez in interlunio a labore ⁊ qꝛ de diuersis locis cibum conuehũt. habent certum temp⁹ ad mutuam recognitionẽ datũ sibi. ⁊ tunc maxima fit recõcursatio. ⁊ fit cũ obuijs q̃si quedam collocutio ⁊ diligens ꝑcũctatio redeunt ꝑ semitas tritas ⁊ expeditas q̃s etiam ꝑ silices elegerunt. Sunt aũt formice ꝑuule stricte circa ventrem et quasi cincte. que tandẽ crescentes efficiuntur pennate. et sic in fine ad modũ muscaruꝫ in minuta volatilia transformant. Itez ibidem ca. xxxij. Sunt quedam formice indice maxime ⁊ cornute que mira cupiditate gemmas et aurũ custodiunt. sed hoc Indi furãtur estiuo tempore quãdo formice in tumulis propter feruorem nimium abscondũtur. Sed formice odore sentiunt ⁊ sollicite ꝑuolant. ⁊ aurum deferre cupientes crebro lacerant q̃uis velocibus camelis formicas fugiant. tãtaq̃ inest eis ꝑniciosa feritas cum amore auri. Arest. ait de formicis li. viij. In formicis sicut ⁊ in apibꝫ est sensus olfactus odit enĩ omne fetidũ. vnde siquis suffumigauerit domos formicarũ cum sulphure vel origano agresti vel cũ cornu ceruino cõbusto. fugiunt ⁊ dimittitũt domos suas. q̃uis aũt forte in grege viuant ⁊ sibi mutuo obtempent. tamẽ regez nõ habent. vt dicit aresto. li. i. Et salomon idẽ dicit ꝓuer. vi. Formica ducem nõ habet nec ꝑceptorem ⁊c. vbi dicit glo. Si tantillum animal principe carens ratõe expers natura duce sibi imposterũ ꝓuidet. multo magis tu ad imaginẽ dei cõditus ad videndã eius gloriã vocatus cum tãto magisterio adiutus ipsum deum creatorem habens ducem in ꝑsenti debes fructus colligere quibus possis viuere in futuro quere glo. Solertiam autem formicarum quã supra cõmendant auctores. approbat arest. libro. viij. vbi dicit. Operatio formicarum est manifesta volenti ipsam intueri quoniã formice semꝑ ambulant vna via ⁊ deponunt cibum suum et laborant in nocte apud cõplementuꝫ lune ⁊c. Aliquas tamen habent min⁹ laudabiles ꝓprietates. quia arboruꝫ ledunt radices iuxta quas nidificant. man⁹ tangentiũ coinq̃nant. ad summitates arboꝝ scandũt flores ⁊ germina earũ corrodendo violant. imo fructus si ꝑmittant concauant ⁊ manducant. hominibꝫ nocent. attamen vrsos iuuant. nam vt dicit pli. libro. viij. ꝙ vrsi quãdo egrotãt querunt formicas quas deuorãt. ⁊ sic comeste eos sanant. in aliquibꝫ tamen canibꝫ medicinalia sunt oua formicarũ. Quere in sequenti li. de ouis.

Capitulum. LII.

De formicaleone

Formicaleon a formica et leone recipit denominationem. vt dicit Isidorus libro. xij. formica ẽ et leo. Est enim animal paruum formicis infestum. nam furtiue earum promptuaria subintrans granum comedit formicarum. et sic per subtractionem vict⁹ causa est quare simplices formice in fine necessario moriuntur. Ab alijs autem animalibꝫ deuoratur vt formica. nec

ptest se proprijs viribus contueri. et est
species aranee. Quere supra de aranea
in littera A. rc.

Capitulum. LIII.

De fuco

Fucus fuci est ape maior. minor
f scabrone. dictus autem est fucus
eo q comedit labores alienos q/
si fagus a fagin quod est comedere. de pa
scitur enim quod non laborauit. quia nec
mellificat sed aliorum mel manducat: de quo virgil. Ignauũ fucus pecus a pre
sepibus arcet. vt dicit Isidor' libro. xij.
De his fucis dicit Plin' libro. xi. c. xij.
Cum largior inquit mellis prouent' ad/
ducitur in aluearibus ex cõtubernio fu
corum depascitur. Sunt autem fuci sine
aculeo velut imperfecti apes. et sunt seruiciales veratum apum. et ideo eis imperãt
vere apes primosq expellunt ad opera tar
dantes autem sine clementia pungunt et
punuunt. neq in opere tantũ sed etiã in
fetu adiuuant apes. Certe enĩ quo ma/
ior eorum fuerit multitudo. eo maior fi
et examinũ prouentus. Cum mella ve/
ro ceperint matura cẽ abigũt eas a mel/
le. quia singulas aggresse eas trucidant
atq fugant. nec videnť nisi in vere. Im
peratoribus apum fuci extruunt regias
mansiones amplas magnificas. sepa/
tas. coopculo eminentes. et fiunt sexan/
gule omnes celle singulorũ. et q̃tuis fuci
sustineant tot labores. comedere tamen
de melle vix permittũtur nisi quantũ capiunt et furantur vt dicit pli.

Capitulum. LIIII

De griphe

Riphes est animal pennatum et
g quadrupes in yperboreis parti/
bus siue montibus nascens om
ni parte corporis sunt leones. alis tan/
tum et capite aquilis assimilãtur. Equis
vehementer sunt infesti et viuos homi/
nes discerpunt. vt dicit Isidorus libro
xij. Adeo autem infestat equum vt ait
Huguitio. q equitem armatum cum eo
rapiat i sublime. vt dicit glosa sup ueť.
xiij. custodiunt autem griphes mõtes
in quibus sunt gemme preciose vt sma/
ragdi et iaspides. nec permittunt eas au/
ferri exinde. vnde dicit Isidorus libro
xiiij. ca. iij. Partes quedam in scithia au
ro et gemmis affluunt. sed griphorũ im/
manitate accessus hominum est ratus:
Ibi smaragdi optimi et cristalli rc. Tã
magnos habent vngues et tam amplos
q inde fiunt cipphi qui mensis regũ ap/
ponuntur.

Capitulum. LV

De glire

Lires sunt quedam bestiole qua
g si maiores mures sic dicti. quia
somnus efficit eos pingues. nam
glisscere idem est quod crescere. vt dicit
Isidorus libro. xij. Tota enĩ hyeme tor
miunt et imobiles quasi mortui requiescũt
estiuo tempore reuiuiscunt. vt dicit ides
De glire autem dicit pli. libro. viij. ca.
lviij. q glires in siluis libenter habitant
et socios sibi notos amant cõtra alienos
dimicant et pugnant. Insigni vero pieta
te genitores suos in senectute nutriunt
et eis alimenta iuuenes administrant.

Capitulum LVI

De grillo

Rillus sicut et cirogrillus est asal
g paruũ debile et infirmum rapax
et mortiferus spinosum. minus
ericio. vt dicit glosa super leuiť. A sono
autẽ vocis nomen sumpsit. vt dicit Isi.
libro. xij. hoc retro ambulat et terram fode
rat. noctibus stridet. venatur cum for/
mica circũligata capillo in cauernas ei?
coniecta. affiata prius puluere ne se abs
condat. et ita formice amplexibus trahi
tur. vt dicit Isido.

Capitulum LVII

De hinnulo

Innulus cerui ẽ filius ab innuẽ
h do dictus. quia nutu matris ab/
scondit. vt dicit Isi. li. xij. asal q/
dem ẽ debile et imbelle sic damula. et ẽ acu/
tissimi visus et velocis cursus. mr aũt ei?
ipm i specubo et ãtris et locis vmbrosis ab
scondit. et illũ vltra spineta et rubeta salta

re instruit. vt di. pli. li. viij. ca. de ceruis. vide supra lr̃a c. carnes habẽt teneras ⁊ digestibiles ꝓpter motus frequẽtiam et discursum. vt dicit ꝯstan. ⁊ ysa. in dieť. ⁊ si fuerit castratus anteq̃ crescant eius cornua. caro ei⁹ melior et temperatior in siccitate et calore est. vt dicit idem. et si fuerit castrat⁹ anteq̃ cornua habuerit nunq̃ ei vlteri⁹ crescent. ⁊ si post nũq̃ ea abijciet nec mutabit. vt dicit Aresto. li. viij. et pli. Hinnuli serpentib⁹ cõtrariantur miro modo. qui enĩ fuerit inunctus eius sepo vel sanguine a serpente illo die non tangit. vt dicit. xxxviij. li. cap̃. ix. et eius coagulum est summũ remediũ in venenis. vt dicit idem.

Capitulũ. LVIII.

De hirco

Hircus est animal petulũ ⁊ lasciuum semper feruens ad coitum. vt dicit Jsido. li. xij. cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt. nam hirci dicunť oculoꝝ anguli. vt dicit idẽ. Eius natura est calidissima adeo vt adamantẽ lapidẽ quem nec ignis nec ferrum domare valet eius cruor calidissimus remollit. vt dicit idem. Hic caper ẽ dictus. eo ꝙ cape nititur arboꝝ summitates vt dicit idem. Incipit aũt hircus ad generandũ moueri post vnũ annũ. vt dicit aresto. li. v. Et filius qui primo generatur est grossior ⁊ pinguior post generatis. Item idem li. vij. Quidam hirci habent notabilẽ magnitudinẽ in auriculis sicut quidam arietes in caudis suis. nam quidam habent in latitudine plus q̃ latitudinẽ palme. ⁊ habent ꝓlixã barbam ⁊ caudã extenuatã in longitudine vsq̃ ad terraꝫ ⁊ habent cornua multa et fortia atq̃ grossa. et sunt hispidi et duri odoris ⁊ fetidi. pinguedinis multe. precipue interius circa renes. ⁊ tũc de facili moriunť nisi in pinguedine attenuenť. et quãto sunt pinguedinis maioris tanto sunt minoris semis ⁊ paucioris generationis. vt di. idẽ. li. viij. ⁊ nõ coeũt nisi raro. ⁊ ꝓpter hoc interficiũt eos pastores sapiẽtes ante coitũ. aut eos macrificant si seruẽt ad vitã. ⁊ si apparẽt macri exterius qñq̃ interius sunt valde pingues. Et accidit eis sepe mõstruositas vt dicit Jsido. li. xviij. vnde aliqñ visus est hirc⁹ habens cornua in cruribꝫ qđ valde erat mõstruosum. Carnes aũt hircine inter omnes carnes pecorinas sunt deteriores duriores ⁊ indigestibiliores. vt di. ysaac in dieť. ⁊ maxime qñ hircus est decrepitus. cutis aũt decrepiti est melior ⁊ fortior. sed odor est grauior ⁊ caro peior. Cũ autẽ castratus fuerit. caro ei⁹ erit humidior ⁊ tenerior ⁊ minus dura ad digerẽdum ⁊ minus mala ad edendum. Dicit autẽ pli. li. xxviij. democritũ dixisse hircum siue caprũ nuuq̃ sine febre eẽ. Sanguis aũt hirci cũ edera nutriti miro mõ dissoluit calculũ in renibꝫ ⁊ vesica. vt di. Jsido. Cornu ei⁹ exustuꝫ fugat serpẽtes et sanat fistulas ⁊ cancros et alios morbos vlcerosos. polipũ etiã corrodit ⁊ emẽdat. Jecur hircinũ valet cõtra morsum rabidi canis. fel eius visum clarificat pãnũ ⁊ telaꝫ corrodit. hircina vrina mixta cum felle eius leprosis confert ⁊ lentigines tollit ⁊c.

Capitulum. LIX.

De hiena

Hiena crudelis est bestia simil⁹ lupo in voracitate ⁊ in gula. etiam in mortuos seuit ⁊ eorum cadauera de terra extrahit ⁊ corrodit. et ideo hiena ab hiando est dicta. quia pre auiditate rictibus patulis inhiat ad predã suam. Natura eius est vt mutet sexum. nũc enĩ masculus. nũc femina inuenit et ideo ĩmundũ aĩal est. vt dicit Jsi. circuit domos de nocte. ⁊ humanã ꝓut põt fingit vocem vt ita suspicet esse homo. De hiena dic⁹ pli. li. viij. ca. xxxi. hienis vtrãq̃ inesse naturã. qꝛ alternis annis marẽ alternis feminã esse dicũt. parit aũt sine mare vt credit vulgus. sed aresto. negat vipe habet collũ ⁊ dorsum elephantis. flecti nõ potest nisi totũ corpus circũcingatur. Tradũt pastores inter stabula sermonẽ humanũ fingere. alicui⁹ nomen adducere quẽ euocant foras vt lacerent. Nominatõeꝫ hoĩs solent fingere ad sollicitandum canes quos inuadant.

multas ⁊ innumerabiles habet colo⁹ in oculis varietates ⁊ oculos valde mobiles. eiusq; vmbra facit canes obmutescere quos cõtingit. ⁊ omne aial qđ ter lustrauerit in ei⁹ vestigio figit gradũ. Hec bestia coit cũ leena ethiopica. ⁊ generat aial quoddã crudelissimũ. voces hoim et pecor imitans. plures ventium acies vel ordines in vtraq; pte oris hns. Hienas plurimas africa gignit sicut ⁊ onagros et fibros ⁊ multa alia monstruosa. vt dicit pli. Item ibidẽ. Hec bestia gignit lapidem qui hiena dicit. quẽ qui portaue/rit sub lingua facit ieũ futura pdicere et diuinare. vt dicit solinus. Itẽ dicit pli. libro. xxviij. hiena odit panthera. et si pelles vtriusq; bestie suspendant. dicunt decidere pilos panthere. Cum fugit hiena venantẽ. declinat ad dexterã vt pgressi hominis vestigia occupet. qđ si nõ successerit dicunt mẽte alienari vel ex equo hominem decidere. aut si in hienam torserit facili capitur bestia vt magi tradũt. Item. vt dicit idẽ. fel eius est valde medicinale. valet maxime cõtra caliginem oculor qz in multis etiã maleficijs cor/de ⁊ iecore hiene vtunt magi vt dicitur ibidem. Et resto. xo dicit li. vij. q⁹ quantitas hiene est sicut quãtitas lupi ⁊ in ei⁹ collo sunt pili sicut in collo equi. ⁊ habet pilos sup ossa spondilia. ⁊ deludit hyes ⁊ pdatur eos. ⁊ capit canes ⁊ deuorat. ita liquenter sicut homines. ⁊ cauat sepulturas vt comedat carnes mortuor.

Capitulum. LX.

De hyrcio

Hircus est animal spinosus spinis hispidis ⁊ asperis cooptum. corium enĩ habet vndiq; aculeis circũseptum. ita q⁹ se claudit quibus vndiq; se protegit ⁊ defendit. Nam statim vt aliquid presenserit post se. surgit atq; in globum cõuersus in sua se arma contra insidias recolligit. huius quidẽ prouidentia est. ascendit enĩ in vitem siue in aliam pomiferam arborem ⁊ vuas exacinat. poma deijcit. ⁊ cum poma in terrã decciderint inuoluit se super fructus vt spinis infigãtur. ⁊ sic portat escaz filijs suis vt dicit Isiõ. li. xi. vnde et ab hispiditate ⁊ rigore spinar hircius vel hirinac⁹ ẽ vocatus. habet enĩ vt dicit aresto. spinas loco pilor. ⁊ coopiunt eũ sicut pili. ⁊ sũt sibi arma. qz pungit ⁊ ledit se capientez vel tangentem. Item aresto. li. iij. hircij alij sunt siluatici ⁊ alij terreni ⁊ alij sunt aquatici ⁊ faciũt oua multa que non comedunt ⁊ sunt hircij paruz habentes de carne. ⁊ hoc est eis pprium. habet hirci⁹ caput ⁊ os inferius ⁊ tñ exitus sup fluitatis supius quoniã pascunt a pte inferiori. ⁊ pter hoc habet orificiũ in alia pte. sup fluitas xo est in dorso supius. ⁊ habet hircius quinq; dentes. et inter illos habet ptes carnosas loco lingue. ⁊ habet dẽtẽ diuisuz in q̃nq; plenas supfluitates. vñ etiã est gen⁹ hircij alle teste ⁊ spinar albarũ. ⁊ est multor ouor. Item hirci⁹ est debilis auditus magis q̃z alia animalia dure teste et ambulantia sup quatuor pedes. Itẽ li. v. Hircij agrestes coeũt stantes dorso applicato ad dorsum. qz in illa pte vbi eij cũtur supflua se cõtingũt. Itẽ libro. viij. ⁊ multotiẽs apparet sensus in hircijs pter ventos septẽtrionales ⁊ meridionales. quoniã faciũt fetamẽ in terra ad qđ fugiunt qñ p̃sentiunt tales ventos iminere. Unde quidã fuit in cõstantinopli qui habuit hircium p quẽ cognouit ⁊ pdixit ventos futuros. ⁊ non intellexit aliquis vnde talem noticiã habuisset. Item dicit idem li. xlij. q⁹ tot habet ventres quot ventes. ⁊ in illis ventribz generant oua quinq;. ⁊ quidã hircij sũt alijs meliores ⁊ oua quorundam maiora. ⁊ quidam sunt minora. quoniã quedã melius decoquũtur ⁊ digerũtur q̃z alia. Item libro xix. Hircij habent modicũ corpus et multas spinas maiores corpe. Et cũ magnitudinis spinarum et puritatis corporum est. quoniã nutrimentũ corporis transit in eas propter caloris paucitatẽ ⁊ quia cibus nõ digeritur bene. vnde generatur in corporibz eor multa superfluitas. et illa supfluitas transit in nutrimẽtum spinarum. hucusq; aresto.

Capitulum. LXI.

De hyrinacio

Herinacius idem est quod ciro/
h grillus aīal puū ⁊ spinosum ha/
bitans in cauernis. simile heri/
cio sed dicit esse maius. de quo pli. li. viij
c. xxxviij. herinacij inquit more hericij se
volutāt sup poma. que spinis infixa defe
runt in arbor ꝯcauitates. ⁊ p̄ter illa que
gestat in dorso vnum semp gestat in ore.
quando venat in modū pile se voluit ne
qn̄ possit ꝓpter aculeos comp̄hendi. quan
do aūt posse euadere se desperat. herinaci
us vrinā ex se emittit tabificā ⁊ veneno/
sam. ⁊ illa vrina primo nocet sibi si eius
dorsum vel spina inde aliqualiter asperga
tur. nam tali fluxu dorsum suū leditur et
euellunt spinule dorsi sui ⁊ ideo ignorat
q̄ inde facilius capiat vnde alios lede/
re ꝓponebat. et ideo ars est q̄ tunc venet
talis bestiola qn̄ vrina talis bestie peni/
tus inanita est. qr tunc fracto dorso ⁊ la/
xatis spinis ipsi minime valet fuga. Et
ideo qr odore suo naturaliter ꝑcipit tan
ta in vrina sua latescere venena. semper
vrine sue parcit ne eius virulentiam a se
moueat aut diffundat quousq̄ captiui/
tatis necessitas vltima hanc compellat.
Hec bestiola q̄uis paruula. tanta se con
stringit fortitudine quādo timet. q̄ vix
saluo cortice poterit aperiri. In aqua igi
tur calida ponit qua aspersa quasi subito
aperitur. ⁊ tunc ligatis pedib posteriori/
bus suspendit. ⁊ sic suspensa fame tandez
interficitur. nec aliter bono modo inter/
ficitur vt eius pellicula aculeata porte/
tur. Et q̄uis illius animalis corpuscu
lum humanis vsibus nō multum sit ne
cessarium. tamen eius pellicula tam spi/
nata ita mortalib est necessaria. q̄ si nō
essent aculei frustra vellerum mollicies
in pecudibus mortalibus esset data. cu/
te enim hericina vestes poliuntur. Hoc
autem dicitur habere proprium herina
cius. q̄ postq̄ pomis et racemis est one/
ratus. si ceciderit pomum de suis spinis
casu aliquo. pre indignatione omnia de
dorso excutit. ⁊ vt se iterum oneret reuer
ti ad arborem consueuit.

Capitulum LXII

De iuuenca

Iuuenca vel iuuencus est iuue/
i nis vacca que ad terram excolē/
dam iugo subijci est apta vt di/
cit Isido. vel ideo sic dicitur. quia anti/
quitus ioui iuuencus īmolabatur ⁊ non
taurus. vt dicit idem. animal est petulus
et lasciuum propter iuuentutem et ideo
fortiori iugo p̄mitur vt dometur. stimu/
lo etiam pungitur. vt rectius sequi boū
vestigia coartetur. Iuuenca taurorum
copule solet esse apta. quia in tali etate
eis coniūgitur vt impregnetur. Impin
guatur in pascuis vt pro varijs homi/
num vsibus ducta ad macellum a carni/
fice īmoletur seu mactetur. carnes siccio
res et solidiores habet q̄ vituli lacten/
tes propter remotionem a lacte. sed te/
neriores calidiores ⁊ humidiores q̄ ha
bent boues decrepiti siue vacce. quia la/
ctēti etati magis sunt vicine. vt dicitur
in dietis.

Capitulum LXIII

De leone

Leo grece rex latine. eo q̄ rex sit
l et princeps omniū bestiarum vt
dicit Isido. li. xij. Leonum autē
quidā sunt breues ⁊ iuba crispa. ⁊ hi sunt
imbelles. quidā vero sunt longi et coma
simplici. ⁊ hi sunt acriores. animos eorū
frons ⁊ cauda indicat virtus eorū in pe/
ctore. firmitas eorū in capite septi a ve
natoribus terram cōtuentur vt minus
circūspectis venatorib vel venabulis ter
reant rotarū timent strepitus. sed ignes
magis cum dormierint vigilant oculi eo
rum. ⁊ cum ambulant coopiunt vestigia
sua ne eos venator possit inuenire. Cuz
genuerit catulū tribus diebus ⁊ tribus
noctibus dormire credit tunc demū pa/
tris fremitu vel rugitu velut tremiscens
cubilis locus suscitare dicit catulum dor
mientē. Circa hominē natura leonū est.
vt nisi lesi irasci nequeant. Patet etiam
eorū misericordia assiduis exemplis. nā
prostratis ꝑcunt. captiuos obuios repa
triare ꝑmittūt. hoīem nisi in magna fa/
me nec comedūt nec interimūt. hucusq̄
Isi. li. xij. De leone aūt di. pli. li. viij. ca.
xvij. Leo ī sūma generositate ē qn̄ iubis

colla ⁊ humeri vestiũtur. quos pardi gi/
gnũt semp carent hoc insigni. coitũ autẽ
pardi cũ leena odore cognoscit leo. ⁊ to/
tus in adultere surgit penã. sed in flumi
ne abluit tegit eius culpa ⁊ a mare non
pcipit. In pariẽdo vnguibꝫ filioꝝ lania/
tur vterus parientis ⁊ ideo non sepe pa
rit. Aresto. autẽ vt dicit pli. dixit leenã
primo quinqꝫ catulos parere. deinde q̃/
tuor. ⁊ sic p annos singulos ad minꝰ vno
sterilescere. paritqꝫ informes catulos ⁊
paruos. magnitudine mustelarũ in prin
cipio dicit etiam catulos sex mensiũ vix
posse nasci ⁊ duoꝝ mensium vix moueri.
Urinam eijcit leo leuato crure more ca/
nis. ⁊ vrina eiecta valde fetet. quando se
mel satiatur. duobꝫ diebus vel tribus ci/
bo caret. ⁊ si in satietate fugiendũ est. ci/
bos ad fauces reijcit ⁊ cum vnguibꝫ eos
extrahit vt sic sit leuior ad fugiendũ. diu
tissime viuit. quod cognoscit per dentiuꝫ
consumptionẽ. ⁊ tunc in senecta hominẽ
impetit. quia ad psequendas bestias vel
beluas virtus iam deficit. ⁊ tunc obsidet
ciuitates vt homines rapiat sed quãdo
capiũtur tunc suspendũtur vt metu simi
lis pene ceteri terreãtur. In viros seuit
contra feminas tantuꝫ fremit. infantes
raro inuadit nisi in magna fame. Ani/
mi leonũ index cauda est sicut equoꝝ au/
res. Naꝫ quãdo irati sunt animi. primo
terram cauda verberant. deinde decrescẽ
te iracũdia ꝓprium tergũ pcutiũt ⁊ flagel
lant. Ex omni vulnere illato a leone siue
impsso vngue siue dente ꝓfluit ater san/
guis vt dicit Isido. Item in periculis
maxime apparet generosus. vnde quan/
do psequitur a canibus aut venatoribus
nõ latitat nec se occultat sed sedet i cam
pis. ibiqꝫ vbi videri põt ad defensionem
se parat. vbi virgultũ siluasqꝫ penetraue
rit. acerrimo fertur cursu velut reputans
turpem absconsionẽ. Non enĩ se abscon/
dit eo ꝙ timeat. sed solum ne timeat ali
quotiens se occultat. Dum aliquem in/
sequitur saltu insilit. quo nõ vtitur quã/
do fugit. quando vulneratur mira obser
uatione notat primo se tangentem. ⁊ in
quãtalibet multitudine primuꝫ impedit
percussorem. ⁊ cum quis telum miserit ⁊
eum nõ tetigerit correptũ rotatũ sternit
sed nequaqꝫ ipsum vulnerat neqꝫ ledit.
quando morit humũ mordet. lacrimãqꝫ
fundit. quãdo egrotat sanguĩe simee me
detur. cristam galli ⁊ cantũ valde timet.
Animal ẽ gratũ cognoscẽs ⁊ diligẽs sibi
benefacientẽ. vt patet in exẽplis que ibi
ponit pli. hucusqꝫ pli. li. viij. ca. xvij. De
leone aũt dicit aresto. li. ij. filr auic. Leo
habet collũ quasi imobilẽ multũ rigidũ.
et interiora habet ad modũ canis. ⁊ semp
primo mouet dextrũ pedẽ ⁊ post sinistruꝫ
sicut ⁊ camelus. ⁊ parũ habet de medulla
in ossibus. ⁊ eius ossa ita sunt dura vt ex
eoꝝ collisione exit ignis. Itez li. xvi. leo
habet multas fissuras in pedibꝫ. ⁊ ideo ge
nerat filios cecos sicut canis vel lupus
nam serratos habet dentes. ⁊ ideo filios
generat impfectos sicut dicit idem ⁊ eti
am solinus. qui dicit leonem timere qñ
videt vel audit catulũ verberari. cuiꝰ filij
nascũtur ceci sicut ⁊ omniũ animaliũ ha
bentiũ dentes diuisos ꝓpter ingluuiẽ na
scunt filij impfecti. In altissimis mõti/
bus occultat se. ⁊ inde cõtemplat predã
suam quã cũ viderit alte rugit. ad cuius
vocẽ terrent aĩalia ⁊ subito figũt gradũ.
circa que cũ cauda in orbẽ lineam ducit
et illiꝰ lineature circulũ transire quodli/
bet animal pertimescit ⁊ stant animalia
stupida quasi edictũ expectãtia regis sui
Trãsiens p loca asperiora vngues intra
pedẽ cõtrahit ⁊ recondit. Nã illis vtitur
pro mucrone. et ideo infra carnositatem
ipsos abscõdit ⁊ eis pcit ne ledant vel he
betẽt. predã suã quã arripit solus come
dere erubescit. ⁊ ideo sepe ipm a remotis
sequẽtibꝫ alijs bestijs de ipsa pda libera/
litatis gratia derelinquit vt dicit idem.
tãte aũt est caliditatis ꝙ febres sp q̃rta/
nas patit. ⁊ hunc morbũ naturalit susti/
net vt eiꝰ feritas edomet. cuiꝰ caro cũ ex
cedat in calore ad esum ẽ nociua vt dicit
dyas. ⁊ pli. li. xxviij. valet etiã in medici
na multiplicit. cuiꝰ adeps venenis est cõ
trarius. quo quicũqꝫ punctꝰ fuerit. alioꝝ
aĩaliũ vel reptiliũ morsus illo tpe nõ ti/
mebit. eiꝰ etiã adeps mixtus cũ oleo ro/
saceo cutẽ faciei custodit a vicijs eãdorẽ
qꝫ seruat ⁊ sanat. adusta oculorum sedat

tumores. fel eius aqua addita oculorum acuit claritatē. valet etiam contra comiciales morbos ⁊ caducos. Cor eius in cibo sumptū soluit quartanā febrem. huc/usq; Plini⁹ libro. xxviij. c. viij. Venatur autem leo sic. duplex fit fouea. vna continue iuxta aliam. in secundaria fouea ponitur vna cauea siue cista que de facili clauditur quādo tangitur. ponitur autem agnus vel ouis in fouea prima in quam salit leo quādo esurit pro ouicula rapiēda cupidus. videns autē se non posse de fouea erumpere. erubescens se deceptum foueam volens intrare secundam vt ibi lateat. incidit in cistulam siue caueā ibidem p̄paratam. que post eius introitum subito se claudit ⁊ ipsum vlterius nō permittit exire. sed in cauea extra foueā extrahitur ⁊ in illa tenetur captus ⁊ catenatus donec edometur et hoc tangit hieronim⁹ super Ezechiel. xix. capitulo. sup locū istū. miserūt eum in caueā ⁊c.

Capitulū LXIIII

De leena

Leena leonis dicitur femīa. que bestia est multum libidinosa. semper enim gestit in coitum. et ideo leone crudelior est. ⁊ maxime quādo habet fetum. Nam pro filijs morti se exponit. ⁊ pro ipsorum defensione venatorum iacula non ꝑtimescit. plures parit filios in primo partu q̄ in sequentibus. nam propter acumen vnguium filiorū leditur matrix. et sic annuatim sterilescit. vt dicit aresto. et Pli. qui dicit sic vt ait Isidorus libro. xij. animalia cum acutis vnguibus frequēter parere nō possunt. viciantur enī earum matrices vnguibus intrinsecus mouentibus se catulis. ⁊ ideo non potest leena expectare cum partu vsq; ad filiorum perfectam cōpletionem: sed potius dimittit partum dolore cogēte et effundit anteq̄ filij compleantur. pre feruore libidinis pardis se commiscet. Sed post coitū leonem timet. nam turpem cōmixturam sentit leo per odorem nisi prius post adulterium in flumine abluatur. vt dicit Pli. ⁊ quando ipam deprehendit ream statim punit. ⁊ ideo ipa statim fugit. et nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad maritum. Est autem parua bestia vel bestiola quā miro modo timent leo ⁊ leena que vocatur leonzofones. nam quoddā portat venenum quod leonem interficit ⁊ leenam vnde capta bestiola exuritur eiusq; cinere aspse carnes ⁊ posite ꝑ compita semitarū leones necant. vt dicit Isido. li. xij. Scdm autē auic. li. vij. ca. i. dicitur. Leo est aīal cibi auidū ⁊ gulosum. ⁊ ideo sine masticatione deuorat cibū suum. ⁊ ꝓpter hoc euomit comestū ⁊ iterato comedit reiecta. ⁊ comedit multum ita q̄ de cibo fit ponderosus. ⁊ post stat ieiunus ꝑ duos dies ⁊ duas noctes. ⁊ nō eijcit stercus a se nisi semel in duobus diebus vel tribus. ⁊ est id sic/cum sine humido ⁊ est valde fetēs. similiter ⁊ vrina sua. ⁊ quando scindit venter eius exit malus odor. et anhelitū habet fetidū ⁊ infectiuū ac morsum mortiferū et venenosum ⁊ maxime quādo est rabiosus. Fit autē rabiosus sicut canis vt di. Aresto. ⁊ auic. ⁊ est crudele quādo irascitur ⁊ furibundū. p̄ indignatione vberās semetipm. Fremit p̄ ira ⁊ frendit dentibus maxime qn̄ esurit. ⁊ aīalibus trāseūtibus vt ea rapiat insidians in specibus et antris abditis se abscōdit. ac sup trāseūtes bestias ex iprouiso insilit ⁊ eas dente et vngue crudeliter dilaniat ⁊ etiā occidit. carnē ossa ⁊ pellē cōminuit ⁊ ꝯfringit ac cōfracta frustatim dilaniat deuorat ⁊ strangulat. ⁊ si viderit quēpiā venire cōtra se vt p̄dam eruat quā rapuit. p̄dam amplexat ⁊ frendit ⁊ terrā cauda ꝑcutit. ⁊ si appropīquauerit ī ipm insilit. quo deuicto iterū ad p̄dam redit. sanguinē animalis occisi ab eo primo bibit ⁊ lambit. deinde residuū discerpens mēbratim diuidit deuorat ⁊ deglutit.

Capitulum LXV

De leopardo

Leopardus est bestia seuissima d leonis ⁊ pardi adulterio generata. vt dicit Isid. li. xij. Nā vt dicit pli. leone cū parda aut pardo cū leena cōcūbente. ex tali coitu degeneres pardi ꝓcreāt hic ex equo ⁊ asina vel ex asino et eq̄

gignitur mulus siue burdo. vt dicit Ysi. Est autē animal valde p̄ceps ⁊ sitit sanguinem. Est ⁊ femina maior ⁊ crudelior q̄z sit masculus. vt dicit Aresto. Colorē habet variuz sicut pardus. saliendo non currendo insequitur p̄dam. ⁊ si in tercio saltu p̄dam nō rapit vel in quarto. p̄ indignatione fistit et quasi victus retroce/dit. corpus cū cauda ⁊ pedibꝫ leoni assi/milatur. sed in capite formā pardi imi/tatur. leena aūt corpore est minor ⁊ leoni masculo mirabiliter est erosus vnde ti/mens leonem facit foueam subterraneā duplex orificium habentē. vnum per qō intrat. ⁊ aliud per qō exit. est aūt fouea illa in vtroq; orificio valde ampla ⁊ in medio magis stricta. veniente itaq; leone in foueam se mergit. quē p̄sequens leo foueam cum impetu subintrat vbi triū/phare putat de leopardo. sed propt̄ magnitudinem corporis per medium fouee vbi strictior ē illere transire nequit quē sciens leopardus ita in strictura impeditum. illam foueam egreditur. et tunc in parte opposita foueam intrans leonem a tergo morsibꝫ ⁊ vnguibꝫ aggredit̄. ⁊ sic sepe arte nō viribus de leone obtinet victoriam leopardus. et sic degener bestia de fortiori sepe per astutiam in antro victoriam obtinet. quem per potentiam in publico inuadere non audet. sicut narrat homerus li. de pugnis ⁊ astutijs bestiarum. Aresto. libro. viij. dicit de bestia que dicitur ferculeo quādo comedit aliquod venenosum. ⁊ tunc querit stercus homi/nis ⁊ comedit ipsum. ⁊ ideo venatores fimum illum in vase aliquo suspendūt super arborem. et cum venit leopardus ad arborem saltat vt accipiat stercus et interim ipsum interficiunt venatores. idē facit panthera et pardus vt dicitur ibi/dem. de leopardo etiam Plinius dicit. Leopardus quando egrotat sanguinem capre agrestis bibit. et sic inde languo/res euadit.

Capitulum LXVI

De lepore

Epus dicitur quasi lenipes q̄z leuiter currit. vnde ⁊ grece legos pro velocitate cursus dicitur. Item dicit Ysido. libro. xi. Omne animal velox timidum ⁊ imbelle. vt dicit idem. nullus habens armorum genus nisi membrorū leuitatē. debilis est visus sicut et ceteraanimalia que nō claudunt palpebras in/dormitando melioris autem est auditus q̄z visus potissime quando aures eius sunt erecte. cuius aures sunt longe valde et flexibiles. quod fuit necessarium propt̄ oculorum aperturam. nam auribus oculos defendit apertos. quia nullo cooperculo sunt muniti ab infestatione cinifum et muscarum. nam contra omne nociuū dedit natura remediū creature. vt dicit Aluicē. et ideo data est lepori mēbrorum leuitas ⁊ cursus agilitas contra canes ⁊ alias bestias ipsum insequētes. data est etiam auriū proceritas cōtra muscas et cinifes importune eius oculos debiles infestantes. vt dicit idem. data est etiam sub pedibus multa pilorum villositas vt pili pedis carnositatē currendo a lesione defendant ⁊ propter sui leuitatem pedes in cursu nullatenus impedirent. ⁊ ideo dicit Aresto. li. iij. q̄ pedes leporis sūt subtus pilosi. qō in alijs animalibus ratius inuenitur crura eius posteriora sunt anteriobus longiora. qō fuit necessarium ad facile corpus eius eleuandum in cursu quādo fugeret cōtra montē vñ diffi/cilius capitur cōtra montē q̄z cōtra vallem. ⁊ hoc accidit propter anteriorū cruriū breuitatē. Nam propter depressionē anterioris ptis corporis cōtra vallem de facili cadit. nec potest equaliter cōtinuare cursum suū ⁊ ideo vt fugiēdo viuet casum. cū descendit oblique montis latera circuit. ⁊ prout potest contra montis altitudinem crura anteriora erigit ⁊ sepius cambus insequentibꝫ sic illudens euadit. De leporibꝫ aūt dicit pli. li. viij. cap. lv. Leporū inquit plura sunt genera. naz in alpibꝫ sunt quidā. ⁊ in siluis habitāt quidam quātitatis maioris grossioris pili ⁊ velocioris cursus q̄z ipi qui cuniculi dicuntur. Nam cuniculi lepores sunt parui et imbelles quiunguibꝫ terram concauant ⁊ foueas subterraneas quas inhabitēt sibi formāt ⁊ sunt fecūditatis nā

mie. ⁊ sunt tot in quibusdā siluis hispa/
nie ꝙ aliquādo pre eoꝝ multitudine de
uastant messem ⁊ prouincie inducūt fa/
mem. quoꝝ fetus ī balearicis insulis ita
sunt accepti. vt etiā ipsi fetus sine matri
bus vix purgatis visceribꝫ in esum ab ī
colis patrie assumātur. Et sequit ibidem
Archelaus autor est quot sunt cauerne
ad excrementa lepori totidem annorum
sunt etatis. Totidem enī sunt illius ꝑ/
tis corporis foramina quot annorū cur/
ricula habuisse ꝑhibentur. ⁊ ideo dicun
tur gignere sine mare ⁊ habere vtrūq; se
xum. et ideo multi putauerunt leporem
gigni ⁊ gignere sine mare. vt dicit idem.
Sunt autē lepores animalia ita fecun/
da ꝙ vno fetu nascente. statim nouo fe/
tu altero vterus grauidatur vnde vtile
est animal quo ad esum ⁊ quo ad vestitū
et quo ad multiplicem medicinā. Nam
eius coagulum valet cōtra venenum. re
stringit ventris fluxum. sanguis eius mi
tigat dolorem oculoꝝ. vt dicit pli. ⁊ dias.
nec inuenitur coagulum in aliquo ani/
mali habente in vtraq; mandibula den/
tes nisi in lepore. vt dicit Aresto. ⁊ quan
to eius coagulum est vetustius tanto me
lius. vt dicit pli.

Capitulū LXVII

De lince et eius proprietatibꝫ

Linx lincis est dictus quia in lu/
porum genere ⁊ numero numera
tur. Est autem bestia similis lu/
po dorsum habens maculis distinctum si
cut pardus. vrina eius cōuertitur in gē/
mam preciosam que ligurius appellatur
et hoc presentit linx siue lincis. ⁊ hoc in/
uidens ac dolens ꝙ transire debeat in hu
manum vsum. vrinam egestam abscon/
dit sub humo. sed ibi citius in lapidem
solidatur. vt dicit Plini⁹ libro. viij. cap.
xxxix. et Isido. xij.

Capitulū LXVIII

De limace

Limax est vermis limi. sic dictus
eo ꝙ in limo nascatur vel ex limo
et ideo semper sordidus ⁊ immū
dus habet. vt dicit Isid. li. xij. Et est ver
mis valde tardi motus. in dorso semper
gerens concham duram. infra quā se in
cludit. ⁊ est vermis cornutus habēs duo
additamenta ante os cum quibꝫ viam
querit. ⁊ quādo aliquid aduersi senserit.
statim cornua retrahit infra testam ⁊ in
fra domū sese resumit. In corrupto aere
et ymbre maxime nascūtur tales v̄mes
qui serpunt q̄uis lento passu ad arborū
summitates earum germina depascētes
vbicūq; autē serpit post se īmūdicie vesti
gium derelinquit.

Capitulū. LXIX

De lupo

Lupus vt dicit Isido. quasi leo/
pos est dictus. eo ꝙ ei quasi leo/
ni v̄tus sit in pedibus. vnde qd̄
pede p̄sserit nō viuit. rapax autem est be
stia ⁊ cruoris appetens. qui rabie rapaci
tatis quēcūq; inuenerit trucidat. d̄ quo
dicunt rustici vocem hominē perdere si
eū lupus prior viderit. ⁊ ideo subito ta
centi dicitur lupus est in fabula certe si
se p̄uisum senserit deponit audaciam feri
tatis. Lupi toto anno nō ampli⁹ q̄ duo/
decim diebus coeunt. famē diu portant.
et post longa ieiunia multum deuorant.
Lupos etiam nutrit ethiopia ceruice iu
batos. ⁊ ita varios vt nullū colorem eis
deesse dicant. hucusq; Isi. Pli. aūt libro
viij. c. xxiij. idē sentit. ⁊ dicit ꝙ lupi afri
cani sunt inertes ⁊ ꝑui. qui v̄o gignūtur
in frigidis regionibꝫ corpe fiunt mino/
res ⁊ magis asperi ⁊ feroces. Aresto. li. ij.
dicit ꝙ in india est quidā lupus habens
tres ordines dentiū supius. ⁊ inferi⁹ ha/
bet pedē leonis ⁊ faciē hoīs ⁊ caudā scor/
pionis. ⁊ vox eius sicut vox hoīs. terribi
lis est sicut vox tube. ⁊ est velox sicut cer/
uus. ⁊ est valde seu⁹ comedēs hoīes. Itē
aresto. li. vi. Lupi tpe coitus sunt seui. et
quando hn̄t catulos sunt magis mali si/
cut ⁊ femīe canū. Itē li. vij. Lupi serra/
tos habent dentes. comedūt carnes ⁊ nō
comedunt herbas nisi qn̄ infirmant. q̄r
tunc comedūt aliquā propter medicinā
Nam qn̄ lupus sentit se repletū. querit
quandā herbā ⁊ comedit eam vt euomat
qd̄ comedit. Itē li. viij. qn̄ fugiūt ferūt fi

lios suos secũ. ⁊ cũ exeũt de cauernis comedũt origanũ ⁊ masticant vt acuãt dẽtes suos. Itẽ idem de eodẽ. Lupus quãdo comedit est valde malus. ⁊ quãdo nõ habet famẽ quiescit multũ. ⁊ est valde audax ⁊ valde diligit ludere. ⁊ si põt rapere puerũ ludit cũ eo. ⁊ post occidit eum ⁊ comedit. Et sicut dicit homer⁹. Lupus est valde vigil ⁊ multũ timet ignẽ. ⁊ dr̃ q̃ si lapidet ꝯsiderabit primũ iactantẽ. ⁊ si ille lapis nocuerit ei. si poterit ip̃m interficiet. si vero nõ noceat ei. si deprehenderit ip̃m non multũ ledet eũ. sed parũ quasi irascẽdo deinde eũ dimittit. Et lupi quãto sunt seniores tãto deteriores ⁊ nocẽt hominib⁹. q̃ nõ p̃nt venari bestias ꝓpter etatẽ. ⁊ q̃ eoꝝ culmi iam sunt debilitati et viuũt multo tp̃e. ⁊ eius senect⁹ apprehendit in dentib⁹. q̃ ꝯstringunt in senectute. Itẽ ibidẽ. Sunt aũt lupi duplicis modi. quidã eni sunt q̃si rotũdi ⁊ quidaꝫ quasi longi ⁊ illi sunt asperioris pili ⁊ audacioris animi ⁊ lupoꝝ interiora sũt valde debilia ⁊ de facili recipiunt corruptionem quãdo vulnerant. Residuũ vero corporis eoꝝ patit multas ꝑcussiones. ⁊ habent magnã fortitudinẽ in collo ⁊ in capite. ⁊ vulnera que accidũt ex morsu eorum sunt valde mala. quoniã exit ex eis virus. ⁊ curant ista vulnera sicut morsus canis rabiosi. vt di. aresto. Itẽ idẽ li. viij Os lupi maxime est apture. ⁊ maximũ vigorẽ habet in orificio suo. ⁊ est aĩal valde vorax. Item de lupo dicit auic. li. vij. Sunt quidã lupi q̃ naturaliter h̃nt appetitũ comedẽdi pisces. ⁊ comedũt vilia q̃ de suis retib⁹ eijciũt piscatores. ⁊ q̃n non inueniũt quid comedãt de piscatoꝝ reliquijs. vadunt ad retia ⁊ dilaniãt ea. De lupis autẽ dicit phisiologus. Virtus luporum in pectore ⁊ in vnguib⁹ viget ac in ore. in posterioribꝫ vero mĩme collum retroflectere nõ valet. ⁊ in nullo mense nisi in maio quãdo fiunt tonitrua. cuius astutia est vt nõ capiat p̃dam iuxta loca vbi nutrit fetus suos ⁊ tũc tp̃is venat a remotis. quãdo aũt nocte p̃de gratia ꝑgit ad ouile ne canes ei⁹ sentiãt odorez vadit cõtra ventũ. ⁊ si aliquo casu pes ei⁹ calcãdo sup̃ aliquid strepitũ fecerit ip̃m pedem castigat duro morsu. oculi ei⁹ lucent de nocte vt lucerne. ⁊ vt di. solinus. multum amoris excitatiuũ in cauda portat q̃d dentib⁹ euellit quãdo timet capi lapides multũ timet. vnde si quis duos lapides ꝑiter colliserit. lupus audaciam ꝑdit. fugit si strepitus lapidũ ꝑuenerit ad aures eius. filios generat cecos quos tenerrime diligit atq̃ nutrit. terram comedit quãdo multũ esurit ⁊ aliquã p̃daꝫ non inuenit. Ut capras volentes folia carpe in rubetis facilius rapiat sub herbis ⁊ folijs latitans se abscondit. pl⁹ astutia q̃ potentia oues decipit sed quando p̃ualet si ꝑmittitur totum gregem strangulat ⁊ occidit. partem p̃de quã deuorare non potest in terra sepelit ⁊ abscondit. et quãdo esurit partem sepultam extrahit ⁊ effodit. ⁊ lanam ouis quam occidit inficit. ⁊ morsus eius ex lana tali vestem factam pediculosam reddit. vt dicit Isi. Item idem dicit arest. Ex tota specie natura luporũ nature ouiũ aduersatur. vnde legi in li. q̃ cordula facta de intestinis lupi adiuncta cordis cithare factis de intestinis ouinis eas destruit ⁊ corrumpit sicut pluma aquile adiuncta plumis colũbe eas excoriat et corrodit si diu ꝑiter in loco aliquo dimittantur. vt dicit idẽ vide supra de aquila.

Capitulum LXX

De mulo

Mulus a molendo est dictus eo q̃ iugo pistorum subactus ducat ĩgiro molas. vt dicit Isido. li. xij Asserunt aũt iudei q̃ ana abnepos esau greges equaruꝫ ab asinis primo fecerit ascendi vt inde cõtra naturã muloꝝ progenies nasceret. vt dicit idem. ⁊ ideo sequens mulus matris naturã asino ẽ maior. pulcrior ⁊ velocior. sed equo pigrior deformior atq̃ minor. Unde nascitur ex equa ⁊ asino mulus. ex equo vero ⁊ asina burdo procreatur. Et est mulus animal sterile ⁊ tamen eximiũ ad labores. vt dicit pli. libro. viij. ca. xliiij. Nunq̃ autem hec anim alia. s. asinus ⁊ equa mutuo appetunt cõ iugia nisi etiã in infantia lacte mutuo nutriant. ⁊ ideo pastores pullos

equoꝝ subijciũt asinabꝫ et asinoꝝ pullos subijciũt equabꝫ quãdo volũt tales creaturas ex disparibꝫ ꝓcreari. vt dicit idem Item idem. Mule calcitrat' potu vini inhibet'. Ex onagris aũt ⁊ equabꝫ nascũtur veloces mule pedes habentes duros et aptos ad cursum. sunt aũt rugosi corpore ⁊ indomito animo sed generoso. q̃ aũt sunt geniti ex onagro ⁊ asina omnes precellũt. De mulo etiaꝫ dicit aresto. li. vij. quanto mulus plus potat de aqua tanto plus proficit eius cibꝫ. Itẽ li. xiiij. mul' non habet fel manifeste sup̄ epar. Item idem li. xv. Mulus quia nascit' ex aqua et asino non cõuenit generationi. quoniam natura vtriusq̃ asini ⁊ eque est frigida. vnde frigiditas generantis dñat' generato. ⁊ ideo mulus est sterilis nec ei' spermate aliquid generat' ꝓpter excessum frigiditatis in ip̄o dominãtis. Item ibidem. ⁊ accidit ꝙ corpora mularũ sunt magna quoniã sup̄fluitas menstruosa transit in creationẽ ⁊ cibum corporis. Sanguis autem quo natura nõ indiget exit cum sup̄fluitate vesice. i. cum vrina. et ꝓpter hoc non olfaciũt muli vrinas mularum sicut alie bestie habentes soleas. residuũ vero sup̄fluitatis transit in cremẽtum corporis ⁊ in eius magnitudinẽ Nõ imp̄gnatur ergo mula nisi forte valde raro. mulus autẽ quia ratione sexus calidior est in aliquibꝫ temporibꝫ ⁊ regionibus forsan generat. sed generatuꝫ erit extraneum ⁊ occasionatũ sicut quod generatur ex equo ⁊ asina. ⁊ dignum est omne tale esse sterile quia generatur cõtra naturam. hucusq̃ Aresto. li. xvi. s̄m ysa. in diet'. carnes muli sunt peiores q̃ carnes asini ⁊ ad nutriendum ⁊ ad digerendum. cui' fimus tritus ⁊ combustus restringit sanguinẽ si cum aceto fuerit tp̄atus. vt dicit dyas. Valet etiam idem fimus cõtra ictus scorpionũ.

Capitulũ. LXXI.

De mure

Mus s̄m Isido. est animal pusillũ ab humo dictum. eo ꝙ ab humore terre nascatur. Nam mus terra dicit'. vnde ⁊ humus. Hui' in plenilunio iecur crescit. sicut ⁊ quedam marina tunc augent'. que rursus decrescẽte luna diminuunt' dicunt' aũt mures sorices eo ꝙ ad modũ serre rodãt ⁊ p̄scindãt. hucusq̃ Isi. li. xij. Mus autẽ s̄m aresto. li. vij. nõ potat. et si potauerit morie'. Animal quidẽ est gulosuꝫ. ⁊ ideo cũ modica esca decipit' quãdo odore ad ei' gustũ ꝓuocat' eius vrina fetida est ⁊ cõtagiosa ⁊ morsus venenosus. cauda etiã eius dicit' venenosa. De muribꝫ etiã dicit pli. libro xviij. ca. xxviij. Sunt quidã mures potẽtes qui ꝯgregãt pabulũ in foueis suis et etiã in hyeme abscõdunt ⁊ latitãt in cauernis. quoꝝ palatum in gustu sagacissimũ est. similiter nares sagacissimos habent in olfactu. In autũno mascul' ⁊ femina spicas cõgregant ⁊ mutuo se onerant sup̄ ventrẽ. per caudã mascul' feminam sic onustã ad specum trahit. qua exonerata ⁊ fasciculo in cauerna collocato iterũ redeũt ad laborẽ ⁊ cõgregato fasciculo masculus sup̄ dorsum se ponit. quaꝫ femina viceuersa onerat ⁊ caudam eius ore comp̄hendens masculum ꝑtrahit ad cauernã. et sic onera deferũt alternatis vicibus. Item vt dicit idẽ. Muriũ diuerse sunt species. Nam quidã muriũ viuunt in domibꝫ. quidam in campestribꝫ. quidam in aquarũ ⁊ fluuioꝝ extremitatibus cõmorãtur. quidã annũ in dormiẽdo dimidiãt. quia ꝑ dimidium annũ dormiunt ⁊ ꝑ dimidium vigilant vt glires qui sunt s̄m Pli. quidã mures. Et q̃uis mures sunt bestie valde nocibiles in pluribus tamẽ vtiles sunt in medicina. naꝫ vt dicit Pli. li. xxix. c. xvij. Muriũ cinis cũ melle ⁊ oleo auribꝫ instillatus eaꝝ sedat dolorẽ. et si qđ animal aures subintrauerit p̄cipuũ remediũ est fel muriuꝫ cum aceto tepido temp̄atũ auribꝫ instillare. Fimus eius s̄m diasco. cũ aceto tritus mũdat allopicias ⁊ custodit caput a casu capilloꝝ. tritus etiã ⁊ cũ vino in potu sumptus miro modo ventrem soluit. pellis eius recens calcaneo subducta ei' vulnera ad sanitatẽ ꝑducit.

Capitulũ. LXXII.

De mustela

Mustela quasi mus longus est dicta vt dicit Isido. li. xij. nam telon grece longū latine. Hec ingenio est subdola. in domibꝫ. n. nutrit catulos. eos transfert de loco ad locum. sedez mutat ne eius nidus ab aliquo deprehendatur. psequit serpentes ⁊ fugat. mures odit ⁊ eos mãducat. Et sunt duo genera mustelarū. aliud enī est siluestre distans ab alijs magnitudine. quã greci locidas vocant. alterū in domibꝫ errãs. Falsa autem est illoꝝ opinio qui dicūt eã ore cõcipere ⁊ aure partum effundere. hucusqꝫ Isido. li. xij. Passeribꝫ ⁊ alijs paruis auibus insidiatur ⁊ eorū oua transglutit. filios suos casu aliquo ī latibulo lesos vel mortuos quadã herba sanat. imo vt dicitur suscitat vt dicit pli. Rutam comedit ⁊ eius succo se plinit. ⁊ tūc basiliscuꝫ inuadit intrepida ⁊ occidit vt dicit pli. li. viij. ca. xxij. vbi dicit mustelarū virtus basiliscis exitio est. nihil enī deo nature placuit esse sine pari. cauernam basilisci facile cognoscit quã subintrans ipsuꝫ interimit. animal est multū dormiẽs ⁊ per somnum impinguat sicut glires vt dicit idem. Itẽ idem li. xxix. ca. i. mustelarum inquit duo sunt genera. scꝫ domestica et siluestria. ⁊ vtriusqꝫ fel valet cõtra aspides. nam earū pudenda multū fetent et serpentibꝫ fetidis cõtrariãtur. earū etiaꝫ carnes dicimꝰ valere cõtra venenū. Mustela combusta ⁊ in cinerẽ redacta adhibetur salubriter medicine que est conueniens cõtra letargicã passionẽ. vñ si ex veneno aspidis aliquis incurrit letargiam cinis mustele inundanti aqua distempatus vim somniferam dissoluit vt dicit idem. Dicit etiã ibidem puluis valere contra fistulã. nihil enī illa rerū oīm mater. s. natura sine ī gentibꝫ causis genuit vt dicit ibidem. Dicit aūt aresto. li. viij ꝙ mustela pugnat cõtra serpentes. quia vterqꝫ mures comedit. Et est aīal velocis motus ⁊ flexibilis corporis ac valde mobilis ⁊ instabilis. odore sagax. dorsuꝫ habens rubeum ⁊ ventrem albū. Mutat autẽ colorẽ. nã in aliquibꝫ regionibꝫ aliquo tpe anni tota pellis eius fit cãdida pter caudã. morsus eius maliciosus est ⁊ virulẽtus. ⁊ eius vrina est fetida ad modum vrine muris.

Capitulū. LXXIII

De migali

Migale est modicū animal ad modum mustele. gulosum rapax et dolosum. nam cum dolo rapit qđ postea ventri cõmittit vt dicit glosa super leuit. xi. mansuetum se fingit cum ei aliquis appropinquat ex timore. sed statim mordet ⁊ venenum infundit. Dicitur ibidem. De migali dicit Aresto. ꝙ equos et mulos infestat. et eque pregnanti maxime insidiatur. pugnat contra serpentes ⁊ tunc se armat ruta vt dicit idem.

Capitu. LXXIIII.

De murilego

Murilegus idem est qđ musio siue cattus. sic dictus eo ꝙ muribus sit infestus. Hunc vulgꝰ cattum a captura vocat. vel ideo sic dicitur ꝙ catat id est videt. nam ita peracute videt vt fulgore luminis noctis tenebras superet. vnde a greco venit catus id est ingeniosus vt dicit Isidorꝰ libro. xij. Est animal non determinati pili et coloris. nunc est album nunc nigrum nunc flauū nunc varium nūc etiam maculosum. in pedibus ⁊ in facie et in auribus leopardo similimū. orificium habens magnum dentes habens serratos ⁊ acutos. et linguam longam. ⁊ flexibilem tenuẽ ⁊ subtilem. cum qua bibendo lambit sicut et alia animalia que habent labium inferius superiori labro inequale. Talia enim animalia propter labiorum inequalitatem potum nõ hauriunt sed lambunt vt dicit aresto. ⁊ etiam plinꝰ. Est autẽ animal in iuuentute valde lasciuū ⁊ agile ⁊ iocūdum. impetum faciens ad omne qđ coram se mouetur. ludit cum calamo ante se protracto. In senectute autem est animal ponderosum et multum somnolentum. cautissime insidiatur muribus. et eos plus odore q̃ꝫ visu presentiens inuadit in abscõdito ac venatur. capto mure cū eo ludit sed finito ludo ab ipo deuo

ratur. tempore coitus quasi siluestris efficitur ꝛ euagatur. Inter catos amoris tempore grauis pugna pro vxoribus cõmittitur. ꝛ vnus ab alio morsibꝫ ꝛ vngulibus grauissime laceratur. ꝛ tunc vocem horrenda emittit quando ad pugnã mutuã vnus ab alio prouocat. Bestia fit seuissima quãdo siluestris efficit ꝛ in memoribus cõmoratur. Minores feras vt cuniculos ꝛ lepores tunc venatur. quando cadit ab alto pedibꝫ excipit ꝛ vix p casum aliquẽ leditur quãdo versum pcipitat fimus quẽ egerit valde fetet. et ideo subterra abscondit ꝛ pedibꝫ occultat. quãdo pulcram habet pellem quasi de ipsa glorians vagus efficitur. sed quando pellis ei eruitur tunc intra tecta cõmoratur. sepe enim pro pellis pulcritudine capitur a pellifice a quo decoriatur.

Capitulũ. LXXV

De noctiluca

Noctiluca ẽ modica vestiola multipes ꝛ alata. ꝛ ideo quãdocꝫ inter volatilia computatur. In tenebris lucet vt candela ꝛ maxime circa posteriora. in luce autẽ plena deformis est et obscura. manus inficit tangentis. ꝛ cꝫ quis lateat in tenebris. tamẽ lucifuga ẽ. odit enĩ lucem ꝛ solũmodo de nocte ambulat. ꝛ onge alis musce contrariat que est lucipeta. vt dicit Arest. li. xij. ca. de minutis volatilibus.

Capitu. LXXVI.

De onagro

Onager vt dicit Isido. asinus ferus interptatur. hos africa habet magnos ꝛ indomitos in desertis vagantes. singuli autẽ feminarũ gregibus presunt nascentibꝫ masculis zelant masculi ꝛ testiculos eorum morsu detrũcant. quod cauentes matres in locis secretis eos abscondunt. Et vt dicit Pli. libro. viij. ex onagris ꝛ asinis domesticis velocissimi asini generãtur. Animal autem est liberum indomitum ꝛ lasciuum. frequẽtare montes ꝛ nemora cõsuetum et cum sit animal ex se imbelle ꝛ innocuum. solius fuge beneficio leonem superat in heremo atꝫ lupum. est animal valde patiens sitis diu expectans quousqꝫ potum inueniat sibi aptum. De quo dicit physiologus q. xxv. die marcij duodecies in die ꝛ totiens in nocte rugit. per cuius rugitum equinoctiũ apud afros discernitur. ꝛ dicit q totiens semper rugit de die quot dies habet horas. similiter ꝛ de nocte. vnde ꝛ siluani in montibꝫ africe ab onagris in quibꝫ abundant per numerum rugitus eor numerũ horarũ diei rum ꝛ noctiũ computant ꝛ diuersificant sagax ꝛ viuidus est in olfactu. vnde quãdo amore feruet ꝛ nescit vbi eius femina euagatur. rupem ascendit ꝛ patulis naribus ventum attrahit per cuius flatũ vbi sit eius femina diiudicat ꝛ discernit. in montibus altis ꝛ pascuosis herbas virẽtes quas multuꝫ diligit cum diligentia querere cõsueuit. quas cũ inuenerit pre gaudio statim rudit. et vbi psenserit bestiam vel hominem ipsum venari cupientem. cꝫdiu inuenit gramina virentia a pascuis non recedit. hominum frequentiam valde odit atꝫ fugit. solitudines ꝛ deserta multum diligit.

Capi. LXXVII.

De onocentauro

Onocentaurus sm glo. super Isa. xxxiij. est animal monstruosum ex tauro ꝛ asina pcreatũ. Onos enim in greco dicitur asinus latine. vnde est animal lasciuum ad modum asini cernicosum ad modum tauri. Sed alio modo sentit physiologus. qui dicit onocentaurum esse compositum ex humana effigie et asinina. nam ab vmbilico ꝛ sursum figuram habet hominis. ꝛ ab eodem inferius formã obtinet animalis. Huic rationi videtur concordare Plinius libro. viij. cap. iij. Ludibria inquit mirabilia nobis fecit ingeniosa natura ad tegendum eius potentiam satis in prodigiosas posuisse gentes. Et ponit in eodem cap. exemplum de multis monstris et prodigiosis bestijs quas india gignit. sicut de faunis et satiris et de onocentauris et de ypocentauris et huiusmodi. quas dicit esse bestias humanã effigi

em mentientes. Et alij dicunt centau/
ros fuisse equites thessaloruz qui pro eo
q̄ in eis discurrebant. quidam vnū cor/
pus equorum ⁊ hominū iudicabant. vn/
de centauros fuisse fictos asserunt vt di/
cit idē libro. xi. vbi dicit de portentis Di
citur enim centaurus grece homo latine
vnde centaurus dicitur homo. et a cen/
tauro p̄ additionē dicit̄ onocentaurus.
qui sic dictus est eo q̄ in media hominis
specie ⁊ in media asini dicatur esse. sicut
ypocentaurus dicitur monstrum in quo
hominū equorūq̄ natura esse cōiuncta
putatur. vt dicit Isi. ibidem.

Capitu. LXXVIII

De orice

a Rix vt dicit glo. super ca. li. Isa.
est animal immundū nec sacrifi
cijs aptum. Septuaginta autem
interp̄tes transtulerūt quasi beta semi/
cocta ceteri interp̄tes omnes sicut orix
illaqueat⁹ transtulerūt. qui hebraice dici
tur tho. Et inter animalia immūda in le
ge reputat̄. Est aūt bestia sicut mus aq̄ti
cus. vel sicut glires qui sunt mures qui/
dam sic dicti eo q̄ somn⁹ efficit eos pin/
gues. hyeme vero tota dormiūt. ⁊ īmobi/
les quasi mortui fiūt. in estate reuuiscūt
Unde orix est animal qd̄ hmōi muribus
assimilat̄. Et hoc videt̄ tangere lr̄a ysa. ⁊
cōcordat cū plinio. qui dixit sic. Oricem
vocat egiptus ferā que in ortu canicule
viij. kl̄. iunij. quādo incipit estas stat cō/
tra stellā ⁊ cōtuet̄ contra eam ac si vellet
adorare eam. et hoc facit cū stertuerit. i.
cum post longā dormitionē euigilauerit.
Et declinat̄ hic orix hui⁹ cis. s̄m hoc dici/
tur sorex cis. ⁊ onix nicis. ⁊ hmōi. Scd̄m
iuuenalem vero orix est quedā auis pin/
guissima ita q̄ sua pinguedīe hebetat cul
tellū. vt dicit idem. li. iij. vbi dicit Jecu
lus orix hebetissima ferro ⁊c. supra quem
locū dicunt expositores q̄ est auis simi/
lis galline africane vel ipsa gallina. Se/
cundū britonē aūt dicitur orix gis. s̄m il
lam regulā grecismi. Nomen in. x. donat
in cis. vel in gis. vt fex fecis. lex legis. ge
nitiuum. Quatuor exceptis nox nix se/
nexq̄ supellex. Unde dicitur q̄ orix est
idem animal qu od in lege mundū repu
tatur. quo ad esum deut̄. xiiij. vbi dicitur
Comedetis origem ⁊ camelopardulum
immundum tamen reputabatur quo ad
sacrificiū. Pli. autē li. viij. c. iij. de anima
libus somniferis dicit. Capree inquit ī
plurimas similitudines transfigurātur.
nam inter eas sunt ilices mirāde p̄nita
tis. qui supra cornua vasta ⁊ magna qui
bus earū capita onerant̄. saliendo de ru/
pibus se excipiūt. Sunt ⁊ origes quorū
villi cōtra naturā alioꝝ aīaliū v̄tunt̄ ver
sus caput. Sunt ⁊ dame ⁊ pigrasti ⁊ mul
ta alia aīalia his similia que alpes trans/
mittūt ⁊ sinus trāsmarini. Unde s̄m hoc
orix origis est spēs capre siluestris. ⁊ s̄m
istam significationē vt puto nō sumit̄ in
ysa. vbi loquit̄ de aīalibꝫ que somno dā/
nabili sopiunt̄ quia non bene cōueniret
metaphore cū omnis caprea s̄m arest. sit
animal valde vigil naturaliter. parū ei
dormit ⁊ de facili excitat̄. cū sit aīal valde
timidū. Et sic p̄ alio aīali supponit orix
in deut̄. et p̄ alio in similitudine ysa. sicut
dicunt multi.

De oue

Capitu. LXXIX

o Uis est molle pecus laniferum.
corpore inerme. animo placidū.
ab oblatione dictū eo q̄ apud ve
teres in initio non tauri sed oues offere
bantur in sacrificio. vt dicit Isido. libro
xij. Ex his quidam bidentes vocant̄ eo
q̄ inter octo dentes duos altiores habēt
quas gentiles in sacrificio maxime offe
rebant. vt ibidē dicit Isido. Uel dicunt̄
bidentes s̄m senectutē. quasi biennes. i.
duorum annorū. quia talis erant etatis
quādo ad sacrificiū eligebant̄. Sed poti
us vocant̄ a duobꝫ dentibꝫ qui p̄minent
et cum quibꝫ nasci dicunt̄. Hic bidens
genitiuo hui⁹ bidentis dicit̄. vt dicit be/
da. De ouibꝫ dicit aresto. li. v. q̄ pariāt
vsq̄ ad octo annos. Et li. vij. Si impre
gnent̄ oues versus ventū septētrionalē
faciūt mares. ⁊ si ī meridionali tūc femi
ne nascent̄. ⁊ quales vene fuerunt sub lin
gua ouis. talis coloris erit fetus. Que/
re supra d̄ agnis ⁊ ariete. Et quādo oues
senes ad coitum mouentur in aliquo

tempore determinato. dicunt pastores q̄ est signū bonitatis in eis. ⁊ si iuuenes sic mouētur. dicunt q̄ est signū future pestis in ouibus in anno illo. Item aresto. libro. vij. Oues impgnant bibendo aquā et propter hoc dant eis pastores comedere sal vt plus bibētes impgnent ⁊ magis cōseruent. Dant etiā eis in autūno cucurbitas paratas cū sale ad multiplicationē lactis. ⁊ tunc fluit plus lactis de māmillis. ⁊ oues impinguant lenticula cum sale. ⁊ si oues p triduum abstineant a cibo ⁊ post accipiant cibum. multum impinguabuntur ⁊ in estate valet eis aqua septētrionalis frigida. ⁊ in autūno aqua meridionalis tepida ⁊ iuuat eos pastus in fine diei ⁊ motus. per nimia enī itinera ⁊ per fortes labores macrescunt. ⁊ pastores cognoscunt que possunt pati hyemem quoniā super quasdam inuenit glacies ⁊ super quasdam non. ⁊ que ex eis est debilis a se nō excutit glaciē nec repellit. Et carnes ouiū sicut ⁊ aliorum quadrupedum que in loco multū aquoso nutriūtur sunt male. ⁊ que caudā habent longā minus patiūtur hyemē q̄ que amplam Et que habēt pilos paucos ⁊ crispos grauiorem hyemē patiūtur. Et lana ouium quas comedit lupus inficitur. ⁊ pannus inde factus recipit pediculos. Item ibidem libro. viij. In ouibus plus abundat priuatio intellectus q̄ in alijs animalibus quadrupedibus. Et nocet eis tonitruus. et si remanserit vna sola et fuerit impregnata abortiet pre timore forsan Item dicit Pli. libro. viij. ca. xlvij. tonitrua inquit solitarijs ouibus inferūt abortiuum. Remedium est vt in vnū pariter congregent. Quere supra in lr̄a a. d ariete et de agno.

Capitulū. LXXX

De panthera

Panthera vt dicit Isido. libro. xij sic est dictus. siue quia oīm aīalium est amicus excepto dracone quem valde odit. siue quia societate generis gaudet. ⁊ ad eandē similitudinem quicq̄d accipit reddit. Pan t hera enī grece totū dicitur latine. Est a ūt bestia minutis orbiculis sup picta. ita vt ex macularum nigrarū ⁊ albarū ⁊ flauarū varietate tota pellis oculata exterius videat. vt dicit idez. Hec bestia vt di. Isi. semel tantūmodo pturit. Cui⁹ ratio est apertanam cū ī vtero matris cōualuerint catuli ⁊ ad nascendū iam recepint vires. odiunt matres lacerantq̄ vnguibꝫ matris aluū tanq̄ suo ptui resistētē. vnde ⁊ mater partū dimittit dolore vteri cōpellente. Et ideo dicit pli. aīalia cū acutis vnguibꝫ fi[illegible]ēter parere non posse. nā mouentibꝫ se catulis viciate intrinsec⁹ sunt matrices. hucusq̄ Isi. li. xij. De panthera dicit phisiolog⁹. Panthera inq̄t odit draconē ⁊ draco ip̄m fugit. cū aūt comederit ⁊ saturata fuerit se recōdit in spelūca ⁊ dormit cōtinue fere tres dies. Post triduū vero a somno surgens emittit vocem. ⁊ ab eius ore exit odor aromaticus supra modū suauis ꝓpter cui⁹ suauitatem ipsum oīa animātia sequūtur. Sol⁹ aūt draco audiēs vocē eius. timore pterrit⁹ fugit in cauernā. nec ferēs odorem in semetipso deficit ⁊ torpescit. odorem eī ei⁹ reputāt p veneno. De pantheris aūt dicit pli. li. viij. c. xviij. Panthera sicut ⁊ tigris maxima coloꝝ macularuz varietate decorant. alia aīalia ꝓprio colore gaudēt Sunt tamē leones nigri in siria q̄ pantheris in cādidis maculis sunt sil̄es. In colore autez vario panthere ⁊ tigris oīa aīalia quadrupedia solicitāt videre eos sed toruitate capitis terrent. q̄obrē caput occultant ⁊ pulcritudine relique ꝑtis corpis bestias ad se inuitāt. ⁊ sic inuitatas arripiūt ⁊ māducant. Et q̄uis sit bestia valde seua tn̄ illis q̄ sibi in aliquo subueniūt nullaten⁹ est ingrata vt ibidē exemplificat idem pli. de quodā qui liberauit catulos panthere collapsos in q̄ndam foueā quē panthera eduxit extra solitudinē leta. ⁊ blandiens vt sibi gratias referre appareret.

Capitulū LXXXI

De pardo

Pardus vt dicitur est bestia velocissima colore vario orbiculata. p̄ceps ad sanguinē. ⁊ saltu ruit in mortē

Et habet talem dispositione m sicut panthera. nec habet ab eo aliquā differentiā nisi q panthera habet maculas albiores ita dicit pli. li. viij. De pardo autē dicit aresto. li. viij. q quādo pardus infirmat comedit humanū fimū gratia medicine et ideo venatores suspendūt stercus sup arborē ad qō dū ascendit a venatorib interficitur. Est autē asal libidinosum. et coit cū leena ex cuius adulterio generat leopardus. Quere supra de leena. Pardus raptis catulis est nimis seuus vt dicit glo. sup osee. xiij.

Capitu. LXXXII.

De pilosis et eorū proprietatib

Pilosi sicut innuit glo. super Isa. xiij. monstra sunt ad similitudinem hominum. Et dicūtur siluestres homines qui et satiri dicūtur. Isid. autem libro. viij. ca. v. dicit. Pilosi sunt qui grece panite. latine incubi appellantur. siue iniui ab ineūdo dicti passim cū animalib. vnde incubi dicuntur ab incūbendo id est coeundo. Sepe enim improbi exstunt mulieribus et earū pagūt concubitus quos demones gallidiucios appellant. quia sepius hanc imundiciā pagunt. quem autem incubonez vocant hunc romani faunū ficariū vocant. Itē dicit papias. Pilosi a grecis panites. a latinis incubi vocantur. quorum forma ab humana effigie incipit. sed bestiali extremitate terminatur. Idem dicit glo. super Isa. xxxiij. Sed idē dicit alia glo. q pilosus dicitur simea. est enim bestia monstruosa. pilosa multum et villosa. figurā humanā in multis repūtat. Quere infra de simea.

Capitu. LXXXIII

De pigargo

Pigargus est animal mundū quo ad esum. vt patet deut. xiij. Est animal cornutū et barbatū sicut hircus. minus cervo. maius hirco. vnde similis est hirco cervo sed longe minus. Quere infra de tragelapho. Ruminat sicut hircus. et fingit vngula m sicut cerū et est animal agreste magne velocitatis nemora inhabitat et deserta. Huguitio autem dicit q pigargus est auis parua et depssa. vnde dicitur a pige qō est depressio. Sed in deut. supponit pro animali quadrupede qō est simile hirco cervo vt ibi innuit glo. Nec aspirat ibi prima syllaba. vnde cum h. non debet scribi quidam scribunt philargum. sed male vt patet in libris correctis.

Capi. LXXXIIII.

De pigmeis

Pigmei sunt homines pui statura cubitali quos greci a cubito pigmeos vocant. Hi montana indie tenent. quib vicinus est oceanꝰ. vt dicit papias. Sed dicit augꝰ sic. Pigmei tantū semicubitales sunt qui tercō anno perfecte sunt etatis. septimo senescunt. Dicuntur autem pugnare contra grues a quibus armati ferro aliquoties deuincuntur. De pigmeis autem dicit pli. libro. vij. ca. iij. Pigmei ternos vt ferunt cubrantes non excedentes sal ubri celo semper vernante habitant in terra prata montibus oppositis ex partib aquilonis quos grues infestare fama ē. Qui insidentes arietum et caprarum dorsis armati sagittis vere tempore congregato agmine ad mare descendunt et ova et pullos gruū pro viribus destruūt et cōsumūt Et hanc expeditionem faciunt trib mēsibus quod si nō facerent futuris auium gregibus resistere nō valerent. De pennis autem earum et ouorum putaminibus sibi casas faciunt. vt dicit idem. Et subdit. Aresto. autem in cauernis viuere pigmeos tradit.

Capitu. LXXXV.

De porco

Porcus vt dicit Isido. li. xij. qua si spurcus dicitur. Ingurgitat et se sceno et luto imergit. limo se illinit. et in locis fetidis requiescit. Undet oratius et amica lutosus. hinc et spurcus vilis et spurius nūcupatur. Cui pilos setas dicimus cum quibus sutores assuūt sotulares. vt dicit idem. Sunt aūt porci quidam domestici. alij siluestres. Ja/

sculi autem inter domitos, dicuntur ver
res eo q̄ grandes habeant vires. Fe/
mine aūt dicūtur sues quasi pascua subi
gentes. i. subacta terra cibaria exquirē/
tes. Int̄ siluestres masculi dicuntur a/
pri. i. feri vt di. Isi. De porcis aūt dicit
Pli. li. vi. ca. li. Porci nascuntur dentati
vt tradit Nigidius. mares nō vltra tri
matum generant. porcus amisso oculo ci
to extiguit̄. vsq̄ ad. xv. an. vel. xx. viuer̄
potest. multis infirmitatibus subiacent
porci. et qñ infirmantur obliquū tenent
caput. Uolutati in luto plus iacent in la
tere dextro q̄ leuo. Piguescunt. xl. die/
bus sed magis in principio saginatiōis
p̄ triduū inediaz patiūtur. mutuo se di
ligunt ⁊ mutuam vocem noscunt. vnde
vno clamante omnes accurrunt et ip̄m
p̄ viribus iuuare satagunt ⁊ contendūt.
Domestici ꝓpria hospicia domosq̄ pete
re discunt ⁊ ad eas etiam sine duce redi
re de vespe consueuerunt. vt dicit idem.
Eundo ⁊ iacendo grinniūt. ⁊ dum dormi
unt maxime si fuerint pingues. Sūt au
tem porci fortioris somni in maio q̄ in a
lio tempore anni. et hoc accidit eis ex fu/
mis p̄ calorem vernalem resolutis ab hu
moribus in hyeme in ip̄oꝝ corpibus ag
gregatis. et ideo tunc suauius dormiūt
et diuti⁹ ꝓpter resolutos mulcebres fu/
mos. ip̄oꝝ cerebrum tunc tempis suaui
ter oppilantes. In estate vero ⁊ si multa
sit humoꝝ resolutio. fortis tamen fit eo/
rundem consumptio et desiccatio ꝓpt̄ ex
cessum estiualis caloris. et non fit tanta
humoꝝ generatio qui sunt causa somni
ꝓpter qđ non tantum dormiunt in estate
q̄tum in vere. vt dicit Auicen. In au/
tumno autem et in hyeme sunt humo/
res cōpacti ex frigiditate aeris eos fori/
secus cōstringente. ⁊ ideo pauci fumi tūc
tempis resoluunt̄ ꝓpter excessum frigo/
ris humores in corpe compingētis vt di
cit idem. Arest. aūt di. de porco libro. ij.
Porcus nō eijcit dentes oīno. et ē mascu
lus pluriū dentiū q̄ sit femina. It̄ Are.
li. iij. Porcus saltat post octauū mensem
et femina parit post annū. et qđ generat̄
ex spermate maris ante vnū annū est de/
bile valde ⁊c. Item idem. Porcus habz
consuetudinem q̄ si coierit prius cū ali
qua tunc sui filij sunt pauciores ex secū/
da et minoris corpis. Et qñ porca virgo
prius fuerit imp̄gnata pariet filios mi/
nores. Porca si fuerit multum pinguis
erit eius lac paucū post eius ptum. ⁊ me
liores sunt filij qui nascūtur in hyeme ⁊
peiores qui in estate. Et meliores sunt
filij qui generant̄ in iuuentute q̄ q̄ ge/
nerantur in senectute. Porcus autem cū
impinguat̄ potest coire in omni tpe no/
cte ⁊ die ⁊ magis in mane. Item lib. vi.
cū parit porca primo filio primā dat mā
millam. qñ autem appetit coitum nō di
mittit marem saltare sup̄ eam quousq̄
declinent auricule. Et multū est ordeum
bon⁹ cibus porcis qñ debent generare ma
xime decoctum. Item li. vi. Porcis acci
dit triplex infirmitas. Una que d̄r brā/
cos. et est apostema in auricula ⁊ in mā/
dibula ⁊ sepe in pedibus. et caro que ē in
illo loco corrumpit̄. et transit paulatim
corruptio ad carnem vicinam donec ve
niat ad pulmonem. et tūc suffocat spiri
tum ⁊ expirat. augmentat̄ hec infirmitas
subito. vñ et pastores porcoꝝ qñ primo ꝯ
gnoscūt infirmitatē p̄scindūt membruz
in quo est infirmitas. nō enī curari p̄nt
sine inscissura. Alia accidit ei infirmitas
que dicit̄ dolor ⁊ ponderositas capitis et
ex ip̄o moritur maxima ps porcoꝝ. Alia
infirmitas est flux⁹ ventris et hec vix ha
bet remediū qm̄ interficit in tribus die/
bus. Et qñ porci sunt grossi tūc iuuat eos
comedere mora. et iuuat eos balneū qñ
aqua eius fuerit multū calida et minuū
tur vene sub lingua eius. Item cibus di
uersus impinguat porcos et quidam ci/
bi inflant. ⁊ quidam generant carnem. ⁊
quidam pinguedinem. Et tam porci q̄
porce delectant̄ comedere glandes. quia
eoꝝ tempant carnes. tamen si porce co/
mederint multū de eis abortiēt sic oues
Multa alia refert de eis Arest. quere de
apro ⁊ infra de sue.

Capitu. LXXXVI

De pediculo

Pediculus cutis est vermis a pedi
bus sic vocatus. vt di. Isi. li. xij.

Plus enim pedum motu q̄ morsu ledit cutem. Ex humidis et corruptis vaporibus intercutaneis p poros resudantibus generat. vt di. Constan. in viat. Sepe inquit pediculi ꝛ lendes nascūtur in capite vel in cute ex purgationibus quas natura eiciens facit cōsumere inter cutem et carnem. sup quem locum dicit expositor. Quidaz pediculi ex humore sanguineo generant et sunt rubei ꝛ grossi. q̄dam ex fleumatico ꝛ molles sunt et albi quidam ex colerico et sunt citrini longi veloces ꝛ acuti. quidam ex melancolico. ꝛ sunt illi cinerei coloris. i. subnigri ꝛ macilenti et motus tardi. Ubi autem est nimia pediculoꝝ multitudo in corpe mal̄ plectorico et corrupto signū solet eē corruptionis generalis. vt morphee siue lepre vt dicit idem. Cōtra pediculoꝝ autē molestiam valet capitis frequens ablutio. pectinatio. ꝛ medicinalis mundificatio. Nam vt dicit Constan. Argentūi uum cū cinere salicis eos necat. et precipue si ex calido humore generant. Idez facit litargicū. i. plumbū vstum cū oleo ꝛ aceto. Si vo generant ex humore frigido valet staphisagria auripigmentū cū oleo ꝛ aceto. similiter aqua marina ꝛ salmatica cum aceto. Scōm autem differentes naturas animalium sunt in eis differentie pediculoꝝ. vtz in porco. cuius pediculus dicit vsia sic dictus qz vrit. nā vbi mordet adeo locus ardet vt ibi vesice fiant. vt di. idem Isi. li. xij. Quilibet aūt pediculus tanto acrius mordet et ledit q̄to plus macrescit.

Capit. LXXXVII

De pulice

Pulex vermis est modicus molestus hoibus maxime ꝛ infestus. p a puluere dictus eo q̄ a puluere potissime nutriat. vt di. Isi. li. xij. Est āt vermiculus mire leuitatis. non cursu. sz veloci saltu picula effugiens et euadens. Tempe frigido pigrescit vel vescit estruo tempe insolescat. Quāuis aūt non sit de animantibus que procedunt p māifestam sexus cōmixtiōez. multiplicat tamen suam speciem p ouatiōem. qz ouaq̄ dam in se gignit ex quoz emissione vnicus pulex multos p̄ducit. vnde pulex albus quidem nascatur sed quasi subito in nigredinem cōmutatur. Sanguinez appetit et carnem cui insidet terebrat et profodit. liquidiorem partez intercutanei humoris sugit et in parte corpis cui insidet sugendo sanguinem rubicundum vestigium vesicule relinquit. vermiculosus volentes acri morsu impetit. nec etiam regib' sicorum carnes paruus pulex tetigerit quin eos molestet parcere consueuit. Eis siq̄dem absinthium est venenum. similiter ꝛ folia p̄ficoꝝ vt dicit Constan. Coloquintida valet contra pulices si trita ꝛ mixta fuerit cum aqua p loca vbi abundāt pulices aspergatur. similiter folia absinthij qz vt dicitur eoꝝ odore et sapore mouētur. Propter saltus velocitatem vesicule non capiūtur. In calore cōtra temp' pluuiosum acrius mordet pulex.

Capit. LXXXIII

De rinoceronte

Rinoceron grece latine cornu inr nate interpretatur. Idem est monoceron. i. vnicornus vestie seuissima appellata eo q̄ vnum cornu in media fronte habeat quattuoz pedum. itā acutum et validum vt quicquid impetierit aut ventilet aut proset. vt dicit Isi. li. xij. Nam cum elephante sepe certamē habet vulneratum in ventre prosternit. Tante autem est fortitudinis vt nulla venantium virtute capiatur. sed sic a sapiente quibusdam fertur qui de naturis rerum scripserūt. virgo puella ꝓponitur que venienti sinuz apparet in quo ille omni ferocitate depositā caput ponit sicq̄ sopoatus velut sermis capitur ꝛ interimitur iaculis venatoꝝ. Ducuscp Isido. li. xij. Greg. super Job addit in moralibus ad iam dicta. Rinoceron inquit fera est nature omnino indomite. et si quomodo capta fuerit teneri nullatenus possit impatiens. quia vt dicitur ilico moritur. De rinoceronte dicit Plinius li. viij. cap. xxi. Rinoceros i naribus habens cornu. i. in media fronte supra nares. hostis est elephantis vñ suū cornu limat ad saxa et acuit et sic se ꝓparat

pugne.et in dimicatione aluum impe/
tit elephantis quam scit ptem corporis
esse molliorem. Longitudo par ineſt ei
vt equo.sed ctura multum breuiora. Co
lor eius burreus. et sicut innuit idem li.
viij.ca.xxij. huius fere multe sunt spes.
scz rinoceron monoceron egloceron. Est
autem monoceron vt dicit idem fera aſ
perrima similis equo in corpe 7 ceruo in
capite.pedibus elephanti.cauda apro.
Jugitum emittit grauem.vnum cor/
nu magnum emitteus in media frōte ha
bet duor cubitor. Hanc feram viuaz ne
gant capi. Egloceron ſpecies dicitur esse
vnicornis.et dicit latine capricornus.
ab egla qō est capra et ceros qō est cor/
nu animal est pusillū simile hedo acerri/
mum nimis.in media fronte vnū gerēs
cornu. Jtem dicit Pli.ibidem q in in/
dia sunt vnicornes boues habentes can
didas maculas 7 solidas vngulas sicut
equi. Sunt et asini quidem indici vni/
cornes vt dicit Aresto. Aluicen.et Pli.
qui si dicti sunt.eo q vnum in fronte ha
bent cornu inter aures. Residuū aūt cor
poris ipor simile est corpori onagror sil/
uestrium asinor. Sed talis monoce ros
est minoris audacie et feritatis cꝫ sint
alij vnicornes. Et dicitur monoceros a
monos qō est vnum et ceros qō est cor
nu quasi in capite gestans cornu vnum.
Et decinatur hic rinoceron tis.ti.ce.si/
militer decinatur monoceron tis.ti.in
uenitur autem rinoceros 7 monoceros
tunc dicitur rinocerotis in genitiuo.et
sic de aliis.

Capitu LXXXIX

De rana

Rana a garrulitate vocis sic ē vo
r cata eo q strepunt et sonos vo/
cis importunis clamoribus red/
dunt in palustribus vbi generant vt di.
Jsi.li.xij.ca.iij.de piscibus. Et ranis au
tem quedam sunt aquatice.quedam pa/
lustres.quedam rubete.de quibus supra
dictum est in littera.B.de bufone alie
calamite que sic sunt vocate quoniā in/
ter arundines habitant et frutices.vn/
de et in calamis cōuersantur.et sūt val
de parue et virides et mute sine voce.
Ellie sunt agredule rane puule in sicco
vel in aruis morantes.vnde sic sunt nū
cupate. Est autem quedam species rane
que missa in os canis facit eum obmu/
tescere.sed hoc multi negant.vt di. Jsi.
li.xij. Aresto autem dicit de rana lib.iij.
q habet linguam priam que anteri lin
gue sue applicatur ori suo 7 quasi ligatur
sicut extremitas lingue piscis. licz poste
rius 7 interius ad linguam cannam ha/
bet absoluram.et pter hoc habet rana li
guam priam et est coax nō facit hoc ni
si in aqua tantum Et pie masculꝰ tpe
coitus clamat feminaz.q quodlibet ani
mal habens vocem vociferat tempe coi
tus Rana autem multiplicat vocem qñ
ponit mandibulam inferiorez equaliter
in aqua 7 extenderit superiorem 7 p exten
sionis conatum duaz mandibulaz. Lu
cēt eor oculi sicut candele et hoc de no/
cte maxime sed coeunt de nocte plus cꝫ
de die. Et omnes pisces nutriūt pullos
suos pter ranaz vt dicit idem libro.vij
Qñ autem primo in aqua formant ra/
ne videntur totaliter esse caput cū qua/
dam extremitate dependente ad modum
caude.vnde dilatatur totaliter in ven/
trem sublata cauda crescunt ei pedes 7
in animal quadrupes transformat.mouē
tur omnes rane preter bufonem vel rube
tam potius saliendo cꝫ gradiendo.naz
vetus rubeta raro salit. Rana igit aquo
sa est seu paludosa clamosa limosa vetro
sa tumorosa sub ventre maculosa veneno
sa.et ideo abominabilis hoibus et maxi
me odiosa in terra viuit piter et i aqua.

Capitulum XC

De salamandra

Salamandra vt dicit Pli.li.x.c.
s xlviij.est similis lacerte in figu
ra nunqꝫ apparet nisi in magnis
ymbribus.deficit autem in sereno 7 tan
tus est ei rigor vt ignem tactu extinguat
sicut glacies. Saniem lacteam ore euo
mit que si hominis tetigerit corpus to/
ti defluunt pili.et qō tactū est corrūpit
et in colorem turpem cōmutatur. Sala/
mandra itaqꝫ genus est lacertuli siue stel

lionis animal pestiferum et summe ve/
nenosum. Nam vt dicit Pli.li.xxix.cap.
iiij.fructus arborum ific. aq̃s inficit. ex q̃ b⁹
siquis comederit vel biberit mox necatur
sed si saliua eius pedem tetigerit totum
hominem inficit ⁊ corrumpit. Et q̃uis
tanta sit in salamandra vis veneni. a qui
busdam tamen aialibus manducat loco
cibi. Inter medios ignes viuit sola aia/
lium vt dicit idem. imo incendiũ igneũ
extinguit. Est et genus salamandre cu/
ius pellis ē villosa ⁊ pilosa sicut pellis vi
tuli marini. ex qua fiunt aliquando cin
guli ad vsus regum que post longam ve/
tustatem in ignem ꝓiecti nõ exurũtur
sed post diuturnam inflamatiõem illesi ⁊
purgati quasi renouati ab ignibus extra
huntur et ab illa pelle fiũt licmina in lã
padib⁹ ⁊ lucernis que nullo incẽdio cor/
rumpũtur. q̃re supra in littera A. de an/
guium diuersitate et inuenies ibi d̃ hoc
verme.

Capitulũ CXI

De sanguisuga

Sanguisuga est vermis aquatilis
sic dicta eo ꝙ sanguinem diligit
atq̃ sugit. potantibꝰ insidiat cuꝫ
illabit faucib⁹ vel vbi vspiam adheserit.
sanguinem haurit. ⁊ cũ nimio cruore ma
duerit euomit qd̃ hausit vt de nouo recẽ
tiorem sugat vt dicit Isi.li.xij. Vermis
est coloris subnigri. quibusdam v̄gulis
rubeis distinctus corpe mollis. oblõgus
et flexuosus os habet triangulum ⁊ i ore
fistulaꝫ cũ q̃ sanguinem sugit venenosis
insidet. et iõ qñ debet apponi membro cã
medicine primo debet inuolui in vrticis
et in sale vt sic compellat euomere si q̃d
forsan hauserit venenosum. in aqua te/
pida. in tempe calido citius membro se
applicat ad sugendum.

Capitulum XCII

De stellione.

Stellio nomen sumpsit a colore
Est enĩ bestiola tergo depicta lu
centibus guttis in modũ stella
rum. de quo di. Ouidius. aptumq̃ colo
ri. Nomen habet varijs stellatis corpore
guttis. vt dicit Isi.li.xij. vbi subiungit
Stella autem adeo scorpionibus ē cõ/
trarus vt viso eo pauorem his inferat ⁊
torporem. Pli.li.viij.di. ꝙ stellio maxi
me de rore viuit. Et q̃uis sit aial pulcrũ
et depictũ. multũ tamen est venenosum.
qꝛ vt dicit Pli.li.xxix.ca.ij. ex stellione
pessimũ fit medicamentũ. nam cum fue/
rit mortuus in vino faciẽ eoꝝ qui bibũt
lentigine obducit. ob hoc enim vnguẽtũ
necant stellionez qui forme inuidẽt me
retricũ. cuius remediũ est oui vitellum
mel et vitrũ. Et fel stellionis in aqua tri
tum mustelas dicit congregare. ⁊ est stel
lio genus lacerte reptile ⁊ q̃drupes. hñs
pedes latos ⁊ digitos scissos ad modum
manus quibus repit ad domoꝝ et muro
rum rimas in quibus facit cauernas su
as ⁊ mutat spoliũ suũ in senectute sicut
serpens vt dicit idẽ. et latitat in hyeme
in cauernis ⁊ hebetatur visus eius. In ve
re autem exiens de cauerna sentiens de/
fectum visus mutat locũ ⁊ querit sibi lo
cum ⁊ cauernam ad orientem et ꝯtinue
aperit oculos cõtra solis ortum donec in
oculo desiccetur humor ⁊ cõsumat nebu/
la que oculis caliginem inducebat. Su/
per ꝓuer. aũt ca.xxx. innuit glo. ꝙ stellio ē
aial velocissimũ et tam̃ non pennatũ. sed
tm̃ velocitate pedum repit et scandit ad
sublimitatem domoꝝ ac muroꝝ.

Capitulũ XCIII

De serpente

Serpens est dictus eo ꝙ occultis
serpit accessibus. non graditur
publice et apte sed squamarum
nisibus repit occulte vt dicit Isi. li.xij.
De cuius natura hic non ꝓsequor qꝛ su
pra in littera A. vbi agitur de angue om
nia sunt ꝓlixius explanata. tamen quas
dã notas ꝓprietates et vulgatas hic bre/
uiter inserere non pigebit Dicebat Jo
han. de sancto Egidio de serpente sic. for
midat nudum. dicit enim ꝙ insilit in ve
stitum. sputum fit sibi venenosum qꝛ sa/
liua ieiuni hominis venenum est serpen/
ti. pugnat ꝓ capite in quo dicit esse se/
des cordis. Caro frigida. hoc dicit quia
frigide est nature. Pectore et ventre in/

cedit. hoc dicitur qꝛ rectis non graditur vestigijs sed magis serpit annis singulis se renouat. loca muscida lingit. scꝫ loca putrida subintrat. i. loca vmbrosa amat Respicit oblique qꝛ lateraliter non directe transfigit aculeo. et dente flectit in se. qꝛ tortuosus est ⁊ nõ rectus. Abscondit lepram qꝛ comeditur ne talis ĩfirmitas reueletur nõ cessat vertere linguam. qꝛ serpens ꝑ mouet linguã ex vi veneni Esurit ⁊ patitur. diu enĩ sustinet famem claudit aurem suam ne audiat incantãtez vinoqꝫ venatur. Sibilat anteqꝫ mordeat. interimit omne qđ mordet auis hostis qꝛ flatu interimit eas iacta resumit qꝛ venenum qđ eijcit reiterato resumit.

Capitulũ. XCIIII

De simea

Simea grece a suppressis naribꝰ ẽ vocata. vñ simias vocatas di. isi. eo ꝙ naribꝰ suppꝑssis sint ⁊ facie feda rugꝫ ꝑpibꝰ follicãtibꝰ. alij dicit simeas a silitudine rõis noiatas. qꝛ in multꝫ actus hoĩs imitant̃ sed hoc est falsum. vt dicit Isi. li. xij. Et subdit. Simee sunt elementoꝝ sagaces. noua luna exultant. media ⁊ caua tristant̃. qñ duos habet fetus fetũ quem plus amat ĩ brachio suo portat. quem vero minus diligit humeris gestat qñ sibi instat necessitas fugiẽdi. cũ vo artatur ab insequente fetũ brachijs portatũ ꝓijcere compellitur ⁊ alio qui humeris insidet pressa tardior ad fugam redditur. et iõ a venatore facilius ⁊ citius ꝑuenitur. Simearũ aũt quinqꝫ sunt genera vt dicit idem. ex quibus circopetici caudas habent. simea enĩ est cũ cauda quam quidam clunã vocant. sũt et alie que cenophale sunt dicte quia facie canis sunt similes sed corpus habẽt simeaꝝ. sunt etiam spinge villose comis et mãmis ꝓminentibus faciles ad feritatis obliuionẽ. sunt ⁊ satiri facie ad modum grata ⁊ gesticulantibus motibꝰ inquieta. sunt ⁊ callatrices que toto pene aspectu a ceteris distant. nam in facie sũt ꝓducte barba ⁊ lata cauda vt di. Isi. Itꝫ dicit Pli. li. viij. ca. liiij. vbi dicit simeaꝝ genera figure hominis sunt ꝓxima caudis inter se distinguũtur. mira solertia visa singula facere nituntur. vñ calceare se solent calceis a venatoribus ex industria derelictis et sic facile capiũtur. naꝫ dum se volunt calceoꝝ ligamentis constringere ⁊ calciamenta ꝓut viderãt a venatoribus facere suis pedibus coaptare anteqꝫ se possint a calceoꝝ vinculis expedire a venatoribus sepissime rapiuntur. Item Pli. ibidem. Simeaꝝ erga fetum maxima est affectio. nam mansuefacte mira domos catulos quos pariunt omnibus demonstrant tractariqꝫ gaudent ⁊ gratulantes et sibi applaudentes ꝯgnoscunt. Hucusqꝫ Pli. Dicit autem idem li. eo. ca. xxij. Sunt iu india simee toto corpe candentes quas indiorsei capiũt et venantur. De simia aũt dicit Auicenna li. ij. Cõmunicat simia in forma cum homine. et in pilositate cuꝫ lupo. Et sunt alique simee prauoꝝ motuũ atqꝫ morũ et earum dentes quasi canum et morsus maliciosus et maxime illarũ que habent caudas. Alie autem sunt villose anteriꝰ preter faciem. et talium dentes sunt sicut dentes hominis et alia habent sicut homo. et oculos subrufos et asperos ⁊ acutos et mammas in pectore ⁊ manus et pedes et digitos sicut homo. et põt ambulare sup duos pedes. quia habet calcaneum et ei inuitur sicut homo et hec habent pauca animalia preter hominem ⁊ maxime quadrupedia. vt dicit Arestoteles. It vulua autez assimilatur mulieri et virga masculoꝝ est sicut canis et interiora eius sunt sicut hominis. Hucusqꝫ Auicen. hec eadem di. Aresto. lib. ij. vbi dicit. Sunt animalia cõmucantia ĩ natura hominis quadrupedia vt simia ⁊c. vnde recitat omnia supra dicta. Est itaqꝫ simia bestia monstruosa. hominis tamen nature repꝑsentatiua. discipline susceptiua. vnde ad saltandũ et varijs modis ludendum informatur. Bestia siquidem est indomita et maliciosa ex natura et verberibus et catenis ꝑ violentiaꝫ domatur. trunco opprimitur sub blocco. nec libere discurrere ꝑmittit̃ vt eius insolentia reprimatur. Cibis omnibus vescitur. et immũdis delectatur ꝓpter qđ

in hominũ capitibus vermes q̃rit quos inuentos in os ꝓijcere non dedignat̃. simiarum carnes desiderat leo quando infirmatur. qꝛ eius esu dicitur cõualescere qñ grauiter infirmatur. vt dicit Jsi. et Pli. q̃re supia de leone.

Capitulum XCV

De sirena

Sirena .ne. vel siren enis. dr̃monstrum qd̃ dulcedine sui cantus trahit nautas ad piculum. Unde dicitur a siren qd̃ est tractus vt dicit Hug. Gl. aũt sup Jsa. xiij. dicit Sirene sunt serpentes cristati ⁊ alati. Alij autem dicunt q̃ sunt pisces marini in specie muliebri. Papias autem dicit. Sirene sũt dracones magni volantes ⁊ cristati vt q̃dam putant. Jsi. autem li. xx. vbi agit de portentis dicit. Sirene tres fingunt̃ fuisse ex parte virgines ⁊ ex parte volucres vngulas et alas habentes. quaꝝ vna voce. altera tybia. tertia lyra canebat q̃ illectos nauigantes sub specie cantus ad naufragium ꝑtrahunt. Scd̃m veritatem autem meretrices fuerunt que transeũtes ad egestatem ducebant. ficti sunt ꝑducere ad naufragium nauigantes. Dicit autem Jsi. li. xij. in arabia sunt serpẽtes cum alis que sirene vocant̃ q̃ plus currũt q̃ equi ⁊ volare dicunt̃ quoꝝ virꝰ tantum est vt ante mors q̃ dolor sentiat̃ De sirena aũt di. phisiologus. Sirena ẽ monstrum marinũ ab vmblico ⁊ sursum habens formam virginis. inferius figuram piscis. hec belua in tempestate gaudet. in sereno autem dolet. hec dulcedĩe cãtus facit dormire nauigãtes. quos cũ viderit cõsopitos ad nauẽ accedit ⁊ quẽ poterit rapere secum ducit et ꝑferẽs ipꝫ ad locum siccum primo ipm̃ secum coire cogit. q̃ si coire noluerit vel non poterit illum ꝑimit et eiꝰ carnes deuorat ⁊ trãsglutit. De talibus monstris legit̃ in hystoria alexandri magni.

Capitulũ XCVI

De scorpione

Scorpio vt dicit Jsi. li. xij. ẽ vermis terrenus habens in cauda aculeum arcuatum. sic grece dictus eo q̃ cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat. Cuius ꝓprium est vt palmam manus non feriat neq̃ ledat vt di. idem. Et dicit̃ scorpio a scorte qd̃ est dulce. et poio is. i. fingere qꝛ in anteriori ꝑte blãdicias fingit. in posteriori pungit. a scorpione autem verme ꝑ similitudinem dicitur rubus aculeatus vel flagellum virge nodose. Item scorpio dicit̃ signum ĩ celo qꝛ sole exñte in illo signo primos frigoris aculeos tunc sentimus. Uñ Oratius. Matutina parũ tũc cautos frigora ledũt. Item scorpio est sagitta venẽata arcu vel tormentis excussa. que duꝫ ad hominem venerit dum infigitur virꝰ diffundit. vnde et nomen accepit. De omnibus his dicit versificator. Scorpius est signum vermisq̃ sagitta flagellum. De scorpionibꝰ aũt di. pli. li. xi. c. xxvi. Scorpiones pariunt vmiculos ouorũ specie. ⁊ ꝑimũt importuna peste. venenosi sicut serpentes ꝑ triduũ valde ledit scorpionis venenũ et post lenta morte ꝑimit nisi citius sibi occurratur. letali ictu percutiũt virgines quando eas feriunt. similiter et feminas sed non tam cito. viros autem maxime ledũt. matutino tẽpore quando exeunt de cauernis suis priusq̃ fortuito aliquo ictu ieiunum infundunt venenum semper cauda parata est percutere nulloq̃ momento cessat a lesione. si eis datur occasio ledendi et obliquo ictu ⁊ inflexo feriunt. venenũ candiduꝫ eos infundere. appellodorus auctor est qui. ix. descripsit scorpionum nociuorum genera per colores. Geminos hñt quidam aculeos. et inter hos sunt mares seuiores et maxime tempore coitus. et hi sunt ceteris graciliores et longiores. Omnium autem venenum in meridie magis est nociuum quando solis ardoribus canduerit. similiter quando sitiũt. et habent quedam internodia in cauda q̃ quanto plura tanto peiora eoꝝ sunt venena. et aliquando sunt illa internodia sena aliquando septena. Tradit autem appollodorus quosdam in affrica habere pennas et illi sunt valde nociui et hos quidam venefici qui questus gratia colli

gunt diuersarum terrarum venena illos allatos scorpiones referre in ytaliam sunt conati. sed infra regionem celi ytalici nullatenus viuere poterunt. Uidētur tamen aliquando in italia. sed sunt ino cui. In scithia pcutiunt porcos nigros qui cicius moriuntur. si i aqua post ictū se immerserint. hominia scorpionibus percusso cinis eorum potatus in vino est remedium. submersi etiam in oleo succurrunt periculo quod pungendo animalia indurerunt. Nullum animal ledit scorpio carens sanguine. Et sunt quidaz scorpiones qui pariunt vndenos fetus quos mater quandoqz deuorare dicitur. sed vnus qui magis est solers scandit super clunes mattis vbi tutus residz a cauda et a morsu. hic genitorem interficit et fraterne cedis vltor existit. et hꝰ puide fecit natura. ne pestifera progenies nimium propagetur. Hucusqz Pliñ. libro. xi. dicit autem Arestot. libro. vij. ꝙ scorpiones qui comedunt venenosa sūt peioris veneni. et dracones quidam cōedunt scorpiones. et illi sunt pessimi. contra puncturam autem scorpionum multa sunt remedia. vt patz supra libro. v. d morbis ⁊ venenis.

Capitu. XCVII

De sue

Sus vt dicit Isido. a subigendo est dicta eo ꝙ terram rostro subigit propter cibum. terram eniz sulcat et subuertit vt dentibus pueniat ad radices. Plinius autem libro. viij. c li. dicit. suillum pecus circa vernum equinoctium concipit bis in anno parit. iiij. mensibus in vtero trahit. xx. filios quādoqz pducit. sed educare nequit. et aliquando omnes deuorat preter primum illum magis diligit qui primo de vtero exit. quia ei magis est naturalis et ei sp primo primam mammillam porrigit. vt dicit Plini. Soli. et Aresto. lib. vi. Est autem animal immūdum et gulosum auide deuorans quodlibet fetidum et immundum. balueū putat lutum ⁊ reuoluendo se in luto et quiescendo impinguatur. vt dicit Aresto. libro. vij. et impinguatur pcipue in quiete et septima pars sui cibi transit in pilos et in sanguinem et in consimilia et cum parit crescit et macrescit. quia nutrimentum transit in lac. vnde eius filij nutriuntur. et quādo habet iuuenes magne est' ferocitatis et pugnat pro eis contra lupum. Alias eius pprietates. quere supra in littera p de porco et in littera a. de apro.

Capit. XCVIII

De thauro

Thaurus est bos masculus nō castratus. vt dicit Isido. ⁊ est grecum nomen sicut bos. Indicis autem thauris. vt dicit idem libro. xij. est color fuluus et velox pnicitas pilis in contrariuz versis. caput circumflectit flexibilitate qua vult. Tergi duricia omne telum respuunt immiti feritate. qui ab arbore ficus alligati omnem amittūt feritatem et subito mansuescunt vt dicit Isidorus libro. xvij. quere supra de ficu in littera f. Est animal supbum ⁊ cerui cosum. cuius maxima fortitudo est in collo et in cornib' ac ceruice. vnde Pli. libro. viij. capit. xlv. Generositas thauri patet in aspectu et in cornuta fronte et in auribus setosis ac in cornibus in procinctu dimicationem pofferentibus cuius tota comminatio in prioribus pedibus stat. quibus in altum spargit arenā et ex tali sparsione singulariter inter animalia inardescit. vt dicit idez Arest. libro secūdo. Thaurus habet epar rotūdum simile epati hominis. et pascitur solus ante tempus coitus et amoris ⁊ tūc vaccis se associat. vt dicit idem libro. vij et tunc contra alios fortissime puguat. Item in eodem. Thauri impinguātur ab herbis et granis ventositatem generantibus ab extremitatibus pisarum et fabarum et huiusmodi. Et siquis incide rit parum corium et cum fistula sufflando parum cutem a carne eleuauerit ⁊ p' ei dederit ad manducandum impiguabit et impinguat cū dulcib' cibis sicut cum ficubus et vuis passis. Itē li. septimo. Thauri faciunt contrarium equis quia nisi aqua fuerit frigida et pura nō

curant potare eam. Item idem lib. vij. Propter vxores pugnant thauri. et qui vincit salit sup feminam. et cum debilitatur p multitudinem coitus venit victus cōtra eumq; pugnat. et qui vincit salit sup feminam quasi gaudens de triumpho et thauri vtunt coitu post annū. et forte post octo menses sicut et vacca. q̄re infra de vacca. Thauri autem q̄diu non sunt castrati feroces sunt et superbi sed ablati testiculis effeminati redduntur et pigri. imbelles penitus et mansueti. crescunt tamen corpe ⁊ impinguescūt et aratroꝝ iugo mansuescunt. quere infra de vitulo castrato. Item in li. xix. i fi. dicitur q̄ tauri habent fortiores neruos et ligamenta. i. lacertos q̄ boues. quia i castratis omnia corporis membra emollescunt. et in corde thauri inuenitur sepe os sicut in corde cerui. Sunt autem quidam thauri agrestes. vt dicit Plini. li. viij. ca. xxij. Sunt inquit thauri atrocissimi siluestres ceteris maiores et velociores colore fului ⁊ oculis ceruleis pilo in contrarium verso. rictum ad aures extendentes. cornua mobilia habent q̄ alternatim in pugna mouent. tergū habent durum ad modū silicis. ita q̄ vulnerari non potest. hanc feram omnes venātur. nec aliter potest capi q̄ in foueis. capti p feritatem intereunt et p̄ indignatione moriuntur.

Capitulū XCIX

De tragelapho

Tragelaphus est dictus hircocer
t uus. a tragus qd̄ est hircus. ⁊ elephos qd̄ est ceruus. Et dicit Isidorus libro. xij. tragelaphi a grecis sunt nominati qui dum sunt eadem specie. vt cerui villosus habent armos vt hirci et mentum demissis hirsutum barbis. De his autem dicit Auicen. li. ij. q̄dam agrestia animalia habent cornua tortuosa. vt hircoceruus qui tragelaphus dicitur et pedes eius habent soleas. et corp⁹ eius crescit ad q̄titatē cerui et sunt fortes valde et facies eius declinant. ⁊ cornua eoꝝ sunt sicut hinnuli.

Capitulum C

De talpa

Talpa est quedam bestiola ad silitudinem muris. de qua di. Isi.
t li. xij. q̄ sit damnata cecitate perpetua in tenebris. est enim absq; oculis rostrum habet ad modum porci cum quo terra fodit et humum egerit. et radices sub terra comedit ⁊ corrodit. solem odit et fugit nec diu potest viuere sup terra; nigram habet pellem villosam et molles crura breuissima et pedes latos ⁊ p digitos distinctos ad modum manus. Are. autem de talpa dicit sic. Omne animal generans animal sibi simile habet oclos preter talpam que non habet oculos apparentes. sed siquis inciderit coriū subtiliter inueniet interius vestigia latentium oculoꝝ. Et putauerunt aliqui q̄ illud corium rumpitur p̄ angustia quado incipit mori. et tūc incipit apire oculos in moriendo quos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc Pli. li. x. ca. xlix. Liquidius audiunt talpe obrute terra denso atq; surdo nature elemento. et si hominem audierit loquentem fugit a remotis.

Capitulum CI

De taxo

Taxus est melus animal scz ad q̄titatem vulpis. cuius pellis valde est hispida ⁊ villosa ⁊ dicitur melota vt dicit gl. sup illud vbum. Circumierunt in melotis ⁊c. Hebreo. xij. de hac bestia. s. de taxo siue de melo di. Pli. li. viij. ca. xxxix. Est et melis quedā solertia. quando eniz eos canes insequuntur anhelitus et flatum retinent. retinendo cutem extendūt. et sic morsus canū et ictus hominū arcent. futuram p̄uidēt tempestatem. et iō sibi faciūt cauernas subterraneas diuersas exitus cōtinētes vn̄ qn̄ flat ventus aquilonaris obturāt caudarū villositate introitū aquilonarem. ⁊ aptum dimittūt tunc australem. ⁊ econuerso. In eisdem aūt latibulis sibi prouident in pastu cōtra hyemem. et si qn̄q; eis defecerit cibus eis p cibarijs erit

somnunus. vt dicit idem. Sunt enim de generibus aīalium que in hyeme se ab/scondūt. et ꝑ magna ꝑte de somno viuūt vt supra de mure. Est quedam spēs taxi vt dicit phisiologus. que absolnte cibos cōtra hyemem vna cum femina colligit et reponit et veniente algore hyemis ti/mens masculus ne cibi collecti nimis ci to deficiant. feminam ab esu reprimit ⁊ ipaz ad saturitatem comedere nō ꝑmit tit que pacem simulans. et q̄si taxo ma sculo cedens cauernam latenter exit ⁊ ꝑ ꝑtem oppositam latibulum intrās igno rante masculo fauces aperit diu aggre/gatos cibos deuorat et consumit. Hec be stia vt dicit idem. vulpem odit et cū ea/dem dimicare consueuit. sed vidēs vul/pes q̄ ꝓpter duriciam et villosam eius pellem eum ledere non poterit se victam simulans fugam petit. et dum taxus pre dam querit vulpes eius latibulū subin/trans. vrina ⁊ alijs immūdicijs taxi cubi culum inficere cōsueuit. cuius fetorem abhorrens melus defedatū domiciliū de relinquit et aliam mansiūculam neces/sariam sibi querit.

Capitulū. CII

De tigride

Tigris est bestia ad fugam velocis sima ad modum sagitte. sic enim ꝑ se sagittas vocant. vt di. Isi. li. xij. Est eni bestia varijs maculis disti cta. virtute ⁊ velocitate mirabilis. ex cui⁹ noīe fluuius tigris appellat̄ eo q̄ rapidis simus sit oīm fluuioꝝ. Tigrides eni ma gis hircania gignit. Hucusq̄ Isi. Dicit̄ aūt hic tigris huius tigridis ꝑ bestia. sz ꝑ fluuio hic tigris h⁹ tigris. q̄re. s. d̄ flumi nib⁹. De tigride aūt di. Pli. Tigrides autem hircani vndiq̄ ferunt que sunt a nimalia tremende velocitatis et maxīe noscitur cum capitur. eius enim fetus q̄ semꝑ numerosus est ab insidiante vena/tore rapitur. et in equo velocissimo subi to deducitur. at vbi fera spoliatis catu/lis vacuum cubile repperit fertur p̄ceps odore ferentis catulos inuestigans. vēa tor aūt audiens fremitū insequētis ab/ijcit vnum catulum quem illa tollit ⁊ ad suum latibulum morsu ducit. quo reposi to in cubili cōcito cursu iterꝝ redit. interī raptor cum residuis nauem scandit. et il la irritata ⁊ frustrata feritate ꝑ nullo vl tra seuit. vt dicit Pli. li. viij. ca. xix. Ma sculus autem de fetu penitus non curat. vt dicit idem. Qui aūt omnes catulos deferre cupit. specula magna in itinere d̄ relinquit. que mater insequens in via i uenit et in eis se intuens de sua imagīe filios esse credit. circa autem suam vm/bram illic detenta. ⁊ circa filioꝝ extracti onem de vitro occupata dat raptori spa cium fugiendi. et sic ꝑ vmbraz decipitur ne raptorem ꝑ catuloꝝ liberatione vlte/rius ꝑsequatur.

Capitulū CIII

De tinea

Tinea vt di. Isi. est vestimentoꝝ vermis dicta eo q̄ teneat ⁊ eo vs q̄ vestibus insidiat quas corro/dit. ⁊ ex vestiū corruptiōe gignit̄ q̄n. s. ve stis aliquādiu l aere grosso cōprimit̄ nec vento ꝑfundit̄ et in puro aere libere nul latenus explicatur. Insensibiliter aūt panni suꝑficiem cōsumit. et cum sit sen sibile aīal infra panni substantiam se oc cultat q̄ vix vnq̄ videri oculis se ꝑmit/tit. amara et odorifera tinee fugiūt. ad vestes respersas talibus defacili non ac/cedunt. et ideo folia lauri cedri et cypres si et huiusmodi posita in cistulis vestes ibi repositas et libros corrumpi a tineis non ꝑmittunt vt dicit Constan. Est eti am quedaz scabies capitis que ꝓpter su am tenacitatem et adherentiaz tinea est dicta De qua quere libro. v. vbi agit̄ de capitis infirmitate.

Capitulum CIIII

De teredine

Teredines vocant greci lignoruz vermes eo q̄ terēdo edant. vt di cit Isido. li. xij. Ex humore autē corrupto in arboribus derelicto sub cor/ticibus arboꝝ et in medullis generātur maxime autem in arboribus generātur quando in importuno tempore arbores

resecantur vel plantantur. vt dicit idem et hoc est in plenilunio potissime quando humiditas que lunari virtute cum corporibus tunc abundat non digeritur et propter eius superfluitatem non regitur a natura. et ideo necesse est vt talis superfluitas corrumpatur ac in vermes et in putredinem conuertatur. quere supra de effectu lune libro. vi. Teredo itaque ligni vermiculus in substantia est mollissimus. et tamen corrodit et cominuit durissima ligna et subtiliorem puluerem facit quam possit lima facere. quere infra de vermiculo.

Capitulum CV

De testudine

Testudo est animal sic dictum eo quod tegmine teste, fit opertum in camere modum. vt dicit Isido. libro xij. Et sunt quattuor genera scilicet terrestres. maritime. lutarie. scilicet in paludibus viuentes et fluuiales. Et tradunt aliqui quod tamen incredibile est tardius ire nauigium testudinis pedem dextrum deferens. vt dicit Isido. li. xij. De testudine autem quere supra in littera L. de limace.

Capitulum. CVI

De tortuca

Tortuca inter testudines corrumpatur. eo quod inter testes durissimas clauditur inter quas se recolligit quando ab aliquo molestatur. Est autem eius duplex species scilicet fluuialis et terrestris Fluuialis autem tortuca mortifera est et venenosa. Terrestris vero que habitat in domibus vel in siluis munda est et comestibilis. est tamen horribilis in aspectu et deformis. Ponit autem oua vt gallina sed pallidiora et minora. Est autem animal quadrupes habens pedes paruos sicut rana. et caput paruum sicut serpens. et testas duras diuersis maculis deformatas. Carnes vero eius que habitant in nemoribus sunt medicinales et virtutis resumptiue vnde valent ethicis ptificis et consumptis. De tortuca autem marina dicit Aresto. libro. viij. Tortuca inquit marina comedit omnia et eius orificium est fortius omni ore cuiuslibet animalis. quoniam acceperit lapidem in suo ore eum frangit. et exit ad ripam et pascitur herbis. et cum reuertitur intra aquam ascendit et natat ita quod desiccatur dorsi superficies a sole quoniam illi non leue est quod in aqua profundatur. Item lib. viij. animal habens squamam plumam aut corticem. non habet vesicam propter paucitatem potus. quia superfluitas potus transit in plumas et alia preter tortucam quoniam pulmo tortuce maxime est carnosus sanguineus similis pulmoni vacce. Et pulmo tortuce siluestris est maior quam debet esse. quoniam corpus eius continetur in testa spissa. et propter hoc non dissoluitur nisi in carne tantum. et propter hoc fuit in tortuca vesica. vt recipe ret superfluitatem sicut vas sed valde parua est. Vesica enim est in omnibus animalibus habentibus pulmonem sanguineum. et ideo sola tortuca inter animalia habentia duros cortices habet vesicam et renes.

Capitulum CVII

De vacca

Vacca thauri est femina. dicta quasi boacca. vt dicit Isido. li. vij. est autem animal lasciuum et luxuriosum. quia vt dicit Arest. li. vi. Vacce post annum mouent ad coitum. et forte post octo menses et tempus impregnationis est per nouem menses et fetus erit in decimo Et vacce tempore coitus assimilantur maribus et efficiuntur siluestres. ita quod non possunt eas domare pastores. et desiderium vaccarum manifestatur per tumorem iguinum et suos mugitus continuos. quoniam vacce mugiunt contra coitum et saliunt supra thauros et sequuntur ipsos. et cum eis stant. Item in eodem dicit in fine. Dicunt homines quod tempus impregnationis earum est decem mensium. et si ante hoc tempus pariat. fetus non viuet nec sue vngule complebuntur. et in maiori parte pariet vnum et forte duos. Femine viuunt in maiori parte. xv. annis. et mares similiter. sed quando castrantur efficiuntur fortiores et viuunt. xx. an. et post partum

habet lac bonum. ante autem nihil habz et si habuerit parum aut nihil valet ⁊ cũ primo coagulatur lac vacce. efficitur si/cut lapis. hoc autem ei accidit cum mi/scetur aque. Vacca vni⁹ anni raro se mi/scet thauro nisi post annum. et quãdo vac/ce multotiens impgnantur ⁊ faciũt plu/tes filios signum est ꝑm ꝙ putant homi/nes ꝙ in hyeme multe pluuie erunt. Iꝫ grege viuunt et si a grege recesserint. se/pe pereunt quoniam a bestijs comedun/tur. Item omnium animalium sunt vo/ces fortiores et grossiores ĩ masculis ex/ceptis vaccis que vocalem habent ma/sculis grossiorem. Item vt dicit idẽ. vac/ca cornua habet fortiora et grossiora et magis nodosa q̃ masculus. nõ tamẽ ita magna. sed si calefiant possunt flecti in omnem partem. et quando infirmãtur in pedibus est eis medicina si inter cor/nua oleo et pice et alijs medicaminibus inungantur. Item dicit idem ꝙ vacce diligunt bibere aquam claram. et turbi/dam vix aut nunq̃ bibunt. et eis accidit podagra et ex hac infirmitate moriũtur. et signum est quando sũmittũt aures scz et non comedunt. vt dicit idem. Vacca impinguata iugum abijcit. cui consue/ta minus pasta optime est subiecta. in fi/mo ꝓprio iacens impinguescit et quan/to plus a labore ei parcitur tanto torpet amplius et pigrescit. puncta oestro id est musca bouina caudam erigit ⁊ miro mo/do insaniens per campos licentius circu/it et discurrit.

Capitulũ. CVIII

De vacca agresti

Vacca aliquando est agresti s de/qua dicit Auicen. ⁊ etiam Are/stote. Est inquit vacca in terra parthorum habens crines in collo sicut equi. et est corpus eius ad quantitatem cerui. vnde a multis equicerius vocat̃ et talis vacca carens cornibus habitat ĩ montanis. et est siluestris. et habẽt pul/cros oculos et sunt acuti visus. et quan/doq̃ habent cornua vacce huiusmõi. sed sunt parua ad modũ hinnuli et sunt cur/uata versus tergum sicut cornua capri. ⁊ in corde eius inuenitur os sicut in corde cerui et cameli. et illud os quando inca/lescit sanguis. titillando mouet cordis neruos et substantiam et est causa exci/tans animal ad motum leticie et exulta/tionis. vnde ex tali titillatione q̃si subi/to se erigit caput mouet. salit velocius ⁊ discurrit. Item Aresto. li. viij. di. Ani/malia inquit que non possunt habere iu/uamenta a cornibus habent iuuamenta alia a natura. sicut dedit velocitatem cer/uis et agrestibus vaccis que cornua ha/bent incuruata. et non possunt ꝓpter ma/gnitudinem defendere totum corpus et propter hoc dedit natura agresti vacce a/liud iuuamentum scz eiectionem sterco/ris quo exurit canes qui ex vicino sibi ni/mium appropinquant. alij etiam canes qui stercora talium vaccarum inueniunt circa ipsorum odorem se occupant quo/usq̃ imbelles bestie fugiant periculum ⁊ euadunt. De hoc quere supra in littera B. de boue et de bubalo qui est bos agre/stis.

Capitulũ CIX

De vitulo

Vitulus a virore etatis dictus ẽ vt dicit Isido. libro. xij. Naz sta/tim quando nascitur a virtute ꝓpria ad querenda matris vbera erigitur et leuat̃ matris vberib⁹ stati reficitur et lactatur materna lingua lingit̃ et ab om/ni immũdicia contracta ex vtero abster/gitur et purgatur. Nascitur ei sicut ⁊ e/quo in fronte postula quedaz nigra quaz magi fore amoris asserunt incentiuum. Hanc pustulam mater statim amputat et detrũcat nec eũ admittit ad vbera ni/si p̃dictũ virus auferat et p̃scindat. Idẽ di. Arest. De equa ⁊ eius pullo. sil̃r A/uicen. quere supra in lr̃a E. de equa. Vi/tulus mr̃em diligit et eius mugitũ seq̃/tur et cognoscit. Vbera que sugit fronte excutit. ⁊ sic vberiorem lactis effusiõem a matre q̃rit. lacte satiat⁹ salit hilaris et discurrit saliendo. a matris aũt vestigijs nõ discedit. Sil̃e di. Arest. li. viij. ꝙ vi/tuli castrant̃ post vnũ annũ ⁊ si nõ castrẽ/tur illo tempe erũt parui. et est castratõ

vituloꝝ ſm hunc modum ꝓſternũt vitu
li in terra et ſcinditur corium. et expri/
mũtur teſticuli et eriguntur eoꝝ radiceſ
ad ſuperius. et eoꝝ nerui ⁊ ligatur ſciſſu/
ra quouſq; exeat ſanguis extra. et ſi ac/
cidit apoſtema crema bunt teſticulũ ab
ſciſum. et ponunt cinerem ſup apoſtema
et ſic locus ſanatur. Eſt autem in mari
quedam beſtia habens ſimilitudinem vi
tuli ꝓpter qđ vitulus marinus nuncupa
tur hec parit in terra more pecudum. mo
re canum coit. nunq̃ parit plus q̃ duoſ
educat mammis fetum non ante vnde/
cimum diem ducit fetus ad mare. ſed de
inceps aſſuefacit eos ad natandum dif/
ficulter interficiunt niſi capite leſo mu/
giunt ſicut vituli ꝓpter qđ vituli nuncu/
pantur. voce et vultu populum ſalutant
cum maxima diſciplina. Nullũ animal
grauiori ſomno p̃mitur. pennis quib⁹ in
mari vtuntur. humivice pedum ſerpunt
pelles hirſutas et crinitas habent ſic vi/
tuli que detracte ſenſum equoris retinẽt
ſemperq; maris eſtu recedente inhorre/
ſcunt. Dextre eius pennule vim ſomni/
feram dicunt ineſſe. ſomnoſq; prouocat
ſi ſupponat capiti. Hucuſq; Pli. lib. viij
cap. xij.

Capitulum CX

De vrſo

Vrſus eſt vocatus eo ꝙ ore ſuo
format fetus quaſi orſus. vt di.
Iſi. li. xij. Nam aiunt eos infor
mes generare partus et carnem quan/
dam naſci quam mater lambendo mem
bra cõpouit. Unde eſt illud. Sic format
lingua fetum quem protulit vrſa ⁊c. ſed
hoc immaturitas ꝑtus facit. Deniq; tri
ceſimo die generat. vñ euenit vt p̃cipita
ta fecunditas informes ꝓcreet. Vrſorũ
caput eſt inualidum vis maxima in bra
chijs et in lumbis. vnde interdum ere/
cti inſiſtunt. vt dicit Iſido. li. xij. in cap.
de beſtijs. Vel đr vrſ⁹ ab vrgẽdo qr fortit
vrget ac ſtringit quem apprehendit. De
vrſis dicit Plinius li. viij. ca. xxxvij. vrſo
rum inquit coitus eſt in initio hyemis.
nec vulgari quadrupedum more coeunt
ſed ambobus cubantibus et complexis
recedũt deinde ab inuicem et in trãt ſpe
cus ſeparatim in quib⁹ pariunt. xxx. die
⁊ non plures q̃ quinq;. fiunt fetus can
didi. et informis caro. parum maior q̃
ſint mures ſine oculis et ſine pilo. vn/
gue tamen ꝓminent hunc lãbendo pau
latim figurant. nec vident homiues qc/
q̃ rarius q̃ vrſos coeuntes vel pariẽtes
ideo mares quadragenis diebus latent
femine quaternis menſibus. latibula
ſua edificant cum ramis et frondibus ⁊
ſunt penetrabilia ymbribus molliq; frõ
de contecta. primis his diebus bis ſep/
tenis tam graui ſomno opprimuntur vt
nec vulneribus valeant excitari. tũc pin
gueſcunt miro modo. Et ſunt eius adi/
pes apte contra proſtuuium capilloruꝫ.
poſt hos dies reſident ac priorum pedum
ſuccu viuunt. fetus frigentes opprimen/
do ad pectus fouent. et cubant ſup eos ſi
cut volucres. Mirum autẽ eſt dictu qđ
credit Theophraſtus ſcꝫ vrſoruꝫ carnes
tunc temporis coctas creſcere ſi ſeruent
nec inuenitur tũc aliquod cibi in alueo
veſtigium niſi modicum de humore. Cir
ca cor autem habet tunc ſanguinis par/
uas guttas et nihil omnino in reliquo
corpore inueniri poteſt. in vere procedũt
et tunc maſculi ſunt pingues. Cuius rei
cauſa eſt occulta. precipue cum tũc tem/
poris nec cibo nec ſomno ſunt ſaginati p̃
terq̃ diebus bis ſeptenis. Exeũtes au
tem ſpecum quandam herbam querunt
quam comedunt vt laxent ventrem quẽ
habent tũc conſtrictum Oculi eoꝝ tunc
ſunt hebetati. ⁊ ideo tũc maxime expetũt
fauos apum vt os vulneratum punctu
ris apum ſanguinando releuet grauedi
nem et dolorem oculorum. Caput habet
debile quod eſt fortiſſimum in leone. et
ideo ſi vrgente vi quandoq; de rupe ſe p̃/
cipitent. collapſi ſuper arenam defacili
moriũtur. Cerebrum vt dicunt habent
venenoſum. et iõ eoꝝ capita qñ occidunt
in ſpectaculis ꝯburũt ne guſtãtes aliq̃đ
cerebro ĩ vrſinã rabiẽ ꝯuertãt. pugnant
ꝯ thauros ⁊ auerſi rapiũt ore ipos. pedi
buſq; oĩbꝫ in cornibꝫ ſuſpẽſi põdere deij
ciũt ⁊ tũc mordendo eos dilaniãt ⁊ occi
dũt. nec alicui animaliũ ineſt tãta ſoler/

tia ad maleficia sicut vrsis. Hucusq; plinius li. viij. ca. xxxvij. De vrsis aũt dicit Ælresto. li. vi. Vrsus inquit comedit omnia indifferenter. comedit enĩ fructꝰ qñ ascendit arbores ⁊ frangit alueatia ⁊ comedit mel. et infestant apes oculos eius et pungunt linguã ⁊ qñq; fugunt ipm. et comedit cancros ⁊ formicas ꝓpter medicinam. ⁊ comedit carnes ꝓpter eiꝰ magnam fortitudinem. et pugnat cum ceruis ⁊ porcis agrestibus et cũ canibus et cum thauris et psternit eos ⁊ vadit erectus contra eos et tenet manibꝰ cornua et sepe vincit eum. Est autem aĩal impatiẽs ⁊ iracundũ volens se vindicare de singulis que tangunt eum. et iõ si aliquem pcutientem se inuaserit si alius eũ tetigerit dimittit primum ⁊ statim illum scõm. et si tertius statim eum leserit dimittit primũ et scõm ⁊ mox cõtra tertium insurgit. Et qñ capitur ꝑluis ardentis aspectu excecatur. catenis colligatur. ludere compellitur ⁊ p verbera tomentificatur. Ælial etiam est instabile et multum inquietum. vnde tota die circuit circa stipitem ad quem vinculis alligatur ꝑdes suos fugit ⁊ lambit. ⁊ in eoꝝ succo delectat miroꝝmõ scit scandere super arbores vsq; ad altissimas ipaꝝ arboꝝ summitates. Solent aũt mellificare apes i arboribus cõcauis quaꝝ fauos deprehendens vrsus p odorẽ ascendit vsq; ad locum mellis. et faciens vnguibus in arbore apturam extrahit mel et comedit. ex cõsuetudine frequẽter qñ esurit ad locũ redit qõ attendens venator circa arboꝛ ꝑdem sudes ⁊ palos acutissimos vndiq; circũfigit. Ante apturam vo malleũ valde ponderosum cũ reste suspendit. veniens itaq; vrsus esuriens ⁊ mel extrahere cupiens p malleũ impeditur qõ videns qsi pede malleũ a se pũcit sed rediens malleus ipm ad aures tangit. super quo indignatꝰ fortius a se malleũ reiecit qui impetuosius rediens actius ipm ferit. et tamdiu cõtra truncũ siue malleus sic cõtendit quousq; ex frequẽti ictu caput qõ hz debile deficit. ⁊ cadẽs inferius sup palos ꝓpria stultitia se occidit. Istũ modũ venãdi vrsos narrat theophrastus et istũ eundẽ modũ a venatoribus vrsoꝝ in germanicis ptibus intellexit.

Capitulum CXI

De vrsa

Vrsa aũt bestia est seuissima ⁊ maxime qñ catuli sui rapiunt. nam illi cura est õ salute filioꝝ. iõ eos diligentius lambit. lactat ⁊ nutrit. ⁊ circa illos defendendos sepe potenter ꝑ viribus se opponit. impgnata a masculo se diuidit. et vsq; ad filioꝝ informationes vlterius non accedit. vt dicit idem. In tempe luxurie se abscondit et videri a moꝛis tempe erubescit. Iaculi etiam eis tunc temꝑis parcunt. et voluptatis gratia eas infra partus tempa nõ accedunt vt dicit Ælrest. ꝓli. et Auicen. Itẽ ꝓli. li. x. ca. lxxij. Vrsi inquit non lambunt potum vt bestie habentes serratos dentes nec sorbẽt vt habentes continuos sicut oues et hõmines. sed aquam morsu vorant.

Capitulũ. CXII

De vulpe

Vlpes ẽ dicta quasi volupes. est enĩ volubilis pedibꝰ ⁊ nunq; rectis itineribꝰ sed tortuosis ãfractibus incedit fraudulenter aĩal insidiũ recipiẽs. nã dũ nõ habuerit escã mortuam se fingit. sicq; aues descẽdentes qsi ad cadauer rapit ⁊ devorat ⁊ transglutit. vt di. Isi. li. xij. Vulpes sp claudicat. nam cura eiꝰ dextra breuiora sũt q; sinistra. Pellẽ hz multũ villosam calidã ⁊ pilosã caudã magnã. quã dũ canis rape putat dentes ⁊ os pilis replet ⁊ obturat. Contra tamẽ ꝑ mansiombus pugnat ⁊ ipius foueam vrina et stercore polluit. et defodat. et sic de ipo nõ violẽtia sz dolo ⁊ fraudulentia triũphat. Foueas ⁊ loca subterranea inhabitat ⁊ frequentat. aĩalia vomestica plus q; siluestria rapit ⁊ devorat. et vt di. Ælrest. li. viij. ceruus est amicꝰ vulpis. ⁊ ꝓpẽ hoc pugnat cõtra melũ. i. cõtra tamẽ et ipm iuuat. Naturale est odiũ inter vulpeculã et melum siue tamẽ quẽ se ꝑ supat vulpes dolo potiꝰ q; vtute. Est autem animal vorax et gulosum et ideo

generat filios cecos sicut leo et lup⁹. vt dicit Arest. l. xvi. nam vt dicit Soli. In omnibus facientibus filios in cōpletos causa est gulositas qꝛ si expectaret natura vsqꝫ ad complementum sugendo interficerent matrem. et ideo natura facit fetus nasci ante completiōem ne nimis expectando plenam formatiōem auiditate nimia nutrimenti interimerent matres suas vt dicit idem. Animal siq̄dem est fetidum corruptum et loca reddit sterilia et corrupta vbi morari continue consueuit. ventrem et guttur habet album ⁊ delicatum ⁊ caudam et tergū habet rufum. anhelitum habet fetidum. et morsum aliq̄ꝫtulum venenosum vt dicit Pli. Qñ eam insequunt canes caudaꝫ inter crura recolligit. et quando vidꝫ se non posse euadere in cauda villosa vrinā recolligit quam canes ipam subsequentes ꝓijcit ⁊ diffundit. cuius fetorem abhorrens canum multitudo aliquantulū ei cedunt. Domesticum ⁊ domitum i necessitate se fingit sed noctuo portunitate aliqua siluas petit. Et q̄ꝫuis multum sit in se versuta ⁊ maliciosa. in multis tamē est vtilis ꝑm exercitiū medicine vt dicit Pli. li. xxviij. Adeps enī eius ⁊ medulle multum dicūtur valere contra neruorū contractiōem. Sanguis dicitur diureticus vnde multum valere creditur ad lapidum in vesica ⁊ renibus fractiōem. Alias ponit Plinius ibi de virtute vulpiū magorum opiniones de quibus non curo facere mentionem. Dicit tamen ꝙ si quis linguam vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis non patietur vt dicitur ꝑm magos caliginem oculoꝝ.

Capitulum CXIII

De verme

Vermis est animal qđ de carnibꝫ sepe ⁊ herbis nascitur. sepe autem de oleribus ꝓcreatur. aliquādo ex sola humoꝝ corruptione. aliqñ ex sexuum cōmixtione. et aliqñ ex ouatione. vtꝫ in tortucis ⁊ scorpionibus ⁊ lacertꝫ vt di. Isi. li. xij. Dicitur autem vermis quasi vertens vel quasi verrens. quia in multas partes se vertit. qꝛ vl' verrit. i. ad partes oppositas se trahit. nō enī sic serpentes squamarum nisibꝰ vermis repit. sed in diuersas partes corpusculum suū trahit. vt dicit Isid. In vere tamē de latebris vermes exeunt et ideo forsan vermes a v̄no exitu nomen sumunt. vt di. idem. Sunt autem vermium multe differentie sicut dicit idem. nam quedam sunt aquatici. et quidam terrestres. Et istoꝝ quidam sunt in herbis et oleribus. vt eruce et consimiles. quidam in arboribus vt teredines. ⁊ quidam in vestibus vt tinee. et quidā in carnibꝫ vt madones qui ex corrupta humiditate ī carnibus putiris generant. quidam in aīalibus vt lumbrici ⁊ ascarides in visceribus. syrones in manibꝫ. pediculi ⁊ lēdes in capitibus. qui omnes ex humoribꝫ corruptis in aīaliū corpibus interius vl' exterins generant. Sunt et alij v̄mes terre longi ⁊ rotūdi molles ⁊ lubrici terrei quos in terra venant talpe ⁊ quibus pisces in aquis capiūtur quādo hami talibus v̄mibus inescantur. Et dicit Constant. ꝙ tales v̄mes valent contra spasmum ⁊ cōtractiōem neruoꝝ. Valent etiam cōtra morsum serpentis ⁊ ictū scorpionis. Et inter v̄mes quidam sunt q̄ omnino carent pedibus vt colubri ⁊ serpentes. ⁊ quidam sunt qui multos habēt pedes vt sextupedes. et quidam sunt valde ꝑniciosi ⁊ nature hominis inimici vt serpentes et ceteri venenosi. Et sunt q̄dam anulosi corpis qui nō hñt neruos nec ossa nec spinas nec cartilagines nec sāguinē ⁊ oēs tales si in oleo tingunt moriuntur. in aceto v̄o reuiuiscūt vt di. Arest. ⁊ Pli. Et sunt q̄dā v̄mes q̄ generāt ⁊ generant ⁊ quidā q̄ generant ⁊ nō generāt vt salamādre. vt in talibꝫ nō est sex⁹. his et multis alijs modis v̄mes tam maiores q̄ꝫ minnres variantur.

Capitulū. CXIIII

De vermiculo

Vermiculus est v̄mis modic⁹ a v̄me diminutiue dict⁹ q̄les solēt in lignis et fructibus inueniri. sicut dauid. ij. reg. xxiij. tenerrimo ligni v̄miculo compat q̄ teredo vl' terebucca

dicitur qui cum sit natura mollis lignuz durissimum pforat: imo nihil est duri⁹ eo dum tangit. nihil mollius dum tangitur vt dicit glosa ibi. Vermis igitur precipue terrestris nascitur ex humo et folijs ex fructibus et lignis. finita hyeme pcedit de visceribus terre tempe verno salsa cauet et fugit. et aromatibus ⁊ amaris condita. non tangit vestes lineas nō rodit sicut tinea laneam vestem destruit et consumit et maxime illas vestes laneas consumit vermis quarū carnes tetigit dens lupinus. nam lana ouis deuorate a lupis tineas generat et pediculos vt dicit Arest. li. viij. et Pli. li. x. Vil' ⁊ mollis est vermiculus et rotundus. subtilia et gracilia sunt eius extrema et media grossiora. occulte mordet arborem et consumit. plus ore q̄ pedibus se trahit. vilis est flexibilis et exanguis. In omnibꝫ vermibus est sensus tactus et gustus. vt dicit Plin. li. xi. cap̄. lxxi. vnde percepto sonitu vel strepitu latescunt. inter sapores discernunt. amara enim et salsa refugiunt vermes. et dulcia appetunt ac sugunt. vnde dentibus alij p̄dantur. et alij vnguibus et rostris ad necessitatem rapiunt. alij acumine excauant. alij sugūt. lambunt. sorbent. vomunt. mandūt. nec minor est varietas in pedum ministerio vt rapiant. distrahant. premant. pendeant terram fodere non cessant. vt di. Plinius ibidem. s. li. xi. ca. lxxi.

Capitulum CXV

De vipera

Vipera est genus serpentis venenosi de qua dicit Isido. libro. xij Vipera est dicta eo q̄ vi periat. nam cum venter eius ad partū intumuerit catuli non expectantes maturam nature solutionez corrosis eius lateribꝫ. cū matris interitu vi erumpunt. Dicitur autem q̄ masculus ore inserto in os vipere semen expuat. illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris prescindit. itaq̄ fit q̄ parens vterq̄ pereat. masculus dum coit. femina dum parit. Ex vipera fiunt pastilli qui trocisci tyriaci nominantur. ex quibus fit tyriaca id est remedium contra venenū. De viperis dicit Plinius libro. viij. cap̄. xl. Vipera sola inter serpentes in terre cauernis se abscondit. Alij aūt omnes i cauernis saxorum aut arborum se occultant. famem sustinent diutissime. in forti hyeme intra terre viscera siue fissuras se recolligit et prius euomito veneno vsq̄ ad veris tempa dormit. Cum autem calore solis pori terre aperiuntur. vipera expgefacta egreditur de cauernis. et q̄ visus eius ex longo mora cōtraxit in tenebris caliginem. feniculi radicē vel herbaz querit ⁊ eius succo oculos linit hebetatos. et sic herbe gustu oculos acuit vt visum recuperet quem amisit. Est autē tyrus species vipere maxime venenositatis de quo dicit Arest. li. vij. Tyrus est sicut et tenethea id est cocodrillus latet in hyeme. sed post expoliat corium q̄d est inter oculos suos ita q̄ ille qui non cognoscit hoc accidens putat q̄ ille cecus sit. deinde aufert corium capitis totaliter vno die. et sua expoliatio est sicut exitus embrionis. et sic renouatur quando deponit senectutem. Item in eodem in fine. Inuenitur tyrus quidam quem serpentes magni fugiunt q̄uis sit paruus ⁊ sunt pili supra totum corpus suum. ⁊ q̄n mordet aliquid putrescunt omnia q̄ sūt in circuitu morsus statim Et inuenitur vnus paruus tyrus in india et morsus eius est ita fortis q̄ non inuenitur contra ipsum medicina. De vipera di. Ambro. in exameron. omnium serpentuz nenequissimum est genus vipere que cū cupiditatem assumpserit coeundi murene requirit copulam. pgrediturq̄ ad litus aque vbi credit murenulam latitare. sibilo autem euocat vipera murenulam ⁊ prouocat ad amplexum. que vocata statim adest. vipera autem videns eam ad copulam preparatam totum venenum suum euomit. et ad amplexum murenule tunc accedit. completo vero concubitu vipera venenū q̄d euomuerat haurit iterum et resumit. et sic cum veneno resumpto reuertitur ad cauernam. Vipera insup vt di. Pli. li. xrix. ca. i. lapidē quēdaz deglutit q̄d percipientes scithe viperam

caute aperiunt et lapidem eximunt. ⁊ eo vtuntur contra venenum. Item ibidem quem draco vel aspis vulnerat caput vipere appositum vulneri sanat. et econuerso quem vipera pungit caro aspidis attrahendo venenū vipere sanare cōsueuit

Incipit liber decimusnonus. de coloribus odoribus et saporibus.

Descriptis ꝓprietatibus rerum spūalium ⁊ corporalium tam simpliciūq̄ compositarū ꝓut ad manus nostras ꝑuenire potuerunt. Nunc postremo de quibusdam accidentibus corporaliuꝫ rerum substantias cōcomitantibus cooperante diuina gratia est hic attendēdū. Primo de colore. secundo de odore. tertio de sapore. vltimo de liquore. Color ē dictus vt dicit Isido. lib. xviij. eo ꝙ calore ignis vel claritate solis est perfectus Vel color a colendo est dictus eo ꝙ colantur colores ad hoc vt summe subtilitatis sint et intime puritatis. Colores autem quomodo nascunt aut fiunt. de his quere infra in fine de coloribus. Est autem color ſm Aresto. in li. metha. extremitas ꝑspicui in corpore terminato: Rei eniꝫ corporalis visibilis superficies et terminus coloꝝ differentias quas recipit ex natura mixtionis elementorum et dominio in corpore composito dicit. qꝛ mixto ꝑspicuo et dyaphano ꝑ actualem vnionem lucis radiantis super ipam terminabilem et ꝑspicui corporis suꝑficieꝫ visui repsentat. Et ꝓpter hoc dicit Are. in. ij. lib. de anima. ꝙ color est motiuꝰ visus scdm actum lucidi. nam lux est actus ⁊ ꝑfectio lucidi seu ꝑspicui. Naturā eni coloris in corpore mixto ex alicuius elementi dominio essentialitet existētis ꝓducit lux ad actum immutatiōis visus: Quamuis enim color naturaliter et essentialiter sit in mixto non tamen habꝫ potentiam manifestandi se nisi ꝑ lucem super ipius superficiem actualiter radiātem. Unde color ad sui manifestationē semper indiget luce. sed non econuerso. qꝛ lux ad sui manifestatiōem nō indiget colore sicut color indiget luce actualiter existente vt luce mediāte coloris qualitas visus organo imprimatur. Et ideo posuerunt aliqui ꝙ ratio visibilis radicaliter et formaliter est in luce. qꝛ ipa sublata rei colorate qualitas visui non apparet. Habet autem color actualem essentiam in tenebris vt dicit cōmen. in secūdo de anima de immutatione visus ⁊ coloris. nō enim creat lux colorem cum in sua actualitate ex dominio elementi sit in mixto sed lux extrinseca diffusa super colorem ⁊ super medium disponit ipsuꝫ medium dando ei formam ꝑ quam possit recipere speciem coloris. et ideo per lucem fit dispositiue immutatio in medio per qd̄ defertur coloris differentia ad organum visus vbi fit iudiciū de colore. et ideo in tenebris remanēt colores ī sue essentie actualitate sicut expresse di. cōmen. super id ꝑspectiue. lib. i. ca. vl. ꝙ lux non exigitur ad visionem coloꝝ nisi ī altera duarum causaꝝ. aut qꝛ sine luce non extendunt forme coloꝝ in aere. aut qꝛ si tunc extendunt non opantur in visum ꝑ lucem. vñ ad exñtiam coloris nō exigitur. sed tm̄ ad eius manifestatiōem. ⁊ q̄uis non manifestet in tenebris color ꝓpter hoc non erit suꝑfluus vel ociosus cū semper ꝑficiat suam naturam ⁊ substantiaꝫ. Eo ꝙ nō videtur in tenebris nō est ex defectu coloris. sed potius ex defectu a ꝑte recipiētis eo ꝙ nō habeat dispositionem quam oportet ipm habere. Si ergo alicubi dicūt autores colorem nō esse in actu sine luce intelligendū est de actu manifestandi quo ad visum. nō de actu existendi. Ornat itaq̄ lux extrinseca colores ⁊ decorat. ⁊ ipos priꝰ exñtes in esse specifico visui manifestat. nō tñ primitꝰ eos causat. et hoc intelligo de luce infusa extrinsecꝰ suꝑ res. Nā vtꝰ lucis celestis ad interiora reꝝ inuisibl̄r penetrās cooꝑantibꝫ q̄ttuor elemētoꝝ q̄litatibꝫ colores ꝓcreat atq̄ causat ⁊ sic generatos ⁊ exñtes ī eē specifico suꝑueniēs lux visibilis clarificat nobilitat ⁊ oculis manifestat.

Capitulum I

De materia coloris

Est autem pspicuū bene termīa
e tum materia coloris. et hoc ē so
lum vel maxime humidum quo
niam siccum ⁊ terreū inq̄tum hmōi nō
est pspicuū. siccum vero igneū nō descen
dit de spera sua. neq̄ hic inferius inueni
tur. qm̄ sola forma ignis generatur d̄ po
tentia alicuius elemēti ex quo debet mi
xtum cōstitui. vtz ex li. de generatiōe. Il
lud ergo pspicuū habet tres differentias
materiales. qr aut est materia subtilis.
aut est grossa. aut mediocris. Si medio
cris. tūc est humidum aqueum multum
abundans sup̄ siccum terreū ⁊ sup̄ humi
dum aereū deficiens ab humiditate ae/
rea. vel erit aereū multū alteratū p̄ siccū
terreū. ita tamen q̄ excedat grossiciem.
Si aūt subtile sic est humidū alteratuz
ad naturam aeris siue humidū alteratū
aereum. Si autē est grossum tūc est alte
ratum ad grossiciem et siccitatem terre.
ita q̄ excedit mediocritatem.

Capitulum II

De materia coloris nigri

Materia ergo coloris pspicui aut
m erit sicca p̄ dominiū. vel humida
per dominiū. vel mediocriter sic/
ca ⁊ humida. Si vero dominet siccitas in
materia. tunc si est actio calidi p̄ domini
um generabit albedo. qr calidum rarefa/
cit et disgregat partes materie ⁊ subtili
at ac generat claritatem ⁊ pspicuū. Et
sm̄ hoc di. Aresto. li. de aīali. xix. q̄ ge ne
ratur albedo ex paucitate humoris ī ma
teria sicca p̄ dominiū calidi agētis ⁊ sub/
tiliantis. sicut ptz in calce ⁊ ossibus com
bustis ⁊ alijs cōsimilibus. Si vero agat ī
materia dominans frigiditas tunc gene/
ratur nigredo qm̄ constringit ptes ma/
terie sicce et congregat ac oppillat subāz
rei et cōdensat ac obscurat. Obscuritas
autem est priuatio non solū lucis. veruz
etiam coloris quemadmodū claritas est
differentia coloris sicut lucis. quoniam
est cōditio visibilis simpliciter. et tunc
magis terminat siccum qd̄ exigebat ad
generatiōem albedinis. et sic inducit co
lor niger. Si ergo sit humida materia tc̄
a calido dominante generatur nigredo.
qr calidum adducit ptes humidas ⁊ con
sumit humidū qd̄ exalat in fumum nigr̄
vtz in lignis viridibus ⁊ humidis d̄ quo
rum extremis exit humor niger quādo
exuruntur. vt dicit Arest. li. methe. Usti
bilia sunt que habent in poris humorez
debilem qui non potest resistere calori ig
nis. nec tamen statim suffocatur. sed po/
tius alit ignem. vnde ptz q̄ humidū est
potissimum in qd̄ agit ignis et illud hu/
midum est causa nigredinis p̄ caloris a/
ctionem quoniaz calor agens exalare fa
cit subtile et humidum aquosum ⁊ eua/
porare aereum et remanet qd̄ est terreū
atq̄ grossum. ꝓpter quod oportet necessa/
rio vt nigredo generetur. Dicit enī A/
rest. li. methe. iiij. q̄ natura terrestris sub
tilis et claritas aque et natura aeris fa
ciunt albedinem in argento viuo. et ideo
opposita istoꝝ inducunt nigrediuem ī sic
co derelicto ex actione calidi in humido
Et sic di. Arest. li. xix. q̄ nigredo genera
tur in oculo ꝓpter multitudinem humidi
nam calor naturalis agens in humiduz
terminando et dirigendo et exiccando
in fine nigredinem derelinquit.

Capitulum III

De generatione coloris albi

Si vero sit materia humida et in
s illud vincat dominans frigidi/
tas tunc albedo generatur vt ap
paret in niue pruina ⁊ in canicie et ī hu
moribus fleumaticis. Quāuis enī fri/
gus aggreget humidū nō tn̄ sicut siccuz
humidū enī cū sit pspicuū magis est ap/
tū natū ad nobile esse coloris. Propte/
rea humidū compssum pat ad sparsiōez
et ptiū sepatiōem. Sic aūt nō est de sic
co ꝓpter qd̄ magis patur. q̄uis p̄ cōpssio
nem ad receptiōem claritatis ⁊ aptiōez
q̄ siccū. et iō pōt melius frigidū gene/
rare albū in humido q̄ in sicco. Et sic in
telligendū est qd̄ dicit Arest. li. xix. q̄ al
bedo generat ex aere vaporoso. i. declinā
te ad humiditatem aqueam. et hoc ꝓpter
frigidi actiōem. Qd̄ vero dicit commē

q̄ albedo generatur ex igne claro admixto cū elemento valde diaphono intelligendū est de claritate que p̄ transumptionem albedo sepius ab Arest. nuncupatur. s̄m q̄ albedo dicitur generari in nubibus ex refulgētia radioꝝ in eis si tenues fuerint atq̄ rare. Et sic etiā flāma aliqñ apparz alba qñ materia aeris ē subtilis in qua radiat vapor ignis ⁊ talis albedo nō est ꝓpria sed potius transumptiua. Possemus tñ extendere verbū ꝯmēta. q̄ dicit hoc de igne rōne ꝑspicui qđ ē materia ꝓpria albedinis. nō rōne sue actionis. vñ hoc qđ dicit debet intelligi de igne qui debet esse materia coloris. ⁊ nō de efficiente extra. ⁊ s̄m hoc intelligit materialiter. non effectiue. neq̄ formaliter

Capitulum IIII

De gradibus inter albedinem et nigredinem.

Sunt aūt inter albedinez ⁊ nigredinez multi gradus intermedij s̄m intensiōem dñij tam qualitatū actiuaꝝ q̄ passiuarū s̄m esse debili⁹ et forti⁹ multipliciter ⁊ s̄m multos gradus. Qm̄ q̄to pl⁹ dñatur siccitas tāto cū maiori difficultate subtiliat ⁊ rarificatur ⁊ elucidat. et sic difficilius fit ꝑspicuum ⁊ p̄ cōsequens albedo eo q̄ siccū est densum ac solidū inq̄tū hmōi et obscuꝝ Quanto vero dñiū sicci fuerit minus et calidi maius fuerit dominiū tanto meli⁹ et citius poterit albedo inde generari. similiter q̄to siccitas fuerit maior et frigiditas intensior tanto magis generabitur nigredo ex ꝑtium cōpactione et extensione obscuritatis ⁊ priuatione claritatis et sup̄fluitate terminationis ꝑspicui. Similiter est de humido q̄to enī maius fuerit dominiū humidi ꝓportionabilis cōbustioni. dūmō sit dominiū calidi tanto maior erit fumus et caligo ⁊ denigratio. q̄to vero dominiū humidi sit maius dūmodo sit dominiū frigidi ꝓportionabiliter crescens erit silr intensio albedinis. Si vero fuerit dominiū humidi magnum. et parū de dominio calidi. remittetur nigredo. Silr si sit dominiū humidi magnum et dominiū calidi paruū et frigidi paruum. remittetur albedo. Si vero fuerit dominiū humidi aliq̄tulum dominiū vero calidi magis nigredo magna poterit generari. qñq̄ tñ calidū generat albedinem in humido vtz in albedine oui cocti: et qñq̄ ignis in lignis viridibus et humidis relinquit cineres albos post finalem terminū sue actiōis. sed tñ nō est vera illa albedo qm̄ sp̄ apparet ī eo vestigiū perspicui male terminati ad modū sup̄ficiei cristalli clari. Et hoc apparet si scindat licet nō ꝓtendat hec perspicuitas p̄ medium corpis ꝑspicuitate simplicit actuali ⁊ cōpleta vñ ptz q̄ nō ē vera albedo. vñ illa albedo derelinquitur ibi ꝓpter debilitatez caloris agentis ita q̄ vincit frigiditas intrinseca ⁊ innata Est aūt albumen coctū albū. qz non tangitur ab igne ꝓpter testam. q̄ si immediate tangeret vtiq̄ in ip̄o nigredinē generaret Agens insup̄ calidū in humidū primo generat nigredinem et fumum ⁊ vincens hūiditas inducit siccitatē ī materia in quā agit. ⁊ sic in illa inducta siccitate facit nouam transmutatiōem ⁊ generatiōem nouū colorem in subtiliatione sicci. Et licet calidū aggreget omogenia ꝓpter qđ cōdensat ⁊ obscurat. tñ siccum habet aliquid sibi annexū de humido rōne cuius pōt disgregare. Et licz in principio cōgreget rōne dominij. tñ post aggregatiōem ip̄m aggregatū subtiliat qz eius opatio specialis ē subtiliare materiam in quā agit dūmō sit sicca. Qđ dico ꝓpter hoc q̄ aliqñ agit in humidus et exalat illud. frigidū vero nō ordinat ad rarefaciendū. sed stat in ip̄o actu cōdensandi tanq̄ in actu principali. qz aggregat tam omogenia q̄ etherogenia.

Capitu. V

De actione calidi et frigidi.

Si vero sit actio calidi et frigidi mediocriter cōcurrens in materia sicca tunc generabitur color medius necessario. qz calidum subtiliabit in generatiōem albedinis Frigidum vero ecōtrario aggregabit eam in generatiōem nigredinis. Cum ergo in quolibet puncto simul agant equaliter opor

tet ꝙ inducant in quolibet puncto simul albedinem et nigredinē. qꝛ oportet ꝙ fi/at color cōpositus ex eis. Et iste plus debet habere de nigredine qꝛ siccū minus se habet ad albū q̄ꝫ ad nigrū ꝓpter priuationem ꝑspicui et obscuritatem innatam. et plus se habet ad aggregatiōem ⁊ innate aggregationis cōseruationem q̄ꝫ ad subtiliatiōem ⁊ rarefactiōem. Si vero concurrant mediocriter in materia hūida ꝑ dominiū silr̄ generabit̄ color medi⁹ qui plus habebit de albo q̄ꝫ de nigro. qm̄ humidū ꝑ dñiū rōne ꝑspicui pur magis se hꝫ pure ad albū q̄ꝫ ad nigrū. ⁊ respectu agentis frigidi facilius se habet q̄ꝫ respectu calidi qm̄ calidū agit i hūiduꝫ exalādo ⁊ cōsumendo. frigidū v̄o solūmō conseruando illud in sui natura ꝑ viam consolidatiōis ⁊ cōpactionis. Si v̄o sit materia mediocris tunc erit semꝑ color medius. si v̄o sit in tali materia actio calidi ꝑ dominiū tunc qꝛ potest facilius humidum transmutari in nigredinem q̄ꝫ sic/cum in albedinem. generabit̄ color plus habēs de nigredine. sicut ptꝫ qñ humidū et siccū diuidūtur adinuicē. citius generat calor colorem nigrum in humidis ⁊ in viridibus lignis q̄ꝫ in lapidibus combustis in quibus calx generatur ⁊ silia. Si vero fiat actio frigidi ꝑ dñiū in materia mediocri oportet colorem esse mediū cōmsitū magis ex albedine. qm̄ humidum ꝑ agis se habet ad albedinem q̄ꝫ siccū ad nigredinem siue aliquem colorem. eo ꝙ in humido est materia ꝑspicui que est ꝓpria materia coloris. in sicco autem nō inq̄ꝫtum hmōi. respectu vero agentis saltem vno mō est humidū obedientius sibi q̄ꝫ possibile est ꝓpter priuatiōem soliditatis et duriciei cuiusdā naturalis q̄ est in sicco. Licet enim siccum de se sit natuꝫ congregari. non tñ est ita bene congregabile sicut humidū. vtꝫ in lapide qui licꝫ substantia sit cōpacta. non tamen facile recipit maiorem cōpressionem a cā agēte. Videmus eni in multis ꝙ fridū defacili ꝓducit albedinem vt in niue qđ non tantum apparet exemplariter quando agit in materia sicca. Si vero concurrant mediocriter i materia mediocri fiet medium necessario qđ erit eque distans ab extremis. Si enim qñ est dominiū solū ex ꝑte agentis alterius vel solum a parte materie accidit color cōpositus ex altero magis et ex altero minus tunc quando equautur tam agentia q̄ꝫ patientia erit color se habens equaliter vt ptꝫ ex p̄dictis. Et ita erunt due extremitates ⁊ quinqꝫ medij. nec videt̄ ꝙ pluribus modis poterūt medij esse distincti scđm speciem sicut declaratū est ꝑ istam diffinitionem diuisam ꝑ opposita mēbra nec suꝑflua nec diminuta. Arest. etiam testatur ꝙ tm̄ sunt quinqꝫ medij colores quoruꝫ numer⁹ et sufficiētia potest accipi p̄dicto mō. et etiam ex cōbinatione albi et nigri ad eoꝝ generatiōem. eo ꝙ nigrum et album cōcurrant equaliter ad compositionem coloris medij. et tunc erit color eque distans inter extremos vt rubedo Inter albū v̄o ⁊ rubeū ñ p̄nt eē nisi duo vnus magis appropinquabit albo et alius rubeo. inter rubeū v̄o ⁊ nigrum erant silr̄ duo. vnus magis cōueniens cum rubeo. et ali⁹ magꝫ cū nigro. ita plēs nō possunt esse intermedij. qꝛ inter albū et rubeū non pōt esse aliqđ eq̄ distās simpliciter. q m̄ eque distantia simpliciter habet respectum ad extremos. sed talis si poneretur haberet tres quartas albedinis et vnam nigredinis qm̄ medietas rubedinis ex vna est quarta albedinis et vna quarta nigredinis. eodē mō non erit eq̄ distans simpliciter inter nigrum et rubeū. quare oportet ꝙ haberet tres quartas nigredinis et vnam albedinis. et sic esset tantum eque distantia scđm quid ⁊ c m apparentiā et non simpliciter s̄m veritatem.

Capitulum VI

De speciebus coloꝝ quot sunt.

Hos aūt colores quinqꝫ intermedios nōiat Arest. primo vocans glaucum scđm puniceuꝫ. i. citrinum. tertiū rubeū. quartū purpureū. q̄ntum viridem. Ita ꝙ inter album ⁊ rubeum erit glaucus a ꝑte albi. puniceus a ꝑte rubri. Inter nigrum autem et rubeum purpureus a ꝑte rubei. et viridis a

parte nigri. Hec nomina alio noīe vocā tur in greca vt kyanos purpureus. kara pos glaucus. sed noībus grecis nō est vis sed noīa latinoꝝ attēdūtur. Et rō dictorū patere pt. qm̄ glauc⁹ magis hz de albedīe q̄z de nigredīe ⁊ rubedīe. et talis color ponit̄ in folijs cadentibus in hyeme vel autumno. Puniceus vero ⁊ purpure⁹ circūdant rubedinem. qꝛ vterq̄z habet plus de rubedine q̄z de albedine. sed puniceus est magis remotus a nigredine q̄z purpureus vt vult Arest. in li. ij. de som. et vigi. vbi loquit̄ de corruptiōe istoꝝ ī nigredinem vbi puniceū ponit ꝑ purpureum declinare in nigredinem. et iō oportet vt purpureū sit inter rubedinem et nigredinem. et puniceus inter albedinem et nigredinez. Ex quibus omnibus sequit̄ ꝙ viridis debet poni cū nigredine Ex quo ptz rō ordinationis ipoꝝ quinq̄z colorū intermedioꝝ ſm Aresto.

Capitulū VII

De opinione eoꝝ qui ponunt lucez esse de substantia coloris.

Sunt autem qui ponunt lucē esse de substantia coloris ⁊ illi dicūt ꝙ color ē lux incorpata ꝑspicuo. Habet aūt ꝑspicuū differētias istas. aut enī ꝑspicuū est purū sepatū a terrestreitate. aut impurū cum terrestreitatis admixtione. Lux aūt ꝯsiderat̄ quadrifarie qꝛ aut est lux clara aut obscura vl̄ panca vel multa. Nec dico lucem magnam per subiectū magnū diffusam. sed sicut de luce vtuali dicit̄ ꝙ in pūcio colligit̄ lux mlta vt qn̄ opponit̄ speculū cōcauū soli ⁊ lux cadens sup totam speculi supficiē. in cētrum spere speculi reflectit̄. cui⁹ lucis collectio speculū inflamat. et citississe cōbustibile generat. vn̄ cū fungus vel aliud īflamabile opponitur subito accedit̄ ⁊ ignitur. Si igit̄ fuerit lux clara ⁊ multa ī puro ꝑspicuo albedo generat̄. nam albedo est color ex luce multa ⁊ clara in puro generatus. vt dicit Aresto. Si vero fuerit lux pauca ⁊ obscura in ꝑspicuo obscuro nigredo necessario generat̄. Et iste sermo explanat sermonem Arest. et Auerrois qui ponūt nigredinē priuatiōez claritatis ⁊ albedinem habitum siue formā Et ſm hunc sermonem ptz ꝙ sunt septem colores ab albedīe vsus nigredinē paulatim accedētes silr̄ septem erunt ꝓximi nigredini a nigredine vsus albedinem ꝓcedentes donec fiat occursus alicuius septem coloꝝ quibus ab albedine ad nigredinem descendit̄. Et hoc ptz cuz enī albedinis essentiam tria cōstituūt. s. lucis claritas et eius multitudo. ac ꝑspicui puritas duobus amotis potest esse remissio. Erit igit̄ ꝑ hunc modū triū colorum generatio et quolibet triū solo rēanente duoꝝ reliquoꝝ erit remissio. et sic ab albedine erunt septem coloꝝ īmediate ꝓductiones vel ꝓgressiones. Similiter a nigredine vsus albedinem septem sunt colores et erūt scdm̄ istam cōsideratiōem. xvi. colores. duo principales. scz albedo ⁊ nigredo. et. xiiij. collaterales. septem hinc ꝑ extensionem albi ad nigrus accedentes. ⁊ septem illinc a nigredine ꝑ remissiouem ad albedinem accedētes in medio in idem cōcurrentes. In quolibet aūt medioꝝ coloꝝ sunt gradus quasi infiniti scdm̄ intensionem ⁊ remissionem maiorem vel minorem ꝓut extrema se ꝓtendūt. Recollige igit̄ breuiter ex p̄dictis ꝙ color est ꝓprietas siue qualitas derelicta ī supficie corpis ꝑspicui ex natura mixtionis elementariū qualitatum cōcurrentiū in mixto. que mediante luce visui actualiter p̄ntat̄. naz siue luce media color organū visus actualiter nō immutat. color tn̄ ꝑ se est visibilis vt di. Arest. ij. de aīa. nō ē aūt ex defectu sui sed potius ex defectu ⁊ impotentia organi qꝛ color sine actuali lucis p̄ntia nō videt̄. et ideo pitagorici vocauerunt colorem epiphaniam. s. supra apparitiōez. eo ꝙ sit extremitas corporis perspicui t̄minati vel in extremitate ⁊ ibi magis proprie est. eadem tn̄ natura coloris est int⁹ et extra. vtz in albugine oui et in fracturis vitri colorati vt dicit̄ in li. de sen. et sen. ca. vi. Sunt tn̄ multa que sunt vnius coloris in extremo extrinseco et initiali termino et alterius intrinsecus ī meditullio. vtz ī pipere nigro. ⁊ ī pomo granato. multa enī colorant rei superficiem

que non penetrant ad interiora. vtz i pi/cturis. pannus etiam rubeus tingit aq̃ extremitatem qñ ei supponit. vñ ptz q̃ color pspicui extremitas est vt dr in li. de sen. et sen. c. vij. Item sicut in corpe pspicuo nõ terminato vt aere. pñtia lumi/nis facit actu lucidũ. absentia vo tene/brosum. sic in corpe terminato' pñsentia lucis facit coloratũ. s. albũ ꝛ eius absen/tia nigrũ ꝛ tenebrosum. ita tñ q̃ nõ om/nino absit lumen. vt dr in li. de sen. ꝛ sen. Unde verus color est in corpe terminato non pspicuo. in corpore vero nõ termina/to non est verus color sed quasi color. vt dicit in eodem li. Item fit generatio co/lor medior ẽm suas differentias scõm diuersitatem ꝓportionũ. etiam si fuerit i sesquialtera ꝓportione vel ẽm alias ꝓpor/tiones. Si aũt ẽm ꝓportiõem ꝛ ẽm inx/tentiam ꝛ dyaphanũ fit iterũ ꝓportiona/lis nihil assumunt. vtz in cõsonãtijs vt ibidem ca. viij. Item fit generatio scõm ꝓportiõem color consonantiũ quãdo sũt delectabiles. et q̃to erunt magis ꝓporti/onabiles tanto sunt delectabiliores. vt dicit ibidem. Item ẽm alior opinionẽ generatio color medior fit p suꝑpositio/nem color extremor inuicem vt mani/festior sup minus manifestum. vtz in picturis sicut sol videtur p se albus. sed p interpositionem nubis videtur esse al/terius coloris. Item aptiones oculorũ non fiunt p discursiones radior ab ocu/lo. sed potius fiunt p cõtinuam multipli/catiõem coloris in medio vt p subitam eius delatiõem ad oculum cũ sensus fiat p cõtactum vt ibi dicit. Item colores e/que distantes positi a longe distantibus apparere possunt medij colores cũ nõ sint q̃ nulla pars rei sub extremo colore vi/deri potest. vtz in panno diuersi' coloris vt ibidem dicit. ca. viij. Item medij co/lores generantur scõm similitudines ge/nerationis mixtor cũ miscibilibus. qa mixtionem mixtibilũ p transmutatiõs in formam pmixti sequit mixtio colorũ vt sicut ab extremis corpibus generat medũ. sic ex extremis coloribus medi' color generatur vt ibidem dicit ca. viij. Item omnis color generatur p albedinẽ et nigredinem que videtur potius priua/tio esse albi q̃ color. vt obscuritas ẽ pri/uatio lucis vt dicit li. r. metha. cap. iij. Item vnitatem coloris in specie nõ op/tet q̃ sequatur vnitas nature vt di. Al/bu. in differentia. Item effectus colo/ris est immutare visum scõm actũ luci/di. nam per lucidũ color educitur de po/tentia ad actũ vt actualiter immutet or/ganum visus vt apprehendat speciem co/lorati et iudicet de re visa. Item color me/dius bene ꝓportionatus delectat visum et cõfortat. extremus vero color debilitat visum ꝛ contristat. vt dicit Alfest. Nam intensa albedo disgregat spũm visibilẽ et dissoluit oculũ. et oculum lacrimare facit. sed nigredo nimis intensa aggre/gando spũm et condensando visum rep/cutit ꝛ obtundit. vtz in diu inclusis i lo/cis tenebrosis qui subito educti ad lucẽ parum aut nihil vident. Item color rei colorate naturam ꝛ cõplexiones indicat nam albedo ꝛ colores albi in corpib cõ/gelatis non sunt nisi in substantia frigi/da. et nigri ecõtrario q̃ frigus albificat subãm humidam. et denigrat siccam. ca/lor vero denigrat humidam ꝛ albificat sic/cam. vt di. Alfest. ꝛ Auicen. Et iõ albedo que est filia frigiditatis indicat domini/um fleumatis ꝛ frigidi ꝛ humidi humo/ris. Nigredo signum est melancolice di/spositionis ꝛ sicci humoris in corpore do/minantis. qñq̃ tamen est signum adusti/onis nimie adurentis humores ꝛ in me/lancoliam innaturalem cõmutantis si/cut post dicetur. Item rerum intrinsecas qualitates color extrinsecus manifestat nam vt dicit Auicen. color est qualitas que perficitur a luce. Est ei color lux exi/stens in potentia i corpore tenebroso mi/grans in actum per lucidũ superueniens ab exteriori Et hoc ptz sic. quodlibet enĩ corpus cõmixtum habet aliquid de igne in potentia et per ignem habet de lucido. cum ipe ignis sit lucidus a natura. sed il/lud lucidũ delatura a partibus tenebro/sis. vñ solũ est in potentia sicut caliditas sulphuris vel piperis. Uñ sicut eor cali/ditas potentialis non migrat in actũ ni/si per cõsimilem qualitatem actualem ex

trinsecus interiori compatam. sic lux potentialis in permixto. de tenebroso nõ migrat in actum nisi ꝑ aduentum luminis exterioris. Color itaq; apparens extrinsecus intensionem vel remissionem declarat ignis latitantis potentia in ꝑmixto. et scdm hoc de eius actione ⁊ virtute iudicatur. Item coloris ꝓportionalis varietas intuentis aspectum ad sui dmiarationem ⁊ intuitum naturaliter excitat vt di. Pliñ. li. viij. et Auicen. vñ dicitq; quelibet bestia q̃tumcũq; seua varietatem coloris et pulcritudinem admirat ĩ panthera. Item cuiuslibet hominis faciem color maxime pulcrificat vl' deformat nam color ordinatus ⁊ suauis cõplexio est pulcritudinis forma quando mẽbrorum dispositioni debite correspondet vt dicit Auicen. Unde dicit Augustinus. Pulcritudo est elegans corporis habitudo cũ coloris suauitate. et econtrario color confusus ⁊ incompositus euidens est in corpore turpitudo. Item color passiones ⁊ accidẽtia anime preconisat. subitus enim pallor ⁊ discolorato index est timoris. Nam reuocato calore ad interiora corporis superficies depauperatur a sanguine. et sic per consequens discoloratur. sic subitus rubor in facie signum est verecũdie siue iracundie ⁊ furoris. et hoc accidit propter calorem petentem exteriora ⁊ cutis superficiem rubificantem ⁊ defẽdere ab illata' iniuria cupientem. Item color materiaꝫ suam seu substantiam terminat ꝑficit ⁊ informat. quia si color in subiecto non esset q̃lis foret rei substantia visui non appareret. Item color materie superficiem ornat et eius deformitatem palliat et occultat. Unde color compositus inter extremos medius. in superficie corporis ordinate superpositus informitatis accidentaliter vel naturaliter in materia derelicte est operculum. vt dicit Auicen'. Item color luci se conformat et velut filia matri se eius actui configurat. Und cum intensa luce color acuitur et intenditur. et cum remissa remittitur et hebetatur.

Capitulũ VIII

De coloris mutatione

Fit autem in corporibus coloruꝫ mutatio multiplici de causa vtꝫ ĩ fructibus ⁊ graminibus ⁊ ĩ alijs terre nascentibus. Nam primo nascunt fructus virides vtꝫ in vuis ⁊ in moris. deinde rubescunt tandem pallescunt vel nigrescunt. et illius coloris accidit varietas ex varietate caloris naturalis vel solaris vario mõ subãm fructus decoquẽtis ⁊ digerentis. Prĩo enĩ caloris actio est debilis ⁊ lenta insufficiens dissoluere ⁊ rarificare partes terrestres. et ideo in earum suꝑficie apparet color viridis et indigestus ac terrestris. Sed paulatĩ vigoratur calor naturalis per adminiculum caloris solaris. ⁊ ideo fortius digerit. et ꝓpter eius intensionem colorez rubeum in fructus suꝑficie derelinquit. et tandem completo fructu ⁊ maturo ⁊ humore pontico ac terrestri ꝑfecte digesto ex adustione color niger in suꝑficie generatur. nam calor pre dominans suꝑ terrestreitatem ipam dissoluit ⁊ decoquit ⁊ digerit et q̃tum necesse est in substantiam fructus accipit ac cõuertit. qd vero reliquum est vel consumit vel a se repellens ad extremas partes ducit ⁊ transmittit et talis reiecta fumositas cum sit terrestris suꝑficiem inficit et nigredinis vel glaucitatis vestigium in fructus generat superficie ⁊ relinquit. sicut dicitur super lib. vegetabilium in cõmento. naꝫ tales colores ex se actiõem ⁊ naturam frigiditatis pretendentes sepe etiam in rebus calidissimis generãtur ex eadẽ causa scꝫ ex calore interius dominãte fumositates terrestres vel aqueas ad extrinseca repellente. vt dicit Alphredus suꝑ lib. Arest. de vegeta. et plan. In rebo etiam sensibilibus fit coloris mutatio. nũc in cute. nunc in oculis. nũc in pilis. nũc in vngue. Nam color cutis fit duobus modis vt dicit in iohannicio. aut fit ab

interioribus. aut ab exterioribus. Ab i
terioribus aliquādo fit ab humoribo. ali
quādo ab anime passionibus. Ab interi
oribus itaq; mutatur color in cute. aliqñ
p humores calidos. aliquando per frigi
dum. nam cōtingit humores calidos tā
compositos q̄ simplices frigefieri et eti
am frigidos vel infrigidatos calefieri. ⁊
sm hoc solet in cute color variari. nā qñ
frigidi hūores calefiunt albus color mu
tatur in citrinitatem vel in ruborem. qñ
vero calidus frigescit color rubeus muta
tur in albedinem vel pallorem. et sic de a
lijs intelligendum est. Item ab interio
ribus anime passionibus mutatur color
Nam rubicundus fit pallidus ex angu/
stia vel timore. quia in timore cor stringi
tur ⁊ calor ab exterioribus ad interiora
reuocatur. et ideo exteriora pallescūt ita
similiter pallidus fit rubeus ex ira. quia
in ira cor dilatatur ⁊ extenditur ad vin
dicte appetitum. et calor subito impetuo
se ab interioribus ad exteriora commo/
uetur. vnde et calefit sanguis intercuta
neus et exinde rubor subito generatur.
ab interioribus etiam fit color niger in
mauris. et albidus in alemannis. Nam
mauritanea est regio in ethiopia calidis
sima in qua propter calorem continuus
sanguis aduritur intercutaneus et deni/
gratur et fit adustus. a cuius denigrati
sanguinis diffusione inter cutem et car/
nem omnia mēbra generaliter denigrā/
tur. Unde primus ethiopiam inhabitās
denigratus sic est. Sed postea cooperan/
te calore solis continuitate primi illius
habitatoris vicium in posteris propaga
uit q̄ ex nigro patre et consimili matre
nigri fetus generaliter nascerentur. sed
hoc solum habet locum vbi solis adustō
continue afficit generantes. Et ideo in
regionibus temperatis et ad frigidita/
tem declinantibus ethiopes generant in
colore filios temperatos. vt dicit Ma/
crobius et etiam Arestoteles et Auicē.
Econtrario vero scoti et alemani frigi/
das inhabitant regiones. et ideo frigidi
tate poros exterius constringente ca/
lor ad interiora reuocatur. et ideo exte/
rioris partis corporum superficies deal/
batur Hec omnia narrat commenta. su
per Johan. Idem etiam narrat Aresto.
teles. Item mutatur color cutis et ma/
xime homis multis alijs de causis. quan
doq; propter complexionis malignita/
tem vt patet in melancolicis propter ni
miam et superexcedentem caliditatem.
vt est videre in colericis qui citrini sunt
coloris. Propter solis calorem et aeris
siccitatem vt patet in itinerantibus et
nautis propter humorum corruptorum
intercutaneorū expansibilitatem vt con
tingit in morphea et in lepra propt̄ op/
pilationem epatis et fellis distempera
tam qualitatem vt accidit in ictericia
que est coloris naturalis in sordidum et
viciosum colorem transmutatio vt dicit
Constan. Propter solutionis cutis cō/
tinuitatem vt patet post variolas et ci/
catrices varias vel vsturas. Considera
tur etiam color in pilis et in capillis.
Nam scdm qualitatem fumorum a cor/
pore resolutorum variatur color capil/
lorum. nam ex flegmate fiunt albi ex sā/
guine rufi. ex naturali melancolia glau/
ci. ex colera adusta nigri. ex defectu etiam
caloris naturalis fiunt cani. vt patet in
senibus. Et quando canus color incipit
in radicibus capillorum accidit ex fleg/
mate abundante. quando vero ab extre/
mis incipit signum est, q̄ accidit ex defe/
ctu caloris naturalis. quere supra in tra
ctatu de capillis.

Capitulum IX

De colore in oculis

Attēditur postea color in oculis
a Nam vt dicit Johannicius. co
lores oculorum sunt quattuor.
scilicet niger. subalbidus. varius ⁊ glau
cus. Diuersitas autem colorum istorū ac
cidit ex spiritus visibilis claritate vl' ob
scuritate. vel ex cristallini humoris pau
citate vel pfūditate vel ex albuginei hu
moris superfluitate vel turbatione vel ex
vuee tunice humoris indigentia vel su/

pfluitate. nam si humor cristallinus fuerit paucus in q̄ntitate vl' lateat intrinsecus ⁊ albugine' hūor deficiat vl' pturbet vel si abūdet hūor niger tunice vuee. istꝫ olbus cōcurrentibus vel aliquibus ipor niger color in oculo generat. Subalbid' vero ex causis fit cō trarijs. Glaucus vero et varius accidit ex mixtione reruz q̄ faciunt albedinem ⁊ nigredinem ⁊ i glaucitate aliq̄ntulum nigredo in varietate albedo aliq̄ntulum plus abundat. sed de his quere supra in tractatu oculor. Color etiam in vnguibus denotatur. nā eorum color debet esse subalbidus specularis ⁊ perspicuus. qñq̄ autem mutatur iste color in liuiditatem vel alium emulum colorem et tunc diuersas pretendit passiones. vt patet supra in tractatu de vnguibus.

Capitulum x

De coloribus in particulari.

Nunc de coloribus in particulari dicendum est. et primo de albedine que videtur medior colorū esse p̄cipuum fundamentum. Est autez albedo color ex luce clara et multa in puro ⁊ perspicuo generatus. vt dicit Algazel. Unde q̄nto materia perspicui est purios ⁊ lux clarior tanto albedo erit intensior ⁊ nigro impermixtior. Est autem cā materialis albedinis perspicuum puruz omni terrestri feculentia impermixtum nunc siccum nūc humidum. Causa vero effectiua est vel calidum vel frigidū. naz materia si fuerit sicta per dominiū ⁊ calor agens in ipam fuerit per dominiū generabitur tunc albedo ꝓpter rarefactiōem ⁊ subtiliatiōem partium materie ac clarificatiōem vi caloris. vtz in cōbusto osse et in calce. si vero fuerit materia substantialiter humida et in illa dominans frigiditas generatur erit album vtz in niue ⁊ pruina. Generatur autem autez albedo ex aere vaporoso declinante ad hūiditatem aqueam. vt dicit Aresto. li. xix. de animalibus. et hoc per frigidi actiōez nam frigus albificat humidam materiam et denigrat siccam. Calor vero humidam denigrat et siccam dealbat Item albedo generatur ex rarefactione aeris vt patet in spuma. et ideo aque calide generant pilos albos. que albedo non est nisi ex aere vaporabili retento in membris ⁊ quia albedo ex aere calido et vaporabili fit. ideo animalia sunt alba sub ventre. vt dicit aresto. li. animalium. xix. Diffusiuam auten habet virtutem respectu visus et spiritus sensibilis disgregatiuaz. et ideo si fuerit nimis intensa corrumpit visum et facit oculos lacrimari sz est omnium colorum incrementum. In nullo enim melius fundantur colores medij q̄ in albo. Et quanto album est intensius quod substernitur tāto adheret fortius color qui superinducitur et linitur siue rubedo fuerit siue nigredo ad albedinem vero pertinēt candor. albor. pallor siue flauor. Flauum enim et liuidum idē sunt scd̄m vnam significatiōem vt dicit Aresto. in cap̄. de sapore. et dicit q̄ liquidum est flauum quia flauum sequit naturā albi. Multas alias species assignat medici circa album vt est color aqueus lactens. lrarapos. i. albidus vel subalbidus. pallid' vel subpallid'. Et variant scd̄m diuersas materias tenues vl' grossas in quibus radicantur. vtz in lib. ysa. Theophili Constan. Egidij de vr inis. Candor est albedo intensa multum habens in se lucis in forma et pure perspicuitatis in materia. nam fulgor lucidi. i. puri perspicui superficiem informans et perficiens et intuentis aspectum sine organi lesione immutans. et cum quadam suauitate ad sui intuitum excitans oculum et alliciens candor nuncupatur. Illud enim candor dicitur quod primo potest sine corruptione sensus ab albedine per actum lucidi ab oculo comprehendi nā albedo que consistit in extremis a sensu non videtur. subterfugit eniz sensus iudicium. quia nulla res sub extremo colore videri potest. Sunt enim colores extremi inuisibiles scd̄m se propter sui paruitatem. vt dicit in lib. de sen. et sen. cap̄. viij. Quod ergo primo subiacet sēsui de albedine post eius extremum candor dicitur.

De colore glauco et flauo.

Capitu. XI

Color flauus qui et glaucus di/
c citur generatur ex allredine min⁹
intensa accedente aliquantu/
lū ad rubredinē. z generat fm Aui. in ma
teria tempata nō simpliciter sed respe/
ctu viridis coloris. Nam vt dicit idem.
Viridis color in plantis mutatur in glau
cū in autumno. qñ eni in foliis est mate
ria hūida magis q̄z glauci et grossa pau
latim p actionem calidi cōsumitur. nec
tamen omnino destruit vel destituit a ca/
lore eleuante materiā. licet frigus domi
netur. frigus vo dūans in materia me/
diocri generat mediū colorez necessario
et q̄ potest melius transmutare humidi
tatem q̄z siccitatem. ideo generat colorē
mediū habentē de albo magis cuiusmo/
di est glaucus. vt di. cōmen. sup li. Alte/
sto. de plan. in fi. Ideo inquit quedā arbo
tes virides in estate palescūt in hyeme
vt buxus. habet eni buxus viscosum hu
morem. in radice aūt multū habet liqui/
dam humiditatem. z iō non cadūt folia
sed adueniente calore p̄uocatur humor
ad exteriora qui tactus caliditate fit vi/
ridis. sed adueniente frigiditate repcu/
titur humor et abundat siccitas. et fit co
lor glaucus. Unde respectu coloris viri/
dis in quo est plus de materia viridis
dicit glaucum habere materiaz tempe/
ratam.

Capitulum XII

De pallido colore

Color pallidus ex eisdem causis
c generatur. frigiditas tñ minus ē
intensa. et pl⁹ accedit albedo ad
nigredinez in materia grossiori. Est igi
tur pallor color medius ab albedine inci
piens et degenerans in nigredinē. ge/
neratur etiam accidentaliter vt ex timo
re. solicitudine nimia. et labore z ex cau/
sis alijs quibus calor ad interiora redu/
citur z corpis superficies p̄ter sanguinis
depauperationem palescit z discoloratur
vt est videre in nimis vomientib⁹ z som
niculosis. et in hoibus amorosis qui pre
amoris magnitudine estuantis dilatati
cordis spūs ea aporant. p̄ter quor nutri
mentū et restauratiōem natura colorem
ab exterioribus ad interiora reuocat. z
sic superficiem cutis p subtractiōem calidi
sanguinis discolorat iuxta illud. Palle/
at omnis amās hic est color aptus amā/
ti. et eadem de causa macerati fame vel
imoderato exercitio et labore et p̄ter cō
sumptiōez calidi sanguinis expallescūt.

Capitulum XIII

De rubeo colore

Ubeus color est color mediu⁹ ab
c extremis nigredinis z albedinis
eque distās. qui in superficie cor/
poris pspicui resultat p incorporationem
clari luminis ignei atq̄z puri. Ad cuius
generatiōem concurrunt materie pspi/
cuitas. ignei luminis claritas. z albedi/
nis atq̄z nigredinis cōcors mediocritas
tamen p̄ter igneam lucem partes mic/
ti pspicuas dilatantem et rarificantē
ac subtiliantem maiorem habet in trans
lucentia cōformitatem cū albo q̄z cū ni
gro. et ideo intense rubeū ad modū lucidi
disgregat visum. nec aggregat sicut nigr
Propter qō pannor venditores pānos
rubeos suspendunt ante lucem vt viden
tes alios pannos coloratos p̄ter rubedi
nem spūm visibilem disgregantem mi/
nus valeant color discernere veritatem
Pretendit aūt generaliter rubedo domi/
nū calidi in pmixto. cuius aliquādo in
ueniatur superficialiter in naturaliter fri
gido. vt est videre in rosa que naturali
ter siue substantialiter frigida est et sic/
ca. sed quia subtilissima est substantie in
natus calor quem habet ex compositione
fugiens dominium frigidi petit exterio
ra que inueniens subtilia et humida ad
immutandum transmutat ea superficia/
liter in colorem rubeum qui actioni ignis
potissime similatur.

Capitulum XIIII

De croceo colore

Color croceus punice⁹ et citri/
c nus differunt parum nisi fm re
missionem albedinis et nigredi/
nis intensionem. aliquātulam autem

admixtiõem: et ꝑm aliq̃tulam intẽsiõem caloris ⁊ frigiditatis remissiõem. ꝑm autem ꝙ color talis in materia sutiliori ac magis ꝑspicua radicatur magis rutilat et apparet ꝑm ꝟo ꝙ materia magis ẽ terrestris ac grossa minus claret. talis aũt color intensionem significat caloris tꝑati et nõ excedentis q̃tum est de significatione coloris. scdm varias tamen substãtie dispositões varias ꝑtendit sanitatis vel morbi significatões diuersas corporis habitudines et cõplexiones vt patet in li. ysa. de vrinis. Nam citrinus color adiunctus cum substantia tenui ĩ vrina iuuenis colerice cõplexionis ꝑtendit ipm sanũ. In fleumatico ac melancolico significare poterit varias ĩfirmitates vt di. Egi. versus finem in tractatu d̃ vrinis. c. xiij. vbi di. Est multis tenuis citrina referta figuris. Fleumaticum iuuenem vel quem niger afficit humor. Condemnat tricham duplici ⁊c. Unde vnus et idem color diuersa et aduersa signat ꝑm diuersitatem substantie cui copulat̃

Capitulũ. XV

De colore croceo

Color croceus plus tingit liquores ⁊ humores q̃ citrin⁹ ⁊ significat caloris intensionem ⁊ distẽperantiam sanguinis in epate per colere admixtiõem. vtꝫ in ictericis. quoꝝ vrina est crocea in spuma et oculi crocei. et cutis feda et citrina. Aues autem calidissime cõplexionis et colerice vt aues prede extrema habent crocea vt pedes atq̃ rostra. qd̃ accidit ex superbundantia colerici fumi et calidi quem reijcit natura ad extrema ꝓpter qd̃ colorantur. de hoc q̃re supra in li. de morbis. ca. de ictericia.

Capitulũ XVI

De colore minio

Color minius idem est ꝙ coccinus ac vermiculus rubedini propinquus et affinis. rutilans ⁊ resplendens quasi ignis. multum enim habet in se ignee luciditatis. et etiam ex ꝑte materie perspicuitatis ꝓpter quod color est viridis relucens multum et acut⁹ Materia enim minij est terra que discerpitur in littore maris rubri. que tante est infectionis et ruboris ꝙ ex eius diluuione totum mare tingitur et in colorem minij commutatur. vnde ab illa infectione mare superioris egypti rubꝝ appellatur. Et in illis terre venis rubre gẽme inueniũtur. Hec de terra primo optime depuratur desiccatur. tandem inter lapides subtilissime commolitur. et cũ claro oui distempatur. Et hic color pictoribus. scriptoribus. lucrum non modicum administrat. nam inde libros ornat capitales litteras inde formant. fines ac principia sententiarum ac versuũ distinguũt minio atq̃ signãt. Acuitur qñq̃ succo herbe cuiusdam que cocco appellatur. ille color rutilat quasi ignis. et iõ ab illo succo coccum nominatur. et tl̃i colore plus vtuntur tinctores vestiũ q̃ scriptores. Solebãt etiã ãtiqui acuere minium cum sanguine cuiusdam vermis. sicut acuitur purpura cum sanguine cõchilis. ⁊ ex tali acumine primitus ab antiquis vermiculus vocabatur. vt di. Isidorus. vbi tractat de coloribus. Est autem color vehemẽtissime adherentie post q̃ fuerit materie incorꝑatus. ita ꝙ inde vix poterit post deleri. Qd̃ si quis pergameno abradere contenderit. vel abluere nisus fuerit vix tantum abluet vel abradet quin aliquod vestigiũ post inueniet.

Capitulũ XVII

De puniceo colore

Puniceus color est colur circumdãs colorẽ rubeũ sicut purpure⁹ pl⁹ habens de rubedine et nigredine q̃ de albedine. plus tamen declinat ad albedinem q̃ ad nigredinem. purpureus autem econuerso affinis est rubeo. sed magis declinat ad nigredinem q̃ ad albedinẽ. Unde dicit Arest. in. ij. de som. et vigi. ꝙ puniceum ꝑ purpureũ transit in nigrum. vnde post rubedinem vicinitatem gabet ad nigredinẽ. Inueniũtur aũt in mari quedam conchile ad modum ꝑue que in extremitatibus ꝑcise q̃sdam emittũt guttas sanguineas q̃ recollecte purpuras tingũt ⁊ colores rubeos acuũt

et intendunt. vnde talis sanguis in ꝯti
tate modica recolligitur et vasis ac ca
nalibus tinctor officio aptis cum alijs
coloribus reponitur cum quibus tingit
sericum ex quo texitur pannus purpure
us vnde regum gloria ostendit. vt dicit
Greg. sup Canti. ca. vij.

Capitulū xviii

De colore viridi

Color viridis generat actiõe ca
c lidi in materia mediocri vergen
te tamen ad dominiū humidi vt
pz in folijs fructibus et herbis. et iõ ge
nerabitur color multū habens de nigre
dine. non tñ pringens totaliter ad nigre
dinem. Ex admixtione enī remissi albi
vt glauci et intensi nigri in superficie hu
midi viriditas generatur. qñ calor agēs
in materia non potest adurere humidū.
nec ad plenū decoquere vt totaliter i. ni
grum cõuertatur. vnde viriditas in her
bis et in fructibus signum est crudi hūo
ris et indigesti. vt dicit Auicen. Et hoc
pz qz color viridis in plantis et in fru
ctibus mutatur in glaucū in autumno.
qz in folijs et in herbis est multa mate
ria humida et grossa que p actiõem cali
di paulatim consumit. nec omnino de
stituitur a calore in materia eleuante li
cet frigus dominet. et ideo quedam arbo
res virescunt in vere et in estate. in hye
me vero vel in autumno pallescunt. quia
adueniente caliditate vernali. puocatur
humor ad exteriora qui tactus calore fit
viridis. sed adueniente frigiditate repe
ritur humor et abundat siccitas et fit
color glaucus. vt dicit cõmen. sup. i. Al
tesio. de plan. in fine. Est itaq; color vi
ridis medius inter rubeū et nigrum ge
neratus. et hoc pz p transitū colere ru
bee in melancoliam innaturalem. Cole
ra enī cū fit rubea transit in melancoliaz
que est nigra mediante colera inuatura
li. s. eruginosa et praffina que viridis in
uenitur. Et ideo color viridis marie de
lectat visum. ppter concursum ptium ig
nearum z terrestriū. naz luciditas ignea
que in viridi est tempata delectat visuz
Obscuritas etiam terrea siue nigredo
cum non fit in extremo mediocriter spi
ritum visibilem aggregat et confortat.
Et ideo nullus color est ita delectabilis
visui sicut viror. vtz in smaragdo qui o
culos sculpentium gemmas et metalla
maxime repatat et confortat. vt di. Isi.
ca. de lapidibus pciosis. Sunt autem vi
ridia folia plāte et gramia et cetera ter
renascentia ex dominio ptium terrestri
um in quibus radicantur tanqz in mate
ria. et ex virtute innea tanqz ex causa ef
fectiua. que dissoluit terrea et subtiliat
et rarefacit. et sic attrahendo earum fu
mos ad extrema. tingit herbe superficiem
tali colore non nigro nec rubeo sed viro
re. nam nigredo temperat rubedinis di
sgregatiuam claritatem. et claritas scor
porata nigredini ipam reducit ad medi
ocritatem. ex dominio ergo partium ter
restrium et igneaꝝ viridis color gene
ratur. Et ꝯuis folia fructus et gramia
virescant. flores tamen virides raro vi
nunqz inueniunt. qđ accidit ppter sub
tilitatem materie florum in qua si pdo
minantes partes fuerint aquee z aeree
erit color albus. Si vero aquee cū igne
is pualuerint erit color gilueus vel palli
das aut citrinus. Si autem preabunda
uerint ignee partes aereis erit color ro
eus. et si prealentes partes aquee cuz
terrestribus erit color blauius vel viola
ceus. Si autem eque pualuerint partes
ignee cum terrestribus posset quidez fi
eri color viridis vel niger. sed talem cõ
mixtionem subtilitas materie flous vel
rarefactio nõ admittit. et ideo flores nõ
virescunt generaliter nec nigre sunt Est
ergo color viridis inter rubedinem me
dius et nigredinē delectans visum et ad
sui aspectū oculoꝝ attractiuus. acie visus
cõfortatiuus et repatiuus. vñ cerui z a
niamalia agrestia alia loca viridaria dili
gunt et frequētant. nõ tantū ppter pa
stum. verū etiam ppter visum. et iõ vēa
tores viridibus vestimētis semper se in
duūt. qz ppter aspectū virorum quem de
stie naturaliter diligūt minus venator
insidias expauescūt. vt dicit Bal.

Capitulū xix

De colore liuido

c Olor liuidus ex ꝑtibus aqueis et terrestribus ꝑdominantibus generatur. nam talis color ĩ rebus habentibus humorem grossum ⁊ frigidum generatur. vtꝫ in violis ⁊ plũbo. plumbũ tamen naturaliter est albũ q̃ꝫ/uis suꝑficialiter sit liuidum. vñ ex eo fit cerusa. vt di. cõmen. sup. iiij. methe. Uñ color liuidus signum est frigiditatis dominantis. qꝛ liuidus color in vrina est signum extinctionis naturalis coloris et mortificationis aĩalis. sicut di. Egidi⁹ Membroꝝ liuiditas monstrat humorẽ mortificatũ. Signat enĩ multas alias passiones sicut ibi sequit̃. Paruus enutritheus medius morbusq̃ caducus. Alchites sinochus vene ruptura catarrus. Coste pulmonis vitiũ dolor articularis. Consumptiua ꝑtisis vis extinctiua caloris. sint tibi liuoris cause.

Capitu. XX

De colore liuido

c Olor ergo liuidus ẽ malus in animatis corꝑibus. nam vl̃ signat dominiũ frigoris calorem naturalem extingueutis ⁊ naturam mortificare inchoantis. vel suꝑabundantiaꝫ melancolici sanguinis colorem omnino et cutis suꝑficiem viciantis vel cordis angustiam. calorem sanguinis ad interiora reuocantis. vtꝫ in inuidis vel dolorez casus siue cõcussionis sanguinem intercutaneũ corrumpentis vtꝫ in fustigatis in quibus humor intercutaneus ꝑ maliciam corruptus cuti infert corruptiõꝫ et infectiõem. vt di. expositor super. i. ca. li. ysa. ibi vulnus liuore ⁊c. Ul̃ signat spirituũ et naturalis caloris defectionem et depauꝑatiõem. vtꝫ in ydropicis ethicis ⁊ cõsumptis. vt di. Egidius. Signat etiam dolorem articularem. Inam dolor artheticus ꝓꝑtet neruoꝝ sensibilitatẽ in quibus radicat̃ magis est dolorosus ꝓꝑt̃ qd̃ cõfluunt spũs ⁊ humores ad locũ doloris ꝓꝑter qd̃ alij humores remanẽt minus calidi ⁊ minus ꝑ ꝯsequens colorati Omẽs aũt causas liuiditatis enarrare nõ expedit in ꝑsenti opusculo. sed tangere solũ ⁊ ad memoriam reducere sufficit que a maioribus nostris copiosissime sũt tractata. Raro aũt nemini liuorez signare aliqd̃ bonũ nisi prius viride vel nigrus oꝑatione nature mutetur in liuidũ. ⁊ de liuiditate in rubeũ siue citrinũ. nam tũc signũ est ꝙ natura cõtra morbũ victoriam obtinet ⁊ triumphũ. Uñ Egidi⁹. Liuidus prius si post rubeus videat̃. Consurgit cerebri natura vigor reꝑatur.

Capitulũ XXI

De colore indico

c Olor indicus siue venetus est color blauius liuiditatem excedens in pulchritudine ⁊ virore. plus habens aqueitatis et aereitatis admixtum cũ ꝑtibus terrestribus ⁊ vnitus q̃ꝫ liuidus. et talis color est celestis propter dominiũ aereitatis in suꝑficie perspicui materie scꝫ pure et transparentis vtꝫ in saphiris orientalibus ⁊ iacinctis. talis etiam color reꝑitur in lazurio. Sꝫ de hoc quere supra ĩ tractatu de gemmis et de lapide lazuri.

Capitulũ XXII

De nigredine

n Igredo est priuatio albi in perspicuo. sicut amarũ est priuatio dulcedinis in humido. vnde videtur ꝙ albedo est prima origo coloꝝ. sic dulcedo et principiũ saporꝝ. vt di. Aresto te. in li. de sen. et sen. Idem di. Aresto li. xix. Color niger non est nisi priuatio claritatis. Generatur aũt nigredo ex luce pauca ⁊ obscura in ꝑspicuo ⁊ obscuro et impuro incorꝑata. Et iõ nigredo est spũs visibilis aggregatiua et eiusdez reꝑcussiua ꝓꝑter qd̃ ledit visuꝫ ⁊ hebetat qñ nimis est intensa. vtꝫ in diu incarceratis qui exeuntes de carcere parum vident. Fundatur aũt nigredo qñq̃ꝫ in substantia humida ⁊ calida. qꝛ caliditas dñans denigrat substantiam humidam. vt ẽ videre in liguis hũidis ⁊ exustis. Quãdoq̃ꝫ in substantia sicca ⁊ frigida. qꝛ frigiditas dñans subãm denigrat siccam et humidam facit albam. vt di. Aui. Unde nigredo qñq̃ꝫ causat̃ a frigiditate. ⁊ ẽ signũ

mortificationis. Quñq; a caliditate. ⁊ tc est signum adustionis. et iõ nigra vrina diuersa potest signare et aduersa sic di. Egidius. qñq; eni signat solutiõem q̃r tane ⁊ sic p̃tendit sanitatẽ. aliqñ signat adustiõem ⁊ mortem vt in acuta febre. Vñ Egidius dicit. Nigrior vrine facies incõmoda febris. Quartane soluit: mortem pretendit et vrit. In febre fert mortẽ nigra fetida paucula pinguis ⁊c. Sunt quidam colores picture opibus cõgruentes. quoꝝ quidam in venis terre nascunt vt sinopis rubrica meliũ minium auripigmentũ et hmõi. Quidam arte cõponuntur.

Capitu. XXIII

De sinopi

Sinopis est color rubeus in ponto primitus ad inuentus iuxta sinopim ciuitatem a qua nomen sic accepit vt di. Isi. li. xviij. Huius species tres sunt. prima rubra. et minus rubeus. et inter has media. vt di. idez. Rubrica dicit qꝛ rubra. ꝓxima colori sãguineo. vt dicit idem. gignitur in pluribus locis. sed optima est in ponto. vñ et pontica appellatur.

Capitulũ. XXIIII

De sirico

Siricũ pigmentũ est vñ fit color phœniceus. quo libroꝝ capita scribuntur. Et colligitur in littoribus rubri maris in phœnice. et inter ficticios hic color reputatur eo ꝙ fit aliqñ ex sinopide ⁊ sandice sil' mixtis vt di. Isi.

Capitulum XXV

De minio

Minium est color rubeus cui⁹ materiam greci apud ephesum primo inuenerunt. In hispania huiusmodi pigmentum p̃ ceteris regionibus plus abundat. vt dicit Isido.

Capit. XXVI

De cinobrio

Cinobriũ qđ greci cinabarin dicunt a dracone et a barro elephãte est vocatum. Aiunt enim draconum esse sanguinem dum implicant elephãtes. ruunt eni belue ⁊ dracones obruũtur quoꝝ fusus cruor terram inficit. fitq; pigmentum quicquid solum tinxerit. est autem puluis coloris rubri vt di. Isi.

Capitulũ XXVII

De prassino

Prassin creta est viridis vnde fit color viridis sicut porrũ. crescit autem optima in lybia cyrenensi. vt di. Isi. Crisocana est vena prassini coloris sic dicta. ꝙ cum ea aurum dicit inueniri. hec in armenia crescit sed probabilior est que crescit in macedonia. foditur in metallis eris cuius inuẽtio argentum atq; indicum ꝓdit. Nam vene eius cum his habent nature societatem vt dicit Isidorus.

Capitulũ XXVIII

De sandaracha

Sandaracha nascitur in topaziõ insula maris rubri. et est coloris cinobrij. sed odoris sulphurei. Inuenitur autem in metallis aureis ⁊ argenteis. et est tanto melior q̃to rufior. et q̃to plus sulphur olet. q̃uis et cerusa si in fornace torreatur in sandaracham cõuertatur. Cuius color est flameus. ꝙ si torreatur equaliter cum rubrica sandicem reddit. vt dicit Isido.

Capitulũ XXIX

De arsenico

Arsenicum auripigmentum dicitur ob colorem auri. colligitur in ponto ex aurata materia qđ in aureũ colorem transit purius est. et graciles habet venas et qđ pallidus est. pei⁹ iudicatur. de hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmento.

Capitulum XXX

De occa

Occa nascitur in topazion insula. vnde venit et sandaracha. fit tamẽ qñq; ex occa adusta rubrica mollis oui luto circumlinito. que q̃

to magis in camino arserit, tanto melior fit. vt dicit Isido.

Capitulum XXXI

De indico

i Indicum in cannis indicis limo infixis inuenitur spuma adherente limo. Est autem coloris pulchri et aerei mixturam purpure et cerulei mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurarijs officinis spuma innatans quam confectores detrahunt et desiccant. vt dicit Isidorus.

Capitulū XXXII

De atramento

a Tramentū dictum est eo q̄ sit atrum cuius species necessaria est quotidiano vsui picture. et inter ficticios cōputatur. Fit enī ex fuligine multis modis sup̄ ardentes tedas huic pictores cū aqua miscent gluten vt illustrius resplendeat. Quidam enī carbones sarmentorū veterū tritos cū glutino addunt. alij fecem vini nigri exurūt. multis etiam fit alijs modis vt dicit Isido. Cum atromento aūt tempat̄ incaustū et acuitur. Habet aūt multas virtutes vt3 in plateario. quere supra de venis terre libro. xv.

Capitu. XXXIII

De melino colore

m Elinus color est candidus cui' materia inuenit̄ in melos insula que ē vna de cicladibus. et iō melinus est dictus. vt dicit Isi. ꝓpter nimiam autem pinguedinem pictores eo nō vtuntur. vt dicit Isido.

Capitu. XXXIIII

De stibio

s Tibium est color ficticius vl' factus ex cerusa et quibusdā alijs mixtis. cum quo mulieres facies suas sophisticant et colorant.

Capitulū XXXV

De cerusa

c Erusa ex vapore fortis aceti tabulas plumbeas sup̄ sarmēta alba locatas p̄fundentis generat̄ quere supra de plumbo. Eodem mō fit es viride siue calcantum q̄d populus viride grecū vocat. s. ex vapore fort3 aceti eneas laminas p̄fundentis. nam ex aceto corrumpitur eris sup̄ficies et conuertit̄ in eruginem et inde color viridis ꝓcreatur Ualet ad carnem mortuam corrodēdā.

Capitulū XXXVI

De purpurea

p Uurpurea a puritate lucis ē dicta. q2 in his regionibus gignit̄ eius materia quas solis cursus illuminat ꝓpius et illustrat Hic color lacrimis sanguineis effludentibus a quibusdam cocleis ferro diuisis acuit̄ et melioratur. vt dicit Isido. li. xix. in capi. de tincturis. Sunt et alij colores multi taz simplices q̄3 compositi quibus vtūtur pictores et tinctores. sed iam dicti sūt meliores et nobiliores. et ideo nunc de eis sufficiat. De his omnibus tractat Pli. li. xxv. ca. xiiij. vsq3 ad. xxxiij. Et Isido. li. xviij. et. xix. Dicuntur autem tinctores pannorū et lanarum ob nitoris gratiam coloratores. vt dicit Isi. lib. xix. Pictores vero sunt imaginum et rerum similitudinum picture artificio expressores Est autem pictura dicta quasi fictura. Est autem imago ficta non veritas. hec et figura dicitur quia quodam colore ficto est linita nihil habens fidei et veritatis. Unde et sunt quedam picture q̄ corpora veritatis studio coloris excedūt et fidem dum augere contendūt ad mendacia ꝓuehunt sicut qui chimeram tricipitem pingunt. Picturam autem egiptij primitus adinuenerunt vmbra hominis lineis circūducta. deinde simplicibus coloribus et post diuersis sicq3 paulatim ars ip̄a se distinxit. et inuenit lumen et differentias colorū ac vmbras Et nūc pictores prius quasdam lineas et vmbras future imaginis ducunt. deinde coloribus complent inuente artis ordinem adhuc sequentes. vt dicit Isido. libro. xviij. i cap̄. de picturis.

Capit. XXXVII

De odore

Post colores de odoribus est dicendū. Odor itaq; est fumosus vapor a substātia rei resolutus q̄ mediante aere ad cerebrū attractat⁹ est sensus olfactus immutatiuus. naz odor immutat olfactum. quemadmodum color visum. vel sonus auditum. vel quemadmodū sapor gustum ꝓprium. Propriū enim est sensuuz a suis sensatis et obiectis ꝓprijs immutari ⁊ delectari in eis ac ꝑfici si fuerint medij. contristari vero et destrui si extremi vt dicit in libro de sen. et sen. Est itaq; odor rei ꝓprietas sensu fumo medio ꝑceptibilis. Ad hoc autem q̄ odor ꝑficiatur et informetur i organo sensus quattuor ad minus requiruntur scz caliditas resoluens. materie subtilitas actioni caloris resoluentis obediens aerea puritas deferens. nerui vel cerebri conformitas. vaporem resolutum nature sensu ꝑcipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur resoluens fumos vaporabiles causa odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferenti se incorporat et in suam similitudinē ipm alterat et informat. iformat⁹ vero aer qualitate fumi neruo odorabili subito se applicat. et sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem rep̄sentat. cuius complexioni si similis fuerit miro modo cerebrum recreat ⁊ delectat. Si vero ecōtrario inficit ⁊ contristat. et ideo aromatica que ꝓportionem cōplexionalez habent ⁊ armoniam cum natura ipm reparant atq; iuuant. fetida vero ex causa cōtraria aggrauant et molestāt. Calor itaq; resoluens odorem efficit. et econtrario frigus constringens odorez impedit et p̄scindit. qz mouendo ad centrum subtiles substantie vapores ꝑ aera se diffūdere non ꝑmittit. ꝓpter qd̄ nec sterquilinia fetent in tempe hyemali sed potius estiuali. Similiter substantie varietas seu subtilitas obediens calori resoluenti odorem causat Econtra vero grossicies materie odoris diffusioni obuiat ⁊ repugnat vtz in lapide cui⁹ naturalis cōpactio et frigiditas sunt iu causa q̄re neq; redolet neq; fetet vt dicit Auicenna Tertio aeris consistentia confert sensibiliter ad odorem nam si rarus fuerit et subtilis defacili odoris materiam scz fumum vaporabilem recipit. sed ꝓpter eius euentationem et rarefactibilitatem ꝑmanere in se eius redolentiam lōgo tēpore non ꝑmittit. Econtrario vero si densus fuerit aer et cōp̄ssus vapores bonos et malos tardius recipit. sed post eorum imp̄ssionem ip̄os euaporare ita defacili non ꝑmittit. vt dicit idem. Quarto organi qualitas seu dispositio ad odoris iudicium potissime operatur. si vero fuerit neruus insensibilis in quo ꝑcipitur olfactus vel male complexionatus vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus opilatus vel omnino ꝑuertitur vel subtrahitur iudicium odoris. Primum patz in melancolicis et alijs male complexionatis qui loca fetida diligūt. odorifera vero ⁊ aromatica fugiunt. Secūdum autē ptz in mutilatis qui neruos sensibiles ⁊ odorabiles habent lesos. et ideo odores non sentiunt. Tertium autem manifestum est in poliposis et leprosis qui naribus a viciosis humoribus opilatis iter odoriferum et fetidum vix discernunt. Fumus igitur a rei substantia resolut⁹ materia est odoris. vñ s̄m varietatez fumi odorum differentia variatur. Distiguit autem ysa. in dieť. tres species fumi Est enim fumus quietus et quasi nulli⁹ motus in aere vt fumus a lapide resolutus qui eius complexionez non declarat positiue sed ꝑ priuationē odoris et absētiam ipm habere substantiam grossam ⁊ frigidam manifestat. Est et alius fumns habens velocem motum in aere. ⁊ hoc accidit ex calore resoluente substantiam. que si fuerit valde pura et defecata. erit odor valde aromaticus et suauis vtz in mirto et musco et in ambra. Si vero fuerit substantia impura multis fecibus intermixta. erit odor malus et nature horribilis. Et hic odor diuiditur dupliciter in grauem scz et fetentem grauis odor ex calore adhuc naturaliter se h̄nte

in aliquo ꝛ iam corrumpi incipiente generatur. vtꝫ in piscibus diu reseruatis sine sale Esi tertio fumus mediocris a calore mediocri resolutus. et ille vel ēa pura substātia vel impura. si ex pura erit mediocriter aromatiens vtꝫ in pomis. violis et rosis. si autem fuerit ex substantia impura ptim erit fetidus vtꝫ in aloe et absinthio et sulphure ⁊c. Causatur ita: qꝫ odor aromaticus a calore ptes subtiliores ꝛ puriores resoluente aere ipatū fumos ad cerebrum referente sicut fetor vel grauitas ex eodem ptes grossiores ꝛ corruptiores a rei substantia dissoluente effectiue generatur. vnde p isto effectū ex actione caloris consequente omne aromaticum calidum ab autoribus solet dici. multa autem sunt substantialiter frigida vt est videre in aceto. camphora et rosa. que tamen sentiuntur aromatica. et hoc fit ꝓpter substantie eoꝝ puritatez cuius partes subtiliores resoluuntur et diffundunt in aere per calorem. Sūtautem due odoꝝ extremitates aromatic⁹. scz et fetidus inter quos ꝛ si inueniatur odor recte medius et eque distans ab extremis fm rōem vel fm intellectū neqꝫ tamen actualiter ꝓcipitur fm sensum. vnde dicit ysa. in diet. Odorat⁹ nō ꝓcipit mediocres odores. sicut nec pisces ꝓcipiunt medios colores. Carēt ei pisces palpebris ꝓpter qō spiritus visibilis continue dispgitur vnde non sufficit ad medij coloris ꝓceptiōem. De odorato quoqꝫ eadem est ratio. ꝓt dicit idem. nares enim patule sunt ꝛ continue dispgitur spiritus odorabilis ꝓpter qō vehior efficitur odoratus. et ideo medios odores minus capit nec est grauis odor recte medius inter aromaticū ꝛ fetentē qz grauis sub fetido cōtinetur. ꝛ nō differt ab eo nisi ꝙ magis remissus est. ꝛ fetidus amplius est et intensus. Sub eadem igitur specie continent sicut albedo intensa ꝛ remissa. et ideo si duo odores extremi. ſ. fetidus et aromaticus in eqli ꝓportione pariter misceant. non fiet vnus medius odor et eque distans ī mixto fm sensum. vnde aromaticum ꝓprie ꝓcipit sensus olfactus qꝫ fetidum. quia in aromatico delectatur. ꝛ fetidum refugit ꝛ abominatur. Ex quo ptꝫ ꝙ non efficitur vnus odor medius de extremis ꝙceptibilis fm sensum. vt dicit ysa. Qō autem bonus odor citius penetret ad spiritum animatum qꝫ malus. ptꝫ qz substātia boni odoris virtutem naturalis caloris in se continet qui grossiciem ei⁹ mūdificat ꝛ subtiliat vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebrum pertransire. Malus vero odor non sicqz in eius subiecto actio nature iam defic. vnde superfluitas eius grossa in eo remanet coagulata. et ideo difficilius pōt cū fumo dissolui. nec ita cito penetrat ad spiritum odorabilem qui in pfundo cerebri ventriculo latitat vbi spūalis ꝛ subtilis fumus citius penetrat siue perforat qꝫ grossus ꝛ terrestris.

Capit. xxxviii

De effectu odorum

Circa effectuz odorum diuerse fuerunt positiones. Dicebāt enim antiqui rerum naturas et substantias ita cognosci odore simpliciter quemadmodum et sapore. Dixerunt enim res acetosas odore comphendi. similiter et acutas. sed fallebant. Id enim odorat⁹ sui attribuebant qō erat tactus nullus enim est sensus cui tactus non sit annexus. et ideo morsuras ꝛ puncturas non ꝓcipit odoratus. sed potius tactus qui odorandi organo est admixtus. sicut oculus clausus sentit morsuram collirij non visu sed tactu. Alij vero asserebant nullā rerum noticiam posse haberi per odores videntes enim quasdam res frigidas esse odoriferas vt rosas. quasdam vero calidas nullius esse odoris vt piper. putauerunt res non posse dinosci aliqualiter ꝓ odores. Sed hi fallebantur. Bon⁹ itaqꝫ odor fit simpliciter vel ex calore totali vel partiali. nam rerum alie sunt fm plicis substantie. alie composite. Si res est simplicis substantie et est odorifera odor ille fit ex odore totali quia tota rei substantie est calida vtꝫ in musco. Si vero composite est substantie ꝛ est odorifera. odor ille fit ex calore partiali. i. ex ca

lore quarundam partium. nam quedam sunt ibi partes calide scz ignee que diffuse p sufficiem ruborem inducunt ⁊ odorem. vnde si rose ponantur in aqua calida ignee ptes resoluunt et rubeus color apparet cum odore. Sed alij sunt quorum sententia approbatur qui dicunt rerum substantias cognosci p odores minus tñ q̃ p sapores. nam ad linguam dirigunt sex lacerti quibus multum transfunditur de spiritu animali quo pfecte res gustata potest comp̃hendi sed ad instrumentũ odoratus non venit nisi vnus lacert⁹ tãtum p quem parum de spiritu descendit qui non ita pfecte naturam potest comp̃hendere. Preterea a re odoranda nõ resoluitur nisi quedam subtilis fumositas que admixta aeri cũ ip̃a ad organũ odoratus attrahitur. vnde ⁊ spũs p fumositatem illam rerum naturas non discernunt ita bene. sed ad instrumentum gustus tota res gustanda intus et extra gustui substantialiter applicatur. ⁊ ideo de re verius iudicatur p saporem q̃ p odorem. Recolligit itaq̃ ex p̃dictis q̃ odor est rei ꝓprietas siue qualitas pceptibilis odoratu. vt di. ysa. Nam a re odorabili resoluitur quidam fumus p calorem qui tanq̃ quedam spũalitas admixtus aeri ip̃m inficit ⁊ immutat. et spũs aĩalis ibi existens intra nares in quibusdã carunculus ad modũ vberũ mãmillarũ ibi dependentibus ab eodẽ fumo imutat qui immutatus recurrit ad cerebrũ ⁊ re p̃sentat talem anime immutationẽ Est itaq̃ odor sui obiecti manifestatiu⁹. spiritus animalis immutatiuus. suij p̃ius p aera diffusiuus. ad interiora cerebri per flatum aeris vel attractũ penetratiuus suo calore humorꝫ consumptiuus. ⁊ fluxus nociui restrictiu⁹. sua puritate spirituũ repatiuus. sua virtute debilitatis cordis confortatiu⁹. aeris in suam similitudinem conuersiuus. fetoris repcussiuus. et putredinis palliatiuus. delectationis in sensu animaliũ sicut ⁊ hominũ causatiuus. Nam pisces diligũt aromatica ⁊ fugiũt fetida. similiter et apes. vt dicit Aresto. sicut et formice sulphuris odore effugant sola venenosa aromatica detestantur. vnde serpentes odorẽ ruthe abhorrent. botraces vinee florẽtis redolentiam non sustinent.

Capitu. XXXIX

De fetore

Fetor est ex re corrupta vapore resolutus aerem inficiens contristans spũm auimalem et corrũpens. Nam sicut odor aromaticus odoratum reficit ⁊ delectat. sic fetidus spũm odorabilem inficit et contristat. Naꝫ vt dicit ysaac. Fumus a re male complexionis resolut⁹ animato spiritui est incõueniens. nam in subiecto fetidi odoris multi sunt humores corrupti eo q̃ naturales exierunt qualitates. et ideo cõplexioni humani corpis repugnãt. vñ odoris horribilitas pretendit sue substantie corruptionem. que contingit aut propt̃ innaturalem calorem. aut ꝓpter corruptam humiditatem. Nam quando calor innaturalis humoꝝ facit ebullitionem causa est putredinis et fetoris. horũ nutrimenta corruptam et pessimam putredinem in stomacho generant. ex qua resoluitur pessima fumositas q̃ caput grauat. quando sola coruptio humiditatis est in causa tunc odor nõ fetens sed grauis generatur. Et omnia calida talia ꝓpter odoris grauitatem mali sunt nutrimenti. minoris tamen sunt nocumenti. q̃ que fetide sunt ꝓutredinis. vt dicit Gal. Et hoc est videre in piscibus recentibus qui dum retinent naturalem calorem. odorem grauem habent. ablato autem naturali calore efficiunt iam fetentes. Qñ vero pisces decoquunt p superflue consumptiõem ⁊ corrupte humiditatis per calorem grauitas odoris tollit et sic eorum substantia p decoctionẽ nõ solum in odore melior efficitur. verum etiam in sapore. Fetor ergo est corruptionis nature ꝓtestatiuus. defectus caloris naturalis ostensiuus. aeris infectiuus. animalis spiritus corruptiuus. vomitus et nausee ꝓuocatiuus. doloris capitis generatiuus. et totius complexionis distemꝑatiuus. horroris et tristicie sensibus animalium inductiuus. ec

ideo fugiunt pisces sportulas fetidas et antiquas. recentes vero subintrant atq; nouas. vt dicit Aresto. Similiter apes abhorrent omne fetidum. vt di. idez Ideo vulpes cuius fimus est valde fetidus foueam taxi subintrat ⁊ eam defendans p fetorem de fouea taxum fugat vt dicit Pli. et sic supat p fetorem quē vincere non poterat p virtutem. Est etiā fetor spirituū et neruoꝝ infectiuus ⁊ ex naturali consistentia in innaturalem alteratiuus. vtz in leprosis. quoꝝ anhelit' fetidus sanos inficit ⁊ corrumpit. Est etiam fetor fetus animaliū in vtero extinctiuus. vt dicit Arest. q̄ equa si sentit fetorem candele extincte faciet abortiuuz Pōt etiam fetor sic intendi q̄ erit mortis subite causatiuus. nam quedā est species serpentis cuius fetor subito interficit rem se odorātē. sicut basiliscus visu interficit se videntem. vt dicit Auicē. Accidentaliter aliqñ autem fetor iuuat. nā quedam sunt fetida medicamina. vt aloe caballinum et sulphur ⁊ asa fetida. et hmōi. que in multis causis conueniunt medicine. nam odoris sui grauitate humores putridos siue ad putredinē et fetorem dispositos ratione similitudinis attrahunt et extracros expellūt. naz natura abhorrens fetorem ꝑ medicine fetide p̄sentiam irritatur contra ip̄am ⁊ ideo recolligit se totam vt contra suā dimicet inimicam Fetor itaq;. i. fetida medicina occasionaliter est expulsio fetidorum et dum vnum fetidum assumit' aliđ fetidum pariter cum ip̄o remouet'. Similiter fetor lane vste vel filtri combusti seu cornu caprini exusti naribus salubriter apponunt' vt sopor litargicus excitetur. vt dicit Constan. Nam spūs abhorrentes fetorem fugiunt ad interiora cerebri vbi est causa morbi ex quorū concursu iuuatur natura contra morbū et ideo facilius digerit et dissoluit materiam apostematis que causa fuit false somnolentie ⁊ soporis. vt dicit idē. Eodem modo in causa matricis quando nimis eleuatur comprimendo spiritualia. et fetida naribus et aromatica partibus inferioribus vtiliter adhibentur. Nam natura fugiens fetorem recurrit ad matricem ⁊ sentiendo odorem inferius illac tendit. et sic matricem ad locum debitum secum ducit. Quamuis etiam odor odori non cōtrarietur. aliquis tamen fetor alicui fetori cōtrariatur. ⁊ iō fetor sterquilinij ex fetore allij effugat'. vbi etiam omnes fetent vnius fetor minime sentitur quia vnus ab alio absorbetur. De reb' autem odoriferis quere supra in tractatu. xviij. de herbis et speciebus et plantis.

Capitulū XL

De sapore

Sapor autem est sensatum gustus Sicut enim color est obiectum visus. sic sapor est rei ꝓprietas iudicio anime se offerens p viam gustus. Sapor itaq; est rei ꝓprietas solo gustu perceptibilis. hoc autem dico in principio quia alio modo iudicant de saporibus et saporuz principijs philosophi ⁊ alio modo medici. Sed de illa murmuratiōe q̄stionum nihil ad ꝓpositum. quia illas solas saporum differentias et opationes ⁊ causas hic inquirimus put sacre scripture conueniunt ad eliciendū ex vapoꝝ ꝓprietatibus aliquos mysticos intellect' vñ ad p̄sens de alijs non curamus. Est ergo sapor ꝓprium obiectum gustus de cui' p̄sentia sensus in organo gustabili delectatur vl' tristatur. et s̄m ysa. in diet'. Saporum octo sunt differentie. scz dulcis. vnctuosus. salsus. amarus. acutus. acetosus. ponticus ⁊ stipticus. additur etiā his insipidus. sic sunt nouem. sed abusiue dicitur sapor qz sapore caret. Pertinēt aūt quinq; ad caliditatem ⁊ calidam cōplexionez scz dulcis. vnctuosus. salsus. amarus. acutus. relique frigide sunt complexionis scz ponticus. stipticus. acetosus ⁊ insipidus. Duo autem sunt que faciunt saporem. s. complexio et substantia. ⁊ substantia est triplex. s. grossa subtilis ⁊ mediocris. Complexio itaq; calida et hūida in secūdo gradu cum grossa substantia facit saporem dulcem. Calida vero ⁊ humida in fine secundi gradus cū subti

li substantia facit vnctuosum. et dicitur vnctuosum subtile quantum ad transitū. quia de facili transit in fumū. Habet autem actualem grossiciem ratione cuius est opilatiuum. sed potentialem habet subtilitatem in substantia rōne cuius est velociter transitiuū. Complexio autem calida et sicca in fine secundi gradus cum mediocri substātia facit salsum. calidū et siccum in tertio gradu cum grossa substātia facit amarum. Sed complexio calida et sicca in quarto gradu cum subtili substantia facit acutum. et ita sup caliditatem fundant quinque sapores. Frigida autem et sicca complexio in tertio gradu cum grossa substantia facit ponticum qualis est in fructibus immaturis. Frigida quoque et sicca in secundo gradu cum mediocri substantia facit saporem stipticum. qualis est in rosis et in coctanis maturis. Frigida autem et sicca in secundo gradu cum substantia subtili facit saporem acetosum. Frigida vero complexio et humida in primo gradu cum mediocri substantia facit saporem insipidum. qualis est in albumine oui. Patet ergo quod tres sapores sunt testimonia subtilis substantie. s. acutus. vnctuosus. et acetosus. et sunt tria testimonia grosse substātie scilicet ponticus. amarus. et dulcis. Similiter tres sunt sapores testimonia substātie mediocris scz stipticus. salsus et insipidus.

Capitulū. XLI

De pura dulcedine et eius effectu.

Dulcis itaque sapor generatur ex temperata. caliditate et grossa substantia. vnde dulcedo lingue apposita moderate aperit. moderate calefac̄. moderate humectat vnde grossicies substātie moderate subintrans poros apertos diu ibi manet. et ideo anima in tali temperantia gaudet Vnde plus delectatur natura in dulcedine quam in alijs saporibus. preterea nulla res est ita temperata et affinis humane complexioni equali sicut dulcedo. et ideo humana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi simili delectatur.

Capitulū XLII

De sapore dulci

Ad dulcem autem saporem faciendum quattuor conueniūt elementa non tamen equali proportione. ignis enim et aer superabundant. vnde ex igne calor et ex aere humor innascitur. que duo scz calor et humor necessaria sunt ad cuiussibet rei generatiōem Calor autem temperatus agēs in humorem ipsum calefacit dissoluit et depurat ab humore terrestri et substantia mollificatur. vnde partes ignee et aeree augmentantur et humiditas inspissatur. et sic grossa substantia in qua fundatur dulcis sapor generatur. Vnde dulcis sapor quando caret omni macula acuminis oībus saporibus suauior erit. vt dicit ysa. quia eius natura sanguini est vicini. et ideo letificat et mundificat. nocumentū gustus humectat temperate sine labore nature. Est autem dulcedo aliquādo pura quattuor qualitatum mediocriter cōtentiua. vtz in zucara. aliquando est viscositati et grossiciei admixta. vtz in dactil. aliquando acumini coniuncta vt in melle. Prima dulcedo maxime conueniens est nature. sed aliquando accidentaliter nocet nature quando scilicet natura plus recipit quam digerere possit. et tc̄ solet esse causa. alicuius opilationis. quia dulcium superfluitas in poris venarum inuiscatur. Dulcia itaque mollificant mēbra. lauant. colant et mundificant. parū naturaliter nutriunt. accidentaliter autem multum. Mollificant quidem quia humiditas materiam mollem reddit. caliditas tempate soluit. vnde materia quē prius erat spissa. modo mollificata. dissoluta abstrahitur et mundificatur. nutriunt autem parum naturaliter. quia dulcia grossa sunt in subā et sua grossicie poros penetrare nō pñt. et ora venarū opilāt et cito satiāt. accidētlr tñ multum

nutriunt. qꝛ dulcia humaue nature siue complexioni sunt similia et amica. ⁊ iō in magna q̄ꝫtitate assumūtur. et qꝛ grossa sunt in substantia calor agēs in ea mltum sanguinem generat et ille sanguis multum nutrit. Dulcedo vero que viscositati est admixta multum quidē nutrrit sed multa tamē nocumenta generat accidentaliter ⁊ inducit. vt dicit ysa. quia talis dulcedo opilatiōem generat ⁊ putredini defacili appropinquat. inflationem et rugitum generat. febrem interpolatam facile cōmouet et suscitat ⁊ colericam inflationem cōcitat vel augmētat. Est igitur dulcedo pura et ꝑ alicui⁹ rei admixtiōem non infecta inter sapoꝝ differentias sensus maxime delectatiua nature amica et ei potissime assimilatiua. deꝑditorum in corpore facilius reparatiua. virtutum et spirituum debilium maxime confortatiua. omnium mēbroꝝ ꝑcipue nutritiua. Dicitur enim ysaac. Proprius nutrimenti sapor dulcedo est. si sua substantia aliquam habuerit viscositatem. stabilis enim est in membris vnde non defacili est in membris dissolutionis receptiua nec nutriunt aliqua que dulcedine non sunt mixta. vnde ⁊ sapores dulcedini contrarij ꝓpter contrarietatem quam habent ad humanā cōplexionem parui aut nullius sunt penit⁹ nutrimenti. Ex cōmixtione tamen sapoꝝ inter se cōtrarioꝝ vnus bonus sapor medius generatur in quo latitat dulcedo ratione cuius ille sapor medius nature ꝯueniens est corꝑis nutritiuus vtꝫ in salsamentis. et etiam in pigmentis in quibus cōtraria recipiunt. Vñ ptꝫ ꝙ dulcedo omniū sapoꝝ delectabiliū est origo sicut albedo omniū coloꝝ est principiū. vt dicit in li. de sen. et sen. vbi dicit nigredo est priuatio albi in ꝑspicuo. sicut amaritudo est priuatio dulcedinis in humido. Dulcedo adhuc est spiritaliū membroꝝ amica qꝛ ipoꝝ est lenitiua. et omis aspitatis mitigatiua. clarificatiua vocꝫ et arteriarū ab omni suꝑfluo purgatiua cannaliū pulmonis ⁊ meatuū pectoris aꝑtiua. et omnium immūdiciaꝝ vuule et gutturis abstersiua. catarri et humoris suꝑflui circa spiritalia dissolutiua. ⁊ omnium organoꝝ vitalis spiritus ad debitam cōsistentiā reductiua. omnis tumoris squinantici repssiua. ⁊ suffocātis humidi etiam in membris spiritalibꝫ consumptiua. Sunt aūt quedam dulcia q̄ occasionaliter multoꝝ maloꝝ sunt corpori illatiua. sunt enim vnctuositaris ⁊ inflationis generatiua. Cum eniꝫ maior est ex calore dulcis resolutio q̄ꝫ sit humidi resoluti incorporatio vel saltem ꝯsumptio. necesse est ibi fieri multi vaporis fumosi generatiōem et sic loci ex vapore distensio et ꝑ consequens inflatio dolor et gurgulatio contingit. Item ex eadeꝫ causa dulcia sunt appetitus debilitatiua qꝛ substantie sue grossicie cito sunt vacui stomachi repletiua et meatuū oppilatiua. Item colere rubee augmētatiua. naꝫ cum sint calida calidi humoris sunt excitatiua. et ideo obsunt illis qui ex cā calida et intensa patiūtur. Item putredis et corruptionis sunt inductiua. qñ eniꝫ suꝑabundans calor suꝑabundanteꝫ humiditatem dissoluit. ⁊ consumere totuꝫ vel digerere nō sufficit corruptam materiam derelinquit. Item splenis renū ⁊ epatis sunt oppilatiua. ⁊ hoc accidit qꝛ sua grossicie substantiali subtiles poros illarum regionum obturant. vel qꝛ partes ille ratione dulcis plus desiderant q̄ꝫ digerant vel consumant. et ideo ex suꝑfluo humore attracto et non digesto nec alias euacuato ille partes merito oppilantur. Item dulcia ratione ꝑdicta sūt calculi generatiua tam in renibus q̄ꝫ in vesica. nam qñ ille partes rōne dulcedinis sibi attrahūt hūores cōsiles que subtiliora sunt vel cū vrina educūtur vel vi caloris cōsumunt. vñ qñ plus attrahit q̄ꝫ nature sufficiat. oꝑtet ꝙ vel vi nature qđ ē suꝑfluū expellat. vel qđ grossius est ibi remaneat. ⁊ eliquato humore calore desiccante induratur. ⁊ ꝓcedente tempe paulatim putrificatur ⁊ iduriciē lapidis cōmutatur vt expsse dicit ysi. Idem etiam de causis matricis occurrit. Ex ꝑdictis ptꝫ ꝙ dulcia nature sunt vtilia. aliq̄ vero sunt que videntur esse dulcia et tamē sunt mortifera ⁊ nociua.

Capitulū XLIII

De sapore vnctuoso

Sapor vnctuosus generatur ex calido et humido in subtili substātia. ⁊ iō vnctuositas apposita lingue magis aperit et dissoluit et subtilis substantia magis subintrat. ⁊ q̄ calidi/tas eius parum remouet a tp̄amēto anima ip̄ius dulcedinem potest accipere et in ea maxime congaudere. Ad vnctuosū autem saporem p̄ficiendum plus de ig/ne q̄ alijs elementis conuenit. et post de aere. Maior igitur actio caloris in hūi/dum agens magis dissoluit et depurat. vnde aquose partes et terrestres mino/rantur et ignee cū aereis augmentant̄ et inde sapor gignit̄ vnctuosus. Sūt au/tem vnctuosa cibaria appetitus debilitatiua ⁊ fastidij inductiua quia accepta in stomacho resoluūtur in fumositatem cuz aeree sint substantie que petit superiora replendo os stomachi ⁊ inducit fastidiū et diminuit appetitum. Item vnctuosa sunt supenatantia. leuitate enim sua e/leuantur ad supiora. cum valde sint fu/mosa. Itez digestionis sunt impeditiua q̄ vnctuositate sua villos stomachi re/plent ⁊ leniūt vnde cibi assumpti cū non possint decoqui crudi et indigesti emittū tur vnctuositate eni sua inuiscant cibos et lubrificāt. ⁊ ideo emittūtur antequā di gerantur. Item parum sunt nutritiua. q̄ ora venarum cito replent ⁊ parum de eis assumitur. ⁊ qd̄ assumit̄ ꝓpter sue sub stantie subtilitatem cito cōsumit̄. Item caloris sunt inflamatiua. ignis enim nō nutritur nisi aere mediante. vnctuosa ve ro cito in aeream substantiam transeūt. vnde illa vnctuosa que habent maiorem aquositatem minus ꝑtinent ad naturaz aeris. et etiam minus bene nutriunt ig/nem vtz in anxungia porcina que minus nutrit ignem q̄ ouina. q̄ minus habet aereitatis in sua compositione ⁊ plus a/quositatis q̄ ouina. Item febrilis calo/ris sunt nutritiua et ideo carnes ꝓhiben tur in febre acuta. q̄ timetur vnctuosi/tas intermixta qua calor febrilis irritat̄ Item splenis et epatis sunt opilatiua ꝓpter sui grossiciem actualem. nam pro/pter suam dulcedinem cito attrahuntur et sua grossicie pori de facili opilant̄. Itez doloris capitis sunt excitatiua. nā ex fu morum multitudine repletur caput. et miringe cerebri distendunt̄ Item mem brorum spiritalium sunt lenitiua. vtz ī butiro. Tamen quedaz vnctuosa nocēt pectori ꝓpter annexam siccitatem vt ole um nucum. q̄ talia no habent puram vn ctuositatez Item dolor exterior sūt miti gatiua ⁊ duriciei mollitiua. apostematū maturatiua. ⁊ saniei generatiua. humi/ditate eni sua saniem generant q̄ per ea plus dissoluitur q̄ consumatur. ex calo re enim debili et humiditate multa fit sa nies et corruptio.

Capitulū XLIIII

De sapore salso

Salsus sapor fit ex caliditate ⁊ sic citate in substantia mediocri vn de caliditas cum siccitate cum sit remota a tempantia multos aperit poros quia siccitas iuncta calori magis laxat. iuncta vero frigiditati magis constrigit et ideo eius substantia multum subitrat poros. et quia magna fit disgregatio par tium et multa substantie subintratio ani ma in ip̄ius presentia non gaudet. imo potius ipsum horret. Ad salsum autem saporem quatuor conueniunt elementa quadam tamen ꝓportione non equali. do minantur enim ignis et terra mediocri ter tamen ex moderato igne fit modera/tus calor. et ex moderata terra fit mode/ta siccitas. Ex moderato autem calore moderata fit ebulitio ⁊ excoctio humidi tatis. vnde aquose ⁊ aeree partes dissol/uuntur in igneas mediocriter ⁊ ex mode/rata siccitace moderate substantia desic/catur. et ita remanet substētia mediocris Unde salsus sapor habet fieri ex modera to dominio caliditatis ⁊ siccitatis in sub stantia mediocri. Sūt aūt salsa mūdifi catiua q̄ sumpta interius calore suo et siccitate humiditatē dissoluūt. salsedine aūt ⁊ nitrositate sua istomachū ⁊ itestina mordificāt ⁊ sic mordificata mouēt vt dis soluta hūiditas emittat̄ ⁊ sic fit mūdifica

tio. Item dure carnis sunt mollificati/
ua. nam sua caliditate et siccitate super/
fluam humiditatem compactam resol/
uunt et relarant. et sic mollificant. Item
substantie mollis sunt induratiua. nam
sua caliditate ⁊ siccitate superfluam humi
ditatē consumūt. et sic ptes aereas plus
compingunt. Item substantie rei sūt re
putatiua et p cōsequens conseruatiua.
nam salsa inq̄tum hmōi q̄tum dissol/
uunt tantū cōsumunt. et ideo putredo a
liquo casu generata calore ⁊ siccitate sal
sedinis cōsumitur et annihilat. Habz in
sup salsedo multū terrestreitatis. vt di/
citur in dieē. rōne cuius carnes indurat
et minus reddit aptas corruptiōi vt di
citur ibidem. Item scabiei et exteriorū
sūfluitatis cutis et corpis sunt ablatiua
et hoc consumendo humores superfluos
tam superficiales q̄ intercutaneos ⁊ cu/
tem a superfluis abstergendo. Item tūo/
ris ydropici sunt repressiua et hoc ex ra
tione suprādicta qz resiccant et cōsumūt
omnia in talibus locis aggregata. Item
morsus canis rabidi et alioz venenosoz
sunt curatiua et totius venenositatis ex
tractiua. vnde prodest cito lauare talia
vulnera in aqua salsa. qz maliciam extra
hit et venenum vt dicit idem. Item caro
multum salsa ad tempamentū optimū
reuocat si in aqua salsa ponatur. nec salse
do a talibus melius extrahitur q̄ p ea
massa prius aliquo tempe in salsa aqua
tempetur. et hoc puto accidere rōne sili/
tudinis cum aqua salsa que ratione calo
ris accidentalis et naturalis in ipsa do/
minantis attrahit sibi simile quod inue
nit in substantia carnis salse. Item sal i
gne induratur. in aqua vero dissoluitur
et annihilatur. nec mirum qz si congela/
tio et induratio facta est p siccitatem o/
portet vt salis dissolutio fiat p humidi/
tatem. sicut pz in sepo in quo fit indura
tio et congelatio p frigiditatem. et ideo
non est mirum si fiat resolutio p calidi/
tatem. De his quere supra in li. xvi. ō re
nis terre in ca. de sale.

Capitulū XLV

De sapore amaro

Sapor amarus fit ex caliditate in
tertio gradu. et siccitate in secū
do gradu in grossa substantia vñ
caliditas cum siccitate multū subintras
multum disiungit. vnde instrumentum
leditur et fit sapor amarus abominabi/
lis gustui et cōtrarius ad cuius compo
tionem quattuor elementa conueniunt
ꝓportione quadam. sed magis inequali.
ibi enim ignis et terra dominantur. sed
plus est ibi de igne q̄ de terra. Ex de ma
iori dominio caloris magna fit ebullitio
vnde aquee et aeree partes magis dis/
soluuntur in igneas et terrestres cōden
santur. sed qz mediocre est dominium sic
citatis non attenuatur. ⁊ ita substantia
remanet grossa in qua ex actione calorī
et siccitatis fundatur amaritudo. Om/
nia autem amara contristant gustū ma
gis q̄ aliqua alia que habent simplices
saporem. qz maxime faciunt continuita/
tis solutionem in lingua. licet autem a/
mara habeant minorem caliditatem q̄
acuta. maiorem tamen faciunt solutio/
nem continuitatis ꝓpter sue substantie
grossiciem que se interponit et compri/
mendo maiorem efficit lesionem. Item
amara sunt colere purgatiua. vel quia co
lere sunt similia in complexione. vel qz
colera cum sit grossa permittit amara sub
os poros subintrare et dinidendo ptes
a partibus eam faciunt fluxibilem et co
leram liquefactam sic educunt. Itē amā
ra sunt appetitus excitatiua quia colerā
educunt que tanq̄ res leuis solet colli/
gi circa orificium stomachi ⁊ appetitum
debilitare. Ad hoc etiam facit amarorū
grossitudo quia comprimit cibaria i fū
dum stomachi et sic superiora inanita ci/
bum petunt. Item amara splenis ⁊ epa
tis sunt expilatiua. nam calore suo po/
ros aperiunt. et humores dissoluunt. et
grossicie sua comprimendo humores re
solutos educunt. Item amara sunt con
traria vermibus ⁊ lumbricoz interfectī
ua. nec mirum. qz vermes illi de flegma/
te corrupto accidunt. de flegmate q̄ vi/
uunt. et ideo colerica ⁊ amara eis aduer
santur. quia colera flegmati contrariat.
Item spiritalibz membris sunt nociua et tā

p asperitatē substantie q̄ p intensam sic citatem eorūdem sunt exasperatiua. Itē amara in exterioribus sunt cōseruatiua si enim distem pent̄ cum aliquo liquido habent illa tria que sunt necessaria ad cō seruatiōem. tantum enim cōsumunt q̄/ tum dissoluūt. et subintrant in ꝓfuudū acumine ⁊ calore suo grossam etiam ha bent substantiam ex qua rem iuuāt ⁊ fa/ ciunt eam minus passibilē. Item frigi/ de artetice et paralisis sunt curatiua dis soluendo materiaꝫ ⁊ cōsumendo. Item frigide scabiei sunt desiccatiua. Itē mea tuum renum ⁊ vesice sunt aptiua et calcu li dissolutiua. matricis confortatiua et menstrualis supfluitatis puocatiua ⁊ e/ ductiua. et ad multa alia sunt magis ne cessaria q̄ dulcia q̄uis gustui sunt no/ ciua.

Capitulum XLVI

De sapore acuto

Sapor acutus fit ex caliditate et siccitate existente in quarto gra du cum substantia subtili vñ fit poroꝝ nimia apertio et ptium segregatō et qꝛ substantia eius est subtilis multū penetrat et subintrat vnde organum gu stus suo acumine incendit. ad cuius pfe ctiōem quattuor elementa cōueniūt sed non equaliter qꝛ plus concurrit de igne et de terra q̄ de alijs. et ideo ꝓpter domi nium ignis acuta sunt et valde calida ⁊ a terra valde sicca. Ex maximo aūt dñio caloris maxima fit ebulitio ⁊ resolutio aerearū ptium et aquearum in igneas vnde ignee ptes acuūtur ⁊ ex nimia sicci tate substantia desiccatur. attenuatur et subtiliatur. et ita fit acutus sapor ex ma/ gno dominio calidi ⁊ sicci in substātia te nui ⁊ subtili. Sunt aūt acuta corrosiua qꝛ valde sunt calida ⁊ sicca et fit dissolu/ tio magna. et substantia subtilis ⁊ acu/ ta subintrans ptes a ptibus disgregat ⁊ ita fit corrosio. Itē acuta sūt incisiua ⁊ dis solutiua qꝛ ⁊ q̄litate ⁊ subā dissoluūt ⁊ se parant ptem a parte et ꝓfunde intrant et ideo dissoluunt et incidunt. Itez vir/ tutis appetitiue sunt confortatiua qꝛ mē broꝝ cōsumunt supfluitatem. vnde poris inanitis fit ratione vacui appetit⁹. mor/ dicant etiam neruos sensibiles ⁊ pūgūt acumine suo. ⁊ sic pungendo excitant ap petitum. Itez parum sunt nutritiua qꝛ ex nimia caliditate ⁊ siccitate potius fit adustio q̄ digestio. et ideo dant modicū nutrimentum. Preterea subtilis sunt substantie et ideo defacili consumuntur et a membris cito dilabuntur. Insuper nature sunt contraria ex sua complexio/ ne et ideo quia abominabilia sunt non appetit ea natura sed potius abhorret et repellit.

Capitulū XLVII

De sapore acetoso

Sapor acetosus fit ex frigiditate et siccitate existente in gradu se/ cundo cū substantia subtili. vn/ de acetosum lingue appositum qualita/ tibus constringit. substantia penetrat. et ita ex duobus cōtrarijs actionibus fit sapor acetosus. ad cuius completionem quattuor elementa conueniunt quadā ꝓportione sed non equali. Est autem ibi dominium aque et terre mediocre et ex mediocri dominio aque est ibi frigiditas mediocris. et ex mediocri dominio terre mediocris siccitas generatur. ex frigidi/ tate autem reprimitur calor qui repres/ sus modicam facit ebulitiōem. Vñ igne au partes et aereas resoluit defacili ⁊ cō sumit tanq̄ subtiliores. terrestres autē et aquosas dissoluit. Sed pre sui parui/ tate eas consumere non potest. Vñ par/ tes ille subtiliantur sed non consumun/ tur. et ita frigiditas et siccitas dominan tur cum subtili substantia et sapor gigni tur acetosus acetosa ꝓuocant appetitū. quia ex frigiditate et siccitate motum ha bent ad centrum. Vnde comprimuntur cibaria ad fundum et sic os stomachi e/ uacuant. qui sentiens suam inanitiōem cibum appetit. Nam desiderium compo/ sita est opatio ex appetitiua virtute na/ turali et animali sensibili. Item soluūt ventrem plenum et constipant inanitū Nam subtilitas substantie acetose inue niēs mltā humiditatē i stomacho icidit

eam et subtiliat. ⁊ sic eum facit ad fluxū et euacuatiōem. Sed qñ stomachus est vacuus ꝑuam inueniunt humiditatem quam acetosa desiccant siccitate et ꝯstrīgunt frigiditate. Item opilatiōes splenis et epatis aperiunt. qꝛ non qualitate sed substantie subtilitate humores ī poris aperiunt incidunt ⁊ dissoluūt. Item acetosa spiritalibus obsunt frigiditate coartante ⁊ siccitate exasperante. Itē posita in exterioribus calidos humores repercutiunt. Unde tibie inflate ex retentione menstruoꝝ vel emorroidaꝝ in calido acetolote de facili detumescūt. de hoc quere supra in tractatu de aceto li. xvij. vbi tractatur de vitibus ⁊ de vino.

Capitulū XLVIII

De sapore pontico

Ponticus sapor fit ex frigiditate et siccitate existente ī tertio gradū cū grossa substantia. vñ ⁊ ponticum appositū lingue cōstringit ⁊ substātia intrans poros ꝑtes cōdensat ⁊ ita accurrit sapor qui ponticus appellat. Ad ponticū saporem ꝑficiendū quattuor elementa cōueniunt cū maiori tñ inequalitate qꝛ dominant aqua terra ignis ⁊ aer substant. Ex forti autem dominio aq̄ fortis fit frigiditas et ex terra multa siccitas. ideo non potest ibi fieri ꝑfecta trāsmutatio cū ibi sit defectus caloris ⁊ humoris. vnde cū frigiditas ⁊ siccitas ibi habeant dominiū necesse est vt substātia remaneat grossa ex dominio frigiditatis et siccitatis. Habet aūt ponticus sapor ꝓpriū vt di. ysa. qꝛ ponticitas ꝯiuncta cū sapore delectante magis delectat. et cum tristante magis cōtristat. cuius rō hec ē ꝙ ponticitas adiūcta rei dulci ⁊ vnctuose si ingrediat poros. facit illā dulcedinē ibi diutius cōmorari ⁊ ita firmius imprimitur tūc delectatio ⁊ diu durat. simile est de humore cōtristante. Hinc ē ꝙ caro que ossibus est vicina iocūdiorem habet saporem. Ossa enī suut melācolica. s. frigida ⁊ sicca. Caro ꝟo ī sui natura dulcis est ⁊ sanguinea. et ita est ibi ponticitatis et dulcedinis mixtio ꝓpter qd̄ ⁊ maior delectatio. ideo etiam caro ceruina ē iocunda et similiter bouina qꝛ coniungitur ponticitas ex cōplexione melancolica aīalis ⁊ dulcedo ex ꝑte carnis. econuerso est de absinthio ⁊ fumo terre quando cū eis associat amaritudo magis cōtristant gustū vt aloe vel aliquid simile. Item pontica appetitū excitant et post prandiū laxant. cuius rō est compssio cibarioꝝ ad inferiora adinstar torcularis. ante prandiū ꝟo cōstipant qꝛ cōstrigūt neruos ⁊ opilant meatus ⁊ ex substātie grossicie et frigiditatis ⁊ siccitatis qualitate. vnde et sumpta cibaria retinētur et exire non ꝑmittūtur. Item grossicie sua epar et splenem opilant calculū generant colericam et yliacam passionem excitant. obturando sua grossicie intestina fimū ac fumū exire nō ꝑmittunt spiritalia etiam membra ledunt et grauāt qꝛ ea exasperant ⁊ desiccant. exterius autem apposita vomituꝫ sedant. tumores calidos reprimunt sanguinis fluxū intercipiunt atq̄ sistunt. neruos ꝑcutiūt. dentes exacerbant.

Capitulū XLIX

De sapore stiptico

Sapor stipticus ex frigiditate et siccitate in mediocri substantia generat ad cuius ꝑfectiōes quatuor cōueniunt elementa quadā ꝓportione in equali. nam aqua et terra ibi predomianntur. sed non tm̄ q̄ntum in pontico. ex aqua autem accidit frigiditas ⁊ ex terra siccitas generatur. ex frigiditate d̄ primitur calor qui repcussus paruam facit ebulitionem. Unde et substantia parū resoluit sed nō cōsumit. sed ex siccitate aliq̄ntulū cōdensat et qꝛ siccitas nō potest oīno desiccare nec oīno cōsumere remanet subā mediocris. et ita ptꝫ ꝙ sapor stipticus causat ex frigiditate ⁊ siccitate in subā mediocri. ⁊ in hoc differt a pontico qui ex eisdē causis q̄uis minꝰ remissis ī subā grossa radicat. iō stipticꝰ sapor sub pōtico cōtinet ꝑm ysa. q̄ tm̄ septē sapoꝝ dicit eē drias. sub pōtico stipticū ꝯphendit. Uñ ꝑm ipm ponticitas ē intēsa stipticitas. ⁊ stipticitas remissa pōticitas. vñ nō differūt simplicit ꝑm spēs

sed solū ꝑm maiorē intēsionē vel minorē et ideo vterq; conuenit cū alio ī effectu: sed ꝑm maius ⁊ minus.

Capitulum.L.

De sapore insipido

Sapor nonus dicitur insipidus siue sine sapore. ⁊ hoc potest dici dupliciter scz priuatiue et positiue. priuatiue dicit̄ insipidus cui⁹ sapor sensu nō potest comp̄hendi vt sapor aque qui gustu nō ꝑcipit̄ propter eius maximā similitudinē ad organum gustus. qꝛ aqua est simplex in respectu lingue que quatuor recipit in sua cōpositione. Positiue dicitur sapor insipidus qui vltra primū gradū ad aliquē vlteriorē saporē non est sensu determinat⁹. vt est albumē oui cuius substantia est mediocris ⁊ caliditas vel frigiditas primi gradus distantiam sensibiliter non excedens. talia insipida sunt cucurbite. citrulli melones ⁊ hmōi. quorū vsus plus conuenit medicine q̄ diete. parū enī nutriūt. qꝛ saporē non habent delectabilē ⁊ substantiā habēt fluxibilem. humiditate et frigiditate sua sitim mitigant. calorem ⁊ coleram extinguūt. fleuma augmētant ⁊ quotidianas febres generāt. ⁊ omnes alias fleumaticas frigidas scz ⁊ humidas nutriunt vel prouocāt passiones. Sapor itaq; insipidus causat̄ ex frigiditate ⁊ humiditate in substantia mediocri ad cui⁹ cōpletionem sicut ⁊ in alijs quatuor cōueniūt elementa sed nō equali ꝓportione. qꝛ aqua et aer principaliter. terra secūdario p̄dominat̄. ꝓpter fortiorē ergo frigiditatē et mediocrē siccitatē partes ignee ⁊ aeree resoluūtur in aqueas ⁊ in terrestres. sed quia resistit dn̄ium humiditatis nō pōt compingi ex siccitate terrea ip̄a substātia. Relinquit̄ ergo substātia mediocris cū dn̄io frigiditatis ⁊ humiditatis q̄ sūt principia istius saporis qui abusiue sapor insipidus nominat̄. Hec igit̄ de saporibꝫ simplicibꝫ quo ad eoꝝ differentias ⁊ naturas dicta iam sufficiant. que oīa de dictis ysa. constan. gal̄. et aliorū autoꝝ medicine breuiter sunt excerpta. Sunt autem quidā cōpositi sapores sicut ⁊ mixti sunt colores pariter ⁊ odores. ⁊ hi sapores ꝑm diuersas cōpositiones diuersimode opantur. qꝛ alio modo sapiunt in solidis. alio modo in liquidis aliter in sensibilibus et aliter in inanimatis. de quibꝫ in naturis ⁊ ꝓprietatibꝫ rerum ⁊ corporū animatoꝝ ⁊ inanimatoꝝ in libris precedentibus est ostensum. De liquoribꝫ tamen in quibꝫ fundati sunt sapores aliq̄ arbitror hic supplenda que in libris superioribꝫ casualiter sunt obmissa.

Capitulum.LI

De liquore

Liquor est liquidus humor ī plātis ⁊ animaliū corporibꝫ ꝑ digestionem generatus. eliquat⁹ violentia vel natura de substātia corpis mixti vel exp̄ssus. Quilibet aūt humor non vocat̄ liquor sed solus ille qui artificialiter vel naturaliter liquat̄ de plantis ⁊ rebus animatis vt lac ⁊ vrina de animalibus. vinum ⁊ oleum de arboribus. mel de floribus. sicera de fructibus. ceruisia de granis. oxizacra de pomis siluestribus et granatis. Et inter hos liquores quidaꝫ sunt compositi et quidam simplices nam compositi dicūtur qui conficiūtur ex diuersis qui pariter cōmiscent̄. Simplices vero sunt qui ita permanent sine cōmixtione aliqua prout a suis subiectis primitus producūtur. nullus tn̄ liquor ē simplex absolute p̄ter solam aquam que simplex dicit̄ prout in elementari ꝑmanet puritate. Alij aūt liquores omnes sicut ⁊ humores ex quatuor elementis cōstituūtur. simplices tamē dicunt̄ qui cū alijs nō miscentur. Simplices etiam dicuntur in quibꝫ simplices elementorum qualitates ex prima cōpositione dominant̄. ⁊ que a terrestri feculētia naturaliter vel accidentaliter plus colant̄. Scōm autem varias cōmixtiones liquoꝝ et q̄litatū elementariū p̄dominantes complexiones varios sortiūtur odores pariter ⁊ sapores. Nam illi liquores in quibus p̄dominat̄ calidum cū humido sunt dulciores. in quibus autem calidū cum sicco sunt acutiores. in quibus vero preexistit frigidū cum sicco sunt acetosiores

et stipticiores. sed in quib⁹ frigidū cum humido sunt gustui insipidiores. vt patet in ptisana ⁊ hmōi. Quidā aūt liquores de quibusdā arboꝛib⁹ incisis corticibus p attractionē caloꝛis solaris sponte egrediunt vt balsamus ⁊ terebintina lacrima. que caloꝛe prius mundātur et in mirre substantiā indurant. Quidā vero de fructibus arboꝛ per expꝛssionem colliguntur vt vinū oleum sicera ⁊ huiusmōi. Quidā vero per exustionem ignis liquidiores ptes quoꝛūdam lignoꝛ in extremitatibus educētes magno artificio acquirūtur vt colopꝛonia. pix liquida oleū iuniperi ⁊ similia. Quidā autem ex herbarum succis expꝛimūtur vt opiū aloe ⁊ hmōi. qui postea caloꝛe ignis vel solis desiccātur. Et quidam ex roꝛe celi extrema floꝛum pfundentes ⁊ se circa eoꝛū superficiem inuiscantes apum ministerio cōponūtur vt mel. Et quidam ex venis terre hauriūtur vt aqua salinatiua. nitrosa aluminosa ⁊ hmōi. de quibus arte vel natura fit sal nitrū alumen ⁊ hmōi. De his omnibus liquoꝛum differentijs ꝓprietatibus ⁊ causis sufficienter dictū est supra in li. xvij. de herbis ⁊ arboꝛibus ⁊ earum succis. ⁊ li. xvi. de venis terre. ⁊ libro. viij de passionibus aeris vbi tangit de natura manne ⁊ mellis que dicuntur de aere generari. De melle tamen aliqua sunt hic dicenda. et de lacte sero ⁊ butiro que de animaliū vberibus emūguntur. de quibus supius est omissum.

Capitulum. LII.

De liquoꝛe i speciali ⁊ primo de melle

Et vt dicit Isidoꝛ⁹ libro. xx. dicitur a mellisse grece id est apibus latine. Si enim apes vocāt. nam apum solertia mirando nature artificio parantur mella que primitus de roꝛe aeris sunt creata ⁊ in arundinū foliis adinuenta. Unde ⁊ virgilius. Protinus aerei mellis celestia dona. Unde adhuc in india ⁊ in arabia inueniūtur in similitudinem salis ramis et foliis dependentia. vt dicit idem. Est autem omne mel generaliter dulce. Sardum tamē est amaruz absinthij causa cuius copia illius regionis apecule nutriūtur. Dicunt autez medici qui de rerum tractant naturis pricipue Bal⁹. ꝙ mel pueris ⁊ iuuenibus et pfectis viris in quibus abundat caloꝛ cibus est inutilis ⁊ nociuus. senibus autem qui parua vita latꝛant ⁊ frigoꝛe dicit cum vino veteri ⁊ cibis calidis cōuenire. Hucusqz Isido. libro. xx. cap. i. Est itaqz mel liquoꝛ dulcissimus a materia purissima arte medicinali generat⁹. cui tamen ⁊ ex caloꝛe apis mellis substantiam cōponentis. ⁊ admixtione alicui⁹ calidi se cum mellis substantia admiscentis acumen cū dulcedine est admixtum. Unde et mellis dulcedo ceteris est magis calida sed minus humida vt di. ysa. Mel igitur cum sit habens multum caloꝛis ⁊ aereitatis et min⁹ terrestreitatis et aqueitatis ꝓpter siccitatē tam terre qz ignis. multum habens siccitatis et acuminis ⁊ minus frigiditatis ⁊ humoris. ⁊ ideo iudicatur mel calidū ⁊ siccum in fine secundi gradus. Tamen qz substantia eius est vicina tempamento et mediocritati. multum est mūdificatiuū. lauatiuum ⁊ subtiliatiuum. ⁊ suo caloꝛe grossoꝛum humoꝛū in coꝛpoꝛe incisiuum et humoꝛuz putridoꝛū expulsiuū. Quia enim mel calidū acumini est ꝓpinquum et ideo intestinoꝛū est pungitiuum ⁊ ad feces expellendas cōmotiuū. Item talis dulcedo sicut mellis multum est habens acuminis ⁊ caloꝛis. non tamen opilat meatum splenis ⁊ epatis. sicut et illa in quibus pura dulcedo inuenitur vt dicit ysaac cap. de quatuoꝛ differentijs dulcedinis ⁊ saporis. Est itaqz mel ratione equalitatis ⁊ tempamenti multū naturē cōueniens ⁊ amicum. sui ad membra multum assimilatiuū. pditoꝛum restauratiuum. debilium membroꝛū confoꝛtatiuum. sua grossicie nociuoꝛum fluxuum interceptiuū. ⁊ latitudinis poꝛoꝛum restrictiuum. nature bene tempate custoditiuum. ⁊ humoꝛum paratoꝛū ad fluxum nimium cohibitiuū. nihilominus ē mel nociuoꝛum humoꝛum laxatiuū. nam cōtrarias habet qualitates in effectu. ⁊ fm contrarias materie dispositiones in quas agit. nam nimis laxas reprimit ⁊

constipat. nimis duras diuidit et relaxat. vt dicit ysa. Est autem mel conseruatiuum. mundificatiuum. amaritudinis temperatiuū. ideo ponitur in medicinis ad conseruandū et ad mundificandum. ad amaritudinem specierum temperandum. vt dicitur in antidotario nicolai. Tamen mel crudum nō multum bene despumatū valde est ventosum et inflatiuum. rugitus in ventre generatiuū. in malos humores faciliter conuertibilis. splenis et epatis viscositate sua opilatiuum. colere inflamatiuum. et febris diurne inductiuum. ypocūdriorum extensiuum. yliacis et colicis nociuū. ¶Vel igitur dicit Constan. et ysa. in dict. diuersas habet actiones. quia in quibusdam salubre est et sanitatis custoditiuum. quibusdam vero stipticum est et mortifū generatiuum. et est veneni occultatiuum. qz quanto magis rufum tanto magis est calidum et acutum et humorum magis incisiuum penetratiuū et colatiuū quāto magis est album minus est calidum et acutū et tanto melius quanto dulcius purius et odorabilius inuenitur.

Capitulum. Liii.

De fauo

f Fauus a fouendo est dictus. naz fauus dicitur mel mixtum cum cera. infra enim cellulas de cera miro artificio compositas apes mel recolligunt. et eius liquoris substantiā intus fouent et sic dicitur fauus quasi fouens siue fouens eo qd mel foueat et contineat intra se. Vel fauus a fauore est dictus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edendum. Unde fm Isido. libro. xx. Fauus a fagin grece dicitur. quia magis comeditur qz bibitur. fagin enim grece est comedere latine. Quidā tamen vocant mel fauum a cera eliquatum et optime depuratum in quo summā dulcedinem gustus experitur Fauū mel lis petit et requirit maxime animal quod ab amore mellis melota dicitur. vnde a melle melus vel melota est dictus. vt dicit hugut. Similiter vsus super omnia mel diligit et pro fauis extrahendis non sine sui discrimine in arbores altas scandit. Aliquotiens autē inter fauos vt dicit Alresto. libro. viij. in profundo alueatis generātur quidam vermes parui sicut aranee. et quādo crescunt faciunt texturam circa fauos et dominātur super totum alueat et ideo putrescit mel rē. Item ibidem. bonum est mel quod extrahitur de noua cera. nam mel quod diu manet in cera antiqua fit rubeum. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in vtribus. et propter hoc debet extrahi. et est mel bonum quādo est simile auro. vt dicit idem. Item dicit idem qd apes sedent super aluearia et suguntquod est superfluum in fauis. et dicitur qd si non facerent hoc. corrumperetur illud quod est in fauis et generaretur aranea et sedent super fauos et solicite custodiunt ne illa aranea inualescat. et si inuenerint eam fugiunt eis cibus. aliter autem omnes morerentur.

Capitulum. Liiii

De mulso

m Mulsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle cōmixtus quod greci mellicratum vocant sicut et ydromel quod ex melle et succo macianorum est commixtum sicut et rodomel dicitur eo qd succo rose mel miscetur.

Capitulum. Lv.

De medone

m Medo vel medus quasi melus dicitur. Et est potus confectus ex melle et aqua. optime defecatus et decoctus. qui si crudus fuerit et mel minus bene despumatum inflationem generat in ventre et rugitus ac durissimas torsiones. et quia defacili resoluitur in fumos caput petit et diuersas ei ingerit passiones. Bene vero decoctus et defecatus gustum delectat. vocem clarificat. arterias gutturis et cannales pulmōis mundificat. corde letificat et confortat. corpus nutrit et impinguat. epaticis tamen et spleneticis et calculosis minus competit. quia meatus stringit et opilat. quan

doq; eni cum mirto ⁊ alijs herbis aromaticis condit vt sanior reddat ⁊ odoratior et diuturnius custodiat.

Capitulum. LVI

De clareto

Claretum ex vino et melle ⁊ speciebus aromaticis est confectū. Nam species aromatice in subtilissimum puluerem conteruntur et in sacco lineo vel mundo cum melle vel zucara reponūtur. vino autem optimo species perfundūtur ⁊ repfunduntur. quē admodum fit lixiuia. et tamdiu renouatur perfusio donec virtus specierum vino incorporetur ⁊ optime clarificetur. vnde a vino contrahit fortitudinem ⁊ acumen. a speciebus autem retinet aromaticitatem ⁊ odorem. sed a melle dulcedinem mutuat ⁊ saporem.

Capitulum. LVII.

De pigmento

Pigmentum vt dicit hugui. dicitur quasi pilis mentum quod scilicet in pila est contusum nam in pila species aromatice aguntur ex quibꝰ arte pigmentaria quedam delicata pocula ⁊ electuaria cōficiūtur. vnde ⁊ pigmētarij dicūtur qui species vendūt. cōterūt conficiunt ⁊ componūt.

Capitulū. LVIII.

De oximelle

Oximel dicitur acidum mel. eo q̄ ex aceto ⁊ melle eius materia cōficiatur. Nam primo acetū cum herbis necessarijs et radicibus diureticis diu decoquitur. colato aceto mel purum et optime defecatum additur. et ad lentum ignem vsq; ad spissitudinē iterum decoquitur ⁊ bullitur ac depuratur cum albumine oui cum aceto distempato et in oximelle parum decocto. nā omnes immundicias mellis et herbarū ad se attrahit albumen oui ⁊ supernatando vsq; ad oximellis superficiem secum ducit. quas immūdicias cum penna pigmētarius seu medicus caute remouet ⁊ deponit et sic oximel in pixide munda reponitur. Datur autem cum aqua calida ad materie compacte digestionem mollificationem. diuisionem. mundificationē. pororum apertionem. ⁊ opilationum dissolutionem. posset enim medicina defacili inducere periculum si non prepararetur ad facilem eductionem et cum oximelle non precederet digestionem. Cōsimili arte ⁊ ad consimiles vsus de aqua et zucara cum diuersis speciebus fit syrupus nunc violaceus ⁊ laxatiuus nunc roseus et constipatiuus. nunc simplex. nūc compositus.

Capitulum. LIX

De cera

Cera est fex mellis intra cuiꝰ substantiam liquor melleus ab apibus est collectus. Corrūpit autem ipsum mel. vt dicit Arest. libro. iiij quando nimis diu cum cere fecibus admiscetur. et ideo qui vult mel in sua puritate reseruare debet ipsum tempestiue a cere substantia separare. Habet autē hoc cera proprium q̄ inter omnium liquorum feces supenatat ⁊ cum calescit ad fundum non descendit sed potius querens supficiem sursum tendit. ⁊ hoc faciunt partes ignee ⁊ aeree que in eius substantia dominātur. vnde cera in aqua calida resoluta deorsum premit aquam et per eius supficiem se diffundit. naz multum habet aeree leuitatis ratione cuius sic ascendit. Cera autem quanto est recentior tanto est odoratior. ductilior. purior. et ad diuersarum impressionem et figurarum susceptionem aptior ⁊ tā forme suscepte q̄ scripture in ea impsse est durabilior. et talis cera virginea appellatur. Est insuper cera multis vsibus necessaria atq; apta. valet enim in medicinis in cōfectionibus varijs et vnguentis. Nam virtutem habet calefactiuam resolutiuam. apertiuam. maturatiuam. attractiuam. euaporatiuam et consumptiuam. valet etiam ad luminis nutrimentum. et ideo cera seruit in deorum templis et aris et in mensis dominorum Vnde a cera vel a cereis dicuntur cerimonie. quia in templorum cerimonijs

cerei offerebantur et adhuc offeruntur. vt dicit Hugut. vnde qui seruiunt de cā delis cereis in ecclesia dicuntur cerofe/ rarij. sicut qui seruiunt in regum z ponti ficum aulis primicerij nominantur. vt dicit idem. Sigillis etiam cereis littere muniūtur et signantur ac secreta occul/ tantur. priuilegia confirmantur. Tabu le cera simplici vel colorata replentur et ornantur in quibus variarum literaturꝫ caracteres stili officio vel inscribūtur vel etiam complanantur. Panni quoq; li/ nei ad vsus varios incerantur. Libros etiam inuolutos tutos reddit ne aqua vel pluuia perfundātur. nam cera quan/ dam habet vnctuositatem per quam hu/ mida fugat. et per pannorum poros stil/ licidia penetrare non permittit. in calo/ re liquescit et deficit. frigore vero indu/ rescit. humidis et humefactis cedit. sic cis vero et asperis inhęrescit. et ideo hu/ mectantur sigilla ne adhęreat cera illoꝝ literis et figuris.

Capitulum. Lx

De cereo

C Ereus per denominationem a cera a qua formatur est nominatus. vt dicit Ysidorꝰ libro. xx. de quo quidam ait sic. hic cera nocturnos pre/ stabo cereus ignes. Subducta luce alte/ ra sum tibi lux cē. Nam ad hoc est vsus ce reorum vt ex eorum lumine ea que sunt in tenebris appareant z lucescant in ce/ reo. In cereo autem tria attendūtur sci licet materia vsus z dispositio siue forma Materia vero triplex est. nam pro ma/ teria habet licnum siue ligmum. vt dicit Ysido. ipsam ceram atq; ignem. Ligmꝰ qui et licnus dicitur filum est stupeum z totius cerei substramentum. cera que cir cumuolutur est luminis nutrimentum Ignis qui superponitur siue superaccen/ ditur vtriusq; est finis et complemen/ tum. nam agens in licnum mediante ce ra conuertit vtrunq; in suam similitudi nem. vnde et in disparī natura mirabi/ lem inter se habent aptissimam vnionē. Forma et dispositio eius piramidalis a lato incipiens et circūferentia luter con/ uertens. Usus eius est vt illuminatiōis gratia candelabro affigatur vel clientu/ lorum vel ceroferariorum manibus an/ te dominos deferatur.

Capitulum. Lxi

De lacte

L Ac liquor est dulcis z candidus in mammillis per actionem calo ris ex sanguine generatus. Vel vt dicit Arestо. libro. xviij. Lac est san/ guis decoctus digestus non corruptus. Quando enim fetus propter magnitu dinem non potest nutriri per umbilicum pparatur ei lac a natura ex sanguine mē struo repulso ad mammillas vbi digeri tur et decoquitur. et ex altedine glandu/ larum māmillarum in candoris speciem transmutatur. vt dicit Constant. libro xix. Eadem est enim materia menstrui sanguinis atq; lactis. et ideo natura cre/ at lac propter cibū nati quo cibatur ex/ tra. non ergo debet esse lac ante tempus partus nec post multum nisi accidat con tra naturam. In illo enim tempore com pletur lactis digestio in animalibꝰ que habent tempus vnicum statutum ad pa riendum sed in mulieribus diuersifica/ tur. et propter hoc debet esse bonum lac necessario post sex menses. et est lac dul/ ce quando est bene digestum et fuit ne/ cessarium propter cibum animalis qui est dulcis. cibus enim omnium animali/ um non est nisi dulce et valde digestum vt dicit idem ibidem libro. xviij. Item dicit aresto. libro. vi. Animalia quantia non habent lac neq; māmillas. et in om ni lacte est aquositas tenuis z pars gros sa que caseus dicitur. et lac quanto est spissius tanto caseus. et lac animalium carentium dentibus superius coagula/ tur. lac vero animalis habētis dentes in vtraq; madibula non neq; eius sepum et lac huiusmodi animalis est dulce z te nue vt lac cameli z eque z post asine. Item idem ibidem. In quibusdam regionib non expectatur caprarum impregnatio sed accipitur vrtica et cum ea fricat mā/ milla et exibit primo sanguis. deinde q/ si sanies. et post lac bonum non pcius la

cte impregnatarum et nullum lac est in
mãmillis marium generaliter q̃uis ali
quando accidere videatur aliter. Que
dam autem herbe habent humorẽ lacte
um vt titimallus. et quedam arbores vt
ficus. cuius lacte vt ibi dicit Aresto. lac
animalium coagulatum est. Et lac canũ
spissius est omnium animalium preter
leporum ⁊ porcorum. Est autem maxime
spissum in partu sed post subtiliat. vt di
cit Aresto. libro. vi. in fine. Vacca ante
partum non habet lac. sed post bonum ha
bet. sed cum primo coagulatur fit quasi
lapis. ⁊ hoc accidit quando cum aqua cõ
miscetur. vt dicit idem ibidem. Itẽ idẽ
libro. ix. Quãdo puer nutritur lacte ca/
lido dentes eius citius oriuntur. post par
tum autem ⁊ mundificationẽ lac mulie/
ris multiplicat. ⁊ quedam mulieres ha
bent solum lac in cono mãmillarũ. ⁊ que
dam in alijs partibꝫ ipsarum et quando
lac non bene digeritur coagulatur ⁊ mã
mille indurescunt quoniã tota mãmilla
est valde mollis et si supuenerit aliquis
pilus accidit magna infirmitas et dice
tur pilosa ⁊ non cessabit dolor quousq̃ ex
eat pilus cum lacte. aut quousq̃ putre/
fiat ⁊ exeat. ⁊ dum lac exit nõ inuenitur
generaliter menstruum. Quedam vero
lactantes menstruant cum fuerit earuꝫ
sanguis humidus. ⁊ quando pueri lactã
tur sanguine grosso ⁊ multo accidit eis
spasmus et si fuerit lactans corporis fer/
tilis tunc nocet multitudo lactis et mu
lier nigra nutribilius ⁊ melius habet lac
q̃ alba. vt dicitur idem. Consimiles ꝓ/
prietates lactis et multas alias recitat
ysa. in diet. vbi sic dicitur. Lac inquit ge
neraliter diuiditur tripliciter. aut enim
est dulce exiens nouiter a mãmillis aut
est acidum siue acre iam diu mulsuꝫ. aut
est inter vtrũq̃ mediocre. Dulce autem
est magis sapidum vicinum sanguini et
amicum in ipsum defacili cõuersiuum. ⁊
ideo laudabile est ipsius nutrimentum.
Est autem compositum ex tribus substã
tijs in virtute ⁊ actione varijs ⁊ diuer/
sis vna subtiliatiua ⁊ mũdificatiua. al/
tera vero grossa ⁊ opilatiua. tercia ẽ mol
lificatiua ⁊ extenuatiua. nam substãtia
aquosa ⁊ serosa acuta est et subtiliatiua.
grossa ⁊ caseosa. frigida est ⁊ grossa ⁊ ideo
opilatiua. butirosa vero est vnctuosa et
mollificatiua. vnde lac cum sua substan
tia aquosa ⁊ acuta est grossoꝝ humorum
incisiuũ et subtiliatiuũ viscerũ lauatiuũ
intestinoꝝ mordificatiuũ. ventris soluti
uum ⁊ fecis defacili expulsiuũ. corrupto
rum humorũ interius in corpe ⁊ exteri⁹
abstersiuũ. venarũ penetratiuũ opilatio/
num splenis ⁊ epatis aptiuũ. ⁊ maxime
si fuerit ex animalibꝫ calide complexio/
nis vt ex camelis ⁊ tale lac est ydropico/
rum iuuatiuũ. vt dicit idem. ⁊ sequitur.
Lac itaq̃ laudabile ⁊ suis tribꝫ substan/
tijs tpatum. sua aquositate est mẽbrorũ
mundificatiuũ sua butirositate est vene/
nis repugnatiuũ. ⁊ membroꝝ humectati
uum. sua caseitate cibarioruꝫ ex orificio
stomachi ad fundũ depssiuum. Est ⁊ alia
laus lactis. quia si tpate et oportuno tpe
mundato prius corpe accipiatur corpo/
ris est laudabiliter nutritiuũ. ⁊ sue sub/
stantie sanguini assimilatiuũ. Si autẽ a
corpe nõ mũdato vel tpe nõ cõgruo acci/
piatur ĩ malos humores quos inuenit
est cõuersiuũ. et ipsoꝝ augmentatiuũ. in
fumos calidos resoluit ⁊ sic erit doloris
capitis causatiuũ. et si febris materiam
inuenerit erit caloris febrilis inflamati
uum. vel si calorem naturalem inuenerit
debilem defacili acescit ⁊ fiet in stomacho
acetosuꝫ. nam quãdo est humor nimius
et puus calor acetositas vel putredo fleu
matis generat. ⁊ ideo lac nõ est frequen/
ter sumendũ nisi corpe existente tpato
et stomacho inanito. nam si corpus a pu
tridis humoribꝫ ⁊ colericis fuerit vacuũ
et depuratũ si lac bene digestũ fuerit mul
tum ⁊ bonum p̃bebit corpori nutrimentũ
laudabilẽ generabit sanguineꝫ. carnem
augmentabit. humectabit corpus ⁊ ex/
terius in supficie faciet tenerũ atq̃ pul/
crum. vt dicit idem. Item dicit idem.
Rursus lac inquit bibentes ieiunos esse
conuenit ⁊ calidum esse quando vberibꝫ
est vicinum nec est aliquid comedendũ
quousq̃ lacus substantia digerat. opor/
tet etiaꝫ vt labor ⁊ motus nimius cauea
tur quousq̃ descendens ad decoctionis

locum digeratur. quia ex inordinato motu ⁊ calore nimio subito generato eius vnctuositas in fumū nociuū resolueret̄ et grossiori parte remanente indigesta multiplex corruptio generaret̄. vt dicit idem. Electū autē lac vt dicit debet habere quatuor qualitates. colorem. odorē liquorem. et saporem. Colorem albissimum clarum a citrinitate ⁊ rubore ⁊ liuiditate maxime alienū. Odorem gratuz ab horrore ⁊ grauitate remotum. Liquorem inter subtilem ⁊ grossum mediū cuius mediocritatis signum est si gutta super vnguē posita remanet cōtinua ⁊ non liquescit. cuius guttule forma inferi⁹ est lata et superius est acuta. Saporem habet acceptabilem quādo nec amaritudine nec salsedine nec acedine est admixtū Inter omnes autem istas differentias lactis femineū magis creditur esse tpatum. quia omne lac naturam ⁊ cōplexionem animalis cuius est naturaliter imitatur. ⁊ ideo quia humana cōplexio maxime est tpata. ideo ⁊ muliebre lac maxime est tpatum propter qd̄ maxime ē nutritiuū humectatiuū ⁊ aspitatiuū angulorum oculi potissime mitigatiuū. Et q̄cquid de bonitate lactis supra dictū est totum cōcurrit in hoc lacte.

Capitulum LXII

De lacte camelino

Lac camelinum ex animalis calida complexione. ceteris est magis calidum et plus subtile ⁊ minime vnctuosum et minime nutritiuuz diureticum et opilationem apertiuum et ideo ydropicorum ex opilatione ē potissime iuuatiuum. Nam camelus nature est calidissime propter quod calor dominans sanguinis attrahit vnctuositatem. ⁊ ideo sanguis remanet sine vnctuositate. Cum igitur lac nihil aliud sit q̄z sanguis secundo decoctus. sapor sanguinis cameli salsus est ⁊ acutus. ⁊ ideo humoruz est incisiuus subtiliatiuus ⁊ grossiciei attenuatiuus. Quere supra de camelo in tractatu de animalibꝫ.

De lacte vaccino

Capitulū. LXIII

Lac vaccinum lacti camelino est oppositum. Nam vacca nō habet tantū caloris vt sanguis attrahat vnctuositatem. ⁊ ideo eius lac fit valde vnctuosum. ⁊ maxime nutritiuū. plus enim nutris lac vaccinum q̄z pecoriuum q̄uis pecorinum sit magis calidū q̄z vaccinum. Cuius ratio est vt dicit idem q̄ cum lac vaccinum nō tantū habeat caloris quantū pecorinū parua vnctuositas sibi sufficit ⁊ tota illa remanet in lacte ⁊ exuperat caseitatem. et ideo magis nutrit quia substantia vnctuositatis nutribilior est q̄z caseata. quia calidior ⁊ humidior ⁊ calori sanguinis vicinior. facilior in sanguinis mutationem. et illa vt dicunt antiqui melius ⁊ citius nutriunt q̄ citius ⁊ facilius in sanguinem cōmutantur. vt dicitur ibidem. lac tamen pingue melius nutrit q̄z ipsa pinguedo que calidior est quia substantia lactis habet aquositatem liquidam subtiliantem interiora corporis penetrantē. Sed sola piguedo aereitate sua supernatat et propt̄ humiditatis sue substantialis grossiciez cito coagulat ⁊ indurat. ⁊ ideo lac vaccinum sua aquositate ad interiora penetrat. sua vnctuositate calorem naturalez roborat. caseitatis sue paucitate naturā non multum aggrauat. sed potius adiuuat ⁊ sustentat. vt dicit idem. Alio ergo modo est lacte vtendum ad nutriendum quia tunc tribus eius substātijs pariter est vtendum. Alio modo ad mundificādum ⁊ calorem mitigandū quia tunc serositatis liquamen est a butirositate sequestrandū. Alio modo ad calefaciendū et humectandū ⁊ tunc butiri vnctuositate est vtendū. Lactis eni vsus consideratur s̄m subtilitatem ⁊ grossiciem et mediocritatem. vt dicit idem. Subtilitas autem attendit̄ in substantia ⁊ in actione. In substantia illud est melius quod cōplexioni humane vicinius est vt lac femineū quod tanto est vtilius quanto mā mille est vicinius. efficacius est enim contra venena. contra renum ⁊ vesice mala. contra pulmonis vulnera si mulsum

aerem nō tangat ꝛ eius virtutem aeris qualitas nō immutet. Subtilitas vero in actione quādo eius butirositas cū caseata sepatur ꝛ aquositas tunc cum acumine augef vt patet in camelino qz minime nutrit. calore tamē suo ꝛ subtili liquore ydropicis subuenit ꝛ succurrit. lac vero grossissimū est vaccinū ꝛ minus ceteris liquidū ꝛ aquosum minus acutum et magis butirosum. Unde lene nutrit. stomacho cōuenit. membra confortat. calorem epatis ꝛ stomachi refrigerat corpus impinguat ꝛ augmētat. vulnera intestinoꝝ ꝛ matricū sanat. Est aūt tanto melius ꝛ salubrius si lapidibꝫ fluuialibus accensis ꝛ intus extinctus tota aquositas pro parte maxima cōsumaf.

Capitulū. LXIIII

De lacte caprino

Lac caprinum inter p̄dictas differentias tenet medium quia in suis tribus substantijs post femineum esse dicit potissime tpatum. ꝛ ideo contra pulmonis vulnera ꝛ renum ac vesice vicia cū zucara multū confert. Eius serum a caseo ꝛ butiro separatū maxime est colatiuū mūdificatiuū ꝛ colere rep̄ssiuum. Lac autem caprinū p̄r se multum bibitum in stomacho ꝛ facili coagulaf ꝛ ideo ne noceat cū modico mellis et salis gemme tpetur ꝛ nunq̄ coagulabit. et si incepit coagulari in stomacho dissoluef Et quia capre pascunf siccis ꝛ ramorum extremitatibꝫ earū lac minus est aquosum ꝛ magis stipticū ꝛ stomacho cōgruū Nam lac ex pascuis diuersificatur. Haz que pascuntur teneris ꝛ recentibus herbis lac faciunt aquosum ꝛ subtile qō stomacho est nociuum. Que vero herbis laxatiuis. lac faciunt mordificatiuum et neruoꝝ pungitiuum et est nociuum ꝛ laxatiuum.

Capitulum. LXV.

De lacte pecorino

Lac pecorinum magis est calidus et siccum q̄ vaccinum minus habens butirositatis ꝛ plus caseitatis. et ideo minus nutrit nec corpori ita conuenit vt vaccinus. Ostendit aūt hoc et grauitate sui odoris. Haz vt dic Hal. lac pecorinum in odore est grauius q̄ vaccinum. et ideo magis flegmaticum. magis autem nutrit q̄ caprinum sed min? q̄ vaccinum. Unde minus est tempatū q̄ caprinum.

Capitulū. LXVI.

De lacte asinino

Lac asininum est tempatum ꝛ nutritiuum. resumptiuum ventris tamen solutiuum ꝛ neruoꝝ remollitiuum ꝛ membroꝝ siccitate ꝛ caloꝛe induratoꝝ humectatiuum. pectoris iuuatiuum ꝛ tussis ꝛ anhelitus difficilis mitigatiuum. vulnerum renum et vesice curatiuum.

Capitulū. LXVII.

De lacte caballino

Lac caballinum vicinitatem habet ad camelinum in subtilitate et acumine ē caloꝛe. in apostematibus matricum ꝛ iuuatiuū. apertiuū et menstrualis fluxus prouocatiuū. si causa menstruoꝝ calida sit ꝛ sicca. quā p̄prietatem habet illud lac ab omni lacte alio separatam. vt dicit ysa.

Capitulū LXVIII

De lacte porcino

Lac porcinum fm ysa. est subtile et aquosum quia ex sua frigiditate incoctum remanet ꝛ indigestum. et ideo si fm medicinaz accipiatur paruum aut nullum confert iuuamentū sed si fm cibum cum succo ordei sit coctū bonum generat humidum nutrimentū. vt dicit idem.

Capitulum. LXIX

De lacte animalium

Lac animalium partui valdevicinoꝝ est subtile ꝛ aquosum. quia aquei humoꝛes adunātur in animalibus tempoꝛe partus quia os matricis clauditur ꝛ lac aquosis humoribus cōmiscef. ꝛ ideo eo tpe est nociuū vomitus ꝛ fastidij. puocatiuū asperitatis

temollitiuū ꝛ villoꝝ stomachi lubricati/
uum. ventris laxatiuū. durū ad digeren
dum. ꝛ stipticū ꝛ in stomacho coagulati/
uum ꝛ pessimarū infirmitatum genera/
tiuū. ꝛ ex fumo ascendēte cerebri pcussi
uum. ꝛ doloris capitis causatiuum. feto/
ris ventiū ꝛ anhelitus inductiuuz. Unde
si lac fuerit corruptum vel plus debito as
sumptū vel alio modo vel tpe cōz expedit
sit acceptū multarū infirmitarū est ge/
neratiuū malorū humorū ꝛ lumbricorum
est nutritiuū. bonorū humorū est corru/
ptiuū. arenarū in vesica ꝛ in renibꝫ adu/
natiuū ꝛ putrefactiuū. caloris naturalis
debilitatiuū ꝛ innaturalis caloris ac fe/
bilis inflamatiuū gingiuarū ꝛ ventium
infectiuū pustularū pessimarū ꝛ scabiei
in paruulis causatiuū rugitus ꝛ ventosi
tatis excitatiuū opilationū renis ꝛ epa
tis effectiuum. stomachi grauatiuū ꝛ lu
bricitate sua cibariorū añ digestionem
expulsiuum. et sic lienterie inductiuum.
has ꝛ multas alias inducit lactis corruptō
passiones. sz hec de lacte bono ꝛ malo nūc
dicta sufficiant.

Capitulum. LXX.

De sero

Serum ē lactis pars aquosa a la/
s ctis alia parte per coagulum se/
questrata. nam coaguluz partes
butirosas ꝛ caseosas simul iungit ꝛ ab eis
quod liquidum est ꝛ aquosum diuidit et
discernit. Cuius effectus superius reci/
tantur. habet enim virtutez putredinis
lauatiuam. nam intestina lauat ꝛ vulne
ra intestinorū de sanie mūdificat pectus
purificat sitim sedat acumen colere tu/
bee mitigat. scabiem ꝛ impetiginem mū
dat. splen ꝛ epar deopilat. Quere supra
in primo ꝑm ysa.

Capitulum LXXI

De butiro

Butirum a buendo id est pfundē
b do est dictū. vt dicit hug. sua ei
vnctuositate et humiditate ha/
bet imbuere ꝛ pfundere corpa q̄ cōtingit
Nā butirū est flos lactis multū habens
caliditatis ꝛ humiditatis cū dñio aerei
tatis. tatione cui⁹ habet multū vnctuosi
tatis. Est enī butirosa substātia natura
liter calida ꝛ humida viscosa ꝛ vnctuo/
sa humane complexioni vicina vt dicit
ysaac. vñ sepe comestū stomachi est hu/
mectatiuū ventris solutiuū maxime si re
cens fuerit. ꝛ ideo antiqui. vt dicit idem
assimilauerūt butirū oleo mixto pingue
dini. dicētes q̄ si quis accepit valet scre
atui ve pectore ꝛ ve pulmone maxie si ibi
fuerit apostema. quia ꝑprie est maturati
uum ꝛ humorū dissolutiuū ꝛ superfluorum
pectoris mūdificatiuū maxime si cū mel
le vel zucara comedat. Sed tunc minus
est maturatiuū ꝛ excreationis ampli⁹ iu/
uatiuū. vt di. idem subdēs ibidē. Butirū
repugnat venenis. mēbra hūectat. aspe/
ritatem oculoꝝ eius lotura mollificat et
emundat apostema dissoluit ꝛ maturat.
Vulnera pulmonis gutturis et pectoris
mire sanat. renū et intestinoꝝ morsuras
mitigat. neruos induratos et cōtractos
seu spasmatos mollificat atq̄ laxat. vt
dicit idem. Dicit aūt auic. q̄ extra vene/
na interius sumpta singulare p̄fidū est
si intoxicatus butirū in lacte calido re/
solutū bibat in magna quantitate. nam
vnctuositate sua opilat meat⁹ ne ad coz
ascendat subito vis veneni. Preterea ve
nositatē totam ad se trahit ꝛ ipsam inui
scat. per vomitū euacuat de corpe ꝛ edu/
cit. vt dicit idem. Fit autē sic. flos lactis
siue supenatās pinguedo recolligit̄ i va
se mundo ꝛ cum quodā lato ligno rotun
do et pforato diutissime pcutit̄ p̄ violē/
tiam ꝛ mouetur. ex quo motu calor natu
ralis in substantia lactis excitatus ꝛ con
fortatus totam vnctuositatē insimul re
colligit. que sua leuitate superficiem petit
serosa vero aquositas cū partibꝫ casea/
tis inferius descendit ꝛ butirose substan
tie tanq̄z nobiliori cedens fundū petit ꝛ
illa butirosa substantia que enatati sup
ficie recolligitur ꝛ ad vsus varios ꝛ ne/
cessarios in vase mūdissimo reseruatur.
quod quāto ē recentius tanto est sapo
rosius. et gustui delectabilius inuenit. Est
autē in principio molle et liquidum sed
paulatim calore naturali contra humi/
das ptes inualescēte ꝛ eas ꝑsumēte me

diocriter indurescit. Unde bene & mūde reficit & nutrit & pulmenta loco sagimi/nis vel olei bene condit. Salif aūt aliquā tulū vt melius cōseruef & vt ei' potentialis humiditas siccitate salis tpef. insup vt eius saporositas augmētef. Nam gustui in sapore est magis gratū qñ mediocriter est salitū. Quādo aūt nimis antiquaf eius sapor cum odore diminuif & in graue odorē & sapore gustui horribilē trāsmutatur. & tunc nō valet ad cibaria condienda. Valet tamē ad vana medicamina & vnguenta. quia sepe accidit id quod nō conuenit gule. congruit tamē nihilominus medicine alicui.

Capitulū. LXXII

De caseo

c Caseus vt dicit Ysi. li. xx. a carendo est dictus. eo q̄ tādiu in vase p̄mitur quousq̄ sero careat et a lactis aquosa substantia separef. Unde dicif caseus quasi carens. eo q̄ qñq̄ est siccus humore carens seu liquore. vt dicit idem. Sm Hug. vero caseus a cadēdo est dictus eo q̄ facili cadit et labif inter digitos facientis. Est aūt caseus fex lactis. nam vt dicit ysa. Caseata substantia lactis frigida est & grossa & ad digerēdum dura. tarde enī descendit de stomacho & magis attinet stipticitati q̄z solutōni. & est grauis stomacho & epati renibus et spleni maxime si illa loca fuerint opilationibus p̄parata & calculos in renib⁹ generat. & ideo propter ista mala accidētia dicit cōstanf. q̄ omnis caseus vniuersaliter est malus. tamē caseus qui lacti est vicinus minus est nociuus. Unde distinguit ysa. inter recentē veterem & mediocrem. Recens caseus quia adhuc recens est nō malos generat humores. q̄ adhuc retinet ptem dulcedinis & aquosi tatis ipsius lactis. & ideo ad digerendū est facilior & ad nutriendū laudabilior. & ventris solubilior. & maxime si nō fuerit salitus. quia salsedo sibi saporem aufert et dulcedinem. nam nimis salsus nimis est desiccatiuus & stomacho est nociuus. carens omni sale magis est nutritiuus & corporis humectatiuus et magis carnis augmētatiuus. stomacho tamen est nociuus et facili in fumositates resolutiuus si stomachus fuerit calidus. Si vero fuerit frigidus in acetositatē est facili conuersiuus mediocriter ergo salsus melius digerif & minus stomacho est nociuus. sine sale enim facili est acetosus. minus vero salsus stomachi fit morsiuus & sanguinis incensiuus.

Capitulū LXXIII

De veteri caseo

v Vetus autem caseus est acutus & valde siccus ad nutriendum grossus & ad exeundum de stomacho nimis durus. quia si lactis aquositas est acuta. acumen tamen et siccitas coagulei dominātur. Unde & subtilitatem exit et ideo superfluitas corporis nō ita inde subtiliatur sicut alijs subtiliantib⁹. Unde duobus modis nocet corpori. q̄ eius corruptio & grossicies nutrimenti superfluitatem ingrossat & corrūpit stomacho nocet quia p̄ acumen coaguli repugnat omnibus aliunde iuuātibus & in nutrimentum prius ipsa iuuantia traducuntur. Unde si in corpore inuenerit grossos humores in renibus & in vesica lapides parit. grossos enim humores calidos et intensos coadunat & compingit. Est ergo vitandus ita vetus. nullum enim confert iuuamen neq̄ nutrimentū nec odorem digestioni nec bonū generat sanguinem nec ventrem humectat nec vrinam prouocat. Sed inuentam humiditatem constringit & desiccat. Omnis itaq̄ caseus vetus durus siccus & spongiosus p̄ siccitate et p̄rosus ad rumpendum facilis nihil habens vnctuositatis et humiditatis corpori est nociuus. Minus autem est malus vnctuosus caseus & consertus q̄z oculatus et p̄rosus. nam cōsertio substantie est signum humoris & vnctuositatis. Qui autem p̄rosus est minus est malus quando est recens q̄z cum nimis est vetus. quia vt dicit dyasc. Caseus recens humectat ventrem. vetus stringit. maxime elixatus vel si ab aqua abstractus assetur et maxime si ante prandium assumatur. meatū enī stomachi sua grossicie

obturat ꝛ cibum descendere ad intestina nō ꝓmittit. post prandiū aūt sumptus cibaria comprimit vt torcular ꝛ ad locum egressus descendere compellit. Caseus inter veterem ꝛ nouum medius multū est nutritiuus propter eius saporositatem ꝛ grossiciem. ꝛ quia calore naturali velociter indurat. quanto autem calor naturalis ei dominat magis tanto plus ꝛ fortiꝰ indurescit et magis membris inhęrescit. hucusqꝫ ysa. in dietis. ſm autem dyas. et aresto. li. iij. quāto erit in lacte multum casei plus erit cibi. Est autē caseus ſm dyas. veneno contrarius. Nam grossicie sua ꝛ butyrositate opilat meatꝰ venarū ꝛ nō ꝓmittit ad cor ascēdere vim veneni. Caseus enī recens appositus calidus extrahit venenum a morsibus venenatis. ꝛ huius signū est. quia appositus sup morsus rabidi canis aut serpentis totus cano cor casei conuertitur in liuorem. Valet etiam contra antracem ꝛ alia apostemata venenosa vel extra suppositus vel comestus. In multis etiam alijs cōuenit medicine. vt dicit idem.

Capitu. LXXIIII.

De coagulo

Coagulum est lac in quorundaꝫ animalium stomachis inspissatum. cuius virtute lac aliorꝫ animalium coagulatur. in qua parte butirosa cum caseata aggregata pars serosa et aquea a partibus alijs ſsequestratur. vt dicit Aresto. libro. iij. Quanto inquit lac est spissius tanto caseatius ꝛ coagulatius. sed lac animalis carentis dentibus in superiori mandibula coagulatur. Lac vero animalis habentis in vtraqꝫ nō ſicut nec eius sepū. Item idem dicit. Lac coagulatur ex coagulo ꝛ lacte ficuū quādo lac ficuum aggregatur in lana deinde abluitur illa cum modico lacte et citius illud lac admiscetur cum residuo ꝛ sic totum coagulatur. Item ibidem. Coagulum non inuenitur nisi in ventre sugentium adhuc ruminantium. In illis qui non habent dentes in vtraqꝫ mandibula non inuenitur nisi in lepore. quanto cunqꝫ autem plus vetustatur erit melius et valet contra fluxum ventris maxime leporis parui ꝛ cerui. vt dicit idem Aresto. Item libro. xvi. dicit. Accidit lacti qꝫ coagulatur per coagulum. quoniaꝫ coagulum est lac in quo est calor spiritualis. et ideo adiuuat et sustentat lac sicut maris sperma sustentat menstruale sanguinem femine in matrice. quoniam natura lactis et sanguinis menstrui eadem sunt. vt dicit idem ibidem. De coagulo dicit ysaac. capi. de caseo. Coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et calorꝭ atqꝫ siccitatis sibi dominantis q̄ bus sua humiditas finitur. et cuius coagulum sit in omni caseo. minus tamen sentitur in recenti propter multitudinē sue humiditatis. Coagulum itaqꝫ in sto macho lactantis animalis et ruminantis inuenitur cum quo sal admiscetur. ꝛ sic super ignem in fumo desiccatur et indouratur. cuius modica particula cum in pauco lacte tepido resoluta est cum residuo lacte admixta totum coagulabit qō est coagulabile et condensat. Unde patet qꝫ consimilis virtus latitat in substantia coaguli qualis inest substantie seminis masculi. vt dicit Aresto. Auicē. ysa. et alij. et hęc dicta de liquoribꝰ nunc sufficiant.

Capitulū. LXXV.

De diuersis virtutibus rerum

Sunt autem quedam virtutes tā humoribus cuꝫ liquoribus et rebus alijs inherentes. de quibus hic breuiter aliqua inseremus. Nam ſm diuersas complexiones et virtutes diuersis rebus dominantes diuersimode reperiūtur operationes vt est virtus apertiua maturatiua mūdificatiua cē. Apertiua itaqꝫ virtus operatur per calidum et siccum cum subtili substantia. vt patꝫ in cepis vel succo porri in alumine ꝛ huiusmodi. ex quorum confectione aperiūtur ora venarum et emorroides prouocantur. vt dicit Constanē. Rarefactiua virtus operabitur per calorem et humorem. Nam calor rei substantiam penetrat ꝛ dissoluendo humiditatem sibi obtemperantem aperit ꝛ dilatat vt patꝫ in malua

et sambuci mediano cortice ⁊ hmōi. que bullita in oleo cutem rarefaciūt ⁊ extendūt. vt dicit idem. Dilatiua virtus operatur per frigiditatem ⁊ humiditatē cum obtusa substantia vt patet in dragonto albumine oui ⁊ psillio. nam hec viscositate ⁊ obtusitate substantie poros replent et frigiditate cōstringūt. Inspissatiua virtus operatur per frigiditatē ⁊ humiditatē vt patet in mandragora que posita super cutem ipsam inspissat. vt dicit idē nam frigiditate constringit partes humiditatis liquidiores. Unde humiditas pertens centrum reddit substantiam compactiorē ⁊ per cōsequens spissiorem. aliquando autē operat per caloreē ⁊ humiditatem. nam calor consumit partes liquidiores. quibus consumptis partes terrestres reddunt spissiores. Inducatiua virtus operat per frigiditatem ⁊ siccitatem. qua vtraq; qualitas mouendo ad centrū totam substantiā reddit duriorē quicq; autem operat per frigiditatem ⁊ humiditatem. frigiditate partes liquidas cōstringente. vt patet in gelu ⁊ in glacie Quicq; etiam p calidum ⁊ siccum partes terrestres cōpingendo ⁊ per consequens in durando vt patet in latere ⁊ in luto. Asperitiua virtus operat per caliditatē et siccitatem cum grossa substantia. Hā calor qō est subtilius eleuat ⁊ mouet ad circūferentiā. ⁊ illud acuit in conum qō vero grossius ⁊ siccius tendit ad centrum et sic fit tota substantia inequalis que inequalitas est causa asperitatis. Propter hoc operatur asperitatem in humido frigiditas coartando et constringendo partes rei circūferentiales ad mediū nō permittendo partes liquidiores se diffundere ad extremum. propter quod partes superiores i quibus dominat frigiditas acute ⁊ aspere exterius sensui ostendunt. qz sm diuersitatem materie impressionem a calido ⁊ frigido recipientis varie sunt ⁊ diuerse rerum cōditiones ⁊ proprietates ⁊ rerum cōmixtiones naturaliter vel accidentaliter rerelicte. vt dicit auicē. ⁊ constant. et est expressum supra in tractatu de qualitatibus elementariū proprietatum. Item est virtus mollificatiua que operatur p calidum ⁊ humidum. ⁊ hoc vel p calorem humidas partes dilatantem ⁊ tra refacientem ⁊ partes a partibus disgregantem. vt facit dialtea que humida est et parum calida. mediocriter tamen calore sui aperit ⁊ ex superabundantia humiditatis sue humores fluxibiles reddit. ⁊ sic per consequens mollificat ⁊ remollit. vel hoc fit eo q calore dominante supra partes aqueas ⁊ terrestres ⁊ eas resoluente in partes aereas et celestes. vt patet in vaporibus terrestribus ⁊ aqueis attractis ad interstitia aeris vbi resoluuntur in molliss̄imas pluuias ⁊ guttulas. nunc roris. nunc grandinis siue niuis. vt dicit cōmentator super. iij. methe. Sensui etiam est manifestuz vi caloris dura remollescere et superueniente actione calidi partes partibus inuicem vix herere. vt patet in cera et in alijs liquefactibilibus quarum partes aqueas et aereas virtus ignea dominatur. vt dicit cōmentator. Virtus autem maturatiua sicut et digestiua per calidam virtutem et humidam operatur. sicut et retentiua per frigidam ⁊ siccam. ⁊ expulsiua per frigidam ⁊ humidam ⁊ apitiua p calidam ⁊ siccam principaliter operatur. Attractiua virtus per calidum ⁊ siccum operat. vt patet in diptanno serapino et stercore columbino ⁊ cōsimilibus. Laxatiua habet operari per easdem virtutes sed vehementi. Unde que vehementer attrahunt laxatiua sunt vt scamonea ⁊c. Operatur etiam per frigida cōprimendo. et per humida lenificando ⁊ lubrificando. vt patet in prunellis thamaridis ⁊c. Putrefactiua qñq; per calida ⁊ humida operatur quandoq; vero pter hec. Maturatiua per calida et ficca sicut ⁊ attractiua vt patet in cantharidibus ⁊ flāmula ⁊ hmōi vehemēter calidis que pustulas generant ⁊ carnem vlcerant valde cito. De alijs autem virtutibus et cōsimilibus dictum est supra libro. iij. de proprietatibus elementariū qualitatum in li. viij. in tractatu de remediis morborum.

Capitulū LXXVI

De putredine

Putredo est substantialis humi/
p ditatis corruptio proueniēs ex
indigentia caloris naturalis sup
abundante caloze alieno. Caloz enī in/
naturalis agens in humidū quod nō re/
gitur a naturali causa est inductiua pu/
trefactionis. vt dicit sup li. methe. Om
ne autem terreū frigidum difficilius pu
trefit q̄z calidum. vt dicit aresto. Simi/
liter coagulatuz ratione frigidi tardius
putrefit. vt est videre in glacie et in cri/
stallo. Omne enī feruidū calido tardius
putrefit. vt dicit aresto. nam intensio ca
loris inducentis feruoze fortioz est ca/
loze aeris alīunde venientis. z ideo non
pmittit se vinci nec aliquā circa rem fer
uentem pmittit fieri īmutationē. Om/
ne enī motum tardius putrefit q̄z non
motum. vt dicit aresto. Nam motus in
ducit calozem cōseruantē z calozem ex
citat naturalem. Insup omne fluens tar
dius putrefit q̄z non fluens. vt dicit idē
Nam caloz accidentalis ex aere cōtinen
te infirmioz est z debilioz q̄z caloz natu/
raliter generatus ex motu siue ex fluxu.
et ideo ex facili se vinci nō pmittit. Om
ne autē corpus multū. i. multe magnitu
dinis tardius z minus putrefit q̄z corp⁹
paucum. vt dicit idem. Nam si corp⁹ est
calidum plus habet caloris naturalis re
sistentis causis putrefactionis. Simili/
ter si est frigidum sua naturalis frigidi/
tas melius resistit calozi accidentali in/
ducenti putrefactionē in magno corpoze
q̄z in paruo corpoze. et hoc patet in mari.
vt dicit aresto. nā mare diuisum cito pu
trefit vniuersum autē nunq̄z. Similiter
est videre in aquis alijs magnis quarū
partes diuise a totali flumīe cito putre/
fiunt. z ideo in partib⁹ sic diuisis vmes
generant̄ per putrefactionem. Cuius ra
tio est quia caloz naturalis disgregās in
eis facit subtile diuidi a grosso z terreuz
ab aqueo et aereo. ex substantia autem
subtili aquea vel aerea a grossioze parte
per calozem sequestrata idem caloz diss/
gregans facit generari vermes z alia ani
malia et hoc est quod dicit ālresto. qua/
re caloz naturalis disgregans constare
facit disgregata. et conuertit in naturaz
animalis z hoc p putrefactionē. vi calo/
ris extranei introducta. vt dicit cōmen.
Putrida ergo sunt gustui horribilia. z ab
ominabilia stomacho. z nauseam puocā
tia. Sunt z grauis odoris. et mali sapo/
ris z deformis caloris. manus inficiētia
cōtingentis. cōtraria sunt humane com
plexioni. z subitam inducētia sanis coz/
ruptionē. serpentib⁹ tamē z vermib⁹ pre
sentia cibum z refectionē. Que autem
sunt dispōsita ad putrefactionē p assocīa
tionem ad putrida celerius contrahunt
corruptionē. Et mēbza putrida corrum
punt sana. z cum non sint spūs puia pri/
uant spū mēbza. Que ergo sunt magis
vicina non pñt sanari nisi mēbzū quod
incipit esse putridū a putredine penit⁹
sepetur. Unde que putrida sunt. nō sunt
vtilia nisi solum ad hoc vt pscindantur.
eijciantur aut cōburantur. Sunt et alie
virtutes quibus mediantib⁹ operat̄ na/
tura vt virtus nutritiua seu palcitiua in
vegetabilibus. et in animalib⁹ est virtus
generatiua tam in bipedibus q̄z in qua/
drupedibus et est virtus ouatiua tam in
reptilibus quibusdam q̄z in volatilibus
sed de generatiua z nutritiua z alijs sibi
subministrantib⁹ sufficienter supius dī
ctum est li. iij. de generatione hominis ī
libzo. xviij. de generatōne animalium in
generali. et ideo de eis est supsedendum
Virtus autem procreandi oua est in'ani
malibus anulosi corporis vt in serpenti/
bus araneis scorpionibus z similibus z
in natantibus. vt patet ī cancris sepijs
et alijs in finitis. et volatilibus z in om
nibus bipedibus. quia vt dicit aresto. li
bzo. v. Bipedia inquit non generant ani
malia pter hominem.

Capitu. LXXVII

De ouis et eius pprietatibus

Primo igitur de pdictis animāti
p bus semen decisum in quedam
corpuscula parua mollia humi/
da z subalbida coagulat̄ z trāsformat̄ ex
quibus p opationē diuersa animātia p
creant̄. z talia corpuscula oua sunt dicta
eo q̄ sunt vuida. i. eo q̄ intrinsec⁹ humo
re sint plena. vt dicit Ysido. li. xij. Nam

humidū est qđ exterius humorē habet. vuidum qđ interius. quidā tamē vt dicit idem, putant ouū grecam habere originem. Illi enī dicūt. oa. v litera ablata. Oua aūt quedā inani vento cōcipiūtur sed nō sunt generabilia. nisi que fuerint masculino cōcubitu concepta ꝛ seminali spū penetrata. vt dicit idem. Quor aūt tantā vim dicūt esse vt lignū eis pfusuz nō ardeat. nec vestis quidē aduraf. vt dicit idem. Admixta quidē calce glutinare ferunf vitri fragmēta. vt dicit idem. Oua igif primo gignūtur vtnde calore materni corpis formāf ꝛ animanf vt dicat Isido. sm aūt aresto. li. iij. ꝛ. v. Quāt volucres ꝛ pisces ꝛ serpētes. sed multuz differūt in bonitate ꝛ malicia in qualitate ꝛ quātitate in substantia ꝛ forma ouatam volucrū ꝙz piscū ꝛ serpentū. Quāt autē generaliter aues in fine veris et in principio estatis. vt dicit aresto. li. v. ꝑterꝙz auis marina que dicif alceon. quoniā illa auis ponit oua in principio hyemis ꝛ cubat. xūj. diebus anteꝙz pulli cōpleanf. vij. diebus ante principiū hyemis. vij. post sicut dicit simonides in li. suo. Et dicit Isido. de hac aue li. xij. in litore stagni occeani alceon in hyeme nidum facit. vij. diebus ꝛ ouat et excubat sup oua qua excubante septem diebus quiescit mare silentibus ventis ꝛ continua septem dierū trāquillitate mitescit pelagus. natura rerū eius fetib educandis exhibente obsequiū. idem dicit plinius et basilius in exameron ꝛ ambro. Alie tamen aues ouant bis in anno vel pluries vt ytūdines. sed prima oua corrūpunf propter hyemē. oua vero posteriora complenf. Aues vero domestice vt ibidē dicit aresto. ouāt tota estate sicut galline ꝛ colūbe ꝛ pāpue quādo bene pascunf ꝛ locus earū est calidus. Item dicit aresto. libro. vi. quedā aues ouāt toto anno ꝑter ꝙz duob mensib tropicorum. scilicet in iulio ꝛ in decembri vt galline quarū quedam ouāt bis qualibet die. Et que multum ouant cito morīūtur. Colūba autē qñqz decies ouat in āno sed pauca ponit oua. Et aues vncor vnguiū sunt paucorum ouorum. Et quedam ouant in nidis et quedam in arboribz concauis ꝛ quedā in foraminibz terre ꝛ cauernis. ꝛ quedaz in aruis ꝛ in rupibz. ꝛ quedam in arenis vt struciō. que non fouet oua sua nec curabat super ea sed calore solis complenf et animanf in arenis. ꝛ quedā oua fouētur in nidis factis in arbor ramis. ꝛ quedaz in petris altissimis. ꝛ quedam in arundinetis sicut oua auium aquatilium. Dicit etiam Aresto. libro. vi. Oua auium sunt dura exterius. Et quedā sunt duorum colorum quia citrina interius ꝛ alba exterius. Oua auiū fluuialiū diuersificantur ab ouis aliarum auium que in sicco nutriūtur. quia citrinum est in istis magis ꝙz in duplum ad citrinum auium que nutriūtur prope ripas. Variant etiam in colore. nam columbarū sunt alba sicut gallinarū. et auium palustriū sunt glauca ꝛ quedam sunt sicut picta. vt oua nisi. Diuersificantur oua in figura. quoniam quedam sunt acuta. ꝛ quedā lata. prius vero exit latum postea acutū. Oua vero longa capitis acuti producunt mares. habentia vero loco acuminis rotundum producūt feminas. In calidis autē regionibz ponūtur in fimo ad solem ꝛ cōplentur vt in egipto. ꝛ in quibusdam locis in plumis calefactis sicut in quadam ciuitate. quidam potator composuit oua sub puluinari et dixit qđ cōtinuauit potū quousqz ex illis ouis pulli extrahebātur Aliquādo etiam ponūtur oua in vasis calidis ꝛ extrahūtur ab illis pulli vt dicit idem ibidem recepto tamen semine matris in matrice simul cū semine femie cōmiscef. in principio apparet albū vtnde fit rubeū in modū sanguis. post totaliter fit citrinū. vtnde paulatim opante natura remanet citrinū in medio. ꝛ album in extremo. ꝛ cum cōplebif exibit ꝛ tunc mutatur a mollicie in duriciem. quia in exitu coagulaf ꝛ pfectissime induratur. vnde oua ꝙz diu sunt in ventre sunt citrina. ꝙdā pellicula albida inuoluta. Sed quando sunt formata ꝛ completa indurātur ꝛ illa duricies testa nūcupatur. ꝛ est idē testa in coagulo ouī qđ est embrio vel follicul in corpe pueri iam cōcepti sed pter fortitudinē vel intēsionē caloris in

corpore auis dñantis plus indurat & hoc fuit necesse ꝓpter interioris liquiditatis cõseruationem. Quant aũt multe aues oua venti ficut faciunt galline & anseres vt dicit aresto. ibidẽ li. ij. & hoc accidit ex superfluitate humoris seminalis in corpe femine supabundantis. & sunt oua venti pua & insipida humidiora aliis & sine dura testa & posita sub gallina nõ alterãtur sed remanet albũ albũ & citrinũ citrinũ. Talia oua inueniũtur in gallinis & anseribus pauonibꝰ columbis. Format pullus in ouo & cõpletur citiꝰ in estate ꝙm in hyeme. qz oua galline scindunt in .xviij diebus in estate in hyeme in .xxv. Et qñ tonitrua veniũt in hora cubationis oua corrũpunt. similiter qñ frequẽter nuda manu tanguntur. Galline etiaz veteres ouant in principio veris. & oua galline iuuenis sunt minoris corpis. & vniuersaliter si galline nõ cubauerint sup oua sua infirmabunt & corrũpent. & ouum galline cõplet post coitũ in .xi. die. Et quedam aues in coitu nõ seruãt sexũ sed saltat femina sup feminã. & mascul' sup marẽ vt pdices & colũbe. & talis coit' facit odorez fetidum & oua nõ pullificatiua. sed sunt sterilia quẽadmodũ oua venti. vt dicit aresto. In ouis autez galline post tres dies cubationis apparent signa pulli. et tunc ascendit citrinũ versus acutũ ad illum locum a quo incipit scissura. & apparet quasi gutta sanguinis in albumine oui. & est principiũ seu materia ipsius cordis. vt ꝺz supra in tractatu de auibꝰ de generatiõe pulli quere ibi. Item oua in quibꝰ sunt duo vitella faciũt gemellos pullos & pua et subtili tela diuidunt ab inuicẽ hec vitella. vt ibidẽ dicit aresto. Et aues q̃ comedũt carnes nõ ouãt nisi semel i anno ꝓter hyrũdines q̃ bis ouant. Aquila enĩ ouat tria oua & terciũ eiicit a nido et cubat sup oua .xxx. dies. Hucusq̃ aresti. vi. Item idẽ li .xvij. Auiũ genera oua procreãt cõpleta dure teste nisi accidat occasio ꝓ infirmitatẽ. Itẽ aues multe generationis faciũt sepe oua venti. qõ ñ cõtingit auibꝰ volat' neq̃ curuoꝝ vnguiũ. quoniã aues multoꝝ ouoꝝ sũt multe superfluitatis. superfluitas aũt auiũ vnguiũ trãsit in plumas & vngues et in alas. & ideo eaꝝ corpus est puũ durum & acutũ & macilentũ. et ꝓpter hoc nõ sunt tales aues multoꝝ ouoꝝ neq̃ multi coitus. Aues enĩ copulẽte ꝓpter corpulẽtiã & calorẽ ventris ouãt multotiẽs Similiter aues pui corpis sunt multi coitus & multoꝝ ouoꝝ. sicut patet in q̃busdã gallinis que quãto sunt magis pue tanto erũt pluriũ ouoꝝ. qz cibꝰ taliũ transit in creationẽ ouoꝝ. Itẽ oua venti nõ erũt in auibꝰ voli volat'. qz superfluitas earum est pauca. & ideo ouãt oua pauca. oua vẽti sunt plura ouis ꝓueniẽtibꝰ generationi pulloꝝ. & sunt minoris quãtitatis. quoniam nõ sunt cõpleta. vel ꝓpter multitudinẽ suã sunt minoris delectationis quã/ do comedunt. quoniã in omni re delectabilius est qõ est digestũ & dulcius q̃m in/ digestũ. Et quedã aues q̃ olfaciũt mares & audiunt voces suas implent ouis. qz sunt multi cibi & multe superfluitatis & caloris. & ideo sunt fortioris appetitus. & ideo spermatizant & cito ouãt. qz superfluitas illa transit in ouoꝝ naturã vi caloris Item generatio auiũ ex ouis erit quando femina sederit sup oua & calefecerit ea Et qz pullus in ouo nõ potest compleri sine nutrimẽto. ideo natura posuit cibum suũ interius i ouo. & indigent oua ꝓpter debilitatẽ suã calefactione & ideo oua cito cõplent in diebꝰ calidis quoniã thus calidũ iuuat digestionẽ creationis. Est autẽ albumẽ materia et sustẽtatio pulli vitellũ aũt cibꝰ pulli & nutrimentũ eius et ꝓpter hoc albũ et citrinũ diuisiũcta sunt quadã tela ꝓpter nature diuersitatẽ. et natura albumis est q̃si cõtraria nature vitelli vel citrini. & ꝓpter hoc ꝙgelat citrinũ tpe frigoris & postq̃ fuerit calefactus fiet humidũ. albũ aũt nõ ꝙgelat ex frigore sed fit magis humidũ & quãdo affatim fuerit erit durũ. & apud generationẽ pulli inspissatur. quoniam sustentatio pulli est ex eo q ꝓ vmbilicus accipit pullus cibum ex citrino. & citrinũ in tpe illo est multũ quoniã erit humidũ & vefacile cõuertibile in cibũ. hucusq̃ aresto. li .xvi. De ouis aũt di. ysa. in diet. Oua inq̃t q̃ generãt ex alalibꝰ sanis & ꝓpatis sũt nu/

trimenti laudabilioris. Que vero ex crassis sunt maioris nutrimēti ⁊ sapidioris. Similiter de coeuntibus cū masculis cum calorē maiorē habēt coeūtia q̄ nō coeuntia. similiter generata de iunioribus q̄ in eis habet plus caloris. Nature aūt ouorum generaliter sunt tpate ⁊ mediocres ⁊ humane cōplexioni plurimū vicinātes. albumina tñ sunt frigidiora ad vitellorū compationē qd testat eorum aquea saporositas ⁊ ideo in odore sunt vitellis grauiora ⁊ sunt etiā indigestibiliora. maxime de veteribus volatilibus aut de masculis nō coeuntibus vitella sunt tpata calori vicina. ⁊ ideo ad digerendū sunt meliora et faciliora cōfortantia mēbra ⁊ ab eis tardius dissoluenda. Variat autem ouorum nutrimentū sm diuersitatē animaliū ex quibus generant. quia generata de subtili animali ⁊ tpato vt ex perdice vel gallina ad nutriendum sunt laudabiliora. et sunt facile digestibilia. sed a mēbris facilius dissoluūtur. Unde ad regimen sanitatis meliora sunt q̄ ad mēbra cōfortanda. Que autem generant de grossis animalibus ad digerendū dura sunt ⁊ nutrimenti illaudabilis. sicut oua strutionis anseris ⁊ pauonis que sunt mali nutrimenti ⁊ dura ad digerendū et grauis odoris. maxime de veteribus vel de carentibus masculis. ⁊ quādo digerunt a mēbris tardius dissoluūtur. ⁊ ideo plus valent ad mēbra cōfortanda q̄ ad regimen sanitatis. Generata aūt de auibus iunioribus sunt leuiora. de veteribus grauiora. de mediocribus tpatiora. q̄ caloris sunt pfectioris ⁊ minoris humiditatis. ⁊ ideo valent ad regendā sanitatē et ad mēbra cōfortanda. Oua aūt quāto sunt recentiora tāto sunt meliora. et quāto magis vetera tāto min⁹ bona. Variant etiam p artificiū quadrupliciter. Aut eni sunt assata. aut elixa. aut in iure cocta. aut frixa sed assata sunt elixis grossiora. ⁊ ad digerendū duriora. q̄ focus eorum humiditatē substātialē cōsumit ⁊ desiccat. Assata sub cineribus calidis peiora sunt q̄ q̄ sup carbones sunt discoopta q̄ cum calor ignis in cinerib⁹ ea circūtegat fumositatē eorū supfluā euaporare nō pmittit. sup carbones vero posita fumositatē resudādo emittunt ⁊ mūda fiūt. Elixa aūt in aqua meliora sunt q̄ assata. q̄ aque humiditas calori ignis in desiccando sua humiditate substantiali repugnat. ⁊ ideo min⁹ fiūt desiccatiua ⁊ caloris naturalis refrigeratiua. Elixa autē cū corticib⁹ sunt peiora quia ⁊ grossiciei ⁊ fumositati repugnant cortices exterius ⁊ nō pmittūt supflua exalare. ⁊ ideo generāt ventositatē inflatiuam ⁊ grauitatē stomachi ⁊ totius ventris. In aqua vero fracta calor aque tpate penetrat ⁊ grossiciem suam subtiliat ⁊ aufert eis grauitatē odoris. Unde ⁊ ceteris sunt laudabiliora. sed tamen sola vitella plus sunt desiccatiua ⁊ minus solidatiua. Indurata vero desiccatiua sunt et a stomacho dure exeuntia venasq̄ tarde penetrātia. bene tamē digesta multū confortant. sed si remaneāt indigesta stomachum grauāt ⁊ intestina. mollia tamē et parū coagulata min⁹ sunt desiccatiua. et magis digestibilia. cito venas penetrantia. pectus humectātia. tñ parū sunt mēbrorum confortatiua. Item dura aut mollia in suis actionib⁹ ⁊ passionib⁹ sunt mediocra. Frixa autē oua ceteris sunt peiora. quia in stomacho morātia in fumositatem ⁊ corruptionē sunt magis mutabilia quicq̄d ibi ciborū inuenerint corrūpentia. grauitatē in stomacho generantia fastidia peiora facientia q̄ alia oua maxime si sint frixa. In vitellis autē interassata ⁊ i aqua fracta sunt mediocria hucusq̄ ysa. Oua etiam non solum sunt vtilia ad cibum immo sunt necessaria in multiplici medicina. Sunt eni humectatiua mitigatiua pectoris ⁊ gutturis lenitiua. membrorū cōfortatiua. resumptiua et perditorū restauratiua. virtutis iuuatiua generatiue. combustionis ⁊ arsure sanatiua. Nam ex vitellis ouorum assatis fit oleum optimū combusturis. Sūt ouorum vitella antracis ⁊ venenosi apostematis curatiua. Nam vitellum crudum oui cum sale mixtum sanat antracem. vt dicit Constan. Ouorum autem albumina sunt caloris mitigatiua tumoris repressiua. fluide humiditatis restrictiua. calide artetice ⁊ podagre iuuatiua

quando autem putrida et corrupta sunt maxime sunt nociua. humorum corru/ptiua. et suo fetore nausee et vomitus prouocatiua et ꝛefacili sunt mortis illa tiua.

Capitu LXXVIII

De ouis aspidum

Ua aspidum sunt parua ⁊ rotun
o da. liuida ꝛel crocea limosa. ui/scosa interius fetida ac summe venenosa. quibusdam neruulis pariter conglobata. quorum venenum summe est mortiferum contra quod remedium non inuenitur. vt dicit Plinius. Con/tingit autem vt dicit idem ouũ aspidis aliquando ab alio venenoso vt a rubeta inueniri et ab eo foueri. et ex tali fomẽ/to vermem procreari qui visu ⁊ flatu pi/mit more basiliſci siue reguli omne vi/uum. Galiciam vermis taliter procrea ri primo sentit vermis qui eum fouet. Nam in primo eius ortu quando se fo/uentem aspicit patrem se generantẽ in/terimit et occidit. vt dicit idem. et hanc proprietatem videtur tangere ysa. xlix. cap. vbi dicit ꝙ qui comederit oua aspi dum morietur. et quod confotum est ex ouis ⁊ nutritum erumpit in regulũ vbi dicit glo. ex ouis aspidis generatur regu lus. et ex iudeis venenosis nascetur an/tichristus.

Capitulũ. LXXIX

De ouis aranee

Ua aranee sunt multa et modi/
o ca. liuida paruis maculis aspersa diuisa et ab inuicem separata ve nenosa mollia et viscosa. que si easu ali/quo fuerint perdita aranea protinus q̃/rit ea et suis additamentis interioribus et rostro reportat ipsa. Ex vnico autem ouo multe et innumerabiles aranee ge/nerantur ita paruule ꝙ vix videntur. et tamen statim quando ouum exeunt te/las texere incipiunt ita subtiliter ꝙ na ture ingeniositas pariter et virtus poſ/sunt merito in tam paruo opusculo ad/mirari. quere supra de aranea li. xviij.

De ouis aquile

Capitulũ. LXXX

Ua aquile sicut ⁊ accipitris sunt
o pauca quia nisi raro ternarũ nu merum non excedunt. ⁊ sepe aq̃/icit tercium de nido. quia difficulter cu bat super oua. vt dicit Aresto. li. xv. In nido autem suo collocat quandam gem mam cum ouis suis quam putant magi valere contra tonitruũ ⁊ ideo dicunt aq̃ lam lapidem ponere cum ouis ne a toni truo corrumpant. vt dicit pli.

Capitulũ LXXXI

De ouis anserum

Hserina oua magna sunt et du
a ra ad digerendum. et difficilius cubantur et tardius complẽtur q̃s oua gallinarum.

Capitu LXXXII

De ouis anetarum

Hetina oua ouis gallinacijs sũt
a maiora. sed non sunt ita sapida nec ita bene nutribilia sicut oua gallinarum.

Capitu LXXXIII

De ouis alaudarum

Ua autem alaude sunt modica.
o colore varia. cubantur super gle/ba et ibi deuorantur sepius a re ptilibus et mustelis.

Capit. LIXXXIII

De ouis bubonum

Ua bubonis sunt parua et macu
o losa fragilis teste insipida mul/tum habentia de albumine ⁊ mi nus de vitello. Uenantur autem de die monedule oua bubonis ⁊ comedũt ipsa et ipse de nocte comedit oua monedule. et ideo continue pugnant inuicem pro ouis suis. vt dicit Aresto. li. viij.

Capitu LXXXV

De ouis coruorum

Ua corui vt dicit Aresto. libro
o vi. sunt multa et cubantur solum a femina ⁊ masculus interim de/

fert ei cibum. et eijcit aliqua propt̃ multitudinem. Ouat autem coruus et pullificat in medijs estus feruoribus contra naturam aliarum auium. Unde petroni⁹. Coruus maturis frugibus oua defert.

Capitu. LXXXVI

De ouis cignorum

Oua cigni sunt multa et magna oblonga dure teste non multum grati saporis ⁊ grauis odoris sũt dure digestionis magis q̃ oua anseris

Capitu LXXXVII

De ouis cocodrillorum

Oua cocodrilli sunt maiora ouis anseris et fouentur in terra vicissim nunca masculo nunca femina. vt dicit Plini⁹ libro. viij. Sũt autem oua illa venenosa et interius quasi saniosa. olfactui ⁊ gustui horribilia ⁊ ad comedendum mortifera.

Capit. LXXXVIII

De ouis columbarum

Oua columbe sunt minora q̃ galline alba rotunda aliquantulu3 oblonga sapida calida et bene nutribilia. Sunt autem oua colũbe duo et ex vno generatur masculus et ex alio femina. et masculus cubat sup ea de nocte, et femina de die. vt dicit Aresto. libro. vi. Multotiens autem ouant in anno quia decies et maxime in calidis regionibus vt in egipto. Quere supra libro. xij.

Capitu LXXXIX

De ouis colubrorum

Oua colubri sunt multa sicut et aliorum serpentum valde rotũda subalbida vel humida mollia saniosa coniuncta et mortifera et venenosa

Capitulum. XC.

De ouis draconum

Oua draconis sunt maxima maiora longitudine q̃ oua cocodrilli vel strutionis. vt dicit Plini⁹. Est autem animal ouans interius sed non exterius sed intus complentur et formantur fetus. Unde draconũ oua sunt pauciora q̃ aliorum reptilium. sed sunt maiora sanguinolenta et saniosa virulenta mortifera et venenosa.

Capitulum. XCI.

De ouis herodiorum

Oua herodij sunt parua varia oblonga sicut oua accipitris siue nisi et sunt pauca quia omnis auis curui vnguis est fortis volatus et pauce humiditatis et superfluitatis. et ideo paucorum ouorum. vt dicit Aresto. libro. xvij.

Capitulum. XCII

De ouis formicarum

Oua formicarum sunt valde paruula albida et rotunda. que extra corpus paulatim recipiũt in locis calidis muscidis incrementa quousq3 plenarie compleãtur. que si aliquo casu mota fuerint de suo nido vel dispersa a formicis recolliguntur et ad suos nidos referuntur. odorifera sunt ⁊ medicinalia. vt dicit Plinius. Unde et vrsi sibi medentur comestis ouis formicaru3. vt dicit Plinius.

Capitulũ. XCIII.

De ouis gruũ

Oua gruis mediocriter sunt magna pallida dura et insipida grauis odoris et ingrati saporis dure digestionis.

Capitulũ. XCIIII

De ouis griffonum

Oua griffis ouis aquile sunt maiora. duriora sapore ⁊ odore grauiora. qualitate sunt calidiora ⁊ sicciora et etiam numero pauciora. quia vltra duo nunq̃ parit. quia valde ẽ difficilis cubationis. vt dicit Aresto.

Capitulum. XCV

De ouis gallinarum

Ua gallinarum sunt ceteris tē/
o peratiora. nutrimento hominis
conuenientiora. vt supra dictus
est. Oua tamen venti sunt insipida ⁊ il/
laudabilia nutrimento. ꝛe hoc quere su/
pra cap̄. et libro. xij.

Capitulum XCVI

De ouis hyrundinum

Ua hyrundinum sunt plura. naꝫ
o vt dicit Aresto. aues parui cor/
poris multe sunt ouatōnis. vt di
cit Aresto. nulla autē auis carnē come/
dens ouat bis in anno p̄ter hyrundines
que ouat bis. et aliquādo bis pullificat.
Oua aūt prima aliquādo corrūpuntur
propter hyemē. posteriora vero complen
tur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVII

De ouis cancrorum

Ua cancrorum primo generant
o infra corticem et ventrem inter
caudam ⁊ dorsum intrinsecus ꝛe
inde emittuntur exterius ⁊ sub cauda re
colliguntur et ibi turgescunt ⁊ rotundā
tur et crescūt donec compleantur. pereūt
autem quando semine masculi non per/
funduntur. vt dicit Aresto.

Capitulū XCVIII

De ouis locustarum

Ua locustarum intus generant
o et sunt plura ⁊ minutissima que
effusa super frondes et gramina
in aere corrupto calido ⁊ humido in infi
nitum aliquando multiplicantur.

Capitulū .XCIX.

De ouis lacertarum

Ua lacertarum sunt similia ouis
o serpentum. Sed sunt minora vi
scosiora ⁊ sunt venenosa sed min⁹
q̄ serpentum. vt dicit ꝓli.

Capitulum C

De ouis milui

Ua milui sunt pauca parua cro/
o cea et maculis respersa. ouis cete
ris auium siluestrium magis ter
restria atq̄ sicca. sapore insipidissima in
odore grauiora.

Capitulum CI

De ouis merguli

Ua merguli sunt parua multa.
o calida. varia tamen et alba. pa/
rum differentia ab ouis anatus
stagnorum et fluuiorum.

Capitulum.CII

De ouis nisi

Ua nisi sunt paruula varia cali/
o da et sicca et quandoq̄ parit ni/
sus oua venti quando nimis im
pinguatur.

Capitulum CIII

De ouis coturnicum

Ua coturnicis sunt similia ouis
o corui et dicitur qō valent epilē/
ticis ⁊ caducis. vt dicit ꝓli.

Capitulum CIIII

De ouis onocrotalorum

Ua onocrotali sunt similia ouis
o anseris sed minora sunt et insipi
diora et in odore grauiora et in
colore min⁹ alba ⁊ ad digerendū duriora

Capitulum CV

De ouis pauonum

Ua pauonis sunt grossa et dure
o teste et. xxx. diebus cubat super
oua sua et tunc scinduntur et po
nit duodecim oua et parum minus ⁊ ab
scondit oua sua femina propter mascu/
lum qui si inuenerit ea frangit. vt dicit
Aresto.

Capitulū CVI

De ouis perdicis

Ua perdicis sunt similia ouis co
o lumbe in tpamento ⁊ in cōplexio
ne et in magnitudine ⁊ furatur
alter alteri oua sua. sed hec fraus fructus
non habet quia cum pulli vocem audie
rint proprie genitricis matrem que eos
fouerat derelinquunt ⁊ ad eam que eos
genuit reuertuntur. vt dicit Ysido.

Capitulū CVII

De ouis passerum

Ua passeris sunt valde parua et
o minuta ꝛ bis in anno ouat ꝛ pul
lificat p̄cipue quādo prima oua
corrumpūtur vel casu aliquo amittūtur
Sunt autem calidissima renum inflati
ua et libidinis excitatiua sicut ꝛ eorum
cerebella. vt dicit Constan.

Capitulum.CVIII

De ouis quistule

Ua quistule sunt parua ꝛ rotun
o da. minora ꝙꝫ perdicis ꝛ maiora
ꝙꝫ alaude Et ē quistula auis mo
dica a sono vocis sic dicta. carnosa pēno
sa minoris volatus ꝙꝫ alauda. et nidifi
cat sub gleba sicut alauda. ꝛ eius ouis in
sidiaf mustela ꝛ ideo ponit oua in diuer
sis locis ꝛ super quedā cubat masculus. ꝛ
super quedam femina. sed post eductio
nem pullorū ꝛ eis parum sollicitanf.

Capitulum.CIX.

De ouis riuatricis

Ua riuatricis. i. cuiusdam serpē
o tis venenosi aquas inficiētis sūt
sicut oua colubri sed minora ꝛ in
maculis respersiora. ꝛ sunt virulentiora
ꝛ pniciosiora. Riuatrix aūt fouens oua
iuxta aquam vel fontem veneno eas infi
cit ꝛ corrumpit ꝛ quo luc. Riuatrix vio
lator aque ꝛc quere. xij. li. Jsi.

Capitulū.CX.

De ouis strutionum

Ua strutionis sunt maxima ro
o tunda valde alba dure teste insi
pidi saporis ꝛ grauis odoris quā
do autē venit hora vt oua piat ad stellas
pliades oculos leuat nō eni oua ponit, ni
si in ortu illius cōstellationis. Unde vi
sa stella circa mensem iulij arenaz fodit
vbi ponit oua sub sabulo tegens ea. ꝛ cū
ea reliquerit statim obliuiscit vbi ea po
suit. nec ad ea redit vltra sed calor solis
in arena illa excoquit. et ex eis pullicu
los procreat et producit. si tamen fracta
testa pullus eductus fuerit mater ipsuz
recognoscit et quem in ouo contempse
rat. egressuz recolligit atqz nutrit. Oua
autem strutionis in eccles̄ijs suspendun
tur ad ornatum propter eorum magni
tudinem ꝛ raritatem.

Capitulū.CXI

De ouis turturum

Ua turturis simillima sunt ouis
o colūbarum sed aliquātulum mi
nora. ꝛ ouat in vere duo oua. ꝛ n̄
plus ouat nisi oua prima corrūpantur.
vt dicit Aresto. li. xvij. ouat ꝛ cubat sup
dura ligna vt columba ꝛ potest cubare ꝛ
ouare vsqz ad. xv. annos. vt di. aresto.

Capitulū CXII

De ouis vpuparum

Ua vpupe sunt sicut oua p̄dicis.
o Sed minora et durioza et aspe
ctui ꝛ formidora et gustui insipi
diora et odoratui grauiora. Inter sterco
ra et immunda fouentur et cubantur et
hec oua magis et maleficis vt dicūt sunt
vtilia ad sua maleficia exercenda. vt di
cit Plini libro. xix.

Capitulū.CXIII

De ouis vulturum

Ua vulturis sunt magna sic aq̄
o le et pauca que difficiliter cu
bat super oua sua. Sunt aūt sub
nigra maculis respersa dure teste. mali
odoris ꝛ ingrati saporis. et aliquādo eij
cit aliqua ꝛ ouis suis sicut aquila. qz nō
facili potest nutrire pullos suos. vt di.
arest. Hec ꝛ ouis ꝛ ꝛ mō ouatōis ꝛ eoz
qualitatibz ꝛ differētijs dicta iā sufficiāt

Capitulū.CXIIII

De numero ponderee et mensura et p
mo ꝛ vnitate

D predictas ꝓprietates reb⁹ in
a sertas vltimo visum est mihi vti
le inserere quedam pauca et le
uia ꝛ proprietatibus et differentijs nu
merorum mensuratū ponderū ꝛ sonorus
nam vt dicit Jsido. li. iij. Ratio numero
rū nō ē ꝓtēnenda. Jn multis ei sacre scri
pture locis elucet q̄ntū misteriū obtinet

ratio nūeroꝝ. Nō ei frustra dictū ē. O fa
feciſti in nūero pōdere ⁊ mēſura ſicut di
cit ſapie ca. xi. nā senarꝰ q̄ ex ſuis ptib⁹
eſt pfectꝰ. mūdi pfectōez ꝛeſignat. ⁊ ſic ō
alijs nūeris ē intelligēdū. Nihil ei ſcire
poſſumꝰ ſine nūeri diſciplina. qz p eā ꝓ/
tas tēpoꝝ diſcernimꝰ qñ ꝛe menſū circu
lo diſputamꝰ dū ſpacū anni redeuntis
agnoſcimꝰ. per nūeꝝ ſiquidē inſtruimur
ne in cōpotis ꝛfundamur. Tolle inquit
nūeꝝ in reb⁹ ⁊ oīa pereūt. Eldime cōpotū
et totū ignorātia cōplectit. Nec differt
ꝓies a ceteris aialib⁹ q̄ rōnem calculi ⁊
ꝓputatōis ignorāt. vt di. Iſi. ibidē. Idē
etiā ſentiēdū ꝛe principio arīſmetrice.
qz nūq̄z ſciet q̄d ſit triāgulꝰ ſine ternario:
nec q̄drangulꝰ ſine q̄ternario ⁊ ſic ō alijs
vñ notū eſt q̄ ſine cognitōe nūeri nulla
ſcia mathematica poſſidet. vt ibidē dicit.
Numerꝰ autē vt di. idē. eſt multitudo ex
vnitatib⁹ aggregata. Hā vnitas radix ē
et ſemē nūeri ſiue mr. nō ꝓles ſiue nūe/
rus. qz vnitas ingenita eſt nō ḡnās nūeꝝ
a quo exeat ſed oīm numeroꝝ eſt origo a
quo oīs numerꝰ effluit et emanat. Nam
vnū eſt radix multitudis ⁊ multiplicatō
nis ⁊ eſt ſimplicꝰ ⁊ ſublimiꝰ ⁊ vtuoſiꝰ om
nū ſub eo ꝓtentoꝝ. vt di. ateſto. ⁊ auē. i
li. ca. ij. Nam cū vnū ſit radix ⁊ origo mꝫ/
titudinis oīa ſub ſe cōtinet ⁊ oīa ſunt in
eo vt in ſuſcipiēte. vt dicit idē. c. xxxiij.
Hā vnitatis ꝓprietas eſt multitudinez
efficere ⁊ illā retinere ⁊ ei eſſe dare. ac in
oīb⁹ eiꝰ ptib⁹ exiſtere ⁊ ꝓtinere ſimplicit
vt dicit li. iij. c. ij. Itē cū oīm rerꝝ vnitas
ſit origo. quāto plꝰ res appropinq̄t vnita
ti tanto plus appropinq̄t veritati. vt di.
idem. c. ij. Hā vnitas ſe habet ad moduz
forme. dualitas aūt ꝑ modū materie.
Et ideo quāto res plus accedit ad vnita
tem tāto plus recedit a duplicitate ⁊ ap
propinq̄t ad ſimplicitatē. ⁊ quāto plꝰ ac
cedit ad vnitatē tāto plus ad entitatez.
quia eſſe nō eſt pꝛiꝰ vnitate. vt ꝛ li. ij. c.
ix. Nec diuerſificat vnitas niſi ꝓpter ma/
teriā cū ſit ſuſtētatrix oīm ⁊ retentrix. vt
dicit li. v. ca. xxxi. Tanta enī laus vnita/
tis eſt apud ſapiētes q̄ a multis aia dice
bat eſſe vnitas ī numeris ꝓcedēs ab vni
tate. ⁊ dixerūt q̄ vnitas eſt principium
cuiuſlibet cōtinui ⁊ diſcreti. vt dicit auē
li. ij. ca. i. Eſt itaq̄z vnitas cōmendabilis
qz a nullo numerabili ortꝫ ſed a ſeipſa
principiat a qua omnis numerꝰ ortꝫ. ad
quā omnis numeroſitas tanq̄z ad radi/
cem ꝓpriā ⁊ originē reuocat. vt di. idem:
Item rōne ſimplicitatis. qz vnū eſt qđ
non diuidit. vt dicit idem. c. iij. Ariſti/
me inq̄t vnū eſt qđ nec actu diuidit nec
intellectu ⁊ talis vnitas eſt principium
numeri. vt dicit idem ibidē. Item dicit
idem vnitas eſt in qua nō eſt multitudo
qđ vtiq̄z intelligit ꝛe vnitate p̄ma ⁊ ſim
plici ad quā omnia quātūcūq̄z diſparia
reducunt. Nam vnū multipliciter dꝛ vt
poſt patebit. Item rōne pfectibilitatis
nam ptes aria quelibet in ſe pfecta ſūt
quādo ad vnitatē ſunt redacta. Nam to
talitas ⁊ pfectio ꝛeꝛt vni. vt dicit Ariſ/
to. v. phi. ca. iij. quia pfectum ſufficit ad
eſſe vnū vt dicit in li. ꝛe celo ⁊ mūdo ca.
ij. Item ratione ſingularis dignitatis.
Unū enī ꝑ ſe eſt aliquid exiſtens ſoli/
tarium. vt dicit in li. metꝫ. ca. xvi. ⁊ ideo
algazel. dicit ſup. iij. metꝫ. c. xv. q̄ cauſa
vnitatis eſt vnū eſſentialiter ⁊ primo ⁊
magis dignū. Eſt aūt vnum ſiue vnitas
multiplex vt dicit alg. eſt vnū ſimplex.
et vnū eſt ſm quid. vnū ſimplex dicitur
vnū in quo nō cadit multitudo nec actu
nec potentia. vt punctus et vnitas. Eſt
vnū ſimplex in quo nō eſt actu multitu/
do q̄uis ſit potentia vt lectus ⁊ membrū
in quo nō eſt multitudo actu. Unū aūtē
ſm quid dicit multipliciter. ſ. vnū gene/
re vt homo ⁊ bos. vnū ſpecie vt ſortes et
plato. vnū accidēte vt nix ⁊ ceruſa. vnuz
ꝓportione vt auriga ⁊ nauta. ⁊ vnum in
ſubiecto vt dulce ⁊ album in aliqua ſub/
ſtantia vna. Ariſto. aūt primo phi. c. v.
dicit q̄ eſt vnū accidente vt duo accidē/
tia in vno ſubiecto. Et ē vnū p ſe multi
pliciter. vt vnū in cōtinuatione quoꝝ
terminꝰ vnus. et vnū ſpecie vel forma vt
ſortes et plato in homine. vnū genere vt
homo ⁊ bos in animali. ⁊ vnum in diffini
tione vt illa quoꝝ vna eſt diffinitio. ⁊
vnum in diuiſibilitate vt punctus. ⁊ vnū
numero vt ſingulare. ⁊ vnum ſimplicita
te vt eſſentia. et vnum totalitate ſiue ꝑ

fectione vt circulus. ⁊ vnum materia vt omnia corpalia. Bernardus aũt distinguit. ix. modos vnitatꝭ ad eugeñ. v. Est enim vnitas naturalis ⁊ gratuita ⁊ ẽ super vtrũq; cõstituta. Unitas aũt naturalis est in quadruplici differentia quedã est ꝑ aggregationẽ rerũ differentiũ ⁊ distinctarũ vnitas collectiua. vt multi lapides faciũt vnũ aceruũ. ⁊ quedã est per colligationẽ partiũ formaliter differentium siue partiũ etherogenearũ ⁊ est vnitas cõstitutiua. vt multa membra vnus corpus. ⁊ quedã per cõiunctionẽ differentium sexu in generatione prolis ⁊ sic est vnitas cõiugatiua quãdo scꝫ vir ⁊ mulier sunt duo in carne vna. ⁊ quedã est per vnionem naturarũ differentiũ cõueniẽtium in vnitatẽ personalem. ⁊ hec est vnitas natiua qua anima ⁊ caro sunt homo vnus. Unitas aũt gratuita similiter quatuor habet differentias quaꝝ prima est potestatiua qua homo virtuosus stabilitur in se ⁊ inuenit animo indiuisus. Secunda est cõsentanea vt per caritatẽ multorũ in dño est anima vna ⁊ corpus vnũ Tercia est votiua quando anima cũ deo habet per omnia cõformitatẽ et votis eiꝰ adherens vnus spiritus est cũ eo. Quarta dignatiua qua limus noster a dei verbo est assumptus ad persone diuine vnitatem. Unitas supnaturalis et gratuita cõsubstantiata est vnitas trinitatis. quam quidem vnitatẽ oportet esse solaꝫ et singularem vt in ea sit status ⁊ quies omnium vnitatum. Ex p̃dictis patet ꝙ totalitas et perfectio debetur vnitati. vt vult aresto. v. phi. Qđ enim totũ. i. perfectum nõ est nõ dicitur vnũ vniuersaliter. vt dicit idem. Sunt autẽ vnum numero quorũ materia est vna. sed forma sunt vnum quorum vltima perfectio est vna et totalis. Unũ genere quorum forma p̃dicamenti est vna. vnitas autẽ que est principiũ numerorũ nõ est vna materia sed numero. vt dicit Aresto. ibidem Et est res simplicissima que primo subsistit ⁊ per illam omnes alie. In omnibꝫ generibꝫ vnũ est principiũ qđ est in illis particulare vt in coloribꝫ est albedo. ⁊ in neumatibꝫ tonus siue sonꝰ ⁊c. vt dicitur x. li. metꝫ. ca. iij. ⁊ ideo vnitas numeralis a qua oritur et ad quam resoluit oĩs numerꝰ diuine vnitatis est exp̃ssiua silitudo ⁊ figura. Nam vt dicit. iiij. metꝫ. c. iij. primũ in genere substãtie ⁊ indiuisibile est motor primꝰ eternus. s. deus absolutus ab omni materia q̃ nõ solũ est principiũ primũ tanq̃ motor. sed tanq̃ forma ⁊ finis ⁊ actus vltimus ei nõ admiscetur potentia oĩno ⁊c. Unde ab ip̃o deo vno in substantia ꝓcedit omnis creatura effectiue ⁊ exemplariter sicut ab vnitate ꝓcedit omnis numerus originaliter. ⁊ ad ipsum velut ad finem omnia referuntur sicut ad vnitatem primam omnes numeri resoluũtur vt idem sit finis omniũ qui est principiũ deus qui est benedictus in secula seculoꝝ.

Capitulum. CXV.

De binario

AD vnitatem autem addita vnitate dualitas procreatur q̃ post vnitatem omnium numerorum precipuum ⁊ secundarium tenet locum ꝑm Isido. et hic numerus qui binarius dicitur ab aliquibus infamis dicitur. quia ab vnitate per binarium sepamur. vnde nota dicitur esse diuisionis. sed vt dicit aug. in. vi. musice. Si vituperabilis ẽ quia ab vnitate primo recedit. laudabilis est quia ab vnitate exiens ternario approximat ⁊ accedit.

Capitulũ. CXVI.

De ternario

TErnarius est numerus ex vnitatis additione ad binarium generatus. ⁊ est ternarius inter numeros sacratissimus. quia in ipso totius trinitatis vestigium inuenitur. quia sicut prima vnitas primi principij repre sentat vnitatem sic ternarius personarum in deo exprimit trinitatem filij. s. a patre generationẽ ⁊ spiritussancti a patre per filium ꝓcessionabilitatẽ. In ternario siquidem adhibuit Aresto. magnificare deum sublimem ⁊ gloriosuꝫ. vt dicitur in li. de celo et mundo. c. ij. nam beatam trinitatem clamat ⁊ predicat queli

bet creatura que facta est a deo trino et vno in numero pondere ⁊ mēsura. vt dicitur libro sap̄. xi.

Capitulū. CXVII

De numero quaternario

Ex additione vnitatis ad ternarium quaternarius surgit. qui et a figura quadrata nomen sumpsit vt dicit Isido. forma autem quadrāgula maxime stabilis est atq; firma. Et ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie et firmitatem fidelis anime tam in virtute q̄ in scientia ⁊ doctrina que comp̄hendit cum omnibus sanctis que sit longitudo latitudo sublimitas et profunditas.

Capitulū. CXVIII

De numero quinario

Ex additione autem vnitatis ad quaternarium surgit secund⁹ numerus impar. s. quinarius qui inter impares in binario distans a ternario est secūdus. ⁊ illos ideo sepe designat qui ad trinitatis fidem doctrinam ⁊ sciētiam supaddunt. et tamen q̄uis instructi sint per fidem ⁊ per legem nihilomin⁹ tamen quinq; fatuis virginibus ⁊ quinq; iuga boum ementib⁹ compantur q̄ in quinq; carnalium sensuum voluptatib⁹ adhuc detinent̄.

Capitulum CXIX

De senario

Ex additione quoq; vnitatis ad quinariū crescit senarius qui p̄mus numerus est perfectus qui ex partib⁹ suis aliquotiens simul aggregatis reddit eandez summā q̄d in monadibus numeris non inuenit̄ nisi in senario. nec in decadib⁹ nisi in. xxviij. et ideo dicit boe. li. ca. xviij. q̄ senarius est nūerus emulator v̄tutis quia nec sup̄flue p̄greditur nec diminute remittit̄. sed inter equales partes tenet mediū non habens sup̄fluū neq; diminutū. nam senarius cōtinet in se partē sui mediā. s. ternarium. ⁊ terciam. s. binarium. ⁊ sextā. s. vnitatem. sex autem vnitates faciunt senarium et duo ternarij senarium ⁊ tres binarij eundem reddunt numerum. et ideo iste numerus p̄fectionem gratie et v̄tutum signat in scriptura.

Capitulum. CXX.

De septenario

Septenarius quidem qui ex additione vnitatis ad senarium et inter impares est tercius sup̄crescentiam gratie designat septiformis. q̄ semper crescit ⁊ proficit in tenentib⁹ fidē beatissime trinitatis.

Capitulum CXXI

De octonario

Octonarius autem qui crescit p̄ additionem vnitatis ad septenarium componitur ex duabus partibus equalibus. s. ex duabus quaternarijs vel ex duobus imparibus inequalibus. s. ex quinario ⁊ ternario signat sup̄additionem beatitudinis ⁊ glorie in patria que succedit illis qui habuerunt septiformē gratiam hic in via. vbi paritati meritorum r̄ndebit p̄itas p̄miorum. et imp̄itati tormentorum et afflictionu; imp̄itas gaudioꝝ ⁊ particulariū cōsolationum. Nam gaudiū martirū alijs paribus excedet gaudium confessoꝝ. ⁊ v̄ginum coniugatoꝝ vt stella differt a stella in claritate. prima Corinth̄. xv. ⁊ ideo p̄ p̄ter inequalia merita ⁊ gaudia diuerse et dispares dicuntur in domo patris luminum mansiones. Joh̄. xv.

Capitulū. CXXII.

De nouenario

Nouenarius autē qui crescit per additionem vnitatis ad octonarium ⁊ componit̄ ex triplici ternario ⁊ imediati⁹ se habet cū denario solum in vnitate differens ab eo. statum ⁊ gloriam rep̄ñtat triplicis hierarchie angeloꝝ quarū quelibet cōuenientiā habet et ꝯformitatē cū sancta trinitate ⁊ imediati⁹ se h̄nt ad deū ceteris creaturis.

Capitulū CXXIII

De denario

Denarius autem qui p superexcrescentiã vnitatis excedit nouenarium est limes et terminus oim simpliciũ numeroꝝ. Primũ aũt omniũ cõpositoꝝ repsentat merito ipm christũ deum qui est alpha z o. finis. s. z principium. non solum creaturaꝝ principiũ simplicium verũ felicitas z beatificatio est hominũ z angeloꝝ. Denarius itaqꝫ nũerus est primus limes numeralis sine cuius additione vel replicatione vlterius numerus nõ ascendit. qui decies i se ductus numerũ reddit pfectum. s. centenarium qui de leua transit in dexterã. vt dicit beda. Ex iam dictis patet q numerorum alius est digitus alius articul⁹. ali⁹ cõpositus. digitus cõtinet numeros simplices ab vno vsqꝫ ad decem. Articulus cõtinet. x. z reliquos denarios. Compositus amplectit digitũ et articulũ. vt. xi. xij. xiij. z sic de alijs vsqꝫ ad. xx. qui est secundus articul⁹ sic. xxx. et. xl. z sic de alijs vsqꝫ ad centũ z decies centũ reddũt. ℣. In quo patet dignitas denarij sine cui⁹ replicatione ad millenariũ nõ puenitur. Recipit aũt numer⁹ quantitatẽ z aceru⁹ ex vnitatibꝫ profusus multiplicem diuisionem. Numeroꝝ alius par ali⁹ impar. Numerus par est qui in duas ptes eq̃les diuidi potest. vt. ij. iiij. vi. viij. Impar numerus est qui equis ptibꝫ diuidi nõ potest vno vel deficiente vel supabundante. vt. iij. v. vij. z reliqui vt dicit Isi. Par autẽ numerus sic diuidit. quia ali⁹ est piter par. alius piter impar. ali⁹ impariter par z impiter impar. Par⁹ par numerus est qui ꝺm parem numerũ piter diuiditur quousqꝫ ad indiuisibilem perueniat vnitatem. Verbigratia. lxiiij habet medietatẽ. xxxij. hic aũt. xvi. z iste viij. octo aũt. iiij. z hic bina rũ. s. ij. binarius aũt vnitatẽ habet que indiuisibilis et singularis est. Pariter impar est nũerus qui in equas ptes recipit diuisionẽ sed ptes eius remanent indiuisibiles. vt vi. x. xiij. xviij. xxx. l. mor enim vt tales numeros diuiseris incurres numerum quẽ diuidere nõ poteris in equas ptes. Impariter par numer⁹ est cui⁹ ptes eq̃liter diuidi pñt sed vsqꝫ advnitatẽ non pertingũt vt. xxiij. hi immediate diuisi xij. faciunt. rursus in aliam medietatem vi. deinde in aliam medietatẽ. iij. sed vlterius cessat diuisio et inuenitur terminus indiuisibilis ante vnitatem. Impariter impar est qui ab impari numero impariter numerat vt. xxv. et. xlix. q̃ diuisi vt impares numeri ab imparibꝫ z paribus diuidũtur vt septies. viij. faciũt xlix. z quinquies. v. xxv. Item pariũ numeroꝝ alij dicunt superflui alij diminuti. Superflui sunt quoꝝ partes simul ducte plenitudinẽ suam excedunt vt puta duo denarius. habet enĩ partes quinqꝫ. duodecimam qõ est vnum. sextam duo. quartam quod tria. terciam quod quatuor. dimidiam quod sex. vnuꝫ enim duo z tres et quatuor et sex simul ducta. xvi. faciũt et longe duodenarium excedunt sicut et alij similes plurimi

Capitu. CXXIIII

De numero diminuto

Diminuti sunt numeri qui ptibꝫ suis ꝺputatis minorẽ summã efficiũt. vt puta denari⁹ cuius ptes sunt tres. decima qõ est vnũ quinta qõ ẽ duo. dimidia qõ est quinqꝫ. vnũ enim z duo z quinqꝫ simul ducta octonariũ faciunt denario longe minorem. Similis his est octonarius et alij plurimi qui in partes redacti infra cõsistunt. Perfect⁹ numer⁹ qui suis partibꝫ adimplet. vt senarius habet tres ptes. s. sextã terciã et dimidiã. sex enĩ sunt vna tercia. ij. z dimidia. s. tres z hẽ ptes in summã ducte. s. i. ij. z iij. senariũ pficiunt z cõsummant. Sunt aũt pfecti numeri intra denariuꝫ sex. infra centenariũ. xxviij. infra millenariũ. cxxviij. et infra. x. ℣. cccxcvi. et hi numeri perfecti semper in. vi. vel in viij. terminant. et hoc alternatim. vt dicit boe. Perfectos aũt numeros raro inuenies de facili numerabiles. quia vt dicit idem pauci sunt nimis cõstanti ordine pcreati. superflui aũt et diminuti sunt multi z inordinate dispositi z nullo certo fine generati. Impares aũt nũeri sic diuidunt. Alij sunt simplices. alij ꝺpositi alij mediocres. Simplices sunt q̃ nullã

aliam ptem habent nisi solaꝫ vnitatē vt ternari⁹ solam terciā. ⁊ quinari⁹ solā q̄n/tam. ⁊ septenari⁹ solam septimā. his enī vna pars sola est. Et cōpositi sunt q̄ non sola vnitate metiunt̄ sed etiā alieno nu/mero procreant̄. vt. ix. ⁊. xv. ⁊. xxi. ⁊. xxv. Dicim⁹ enim ter trini. ⁊ septies trini. ⁊ ter quini. ⁊ q̄nquies q̄ni. Mediocres nu meri qui quodā modo simplices ⁊ incō/positi esse vident̄. Alia ꝟo modo cōpositi vt verbigratia. ix. xxv. Nouenarius enī dum non compatus fuerit primus est ⁊ incōpositus. quia nō habet numerum cō/munem nisi solum monadicū. Ad. xv. ve ro compatus. secundus est ⁊ incōpositus. quia in illis cōmunis est numerus p̄tet monadicū. i. ternarius numerus qui no uearium cōsumant. vt ter trini. xv. et ter quini.

Capitulū CXXV

De secūda diuisione toti⁹ numeri

Alio modo diuiduntur numeri quia omnis numerus aut consi deratur ꝑ se aut ad alium. per se est numer⁹ qui sine relatione aliqua dici tur. vt. iij. iiij. v. vi. ⁊ cōsimiles. Ad aliud est numer⁹ qui relatōe ad alios compat̄ verbigr̄a. iiij. ad. ij. dū enī quaternari⁹ ad binariū compatus fuerit duplex dicit̄ et multiplex. similiter. vi. ad. iij. ⁊. viij. ad iiij. ⁊. x. ad. v. Iterū tres ad vnū triplex sex ad duo ⁊ nouē ad tria. Equales au/tem numeri dicunt̄ qui ꝑm quantitatez sunt equales vt. ij. ad. ij. ⁊. iij. ad. iij. et. x. ad. x. c. ad. c. Inequales q̄ adinuicē ineq̄/litatem demonstrāt. vt. iij. ad duo. ⁊. iiij. ad. iij. ⁊c̄. ⁊ vniuersaliter qñ maior mino ri ⁊ minor maiori ꝯpat̄. dicit̄ inequalis. Maior numer⁹ est qui habet in se illū mi norem numeꝝ ad quē compat̄ ⁊ parum plus vt quinari⁹ habet in se ternariū nu/merū ⁊ eius alias ptes duas. ⁊ sic d̄ alijs Minor numerus est qui continet̄ a ma/iore ad quem compatur cum aliqua par te sua vt ternarius ad quinariū contine tur ab eo cum duabꝫ partibꝫ suis. Mul/tiplex numerus est qui habet in se mino rem numerū bis aut ter aut quater aut multipliciter. vt duo ad vnū dū cōpati fuerint dupliciter est. tres ad vnū tripli/citer. quatuor ad quadrupliciter. ⁊ sic d̄ alijs. Ecōtra submultiplex numerus est qui intra multiplicē numerū multiplici/ter cōtinet̄. vt vnus a duobꝫ bis conti/netur. a tribꝫ ter. a quatuor quater. a q̄n q̄ꝫ quinquies. ⁊ sic de alijs. Supparticu/laris numer⁹ est dum fortior continet in se inferiorē numerū ad quē compatur si militer ⁊ vnā partē eius. Ut verbigratia ternarius ad binariū compatus cōtinet in se duo et alium vnū qui est media ꝑs duorum. similiter quatuor ad tres com pati continēt in se tres ⁊ alium vnū qui est tercia pars trium. sic quinq̄ꝫ ad qua/tuor. cōtinent quaternariū ⁊ alium vnū qui est quarta pars quaternarij. et sic de alijs. Suppartiens numerus est qui in feriorem numerū totum cōtinet ⁊ super hoc alteras eius ptes duas aut tres aut quatuor aut quinq̄ꝫ aut alias. verbigra/tia quinq̄ꝫ compati ad tria. habet qui/narius ternariū ⁊ super hoc duas partes eius. s. duo. Sex ad quatuor cōpati ha/bent in se. iiij. ⁊ alias partes eius. s. duo. Similiter. ix. ad quinq̄ꝫ compati habēt in se quinq̄ꝫ ⁊ alias ei⁹ ptes. s. iiij. Subsu perpartiēs numer⁹ est qui cōtinet̄ sub nu mero suppartienti cū aliquibꝫ ptibꝫ suis duabꝫ. aut tribꝫ aut pluribꝫ suis. vt ꝟbi gratia tria ꝯtinēt̄ a quinq̄ꝫ cū alijs dua bus ptibꝫ suis. ⁊ quinq̄ꝫ a. ix. cū alijs pti/bus suis. ⁊ sic de alijs. Subsupparticula ris numer⁹ est qui ꝯtinet̄ in inferiori nu mero cū aliqua pte sua. vt media aut ter cia aut q̄rta aut q̄nta. Verbigr̄a. duo ad tria. tria ad q̄tuor et q̄tuor ad quinq̄ꝫ. et sic de alijs. Multiplex subpticularis nu/merus est qui compat⁹ ad inferiorē nūe/rū ꝯtinet in se totū inferiorē numeꝝ ml/tipliciter cū aliqua pte eius. Verbigr̄a. quinari⁹ cōpat⁹ ꝑ binariū in se continet bis binos. i. q̄tuor ⁊ vnā ptē eius. Et. ix. compati ad q̄tuor ꝯtinēt in se duos qua ternarios ⁊ vnitatē q̄ nouenarij est pars vna. Submultiplex superparticularis numer⁹ est qui compat⁹ ad inferiorē sibi numeꝝ cōtinet eū multipliciter cū alijs ptibꝫ ei⁹. vt octonari⁹ cōpat⁹ ad ternariū cōtinet in se bis tantū cū alijs ptibꝫ ei⁹.

Similiter.xiiij.ad.xij.ꝯpati ꝯtinent in se bis senos.s.xij. cũ alijs ꝑtibꝫ eiꝰ. Sic xvij.ad.vij.sic.xxij.ad.ix.ꝯtinẽt in se bis nouẽ cũ alijs tribꝫ ꝑtibꝫ suis. Submultiplex suppartiẽs numerꝰ est q̃ ad fortiorẽ sibi ꝯpatus ꝯtinet ab eo multiplicit cuꝫ aliquibꝫ ꝑtibꝫ suis. vt tria compata ad octo ꝯtinent bis cũ duabꝫ partibꝫ suis. Similiter quatuor ad.xi.ꝯpati ꝯtinent bis cum tribꝫ partibꝫ suis. vt dicit Jsi.

Capitulũ. CXXVI

De tercia diuisione totiꝰ numeri.

Tercio mõ diuidunt numeri ꝑm Jsid. Numeri aut sunt discreti aut ꝯtinẽtes. Discretꝰ numerus est qui discretis monadibꝫ ꝯtinet. vt verbigr̃a.iij.iiij.v.vi.ꝛc. Continẽs vero numerꝰ est qui ꝯiunctis monadibꝫ cõtinet. vt ternarius numerꝰ in magnitudine intelligat. Et diuidit hic numerꝰ in linealem ꝛ in supficialẽ ꝛ in solidũ. Est autẽ linealis q̃ incipiẽs a monade linealiter scribit vsq̃ ad infinitũ. Unde alpha describit ꝓ designatõe lineaꝝ. qꝛ hec lr̃a vnitatẽ signat apud grecos. Supficialis numerꝰ est ita qui nõ solũ in longitudine sed in latitudine ꝯtinet. vt trigonus tetragonꝰ seu quadragonꝰ pentagonꝰ vel circularis. ꝛ ceteri qui sp in plano pede.i.in supficie cõtinent. Et ideo figure sunt hic ponẽde ꝓ exemplo. nã trigonus numerꝰ taliter ordinatur. Quadratus vero numerꝰ est ita. et tetragonꝰ dicit. Pentagonꝰ siue quinquangulus est ita circularis numerꝰ ẽ ita Spericꝰ v̄o numerꝰ est ꝛ circularis q̃n circulato numero a se multiplicato surgit ꝛ in se ꝯuertit. Uerbigr̃a. quinquies quini q̃nquies. hic circulꝰ dũ in seip̃m multiplicatꝰ fuerit in seip̃m circulariter redit ꝛ sperã facit qꝛ q̃nquies xxv. faciũt generaliter.cxxv. Solidꝰ v̄o numerꝰ est qui longitudine. altitudine. latitudine cõtinet. Naturã numeralẽ ꝛ numeroꝝ multiplicẽ diuisionẽ simplicibꝫ ꝓposui simpliciter intuendaꝫ. prout patet in v̄bis beati Jsi. cuiꝰ verba per oĩa sum secutꝰ. Ex quibꝫ patet manifeste ꝙ sub numeroꝝ diuersitate diuersimode latẽt misteria diuersaꝝ intelligentiarũ in canone scripture diuinitꝰ aspirate. ꝛ ideo dicit boe.li.i.ca.i.scia numerorũ maxie est inter mathematicas scias a sapiẽtibꝫ attẽdenda quia de oĩbꝫ natura exñtibꝫ de quibꝫ habet differere ph̃ia p̃ualet p̃ oĩbꝫ arismetrica disciplina. qꝛ sine numero nec lr̃a lr̃e ꝯiungit. nec sillaba sillabe recto ordine copulat. Sic nec subiectũ a p̃dicabili discernit nec a ꝯclusione ĩ silogisticis int̃ prima media ꝛ vltima distinguit. vbi primi scdi ꝛ vltimi siue tercij ratõ nõ habet. ꝛ iõ vt dic̃ Boe: oẽs scias p̃cedit scia nũeral. qꝛ sine t̃nario nõ subsistit triangulꝰ nec sine quaternario tetragonꝰ siue quadrangulꝰ ꝛ sic de ceteris. Sic etiã in musicis est videre. qꝛ musica est modulatio numeroꝝ noĩbꝫ annotata. vt dicit idẽ boe. vt patꝫ ĩ dyatesseron in dyapẽte ꝛ dyapason. ꝛ ĩ alijs cõsonãtijs musicis q̃ sine numero p̃cedẽte nõ denomĩant. sicut nec astroꝝ cursus nec ortus syderũ vel occasus. nec temporũ nobis pateret varietas vel successus si nõ nũerali adiutorio regeremur. Omnia etiã creata rõne numerali sunt formata. vt dicit idẽ. Et etiã rõnis numeralis fuit exemplaritas in aĩo conditoris. Unde sub certitudine numeri creati sũt et distincti tres trini ordines angelorũ sub septenario ꝛ ternario distinguũt virtutes ꝛ potentie omniũ rationaliũ ꝛ spiritaliũ animoꝝ. Uirtute ꝛ scientia numerali colligunt elemẽta ꝛ vt ita dicam. numeroꝝ ꝯiũctõe fungũt vniuersa tã spũalia q̃ꝫ corpalia. tã celestia q̃ꝫ terrena. nec hñt numeri cõpositionẽ inter se ꝛ ꝓportõnem ex alijs q̃ꝫ ex seip̃is. vt di.boe. Naꝫ in substãtia numeroꝝ inueniũt par ꝛ impar ex quibꝫ cõstat oĩs numerꝰ q̃ diuina quadã potẽtia. cũ disparia sint ꝛ ꝯtraria tamẽ ex vna genitura. s. ex monade oriũtur ꝛ in vnã cõpositionẽ ꝛ in ꝓportionis similitudinẽ sine medio ꝯiungunt. Unde patet ꝙ oĩs numerus sub impari vel sub pari comp̃hendit. Est aũt par numerus qui potest in duo equalia diuidi vnitate nõ interueniẽte. Jmpar v̄o est q̃ nõ potest diuidi in duo eq̃lia vnitate intercedente. Uel ꝑm pictagore disciplinã Par

numerus est qui potest sub eadē diuisio/
ne diuidi in mīma ⁊ in maxima. minima
quidē quantitate id est diuisione. maxi/
ma aūt spacio ⁊ magnitudine vt si diui/
das. C. in L. et L. maximū spaciū est. L
minima vero quātitas. i. diuisio. nō enī
diuisum est nisi semel ⁊ nulla potest fieri
minor diuisio q̄ꝫ in duas partes. Nam
quāto aliquis par numer⁹ in plures par
tes diuidit. tāto magnitudo plus minui
tur. vt patet in arbore secta in plures p/
tes. sed numer⁹ diuisionis siue quātitas
multitudinis plus auget. Cui⁹ ratio est
vt di. idem ꝙ magnitudo pōt minui ⁊ di
uidi in infinitū. sed numer⁹ crescit ⁊ pro
gredit in infinitū. Et ideo paris nume/
ri diuisio est ꝑm magnitudinē maxima.
sed ꝑm quātitatē discretam mīma. Im/
par vero numer⁹ est cui⁹ numeralis diui/
sio est in duas ꝑtes vel ꝑticulas inequa
les. Par aūt numer⁹ qñq̄ꝫ diuidit in du
as ꝑtes equales ⁊ qñq̄ꝫ ī iequales. qñ ve
ro in ꝑtes diuidit equales si vna ꝑs di/
uisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt qñ
viij. diuidunt ī. iiij. ⁊. iiij. ⁊. xij. in. vi. ⁊. vi
et sic de alijs. Si vero vna ꝑs diuisionis
eq̄lis fuerit impar et reliqua necessario
erit impar. vt qñ. vi. diuidunt in. iij. ⁊ in
iij. ⁊ decē in. v. ⁊. v. ⁊. xiiij. in. vij. ⁊. vij. Uñ
in eq̄li diuisione nec paritas imparitati
nec paritati imꝑitas admiscet ꝑterq̄ꝫ so
lū in binario q̄ princeps paritatis est et
nō recipit ineq̄lem diuisionē. qꝛ ꝯstat ex
duplici vnitate ⁊ ex prima duoꝝ parita
te. Qñ vero par numer⁹ diuidit in ꝑtes
ineq̄les. si vna ꝑs diuisionis ē par. ⁊ reli
qua erit par. vt si diuidat denari⁹ in. viij.
et in. ij. vel in. vi. ⁊ in. iiij. Et sic qñ. vi. di
uidūt in. iiij. ⁊ in. ij. ⁊. viij. in. vi. ⁊ in. ij. ⁊c
Et si vna ꝑs diuisionis fuerit īpar alia
pars necessario erit impar. vt si diuidat
denari⁹ in. iij. ⁊. vij. Et. viij. in. iij. ⁊ in. v.
⁊ sic de alijs. Neq̄ꝫ vnq̄ꝫ fieri potest vt si
vna ꝑs diuisionis par fuerit alia impar
valeat inueniri. aut cum vna sit impar
alia par possit intelligi. Impar aūt nu/
mer⁹ semꝑ diuidit ꝑ ꝑtes ineq̄les ⁊ sem
per vna ꝑs diuisiōis ꝑitati. altera imꝑi/
tati deputat. vt. vij. si diuidas in tria. et
iiij. altera portio par. altera impar inue/
nitur. Et hoc generaliter in oībꝫ impari
bus inuenit. Et aūt vnitas genitrix oīs
pluralitatis ⁊ cā imꝑitatis ⁊ ꝑitatis. nā
si impari addideris vnitatē necessario
parem numeꝝ generabit. ⁊ si de paritate
vnitatē dēpseris. mox imparē numeꝝ ꝓ
creabis. Oīm etiā numeroꝝ circa se po/
sitoꝝ ⁊ naturali dispositione sibiinuicem
cōiunctoꝝ medietas ē vnitas. Uerbigr̄a
si dicat. i. ij. iij. vnitas addito binario fa
cit binariū inter vnū ⁊ duo esse mediū.
Itē si dicat. i. ij. iiij. vnitas addita bina
rio facit ternariū esse mediū inter bina/
riū ⁊ quaternariū. Similiter si dicat. iij.
iiij. v. vnitas addita ternario facit q̄ter/
nariū inter. iij. ⁊. v. esse medium. ⁊ sic de
alijs ascendēdo ꝓcedendū est. De ꝑtibꝫ
autē ⁊ speciebꝫ numeri paris ꝑiter ⁊ im/
paris supradictū est. Istoꝝ aūt numero
rū singulas ꝓcreationes. ꝓportiones. cō/
ueniētias ⁊ differētias ꝓsequi esset lon
gū. ideo de numeroꝝ ꝓprietatibꝫ hec suf/
ficiant. Hoc solū aūt sciam⁹ ꝙ medium
inuenire in numeris difficile est vt di/
cit Isido. qꝛ numeros esse infinitos cer/
tissimū est. quia quantūcunq̄ꝫ aliquē ꝓ/
traxeris ⁊ finem faciendū putaueris per
additionis vnitatem totum numerū pa
rem vel imparē ꝓlongabis. Rationē au
tem ⁊ proprietatez medij numeralis sic
aduertere poteris. primo coniūge extre/
ma et diuide ⁊ inuenies medium verbi/
gratia. pone pro extremis. vi. ⁊. xi. simul
iunge. xviij. ꝑtire equaliter ⁊ erunt. ix. ⁊
est anologicum in arismetrica vt medi/
us numerus quot monadibus suꝑat pri
mum totidem suꝑetur ab extremo. supe/
rat enim nouem sex in tribus monadibꝫ
et totidem ab vndecim nouenari⁹ suꝑa/
tur. vt dicit Isido libro. iij. vnde suꝑius
posita sunt excerpta.

Capitu CXXVII

De mensura et pondere

Mensure autem ⁊ pondera sepissi/
me locum obtinēt in scripturis.
quoꝝ rōnes ⁊ ꝓprietates ortū ha
bent a geometria disciplina. nā vt dicit
Isi. li. iij. Geometria est mēsurandi scīa
que ꝯtinet in se lineamenta ⁊ spacia siue

interualla figuras ⁊ magnitudines ⁊ in figuris numeros ac dimensiones. vt patet in circulis triangulis quadrangulis pentagonis ⁊ alijs infinitis. de quibꝫ omnibus non est pñtis negocij multa diffinire sed pauca tangere. ꝓpter simplices. de quibꝫ facit Isid. mentionē dicens sic. Geometrie quadriptita est dimensio in planū. in magnitudinē numeralē. in magnitudinē rōnalem. ⁊ in solidas figuras. Plane figure sunt que longitudine ⁊ latitudine cōtinent. que sunt iuxta platonem numero quinq̄. Numeralis magnitudo est que diuidi pōt ſm numeros qui in arismetrica edocent. Magnitudines rōnales sunt quaꝝ mēsurā scire possumꝰ per iudiciū rōnis sicut irrationales quarum mēsure quātitas cognita nō habet. Figure aūt solide sunt que longitudine latitudine ⁊ altitudine continent. vt est cubꝫ. Sunt aūt plane figure plures spēs vt dicit idē. qꝛ prima plano pede est circulus qui vocat circūducta in cuiꝰ medio pūctus est quo cūcta cōuergūt ⁊ punctū illū geometrici centrū vocāt plano pede ita Quadrilatera figura est in plano quadrata. que sub quatuor rectis lineis iacet ita. Dyacrate cōgrama nō figura est plana ita.

Ortogonū. i. rectiangulū figura plana est. i. triangulꝰ et habet angulū rectū ita.

Hysopleros figura est plana ⁊ recta subter in solidū cōstituta ita.

Spera est figura in rotūdū formata que in cunctis partibꝫ in solidū est equal ita

Cubus est figura ꝓpria solida que in magnitudine latitudine ⁊ longitudine cōtinet in solidū Chilindrus est figura quadrata habēs supius semicirculū ita Conon est figura q̄ ab amplo in angustū finit ita

Piramis est figura q̄ ad modū ignis ab amplo in acutū ꝯsurgit ita Utit autē hec disciplina primo pūcto cuiꝰ ꝑs nulla est. Inter oīa que mēsurari pñt ē mīmū dimensiue ⁊ tñ maximū ptātiue. quia oīm lineaꝝ est principiū a quo oēs incipiūt ⁊ ꝓgrediunt ⁊ in qua oīa finiūt. Secūdo vtit linea q̄ est recta longitudo sine latitudine eque ex equo iacet i suis pūctis. qꝛ a pūcto incipit ⁊ in pūcto finitur. Supficies vo est lōgitudo cū latitudine. Spissitudo aūt habet trinā dimēsionē. s. latū longū ⁊ ꝓfundū siue altum. Ex istis tribꝫ dimēsionibꝫ cōsistit omne corpꝰ. s. ex longo lato ⁊ ꝓfundo. ⁊ ex his tribꝫ ꝯtingit omnē corpulentiā substantiam habere pondꝰ numeꝝ ⁊ mēsurā. poteris aūt ſm artē numerādi mediū geometricū inuenire. nā eiꝰ extrema multiplicata tantū faciūt quātū ⁊ media duplicata. Uerbigr̄a. vi. ⁊. ix. faciūt septuagesies dipondiꝰ. media vo. s. viij. ⁊. xij. multiplicata tantū faciūt. vt di. Isi. li. iij. circulꝰ itaq̄ est linea a pūcto vsq̄ ad punctū et centrū in equis spacijs circūducta. Est aūt circulꝰ figura simplicissima capacissima ab omni angulositate remotissima exteriꝰ euexa. interiꝰ cōuexa. motui aptissima. ⁊ reuolutioni ꝯgrua. cuiꝰ circūferētia a suo pūctali centro est remotissima inter oēs figuras perfectissima. Oēs figuras et figurabilia ambiēs oīa ptātiue intra se ꝯtinēs ⁊ a nullo extra se ꝑter q̄ a se est ꝯtenta. vt patet in circulo celi q̄ ambit oīa ⁊ nō ambit ꝯtinet oīa ⁊ nō ab alio extrinsecꝰ ꝯtinet. vt di. Isi. sicut infra. x. est oīs numerꝰ ita infra circulū oīm figuraꝝ claudit ambitꝰ ita Et vt breuiter dicā circuli ꝑfectionē ⁊ ratōem circularē quadā naturali emulatōne oīa mirabiliter imitant. nā circularē formā celū sibi vendicat ⁊ motū. Sic planetaꝝ orbes in se circulariter reflectunt. Sic siderū cursus annoꝝ ⁊ mēsium et diuersoꝝ tꝑm anfractꝰ a se incipe ⁊ in se redire cōtinue ꝯcernūt. Sic elemēta inuicē agūt et patiūt ⁊ que ꝑ corruptōeꝫ desinere vident ꝑ generatōeꝫ iteꝝ reuertūt. Sic et ꝯtinui mariū fluxꝰ ⁊ refluxꝰ fluūt ⁊ refluūt et cū desierint iteꝝ oriunt. Sic herbe ⁊ arbusta fructꝰ ⁊ semīa vice reciproca a se exeunt ⁊ in se ꝯuertūt. Sic celestes spūs a deo exeūt ꝑ creationē ⁊ in deū mouent ꝑ affectionē. a deo emittunt ꝑ formatōem et ad deū reuertūt ꝑ gr̄atūactōeꝫ. Sic et aīa rōnal ab arestotele ꝯpat circulo rōe sue ꝑfectōis ⁊ capacitatis. oīm ei figurarū ysoperimetraꝝ. i. equales ambitꝰ habentiū maior est circulꝰ. ⁊ ideo totꝰ mūdꝰ

spericam habet formam. qui ad hoc crea/
tus est. vt eum capiat anima p intelle/
ctum. Uniuersitatis etiam conditor scz
deus in circulo designatur. naz vt di. ter
megistus. monas monadem genuit ⁊ in
se suũ reflectit ardorem. i. amorem. nam
pater generat et genuit ab eterno filiũ.
ea p filium spirat spiritum sanctum qui
est ardor. i. amor vtriusqz atqz nexus. nã
deus pater ab eterno se intelligit pfecte
et intelligendo pfecte se diligit. que dile
ctio vltra se ad aliud non extendit. Sed
poti⁹ ad ĩtelligẽtẽ ⁊ ĩtellctm̃. i. patrẽ et fili
um a quibus pcedit ipa dilectio ad mo/
dum circuli se reflectit. Unde idem ẽ de/
us in essentia pater intelligens ⁊ intel/
ligendo filiũ gignẽs. et filius a patre ge
nitus et intellectus ⁊ amor a patre p fi/
lium pcedens et in vtrũqz se reflectens
scz spiritussanctus. Ex quo patere põt
q pfectio est in diuinis psonis. qr earũ
pluralitas trinitatis numerum non ex
excedit. ideo etiam secũdus phũs inter/
rogatus quid est deus sic respondit. deus
inquit est intellectualis circulus. cuius
centrum vbiqz est circũferentia vo nus/
qz. Ex quo patet q ratio circuli relucet
in qualibet creatura.

Capit. CXXVIII

De figura trianguli

t Riangulus est figura hñs tres
angulos equales duobus rectis
quid autem sit angulus rectus
alias determinatur Compatur autẽ ani
ma vegetabilis que habet tres potentias
in se. s. generatiuam. nutritiuam et aug/
mentatiuam triangulo qui primus ẽ oĩ
nium figurarum geometricarum. qr ani
ma vegetabilis est prior omniũ animaꝝ
habens in se ternarium potentiarũ. Est
autem triangulus inter figuras angula
res primus. qr solidam habens longitu
dinem altitudinem et latitudinem. ⁊ iõ
omnis figura habens plures angulos vt
tetragonus. i. quadrangulus. pentagon⁹.
⁊c. tot in se concludit triangulos quot li
nee ab angulo in angulum ꝓtrahuntur
vtz in quadrangulo qui duos ꝯtinet tri
angulos si ab vno angulo ad alium an/
gulum oppositu3 linea deducatur. vt hic
et si ab alio angulo alia linea
ad oppositum ꝓtrahatur quattuor angu
los continebit vt hic ⁊ sic in om
nibus figuris alijs totidez diuidunt tri/
anguli quot ipam figuram angulos ha/
bere contingit. vt quadrangulus quattu
or deductis lineis triangulos quattuor
continebit et pentagonus. v. et exagon⁹
vi. et eptagonus. vij. et sic de alijs. vt di
cit Boe. li. ij. arismetrice. cap. vi. At vero
triangula figura sic p angulos diuisa in
alias figuras non resoluitur nisi in seip
sam. in tres enim angulos diuidit vt pa
tet hic Adeo enĩ est hec figura
latitudinis princeps vt cetere supfici/
es in hanc resoluantur. ipa vero quoniã
nullis est principijs obnoxia neqz ab alia
latitudine sumpsit initium in seipaz sol
uitur. vt dicit idem ibidem. Nulla au/
tem potest excogitari figura angularis
que non habet ortum et principiũ a tri/
angulo. nam triangulus omniũ aliarum
formarũ ⁊ figuraꝝ est principiũ ⁊ elemẽ
tum. et hoc ptz in numeris. Nam quater
narius nascitur ex ternario qui triangu/
lus est siue trigonus. et ex vno qui pote/
state trigonus est generatur. Nam hãc
dignitatem habet vnitas que mater est
omniũ numeroꝝ vt in se vim obtineat
non actu sed potestate oĩm numeroꝝ que
ipa generantur. vt dicit idem Boe. li. ij
ca. xviij. sic et pentagonus ex quaterna/
rio supra se posito et vnitate que vicem
supplet trianguli generatur. et sic de om/
nibus alijs numeralibus figura potest
ostendi. qr semper ex figura triangula q̃/
libet numecus generatur. sicut ibi in ter
minis. Boe. determinat manifeste ponẽs
exemplũ in tetragonis. pentagonis. exa
gonis. eptagonis. et alijs multis habet ⁊
aliud singularis ꝓprietatis figura trian
gularis. qr omnis alia figura sibi potest
esse basis ⁊ ex base supposita potest surge
re figura triangularis. qr oĩs alia figura
piramidalis habens in se formam trian
gularem tot in se continet triangulos.
quot continet angulos in seipsa basis.
verbigratia. si ponat quadrãgula ꝓ base
potest supsurgere figura piramidal tot

in se continens triangulos quot in se te
tragonus.i.quadrangulus dinoscit an/
gulos continere vtz in hac figura
Similiter si basis fuerit pentagona pira
mis surgens triangularis.v.triangulos
repsentare poterit supra basim.vtz in fi/
gura piramidali posita sup basim penta
gonalem Sic etiam supra ba/
sim exagonam potest surgere piramida/
lis figura sex cōtinens triangulos mā/
feste.et sic de alijs. Ipsa etiaz figura tri
anguli poterit piramidalis esse basis.vt
dicit idem.et in ipo triangulo piramida
li triplex angulus sm tres angulos pote
rit inueniri vtz hic. Mira ita
qz videt diuina dispositio in oībus. sz po
tissime ī numeris ⁊ figuris.de alijs autē
figuris tam numeralibūs qz geometri/
cis.mō videt supsedendū ꝓpter difficul/
tatem ⁊ infinitam figurarū diuersitatē
sed aliquarū cōsideratio maximā cōfert
vtilitatem theologice discipline .vtz in
quadrangulo qui est inter figuras et nu
meros solidissimus.equis lateribus di/
stinctus.et euangelicam repsentans do/
ctrinam.que p.iiij.ptes orbis immobi/
lem obtinet veritarē atqz firmam.vt di.
Beda sup Gen. Angulus aūt multaruz
figuraꝝ est cōmune subiectū.qz oēs pdi/
cte figure sub diuersitate anguloꝝ termi
nantur. Est aūt angulus duarū linearū
alternus cōtract'. sm modū aūt contin
gendi se variat angulus.qz nūc rect' nūc
obliquus vel reflexus.nūc acutus nūc ob
tusus. Maxima aūt virtus ꝯsistit in an
gulo recto qz in ipo tota vtus que consi/
stit in lineis a basi cōfluentibus ad āgu/
lum fortificat ꝓpter lineaꝝ cōcursum pa
riter ⁊ cōtractū.vtz in oculo qui oīa com
phendit sub angulo.nam radij qui linea
liter veniūt a re visa faciūt vnaz pirami
dem.cuius conus est in pupilla ⁊ basis ī
re visa. et hi radij inangulant in centro
pupille ⁊ p angulū illū piramidalez for/
matur visus. vt dicit auctor pspectiue.
quere supra li.iij.de natura visus.⁊ in li.
v.de natura oculoꝝ. Partes itaqz opposi/
te inter se ⁊ ab inuicem sepate in angul'
cōueniūt ⁊ piter in vnū finiūtur. Pauca
itaqz de natura figuraꝝ ⁊ anguloꝝ.exem
pli gratia sunt hic dicta vt sciamus qz il
loꝝ ratio ē necessaria ad diuersa mistriae
diuine pagine cognoscenda que sub nu
meroꝝ ⁊ figuraꝝ methaphoris multifor
miter sunt velata. Nam sicut circulus si/
gnat aīam rōnalem.et triangulus aīam
vegetabilem.sic quadrangulus aīam sen
sibilem. Nam sicut quadrangulus linea
ducta ab angulo vsqz ad angulū opposi/
tum duos cōtinet triangulos.sic anima
sensibilis duplicē in se habet triangulus
potentiaꝝ seu vtutum.nam anima sensi
bilis pter tres potentias vegetabiles ha
bet virtutem apphensiuam cōcupiscibi/
lem ⁊ irascibilem.qz anima sensibilis est
vegetabilis et non econuerso.et sic de ali
is figuris diuerse rōnes mistice ⁊ spiritu
ales eliciunt ⁊ spūalia corpalibus adap
tantur. Sub istis autem figuris comp/
henduntur mensurarum et pouderū ra/
tiones.

Capitulū CXXIX

De mensuris corporum mensurabi
lium.

e St autem mensura.vt di. Isi.
li.xvi.ca.penul'.res aliqua modo
suo vel tempe circūscripta.et hec
est aut corpis aut tpis aut spacij localis
Corpis mensura est vt hoīm seu ligno/
rum aliarumqz rerū corpaliuz breuitas
vel longitudo. Omne enī corpus dimē/
sionem habet ꝓpriam et mensuram. pro
prie aūt mēsura est vocata eo q fruges ⁊
liquores ceteraqz sicca ⁊ humida ea me
tiunt vt modius vrna amphora ⁊ sexta/
rius. Mensuraꝝ aūt minima ps est co/
clearium qd est dimidia pars dragme.
ponderās siliquas.ix.qui triplicatus cō
culam facit.nam cōcula dragma vna et
dimidia adimpletur. Ciatus aūt pond'
cōtinet.x.dragmarū.quibus si.v.addi/
deris dicit oxifalus Acetabulus quarta
pars ē emine.xij.dragmas cōtinēs. Co
tula est emina cōtinens ciatos.vi.q ido
cotula dicit.qz cote greco sermone inci/
sio dicit.et emina sextarij in duo eqlia
incidatur ⁊ cotula noīatur. Emina autez
appendit libram vnam que geminata se
xtariū facit. Est autez sextarius mēsura

duarum librarū. quibus assumptis bili/
bris noiatur. assumptus aūt quater gre
co sermone fit cenix. quinquies aūt com
plicatus quinarem siue gomor facit adij
ce sextū cōgium reddit. Nam cōgius sex
metitur sextarijs a quo sextarius nomē
sumpsit. Congius a cōgiendo. i. ꝑ augm̄
tum crescēdo vocat. Uñ et pecunia gra/
tia ben efitij data ꝯgiariū ē vocata. vnus
quisq; eni impator fauorem ꝓpli captās
adijciebat ad mensuram vt in donis lar/
gior videret. Cōgiariū aūt est specialiter
mensura liquidoꝝ cuius rem et nomē si
mul a romanis impositū inuenim⁹. Me
treta liquidoꝝ est mensura a metrō gre
co sic vocata. et est cōmune nomē ad om
nes mensuras liquida cōtinentes. Mo/
dius est dictus eo ꝙ ex suo mō fit ꝑfect⁹
Est aūt mensura librarū. xliiij. i. sextari
orum. xxij. et iō opationū ꝑfectaruꝫ dei
typus est ⁊ figura. Uigintiduo opa fecit
deus infra opa. vi. dieꝝ. nam primo die
fecit deus. vij. s. materiam informem an
gelos lucem siue ignem. celos supiores
aquam terram ⁊ aerem. Secūda firma
mentū solis. Tertia die quattuor. ma/
ria. semina. sationes. ⁊ plantaria. Quar
ta die fecit tria scꝫ solem lunam ⁊ stellas
Quinta die tria scꝫ pisces ceptilia ⁊ vo
lucres. Sexta die fecit. iiij. bestias iumē
ta reptilia terre ⁊ hoiem. et facta sunt vi
gintiduo rerū genera in deiebꝰ sex. et vi
gintidue generationes sunt ab adam vs
q; ad iacob. ex cuius semine nascit omis
gens isrl. Et. xxij. sunt libri veteris testa
menti vsq; ad hester. et. xxij. litteraꝝ ele
lementa quibus tota tradit diuine legꝫ
disciplina. His igitur exemplis modi⁹
mensuram vigintiduoꝝ sextarioꝝ conti
net ꝟm moysi traditiōem ⁊ est modius a
modo dictus q̄si mensura moderata. vt
dicit Jsi. Satū genus est mensure iu/
xta morem ꝓuintie palestine. vnū et di
midiū modiū capiens vel cōtinens cui⁹
nomen est ex hebrayco sumptū. Satū ei
apud eos sumptio siue leuatio nominat
eo ꝙ qui metitur eandē mensurā sumat
atq; leuet. Satū tñ aliqñ ponitur ꝓ mo/
dio. xij ⁊ sextarioꝝ vt dicit idem. Bat⁹ est
mensura capiens sextaria. l. et est batus
in liquidis sicut in siccis cleodr⁹ et ephi.
Amphora ab ansis est vocata quibꝰ hic/
inde leuatur et recipit frumenti vel vini
modios ytalicos tres Cadus est ampho
ra cōtinens tres vrnas Urna autez est
mensura quā quidam vocant quartariū
et est ꝓprie dicta vrna que ꝓ cōdendis de
functoꝝ cinerib⁹ adhiberi solet De quo
poeta lucanus. Celo tegitur qui non ha
bet vrnam. Artabo mensura est apud e/
giptios. lxxij. sextarioꝝ cōposita sic dicta
ex numero ꝓpter. lxxij. linguas gentiuꝫ
que orbem impleuerūt. Gomor est men/
sura. xl. modioꝝ vt dicit Jsi. vel dr men/
sura q̄ttuor modioꝝ vt dicit glo. sup Ex
odi. c. xvi. Chorus est mensura. xxx. mo/
dioꝝ et est sic dictus a coaceruatione coa
ceruati eni modij. xxx. instar collis vidē
tur et onus cameli efficiunt Hucusq; isi
dorus li. xvi. Sunt et malta alia mensu
rarum genera quoꝝ noia non sine gran/
di misterio sacre scripture sunt inserta.
nam quodlibet vasculū rerū mensurabi
lium cōtentiuum sub mensure noie con
tinetur vtꝫ in diuersis exemplis Aceta
bulum dicit vasculū in quo vinn deo of/
ferendū in sacrificiū ꝓbari debuit an es
set purum vel corruptū Uas aūt vbi pro
batur et acceptabat acceptabulū dicebā
tur. vasculum in quo acetosum et corru/
ptum ponebat acetabulū vocabat vt di/
cit Jsi. li. x. Ampulla est modica liquo/
ris mensura dicta quasi ampla bulla. si/
milis eni est in rotunditate bullis q̄ ex
spumis aquarū fiunt et ex venti subtra/
ctione excidunt subtilitate non modica
et inflantur Alabastrū est vas vnguen/
tarium a suo genere sic vocatū. qꝛ ex sua
ꝓprietate omnia vnguēta intus posita
cōseruat diutissime incorrupta vt ptꝫ su
pra ī tractatu de lapidib⁹ Arca vas est re
positoriū et mensuratiuum in quo res re
posite a visu arcent ne passim ab omnibꝰ
videant. Inde etiam dicit arcanū. i. se/
cretū qd̄ a cognitione multitudinis ex ī
dustria est artatū Amphora est determi
nata mensura ab ansis siue auribus no
minata vtꝫ supra. Batus est mensura re
bus liquidis mensurandis ꝟm legis con
tinentiam deputata. Bachia est mēsura

bachi.i.vini vsibus generaliter deputa/
ta. Calix determinata est potus portio ⁊
mensura.a calo qđ est lignū dicta.qꝛ ta/
lia vasa prius de viminibus ligneis cō/
ponebantur sicut et calathi. Chatinum
est vas fictile cibis vel potibus deputatū
et dicit melius neutraliter q̄ masculie.
sicut ⁊ salinū.i.salis vasculū sicut ibidez
dicit Isi. Cacabus est vas coquinariū
diuersis vsibus ⁊ decoquēdis carnibꝰ de/
putatū.idem etiam vas cotula nomina
tur. Cadus idem est ꝙ doliū ꝑuum.con
tinēs modios tres vt dr supra. Calathꝰ
aūt est vasculū vimineū vuis ⁊ ficubꝰ de
ferendis appropriatū. Cribrū est vascu
lum rotundū multis foraminibus ocu/
latū sic dictuz quasi curriferū eo ꝙ in eo
currat triticū ⁊ frumentū. Nam cribro ꝯ
cutitur triticū vt a lapillis ⁊ paleis sepe
tur.nam grana que sunt ꝑua transeunt
ꝑ foramina,paleis in cribro remanenti
bus ac lapillis. Cista arca ē modica. Vñ
diminutiue dicit cistula ⁊ cistella a co/
stis canne vel viminis quibus texit no/
minata. Cophinus est vasculū ex virgul
tis contextū ad deferendū stercora depu
tatum.sicut dicit in ps.manus eius i co
phino seruierūt. Celata sūt vasa aurea
vel argentea signis euidentioribꝰ intus
vel extra expssa.a celon dicta qđ est genꝰ
ferramenti.qđ vulgo cilionē vocāt vt di
cit Isi. Cimbra sunt poculoꝝ genera i ex
tremitatibus oblonga ⁊ i medio lata ad
modū cimbe nauis. Coclear est instrum̄
tum modicū mensure oris ꝓportionatuz
quo varia ciboꝝ genera ⁊ maxime liqui
da ori manus officio deferunt. hinc est il
lud dictū marcialis. Sum cocleis habi
lis ⁊ nec minus vtilis ouis. nūquid scis
potiꝰ cur cocleare dicor Isi. Discus idez
est qđ scutella lata et rotūda ab isco .id ē
scuto sic vocata. dicit aūt discus q̄si dās
escas.i.apponens a quo discūbentes di/
cti sunt. Doliū vas est cōcauū a dolando
sic vocatū ꝙ ex pluribꝰ sit asseribus arti
ficiose ꝑiter colligatū. Emicadiū ē vas
oleariū cōtinēs dimidiū cadū Enopho/
rum est vasculū cōtinens vinū .eno eni
vinū dr de quo dicit. Vertit enofori fun
dus sententia nobis vt di. Isi. Enustis
est spēs poculi siue vasculū qđ ebibit vno
spiritu.i.haustu vt dicit Isi. Fiala ē di/
cta a vitro.nam filin grece vitrū dicūt.
et est vasculū inferius latum habens col
lum strictum in quo vinū discernit potis
sime ꝑ colorem. Philateriū est ꝑuū vas
vitreū vel cristallinū i quo sanctoꝝ reliq̄e
cōseruant. Philacteriū aūt aliud ē.s.mē
brana vel breuitellus in quo scribebāt iu
dei legem vt religiosi viderent. iuxta il/
lud dilatant eni philacteria sua ⁊c. Fiscꝰ
saccus est publicus quem habent exacto
res ⁊ in eo immittūt publicū debitū qđ
redditur regibus iuxta illud.qđ nō acci
pit xp̄us capit fiscus. Fiscella est vascu/
lum modicum ad modū alueoli ex vimi/
nibus cōtextum ⁊ bitumine vel pice cir
cūlinitū sicut fuit vas in quo reponebat
moyses qñ flumini exponebat. Ganata
est scutella maxima concaua ⁊ ꝓfunda sic
dicta quasi cauata g.ꝑ c.littera posita vt
dicit Isi. Gazophilatiū est vas reposi/
toriū.archa scz vbi colligunt ea que ad
indigentium curam in templo offerūtur
et est archa sic dicta quasi gazarū. i.di/
uitiarum custodia.naz ꝓhilaxe grece cu
stodire dicit latine vt dicit Isi.vñ gazo
philatia fuit archa vel domus reseruans
cōmunes oblationes oīm sicut musac re
gum ⁊ corban sacerdotum.vt dicit glosa
sup.iiij.li.regū. ydria vocatur vasculuz
aque vsibus deputatum.ydor eni in gre/
co aqua dicit in latino. Canistrum ē va
sculum ex viminibus siue cannis arūdi/
nis contextum fructibus deferendis de/
putatum. Cartallum est cōsimile vascu
lum ex virgis albis et flexis artificialiter
prepatum. Lampas est vas vitreū. te/
nue subtile fragile planum ꝑspicuū. dy/
aphonum supius patulum rotundū.in/
ferius autem strictum ⁊ oblongum igni
nutriendo deputatum.et dicitur a lam/
bo bis.eo ꝙ ad nutriendū flammā oleuz
lambere videatur.vnde omne vasculuz
in summitate lucens lampas dici potest
vt dicit Hug.quere supra in li.xv.đ me
tallis.et in ca.de vitro. Laterna dicitur
eo ꝙ sit in ea interius lux inclusa.fit eni
ex vitro vel ex cornu lucido siue quocūq̄
perspicuo recluso intus lumine.vt venti

flatus adire non possit. et ad lumen vn/
dicq; p̄bendum. facile vndicq; circūferat.
vt dicit Isi. Lucerna a licinio est dicta.
vnde breuis est sillaba lu prima. Uñ p/
sius. Disposite pinguē nebulam vomue
re lucerne. Si eni lucerna a luce dicere
tur falsus esset versus. vt dicit Isi. Lici/
nius autem qui ⁊ lucinus est dictus cā/
dela est lucerne. vt dicit idem. Lagena ē
vasculū vinifera lagēis grece sic vocatū
vt di. Isi. lagena autem vulgariter voca
tur barillum siue costrellum. cuius dimi
nutiuuū dicit laguncula quā nos dici/
mus barisellum. ſm autem naturam la/
gene vel bariselli mutatur sapor et v̄tus
ip̄ius vini. Uñ si lagena fuerit corrup/
ta vinum fit corruptum. Optime autē
lagene fiunt de tamarisco a quo vinū cō/
trahit saporem et v̄tutem habet oppilati
ones splenis dissoluendi. vt dicit Con/
stan. Lauatoriū siue labrū dicit vas plū
beum siue ereum aquar ad ablutionem
manuū fistulis ⁊ cōductibus receptiuuz
et dicitur labrū non solū. qr ad lauandū
est factū. verumetiam a labio labrū dici
tur. qr eius orificiū repansum solet fieri
ad modū labij et reflexum. Lauatoria
etiam talia luteres dicūtur in. iij. li. Re
gum. ca. vi. in quibus sacrificia templi a
sacerdotibus lauabant. Lenticula ē vas
olearium ex ere vel argento factū a lini/
endo dictū. Oleo enim sacro in talibus
vasculis reseruato reges et sacerdotes li
niebantur. vt dicit Isi. Lebes est vas e/
neū ad vsum coquendi carnes p̄paratū.
Uñ ex frequenti vstione nigredinē con/
trahit et immūdiciam ⁊ indiget frequē/
ti confricatione et extersione. ex vicio āt
metalli lebetes sicut et caldaria inficiūt
cibaria d. u in eis reposita nisi ab eis citi
us extrahant. Loculus est vas reposito/
rium in quo pecunia quasi in priuato lo
co reseruatur. et est idem qd̄ bursula vel
marsupium. vt dicit Isi. Marsupiū est
vasculum repositoriū. s. sacculus nūmor
⁊ est a marsippa i greco in latinū deriua/
tum. Mulgarium est vas in quo pecorū
lac mulgetur vt dicit Isi. Moela est scu
tella maxima p̄funda a rotunditate sic
primitus nolata. Nam omnia rotunda
dicūtur mola apud grecos. Nola modi
ca campanella dicit. a nola ciuitate cam
panie sic dicta. vbi primitus est inuēta.
et est modicum vasculum sonor dictum
tintinnabulum sicut id qd̄ sepius collis
canum et pedibus auiū est appensum. vt
dicit Hug. Olla est dicta eo q ebulliat
in ea aqua igni subiecta. vt vapor altius
emittatur. Uñ et bulla dicitur eo q int⁹
qui in aqua venti spiritu eleuant sup a/
que supficiem distendente vento p mo/
ram aliquam sustentant. Parapsis est
quadragulū vas ⁊ quadrilatriū dictum
quasi parib⁹ absidis. Patena est q̄ fit ex
dispansis et patentibus lancis oris. vt
dicit Isi. Pathera genus est fiale sic dc̄a
eo q ea potare solemus. vel qr sit patens
dispersis labijs vt dicit Isi. Poculum a
potando est nominatū. Est ei oē vas in
quo est bibendi consuetudo. Patella di/
citur quasi patula olla. os enim hz ma/
gis patens q̄z olla. nam orificium ſm la
titudinem fundi habet latum et est vas/
culum eneum vel ferreum multis vsibus
necessarium. Peluis est dicta eo q pellis
manus vel pedis in pelui ablui cōsueuit.
Pixis est vasculum a buxo factum. Uñ
pixis est vocatū. nam qd̄ nos buxuz gre
ci pixim vocant. fit autem pixis nunc de
metallis. nunc de ebore. nunc de lignis. ⁊
est vasculum varijs vsibus deputatum.
et maxime litteris deferendis cōseruan
disq; electuarijs odorib⁹. liquoribo. pul
ueribus et vnguentis. Quisquilarium
est vasculum vel quodcunq; receptaculū
vbi quisquile. i. frumentor purgamēta
reseruantur. vt di. Papias. Sartago a
strepitu soni est vocata quando in ea ar/
det oleum. Est eni genus patelle i quo
cum pinguedine butiro vel oleo fit fixu/
ra. Siphon vas est appellatum eo q suf
flando aquas fundat. nam talibus vas
fungunt oriētales. currunt eni cū sipho
nibus ple nis aque quando sentiunt do
mum ardere ⁊ extinguūt incendia. cum
eisdem etiam mundant aras aquis exp
sis ad supiora vt dicit Isi. Raptoriū est
vasculum in quo rapule siue rape terra
effosse recipiuntur. custodiūtur vel etiaz
decoquunt vt dicit idē. Ciphus ē vascu

lum ligneum vel argentum siue vitreum in quo bibimus. vel de quo manus lauamus vt dicit Isi. Situla a siti est dicta eo q̄ apta sit sitientibus ad bibendū vel q2 aquas sitit. dum eas nūc recipit nunc effundit. dum enim vna situla effundit alia adimpletur. Sistarcia bursa est vel sacculus itinerantiū in quo solent deferre panem et reponere ea que ad viaticū necessaria sunt in via. Sporta est dicta in quo portantur panes et alia q̄ domui sunt necessaria. vel sic d2. q2 ex sparto fieri consueuit. Scorcia est vas olearium sic dictū eo q̄ de corio sit factū. vt di. Isi porus. Scutella a scuto p diminutionē est dicta. nam scuto puulo et rotundo similis est vt dicit Isi. Scriniū est pua cistula corio ⁊ clauibus circūtecta in q̄ pecunia et alia familiaria reseruant. Salinum est sulzina. i. vas aptum sali q̄si salsica vt dicit Isi. Trisilis est quodlibet vas qd̄ ex tribus pedibus sustentat vt dicit Isi. nam qd̄ quattuor pedibus sistitur abusiue trisilis nūcupat. Thuribulū est vasculum eneum siue argenteū siue aureum duplicatum inferius clausum. superius vero multipliciter pforatū cremandi thuris ad thurificandi officio deputatum. p cuius foramina supius fum⁹ thuris ignis incendio resolutus in aera euaporat. Partes autem eius due tribus cathenulis piter tontinent. Uentilabrum est vasculum siue instrumētū quo palee a tritico in vento ab inuicē separant. ⁊ habet ventilabrū istud ꝓpriū qd̄ illud qd̄ est leuius ⁊ vilius prius eijcitur. et qd̄ ē grauius intrinsecus occultat. Uter ē vas vsnarium ex corijs asalium p artificiū ꝑparatum. et iō vter ab vtero est vocatus. vt dicit Constan. Urna est amphora de qua supra eodē. vrceolus ab vrna diminutiue est dictus et est vasculū nunc vinis nunc aquis effundendis cōmuniter assignatum. ꝓprie tamen solet vocari vasculum in quo ponitur aqua ad limphandum vinū in mensis ⁊ cōuiuijs dominoꝝ a quo ⁊ orion dicitur ſm fabulas. q2 deorum manibus infundit aquas in nuptijs philolagie. vt d2 in mac. et in mar. Sunt et multa alia vasoꝝ genera que ſm diuersas mensurandi capacitates in diuinis scripturis ꝓpter allegoricas significationes sepius sunt inserta. sed ꝑposita exēpli gratia tantummō sunt expressa. Sunt insup alie mensure spacij localis de quibus in Isi narrat in hunc modum.

Capitulū CXXX

De mensura spacij localis

Mensura inquit est quicquid pondere capacitate longitudine altitudine latitudine animoq3 finitur. vnde et maiores nostri totum orbem mensurauerunt in ptes. et ptes in ꝓuintias. et ꝓuintias in regiones quas in loca. que loca in territoria. et illa in agros. et illos in centurias. quas in iugera. et illa in climata. et illa in actus et ꝑticas. in passus grad⁹ cubitos pedes palmos vncias ⁊ digitos diuiserunt. ita q̄ eoꝝ solertia a maximo vsq3 ad minimum nihil immensuratum penitus reliq̄runt vocatur autem digitus pars minima agrestium mensurarū Uncia est hñs tres digitos. palmus quattuor habet digitos pes. xvi. digitos. passus pedes. v. partica pedes. xx. pes. x. Dicitur autem ꝑtica q̄si portica a portando q2 omnes ꝑcedentes mensure in eius corpe sunt sicut palm⁹. pes passus ⁊c. sola vero partica portatur. est enī. x. pedum ad instar calami ezechielis templum mistice mensurātis de quo habetur Ezech. xl. Actus vocatur mensura latitudine pedum. iiij. ⁊ longitudine cxx. Clima est spacium quadrilatriū habens in omni latere pedes. xl. Act⁹ quadratus vndiq3 finitur pedibus. cxx. ita actus duplicatus iugerum facit. et ab eo qd̄ est iunctum nomen accepit. Iugerum autem actum constat longitudine pedum. cxl. et latitudine. cxx. Sunt et multa alia mensurarum genera de quibus nil ad ꝑsens vt dicit idem. Sed hic attēdendum est q̄ stadialis ager habet pass⁹ cxxv. i. pedes sexcentos. xxv. cuius mensura octies cōputata miliarium facit q̄ constat ex pedibus. xx. milibus. vt di. Isidorus ibidem Centuria autem est ager ducentorum iugerum qui sic vocabat a. c. iugeribus ab antiquis sed postea du

plicata nomen retinuit semper primum vt dicit Isi. li. xv. in ca. penul. de mensu/ris. Mensure autem viarum diuersimode nominantur a diuersis. nam latini vocāt miliaria. greci stadia. galli leucas. egiptij signes ꝑse ꝑasangas. nec mirū qꝛ singula spacia ꝓprijs cōtinentur terminis ⁊ mēsurj. vt di. idē. nā miliariū mille termiat qꝛ mille passꝰ ꝯtinet. et pedū. v. milia. Leuca finitur passibus mille quin/gentis. Stadium octaua pars miliarij est. constans ex passibus. cxxv. hoc primū herculem statuisse dicunt. eo ꝙ ipe tantum spacium sub vno spū cucurrisset. et ideo qꝛ post tanti itineris spacium stetit ipm narrant. cxxv. pedum spacium stadium appellasse vt dicit Isi. ibidem. Via est spacium quo potest ire vehiculum sic dicta est ab incursu et occursu vehiculorum nam duos actus capit ꝓpter eūtiū et venientium vehiculoꝝ occursum mutuum ⁊ cōcursum. Omnis autem via ē publica aut priuata. publica est que i solo publico est que inter actus ꝓplo patꝫ hec aut ad mare aut ad opida ducit que etiam via strata est dicta quasi vulgi pedibus trita. vñ Lucreti. Strataqꝫ iam vulgi pedibus detrita viarum. Ipa debꝫ esse munda solida lapidibus strata. recta pacifica. omnibus cōmuuis. libera sine obstaculo ⁊ offensa. vt dicit idem Lucretius. Priuata est via que vicino municipio data est. hec solet esse compendiosa graminosa. qꝛ pedibus itinerantium minus trita. ex vtraqꝫ ꝑte vie arboribꝰ consita. Agger est media strate eminentia coaggregatis lapidibꝰ strata. ab aggere. i. coaceruatione dicta. quam historici viam militarem dicunt de qua dicitur. qualis sepe vie deprenseus in aggere serpens. Iter neris. est via qua ab homine quocunqꝫ iri potest. differunt autē iter et itiner. Iter est locus transitu facilis et iō appellatus iter. Itiner autez est iter longe vie et ipe labor ambulādi. vt quo velis ꝑuenias. Semita autē est medium itineris a semi itu dicta. semita autem hoim. callis vero pecudum vel terarum. Callis enim est iter pecudū inter montes angustum et tritum. a callo pecudum tritū et ꝑduratum. et iō a callo est vocatum. Tramites sunt in agris transuersa itinera. sic dicta eo ꝙ ad rectam viam transmittant Diuersum siue diuersoriū est flexus viarum. via. s. tendens in diuersa. Diuerticulum autem est digressio a latere vie publice vel priuate. Biuium est duarum viarū principium quarū vna tendit ad dexteram alia ad sinistram. et est locus vt sepius ꝑiculosus ⁊ suspectus. nam in biuijs insidiantur fures ⁊ raptores. in biuijs etiam expectant vel cōueniunt meretrices Est etiam locus ambiguus qꝛ que via sit tenenda sepius dubitatur. et ideo ponunt in biuijs ymagines siue cruces vt sciant quā ꝑtem vie tenere debeant transeuntes. Compita est locus in quo vie cōueniunt sicut triuie et quadruuie ⁊ est locꝰ ꝑiculosus ⁊ dubius sicut biuium. Ambitus est inter vicinoꝝ loca et edificia locꝰ duoꝝ pedum ⁊ dimidij ad circūeundi facilitatem derelictus. et ab ambiendo. id est. circūeundo siue ab ambulando sic ē dictus. Orbita est vestigium rote cantꝰ sic dicta ab orbiculari figura rote q̄ viā comprimendo cauat ⁊ ꝓfundat. Actꝰ dicitur locus quo pecus agi solet. Cliuosū est iter flexuosum. Vestigiū pedis signū planta in terra vel in puluere impssum sic vocatum. qꝛ ꝑ vestigium vie ꝑeuntiū inuestigātur et imprimūtur. Reliquūt autem pedes animaliū in suis vestigijs quoddam odoris indicium quo a canibus venaticis ⁊ ab alijs feris sepius deꝓhenduntur. qd̄ sciens leo delet sua vestigia cauda sua ne ab insequentibus cognoscatur. Hec de mensurarum ꝓprietatibus et differentijs dicta sufficiant et q̄ superius dicta sunt de Isi. li. xv. cap. vlt. sunt sumpta.

Capitulū CXXXI

De ponderibus

Ponderum etiam. vt dicit Isi. sicut et mensurarum expedit scire modum. Cunctis enī corporeis rebus nature potentia pondus suus dedit. qm̄ regit omnia pondus. et iō pondus a ponendo est dictum. Omnia enīꝫ

ponit pondus et collocat in suo loco quia
nihil aliud est pondus nisi impet⁹ rei tē/
dentis ad locum suum. Duplex autem
est ponderis principium effectiuum. scz
leuitas ⁊ grauitas. Unde leuitas in sim
plici materia et subtili mouet sursum.
nec quiescit donec veniat ad locum suū.
et ideo ignis suo pondere mouetur sur/
sum nec quiescit donec veniat ad speram
suam. E cōtrario vero grauitas dominās
in materia corpulenta et terrestri mo/
uet deorsum nec quiescit donec centrum
inueniat ad qđ tendit. et ideo omia gra
uia suo pondere centrum petunt. vñ om
nis materia rara et subtilis duplicē ha/
bet causam leuitatis. Nam talis mate/
rie partes cum sint subtiles mouentur
a centro vsqz ad circūferentiam nec q̄e
scunt quousqz tangant eam. Talis etiaz
materia ꝓpter partium rarefactionem
plurimum est porosa. et eius partes sub
intrat virtus ignea que partes terrestri
ores dissoluit ⁊ consumit. et sic totū cor/
pus leuigat ⁊ sursum ducit. Unde calor
maxima est causa et potissima leuitatis
sicut frigiditas cuius motus est a circū
ferentia vsqz ad centrum. causa est com
pactionis partium ⁊ coadunatiōis ⁊ ꝑ/
consequens grauitatis. Unde omne cor
pus q̄ꝫto est solidius ⁊ compactius tan/
to grauius. et quanto rarius tanto leui
us inuenitur et cum pondus respiciat tā
leue q̄ꝫ graue ratione inclinationis vtri/
usqz ad locum suuz sibi a natura natura
liter deputatum. nomen tamen ponde/
ris sibi vulgariter vendicat ratio graui/
tatis. nam que descendunt propter suaz
grauitatem dicuntur ponderosa. que ve
ro ascendunt sursum leuia dicuntur. et
per oppositum contra ponderosa vsuali/
ter diuiduntur. et ideo dicit Isido. lib.
xv. ꝙ pondus dictū est pensum eo ꝙ ī sta
tera pendeat iam libratum. Scđm autē
istum modum sumendi vsualiter sorti/
tur nom̄ ponderis aliquādo res in qua
fit ponderatio. aliquando res ponderata
aliquando massa circa quam res ponde/
re iudicanda ponderatur. Instrumentū
itaqꝫ in quo ponderatio fieri consueuit
diuersimode nuncupatur. dicitur enim
trutina que s̄m Isido. est gemina ponde
rum lanx equali examine pendens facta
ꝓpter maiora ponderanda vt sunt cente/
naria et talenta. sicut momentana ꝑ ꝑ/
ua modicaqꝫ pecunia appendenda. state/
ra a stando est dicta eo ꝙ duabus lanci
bus in vno medio stilo librata equaliter
stet. lances dicuntur autem ciphi enei
duo tenuissimi in quarum vna ponitur
pondus ponderans et in alia res ponde/
randa. Est itaqꝫ iustum pondus quādo
ambe lances cum suis ponderibus equa/
liter sibijnuicem correspondent. Stilus
autem siue lingua sequens lancem ma/
gis ponderantem momētum statere no
minatur. Uocatur filum medium quo
trutine statera regitur ⁊ lances adequā
tur examen. vt dicit idem. Unicuiqꝫ au
tem ponderi certus est modus nomini/
bus ꝓprijs designatus. vt dicit Isidorus
Calculus enim dicitur minima ꝑs pon
der is et est q̄rta pars obuli constans ex
pondere duorum granorum lentis ⁊ vo
cabatur calculus propter paruitatem.
quia calculus est ita modic⁹ vt sine mo/
lestia conculcetur. Siliqua. xx. pars est
solidi. cuius nomen a fructu arboris est
sumptum. Obulus siliquis tribus ap/
penditur. fiebat enim olim ex ere ad mo
dum sagitte. Unde et nomen accepit. sa
gitta enim obulus a grecis dicitur. vt
dicit idem. Scrupulus sex siliquarum
pondere constat et apud grecos drag/
ma vocatur. et est dict⁹ sic diminutiue
a lapillo breui qui scrupus vocat̄. Dra/
gma est octaua pars vncie et denarij. pon
dus argenti tribus constat scrupulis. id
est. decemocto siliquis: Denarius autē
est dictus quia pro decem nummis repu
tatur. vt dicit idem. Solidus est voca/
tus quia nihil ei deesse videtur. nam ve
teres integrum solidum dicebāt atqꝫ to
tum Numisma idem est qđ denarius no
mine et effigie principis insignitus. naz
ab initio numisma nūmus argenteus e
rat. vt dicit Isido. Sextula idem est qđ

solidus sic dictus eo q̄ bis sex vncijs cō
pleatur. Hanc vulgus aureum solidum
vocat cuius tertiam partem tremissem
vocāt. eo q̄ solidum facit tremissis. Se
xtula bis assumpta duellam facit. ter po
sita staterem reddit. vt dicit ibidem Isi
dorus. Stater est medietas vncie appē
dens aureos tres. vnde et vocatus ē sta
ter. quasi tribus solidis stet. hic et semi
uncia dicitur quia semis habet v̄ vncia.
hic et semissis quia ponderis semissis ē.
quasi semis assis. vt dicit idem. Est au
tem as assis minimum in ponderibus si
cut vnitas in numeris. vt dicit glo. ibi
Nonne duo passeres asse veneūt. Qua
drans quartam partem vncie ponderat.
et quadrans dicitur in hebraico. Siclus
in latino. sicel dicitur in hebreo. habens
apud eos vncie pondus. apud grecos ve
ro quemadmodum apud latinos siclus
quarta pars vncie est. et stateris media
tas. dragmas appendens duas. vnde si
clus in litteris diuinis vncia est. sed a
apud gentiles quarta pars vncie. vncia
est dicta eo q̄ vniuersitatem minorum
ponderum sua vnitate vinciat siue vniat
et complectatur. Constat autem ex dra
gmis. viij. id est scrupulis. xxiij. quod p
legittimo pondere habetur. quia nume
rus scrupulorum eius horas diei et no
ctis metitur. vel quia libram efficit duo
decies computata. Libra duodecim vn
cijs perficitur. et ideo genus pfecti pon
deris reputatur. quia tot vncijs constat
quot mensibus annus. Est autem libra
dicta quasi libera. quia cuncta intra se
pondera predicta continet et concludit.
vt dicit Isidorus ibidem. Bilibris du
as continet libras. Est enim bilibris li
bra duplicata. Una centum dragmis
appenditur. et est nomen grecum. Talen
tum summum pondus esse dicitur apud
grecos. nam nihil calculo minus siue as
se. quod enim facit vnitas in numeris.
hoc facit as siue calculus in ponderibus
talento vero nihil est maius. Sed hoc
pondus variatur inter gentes. Nam a
pud romanos talentum est septuaginta
duo librarum sicut plautus ostendit qui
dicit duo talenta esse centum quadragi
taquattuor librarum. Est autem talen
tum triplex. minimum. medium. et sum
mum. Minus est quinquaginta librarum
Mediū septuagintaduor. Summum
centum et viginti librarum constat. et il
lud talentum fuit talentum sanctuarij.
Centenarium numeri nomen est et est
summum eo q̄ centum librarum pond⁹
contineat. quod pondus propter perfec
tionem numeri centenarij instituerunt
romani. Hucusq̄ Isido. libro. xv. in ca
pitulo v̄ ponderibus et mensuris.

Capitu. CXXXII

De modulatione cantus

Sicut autem subseruit theolo
gice discipline ars numeran
di et mensurandi. sic eidem fa
mulatur scientia modulandi.
Nam musica que modulationis in so
no et in cantu est peritia sacre scripture
misterijs valde est necessaria. Nam ipe
mundus quadam armoniaca proportio
ne fertur esse compositus. vt dicit Isido
rus libro tertio. et celum ipsum sub con
sonantie modulatione dicitur circuma
gi et reuolui. Nam musica mouet affe
ctus. in diuersos habitus prouocat sen
sus. In prelijs quoq̄ tube concentus pu
gnantes accendit ac quanto vehementi
or fuerit clangor. tanto fit animus ad
certamē fortior. Siquidem et remiges
cantus hortatur ad tollerandos quoslī
bet labores. animum enim mulcet et sin
gulorum operum fatigationes vocis mo
dulatio consolatur. exercitatos quoq̄ a
nimos sedat musica sicut legitur de Da
uid qui a spiritu imūdo saulē arte modu
lationis liberauit. Ipas quoq̄ bestias
necnō et pētes volucres atq̄ delphines
musica puocat ad auditū. Sic vene. sic

nerui corporis et eorum pulsus. sic omnes cor/
poris artus virtute armoniaca pariter so
ciantur. vt dicit Isi. Musice autem tres
sunt partes. s. armoniaca. richmica. me/
trica. Armoniaca vero est que discernit
in. sonis acumen et grauem secundum arsim et
thesim. s. eleuationem et depressionem et pro
portionalem soni et vocis mutationem
Et est armoniaca dulcis cantuum conso
nantia. proueniens ex proportione debita in
diuersis vocibus. flatibus. pulsibus si/
ue sonis. nam vt dicit Isi. aut voce edi/
tur sonus sicut per fauces. aut flatu sicut
per fistulam atque tubam. aut pulsu vt per
cimbalum. aut citharam et hmoi. que per
cussa sunt canora. et dicitur armonia ab
ad et monos. i. vnum quia ad vnam concor
diam tendunt in cantibus omnes voces
vt dicit Hug. nam in omni melodia exi
guntur plures voces siue soni et hi con/
cordes. quia vbi est vox vna tantum aures
non placant sicut est vox cuculi siue cantus
vbi autem est plurium dissona diuersitas
non delectat. quia talis diuersitas per discor/
diam non cantum sed vllulatum procreat
Sed vbi est vocum plurimarum et diuer
sarum concors vnio ibi armoniaca proportio
est et modulatio siue dulcis simphonia
Unde Isi. Simphonia inquit est dulcis
modulationis temperamentum concordans
sonis in grauibus et acutis. et per hanc
armoniam voces acutiores et grauiores
conueniunt et concordant. ita vt si quis ab
eo dissonuerit sensum auditus offendat.
et talis concordia vocum dicitur eufonia que
est vocis suauitas. que a suauitate et mel/
le dicitur melodia. cui contraria est dya/
phonia. i. vox dissonans siue discrepans
et deformis ad melodiam. Ad armonia
cam faciendam requiruntur. dyastema dy
esis tonus yperludius podorius arsis te
sis et suauis vox siue sonus temperatus. Dya
stema itaque dicitur vocis spacium ex duo
bus vel pluribus sonis aptatum Diesis
dicitur spacium et deductio modulandi atque
vergendi de vno in alterum sonum. Tonus
est acuta enunciatio vocis. est enim armo
nie differentia et quantitas que in vocis ac
centu vel tenore consistit. cuius genera in
xv. partibus musici diuiserunt. ex quibus

dicitur yperludius nouissimus. s. et acutis
simus. Podorius autem omnium est gra
uissimus vt di. Isi. Arsis est vocis ele/
uatio. i. initium cantus. Tesis est vocis
positio et hic est finis. vt dicit Isi. Unde
cantus est vocis inflexio. nam sonus di
rectus est. vt dicit idem. et sonus precedit
cantum. Omnis enim vox est sonus sed non
econuerso. Nam sonus est obiectum au
ditus. quia quicquid auditu percipitur sonus
dicitur. vt fragor arborum et collisio lapidum
strepitus fluctuum et ventorum. garritus auium
mugitus animalium. voces clamores et clan
gores hominum. et percussiones organorum.
Vox autem proprie dicitur sonus ab ore ani/
malis prolatus. Ex aere autem percusso et
ad superficiem duri corporis alliso generatur
sonus. cuius allisionis percussio citius et fa
cilius visu percipitur quam eius sonus audiatur.
et ideo citius videtur precedens choruscatio quam
tonitruo aures hominis perfundantur. Vox autem
est aer tenuissimus ictus. plectro lingue
formatus. Et est quedam vox significa/
tiua naturaliter vt garritus auium et gemi
tus infirmorum et alia significatiua ad
placitum vt vox hominis articulata et ad aliquod
verbum proferendum rationis imperio lingue
organo informata. Vox enim verbi vehicu
lum est nec potest conceptum verbum in men
te exterius exprimi nisi vocis ad minicu
lo mediante proferatur. Unde intelle/
ctus primo verbum in mente gignit. quod
per vocem postea ore promit. Unde verbum
a mente gemitum et conceptum per vocem que/
si per organum se exterius ostendit. Vox
autem disposita ad cantum et ad melodi
am habet duas proprietates. vt dicit Isi.
Suaues inquit voces sunt subtiles et
spisse et clare acute et perspicue. Subti
les sunt in quibus spiritus non est for/
tis. qualis est in infantibus et in mulie
ribus et in aliis non habentibus neruos
grossos et fortes et spissos. nam subtiles
corde emittunt voces siue tonus tenues
et subtiles. Pingues vero voces et spisse sunt
quando spiritus multus egreditur. vt est vox virorum
Clare quando bene tinnule et sonore omni
raucedine impermixte. Acute sunt valde
alte. Perspicue voces sunt que longius
protrahuntur ita quod continuo impleant om

nem locum sicut clangor tubarum. Dura vox et rauca est quando violenter emittit sonum suum sicut tonitruum ⁊ sonus incudis quando ꝑcutitur ferrũ durum. Aspera vox est rauca ⁊ que dispgit̃ per minutos et dissimiles pulsus. Ceca vox est que mox cum emissa fuerit cõticescit atq; suffocata nequaq̃ longius producitur. vtz in fictilibus. Vinolenta vox est mollis et vox flexibilis atq; leuis. Et hec est dicta vinolenta a vinno ꝟ est a titinno molliter reflexa. Perfecta autem vox est alta suauis fortis et clara. alta vt in sublimi sufficiat. clara vt aures impleat. fortis ne trepidet et deficiat. suauis siue dulcis vt auditum non deterreat. sed potius vt aures demulceat. ⁊ audientium animos blandiendo ad se alliciat et conuertat. Si ex his aliquid defuerit vox ꝑfecta nequaq̃ erit. vt dicit Isido. Est ꝑterea armonia organica q̃ ex flatu constat. quãdo scz aliqua instrumenta artificialiter preꝑata flatu debito persufflantur ex cuius flatus quantitate ⁊ organi varia qualitate diuersi soni artificialiter ꝓcreantur. vtz in orgãis tubis fistulis et consimilibus que omia varios sonos ꝓmunt. Organum est generale nomen vasorum omnium musicoꝝ specialiter tamen appropriatum est ĩstrumento ex multis composito fistulis. cui folles adhibentur. et hoc solo musico instrumento vtitur iam ecclesia in ꝓsis. in sequentijs et hymnis ꝓptur abusum histrionum reiectis alijs fere ĩstrumentis.

Capitu. CXXXIII

De tuba

t Uba a tirenis primitus est inuẽta. de quibus Virgilius. Tirenisq̃ tube mugire per ethera clãgor Vtebantur autem antiqui tubis in prelijs et ad hostium terrificatiõem. ad cõmilitonum animatiõem ad equoꝝ bellicoꝝ in pugnam ꝓuocationem. ad belloꝝ innuendam congressionem. et signãdaꝫ in certamine cum victoria venerationeꝫ ad fugitiuoꝝ reuocatiõem. Item vtebantur tubis ĩ festis et in conuiuijs propter ꝓpli conuocatiõem. ꝓpter excitationem ad dei laudem. et ꝓpter leticie ⁊ gaudij ꝑconizatiõem et inuitatiõem. preceptum enim fuit iudeis vt in bellis tubis sacris clangerent ⁊ etiam in initio noue lune buccinarent. et vt annum iubileuꝫ qui annus erat remissionis tubarum sonitu ꝓnunciarent. et gaudiũ ac quietem omnibus ꝓmulgarent. Est aũt ꝓprie tuba vt dicit Isido. li. xviij. instrumentũ bellicis certaminibus adhibitum ad denuncianda signa belloꝝ. vt ibi exaudiri ꝑco nõn poterat ꝑ tumultu sonitus tube clangentis attingeret. et tuba dicit̃ quasi toua. i. caua. interius enim est concaua et valde plana ꝓpter ampliorem flat⁹ receptiõem. exterius autem est rotunda. circa tubantis orificium valde stricta. Sed in ꝑte anteriori multũ ampla manu clangentis ad os ponitur. regitur. erigitur. deprimit̃. et tenet̃. cuius sonus varius est. vt dicit Isi. nam interdũ canit̃ vt bella cõmittant̃ interdũ vt eos qui fugiunt insequantur. interdum vt exercitus intra se recipiantur.

Capit. CXXXIIII

De buccina

b Uccina dicitur quasi vocina ꝑua. s. tuba cornea vel lignea siue enea qua signum dabat̃ antiq̃tus cõtra hostes. nam vt di. Isi. li. xviij. Pagani agrestes ad omnem vsum pariter sono buccine conuocabant̃. Vñ ꝓprie buccina agrestibus signũ fuit de quo ꝑsius. Buccina cogebat priscos ad arma q̃rites. Huius clangor buccinum dicit̃. vt dicit idem. Buccina autem corneis vtebantur hebrei ꝑcipue in kalendis ĩ memoriam liberationis ysaac. ꝓ eo cornuto ariete in sacrificio immolato. vt di. glosa sup Gen̄.

Capitu. CXXXV

De tibia

t Ibia dicitur esse dicta eo q̃ de ceruinis tibijs ⁊ hinnulorum creditur primitus fuisse facta. hinc tibicen dixerunt tibiarum cantus. Vel ſm Hug. tibia dicitur a tibin qđ ẽ scir/

pus vel calamus qꝛ a quibusdaꝫ calamis tale instrumentum antiquitus fiebat. ⁊ hinc dicitur hic tibicen huius nis. ille q̄ tibia canit. Et fuit quōdam instrumentum lugubre quo vtebant̄ homines ī funeribus mortuoꝝ. vt dicit glo. sup Mathe. ix. cū audisset tibicines ⁊c. i. carmē lugubre canentes.

Capitu. CXXXVI

De calamo

c Calamus a calendo est dictus. i. a fundendo voces et est generale nomen fistularum Nam fistula est dicta eo ꝙ vocem emittat. naꝫ fos grece vox latine. stolia vero emissa vnde fistula quasi emittens sonum siue vocē. hac vtuntur venatores. qꝛ eius sonū cerui libenter audiunt. sed dum vnius venatoris fistulatione ceruus ad auditū allicitur mox ab alio de quo non p̄cauet sagittatur. Vox autem fistule decipit volucres dum canendo earum simulat ⁊ fingit voces. vnde dicitur. Fistula dulce canit volucrem dum decipit anceps. Fistula insup delectat oues. et iō fistulis vtūtur pastores dum vigilant sup gregē suum. vnde et quidam nomine pan dicebatur esse deus pastoralis. qui primus dispares calamos ad cantū adaptauit et studiosa arte cōposuit de quo dicit virgilius: Pan primos calamos cera cōiungere plures. instituit pan curat oues ouium q̄ magistros. et iō qꝛ instrumentū fistularū ab eo inuentum pandorium est vocatum. vt dicit Isi. Adhuc fistulis se excitant vigiles et eoꝝ melodie suauitate ad dormiendum citius et suauius ꝓuocant in lectulis quiescentes.

Capit. CXXXVII

De sambuca

s Sambuca est genus ligni fragilis cuius rami sunt concaui ⁊ vacui atq̄ plani. vnde tibie componūtur et quedem species simphonie. vt dic̄ Isidorus.

Capi. CXXXVIII

De simphonia

s Imphonia est instrumentū musicuꝫ qd̄ fit ex ligno concauo pelle contenta in vtraq̄ parte sua quam musici hincinde virgulis feriunt. Fitq̄ in ea ex concordia grauis ⁊ acuti suauissimus cantus. vt dicit Isi. simphonia tamen dicitur collatio et concordia quorūcunq̄ signoꝝ sicut chorus dicit̄ cōcors vnitas diuersarum vocum. vt dic̄ glo. sup Luc. xv.

Capitu. CXXXIX

De armoniaca

a Rmoniaca richmica est canora melodia ex pulsu et ꝯcussiōe neruorum et tinnitu metalloꝝ generata. et huic armonie diuersa subseruiūt instrumenta vt tympanum cymbalū lyra cithara psalterium atq̄ sistrum

Capitulum CXL

De tympano

t Impanū est pellis siue corium ligno ex vna ꝑte extentū. Est enī pars media simphonie in similitudine cribri et virgula ꝑcutit̄ quēadmodum ꝑcutitur simphonia. vt di. Isi. cui si iuncta fuerit fit fistula dulciorem reddit melodiam.

Capitulum CXLI

De cythara

c Ithara ab appolline est reperta ꝑm grecorum opinionem Est āt cithara similis pectori humano eo ꝙ sicut vox ex pectore ita ex cithara cātus procedit. et ideo sic appellata. nā pectus dorica lingua cithara appellat̄. Paulatim autem plures eius species extiterunt. vt psalteria lyre et hmōi. et alique habent formam quadratam. alique trigonalem. Cordarum etiam numer⁹ multiplicatus est et cōmutatum genus. veteres aūt vocauerūt citharā fidiculā vel fidicem. qꝛ tam bene cōcurrūt īter se corde eius q̄ bene cōuenit inter quos fides sit. habebat aūt cithara. vij. cordas. vnde v̄gil. vij. sunt soni. vij. discrimina vocū. discrimīa aūt sūt dicta iō qꝛ nulla corda vicine corde sil̄em sonū reddit. iō āt sūt

vij. corde. vel qz totam vocem implent. vel qz septem motibus sonat celum. Corda autem est dicta a corde. qz sicut pulsus cordis est in pectore ita pulsus cordarum est in cithara. Has primo mercuri⁹ excogitauit. idemq; prior in neruos sonum strinxit vt dicit Isi. Corde autem q̄to magis sunt sicce et etiam magis tē se tanto amplius sunt sonore. Plectrū autem dicitur instrumentum quo temperantur corde et tenduntur.

Capitulū. CXLII

De psalterio

Psalterium a psallendo. i. a cācando est nominatum eo q̄ ad eius vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo cithare barbarice in modum delte littere. Sed psalterij et cithare hec est differentia q̄ psalterium lignū concauum vnde sonus redditur supius habet et deorsum feriūtur corde et desup sonant. cithara vo concauitatem ligni inferius habet psalterium. hebrei habent decacordem. i. decē cordarum sm numerum decē p̄ceptoꝝ. fiūt autem optime eius cordule de auricalco et etiam de argento.

Capitulū. CXLIII

De lira

Lira a varietate vocum est dicta eo q̄ diuersos sonos efficiat. vt dicit Isi. Liraz primo a mercurio fuisse inuentam dicunt hoc mō. Cū regrediens nilus in suos meatus. varia in campis animalia reliquisset. relicta ē etiam ⁊ testudo que cum putrefacta essz et nerui eius remansissent extenti infra concham p̄cussa a mercurio sonum dedit et ad e⁹ spēz liram fec̄ et tradidit orpheo qui hmōi rei maxime fuerat studiosus. Vñ dicebatur eadez arte non solū feras sed etiam saxa ⁊ siluas cantus modulatione applicuisse. hanc scz liram ꝓpter studij amorem et carminis laudem inter sidera locatum esse musici fabulantur vt dicit Isidorus.

Capitu. CXLIIII

De cimbala

Cimbala sunt quedam musica instrumenta que p̄cussa inuicem se tāgūt ⁊ sonum faciūt ⁊ tinnitū

Capitulū CXLV

De sistro

Sistrum est instrumentū musicū sic ab inuētrice noiatū. naz ysis regina egiptioꝝ sistrum inuenisse ꝓbatur. Vñ Iuuenalis. Isis et irato feriat mea limina sistro. Iō mulieres h̄ vtunt instrumento. qz eius inuentrix fuit mulier. vñ ⁊ apud amazones sistro ad bellum feminarum exercitus aduocat.

Capitulū CXLVI

De tintinabulo

Tintinabulum a tinniendo ē dictum. et est p̄ua nola vel campanella. q̄re supra de vasis de lr̄a v Habet aūt campana hoc ꝓpriū qd̄ dum sonando alijs ꝓficit ex frequenti ictu se cōsumit. hec et multa alia instrumēta deseruiunt musice discipline cuius scia tractat de vocibus et sonis. Cōsiderat autē nihilominus reꝝ naturaliū dispositiōes et numeroꝝ ꝓportiones sicut exemplificat Boe. de numero duodenario cōpato ad. vi. et alios numeros intermedios dicens sic. Inuenimus inquit hic omnes musicas cōsonanatias. nam. viij. ad. vi. et. ix. ad. xij. compati sesquitertiam ꝓportiōem reddūt. ⁊ sil faciūt dyatesserō cōsonātiā. Sex vo ad. ix. ⁊. viij. ad. xij. ꝯpati reddūt sesq̄alterā ꝓportiōem et dyapente efficiūt simphoniā. xij. vo ad. vij. ꝯsiderati duplicē quidē reddūt ꝓportiōez sed dyapason simphoniā cātāt. viij. igit ad. ix. ipi ꝯ se medij ꝯsiderati epogdonū iungūt q̄ musica modulatiōe ton⁹ vocat qui oīm musicoꝝ sonoꝝ mensura est cōis oīm enī sonoꝝ ē p̄uissimus. Vñ notādus est q̄ inter dyatesseron ⁊ dyapente cōsonantiaꝝ tonus dr̄ia totius est sic int sesq̄tertiā ⁊ sesquialterā ꝓportionē sola ē epogdolis dr̄ia. Hucusq; Boe. in li. arisme. ca. vlt. Dicit etiā idem in ꝓlogo. i. li. sic musica iq̄t q̄ prior sit nūeroꝝ vis ex h̄ ꝓbari p̄t q̄ p̄ora sr̄ illa naturalr̄ q̄ p se cō-

stant q̃ que ad aliquid referuntur et ip̃a musica modulatio numeroꝝ nomibus ad/notatur. vtꝫ. Dyatesseron eni ⁊ dyapente ⁊ dyapason ab antecedẽtis numeri nominibus nũcupant. ip̃oꝝ quoq̃ sonorũ aduersum se ꝓportio solũ et nõ alijs numeris inuenitur. nam qui sonus in dyapason simphonia est. idem duplicis numeri ꝓportione colligit̃ ꝙ dyatesseron ẽ modulatio epitrita collatione. i. sesquitertia colligitur vel componit̃ quã dyapente simphoniam vocant. hemiolia mediante cõiungitur qui in numeris epogdonus. i. supra. viij. dicit̃ et est tonus in musica. vt dicit idem ibidem. sesquitertia ꝓportio in arismetrica dicit̃ dyatesseron in musica et que hemiolia. i. sesquialtera ꝓportio in arismetrica. dyapente dicitur in musica. est aũt dyapente ⁊ dyapason cõsonantia qñ maior vox habet minorem notulam duplo et eius medietatem. Sesquitertius numerus est numerus numero cõpatus habens tertiam ꝑtem minoris. Si vero habuerit. iiij. sesq̃ quartus. et si. v. sesquiquintus ⁊ sic vlterius. Vñ sesquitertius est qui minori cõpatus habet eũ semel ⁊ eius tertiã ꝑtez verbigratia. si. iiij. cõpares tribus habebit in se quaternarius totũ ternarium ⁊ ternarij tertiam ꝑtem. s. i. et si. viij. ad. vi octonarius habebit totũ senariũ ⁊ tertiã ꝑtem eius. s. binariũ. ⁊ si. xij. nouenario duodenarius cõtinebit totũ nouenariũ et eius tertiã ꝑtẽ. s. ternariũ. Sic si. xix. cõpaueris ad. xx. et. xx. ad. xxv. et. xxiiij. ad. xxviij. et ita de alijs sic sp̃ inuenies. Numerus v̄o sesquialter est qñ numer⁹ maior cõpatus minori cõtinet totalẽ numerũ minorem ⁊ eius medietatẽ. verbigratia. ternarius cõpatus binario hꝫ ĩ se duo ⁊ eoꝝ medietatẽ. s. vnitatẽ. sic. vi. cõtinet in se. iiij. ⁊ eoꝝ medietatem scil/duo. sic. ix. senariũ in se claudũt ⁊ eoꝝ mediam ꝑtez. s. iij. sic. xij. ad. viij. ⁊. xv. ad. x. et sic de alijs. Hec siquidẽ v̄ba in se sut ꝑfunda plurimũ ⁊ obscura nisi his q̃ in arismetrica instructi sunt ⁊ etiã in musica disciplina. Nam arismetricis geometricis et musicis sunt luce plurima clariora que minus exercitatis in hmõi penitus sut obscura. et iõ qui p̃dictoꝝ verboꝝ et ꝓportionũ tam numeroꝝ q̃ vocũ ⁊ sonoꝝ habere noticiam desiderat arismetricoꝝ ⁊ geometricoꝝ ⁊ musicoꝝ industriam cõsulere non cõtemnat. tanta eni vt dicit Isi. in li. iij. est virtus in numeris figuris ⁊ musicis simphonijs ꝙ ip̃e hõ sine eis nõ constet. qꝛ musica ꝑfecta omĩa comp̃hendit. Recollige itaq̃ ex p̃dictis ꝙ ars musica siue armonia contraria et dispata conciliat. grauia acutis ⁊ acuta grauibus modificat et adaptat. affectiones cõtrarias ⁊ aduersas recõciliat. maliciosos auimi motus reprimit ⁊ refrenat sensus debilitatos repat ⁊ cõfortat. vnitatem exẽplaris diuini in opibꝫ cõtrarijs ⁊ diuersis maxime p̃conizat. terrenis celestia et celestibus terrena posse vniri in cõcordia manifestat. Letos animos magis letificat et tristes magis tristificat. qꝛ vt di. Aug. ex quadam occulta anime ⁊ armonie cõsili ꝓprietate melodia animi affectionibꝫ se cõformat. ⁊ inde est ꝙ dicunt autores ꝙ instrum̃ta musica letũ reddũt letiorẽ et tristẽ efficiunt. Residuas armonie ꝓprietates q̃re supra in eo. vbi ista ⁊ alia v̄ba Isi. recitantur.

Conclusio libri

Ista aũt que breuiter de reꝝ naturaliũ accidentibus interseruimus. vtputa de coloribus liquoribus ponderibus mensuris sonis ⁊ vocibus iam dicta sufficiant. qꝛ vt estimo rudibꝫ ⁊ puulis in xp̃o mihi silibꝫ q̃ de ꝓprietatibꝫ reꝝ naturaliũ in. xix. ꝑticlas sunt digesta sufficere debent ad aliquam inueniẽdi silitudinariã rõem. qua de cã diuina scriptura reꝝ naturaliũ ⁊ eaꝝ ꝓprietatũ tã exquisitis simbolis vtit̃ ⁊ figuris. Protestor aũt in fine huius opusculi quãadmodũ in principio ꝙ in oĩbꝫ q̃ s̃m diuersas materias in h̃ tractatu cõtinent̃ parũ vel nihil de meo apposui. sed simplr̃ sanctoꝝ v̄ba ⁊ ph̃oꝝ dicta ꝑiter ⁊ cõmenta v̄itate p̃uia sum secutus vt simplices ⁊ puuli qui ꝓpter libroꝝ infinitatem singulaꝝ reꝝ ꝓprietates de q̃bꝫ tractat scriptura iuestigare nõ p̃nt ĩpmptu inuenire valeãt saltẽ sup̃ficialr̃ qd̃ ĩtẽdũt

Simplicia siquidem sunt et rudia que excerpsi. vtilia tamen mihi rudi et mei consimilibus eadem iudicaui. Et ideo suadeo simplicibus vt hec simplicia non contemnāt. sed cum hec plenius intellexerint ad subtiliora intelligenda ⁊ inuestiganda ad maioꝝ et doctoꝝ industriā recurrere non differāt nec omittāt. quorum prudentie ⁊ arbitrio hec relinquo vt minus sufficienter dicta vel excerpta corrigant. et si aliqua supaddere iudicauerint ſm gratiam eis datam desup addāt vt illud qđ p me paupem rudem et simplicem aliqualiter fuit inchoatum pducatur eoꝝ solertia ad pfectum. ad ipi' honorem et gloriam qui est alpha et o principium et fmis omniū bonoꝝ qui est deus sublimis et gloriosus viuēs ⁊ regnās in secula seculorum Amen.

Explicit liber de ꝓprietatibus rerum editus a fratre Bartholomeo anglico ordinis fratrum minorum. Anno domini Mccccl xxxviij. kalēdas vero Junij. xij.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
w Poznaniu
UNIW. IM. A. MICKIEWICZA

Ov 7870

4º

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Ov 7870
INKUNABUŁY
BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc. 161 4°
INKUNABUŁY